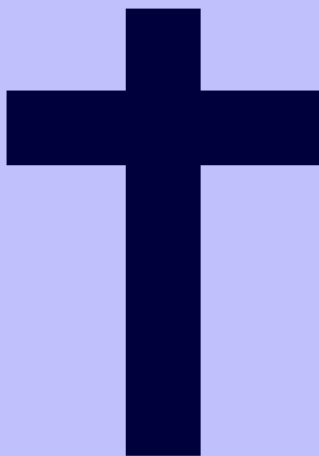

Ta lə Lubə Kunmindi
kí Sigi

Mango: Ta lə Lubə Kunmindi kí Sigi (New Testament)

Ta lə Lubə Kunmindí kí Sigi
Mango: Ta lə Lubə Kunmindí kí Sigi (New Testament)

copyright © 2019 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: (Mango)

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2020-11-18

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 13 Jul 2024 from source files dated 29 Jan 2022
96bdbd07-24d6-556c-9e7c-7269c72880cd

Contents

Matiye	1
Marki	40
Luki	63
Ja	101
Njékwukulə-je	126
Ròm-je	162
1 Korènti-je	177
2 Korènti-je	191
Galati-je	201
Epeji-je	207
Pilipi-je	213
Kolosi-je	217
1 Tesaloniki-je	221
2 Tesaloniki-je	225
1 Timote	227
2 Timote	232
Titi	236
Pilemɔ	239
Əbrə-je	241
Jaki	252
1 Piyər	256
2 Piyər	261
1 Ja	264
2 Ja	269
3 Ja	270
Judi	271
Né-je kí 'teɛ kí do-é	273

Poyta kí Maji kí Matiye ndàngí

Ta-je kí dɔ Poyta kí Maji-ti kí Matiye ndàngí

Mbete kinlé dɔɔ kunmindi kí sigi kà Kunmindi kí Low nati. Ɛ toji Jeju Kristi kí dow kí Lubə mbəti-é kí njépata-je kí ta Lubə-ti kí mɛɛ Kunmindi-ti kí Low d'un-né mindi-dé rəm, toji-é kí ngar kí boy kí gin koji-ti lə Dabidi. Matiye ndàngi mbete kinlé kɔ ra-né kà jipi-je ya kete, kɔ kadi 'gə Poyta kí maji kí sobi dɔ Jeju kí ree kí njəkaji-dé rəm, ree kí ngar lə-dé rəm. Ngà Poyta kí maji kinlé tò kɔ dow-je lay to. Ta tol ta mbete-ti lé, Jeju idə njéndó-né-je liə kadi d'ow kà lo-je lay kadi d'ingə njéndó né-je gin dow-je-ti lay kí dɔnangi-ti d'adi-n'è (28:19).

Matiye kí njëndàngi mbete kinlé, to njètaa lambo. Ri-é lə Lebi tɔ (Mar 2:14). Jeju ɓa-é adi-é to kí káre dan njéndó né-je-ti liə kí dɔgi gidi-é joo (Mat 9:9), ɓa go-ti ɛ ula-dé kí njəkɔwkwulə-je.

Matiye tum gin mbete liə kà kɔr ginka Jeju, kɔ toji-né kí Jeju lé to kí dan jipi-je-ti. Ɛ pa ta lə koji Jeju rəm, né kí ɛ ndó dow-je rəm, né kí ɛ ndó njéndó-né-je liə rəm, nékɔji-je liə rəm, ɓa koy-é dɔ kagdəsi-ti kà tɔsi kí tɔsi ndəl tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy rəm, ɓa pa ta lə né-je kí njéndó-né-je lə Jeju d'a ra mɛɛ ndo-je-ti kí nɔ-dé-ti rəm.

*Kɔr ginka Jeju
Luk 3:23-38*

¹ Kɔr ginka Jeju Kristi kí ngonka Dabidi, kí ngonka Abrakam ɛn:

² Abrakam oji Isaki;

Isaki oji Jakobi;

Jakobi oji Juda kà ngankɔ-é-je;

³ Juda dɛ kà Tamar d'oji Paresi, kà Jera;

Paresi oji Esrom;

Esrom oji Aram;

⁴ Aram oji Aminadabi;

Aminadabi oji Nasɔ;

Nasɔ oji Salmɔ;

⁵ Salmɔ dɛ kà Rakabi d'oji Bowaji;

Bowaji dɛ kà Ruti d'oji Obedi;

Obedi oji Jese;

⁶ Jese oji ngar Dabidi;

Dabidi taa ne Uri oji-né Salomɔ;

⁷ Salomɔ oji Robowam;

Robowam oji Abiya;

Abiya oji Aja;

⁸ Aja oji Jojapati;

Jojapati oji Joram;

Joram oji Ojiyasi;

⁹ Ojiyasi oji Jowatam;

Jowatam oji Akaji;

Akaji oji Ejekiyasi;

¹⁰ Ejekiyasi oji Manasi;

Manasi oji Amɔ;

Amɔ oji Jojiyasi;

¹¹ Jojiyasi oji Jekoniyasi kà ngankɔ-é-je.

Dɔgangi ɓal-é-je-ti kin ɔ d'uwə-né

dow-je kí Jorijalɛm d'ow sə-dé ɓə Babilɔn-ti.*

¹² Loki d'ow sə-dé Babilɔn-ti lé,

Jekoniyasi oji Salatiyɛl,

Salatiyɛl oji Jorobabel,

¹³ Jorobabel oji Abiyudi,

Abiyudi oji Eliyakim,

Eliyakim oji Ajor

---

* 1:11 1:11 'Ndó 2Ng 24:12-16

14 Ajor oji Sadoki,
Sadoki oji Akim,
Akim oji Eliyudi,
15 Eliyudi oji Eleyajar,
Eleyajar oji Mata,
Mata oji Jakobi,
16 Jakobi oji Jojepi kɛ ngɔw Mari.

Rəmə Mari oji Jeju kɛ 'ba-é Kristi†.

17 Kɛ do Abrakam-ti sar ree tɛɛ-né do Dabidi-ti lé, to ginka doɣi gidi-é so. Ə kɛ do Dabidi-ti sar ree tɛɛ-né bal-ti kɛ d'uwə-né ngan Israyel-je d'ow-né sə-dé bə Babilɔn-ti lé, to ginka doɣi gidi-é so rəm, kɛ do bal-ti kɛ d'uwə-né ngan Israyel-je d'ow-né sə-dé bə Babilɔn-ti sar ree tɛɛ-né do koji Kristi-ti, to ginka doɣi gidi-é so to.

Koji Jeju Kristi

Luk 2:1-21

18 †Koji Jeju Kristi lé tò titi-nə bə: Kɔ-é Mari to ngonmandi kɛ Jojepi uwə do-é. Loki 'gə-nə dené kɛ dingəm-ti al bəy ya rəmə, Mari ndan ngon kɛ tógi lə Ndil kɛ aa njay. 19 Jojepi kɛ to njənungi-é lé, to dow kɛ njururu, adi ndigi kadi n'pa ta kin kɛ ndaa-ti n'ulə-né rɔsɔl do-é-ti al. Bəba ɛ oji mɛɛ-é-ti kɔo mbati-é kɛ go ngəy. 20 Ngə loki ɛ isi gir ta-é kɛ gir ya bəy rəmə, malayka lə 'Babe tɛɛ kɔy mɛɛ ni-ti idə-é panə: Jojepi, ngonka Dabidi, 'bəl al, 'taa Mari lé, kdotalə ngon kɛ mɛɛ-é-ti kinlé to ngon kɛ ree kɛ go rəbi lə Ndil kɛ aa njay. 21 †ɛ à koji ngon kɛ dingəm ə 'a kində ri-é lə Jeju, kɔo ɛ bə à to dow kɛ à kaji dow-je liə mɛɛ majal-je-ti lə-dé. 22 Né-je kin lay ra-né bə kɔo kadi ta kɛ 'Babe adi njəpata kɛ ta-é-ti pa kete lé né-é ra né. 23 'Babe adi njəpata kɛ ta-é-ti panə: Ngonmandi kɛ gə dingəm al bəy à ndan ngon!

À koji ngon kɛ dingəm rəmə d'a kində ri-é lə «Emanuel», kɔr mɛɛ-é to «Lubə isi sə-ji.»‡

24 Loki Jojepi i do bi-ti lé, ra titi kɛ malayka lə 'Babe idə-é-né lé, adi ɛ taa Mari lé. 25 †Dɛ 'gə-nə dené kɛ dingəm al ya sar Mari oji-né ngon kɛ dingəm, adi Jojepi ində ri-é lə Jeju.

2

Ta lə njénégə-je kɛ do kərwəi-je-ti kɛ koji Jeju

Luk 2:8-20

1 D'oji Jeju Betlekem, donangi Jude-ti, bal-je-ti kɛ Erodi ð-né bə. Go koji-é-ti lé, njénégə-je kɛ do kərwəi-je-ti d'i lo kubə kàdi-ti 'ree Jorijaləm ə 2 'dəji 'panə: «Ngar lə jipi-je kɛ d'oji-é lé tò rá wa? J'oo kərwəi liə lo kubə kàdi-ti bə j'ree kɔo kɔsi do-ji nangi nɔ-é-ti.»

3 Loki ngar Erodi oo ta kin bə lé, mɛɛ-é gangi man rəm, bə dow-je kɛ Jorijaləm lay ya mɛɛ-dé gangi man siə rəm to. 4 Bəba ɛ ba njəkun do njégugnə-je lə Lubə, kɛ njéndó dow-je ndukun-je dəji-dé se lo kɛ rá bə d'a koji Kristi* lé titi wa? 5 Dɛ d'idə-é 'panə: «D'a koji-é Betlekem, donangi Jude-ti, kɔo ta kɛ njəpata kɛ ta Lubə-ti pa ən:

6 †Səi dow-je kɛ Betlekem kɛ donangi Jude-ti,

kadi 'gəi maji kɛ bə lə-si lé, to ngonbɛ kɛ sɛ

bə ngay dan bəbo-je-ti kɛ donangi Jude-ti al.

Kɔo ngar kɛ njəkul dow-je lə-m,

kɛ 'to Israyel-je à tɛɛ dan-si-ti.»†

7 Bəba Erodi ba njénégə-je kɛ do kərwəi-je-ti gidi ngəy, dəji-dé se dɔkaglo kɛ rá-ti ya bangi ə kərwəi lé tɛɛ-né wa? 8 Ba go-ti, ulə-dé Betlekem panə: «Owi 'dəji ta kɛ togrɔ-ti do ngon-ti kinlé maji-maji ooi. Loki ingəi-é rəmə, ree idəi-mi kɔo kadi mə kərə m'ow m'osi do-m nangi nɔ-é-ti to.»

9 Go ta-ti lə ngar lé, dɛ d'oti d'ow rəmə kərwəi kɛ d'oo-é lo kubə kàdi-ti nu lé, ɔr nɔ-dé sar ree tɛɛ do lo-ti kɛ ngon kɛ bər tɔ-ti lé rəmə ə nangi. 10 Loki d'oo kərwəi ə nangi lé, rɔ-dé nəl-dé nɔ. 11 Bəba d'ow mɛɛ kəy-ti ə d'oo ngon kɛ bər lé kɛ kɔ-é Mari, rəmə 'tosi məkəji-dé nangi ə d'osi do-dé nangi nɔ ngon kɛ bər-ti lé. Go-ti, dɛ 'tɛɛ ta mbu né-je lə-dé kɛ d'ində ngangəm ə d'adi-é kadkare-je: adi to lɔr-je, kɛ dukan-je, kɛ nɔkagi-je kɛ ɔti maji-maji. 12 Go-ti, Lubə idə-dé mɛɛ ni-ti kadi 'təl kɛ rəbi kɛ do Erodi-ti gogi al ngə. Bəba dɛ 'təl d'ow bə lə-dé kɛ rəbi kɛ rangi.

D'ay kɛ Jeju d'ow siə Ejipti

† 1:16 1:16 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kɛ Lubə mbati-é. † 1:18 1:18 Luk 1:27 † 1:21 1:21 Luk 1:31 ‡ 1:23

1:23 Eja 7:14; 8:8,10 † 1:25 1:25 Luk 2:21 * 2:4 2:4 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kɛ Lubə mbati-é. † 2:6 2:6

Mis 5:1

¹³ Loki njénégə-je kí dɔ kərwəj-je-ti d'ow be lé, malayka lə 'Babe káre ree mee n̄-ti idə Jojepi pané: «'I taá, 'un ngon kí bər k̄ kɔ-é, ə 'ay ow sə-dé Ejipti. 'Isi n̄ sar kadi mā ya m'idə-i bá 'təl 'ree sə-dé gogi, kɔ Erodí lé à sangi kadi n'tol ngon kin.» ¹⁴ Bəba Jojepi i taá ndɔɔ nɔɔ ya, un ngon kí bər k̄ kɔ-é ow sə-dé Ejipti. ¹⁵ E isi Ejipti nɔɔ sar koy Erodí. Tò bè kɔ kadi ta kí 'Babe adi njèpata kí ta-é-ti pa kete lé, né-é ra né. 'Babe pané: «M'ba ngon-m kadi tɛɛ dɔnangi Ejipti-ti kogi.»*

Koy lə ngan-je kí bər kí be-ti kí Betlekem

¹⁶ Loki Erodí oo kí njénégə-je kí dɔ kərwəj-je-ti kin d'ədi-é lé, wɔngi ra-é n̄a adi un ndu kadi 'tol ngan-je kí bər kí dingəm be-ti kí Betlekem kí lo-je kí gəə dɔ-é tin ya lay; un kuti-é dɔ ngan-je kí bəl joo-ti təl-né kí nangi; oji-né dɔ gangi ndo-je-ti kí kərwəj ndoy-né bá njénégə-je kí dɔ kərwəj-je-ti d'idə-é-né lé. ¹⁷ Bəba ta kí Jeremi kí njèpata kí ta Lubə-ti pa lé né-é ra né. E pané:

¹⁸ «Sukùkù, k̄ ndi nɔɔ-je, k̄ baata-je ba giti-giti mee be-ti kí Rama, Rasəl nɔ kɔtalə ngan-é, e ndigi kadi dow gɔr-é al, Kɔtalə d'oy lay.»[§]

Təl Jojepi kí Najareti gogi

¹⁹ Loki Erodí oy lé, malayka lə 'Babe ree rɔ Jojepi-ti dɔnangi Ejipti-ti idə-é mee n̄-ti pané: ²⁰ «'I taá, 'un ngon kí bər k̄ kɔ-é, ə 'təl 'ow sə-dé dɔnangi Israyel-ti gogi, kɔ dow-je kí 'sangi tol ngon kí bər lé d'oy ngá.» ²¹ Bəba Jojepi i taá, un ngon kí bər k̄ kɔ-é, təl ow sə-dé dɔnangi Israyel-ti gogi. ²² Loki Jojepi oo kadi Arkelawusi bá ð be dɔnangi Jude-ti tó bəbi-é Erodí-ti lé, bəl kisi dɔnangi Jude-ti. Bəba Lubə idə-é mee n̄-ti kadi ijə rɔ-é kí rangi ow isi dɔnangi Galile-ti yó. ²³ E ow isi mee bəbo-ti kí ba-é Najareti. Tò bè kɔ kadi ta kí ndoki njèpata-je kí ta Lubə-ti 'pa lé, né-é ra né. Ndoki 'pané: D'a ba-é dow kí Najareti.

3

Ta ndó lə Jə kí njera dow-je batəm

Mar 1:2-8; Luk 3:1-20

¹ Bal-je kí rangi go-ti, Jə kí njera dow-je batəm ində lo tɛɛ ə ilə mbɛ diləlo-ti kí dɔnangi Jude-ti pané:

² †«In̄əi panjiyə-si-je kí maji al kogi, kɔ kɔbe kí dɔrə-ti* ree ngosi.» ³ Jə lé bá to dow kí Ejay njèpata kí ta Lubə-ti pa ta liə kete pané:

«Ooi, ndi dow kí njékilə mbɛ diləlo-ti pané:

'Rai go rəbi lə 'Babe!

'Rai go ngan rəbi-je liə adi a njururu-njururu!»[†]

⁴ Jə ɔɔ kubi kí 'ra k̄ bəl jambal, dɔɔ bədi-é k̄ ndaá dɔɔ bədi ə nékuso-é to 'bete-je, k̄ toji kí wale.[‡] ⁵ Dow-je kí Jorijaləm, k̄ dow-je kí dɔnangi Jude-ti lay, k̄ dow-je kí mee be-je-ti kí tò ngosi kadi ba Jurde-ti lay ya d'ow rɔ-é-ti ⁶ 'pa ta rəsi dɔ majal-je-ti lə-dé d'adi-é ra-dé-né batəm kəm man ba Jurde-ti.

⁷ †Loki Jə oo Parisi-je[§], k̄ Sadusi-je* n̄a-n̄a 'ree rɔ-é-ti kɔ kadi ra-dé batəm to lé, e dəji-dé pané: «Səi kí mee-si ndul titi-n̄a k̄ mee li pii-je bè kan! N̄a bá idə-si kadi ayi wɔngi kí à ree lé wa? ⁸ Adi kullə ra-si tuwə kullə ra dow-je kí d'in̄ə panjiyə-dé-je kí maji al kogi bane. ⁹ †Ooi nè a 'giri mee-si-ti painé 'toi nganka Abrakam. M'idə-si rəsi m'adi ooi, kɔ ər-je kin ya kərə Lubə asi təl-dé nganka Abrakam-ti kare.† ¹⁰ †D'ində kungó pèrèrè kadi kagi-je-ti kərə-kərə lay ngá, adi kagi kí kandi-é maji al lé, d'a tugə-é dɔ njirə-é-ti kɔ kilə-é dan pər-ti. ¹¹ Mə, m'ra-si batəm mani, sobi-né dɔ panjiyə-si-je kí maji al kí 'tusi in̄əi kogi lé. Ngá e kí à ree go-m-ti lé, tógi-é itə-m n̄a, adi saba kí nja-é-ti ya kərə m'tuwə kadi m'tor al. E lé bá, à ra-si batəm lə Ndil kí aa njay rəm, batəm pər

‡ 2:15 2:15 Oje 11:1 § 2:18 2:18 Jer 31:15. † 2:23 2:23 Mar 1:24; Luk 2:39; Jə 1:45 † 3:2 3:2 Mat 4:17; Mar 1:15 * 3:2 3:2 kɔbe kí dɔrə-ti: «Kɔbe kí dɔrə-ti» kí «kɔbe lə Lubə» lé to né kí kərə-rə. Ngá Matiye lé ndangi mbete kin sobi dɔ-né jipi-je lé bá e ndangi-né pané «kɔbe kí dɔrə-ti» kɔ jipi-je lé 'ndigi bá ri Lubə kí nɔɔ bè al. † 3:3 3:3 Eja 40:3 ‡ 3:4 3:4 2Ng 1:8 † 3:7 3:7 Mat 12:34; 23:33 § 3:7 3:7 Parisi-je: Parisi-je 'to kuti dow-je madi kí dan jipi-je-ti kí njékində kəm-dé go ndukun-ti lə Moiyiji kadi ngá n̄a. * 3:7 3:7 Sadusi-je: Sadusi-je 'to kuti dow-je madi kí dan jipi-je-ti kí njékində kəm-dé go ndukun-ti lə Moiyiji to. Dɛ 'pané: Dow à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ al rəm, Malayka-je kərə 'gotə rəm to. Ngá Parisi-je lé rəmə, 'pané: Dow à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ rəm, bá Malayka-je d'isi nɔɔ rəm to. † 3:9 3:9 Jə 8:33 † 3:9 3:9 Jə 8:33,37,39 † 3:10 3:10 Mat 7:19

ræm. ¹² Æ Ʒ ow kî né tó-né liə ji-é-ti nɔɔ; à ra lo tó né liə ə à mbɔ ko liə kungi damá, ngá tis-é bá à kungi dan pær-ti kî à koy al sartagangi.»

Já ra Jeju batem

Mar 1:9-11; Luk 3:21-22; Já 1:32-34

¹³ Jeju i Galile ow ro Já-ti ta ba Jurde-ti kɔo kadi ra-é batem. ¹⁴ Ngá Já ndigi mbati adi idə-é pané: «Má bá 'a ra-m batem, rəmə i tá 'ree kadi m'ra-i batem to bəy wa!» ¹⁵ Jeju təl idə-é pané: «Kí ngosnə-ti kinlé, 'ndigi sə-m do-ti kadi j'ra bə, kadi né kí njururu kí Lubə ndigi lé né-é ra-né né.» Befa Já ndigi siə do-ti ə ra-é batem. ¹⁶ Loki Jeju ra batem bá tɛɛ kəm man-ti bə ya rəmə ta dɔrɔ tɛɛ, adi oo Ndil Lubə, titi-nɔ kî dəngɔdnda bə, ree isi do-é-ti. ¹⁷ †Rəmə, ndi dow fá dɔrɔ-ti pané: «Ʒ kan to Ngon-m, m'ində-é dan kəm-m-ti, ro-m nəl-m do-é-ti nɔ.»‡

4

Sú nɔ Jeju

Mar 1:12-13; Luk 4:1-13

¹ †Go-ti, Ndil Lubə ɔr Jeju ow siə diləlo-ti kɔo kadi Sú nɔ-é. ² Jeju ra ndo kɔrsɔ ya uso né al, adi bo ra-é. ³ Befa njənɔ dow-je lé ree ro-é-ti pa siə pané: «Kinə 'to Ngon lə Lubə ya rəmə, 'un ndu adi ər-je kin 'təl mbə.» ⁴ Ngá Jeju idə-é pané: «'Ndàngi 'pané: "Dow à kisi kî do-é taá kî takul nékuso ya par al, ngá kî takul ta-je lay kí tɛɛ ta Lubə-ti*."»

⁵ Go-ti, Sú ow kî Jeju bəbo-ti kí aa nɔy, kí to bəbo lə Lubə, adi-é ɔ taá sam kəy-ti lə Lubə ⁶ fá idə-é pané: «Kinə 'to Ngon lə Lubə ya rəmə, 'kilə 'usi nangi. Kɔo 'ndàngi 'pané:

"Lubə à kun ndu kadi malayka-je liə kɔo ta lə-i.

Ə dɛ d'a kində ji-dé kuwə-i-né taá, nə nja-i à kî dar ər."»†

⁷ Jeju təl idə-é pané: «'Ndàngi mɛɛ mbete-ti lé to 'pané: "'A nɔ 'Babe Lubə lə-i al."»‡

⁸ Sú təl ow siə do mbal-ti kí ngal ləng-ləng, tɔji-é kɔbɛ-je kí dɔnangi-ti nə kin lay, kí ríba-je kí do-ti. ⁹ Ə idə-é pané: «Kinə 'tosi məkəji-i nangi ə 'osi do-i nangi nɔ-m-ti lé, m'a kadi-i né-je kin lay.» ¹⁰ Jeju təl idə-é pané: «Satə, 'oti rangi ta-m-ti! Kɔo 'ndàngi mɛɛ mbete-ti kí aa nɔy 'pané: "'Babe Lubə lə-i bá 'a kosi do-i nangi nɔ-é-ti ə ɛ ya kî kár-é 'a pole-éŠ."»

¹¹ Befa Sú tusi Jeju inə-é. Malayka-je 'ree 'ra kî Jeju.

Jeju ulə gin kulə liə dɔnangi Galile-ti

Mar 1:14-15; Luk 4:14-15

¹² †D'ilə Já* dangay-ti, befa loki Jeju oo ta-é lé, Ʒ ɔti ow dɔnangi Galile-ti.

¹³ †Rəmə inə bə kí Najaretí, ow isi Kapernayim ta babo-ti kí Galile, kí to dɔnangi lə Jabulɔ-je kí Néptali-je. ¹⁴ Tò bə kɔo kadi ta kí Eɔy njəpata kí ta Lubə-ti pa kete lé né-é ra né. Ʒ pané:

¹⁵ «Dow-je kí dɔnangi-ti lə Jabulɔ-je

Kî dɔnangi-ti lə Néptali-je,

Kî dow-je kí njəkisi ngosi ta babo-ti,

Kî gidi ba Jurde-ti, dɔnangi Galile-ti kí 'to jipi-je al†;

¹⁶ Dow-je kí d'isi lo kí ndul-ti, d'oo londógi kí boy rəm!

Dɛ kí ndil koy səbi do-dé-ti kàrə lo ndógi do-dé-ti rəm tɔ!‡»

¹⁷ †Dɔkaglo-é-ti kin bá Jeju ulə gin kilə mbɛ ə idə dow-je pané: «Inəi panjiyə-si-je kí maji al kɔgi, kɔo kɔbɛ kí dɔrɔ-ti ree ngosi!»

Jeju kî mbow-je so

Mar 1:16-20; Luk 5:1-11

¹⁸ Ndo kàrə bə, Jeju ow nɔiyə ta babo Galile-ti, rəmə oo ngankɔ-nɔ-je joo kí 'to mbow-je d'ɔ d'ilə burə baa: To Simɔ kí 'ba-é Piyər dɛ kî ngonkɔ-é Andre. ¹⁹ Befa Jeju idə-dé pané: «Reeí uni go-m ə m'a təl-si njəsangí dow-je-ti.» ²⁰ Rəmə tajinati nə ya 'tusi burə-je lé d'inə ə d'un go-é. ²¹ Loki Jeju ɔti ow kete əbi rəmə, oo ngankɔ-nɔ-je kí rangi joo bəy, adi to jaki dɛ kî Já kí 'to ngan lə Jebede, d'isi mɛɛ tò-ti kî bobí-dé, d'isi 'raki burə-je lə-dé. Jeju ba-dé rəmə ²² kalangi bə ya 'tusi bobí-dé kî tò d'inə-é ə d'un go-é.

† 3:17 3:17 Mat 12:18; 17:5; Mar 1:11; Luk 9:35 ‡ 3:17 3:17 Pa 2:7; Eja 42:1 † 4:1 4:1 Əbr 2:18; 4:15 * 4:4 4:4 Det 8:3 † 4:6 4:6 Pa 91:11-12 ‡ 4:7 4:7 Det 6:16 § 4:10 4:10 Det 6:13; Luk 4:8. † 4:12 4:12 Mat 14:3; Mar 6:17; Luk 3:19,20 * 4:12 4:12 Já kinlé to Já kí njəra dow-je batem, bi to Já kí njəndó né lə Jeju kin al. † 4:13 4:13 Já 2:12 † 4:15 4:15 Eja 8:23 ‡ 4:16 4:16 Eja 9:1 † 4:17 4:17 Mat 3:2

Jeju ndó né rəm, adi lapiya njémɔy-je rəm

Mar 1:39; Luk 4:44; 6:17-18

²³ †Jeju ɔw kɪ go lo-je lay kɪ dɔnangi Galile-ti, ndó né dow-je mee kɔykwɔnɔ-je-ti lə jipi-je, ilə mbɛ Poyta kɪ Maji kɪ sɔbi dɔ kɔbe lə Lubə rəm, b́a adi mɔy-je kɪ mɛti-je kɪ gay-gay lay ɔr dɔ dow-je-ti rəm tɔ. ²⁴ Ri Jeju ba ɔr lo kɪ dɔnangi Siri-ti njuti-njuti, adi dow-je d'ɔw kɪ njémɔy-je kɪ gay-gay, kɪ rɔ-dé to-dé kɪ lo-é lo-é, kɪ dow-je kɪ ndil-je kɪ maji al 'ra-dé, kɪ dɛ kɪ kɔnɔ ɔsi-dé, kɪ dɛ kɪ rɔ-dé oy mburuki-je kɪ rɔ-é-ti adi adi-dé lapiya. ²⁵ Kosi dow-je kɪ 'tò nduy-nduy ya d'un go-é, adi to dow-je kɪ d'ɪ dɔnangi Galile-ti-je, kɪ go dɔnangi kɪ bebo-je kɪ dɔgi tò-ti, kɪ dow-je kɪ bebo Jorijalem-ti-je, kɪ dɛ kɪ dɔnangi Jude-ti, kɪ dɛ kɪ mee be-je-ti kɪ gidi ba Jurde-ti.

Néndó kɪ Jeju ndó dow-je dɔ mbal-ti

5

Ta lə dow-je kɪ 'to njénékumə-je

Luk 6:20-26

¹ Lokɪ Jeju oo kosi dow-je lé, ɛ al isi taá dɔ mbal-ti. Beba njéndó né-je liə 'ree rɔ-é-ti. ² Rəmə ulə gin ndó-dé né panè: ³ «Dow-je kɪ d'oo rɔ-dé kɪ né al takəm Lubə-ti b́a 'to njénékumə-je! Kdotalə kɔbe kɪ dɔrɔ-ti tò kɔɔ-dé. ⁴ Dow-je kɪ njéndingə ndoo b́a 'to njénékumə-je! Kdotalə Lubə à sɔl mee-dé! ⁵ Dow-je kɪ njésɔl dɔ-dé b́a 'to njénékumə-je! Kdotalə Lubə à kadi dɔnangi təl né doji-dé*! ⁶ Dow-je kɪ bo ra né kɪ njururu ra-dé kin b́a 'to njénékumə-je! Kdotalə Lubə à kadi-dé tɔgi! ⁷ Dow-je kɪ njékoo kəmtondoo lə madi-dé-je ba 'to njénékumə-je! Kdotalə Lubə à koo kəmtondoo lə-dé tɔ! ⁸ Dow-je kɪ mee-dé aa njay b́a 'to njénékumə-je! Kdotalə d'a koo Lubə kɪ kəm-dé! ⁹ Njékulə dow-je noji nati b́a 'to njénékumə-je! Kdotalə d'a ba-dé ngan lə Lubə! ¹⁰ †Dow-je kɪ d'isi d'ulə kəm-dé ndoo kɔɔ né ra-dé kɪ njururu b́a 'to njénékumə-je! Kdotalə kɔbe kɪ dɔrɔ-ti tò kɔɔ ta lə-dé! ¹¹ †Sɛi kɪ dow-je 'taji-si, d'ulə kəm-si ndoo 'təti ta-je kɪ maji al maji al ta-si-ti kɔɔ ta lə-m b́a 'toi njénékumə-je! ¹² †Rai rənəl ə 'tiləi kole! Kdotalə nékugə doji kɪ boy nɔ ya tò ngəbi-si dɔrɔ-ti nɔɔ. Njépata-je kɪ ta Lubə-ti kete nɔ-si-ti kərə dow-je d'ulə kəm-dé ndoo bə ya tɔ!»

Njékun go Kristi to kati kɪ londógi lə dɔnangi

Mar 9:50; Luk 14:34-35

¹³ †«Sɛi b́a 'toi kati lə dɔnangi. Ngə kinə mbinɔ kati ɔr kɔgi lé, dow à ra ban b́a à təl dɔ gogi b́əy wa? Maji-é goto ngá. Təl né kɪ tuwə kungi kɔgi gidi lo-ti kadi dow-je 'njiyɔ dɔ-ti ya par ngá.

¹⁴ †«Sɛi b́a 'toi londógi lə dɔnangi. Beba bebo kɪ tò dɔ mbal-ti taá lé, à kasi bɔyɔ rɔ-é al. ¹⁵ †Dow à kində pər lampi-ti kɔɔ jəbi ngó dɔ-ti al. Ngə à nɔɔ kagnaɔ lampi-ti taá kɔɔ kadi dow-je kɪ mee kəy-ti lay ya d'oo-né lo. ¹⁶ †Bə ya tɔ, adi dow-je lay ya d'oo londógi lə-si mee né ra-ti kɪ maji. Lokɪ d'oo-né ra-si kɪ maji rəmə, d'a kosi gaji bɔbi-si Lubə kɪ isi dɔrɔ-ti.»

Néndó lə Jeju sɔbi dɔ ndukun lə Moiyiji

Luk 16:17; 12:58,59; 16:18

¹⁷ Ooi nɛ a painé, m'ree kɔɔ bujuru ndukun-je lə Moiyiji kɪ néndó lə njépata-je kɪ ta Lubə-ti. Mɔ lé, m'ree kɔɔ bujuru kɔgi al, ngə m'ree kɔɔ kadi ta-je lə-dé lé né-é ra né ngá. ¹⁸ †Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kɔ ya dɔrɔ kɪ dɔnangi d'a lo kɔ-dé-ti b́əy kinlé, tò ndukun lə Lubə à tò lo tò-é-ti rəm, ndaji mbete kɪ kərə-rè ya kərə dow à bujuru mee mbete

† 4:23 4:23 Mat 9:35; Mar 1:39 * 5:5 5:5 Pa-je 37:11 † 5:10 5:10 1Pi 3:14 † 5:11 5:11 1Pi 4:14 † 5:12 5:12 Knj 7:52 † 5:13 5:13 Mar 9:50; Luk 14:34,35 † 5:14 5:14 Jə 8:12; 9:5 † 5:15 5:15 Mar 4:21; Luk 8:16; 11:33 † 5:16 5:16 1Pi 2:12 † 5:18 5:18 Luk 16:17

ndukun-ti kogi al sar ya kadi né-je lay kinlé ra-né né. ¹⁹ Dow kí al do ngon ndukun káre dan ndukun-je-ti læ Lubə rəm, ndó dow-je adi d'al do-é siə to lé, dowbé à to dow kí sę bè kəbē-ti kí dora-ti. Ngà dow kí təl rə-é go ndukun-je-ti rəm, bá ndó dow-je adi 'təl rə-dé go-ti siə to lé, à to dow kí boy kəbē-ti kí dora-ti. ²⁰ Beba m'a kidə-si rəsi: «Kinə né ra kí njururu læ-si itə 'lə njéndó dow-je ndukun-je kə Parisi-je al rəmə, a kandi kəbē-ti kí dora-ti ndə bə al.»

Néndó kí do wəngi-ti

²¹ Səi 'gəi kí d'idə də kí kete lé 'panè: «'A təl dow al; dow kí təl dow lé, d'a kow siə nų njégangta-je-ti.» ²² Ngà mə rəmə, m'idə-si m'panè: Dow kí adi wəngi ra-é do ngonkə-é-ti lé, d'a kow siə lo gangta-ti. Ngà dow kí taji ngonkə-é panè n'to dow kí kogi kare lé, asi kadi d'ow kí dowbé lo gangi ta-ti kí boy, ngà dow kí ba ngonkə-é mbə dow rəmə, à toki kilə dowbé dan pər-ti kí tō sartagangta tə. ²³ Loki 'ow kdo kadi né Lubə logugi né-ti, bá kinə męę-i ole do ta-ti kí ngonkə-i ɔw-né sə-i lé, ²⁴ 'iŋə kadkare læ-i lé logugi né-ti nų ɔw ya ə 'ow 'ulə noji nati siə kete bəy taá kadi 'təl 'ree 'adi kadkare læ-i Lubə.

²⁵ Loki 'isi 'ow lo gangta-ti kí njəta læ-i lé, 'ulə noji nati siə kalangi do rəbi-ti, nè kinə ɔw tęę sə-i nų njégangta-ti lé, njégangta à kilə-i ji asgar-ti kadi-é ilə-i dangay-ti. ²⁶ 'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; 'a kugə ngər-ngər, sisi ya kərə à nų al bá 'a tęę dangay-ti bəy.

Néndó kí do sangi-nə kí lo kaya-ti

²⁷ Səi 'gəi kí d'idə də kí kete lé 'panè: «'A ra kaya al.» ²⁸ Ngà mə rəmə, m'idə-si m'panè: «Dow kí ɔw dené sar adi bo-é ra-é męę-é-ti lé, to kaya ya dowbé ra kí dené-é ngà tin.» ²⁹ †Kinə kəm-i kí kəl ɔw sə-i adi 'ra majal lé, 'or-é 'ilə-é kogi ngərəngi nų bè, kdo ngon rə-i káre-rə é tuji kdo kadi rə-i kí lay ɔw-né dan pər-ti kí tō sartagangti kin al ə tō soti. ³⁰ †Ngà kinə jikol-i bá ra-i adi 'ra majal lé, 'gangi-é ilə-é kogi ngərəngi nų bè, kdo ngon rə-i kí káre-rə é tuji kdo kadi rə-i kí lay ɔw-né dan pər-ti kí tō sartagangti kin al ə tō soti.

Ta kí do gəngi-nə-ti læ dené kə dingəm

Mat 19:9; Mar 10:4-5,10-12

³¹ †Səi 'gəi kí d'idə də kí kete lé bəy 'panè: «Dow kí tubə ne-é rəmə kadi ra mbete tubə lé adi-é bane†.» ³² †Ngà mə rəmə, m'a kidə-si rəsi; kinə dow tubə ne-é kdo ta læ kaya kí dené ra bane, bə kinə tubə-é kdo né kí rangi rəmə dowbé ya ilə ne-é kaya-ti. Ə dow kí njətaa dené kí ngəbi-é tubə-é lé, ę ra kaya tə.

Ta kí do kubi rə-ti

³³ Səi 'gəi kí d'idə də kí kete lé 'panè: «'A kubi rə-i al. Né kí un mindi-i do-ti adi 'Babe lé, 'a ra né-é ya bane†.» ³⁴ †Ngà mə lé, m'ow kə kidə-si kadi ubi rə-si al kí kubi al ya bè. 'A kubi rə-i kí dora al, kdo dora to kalikəbē læ Lubə. ³⁵ 'A kubi rə-i kí donangi al, kdo donangi to lo kungi nja Lubə, 'a kubi rə-i kí Jorijalem al rəm, kdo Jorijalem to bebo læ ngar kí boy nja. ³⁶ 'A kubi rə-i kí do-i al, kdo bəl do-i káre ya kərə 'a kasi 'təl-é kí ndaa-ti əse kí ndul-ti al. ³⁷ Kinə ta læ-si to: «Oiyə rəmə ąi do 'oiyə-ti», ə kinə ta læ-si to: «Ā-ą» rəmə ąi do 'ą-ą-ti.» Ta kí rangi kí ree go-ti to ta læ Njemeędul ngà.

Ta kí do dalba-ti

Luk 6:29-30

³⁸ Səi 'gəi kí d'idə də kí kete lé 'panè: «Kinə dow tɔɔ kəm madi-é rəmə, d'a tɔɔ 'liə tɔ, kinə dow tətɔ ngangi madi-é rəmə d'a tətɔ 'liə tɔS.» ³⁹ Ngà mə rəmə, m'idə-si m'panè: Ijəi rə njemeędul al. Kinə dow ində mbɔ-i kí kəl rəmə, 'təl kí gəl adi-é ində bəy. ⁴⁰ Kinə dow ndigi kow sə-i lo gangta-ti kdo taa kubi kí kadi-i-ti rəmə adi-é kubi kul læ-i do-ti. ⁴¹ Kinə dow uwə-i kí læ njətəgi-ti kdo kadi 'njiyə kulə buy dəgi lé, ɔw siə kulə buy kəjoo. ⁴² Dow dəji-i né ə adi rəm, bá dow ndigi tunə-i né kərə ɔgi-é al rəm tə.

Ta do ndigi njəba-je-ti

Luk 6:27,32,35-36

⁴³ Səi 'gəi kí d'idə də kí kete lé 'panè: «'A ndigi ngonkə-i, ngà njəba læ-i bá 'a kosi-é kí ta.»* ⁴⁴ Ngà mə rəmə, m'idə-si m'panè: 'Ndigi njəba-je læ-si, 'pai ta kə Lubə kdo dow-je kí njəkulə kəm-si ndoo. ⁴⁵ Beba səi a toi-né ngan læ Bəbi-si kí taá dora-ti. Kdo Bəbi-si lé, adi kadi læ ubə do njemeędul-je-ti rəm, do njemeęmaj-je-ti rəm, ę adi ndi ədi do njəra né-je-ti kí njururu rəm, do njəra né-je-ti kí njururu al rəm tə. ⁴⁶ Kdo kinə dow-je kí 'ndigi-si bá səi 'ndigi-dé to lé, nékugə doji ri bá a kingəi-ti wa? Njətaalambo-je kərə

† 5:29 5:29 Mat 18:9; Mar 9:47 † 5:30 5:30 Mat 18:8; Mar 9:43 † 5:31 5:31 Mat 19:7; Mar 10:4 † 5:31 5:31 Det 24:1 † 5:32 5:32 Mat 19:9; Mar 10:11,12; Luk 16:18; 1Kə 7:10,11 ‡ 5:33 5:33 Mbl 19:12; Kni 30:2 † 5:34 5:34 a Jak 5:12; b Mat 23:22 § 5:38 5:38 Tęt 21:24; Mbl 24:20; Det 19:21 * 5:43 5:43 Mbl 19:18

'ra bè tɔ al wa? ⁴⁷ Kinə ngankɔ-si-je ya par b́á sɔi 'rai-dé lapiya lé, ri b́á tɔ gay rɔ-si-ti ḱi dow-je ḱi rangi wa? Dow-je ḱi 'to jipi-je al ḱarè 'ra bè tɔ al wa? ⁴⁸ Ən é adi kullə ra-si maji ɔr njuti titi ḱi kullə ra Bobi-si ḱi dɔrɔ-ti maji ɔr-né njuti kin bè tɔ†.

6

Ta lə ra maji ḱi njəndoo-je

¹ †«Ooi bè, maji ḱi 'rai lé, 'rai kɔɔ kadi dow-je d'oo-si-né al; bè al rəmə a nali nédɔji-si rɔ Bobi-si-ti ḱi njəkisi dɔrɔ-ti. ² Kinə 'adi né njəndoo lé, 'ində gəngi dɔ-ti titi ḱi njəkədkəm dow-je d'isi 'ra-né mɛɛ kəykəwnɔ-ti lə jipi-je, ḱi kagi rəbi-je kɔɔ kadi dow-je 'piti-dé-né kin al. Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dowbɛ-je kinlé d'ingə né dɔji-dé ngá. ³ Ngá i rəmə, loki 'adi né njəndoo lé, kadi jigəl-i gə né ḱi jikɔl-i adi kinlé al. ⁴ Bè kɔɔ kadi né ḱi 'adi kinlé tɔ ḱi go ngəy, rəmə Bobi-i ḱi oo né-je ḱi tɔ ḱi go ngəy lé, à kugə dɔji-i.»

Néndó ḱi sobi dɔ pa ta ḱi Lubə

⁵ †«Loki isi 'pai ta ḱi Lubə lé, 'rai tanɔ ḱi njəkədkəm dow-je d'isi 'ra né kin bè al. Dɛ 'ndigi kɔ taá b́á pa ta ḱi Lubə mɛɛ kəykəwnɔ-je-ti lə-ji jɔi jipi-je, ḱi kadi rəbi-je rəm tɔ, kɔɔ kadi dow-je d'oo-dé. Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dɛ d'ingə né dɔji-dé ngá. ⁶ Ngá i rəmə, loki 'ndigi pa ta ḱi Lubə lé, 'andi kəy, 'uti takəy ta-i-ti b́á 'pa ta ḱi Bobi-i, rəmə Bobi-i ḱi njəkoo né-je ḱi lo bɔyɔrɔ-ti, à kugə dɔji-i.

⁷ «Loki isi 'pai ta ḱi Lubə lé, 'pai ta-je nɔ-nɔ titi-nɔ ḱi dow-je ḱi 'to jipi-je al d'isi 'ra-né kin bè al. Dɛ 'gir 'panè ta ḱi 'pa nɔ-nɔ kin b́á Lubə à koo-né dɔ ndi-dé wa! ⁸ Ngá sɔi rəmə 'ndaji kəm-dé al, kɔɔ Lubə ḱi Bobi-si gə né ḱi mɛɛ-si ndigi kete bəy b́á kadi sɔi 'dɔji-é bəy. ⁹ Ooi, kəm rəbi ḱi a pai-né ta ḱi Lubə ɔn: "Bobi-ji ḱi 'isi taá dɔrɔ-ti! Kadi dow-je 'gə ḱi 'aa njay;

¹⁰ Kadi kɔbɛ lə-i ree;

Kadi dow-je ḱi donangi-ti nè 'ra né ḱi mɛɛ-i ndigi

Titi ḱi dɛ ḱi dɔrɔ-ti d'isi 'ra-né bè tɔ.

¹¹ 'Adi-ji nékuso ḱi asi ta-ji mɛɛ ndɔ-ti ḱi bɔne.

¹² 'Inə go majal-je lə-ji kɔgi,

Titi ḱi jɛ ḱarè j'inə-né go majal-je ḱi dow-je d'isi 'ra sɔ-ji kin bè tɔ.

¹³ 'Inə-ji adi j'usi mɛɛ néna-ti al;

Ngá 'ɔr ji kɔgi ji Njəmɛɛndul-ti.

Kɔɔ kɔbɛ, ḱi tɔgi, ḱi ríba tɔ ḱi lə-i ya sartagangi. Amen!"

¹⁴ †«Kinə inəi go majal-je ḱi dow-je 'ra sɔ-si kɔgi lé, Bobi-si ḱi isi dɔrɔ-ti à kinə go kɔgi kadi-si tɔ. ¹⁵ Ngá kinə inəi go kɔgi adi dow-je al lé, Bobi-si à kinə go majal-je lə-si kɔgi kadi-si al ya tɔ.»

Kɔgi rɔ nékuso ḱi man kɔy kɔɔ pa ta ḱi Lubə

¹⁶ «Loki ɔgi rɔ-si nékuso ḱi man kɔy kadi 'pai ta ḱi Lubə lé, adi kəm-si ra ndoo titi-nɔ ḱi njəkədkəm dow-je d'isi 'ra-né kin bè al. Dɛ d'ulə kəm-dé nati wur-wur kadi dow-je d'oo ḱi n'ɔgi rɔ-dé nékuso ḱi man kɔy kɔɔ pa ta ḱi Lubə. Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dɛ d'ingə nékugə dɔji-dé ngá. ¹⁷ Ngá i rəmə loki 'ndigi kɔgi rɔ-i nékuso ḱi man kɔy kɔɔ pa ta ḱi Lubə lé, 'tɔgi takəm-i suki-suki, ə 'ndəm ubi ḱi ɔti maji dɔ-i-ti, ¹⁸ kɔɔ kadi dow-je 'gə ḱi 'ɔgi rɔ-i nékuso ḱi man kɔy kɔɔ pa ta ḱi Lubə al, ngá kadi Bobi-i ḱi isi lo bɔyɔrɔ-ti ya ḱi ḱar-é oo, rəmə Bobi-i ḱi oo né ḱi lo bɔyɔrɔ-ti lé à kugə dɔji-i.

Nékingə ḱi dɔrɔ-ti

Luk 12:33-34

¹⁹ †«'Mbɔi né-je lə-si indəi ngangəm donangi-ti nè al, kɔɔ nɔ à kɔ rəm, à nɔ rəm, b́á njəbɔgi-je ḱarè d'a tətɔ takəy kɔɔ kɔy rəm tɔ. ²⁰ Ngá 'mbɔi né-je lə-si indəi ngangəm dɔrɔ-ti taá, kɔɔ to lo ḱi né ḱi titi à nɔ al rəm, nɔ à kɔ al rəm, b́á njəbɔgi-je d'a tətɔ takəy kɔɔ kɔy al rəm tɔ. ²¹ Kɔɔ lo ḱi né lə-i ḱi ində ngangəm tɔ-ti lé, lo-é ya mɛɛ-i à tɔ dɔ-ti géréré tɔ.»

Londógi lə daji rɔ dow

Luk 11:34-36

²² Kəm-i lé, tɔ lampi lə rɔ-i. Kinə kəm-i tɔ maji lé, tɔ ndəgi rɔ-i lay b́á isi dan lo ḱi ndógi-ti. ²³ Ngá kinə kəm-i tɔ maji al lé, ndəgi rɔ-i lay ya tɔ dan lo ḱi ndul-ti tɔ; kinə kəm-i ḱi tɔ londógi lə rɔ-i tɔl to lo ḱi ndul lé, londul kinlé à tɔl to lo ḱi ndul ndi-ndi.

Lubə əse là

Luk 16:13

²⁴ Dow kí à kasi ra bə lə ngar-je joo ya goto. Kdotalə à kosi ta e kí káre ə à ndigi e kí káre, al kàrè, à nam kí e kí káre ə nēdi e kí káre. Adi a kasi kori Lubə kà là nati joo kdo ra kullə kadi-dé al.

Ta kí sɔbi do kində meɔ do Lubə-ti

Luk 12:22-32

²⁵ Beba m'a kidə-si rəsi panè: Adi meɔ-si a kəkəkə adi 'painè: «Ri bá j'a kuso əse ri bá j'a kay kdo kisi-né əse j'a kingə kubi rá bá j'a koo wa» al. Kdo kisi kà do taá lə dow maji nà itə nékuso rəm, bá daji ro dow maji nà itə kubi-je rəm to ya al wa? ²⁶ Ooi, yəl-je kí 'nar taá kin; de 'dubi ko al rəm, d'ijə ko d'ungi dama al rəm, ya ngə Bəbi-si kí dora-ti ya isi ul-dé! Ngə sɔi lé, gati-si itə gati yəl-je kin say ya al wa? ²⁷ Nà dan-si-ti bá à kasi kilə ndo-é do madi-é-ti se kí takul meɔ kə kəkəkə liə wa?

²⁸ Ə kdo ri bá adi meɔ-si a kəkəkə kdo kubi-je wa? Uni kəm-si ooi-né puti wale-je kí wale kin! De 'ra kullə madi al rəm, d'oji kubi al rəm, ²⁹ ya ngə m'a kidə-si rəsi kí Salomɔ kí to njénékingə kí nà kin ya kàrè, ɔɔ kubi-je kí ndóle asi kí puti wale-je kin nja kàre al. ³⁰ Sɔi dow-je kí kadmè lə-si to kí nde bə kan! Wale-je kí d'a meɔ ndor-je-ti bone ya ə bore pər à kɔ-dé kin kàrè Lubə adi 'mone kí puti-dé mbyu rəm, ngə sɔi kí ban bá e à kadi-si kubi al wa? ³¹ Adi meɔ-si a kəkəkə adi 'painè: «Ri bá j'a kuso wa? Ri bá j'a kay wa? J'a kingə kubi rá bá j'a kulə wa?» al. ³² Kdo né-je lay kinlé, gin dow-je lay kí rangi kin bá d'adi ro-dé kɔ 'sangi par-par; ngə sɔi rəmə, Bəbi-si kí isi dora-ti gə maji kí né-je kinlé owi ndoo-é. ³³ 'Sangi kɔbè lə Lubə kà né ra kí njururu liə ya kete, rəm ndəgi né-je lay kinlé, Lubə à kadi-si do-ti. ³⁴ Adi meɔ-si a kəkəkə do ndo kí bore-ti al, kdo ndo kí bore ow kí meɔ kə kəkəkə liə to. Ndo-je lay ya d'ow kà né to ro kí sɔbi do-dé do-dé.

7

Ta lə gangta do-nq-ti

Luk 6:37-42

¹ 'Gangi ta do dow-ti al, nè d'a gangta do-si-ti. ² †Kdo kəm rəbi kí sɔi 'gangi-né ta do dow-ti kinlé, e ya d'a gangi-né ta do-si-ti to; ə né kí 'mbɔji-né né adi dow kinlé, e ya d'a təl mbɔji-né né kadi-si to. ³ Ban bá i oo wale kí to kəm ngonkɔ-i-ti rəmə, kagi kí boy kí to kəm-i-ti kin bá i oo al wa? ⁴ Ban bá 'a kidə ngonkɔ-i panè: «Adi m'or wale kí to kəm-i-ti» kin kɔgi ə i rəmə, 'oo kagi kí to kəm-i-ti kin al wa? ⁵ I njəkədkəm dow-je kan! 'Or kagi kí boy kí to kəm-i-ti ya pa bəy bá 'a koo wale kí to kəm ngonkɔ-i-ti kdo kor kadi-é.

⁶ Adi né kí aa njay bisi-je al, nè d'a təl kí do-si-ti kdo tɔ-si. 'Tiləi məkosi kí gati-é nà nɔ kɔsngi-je-ti al, nè d'a mbəjrə nja-dé-ti nangi.

Ta kí do dəji né Lubə-ti

Luk 11:9-13

⁷ 'Dəji ə d'a kadi-si, 'sangi ə a kingəi, indəi tarəbi ə d'a tɛɛ kadi-si. ⁸ Kdo dow kí dəji ya ə d'adi-é, dow kí sangi ə ingə, dow kí ində tarəbi ə 'tɛɛ d'adi-é. ⁹ Nà dan-si-ti bá ngon-é dəji-é mbə rəmə à kadi-é ər wa? ¹⁰ Əse loki dəji-é kanji rəmə à kadi-é li wa? ¹¹ Ə sɔi kí 'toi njéməndul-je kàrè, 'gəi kadi né-je kí maji-maji ngan-si-je rəm, ngə Bəbi-si kí dora-ti kí ban bá à kadi né-je kí maji dow-je kí 'dəji-é lé al wa?

¹² 'Né lay kí 'ndigi kadi dow-je 'ra d'adi-si lé, gə-é ya 'rai adi-dé to. E kin bá to né kí ndukun lə Moiyiji, kà mbete-je lə njəpata-je kí ta Lubə-ti 'ndigi.

Ta lə tarəbi kí tò mbɔyɔyɔ bə

Luk 13:23-24

¹³ Andi kí tarəbi kí tò mbɔyɔyɔ bə. Ooi, tarəbi kí tati pəl-pəl to rəbi kí lo kun-é ɔ al, e bá to rəbi kí ow kí dow-je lo tuji-ti, rəbi-é kinlé dow-je nà ya d'un. ¹⁴ Rəmə tarəbi kí tò mbɔyɔyɔ kí to rəbi kí lo kun-é ngə lé, to rəbi kí ow kí lo kiskəm-ti, rəbi-é kinlé dow-je nà ya d'ingə al.

Njəkəɔta-je kí njəba ro-dé njəpata-je kí ta Lubə-ti

Luk 6:43-44

¹⁵ «Ooi go ro-si maji ro njəkəɔta-je-ti kí njəba ro-dé njəpata-je kí ta Lubə-ti, kdotalə d'un ndaa bati don-né ro-dé bá 'ree-né ro-si-ti, ngə meɔ-dé-ti rəmə 'to jagim-je kí njétɔ ko dow-je. ¹⁶ Sɔi a gəi-dé kà takul kullə ra-dé. Dow à tər kandi nduu do kun pàràrà-ti al rəm, bá dow à kijə kandi kote do ngə-ti al rəm to. ¹⁷ Kagi kí rá-rá ya kí maji lé, kandi-é à maji, ə e kí maji al lé, kandi-é à maji al ya to. ¹⁸ Ə kagi kí maji lé kandi-é à maji al al, bá kagi kí maji al kàrè kandi-é à maji nda al rəm to. ¹⁹ †Kagi kí rá-rá kí kandi-é maji al lé, d'a gangi-é kilə-é pərəə. ²⁰ †Adi njəkəɔta-je kí njəba ro-dé njəpata-je kí ta Lubə-ti lé

a gøi-dé kî takul kullø ra-dé.»

Njéndó né-je kí tɔgrɔ-ti
Luk 13:25-27

²¹ Dow-je kí 'ba-m: «'Babe, 'Babe» kin bá d'a kow lay kɔbe-ti kí dɔra-ti al, ngà dow kí ra né kí mee Bɔbi-m kí dɔra-ti ndigi ya par bá à kow. ²² Ndɔ gangta-ti lé, dow-je nɔ ya d'a pa sɔ-m panè: «'Babe, 'Babe! Jɛ kí ndoki j'ilø mbɛ kî ri-i, j'tubø ndil-je kí maji al kî ri-i, j'ra nékɔji-je nɔ-nɔ kî ri-i lé ya wa?» ²³ Beba m'a kidø-dé røsi panè: «M'gø-si nja kære al, øwi ngørøngi nɔ bè, sɔi njera né-je kí maji al maji al.»*

Ta kí sɔbi dɔ tøl rɔ go ta-ti
Luk 6:47-49

²⁴ «Ooi, nɔ-nɔ kí oo ta løm ø tøl rɔ-é go-ti lé, à titi-nɔ kî njøkømkaa kí indø køy liø jam dɔdi-ti bè. ²⁵ Beba loki ndi ødi, man taa lo lay, yølbo ulø dɔ køy-ti lé ya kære, køy-é tɔɔ al, kdotalø d'indø gin-é jam dɔdi-ti. ²⁶ Ngà nɔ-nɔ kí oo ta løm bá tøl rɔ-é go-ti al lé, à titi-nɔ kî mbø dow kí indø køy liø dɔ nangra-ti bè. ²⁷ Loki ndi ødi, man taa lo lay, yøl ulø dɔ køy-ti lé, køy-é tði nangi røm-røm.»

Tɔgi néndó læ Jeju

²⁸ †Loki Jeju tøl ta ta-je liø lé, néndó liø ør ndil dow-je nɔ. ²⁹ Kdø ɛ ndó né dow-je køm dow kí øw kî tɔgi bï ndó né tanɔ kî njéndó dow-je ndukun-je al.

Nékɔji-je kí gay-gay kí Jeju ra

8

Jeju adi lapiya njøbanji
Mar 1:40-45; Luk 5:12-14

¹ Loki Jeju j kî dɔ mbal-ti isi risi nangi lé, kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya d'un go-é lo-é-ti nɔɔ. ² Beba njøbanji kære tɛɛ ree rɔ Jeju-ti, sɔbi takøm-é nangi nɔ-é-ti bá idø-é panè: «'Babe, kinø 'ndigi lé, 'a kadi banji løm kin ur kadi m'aa njay.» ³ Jeju ulø ji-é ødi-né rɔ-é bá panè: «M'ndigi dɔ-ti sɔ-i. Kadi banji lø-i ur!» Rømø tajinatì nè ya banji liø ur adi-é aa njay tɔ. ⁴ Go-ti, Jeju idø-é panè: «'Idø ta-é dow kí rangi al, 'øw 'ɔji rɔ-i njøgugnè læ Lubø, ø 'adi kadkare Lubø kí go ndukun-ti læ Moiyiji. Bè kdø kadi dow-je lay 'gø kí banji kí rɔ-i-ti lé ur ngà*.»

Jeju adi lapiya ngonnjøkullø læ njøkun dɔ kuti asgar-je kí bu
Luk 7:1-10; Jq 4:46-54

⁵ Loki Jeju isi andi kí mee bɛ-ti kí Kapernayim rømø, dow kære bè kí to njøkun dɔ kuti asgar-je kí bu ree rɔ-é-ti, nɔ kî dɔ-é-ti panè: ⁶ «'Babe, ngonnjøkullø løm-m kære to mɔy køy nɔɔ, nja-é oy ta kuti-é-ti, adi ingø kɔ nɔ.» ⁷ Ba Jeju idø-é panè: «M'a kow ø m'a kadi-é lapiya.» ⁸ Ngà njøkun dɔ asgar-je lé idø-é panè: «'Babe, mɔ lé m'tuwø kadi 'ree mee køy-ti løm al; øn ø 'pa ta kære ya par ø ngonnjøkullø løm à kingø lapiya. ⁹ M'pa bè kdø, mɔ kî dɔ-m m'isi gin tɔgi-ti læ dow-je kí dɔ-m-ti røm, m'ow kî asgar-je gin tɔgi-ti løm røm. Adi kinø m'idø ɛ kí kære m'panè: "'øw!" ø øti øw! Ø kinø m'idø ɛ kí rangi m'panè: "'Ree!" ø øti ree! Ø kinø m'idø ngonnjøkullø løm m'panè: "'Ra né kin!" ø øti ra né-é lé.» ¹⁰ Loki Jeju oo ta-je kí tɛɛ ta-é-ti kin bè rømø piti-é, ø idø dɛ kí d'ɔ sìa panè: «Ooi maji, m'a kidø-si røsi; dønangi Israyel-ti ya kære m'ingø kò kadmeɛ kí tanɔ bè kin nja kære al bøy. ¹¹ †Ooi, m'a kidø-si røsi kí kosi dow-je kí 'to jipi-je al d'a kî kî lo kubø kadi-ti, kî lo kur kadi-ti kdø ree kisi ta nékuso-ti kî Abrakam, kî Isaki kî Jakobi kɔbe-ti kí dɔra-ti. ¹² †Ngà ngan njøbe-je kí 'to jipi-je lé d'a kungi-dé ndaa-ti lo-ti kí ndul ndi-ndj kí to lo kí dow-je d'a nɔ-ti røm, d'a kuso ngang-dé titi mægøgø-mægøgø røm tɔ.» ¹³ Beba Jeju tøl idø njøkun dɔ kuti asgar-je kí bu kinlé panè: «'øw, ngonnjøkullø læ-i lé, à kingø lapiya titi kí tɛɛ-né ta-i-ti kí go kadmeɛ-ti læ-i.» Tajinatì nè ya ngonnjøkullø lé ingø lapiya tɔ.

Jeju adi lapiya njémɔy-je nɔ
Mar 1:29-34; Luk 4:38-41

¹⁴ Go-ti, Jeju øw mee køy-ti læ Piyør rømø, oo møm Piyør kí dené tò nangi, 'ningó indø-é adi rɔ-é tungø pil-pil. ¹⁵ Ba Jeju ødi rɔ ji-é rømø, 'ningó lé inø-é. Go-ti, ɛ j taá oo go-dé kî nékuso.

* 7:23 7:23 Pa 6:9 † 7:28 7:28 Mar 1:22; Luk 4:32 * 8:4 8:4 Mbl 14:2-32 † 8:11 8:11 Luk 13:29 † 8:12 8:12 Mat 22:13; 25:30; Luk 13:28

¹⁶ Loki kàdi ur lé, 'ree kà dow-je nà kí ndil-je kí maji al 'ra-dé ro Jeju-ti. Adi Jeju tubè ndil-je kí maji al do-dé-ti kogi kà ta kí ta-é-ti, bá adi lapiya njémɔy-je lay to. ¹⁷ Tò bè kdo kadi ta kí Ejay kí njèpata kí ta Lubè-ti pa kete lé, né-é ra né. Ejay panè: «E ɔy mètì-je lə-ji kí mɔy-je lə-ji do-é-ti†.»

Ta kí sobi do kun go Jeju

Luk 9:57-62

¹⁸ Ndo káre bè loki Jeju oo kosi dow-je nà 'gəə do-é rəmə, e un ndu adi njéndó né-je liə kadi 'gangi babo d'ow turə. ¹⁹ Ngá bá dow káre bè kí njéndó dow-je ndukun lə Lubə ree ro Jeju-ti idə-é panè: «Njéndó dow-je né, m'a kun go-i lo lay kí 'a kow-ti.» ²⁰ Jeju ilə-é-ti panè: «Tal-je d'ow kà be tò-dé nɔɔ, bá yəl-je kí 'nar taá kin kàre d'ow kà kəy tò-dé to. Ngá Ngon lə dow‡ lé, lo kí kadi ulə do-é-ti ya kàre goto.» ²¹ Dow káre dan njéndó né-je-ti liə idə-é panè: «'Babe, 'adi-m tarəbi adi m'ow m'dubi bəbi-m moki tá.» ²² Ngá Jeju təl idə-é panè: «'Inə de kí d'oy 'adi 'dubi dow-je lə-dé kí d'oy, ə 'ree un go-m.»

Jeju ndangi yálbo

Mar 4:35-41; Luk 8:22-25

²³ Jeju al meɛ tò-ti, ə njéndó né-je liə d'al go-é-ti. ²⁴ Rəmə, tajinati nè ya yálbo tɛɛ sə-dé busi, ulə mbij-mbij do babo-ti adi pungum man ɔw kà tò yó-je kí nè-je adi tò ɔw kà nduy sə-dé. Ya rəmə Jeju tò tò bi. ²⁵ Ngá bá njéndó né-je liə 'ngəsi ro-é-ti, 'ndəl-é kà nɔ ta-dé 'panè: «'Babe, 'aji-ji, nè ko-ji à tɔɔ!» ²⁶ Jeju pa sə-dé panè: «Səi dow-je kí kadmeɛ lə-si to kí nde bè kan! 'Bəli nà bè kdo ri wa!» Rəmə e i taá ndangi yəl, kà babo lé, adi lo təl tò ndingi. ²⁷ Né kí ra-né kinlé, ɔr ndil-dé adi 'pa-nə ta dan-dé-ti 'panè: «Dow kanlé to dow kí ban ya bá yəl-je kà babo-je kàre 'təl ro-dé go ta-ti liə bè wa\$?»

Jeju kà dingəm-je joo kí ndil-je kí maji al 'ra-dé

Mar 5:1-20; Luk 8:26-39

²⁸ Loki Jeju ree tɛɛ gidì babo-ti, donangi-ti lə dow-je kí Gadara lé, dingəm-je joo kí ndil-je kí maji al 'ra-dé, 'tɛɛ kà do badi-je-ti 'tilə kəm-é. Dingəm-je kinlé 'ra né maji al nà, adi dow-je 'bəl lo kun rəbi kí ro-dé-ti. ²⁹ De 'tur kəə 'panè: «Ngon lə Lubə, 'ge ri ro-ji-ti wa? 'Ree kdo kadi adi-ji kɔ kete nɔ kaglo kɔ-ti lé wa?» ³⁰ Kosi kɔsɔngi-je nà ya d'a d'uso nè kadi lo-ti kí tò ngərangi sə-dé. ³¹ Bəba ndil-je kí maji al lé, 'ra ndoo ta Jeju-ti 'panè: «Kinə 'tubə-ji rəmə, 'adi j'ow meɛ kɔsɔngi-je-ti kin.» ³² Jeju 'ndigi sə-dé adi panè: «Owi.» Rəmə de 'tɛɛ d'ow 'tur meɛ kɔsɔngi-je-ti lé, adi kosi kɔsɔngi-je lé 'təti-nə yipi kadi mbal-ti taá, 'tusi baa d'oy lay. ³³ Njəngəm kɔsɔngi-je lé, d'ay d'ow meɛ bebo-ti, d'or poy nè kí ra-né rəm, nè kí tɛɛ do dingəm-je-ti kí joo kí ndil-je kí maji al 'ra-dé kin lay d'adi dow-je d'oo. ³⁴ Bəba dow-je lay kí meɛ bebo-ti 'tɛɛ 'tilə kəm Jeju. Loki d'oo-é rəmə 'ra ndoo ta-é-ti kadi inə donangi lə-dé ə ɔw rangi.

9

Jeju adi lapiya njèrəkoy mburuki

Mar 2:1-12; Luk 5:17-26

¹ Jeju al meɛ tò-ti, ində babo gangi, ɔw be koji-é-ti. ² Dow-je madi d'un dow kí njèrəkoy mburuki meɛ tuwə-ti 'ree siə ro-é-ti. Loki Jeju oo kadmeɛ lə-dé bè rəmə, idə njèrəkoy mburuki lé panè: «Ngon-m, 'ore meɛ-i, majal-je lə-i toki kinə go-é kogi!» ³ Loki njéndó dow-je ndukun-je kí madi-je d'oo ta kin bè rəmə, 'pa ta meɛ-dé-ti 'panè: «Dow kanlé pa ta kəbi do Lubə-ti!» ⁴ Jeju gə ta kí meɛ-dé-ti gow adi dəji-dé panè: «Kdo ri bá owi kà tagir-je kí maji al bè kin meɛ-si-ti wa?» ⁵ Dan ta-je-ti kí joo kinlé, e kí rá bá tò bəl nà wa? Kidə dow panè: «Majal-je lə-i toki kinə go-é kogi» bá tò bəl nà əse kidə-é panè: «'I taá 'njiyə» bá tò bəl nà wa? ⁶ Maji! M'a koji-si kadi 'gəi kí Ngon lə dow lé, ɔw kà tógi donangi-ti nè kdo kinə-né go majal-je lə dow-je kogi. Bəba Jeju təl idə njèrəkoy mburuki lé panè: «'I taá, 'un tuwə lə-i, ə 'ow beə lə-i!» ⁷ Bəba dingəm lé i taá, ɔw beə liə. ⁸ Né kinlé, kosi dow-je d'oo bè rəmə ɔr ndil-dé nà, adi d'osi gəi Lubə kí njəkadi dow-je tógi kí tanə bè kin.

Ba kí Jeju ba Matiye

Mar 2:13-17; Luk 5:27-32

⁹ Loki Jeju i lo-é-ti kin ɔw kà kete lé, oo dingəm kí ri-é lə Matiye, isi lo taa lambo-je-ti rəmə idə-é panè: «'Un go-m!» Ə Matiye i taá un go-é. ¹⁰ †Go-ti, Jeju isi ta nékus-ti meɛ

† 8:17 8:17 Eja 53:4 ‡ 8:20 8:20 Ta kí Jeju panè «Ngon lə dow» kinlé e pa sobi-né do-é e ya bi pa sobi-né dow kí rangi al. § 8:27 8:27 Pa 65:8; 89:10 † 9:10 9:10 Luk 15:1,2

køy-ti læ Matiye. Rømə njétaalambo-je * n̄a k̄i njéramajal-je n̄a 'ree d'isi ta nékuso-ti nati k̄i Jeju k̄i njéndó né-je liə. ¹¹ Loki Parisi-je d'oo Jeju isi uso né nati k̄i dow-je kinlé rømə, 'dəji njéndó né-je liə 'panè: «Kdo ri bá njéndó-si né isi uso né k̄i njétaalambo-je, k̄i njéramajal-je kin wa?» ¹² Jeju oo ndi-dé, adi idə-dé panè: «Dow-je k̄i rɔ-dé tò k̄i lapiya kare lé d'ow ndoo dɔktur al, ngà njémɔy-je bá d'ow ndoo-é. ¹³ †Kdotalə njéramajal-je bá m'ree kdo sangi nja-dé, bi m'ree kdo njéra né k̄i njururu-je kin al. Ōwi 'sangi kadi 'gəi m̄eɣ ta k̄i Lubə pa panè: “M̄a Lubə lé, koo kəmtondoo bá m'ndigi, bi məsi də-je k̄i kadi-m kin al.”»[†]

Ta k̄i dɔ kɔgi rɔ nékuso k̄i man kay

Mar 2:18-22; Luk 5:33-39

¹⁴ Njéndó né-je lə J̄a k̄i njéra dow-je batəm 'ree d'ingə Jeju 'dəji-é 'panè: «Kdo ri bá je k̄i Parisi-je j'isi j'ogi rɔ-ji nékuso k̄i man kay kdo pa ta k̄i Lubə, ngà njéndó né-je lə-i 'ra al wa?» ¹⁵ Jeju ilə-dé-ti panè: «Dow-je k̄i 'ba-dé lo nékuso-ti k̄i lo taana-ti lé, d'a ndingə ndoo kaglo-ti k̄i njétaa dené sigi isi-né sə-dé nati wa? Ndo-je ɔw ree n̄ɔɔ lé, d'a kun njétaa dené sigi lé ta-dé-ti kɔgi ngà bá d'a kɔgi rɔ-dé nékuso k̄i man kay b̄əy.

¹⁶ «Dow à kun takubi k̄i sigi kdo kilə-né kəm ndisi kubi al, kdo takubi k̄i sigi lé, à kuwə dɔgangi ndisi kubi lé wuktu kɔr, ə à ra kadi kəm kubi k̄i mbuti lé tò wororo ta madi-é-ti ya b̄əy. ¹⁷ Bè ya tɔ, dow à tur yibi nduu k̄i sigi m̄eɣ mbundaá-je-ti k̄i low al tɔ, kdo loki yibi nduu à k̄i lé, à kində mbundaá lé kadi riyó; ə yibi nduu à kungi kɔgi rəm, bá mbundaá lé kàrè à təl né k̄i tuji kɔgi rəm tɔ. Bəba kinə yibi nduu tɔ k̄i sigi rømə, kadi mbundaá kàrè tɔ k̄i sigi ya tɔ bane. Bè rømə, mbundaá à riyó al rəm, yibi nduu kàrè à kungi kɔgi al rəm tɔ.»

Tɔsi ndəl lə ngon lə Jayrusi

k̄i ta lə dené k̄i məsi ra-é bal dɔgi gidi-é joo

Mar 5:21-43; Luk 8:40-56

¹⁸ Loki Jeju isi pa sə-dé ta-je kin bə ya b̄əy rømə, 'boy káre k̄i dɔ kəykəwn̄a-ti lə jipi-je, ree səbi takəm-é nangi n̄ɔ-é-ti bá idə-é panè: «Ngon-m k̄i dené oy tajinati nè b̄əy n̄ɔɔ, 'ree 'ində ji-i dɔ-é-ti ə à təl kisi k̄i dɔ-é taá kadi-m.» ¹⁹ Jeju k̄i njéndó né-je liə d'j̄ d'ɔw siə nati.

²⁰ Dené k̄i məsi ree rɔ-é-ti bal dɔgi gidi-é joo t̄eɣ gidi Jeju-ti, ulə ji-é ɔdi-né takubi liə. ²¹ Kdotalə gir m̄eɣ-é-ti panè: «Kinə takubi liə ya bá lé m'ɔdi rɔ kàrè rɔ-m à kingə lapiya.» ²² Jeju ilə rəti oo-é, ə idə-é panè: «Ngon-m k̄i dené, 'ore m̄eɣ-i, kadm̄eɣ lə-i adi-i lapiya.» Rømə tajinati nè ya dené lé ingə lapiya.

²³ Loki Jeju ɔw t̄eɣ kəy lə 'boy k̄i dɔ kəykəwn̄a-ti lə jipi-je kinlé rømə, oo njékay nal-je, k̄i kosi dow-je k̄i 'singə sokro dɔ-n̄a-ti, bá idə-é panè: ²⁴ «Ōri rɔ-si gogi, ngon k̄i dené lé oy al, ngà tò bi k̄i tɔ.» Rømə dow-je 'soki Jeju. ²⁵ Loki dow-je 't̄eɣ ndaa-ti lé, Jeju andi kəy, uwə ji ngon k̄i dené lé adi-é i taá. ²⁶ Bəba poy-é ɔr lo k̄i donangi-ti k̄i n̄ɔɔ lay.

Jeju k̄i njékəmtɔ-je joo

²⁷ Loki Jeju i lo-é-ti kin isi ɔw k̄i kete rømə, njékəmtɔ-je joo d'un go-é, ə 'tur kəə boy-boy 'panè: «Ngonka Dabidi, 'oo kəmtondoo lə-ji.»

²⁸ Jeju ɔw t̄eɣ kəy rømə, njékəmtɔ-je k̄i joo kinlé d'ow rɔ-é-ti ə ɛ dəji-dé panè: «Ooi k̄i m'asi ra né k̄i s̄əi 'dəji-mi lé wa?» D̄e d'ilə-é-ti 'panè: «Oiyə, 'Babə, j'oo k̄i i asi.» ²⁹ Bəba, Jeju ɔdi rɔ kəm-dé bá idə-é panè: «Kadi Lubə ra sə-si k̄i go kadm̄eɣ-ti lə-si!» ³⁰ Rømə tajinati nè ya kəm-dé oo lo. Ngà go-ti, Jeju ndəji-dé panè: «Adi dow gə al.» ³¹ Ngà loki d'ɔti d'ow lé, d̄e 'pa ta lə Jeju adi sane k̄i go donangi k̄i n̄ɔɔ lay.

Ta lə Jeju k̄i d̄ingəm k̄i pa ta al

³² Loki njékəmtɔ-je 't̄eɣ d'ow lé, dow-je 'ree k̄i d̄ingəm káre k̄i ndil k̄i maji al ra-é, adi pa ta al, rɔ Jeju-ti. ³³ Jeju tubə ndil k̄i maji al lé ya rømə, d̄ingəm lé pa ta. Né kinlé ɔr ndil kosi dow-je n̄a, adi 'panè: «Kay! J'oo né k̄i tan̄a bè kin donangi Israyel-ti nja káre al b̄əy!» ³⁴ †Ngà Parisi-je rømə 'panè: «To tógi lə 'boy lə ndil-je k̄i maji al bá ɛ isi tubə-né ndil-je k̄i maji al!»

Ta-je k̄i Jeju pa adi njékəwkulə-je liə

Jeju oo kəmtondoo lə dow-je

* **9:10** 9:10 Jipi-je 'ge ta lə njétaalambo-je al kdo d̄e k̄i n̄a-je 'taa lambo lé al dɔ ɛ k̄i ngar ində dɔ dow-je-ti kadi d'ugə (Luk 3:12,13; 19:8), rəm kdo dow-je k̄i d'ɔ b̄e dɔ-dé-ti lé kàrè 'to mba-je. Lambo tɔ né k̄i njékɔb̄e-je 'taa kdo ra-né kullə dɔ b̄e-ti. Ngà ɛ k̄i njétaa-é-je 'taa dɔ madi-é-ti k̄i ndangi kare bá tɔ tó-é al. † **9:13** 9:13 Mat 12:7 † **9:13** 9:13 Oje 6:6 † **9:34** 9:34 Mat 10:25; 12:24; Mar 3:22; Luk 11:15

³⁵ †Jeju ow kà nganbe-je, kà bebo-je, ndó né dow-je mee kəykəwnə-je-ti lə jipi-je rəm, ilə mbə Poyta kí Maji kí sobi dɔ kɔbe lə Lubə rəm, bá adi mɔy-je kí mətí-je kí gay-gay lay ɔr dɔ dow-je-ti rəm tɔ. ³⁶ †Loki ɛ oo kosi dow-je lé bè rəmə, ta ɔ meɛ-é kɔɔ ta lə-dé, kɔɔ kɔ ra-dé, tɔgi-dé goto, adi tanə kí bati-je kí njəkul-dé goto bè. ³⁷ †Beba ɛ idə njéndó né-je liə pané: «Ko kí tò kijə nḡ, ngə njəkijə-é-je bá 'nḡ al. ³⁸ †Ən ə 'pai ta kí 'ba njəko kí tò kijə lé, kadi ulə kə njərakullə-je titi.»

10

Jeju ba njéndó né-je kí dɔgi gidi-é joo

Mar 3:13-19; Luk 6:13-16

¹ Jeju ba njéndó né-je liə kí dɔgi gidi-é joo rɔ-é-ti ə adi-dé tɔgi kadi 'tubə-né ndil-je kí maji al rəm, bá kadi d'adi mɔy-je kí mətí-je kí gay-gay lay ɔr-né dɔ dow-je-ti rəm tɔ. ² Ri njəkɔwkulə-je kí dɔgi gidi-é joo lé ən: ɛ kí dɔsəy tɔ Simɔ kí 'ba-é Piyər dɛ kə ngonkɔ-é Andre, Jaki kə ngonkɔ-é Jə kí 'tɔ ngan lə Jebede. ³ Pilipi kə Batlemi, Tomasi kə Matiye kə njətaalambo, kə Tade, kə Jaki kə ngon lə Alpe. ⁴ Simɔ kí tɔ dow kí ta be liə to-é, kə Judasi Iskariyoti kə njəkun dɔ Jeju.

Njəkɔwkulə-je lə Jeju kí dɔgi gidi-é joo

Mar 6:7-11; Luk 9:1-6

⁵ Jeju ulə njəkɔwkulə-je liə kí dɔgi gidi-é joo kə ndu-je kin pané: «Dow-je kí 'tɔ jipi-je al lé, owi rɔ-dé-ti al, bá owi mee bebo-je-ti kí Samari al rəm. ⁶ †Owi rɔ gin koji-ti lə Israyel kí d'ow tanə kí bati-je kí ndəm bè kin taa. ⁷ †Loki isi owi rəmə, ləi mbə taá-taa 'painé: "Kɔbe kí dɔrə-ti tò ngosi!" ⁸ †Ən ə adi lapiya njémɔy-je, adi dow-je kí d'oy 'tosi 'ndəl rəm, adi njəbanji-je d'ingə lapiya rəm, bá 'tubəi ndil-je kí maji al dɔ dow-je-ti rəm tɔ. Tò né kí ingəi kare, ən ə adi dow-je kare ya tɔ. ⁹ †Uni lər ji-si-ti al rəm, uni lə ji-si-ti al rəm, uni sisi uləi posi-si-ti al rəm, ¹⁰ †uni mbu kow mba al rəm, oyi kubu joo-joo al rəm, oyi saba əse uni salangi al rəm tɔ. Kɔɔ tɔ tó-é kadi njərakullə ingə nékuso mee kullə-ti kí isi ra. ¹¹ †Mee bebo əse ngonbe kí rá-rá kí owi-ti lé, 'dɔji ta ooi se dow madi kí à kuwə-si kí rɔ-é-ti isi nɔɔ wa? Rəmə dowbɛ ya isi rɔ-é-ti sar kadi ji-né. ¹² †Loki andi mee kəy-ti rəmə, 'rai dow-je kí mee kəy-ti lapiya. ¹³ †Kinə d'uwə-si kí rɔ-dé-ti rəmə, kadi lapiya lə-si nəy sə-dé. Ngə kinə d'uwə-si kí rɔ-dé-ti al tɔ rəmə, kadi lapiya lə-si təl kí rɔ-si-ti gogi. ¹⁴ †Loki d'uwə-si kí rɔ-dé-ti al əse d'oo ta-je lə-si al rəmə, 'tɛɛi mee kəy-é-ti əse mee be-é-ti kinlé, ə 'gəki kodi kí nja-si-ti kɔgi*. ¹⁵ ††Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; ndɔ gangta-ti lé, ta kí gangi kí dɔ bebo-é-ti kinlé à ngə nḡ kitə ta kí gangi kí dɔ donangi Sodom-ti kə Gəməɔ bəy†.»

Kɔ kí à ree dɔ njéndó né-je-ti

Mar 13:9-13; Luk 21:12-19

¹⁶ †Yən, m'ulə-si titi-nə kí bati-je bè dan jagim-je-ti; ən ə indəi kəmkaa dɔ rɔ-si-ti titi li-je bè rəm, bá kadi 'soli ləm-ləm titi dəngɔndə-je bè rəm tɔ. ¹⁷ †Ooi gɔ rɔ-si rɔ dow-je-ti, kɔɔ d'a kilə-si ji njəgangta-je-ti rəm, d'a tində-si kə ndəy marow mee kəykəwnə-je-ti lə jipi-je rəm, ¹⁸ d'a kow sə-si nɔ gubərnər-je-ti kə nɔ ngar-je-ti kɔɔ ta lə-m; beba dɛ rəm, dow-je kí 'tɔ jipi-je al rəm d'a kingə-né ta kí sobi dɔ-m ta-si-ti. ¹⁹ †Loki d'a kuwə-si kɔɔ kow sə-si lo gangta-ti lé, adi mee-si ə kəkəkə adi 'painé: «Se ta ri bá j'a pa wa, əse j'a pa kə gosi kí ban wa» al? Ta kí a pai lé à toki kində ta-si-ti dəkədi-é-ti kin ya. ²⁰ †Kɔɔ tɔ səj bá a pai ta lé al, ngə tɔ Ndil Bəbi-si bá à kində ta ta-si-ti kadi 'pai.

²¹ †Dow à kun dɔ ngonkɔ-é ya kadi 'təl-é, bəbi ngon à kun dɔ ngon-é kadi 'təl-é; ngan-je d'a kosi ta njəkɔji-dé-je rəm, d'a kun dɔ-dé kadi 'təl-dé rəm. ²² †Dow-je lay ya d'a kosi-si kí ta kɔɔ ta lə-m; ngə dow kí uwə rɔ-é ngə sar tɛɛ sɔy-é-ti ə à kaji. ²³ †Loki d'a kulə kəm-si ndoo mee bebo-ti kí kare rəmə əyi-nə owi mee bebo-ti kí rangi. Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; a kuləi ta nja bebo-je kí Israyel-ti nati al bəy ya Ngon lə dow à ree.

²⁴ †«Njéndó né à kitə njéndó-é né al rəm, bá ngonnjəkullə à kitə 'ba-é al rəm tɔ. ²⁵ †Njéndó né lé kinə titi-nə kí njéndó-é né ya rəmə asi; bá ngonnjəkullə kare kinə titi-nə kí 'ba-é ya rəmə asi tɔ. Njəkəy bəy ə 'ba-é Beljebul kin ngə, dow-je kí mee kəy-ti liə əjɛ tɔ ban ngə ən wa?

† 9:35 9:35 Mat 4:23; Mar 1:39; Luk 4:44 † 9:36 9:36 Mar 6:34 † 9:37 9:37 Luk 10:2 † 10:10 10:10 1Kɔ 9:14; 1Ti 5:18 † 10:14 10:14 Knj 13:51 * 10:14 10:14 Gəki kodi nja-ti, toji ta kí pa kadi dow ə kinə dowbɛ mbati, adi tuji kɔgi rəmə ta məsi-é tɔ dɔ-é ɛ-ti ya. † 10:15 10:15 Mat 11:24 † 10:15 10:15 Luk 10:4-12 † 10:15 10:15 Kgn 18 † 10:16 10:16 Luk 10:3 † 10:17 10:17 Mar 13:9-11; Luk 12:11,12; 21:12-15 † 10:21 10:21 Mar 13:12; Luk 21:16 † 10:22 10:22 a Mat 24:9; Mar 13:13; Luk 21:17; b Mat 24:13; Mar 13:13 † 10:24 10:24 a Luk 6:40; b Ja 13:16; 15:20 † 10:25 10:25 Mat 9:34; 12:24; Mar 3:22; Luk 11:15

*Ta læ bæl dow al**Mar 8:38; Luk 9:26; 12:2-9*

²⁶ † «'Bæli dow al, kdo né kí dow ðoyɔ kí gin-é à tɛɛ al ya goto rəm, bá ta kí tò lo ðoyɔ-é-ti kí dow à gə al kàrè goto rəm. ²⁷ Ta kí m'idə-si ndoɔ lé, 'pai kada rəsi. Ta kí dow-je 'pa mbi-si-ti nɔm-nɔm bè lé, iləi-né mbe do kəy-ti taá. ²⁸ Dow-je kí d'a təl daji rɔ-si, ngà d'a kasi təl ndil-si al lé, 'bæli-dé al; ngə ɛ kí asi tuji ndil-si kí daji rɔ-si nati dan pər-ti kí tò sartagangi kin bá kadi 'bæli-é. ²⁹ †Tii-je lé, 'ndogi-dé joo kə silə káre káre ya al wa? Lé bè ya kàrè, kinə Bəbi-si Lubə ndigi al lé, ngon †tii káre ya kàrè à kusi nangi al. ³⁰ †Ə səi lé, bəl do-si kin ya kàrè toki gə kər-é lay, ³¹ ɔn ɔ 'bæli al, kdo gati-si itə gati †tii-je nja nɔ. ³² Bəba dow kí rá-rá kí pa ta rəsi takəm dow-je-ti panə n'to dow læ-m lé, mə kàrè m'a pa ta liə rəsi nɔ Bəbi-m-ti kí isi dorɔ-ti panə to dow læ-m ya to. ³³ †Ngà dow kí rá-rá kí ɔr ta kuti-m-ti takəm dow-je-ti panə n'gə-m al lé, mə kàrè m'a kər ta kuti-é-ti nɔ Bəbi-m-ti kí isi dorɔ-ti panə m'gə-é al ya to.»

*Jeju ree kí lapiya al, ngə ree kí rɔ dan dow-je-ti**Luk 12:51-53*

³⁴ † «Ooi nè a giri kí to lapiya bá m'ree-né donangi-ti; to lapiya bá m'ree-né donangi-ti al, ngə to rɔ bá m'ree-né dan dow-je-ti. ³⁵ M'ree kí gángi-nɔ dan ngon kí dingəm-ti dɛ kí bəbi-é, m'ree kí gángi-nɔ dan ngon kí dené-ti dɛ kí kɔ-é, m'ree kí gángi-nɔ dan ngon kí dené-ti dɛ kí məm-é kí dené. ³⁶ †Ə njəba-je læ dow lé, d'a to dow-je kí mɛɛ kəy-ti liə ya §. ³⁷ Dow kí ndigi kɔ-é əse bəbi-é itə-m mə lé, asi to dow læ-m al. Rəm bá dow kí ndigi ngon-é kí dingəm əse kí dené itə-m mə lé, asi to dow læ-m al to. ³⁸ †Dow kí un go-m bá un kagdəsi liə al lé, asi to dow læ-m al. ³⁹ †Dow kí ngəm rɔ-é rəmə à tuji rɔ-é, ngə dow kí ilə rɔ-é kogi kdo ta læ-m lé à kingə gogi.»

*Ta læ nékugə dɔji**Mar 9:37,41; Luk 9:48; 10:16; Jɔ 13:20*

⁴⁰ † «Dow kí uwə-si kí rɔ-é-ti lé, to mə ya bá uwə-m kí rɔ-é-ti tin, ə dow kí uwə-m kí rɔ-é-ti kin rəmə, to njəkulə-m bá ɛ uwə-é kí rɔ-é-ti to tin. ⁴¹ Dow kí uwə njəpata kí ta Lubə-ti kí rɔ-é-ti kdotalə to kí to njəpata kí ta Lubə-ti lé, à kingə né dɔji kí asi-nɔ kí 'lə njəpata kí ta Lubə-ti ya bè to. Dow kí uwə dow kí njururu kí rɔ-é-ti, kdotalə to kí ɛ to dow kí njururu lé, à kingə né kugə dɔji kí asi-nɔ kí 'lə dow kí njururu ya bè to. ⁴² Dow kí rá-rá kí ɔdi man kí sol mɛɛ kaman káre-rə ya adi kí káre dan ngon dow-je-ti kí sɛ kan kdo to kí to njéndó né læ-m lé, ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí dowbé kin à nal nékugə dɔji-é al.»

Né-je kí ilə kagi kullə læ jeju**11***Jɔ kí njəra dow-je Batem dɛ kí Jeju**Luk 7:18-35*

¹ Loki Jeju un ndu-je adi njéndó né-je liə kí dɔgi gidi-é joo adi gin-é gangi lé, ɛ ɔti ɔw mɛɛ bebo-je-ti kí donangi-ti kí nɔɔ kdo ndó né dow-je rəm, kdo kilə mbe Poyta kí Maji rəm to.

² Loki Jɔ kí njəra dow-je batem kí tò dangay-ti, oo poy né-je kí Kristi* ra lé, ɛ ulə njéndó né-je liə kadi 'dəji-é ta 'panə: ³ † «I ya bá 'to dow kí tò kadi à ree lé əse tò kadi j'ngəbi dow kí rangi bəy wa?» ⁴ Bəba Jeju ilə-dé-ti panə: «'Təli ɔwi idəi Jɔ ta-je kí ooi kí mbi-si, kə né-je kí ooi kí kəm-si adi to ⁵ njəkəmtɔ-je kí d'oo lo rəm, njéməti-je kí 'nɔjiyə maji rəm, njəbanji-je kí banji læ-dé ur adi d'aa njay rəm, njəmbitɔ-je kí d'oo ta rəm, dow-je kí d'oy kí 'tosi 'ndəl d'ində lo 'tɛɛ rəm, njéndoo-je kí mbe Poyta kí Maji usi mbi-dé-ti rəm†. ⁶ Dow kí m'təl gin kusi liə al bá to njénékumə!»

⁷ Loki njéndó né-je læ Jɔ d'ɔti d'ow lé, Jeju pa ta kí dɔ Jɔ-ti adi kosi dow-je panə: «To ri bá ɔwi ooi diləlo-ti wa? To tuwətɔgi‡ kí yəl isi ɔw siə yó-je kí nè-je kin bá ɔwi ooi wa?

⁸ Kinə bè al, ngə to ri ya bá ɔwi ooi wa? To dow kí tulə kubi-je kí kurə-kurə rɔ-é-ti bá ɔwi ooi-é wa? Ngə lé to ɛ kàrè, dɛ kí 'tulə kubi-je kí kurə-kurə bè kinlé, d'isi mɛɛ kəy-ti læ ngar-je yó rəm. ⁹ Ngə se to ri ya danɔ bá ɔwi ooi wa? Se to njəpata kí ta Lubə-ti bá

† **10:26** 10:26 Mar 4:22; Luk 8:17 ‡ **10:28** 10:28 Jak 4:12 † **10:33** 10:33 2Ti 2:12 § **10:36** 10:36 Mis 7:6† **10:38** 10:38 Mat 16:24; Mar 8:34; Luk 9:23 † **10:39** 10:39 Mat 16:25; Mar 8:35; Luk 9:24; 17:33; Jɔ 12:25 † **10:40**10:40 a Luk 10:16; Jɔ 13:20; b Mar 9:37; Luk 9:48 * **11:2** 11:2 Kristi lé kər mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † **11:5**11:5 Eja 35:5-6; 61:1 ‡ **11:7** 11:7 Gakra: Mongo-je kí ná-je 'panə: M'ijə gakra kdo kɔji tuwə. Ə dɛ kí dan-ti-je 'panə:

M'ijə tuwətɔgi kdo kɔji gakra. ɛ kí ta-é tò mɛɛ mbete-ti nè kinlé to ɛ kí dow oji al bəy.

owi ooi-é wa? Təgrə-ti, m'a kidə-si, to dow kɪ itə njəpata kɪ ta Lubə-ti sɔy bəy. ¹⁰ Kdo to Jə kin ya bə ndəki 'ndəngi ta kɪ də-é-ti 'panə:

"Yən, mə Lubə m'ulə njəkilə mbə lə-m nɔ-i-ti kete,

kdo kadi ow ra rəbi lə-i adi-iš."

¹¹ «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dan dow-je-ti lay kɪ dené-je d'oji-dé lé, dow kɪ to kɪ 'boy itə Jə kɪ njəra dow-je batəm ya goto. Bə ya kərə ngon dow kɪ ndə bə mɛɛ kəbɛ-ti kɪ dora-ti lé, boy itə-é. ¹² †Ulə gin-é dokaglo-ti kɪ Jə kɪ njəra dow-je batəm ilə-né mbə sar tɛɛ-né bone lé, kəbɛ kɪ dora-ti təl né nagi-nə ngá, adi njétógi-je 'sangɪ kdo kəy ro də-ti. ¹³ Mbetə-je lə njəpata-je kɪ ta Lubə-ti lay, kɪ ndukun-je lə Moiyiji lé, 'pa ta kdo né-je-ti kɪ à ra né sar tɛɛ-né do Jə kɪ njəra dow-je Batəm-ti. ¹⁴ †Kinə adi mɛɛ-si ta-je kin rəmə, Jə kin bə to Eli njəpata kɪ ta Lubə-ti kɪ 'pa ta-é 'panə à rə lé. ¹⁵ Dow kɪ mbi-é tō kdo kadi oo-né ta rəmə, kadi oo ta kinlé.

¹⁶ «Nə bə m'a kun-é kəji-né dow-je kɪ ngəsné kan wa? Dow-je kɪ ngəsné kanlé, 'tanə kɪ ngan-je kɪ d'isi pandangi lo-ti, bə 'bə madi-dé-je 'panə:

¹⁷ †J'kol nal kərə 'ndami-né al rəm!

Bə j'usi pa nɔ yo kərə 'ndingəi-né ndoo al rəm!"»

¹⁸ Jeju təl ilə də-ti panə: «M'pa bə kdo loki Jə ree bə ɛ uso né al rəm, ɔy man al rəm lé, dow-je 'panə: "To dow kɪ ndil kɪ maji al ra-é!" ¹⁹ Ngə loki Ngon lə dow ree, bə ɛ uso né-je, ɔy man-je lé, dow-je 'panə: "ɛ kanlé uso né bore ngay, to njəkay né rəm, bə to nam njətaalambo-je, kɪ njəramajal-je rəm!" Bə ya kərə, kullə ra-é-je toji kɪ gosi lə Lubə to gosi kɪ togrə-ti ya.»

Tuji kɪ sɔbi dɔ bə-je kɪ 'mbati kadi mɛɛ-dé

Luk 10:13-15

²⁰ Bebo-je kɪ 'ra nékəji-je nə-nə dan-dé-ti ya kərə, dɛ d'inə panjiyə-dé-je kɪ maji al kəgi al lé, Jeju ndəngi-dé panə: ²¹ «Tuji à kusi də-si-ti, sɔi dow-je kɪ Korajə! Tuji à kusi də-si-ti, sɔi dow-je kɪ Betsayda! Kdo nékəji-je kɪ toki ra dan-si-ti né kinlé, lé toki ra dənangi Tir-ti kɪ dənangi Sidɔ-ti je bə, rəmə lé dow-je kɪ titi d'a kulə kubi saki rə-dé-ti tō-né buu-ti kdo kinə-né panjiyə-dé-je kɪ maji al kəgi low nɔ ngá*. ²² Bəbə m'a kidə-si rəsi ya kɪ ndə gangta-ti lé, ta kɪ gangi kɪ də-si-ti à ngə nə kitə ta kɪ gangi kɪ də dənangi Tir-ti, kɪ dənangi Sidɔ bəy. ²³ Ngə sɔi dow-je kɪ Kapərnayim, ooi 'painə se rɪbə lə-si kin à kow sə-si sar dora-ti wa? Bə al, à toki təl sə-si kɪ nangi sar kɪ mɛɛ lo kɪ koó-ti. Kdo nékəji-je kɪ toki ra mɛɛ bə-ti lə-si kinlé, lé toki ra Sodom-ti je bə lé, bone bone ya kərə Sodom à tō né bəy.† ²⁴ †Bəbə m'a kidə-si rəsi ya kɪ ndə gangta-ti lé, ta kɪ gangi kɪ də-si-ti à ngə nə kitə ta kɪ gangi kɪ də dənangi Sodom-ti bəy.»

Ngon dɛ kɪ Bəbi-é

Luk 10:21-22

²⁵ Dəkaglo-é-ti kin bə, Jeju un ta panə: «Bəbi-m kɪ 'to 'Ba dora kɪ dənangi, m'tóy-i, kdo 'boyo də né-je kin kɪ njəgosi-je kɪ njénəgə-je rəmə ngan dow-je kin bə 'tɛɛ kɪ də-é adi-dé. † ²⁶ Oiyə, Bəbi-m, m'tóy-i kdo to ndigi lə-i kadi né kinlé tō bə.

²⁷ †«Bəbi-m təl kɪ né-je lay adi-m. Dow kɪ gə-m mə Ngon lə Lubə lé goto. Bəbi-m ya par é gə-m. Ə dow kɪ gə Bəbi-m ya goto. Mə ya par é m'gə Bəbi-m lé, ə dow kɪ mə Ngon-é lé ya m'tɛɛ kəm-é də-é-ti tō bə à gə-é.»

Jeju to njətaa né kɪ ɔy də dow-je-ti

²⁸ «Ree ro-m-ti, sɔi dow-je lay kɪ ɔi rəgi-rəgi gin nékuti-ti kɪ ɔy, ə m'a kadi-si 'taai koo. ²⁹ Uni jugi lə-m, ə taai néndó lə-m, kdo kadi ndil-si ingə lo taakoo, kdo m'to njəsəl də-m rəm, m'səl ləm-ləm rəmš. ³⁰ Kdo jugi lə-m lé ɔy al rəm, bə nékuti kɪ m'a kadi-si uti lé kərə, olə pele-pele rəm to.»

12

Ta lə Jeju də ndə taakoo-ti

Mar 2:23-28; Luk 6:1-5

¹ Ndo kərə bə, loki Jeju njiyə mɛɛ ndər gemɛ-je-ti kdo kində gangi ndə taakoo-ti lə jipi-je lé, bə ra njéndó né-je liə, adi 'puy də gemɛ d'uso taá-taá*. ² Loki Parisi-je d'oo-dé lé, 'pa kɪ Jeju 'panə: «'Oo, njéndó né-je lə-i 'ra né kɪ to tó-é al kadi dow ra ndə taakoo-ti.†»

§ 11:10 11:10 Mal 3:1 † 11:12 11:12 Luk 16:16 † 11:14 11:14 Mat 17:10-13; Mar 9:11-13 * 11:21 11:21 Eja 23:1-18; Ejk 26; Juw 4:4-8; Amo 1:9-10 † 11:23 11:23 Eja 14:13-15; Kgn 19:24-28 † 11:24 11:24 Mat 10:15; Luk 10:12 † 11:25 11:25 1Kə 1:17-29 † 11:27 11:27 a Jə 3:35; b Jə 1:18; 10:15 § 11:29 11:29 Jer 6:16 * 12:1 12:1 Det 23:26 † 12:2 12:2 Tɛt 34:21

³ Ngà Jeju ilə-dé-ti panè: «Né kí ndóki Dabidi ra kaglo-ti liə, loki bo ra-dé dɛ kɪ dow-je liə lé, sɛ sɛi 'ndóí ta-é mɛɛ mbete-ti kí aa njay ooi ya al wa? ⁴ Dabidi andi mɛɛ kɔy kubi-ti lə Lubə, dɛ kɪ dow-je liə, d'uso mbə kí dow-je d'adi Lubə kadkare-ti. To mbə kí sobi dɔ-é kadi uso al rəm, sobi dɔ dow-je liə kadi d'uso al rəm, ngà njégugnɛ-je lə Lubə ya par bá sobi dɔ-dé. ⁵ Ngà njégugnɛ-je lə Lubə ya kí 'ra kullə mɛɛ kɔy kubi-ti lə Lubə kí ndo taakoo, adi 'təl ndo taakoo né kí kare-ti, ya dow gangta dɔ-dé-ti al kinlé, sɛi 'ndóí ta-é mɛɛ ndukun-ti ooi ya al wa? ⁶ Bɛba adi m'idə-si, né kí boy itə kɔy lə Lubə ya tò nè ngá! ⁷ 'Ndàngi mɛɛ mbete-ti kí aa njay 'panè: "Má Lubə lé, koo kəmtondoo bá m'ndigi, bɛ məsi dɔ-je kí kadi-m kin al." Lé toki 'gəi mɛɛ ta kin maji lé, sɛi a gangi ta dɔ dow-je-ti kí ta goto dɔ-dé-ti kin bə al". ⁸ Kdo Ngon lə dow bá to 'ba ndo taakoo lé.»

Jeju kí dingəm kí ji-é oy mburuki

Mar 3:1-6; Luk 6:6-11

⁹ Jeju i lo-é-ti kinlé ɔw mɛɛ kɔy kəwnə-ti lə jipi-je. ¹⁰ Ə dingəm káre kí ji-é oy mburuki isi mɛɛ kɔy-ti lé nɔɔ. Rəmə Parisi-je kí d'isi nɔɔ 'sangi rəbi kilə ta dɔ Jeju-ti adi 'dəji-é 'panè: «Ndo taakoo-ti lé, to tó-é kadi dow adi lapiya njəmɔy əse to tó-é al wa?» ¹¹ 'Ngà Jeju ilə-dé-ti panè: «Ná dan-si-ti bá ɔw kɪ bati káre-rə, bá bati-é usi bole ndo taakoo-ti ya à kɔr-é tɛɛ siə ndaa-ti al wa? ¹² Ngà dow lé, itə bati nja nɔ-nɔ! Adi to tó-é kadi dow ra maji ndo taakoo-ti.» ¹³ Ngà bá Jeju təl idə dingəm kí njəjkoy lé panè: «'Surə ji-i.» Loki ɛ surə ji-é lé ya rəmə, ji-é lé təl tò maji titi-nɔ kɪ ɛ kí káre. ¹⁴ Parisi-je kí d'ə lo-é-ti lé, 'tɛɛ d'ɔw d'ɔji-nɔ ta dɔ kəm rəbi-ti kí kadi n'toli-né Jeju.

Jeju to ngonnjəkullə lə Lubə

¹⁵ Ngà loki Jeju gə ta kɔji lə Parisi-je lé, ɛ tɛɛ ɔw lo kí rangi-ti. Dow-je kí 'tò nduy-nduy ya d'un go-é, adi ɛ adi lapiya njəmɔy-je lay to. ¹⁶ Ngà ɛ ndəji-dé kadi d'adi dow gə kí to n'ə Jeju al. ¹⁷ Bə kdo kadi ta kí njəpata kí ta Lubə-ti, Ejay pa kin, ra-né né. Lubə panè:

¹⁸ «Ooi, ngonnjəkullə lə-m kí m'mbəti-é, M'ində-é dan kəm-m-ti, rɔ-m nəl-m dɔ-é-ti nɔ, M'a kadi Ndil-m sɛbi dɔ-é-ti,

À kilə mbɛ né ra kí njururu kadi gin dow-je kí gay-gay'.

¹⁹ D'a kol-nɔ kɪ dow al rəm, à kur kəə al rəm,

Dow à koo ndi-é pandangi lo-ti al rəm. ²⁰ À təti tuwətógi kí to gudi nangi al rəm,

Lampi kí pər isi ɔ-ti ngəl-ngəl bəy kərə

à kosi suj təl al rəm tɔʂ.

À ra bə sar kadi né ra kí njururu ilə njirə.

²¹ Bɛba gin bə-je kí donangi-ti nè lay ya

d'a kində mɛɛ-dé dɔ-é-ti*..»

Dow-je 'ba Jeju ngar lə ndil-je kí maji al

Mar 3:22-27; Luk 11:14-23

²² Dow-je 'ree kɪ dingəm káre kí ndil kí maji al ra-é adi kəm-é to rəm, pa ta al rəm, adi Jeju adi-é pa ta rəm, oo lo rəm. ²³ Né kinlé ɔr ndil kosi dow-je nɔ, adi 'dəji ta 'panè: «Kay! Dow kin to Ngonka Dabidi lé ya al wa?» ²⁴ 'Ngà loki Parisi-je d'oo ta kin rəmə, 'panè: «E kinlé isi tubə ndil-je kí maji al kɪ tógi lə Beljebul, kí to 'boy lə ndil-je kí maji al.» ²⁵ Bɛba Jeju gə gir ta kí mɛɛ-dé-ti gɔw adi idə-dé panè: «Kɔbɛ kí rá-rá ya bá dow-je kí mɛɛ-é-ti 'gangi-nɔ d'osi-nɔ kí ta lé, à təl ndubəbɛ rəm, bá bəbo əse kɔy kí rá-rá ya dow-je kí mɛɛ-é-ti 'gangi-nɔ d'osi-nɔ kɪ ta kərə, dowbɛ-je d'a kisi gərərə al rəm. ²⁶ Bə ya to, kinə Satɔ ya tubə dow-je lə Satɔ rəmə, to ɛ ya gəngi rɔ-é danɔ. Bə kinlé, kɔbɛ liə à kɔ lo kɔ-é-ti gərərə ban wa? ²⁷ Ə kinə to tógi lə Beljebul bá m'isi m'tubə-né ndil-je kí maji al, ngà dow-je lə-si ə d'isi 'tubə-dé kɪ tógi lə nɔ ngá wa? Kullə ra dow-je lə-si ya ilə ta dɔ-si-ti! ²⁸ Ngà kinə to tógi lə Ndil Lubə to bá m'isi m'tubə-né ndil-je kí maji al rəmə, to kɔbɛ lə Lubə ya ngá ə ree tɛɛ rɔ-si-ti tin.

²⁹ «Kinə dow uwə njətógi tó-é njim-njim al lé, dowbɛ à ra ban bá à kur mɛɛ kɔy-ti lə njətógi kin, kdo kəə nékingə-é wa? À tó-é njim-njim bəy bá à kɔw mɛɛ kɔy-ti kdo kəə nékingə-é. ³⁰ 'Dow kí ore kadi-m al lé, to njəkosi-m kɪ ta ə dow kí kəw sə-m né kɪ nati al kərə, to njəsane né kogi to.»

‡ 12:4 12:4 1Sa 21:2-7; Mbl 24:9 § 12:5 12:5 Kni 28:9; Mbl 24:8-9 † 12:7 12:7 Mat 9:13 * 12:7 12:7 Oje 6:6

† 12:11 12:11 Luk 14:5 † 12:18 12:18 Eja 42:1 ‡ 12:19 12:19 Eja 42:2 § 12:20 12:20 Eja 42:3 * 12:21

12:21 Eja 42:1-4 † 12:24 12:24 Mat 9:34; 10:25 † 12:30 12:30 Mar 9:40

Majal kí Lubə à kinə go-é kogi al

Mar 3:28-30; Luk 12:10; Əbr 6:4-8; 10:26-29

³¹ «Beña m'idə-si toki, majal-je lay kí dow isi ra, əse takobi-je lay kí dow isi pa lé, à toki kinə go-é kogi kadi-é, ngà ta kobi kí dow pa kí Ndil Lubə lé, à toki kinə go-é kogi kadi-é al ya sar. ³² †Dow kí rá-rá kí pa ta kí maji al do Ngon læ dow-ti lé, à toki kinə go-é kogi kadi-é, ngà dow ya kí pa ta kobi kí Ndil kí aa njay lé, à toki kinə go-é kogi kadi-é dokaglo-ti kí bone kin al rəm, bore al rəm, ya sartangani.»

Ta kí tɛɛ ta dow-ti lé i mɛɛ-é-ti

Luk 6:43-45

³³ †«Kinə kagi maji lé, kandi-é à maji to, ngà kinə kagi maji al lé, kandi-é kàrè à maji al ya to. Kdo kandi kagi bá dow à gə-né kagi. ³⁴ †Səi kí mɛɛ-si ndul titi-nə kí mɛɛ li pii-je bə kanlé! Səi a pai ta kí maji ndo kàrè to ban wa? Kdo né-je kí mənə-nə mɛɛ dow-ti ya bá tɛɛ ta-é-ti adi-é pa. ³⁵ Dow kí maji lé, né-je kí maji-maji kí uwə mɛɛ-é kinlé ya bá à tɛɛ-né. Ə dow kí maji al kàrè né-je kí maji al maji al kí uwə mɛɛ-é kinlé ya à tɛɛ-né to. ³⁶ M'a kidə-si, ngan ta-je kí mɛɛ wəy kare lay kí isi tɛɛ ta dow-je-ti kinlé, d'a kor go-é lay ndo gangta-ti. ³⁷ Kdo talə ta kí ta-i-ti bá 'a kor-né ta do-i-ti rəm, bá ta kí ta-i-ti ya ta à kuwə-i-né rəm to.»

Parisi-je 'dəji Jeju nékoji

Mar 8:11-12; Luk 11:29

³⁸ †Dow-je kí dan-ti-je kí 'to njéndó dow-je ndukun, kí Parisi-je kí náj-je d'un ta d'idə Jeju panè: «Njéndó dow-je né, j'ndigi kadi 'ra nékoji kàrè adi j'oo.» ³⁹ †Ngà Jeju ilə-dé-ti panè: «Dow-je kí ngəsné kí 'to njəmɛɛndul-je, kí njétəl rə-dé go ndu Lubə-ti al-je, 'dəji kadi d'oo nékoji! Ngà dow à ra nékoji kí rangi kadi-dé al ngá; ɛ kí ndokí tɛɛ do Jonasi-ti kí to njəpata kí ta Lubə-ti kin ya asi. ⁴⁰ Titi kí ndokí Jonasi ra-né ndo mutə mɛɛ kanji-ti kí boy kinlé†, Ngon læ dow kàrè à ra ndo mutə gin nangi-ti to. ⁴¹ Ndo gangta-ti lé, dow-je kí Ninibi d'a kə takəm dow-je-ti kí ngəsné kin kdo kilə ta do-dé-ti. Kdo dow-je kí Ninibi lé, loki d'oo mbɛ kilə læ Jonasi rəmə, 'tusi panjiy-dé-je kí maji al d'inə kogi‡. Ngà kí ngəsné-ti kinlé, dow kí itə Jonasi nɔ ya ɔ nè! ⁴² Bə ya to, ndo gangta-ti lé, ngar kí dené kí go lo-ti kí bəə, à kə takəm dow-je-ti kí ngəsné kin kdo kilə ta do-dé-ti. Kdo ndokí ɛ i sɔy donangi-ti nɔ ya ree oo gosta-je læ Salomɔ§. Ngà kí ngəsné-ti kinlé, dow kí itə Salomɔ nɔ ya ɔ nè.»

Ta kí sobi do ndil kí maji al kí təl ree mɛɛ dow-ti gogi

Luk 11:24-26

⁴³ «Loki ndil kí maji al tɛɛ mɛɛ dow-ti, ɔw ilə kə diləlo kí tuti sangi lo kí kadi n'isi-ti n'taa koo ya ngà, ɛ ingə al lé, ⁴⁴ ɛ panè: "Kəy læ-m kí m'isi-ti bá m'tɛɛ lé, m'a təl kow-ti gogi." Lokí təl ɔw gogi rəmə, oo kí mɛɛ kəy lé tə kare ə toki kəy ndəti-ndəti rəm, bá né-je kí mɛɛ-é-ti toki kosi njol-njol rəm. ⁴⁵ Beña ɛ ɔsi təl ɔw sangi ndil-je kí rangi siri kí mɛɛ-dé ndul itə-é bəy bá ree sə-dé adi d'andi mɛɛ kəy-ti lé ə d'adi to lokisi-dé. Gangi-é-ti kí gogi nè kinlé, kisi læ dowbə kin maji al nɔ itə kí kete lé bəy. Ə 'lə dow-je kí maji al kí ngəsné kanlé kàrè, à tə bə ya to.»

Kɔ Jeju kí ngankɔ-é-je kí tɔgrɔ-ti

Mar 3:31-35; Luk 8:19-21

⁴⁶ Loki Jeju ɔ pa ta kí kosi dow-je ya bəy rəmə, kɔ-é, kí ngankɔ-é 'ree d'ə ta-é-ti ə 'sangi kadi d'ingə-é 'pa siə ta. ⁴⁷ Ngà bá dow madi idə-é panè: «Yən, kɔ-i, kí ngankɔ-i-je d'ə ndaa-ti nɔɔ, ə 'sangi kadi 'pa sə-i ta.» ⁴⁸ Ngà Jeju təl ilə-é-ti panè: «Náj-je bá 'to kɔ-m-je kí ngankɔ-m-je wa?» ⁴⁹ Beña Jeju ulə ji-é do njéndó né-je-ti liə bá panè: «Yən, kɔ-m-je kí ngankɔ-m-je bá d'isi tin. ⁵⁰ Kdo dow kí ra né kí mɛɛ Bəbi-m kí dorə-ti ndigi kin bá to ngonkɔ-m, əse kɔnan-m, əse to kɔ-m.»

Gosta-je kí do kɔbe-ti læ Lubə

13

Gosta kí sobi do njəkilə ko

Mar 4:1-9; Luk 8:4-8

¹ Ndo-é-ti kinlé ya, Jeju tɛɛ kəy, ɔw isi kadi babo-ti. ² †Kosi dow-je kí 'tə nduy-nduy ya 'ree d'ilə-nə 'gəə do-é sipi, adi ɛ al isi mɛɛ tə-ti. Ngà də bá d'ə ngangi ba-ti d'ingi-d'ingi.

† 12:32 12:32 Luk 12:10 † 12:33 12:33 Mat 7:20; Luk 6:44 † 12:34 12:34 a Mat 3:7; 23:33; Luk 3:7; b Mat 15:18; Luk 6:45 † 12:38 12:38 Mat 16:1; Mar 8:11; Luk 11:16 † 12:39 12:39 Mat 16:4; Mar 8:12 † 12:40 12:40 Jon 2:1 ‡ 12:41 12:41 Jon 3:4-9 § 12:42 12:42 1Ng 10:1-10 † 13:2 13:2 Luk 5:1-3

³ Jeju pa sæ-dé ta n̄a k̄i gosta-je panè: «Njèndor, ow k̄do kilè ko. ⁴ Loki ā ilè ko lé, k̄aa né k̄i dan-ti-je t̄usi d̄o r̄ebi-ti adi ȳel-je 'ree 'tú l̄é-l̄é. ⁵ K̄aa né k̄i n̄a-je t̄usi d̄o èr-je-ti, adi lo kadi ingò nangi k̄i asi kadi ulò njirè-é-ti goto. Ngà r̄əm̄ə kubə fá ubə kalangi, k̄do nangi ndəə d̄o-ti al. ⁶ Loki kadi ɔsi r̄əm̄ə, ngan ko-je kinlé ndole. Go-ti r̄əm̄ə, tuti kurum, k̄do njirè-é ow nangi n̄a al. ⁷ K̄aa né k̄i dan-ti-je t̄usi dan kun-je-ti, adi kun t̄ogi ə ɔ̄ r̄o d̄o-ti ḡógógó. ⁸ Ngà k̄aa né k̄i n̄a-je t̄usi nangi-ti k̄i maji, adi ɔr d̄o-é. Bəfa d̄o-é k̄i dan-ti-je k̄aa-é ra-ti bu-je, ɛ k̄i k̄aa-é ra-ti k̄ormek̄e-je, ɛ k̄i ra-ti k̄ormut̄ə-je.» ⁹ Jeju t̄əl ilè d̄o-ti b̄əy panè: «Dow k̄i mbi-é t̄ò k̄do kadi oo-né ta r̄əm̄ə, kadi oo ta kinlé!»

K̄do ri b̄a Jeju nd̄o-né né k̄i gosta-je wa?

Mar 4:10-12; Luk 8:9-10

¹⁰ Njéndó né-je lə Jeju 'ree r̄o-é-ti 'd̄əji-é 'panè: «K̄do ri b̄a 'pa sæ-dé ta k̄i gosta-je wa?» ¹¹ Jeju t̄əl ilè-dé-ti panè: «K̄dotalə s̄əi lé, né-je k̄i t̄ò lo b̄oȳo-é-ti s̄əbi d̄o k̄əb̄e k̄i d̄or̄a-ti lé tok̄i t̄ɛɛ k̄i d̄o-é kadi 'ḡəi, ngà d̄ɛ lé, tok̄i t̄ɛɛ k̄i d̄o-é kadi-dé al. ¹² †K̄do dow k̄i né t̄ò ji-é-ti b̄a d'a kadi-é k̄i rangi d̄o-ti, kadi isi dan maji-ti mburuki-mburuki. Ngà dow k̄i né liə goto lé, ɛ k̄i ji-é-ti ya k̄àrè d'a taa. ¹³ Bəfa m'id̄ə-dé-né ta k̄i gosta, k̄do d'oo lo k̄i koo nd̄ə b̄ə ya b̄i d'oo né al r̄əm, b̄a ta k̄àrè d'oo k̄i koo b̄ə ya b̄i 'ḡə m̄ɛɛ-é al r̄əm t̄o. ¹⁴ Bəfa ta k̄i Eja, njèpata k̄i ta Lub̄ə-ti pa lé, né-é ra né d̄o-dé-ti. Lub̄ə panè:

“D'a koo ta maji ya, ngà d'a 'ḡə m̄ɛɛ-é al,

D'a koo lo maji ya, ngà d'a koo né al*.

¹⁵ Ooi gin dow-je kanlé 'to njém̄ɛnḡa-je,

'T̄osi mbi-dé k̄á-k̄á 't̄ó n̄ə mbi-dé à k̄i koo ta r̄əm, n̄ə d'a k̄i ḡə né;

'N̄ibi k̄əm-dé j̄ibi-j̄ibi, n̄ə k̄əm-dé à k̄i koo lo r̄əm,

N̄ə mbi-dé à k̄i koo ta r̄əm, n̄ə d'a k̄i ḡə né,

R̄əm̄ə d'a k̄i kin̄ə panj̄iȳə-dé-je k̄i maji al k̄ogi kadi m'̄i m'aji-dé†.”

¹⁶ †«Ngà s̄əi lé, 'toi njénékum̄ə-je, k̄do k̄əm-si oo lo maji r̄əm, mbi-si k̄àrè oo ta maji r̄əm t̄o! ¹⁷ Ooi maji, m'a kid̄ə-si r̄əsi k̄i njèpata-je k̄i ta Lub̄ə-ti n̄a, k̄i njéra né-je k̄i njururu n̄a ya, b̄o koo né-je k̄i s̄əi ooi kin ra-dé ya, ngà d'oo al, b̄o koo ta-je k̄i s̄əi ooi kin ra-dé ya, ngà d'oo al‡.»

Jeju ɔr m̄ɛɛ gosta k̄i s̄əbi d̄o njèkilə ko

Mar 4:13-20; Luk 8:11-15

¹⁸ S̄əi lé, 'ȳəli mbi-si ooi-né m̄ɛɛ gosta k̄i s̄əbi d̄o njèkilə ko lé. ¹⁹ D̄o r̄əbi k̄i k̄aa né t̄usi-ti lé, to dow k̄i oo ta k̄i d̄o k̄əb̄e-ti lə Lub̄ə ya, ngà ḡə m̄ɛɛ-é al, r̄əm̄ə Njém̄ɛndul ree ɔr ta k̄i 'dubi m̄ɛɛ-é-ti lé k̄ogi. ²⁰ Nangi ər k̄i k̄aa né t̄usi-ti lé, to dow k̄i oo ta lə Lub̄ə r̄əm̄ə taa kalangi k̄i r̄ənəl. ²¹ Ngà ta lé b̄a ulə njirə m̄ɛɛ-é-ti al; adi ɛ ā d̄o-ti kaglo n̄a al. Bəfa loki k̄ə-je k̄i dum nati əs̄ə kulə k̄əm ndoo k̄do ta lə Lub̄ə t̄ɛɛ d̄o-é-ti r̄əm̄ə, kalangi b̄ə ya ɛ t̄usi kadm̄ɛ liə in̄ə k̄ogi. ²² Dan kun-je k̄i k̄aa né t̄usi-ti lé, to dow k̄i oo ta lə Lub̄ə ya, ngà m̄ɛɛ k̄a k̄á-k̄á-k̄á k̄do né-je k̄i d̄onangi-ti n̄ə, k̄i b̄o nékinḡə-je uti d̄o ta k̄i oo lé, adi kandi-é goto. ²³ R̄əm̄ə, nangi k̄i maji k̄i k̄aa né t̄usi-ti lé, to dow k̄i oo ta lə Lub̄ə ə ḡə m̄ɛɛ-é, adi kandi-é t̄ò; ɛ k̄i k̄aa-é ra-ti bu-je, ɛ k̄i k̄aa-é ra-ti k̄ormek̄e-je, ɛ k̄i ra-ti k̄ormut̄ə-je.

Gosta k̄i d̄o j̄ə-ti

²⁴ Jeju pa sæ-dé gosta k̄i rangi b̄əy panè: K̄əb̄e k̄i d̄or̄a-ti t̄ò titi-n̄a k̄i ta lə dow k̄i dubi ko né k̄i maji m̄ɛɛ nd̄or-ti liə. ²⁵ R̄əm̄ə nd̄oo, loki dow-je 'to bi lay lé, njèba liə ree dubi j̄ə dan ko né-ti k̄i maji k̄i ɛ dubi lé, ə ɔti ow. ²⁶ Loki ko ubə t̄ogi, adi ɔr d̄o-é lé, j̄ə lé k̄àrè ɔr d̄o-é t̄o. ²⁷ Bəfa njérakullə-je lə njèk̄əy lé 'ree d'id̄ə-é 'panè: «'Ba-ji, to ko né k̄i maji b̄a i dubi m̄ɛɛ nd̄or-ti lə-1 ya al wa?» Ngà j̄ə kin i rá to b̄əy wa? ²⁸ Bəfa ɛ ilè-dé-ti panè: «To njèba ɔ ra-né tin.» Ngà b̄a njérakullə-je 'd̄əji-é 'panè: «'Ndigi kadi j'ow j'r̄əy j̄ə lé k̄ogi wa?» ²⁹ Ngà ɛ panè: «B̄ə al, k̄do kin̄ə kadi 'r̄əȳi j̄ə r̄əm̄ə a k̄i 'r̄əȳi-dé k̄i ko nati. ³⁰ † in̄əi-dé adi 't̄ogi nati sar ndo kij̄ə ko-ti. Ndo-é-ti kin b̄a m'a kid̄ə njékij̄əko-je panè: “T̄ori j̄ə-je ya kete, ə 't̄oi njir-njir kadi uləi p̄ər, ngá tá j̄ə 'k̄əwi ko lə-m dam̄a.”»

Gosta k̄i d̄o k̄aa kol-ti

Mar 4:30-32; Luk 13:18-19

³¹ Jeju t̄ɛɛ k̄i gosta k̄i rangi b̄əy panè: K̄əb̄e k̄i d̄or̄a-ti t̄ò titi-n̄a k̄i ta lə k̄aa kol k̄i dow madi un dubi m̄ɛɛ nd̄or-ti liə kin b̄ə. ³² K̄aa kol lé b̄a, to k̄aa kagi k̄i t̄ò ngon-é it̄ə k̄aa kagi-je lay, ngà lo k̄i ubə t̄ogi r̄əm̄ə to kagi k̄i boy it̄ə kagi-je lay k̄i m̄ɛɛ nd̄or-ti, adi ȳəl-je k̄i 'nar taá 'ree 'ra k̄əy-dé balk̄əm-é-je-ti.

† 13:12 13:12 Mat 25:29; Mar 4:25; Luk 8:18; 19:26 * 13:14 13:14 Eja 6:9 † 13:15 13:15 Eja 6:10 † 13:16 13:16 Luk 10:23,24 ‡ 13:17 13:17 1Pi 1:10

Gosta kí do ðm-ti

Luk 13:20-21

³³ Jeju pa sæ-dé gosta kí rangi ya bøy panè: «Kõbe kí dorã-ti lé titi-nã kí ðm kí dené kãre bè un løy-né nduji kí 'mboji meë kee mutø, adi nduji kí løy lay ya i kin bè.»

Jeju pa ta-je lay kí gosta

Mar 4:33-34

³⁴ Ta-je kin lay ya Jeju idø kosi dow-je kí gosta. Ta kí kadi e pa kí gosta al ya goto. ³⁵ To bè kadi ta-je kí njèpata kí ta Lubø-ti pa kin né-é ra né. Njèpata kí ta Lubø-ti pa panè:

«M'a tteë ta-m kadi m'pa gosta-je,
M'a kilø mbø né-je kí tò lo bøy-é-ti
lo kindø gin donangi-ti nu. S»

Kor meë gosta kí do jø-ti

³⁶ Jeju inø kosi dow-je ø ree beë. Loki ree beë lé, njéndó né-je liø 'ree ro-é-ti, 'døji-é 'panè: «'Or-ji meë gosta kí do jø-ti kí a meë ndor-ti lé adi j'oo.» ³⁷ Beba Jeju idø-dé panè: «Dow kí njèdubi ko né kí maji kinlé, to Ngon læ dow; ³⁸ ndor lé, to donangi; ø ko né kí maji, to dow-je kí kõbe-ti læ Lubø; jø lé to dë kí d'un go Njèmeëndul. ³⁹ Njèba kí njèdubi jø lé, to Sú; ñay kijø ko lé, to døbøy ndo; ø njèkijøko-je, 'to malayka-je to. ⁴⁰ Titi kí 'tor-né jø d'ungi pørøø lé, døbøy ndo-ti ya kãrè à to bè to: ⁴¹ Ngon læ dow, à kulø malayka-je liø kadi 'tubø dow-je lay kí njera madi-dé-je kadi d'usi meë majal-ti, kí dow-je kí njeramajal-je kõbe-ti læ kõgi. ⁴² Malayka-je d'a kungi-dé dan pør-ti kí dum pa ta-é, kí to lo nç røm, lo kí d'a kuso ngang-dé titi mægøgø-mægøgø røm to. ⁴³ Ngã njera né-je kí njururu rømø, ro-dé à ndøgi titi-nã kí kãdi bè meë kõbe-ti læ Bobi-dé.

«Dow kí mbi-é tò kdo kadi oo-né ta rømø, kadi oo ta kinlé!»

Gosta kí sobi do nékingø kí mædkosi kí tò lo bøy-é-ti

⁴⁴ «Kõbe kí dorã-ti tò titi-nã kí ta læ nékingø kí 'bøy meë ndor-ti, bá dow madi ow tteë do-ti kin bè. Dowbé kinlé, un ow bøy rangi bøy, rømø ro-é nøl-é ñã, adi ow ndøgi né kingø-é lay, bá inø la-é ree ndøgi-né ndor kinlé.

⁴⁵ «Kõbe kí dorã-ti tò titi-nã kí ta læ njera gati kí isi sangi mædi kosi kí ndole kin bè. ⁴⁶ Loki inø e kí gati-é ñã lé, e tøl ow ndøgi nékingø-é lay, bá inø la-é ree ndøgi-né mædi kosi kí kãre kinlé.»

Gosta kí do burø-ti

⁴⁷ Kõbe kí dorã-ti tò titi-nã kí ta læ burø kí dow ilø baa rømø uwø-né kanji-je kí gay-gay kin bè. ⁴⁸ Loki burø kin rusi lé, mbow ndor ree-né ngang-ba-ti, isi nangi, tor kanji-je kí maji-maji ungi meë 'sengi-ti, bá inø dë kí d'asi ñay al ungi-dé kõgi. ⁴⁹ Døbøy ndo-ti lé, à to titi-nã bè ya to: Malayka-je d'a ree kor køm dow-je kí njera né kí njururu al kí njera né kí njururu gay-gay. ⁵⁰ D'a kungi dow-je kí njera né kí njururu al dan pør-ti, lo nç-ti, kí to loki d'a kuso ngang-dé titi mægøgø-mægøgø. ⁵¹ Beba Jeju døji njéndó né-je liø panè: «'Gøi meë ta-je kin lay wa?» Dë d'ilø-é-ti 'panè: «Oiyø, j'gø. ⁵² Rømø Jeju idø-dé panè: «To bè ya to, njéndó dow-je ndukun læ Lubø kí tøl njètaa néndó kí do kõbe-ti kí dorã-ti lé, titi-nã kí njøkøy kí ingø né-je kí sigi bá ore nati kí né-je kí low kí lo ngøm né-ti liø bá ra-né kullø.»

Søy kullø læ Jeju donangi Galile-ti

Meënga læ dow-je kí Najarøti

Mar 6:1-6; Luk 4:16-24

⁵³ Loki Jeju pa gosta-je kin adi gin-é gangi rømø, e oti rangi lo kí a-ti lé ⁵⁴ ow bebo-ti kí e togi-ti ø ndó né dow-je meë kõykøwnã-ti læ jipi-je. Néndó liø or ndil-dé adi 'panè: «Kay! Gosta-je, kí nékøji-je kinlé i-né rá-rá ya wa? ⁵⁵ To ngon læ kodi kijøkagi lé ya al wa? Kõ-é ya bá to Mari lé al wa? Ø Jaki-je, kí Jojepi-je kí Simç-je kí Jude-je ya bá 'to ngankç-é-je al wa? ⁵⁶ Ø kønän-é-je ya røm bá d'isi sæ-ji nè to tin al wa? Ngã né-je lay kinlé, e i-né rá ya danã wa?» ⁵⁷ 'Né-je kin ya ra adi Jeju tøl jigi nç-dé-ti ogi-dé kadi d'adi-é meë-dé. Beba e idø-dé panè: «Njèpata kí ta Lubø-ti lé, dow-je kí meë bekoji-é-ti, kí meë køy-ti liø ya par d'a nødi-é.*» ⁵⁸ Beba Jeju ra nékøji-je tin ñã al, kdøtalø meënga læ-dé.

14

Koy Jã kí njera dow-je batem

Mar 6:14-29; Luk 9:7-9; 3:19-20

¹ Dɔkaglo-é-ti kinlé ngar Erodi kí to njèkɔbe kí dɔnangi Galile-ti oo poy rifa læ Jeju. ² Beɓa ɛ idə njèrakullə-je liə panè: «To Ja kí njèra dow-je batəm bá tosi ndəl ində lo tɛɛ! Gin-é kin bá ɛ ɔw-né kɪ tɔgi adi ra-né nékɔji-je kin.»

³ †Kɔdo ndɔki Erodi adi d'uwə Ja 'dɔɔ-é kɪ kullə gindingi, d'ilə-é dangay-ti, kdɔtalə Erodi dɛ kɪ Pilipi 'to ngankɔ-ɲa-je, ya rəmə Erodi təl taa Erodiadi, kí ne Pilipi. ⁴ Ba Ja idə-é panè: «Taa kí 'taa Erodiadi kinlé to tó-é al*.» ⁵ Beɓa Erodi lé ndigi tɔl Ja, ngə ɛ bəl kosi dow-je, kdɔ dɛ 'gə kí Ja lé to njèpata kí ta Lubə-ti. ⁶ Beɓa ndo ra ɲay kɔji Erodi-ti lé, ngon læ Erodiadi kí dené, tɛɛ ndam nɔ dow-je-ti kí 'ba-dé lo nékuso-ti, adi nəl Erodi ɲa. ⁷ Beɓa Erodi un mindi-é ə ubi rɔ-é dɔ-ti panè: Né lay kí 'dɔji-m ya ə m'a kadi-i. ⁸ Rəmə Erodiadi sulə ngon-é lé, adi-é panè: «Ilə dɔ Ja kí njèra dow-je batəm lé, meɛ supra-ti tajinati nè ya adi-m!» ⁹ Rɔ ngar nəl-é al ya, ngə kdɔ kubi kí ɛ ubi rɔ-é rəm, kdɔ takəm kosi dow-je kí 'ba-dé lo nékuso-ti rəm kinlé ya, ra adi ɛ un-né ndu kadi d'adi-é-né dɔ Ja lé. ¹⁰ Beɓa ngar ulə dow kəy dangay-ti adi-é gangi dɔ Ja lé. ¹¹ 'Ree kɪ dɔ Ja meɛ supra-ti d'adi ngon kí dené kinlé, ɛ ɔw-né adi kɔ-é. ¹² Go-ti, njéndó né-je læ Ja 'ree d'un nin-é d'ow 'dubi, ngə bá d'ow d'ər poy-é d'adi Jeju oo.

Jeju adi nékuso dow-je budɔgi lo mi d'uso

Mar 6:30-44; Luk 9:10-17; Ja 6:1-15

¹³ Loki Jeju oo ta kinlé, ɛ al meɛ tɔ-ti ɔr rɔ-é ngərəngi kɪ kár-é diləlo-ti. Beɓa kosi dow-je d'oo ta-é rəmə, d'i kɪ bebo-je kí gay-gay d'ow kɪ nja-dé go-é-ti. ¹⁴ Ngə loki Jeju ur nangi meɛ tɔ-ti bá oo kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy kinlé rəmə, ta ɔ meɛ-é kdɔ ta lə-dé, ə adi lapiya njémɔy-je læ-dé. ¹⁵ Loki ndo isi il lé, njéndó né-je d'ow rɔ Jeju-ti d'idə-é 'panè: «Loki j'aji-ti kinlé to diləlo rəm, bá kàdɪ kàrè ɔw kɪ dɔ kur-ti rəm, ən ə 'osi kosi dow-je kan adi d'ow nganbe-je-ti 'ndogi né d'uso.» ¹⁶ Jeju ilə-dé-ti panè: «Kadi d'ow rangi lé, to tó-é al, ə sɛi ya adi-dé né d'uso!» ¹⁷ Ngə dɛ d'idə Jeju 'panè: «J'ow kɪ mbə mi kɪ kanji joo-rè ya par.» ¹⁸ Beɓa Jeju idə-dé panè: «Reei-né adi mi.» ¹⁹ Ngə bá Jeju un ndu adi kosi dow-je lé d'isi nangi dɔ wale-je-ti. Jeju ɔy mbə kɪ mi kɪ kanji kí joo lé, bá un kəm-é kɪ taá dɔrɔ-ti ra oiyo Lubə kete bá gángi mbə lé adi njéndó né-je, ə njéndó né-je 'taa 'lɔbi kosi dow-je tɔ. ²⁰ Dow-je lay ya d'uso né 'ndan ndə-ndə, adi dɔdum-é-je kɪ ɲay ya d'oy rusi kàrè dɔgi gidɪ-é joo bəy†. ²¹ Dow-je kí d'uso né kinlé, dingəm-je d'a ra budɔgi lo mi je bə; dené-je kɪ ngan-je rəmə toki tidə-dé al.

Jeju njiyə dɔ babo-ti

Mar 6:45-52; Ja 6:16-21

²² Lo-é-ti lé ya, Jeju ɔsi njéndó né-je liə kadi d'al meɛ tɔ-ti, 'gangi babo d'ow turə kete nɔ-é-ti, ngə ɛ bá ɔ ɔsi kosi dow-je kadi 'təl. ²³ Loki Jeju ɔsi-dé adi d'ow rəmə, ɛ ɔti ɔw al dɔ mbal-ti, ɔr rɔ-é kɪ kár-é kdɔ pa ta kɪ Bɔbi-é. Kàdɪ ur dɔ-é-ti lo-é-ti kin kɪ kár-é.

²⁴ Loki tɔ ə dan ba-ti danɔ bapi ya bəy rəmə, yəl tilə kəm tɔ, adi pungum man ɔsi tɔ kɪ gogi-gogi. ²⁵ Taginlo-ti lé, Jeju njiyə dɔ man babo-ti, isi ɔw kɪ rɔ njéndó né-je-ti. ²⁶ Ngə loki njéndó né-je d'oo-é ɔw njiyə dɔ man babo-ti lé, 'bəl rəm, dɔ-dé maji al, adi 'panè: To «'mɛ dow!» Adi 'bəl ə 'tur kɔɔl. ²⁷ Ngə tajinati nè bə ya, Jeju idə-dé panè: «Adi meɛ-si usi nangi, to mɔ bəy, ə 'bəli al!» ²⁸ Bə bəy bá Piyər panè: «'Babe, kinə to i ya rəmə, 'un ndu-i adi m'njiyə dɔ man-ti m'ow rɔ-i-ti.» ²⁹ Ə Jeju təl ilə-é-ti panè: «'Ree!» Beɓa Piyər i meɛ tɔ-ti ur dɔ man-ti njiyə ɔw kɪ rɔ Jeju-ti. ³⁰ Ngə loki Piyər oo yəl kí isi ulə dɔ man-ti mbj-mbj lé, bəl ra-é adi isi nduy, adi nɔ panè: «'Babe, 'aji-m boo!» ³¹ Tajinati nè bə ya, Jeju ulə ji-é uwə-é-né ə idə-é, panè: «To dow kí kadmɛɛ læ-i asi al. Kdɔ ri bá i 'tadi?» ³² Loki dɛ d'al meɛ tɔ-ti rəmə gin yəl lé gangi dəsi. ³³ Beɓa njéndó né-je kdɔ d'isi meɛ tɔ-ti lé d'osi dɔ-dé nangi nɔ-é-ti bá 'panè: «I lé, 'to Ngon læ Lubə ya tɔgrɔ-ti!»

Jeju adi lapiya njémɔy-je dɔnangi Jenejarɛti-ti

Mar 6:53-56

³⁴ Loki Jeju kɪ njéndó né-je liə d'ində babo 'gangi, 'tɛɛ dɔnangi Jenejarɛti-ti lé, ³⁵ dow-je kí lo-é-ti 'gə Jeju, adi d'ulə kulə meɛ be-je-ti go lo-je-ti kí tin kin lay, adi dow-je 'ree kɪ njémɔy-je lay rɔ-é-ti. ³⁶ Dɛ 'ra ndoo ta-é-ti kadi inɔ-dé adi n'ɔdi rɔ takubi liə ya par rəmə, n'a kingəi lapiya. Beɓa dow-je lay kí d'odi takubi liə lé, d'ingə lapiya ya tɔ.

15

Jeju kɪ nékobe

Mar 7:1-23

¹ Beɓa Parisi-je kí dan-ti-je, kɪ dow-je kí ɲa-je kí 'to njéndó dow-je ndukun-je d'i Jorijalɛm, 'ree d'ingə Jeju 'dɔji-é 'panè: ² «Ban bá njéndó né-je læ-i 'təl rɔ-dé go nékobe-ti

lə ka-ji-je al wa? 'Oo, de 'togi ji-dé al ya d'uso-né né.»³ Beba Jeju ilə-dé-ti panè: «Ngà sɔj, ban bá 'təli rə-si go ndukun-ti lə Lubə al, kɔtələ nékoʃe lə-si wa? ⁴ Sɔj 'gəi kɪ Lubə panè: "Təti kagi bəbi-i kɪ kɔ-i." E pa bəy panè: "Dow kɪ pa ta kɪ maji al dɔ bəbi-é-ti əse dɔ kɔ-é-ti lé kadi toki təl dowbé kɔgi."* ⁵ Ngà sɔj 'painè: Kinə dow pa kɪ bəbi-é əse kɔ-é panè: «Né kɪ m'ra né sə-i lé, ma m'un m'adi Lubə kadi-kare-ti rəm» ⁶ dowbé kinlé ɔw ndoo təti kagi bəbi-é əse kɔ-é al ngá. 'Rai bə kinlé, to ta lə Lubə bá sɔj bujuri kɔgi kɔo nékoʃe lə-si! ⁷ Sɔj lé, 'toi njəkədkəm dow-je! Ta kɪ Ejay njəpata kɪ ta Lubə-ti pa sɔbi-né dɔ-si lé to ta kɪ tɔgrɔ-ti ya, e panè:

⁸ «Gin dow-je kinlé 'təti kagi-m ndaa ta-dé-ti nè, ngà meɛ-dé tɔ gay sə-m.†

⁹ Pole kɪ de 'pol-m kərə to pole kɪ meɛ wəy kare, kɔo né-je kɪ d'isi 'ndó dow-je lé, to ndukun-je lə dow-je.»

¹⁰ Jeju ba kosi dow-je kɪ rɔ-é-ti ə idə-dé panè: ¹¹ «Ooi ta kin kɔo kadi 'gəi meɛ-é maji. Né kɪ i ndaa-ti ɔw ta dow-ti, bá à ra kadi dowbé təl dow kɪ tɔ nɛ takəm Lubə-ti al. Ngà né kɪ tɛɛ ta dow-ti kɪ ndaa-ti bá à ra kadi dowbé təl dow kɪ tɔ nɛ takəm Lubə-ti.»

¹² Beba njéndó né-je liə d'idə-é 'panè: «Sə i gə kɪ ta kɪ i 'pa lé, tugə Parisi-je jigi-ti ya wa?» ¹³ Jeju ilə-dé-ti panè: «Kagi-je lay ya kɪ to Bobi-m kɪ dɔrɔ-ti bá ma-dé al lé, d'a kuwə-dé kor-dé kɔgi kɪ njirə-dé burə. ¹⁴ †Inəi-dé, de 'to njəkəmtɔ-je kɪ njéndɔr njəkəmtɔ madi-dé-je. Kinə njəkəmtɔ ndɔr njəkəmtɔ madi-é lé, de joo lay ya d'a kungi-nə bə-ti lóti.»

¹⁵ Piyə un ta idə-é panè: «'Or meɛ gosta kinlé adi j'oo.» ¹⁶ Jeju idə-dé panè: «Sɔj lé ya kərə négə nal-si bə bəy tɔ wa? ¹⁷ Sɔj 'gəi kɪ né ya kɪ i ndaa-ti ɔw ta dow-ti lé, dəə ɔw meɛ-é-ti kadi à kɔw-né ta wale-ti ya al wa? ¹⁸ †Ngà né kɪ tɛɛ ta dow-ti lé, i meɛ-é-ti kəy, e bá à ra kadi dow təl-né né kɪ tɔ nɛ takəm Lubə-ti. ¹⁹ Kɔo tagir-je kɪ maji al kɪ toki təl dow-je, kɪ ra kaya-je, kɪ kiŋə ne-i əse ngəbi-i kɔw sangi dow kɪ rangi-je, kɪ boği-je, kɪ kulə ta ndil dow-ti-je, kɪ tətɪ ta kɪ ndángi-je kinlé, i meɛ dow-ti kəy. ²⁰ Né-je kin bá à ra dow kadi təl-né né kɪ tɔ nɛ takəm Lubə-ti, bɪ togi ji al ya kuso-né né kin bá à ra kadi dow təl dow kɪ tɔ nɛ takəm Lubə-ti al.»

Kadmɛ lə dené kɪ to jipi al

Mar 7:24-30

²¹ Loki Jeju ɔr rɔ-é ɔw ngosi kɪ dɔnangi Tir-ti kɪ dɔnangi Sidɔ-ti, ²² rəmə dené kɪ Kanə-ti, i titi nɔɔ, ree nɔ ta Jeju-ti bəɔngi-bəɔngi panè: «'Babe, ngonka Dabidi, 'oo kəmtondoo lə-m! Ndil-je kɪ maji al 'ra ngon-m kɪ dené nɔ!» ²³ Ngà Jeju ilə-é-ti al. Rəmə njéndó né-je liə d'idə-é 'panè: «'Tubə dené kinlé kɔgi. Kɔtələ ɔw tur kəə go-ji-ti taá-taá.» ²⁴ Jeju idə-é panè: «Mə lé d'ulə-m rɔ Israyel-je-ti kɪ 'titi-nə kɪ bati-je kɪ 'ndəm bə kin ya par.» ²⁵ Beba dené lé ree səbi takəm-é nangi nɔ-é-ti bá panè: «'Babe, 'ra sə-m!» ²⁶ Jeju ilə-é-ti panè: «Kun nékuso ta ngan-je-ti kilə kadi ngan bisi-je lé to né kɪ tuwə ra al.» ²⁷ Beba dené panè: «Tɔgrɔ-ti ya 'Babe, ngà ngan bisi-je lé, d'a kuso nɔ-nɔ né kɪ tusi gin tablə kuso né-ti lə bə-dé ya tɔ.» ²⁸ Beba Jeju panè: «Bayawəə dené! Kadmɛ lə-i boy nɔ! Kadi Lubə ra sə-i titi kɪ i dəji-né!» Rəmə lə-é-ti nɔɔ ya ngon kɪ dené lé ingə lapiya.

Jeju adi lapiya njəmɔy-je kɪ gay-gay

Mar 7:31-37

²⁹ Beba Jeju i lə-é-ti nɔɔ ɔw ta babo-ti kɪ Galile, al isi dɔ mbal-ti taá. ³⁰ Rəmə kosi dow-je nɔ 'ree kɪ njəməti-je kɪ njəkəmtɔ-je, kɪ njəmbito-je, kɪ dow-je kɪ rɔ-dé oy mburuki-mburuki, kɪ njəmɔy-je kɪ gay-gay d'ungɪ-dé nja Jeju-ti d'adi adi-dé lapiya. ³¹ Loki kosi dow-je d'oo kɪ njəmbito-je kərə 'pa ta rəm, njérɔkoy mburuki-mburuki-je kərə d'ingə lapiya rəm njəməti-je 'njiyə rəm, njəkəmtɔ-je kərə d'oo lə rəm lé, ndil-dé ɔr wuti adi de d'osi gajɪ Lubə lə Israyel-je.

Jeju adi nékuso dow-je budɔgi lo ɔɔ

Mar 8:1-10; Mat 14:13-21

³² Beba Jeju ba njéndó né-je liə idə-dé panè: «Ta ɔ meɛ-m kɔo kosi dow-je kan! Kɔo de 'ra ndo mutə sə-m bone ya, ngà né kɪ kadi d'uso goto. Adi ma m'ndigi kiŋə-dé kadi d'ɔw kɪ meɛ-dé bo al, né d'a kɪ gudi rəbəə.» ³³ Ngà bá njéndó né-je 'panè: «'J'a kɪ kɪ mbə rá diləlo-ti nè kɔo kadi j'adi kosi dow-je kɪ nɔ kan d'uso 'ndan wa?» ³⁴ Jeju dəji-dé panè: «Mbə ra kandangi ji-si-ti wa?» Njéndó né-je d'ilə-é-ti 'panè: «'J'ɔw kɪ mbə siri, ə ngan kanji sɛ tɔ.» ³⁵ Jeju un ndu adi dow-je d'isi nangi. ³⁶ Go-ti, ɔy mbə kɪ siri kɪ ngan kanji kɪ sɛ lé, ra oiyo Lubə, gángi danɔ təl-né adi njéndó né-je liə 'ləbi kosi dow-je. ³⁷ Dow-je

* 15:4 15:4 Tɛt 20:12; 21:17; Det 5:16; Mbl 20:9 † 15:8 15:8 Eja 29:13 † 15:14 15:14 Luk 6:39 † 15:18 15:18 Mat 12:34

lay ya d'uso né 'ndan ndé-ndé bá dódum-é-je nây adi d'oy rusi jangá siri. ³⁸ Dow-je lay kí d'uso né lé, dingəm-je de budógi lo so ə dow tidə dené-je kí ngan-je al.

³⁹ Go-ti, Jeju adi kosi dow-je d'ow, bá e al meɛ tò-ti ow donangi-ti læ Magadan-je.

16

Parisi-je kí Sadusi-je 'dəji nékoji

Mar 8:11-13; Luk 12:54-56

¹ †Parisi-je kí Sadusi-je 'ree ro Jeju-ti kdo nā-é koo ta kí meɛ-é-ti adi 'dəji-é kadi ra nékoji kí i dorā-ti kadi d'oo. ² Jeju ilə-dé-ti pané: Kàdi ur ə 'painè: «Lo à maji, kdo dorā kər wəə.» ³ Ə ndoge rəmə səi 'painè: «Bəne ndi à kədi», kdo dorā kər wəti-wəti. Səi 'gəi kor gangi lo kí dorā-ti maji rəmə, asi kori gangi né-je kí toji kaglo-je kí bəne kin al wa? ⁴ †Dow-je kí ngəsné kí 'to njéməendul-je, kí njétal ro-dé go ndu Lubə-ti al-je 'dəji nékoji. Ngà dow à ra nékoji kí rangi kadi-dé al ngá; e kí ndəki tɛɛ do Jonasi-ti kin ya asi. Go-ti, Jeju inə-dé ɔti ow lo liə.

Ta læ əm læ Parisi-je kí Sadusi-je

Mar 8:14-21

⁵ Loki njéndó né-je d'ow kí kal ba kow turə rəmə, meɛ-dé oy do mbə-ti gogi. ⁶ †Bəfa Jeju idə-dé pané: «Səi kan! Ooi go ro-si maji kdo əm læ Parisi-je, kí Sadusi-je.» ⁷ Njéndó né-je 'pa ta meɛ-dé-ti 'pané: «Jeju pa ta kinlé bə kdo mbə kí meɛ-ji oy do-ti gogi lé.» ⁸ Jeju gə tagir læ-dé, bəfa idə-dé pané: Səi dow-je kí kadməɛ læ-si toki nde bə kan! Kdo ri ə 'pai ta meɛ-si-ti 'painè to ta læ mbə kí goto ji-si-ti kin wa? ⁹ †Səi 'gəi al ya bəy wa? Se meɛ-si ole do mbə-ti kí mɪ kí ndəki dingəm-je budógi lo mɪ d'uso lé al wa? Se ndəki ɔyi ndəgi-é kərəe kandangi wa? ¹⁰ †Rəm mbə kí siri kí ndəki dingəm-je budógi lo so d'uso lé kərəe, meɛ-si ole do-ti al to wa? Se ndəki ɔyi ndəgi-é jangá kandangi to wa? ¹¹ Ngà ra ban bá m'pa sə-si ta m'pané: Ooi go ro-si maji kdo əm læ Parisi-je, kí Sadusi-je rəmə səi adi to ta læ mbə bá m'pa sə-si wa? ¹² Bə bəy bá njéndó né-je 'gə kí to ta kí sobi do əm ra mbə al. Ngà to ta læ néndó læ Parisi-je, kí Sadusi-je.

Piyər pa rəsi kí Jeju to dow kí Lubə mbəti-é

Mar 8:27-30; Luk 9:18-21

¹³ Go-ti, Jeju ow tɛɛ donangi Sejare-ti læ Pilipi rəmə dəji njéndó né-je liə pané: «Ta ri bá dow-je 'pa do Ngon læ dow-ti lé wa?» ¹⁴ †Bəfa de 'pané: «Dow-je kí nā-je 'pané: "I to Jā kí njera dow-je batəm", ə de kí dan-ti-je 'pané: "I 'to Eli", ə de kí madi-je 'pané: "I 'to Jeremi əse i 'to kí kərə dan njépata-je kí ta Lubə-ti."» ¹⁵ Go-ti, Jeju təl dəji-dé pané: «Ngà kí go gə-é-ti læ-si səi ja bə lé, mə m'to nā wa?» ¹⁶ †Simɔ kí bə-é Piyər idə-é pané: «"To Kristi", Ngon læ Lubə kí njəkisi kəm.» ¹⁷ Bəfa Jeju təl idə Piyər pané: «Simɔ kí ngon læ Jonasi, 'to njənəkumə, kdətələ to dow bá tɛɛ kí do ta kin adi-i al. To Bəbi-m kí isi dorā-ti bá tɛɛ kí do ta kinlé adi-i tin. ¹⁸ Mə m'idə-i m'pané: "'To Piyər (kər meɛ-é to ər) ə do ər-ti kinlé bá m'a kində njəkəwnə-je læ-m do-ti. Lo kí koó ya kərə à kasi ra sə-dé né kərə al. ¹⁹ †M'a kadi-i lakere kɔbe kí dorā-ti. Bəfa né kí i 'tə donangi-ti né lé, à toki tó dorā-ti ə né kí i 'tuti donangi-ti nè à toki tuti dorā-ti to."» ²⁰ Go-ti, Jeju ndəji njéndó né-je liə nā kadi 'pa d'adi dow gə kí n'to Kristi al.

Jeju pa ta kí do koy-é-ti kí tosi ndəl-ti liə

Mar 8:31-38; Luk 9:22-27

²¹ Gangi ndo-é-ti kin ya Jeju un kuti kidə ta njéndó né-je liə rəsi-rəsi pané: Tò kadi m'ow Jorijaləm, m'ow m'ingə kɔ nā ji 'ngatəgi-je-ti læ jipi-je rəm, ji njəkun do njégugnə-je-ti læ Lubə rəm, ji njéndó dow-je ndukun-je-ti sar kadi 'tol-m, ngà ndo kí njəkungə-ti mutə rəmə m'a tosi ndəl kində lo tɛɛ. ²² Rəmə Piyər ɔr-é ow sɪə kəl kərə ow kəl siə pané: «I 'Bəfe lé, Lubə à kosi né-é kin kí rangi do-i-ti. Né-é kinlé à tɛɛ do-i-ti ndə bə al.» ²³ Ngà Jeju təl kəm-é ə idə Piyər lé pané: «'Ōti kí rangi ta-m-ti, i Satə. 'To jigə nɔ-m-ti, kdo tagir-je læ-i to tagir-je læ dow-je, bi to tagir-je læ Lubə al.»

²⁴ †Bəfa Jeju idə njéndó né-je liə pané: «Kinə dow ndigi kun go-m rəmə, kadi ta ro-é ɔ-é al, kadi un kagdəsi liə uti ə un go-m. ²⁵ †Kdo dow kí rá-rá ya kí ndigi kaji ro-é rəmə à tuji ro-é, ngà dow kí ilə ro-é kəgi kdo ta læ-m bá à kaji ro-é to. ²⁶ Kadi dow ingə né-je kí donangi-ti nè lay ə ndil-é tuji lé, maji-é to ri wa? Əse ri bá dow à kadi kdo kər-né tó ndil-é wa? ²⁷ †Kdo Ngon læ dow lé, à ree dan ríba-ti læ Bəbi-é Lubə nati kí malayka-je

† **16:1** 16:1 Mat 12:38; Luk 11:16 † **16:4** 16:4 Mat 12:39; Luk 11:29 † **16:6** 16:6 Luk 12:1 † **16:9** 16:9 Mat 14:17-21 † **16:10** 16:10 Mat 15:34-38 † **16:14** 16:14 Mat 14:1,2; Mar 6:14,15; Luk 9:7,8 † **16:16** 16:16 Jā 6:68,69

* **16:16** 16:16 Kristi lé kər meɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † **16:19** 16:19 Mat 18:18; Jā 20:23 † **16:24** 16:24 Mat 10:38; Luk 14:27 † **16:25** 16:25 Mat 10:39; Luk 17:33; Jā 12:25 † **16:27** 16:27 a Mat 25:31; b Rom 2:6

liə, ngá bá à kugə dow kí rá-rá kí go kullə ra-é-je-ti. ²⁸ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi: Dow-je madi dan de-ti kí d'a ngé kinlé, Ngon læ dow à ree kí kɔbɛ liə kadi d'oo-é kí kəm-dé ndə-ndə bəy bá d'a koy.»

17

Rɔ Jeju mbəl

Mar 9:2-10; Luk 9:28-36; 2Pi 1:16-18

¹ Ndo mekɛ go-ti, Jeju adi Piyər de kí Jaki, bá Jə kí to ngonkɔ Jaki d'ow siə ə d'ow d'isi kí kár-dé do mbal-ti kí ngal. ² Lo-é-ti nɔɔ ya rɔ Jeju mbəl tɔ gay, adi takəm-é ɔ njoy-njoy titi-nə kí kadi bə. Kubi-je liə kárè təl nda mbəy-mbəy titi-nə kí londógi bə rəm to. ³ Rəmə Moiyiji de kí Eli* 'teɛ sə-dé koy, ə d'oji ta kí Jeju. ⁴ Bəba Piyər un ta idə Jeju panè: "Bəbɛ, maji nə kadi j'isi lo kin-ti nè ya ngá. Kinə 'ndigi lé, m'a ra kəykubi mutə, káre à to 'lə-i, káre à to 'lə Moiyiji ə káre à to 'lə Eli to. ⁵ ††Loki Piyər ə pa ta lé kí pa ya bəy rəmə, kilndi kí ndɔy ngilingi-ngilingi ree səbi do-dé-ti ripi, ngá bá ndi dow ba dan kilndi-ti lé panè: E kinlé to Ngon-m, m'ində-é dan kəm-m-ti rəm, r-m nəl-m do-é-ti nə rəm; ooi ta liə. ⁶ Loki njéndó né-je læ Jeju d'oo ndi dow kinlé bə rəmə, 'bəl nɔɔ adi 'tusi 'səbi takəm-dé nangi. ⁷ Ngá bá Jeju ɔti ree rɔ-dé-ti, ɔdi rɔ-dé, bəy bá idə-dé panè: «Ji taá! 'Bəli al!» ⁸ Bəba loki Piyər-je, kí Jə-je, kí Jaki-je lé d'un kəm-dé kí taá rəmə d'oo Jeju ya kí kár-é.

⁹ Go-ti, loki d'j do mbal-ti d'isi risi nangi lé, Jeju un ndu adi-dé panè: «Né kí ooi kinlé, 'pai ta-é adi dow kí rangi oo al ya sar kadi Ngon læ dow tɔsi-né ndəl ində lo teɛ dan dow-je-ti kí d'oy.»

¹⁰ Go ta-je-ti kin bá njéndó né-je 'dəji-é 'panè: «Ngá kɔo ri bá njéndó dow-je ndukun-je 'panè: "Tɔ kadi Eli ree mɔki tá" wa?» ¹¹ Jeju təl idə-dé panè: «Tɔ kadi Eli à təl ree kɔo kosi nja né-je nati kí gangi-é gangi-é lay. ¹² †Ngá m'a kidə-si rəsi kí Eli lé ree ngá. Rəmə dow-je 'təl 'gə-é al, adi 'ra siə né-je kí meɛ-dé ndigi. Gangi-é kin ya dowbɛ-je d'a kadi-né kɔ Ngon læ dow to.» ¹³ Bəba njéndó né-je 'gə kí ta kí Jeju pa sə-dé lé, e pa səbi-né do Jə kí njəra dow-je batəm.

Jeju adi lapiya ngon kí kɔnɔ ɔsi-é

Mar 9:14-29; Luk 9:37-43

¹⁴ Loki Jeju de kí njéndó né-je liə 'təl 'ree ngosi kí kosi dow-je rəmə, dingəm káre ree tɔsi məkəji-é nangi nɔ-é-ti ¹⁵ bá idə-é panè: "Bəbɛ, 'oo kəmtondoo læ ngon-m kí dingəm kin. Kɔo kɔnɔ ɔsi-é adi ingə kɔɔ nə, tusi taá-taá. Loki j siə lé, kí madi-je ɔsi-é ilə-é dan pər-ti, ə kí nə-je ɔsi-é ilə-é dan man-ti-je. ¹⁶ Bəba m'ree siə rɔ njéndó né-je-ti læ-i kadi d'adi-é lapiya rəmə d'asi al. ¹⁷ Jeju un ndi-é kí taá pa ta kí njéndó né-je liə panè: Səi kɔ dow-je kí njémɛngə-je kí njémɛngəndul-je kan! M'a kisi sə-si nati asi kaglo ban bəy wa? M'a kisi do-ti sə-si asi kaglo ban bəy wa? 'Ree kí ngon læ rɔ-m-ti nè bə. ¹⁸ Bəba Jeju ndangi ndil kí maji al kí isi meɛ ngon-ti lé adi-é teɛ kɔgi. Rəmə ngon lé, ingə lapiya tajinati nè ya.

¹⁹ Go-ti, njéndó né-je d'ow d'ingə Jeju kí kár-é 'dəji-é 'panè: «Kɔo ri bá je ya kí do-ji j'asi tubə ndil kí maji al kinlé kɔgi al wa?» ²⁰ †Bəba Jeju təl idə-dé panè: «Kadmɛɛ læ-si ya bá asi al. Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kinə kadmɛɛ læ-si asi kí kəɔ kɔl bə ya kárè bá idəi mbal kin 'painè: "'ɔti kí rangi lo kin-ti ə 'ow 'ə lo kí yó-ti kin ya kárè à kɔti kow." Né ya kí à dum do-si goto. ²¹ [Ngá ndil-je kí 'tanə bə kinlé, dow à tubə-dé kí pa ta kí Lubə kí go kɔgi rɔ-nékuo do.†]»

Nja joo kí Jeju pa ta kí do koy-é-ti kí do tɔsi ndəl-ti liə

Mar 9:30-32; Luk 9:43-45

²² Ndo káre bə, loki njéndó né-je d'isi takəm-nə-ti lay donangi Galile-ti lé, Jeju idə-dé panè: «D'a kilə Ngon læ dow ji dow-je-ti, ²³ kɔo kadi 'təl-é, rəmə ndo kí njəkung-ti mutə lé, à tɔsi ndəl kində lo teɛ.» Ta kinlé, ra adi rɔ njéndó né-je ati-dé kanəna.

Jeju ugə lambo kəy læ Lubə

²⁴ Loki Jeju kí njéndó né-je 'ree meɛ bəbo Kapərnayim-ti lé, njətaalambo kəy læ Lubə‡, 'ree rɔ Piyər-ti 'dəji-é 'panè: Njéndó-si né lé, e ugə lambo kəy læ Lubə al wa?§ ²⁵ Piyər təl idə-dé panè: E ugə ugə ya. Ngá loki Piyər lé isi andi meɛ kəy-ti ya rəmə Jeju un

* **17:3** 17:3 Moiyiji-je kí Eli 'to njəpata-je kí ta Lubə-ti kí kete low ny. † **17:5** 17:5 Mat 3:17; 12:18; Mar 1:11; Luk 3:22 † **17:5** 17:5 2Pi 1:17,18 † **17:12** 17:12 Mat 11:14 † **17:20** 17:20 Mat 21:21; Mar 11:23; 1Kɔ 13:2 † **17:21** 17:21 Ta-je kí to mbunə né-ti kinlé [...] goto meɛ mbete-je-ti kí dosay kí dan-ti-je kí 'ndangi kí ji-dé kí ta greki.

‡ **17:24** 17:24 Lambo kí ta-é tɔ nè kinlé to dingəm-je kí bal-dé j do kɔrjoo-ti ow kí taá bá d'a kuga. § **17:24** 17:24 Tɛt 30:11-16

ta kete dæji-é panè: Simɔ, tagir læ-i to ban do ta-ti kinlé wa? Nâ bá à kugø lambo-je, kî né-je kí njékɔɓe-je kí dɔnangi-ti nè 'gangi dɔ dow-je-ti lé wa? A to ngan njébe-je øse à to mba-je wa? ²⁶ Piyør tøl ilø-é-ti panè: «To mba-je.» Beba Jeju tøl idø Piyør panè: Kinø to mba-je bá d'a kugø lé, ngan njébe-je d'a kugø al. ²⁷ Ngà kɔɔ kadi j'tøl jigi j'tugø dow-je kin al lé, ɔti ɔw dan babo-ti ilø kuy. Kanji kí 'a kuwø-é dɔsɔy ya rømə, 'tɛɛ ta-é ø 'a kingø là kí à kasi kadi 'ree ugø-né lambo dɔ-ji-ti je sø-i joo rɔ njétaalambo-je-ti lé.

Ta-je kí dɔ soldɔ-ti kí kinø go majal kɔgi

18

Dow kí boy kɔɓe-ti læ Lubø kî né-je kí à tugø dow jigi-ti

Mar 9:33-50; Mat 5:29-30; Luk 9:46-48

¹ †Dokàdi-é-ti kinlé, njéndɔ né-je læ Jeju d'ɔw rɔ-é-ti 'dæji-é 'panè: Nâ ya bá to 'boy nã kɔɓe-ti kí dɔrɔ-ti wa? ² Beba Jeju ba ngon kí sɛ bə adi ɔ dan-dé-ti dana, ³ †bá idø-dé panè: «Ooi maji, m'a kidø-si røsi; kinø inøi panjiyø-si ø 'tøli rɔ-si titi-nã kî ngan-je kí sɛ kin bə al lé, a kandi kɔɓe-ti kí dɔrɔ-ti ndã bə al. ⁴ Adi dow kí rá-rá kí sɔl dɔ-é, tøl rɔ-é titi-nã kî ngon kí sɛ kin bə lé, ɛ bá to dow kí boy nã kɔɓe-ti kí dɔrɔ-ti. ⁵ Dow kí rá-rá kí uwø ngon kí titi ɛ kan bə kí rɔ-é-ti kɔɔ ta læ-m lé, to mɔ ya dowbø uwø-m kí rɔ-é-ti to tin. ⁶ Ngà kinø dow madi ra dow káre dan ngan dow-je-ti kí d'adi-m mɛɛ-dé kin adi-é ra majal lé, lé 'dɔɔ mbal kusi ko kí boy mindi-é-ti, bá d'ilø-é-né dan babo-ti d'adi-é nduy ya káre 'liø tò soti bøy.»

⁷ Tuji à kusi dɔ dow-je-ti kí dɔnangi-ti, kdɔtalø né-je kí d'isi 'ra d'adi to gin kusi mɛɛ majal-ti læ dow-je. Tɔgrɔ-ti, né-je kí à to gin kusi mɛɛ majal-ti lé à ree ya; ngà dow kí né-é-je kin ree kí kəm rabi kí rɔ-é-ti lé tuji à kusi dɔ-é-ti. ⁸ †Beba kinø ji-i øse nja-i ra-i adi 'ra majal lé, 'gangi-é ilø-é kɔgi ngørøngi nũ bə; kadi 'ɔw lo kiskəm-ti kî ji-i øse kî nja-i káre lé tò soti itø ngøm ji-i joo kî nja-i joo lay, ø d'ilø-i-né dan pør-ti kí tò sartagangi. ⁹ †Øse kinø kəm-i bá ra-i adi 'ra majal lé, ɔr-é ilø-é kɔgi ngørøngi; kadi 'andi lo kiskəm-ti kí kəm-i káre-rè lé tò soti itø ngøm kəm-i joo lay ø d'ilø-i-né dan pør-ti kí tò sartagangi.

¹⁰ †Ooi nè a nɔdi dow káre dan ngan dow-je-ti kin. M'a kidø-si røsi kí dɛ lé, malayka-je læ-dé d'ɔ takəm Bobi-m-ti kí dɔrɔ-ti kî ndo-je lay kɔɔ ta læ-dé. ¹¹ [Kdɔtalø Ngøn læ dow lé, ree kɔɔ kaji dow-je kí 'ndəm.]*

Gosta læ bati kí ndøm

Luk 15:3-7

¹² Sɔi ya bə lé, tagir læ-si tò ban dɔ poyta-ti kí m'a kør kin wa? Kinø dow ɔw kí bati-je bu, bá ɛ kí káre dan-dé-ti ndøm lé, ɛ à kinø dɛ kí kørjinây káre gidi-é jinây káre lo kuso né-ti kadi mbal-ti kɔɔ kow sangi ɛ kí ndøm lé ya al wa? ¹³ Ooi maji, m'a kidø-si røsi; kinø ɔw bá ingø bati-é kinlé, rɔ-é à nøl-é dɔ-é-ti nã kitø bati-je kí kørjinây káre gidi-é jinây káre kí 'ndøm al. ¹⁴ Bə ya to ø, Bøbi-si kí dɔrɔ-ti lé, ndigi kadi dow káre ya káre tuji dan ngan dow-je-ti kin al.

Ta kí dɔ kinø go majal-ti læ-nã kɔgi

¹⁵ †Kinø ngonkɔ-i ra sø-i né kí maji al lé, 'ɔw ingø-é ɛ ya kí kár-é, 'tɔji-é majal læ. Kinø oo ta læ-i rømə, 'ingø ngonkɔ-i gogi. ¹⁶ Ngà kinø ɛ mbati koo ta læ-i lé rømə, 'tøl 'ree un dow káre øse joo sø-i kɔɔ mbete kí aa njay panè: «Ta-je lay ya kadi toki gøl takəm dow-je-ti joo øse mutø tá†.» ¹⁷ Ngà kinø ɛ mbati koo ta læ-dé bøy rømə, idø njékawnã-je. Kinø mbati koo ta læ njékawnã-je ya tɔ bøy rømə, kadi ooi-é kí njékadmɛɛ al øse ooi-é kí dow kí njétaalambo bə. ¹⁸ †Ooi maji, m'a kidø-si røsi kí né-je lay kí 'tói dɔnangi-ti nè lé, à toki tó dɔrɔ-ti ø né-je lay kí 'tuti dɔnangi-ti nè lé, à toki tuti dɔrɔ-ti to.

¹⁹ Bə ya tɔ, m'a kidø-si bøy. Kinø dow-je joo dan-si ndi-dé asi-nã dɔ né-ti kí rá-rá ya dɔnangi-ti nè, bá 'døji Bøbi-m kí taá dɔrɔ-ti lé, à kadi-dé. ²⁰ Kɔɔ loki dow-je joo øse mutø 'køw-nã kî ri-m lé, mɔ m'isi dan-dé-ti nɔɔ.

²¹ †Beba Piyør ɔti kí rɔ Jeju-ti dæji-é panè: «'Babø, nja kandangi bá ngonkɔ-m ra sø-m né kí maji al ø m'a kinø go-é kɔgi kadi-é wa? Sar nja siri je bə wa?» ²² Jeju ilø-é-ti panè: «Bə al. M'a kidø-i panè sar nja siri par al, ngà korsiri nja siri.»

Ta læ ngonnjékullø kí njékoo kəmtondoo al

²³ Beba kɔɓe kí dɔrɔ-ti lé, titi-nã kî ta læ ngar kí ndigi kadi ngannjékullø-je læ d'ɔr go né-je læ d'adi-é oo kin bə. ²⁴ Loki ɛ ulø gin-é lé, 'ree kí ngonnjékullø læ káre kí ɔw kî là

† 18:1 18:1 Luk 22:24 † 18:3 18:3 Mar 10:15; Luk 18:17 † 18:8 18:8 Mat 5:30 † 18:9 18:9 Mat 5:29 † 18:10 18:10 Luk 19:10 * 18:11 18:11 Ta-je kí tò mbunø né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi kî ji-dé kî ta greki. † 18:15 18:15 Luk 17:3 † 18:16 18:16 Det 19:15 † 18:18 18:18 Mat 16:19; Jø 20:23 † 18:21 18:21 Luk 17:3,4

kí dum tidə kər-é do-é-ti. ²⁵ Ngà dowbé kinlé, là kí kadi ugə-né kurə lé goto. Beba 'ba-é lé un ndu kadi 'ndogi-é titi-na bə bè nati kí ne-é, kí ngan-é-je, kí nékingə-é-je lay kdo kadi d'ugə-né kurə kí do-é-ti lé. ²⁶ Beba ngonnjèkullə lé, usi nangi nɔ ngar-ti, nɔ uwə nja-é panè: «'Ba-m, 'oo kəmtondoo lə-m ə m'a kugə-i ngər-ngər bəy.» ²⁷ 'Ba-é lé, oo kəmtondoo liə, ɔr kurə lé do-é-ti kogi ə iŋə-é adi-é ɔw. ²⁸ Ngà ndəgi ngonnjèkullə kinlé, tɛɛ ndaa-ti ya rəm ingə madkullə liə kí kurə liə tò do-é-ti ndə bè. Ɛ usi mindi-é-ti uwə, adi koo ɔw kí gangi-é bá idə-é panè: «'Ugə-m kurə lə-m.» ²⁹ Beba madi-é lé, usi nangi nɔ-é-ti nɔ uwə-né nja-é panè: 'Oo kəmtondoo lə-m, ə m'a kugə-i bəy. ³⁰ Bè ya kàrè madi-é lé, mbati sar ɔw ilə-é dangay-ti, kdo kadi ugə kurə lé lay tá. ³¹ Loki ndəgi ngonnjèkullə-je lə ngar lé, d'oo né kin bè rəmə, wongɪ ra-dé nɔ adi d'ow d'or poy-é d'adi 'ba-dé oo. ³² Beba 'ba-é lé, adi 'ree siə rɔ-é-ti, bá idə-é panè: I ngonnjèkullə kí njəmɛgendul kan! Mɔ m'or kurə lə-m lay do-i-ti, kdo ndoo kí i 'ra ta-m-ti. ³³ Lé 'a koo kəmtondoo lə madi-i titi-na kí mɔ m'oo-né kəmtondoo lə-i kin bè ya tɔ al wa? ³⁴ Beba wongɪ ra 'ba-é lé nɔ, adi uwə-é adi ra kullə kí ngə-ngə kadi ugə-né kurə kí do-é-ti lé lay. ³⁵ Jeju təl ilə do-ti panè: «Gangi-é kin ya Bəbi-m kí dora-ti à ra-né sə-si, kinə nɔ-nɔ dan-si-ti iŋə go kogi kí mɛɛnda kɔy adi ngonkɔ-é al.»

Kɔw Jeju Jorijalem

19

Ta kí do gángi-nɔ-ti lə dené kí dingəm

Mar 10:1-12; Det 24:1-4; Mat 5:31-32

¹ Loki Jeju ndó dow-je né adi gin-é gangi lé, i dɔnangi Galile-ti ɔw kəl lo-ti kí dɔnangi Jude-ti gidi ba jurde-ti. ² Beba kosi dow-je nɔ ya d'ow go-é-ti adi adi lapiya njəmɔy-je lə-dé.

³ Rəmə Parisi-je 'ree rɔ-é-ti kdo nɔ-é koo ta kí mɛɛ-é-ti adi 'dəji-é 'panè: «Sə to tó-é kadi dow tubə ne-é kdo né kí rá-rá ya kí dené lé ra wa?» ⁴ Jeju ilə-dé-ti panè: Səi 'ndói mɛɛ mbete-ti kí aa njay lé ooi al ya sar wa? Lo kində gin-é-ti lé, Lubə ra dené kí dingəm ⁵ ə panè: «Gin-é kin bá dingəm à kiŋə-né kɔ-é kí bəbi-é kadi 'tiŋə nati kí ne-é kdo kadi dɛ joo lay 'təl kubru rɔ kí kàrè-rè.*» ⁶ Adi 'to dow-je joo al ngá. Ngá 'təl kubru rɔ kí kàrè-rè. Gin-é kin bá né kí Lubə tò nati lé, kadi dow tuti al.» ⁷ †Parisi-je 'təl 'dəji-je 'panè: Ngá kdo ri bá Moiyiji un ndu kadi kinə dow tubə ne-é rəmə 'adi-é mbete tubə bane wa?† ⁸ Beba Jeju ilə-dé-ti panè: «To ta lə mɛɛngə lə-si bá Moiyiji adi-si-né tarəbi kadi 'tubəi-né ne-si-je. Ngá lo kində gin-é-ti lé, tò bè al. ⁹ †Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kinə dow tubə ne-é kdo kaya kí ra bane, bi kinə tubə-é kdo né kí rangi bá ɔw taa dené kí rangi rəmə, dowbé ra kaya.»

¹⁰ Beba njéndó né-je liə 'panè: Kinə to gangi-é kin bá tò kadi dingəm ra kí dené rəmə, taa dené al tò soti. ¹¹ Jeju təl idə-dé panè: Dow-je lay bá d'a gə mɛɛ ta kin al. Ngá dɛ kí Lubə ya tɛɛ kí do-é adi-dé tá. ¹² Dow-je kí nɔ-je 'taa dené al, kdotalə rɔ-dé oy mburuki lo koji-dé-ti nɔ. Dɛ kí dan-ti-je 'taa dené al, kdotalə 'tɔɔ kɔɔ gəm-dé, ngá dɛ kí madi-je 'taa dené al, kdo kullə kɔbɛ kí dora-ti. Dow kí asi gə mɛɛ ta kin rəmə, kadi-é gə.

Ta lə Jeju kí ngan-je

Mar 10:13-16; Luk 18:15-17

¹³ Beba dow-je 'ree kí ngan-je rɔ Jeju-ti kdo kadi ində ji-é do-dé-ti rəm, kadi pa ta kí Lubə kdo ta lə-dé rəm. Rəmə njéndó né-je 'kol sə-dé. ¹⁴ Ngá Jeju idə-dé panè: «Inəi ngan-je adi 'ree rɔ-m-ti, bi ɔgi-dé al, kdotalə kɔbɛ kí dora-ti lé, tò kdo dow-je kí 'tana sə-dé bè.» ¹⁵ Beba Jeju ində ji-é do-dé-ti bá iŋə-dé ɔw.

Ta lə njénékingə

Mar 10:17-31; Luk 18:18-30; 1Ti 6:9-10

¹⁶ Go-ti, Basa kàrè ree rɔ Jeju-ti dəji-é panè: «Njéndó dow-je né, ri kí maji bá m'a ra kdo kadi m'isi-né kəm sartagangi wa?» ¹⁷ Jeju idə-é panè: «Kdo ri é 'dəji-m ta do né-ti kí maji wa? Njəramaji lé, ɛ kàrè-rè. Kinə 'ndigi kiskəm sartagangi rəmə 'təl rɔ-i go ndukun-je-ti.» ¹⁸ Basa lé, təl dəji Jeju panè: «Ndukun-je kí rá-rá wa?» Beba Jeju ilə-é-ti panè: «'A təl dow al! 'A ra kaya al! 'A bəgi al! 'A tətɪ ta kí ndángɪ al! ¹⁹ 'A tətɪ kagi bəbi-i kí kɔ-i rəm, bá 'a ndigi dow madi-i tanɔ kí rɔ-i bè tɔ.»† ²⁰ Basa lé idə Jeju panè: «Mɔ m'təl rɔ-m go né-je-ti kin lay ngá. Ngá ri bá nɔy kadi m'ra bəy wa?» ²¹ Beba Jeju idə-é panè: «Kinə 'ndigi maji kɔr njuti rəmə, 'ɔw 'ndogi nékingə-i lay ə 'ləbi la-é njéndoo-je

* 19:5 19:5 Kgn 2:24 † 19:7 19:7 Mat 5:31 † 19:7 19:7 Det 24:1; Mat 5:31 † 19:9 19:9 Mat 5:32; 1Kɔ 7:10,11

‡ 19:19 19:19 Tɛt 20:12-16; Det 5:16-20; Mbl 19:18

rəmæ ndo-é 'a kingə ɲɑ dɔrɑ-ti ə 'ree un go-m.»²² Loki basa lé, oo ta lə Jeju kinlé rəmæ, ɔti ɔw kɪ rokati kanɑnɑ, kɔto to dow kɪ nékingə-é ɲɑ.

²³ Jeju idə njéndó né-je liə panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kadi njénékingə ɔw kɔbɛ-ti kɪ dɔrɑ-ti lé, to né kɪ ɲɑ ɲɑ. ²⁴ M'a kidə-si ya bəy; kadi Jambal dəə bɛ libri-ti lé to né kɪ lo-é ɲɑ ɲɑ ya, ɲɑ kadi njénékingə ɔw kɔbɛ-ti lə Lubə lé to né kɪ ɲɑ itə-é bəy.»²⁵ Loki njéndó né-je d'oo ta kinlé bə rəmæ, 'bəl adi 'panè: «Tò bə ɲɑ bɑ à kaji wal.»²⁶ Jeju oo-dé gárérə rəmæ, idə-dé panè: «Né kinlé dow-je bɑ dum dɔ-dé, ɲɑ Lubə lé né kɪ dum-é goto.»

²⁷ Rəmæ Piyər un ta dəji-é panè: «Ə jɛ kɪ j'tusi né-je lə-ji lay j'ɪnə bɑ j'un go-i kinlé, ta kɪ dɔ-ji-ti à tò ban wa?»²⁸ †Beba Jeju idə-dé panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kɪ səi njékun go-m-je kinlé, ndo kɪ né-je lay à təl kɪ sigi lé, Ngon lə dow à ree kisi dɔ kalikɔbɛ-ti liə kɪ to kali rɪba kinlé, səi ya kàrè a kisi dɔ kalikɔbɛ-je-ti kɪ dɔgi gidi-é joo, kɔto gangta dɔ gin Israyel-je-ti kɪ dɔgi gidi-é joo lé toS. ²⁹ Nɑ-ɲɑ kɪ ɪnə kəy-je liə əsɛ ngankɔ-é-je, əsɛ kɔnən-é-je, əsɛ bəbi-é, əsɛ kɔ-é, əsɛ ne-é, əsɛ nɡan-é-je, əsɛ ndɔr-je liə kɔto ta lə-m lé, à kingə dɔ-ti nja bu rəm, bɑ à kingə kiskəm kɪ tò sartagəgi rəm to. ³⁰ †Nɡɑ dɔw-je ɲɑ dan dɛ kɪ kete-ti d'a təl to dow-je kɪ gogi ə dow-je ɲɑ dan dɛ kɪ gogi-ti d'a təl to dow-je kɪ kete to.»

20

Ta lə njérakullə mɛɛ ndɔr nduu-ti kɪ kadi kɪ gay-gay

¹ Kɔbɛ kɪ dɔrɑ-ti lé tò titi-ɲɑ kɪ ta lə njéndɔr kàrɛ kɪ tɛɛ kɪ ndɔge rati, kɔto kəy dow-je kullə ndɔr nduu-ti* liə kin bə. ² Loki ingə-dé lé, ta-dé asi-ɲɑ kadi à kadi-dé là kɪ asi kəm kullə kɪ ndo kàrɛ, bɑ adi d'ow lo ndɔr nduu-ti liə lé. ³ Go-ti, njéndɔr lé tɛɛ ndaa-ti kɪ kadi kɪ jinəy kàrɛ kɪ ndɔge rəmæ, oo dow-je kɪ rangi kɪ d'ingə kullə al kɪ d'ɑ pandangi lo-ti. ⁴ Beba ɛ idə-dé panè: Səi kàrè, ɔwi ndɔrɔ lə-m to. Go kullə-ti kɪ a rai lé, m'a kugə-si maji ya. ⁵ Dɛ kàrè d'ɔti d'ow to. Nɡɑ loki kadi ɑ jam dɔ bɛ-ti, njéndɔr lé tɛɛ bəy rəmæ, ingə dow-je kɪ rangi bəy rəm, loki kadi ɑ mbɔ bɛ-ti rəmæ, ingə dow-je kɪ rangi pandangi lo-ti lé ya bəy. Dowbɛ-je kin kàrè idə-dé panè: Owi ndɔrɔ lə-m go madi-si-je-ti to. ⁶ Loki kadi ra biɲə-je bole asi lé, njéndɔr lé təl tɛɛ ndaa-ti bəy rəmæ, ingə dow-je kɪ rangi ya bəy. Beba ɛ dəji-dé panè: Kɔto ri bɑ ɑi lo-ti kin kɪ ndɔge ɲu kare bə wa? ⁷ Dɛ d'ilə-é-ti 'panè: Dow un-ji kullə-ti al. Beba njéndɔr lé təl ilə-dé-ti panè: Kinə tò bə rəmæ ɔti ɔwi 'rai kullə ndɔrɔ lə-m to. ⁸ Loki kadi ur rəmæ, njéndɔr nduu lé idə njékoo go né-je liə panè: "Ba njéra kullə mɛɛ ndɔr nduu-ti lə-m lé, ə adi-dé nékugə dɔji-dé. "Ulə gin-é dɔ dɛ kɪ d'ow gogi nɛ-ti bɑ 'tɛɛ-né dɔ dɛ kɪ d'ow kɪ ndɔge-ti. ⁹ Dɛ kɪ d'ow ndɔrɔ kɪ kadi ra biɲə-je bole lé, 'ree rəmæ d'ingə nékugə dɔji-dé asi kəm kullə kɪ dow ra ndo kàrɛ lé. ¹⁰ Nɡɑ loki dɛ kɪ d'ow ndɔrɔ kɪ ndɔge rati 'ree lé, 'gir 'panè dɛ rəmæ, d'a kingə ɲɑ kitə dɛ kɪ d'ow kɪ kadi ra biɲə-je bole lé ɲɑ; ya rəmæ njékugə-dé lé, adi-dé là asi-ɲɑ kɪ dɛ kɪ d'ow ndɔrɔ gogi nɛ lé bə to. ¹¹ Beba loki dɛ 'taa là lé rəmæ, 'pa ta kɪ maji al dɔ njékun-dé kullə-ti lé, ¹² 'panè: Kɔto ri bɑ dɛ kɪ 'ree gogi, 'ra kullə kadi kàrɛ ya par rəmæ 'ugə-dé asi səi jɛ kɪ j'ree kɪ ndɔge ɲu, adi j'ɔw rɔgi-rɔgi rəm, kadi kàrɛ nɔti-ji kərim-kərim kinlé wa? ¹³ Beba njéndɔr lé təl ilə dow kɪ kàrɛ dan-dé-ti panè: Nam-m, m'ra sə-i ndangi al. Lé j'adi ta-ji asi-ɲɑ kɔto kadi loki 'ra kullə, ndo kàrɛ lé, m'a kadi-i là kɪ asi kəm kullə kɪ ndo kàrɛ ya al wa? ¹⁴ Yən, 'taa nékugə dɔji-i ə 'ɔti 'ow lo lə-i. Ə njèree kullə-ti gogi nɛ lé to mɑ ya m'ndigi kadi-é nékugə dɔji lé asi sə-i. ¹⁵ Nékingə-m lé, to tó-é kadi m'ra-né né kɪ mɛɛ-m ndigi al wa? To kɪ m'to dow kɪ maji kinlé nəl-i al wa? ¹⁶ †Jeju təl ilə dɔ gosta-ti kinlé panè: Bə ya to, dɛ kɪ gogi d'a təl dɛ kɪ kete ə dɛ kɪ kete d'a təl dɛ kɪ gogi to.

Nja mutə kɪ Jeju pa ta kɪ dɔ koy-é-ti kɪ dɔ tosi ndəl-ti liə

Mar 10:32-34; Luk 18:31-34

¹⁷ Loki Jeju isi ɔw Jorijalɛm lé, ɛ ɔr njéndó né-je liə kɪ dɔgi gidi-é joo nɡərəngi pa sə-dé ta taá-taa dɔ rəbi-ti panè: ¹⁸ «Yən, kɔw kɪ j'isi j'owi Jorijalɛm kinlé, d'a kilə Ngon lə dow ji njékun dɔ njégugnɛ-je-ti lə Lubə, kɪ ji njéndó dow-je ndukun-je-ti, kadi 'gangi ta koy dɔ-é-ti. ¹⁹ Dɛ d'a kilə-é ji dow-je-ti kɪ 'to jipi-je al, kadi 'soki-é rəm, kadi 'tində-é kɪ ndəy marɔw bɑ d'a bə-é kagdəsi-ti, rəmæ à tosi ndəl kində lo tɛɛ ndo-ti kɪ njékungi-ti mutə go-ti.»

Nédəji lə nɛ Jɛbede

Mar 10:35-45; Luk 22:24-47

† 19:28 19:28 a Mat 25:31; b Luk 22:30 S 19:28 19:28 Dan 7:14. † 19:30 19:30 Mat 20:16; Luk 13:30 * 20:1 20:1 Dɔnangi Israyel-ti, kɪ bɛ-je-ti kɪ ɲɑ-je lé dow-je 'ndɔr nduu kɪ ndɔr, bɪ ubə wale kare tanɑ kɪ bə lə-ji nɛ kin al. † 20:16 20:16 Mat 19:30; Mar 10:31; Luk 13:30

²⁰ Kò ngan læ Jebede ree kà ngan-é-je ro Jeju-ti ə səbi takəm-é nangi nù-é-ti kdo dəji-é né. ²¹ Beba Jeju dəji-é panè: I 'ge ri wa? E panè: Un ndu kdo kadi ngan-m-je kí joo kinlé, e kí káre isi do jikol-i-ti ə kí káre isi do jigəl-i-ti kəbe-ti læ-i. ²² Jeju ilə-dé-ti panè: Səi lé, 'gəi né kí 'dəji lé al. A kasi kingəi kò kí m'a kingə lé kàre wa? Beba de d'ilə-é-ti 'panè: Oiyoy, j'a kasi kare. ²³ Jeju ilə-dé-ti panè: Təgrə, kò læ-m ə a kingəi, ngə ta læ kisi do jikol-m-ti kà do jigəl-m-ti lé, to mə bə m'a kadi al, ngə to Bəbi-m bə à kadi dow-je kí e ra go-é kete kdo-dé. ²⁴ Loki ndəgi njéndó né-je kí dogi d'oo ta kin bə lé, wəngi ra-dé do ngankə-ŋə-je-ti kí joo kinlé. ²⁵ †Beba Jeju bə-dé lay rə-é-ti idə-dé panè: Səi 'gəi kí njəkəbe do gin dow-je-ti kí gay-gay kí donangi-ti nē lé, d'ulə kəm dow-je ndoo ŋə rəm, bə dow-je kí boy-boy kàre, d'ò be do dow-je-ti lé kí go lo njətəgi-ti to. ²⁶ †Ngə səi lé, kə-ŋə kí bə kin ə goto dan-si-ti. Adi dow kí ndigi kadi n'to 'boy dan-si-ti lé, kadi təl rə-é ngonnjəkullə-ti læ-si. ²⁷ Rəm bə dow kí ndigi kadi n'to kí dəsəy dan-si-ti lé, kadi təl rə-é bə-ti læ-si to. ²⁸ Bə ya to, Ngon læ dow lé, ree kadi dow-je 'ra kullə d'adi-é al, ngə e bə ree kdo ra kullə kadi dow-je rəm, bə kdo kadi rə-é gangi-né do kosi dow-je rəm to.

Jeju adi njəkəmtə-je joo d'oo lo

Mar 10:46-52; Luk 18:35-43

²⁹ Loki Jeju de kà njéndó né-je 'teğ meğ be-ti kí Jeriko kí ndaa-ti lé, kosi dow-je ŋə ya d'un go Jeju. ³⁰ Ə njəkəmtə-je joo d'isi ngangi rəbi-ti bə d'oo kí Jeju isi dəə lé, d'ilə bəbi ndi-dé nangi 'nə 'panè: «'Babe, ngonka Dabidi, 'oo kəmtondoo læ-ji!» ³¹ Rəmə kosi dow-je 'ndangi-dé kadi d'uti ta-dé, ngə de d'ilə bəbi ndi-dé nangi 'nə d'itə kí kete lé bəy panè: «'Babe, ngonka Dabidi, 'oo kəmtondoo læ-ji bəy.» ³² Beba Jeju təl ə nangi bə-dé, ə dəji-dé panè: «'Ri bə 'ndigi kadi m'ra m'adi-si wa?» ³³ De d'ilə-é-ti 'panè: «'Babe, j'ndigi kadi kəm-ji ya 'adi oo lo.» ³⁴ Beba ta ð meğ Jeju ŋə kdo ta læ-dé adi ədi rə kəm-dé lé rəm, tajinati nē ya kəm-dé oo lo ə d'un go-é.

21

Kow Jeju meğ bebo Jorijalem-ti

Mar 11:1-10; Luk 19:28-44; Jə 12:12-19; Eja 12:6

¹ Loki d'isi d'ow kí bebo Jorijalem-ti, bə 'ree 'teğ ngosi kí be kí Betpaje kí tō kadi mbal kə kagi Olibiye-je-ti rəmə, Jeju ulə njéndó né-je læ joo panè: ² «Owi meğ ngonbe-ti kí tō nò-si-ti kin, rəmə tajinati nē ya a kingəi ngon koro kí kə-é, kí 'tə-é nangi. Loki ingəi-dé lé, 'tuti-dé, ə 'reei sə-dé adi-mi. ³ Ngə kinə dow dəji-si ta do-ti lé, idəi-é 'painè: “'Babe bə ge-dé.” Rəmə lo-é-ti nē ya, à kingə-dé kadi 'reei sə-dé.» ⁴ Né-je kinlé ra-né bə kdo kadi ta kí njəpata kí ta Lubə-ti pa lé, né-é ra-né né. E panè:

⁵ «Idəi ngonmandi* kí bebo Siyə-ti 'painè:

'Oo! Ngar læ-i isi ree rə-i-ti! To dow kí səl ləm-ləm!

Ə isi do kə koro-ti! Isi do ngon koro-ti kí to ngon nékal!»

⁶ Njéndó né-je d'ow ə 'ra go ta-ti kí Jeju idə-dé lé, ⁷ adi 'ree kí kə koro kí ngon-é lé, 'labi kubi-je læ-dé gidə-dé-ti, bə Jeju al isi do-ti. ⁸ Kosi dow-je ŋə ya 'labi kubi-je læ-dé do rəbi-ti, de kí ŋə-je 'təti balkəm kagi-je 'labi do rəbi-ti to. ⁹ Kosi dow-je kí 'njiyə nù-é-ti kí de kí 'njiyə go-é-ti 'tur kəə boy-boy 'panè:

«Kəsgaji kí do ngonka Dabidi-ti!

Kadi Lubə tər ndi-é do dow-ti kí njèree kí ri 'Babe!

Kəsgaji tō do Lubə-ti kí taə ny!»

¹⁰ Loki Jeju əw teğ meğ bebo Jorijalem-ti lé, dow meğ be-je d'ay ngodi do-ŋə-ti wur-wur, 'dəji-ŋə ta 'panè: «To ŋə bə əw ree wa?» ¹¹ Rəmə kosi dow-je kí d'ow siə d'ilə-dé-ti 'panè: «To Jeju kí Najareti kí donangi Galile-ti, njəpata kí ta Lubə-ti.»

Jeju tubə njəragati-je takəy-ti læ Lubə

Mar 11:15-19; Luk 19:45-48; Jə 2:13-17

¹² Jeju əw takəy-ti læ Lubə tubə njəragati-je kí njəndogi né-je lay. E titə tablə-je læ njəmbəl-ŋə læ-je kí kagi kisi-je læ njəragati də-je tilə. ¹³ Beba Jeju idə-dé panè: «'Ndangi 'panè:

“Kəy læ-m lé, d'a bə-é kəy pa ta kí Lubə!

Ngə səi adi təl to kəy kisi njəbogi-je!”»[§]

¹⁴ Lo-é-ti kinlé, njəkəmtə-je, kí njəməti-je 'ree ro Jeju-ti meğ kəy-ti læ Lubə ə e adi njəkəmtə-je d'oo lo rəm, adi njəməti-je 'njiyə rəm. ¹⁵ Beba wəngi ra njəkun do

† 20:25 20:25 Luk 22:25,26 † 20:26 20:26 Mat 23:11; Mar 9:35; Luk 22:26

* 21:5 21:5 Ngonmandi kí bebo Siyə-ti

lé toji dow-je kí bebo Jorijalem-ti. Jkr 9:9 † 21:5 21:5 Eja 62:11; Jkr 9:9 ‡ 21:9 21:9 Pa 118:25-26 § 21:13 21:13 Eja 56:7; Jer 7:11

njégugné-je læ Lubə, kà njéndó dow-je ndukun-je, kdotalə né-je ká maji-maji kí or ndil dow-je kí Jeju ra rəm, wəngi ra-dé kdotalə ngan-je kí 'tur kəə də-é-ti, takəy-ti læ Lubə 'panə: «Kəsgaji tò də ngonka Dabidi-ti.»¹⁶ Bəba dē 'pa kí Jeju panə: «Ta kí ngan-je 'pa kinlé 'oo maji ya tá?» Jeju ilə-dé-ti panə: «Oiyə, m'oo maji ya. Ngə ta kí mbete kí aa njay pa lé, səi 'ndoi ooi nja kərə al ya sar wa?» 'Ndəngi-ti 'panə: «Ngan-je kí tōgi, kà dē kí ta mba-ti kərə, i 'ra mbing 'adi 'təy-i.*»

¹⁷ Go-ti, Jeju inə-dé tēg mēg bəbo Jorijaləm-ti əw tò Betani.

Jeju man kagi kote

Mar 11:12-14,20-26; Luk 13:6-9

¹⁸ Lo aa go-ti kà ndəge rati, loki Jeju təl isi ree kí Jorijaləm gogi bəy lé, bə ra-é. ¹⁹ Bəba ę oo kote ngangi rəbi-ti bá təw əw gin-ti rəmə mbi-é ya par bá tō. Jeju panə: «A kandi gogi ndə al ya sar.» Rəmə tajinati nə ya kote lé tuti kurum. ²⁰ Loki njéndó né-je d'oo kí kote lé tuti kurum rəmə ta igə-dé səl adi 'dəji Jeju 'panə: «Kay! Ban ə tajinati nə ya kote lé tuti kurum wa?» ²¹ 'Jeju ilə-dé-ti panə: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kinə owi kà kadmēg, bá kinə 'tadi al ya sar lé, né kí m'ra kà kote kin par bá a kasi rai al. Lé mbal kin ya kərə, kinə idəi-é 'painə: "Oti kí rangi lo kin-ti, ə 'əw 'usi dan babo-ti", kərə né-é à ra né ya tə. ²² Né lay kí a pai ta kà Lubə dəji-é-né kà kadmēg lé, a kingəi ya.»

Ta dəji kí də tōgi-ti kí Jeju əw-né

Mar 11:27-33; Luk 20:1-8

²³ Loki Jeju əw takəy-ti læ Lubə isi ndó né dow-je rəmə, njékun də njégugné-je læ Lubə kí 'ngatōgi-je læ jipi-je 'ree rə-é-ti 'dəji-é 'panə: «Nə bá adi-i tarəbi bá 'ra-né né-je kinlé wa? Nə adi-i tōgi bá 'ra-né wa?» ²⁴ Jeju ilə-dé-ti panə: «Mə kərə m'a dəji-si ta tə. M'a dəji-si ta kərə ya par, ə kinə iləi-mi-ti rəmə, m'a kidə-si dow kí adi-m tōgi m'ra-né né-je kinlé tə.» ²⁵ «Nə bá ulə Jə adi ra dow-je batəm wa? To Lubə bá ulə-é əse to dow-je wa?» Ngə dē 'təl 'nəji-nə ta dan-dé-ti 'panə: «Kinə j'painə: "To Lubə bá ulə-é" rəmə, ę à təl dəji-ji panə: "Ngə kdə ri bá adi-é mēg-si al wa?" ²⁶ Ə kinə j'idəi-é j'painə: "To dow-je bá d'ulə-é" kərə, à kə to ta də-ji-ti, kdotalə kosi dow-je 'gə kí Jə lé, to njəpata kí ta Lubə-ti.» ²⁷ Bəba 'ree d'idə Jeju 'panə: «Jə j'gə al.» Jeju təl panə: «Maji, mə ya kərə, ndə bə bá m'a kidə-si dow kí adi-m tōgi m'ra-né né-je kinlé al tə.»

Gosta kí də ngan-je-ti kí joo

²⁸ Jeju təl idə-dé bəy panə: Ta ri bá səi 'giri də poy ta-ti kí m'a kər kin wa? Dingəm kərə bə əw kà ngan-je kí dingəm joo. ę əw rə ę kí dəsəy-ti idə-é panə: «Ngon-m, bəne əw 'ra kullə mēg ndor nduu-ti lə-m adi-m.» ²⁹ ę idə-é panə: «M'a kow al.» Ngə go-ti rəmə, tagir kí maji ree də-é-ti, adi j əw mēg ndor nduu-ti læ bəbi-é lé. ³⁰ Bəbi-é əw rə ngon-é-ti kí njékun-ji joo idə-é ko ta kí kərə kin ya tə. ę idə bəbi-é panə: «Oiyə, bəbi-m, m'a kow ya.» Ngə ę mbati kow. ³¹ Dan ngan-je-ti kí joo kinlé, ę kí ra bá ra ndigi læ bəbi-é lé wa? Dē d'ilə-é-ti 'panə: «ę kí dəsəy.» Bəba Jeju təl idə-dé panə: Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí njətaalambo-je kí kaya denə-je d'a tēg nə-si-ti kete mēg kəbətə læ Lubə. ³² †Kdotalə Jə kí njərə dow-je batəm ree rə-si-ti, əji-si rəbi né ra kí njururu kadi njiyəi-ti, rəmə səi adi-é mēg-si al. Ngə njətaalambo-je, kí kaya denə-je bá d'adi-é mēg-dé. Ngə səi lé, ooi né kin kà kəm-si bə ya kərə, 'mbati kinəi panjiyə-si-je kí maji al kogi kdə kadi-é mēg-si.

Gosta kí də njérakullə ndor nduu-je-ti

Mar 12:1-12; Luk 20:9-19; Eja 5:1-7

³³ Jeju ilə-dé-ti panə: Ooi gosta kí rangi bəy ən. Dow kərə bə uwə nduu, or gali də-ti, ra bə də ər-ti kdə mbore-nə man nduu lé rəm, ur pal ngəm lo titi, bəy bá adi njérakullə-je d'uwə siə də-é kadi 'ra kullə də-ti, ə ətə əw mba. ³⁴ Loki nəy kijə kandi nduu asi ngə lé, ę ulə ngannjékullə-je liə rə njəndor nduu-je-ti lé, kadi 'taə kí 'liə 'ree-né d'adi-é. ³⁵ Ngə njérakullə ndor nduu-je d'uwə ngannjékullə-je lé, ə 'tində kərə mbukí-mbuki, 'tol ę kí kərə ə 'tilə ę kí kərə kí ər 'tol-é. ³⁶ Bəba 'ba njəndor nduu lé, təl ulə dē kí rangi kí kər-dé itə dē kí kete lé bəy. Rəmə ko né kí 'ra kà dē kí kete lé ya 'təl 'ra sə-dé tə. ³⁷ Ta təl ta-é-ti rəmə, ulə ngon-é ya rə-dé-ti, ə gir panə: «To ngon-m adi d'a bəl gidi-é.» ³⁸ Ngə loki njérakullə ndor nduu-je d'oo ngon-é lé isi ree rəmə d'idə-nə ta dan-dé-ti 'panə: «Ooi ngon-é kí ndə-é à tə njənəndubə lé ə əw ree ongi! 'Reei adi j'toli-é kadi nэндubə liə təl to kí 'lə-ji.» ³⁹ Bəba d'uwə-é tēg siə mēg ndor nduu-ti kí ndaa-ti ə 'tol-é. ⁴⁰ Bəba Jeju dəji-dé panə: Loki 'ba njəndor nduu à ree lé, ri bá à ra kí njérakullə ndor nduu-je kinlé wa? ⁴¹ Dē d'ilə-é-ti 'panə: À təl njémēgndul-je kanlé təl kí tə kəmtondoo nə. Ngə bá à təl kəy dē kí rangi kí d'a kadi-é kandi nduu lé, kà də nəy-é nəy-é kdə kində-dé ta-ti.

* 21:16 21:16 Pa 8:3 † 21:21 21:21 Mat 17:20; 1Kə 13:2 † 21:32 21:32 Luk 3:12; 7:29,30

42 Bøy bá Jeju ilə-dé-ti panè: Səi 'ndói ta kinlé meġ mbete-ti kí aa njay nja káre ooi al ya sar wa? 'Ndàngi-ti 'panè:

«Ər kí njékində kəy-je d'ilə piringi kəgi lé, bá təl to ər kí maji kí sul kəy-ti.»

Né kinlé to kullə ra 'Babe. Ngà kí rə-ji-ti rəmə, to nékəji†.

43 Gin-é kin bá Jeju idə-dé-né panè: Lubə à taa kəbe liə ji-si-ti, kəo təl-né kadi gin dow-je kí rangi, kí d'a ra kullə-é maji. 44 Dow kí rá-rá kí tēġ usi də ər-é-ti kinlé, rə-é à tətí đeki-đeki rəm, bá dow kí ər kinlé usi də-é-ti kàrè à lər-é lər-lər rəm tə. 45 Loki njékun də njégugnə-je lə Lubə kí Parisi-je d'oo gosta kí Jeju pa kinlé bè rəmə, dē 'gə kí ę pa ta kinlé səbi-né də-dé. 46 Beba dē 'sangí kəm rəbi-je kəo kuwə Jeju, ya ngà dē 'bəl kosi dow-je kí 'gə-é maji kí ę to njəpata kí ta Lubə-ti.

22

Gosta kí səbi də dow-je kí 'ba-dé lo nékuso taana-ti

Luk 14:16-24

1 Jeju un gosta kí rangi ya bøy pa-né ta kí dow-je panè: 2 Kəbe kí dora-ti tō titi-na kí ta lə ngar kí ra nékuso nā kəo taana lə ngon-é bè. 3 Ngar lé ulə ngannjékullə-je go dow-je-ti kí 'ba-dé kəo nékuso kí lo taana-ti lé. Ngà dowbé-je lé 'mbati ree. 4 Ę təl ulə ngannjékullə-je kí rangi ya bøy panè: Owi idəi dow-je kí 'ba-dé lo nékuso kí lo taana-ti lé 'painè: «M'osi də nja né-je nati lay ngá. M'təl mangi-je lə-m, kí nékul-je lə-m kí rə-dé tō mbul-mbul, adi nékuso tō nangí lay ngá, ó 'reei kəo nékuso kí lo taana-ti lé.» 5 Bè ya kàrè, usi-dé də bə-ti kí 'ba-dé lé al, adi nā-nā ya ɔw lo liə kí meġ ndigi. Dē kí nā-je d'ow ndəro lə-dé ə dē kí dan-ti-je d'ow lo ra gati-je-ti. 6 Ə ndəgi-dé-je tō rəmə, d'uwə ngannjékullə-je lé d'ulə kəm-dé ndoo bøy bá 'təl-dé də-ti. 7 Né kin ra adi wongí ra ngar lé nā. Beba ulə njəro-je liə, adi d'ow 'təl dowbé-je kinlé rəm, bá 'rə bebo lə-dé rúki-rúki də-ti rəm. 8 Go-ti, təl ida ngannjékullə-je liə panè: Nékuso tō ngəsi. Ngà dow-je kí 'ba-dé lo taana-ti lé bá 'tə dow-je kí 'tuwə ree al. 9 Ə ɔti owi tagaji rəbi-je-ti, 'bai dow-je lay ya kí a kingəi-dé, kəo kadi 'ree lo nékuso-ti kí lo taana-ti lé. 10 Beba ngannjékullə-je lé d'ɔti d'ow ta gaji rəbi-je-ti ə 'ba dow-je lay ya kí d'ingə-dé, njéməndul-je, kí njéməmají-je, 'ree sə-dé adi dow-je 'rusi meġ kəy nékuso kí lo taana-ti lé nji-nji. 11 Ngà loki ngar ree andi meġ kəy-ti kəo koo dow-je kí 'ree lo nékuso-ti kí lo taana-ti lé rəmə, kəm-é usi də dingəm-ti káre kí isi lo nékuso-ti kí lo taana-ti kí kubi-é rə-é-ti al. 12 Beba ngar lé dəji-é panè: Nam-m, ban bá 'ree lo kin-ti nal kulə kubi-é rə-i-ti wa? Ngà dingəm lé tēġ ta-é ilə-é-ti al. 13 †Beba ngar idə ngannjékullə-je liə panè: Ɔti uwəi dow kin 'tói ji-é-je kí nja-é-je njim-njim ə ilə-é ndaga lo-ti kí ndul ndi-ndi. Ę bá to lo kí à nɔ-ti rəm, à kuso ngangi-é titi məgəgə-məgəgə rəm. 14 Bè ya tə, dē kí Lubə 'ba-dé lé, kəo-dé nā. Ngà dē kí ę mbəti-dé bá 'tə kí ndē bè.

Lambo lə Sejar

Mar 12:13-17; Luk 20:20-26

15 Parisi-je d'ow d'oji-nā ta kəo sangí kəm rəbi kuwə Jeju kí ta kí ta-é-ti. 16 Beba d'ulə njéndó né-je lə-dé rəm, bá kuti dow-je lə Erodí rə Jeju-ti kadi 'dəji-é 'panè: Njéndó dow-je né, j'gə kí i lé 'tə njəpata kí təgrə-ti rəm, i 'isi 'oji dow-je rəbi lə Lubə kəji kí təgrə-ti rəm, bá i lé 'bəl kəm dow al rəm, kəo i 'oo maji lə dow kí taga nè kin al. 17 Ən ó idə-ji tagir lə-i kí səbi də ta kin adi j'oo: «Tə tó-é kadi dow ugə lambo lə ngar Sejar əse to tó-é al wa?» 18 Ngà Jeju gə tagir kí maji al kí meġ-dé-ti adi idə-dé panè: «Səi njékədkəm dow-je kanlé! Kəo ri bá 'sangí kadi ooi ta kí meġ-m-ti wa? 19 Oji-mi là kí dow-je d'isi d'ugə-né lambo lé adi-mi m'oo.» Beba dē d'un kə lá d'oji-é. Ngà bá ę dəji-dé panè: 20 «Tə də nā kí ri nā bá tə-ti wa?» 21 Rəmə dē d'ilə-é-ti 'panè: «Tə də Sejar kí ri-é.» Ngà bá ę təl idə-dé panè: «Né lə Sejar ə adi Sejar, ngà né lə Lubə rəmə adi Lubə tə.» 22 Ta kí Jeju ilə-dé-ti lé ɔr ndil-dé adi d'ingə-é d'ow lo lə-dé.

Ta kí də təsi ndəl kində lo tēġ-ti

Mar 12:18-27; Luk 20:27-38

23 †Rəmə meġ ndə-é-ti kin ya, Sadusi-je kí 'tə njəpanè təsi ndəl kində lo tēġ goto lé 'ree rə Jeju-ti ə 'dəji-é ta 'panè: 24 Njéndó dow-je né, ta kí Moiyiji pa ən: Kinə dow taa dené bá oji siə ngon al bøy ya ə oy rəmə, kadi ngonkə-é taa dené ndubə lé, ində-né kə-é*. 25 Ngà kinə ngonkə-ə-je siri dan-ji-ti nè je bè, bá ę kí dəsəy taa dené ó oji siə ngon al bøy ya ə oy inə dené lé adi ngonkə-é. 26 Ę kí njékungí-ti joo lé kàrè bè ya rəm, bá njékungí-dé-ti mutə kàrè bè ya sar ngankə-ə-je kí siri d'oy-né lay, 27 bá dené-é lé kàrè oy-né go-dé-ti tə. 28 Ndo kí dow-je d'a təsi ndəl kində lo tēġ lé se, dené kinlé à to ne nā

† 21:42 21:42 Pa 118:22-23 † 22:13 22:13 Mat 8:12; 25:30; Luk 13:28 † 22:23 22:23 Knj 23:8 * 22:24 22:24

dan-dé-ti kɛ siri kinlé wa? Kdotalə də 'taa-é ya lay. ²⁹ Bəba Jeju ilə-dé-ti pané: «Səi uri wale, kdə səi 'gəi mɛɛ ta kɛ mɛɛ mbete-ti kɛ aa nɔjə lé al rəm, b́a 'gəi tógi Lubə al rəm. ³⁰ Kdotalə ndo kɛ dow-je d'a tosi ndəl kində lo tɛɛ lé, taana à goto. Dow-je d'a kisi titi-na kɛ malayka-je d'isi-né dɔra-ti kin bə. ³¹ Ta kɛ Lubə pa sə-si mɛɛ mbete-ti liə sɔbi-né dɔ tosi ndəl kində lo tɛɛ lé, səi 'ndoi nja káre ooi al wa? Lubə pa mɛɛ mbete-ti liə pané: ³² "M'to Lubə lə Abrakam, m'to Lubə lə Isaki kɛ Lubə lə Jakobi. Adi Lubə lé, to Lubə lə dow-je kɛ d'oy al, ngà to Lubə lə dow-je kɛ d'isi kəmʔ." ³³ Kosi dow-je kɛ d'oo néndó lə Jeju lé, néndó liə ɔr ndil-dé nɔ.

Ta lə ndukun kɛ boy itə madi-é-je

Mar 12:28-34; Luk 10:25-37

³⁴ Loki Parisi-je d'oo kɛ Jeju uwə ta Sadusi-je lé, də 'kəw-na ³⁵ rəmə dow káre dan-dé-ti kɛ to njéndó dow-je ndukun, ndigi koo ta kɛ mɛɛ Jeju-ti adi dəji-é pané: ³⁶ Njéndó dow-je né: Dan ndukun-je-ti lé, ɛ kɛ rá b́a to kɛ boy itə madi-é-je wa? ³⁷ Bəba Jeju ilə-é-ti pané: 'A ndigi 'Babe Lubə lə-i kɛ mɛɛ-i kɛ káre-rə, kɛ ndil-i lay, b́a kɛ tagir lə-i lay rəm toʔ. ³⁸ Ɛ b́a to ndukun kɛ dɔsɔy kɛ boy itə madi-é-je lay. ³⁹ Ndukun kɛ njəkung-ti joo kɛ tanɔ siə bə to ɔn: 'A ndigi dow madi-tana kɛ rɔ-i bəʃ. ⁴⁰ †Ndukun-je-ti d'adi Moiyiji lay rəm, b́a néndó-je lə njépata-je kɛ ta Lubə-ti lay kin ya 'tò gin tógi-ti lə ndukun-je kɛ joo kinlé.

Ta lə Kristi kɛ Dabidi

Mar 12:35-37; Luk 20:41-44

⁴¹ Loki Parisi-je 'kəw-na lé, Jeju dəji ta pané: ⁴² Ta ri b́a 'giri dɔ Kristi-ti lé wa? Kristi to ngonka nɔ wa? Dɛ d'il-é-ti 'pané: To ngonka Dabidi. ⁴³ Bəba Jeju dəji-dé b́əy pané: Ngà ra ban b́əy b́a Ndil Lubə ra kullə mɛɛ Dabidi-ti adi ɛ káre b́a-é 'Babe b́əy wa? Kdotalə Dabidi ya pané:

⁴⁴ "Babe Lubə idə "Babe lə-m pané:

'Ree isi dɔ jikol-m-ti, sar kadi m'təl njéba-je lə-i gin tógi-i-ti.*

⁴⁵ Ngà kɛ Dabidi b́a Kristi 'Babe lé, Kristi à to ngonka Dabidi ban b́əy wa? ⁴⁶ Lo-é-ti kinlé, dow kɛ dan-dé-ti kɛ asi kilə ta Jeju-ti goto. Bəba kɛ dɔ gangi ndo-é-je-ti kinlé, dow kɛ b́o dəji ta Jeju ra-é ya goto ngà.

23

Ta lə Jeju kɛ njéndó dow-je ndukun-je lə Lubə kɛ Parisi-je

Mar 12:38-39

¹ Bəba Jeju idə kosi dow-je, də kɛ njéndó né-je liə pané:

² Ndukun-je kɛ Lubə adi Moiyiji ndangi lé, njéndó dow-je ndukun-je, kɛ Parisi-je b́a 'to njəkɔr mɛɛ-é kadi dow-je. ³ To tó-é kadi ooi ta lə-dé, kadi 'rai tó mindi-dé-ti berere-berere. Ngà ndaji b́a 'ndaji kullə ra-dé al, kdotalə né kɛ d'isi 'ndó dow-je lé, də 'təl rɔ-dé go-ti al. ⁴ Dɛ lé, né-je kɛ ɔy kɛ lo kuti-é nɔ ya 'tò 'tində dɔ dow-je-ti, ngà də rəmə ngon ji-dé ya káre 'ndigi kulə gəti-né sə-dé al. ⁵ †Né lay kɛ də 'ra lé, 'ra kdə kadi dow-je d'oo-dé-né. Bəba də 'tò ndukun-je lə Lubə nɔn ku né-je-ti, b́a 'tò ta bagi-dé-je-ti, kɛ natɛ nɔ-dé-je-ti, d'u kubi-je lə-dé d'adi boy yul-yul, d'osi kulə sul-é-je-ti d'adi ngal puu-puu.* ⁶ Dɛ 'sangi lokisi kɛ kete nɔ dow-je-ti lo nékuso ra nɔy-je-ti rəm, 'ndigi lokisi kɛ kete mɛɛ kəykəwnɔ-je-ti rəm, ⁷ 'ndigi kadi dow-je 'ra-dé lapiya kunta-na lokosi-je-ti rəm, b́a 'ndigi kadi dow-je 'b́a-dé njéndó dow-je né to. ⁸ Ngà səi lé, adi dow-je 'b́a-si njéndó dow-je né al, kdotalə njéndó-si né, ɛ káre-rə bə, ngà səi lé, 'toi ngankɔ-na-je lay. ⁹ 'Bai dow kɛ donangi-ti nə b́əbi-si al, kdotalə B́əbi-si ra káre-rə, adi to njəkisi dɔra-ti. ¹⁰ Adi dow b́a-si njəkun dɔ-je al, kdotalə Kristi' lé, ɛ ya kɛ kár-é to njəkun dɔ-si. ¹¹ †Dow kɛ to 'boy dan-si-ti lé, à to ngonnjəkullə lə-si. ¹² †Dow kɛ ɔji rɔ-é lé, d'a kulə dɔ-é kɛ nangɛ, ngà dow kɛ sol dɔ-é b́a d'a kitə dɔ-é kɛ taá to.

Ta lə tuji kɛ à kusi dɔ Parisi-je-ti kɛ njéndó dow-je ndukun-je

Mar 12:40; Luk 11:39-52; 20:47

¹³ Tuji à kusi dɔ-si-ti, səi njéndó dow-je ndukun-je, kɛ Parisi-je kɛ 'toi njəkədkəm dow-je! Kdotalə səi uti tarəbi kandi kɔbɛ-ti kɛ dɔra-ti dɔ dow-je-ti. Səi ya káre ɔwi-ti al rəm, b́a dow-je kɛ 'ndigi kɔw-ti káre, səi ɔgi-dé rəm.

† **22:32** 22:32 Kɔglo-ti kɛ Lubə pa-nə ta kɛ Moiyiji b́a-né ri Abrakam, kɛ Isaki, kɛ Jakobi kinlé də d'oy kete low ngà (Tet 3:6, 15). ‡ **22:37** 22:37 Det 6:5 § **22:39** 22:39 Mbl 19:18 † **22:40** 22:40 Luk 10:25-28 * **22:44** 22:44 Pa-je 110:1 † **23:5** 23:5 Mat 6:1 * **23:5** 23:5 Njéndó dow-je ndukun-je kɛ Parisi-je lé, 'ra né-je kin bə kdə kadi dow-je d'oo titi-na né kɛ də b́a d'un rɔ-dé d'adi Lubə ngay d'itə ndəgi dow-je bə. † **23:10** 23:10 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kɛ Lubə mbəti-é. † **23:11** 23:11 Mat 20:26,27; Mar 9:35; 10:43,44; Luk 22:26 † **23:12** 23:12 Luk 14:11; 18:14

¹⁴ [Tuji à kusi do-si-ti, sɔi njéndó dow-je ndukun-je kɔ Parisi-je kɔ 'toi njékædkæm dow-je! Kdotalə sɔi 'kəoi né-je kɔ mɛɛ kəy-ti lə njéngəwkoy-je kər-kər ə 'pai ta kɔ Lubə adi ngal n̄a-n̄a kɔ kadi dow-je d'oo-si-né. Bɛba ta kɔ gangi kɔ ngə n̄a ya à ree do-si-ti.][‡]

¹⁵ Tuji à kusi do-si-ti, sɔi njéndó dow-je ndukun-je kɔ Parisi-je kɔ 'toi njékædkæm dow-je. Kdotalə sɔi asi lo-je kɔ donangi-ti nè, kɔ dan babo-je naki-naki kɔ kadi ingəi dow kɔ a tɛli-é jipi-ti. Ngə loki ingəi-é adi tɛl jipi ngə rəm, adi dowbɛ tɛl to dow kɔ tuwə kow dan pər-ti kɔ to sartagangi tɔy-si nja joo bəy!

¹⁶ Tuji à kusi do-si-ti, sɔi njékæmto-je kɔ njékɔr n̄ɔ dow-je. Sɔi lé 'painè: Kinə dow ubi rɔ-é kɔ kəy lə Lubə, b̄a ra né-é al kərə to kare. Ngə kinə dow ubi rɔ-é kɔ lɔr kɔ mɛɛ kəy-ti lə Lubə rəm, kadi dowbɛ ra né-é lé ya bane. ¹⁷ Sɔi mbá dow-je kɔ njékæmto-je kan! Né kɔ ra b̄a boy n̄a wa? Lɔr b̄a boy n̄a əsɛ kəy lə Lubə kɔ njɛtɔl lɔr né kɔ aa njay-ti b̄a boy n̄a wa? ¹⁸ Sɔi 'pai bəy 'painè: Kinə dow ubi rɔ-é kɔ logugi né lə Lubə, b̄a ra né-é al kərə to kare. Ngə kinə dow ubi rɔ-é kɔ kadjare kɔ to logugi né-ti lə Lubə rəm, kadi dowbɛ ra né-é lé ya bane. ¹⁹ Sɔi njékæmto-je kanlé! Né kɔ ra b̄a to né kɔ boy n̄a wa? Kadjare b̄a boy n̄a əsɛ logugi né lə Lubə kɔ ra kadjare adi tɛl né kɔ aa njay b̄a boy n̄a wa? ²⁰ Yən, dow kɔ ubi rɔ-é kɔ logugi né lə Lubə lé, ɛ ubi rɔ-é kɔ logugi né lə Lubə ya rəm, b̄a ɛ ubi rɔ-é kɔ né-je lay kɔ to logugi né-ti lə Lubə lé rəm tɔ. ²¹ Dow kɔ ubi rɔ-é kɔ kəy lə Lubə lé, ɛ ubi rɔ-é kɔ kəy lə Lubə ya rəm, b̄a ɛ ubi rɔ-é kɔ Lubə kɔ njékisi mɛɛ kəy-ti lé rəm tɔ. ²² †Dow kɔ ubi rɔ-é kɔ dorə lé, ɛ ubi rɔ-é kɔ kalikɔbɛ lə Lubə rəm, b̄a ɛ ubi rɔ-é kɔ Lubə kɔ njékisi do kalikɔbɛ-ti lé rəm tɔ.

²³ Tuji à kusi do-si-ti, sɔi njéndó dow-je ndukun-je kɔ Parisi-je kɔ 'toi njékædkæm dow-je. Kdotalə sɔi lé mbikam-je lə-si kɔ ɛti maji-maji, kɔ mbikamɔy-je, kɔ nè ndr̄i n̄ay-je kin kərə, sɔi ɔri kərə dan kɔ dogi-ti adi Lubə. Rəmə né ra kɔ njururu, kɔ koo kəmtondoo, kɔ kəɔndi-ti kɔ to né-je kɔ boy n̄a mɛɛ ndukun-ti lé b̄a sɔi ooi kɔ né al. Né-je kin b̄a lé à to kullə ra-si, b̄a ndəgi né-je kinlé kərə, sɔi a tusi kinəi al rəm tɔ. ²⁴ Sɔi njékæmto-je kɔ njékɔr n̄ɔ dow-je kan! Sɔi lé to titi-n̄a né kɔ ngon kuu kɔ sɛ bɛ kin b̄a sɔi ooi-é dan man kəy-si-ti adi uni-é kɔ, ngə rəmə Jambal kɔ boy kin b̄a sɔi ooi-é al, adi uyi-é mɛɛ-si-ti miriki.

²⁵ Tuji à kusi do-si-ti, sɔi njéndó dow-je ndukun-je kɔ Parisi-je kɔ 'toi njékædkæm dow-je! Sɔi lé, gidi kɔbi-je kɔ gidi tasa-je b̄a 'togi adi aa maji rəm, né-je kɔ rusi mɛɛ-é n̄ji-n̄ji lé, to né b̄ogi-je kɔ né-je kɔ ingəi kɔ go rəbi b̄o né-je kɔ maji al kɔ ra-si. ²⁶ I Parisi kɔ njékæmto! †Togi mɛɛ kɔbi ya pá rəmə gidi-é kərə à kaa maji tɔ.

²⁷ †Tuji à kusi do-si-ti, sɔi njéndó dow-je ndukun-je kɔ Parisi-je kɔ 'toi njékædkæm dow-je! Sɔi lé, 'titi-n̄a kɔ doɔbadi-je kɔ dow-je 'ra gidi-é kɔ ndaa-ti né kɔ pɔɔ, adi nda mbəy-mbəy maji, ngə mɛɛ-é rəmə s̄ingə dow-je kɔ d'oy, kɔ né-je kɔ ndum b̄a rusi bɛ kin. ²⁸ Sɔi lé kərə, bɛ ya tɔ. Ta kəm dow-je-ti lé, 'rai rɔ-si tanə kɔ dow-je kɔ njɛra né njururu-je bɛ, ya ngə kədkəm dow-je, kɔ né ra kɔ maji al ya rusi mɛɛ-si n̄ji-n̄ji.

²⁹ Tuji à kusi do-si-ti, sɔi njéndó dow-je ndukun-je kɔ Parisi-je kɔ 'toi njékædkæm dow-je! Kdotalə 'rai doɔbadi njɛpata-je kɔ ta Lubə-ti adi maji rəm, b̄a 'tijiəi ndaji né-je kɔ maji-maji doɔbadi njɛra né njururu-je-ti ³⁰ ə 'painè: Kinə je b̄a j'isi kaglo-ti lə ka-ji-je kɔ ndokɔ lé rəm, j'a kində rɔ-ji nati sə-dé kɔ tɔl njɛpata-je kɔ ta Lubə-ti lé al. ³¹ Bɛba ta pa-si kɔ kullə ra-si-je ya 'toji-né kɔ 'toi nganka njɛtɔl njɛpata-je kɔ ta Lubə-ti. ³² Bɛ rəm, to tagaji kullə ra ka-si-je lé ya uni tin ə jɛ 'rai 'tɔli ta-é!

³³ †Sɔi kɔ mɛɛ-si maji al titi-n̄a kɔ mɛɛ pii-je bɛ kan! Sɔi lé, ta kɔ gangi kɔ kadi dow-je d'ow-né dan pər-ti kɔ to sartagangi lé, a tɛɛi kəm-ti rá wa? ³⁴ Gin-é kin b̄a Lubə panè: Yən, m'a kulə njɛpata-je kɔ ta-m-ti, kɔ njégosi-je, kɔ njéndó dow-je ndukun-je lə-m kɔ tɔgrɔ-ti rɔ-si-ti. Sɔi a tɔli dɛ kɔ n̄a-je rəm, a b̄oi dɛ kɔ dan-ti-je kagɔsi-ti rəm, a tindai dɛ kɔ n̄a-je kɔ ndəy marow mɛɛ kəykəwnə-je-ti lə-si sɔi jipi-je lé rəm, b̄a a kuləi kəm dɛ kɔ n̄a-je ndoo kadi d'ay-n̄a kɔ lo-lo rəm tɔ. ³⁵ Né-je kinlé à tɔ bɛ kɔ kadi ta məsi njɛra né kɔ njururu kɔ ay nangi puu-puu kɔgi kinlé tɔ do-si-ti. Un kuti-é do məsi Abel-ti kɔ to dow kɔ njɛra né kɔ njururu sar tɛɛ-nɛ do məsi Jakari-ti kɔ to ngon lə Baraki. Jakari lé, sɔi 'tɔli-é mbunə kəy-ti lə Lubə kɔ logugi né kɔ to lo kilə kadjare kadi Lubə. ³⁶ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kɔ ta kɔ gangi kɔ sɔbi do njɛtɔl dow-je lé à kusi do dow-je-ti kɔ ngəsnɛ kin.

Jeju ndingə rɔ-é kɔ dow-je kɔ bebo Jorijalɛm-ti

Luk 13:34-35

³⁷ †'Wa! Sɔi dow-je kɔ Jorijalɛm! †'Wa! Sɔi dow-je kɔ Jorijalɛm! Sɔi 'toi njɛtɔl njɛpata-je kɔ ta Lubə-ti, njɛtilə dow-je kɔ Lubə ulə-dé rɔ-si-ti kɔ ɛr tɔl-dé. Nja kandangi-kandangi ə

‡ 23:14 23:14 Ta-je kɔ to mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kɔ dosay kɔ dan-ti-je kɔ 'ndangi kɔ ji-dé kɔ ta greki. † 23:22 23:22 Mat 5:34 † 23:27 23:27 Knj 23:3 † 23:33 23:33 Mat 3:7; 12:34; Luk 3:7

m'ndigi kəw-si ki rə-m-ti tanə ki kə kunjə kəw-né nğan-é gin bagi-é-ti kin bè, é 'mbati!
³⁸ Ooi maji, kəy lə-si à toki tusi kinə ki də-si-ti nɔɔ! ³⁹ M'a kidə-si rəsi. Kì nè kow ki kete
 kinlé, a kooi-mi kì kəm-si gogi ndə al ya sar kaglo-ti kì a pai-né painè:

Kadi Lubə tər ndi-é də dow-ti kì njèree kì ri 'Babe!§

Ta-je kí də ndə-je-ti kí dəbəy-ti

24

Ta kí də kəy-ti lə Lubə kí à tuji

Mar 13:1-23; Luk 21:5-24

¹ Lókì Jeju ətì takəy-ti lə Lubə isì ɔw rəmə, njéndó né-je liə 'ree rə-é-ti 'toji-é 'panè:
 «Oo kəy lə Lubə kí 'ra d'adi ndajì-é-je maji-maji kin.» ² Bəfa Jeju idə-dé panè: «Ooi
 né-je kin lay ya al wa? Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kì d'a titə tilə kàre kàre, ngon ər ya
 kàrè à tò də madi-é-ti lo kin-ti al.»

³ Bəfa lókì Jeju ɔw isì də mbal kə kagi Olibiye-je-ti rəmə, njéndó né-je liə 'ree d'ingə-é
 kì kàr-é 'dəji-é 'panè: «Idə-ji, ndo kì rá bá né-é-je kinlé à ra né wa? Əse ri bá à toji ndo
 ree-i lé wa? Ə ri to bá à toji dəbəy ndo kì à ree lé wa?»

⁴ Jeju ilə-dé-ti panè: «Indəi kəmkəa də rə-si-ti, adi dow ədi-si al. ⁵ Kdo dow-je nɔɔ ya
 d'a kun ri-m kində də-dé-ti ə d'a panè: “Də ya 'to Kristi* lé.” Bəfa d'a kədi-né dow-je
 nɔɔ kur-dé-né wale. ⁶ Səi a kooi poy rə-je kì ká rə-je. Ooi go rə-si nè mɛɛ-si à kì gangi
 man. Kdo, lé ban-ban ya kàrè né-je kinlé à ra né ya; ngə kə bá à to sɔy né-je al ya bəy.
⁷ Gin dow-je madi d'a kì rə kì gin dow-je kì madi, kəbə kàre à kì rə kì kəbə kì kàre, bə à
 kə rəm, dəngəi à yəki kì lo-lo rəm†. ⁸ Né-je kinlé à tò titi-nə kì kulə gin ndo kì ra dené
 bə. ⁹ †Bəfa d'a kun də-si kadi dow-je d'adi-si kə rəm, kadi 'tol-si rəm. Gin dow-je lay ya
 d'a kəsi-si kì ta kdo ta lə-m. ¹⁰ Ndo-é-ti kinlé, dow-je nɔɔ ya d'a kilə kadmɛɛ lə-dé kogi,
 d'a kun də-nə rəm, bá d'a kəsi-nə ta rəm to. ¹¹ Dow-je nɔɔ d'a ree bə rə-dé njəpata-je kì
 ta Lubə-ti ə d'a kur dow-je nɔɔ wale. ¹² Né ra kì maji al à kow kəm-é kete-kete, gin-é kin
 bə ndignə lə dow-je nɔɔ ya à təl sol-né. ¹³ †Ngə dow kì uwə rə-é ngə sar tɛɛ sɔy-é-ti ə à
 kaji. ¹⁴ Poyta kì Maji kì sobi də kəbə lə Lubə kinlé, d'a kilə mbə-é dəngə-ti nè lay kdo
 kadi gin dow-je lay d'oo kì mbi-dé, bəy ngə bá dəbəy ndo lé à ree bəy.»

¹⁵ «Loki a kooi nékəbi, kì né kì tò nɛ lo-ti kì aa njay titi kì ndəki Daniyel njəpata kì ta
 Lubə-ti pa-né lé rəmə, kadi dow kì isì ndo mbete kinlé gə mɛɛ-é maji‡ rəm, ¹⁶ bá kadi
 dow-je kì d'isi dəngəi Jude-ti d'ay d'ow dan mbal-je-ti rəm to. ¹⁷ †Dow kì isì də kəy-ti§
 kàrè kadi ur nangi kdo kow kəy kun né madi al ngə, ¹⁸ rəm dow kì ɔ ndəɔ kàre, kadi
 ree bəe un kubi kul liə al rəm to. ¹⁹ Ə mɛɛ ndo-é-je-ti kin tuji kì à kusi də dené-je-ti kì
 njəsəm kì dɛ kì d'isi d'adi mba ngan-je à tò ban ɔn ɔ! ²⁰ †Pai ta kì Lubə nɔɔ kdo kadi ndo
 kəy lə-si tò nɔy kul-ti al rəm, kadi tò ndo taakoo-ti lə-ji jəi jipi-je al rəm to. ²¹ †Kdo ndo-je
 kinlé, à tò ndo kə kì dum nati. Ə to kə kì lo kində gin dəngə-ti nɔɔ sar bone kin ya kàrè,
 dow oo nja kàre al bəy rəm, bá dow à koo gə-é gogi al ya sar rəm to*. ²² Kinə 'Bəfe
 gangi ta ndo-je kinlé adi gəji al rəmə, dow kì à kaji ya goto. Ngə ɛ à kadi ndo kə-je kì
 dum nati kinlé goji, kdo dow-je kì ɛ mbəti-dé adi 'to dow-je liə. ²³ Kinə dow idə-si panè:
 “Kristi ɔ né” əse “ɔ yó” kàrè, 'taai ta liə al. ²⁴ Kdotalə njəba rə-dé Kristi-je, kì njəba rə-dé
 njəpata-je kì ta Lubə-ti d'a kì kdo ra nékəji-je, kì né mbəli-je kdo kədi-né dow-je. D'a
 ra bè sangi-né koo se d'a kur dow-je kì Lubə mbəti-dé lé wale kare wa. ²⁵ Mə m'idə-si
 ngə ɔn! ²⁶ †Kinə d'idə-si 'panè: Ooi, Kristi, dow kì Lubə mbəti-é, ɔ diləlo-ti nɔɔ rəmə
 ɔwi lo-é-ti al əse loki dow idə-si panè: Ooi, ɛ bəy rə-é nè tin, kàrè 'taai ta liə al rəm to.
²⁷ Kdo ree Ngon lə dow lé, à tanə kì təndi kì jì lo kubə kàdi-ti ɔw njal lo kur kàdi-ti kin
 bè. ²⁸ †Lo kì nin tò-ti lé, lo-é ya mal-je d'a kəw-nə-ti†.»

Ta təl ree lə Ngon lə dow

²⁹ †«Go ndo kə-je-ti kì dum nati kinlé ya rəmə,

Londul à kuti kəm kàdi! Nɔy à nda al!

Kərwəi-je kì dərə-ti d'a tusi nangi!

Tógi-je kì dərə-ti à yəy yəki-yəki!»

§ **23:39** 23:39 Pa 118:26 * **24:5** 24:5 Kristi lé kor mɛɛ-é to dow kì Lubə mbəti-é. † **24:7** 24:7 Eja 19:2 † **24:9**
 24:9 Mat 10:22 † **24:13** 24:13 Mat 10:22 ‡ **24:15** 24:15 Dan 9:27; 11:31; 12:11 † **24:17** 24:17 Luk 17:31

§ **24:17** 24:17 Də kəy-ti: To gə kəy-je kì bə lə-ji nè kin al. To kəy dur-dur-je kì 'ra ndil də-ti adi to lo taakoo, lo kì
 d'isi-ti d'adi yəl dan-dé. † **24:21** 24:21 Ntd 7:14 * **24:21** 24:21 Dan 12:1 † **24:26** 24:26 Luk 17:23,24 † **24:28**
 24:28 Luk 17:37 † **24:28** 24:28 Job 39:30 † **24:29** 24:29 a Ntd 6:12; b Ntd 6:13 ‡ **24:29** 24:29 Eja 13:10; 34:4

³⁰ † «Beba nékoji læ Ngon læ dow à tɛɛ dɔɔɔ-ti, rɛmɛ gin koji-je lay kí dɔnangi-ti nè d'a ndingɛ rɔ-dé. Dɛ d'a koo Ngon læ dow à kí dɔɔɔ-ti kisi ree dan kilndi-ti, kí tɔgi kí nɔ rɛm, bá dan ríba-ti kí nɔ rɛm tɔ. § ³¹ Loki ndi tɔbi mbanga à ba dɔɔɔ-ti púú-púú rɛmɛ, Ngon læ dow à kulɛ malayka-je liɛ kadi 'kɔw dow-je lay kí ɛ mbɛti-dé kí dɔ kum dɔnangi kí sɔ kin lay kí nati. D'a kí ngangí dɔnangi-ti kí káre kɔw njal tɛɛ ngangí-é-ti kí káre.»

³² Uni néndó mɛɛ gɔsta-ti kí dɔ kote-ti kin ooi. Kote lé loki bálkɛm-é-je tɛl tɔ mbɛl bá mbi-é tubɛ dɔ-ti lé, sɔi 'gɔi kí nɔy bá nɔy ngɔsi. ³³ Bè ya tɔ, loki ooi kí né-je lay kinlé isi ra né rɛmɛ, kadi 'gɔi kí Ngon læ dow à tarɛbi-ti pèrèrè ngá. ³⁴ Ooi maji, m'a kidɛ-si rɛsi kí dow-je kí d'isi kɛm nè kin, d'a koy lay al ya né-je kinlé à ra né. ³⁵ Dɔɔɔ-je kí dɔnangi kin d'a goto, ngá ta-je læ-m lé à goto al ya sartagangi. ³⁶ Ta læ ndɔ ɛsɛ kádi ree læ Ngon læ Lubɛ lé, dow kí gɔ goto, malayka-je kí dɔɔɔ-ti káre 'gɔ al rɛm, Ngon læ Lubɛ lé ya káre gɔ al rɛm, ngá Bɔbi-é ya kí kár-é bá gɔ. ³⁷ Né kí ndɔki ra né kaglo-ti læ Nuwe lé, gá-é ya à ra né ndɔ ree-ti læ Ngon læ dow lé tɔ. ³⁸ Ndɔki kete kadi man bɛlim ree taa lo lay lé, dow-je d'uso né-je, d'ay né-je, 'taa-nɔ-je, d'adi ngan-dé-je 'taa-nɔ-je, sar ndɔ-ti kí Nuwe ɔw-né mɛɛ bato-ti lé. ³⁹ Mɛɛ dow-je oy sɔl dɔ rɔ-dé-ti adi man bɛlim ree tɔl-dé lay. Bè ya tɔ, ndɔ kí Ngon læ dow à ree lé, lo à tuji puku-puku. ⁴⁰ Beba dow-je joo d'a mɛɛ ndɔɔ-ti kí káre káre, Lubɛ à kun kí káre ɔ à kíɔ kí káre. ⁴¹ Dené-je joo d'a d'ur né mɛɛ bir-ti kí káre káre, Lubɛ à kun kí káre ɔ à kíɔ kí káre. ⁴² Ɔn ɛ isi kɛm dɔ rɔ-si-ti, kɔ sɔi 'gɔi ndɔ ree 'Babe læ-si al. ⁴³ 'Kadi 'gɔi né kin maji: Kinɛ 'ba njɛkɔy gɔ dɔkádi kí ndɔ kí njɛbɔgi à ree-né lé, ɛ à kisi kɛm bi à kíɔ-é kadi ɔw mɛɛ kɔy-ti liɛ al. ⁴⁴ Gin-é kin bá sɔi káre, isi dɔ nja-si-ti, kɔ Ngon læ dow lé à ree dɔkádi-ti kí sɔi 'giri dɔ-ti al. ⁴⁵ Nɔ bá tɔ ngonnjɛkullɛ kí njɛra né kí tɔgrɔ-ti kí tɔ njɛkɛmtuti wa? Tɔ ɛ kí 'ba-é indɛ-é dɔ madkullɛ-je-ti liɛ kɔ kadi ɔo gɔ-dé kí nékuso kí dɔkádi-é dɔkádi-é. ⁴⁶ Ngonnjɛkullɛ kí 'ba-é tɛl ree mɛɛ kɔy-ti liɛ bá ingɛ-é ta kullɛ-ti titi-nɔ bè lé, tɔ njɛnɛkumɛ. ⁴⁷ Ooi maji, m'a kidɛ-si rɛsi kí 'ba-é à kíɔ nékingɛ-é-je lay mɛɛ ji-é-ti. ⁴⁸ Ngá kinɛ tɔ ngonnjɛkullɛ kí maji al lé, à pa mɛɛ-é-ti panɛ: «'Ba-m à tɛl ree kalangi al bɔy» ⁴⁹ bá ɛ ɔ ká tindɛ madkullɛ-je-ti liɛ, kí ká kuso né-ti kí ká kɔy né-ti kí gɔyibi-je rɛmɛ, ⁵⁰ 'ba-é à tɛl ree kubɛ-é nangi busi ndɔ-ti kí ɛ indɛ mɛɛ-é dɔ-ti al rɛm, dɔkádi-ti kí ɛ à gɔ al rɛm tɔ. ⁵¹ Ɔ à kindɛ-é kindɛ kɔji kí ngá nɔ ɔ à kadi-é ingɛ kɔ nati kí njɛkɛdɔm dow-je lo-ti kí d'a nɔ-ti rɛm, bá d'a kuso ngangí-dé titi mɛgɔgɛ-mɛgɔgɛ rɛm tɔ.

25

Gosta kí sɔbi dɔ nganmandi-je kí dɔgi

¹ † Beba kɔbe kí dɔɔɔ-ti titi-nɔ kí poyta læ nganmandi-je kí dɔgi kí 'tilɛ kɛm njɛdenɛ* kí lampi-je læ-dé ji-dé-ti. ² Dɛ kí mɔ 'tɔ njɛkɛmtuti al-je ɔ dɛ kí mɔ tɔ bá 'tɔ njɛkɛmtuti-je tɔ. ³ Njɛkɛmtuti al-je lé d'ɔw kí lampi-je læ-dé nal kun ubi-é ji-dé-ti. ⁴ Ngá njɛkɛmtuti-je kí mɔ tɔ rɛmɛ, d'ɔw kí lampi-je læ-dé kí ku ubi-je læ-dé ji-dé-ti ji-dé-ti. ⁵ Ngá loki njɛdenɛ ree kalangi al bɔy lé, nganmandi-je lé lay ya kɔ ra-dé adi 'tɔ bi. ⁶ Beba dan lo bapi rɛmɛ, ndi dow ba boy panɛ: Ooi! Njɛdenɛ lé ree ngá, ɔ ji taa 'tilɛ kɛm-é. ⁷ Beba nganmandi-je lé lay ya d'ɔ dɔ bi-ti, d'ɔo gɔ lampi-je læ-dé. ⁸ Njɛkɛmtuti al-je lé 'dɔji njɛkɛmtuti-je 'panɛ: Adi-ji ubi læ-si lé sɛ-sɛ sɛ-si kɔ lampi-je læ-ji lé d'isi d'oy. ⁹ Njɛkɛmtuti-je lé 'panɛ: «Á-á, ubi læ-ji lé, je ya káre à kasi-ji rá bá j'a kay kadi-si wa? Ɔwi 'ndogi 'lɛ-si ɔ soti.» ¹⁰ Nganmandi-je kí njɛkɛmtuti al-je lé, d'ɔti d'ɔw adi 'nɔy lo ndogi ubi-ti lé ya bɔy rɛmɛ, njɛdenɛ lé ree, adi nganmandi-je kí mɔ kí d'isi dɔ nja-dé-ti lé, d'ɔw siɔ kɔy lo taanɔ-ti, adi d'uti takɔy ta-dé-ti. ¹¹ † Go-ti, nganmandi-je kí njɛkɛmtuti al-je lé 'ree, 'nɔ boy-boy 'panɛ: «'Babe, 'Babe, 'tɛɛ takɔy adi-ji.» ¹² Ngá njɛdenɛ lé panɛ: «Ooi maji, m'a kidɛ-si rɛsi; m'gɔ-si al.» ¹³ Beba Jeju ilɛ dɔ ta-ti kin panɛ: «Isi kɛm dɔ rɔ-si-ti, kɔ sɔi 'gɔi ndɛ-é al rɛm, 'gɔi dɔkádi-é al rɛm tɔ.»

Gosta kí dɔ ngannjɛkullɛ-je-ti kí mutɔ

Luk 19:12-27

¹⁴ † Kɔbe læ Lubɛ à tɔ titi-nɔ kí ta læ dingɛm káre kí isi ɔw mba ɔ ba ngannjɛkullɛ-je liɛ, ɔ ingɛ nékingɛ-é ji-dé-ti bá ɔti ɔw mba. ¹⁵ Ɔ adi ɛ kí káre lɔr mbu mɔ, adi ɛ kí rangi lɔr mbu joo, ɔ adi njɛkungi-ti mutɔ læ-dé lɔr mbu káre. Ɔ adi-dé kí gɔ tɔgi-dé-ti, ngá bá ɔti ɔw mba. ¹⁶ Dow kí njɛtaa lɔr mbu mɔ lé, ɔti tajinatí nè ya ɔw tɔl-né ji-é ɔ ingɛ kí rangi dɔ-ti mbu mɔ ya tɔ. ¹⁷ Dow kí njɛtaa lɔr mbu joo lé káre, ɔw tɔl-né ji-é, ɔ ingɛ kí rangi dɔ-ti mbu joo ya tɔ. ¹⁸ Ngá njɛtaa lɔr mbu káre lé, ɛ ɔw ndɔr bɛ dubi-né lɔr læ

† 24:30 24:30 Ntd 1:7 § 24:30 24:30 Dan 7:13 † 24:43 24:43 Luk 12:39,40 † 25:1 25:1 Luk 12:35 * 25:1 25:1 Njɛdenɛ kinlé tɔ ngɔw nganmandi-je kí dɔgi lé al. Dɛ lé 'ba-dé lo taanɔ-ti lé kí ba bi dɛ bá ree kɔ taa dingɛm lé al. † 25:11 25:11 Luk 13:25 † 25:14 25:14 Luk 19:11-27

'ba-é lé. ¹⁹ Loki dokaglo dæw do-ti na ngá lé, 'ba-dé tøl ree kadi d'or go né-je lië d'adi-é. ²⁰ Dow kí njëtaá lor mbu mi lé ree ro 'ba-é-ti, tidæ lor mbu mi kí man-é do-ti mbu mi ya to, ø panè: «'Ba-m, i 'adi-m lor mbu mi, ø e kí rangi kí m'ingø do-ti ó ra mbu mi to tin.» ²¹ 'Ba-é idø-é panè: «Oiyø! 'To ngonnjékullø kí maji, njëra né kí togrø-ti. M'a kindø-i do né-je-ti kí na, kdo 'to njëra né kí togrø-ti mege né-ti kí nde bè. 'Ree 'ra sø-m rønøl.» ²² Go-ti, ngonnjékullø kí njëtaá lor mbu joo lé ree ro-é-ti panè: «'Ba-m, i adi-m lor mbu joo, ø e kí rangi kí m'ingø do-ti ó ra mbu joo to tin.» ²³ Befa 'ba-é idø-é panè: «Maji! I 'to ngonnjékullø kí maji, njëra né kí togrø-ti, i tosi køm-i go né-ti kí nde bè, befa m'a kindø-i do né-je-ti kí na. 'Ree 'ra sø-m rønøl.» ²⁴ Ta tøl ta-é-ti, ngonnjékullø kí njékungi-dé-ti mutø kí taa lor mbu kære lé ree panè: «'Ba-m, i lé m'gø kí 'to dow kí 'nga na: Lo kí i 'dubi né-ti al kære, i tði-ti røm, bá lo kí i ilø ko-ti al kære, i ijø ko-ti røm to. ²⁵ Ma m'æl adi m'ow m'dubi lor læ-i lé nangi. Yøn! Né læ-i lé øn, ó 'taa.» ²⁶ Ngá 'ba-é idø-é panè: «I lé 'to ngonnjékullø kí maji al, njédabi! I gø kí ma lé, lo kí m'dubi né-ti al kære, m'tði-ti røm, bá lo kí m'ilø ko-ti al kære m'ijø-ti røm kinlè, ²⁷ lé 'a kow kilø lor læ-m lé lo ngøm né-ti kdo kadi m'tøl m'ree bè røm, lé m'a taa kí man-é do-ti.» ²⁸ Befa 'ba-é panè: «Øti 'taai lor kí ji-é-ti ø adi e kí ow kí lor mbu døgí lé do-ti. ²⁹ †Kdo dow kí né to ji-é-ti bá d'a kadi-é kí rangi do-ti kadi isi dan maji-ti mburuki-mburuki, ngá dow kí né liø goto lé, kí ji-é-ti ya kære d'a taa. ³⁰ †Befa ngonnjékullø kí kare kogí bè kinlè, ilø-i ndaa-ti, lo-ti kí ndul ndi-ndi, lo kí e à nq-ti røm, à kuso ngangí-é-ti mægøgø-mægøgø røm to.»

Ta kí gangí kí døbøy ndo-ti

³¹ †Loki Ngon læ dow à ree kí ríba liø kí na nati kí malayka-je lé, e à kisi do kali ríba-ti liø. ³² Gin dow-je lay kí donangi-ti né ya d'a kæw-na nq-é-ti, bá e à kor køm dow-je gay-gay titi-na kí njékul né or-né køm bati-je kí biñø-je gay-gay kin bè. ³³ E à kor bati-je kadi d'a do jikøl-é-ti, ngá biñø-je rømø, e à kadi d'a do-ji gæl-é-ti to. ³⁴ Bè ngá bá Ngar à kidø dow-je kí do jikøl-é-ti lé panè: «Reei, søi kí Bøbi-m tør ndi-é do-si-ti, andi kqbe-ti liø kí e ya ra go-é lo kindø gin donangi-ti nu kdo ta læ-si. ³⁵ Kdotalø søi bá ndøki bo ra-m ó adi-mi né m'uso, kundø ra-m ó adi-mi man m'ay, m'to mba ó uwøi-mi kí ro-si-ti. ³⁶ Søi bá ndøki kuti-m to dum ó adi-mi kubi m'ulø ro-m-ti, ro-m to-m ó owi do-m-ti, m'to dangay-ti ó owi go-m-ti ooi-mi.» ³⁷ Rømø dow-je kí njëra né kí njururu lé d'a panè: «'Wa! 'Bæbe, ndo kí rá-ti bá bo ra-i ó j'adi-i né uso øse kundø ra-i ó j'adi man ay wa? ³⁸ Ndo kí rá-ti bá 'to mba ó j'uwøi kí ro-ji-ti øse j'oo-i kí kuti-i dum ó j'adi-i kubi ulø ro-i-ti wa? ³⁹ Ndo kí rá-ti bá ro-i to-i øse 'to dangay-ti ó j'ow j'oo-i wa?» ⁴⁰ Befa Ngar à panè: «Ooi maji, m'a kidø-si røsi; dokaglo-je lay ya kí 'rai né-je kinlè kí dow kære dan ngan dow-je-ti kí se-se bè kí 'to ngankø-m-je kinlè, to ma ya to ó 'rai sø-m tin.» ⁴¹ Go-ti, e à tøl kidø de kí do-ji gæl-é-ti lé panè: «Øti rangi ta-m-ti, søi dow-je kí Bøbi-m indø ndøl do-si-ti. Jwi dan pør-ti kí to sartagangi kí toki ra go-é kdo Sú de kí malayka-je liø. ⁴² Kdotalø søi lé, bo ra-m kære, adi-mi né m'uso al røm; kundø ra-m kære, adi-mi man m'ay al røm; ⁴³ m'to mba kære, uwøi-mi kí ro-si-ti al røm; kuti-m to dum kære, adi-mi kubi m'ulø al røm; ro-m to-m øse m'to dangay-ti kære owi go-m-ti al røm to.» ⁴⁴ Befa de d'a panè: «'Wa! 'Bæbe, bo ra-i ndo kí rá-ti øse kundø ra-i ndo kí rá-ti, 'to mba ndo kí rá-ti øse a kuti-i dum ndo kí rá-ti, ro-i to-i ndo kí rá-ti øse 'to dangay-ti ndo kí rá-ti bá j'ra sø-i al wa?» ⁴⁵ Ngar à tøl kilø-dé-ti panè: «Ooi maji, m'a kidø-si røsi; dokaglo-je lay kí søi 'rai kí dow kære dan ngan dow-je kí se-se kin al lé, to ma ya to ó 'rai sø-m al tin.» ⁴⁶ Befa de kí do-ji gæl-é-ti lé, d'a kow dan kq-ti kí sartagangi, ngá njëra né kí njururu-je lé, bá d'a kow lo kiskøm-ti kí sartagangi to.

Koy Jeju kí tosi ndøl liø

26

Ta kí do kun do Jeju-ti

Mar 14:1-2; Luk 22:1-2; Jq 11:47-53

¹ Loki Jeju tøl ta néndø-je kinlè, e idø njéndø né-je liø panè: ² Søi 'gøi kí nøy ndo joo kadi ndo ra nøy Paki asi^{*}. Ø d'a kilø Ngon læ dow ji dow-je-ti kadi 'bø-é kagdøsi-ti.

³ Rømø njékun do njégugnè-je læ Lubø, kí 'ngatøgi-je læ jipi-je d'uwø do-na lo gangta-ti panata læ Kayipi kí to burø do njégugnè-je læ Lubø ⁴ ø d'un ndu-dé kadi 'ra gosi d'uwø-né Jeju kdo kadi 'tøl-é. ⁵ Ya ngá de 'tøl 'panè: Kè bá j'a kuwøi-é ndo ra nøy Paki-ti lé al, nè kosi dow-je d'a kí buki-na do-ji-ti.

† 25:29 25:29 Mat 13:12; Mar 4:25; Luk 8:18

† 25:30 25:30 Mat 8:12; 22:13; Luk 13:28

† 25:31 25:31 a Mat

16:27; b Mat 19:28

* 26:2 26:2 Tøt 12:1-27

Ta kí sòbi dɔ dené kí ur ubi kí ɔti maji dɔ Jeju-ti

Mar 14:3-9; Jǎ 12:1-8; Luk 7:36-50

⁶ Jeju isi mɛɛ ɓe-ti kí Betani, mɛɛ kɔy-ti lə Simɔ́ kí ndɔki to njɛbanji. ⁷ †Rəmɛ dené káre bè ree rɔ-é-ti kí ubi kí ɔti maji rəm, là-é nǎ rəm, rusi ku kí 'ra kí ɔr kí 'ba-é albatrə rəm ya ree mbəl dɔ Jeju-ti ta nékuso-ti. ⁸ Njéndó né-je d'oo né kin bè rəmɛ, nəl-dé al, adi 'panè: «*Ō* kin to né tuji kí ban bá tanǎ bè?» ⁹ To ubi kí lé j'a taa-né là kí tò ɓay-ɓay ya kɔ ləbi njéndoo-je. ¹⁰ Jeju gə ta kí dɛ 'pa lé, adi idə-dé panè: «Kɔɔ ri ɔ sɔi adi-né kɔ dené kinlé bè wa? *Ǝ* ra né kí maji kɔɔ ta lə-m. ¹¹ Njéndoo-je lé, d'a kisi sə-si nè kí ndo-je lay, ngà mǎ lé m'a kisi sə-si kí ndo-je lay al. ¹² Ubi kí dené kin ungi kinlé, toki né kí ɛ ra rɔ-m-ti kɔɔ dubi-m-né bè. ¹³ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; lo lay kí dɔnangi-ti nè kí d'a kilə mbɛ Poyta kí Maji kin titi lé, d'a kor poy né kí dené ra kinlé kadi mɛɛ dow-je ole-né dɔ-é-ti.»

Ta lə Judasi kí njɛkun dɔ Jeju

Mar 14:10-11; Luk 22:3-6

¹⁴ Bɛba Judasi kí 'ba-é Iskariyoti kí to kí káre dan njéndó né-je-ti kí dɔgi gidi-é joo lé, ɔw ingə njɛkun dɔ njégugnɛ-je lə Lubə ¹⁵ ɔ idə-dé panè: Ri bá sɔi 'ndigi kadi-mi kadi m'ilə-né Jeju lé ji-si-ti wa? Bɛba dɛ 'tidə kǎ là kɔrmutə d'adi-é. ¹⁶ Gangi ndo-é-ti kin ya, Judasi sangi kəm rəbi kí tuwə kilə-né Jeju ji-dé-ti.

Jeju idə gin nékuso nam

Mar 14:12-31; Luk 22:7-34; Jǎ 13:21-38; 1Kɔ 11:23-25

¹⁷ Ndo kí dɔsɔy lə ndo ra nǎy kí 'ra kí mbə kí ɛm goto-ti lé, njéndó né-je lə Jeju 'ree rɔ-é-ti 'dɔji-é 'panè: «Lo kí rá bá i 'ndigi kadi j'ra nékuso Paki-ti j'adi-i wa?» ¹⁸ Bɛba Jeju idə-dé panè: «*Ō*wi mɛɛ ɓebo-ti rɔ dow-ti kí bè kin ... ɔ idəi-é toki njéndó dow-je né panè: Dɔkaglo lə-m nǎy sɛ bè; ɔ m'a kow kɔy lə-i kɔɔ 'ra nǎy Paki nati kí njéndó né-je lə-m.» ¹⁹ Bɛba njéndó né-je d'ow ɛ 'ra go ta-ti kí Jeju idə-dé, adi 'ra nékuso Paki lé.

²⁰ Bɛba ta kǎdi kur-ti lé, Jeju isi ta nékuso-ti kí njéndó né-je liə kí dɔgi gidi-é joo. ²¹ Loki d'isi d'uso né lé Jeju panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dow káre dan-si-ti à kun dɔ-m.» ²² Bɛba mɛɛkɔ rǎ njéndó né-je adi 'dɔji-é káre-káre lay 'panè: «'Baɓe, to mǎ wa?» ²³ Jeju ilə-dé-ti panè: «*Ǝ* kí ulə ji-é sə-m nati mɛɛ ɓay-ti kin ya, ɛ ya à kun dɔ-m. ²⁴ Ngon lə dow lé à koy titi kí mbete kí aa njay pa-né ta kí sɔbi dɔ-é lé ya, ngà tuji bá à kusi dɔ dow-ti kí njɛkun dɔ-é. Tò soti kadi d'oji dowbɛ kinlé al!» ²⁵ Rəmɛ Judasi kí à kun dɔ Jeju lé, un ta dɔji-é panè: «Njéndó dow-je né, to mǎ wa?» Jeju ilə-é-ti panè: «Ta ya tɛɛ ta-i-ti tin.»

²⁶ Loki d'isi ta nékuso-ti lé Jeju un mbə, ra oiyo Lubə, uwə gangi danǎ, adi njéndó né-je ɔ panè: «'Taaí usoi, ɛ kin to daji rɔ-m.» ²⁷ Go-ti, un kobi kí man nduu tò-ti, ra oiyo Lubə, təl-né adi-dé ɔ panè: «Sɔi lay ya ɔyi. ²⁸ Kɔɔ ɛ kin to məsi-m, məsi kulənoji nati kí Lubə kí à kungi nangi kɔɔ kosi dow-je, kɔɔ kadi Lubə iŋ-né go majal-je kɔgi. ²⁹ M'a kidə-si rəsi; kí nè kow kete kinlé, m'a kǎy man nduu kin gogi al ya sar ndo-ti kí m'a kǎy ɛ kí sigi sə-si kɔɓe-ti lə Bobi-m.»

³⁰ Go-ti, d'usi pa-je†, ɓoy bá d'ǎ d'ow dɔ mbal kǎ kagi Olibiye-je-ti.

Jeju idə Piyər panè n'a nǎji kí n'gə-n'ɛ al

Mar 14:27-31; Luk 22:31-34; Jǎ 13:37-38

³¹ Bɛba Jeju idə njéndó né-je panè: «Nɔɔɔ nè ya sɔi a tusi-mi kiŋəi-mi kɔgi lay, kɔɔ 'ndangi mɛɛ mbete-ti kí aa njay 'panè: "M'a tɔl njɛkul bati-je! Rəmɛ bati-je d'a sane-nǎ?."»

³² †Ngà Jeju təl ilə dɔ-ti panè: «Kɛ bá loki m'a tosi ndəl kində lo tɛɛ lé, m'a kow ngəbi-si Galile.» ³³ Piyər idə-é panè: «Lé dow-je lay ya 'tusi-i d'inə-i kɔgi káre, mǎ bè lé m'a kiŋə-i kɔgi ndǎ al.» ³⁴ Bɛba Jeju ilə-é-ti panè: «'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; kí ndoo nè-ti kin ya 'a nǎji panè 'gə-m al nja mutə bá kunjə à nɔ ɓoy.» ³⁵ Piyər idə-é panè: «Kadi m'nǎji ta m'panè m'gə-i al lé, kí nja káre ya káre à tɛɛ ta-m-ti al. Lé asi kəm koy ya káre m'a koy sə-i.» Rəmɛ ndəgi njéndó né-je lay 'pa bè ya to.

Jeju ɔw lo ndɔr-ti kí ɓa-é Getsemane

Mar 14:32-42; Luk 22:39-46; ɔbr 5:7

³⁶ Bɛba d'ɔti d'ow lo-ti kí 'ba-é Getsemane‡, rəmɛ Jeju idə njéndó né-je panè: «Isi nangi nè, adi m'ow ngərəngi nɔ m'pa ta kí Lubə.» ³⁷ Jeju adi Piyər kí ngan lə Jebede joo d'ow siə. Lo-ti kin bá mɛɛkɔ kí mɛɛ gangi man ulə gin ra Jeju. ³⁸ Bɛba ɛ idə-dé panè: «Mɛɛkɔ rǎ-m asi koy; isi nangi nè ɔ ɔgi kəm-si ɓi sə-m.» ³⁹ Ngà loki ɛ ɔti kete sɛ lé, usi

† 26:7 26:7 Luk 7:37,38 † 26:30 26:30 Pa 113-118 ‡ 26:31 26:31 Jkr 13:7 † 26:32 26:32 Mat 28:16 § 26:36 26:36 Getsemane: Kor mɛɛ-é to lo mbore ubi.

nangi, səbi takəm-é nangi ə pa ta kə Lubə panə: «Bəbi-m, kinə kəm rəbi tō nɔɔ rəmə, 'itə kə kə nā kin kə rangi dō-m-ti. Lé bə ya kərə, 'ra kə go ndigi-ti lə-m mə al; ngə kadi 'ra kə go ndigi-ti lə-i i ya.» ⁴⁰ E təl ree rō njéndó né-je-ti kə mutə lé rəmə, ingə-dé dō bi-ti. Bəba idə Piyər panə: «Kadi ōgi kəm-si bi sə-m kadi kərə bə ya kərə asi al wa? ⁴¹ ōgi kəm-si bi ə 'pai ta kə Lubə kə kadi nənā tɛɛ dō-si-ti rəmə usi al. Ndil ndigi, ngə daji rō dow bə tōgi-é asi al.» ⁴² Jeju təl inə-dé kə nja jow ōw gogi pa ta kə Lubə panə: «Bəbi-m, kə-je kə nā kinlé, kinə kəm rəbi kə kadi 'itə-né kə rangi kadi tɛɛ dō-m-ti al goto rəmə 'oji ndigi lə-i.» ⁴³ E təl ree rō njéndó né-je-ti, rəmə ingə-dé dō bi-ti ya bəy; kəm-dé ōy diriri adi lo kadi 'tɛɛ kəm-dé goto. ⁴⁴ Jeju təl inə-dé ōw pa ta kə Lubə kə nja mutə dō ta-je-ti kə kərə lé ya bəy. ⁴⁵ Go-ti, təl ree rō njéndó né-je-ti idə-dé panə: «Uwəi rō-si ngə, 'toi bi. Kadi asi; d'a kilə Ngon lə dow ji njəramajal-je-ti ngə. ⁴⁶ Ii taá adi j'owi! Ooi, dow kə njəkilə-m ji-dé-ti lé isi ree ngə.»

Ta kə sobi dō kuwə Jeju

Mar 14:43-50; Luk 22:47-53; Jə 18:3-11

⁴⁷ Loki Jeju ə pa ta lé ki pa ya bəy rəmə, Judasi kə to kə kərə dan njéndó né-je-ti kə dōgi gidi-é joo lé, ree kə kosi dow-je kə d'uti kiyərō-je, kə kagi-je ji-dé-ti. Njəkun dō njégugnə-je lə Lubə, kə 'ngatōgi-je lə jipi-je bə d'ulə dowbə-je kinlé. ⁴⁸ Njəkun dō Jeju lé, toji-dé né kə n'a ra kadi 'gə-né Jeju lé panə: «Dow kə m'a ra-é lapiya, kuwə-é kadi-m-ti kin ya to e, ən ə je uwəi-é.» ⁴⁹ Loki Judasi ree ngosi rō Jeju-ti lé, e panə: «Lapiya, njéndó dow-je né!» Rəmə uwə Jeju kadi-é-ti. ⁵⁰ Bəba Jeju ilə-é-ti panə: «Nam-m, né kə 'ree kə rə lé 'ra tá.» Bəba dow-je kə 'ree lé, d'oti d'uwə Jeju. ⁵¹ Ngə dow kərə dan njéndó né-je-ti lə Jeju ōr kiyərō tugə-né mbi ngonnjəkullə lə burə dō njégugnə-je lə Lubə ndəti ya gangi. ⁵² Bəba Jeju idə-é panə: «'Ulə kiyərō lə-i saba-é-ti gogi; kə dow-je kə 'tol madi-dé-je kə kiyərō lé, d'a koy yo kiyərō ya to. ⁵³ I 'gə kə kinə m'nɔɔ bə Bəbi-m lé, tajinati nə ya à kulə kə kosi njəro-je kə 'to malayka-je asi budo-gi-dōgi lo nā al wa? ⁵⁴ Ngə toki tō titi-nə bə lé, ta kə Lubə pa mɛɛ mbete-ti kə aa njay lé, né-é à ra né ban wa?»

⁵⁵ Bəba Jeju təl idə kosi dow-je panə: «Səi ooi-mi kə bokaya dow bə 'reei kə kiyərō-je, kə salangi-je kə kuwəi-mi-né wa? Ndo-je lay ya m'isi sə-si takəy-ti lə Lubə, m'ndó né dow-je ya ə səi uwəi-mi al. ⁵⁶ Ngə né-je lay kinlé, tō bə kə kadi ta-je kə njəpata-je kə ta Lubə-ti 'ndangi lé, né-é ra né.» Bəba njéndó né-je lay ya d'inə Jeju d'ay-nə.

D'ow kə Jeju nɔɔ 'boy-je-ti kə njəgangta-je lə jipi-je

Mar 14:53-65; Luk 22:54-55; Jə 18:12,13,19-24

⁵⁷ Də kə d'uwə Jeju lé, d'ow siə bə lə Kayipi kə to burə dō njégugnə-je lə Lubə. Njéndó dow-je ndukun-je, kə 'ngatōgi-je lə jipi-je 'kəw-nə nɔɔ. ⁵⁸ Piyər njiyə go-é-ti jan-jan adi rəbi-é rə dəki siə, ōw sar tɛɛ panata lə burə dō njégugnə-je lə Lubə kinlé. E andi mɛɛ kəy-ti isi nati kə ngannjəkullə-je kadi n'oo se né-je kin à tol ta-é ban-ban wa?

⁵⁹ Njəkun dō njégugnə-je lə Lubə, kə 'boy-je kə njəgangta-je lə jipi-je 'sangi kadi dow-je 'təti ta ta Jeju-ti kadi n'iləi-né ta dō-é-ti kə kadi n'gangi-né ta koy dō-é-ti. ⁶⁰ Dow-je nā ya 'ree 'təti ta ta-é-ti, ya ngə d'ingə ta kə asi kadi 'təl-é-né al. Bəba dōbəy-é-ti, dow-je joo 'tɛɛ ə ⁶¹ † panə: «Dow kanlé ndəki panə: "M'a tōw kəy lə Lubə kin ə ndo mutə ya m'a kində gogi lay.» ⁶² Bəba burə dō njégugnə-je lə Lubə i taá pa ta kə Jeju panə: «Se i 'a kilə ta-je-ti kə dow-je kin 'tilə dō-i-ti kinlé al wa?» ⁶³ Ta-é kə ngarara ya kərə e tɛɛ ilə-é-né-ti al. Burə dō njégugnə-je təl idə Jeju bəy panə: «M'dəji-i kə ri Lubə kə njəkisi kəm, kadi 'ubi rō-i ya ilə-ji-né ta-ti kin adi j'oo: "I lé, kə tōgrō-ti bə lé 'to Kristi*, Ngon lə Lubə lé wa?" ⁶⁴ Jeju ilə-é-ti panə: «Ta ya tɛɛ ta-i-ti tin. Rəm bə, kə ngəsnə-ti kin ya a kooi Ngon lə dow à kisi dō jikəl Lubə-ti kə njətōgi rəm, bə a kooi-é kə à kə dora-ti kisi ree dan kilndi-ti rəm tō†.» ⁶⁵ Bəba burə dō njégugnə-je lə Lubə tuwə kubi kə rō-é e-ti ya gangi bati-bati ə panə: «E pa ta kəbi kə Lubə! J'owi ndoo koo ta ta dow kə rangi-ti bəy ban! Ta kəbi kə e pa kə Lubə kinlé, səi ooi kə mbi-si. ⁶⁶ Ta ri ə 'giri dō-ti wa?» Bəba dow-je d'ilə-é-ti panə: «Koy-é ya bə to tó-é.» ⁶⁷ Bəba də 'tubə yoro kəm-é-ti rəm, 'bir ji-dé 'tində-é-né rəm, bə də kə nā-je 'tində mbə-é ə panə: ⁶⁸ «I ə nə 'to Kristi lé, 'adi Lubə idə-i ə 'pa adi j'oo sé to nā bə ində-i wa?»

Piyər naji panə n'gə Jeju al

Mar 14:66-72; Luk 22:55-62; Jə 18:15-18,25-27

⁶⁹ Piyər isi nangi mɛɛ ndōgi-ti ndaa-ti. Bəba ngonnjəkullə kə dené kərə ree rō-é-ti pa siə panə: «I ya kərə 'to njəkəw kə Jeju kə to dow kə Galile kinlé tə.» ⁷⁰ Ngə Piyər naji nɔɔ dow-je-ti lay panə: «I lé, ta ri bə 'ndigi pa kərə mə m'gə al.» ⁷¹ Ngə loki oti isi ōw kə tarəbi-ti kə ndaa-ti bə rəmə, ngonnjəkullə kə dené kə rangi o-é ə idə dow-je kə d'ə

† 26:55 26:55 Luk 19:47; 21:37 † 26:61 26:61 Jə 2:19 * 26:63 26:63 Kristi lé kor mɛɛ-é to dow kə Lubə mbəti-é.

† 26:64 26:64 Pa 110:1; Dan 7:13

lo-é-ti nɔɔ panè: «E kongi lé, to njékow kɔ Jeju kí Najaretí lé ya to.» ⁷² Piyər təl naji rangi ya bøy panè: «M'ubi rɔ-m m'adi-si! Dingəm kanlé m'gə-é al!» ⁷³ Sə go-ti, dow-je kí d'ə lo-é-ti lé d'oti 'ree rɔ Piyər-ti d'idə-é 'panè: «Tɔgrɔ-ti ya, i lé, 'to kí dan-dé-ti ya! Ta pa-i ya kàrè toji lo kí j-ti rəm.» ⁷⁴ Rəmə Piyər ilə bɔbi ndi-é nangi naji ə ubi-né rɔ-é panè: «Kinə m'adi-si rəmə, kadi Lubə ində-m ɔji-m ya rɔti! M'ubi rɔ-m m'adi-si, m'gə dingəm kanlé al boo.» Bəba lo-é-ti nɔɔ ya kunjə nɔ ⁷⁵ ə mɛɛ Piyər ole do ta-ti kí Jeju idə-é panè: «Kunjə ə nɔ al ya bøy rəmə 'ə naji panè: 'Gə-m al, 'gə-m al ya nja mutə.» Bəba Piyər tɛɛ ndaa-ti ə nɔ kí mɛɛkɔ nɔ.

27

Ta lə Jeju kɔ Gubərnər Pilati
Mar 15:1-2; Luk 23:1; Jə 18:28

¹ Kí ndogə rati ya, njékun do njégugnə-je lə Lubə, kí 'ngatɔgi-je lə jipi-je d'ingə-nə ə d'un ndu-dé kadi n'toli Jeju kɔgi. ² Bəba 'tɔ-é njim-njim ngə bə d'ow siə d'ilə-é jɔ Gubərnər-ti kí ri-é lə Pilati.

Koy lə Judasi
Knj 1:16-20

³ †Loki Judasi kí un do Jeju lé, oo kí 'gangi ta do Jeju-ti kadi 'tol-é rəmə, mɛɛ uwə-é kí ta, adi təl kí là ndogi Jeju kí kɔrmutə lé, ɔw-né adi njékun do njégugnə-je lə Lubə, kí 'ngatɔgi-je lə jipi-je lé gogi ⁴ ə panè: «M'ra majal, kɔ m'ungi məsi dow kí ta goto do-é-ti kɔgi kí ndangi kare.» Ngə də 'təl d'ilə-é-ti 'panè: «Usi-ji né káre al, i ya to ta lə-i.» ⁵ Bəba Judasi sane là lé kɔgi mɛɛ kəy-ti lə Lubə, ngə bə ɔti ɔw ilə kulə lé. ⁶ Njékun do njégugnə-je lə Lubə d'oy là lé, ə 'təl 'panè: «Là kí bə kin bə kadi j'ungi ku là-ti kí kəy lə Lubə lé to tɔ-é al, kɔ to là məsi.» ⁷ Bəba d'ɔji-nə ta do là-ti lé, adi ndi-dé usi go-nə-ti ngə bə d'ow 'ndogi-né lo ndɔr lə kɔdi kubə jo, kɔ kadi d'ilə dɔbadi mba-je titi. ⁸ Gin-é kin bə sar bone ya kàrè 'ba-né lo ndɔr kinlé «lo ndɔr kí 'ndogi kí là məsi.» ⁹ Tò bə kɔ kadi ta kí njəpata kí ta Lubə-ti Jeremi pa lé, né-é ra-né né. E panè: «Də 'taa là kí kɔrmutə lé, kɔ ngan Israyel-je 'gir kí dow kí bə jè kin ngə là kin ya asi ndogi-é.* ¹⁰ D'ow 'ndogi-né lo ndɔr lə kɔdi kubə jo, titi kí 'Bəbe un-né ndu-é adi-m lé bə to'»

Gubərnər Pilati dəji ta Jeju
Mar 15:2-5; Luk 23:2-5; Jə 18:29-38

¹¹ Loki Jeju ə lo gangta-ti nɔ gubərnər Pilati-ti lé, Pilati dəji-é panè: «Se i ya bə 'to ngar lə jipi-je lé wa?» Jeju ilə-é-ti panè: «Ta ya tɛɛ ta-i-ti tin.» ¹² Ngə go ta-ti kí e pa lé, njékun do njégugnə-je lə Lubə, kí 'ngatɔgi-je lə jipi-je, 'tilə ta do-é-ti yó-je kí nɛ-je, ngə Jeju tɛɛ ta-é ilə-ti al.

¹³ Bəba Pilati idə-é panè: «I 'oo ta-je lay kí 'tilə do-i-ti kinlé al wa?» ¹⁴ Bə ya kàrè, Jeju ilə-ti al. Né kí Jeju ra kinlé ndɔji Pilati lé nɔ.

'Gangi ta koy do Jeju-ti
Mar 15:6-14; Luk 23:13-23; Jə 18:39-40

¹⁵ Kaglo ra nəy Paki-je lay ya Gubərnər ilə dangay káre taá. À to dangay kí kosi dow-je ya d'osi kagi do-é-ti bə á kilə-é taá. ¹⁶ Ngə dɔkaglo-ti kinlé, dangay káre kí 'bə-é Barabasi á nɔɔ ə to dangay kí ri-é bə nɔ. ¹⁷ Bəba Pilati dəji kosi dow-je kí 'kəw-nə lé panè: «Se nə danə bə 'ndigi kadi m'ilə-é taá madi-si wa? Barabasi əse Jeju kí 'bə-é Kristi‡ lé wa?» ¹⁸ Pilati gə kete maji kí d'ilə Jeju ji-n'è-ti kɔ kim kí d'im-é. ¹⁹ Ngə loki Pilati isi logangta-ti lé ya bøy rəmə, né-é ulə kulə rɔ-é-ti panè: «'Tɔr ji-i ta-ti lə dow kin, kɔ ə to njera né kí njururu rəm, bə ndɔw nɛ kàrè, m'ingə kɔ nɔ mɛɛ ni-ti kɔ ta liə to.»

²⁰ Njékun do njégugnə-je lə Lubə, kí 'ngatɔgi-je lə jipi-je 'sulə kosi dow-je kadi 'dəji Pilati kadi ilə Barabasi taá, ngə Jeju tá kadi 'tol-é kɔgi. ²¹ Pilati təl dəji-dé bøy panè: «Se nə dan dow-je-ti kí joo kin ə 'ndigi kadi m'ilə-é taá wa?» Də lay ya d'ilə-é-ti 'panè: 'Ilə Barabasi taá. ²² Pilati təl dəji-dé ya bøy panè: «Ngə ri bə kadi-m m'ra kí Jeju kí 'bə-é Kristi lé wa?» Də lay ya d'ilə-é-ti 'panè: «'Bə-é kagdəsi-ti.» ²³ Pilati təl dəji-dé ya bøy panè: «Ə to majal ri ya bə Jeju lé ra wa?» Ngə də d'un ndi-dé kí taá 'panè: «'Bə-é kagdəsi-ti.» ²⁴ Ngə loki Pilati oo kí ta-je liə ra kulə rɔ-dé-ti al rəm, bə oo kí kəm dow-je il kiriri, bə 'singə wuuu adi d'ow do-nə-ti wúr-wúr lé, un man togi-né ji-é takəm kosi dow-je-ti nɔɔ ya, ngə bə idə-dé panè: «Ta məsi dow kí njəra né kí njururu kin á goto do-m-ti! Ta məsi-é á tò do-si səi-ti ya.» ²⁵ Bəba lay lə dow-je kí d'ə logangta-ti kinlé 'panè:

† 27:3 27:3 Knj 1:18,19 * 27:9 27:9 Jer 32:6-15; Jkr 11:12-13 † 27:10 27:10 Jkr 11:12-13; Jer 18:2-3; 32:6-15

‡ 27:17 27:17 Kristi lé kor mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

«Kadi ta mæsi-é tò do-ji-ti sar ki do ngan-ji-je-ti røm to.» ²⁶ Beba Pilati ilø Barabasi taá, ngà adì 'tindø Jeju kì ndøy marow, bøy bá inø-é adi-dé kadi d'ow 'bø-é kagdøsi-ti.

Asgar-je 'taji Jeju

Mar 15:16-20; Luk 23:11; Jq 19:2-3

²⁷ Asgar-je læ Gubørnør d'uwø Jeju d'ow siø panata liø, ngà bá lay læ asgar-je ya d'ilø-nø 'gøø do-é sipi. ²⁸ Ø 'tør kubi-je kì rø-é-ti, bøy bá d'ulø kubi kì kør^S yøl-yøl rø-é-ti. ²⁹ 'Ra kun d'oji jogi ngar-ti d'ulø do-é-ti røm, d'ulø tuwøtøgi jikøl-é-ti, ngà bá 'tosi mækøji-dé nangi nø-é-ti ø 'soki-é 'panè: «Lapiya boø ngar læ jipi-je!» ³⁰ Ø 'tubø yoro køm-é-ti røm, bá 'taa tuwøtøgi kì ji-é-ti lé 'tindø-né do-é røm to. ³¹ Loki asgar-je lé soki-é asi-dé ngà rømø, d'uwø kubi kì kør lé d'ør kàdi-é-ti, ø 'tøl 'tulø kubi-je liø rø-é-ti gogi, ngà bá d'oti d'ow siø kdo bø-é kagdøsi-ti.

'Bø Jeju kagdøsi-ti

Mar 15:21-32; Luk 23:26-43; Jq 19:17-27

³² Loki d'ì Jorijaløm d'isi d'ow kì lo-ti kì d'a bø Jeju kagdøsi-ti titi lé, d'ingø dingøm kære kì 'bø-é Simø, rømø asgar-je d'indø tøgi do-é-ti d'adi-é uti kagdøsi læ Jeju. E to dow kì bebo Siren-ti. ³³ D'ow tøg lo-ti kì bø-é Golgota, kì kor meøg-é to «lo kì titi-nø kì ka do dow.» ³⁴ Lo-é-ti kin bá døg d'adi Jeju man nduu kì pote nati kì né kì ati kadi-é ay.* Ngà loki ødi ta-é rømø, ø mbatì kay[†]. ³⁵ Asgar-je 'bø Jeju kagdøsi-ti ngà bá 'løbi-nø kubi-je liø kì køm røbi mbare kì kosi. [Bè kdo kadi ta kì njøpata kì ta Lubø-ti pa lé, né-é ra né. E panè: 'Løbi-nø kubi-je læ-m kì goji, kì ø kì ngal[‡].] ³⁶ Ø 'tøl d'isi lo-é-ti nøg ya d'isi ngøm ta Jeju.

³⁷ Loki Jeju ø kagdøsi-ti lé, 'ndangi ta meøg bøgrø-ti 'bø do-é-ti taá kdo kadi 'tojì-né gin né kì 'tol-é-né. Ta kì 'ndangi lé øn:

«Dow kin to Jeju kì ngar læ jipi-je!»

³⁸ 'Bø bøkaya-je joo kagdøsi-je-ti læ-dé mbó Jeju-ti. E kì kære do jikøl-é-ti ø ø kì kære do jigøl-é-ti to*.

³⁹ Ngà Lubø-je kì njédøø røbøø-je, 'tugø do-dé 'soki-é-né[†] ⁴⁰ †ø 'panè: «I kì 'panè 'a toø køy læ Lubø ø ndo mutø ya 'a kindø gogi lé i ya 'aji rø-i ngà nø! Kinø 'to Ngon læ Lubø ya togrø-ti rømø, 'i do kagdøsi-ti kin 'risi nangi adi j'oo[‡]!» ⁴¹ Beba njøkun do njégugnø-je læ Luba, kì njéndø dow-je ndukun-je røm, bá 'ngatøgi-je læ jipi-je 'pa ta 'køgi-né do Jeju-ti 'panè: ⁴² «Dow-je kì rangi bá ø aji-dé, ngà ø asi kaji rø-é al wa! Ngar læ Israyel-je lé ya bá ø an! Bè rømø, kì ya kadi-é 'i kagdøsi-ti kin risi nangi ø j'a kadi-é meøg-ji lé ngà!» ⁴³ «E indø meøg do Lubø-ti adi panè: "M'to Ngon læ Lubø^S." Ngà kinø Lubø ndigi-é ya togrø-ti rømø, aji-é kì ngosnø-ti kin ya adi joo ngà nø.» ⁴⁴ Bokaya-je kì joo kì 'bø-dé kagdøsi-je-ti mbø-é-ti lé kære 'taji-é titi-nø bè ya to.

Jeju oy kagdøsi-ti

Mar 15:33-39; Luk 23:44-49; Jq 19:28-30

⁴⁵ Loki kàdi ø jam do bø-ti ya bøy rømø, londul donangi-ti nè lay sar ya kàdi kì mutø kì losølø asi-né. ⁴⁶ Loki kàdi kì mutø kì losølø asi lé, Jeju ilø bobì ndi-é nangi nøg panè:

«Eli, Eli Lama sabaktani»,

kør meøg-é to: «Lubø læ-m, Lubø læ-m,

kdo ri bá 'inø-m køgi bè wa*?»

⁴⁷ Dow-je kì nø-je dan døg-ti kì d'ø lo-é-ti lé, d'oo ndi-é ø 'panè: «Yøn! E bø Eli.» ⁴⁸ Lo-é-ti nøg ya, dow kære dan-dé-ti øy ngodi øw un ndøkro, ulø dan man nduu-ti kì masi, øsi ta tuwøtøgi-ti ø ulø ta Jeju-ti kadi-é øy[†]. ⁴⁹ Ngà madi-é-je d'idø-é 'panè: «Ngøbi moki, adi j'oo se Eli liø lé à ree kaji-é wa!» ⁵⁰ Jeju tøl ilø bobì ndi-é nangi nøg rangi ya bøy, ø ø ya inø ndil-é adi tøg. ⁵¹ Lo-é-ti nøg ya, kubi gangi meøg køy læ Lubø 'i taá ya til ree njal tøg nangi røm, bá donangi yøki buki-buki adi mbal-je ribø øktø-øktø røm to[‡]. ⁵² Røm bá ta badi-je tøg adi njékaa njay-je nø ya, 'tosi 'ndøl d'indø lo tøg røm. ⁵³ Rømø go-ti kì Jeju tosi ndøl indø lo tøg bøy ngà bá, døg kì 'tosi ndøl lé d'ow meøg bebo Jorijaløm-ti kì to bø kì aa njay ø dow-je nø ya d'oo-dé.

§ 27:28 27:28 Kubi kì kør yøl-yøl kì d'ulø rø Jeju-ti lé to kubi ngar. Adi d'ulø rø-é-ti 'soki-é-né. * 27:34 27:34 Pa 69:22 † 27:34 27:34 Dow-je kì to kadi d'a tol-dé kagdøsi-ti lé d'adi-dé né kì ati d'ay kdo kadi ra-dé adi 'gø lo køg kì d'a kingø lé al. Ngà Jeju mbatì kay kdo ø ndigi gø lo køg-je liø kì à kingø kdo dow-je. ‡ 27:35 27:35 Pa 22:19

§ 27:35 27:35 Ta-je kì to mbunø né-ti kinlé [...] goto meøg mbete-je-ti kì dosay kì dan-ti-je kì 'ndangi kì ji-dé kì ta greki. * 27:38 27:38 Eja 53:12. † 27:39 27:39 Pa-je 22:8 † 27:40 27:40 Mat 26:61; Jq 2:19 ‡ 27:40 27:40 Mat 26:61; Jq 2:19 § 27:43 27:43 Pa-je 22:9 * 27:46 27:46 Pa-je 22:2 † 27:48 27:48 Pa-je 69:22 ‡ 27:51

27:51 Tøg 26:31-33

⁵⁴ Loki njèkun do asgar-je bu, de kà asgar-je kí d'á 'ngøm ta Jeju, d'oo kí donangi yæki titi-nà bè røm, d'oo né-je lay kí ra né titi-nà bè kin røm lé, 'bøl nà adi 'panè: «Dow kinlé, to Ngon læ Lubø ya tɔgrɔ-ti.» ⁵⁵ †Dené-je nà ya d'á lo-é-ti nɔɔ; d'á ngerøngi d'á d'oo né-je lé. Dené-je kinlé, d'un go-é Galile-ti nu kdo ra kullæ kadi-é. ⁵⁶ Mari kí Magdala, kà Mari kí kɔ Jaki kí to kɔ Jojepi tɔ, bá kɔ ngan læ Jebede d'á dan dené-é-je-ti lé nɔɔ tɔ.

'Dubi Jeju bole mbal-ti

Mar 15:42-47

⁵⁷ Ta kàdi kur-ti rømæ, dingøm kære kí njènékingø kí Arimate, kí ri-é læ Jojepi ree. E kàrè to kí kære dan njéndó né-je-ti læ Jeju tɔ. ⁵⁸ Beba ɔw ingø Pilati dæji-é nin Jeju. E Pilati un ndu kadi d'adi-é nin Jeju lé. ⁵⁹ Jojepi un nin Jeju, bir kí takubi kí nda kí sigi. ⁶⁰ Ngà bá ɔw ilæ-é bole mbal-ti læ kí adi 'tɔl sigi, bøy bá nduburu ør kí boy ya uti-né ta-é bá ɔti ɔw. ⁶¹ Mari kí magdala de kí Mari kí kære lé, d'isi nangi 'tæl køm-dé kí ta badi-ti lé.

Ta kí sɔbi do ngøm ta badi Jeju

⁶² Lo aa go-ti kí à to ndo kí ore go ndo ra go né-je kdo ndo taakoo læ jipi-je lé, njèkun do njégugnè-je læ Lubø, kí Parisi-je 'ree nati d'ingø Pilati ⁶³ †d'idæ-é panè: «'Ba-ji, mee-ji ole do ta-ti kí njèkædi dow-je kinlé pa, loki e isi-né kí do-é taá bøy. Ndoki e panè: "Ndo mutø go ndo dubi-n'è-ti lé, n'a tɔsi ndøl kindø lo tɛɛ." ⁶⁴ Beba j'dæji-i kadi adi asgar-je 'ngøm ta badi lé, sar ndo kí njèkungi-ti mutø lé, al rømæ, njéndó né-je læ d'a kí kow bogi nin-é e d'a kidø dow-je panè: "E tɔsi ndøl indø lo tɛɛ." Rømæ takædi kí gogi nè kinlé à kitø e kí kete lé ya bøy.» ⁶⁵ Pilati idæ-dé panè: «Njèngøm né-je læ-si ya d'á nɔɔ é ɔwi sæ-dé adi 'ngøm ta badi lé titi kí mee-si ndigi-né.» ⁶⁶ Beba de d'ow sæ-dé e 'tiñø ta badi lé bøy bá d'indæ-dé ta-ti kadi 'ngøm.

28

Tɔsi ndøl kindø lo tɛɛ læ Jeju

Mar 16:1-8; Luk 24:1-12; Jq 20:1-18; 1Kɔ 15:4-7

¹ Dimasi kí ndøge ratí, go ndo taakoo-ti læ jipi-je lé, Mari kí Magdala de kí Mari kí kære 'ree do badi Jeju-ti*. ² Rømæ titi køm kí kindø jipi bè ya donangi yæki, yæki kí tɔ bøl nà, kdo malayka læ 'Babe kære i dɔrɔ-ti ree nduburu ndøngrø ør kí d'uti-né ta be nin lé kí rangi e al isi do-ti. ³ Malayka lé, rø-é tɔ titi-nà kí tølndi bè røm, bá kubi læ kàrè nda mbøy-mbøy titi-nà kí kosi bè røm tɔ. ⁴ Njèngøm ta badi lé, 'bøl nà adi 'dadi tiki-tiki, 'to titi-nà kí dow-je kí d'oy bé. ⁵ Malayka lé, idæ dené-je lé panè: «'Bøli al, kdo m'gø gow kí sɔgi isi 'sangi Jeju kí ndo-é-ti 'bø-é kagdøsi-ti lé. ⁶ E goto nè ngá; e tɔsi ndøl indø lo tɛɛ titi kí e pa-né kete loki isi-né sæ-si bøy lé. 'Reei ool lo kí ndo-é-ti d'ilæ-é-ti lé ⁷ e 'tæli low ɔwi idøi njéndó né-je læ 'painè, e tɔsi ndøl indø lo tɛɛ adi à kow kí ngosnè-ti kin ya kdo ngøbi-si Galile. E bá to lo kí a kooi-é titi. E kin bá to ta kí kadi m'idæ-si'.»

⁸ Beba dené-je lé, d'oti kalangi do badi-ti kí bøl røm, kí rønøl kí nà røm, d'ay ngodi low kadi d'ow d'ilæ ta lé mbi njéndó né-je-ti læ Jeju.

⁹ Tajinati nè ya, Jeju tilæ køm-dé e idæ-dé panè: «M'ra-si lapiya!» Ngà rømæ dené-je lé, d'ow rø-é-ti, d'uwø nja-é, d'osi do-dé nangi nɔ-é-ti. ¹⁰ Ngà Jeju idæ-dé panè: «'Bøli al, ɔwi idøi ngankɔ-m-je adi d'ow Galile, e bá to lo kí d'a koo-m-ti.»

Ta læ asgar-je kí njèngøm ta badi

¹¹ Ngà loki dené-je lé d'isi d'ow mee bebo-ti kí kow ya bøy rømæ, njèrɔ-je kí dan-ti-je kí njèngøm ta badi, d'ow mee bebo-ti d'or poy né-je lay kí ra né kinlé d'adi njèkun do njégugnè-je læ Lubø. ¹² Njèkun do njégugnè-je læ Lubø kinlé, d'uwø do-nà kí 'ngatogi-je læ jipi-je, d'oji-nà ta. Beba go ta koji-je-ti læ-dé lé, de d'un là kí bay-bay ya d'adi njèngøm ta badi-je lé. ¹³ Rømæ d'idæ njèrɔ-je lé 'panè: «Owi idøi dow-je 'painè: "Njéndó né-je læ, 'ree ndo kí je j'to bi ya ree d'un nin-é kí ngøɔ*."» ¹⁴ Loki 'pai bè bá læ Gubørnør oo ta-é kàrè, j'a taa do-si kadi né à ra-si al. ¹⁵ Njèrɔ-je 'taa là lé, ngà bá d'ow d'idæ dow-je titi kí d'idæ-dé-né lé bè ya tɔ. Né kin bá poyta kinlé taa-né lo dan jipi-je-ti sar bone.

Jeju tɛɛ do njéndó né-je-ti læ

¹⁶ †Njéndó né-je læ Jeju kí dogi gidi-é kære d'ow donangi Galile-ti do mbal-ti kí Jeju ɔji-dé lé. ¹⁷ Ngà loki de d'oo-é rømæ, d'osi do-dé nangi nɔ-é-ti. Bè ya kàrè, de kí nja-je kí dan-dé-ti 'gir toki to Jeju al. ¹⁸ Beba Jeju ɔti ree rø-dé-ti bá idæ-dé panè: «Togi-je lay kí

† 27:55 27:55 Luk 8:2,3 † 27:63 27:63 Mat 16:21; 17:23; 20:19; Mar 8:31; 9:31; 10:33,34; Luk 9:22; 18:31-33 * 28:1 28:1 'Ndø Mat 27:56 † 28:7 28:7 'Ndø Mat 26:32 ‡ 28:13 28:13 'Ndø Mat 27:64 † 28:16 28:16 Mat 26:32; Mar 14:28 § 28:16 28:16 'Ndø Mat 26:32

dɔrɔ-ti, kɪ dɔnangi-ti nɛ lé, Lubə adi-m ji-m-ti. ¹⁹ †Owi, 'təli gin dow-je lay njéndó né-je-ti lə-m. 'Rai-dé batɛm, kɪ ri Bɔbi, kɪ ri Ngon, kɪ ri Ndil kí aa nɔjɔy*. ²⁰ Ə 'ndói-dé kadi 'təl rɔ-dé go ndukun-je-ti lə-m lay kí m'adi-si. Ooi maji, m'a kisi sə-si nati kɪ ndɔ-je lay sar ya kadi dɔbəy ndɔ asi-né.»

Poyta kí Maji kí Marki ndàngi Ta-je kí do Poyta kí Maji-ti kí Marki ndàngi

Njèndàngi mbete kin kí 'gə-é kì ri-é kí Jà Marki (Knj 12:12) lé, to kí dan njéndó né-je-ti lə Jeju kí dɔgi gidi-é joo al, ngà to fá ɛ to madkullə[†] lə Piyər kí to kí káre dan de kí dɔgi gidi-é joo-ti lé. Adi né-je nà kí Marki ndàngi mee mbete-ti kin sobi do Jeju lé, dow-je nà 'gir kí dow kí njèkor-é poy-é à to Piyər ya róti. Marki lé, kí nà rəmə, dow-je kí 'to jipi-je al fá ɛ ndàngi mbete kin kɔo kilə-né mbe Poyta kí Maji kadi-dé. Beba ɛ un ta-je kí mee Kunmindi-ti kí Low taá-taá titi kí Matiye ra-né kin bè al.

Marki toji Jeju kí Ngon lə Lubə rəm, fá kí Ngon lə dow rəm. Ɛ toji kí Jeju ree kɔo ra kullə kadi dow-je kí rangi rəm, kɔo kadi rə-é kadjare-ti kɔo kaji-dé-né rəm. Né kinlé, tò aa yórəró mee mbete-ti lə Marki 10:45 kí Jeju pa ta-ti panè: «Ngon lə dow ree kɔo kadi dow-je 'ra kullə d'adi-é al, ngà ɛ fá ree kɔo ra kullə kadi dow-je rəm, kɔo kadi rə-é gangi-né do dow-je nà rəm.»

Marki ɔr Poyta-je kí sobi do koji Jeju al, ngà ɛ un kuti-é dɔkaglo-ti kí Jeju to-né dow kí tɔgi gángi, kaglo-é-ti kí Jà kí njera dow-je batəm toji-é-né dow-je, fá tol ta-é kí koy-é kagdəsi-ti, kí tɔsi kí ɛ tɔsi ndəl ində lo tɛɛ. Kì lo kor-é-ti kí 1-10 lé, Marki toji né kí Jeju ra dɔnangi Galile-ti. Kì lo kor-é-ti kí 11-16 lé, Marki toji né kí Jeju ra dɔnangi Jude-ti, kí bebo Jorijalem-ti. Ɛ to mbete kí goji itə mbete Poyta-je kí so kí do Jeju-ti, ə né kí d'osi kagi do-ti lé, to né kí Jeju ra, ə kí nà lé, to nékoji-je.

Kullə lə jeju dɔnangi Galile-ti

Mbe kilə lə Jà kí njera dow-je batəm

Mat 3:1-12; Luk 3:1-18; Jà 1:19-28

¹ Kəm rəbi kí Poyta kí Maji lə Jeju Kristi kí Ngon lə Lubə ulə-né gin-é ban: ² Ndokì Ejay kí njèpata kí ta Lubə-ti ndàngi panè:

«Mà Lubə, m'ulə njèkilə mbe lə-m kete nɔ-i-ti kɔo kadi-é ra rəbi adi-i.»

³ Ndi dow fá diləlo-ti panè:

«'Rai go rəbi lə 'Babel!

'Rai ngan rəbi-je liə adi ɔ njururu-njururu.»

⁴ Beba Jà kí njera dow-je batəm tɛɛ ə ra dow-je batəm diləlo-ti rəm, ilə mbe batəm kí sobi do kinə panjiyə kí maji al kɔgi, kɔo kadi Lubə inə-né go majal-je lə dow-je kɔgi.

⁵ Rəmə dow-je kí dɔnangi Jude-ti, kí dow-je kí Jorijalem lay ya d'ow rə-é-ti ta ba Jurde-ti 'pa ta rəsi do majal-je-ti lə-dé d'adi-é ra-dé-né batəm. ⁶ Jà ɔo kubi kí 'ra kí bəl jambal, dɔo bədi-é kí ndaa dɔo bədi, ə nékuso-é to 'bete-je kí toji kí wale. ⁷ Ɛ ilə mbe idə dow-je panè: «Dow kí ɔw ree go-m-ti lé, tɔgi-é itə-m nà, adi m'tuwə kadi m'dugi nangi m'tuti kulə saba liə al. ⁸ Mə m'ra-si batəm kí mani, ngà ɛ lé, à ra-si batəm lə Ndil kí aa njay.»

Batəm lə Jeju kà nà kí Sú nà-é

Mat 3:13-17; Luk 3:21-22; 4:1-13

⁹ Dɔkaglo-é-ti kinlé, Jeju i mee be-ti kí Najareti dɔnangi Galile-ti, ɔw adi Jà ra-é batəm ta ba Jurde-ti. ¹⁰ Loki Jeju tɛɛ kəm man batəm-ti lé, ɛ oo kəm dɔrə tɛɛ rəm, oo Ndil kí aa njay tanə kí dəngodnda bè i taá ree isi dɔ-é-ti. ¹¹ †ə ndi dow fá dɔrə-ti panè: «'To Ngon-m; m'ində-i dan kəm-m-ti, rə-m nəl-m dɔ-i-ti nà.» ¹² Rəmə tajinati nè ya Ndil kí aa njay ɔsi Jeju ɔw siə diləlo-ti. ¹³ Jeju isi diləlo-ti kinlé ndo kɔrsɔ. Lo-é-ti kin fá Sata nà-é-ti. Jeju isi dan dɔ-je-ti kí wale, ə malayka-je 'ree 'ra siə.

Jeju ba njéndó né-je ɔo

Mat 4:12-22; Luk 4:14-15; 5:1-11; Jà 1:35-43

¹⁴ Go-ti, loki d'uwə Jà kí njera dow-je batəm lé, Jeju ɔw dɔnangi Galile-ti, ɔw ilə mbe Poyta kí Maji lə Lubə ¹⁵ †panè: «Dɔkaglo asi ngà, ə kɔbe lə Lubə ree ngɔsi. Inəi panjiyə-si-je kí maji al kɔgi ə adi mee-si Poyta kí Maji.» ¹⁶ Loki Jeju ɔw njiyə kí go babo Galile rəmə, oo Simɔ de kí ngonkɔ-é Andre d'ə d'ilə burə dan babo-ti; kɔo de 'to mbow-je. ¹⁷ Beba Jeju idə-dé panè: «'Ree uni go-m ə m'a təl-si njésangi dow-je-ti.» ¹⁸ Rəmə tajinati nè ya 'tusi burə-je lə-dé d'inə ə d'un go-é. ¹⁹ Loki Jeju ɔti ɔw kete əbi sɛ rəmə, oo Jaki

dɛ kà ngonkɔ-é Jà kɪ 'to nɔan lə Jɛbede, d'isi mɛɛ tɔ-ti d'isi 'raki burə-je lə-dé. ²⁰ Tajinati nɛ ya Jɛju ɓa-dé. Bɛba dɛ 'tusi bɔbi-dé Jɛbede d'ɪŋə-é mɛɛ tɔ-ti kɪ ngannjékullə-je lə-dé, ə d'un go Jɛju.

Jeju kɪ dow kɪ ndil kɪ maji al ra-é

Mat 8:14-17; Luk 4:31-37; Knj 10:38

²¹ Jeju dɛ kɪ njéndó nɛ-je liə d'ow mɛɛ ɓe-ti kɪ Kapɛrnayim. Bɛba ndo taakoo-ti lə jipi-je lé, ɛ ow kəykəwnə-ti lə-dé ndó-dé nɛ. ²² †Dow-je kɪ d'oo néndó liə lé, néndó liə or ndil-dé. Kdo ɛ ndó nɛ kəm dow kɪ ow kɪ tɔgi ɓi ndó nɛ titi njéndó dow-je ndukun-je al. ²³ Mɛɛ kəykəwnə-ti lə jipi-je lé, dingəm káre bɛ kɪ ndil kɪ maji al ra-é isi-ti nɔɔ ə ur kəə panɛ: ²⁴ «I Jeju dow kɪ Najaretɪ lé, ri ɓá 'ndigi rɔ-ji-ti wa? 'Ree kdo tuji-ji wa? Mə m'gə-i maji: 'To Njèkaa njay lə Lubə.» ²⁵ Jeju ndáŋgi-é panɛ: «'Uti ta-i ə 'tɛɛ kɔgi mɛɛ dingəm-ti kinlé.» ²⁶ Ndil kɪ maji al lé, ndor dingəm lé mir-mir, tur kəə boy-boy, ində-né lo tɛɛ mɛɛ-é-ti kɔgi. ²⁷ Né kinlé or ndil dow-je lay adi 'dɔji-nə ta 'panɛ: «Kay! Kin to ri ɓá tanə bɛ? Néndó kɪ ow kɪ tɔgi tanə bɛ kinlé, to néndó kɪ sigi. Dow kinlé, ndil-je kɪ maji al káre ɛ ndáŋgi-dé adi 'təl rɔ-dé go-é-ti rəm lé ya.» ²⁸ Bɛba tajinati nɛ bɛ ya dow-je d'oo poy Jeju kɪ go lo-je lay kɪ dɔnangɪ Galilɛ-ti.

Ta lə Jeju kɪ njémɔy-je kɪ gay-gay

Mat 8:14-17; Luk 4:38-41

²⁹ Loki dɛ d'ində lo 'tɛɛ kəykəwnə-ti lə jipi-je lé, Jeju dɛ kɪ Jaki kɪ Jà d'ow mɛɛ kəy-ti lə Simɔ dɛ kɪ Andre. ³⁰ Rəmə məm Simɔ kɪ dené to mɔy nangɪ do tirə-ti. Mɔy 'ningó ɓá ilə-é nangɪ adi rɔ-é tungə pil-pil. Bɛba tajinati nɛ ya 'pa ta liə d'adi Jeju; ³¹ adi Jeju ɔti ow rɔ-é-ti uwə ji-é adi-é i taá. Rəmə mɔy 'ningó lé ɪŋə-é adi-é i taá oo go-dé kɪ nékuso. ³² Ta losɔɔ biri, kɪ kadi ur lé, dow-je d'uti njémɔy-je lay, kɪ dɛ kɪ ndil-je kɪ maji al 'ra-dé, 'ree sə-dé rɔ Jeju-ti. ³³ Dow-je lay kɪ mɛɛ ɓebo-ti ya kəwnə takəy-ti kɪ Jeju isi-ti. ³⁴ Jeju adi lapiya dow-je nɔ kɪ mɔy-je kɪ gay-gay ulə kəm-dé ndoo rəm, tubə ndil-je kɪ maji al nɔ do dow-je-ti tɔ. Ngə ɛ adi ndil-je kɪ maji al lé 'pa ta al, kdo dɛ 'gə-é lay.

Jeju ow go lo-je-ti kɪ dɔnangɪ Galilɛ-ti

Luk 4:42-44

³⁵ Taginlo-ti, loki lo tijə lay al ɓəy ya, Jeju tɛɛ kəy ow diləlo-ti, ow pa ta kɪ Lubə. ³⁶ Simɔ dɛ kɪ madi-é-je d'ow 'ndole-é. ³⁷ Bɛba loki dɛ d'ingə-é lé, d'idə-é 'panɛ: «Dow-je lay ya d'ow 'sangi-i.» ³⁸ Rəmə Jeju təl idə-dé panɛ: «Adi j'owi lo-je-ti kɪ rangɪ nganɓe-je-ti kɪ tɔ ngosi-ngosi, kdo kadi m'ow m'ilə mɓɛ Poyta kɪ Maji-ti tɔ. Kdɔtalə ɛ kin ɓá m'ree kdo.» ³⁹ †Bɛba Jeju ow kɪ lo-je lay kɪ dɔnangɪ Galilɛ-ti ilə mɓɛ Poyta kɪ Maji mɛɛ kəykəwnə-je-ti lə jipi-je rəm, ɓá tubə ndil-je kɪ maji al do dow-je-ti rəm tɔ.

Jeju adi banji ur rɔ dow-ti

Mat 8:1-4; Luk 5:12-16; 17:12-19

⁴⁰ Njəbanji káre bɛ ree rɔ Jeju-ti, tɔsi məkəji-é nangɪ nɔ-é-ti, ra-é kɔgri panɛ: «Kinə 'ndigi lé, 'a kadi banji lə-m kin ur kadi m'aa njay kare.» ⁴¹ Bɛba Jeju oo kəmtondoo liə, ulə ji-é ɔdi-né rɔ-é ɓá panɛ: «M'ndigi do-ti sə-i. Kadi banji lə-i ur!» ⁴² Rəmə tajinati nɛ ya banji lé ur adi rɔ-é təl aa njay. ⁴³ Jeju ndáŋgi-é ə tajinati nɛ ya tubə-é go-é-ti ⁴⁴ panɛ: «'Oo maji nɛ 'a kɪ kow pa ta-é kadi dow oo, ngə 'ow 'toji rɔ-i njəgugnə lə Lubə, ə 'adi né kdo məsi kilə kɪ ɓɔbi do kaa rɔ lə-i titi kɪ ndukun lə Moiyiji pa-nɛ. Bɛ kdo kadi dow-je lay 'gə kɪ banji kɪ rɔ-i-ti lé ur ngə.» ⁴⁵ Ngə loki dɔwɛ kinlé ɔti ow rəmə, ɛ ow pa ta lə nɛ kɪ Jeju ra siə ilə-né mɓɛ kɪ lo lay sar adi Jeju asi kadi toji rɔ-é mɛɛ ɓebo-ti al. ɛ njiyə-né kɪ nganglo-nganglo, isi ngarəŋgi-ngarəŋgi kɪ dow-je. Bɛ ya káre dow-je d'ɪ kɪ lo-lo ya 'ree rɔ-é-ti.

2

Jeju kɪ njənjakoy mburuki

Mat 9:1-8; Luk 5:17-26

¹ Mɛɛ ndo-je-ti kɪ rangɪ go-ti lé, Jeju təl ree Kapɛrnayim-ti. Ə dow-je d'oo kɪ Jeju isi kəy nɛ. ² Bɛba kosi dow-je kɪ 'tò nduy-nduy ya 'kəw-nə do-é-ti, d'un lo lati-lati adi lo kɪ takəy-ti káre nɔy al. Jeju idə-dé ta lə Lubə. ³ Dow-je sɔ d'un dow kɪ rɔ-é oy mburuki 'ree siə rɔ-é-ti. ⁴ Ngə kosi dow-je kɪ 'nə kinlé ra adi lo kow siə rɔ Jeju-ti goto. Bɛba dɛ d'al 'nginə jam kəy 'sɔbi-né do lo kɪ Jeju isi-ti ə d'un njərəkoy mburuki lé kɪ tuwə tɔ-é, d'ulə-é kɪ kəm bole jamkəy go Jeju-ti. ⁵ Loki Jeju oo kadmɛ lə-dé bɛ rəmə, idə njərəkoy mburuki lé panɛ: «Ngon-m! Majal-je lə-i toki kinə go-é kɔgi.» ⁶ Lo-é-ti kinlé, dow-je kɪ dan-ti-je kɪ 'to njéndó dow-je ndukun-je d'isi nɔɔ tɔ; ə 'gir ta mɛɛ-dé-ti 'panɛ: ⁷ «Kdo

ri bá dow kanlé pa ta kí bè kin wa? To ta kòbí bá ẹ pa dɔ Lubə-ti tin. Nà bá asi kíṅə go majal-je lə dow-je kogi wa? Lubə ya kí kár-é asi.» ⁸ Tajinati nè ya Jeju gə tagir-je kí mɛɛ-dé-ti adi idə-dé panè: «Kdɔ ri bá ɔwi kí tagir-je kí bè kin mɛɛ-si-ti wa? ⁹ Kídə njèrɔkoy mburuki panè: “Majal-je lə-i toki kíṅə go-é kogi” lé bá tò bəl nà ɔsɛ, kídə-é panè: “I taá 'un tuwə lə-i ɔ 'nɔiyə bá tò bəl nà wa?” ¹⁰ Maji! M'a kɔji-si kadi 'gəi kí Ngon lə dow lé ɔw kí tógi dɔnangi-ti nè, kdɔ kíṅə-né go majal-je lə dow-je kogi. ¹¹ Bɛba Jeju təl idə njèrɔkoy mburuki lé panè: M'un ndu m'adi-i m'panè: «I taá, 'un tuwə lə-i ɔ 'ow bɛe lə-i.» ¹² Rəmə tajinati nè ya njèrɔkoy mburuki lé ɔsi nangi i taá, un tuwə tò-é, ɔti takəm dow-je-ti lay adi ɔr ndil-dé adi d'ɔsi-né gajɔ Lubə 'panè: «J'oo né kí tanà bè kin nja káre al.»

Ba kí Jeju ba Lebi

Mat 9:9-13; Luk 5:27-32

¹³ Jeju təl ɔw gogi ta babo-ti kí Galile. Kosi dow-je lay d'ɔw go-é-ti adi ẹ isi ndó-dé né. ¹⁴ Loki isi dɛə rəmə, ẹ oo Lebi kí ngon lə Alpe isi lo taa lambo-je-ti ɔ idə-é panè: «'Un go-m.» Bɛba Lebi i taá ɔ un go-é. ¹⁵ Go-ti, Jeju ɔw mɛɛ kəy-ti lə Lebi, isi ta nékusɔ-ti nati kí dow-je nà kí 'to njétaalambo-je, kí njéramajal-je, kí njéndó né-je liə; kdɔ dow-je nà ya d'un go-é. ¹⁶ Loki njéndó dow-je ndukun-je kí 'to kí dan Parisi-je-ti* d'oo kí Jeju isi uso né nati kí njétaalambo-je, kí njéramajal-je lé, 'pa kí njéndó né-je liə 'panè: Kdɔ ri bá ẹ uso né nati kí njétaalambo-je kí njéramajal-je kin wa? ¹⁷ Jeju oo ta lə-dé lé, adi pa sə-dé panè: «Dow-je kí rɔ-dé tò kí lapiya kare lé d'ɔw ndoo dɔktur al, ngà njəmɔy-je bá d'ɔw ndoo-é. Mā lé, njéra né-je kí njururu bá m'ree kdɔ ba-dé al, ngà m'ree kdɔ njéramajal-je.»

Njéndó lə Jeju kí nékobe lə Parisi-je ɔw nati al

Mat 9:14-17; Luk 5:33-39

¹⁸ Njéndó né-je lə Jə dɛ kí Parisi-je lé d'un dɔkaglo madi d'ɔgi-né rɔ-dé nékusɔ kí man kəy. Bɛba dow-je 'ree rɔ Jeju-ti 'dɔji-é 'panè: «Kdɔ ri bá njéndó né-je lə Jə dɛ kí njéndó né-je lə Parisi-je d'ɔgi rɔ-dé nékusɔ kí man kəy, ngà i rəmə, njéndó né-je lə-i d'ɔgi rɔ-dé nékusɔ kí man kəy al wa?» ¹⁹ Ngà bá Jeju ilə-dé-ti panè: «Dow-je kí 'ba-dé lo nékusɔ-ti kí lo taanà-ti lé, d'a kogi rɔ-dé nékusɔ kí man kəy dɔkaglo-ti kí njétaa dené sigi isi-né sə-dé nati nè wa? Dɔkaglo-ti kí njétaa dené sigi isi-né sə-dé nati nè bəy kinlé, d'a kogi rɔ-dé nékusɔ kí man kəy al ya sar. ²⁰ Ngà ndo-je ɔw ree nɔɔ lé, d'a kun njétaa dené sigi lé ta-dé-ti kogi; rəmə mɛɛ ndo-é-je-ti kinlé bá d'a kogi rɔ-dé nékusɔ kí man kəy bəy.» ²¹ Dow à kun takubi kí sigi kdɔ kilə-né kəm ndisi kubi al; bin al rəmə takubi kí sigi lé, à kuwə dɔgangi ndisi kubi lé wuktu kɔr ɔ à ra kadi kəm kubi kí mbuti lé tò wororo ta madi-é-ti ya bəy. ²² Rəm bá dow à tur yibi nduu kí sigi mɛɛ mbundaá-je-ti kí low al. Bin al rəmə yibi nduu kí sigi lé à ra kadi mbundaá-je kí low lé riyə ɔktə-ɔktə, rəmə yibi nduu kí sigi lé à tuji rəm, bá mbundaá kí low lé kàrè à tuji rəm tɔ; ngà tò kdɔ kadi dow tur yibi nduu kí sigi mɛɛ mbundaá-ti kí sigi ya tɔ bane.

Ta kí dɔ ndo taakoo-ti

Mat 12:1-8; Luk 6:1-5

²³ Ndo káre bè, Jeju nɔiyə mɛɛ ndɔr gemɛ-je-ti kdɔ kində gangi ndo taakoo-ti lə jipi-je rəmə, njéndó né-je liə 'puy dɔ gemɛ d'uso taá-taá. ²⁴ Bɛba Parisi-je 'ree 'pa kí Jeju 'panè: «'Oo bè! Kdɔ ri bá njéndó né-je lə-i 'ra né kí to tò-é al kadi dow ra ndo taakoo-ti wa?» ²⁵ Jeju ilə-dé-ti panè: «Né kí ndɔki Dabidi ra kaglo-ti liə, loki nékusɔ goto adi bo ra-dé kí dow-je liə lé sɔi 'ndói ta-é mɛɛ mbete-ti kí aa njay al ya sar wa? ²⁶ Ẹ ɔw mɛɛ kəykubi-ti† lə Lubə, uso mbə kí 'ree-né nɔ Lubə-ti dɔkaglo-ti kí Abiyatar bá to-né burə dɔ njégugnə-je lə Lubə; ɔ tò kadi njégugnə-je lə Lubə ya par bá d'a kuso mbə-é kinlé, ya ngà Dabidi ɔw mbing adi dow-je liə d'uso tɔ.» ²⁷ Jeju pa sə-dé bəy panè: «Ndo taakoo bá tò kdɔ ta lə dow bɛ 'ra dow kdɔ ta lə ndo taakoo al. ²⁸ Adi Ngon lə dow lé ya to 'ba ndo taakoo.»

3

Ta lə dow kí ji-é oy

Mat 12:9-14; Luk 6:6-11

¹ Go-ti, Jeju təl ɔw mɛɛ kəykəwnə-ti lə jipi-je lé, rəmə dingəm káre bè kí ji-é oy mburuki isi mɛɛ kəykəwnə-ti lé nɔɔ. ² Bɛba dow-je kí d'isi mɛɛ kəykəwnə-ti kinlé, d'adi kəm-dé tò dɔ Jeju-ti gərɔrɔ kdɔ kadi d'oo, ɔ kíṅə adi lapiya njəmɔy kin ndo taakoo-ti

* 2:16 2:16 Parisi-je, 'to kuti dow-je madi kí dan jipi-je-ti kí njékində kəm-dé go ndukun-ti lə Moiyiji kadi ngà nà.

† 2:26 2:26 1Sa 21:1-5; 2Sa 15:35;

rəmæ je to kəm rəbi kɪ kadi n'iləi-né ta dɔ-é-ti. ³ Jeju idə dingəm kɪ njèjikoy lé panè: «I taá ə 'ree danə nè.» ⁴ Go-ti, ɛ dɔji-dé panè: «Né kɪ rá bá to tó-é kadi dow ra ndɔ taakoo-ti wa? Ra maji kɪ dow bá to tó-é əse ra siə maji al bá to tó-é wa? Kaji dow bá to tó-é əse tol-é bá to tó-é wa?» Ngà dɛ d'ilə-ti al. ⁵ Bəba wəngi ra Jeju dɔ-dé-ti lay, adi oo-dé jər-jər rəm, rɔ-é ati-é kanəŋə kɔɔ ta lə mɛŋdə lə-dé rəm. Go-ti, ɛ idə dingəm kɪ njèjikoy lé panè: «'Surə ji-i.» Lɔki ɛ surə ji-é lé ya rəm, ji-é lé təl tɔ maji gogi. ⁶ Tajinati nə ya Parisi-je lé, d'ində lo 'tɛɛ kəykəwnə-ti, d'ɔw d'ingə-nə kɪ dow-je lə Erodɪ d'ɔji-nə ta dɔ kəm rəbi-ti kɪ kadi n'toli-né Jeju.

Ta lə Jeju kɪ kosi dow-je

⁷ Jeju dɛ kɪ njéndɔ né-je liə d'ɔr rɔ-dé d'ɔw ta babo Galile-ti. Kosi dow-je kɪ 'tò nduy-nduy ya d'i dɔnangi Galile-ti 'ree d'un go-é. ⁸ Dɛ kɪ dan-ti-je d'i dɔnangi Jude-ti, kɪ bəbo Jorijaləm-ti, kɪ dɔnangi Idume-ti, kɪ gidi ba Jurde-ti, kɪ go lə-je-ti kɪ dɔnangi Tir-ti kɪ dɔnangi Sidɔ-ti. Kosi dow-je kɪ 'tò nduy-nduy kɪ d'oo poy né-je kɪ Jeju ra ra kinlé 'ree rɔ-é-ti. ⁹ Bəba Jeju idə njéndɔ né-je liə kadi 'sangɪ ngon tɔ d'adi-n'ɛ, kɔɔ kadi kosi dow-je 'mbore-n'ɛ yó-je kɪ nɛ-je al. ¹⁰ Ə kadi kɪ Jeju adi lapiya dow-je nə kinlé ra adi dow-je lay ya kɪ mɔy ra-dé, d'ay-nə miriri-miriri kɪ rɔ-é-ti kadi d'ɔdi rɔ-é. ¹¹ Ndil-je kɪ maji al kərə lɔki dɛ d'oo Jeju lé, 'səbi takəm-dé nangi nɔ-é-ti, 'tur kəə boy-boy 'panè: «'To Ngon lə Lubə.» ¹² Ngà Jeju ndangi-dé, kəngi-dé-né kəngi-kəngi kadi 'ndogɪ dɔ-n'ɛ-ti al.

Njəkɔwkulə-je lə Jeju kɪ dɔgi gidi-é joo

Mat 10:1-4; Luk 6:12-16

¹³ Go-ti, Jeju al dɔ mbal-ti ə ba dow-je kɪ ɛ ndigi ba-dé adi 'ree rɔ-é-ti. ¹⁴ Bəba ɛ mbəti-dé dɔgi gidi-é joo*, kɔɔ kadi 'nɔjiy ə siə ¹⁵ ə ulə-dé adi d'ilə mbɛ Poyta kɪ Maji rəm, adi-dé tɔgi kadi 'tubə-né ndil-je kɪ maji al kɔgi rəm tɔ. ¹⁶ ɛ mbəti-dé dɔgi gidi-é joo adi to: Simɔ kɪ Jeju ba-é Piyər rəm, ¹⁷ Jaki kɪ ngon lə Jəbede rəm, Ja kɪ ngonkɔ Jaki kɪ Jeju ba-dé «'Buwənɛrɛsi» ə kər mɛɛ-é, ¹⁸ kɪ Andre, kɪ Pilipi, kɪ Batlemi, kɪ Matiye, kɪ Tomasi, kɪ Jaki kɪ to ngon lə Alpe, kɪ Tade, kɪ Simɔ kɪ to dow kɪ ta bə liə to-é, ¹⁹ bá Judasi Iskariyoti kɪ ɛ bá à to njəkun dɔ Jeju lé tɔ.

Noji Jeju-je 'ree kadi d'ɔr-é ta kosi dow-je-ti d'ɔw siə

²⁰ Go-ti, Jeju kɪ njéndɔ né-je 'təl 'ree takəy-ti gogi rəm, kosi dow-je 'təl 'ree 'kəwnə dɔ-é-ti sar ya adi lo kadi d'ingə mbunə lo d'uso-né né kərə goto. ²¹ Lɔki poy-é ree usi mbi noji-é-je-ti lé, dɛ d'i d'usi dɔ rəbi-ti kadi 'ree d'ɔw siə rɔ-dé-ti; kɔɔ dɛ 'panè: «Dɔ-é maji al.»

Dow-je 'panè Jeju ɔw kɪ tɔgi lə Beljebul

Mat 12:22-32; Luk 11:14-23; 12:10

²² †Njéndɔ dow-je ndukun-je kɪ d'i Jorijaləm 'ree 'panè: «Jeju ɔw kɪ Beljebul† mɛɛ-é-ti», adi «to 'boy lə ndil-je kɪ maji al bá adi-é tɔgi tubə-né ndil-je kɪ maji al.» ²³ Bəba Jeju ba-dé rɔ-é-ti ə un gosta pa-né sə-dé panè: «Satə à kasi tubə Satə ban bəy wa? ²⁴ Kinə kɔbɛ kɪ kərə-rə ya dow-je kɪ mɛɛ-é-ti 'gəngi-nə d'osi-nə kɪ ta lé, kɔbɛ-é à kə lo kə-é-ti gərərə al. ²⁵ Ə kinə kəy kɪ kərə-rə ya dow-je kɪ mɛɛ-é-ti 'gəngi-nə d'osi-nə kɪ ta lé, dowbɛ-je d'a kisi gərərə al rəm. ²⁶ Ə kinə Satə ya rɔ kɪ rɔ-é rəm, to ɛ ya gəngi rɔ-é adi ɛ à kisi gərərə al. Bə kinlé, to kɔbɛ liə ya ində ngangi-é ngá tin. ²⁷ Kinə dow uwə njètɔgi tó-é njim-njim al lé, dowbɛ à kasi kur mɛɛ kəy-ti lə njètɔgi kin kɔ kəə nékingə-é al. A tó-é njim-njim bəy bá à kow mɛɛ kəy-ti kɔ kəə nékingə-é. ²⁸ Ooi maji, m'a kida-si rəsi kɪ majal-je lay ya kɪ dow-je d'isi 'ra, kɪ takɔbi-je lay kɪ d'isi 'pa lé, à toki kinə go-é kɔgi kadi-dé. ²⁹ †Ngà dow kɪ rá-rá kɪ pa ta kɔbi kɪ Ndil kɪ aa njay lé, à toki kinə go-é kɔgi kadi-é ndə al. Ta lə majal kɪ tɔ sartagangi uwə dɔ-é.» ³⁰ Jeju pa sə-dé ta kinlé bə kɔɔ dɛ 'panè: «'ɛ ɔw kɪ ndil kɪ maji al mɛɛ-é-ti.»

Kɔ Jeju dɛ kɪ ngankɔ Jeju-je

Mat 12:46-50; Luk 8:19-21

³¹ Kɔ Jeju dɛ kɪ ngankɔ Jeju-je 'ree d'a takəy-ti, d'ulə kulə kadi 'ba-é d'adi-dé. ³² Kosi dow-je d'isi nangi ripi-ripi d'ilə-nə 'gəə dɔ Jeju sipi bá d'idə-é 'panè: «'Oo! Kɔ-i kɪ ngankɔ-i-je [kɪ kɔnan-i-je]‡ d'a ndaa-ti d'a 'sangɪ-i.» ³³ Jeju ilə-dé-ti panè: «'Nə-je bá 'to kɔ-m-je kɪ ngankɔ-m-je wa?» ³⁴ Go-ti, ɛ un kəm-é oo-né kosi dow-je kɪ d'isi nangi 'gəə dɔ-é lé ngá bá panè: «'Yən! Kɔ-m-je kɪ ngankɔ-m-je ən. ³⁵ Kɔɔ dow kɪ ra né kɪ mɛɛ Lubə ndigi kin bá to ngonkɔ-m, əse to kɔnan-m, əse to kɔ-m.»

† **3:9** 3:9 Mar 4:1; Luk 5:1-3 * **3:14** 3:14 Mɛɛ mbete-je-ti kɪ nɔ-je kɪ 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta greki lé à kingə-ti kɪ 'panè: 'Ba-dé njəkɔwkulə-je. † **3:22** 3:22 Mat 9:34; 10:25 † **3:22** 3:22 Satə bá 'ba-é Beljebul. † **3:29** 3:29 Luk 12:10 ‡ **3:32** 3:32 Ta-je kɪ tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kɪ dɔsəy kɪ dan-ti-je kɪ 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta greki.

4

*Gosta kí do njèkilò ko-ti**Mat 13:1-9; Luk 8:4-8*

¹ †Jeju isi ndó né dow-je ta babo-ti. Kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya 'ree dil'ò-ña 'gəə do-é sipi adi e al isi meɛ tò-ti dan babo-ti. Ngà kosi dow-je lé bá d'a ngangì ba-ti d'ingì-d'ingì. ² Jeju un gosta-je bá ndó-dé-né né-je ɲa ə pa sə-dé ta meɛ néndò-ti liə lé panè: ³ «Ooi! Njèndər ow kdo kilò ko. ⁴ Loki a ilò ko lé, kaa né kí dan-ti-je tusi do rəbi-ti adi yəl-je 'ree 'tù lə-lə. ⁵ Kaa né kí nà-je tusi do ər-je-ti, lo-ti kí nangì ɲa-ti al; rəmə kubə bá ubə kalangi, kdo nangì ndəə do-ti al. ⁶ Ngà loki kàdì ree ɔsi do-ti lé, ndole ə tuti kurum, kdo njirə-é ow nangì ɲa al. ⁷ Kaa né kí dan-ti-je tusi dan kun-je-ti; loki kun tɔgi lé, ɔ rɔ do-ti gəgəgə adi ko-é ində al. ⁸ Kaa né kí nà-je tusi nangì-ti kí maji, adi tɔgi ɔr do-é maji. Beba do-é kí dan-ti-je kaa-é ra-ti kormutə-je, e kí kaa-é ra-ti kormekə-je, e kí ra-ti bu-je.» ⁹ Go-ti, Jeju panè: «Dow kí mbi-é tò ɲɔɔ kdo kadi oo-né ta rəmə, kadi oo ta kinlé.»

*Kdo ri bá Jeju un gosta-je bá pa-né ta wa?**Mat 13:10-17; Luk 8:9-10*

¹⁰ Loki Jeju ɔr rɔ-é rɔ kosi dow-je-ti a say sə-dé rəmə, dow-je kí 'gəə do-é kɪ dɛ kí dɔgi gidì-é joo 'ree 'dɔji-é ta do gosta-je-ti lé. ¹¹ Beba e idə-dé panè: «Sɔi lé, né kí tò lo bɔyɔ-é-ti sɔbi do kɔbe lə Lubə lé toki tɛɛ kɪ do-é kadi-si; ngà dɛ kí ndaa-ti lé, né-je lay ya toki kidə-dé kɪ gosta-gosta.»

¹² «Kdo kadi lé d'oo lo maji ya kàrè, d'oo kɪ koo ya ndə bè rəm, Bá lé d'oo ta maji ya kàrè rəmə, 'gə meɛ-é al rəm, Nè d'a kɪ kinə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi Kadi Lubə i inə-né go majal-je lə-dé kɔgi.*»

*Kormɛɛ gosta kí do njèkilò ko-ti**Mat 13:18-23; Luk 8:11-15*

¹³ Jeju təl idə-dé bəy panè: «Gosta kin ya 'gəi meɛ-é al bè lé, ndəgi gosta-je lay kinlé a rai ban bá a gəi meɛ-é wa? ¹⁴ Njèkilò ko lé, to njèkilò mbɛ ta lə Lubə. ¹⁵ Do rəbi kí kaa né tusi-ti lé, to dɛ kí d'oo ta lə Lubə ya rəmə, tajinatì nè ya Satə ree ɔr ta lé meɛ-dé-ti kɔgi. ¹⁶ Bè ya tɔ, nangì ər kí kaa né tusi-ti lé, to dɛ kí d'oo ta lə Lubə rəmə 'taa kalangi kí rɔnəl. ¹⁷ Ngà ta kinlé ulə njirə meɛ-dé-ti al; adi d'a do-ti kaglo ɲa al. Beba loki kɔ-je kí dum nati əse kulə kəm ndoo kdo ta lə Lubə tɛɛ do-dé-ti rəmə, kalangi bè ya dɛ 'tusi kadmeɛ lə-dé d'inə kɔgi. ¹⁸ Dan kun-je kí kaa né tusi-ti lé, to dɛ kí d'oo ta lə Lubə ya, ¹⁹ ngà go-ti rəmə, meɛ kə kəkəkə kdo né-je kí dɔnangi-ti nè, kɪ bo nékingə-je, kɪ bo né-je kí gay-gay uti do ta lé adi kandi-é goto. ²⁰ Nangi kí maji kí kaa né tusi-ti lé, to dɛ kí d'oo ta lə Lubə ə 'ndigi do-ti adi kandi-é tò; beba do-é kí dan-ti-je kandi-é ra-ti kormutə-je, e kí kandi-é ra-ti kormekə-je, e kí kandi-é ra-ti bu-je.»

*Gosta kí do lampi-ti**Luk 8:16-18*

²¹ †Jeju təl idə-dé bəy panè: «Se lampi lé, dow à jəbi ngó do-ti wa? Əse à kində gin tirə-ti wa? À ɲaə kagnaə lampi-ti taá ya al wa? ²² †Kdo né kí dow bɔyɔ kí à ree tò ndaa-ti rəsi al ya goto rəm, bá né kí ra kɪ gidì ngəy kí à toki tɛɛ-né ndaa-ti rəsi al kàrè goto rəm tɔ. ²³ Kinə dow kí mbi-é tò kadi oo-né ta rəmə, kadi oo.» ²⁴ †Jeju təl idə-dé bəy panè: «Indəi kəmkaa do rɔ-si-ti sɔbi do ta-je kí ool. Né kí 'mbɔji-né né adi dow kinlé, e ya d'a təl mbɔji-né né kadi-si rəm, bá d'a təl kungi kí rangi do-ti kadi-si ya bəy rəm. ²⁵ †Kdo dow kí né tò ji-é-ti bá d'a kadi-é kí rangi do-ti; ngà dow kí né goto ji-é-ti lé, kí ji-é-ti ya kàrè d'a taa.»

Ta kí sɔbi do ko né

²⁶ Jeju təl idə-dé bəy panè: «Kɔbe lə Lubə lé tò titi-ɲa kɪ ta lə dow kí tɛɛ ow ilə ko meɛ ndər-ti liə bè; ²⁷ lé dowbè tò bi əse isi kəm ndɔɔ-je kada-je kàrè ko né lé, ubə rəm, tɔgi rəm, bi e gə lo-é al ngà. ²⁸ Nangi ya adi ko né-é ubə; dɔsay to mbi ko, go-ti ɔr do-é ə kandi gemɛ kí maji ində do-ti; ²⁹ Ə loki kaa-é ɔr maji rəmə, kalangi bè ya d'un ngorɔngi d'ijə-né. Kdotalə ɲay kijə ko asi ngà.»

*Gosta kí sɔbi do kaa kɔl**Mat 13:31-32; Luk 13:18-19*

† 4:1 4:1 Luk 5:1-3 * 4:12 4:12 Eja 6:9; Jə 12:39-41; Knj 28:26-28; Rom 11:8 † 4:21 4:21 Mat 5:15; Luk 11:33
† 4:22 4:22 Mat 10:26; Luk 12:2 † 4:24 4:24 Mat 7:2; Luk 6:38 † 4:25 4:25 Mat 13:12; 25:29; Luk 19:26

³⁰ Jeju pa bøy panè: «Ri bá j'a kóji-né kɔɔbe læ Lubə wa? Gosta kí ban bá j'a kuni tóji-né kɔɔbe læ Lubə wa? ³¹ Kɔɔbe læ Lubə lé, titi-nə kí kaa kol kí to kaa né kí tò ngon-é ndé bè itə kaa né-je lay kí dɔnangi-ti nè kí dow-je 'dubi. ³² Ngà loki dow dubi lé, ɛ tɔɔgi itə kaɔi-je lay kí mee ndor-ti, adi balkəm-é-je boy sar tugə ndil, adi yəl-je kí 'nar taá 'ra kəy-dé-ti.» ³³ Jeju ndó dow-je ta læ Lubə kí gosta-je kí bè kin n̄a-n̄a kí gangi-é kí d'asi kadi 'gə-né mee ta lia. ³⁴ Néndó lia kí nal gosta goto; ngà loki ɛ ɔr rɔ-é isi kí kár-é kí njéndó né-je lia lé, ɛ ɔr mee gosta-je lé lay adi-dé.

Jeju ndángi yálbo

Mat 8:23-27; Luk 8:22-25

³⁵ Mee ndó-é-ti kinlé ya, losolo biriri rəmə, Jeju idə njéndó né-je læ panè: «Adi j'gangi babo j'owi turə.» ³⁶ Befa njéndó né-je 'tusi kosi dow-je d'inə-dé ə tò kí Jeju isi mee-é-ti lé ya d'ə ɔ'ti d'ow-né siə. Tò-je kí rangi tò ngosi kadi tò-ti kí Jeju isi-ti lé tɔ. ³⁷ Ya rəmə, yálbo ulə mbi-mbi, ə pungum man ɔsi tò yó-je kí né-je adi man ɔw mee tò-ti mbing n̄ay n̄a al kadi man rusi mee tò. ³⁸ Ə Jeju gəti dɔ-é kí n̄əgəti dɔ mongi tò-ti ə tò tò bi. Befa njéndó né-je læ 'ndəl-é d'idə-é 'panè: «Njéndó dow-je né! Ko-ji kí isi tɔɔ kinlé 'usi-i-ti al wa?» ³⁹ Loki Jeju tee kəm-é rəmə, ɛ ndángi yálbo lé, ə təl pa kí babo panè: «'Adi lo tò ndingi! Asi bé!» Rəmə gin yálbo lé gangi adi lo təl tò ndingi. ⁴⁰ Go-ti, ɛ pa sə-dé panè: «'Bəli n̄a bè kdo ri wa? 'Adi mee-si al bøy wa?» ⁴¹ Bəl ində bandi-dé gangi adi 'pa-n̄a ta dan-dé-ti 'panè: «Kay! Dow kanlé to dow kí ban ya bá yəl-je kí babo-je kàrè 'təl rɔ-dé go ta-ti læ bè wa?»

5

Jeju tubə ndil-je kí maji al dɔ dow-ti

Mat 8:28-34; Luk 8:26-39

¹ Jeju dɛ kí njéndó né-je læ 'gangi babo d'ow kəl-é kí n̄u-ti dɔnangi Gerasa-ti. ² Loki Jeju i mee tò-ti ur nangi bè ya rəmə, dingəm káre kí ndil-je kí maji al 'ra-é tee dan badi-je-ti ree rɔ-é-ti. ³ Dingəm-é lé, dɔbadi-je bá to lo kisi-é ə dow kí asi kilə-é sil ya goto. ⁴ Taá-taá ya d'ulə ngowla nja-é-ti bá d'ilə-é-né sil, ngà taá-taá ya ɛ gángi ngowla kí nja-é-ti kí sil-je lé, adi dow kí tógi-é asi kadi taa tógi-é ya goto. ⁵ Ndoɔ-je, kí kada-je lay ya lo taakoo lia goto, adi ɛ ɔw ilə kí dɔ badi-je kí dɔ nyan mbal-je, tur kəə taá-taá ə rəti rɔ-é kí ɔr. ⁶ Loki un kəm-é oo Jeju say lé, ɛ ay ngodi ɔw ɔsi dɔ-é nangi n̄ə-é-ti ⁷ ə ilə bəbi ndi-é nangi panè: «I Jeju, Ngon læ Lubə kí Njékisi taá dɔrə-ti n̄u lé, 'ge ri rɔ-m-ti wa? Kɔgri ya, kí ri Lubə, 'ulə kəm-m ndoo al!» ⁸ ɛ pa bè kdo Jeju panè: «I Ndil kí maji al, 'tee mee dow-ti kin kogi.» ⁹ Jeju təl dəji-é panè: «Ri-i lə wa?» ɛ təl ilə-é-ti panè: «Ri-m lé kosi-je. Kdotalə je lé j'n̄a.» ¹⁰ Ngà bá dɛ 'təl 'dəji Jeju kí n̄ə kəm-dé-ti kadi tubə-dé kogi dɔnangi-ti kin al. ¹¹ Lo-é-ti kinlé kosi kɔsongi-je d'ə kadi mbal-ti ngosi d'ə d'uso né. ¹² Ə ndil-je kí maji al lé 'ra ndoo ta Jeju-ti 'panè: «'Adi j'ow j'andi mee kɔsongi-je-ti kan.» ¹³ Jeju ndigi sə-dé ya tɔ. Befa ndil-je kí maji al lé 'tee mee dingəm-ti d'ow 'tur mee kɔsongi-je-ti lé adi kɔsongi-je lé 'təti-n̄a yipi kadi mbal-ti taá, 'tusi babo-ti 'nduy man. Kɔsongi-je lé kɔr-dé à kasi budɔgi lo joo je bè. ¹⁴ Go-ti, njéngəm kɔsongi-je lé d'ay d'ow d'ɔr poy-é mee bebo-ti, mee nganbe-je-ti rəm. Befa dow-je d'ɔti 'ree d'oo né kí ra né lé. ¹⁵ Loki dɛ 'ree rɔ Jeju-ti lé, d'oo dingəm kí ɔw kí ndil-je kí maji al n̄a mee-é-ti lé, isi nangi, ulə kubi rɔ-é-ti, təl isi maji kare gogi; bəl ində bandi-dé gangi. ¹⁶ Dow-je kí d'oo né-je kí ra-né kin kí kəm-dé lé d'ɔr-dé poy dingəm kí ndil-je kí maji al 'tee mee-é-ti lé rəm, bá d'ɔr-dé poy né kí tee dɔ kɔsongi-je-ti lé rəm tɔ. ¹⁷ Befa dow-je 'ra ndoo ta Jeju-ti kadi inə donangi lə-dé ə ɔw rangi. ¹⁸ Loki Jeju təl al mee tò-ti gogi rəmə, dingəm kí ɛ tubə ndil-je kí maji al dɔ-é-ti lé dəji-é kadi n'ow siə. ¹⁹ Jeju ndigi siə al, ngà idə-é panè: «'Təl 'ow beə lə-i, rɔ noji-i-je-ti, ə koo kí 'Bəfe oo kəmtondoo lə-i, kí né-je lay kí ɛ ra sə-i kinlé, ɔr poy-é adi d'oo.» ²⁰ Befa dingəm lé, ɔw ɔr poy né-je lay ya kí Jeju ra siə lé mee bebo-je-ti kí dɔgi adi dow-je lay kí d'oo lé, ta igi-dé səl.

Təsi ndəl læ ngon læ Jayrusi kí gin məsi kí gangi rɔ dené-ti

Mat 9:18-26; Luk 8:40-56

²¹ Jeju al mee tò-ti gangi babo ɔw gogi. Loki ɛ n̄ay ta babo-ti ya bøy rəmə, kosi dow-je 'təl 'ree 'gəə dɔ-é sipi gogi. ²² Befa dingəm káre kí to kí dan dɛ-ti kí 'to njékun dɔ kəykəwn̄a læ jipi-je kí ri-é læ Jayrusi ree, bá oo Jeju rəmə usi nangi nja-é-ti ²³ dəji-é kí n̄ə kəm-é-ti panè: «Ngon-m kí dené tò oy nangi n̄ɔɔ, ə kɔgri ya, 'ree 'ow 'ində ji-i dɔ-é-ti adi-é ingə lapiya ə isi kí dɔ-é taá adi-m!» ²⁴ Befa Jeju ɔti ɔw siə. Ə kosi dow-je d'un go-é, 'mbore-é yó-je kí n̄ə-je. ²⁵ Ə dené kí məsi ree rɔ-é-ti bal dɔgi gidi-é joo ɔ dan-dé-ti n̄ɔɔ tɔ. ²⁶ Dené-é lé ingə k̄ə n̄a, ilə go dɔktur-je-ti kí kete-kete; ɛ tuji nékingə-é kogi lay ya kàrè né kí tò-é soti goto; ngà m̄ɔy lé ɔw kí kete ya par-par. ²⁷ Befa loki ɛ oo poy Jeju

rəmə, ree ur dan kosi dow-je-ti, a gidi-é-ti, ə ulə ji-é odi-né takubi liə. ²⁸ Kdotalə ɛ pa mɛɛ-é-ti panə: «Kinə kubi liə ya m'ulə ji-m m'odi ə m'a kingə lapiya.» ²⁹ Rəmə tajinati nə ya gin məsi lé gangi, adi ɛ gə kɪ n'ingə lapiya. ³⁰ Ə tajinati nə ya Jeju gə kɪ tɔgi kɪ rɔ-n'ɛ-ti tɛɛ. Bɛba ɛ təl ilə rəti dan kosi dow-je-ti dɔji panə: «Ná bá odi kubi lə-m wa?» ³¹ Njéndó né-je liə d'ilə-é-ti 'panə: «Kosi dow-je kɪ d'á 'mbor-i yó-je kɪ nɛ-je kin ya 'təl dɔji dow kɪ odi rɔ-i bəy wa?» ³² Ngá bá Jeju təl gɔ lə gəɛ gidi-é kadi n'oo dow kɪ njəra né kinlé. ³³ Rəmə dené lé bəl rəm, dadi rəm, kdotalə ɛ gə nɛ kɪ tɛɛ dɔ-é-ti lé. Bɛba ɛ ree usi nangi nja Jeju-ti ə idə-é ta kɪ tɔgrɔ-ti ya. ³⁴ Jeju təl idə-é panə: «Ngon-m! Kadmɛɛ lə-i aji-i. 'Ɔw kɪ lapiya, kadi mɔy lə-i lé inə-i.»

³⁵ Loki Jeju a pa ta bə bəy ya rəmə, ngannjékullə-je d'j bə lə njékun dɔ kəykəwnə lə jipi-je 'ree go-é-ti d'idə-é 'panə: «Ngon-i lé oy ngá. Ngá i 'ndɔji njéndó dow-je né kɔ rɪ bəy wa?» ³⁶ Ngá Jeju ilə ká ta-je-ti lə-dé lé al, adi idə njékun dɔ kəykəwnə lé 'panə: «'Bəl al, mɛɛ-i ya 'adi-m par.» ³⁷ Jeju adi dow kɪ rangi dan-é al; ngá Piyər, kɪ Jaki, kɪ Ja kɪ ngonkɔ Jaki ya par 'dan-é.» ³⁸ Loki d'ow 'tɛɛ bɛ lə njékun dɔ kəykəwnə lə jipi-je lé rəmə, Jeju oo kɪ dow-je d'ow dɔ-nə-ti wúr-wúr, 'nɔ, d'ində sul-dé boy-boy. ³⁹ Bɛba Jeju andi kəy go-dé-ti pa sə-dé panə: «Kdɔ rɪ bá səi ɔwi-né dɔ-nə-ti wúr-wúr bə wa? Kdɔ rɪ bá səi 'nɔi-né bə wa? Ngon kɪ dené kinlé oy al, ɛ tɔ bi kɪ tɔ.» ⁴⁰ Rəmə dow-je 'sɔki Jeju. Bɛba ɛ tubə-dé adi 'tɛɛ ndaa-ti ə adi bɔbi ngon kɪ kɔ ngon kɪ dɛ kɪ 'dan-é lé d'ow siə lo-ti kɪ ngon lé tɔ-ti. ⁴¹ Jeju uwə ji ngon lé ə idə-é panə: «Talita kumi!» Kɔr mɛɛ-é to: «Ngonmandi! M'idə-i m'panə: 'I taá.» ⁴² Rəmə tajinati nə ya ngonmandi lé j taá njiyə. Kdotalə to ngonmandi kɪ ra bəl dɔgi gidi-é joo. Dɛ kɪ d'á lo-é-ti lé ndil-dé tɛɛ sɔy, ta igi-dé səl. ⁴³ Jeju ndəji-dé nɔ kadi 'pa d'adi dow oo al ə idə-dé 'panə: «'Adi-é né uso.»

6

Mɛɛndə lə dow-je kɪ Najaretɪ

Mat 13:53-58; Luk 4:16-30

¹ Jeju j lo-é-ti kinlé ɔw bəkoji-é-ti gogi. Njéndó né-je liə d'ow siə nati. ² Loki ndɔ taakoo lə jipi-je asi lé, Jeju ndó dow-je né mɛɛ kəykəwnə-ti lə jipi-je. Dow-je nɔ ya kɪ d'oo néndó liə lé, néndó liə ɔr ndil-dé adi 'panə: Kay! Dow kinlé j kɪ né-je kinlé rá wa? Gosi kinlé ingə rá wa? Ə ɛ ra ban bá ra-né nékoji-je kɪ bə kinlé wa? ³ Ɛ ya bá to kɔdi kijə kagi kɪ ngon lə Mari lé al wa? Ngankɔ-é-je ya 'to Jaki, kɪ Jojesi, kɪ Jude, kɪ Simɔ-je, ə kɔnan-é-je ya d'isi dan-ji-ti nɛ tin al wa? Né-je kin ya ra adi Jeju təl jigi nɔ-dé-ti ɔgi-dé kadi d'adi-é mɛɛ-dé. ⁴ †Bɛba Jeju pa sə-dé panə: «Njəpata kɪ ta Lubə-ti lé, dow-je kɪ mɛɛ bəkoji-é-ti, kɪ dan noji-é-je-ti, kɪ mɛɛ kəy-ti liə ya par d'a nadi-é.» ⁵ Gin-é kin bá nékoji káre ya káre Jeju asi ra-né bəkoji-é-ti al. Njémɔy-je kɪ dan-ti-je ya par bá ɛ ində ji-é dɔ-dé-ti adi d'ingə lapiya. ⁶ Mɛɛngə lə-dé ra adi ta igi Jeju səl. Bɛba Jeju ɔw nganbɛ-je-ti kɪ dɔ lo-ti nɔɔ ndó dow-je né.

Jeju ulə njékowkulə-je kɪ dɔgi gidi-é joo

Mat 10:5-14; Luk 9:1-6; 10:1-20

⁷ Jeju ba njékowkulə-je liə kɪ dɔgi gidi-é joo ə ulə-dé joo-joo ə adi-dé tɔgi dɔ ndil-je-ti kɪ maji al. ⁸ Ɛ ndəji-dé panə: Loki isi owi lé, uni né kow mba ji-si-ti al, salangi ya par é uni. Uni mbə al rəm, uni mbu kow mba al rəm, bá iləi là posi-si-ti al rəm tɔ. ⁹ Ngá idə-dé panə: «Uləi saba nja-si-ti, ə uləi kubi dɔ-nə-ti joo al.» ¹⁰ Jeju idə-dé bəy panə: Mɛɛ kəy kɪ owi-ti lé, mɛɛ kəy-é kin ya isi-ti sar kadi ji-né. ¹¹ †* kinə d'uwə-si kɪ rɔ-dé-ti al rəm, d'oo ta lə-si al rəm, bá isi 'tɛɛgi mɛɛ bə-é-ti kinlé rəmə, 'gəki kodi kɪ nja-si-ti kɔgi kadi tɔji kɪ ta tɔ dɔ-dé-ti. ¹² Bɛba dɛ d'ow d'ilə mbɛ kdɔ kadi dow-je d'inə panjiyə-dé-je kɪ maji al kɔgi. ¹³ †Dɛ 'tubə ndil-je kɪ maji al nɔ ya dɔ dow-je-ti kɔgi rəm, bá njémɔy-je nɔ ya d'ur ubi dɔ-dé-ti adi d'ingə lapiya rəm tɔ.

Koy lə Ja kɪ njəra dow-je Batɛm

Mat 14:1-12; Luk 3:19-20; 9:7-9

¹⁴ †Ngar Erodɪ oo poy Jeju; kdotalə ri-é ba mbing adi dow-je 'panə: «To Ja kɪ njəra dow-je batɛm kɪ ndɔki oy lé bá tɔsi ndəl ində lo tɛɛ, bá ɔw-né kɪ tɔgi ra-né nékoji-je kinlé.»

¹⁵ Dɛ kɪ dan-ti-je 'panə: «To Eli», dɛ kɪ nɔ-je 'panə: «To kɪ káre dan njəpata-je-ti kɪ ta Lubə-ti kɪ kete.» ¹⁶ Ngá loki Erodɪ oo ta kinlé, ɛ panə: «To Ja kɪ njəra dow-je batɛm kɪ ndɔki m'adi 'gangi dɔ-é lé bá təl tɔsi ndəl ində lo tɛɛ.» ¹⁷ †Kdɔ ndɔki Erodɪ ya adi d'uwə Ja 'dɔo-é kɪ kullə gindingi, d'ilə-é dangay-ti, kdotalə Erodɪ dɛ kɪ Pilipi 'to ngankɔ-nə-je, ya rəmə Erodɪ təl taa Erodidi, kɪ ne Pilipi, ¹⁸ bá Ja idə-é panə: «Taa kɪ 'taa Erodidi kɪ

† 6:4 6:4 Ja 4:44 † 6:11 6:11 Knj 13:51 † 6:11 6:11 Luk 10:4-11 † 6:13 6:13 Jak 5:14 † 6:14 6:14 Mat 16:14; Mar 8:28; Luk 9:19 * 6:15 6:15 Eli kinlé to káre dan njəpata-je kɪ ta Lubə-ti kɪ low. † 6:17 6:17 Luk 3:19,20

ne ngonkɔ-i kinlé to tó-é al.»¹⁹ Wɔngi ra Erodiadi nɔ́ adi sangi rəbi tɔl-é, ngà ingə rəbi-é al,²⁰ kɔɔ Erodi bəl Jɔ́, kɔɔtələ ɛ gə kɔ́ Jɔ́ lé to dow kɔ́ njururu rəm, aa nɔ́y rəm adi ɛ ngəm-é. Loki ɛ oo ta-je kɔ́ Jɔ́ pa pa lé mɛɛ-é uwə-é kɔ́ ta nɔ́; bə ya kàrè ta-je liə nəl-é koo.²¹ Ngà ndo madi, Erodiadi ingə kəm lo kɔ́ maji ndo ra nɔ́y kɔ́ji Erodi-ti. Ndo-é-ti kinlé Erodi ra nékuso ɓa-né dow-je kɔ́ boy-boy kɔ́ njékisi do ɓe-ti, kɔ́ 'boy lə Asgar-je rəm, kɔ́ dow-je kɔ́ ri-dé ɓa donangi Galile-ti rəm.²² Ngon lə Erodiadi kɔ́ dené andi kəy go-dé-ti ə ndam adi nəl Erodi nɔ́ rəm, nəl dow-je kɔ́ 'ɓa-dé lo nékuso-ti lé nɔ́ rəm to. Beba ngar idə ngon kɔ́ dené lé panè: Né kɔ́ mɛɛ-i ndigi ya 'dɔ́ji-m, ə m'a kadi-i.²³ Ngar un mindi-é panè: «M'ubi rɔ-m madi-i kadi ri-ri ya kɔ́ i dɔ́ji-m lé, m'a kadi-i. Lé to dəbi kɔ́ɓe lə-m ya kàrè m'a kadi-i.»²⁴ Beba ngon kɔ́ dené lé tɛɛ əw dɔ́ji kɔ́-é panè: «Ri ɓá kadi m'dɔ́ji ngar lé wa?» Kɔ́-é idə-é panè: «'Dɔ́ji do Jɔ́ kɔ́ njɛra dow-je batɛm.»²⁵ Tajinati nɛ ya ngon kɔ́ dené lé, təl əw rɔ́ Ngar-ti panè: «M'ndigi kadi lo kɔ́ nɛ-ti kin ya 'il do Jɔ́ kɔ́ njɛra dow-je batɛm mɛɛ supra-ti adi-m.»²⁶ Rɔ́ ngar nəl-é al, ya ngə ɛ asi kɔ́gi-é al, kɔ́ kubi kɔ́ ɛ ubi rɔ-é rəm, kɔ́ takəm kosi dow-je kɔ́ 'ɓa-dé lo nékuso-ti lé rəm to.²⁷ Tajinati nɛ ya ngar un ndu adi asgar káre kadi əw ree kɔ́ do Jɔ́ kɔ́ njɛra dow-je batɛm lé.²⁸ Beba asgar lé əw kəy dangay-ti, əw gangi do Jɔ́ il mɛɛ supra-ti ree-né adi ngon kɔ́ dené lé ə ɛ əw-né adi kɔ́-é tɔ.²⁹ Loki njéndó né-je lə Jɔ́ d'oo poy-é lé, dɛ 'ree d'un nin-é d'əw 'dubi.

Ta lə mbə kɔ́ mɔ́ kɔ́ kanji kɔ́ joo

Mat 14:13-21; Luk 9:10-17; Jɔ́ 6:1-14

³⁰ Njékɔ́wkulə-je lə Jeju 'təl ree rɔ-é-ti d'ɔ́r-é poy né-je lay kɔ́ dɛ 'ra rəm, né-je lay kɔ́ dɛ 'ndó dow-je lé rəm tɔ.³¹ Lo-é-ti kinlé kosi dow-je kɔ́ d'əw rəm, 'təl rəm lé d'ɔ́gi Jeju kɔ́ njékɔ́wkulə-je liə lo kuso né. Beba Jeju idə njékɔ́wkulə-je panè: «Adi j'ɔ́ri rɔ́-ji ngərəngi kɔ́ kadi sɔ́i kàrè 'taai koo sɛ tɔ.»³² Beba dɛ d'al mɛɛ tɔ-ti kɔ́ kadi d'əw d'isi dilələ-ti ngərəngi.³³ Bə ya kàrè, kosi dow-je kɔ́ d'oo-dé lo kɔ́w-ti ə 'gə-dé lé, d'ɔ́ kɔ́ bebo-je kɔ́ gay-gay d'əy kɔ́ nja-dé d'əw kete nɔ́-dé-ti lo-ti kɔ́ d'isi d'əw-ti lé.³⁴ †Loki Jeju ur nangi mɛɛ tɔ-ti rəmə, oo kosi dow-je kɔ́ 'tɔ nduy-nduy ə ta ɔ́ mɛɛ-é kɔ́ ta lə-dé, kɔ́ 'to kɔ́ bati-je kɔ́ njékul-dé gɔ́ bə. ɛ ndó-dé né-je nɔ́ lo-é-ti kinlé.³⁵ Loki kàdi əw kɔ́ d'isi kur-ti lé, njéndó né-je liə 'ree rɔ-é-ti d'idə-é 'panè: «Kàdi əw kɔ́ do kur-ti ngá rəm, ɓá lo kin kàrè to dilələ rəm;³⁶ ə́n ə́ 'osi-dé adi d'əw kɔ́ kəylo-je-ti, kɔ́ nganɓe-je kɔ́ do lo-ti nɛ kɔ́ kadi 'ndogi né d'uso.»³⁷ Jeju təl idə-dé panè: «Sɔ́i ya adi-dé né d'uso.» Ngà njékɔ́wkulə-je 'təl d'isi-é 'panè: «Kadi j'əw j'ndogi mbə kəm lə kullə kɔ́ ndo ɓujoo j'ree-né j'adi d'uso wa?»³⁸ Beba ɛ təl dɔ́ji-dé panè: «Mbə kandangi ɓá tɔ́ ji-si-ti wa? ɔ́wi 'gɔ́i ooi.» Loki d'əw d'oo lé, 'ree d'idə-é 'panè: «J'əw kɔ́ mbə mɔ́ kɔ́ kanji joo.»³⁹ Ngá ɓá ɛ un ndu adi-dé panè: «Uwəi dow-je kɔ́ kuti-é kuti-é adi-dé d'isi do wale-ti kɔ́ mbəl.»⁴⁰ Dow-je d'isi kɔ́ bar-é bar-é, d'uwə-nɔ́ ɓu-je kɔ́ kɔ́rmi-je.⁴¹ Jeju əw mbə kɔ́ mɔ́ kɔ́ kanji kɔ́ joo lé, un kəm-é kɔ́ taá dɔ́rɔ́-ti, ra oiyo Lubə. Go-ti, ɛ gangi mbə lé danɔ́, təl-né adi njéndó né-je kɔ́ kadi 'ləbi dow-je. ɛ təl gáangi kanji kɔ́ joo lé kɔ́ dow-je lay tɔ.⁴² Dow-je lay ya d'uso né 'ndan ndə-ndɔ́.⁴³ Dɔ́dum mbə kɔ́ dɔ́dum kanji lé nɔ́y adi njéndó né-je d'əy rusi kàrè dɔ́gi gidi-é joo.⁴⁴ Dow-je kɔ́ d'uso mbə kinlé, dingəm-je 'ra ɓudɔ́gi lo mɔ́.

Njiyə lə Jeju do man babo-ti

Mat 14:22-36; Jɔ́ 6:15-22

⁴⁵ Go-ti rəmə, tajinati nɛ ya Jeju osi njéndó né-je liə adi d'al mɛɛ tɔ-ti kɔ́ kadi d'əw kete nɔ́-é-ti gidi babo-ti kəl bebo-ti kɔ́ Betsayda ə ɛ ɔ́ nangi ɔ́ osi kosi dow-je kadi 'təl.⁴⁶ Loki ɛ inə kosi dow-je lé rəmə, ɛ əw al do mbal-ti, kɔ́ pa ta kɔ́ Lubə.⁴⁷ Loki ndo ree il rəmə, tɔ́ ɔ́ dan babo-ti danɔ́; ngà Jeju ɔ́ kɔ́ kár-é nangi.⁴⁸ Rəmə un kəm-é oo-né njéndó né-je liə kɔ́ d'ingə kɔ́ nɔ́ lo nəl tɔ-ti, kɔ́ɔtələ yəl tilə kəm-dé. Taginlo-ti ngá ɓá Jeju njiyə do man babo-ti əw kɔ́ rɔ-dé-ti ə ɛ ndigi kinɔ́ ta-dé gangi.⁴⁹ Loki d'oo-é əw njiyə do man-ti rəmə, dɛ 'gir 'panè to «'mɔ́ dow!» Adi 'nɔ́ mbiti-mbiti.⁵⁰ Kɔ́ɔtələ dɛ lay ya d'oo-é adi ɓəl ində bandi-dé gangi, rəmə tajinati nɛ ya Jeju pa sə-dé panè: «Adi mɛɛ-si usi nangi, to mɔ́ ɓəy ə́ 'ɓəli al.»⁵¹ Go-ti, ɛ al isi sə-dé mɛɛ tɔ-ti rəmə gin yəl lé gangi dɛsi, adi ɔ́r ndil-dé nɔ́.⁵² Kɔ́ɔtələ nékɔ́ji kɔ́ sɔ́bi do mbə kɔ́ Jeju ra lé kəm-dé tɛɛ do-ti al, kɔ́ mɛɛngɔ́ lə-dé.

Ta lə njémɔ́y-je kɔ́ dɔ́nangi Jenejarɛ-ti-ti

⁵³ Loki d'ində babo 'gangi 'tɛɛ dɔ́nangi Jenejarɛ-ti-ti rəmə, d'ur nangi 'tɔ́ tɔ́ lə-dé ngangi ba-ti.⁵⁴ Loki d'ɔ́ mɛɛ tɔ-ti 'rusi nangi rəmə, kalangi bə ya dow-je d'oo Jeju 'gə-é,⁵⁵ adi d'əy d'əw mɛɛ ɓe-je-ti kɔ́ go lo-je-ti kɔ́ tin kin lay ya d'oti njémɔ́y-je mɛɛ tuwə-je-ti lə-dé 'ree sə-dé lo-ti kɔ́ d'oo kɔ́ Jeju isi-ti.⁵⁶ Lo-je lay kɔ́ Jeju əw-ti, nganɓe-je, kɔ́ bebo-je, kɔ́ ta ndor-je-ti lé, 'ree kɔ́ njémɔ́y-je pandanglo-je-ti, ə 'ra ndoo ta-é-ti kɔ́ kadi adi njémɔ́y-je lé d'odi takubi liə ya par. Rəmə dɛ lay kɔ́ d'odi takubi liə lé d'ingə lapiya ya tɔ.

† 6:34 6:34 Mat 9:36

7

*Parisi-je kɪ nɛkobe lə-dé**Mat 15:1-9; Luk 11:37-41*

¹ Parisi-je, kɪ dow-je kɪ nɔ́-je kɪ 'to njéndó dow-je ndukun-je d'ɪ mɛɛ ɓebo Jorijalɛm-ti 'ree 'kəw-nɔ́ rɔ́ Jeju-ti. ² Rəmə də d'oo kɪ njéndó né-je liə kɪ dan-ti-je 'tɔgɪ ji-dé al ya d'uso-né né, adi kɪ go né kɪ kɔbɛ-ti lə-dé rəmə də d'oo d'adi to né kɪ tɔ́ yoro. ³ Parisi-je lé, də kɪ ndəgɪ jipi-je lay ya 'to njétəl rɔ́-dé go nɛkobe-ti lə ka-dé-je, adi də 'tɔgɪ ji-dé d'adi aa njay-njay ɓá d'uso-né né. ⁴ Loki d'ɪ lokosi-ti rəmə, d'a tɔgɪ rɔ́-dé lay ɓəy ɓá d'a kuso né. Nɛkobe-je kɪ rangi nɔ́ ya kɪ də 'təl rɔ́-dé go-ti adi to tɔgɪ kɔbi-je, kɪ gùm-je, kɪ jo simɔ́-je. ⁵ ɓɛɓa Parisi-je kɪ njéndó dow-je ndukun-je lé, 'dɔ́jɪ Jeju 'panɛ: Kɔ́o ri ɓá njéndó né-je lə-i 'təl rɔ́-dé go nɛkobe-ti lə ka-ji-je al, adi d'uso né kɪ ji-dé kɪ yoro wa? ⁶ Jeju ilə-dé-ti panɛ: Sɔ́i lé, 'toi njékədkəm dow-je. Ta kɪ Ejay njɛpata kɪ ta Lubə-ti pa sɔbi-né dɔ́-si lé to ta kɪ tɔgrɔ́-ti ya. Lubə adi Ejay ndàngi panɛ:

«Gin dow-je kinlé 'təti kagi-m ndaa ta-dé-ti nɛ,
Ngà mɛɛ-dé tɔ́ gay sə-m.»

⁷ Pole kɪ də 'pol-m kàrè to pole kɪ mɛɛ wəy kare;

Kɔ́o né-je kɪ d'isi 'ndó dow-je lé, to ndukun-je kɪ dow-je d'un kɪ dɔ́-dé.

⁸ Jeju təl pa sə-dé panɛ: Sɔ́i ɪnɔ́i ndukun-je lə Lubə kɔ́gɪ ə isi 'təli rɔ́-si go nɛkobe-ti lə dow-je. ⁹ Təl pa ɓəy panɛ: Sɔ́i uwəi rɔ́-si nɔ́ ya 'mbati ndukun-je lə Lubə rə, kɔ́o ngəm-nɛ nɛkobe-je lə-si. ¹⁰ Kɔ́o Moiyiji panɛ: 'Təti kagi ɓɔbi-i kɪ kɔ́-i. ɛ pa ɓəy panɛ: Dow kɪ pa ta kɪ maji al dɔ́ ɓɔbi-é-ti əsɛ dɔ́ kɔ́-é-ti rəmə, kadi tokɪ təl dowbɛ kɔ́gɪ. ¹¹ Ngà sɔ́i rəmə 'painɛ: Kinə dow pa kɪ ɓɔbi-é əsɛ kɔ́-é panɛ: Né kɪ lé m'a ra-né sə-i lé, to «kɔ́rɓə», adi kɔ́r mɛɛ-é to kɔ́kare kɪ kadi Lubə. ¹² Rəmə sɔ́i ɔ́gɪ dowbɛ kɔ́o kadi ra né madi kɔ́o ɓɔbi-é əsɛ kɔ́-é ngá. ¹³ 'Rai bɛ kin rəmə, to kun ɓá sɔ́i uni nɛkobe kɪ isi 'ndó-i-nɔ́ lé 'bujuri-né ta lə Lubə kɔ́gɪ; ɓá sɔ́i 'rai ko né-je kɪ rangi kɪ bɛ kin nɔ́ ya ɓəy tɔ́.

¹⁴ Jeju təl ɓa kɔ́si dow-je kɪ rɔ́-é-ti ə panɛ: Sɔ́i lay ya 'yəli mbi-si ooi-né ta lə-m, ə kadi 'gəi mɛɛ-é maji tɔ́. ¹⁵ Né kɪ al kɪ ndaa-ti kɔ́w mɛɛ dow-ti kɔ́o təl-é dow-ti kɪ tɔ́ nɛ takəm Lubə-ti goto. Ngà né kɪ ɪ mɛɛ dow-ti tɛɛ ndaa-ti ɓá à ra kadi dowbɛ təl to nɛ kɪ tɔ́ nɛ takəm Lubə-ti. ¹⁶ [Dow kɪ mbi-é tɔ́ kɔ́o kadi oo-né ta rəmə, kadi oo ta kin.]*

¹⁷ Lokɪ Jeju ɪnɔ́ kɔ́si dow-je ɔ́w mɛɛ kəy-ti lé, njéndó né-je liə 'dɔ́jɪ-é kadi ɔ́r mɛɛ gɔ́sta kinlé adi-dé. ¹⁸ Jeju idə-dé panɛ: Sɔ́i lé ya kàrè nɛgə nal-si bɛ tɔ́ wa? Ta lə né kɪ à kɪ ndaa-ti kɔ́w mɛɛ dow-ti kɔ́o təl-é dow-ti kɪ tɔ́ nɛ takəm Lubə-ti al kinlé, sɔ́i kàrè 'gəi al tɔ́ wa? ¹⁹ Kɔ́otələ né kɪ ɪ ndaa-ti lé, ɔ́w tagir-ti lə dow al, ngà ɔ́w mɛɛ-é-ti kɔ́o tɛɛ kɔ́gɪ. Jeju pa bɛ kɔ́o nɛkuso-je lay ya aa njay. ²⁰ Jeju təl pa ɓəy panɛ: Né kɪ ɪ tagir-ti lə dow tɛɛ ndaa-ti ɓá à təl-é dow-ti kɪ tɔ́ nɛ takəm Lubə-ti. ²¹⁻²² Kɔ́o tagir-je kɪ maji al, kɪ ra kaya-je, kɪ ɓɔgi-je, kɪ tɔ́l dow-je, kɪ kiŋə ne-i əsɛ ngɔbi-i kɔ́w sangɪ dow kɪ rangi-je, kɪ kəmkəjɛ-je, kɪ mɛɛndul-je, kɪ kədi-nɔ́-je, kɪ nɛra kɪ go rəbi-é-ti al-je, kɪ kim-nɔ́-je, kɪ kulə ta ndil dow-ti-je, kɪ kɔ́jrɔ́-je, kɪ nɛra kɪ dɔ́ mbə-ti-je kinlé ɪ mɛɛ dow-ti kəy, lo tagir-je-ti liə. ²³ Né-je kɪ maji al lay kinlé tɛɛ mɛɛ dow-ti, ə ra adi dowbɛ təl né kɪ tɔ́ nɛ takəm Lubə-ti.

*Kadmɛɛ lə dené kɪ to jipi al**Mat 15:21-28*

²⁴ Jeju ɪ lo-é-ti kinlé ɔ́w dɔ́nangi Tir-ti, ə ɔ́w mɛɛ kəy-ti kàrɛ bɛ. ɛ ndigi kadi dow gə lo kɪ n'isi-ti al, ngà lo kadi ɓɔyɔ rɔ́-é goto. ²⁵ Kɔ́o dené kàrɛ bɛ, kɪ ndil kɪ maji al ra ngon-é kɪ dené, ɔ́o poy Jeju rəmə, ree usɪ nja-é-ti. ²⁶ Dené kinlé, to dené grɛkɪ kɪ d'oji-é Siri, dɔ́nangi Penis-ti. ɛ nɔ́ ta Jeju-ti kɔ́o kadi tubə ndil kɪ maji al dɔ́ ngon-n'è-ti kɔ́gɪ. ²⁷ Ngà ɓá Jeju idə-é panɛ: 'Adi ngan-je d'uso né 'ndan mɔ́kɪ, kɔ́o kun nɛkuso ta ngan-je-ti kilə kadi ngan bisi-je lé to né kɪ tuwə ra al.† ²⁸ Dené lé təl panɛ: Tɔ́grɔ́-ti ya 'Babɛ, ngà ngan bisi-je kɪ d'a gin tablə kuso né-ti lé, nɔ́-nɔ́ ta ngan-je kɪ tusɪ nangi lé d'a kuso kare. ²⁹ Ngà ɓá Jeju idə-é 'panɛ: Kɔ́o ta kɪ ta-i-ti kin ya, ɔ́w, ndil kɪ maji al lé tɛɛ mɛɛ ngon-i-ti kɪ dené lé kɔ́gɪ ngá. ³⁰ Lokɪ dené təl ɔ́w mɛɛ kəy-ti liə lé, ingə ngon-é lé dɔ́ tirə-ti. Ndil kɪ maji al lé tɛɛ mɛɛ-é-ti kɔ́gɪ ngá.

*Jeju kɪ njɛmbito**Mat 15:29-31*

³¹ Jeju ɪ dɔ́nangi Tir-ti təl al dɔ́nangi Sidɔ́-ti ə ində dan ɓebo-je kɪ dɔ́gɪ gangɪ ɓá ɔ́w tɛɛ ta babo-ti kɪ Galilɛ. ³² Rəmə dow-je 'ree kɪ dingəm kàrɛ kɪ to njɛmbito, adi pa ta mukɪ-mukɪ rɔ́ Jeju-ti ə 'ra ndoo ta-é-ti kɔ́o kadi ində ji-é dɔ́-é-ti. ³³ Jeju ɔ́r-é dan kɔ́si dow-je-ti

* 7:16 7:16 Ta-je kɪ tɔ́ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kɪ dɔ́say kɪ dan-ti-je kɪ 'ndàngi kɪ ji-dé kɪ ta grɛkɪ.

† 7:27 7:27 Ngan-je lé to jipi-je ə ngan bisi to dow-je kɪ 'to jipi-je al tɔ́.

ow siə kà kár-é mbəngi, ɛ tulə nɡan ji-é-je mbi njəmbitɔ-ti lé ə ra man ta-é ji-é-ti ɔdi-né ndɔ-é tɔ. ³⁴ Go-ti, un kəm-é kɪ dɔrɑ-ti, ilə koo puu ə panè: «Epata», kɔr mɛɛ-é tɔ «tɛɛ.» ³⁵ Rəmə tajinati nè ya mbi-é tɛɛ, ndɔ-é dɪrə bə̀rə̀rə̀, adi pa ta maji. ³⁶ Jeju ndə̀ji-dé kadi 'pa ta-é d'adi dow oo al. Ngà ɛ ndə̀ji-dé nɑ rəmə, dɛ d'ilə mbɛ-é ki kete-kete tɔ. ³⁷ Né kinlé ɔr ndil-dé nɑ adi 'panè: Kay! Né ra-é-je maji dɔrɔ, njəmbitɔ-je kàrè ɛ adi-dé d'oo ta rəm, bá dɛ kɪ ndɔ-dé dɔɔ kàrè adi-dé 'pa ta rəm tɔ.

8

Ta kɪ sobi dɔ mbə kɪ siri kɪ nɡan kanji

Mat 15:32-39; Mar 6:35-44

¹ Ndɔ-é-ti kinlé, kosi dow-je kɪ 'tò nduy-nduy ya 'təl kəw-nɑ rɔ Jeju-ti rəmə, né kɪ kadi d'uso goto; beba Jeju bá njéndó né-je liə idə-dé panè: ² Ta ɔ mɛɛ-m kɔɔ kosi dow-je kan! Kɔɔ dɛ 'ra ndɔ mutə sə-m bone ya, ngà né kɪ kadi d'uso goto. ³ Ə kinə m'ɪnə-dé m'adi d'ow bɛɛ mɛɛ-dé bo bè lé, d'a gudi rəbəə kɔɔ dɛ kɪ nɑ-je d'ɪ əbi. ⁴ Beba njéndó né-je liə d'ilə-é-ti 'panè: Ngà dow à kingə mbə rá diləlo-ti nè kɔɔ kadi d'uso 'ndan wa? ⁵ Jeju də̀ji-dé panè: Mbə ra kandangi ji-si-ti wa? Dɛ 'panè: J'ow kɪ mbə siri. ⁶ Beba Jeju adi dow-je d'isi nangi rəmə ɔy mbə kɪ siri lé, ra oiyo Lubə ə ɡangɪ danɑ, təl-né adi njéndó né-je liə kɔɔ kadi 'ləbi kosi dow-je ə dɛ 'ləbi-dé ya tɔ. ⁷ Njéndó né-je lé d'ow kɪ nɡan kanji sɛ tɔ. Jeju ra oiyo Lubə dɔ nɡan kanji-ti lé ə 'təl-né adi njéndó né-je 'ləbi dow-je dɔ-ti. ⁸ Dow-je d'uso né 'ndan ndə̀ndə̀ bɑ dɔdum-é-je nɑy adi d'oy jangá siri. ⁹ Dɛ kɪ d'uso né lé d'a ra budɔgi lo so je bè. Go-ti, Jeju ɪnə-dé adi d'ow. ¹⁰ Ə tajinati nè ya ɛ al mɛɛ tɔ-ti, nati kɪ njéndó né-je liə ə d'ow dɔnangi Dalmanuta-ti.

Parisi-je 'də̀ji nékɔji

Mat 16:1-4

¹¹ 'Parisi-je 'ree rɔ Jeju-ti 'naji siə ta. Dɛ 'ndigi nɑ-é kɔɔ koo ta kɪ mɛɛ-é-ti adi 'də̀ji-é kadi ra nékɔji kɪ ɪ dɔrɑ-ti kadi d'oo. ¹² †Jeju ilə mɛɛ-é puu ə panè: Kɔɔ ri bá dow-je kɪ nɡosnè kin də̀ji-né nékɔji wa? Ooi maji, m'a kidə̀-si rəsi kɪ dow à ra nékɔji kadi dow-je kɪ nɡosnè kin al. ¹³ Go-ti, Jeju ɪnə-dé, al mɛɛ tɔ-ti gangi ba ɔw turə.

Ta lə əm lə Parisi-je kɪ əm lə Erodɪ

Mat 16:5-12

¹⁴ Mɛɛ njéndó né-je ɔy dɔ mbə-ti adi d'un al; dɛ d'ow kɪ mbə káre ya par mɛɛ tɔ-ti. ¹⁵ †Jeju ndə̀ji-dé panè: «Səi kan! Ooi go rɔ-si maji kɔɔ əm lə Parisi-je kɪ əm lə Erodɪ.» ¹⁶ Njéndó né-je 'pa-nɑ ta dan-dé-ti 'panè: Ta lə mbə kɪ goto ji-ji-ti lé bá ɛ pa-né ta kin bè kɔɔ. ¹⁷ Jeju gə ta kɪ mɛɛ-dé-ti gow adi də̀ji-dé panè: Kɔɔ ri ə 'pai-nɑ ta dan-si-ti kɔɔ mbə kɪ goto ji-si-ti lé wa? Səi 'gəi al ya bəy wa? Kəm-si ijə dɔ-ti al wa? ¹⁸ †Se to mɛɛngɑ wa? Kəm-si tɔ ya, rəmə ooi-né lo al wa? Mbi-si tɔ ya, rəmə ooi-né ta al wa? Mɛɛ-si ole dɔ-ti al wa? ¹⁹ Loki ndɔkɪ m'ləbi mbə mɪ dow-je budɔgi lo mɪ lé se ɔyi dɔdum-é kɪ nɑy kàrè kandangi wa? Dɛ 'panè: Dɔgi gidɪ-é joo. ²⁰ Ə loki ndɔkɪ m'ləbi mbə kɪ siri dow-je budɔgi lo so lé, ɔyi dɔdum-é kɪ nɑy jangá kandangi wa? Dɛ 'panè: «J'oy jangá Siri.» ²¹ Beba Jeju təl idə-dé 'panè: «Kin ya kàrè 'gəi gin-é al ya bəy wa?»

Jeju dɛ kɪ njəkəmtɔ kɪ Betsayda

Mar 10:46-52; Jɑ 9:1-11

²² Loki 'ree 'tɛɛ mɛɛ bɛ-ti kɪ Betsayda lé, dow-je 'ree kɪ njəkəmtɔ rɔ Jeju-ti, 'nɔ ta-é-ti kɔɔ kadi ɔdi rɔ-é. ²³ Beba Jeju uwə ji njəkəmtɔ lé, ɔr-é ɔw siə gidɪ bɛ-ti, ra man ta-é kəm-é-ti ə ində ji-é dɔ-é-ti bəy bá də̀ji-é panè: Se oo né madi wa? ²⁴ Njəkəmtɔ lé tɛɛ kəm-é ə panè: M'oo dow-je, ngà m'oo-dé 'titi-nɑ kɪ kagi-je bè ə d'ow njiyɔ. ²⁵ Jeju təl ində ji-é kəm-é-ti gogi; loki njəkəmtɔ lé tɛɛ kəm-é rəmə, ɛ ingə lapiya ə oo né kɪ rá-rá ya kàrè gə. ²⁶ Beba Jeju ɪnə-é kadi ɔw bɛɛ rəmə, idə-é panè: «'ɔw mɛɛ bɛ-ti al ngá.»

Piyər pa rəsi kɪ Jeju tɔ dow kɪ Lubə mbəti-é

Mat 16:13-20; Luk 9:18-21

²⁷ Jeju ɔw nati kɪ njéndó né-je liə mɛɛ nɡanbɛ-je-ti kɪ donangi Sejare-ti lə Pilipli. Loki d'isi d'ow lé ɛ də̀ji-dé panè: «Dow-je 'panè m'to nɑ wa?» ²⁸ †Beba dɛ d'idə-é 'panè: «Dow-je kɪ dan-ti-je 'panè: "I 'to Jɑ kɪ njera dow-je batəm", ə dɛ kɪ nɑ-je 'panè: "I 'to Eli", ə dɛ kɪ rangɪ 'panè: "I 'to kɪ káre dan njépata-je kɪ ta Lubə-ti."» ²⁹ †Ngà Jeju təl də̀ji-dé panè: «Ə kɪ go gə-é-ti lə-si sɛi ya bè lé, mɑ m'to nɑ wa?» Piyər idə-é panè: «I 'to Kristi*.» ³⁰ Beba Jeju ndə̀ji-dé nɑ kadi 'pa d'adi dow oo al.

† **8:11** 8:11 Mat 12:38; Luk 11:16 † **8:12** 8:12 Mat 12:39; Luk 11:29 † **8:15** 8:15 Luk 12:1 † **8:18** 8:18 Mar 4:12 † **8:28** 8:28 Mar 6:14,15; Luk 9:7,8 † **8:29** 8:29 Jɑ 6:68,69 * **8:29** 8:29 Kristi lé kor mɛɛ-é tɔ dow kɪ Lubə mbəti-é.

Jeju pa ta kí dɔ koy-é-ti kɔ tɔsi ndəl-ti liə

Mat 16:21-28; Lük 9:22-27

³¹ Jeju ndó né njéndó né-je liə panè: «Tò kadi Ngon lə dow à kingə kɔ ɲa, 'ngatɔgi-je lə jipi-je kɔ njékun dɔ njégugnè-je lə Lubə, kɔ njéndó dow-je ndukun-je, d'a mbati-é, d'a tɔl-é, ngà ndɔ kɔ njékungni-ti mutə rəmə à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ.» ³² Ɛ idə-dé ta kin rəsi, befa Piyər ɔr-é ɔw siə kəl káre ɔw kol siə. ³³ Ngà Jeju təl kəm-é oo njéndó né-je liə ə ndángi Piyər panè: «Satə, 'ɔti kɔ rangi ta-m-ti, kɔ tagir-je lə-i to tagir-je lə dow-je, ɓi to tagir-je lə Lubə al.» ³⁴ †Go-ti, Jeju ɓa kosi dow-je nati kɔ njéndó né-je liə idə-dé panè: «Kinə dow ndigi kun go-m rəmə, kadi ta rɔ-é ɔ-é al, kadi un kagdəsi liə uti ə un go-m. ³⁵ †Kɔ dow kí rá-rá kí ndigi kaji rɔ-é rəmə à tuji rɔ-é, ngà dow kí ilə rɔ-é kɔgi kɔ ta lə-m əse kɔ ta lə Poyta kí Maji lé à kaji rɔ-é. ³⁶ Kadi dow ingə né-je kí dɔnangi-ti nə lay ə ndil-é tuji lé, maji-é to ri wa? ³⁷ Ri ɓá dow à kadi kɔ kɔr-né tó ndil-é wa? ³⁸ Kɔtələ dow kí ra rɔsɔl dɔ-m-ti, kɔ dɔ ta-je-ti lə-m nɔ dow-je-ti kí kaglo-ti kí ngɔsnè kí 'to njérakaya-je, kí njéramajal-je kinlé, Ngon lə dow kàre à ra rɔsɔl dɔ dowbè-ti loki ɛ à ree dan rifa-ti lə Bɔbi-é nati kɔ malayka-je kí d'aa njay lé tɔ.»

9

¹ Jeju təl idə-dé ɓəy panè: Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí dow-je madi dan ɔ-je-ti kí d'a nə kinlé, d'a koo kɔɓe lə Lubə kí à ree kɔ tɔgi kinlé kɔ kəm-dé ɓəy ɓá d'a koy.

Ta kəm Jeju mbəl adi tò gay

Mat 17:1-13; Lük 9:28-36

² †Nɔ mekə go-ti, Jeju adi Piyər, kɔ Jaki, kɔ Ja d'ow siə d'ow d'isi kɔ kár-dé dɔ mbal-ti kí ngal rəmə rɔ-é mbəl tò gay takəm-dé-ti. ³ Kubi-je liə ndɔy ngilingi-ngilingi, nda mbəy-mbəy ə to nda kí dow kí dɔnangi-ti nə kí à kasi ra né kadi nda bin ya dow. ⁴ Rəmə Eli dɛ kɔ Moiyiji 'tɛɛ sə-dé koy ə d'a d'ɔji ta kɔ Jeju. ⁵ Befa Piyər idə Jeju panè: Njéndó dow-je né, maji ɲa kadi j'isi nə ya ngà. Adi j'rai kəykubi mutə; káre à to 'lə-i, káre to 'lə Moiyiji ə káre to 'lə Eli tɔ. ⁶ Piyər ngə ta kí à pa al, kɔtələ ɓəl ində bandi-dé gangi. ⁷ †Kilndi ree səbi dɔ-dé-ti rɔpi rəmə ndi dow ɓa dan kilndi-ti lé panè: Ɛ kinlé, to ngon-m; m'ində-é dan kəm-m-ti; ooi ta liə. ⁸ Tajinati nə ya njéndó né-je 'gɔ lo 'gəə dɔ-dé rəmə d'oo dow kí rangi al, ngà Jeju ya kɔ kár-é ɓá ɔ sə-dé. ⁹ Loki d'i dɔ mbal-ti d'isi risi nangi lé, Jeju ndəji-dé panè: «Né kí ooi kinlé, 'pai ta-é adi dow oo al ya sar kadi Ngon lə dow tɔsi-né ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy.» ¹⁰ Dɛ təl rɔ-dé go ta-ti kinlé ya, ngà dɛ 'dəji-nə ta 'panè se tɔsi ndəl kində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy kinlé kɔr mɛɛ-é to ri ən wa? ¹¹ †Befa dɛ dəji Jeju 'panè: «Kɔ ri ɓá njéndó dow-je ndukun-je 'panè: "Tò kadi Eli ree mɔki tá" wa?» ¹² Ɛ idə-dé panè: «Eli lé, à təl ree kete ə à kɔsi nja né-je nati kɔ gangi-é gangi-é lay. Ngà kɔ ri ɓá 'ndangi 'panè: "Ngon lə dow à kingə kɔ ɲa rəm, dow-je d'a nədɛ-é rəm lé wa?" ¹³ Ngà m'a kidə-si rəsi kí Eli lé ree ngà ə dow-je 'ra siə né-je kí mɛɛ-dé ndigi titi kí 'ndangi-nə ta kí səbi dɔ-é lé ya.»

Jeju tubə ndil-je kí maji al dɔ ngon-ti

Mat 17:14-21; Lük 9:37-43

¹⁴ Loki 'təl ree ngosi kɔ ndəgi njéndó né-je lé, d'oo kí kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya d'ilə-nə 'gəə dɔ-dé ɓá njéndó dow-je ndukun-je d'isi 'naji sə-dé ta. ¹⁵ Befa loki dow-je d'un kəm-dé d'oo Jeju rəmə, kàdi-dé uwə-dé pəy ə d'ay ngodi kɔ rɔ-é-ti kɔ rə-é lapiya. ¹⁶ Jeju dəji njéndó né-je liə panè: Isi naji sə-dé ta dɔ ri-ti wa? ¹⁷ Dow káre dan kosi dow-je-ti idə-é panè: Njéndó dow-je né, m'ree kɔ ngon-m rɔ-i-ti, kɔtələ ndil kí maji al ra-é adi pa ta al. ¹⁸ Lo lay ya kí ndil kí maji al kin uwə-é-ti lé, itə-é ilə-é nangi rəm, əm ta-é i puki-puki rəm, uso ngangi-é məgəgə-məgəgə rəm, ɓá ndaji-é ndəy-ndəy rəm tɔ. M'dəji njéndó né-je lə-i kadi 'tubə ndil kí maji al kinlé dɔ-é-ti kɔgi ya, ngà dɛ d'asi al. ¹⁹ Befa Jeju idə-dé panè: Sɔi ko dow-je kí njémeŋga-je kan! M'a kisi sə-si nati asi kaglo ban ɓəy wa? M'a kisi dɔ-ti sə-si asi kaglo ban ɓəy wa? 'Ree kɔ ngon lé rɔ-m-ti nə bə. Ə d'un ngon lé 'ree siə rɔ-é-ti. ²⁰ Loki ngon lé oo Jeju taá ya rəmə, ndil kí maji al lé ɔsi-é kɔ tɔgi-é adi-é usi nangi ə ndur kuti-kuti adi əm ta-é i puki-puki. ²¹ Jeju dəji ɓɔbi ngon lé panè, né kinlé ra-é bə asi dɔkaglo ban ngà wa? Ɛ ilə-é-ti panè: Ra-é ngon-é-ti nɔ ya ə ²² taá-taá ya ndil lé ɔsi-é ilə-é pərəə-je, ilə-é mani-je kɔ kadi-é oy. Ngà kinə 'a kasi ra né madi rəmə, 'oo kəmtondoo lə-ji ə 'ra sə-ji. ²³ Jeju ilə-é-ti panè: I 'dəji-m 'panè se m'a kasi wa? Dow kí adi mɛɛ-é lé, né kí à dum-é ya goto. ²⁴ Lo-é-ti kin ya ɓɔbi ngon lé ilə ɓɔbi ndi-é nangi panè: M'adi mɛɛ-m, 'ra sə-m kɔ kadmɛ lə-m asi al. ²⁵ Loki Jeju oo kí kosi dow-je d'ay miriri-miriri kɔ rɔ-dé-ti rəmə, ndangi ndil kí maji al lé panè: «I ndil kí

† 8:34 8:34 Mat 10:38; Lük 14:27 † 8:35 8:35 Mat 10:39; Lük 17:33; Ja 12:25 † 9:2 9:2 2Pi 1:17,18 † 9:7 9:7 Mat 3:17; Mar 1:11; Lük 3:22 † 9:11 9:11 Mat 11:14

njèkɔgi dow koo ta, njèkɔgi dow pa ta kinlé, m'un ndu madi-i kadi 'teɛ meɛ ngon-ti kin kɔgi ə 'təl 'ree meɛ-é-ti gogi al ya riw ngá.»²⁶ Ə ndil kí maji al ur kəə ə ɔsi ngon lé kí tɔgi-é n̄á bá teɛ-né kɔgi meɛ-é-ti. Ngon lé tò titi dow kí oy bə, adi dow-je kí d'á lo-é-ti lé 'pané ɛ oy.²⁷ Ngá Jeju uwə ji-é, un-é-né kí taá ə ɛ i ɔ taá.

²⁸ Loki Jeju ɔw kəy rəmə, njéndó né-je liə d'isi siə kí kár-dé ngá bá 'dəji-é 'pané: Kdo ri bá je ya kí do-ji j'asi tubə ndil kí maji al kinlé kɔgi al wa? ²⁹ Befa ɛ idə-dé pané: Ko ndil-je kí bə kinlé, ta kí pa kí Lubə ya par bá dow à tubə-dé-né.

Nja joo kí Jeju pa ta kí do koy-é-ti kí do tɔsi ndəl-ti liə

Mat 17:22-23; Luk 9:43-45

³⁰ D'í lo-é-ti kinlé d'ow ə d'ində donangi Galile 'gangi rəmə, Jeju ndigi kadi dow gə al. ³¹ Kdo ɛ ndó né njéndó né-je liə taá-taá ə idə-dé pané: «D'a kilə Ngon lə dow ji dow-je-ti kdo kadi 'tol-é, ngá ndo mutə go ndo koy-é-ti lé, ɛ à tɔsi ndəl kində lo teɛ.»³² Ngá njéndó né-je 'gə meɛ ta kinlé al rəm, bá də 'bəl lo dəji-é ta do-ti rəm to.

Ná to kí boy do madi-é-je-ti wa?

Mat 18:1-5; Luk 9:46-48

³³ Də 'ree 'teɛ Kapərnayim. Ə loki d'isi kəy ngá bá Jeju dəji njéndó né-je liə pané: Ri bá 'naji-n̄a ta do-ti rəbə lé wa? ³⁴ †Ngá də d'ilə-é-ti al, kdotalə do rəbi-ti lé, d'ow 'naji-n̄a ta 'pané se ná bá to kí boy n̄a dan-dé-ti wa? ³⁵ †Befa Jeju uwə lo isi-ti nangi ə ba njéndó né-je kí dɔgi gidi-é joo lé kí rɔ-é-ti bá idə-dé pané: Dow kí ndigi to kí dɔsəy lé, kadi təl rɔ-é kí sɔy dow-je lay rəm, bá kadi-é təl rɔ-é ngonnjékullə-ti lə dow-je lay rəm to. ³⁶ Go-ti, Jeju un ngon kí ndé bə adi-é ɔ dan-dé-ti danə ə go-ti təl uwə-é kadi-é-ti bá idə-dé-né ta pané: ³⁷ †Dow kí rá-rá kí uwə ngon kí titi ɛ kin bə kí rɔ-é-ti kdo ta lə-m kin rəmə, to mə ya dowbə uwə-m kí rɔ-é-ti to tin. Ə dow kí uwə-m kí rɔ-é-ti lé, to mə bə bá dowbə uwə-m kí rɔ-é-ti al, ngá to njékulə-m bá dowbə uwə-é kí rɔ-é-ti tin.

Dow kí ɔsi ta Jeju al lé to dow liə

Luk 9:49-50

³⁸ Já idə Jeju pané: «Njéndó dow-je né, je j'oo dow káre un ri-i bá isi tubə-né ndil-je kí maji al do dow-je-ti ə j'sangi kadi j'ɔgi-é do-ti kdo ɛ un go-ji al.»³⁹ Jeju pané: «Ōgi-é do-ti al, kdo dow kí ra nékɔji kí ri-m lé, à təl tajinati n̄ə pa ta kí maji al do-m-ti go-ti al.»⁴⁰ †Kdo dow kí ɔsi-ji kà ta al lé, to dow lə-ji. ⁴¹ †Dow kí adi-si man kəy meɛ kaman káre kdo to kí sɔi 'toi dow-je lə-m mə Kristi* lé, ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí dowbə kin à nal nékugə dɔji-é al.

Ta lə dow kí ra madi-é adi ra majal

Mat 18:6-9; Luk 17:1-2

⁴² Ngá kinə dow ra dow káre dan ngan dow-je-ti kí d'adi-m meɛ-dé kin adi-é ra majal lé, lé 'dɔɔ mbal kusi ko kí boy mindi-é-ti bá d'ilə-é-né dan babo-ti ya kərə 'liə tò soti bəy. ⁴³ †Kinə ji-i ra-i adi 'ra majal rəmə, 'gangi-é ilə-é kɔgi; kadi 'ow lo kiskəm-ti kí ji-i káre lé tò soti itə kadi 'ngəm ji-i joo lay ə 'ow-né dan pər-ti kí tò sartangani. ⁴⁴ [Lo-é-ti kinlé kode-je kí rɔ dow-ti d'a koy al rəm, bá pər kí titi kərə à koy al rəm to.]† ⁴⁵ Kinə nja-i ra-i adi 'ra majal rəmə, 'gangi-é ilə-é kɔgi; kadi 'ow lo kiskəm-ti kí nja-i káre lé, tò soti itə kadi 'ngəm nja-i joo lay ə 'ow-né dan pər-ti kí tò sartangani. ⁴⁶ [Lo-ti kí kode-je kí rɔ dow-je-ti d'a koy al rəm, bá pər kí titi kərə à koy al rəm to.]‡ ⁴⁷ †Kinə kəm-i ɔw sə-i adi 'ra majal rəmə, 'ɔr-é 'ilə-é kɔgi. Kadi 'ow kɔbɛ-ti lə Lubə kí kəm-i káre-rə lé tò soti itə ngəm kəm-i joo lay ə d'ilə-i-né dan pər-ti kí tò sartangani. ⁴⁸ Lo-ti kí kode-je kí rɔ dow-je-ti d'a koy al rəm, bá pər kərə à koy-ti al rəm to. ⁴⁹ Kdo dow kí ində dan pər gangi lé aa njay-njay ə titi-n̄a kí kati bə. ⁵⁰ †Kati to né kí maji ya, ngá kinə mbinə-é ɔr kɔgi lé dow à ra-né ban bá à təl dɔ gogi bəy wa? Adi rɔ-si taa kati ə isi-n̄a kí lapiya.

10

Ta kí do gángi-n̄a-ti lə dené kí dingəm

Mat 5:31-32; 19:1-12; Luk 16:18; Det 24:1-4

¹ Jeju i lo-é-ti kin ɔw donangi Jude-ti gidi ba jurdɛ-ti. Kosi dow-je 'təl 'kəwɔn rɔ-é-ti, ə titi kí ɛ ra-né low-low lé, ɛ ndó-dé né ya bəy. ² Rəmə Parisi-je 'ree rɔ-é-ti kdo n̄a-é koo

† **9:34** 9:34 Luk 22:24 † **9:35** 9:35 Mat 20:26,27; 23:11; Mar 10:43,44; Luk 22:26 † **9:37** 9:37 Mat 10:40; Luk 10:16; Já 13:20 † **9:40** 9:40 Mat 12:30; Luk 11:23 † **9:41** 9:41 Mat 10:42 * **9:41** 9:41 Kristi lé kor meɛ-é to dow kí Lubə mbətə-i. † **9:43** 9:43 Mat 5:30 † **9:44** 9:44 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto meɛ mbete-je-ti kí dɔsəy kí dan-ti-je kí 'ndangi kí ji-dé kí ta greki. † **9:46** 9:46 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto meɛ mbete-je-ti kí dɔsəy kí dan-ti-je kí 'ndangi kí ji-dé kí ta greki. † **9:47** 9:47 Mat 5:29 † **9:50** 9:50 Mat 5:13; Luk 14:34,35

ta kí mgeé-ti adi 'dají-é 'panè se to tó-é kadi dow tubø ne-é wa? ³ Jeju ilø-dé-ti panè: Moiyiji un ndu do-ti adi-si panè ri wa? ⁴ †Dø tøl d'idø-é 'panè: Moiyiji lé un ndu panè: Kinø dow tubø ne-é rømə kadi 'adi-é mbete tubø ðane. ⁵ Beða Jeju tøl panè: To ta læ mgeŋgə læ-si bə Moiyiji ndāŋgi-né ndukun kinlé adi-si. ⁶ Ngə lo kulə gin dɔnangi-ti lé, Lubə ra dené kɔ dingəm. ⁷ Gin-é kin bə dingəm ə kinø-né kɔ-é kɔ bɔbi-é kɔ tɪŋə nati kɔ ne-é. ⁸ †Dø dɛ joo lay ya 'tøl kubru rɔ kɔ kære-rè. Adi dɛ 'to dow-je joo al ngə; ngə 'to kubru rɔ kɔ kære-rè. ⁹ Né kɔ Lubə tɔ nati lé, kadi dow tuti al. ¹⁰ Loki d'isi mgeə kəy-ti lé, njéndó né-je 'tøl 'dají-é ta do-ti ya bøy. ¹¹ †Beða idø-dé panè: Dow kɔ tubø ne-é bə taa dené kɔ rangi lé, ɛ ra kaya nɔ ne-é-ti kɔ kete. ¹² Rəm bə dené kɔ inø ngɔbi-é ə taa dingəm kɔ rangi kære ra kaya ya tɔ.

Ta læ Jeju kɔ ngan-je kɔ do-dé nøy

Mat 19:13-15; Luk 18:15-17

¹³ Dow-je 'ree kɔ ngan-je rɔ Jeju-ti kɔ kadi indø ji-é do-dé-ti. Ngə njéndó né-je 'køl sə-dé. ¹⁴ Loki Jeju oo né kɔ 'ra kinlé rømə, mgeé-é ɔ-é adi idø-dé panè: «Inøi ngan-je 'ree rɔ-m-ti, bɔ ɔgi-dé al, kdɔtalə kɔbɛ læ Lubə tɔ kɔ dow-je kɔ 'titi-nə sə-dé bə. ¹⁵ †Ooi maji, m'a kidø-si rəsi. Dow kɔ ndigi kɔbɛ læ Lubə titi-nə kɔ ngon kɔ sɛ ndigi-né kin al lé ə kow-ti ndə bə al.» ¹⁶ Go-ti, Jeju uwø ngan-je lé kɔ rɔ-é-ti, ə indø ji-é do-dé-ti bə tɔr-né ndi-é do-dé-ti.

Ta læ dingəm kɔ njénékingø

Mat 19:16-30; Luk 18:18-30

¹⁷ Loki Jeju un røbi isi ɔw rømə, dingəm kære əy ngɔdi go-é-ti, tɔsi məkøji-é nangi nɔ-é-ti ə dají-é panè: «Dow kɔ maji kɔ njéndó dow-je né, ri bə m'a ra bə m'a kisi-né kəm sartagangi wa?» ¹⁸ Jeju idø-é 'panè: «Kɔ rɔ bə i 'ba-m dow kɔ maji wa? Dow kɔ maji goto, Lubə ya kɔ kære-é ə maji. ¹⁹ 'Gə ndukun-je læ Lubə gow: "A tøl dow al, 'a ra kaya al, 'a bɔgi al, 'a tətɔ ta kɔ ndāŋgi al, 'a ra né kɔ maji al kɔ dow al, 'a tətɔ kagi bɔbi-i kɔ kɔ-i."» ²⁰ Dingəm lé ilø-é-ti panè: «Njéndó dow-je né, basa-m-ti nuy ya m'tøl rɔ-m go né-je-ti kin lay.» ²¹ Jeju oo-é gɔrɔrɔ, ndigi-é ə idø-é panè: «Né kære nal-i bøy. 'ɔw 'ndogi nékingø-i lay ə 'ləbi læ-é njéndoo-je rømə ndø-é 'a kingø nə dɔrɔ-ti ə 'ree un go-m.» ²² Ngə rømə dingəm lé rɔ-é nəl-é do ta-ti kinlé al, adi ɔti ɔw kɔ røkati kanəŋə, kɔ do dow kɔ nékingø-é nə.

²³ Beða Jeju oo lo gəə do-é, bə idø njéndó né-je læ panè: «Kadi njénékingø-je d'ɔw kɔbɛ-ti læ Lubə lé, to né kɔ ngə nə.» ²⁴ Ta kɔ Jeju pa lé ɔr ndil njéndó né-je. Beða Jeju tøl idø-dé panè: «Ngan-m-je, kow kɔbɛ-ti læ Lubə lé ngə nə. ²⁵ Kadi jambal dəə bə libri-ti lé to né kɔ ngə nə ya, ngə kadi njénékingø ɔw kɔbɛ-ti læ Lubə lé to né kɔ ngə itø-é bøy.» ²⁶ Ta kinlé ɔr ndil njéndó né-je ta madi-é-ti ya bøy, adi 'pa-nə ta dan-dé-ti 'panè: «Tø bə ngə nə bə ə kaji wa?» ²⁷ Jeju oo-dé gɔrɔrɔ ə 'panè: «Né kinlé dow-je bə dum-dé bɔ dum Lubə al, kɔ Lubə lé né kɔ dum-é got.»

²⁸ Rømə Piyər idø-é panè: «Yøn, je kinlé, j'tusi né-je læ-ji j'inø bə j'un go-i tin.» ²⁹ Beða Jeju ilø-ti panè: «Ooi maji, m'a kidø-si rəsi. Dow kɔ inø kəy læ, kɔ ngankɔ-é-je, kɔ kɔnan-é-je, kɔ kɔ-é, kɔ bɔbi-é, kɔ ngan-é-je əse ndɔr-je læ kɔ do ta læ-m rəm, kɔ Poyta kɔ Maji rəm lé, ³⁰ kisi-é kɔ do-é taa nè kin ya ə kingø kɔ rangi do-ti nja bu, adi to kingø kəy-je, kɔ ngankɔ-é-je, kɔ kɔnan-é-je, kɔ kɔ-é-je, kɔ ngan-é-je, kɔ ndɔr-je rəm, bə d'a kulə kəm-é ndoo-je rəm, bə ə kingø kiskəm kɔ sartagangi kaglo-ti kɔ ə ree bøy rəm tɔ. ³¹ †Dow-je nə dan dɛ kɔ kete-ti d'a tøl to dow-je kɔ gogi ə dow-je nə dan dɛ kɔ gogi-ti d'a tøl to dow-je kɔ kete tɔ.»

Nja mutø kɔ Jeju pa ta kɔ do koy-é-ti kɔ do tɔsi ndøl-ti læ

Mat 20:17-19; Luk 18:31-34

³² Loki Jeju kɔ njéndó né-je læ d'un røbi d'isi d'ɔw kɔ Jorijaləm lé, Jeju usi nɔ-dé-ti. Mgeə njéndó né-je gangi man rəm, dow-je kɔ d'un go-dé kære 'bøl rəm tɔ. Beða Jeju bə njéndó né-je kɔ dɔgi gidi-é joo kɔ rɔ-é-ti, pa sə-dé ta kɔ do né-ti kɔ ə tɛə do-é-ti panè: ³³ Yøn, kow kɔ j'isi j'owi kɔ Jorijaləm kinlé, d'a kilø Ngon læ dow-je njékun do njégugnə-je-ti læ Lubə, kɔ jɔ njéndó dow-je ndukun-je-ti. D'a gangta koy do-é-ti rəm, d'a kilø-é jɔ gin dow-je-ti kɔ 'to jipi-je al. ³⁴ D'a soki-é rəm, d'a tubø yoro kəm-é-ti rəm, d'a tindø-é kɔ ndøy marɔw ə d'a tøl-é, ngə ndø kɔ njékungi-ti mutø rømə, ə tɔsi ndøl kindø lo tɛə.

Nédəji læ ngan læ Jebede

Mat 20:20-28; Luk 22:24-27; Jə 13:1-17

³⁵ Jaki kɔ Jə kɔ 'to ngan læ Jebede lé, 'ree rɔ Jeju-ti 'panè: Njéndó dow-je né, j'ndigi kadi 'ra né kɔ j'ow kɔ dají-i kin adi-ji. ³⁶ † Jeju dají-dé panè: Ri bə sɔi ndigi kadi m'ra m'adi-si

wa? ³⁷ Beba de d'ilə-é-ti 'panè: Je lé j'ge kadi ndo kí 'a kisi dan riba-ti lə-i rəmə, 'adi dow kare isi do jikol-i-ti ə kí kare isi do jigəl-i-ti to. ³⁸ †E ilə-dé-ti panè: Səi lé, 'gəi né kí 'dəji lé al. A kasi kingəi kə kí m'a kingə lé kare wa? Əse asi kadi 'ra-si «batəm» kə kí m'a ra lé kare wa? Beba d'ilə-é-ti 'panè: Oiyoy, j'a kasi kare. ³⁹ †Jeju təl ilə-dé-ti panè: Təgrə-ti, kə kí m'a kingə lé a kingəi rəm, batəm kə kí d'a ra-m lé kərə d'a ra-si to.

⁴⁰ Ngə ta lə kisi do jikol-m-ti əse do jigəl-m-ti lé, to ma bə m'a kadi al. Ngə to kdotalə dow-je kí Lubə ya ra go-é kete kdə-dé. ⁴¹ Loki ndəgi-é-je kí dəgi d'oo ta kin bə lé, wəngi ra-dé nə do Jaki-je-ti kí Jə lé. ⁴² †Beba Jeju bə-dé ə idə-dé panè: «Səi 'gəi kí de kí dow-je d'oo-dé kí njəkəbe do gin dow-je-ti kí gay-gay kí donangi-ti né lə, d'ulə kəm dow-je ndoo nə rəm, bə dow-je kí boy-boy kərə d'ə be do dow-je-ti lé kí go lo njətəgi-ti rəm to. ⁴³ †Ngə səi lé, kə-nə kí bə kin ə goto dan-si-ti. Ngə dow kí ndigi kadi n'to kí boy dan-si-ti lé, kadi təl rə-é ngonnjəkullə-ti lə-si bane; ⁴⁴ ə dow kí ndigi kadi n'to kí dəsəy dan-si-ti lé, kadi təl rə-é bə-ti lə-si lay to. ⁴⁵ Kdotalə Ngon lə dow lé ree kdə kadi dow-je 'ra kullə d'adi-é al, ngə ə bə ree kdə ra kullə kadi dow-je rəm, bə kdə kadi rə-é gangi-né do kosi dow-je rəm to.»

Jeju adi Bartime kí njəkəmtə oo lo

Mat 20:29-34; Luk 18:35-43

⁴⁶ Jeju kí njéndó né-je ree 'tege bebo Jeriko-ti. Loki d'isi 'tege kí gidi bə-ti nati kí njéndó né-je liə, kí kosi dow-je kí 'tə nduy-nduy rəmə, njəkəmtə kí 'bə-é Bartime kí to ngon lə Time, isi ngangi rəbi-ti isi kəy né. ⁴⁷ Loki ə oo kí to Jeju kí Najaretí lé, ə ilə bəbi ndi-é nangi nə panè: «Jeju, ngonka Dabidi, 'oo kəmtondoo lə-m.» ⁴⁸ Rəmə dow-je nə 'ndangi-é kadi uti ta-é. Ngə ə ilə bəbi ndi-é nangi nə itə kí kete lé bəy panè: «Ngonka Dabidi, 'oo kəmtondoo lə-m boo.» ⁴⁹ Beba Jeju təl ə nangi ə panè: 'Bai-é kí nə. Ə de 'bə njəkəmtə lé d'idə-é 'panè: «'Uwə rə-i ngə, i taá, ə bə-i.» ⁵⁰ Rəmə njəkəmtə lé ilə kubi kul liə kəgi, ubə nangi rati, i bal əw rə Jeju-ti. ⁵¹ Ə ə dəji-é panè: Ri bə i 'ndigi kadi m'ra m'adi-i wa? Njəkəmtə lé ilə-é-ti panè: «Njéndó dow-je né, kəm-m ya 'adi təl oo lo.» ⁵² Beba Jeju idə-é panè: «'ŋi 'ow, kadi mege lə-i adi-i lapiya.» Rəmə tajinati nə ya kəm-é oo lo ə un rəbi go Jeju-ti.

Jeju mege bebo Jorijalem-ti

11

Ree Jeju Jorijalem

Mat 21:1-11; Luk 19:28-40; Jə 12:12-19

¹ Loki d'isi d'ow kí bebo Jorijalem-ti bə 'ree 'tege ngəsi kí be kí Betpaje, kí Betani kadi mbal kə kəgi Olibiye-je-ti rəmə, Jeju ulə njéndó né-je liə joo panè: ² «ŋwi mege ngonbə-ti kí to nə-si-ti kin, rəmə tajinati nə ya a kingəi ngon koro kí dow al-é al bəy kí 'tə-é nangi ə 'tuti-é, 'reei sə. ³ Kinə dow dəji-si panè: "'Tuti-é kədo ri wa" rəmə idəi-é 'painə 'Babe bə ge-é ə tajinati nə ya ə kiŋə-é kadi-é ree gəgi*»

⁴ Beba njéndó né-je lé d'ow rəmə d'ingə ngon koro kí 'tə-é ndaa-ti, takəy-ti, mbə rəbi-ti ə 'tuti-é to. ⁵ Dow-je kí nə-je kí dan de kí d'ə lo-é-ti lé 'dəji-dé 'panè: «To ri bə 'rai bə wa? 'Tuti ngon koro kinlé kdə ri wa?» ⁶ Ə de d'ilə-dé-ti titi kí Jeju idə-dé-né lé, rəmə d'ingə-dé d'adi d'ow sə.

⁷ Beba 'ree kí ngon koro lé d'adi Jeju ə 'labi kubi-je lə-dé gidi-é-ti adi Jeju isi do-ti. ⁸ Dow-je nə 'labi kubi-je lə-dé do rəbi-ti ə de kí nə-je 'təti balkəm kəgi-je kí mege ndor-je-ti bə 'labi do rəbi-ti.

⁹ Dow-je kí d'ow kete nə-é-ti kí de kí d'ow go-é-ti, 'tur kəə boy-boy 'panè: «Kəgəji to do Lubə-ti! Kadi Lubə tər ndi-é do dow-ti kí njəree kí ri 'Babe.

¹⁰ Kadi Lubə tər ndi-é do kəbe-ti kí isi ree, kadi-é tər ndi-é do kəbe-ti lə ka-ji Dabidi! Kəgəji to do Lubə-ti kí taá nū.»

¹¹ Jeju əw bebo Jorijalem-ti takəy-ti lə Lubə. Loki oo né-je lay kí titi rəmə, ə tege əw Betani kí njéndó né-je liə kí dəgi gidi-é joo kdə ndo isi il ngə.

Ta lə kote kí Jeju man-é

Mat 21:18-19

¹² Lo aa go-ti, loki d'ində lo 'tege mege bə-ti kí Betani lé bə ra Jeju. ¹³ Beba ə un kəm-é oo lo kete nə-é-ti rəmə, oo kote kí mbi-é iti maji ə əw gin-ti kdə koo se n'a kingə kandi-é

† 10:38 10:38 Luk 12:50 † 10:42 10:42 Luk 22:25,26 † 10:43 10:43 Mat 23:11; Mar 9:35; Luk 22:26 * 11:3 11:3 Ta lə kiŋə koro kinlé mege mbete-je-ti kí ndangi kí ji-dé kí ta grəki lé, 'nə-je 'ndangi-ti 'panə to 'bə njəkoro lé bə a kiŋə-é kadi d'ow sə d'adi Jeju ə kí madi rəmə 'panə to Jeju bə a kiŋə koro lé kadi təl ree rə 'bə-é-ti gəgi.

wa. Ngà loki tɛɛ gin-é-ti rəmə, kandi-é goto kdotalə to nəy kandi liə al bəy. ¹⁴ Bəba Jeju idə kote lé panə: «Nda bá dow à kijə kandi-i kuso gogi al ngá. Njéndó né-je d'oo ta liə kí pa lé.»

Jeju tubə njéragati takəy-ti lə Lubə

Mat 21:12-17; Luk 19:45-48; Jə 2:13-22

¹⁵ Loki Jeju kí njéndó né-je liə 'ree 'tɛɛ Jorijalɛm lé, ɛ ɔw takəy-ti lə Lubə rəmə, tubə njéragati-je kí njéndogí né-je kogi, titə tablə-je lə njémbəl-nə là-je kí kagi kisi-je lə njéragati də-je tilə. ¹⁶ Dow káre ya kàrè inə-é adi un né dəə-né takəy-ti lə Lubə al.

¹⁷ Ə ɛ ndó-dé né ə 'panə: 'Ndàngi 'panə:
«Kəy lə-m lé d'a ɓa-é kəy pa ta kí Lubə kí tò kdo gin dow-je lay;
ngá səi adi təl to kəy kisi njéɓogi-je.»

¹⁸ Njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə kí njéndó dow-je ndukun-je d'oo ta liə rəmə 'sangi kəm rəbi tol-é, ngá dɛ 'bəl-é kdo kosi dow-je lay ya néndó liə uwə-dé kí ta. ¹⁹ Loki kadi ur lé, Jeju ində lo tɛɛ mɛɛ ɓebo-ti kí njéndó né-je liə.

Kagi kote kí Jeju man-é lé tuti kurum

Mat 21:20-22

²⁰ Kí ndoɛ ta təl-dé-ti rəmə, njéndó né-je d'oo kí kote lé ɪ taá ya tuti sar tɛɛ njirə-é-ti nangi. ²¹ Bəba mɛɛ Piyər ole dɔ né-ti kí ra-né lé adi, idə Jeju panə: Njéndó dow-je né 'oo, kote kí 'man-é lé tuti kurum tin.

²² Jeju idə-dé panə: «Adi mɛɛ-si Lubə. ²³ †Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí kinə dow madi idə mbal kin panə: "†Ŋti kí rangi lo kin-ti ə 'ɔw 'usi dan babo-ti", ɓá kinə dowbɛ lé tadi ta dɔ-ti al ə adi mɛɛ kí né-é à ra né lé, né-é à ra né ya tɔ.» ²⁴ Gin-é kin ɓá adi m'idə-si: Né lay kí səi 'dəji mɛɛ ta-ti kí pa kí Lubə lé, kadi 'ndai mɛɛ-si kay kí ingəi né-é ngá, rəmə a kingəi né-é ya tɔ.

²⁵ †Ə loki səi ɓi taá kdo pa ta kí Lubə ɓá ooi toki ɔwi kí ta mɛɛ-si-ti kí dow rəmə, inəi go kogi adi-é kdo kadi ɓɔbi-si Lubə kí isi dɔrɔ-ti inə-né go majal-je lə-si kogi adi-si tɔ.

²⁶ [Ngá kinə inəi go majal-je lə madi-si-je kogi al lé, ɓɔbi-si kí isi dɔrɔ-ti à kinə go majal-je lə-si kogi al ya tɔ.]†

Ta kí dɔ tógi-ti lə Jeju

Mat 21:23-27; Luk 20:1-8

²⁷ Loki 'təl ree Jorijalɛm gogi lé, Jeju ɔw njiyə takəy-ti lə Lubə rəmə, njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kí njéndó dow-je ndukun-je, kí 'ngatógi-je lə jipi-je d'ow rɔ-é-ti ²⁸ ə 'dəji-é 'panə: «Ná ɓá adi-i tarəbi ɓá 'ra-né né-je kinlé wa? Ná adi-i tógi ɓá 'ra-né wa?» ²⁹ Jeju ilə-dé-ti panə: «M'a dəji-si ta káre bə ya par; iləi-mi-ti ə m'a kidə-si dow kí adi-m tógi m'ra-né né-je kinlé tɔ. ³⁰ Já lé to Lubə ɓá ulə-é adi ra dow-je batɛm əse to dow-je wa? Iləi-mi-ti.» ³¹ Bəba dɛ 'pa-nə ta dan-dé-ti 'panə: «Kinə j'painə to Lubə ɓá ulə-é lé ɛ à təl panə kdo ri ɓá adi-é mɛɛ-si al wa? ³² Ə kinə j'painə to dow-je ɓá d'ulə-é ya bə lé, bayawəə ... Dɛ 'pa bə kdo dɛ 'bəl kosi dow-je, kdo dow-je lay 'gə kí Já lé to njəpata kí ta Lubə-ti kí tɔgrɔ-ti.» ³³ Bəba dɛ d'idə Jeju 'panə: «J'gə al.» Rəmə Jeju idə-dé panə: «Mə kàrè m'a kidə-si dow kí adi-m tógi ɓá m'ra-né né-je kinlé al ya tɔ.»

12

Gosta kí dɔ njérakullə mɛɛ ndor nduu-ti

Mat 21:33-46; Luk 20:9-19

¹ Jeju pa ta kí gosta panə: Dow káre uwə nduu, ɔr gali dɔ-ti, ra ɓe dɔ ər-ti kdo mbore-né man nduu lé rəm, ur pal ngəm lo titi, ɓəy ɓá adi njérakullə-é-je d'uwə siə dɔ-é kadi 'ra kullə dɔ-ti ə ɔti ɔw mba. ² Loki nəy kijə kandi nduu asi lé, 'ɓa njéndɔr lé ulə ngonnjékullə káre rɔ njérakullə-je-ti lé, kdo kadi d'adi-n'ɛ kandi nduu lə-n'ɛ kí ɓɔbi dɔ-n'ɛ. ³ Rəmə dɛ d'uwə-é, 'tində-é mbuki-mbuki ə d'inə-é d'adi təl kí ji-é kare. ⁴ Ə təl adi ngonnjékullə kí rangi ɔw ɓəy; dɛ d'uwə-é, 'tində dɔ-é mbuki-mbuki ɓá 'taji-é dɔ-ti. ⁵ 'Ba njéndɔr lé təl ulə ngonnjékullə kí rangi ya ɓəy; ɛ kàrè 'tol-é rəm, ɓá dɛ kí rangi nə kí 'ɓa-dé ulə-dé go-ti kàrè 'təl dɛ kí nə-je ɓá 'tində dɛ kí dan-ti-je rəm tɔ. ⁶ Ngon kal liə kí ində-é dan kəm-é-ti ya par ngá ə nəy; adi ɛ to sɔy dow kí ulə-é kí rɔ-dé-ti ə panə: «To ngon-m adi d'a ɓəl gidi-é.» ⁷ Ngá loki njérakullə mɛɛ ndor nduu-ti kinlé d'oo-é rəmə, d'idə-nə ta 'panə: «Ooi, ngon-é kí ndo-é à to njénéndubə lé ə ɔw ree ɔngi. 'Reei adi j'toli-é kadi néndubə təl to kí lə-ji.» ⁸ Bəba d'uwə-é, 'tol-é, 'ndor nin-é d'ilə wale. ⁹ Ngá

† 11:23 11:23 Mat 17:20; 1Kɔ 13:2 † 11:25 11:25 Mat 6:14,15 † 11:26 11:26 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dosay kí dan-ti-je kí 'ndàngi kí ji-dé kí ta greki.

bá Jeju tæl panè: Bè kinlé, ri bá 'bá njëndɔr nduu lé à ra wa? À ree kɔ tɔl njérakullè mɛɛ ndɔr nduu-ti kin kɔgi ə à kɔy dɛ kɔ rangi kində-dé tɔ-dé-ti.

¹⁰ «Ər kɔ njékində kɔy-je d'ilə piringi kɔgi lé bá tæl to ər kɔ maji kɔ sul kɔy-ti.»

Ta kinlé, sɔj 'ndóí mɛɛ mbete-ti kɔ aa njay ooi ya al wa?

¹¹ Né kinlé to kullə ra 'Babe. Ngà kɔ rɔ-ji-ti rəmə, to nékɔju.

¹² Njékun dɔ njégugné-je lə Lubə, kɔ njéndó dow-je ndukun-je, kɔ 'ngatógi-je lə jipi-je 'sangɔ rəbi kɔ kuwə Jeju, kɔ 'gə kɔ ɛ pa gosta kinlé sobi-né dɔ-dé, ngà dɛ 'bəl kosi dow-je. Befa d'inqə-é ə d'ɔti d'ow.

Ta kɔ dɔ lambo-ti lə Sejar

Mat 22:15-22; Luk 20:20-26

¹³ Go-ti, 'təl d'ulə Parisi-je kɔ dan-ti-je, kɔ dow-je lə Erodi kɔ nɔ-je rɔ Jeju-ti, kɔ kadi d'ingə ta madi ta-é-ti ə d'ilə-né ta dɔ-é-ti. ¹⁴ Loki 'ree rɔ-é-ti lé 'dɔji-é 'panè: Njéndó dow-je né, j'gə kɔ i lé 'to njəpata kɔ tɔgrɔ-ti rəm, i 'bəl kəm dow al rəm; kɔ i 'oo maji lə dow kɔ taga nè kin al; ngà i 'isi 'ndó dow-je rəbi lə Lubə kɔ ɔw nati kɔ ta tɔgrɔ-ti. Befa j'dɔji-i kadi idə-ji se to tɔ-é kadi dow ugə lambo lə ngar Sejar wa? Tò kadi j'ugə əse tò kadi j'ugə al wa?

¹⁵ Ngà Jeju gə ta kədkəm dow-je kɔ mɛɛ-dé-ti lé adi idə-dé panè: «Kɔ ri bá 'sangɔ kadi ooi ta kɔ mɛɛ-m-ti wa?» 'Ree kɔ kɔ lə kərə adi-mi m'oo. ¹⁶ Befa 'ree kɔ kɔ lə kərə d'adi-é, ngà bá ɛ təl dɔji-dé panè: «To dɔ nɔ kɔ ri nɔ bá tɔ-ti wa?» Rəmə dɛ d'ilə-é-ti 'panè: «To dɔ Sejar kɔ ri-é.» ¹⁷ Ngà bá ɛ təl idə-dé panè: «Né lə Sejar ə adi Sejar, ngà né lə Lubə rəmə, adi Lubə tɔ.» Ta kɔ Jeju ilə-dé-ti kinlé, ɔr ndil-dé nɔ.

Ta kɔ dɔ tɔsi ndəl kində lo tɛɛ-ti

Mat 22:23-33; Luk 20:27-40

¹⁸ 'Sadusi-je kɔ 'to njəpanè tɔsi ndəl kində lo tɛɛ goto lé, 'ree rɔ Jeju-ti 'dɔji-é ta 'panè: ¹⁹ Njéndó dow-je né, Moiyiji un ndu adi-ji panè: «Kinə dow taa dené bá oji siə ngon al bəy ya ɔy rəmə, ngonkɔ njəgoto-je à taa dené ndubə lé kɔji-né ngan-je kɔ kində-né kɔ-é.» ²⁰ Ngankɔ-nɔ-je d'asi siri bə; ɛ kɔ dɔsɔy taa dené ə oji siə ngon al bəy ya ə ɔy. ²¹ Befa ɛ kɔ njékungɔ-ti joo ree taa dené ndubə lé, rəmə oji siə ngon al ya ə ɔy bəy; njékungɔ-ti mutə kərə bə ya rəm. ²² Bə-bə ya ngankɔ-nɔ-je kɔ siri kin d'oji siə ngon al ya d'oy-né lay rəm, bá dené-é lé kərə ɔy-né go-dé-ti rəm tɔ. ²³ Nɔ kɔ dow-je d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, se dené kinlé à to ne nɔ dan-dé-ti wa? Kɔtəlal dɛ 'taa-é ya siri lay.

²⁴ Jeju tæl idə-dé panè: «Sɔj uri wale, kɔ sɔj 'gəi mɛɛ ta kɔ mɛɛ mbete-ti kɔ aa njay lé al rəm, bá 'gəi tɔgi lə Lubə al rəm tɔ.» ²⁵ Kɔ loki dow-je d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, taanɔ à goto; dow-je d'a kisi titi-nɔ kɔ malayka-je d'isi-né dɔrɔ-ti kin bə. ²⁶ Ta lə tɔsi kɔ dow-je d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, sɔj 'ndóí mɛɛ mbete-ti lə Moiyiji lo-é-ti kɔ Lubə pa-né siə ta dan kam-ti lé ya al wa? ɛ pa siə panè: «M'to Lubə lə Abrakam, Lubə lə Isaki kɔ Lubə lə Jakobi.» ²⁷ Lubə lé to Lubə lə dow-je kɔ d'oy al. Ngà to Lubə lə dow-je kɔ d'isi kəm. Adi sɔj uri wale kur kɔ ngə nɔ.

Ta kɔ dɔ ndukun-ti kɔ boy itə madi-é-je

Mat 22:34-40; Luk 10:25-37; Rəm 13:8-10

²⁸ Dow kərə dan njéndó dow-je ndukun-je-ti oo ndi-dé lo naji-nɔ ta-ti ə gə kɔ Jeju ilə-dé ta-ti kin maji nɔ lé, ɛ ɔti ree rɔ-é-ti dɔji-é panè: «Dan ndukun-je-ti lay lé, ɛ kɔ rá bá to kɔ boy itə madi-é-je wa?» ²⁹ Jeju tæl ilə-é-ti panè: «Ndukun kɔ boy itə madi-é-je lay ən: "Oo, Israyel! 'Babe Lubə lə-ji ya to 'Babe kɔ kərə-é bə. ³⁰ 'A ndigi 'Babe Lubə lə-i kɔ mɛɛ-i kɔ kərə-rè, kɔ ndil-i lay, kɔ tagir lə-i lay, bá kɔ tɔgi-i lay rəm tɔ." ³¹ Ndukun kɔ ɔsi go-é ən: "'A ndigi dow madi-i toki kɔ rɔ-i bə tɔ." Ndukun-je kɔ joo kinlé, ɛ kɔ rangi kɔ boy itə-dé goto.» ³² Njéndó dow-je ndukun lé təl idə-é panè: «Oiyɔ, njéndó dow-je né, ta lə-i to tɔ-é. Lubə lé ra kərə-rè ə ɛ kɔ rangi kɔ ɔsi kəl-é goto rəm, ³³ kadi dow ndigi-é kɔ mɛɛ-é kɔ kərə-rè rəm, kɔ tagir liə lay rəm, kɔ tɔgi-é lay rəm, bá kadi dow ndigi madi-é toki rɔ-é bə rəm kinlé, to né-je kɔ maji itə dɔ-je lay kɔ ró, kɔ ɛ kɔ kilə məsi-dé nangi kadi Lubə.» ³⁴ 'Loki Jeju oo kɔ ɛ təl ilə-é-ti kɔ gosi lé, ɛ idə-é panè: «I 'a sɔy kɔ kɔbɛ kɔ dɔrɔ-ti al.» Befa go-ti lé, dow kɔ bə dɔji ta Jeju ra-é ya goto ngà.

Kristi to ngon lə nɔ wa?

Mat 22:41-46; Luk 20:41-44

³⁵ Loki Jeju un ta ə ɔ ndó né dow-je takəy-ti lə Lubə rəmə, ɛ dɔji ta panè: «Kɔ ri bá njéndó dow-je ndukun-je 'panè Kristi* to ngonka Dabidi wa?» ³⁶ Dabidi ya kərə, loki Ndil kɔ aa njay tɛɛ kɔ dɔ ta adi-é lé ɛ panè:

«'Babe idə 'Babe lə-m panè:

'Ree 'isi do jikol-m-ti sar kadi m'təl njéba-je lə-i gin tógi-i-ti.»

³⁷ Dabidi ya kà do-é ba Kristi 'Babe, ngà ra ban bá Kristi à to ngonka-é bəy wa? Lo-é-ti kinlé kosi dow-je d'oo ta liə kà rənəl.

Ndəji ká sobi do njéndó dow-je ndukun-je

Mat 23:1-36; Luk 20:45-47

³⁸ Mee néndó-ti lé, Jeju pané: «Ooi go rɔ-si maji ki rɔ njéndó dow-je ndukun-je-ti. Kdo de lé nəl-dé kor gama kɔ kubi-je ki ngal puu-puu rəm, 'ndigi kadi dow-je 'ra-dé lapiya kunta-nə lokosi-je-ti rəm, ³⁹ 'ndigi lokisi-je ki kete nɔ dow-je-ti mee kəykəwnə-je-ti lə jipi-je rəm, bá 'sangi lokisi-je ki nɔ dow-je-ti lo nékuso ra nəy-je-ti rəm tɔ. ⁴⁰ De 'kəə né-je ki mee kəy-je-ti lə njəngəwkoy-je kər-kər ə 'pa ta kɔ Lubə d'adi ngal nɔ-nɔ kadi dow-je d'oo-dé-né. Ta kɔ gangi kɔ ngə nɔ ya à ree do-dé-ti.»

Kadkare lə njəngəwkoy kɔ njəndoo

Luk 21:1-4

⁴¹ Go-ti, Jeju isi nangi sobi do ku kilə kadkare kɔ mee kəy-ti lə Lubə isi oo se ban bá dow-je d'isi d'adi-né né Lubə lə-dé wa? Njénékingə-je 'ree d'adi là kɔ nɔ-nɔ. ⁴² Ngə njəngəwkoy kare ki to njəndoo ree ungi silə joo kɔ to né al. ⁴³ Beba Jeju ba njéndó né-je liə idə-dé pané: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; njəngəwkoy kɔ njəndoo kanlé, adi né itə ndəgi dow-je lay kɔ d'adi né kinlé. ⁴⁴ Kdo de kɔ lay kinlé, to man do là-je lə-dé kɔ to mburuki-mburuki bá d'adi tin. Ngə dené kanlé, né liə goto, adi e un sɔy nékingə-é ya adi ə to sɔy né kɔ à kuso kdo kisi-né ya bá un lati adi tin.»

13

Ta lə kəy lə Lubə kɔ Jorijaləm kɔ à tuji

¹ Loki Jeju tɛ kəy-ti lə Lubə kɔ ndaa-ti lé, dow kare dan njéndó né-je-ti liə pané: «Njéndó dow-je né, 'oo kəy kɔ boy kɔ d'ində kɔ ər-je kɔ kurə-kurə kin.» ² Beba Jeju ilə-é-ti pané «'Oo, kəy-je kɔ boy-boy kinlé, d'a tosi tilə kare-kare kadi ər kare ya kare à tò do madi-é-ti al.»

Né-je kɔ à ra né kete nɔ təl Jeju-ti

Mat 24:3-14; Luk 21:7-19

³ Go-ti, Jeju isi do mbal kə kəgi Olibiye-je-ti sobi do kəy lə Lubə rəmə, Piyər, kɔ Jaki, kɔ Ja, kɔ Andre 'ba-é ngərəngi 'dəji-é ta 'pané: ⁴ «'Idə-ji, ndo kɔ rá bá né-je kinlé à ra né wa? Ə ri bá à toji kadi j'gə-né dokaglo-je kɔ né-je kinlé à ra né wa?» ⁵ Beba Jeju idə-dé pané: «'Ində kəmkaa do rɔ-si-ti, adi dow ədi-si al. ⁶ Kdo dow-je nɔ d'a kun ri-m kində do-dé-ti ə d'a pané: "De ya 'to Kristi." Beba d'a kədi-né dow-je nɔ kur-dé-né wale. ⁷ Loki a kooi poy rɔ-je, kɔ ká rɔ-je lé, adi mee-si gangi man al. Lé ban-ban ya kərə né-je kinlé à ra né ya, ngə kə bá à to sɔy né-je al bəy. ⁸ Gin dow-je madi d'a kɔ rɔ kɔ gin dow-je madi, kɔ bə kare à kɔ rɔ kɔ kɔ kare, donangi à yəki kɔ lo-lo, bəbo à kusi. Bə ya kare, à tò titi kulə gin ndo lə dené bə bəy.»

⁹ †«Ooi go rɔ-si maji, kdo d'a kow sə-si nɔ njəngangta-je-ti rəm, d'a tində-si mbuki-mbuki kəykəwnə-ti lə jipi-je rəm, d'a kow sə-si nɔ gubərnər-je-ti kɔ nɔ ngar-je-ti kadi 'gangi ta do-si-ti kdo ta lə-m; beba d'a kingə-né ta kɔ sobi do-m ta-si-ti. ¹⁰ Ngə tò kadi mbə Poyta kɔ Maji lə-m lé, à kusi mbi gin dow-je-ti lay kete bəy bá né-je kin à ra né. ¹¹ Loki d'ow sə-si nɔ njəngangta-je-ti lé, adi mee-si a kəkəkəkə kete kdo ta-je kɔ à pai al; ngə ta kɔ à toki kində ta-si-ti dokədi-é-ti kin ya bá 'pai; kdo to səi bá a pai ta lé al, ngə to Ndil kɔ aa njay bá à kində ta ta-si-ti kadi 'pai.»

¹² «Dow à kun do ngonkə-é ya kadi 'tol-é; bəbi ngon à kun do ngon-é kadi 'tol-é; ngan-je d'a kosi ta njəkoji-dé-je rəm, d'a kun do-dé kadi 'tol-dé rəm. ¹³ †Dow-je lay ya d'a kosi-si kɔ ta kdo ta lə-m. Ngə dow kɔ uwə rɔ-é ngə sar tɛ sɔy-é-ti ə à kaji.»

Ta lə kində kəmkaa do rɔ-ti

Mat 24:15-28; Luk 21:20-24

¹⁴ «Dow kɔ isi ndó mbete* rəmə kadi gə mee ta kin maji. Loki a kooi nékəbi, kɔ né kɔ tò nɛ lo-ti kɔ tuwə kadi tò-ti al rəmə, kadi dow-je kɔ d'isi donangi Jude-ti, d'ay d'ow dan mbal-je-ti. ¹⁵ †Dow kɔ isi do kəy-ti kare, kadi ur nangi kdo kow kəy kun né madi al ngə, ¹⁶ rəm bá dow kɔ a ndorɔ kare, kadi təl ree bəe un kubi kul liə al tɔ. ¹⁷ Ə mee ndo-é-je-ti kin tuji kɔ à kusi do dené-je-ti kɔ njəsəm kɔ de kɔ d'isi d'adi mba ngan-je à tò ban ən ə!»

¹⁸ «Beba 'pai ta kɔ Lubə kdo kadi né kin ra né nəy kul-ti al. ¹⁹ †Kdo ndo-je kinlé, à to ndo kɔ kɔ dum nati kɔ loki Lubə ində-né donangi kin ya dow oo nja kare al bəy rəm,

† 13:9 13:9 Mat 10:17-20; Luk 12:11,12 † 13:13 13:13 Mat 10:22 * 13:14 13:14 Dan 9:27 † 13:15 13:15 Luk 17:31 † 13:19 13:19 Ntd 7:14

bá dow à koo gá-é gogi al ya sar rəm tɔ. ²⁰ Kinə 'Babe gangi ta ndo-je kinlé adi goji al rəmə, dow kí à kaji ya goto. Ngà kə fá é adi ndo-je kinlé goji, kdo dow-je kí ɛ mbəti-dé adi 'to dow-je liə.»

²¹ «Kinə dow idə-si panè: “Kristi† a nè” əse “a yó”, kàrè 'taai ta liə al. ²² Kdotalə, njéba ro-dé Kristi-je, kə njéba ro-dé njépata-je kí ta Lubə-ti d'a kɪ kdo ra nékoji-je, kə né mbəli-je kdo kədi-né dow-je. D'a ra bə sangi-né koo se d'a kɪ dow-je kí Lubə mbəti-dé lé wale kare wa. ²³ Ooi go ro-si maji. Mə m'idə-si rəsi ngá ən!»

Təl ree lə Ngon lə dow

Mat 24:29-31; Luk 21:25-28

²⁴ †Go ndo kɔ-je-ti kí dum nati kinlé,

londul à kuti kəm kadi,

nəy à nda al,

²⁵ †kərwoj-je kí dora-ti d'a tusi nangi,

bá tógi-je kí dora-ti à yəy yəki-yəki.

²⁶ †Rəmə dow-je d'a koo Ngon lə dow à kɪ dora-ti kisi ree dan kilndi-ti kə tógi kí nə rəm, fá kə ríba rəm tɔ. ²⁷ †E à kulə malayka-je kadi 'kəw dow-je kí ɛ mbəti-dé ki dɔ kum donangi kí sɔ kin lay ki nati. D'a kɪ ngangi donangi-ti kow njal ngangi dora-ti.

Néndó kí ro kote-ti

Mat 24:32-35; Luk 21:29-33

²⁸ Uni néndó mɛɛ gosta-ti kí dɔ kote-ti kin ooi. Kote lé, loki balkəm-é-je təl tɔ mbəl fá mbi-é tubə do-ti lé, səi 'gəi kí nəy bə nəy ngosi. ²⁹ Bə ya tɔ, loki ooi kí né-je kinlé isi ra né rəmə, kadi 'gəi kí Ngon lə dow a tarəbi-ti pèrèrè ngá.

³⁰ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí dow-je kí d'isi kəm nè kin, d'a koy lay al ya né-je kinlé à ra né. ³¹ Dora-je kə donangi kin d'a goto, ngà ta-je lə-m lé à goto al ya sartagangi.

Dow gə ndo ree lə Jeju Kristi al

Mat 24:36-44

³² †Ta lə ndo əse kadi ree lə Ngon lə Lubə lé, dow kí gə goto, malayka-je kí dora-ti ya kàrè 'gə al rəm, fá Ngon lə Lubə lé ya kàrè gə al, ngà Bəbi-é ya kə kár-é fá gə. ³³ Befa ooi go ro-si maji, isi kəm dɔ ro-si-ti, kdo səi 'gəi ndo kí né-é à ra-né né al. ³⁴ †A tɔ titi-nə kə njəkəy kí isi ow mba rəmə inə kəy liə, ində ngannjékullə-je liə do-ti, gáŋgi kullə do-dé-ti kə go-é go-é kadi 'ra, fá ndəji njəngəm takəy kadi isi kəm. ³⁵ Ən ə isi kəm dɔ ro-si-ti tɔ, kdo səi 'gəi ndo kí njəkəy à təl-né al. À təl ta losolə pee əse danlo-ti, əse kə ndi nɔ kunjə əse kə ndoge. ³⁶ Befa isi kəm dɔ ro-si-ti nè à kɪ ree kubi-si nangi busi dɔ bi-ti. ³⁷ Ta kí m'idə-si kinlé, m'idə dow-je lay tɔ, kadi isi kəm dɔ ro-si-ti.

14

'Boy-je lə jipi-je d'im Jeju

Mat 26:1-5; Luk 22:1-2; Jə 11:45-53

¹ Ndo ra nəy Paki*, kə ndo ra nəy kí 'ra kə mbə kí əm goto-ti nəy ndo joo. Njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kə njéndó dow-je ndukun-je 'sangi kəm rəbi kdo kədi Jeju kuwə-é tɔl-é. ² Kdotalə dɛ 'panè: «J'a rai ndo ra nəy-ti al, kdo j'a kungi dow-je do-ji-ti.»

Ta lə dené kí ur ubi dɔ Jeju-ti

Mat 26:6-13; Jə 12:1-8; Luk 7:36-50

³ †Jeju isi mɛɛ bə-ti kí Betani, mɛɛ kəy-ti lə Simɔ kí ndoki to njəbanji. Loki d'isi ta nékuso-ti rəmə, dené kàrè bə andi go-dé-ti kə ku kí 'ra kə ər kí 'ba-é «albatrə» ji-é-ti. Ku lé, ubi kí əti maji rusi mɛɛ-é ə to ubi wale kí 'ba-é «nár» kí yórérə adi là-é nə. Dené lé ində ta ku lé tətɪ, ə ungi ubi lé dɔ Jeju-ti. ⁴ Rəmə nəl dow-je kí nə-je al, adi 'pa ta dan-dé-ti 'panè: «E tuji ubi kin kogi bə kdo ri wa?» ⁵ To ubi kí lé j'a taa-né là kí à dəə là kullə kí ndo bumutə kdo ləbi njéndoo-je al ban wa? Rəmə wongi ra-dé dɔ dené-ti lé. ⁶ Ngá Jeju panè: Inəi dené kin jeke. Adi-é kɔ bə kdo ri wa? E ra né kí maji kdo ta lə-m. ⁷ Kdo njéndoo-je d'a kisi sə-si nè kə ndo-é ndo-é, adi ndo kí 'ndigi lé, a rai sə-dé maji bəy, ngá mə lé m'a kisi sə-si kə ndo-je lay al. ⁸ Dené kinlé ra né kí tógi-é asi ra; ɛ ndəm-m ubi kete kdo dubi-m-né. ⁹ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; lo lay kí donangi-ti nè kí d'a kɪ mbə Poyta kí Maji titi lé, d'a kɔr poy nè kí dené ra kinlé kadi mɛɛ dow-je ole-né do-é-ti.

† 13:21 13:21 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † 13:24 13:24 Ntd 6:12 † 13:25 13:25 Ntd 6:13

† 13:26 13:26 Ntd 1:7 † 13:32 13:32 Mat 24:36 † 13:34 13:34 Luk 12:36-38 * 14:1 14:1 Nəy Paki lé, to nəy kí 'ra kadi mɛɛ-dé ole-né dɔ tɛ bə bə-ti lə ngan Israyel-je. † 14:3 14:3 Luk 7:37,38

*Judasi sangi kəm rəbi kun do Jeju**Mat 26:14-16; Luk 22:3-6*

¹⁰ Judasi Iskariyoti kɪ to kɪ káre dan njéndó né-je-ti læ Jeju kɪ dɔgi gidi-é joo ɔw ɔji ta kɪ njékun dɔ njégugn-je læ Lubə kadi n'ílə Jeju ji-dé-ti. ¹¹ Loki d'oo ta liə bè lé, rɔ-dé nəl-dé n̄a adi d'un mindi-dé kadi d'adi-é là. Dɔgangi-é-ti kinlé, Judasi sangi kəm rəbi kɪ maji kadi n'ílə-é-né ji-dé-ti.

*Jeju kɪ njéndó né-je liə 'ra go n̄ay Paki**Mat 26:17-19; Luk 22:7-20; J̄a 13:21-30*

¹² Ndo kɪ dɔs̄ay læ ndo ra n̄ay kɪ 'ra kɪ mbè kɪ ɔm goto-ti, ndo kɪ d'ílə-né məsi bati-je nangi kɔo nékuso kɪ lo Paki-ti lé, njéndó né-je læ Jeju 'dɔji-é 'panè: «Lo kɪ rá bá i 'ndigi kadi j'ra nékuso Paki-ti j'adi-i wa?» ¹³ Bəba Jeju ulə njéndó né-je joo kete panè: «Ɔwi m̄eɣ bebo-ti, a kingəi d̄ingəm kɪ uti ḡum man rəmə 'ndoli go-é. ¹⁴ M̄eɣ k̄əy kɪ ɛ ɔw-ti lé, idəi njək̄əy 'painè: Njéndó dow-je né panè, m̄eɣ k̄əy kɪ rá bá n'a kuso né Paki-ti kɪ njéndó né-je lə-n'è wa? ¹⁵ Ɖ ɛ à kɔji-si k̄əy káre kɪ m̄eɣ-é tati pəl-pəl kɪ tɔ dɔ madi-é-ti taá; né-je lay tɔ-ti rəm, tokɪ ra go-é lay rəm; lo kin bá a rai nékuso-ti kɔo-ji.» ¹⁶ Ngà loki njéndó né-je d'ɔti d'ɔw m̄eɣ bebo-ti lé, d'ingə né-je lay titi kɪ Jeju idə-dé-né ə 'ra nékuso Paki.

*Jeju pa ta læ Judasi kɪ à kun dɔ-é**Mat 26:20-25; Luk 22:21-23*

¹⁷ Ta kadi kur-ti, Jeju ree kɪ njéndó né-je liə kɪ dɔgi gidi-é joo. ¹⁸ Loki d'isi ta nékuso-ti lé, Jeju panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kɪ dow káre dan-si-ti kɪ isi uso sə-m né à kun dɔ-m.» ¹⁹ Go ta-ti kinlé, m̄eɣk̄ɔ ra njéndó né-je adi 'dɔji-é ta ɔsi go-n̄a go-n̄a 'panè «To m̄a wa?» ²⁰ Jeju təl ilə-dé-ti panè: «To dow káre dan-si-ti s̄əi kɪ dɔgi gidi-é joo kin, kɪ ulə ji-é sə-m nati m̄eɣ b̄ay-ti kin ya. ²¹ Tɔgrɔ, Ngon læ dow à koy titi kɪ mbete kɪ aa njay pa-né ta kɪ s̄ɔbi dɔ-é lé ya, ngà tuji bá à kusi dɔ dow-ti kɪ njékun dɔ-é. Dowbé kinlé d'ɔji-é al kàrè tɔ soti.»

*Kində gin nékuso nam læ Jeju**Mat 26:26-30; 1Kɔ 11:23-29*

²² Loki d'isi d'uso né lé, Jeju un mbè rəmə ra oiyo Lubə bá uwə gangi adi njéndó né-je liə ə panè: «Taai, né kin to daji rɔ-m.» ²³ Go-ti, un kɔbi kɪ man nduu tɔ-ti, ra oiyo Lubə, adi-dé ə d̄e lay ya d'ay. ²⁴ Jeju idə-dé panè: «Kin to məsi-m, məsi kulənoji nati kɪ Lubə kɪ ungi nangi kɔo kosi dow-je. ²⁵ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; b̄one ə kɪ ndɔɔ n̄è-ti kin ya, sar ndo kɪ m'a k̄ay kɪ sigi kɔb̄e-ti læ Lubə.» ²⁶ Go-ti, d'usi pa-je† b̄əy bá d'ɪ d'ɔw dɔ mbal k̄a kagi Olibiye-je-ti.

*Jeju idə Piyər panè n'a naji kɪ n'gə-n'è al**Mat 26:31-35; Luk 22:31-34; J̄a 13:36-38*

²⁷ Jeju idə njéndó né-je liə panè: «S̄əi lay ya a tusi-mi kiŋəi-mi, kɔo 'ndangi m̄eɣ mbete-ti kɪ aa njay 'panè:

“M'a təl njəkul bati-je, rəmə bati-je d'a sane-n̄a.”

²⁸ Ngà Jeju təl ilə dɔ-ti panè: «K̄e bá loki m'a tɔsi ndəl kində lo t̄eɣ lé, m'a kow ngəbi-si Galile.» ²⁹ Piyər idə-é panè: «Lé dow-je lay 'tusi d'ingə-i kɔgi káre m̄a bè lé m'a kiŋə-i kɔgi nd̄a al.» ³⁰ Jeju ilə-é-ti panè: «'Oo maji, m'a kidə-í rəsi; b̄one ə kɪ ndɔɔ n̄è-ti kin ya, kunjə à n̄ɔ nja joo al b̄əy ya 'a naji panè 'gə-m al ya nja mutə.» ³¹ Piyər təl ilə-é-ti kɪ tɔgi-é ya b̄əy panè: «Kadi m'naji ta m'panè m'gə-i al lé, kɪ nja káre ya káre à t̄eɣ ta-m-ti al. Lé asi kəm koy káre m'a koy sə-i.» Rəmə ndəgi njéndó né-je lay 'pa bè ya tɔ.

*Jeju pa ta kɪ Lubə lo ndɔr-ti kɪ 'b̄a-é Getsemane**Mat 26:36-46; Luk 22:39-46*

³² Loki d'ɔw 't̄eɣ lo-ti kɪ 'b̄a-é Getsemane rəmə, Jeju idə njéndó né-je liə panè: «Isi nangi n̄e adi m'ɔw m'pa ta kɪ Lubə.» ³³ Ɖ ɛ adi Piyər, kɪ Jaki, kɪ J̄a d'ɔw siə rəmə, dɔ gangi-é-ti kinlé bá bəl kɪ m̄eɣ gangi man ulə gin ra Jeju. ³⁴ Bəba idə-dé panè: «M̄eɣk̄ɔ ra-m asi koy; isi nangi n̄e ə ɔgi kəm-si b̄i.» ³⁵ Ngà rəmə loki ɔti kete s̄e lé, usi nangi pa ta kɪ Lubə panè kinə kəm rəbi kɪ rangi tɔ n̄ɔɔ rəmə, kadi n'ra n'adi kadi kɪ né kin ɔw kɪ ra-né né kinlé t̄eɣ dɔ-n'è-ti al. ³⁶ Ɖ panè: «Ába! Bobi-m, i lé 'ɔw kɪ tɔgi dɔ né-je-ti lay, 'itə k̄ɔ kɪ n̄a kin kɪ rangi dɔ-m-ti. Lé bè ya káre, 'ra kɪ go ndigi-ti lə-m m̄a al; ngà kadi 'ra kɪ go ndigi-ti lə-i i ya.» ³⁷ Jeju təl ree rɔ njéndó né-je-ti kɪ mutə lé rəmə ingə-dé dɔ bi-ti. Bəba ɛ pa kɪ Piyər panè: «Simɔ, 'to bi wa? Kadi 'ɔgi kəm-i bi kadi káre bè ya káre 'asi al wa?»

† 14:26 14:26 Pa-je kɪ d'usi lé à to Pa 113-118 kin. † 14:28 14:28 Mat 28:16

³⁸ «Ōgi kəm-si bi ə 'pai ta kɪ Lubə kɔ kadi nənə tɛɛ dɔ-si-ti rəmə usi al. Ndil ndigi, ngə daji rɔ dow bɑ tɔgi-é asi al.» ³⁹ Jeju təl inə-dé bəy ə ɔw pa ko ta-je kɪ káre kin ya kɪ Lubə bəy. ⁴⁰ Go-ti, təl ree, rəmə ingə-dé dɔ bi-ti, kəm-dé ɔy diriri. Dɛ 'gə ta kɪ d'a kidə-é al. ⁴¹ Təl ree kɪ nja mutə idə-dé pané: «'Toi bi lə-si ngə, uwəi rɔ-si. Gin né-je gangi ngá! Kadi asi; d'a kilə Ngon lə dow ji njéramajal-je-ti. ⁴² Ji taá adi j'owi! Ooi, dow kɪ njèkilə-m ji-dé-ti lé isi ree ngá!»

Ta lə kuwə Jeju

Mat 26:47-56; Luk 22:47-53; Jq 18:3-12

⁴³ Jeju pa ta lé ilə nangi al ya bəy rəmə Judasi kɪ to kɪ káre dan njéndɔ né-je-ti kɪ dɔgi gidi-é joo lé, ree kɪ kosi dow-je kɪ d'uti kiyəro-je kɪ kagi-je ji-dé-ti. Dow-je kinlé, njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kɪ njéndɔ dow-je ndukun-je, kɪ 'ngatɔgi-je lə jipi-je bɑ d'ulə-dé. ⁴⁴ Njékun dɔ Jeju lé, tɔji-dé né kɪ n'a ra kadi 'gə-né Jeju. ɛ pané: «Dow kɪ m'a ra-é lapiya, kuwə-é kadi-m-ti kin ya to ɛ, ən ə uwəi-é əjə 'ngəmi-é maji ə owi siə.» ⁴⁵ Loki Judasi ree tɛɛ rɔ Jeju-ti rəmə bə-é pané: «Njéndɔ dow-je né», rəmə uwəi-é kadi-é-ti. ⁴⁶ Bəbɑ dow-je kɪ 'ree siə lə d'uwə Jeju. ⁴⁷ Kɪ káre dan dɛ-ti kɪ d'a siə, ɔr kiyəro tugə-né mbi ngonnjékullə lə burə dɔ njégugnə-je lə Lubə ndətɪ ya gangi.

⁴⁸ Jeju idə-dé pané: «Səi ooi-mi kɪ bokaya dow bɑ 'reei kɪ kiyəro-je kɪ salangi-je kɔ kuwəi-mi-né wa? ⁴⁹ †Mə kɪ ndo-je lay m'isi nati sə-si takəy-ti lə Lubə, m'ndɔ né dow-je ya ə uwəi-mi al, ngə né kinlé tɔ bə kɔ kadi ta-je kɪ mɛɛ mbete-ti kɪ aa njay kinlé né-é ra né.»

⁵⁰ Bəbɑ njéndɔ né-je lay ya 'tusi-é d'inə-é d'ay-nə. ⁵¹ Basa káre bə bɪr rɔ-é kɪ kubi, ndole go Jeju, bəbɑ 'sangi kadi d'uwə-é. ⁵² Loki 'sangi kadi d'uwə-é lé, ɛ inə kubi liə ji-dé-ti, ɔy kɪ rɔ-é kare.

Kə Jeju nɔ 'boy-je-ti kɪ njégangta-je lə jipi-je

Mat 26:57-68; Luk 22:54-55,63-71; Jq 18:13-14,19-24

⁵³ D'ow kɪ Jeju bə lə burə dɔ njégugnə-je lə Lubə. Njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kɪ 'ngatɔgi-je lə jipi-je, kɪ njéndɔ dow-je ndukun-je lay ya 'kəw-nə nɔɔ. ⁵⁴ Piyər njiyə go-é-ti jan-jan adi rəbi-é rə dəkɪ siə, ɔw sar tɛɛ mɛɛ ndɔgi-ti panata lə burə dɔ njégugnə-je lə ə isi nati kɪ ngannjékullə-je isi ndibi pər.

⁵⁵ Njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kɪ 'boy-je kɪ njégangta-je lə jipi-je d'ingə-nə, 'sangi kəm rəbi kadi d'ingə ta madi kɪ sɔbi dɔ Jeju kɔ kadi 'gangi-né ta koy dɔ-é-ti, ya ngə d'ingə al. ⁵⁶ Dow-je nɔ ya 'təti ta kɪ ndangi dɔ-é-ti, ngə ta-je lə-dé ɔw go-nə-ti al. ⁵⁷ Dɛ kɪ nɔ-je d'ubə nangi d'ji taá 'təti ta ta-é-ti pané: ⁵⁸ †J'oo ta-é-ti pané: «M'a tɔɔ kəy lə Lubə kɪ dow-je d'ində kɪ ji-dé kin, ə ndɔ mutə ya m'a kində kɪ rangi kɪ ji dow bɑ à ra al.» ⁵⁹ Dɔ ta-ti kin ya kàrè ndi-dé ɔw go-nə-ti al ya bəy. ⁶⁰ Burə dɔ njégugnə-je lé jɪ taá dan kosi dow-je-ti dəji Jeju pané: «I 'a kilə ta-je-ti kɪ dow-je kin 'tilə dɔ-i-ti kinlé al wa?» ⁶¹ Ta-é kɪ ngarara ya kàrè ɛ tɛɛ ilə-é-né-ti al. Burə dɔ njégugnə-je təl dəji-é ya bəy pané: «I 'to Kristi‡ kɪ Ngon lə Lubə kɪ j'osi gajɪ-é lé wa?» ⁶² Jeju ilə-é-ti pané: «Oiyo, to mə ya. Ə a kooi Ngon lə dow à kisi dɔ jilkɔ Lubə-ti kɪ njətɔgi rəm, bɑ a kooi-é kɪ à kɪ dɔrə-ti kisi ree dan kilndi-ti rəm tɔ.» ⁶³ Bəbɑ burə dɔ njégugnə-je lé tuwə kubi kɪ rɔ-é ɛ-ti ya gángi bati-bati ə pané: «J'owi ndoo koo ta ta dow kɪ rangi-ti bəy bən wa? ⁶⁴ Ta kɔbi kɪ ɛ pa kɪ Lubə lé, səi ooi kɪ mbi-si; ta ri ə 'giri dɔ-ti wa?» Dow-je lay ya 'gangi ta dɔ-é-ti pané: «Koy-é ya bɑ to tó-é.» ⁶⁵ Bəbɑ dɛ kɪ nɔ-je dan-dé-ti 'tubə yoro dɔ-é-ti, 'dɔɔ kəm-é kɪ takubi, 'bɪr ji-dé 'tində-é-né ə 'pa siə pané: «Adi Lubə idə-i ə 'pa adi j'oo sé to nɔ bɑ ində-i wa?» Bɑ ngannjékullə-je 'tində mbó-é tɔ.

Piyər naji pané n'gə Jeju al

Mat 26:69-75; Luk 22:56-62; Jq 18:15-18,25-27

⁶⁶ Dɔgangi-é-ti kɪ Piyər nəy-né mɛɛ ndɔgi-ti nangi bəy lé, dené káre dan ngannjékullə-je-ti lə burə dɔ njégugnə-je lé ree, ⁶⁷ bɑ ɛ oo Piyər isi ndibi pər rəmə oo-é gərərə ə idə-é pané: «I ya kàrè 'to njənjiyə kɪ Jeju, dow kɪ Najaretɪ kinlé tɔ.» ⁶⁸ Ngə Piyər təl naji pané: «Kuy! M'gə al, i lé ta ri bɑ 'ndigi pa kàrè m'gə al.» Go-ti rəmə, Piyər tɛɛ ɔw ndaa-ti. ⁶⁹ Ngə dené lé oo Piyər lé bəy rəmə, təl idə dow-je pané: «Dow kanlé to kɪ dan-dé-ti ya.» ⁷⁰ Rəmə Piyər naji ya bəy. Sɛ go-ti ya rəmə, dɛ kɪ d'a lo-é-ti 'pa kɪ Piyər pané: «Tɔgrɔ-ti, i lé 'to kɪ dan-dé-ti ya, kɔɔ i 'to dow kɪ dɔnangi Galilə-ti; [l'pa ta tanə sə-dé rəm.]§ ⁷¹ Bəbɑ Piyər ubi rɔ-é pané kadi Lubə ində-m ɔji-m: «M'gə dow kɪ 'pai ta liə kinlé al.» ⁷² Tajinatɪ nè ya kunjə nɔ nɔ kɪ nja joo, rəmə mɛɛ Piyər ole dɔ ta-ti kɪ kete

† 14:49 14:49 Luk 19:47; 21:37 † 14:58 14:58 Jq 2:19 ‡ 14:61 14:61 Kristi lé kor mɛɛ-é to dow kɪ Lubə mbəti-é.

§ 14:70 14:70 Ta-je kɪ tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kɪ dɔsəy kɪ dan-ti-je kɪ 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta greki.

Jeju pa siə panè: «Kunjø à nɔ nja joo al bəy ya 'a naji ta panè 'gə-m al 'gə-m al ya nja mutə.» Beba ɛ gir tɛɛ do ta-ti kin rəmə nɔ buktu-buktu.

15

Jeju a nɔ Gubərnər Pilati-ti

Mat 27:1-2,11-14; Luk 23:1-5; Jq 18:28-38

¹ Kì ndogɛ rati ya, njékun do njégugnɛ-je lə Lubə 'kəw-nə, d'ɔji-nə ta kə 'ngatógi-je lə jipi-je, kə njéndó dow-je ndukun-je, adi to kuwədo-nə lə 'boj-je kə njégangta-je lə jipi-je lay. Beba dɛ d'un ndu-dé d'adi 'tɔ Jeju njim-njim d'ow siə d'ilə-é ji Pilati-ti.

² Beba Pilati dɔji-é panè: «Se i ya b́a 'to ngar lə jipi-je lé wa?» Jeju ilə-é-ti panè: «Ta ya tɛɛ ta-i-ti tin.» ³ Njékun do njégugnɛ-je lə Lubə 'tilə ta-je nɔ do Jeju-ti. ⁴ Pilati təl dɔji-é panè: «A kilə-dé ta-ti kinlé al wa? 'Oo kər ta-je kə 'tilə do-i-ti kinlé ya al wa?»

⁵ Ngə Jeju tɛɛ ta-é kə ngarara ya kərə ilə-ti al sar adi ɔr ndil Pilati.

'Gangi ta koy do Jeju-ti

Mat 27:15-26; Luk 23:13-25; Jq 18:39-19:16

⁶ Kaglo ra nɔy Paki-je lay ya, Pilati à kilə dangay kərə taá ə à to ɛ kə kosi dow-je ya d'osi kagi do-é-ti b́a à kilə-é taá. ⁷ Ə dingəm kərə kə ri-é lə Barabasi kə to kə kərə dan bəkaya-je-ti kə ndokɪ 'təl dow ndo ra wəngi-ti a dangay-ti nɔɔ. ⁸ Kosi dow-je d'ow panata lə Pilati 'dɔji-é kadi ra né kə ɛ ra adi-dé kə do bal-bal kinlé. ⁹ Pilati ilə-dé-ti panè: «'Ndigi kadi m'ilə ngar lə jipi-je taá m'adi-si wa?» ¹⁰ Kdo ɛ gə kə njékun do njégugnɛ-je lə Lubə d'ilə Jeju ji-n'è-ti kdo kim kə d'im-é. ¹¹ Njékun do njégugnɛ-je lé, 'sulə kosi dow-je kadi 'dɔji Pilati kadi Barabasi b́a ilə-é taá. ¹² Pilati təl dɔji-dé bəy panè: «Ngə 'ndigi kadi m'ra ri kə ɛ kə sɛi 'bái-é ngar lə jipi-je lé wa?» ¹³ Dɛ 'pa ta kə ndi-dé kə boy-boy 'panè: «'Bə-é kagdəsi-ti.» ¹⁴ Pilati idə-dé panè: «Ə to majal ri ya b́a Jeju lé ra wa?» Rəmə 'təl 'pa ta kə ndi-dé kə boy itə kə kete lé ya bəy 'panè: «'Bə-é kagdəsi-ti.»

¹⁵ Pilati ndigi kadi ro kosi dow-je nəl-dé, beba ilə Barabasi taá, rəmə adi 'tində Jeju kə ndəy marow b́a inə-é ji-dé-ti kadi d'ow 'bə-é kagdəsi-ti.

Asgar-je 'soki Jeju

Mat 27:27-31; Jq 19:2-3

¹⁶ Asgar-je d'ow kə Jeju panata lə Gubərnər, rəmə 'ba kosi asgar-je lay. ¹⁷ D'ulə kubi kə kər yəl-yəl kə là-é nɔ rə-é-ti, 'ra kun d'ɔji jɔgi ngar-ti d'ulə do-é-ti. ¹⁸ Rəmə 'təl 'ra-é lapiya 'panè: «Lapiya boo ngar lə jipi-je.» ¹⁹ 'Tində do-é kə tuwətógi, 'tubə yoro kəm-é-ti rəm, 'tosi məkəji-dé nangi b́a 'səbi takəm-dé nangi nɔ-é-ti. ²⁰ Loki 'soki-é asi-dé rəmə, d'ɔr kubi kə kər lé rə-é-ti ə d'ulə kubi-je liə rə-é-ti gogi, bəy b́a 'tɛɛ siə ndaa-ti gidi bə-ti kdo bə-é kagdəsi-ti.

'Bə Jeju kagdəsi-ti

Mat 27:32-44; Luk 23:26-43; Jq 19:17-27

²¹ 'Asgar-je d'ində tógi do dingəm-ti kərə kə ri-é lə Simɔ d'adi-é uti kagdəsi lə Jeju. Dingəm kinlé, i ndoɔ ə to dow kə bebo Sirən-ti. ɛ to bəbi Alegjandrə kə Rupusi.

²² D'ow kə Jeju lo-ti kə 'bái-é Golgota, kə kor mɛɛ-é to «lo kə titi-nə kə ka do dow.» ²³ D'adi-é man nduu kə 'pote nati kə né kə 'bái-é mir kadi-é ay b́a ɛ mbatɪ. ²⁴ Go-ti, 'bə Jeju kagdəsi-ti ə d'osi mbare do kubi-je-ti liə kdo koo se nɔ b́a à kingə wa? ²⁵ 'Bə Jeju kagdəsi-ti kə kadi kə jinɔy kərə kə ndogɛ. ²⁶ 'Ndangi gin né kə 'gangi-né ta do Jeju-ti taá 'panè: «'Ngar lə Jipi-je.»

²⁷ 'Bə bəkaya-je joo nati kə siə do kagdəsi-je-ti lə-dé; ɛ kə kərə do jikol-é-ti, kə kərə do jigəl-é-ti tɔ. ²⁸ [Bə adi ta kə mɛɛ mbete-ti kə aa njay lé né-é ra né. 'Ndangi 'panè: «'Tidə-é nati kə njəra majal-je.»]*

²⁹ 'Dow-je kə njédəw rəbəw-je 'tugə do-dé 'soki-é-né 'panè: «Aa! I kə 'panè 'a tɔɔ kəy lə Lubə ə ndo mutə ya 'a kində gogi lé, ³⁰ i ya 'aji rə-i ə 'i do kagdəsi-ti 'risi nangi adi j'oo nɔ.» ³¹ Njékun do njégugnɛ-je lə Lubə, kə njéndó dow-je ndukun-je kərə 'pa ta dan-dé-ti 'soki-é-né 'panè: «Dow-je kə rangi b́a ɛ aji-dé, ngə ɛ asi kaji rə-é al wa! ³² ɛ ə nə n'to Kristi, ngar lə Israyel-je lé, kə ya kadi-é i kagdəsi-ti kin risi nangi adi j'oo ya rəmə j'a kadi-é mɛɛ-ji ngə!» Dɛ kə 'bə-dé siə nati kagdəsi-ti lé 'taji-é tɔ.

Koy lə Jeju

Mat 27:57-61; Luk 23:50-56; Jq 19:38-42

† 15:21 15:21 Rom 16:13 * 15:28 15:28 Ta-je kə tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kə dɔsɔy kə dan-ti-je kə 'ndangi kə ji-dé kə ta greki. † 15:29 15:29 Mar 14:58; Jq 2:19 † 15:32 15:32 Kristi lé kor mɛɛ-é to dow kə Lubə mbati-é.

³³ Loki kàdì á jam dɔ ɓe-ti ya ɓøy rəmə, lo ndul dɔnangi-ti nè lay sar ya kàdì kí mutə kí losolo asi-né. ³⁴ Dokàdì-é-ti kinlé, Jeju nɔ̀ kí ndi-é kí boy panè: «Eloy, Eloy, lamasabatani?» Kɔ̀r mɛɛ-é to «Lubə lə-m, Lubə lə-m, kɔ̀r ri bá inə-m kɔ̀gi bə wa?» ³⁵ Dow-je kí nǎ-je dan dɛ-ti kí d'á lo-é-ti lé d'oo ndi-é ə 'panè: «Ooi! Ɛ ɓa Eli!» ³⁶ Beɓa dow káre dan-dé-ti áy ngɔ̀dì ulə ndɔ̀krɔ̀ dan man nduu-ti kí masi, ulə ta tuwətɔ̀gi-ti adi Jeju kadi njibi ə panè: «Ngəbi mɔ̀ki! Adi j'ooi se Eli liə lé á ree kɔ̀r-é kur-é nangi wa?» ³⁷ Jeju nɔ̀ kí ndi-é kí boy rəmə uwə ta-é nati. ³⁸ Kubi gangi mɛɛ kəy lə Lubə, i taá ya til ree njal nangi. ³⁹ Njɛkun dɔ asgar-je kí ɓu kí á lo-é-ti bá oo koy kí Jeju oy lé bə rəmə panè: «Dingəm kinlé to Ngon lə Lubə ya tɔ̀grɔ̀-ti.»

⁴⁰ †Dené-je madi d'á ngərəngi d'á d'oo né-je lé tɔ̀. Mari kí Magdala, kí Mari kí kɔ̀ Jojesi-je kí Jaki kí to ngon kí basa rəm, bá Salome d'á dan dené-é-je-ti lé tɔ̀. ⁴¹ Dené-je kinlé d'un go-é 'ra kullə d'adi-é loki isi-né Galile-ti. Dené-je kí rangi nǎ ya kí 'ree siə nati Jorijaləm d'á dan-dé-ti nɔ̀ɔ̀ tɔ̀.

D'ilə nin Jeju bole mbal-ti

Mat 27:57-61; Luk 23:50-56; Jǎ 19:38-42

⁴² Ta kàdì kur-ti kete nɔ̀ ndɔ̀ taakoo-ti lə jipi-je kí to ndɔ̀ ra go né-je kɔ̀r ndɔ̀ taakoo lé, ⁴³ Jojepi kí to dow kí mɛɛ ɓeɓo-ti kí Arimate ree; ɛ to kí káre dan kí boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je kí ri-é ɓa nǎ. Ɛ kàrè to dow kí isi ngəbi kɔ̀ɓe lə Lubə tɔ̀. Beɓa ɛ uwə mɛɛ-é nǎ ya ɔ̀w rɔ̀ Gubərnər Pilati-ti dɔ̀ji-é nin Jeju. ⁴⁴ Ta igi Pilati səl kɔ̀r koy kí Jeju oy ngá. Beɓa ɛ ɓa njɛkun dɔ asgar-je dɔ̀ji-é panè se Jeju lé oy mbor nu wa? ⁴⁵ Loki oo ta lə njɛkun dɔ asgar-je lé, ɛ adi tarəbi Jojepi kadi ɔ̀w un nin Jeju lé. ⁴⁶ Beɓa Jojepi ndogì takubi, ɔ̀r nin Jeju kagɔ̀si-ti, ɓir-é-né ə ilə-é ɓe nin-ti, bole mbal-ti kí 'təl sigi. Ə nduburu ər kí boy ya uti-né ta-é. ⁴⁷ Mari kí Magdala kí Mari kí kɔ̀ Jojesi d'oo lo kí d'ilə nin Jeju-ti.

16

Tɔ̀si ndəl kində lo tɛɛ lə Jeju

Mat 28:1-8; Luk 24:1-12; Jǎ 20:1-10

¹ Loki ndɔ̀ taakoo lə jipi-je dɔ̀ə lé, Mari kí Magdala, kí Salome rəm, bá Mari kí kɔ̀ Jaki 'ndogì ubi-je kí əti maji-maji kadi d'ɔ̀w 'ndəm nin Jeju. ² Beɓa ndɔ̀ Dimasi kí ndoge rati, kí kàdì ubə al ɓøy ya dɛ d'ɔ̀w dɔ̀ɓadi-ti. ³ 'Dɔ̀ji-nǎ 'panè: «Nǎ ɓá á nduburu ndəngrə ər kin kí rangi ta ɓadi-ti kadi-ji ɔ̀n wa?» ⁴ Ngá loki d'un kəm-dé taá rəmə d'oo kí ndəngrə ər lé toki nduburu kilə rangi ngá.

⁵ Loki d'andi ɓe nin-ti lé rəmə, d'oo basa káre kí ulə kubi kí ngal kí nda isi kí dɔ̀ jikol. Loki d'oo-é lé, 'ɓəl nǎ. ⁶ Beɓa basa lé idə-dé panè: «'Bəli al, sǎi lé, Jeju kí Najarɛti-ti kí 'ɓə-é kagɔ̀si-ti lé ɓá sǎi 'sangi-é; ɛ tɔ̀si ndəl ində lo tɛɛ, adi goto nè; ooi, lo kí d'ilə-é-ti ɔ̀n. ⁷ †Owi idəi njéndó né-je liə, ɛ idəi Piyər to kí ɛ á ngəbi-si Galile-ti. Lo kin ɓá a kooi-é-ti, titi kí ɛ idə-si-né kete lé.»

⁸ Beɓa dɛ 'ɓəl rəm, 'dadi rəm adi 'tɛɛ ɓe nin-ti lé kí ngodi d'áy-nǎ. Lo kadi 'pa ta-é d'adi dow goto kdɔ̀talə ɓəl ində mɛɛ-dé gangi.

Jeju tɔ̀ji rɔ̀-é Mari kí Magdala

Mat 28:9-10; Jǎ 20:11-18

⁹ [Jeju tɔ̀si ndəl ində lo tɛɛ kí ndɔ̀ Dimasi kí ndoge rati. Ɛ tɔ̀ji rɔ̀-é Mari kí Magdala kí ndoki ɛ tubə ndil-je kí maji al siri dɔ̀-é-ti lé ya kete. ¹⁰ Mari ɔ̀w ɔ̀r poy-é adi njéndó né-je kí d'isi dan mɛɛkɔ̀-ti d'isi 'nɔ̀. ¹¹ Ngá loki idə-dé panè Jeju isi kəm, adi n'oo-é kí kəm-n'ɛ ya kàrè, dɛ d'oo ta liə kí ta kí tɔ̀grɔ̀-ti al.

Jeju tɔ̀ji rɔ̀-é njéndó né-je liə joo

Luk 24:13-35

¹² Go-ti, Jeju tɔ̀ji rɔ̀-é kí rɔ̀ kí mbəl rɔ̀ njéndó né-je-ti liə kí joo kí d'isi d'ɔ̀w kí ngonɓe-ti kí wale. ¹³ Dɛ 'təl 'ree d'ɔ̀r poy-é d'adi ndəgi-é-je, bə ya kàrè d'adi-dé mɛɛ-dé al.

Jeju tɔ̀ji rɔ̀-é njéndó né-je liə kí dɔ̀gi gidi-é káre

Mat 28:16-20; Luk 24:36-49; Jǎ 20:19-23; Knj 1:6-8

¹⁴ Go-ti, Jeju tɔ̀ji rɔ̀-é njéndó né-je liə kí dɔ̀gi gidi-é káre kí d'isi ta nékuso-ti; ɛ kol sə-dé kɔ̀r mɛɛngǎ kí mɛɛndə lə-dé kí ɔ̀gi-dé kadi d'adi mɛɛ-dé dɛ kí d'oo-é kí tɔ̀si ndəl ində lo tɛɛ. ¹⁵ †Ɛ idə-dé panè: «Owi kí lo lay dɔ̀nangi-ti nè, iləi mbɛ Poyta kí Maji lə-m adi dow-je lay. ¹⁶ Dow kí adi-m mɛɛ-é ɔ̀ 'rai-é batəm lé á kaji; ngá dow kí adi mɛɛ-é al lé, ta kí gangi á kusi dɔ̀-é-ti. ¹⁷ Nékoji-je kí á tɔ̀ji kadi 'gə-né dɛ kí d'adi-m mɛɛ-dé ɓan: D'a tubə ndil-je kí maji al kí ri-m, d'a pa ta kí ndɔ̀ ta-je kí sigi, ¹⁸ d'a kuwə li-je kí ji-dé rəm, lé

d'ay man kí né kí à tɔl dow tò-ti ya kàrè à ra sɛ-dé né al; d'a kindɛ ji-dé do njémɔy-je-ti ɔ njémɔy-je d'a kingɛ lapiya.»

Jeju tɛl ɔw dɔrɔ-ti

Luk 24:50-53; Knj 1:9-11

¹⁹ †Go ta-je-ti kí 'Babe Jeju pa sɛ-dé lé, Lubɛ un-é ɔw siɛ dɔrɔ-ti adi isi do jikɔl-é-ti.
²⁰ Njéndó né-je d'ɔw d'ilɛ mbɛ Poyta kí Maji kí lo-je lay. 'Babe ra sɛ-dé kullɛ rɛm, fá ra nékɔji-je nɔ́ ya dan-né go Poyta kí Maji kí dɛ 'pa lé tɔji-né kadi to ta kí tɔgrɔ-ti.]*

---

† **16:19** 16:19 Knj 1:9-11   * **16:20** 16:20 Ta-je kí tò mbunɔ né-ti kinlé [...] goto mee mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi kí ji-dé kà ta greki.

Poyta kí Maji kí

Luki ndàngi

Ta-je kí dɔ Poyta kí Maji-ti kí Luki ndàngi

Luki toji Jeju Kristi kí to Ngon læ dow kí ree kɔɔ sangi nja dow-je kí 'này ə kɔɔ kaji-dé ('Ndó 19:10). E toji ta kí ð mee Jeju kɔɔ njéndo-je, kà dené-je, kà ngan-je kí dow-je d'oo-dé kí né al. E toji kullə kí Ndil kí aa njay ra mee né-je-ti kí Jeju ra.

Njéndàngi mbete kinlé to Dɔktur kí to jipi al, ə kí boy nà lé, e ndàngi mbete kin kɔɔ kilə-né mbɛ Poyta kí Maji kí sobi dɔ kaji kí tò kà takul Jeju Kristi kadi dow-je kí 'to jipi-je al. Luki ndàngi mbete kullə læ njékwulə-je to; ə e ndàngi mbete-je kí joo kinlé adi Teopil kí to dow kí ri-é ba nà kí to jipi al. Luki lé, e ya kà dɔ-é gə Jeju al, ngà né-je kí sobi dɔ kisi kà dɔ taá læ Jeju bá e ndər gin-é nà rɔ dow-je-ti kí 'gə Jeju maji.

Mbete kinlé, ngal itə mbete-je kí mee kunmindi-ti kí sigi lay. Luki ulə gin-é dɔ né-je kí beti-beti kí sobi dɔ koji Jeju ya pa ta dɔ-ti nà kà gangi-é berere-berere (Luk 1-2) rəm, pa ta dɔ gin koji-ti liə kí e to-né dow rəm (Luk 3:23-38). E ɔr poy batəm kí 'ra-é rəm (Luk 3:21), nà kí Sú nà-é rəm (Luk 4:1-13), pa ta kí dɔ kullə-ti liə rəm (Luk 4-21), bə kí 'bə-é kagdəsi-ti (Luk 22-23), kà tɔsi kí e tɔsi ndəl ində lo tɛɛ rəm (Luk 24). Lo tɔl ta mbete-ti lé, Luki pa ta kí dɔ kəm rəbi-ti kí Jeju ingə-né njéndo né-je liə nja nà-nà go tɔsi-ti kí e tɔsi ndəl ində lo tɛɛ rəm, bá pa ta kí dɔ né-je-ti kí e ndó-dé kete kadi d'ilə mbɛ Poyta kí Maji mbi dow-je-ti kí rangi. Go-ti, e pa ta kí dɔ kəm rəbi-ti kí Lubə un-né Jeju ɔw-né siə dɔrə-ti.

Kulə gin ta

Mar 1:1; Knj 1:1-3

¹ Dow-je nà ya d'adi rɔ-dé 'ndàngi né-je kí ra né dan-ji-ti nè lé, ² ə 'ndàngi kí gangi-é kí j'oo-né ta njékə lo-é-ti lo kulə gin-é-ti nù bá 'təl ngannjékullə-je kí njékilə mbɛ ta læ Lubə. ³ Bəba loki m'dəji ta dɔ né-je-ti kin lay kà gangi-é berere-berere lo kulə gin-é-ti nù ya lé, mə kàrè nəl-m kadi m'ndàngi kà go-é go-é ya m'adi-i i Teopil kí 'to dow kí boy nà. ⁴ M'ndàngi m'adi-i bə, kɔɔ kadi 'gə maji kí néndó-je kí 'ingə kinlé, to néndó-je kí togrɔ-ti ya.

Ta kí dɔ koji Jeju-ti kà kɔ-é basa

Ta kí dɔ koji Jɔ-ti kí njəra dow-je batəm

⁵ Bal-je-ti kí Erodí to-né ngar dɔnangi Jude-ti lé, njégugnə læ Lubə káre isi nɔɔ, ri-é læ Jakari. E to dow kí dan kuti dow-je-ti læ Abiya kí ndoki to njégugi né* ə né-é to kí gin ka-ti læ Arɔ tɔ. Né-é lé ri-é læ Elijabəti. ⁶ Dɛ joo lay ya 'to dow-je kí njəra né kí njururu nɔ Lubə-ti, 'təl rɔ-dé go ndukun-je-ti læ Lubə lay, bá 'təl rɔ-dé go tó mindi 'Babe-ti lay rəm, adi ta goto dɔ-dé-ti. ⁷ Ngə dɛ d'oji ngon al, kdɔtalə Elijabəti lé to kuji rəm, bá dɛ joo lay ya 'bugə nà ngə rəm tɔ.

⁸ Ndɔ káre bə, Jakari ɔ ra kullə liə kí tò kadi-é ra nɔ Lubə-ti, kdɔtalə dɛ kà kuti dow-je liə bá to ta ra kullə læ-dé, ⁹ bəba kagi usi dɔ Jakari-ti titi kí njégugnə-je 'ra-né low-low, kadi e bá ɔw mee kəy-ti læ 'Babe, kɔɔ kadi ɔw ró pər nɔkagi kí ətə maji logugi né-ti adi Lubə. ¹⁰ Dɔ kàdɔ rɔ nɔkagi-je-ti kí ətə maji logugi né-ti lé, kosi dow-je lay d'ə pa ta kà Lubə takəy-ti læ Lubə. ¹¹ Rəmə tajinati nè ya malayka læ 'Babe tɛɛ kà Jakari koy, ɔ taá dɔ kɔl, kəl logugi né-ti kí to lo ró nɔkagi-je kí ətə maji-maji lé. ¹² Lokí Jakari un kəm-é oo-é lé, dɔ-é təl, bəl ində bandi-é bati gangi. ¹³ Ngə malayka lé idə-é panə:

«Jakari, 'bəl al.

Kdɔ ta kí 'pa kà Lubə lé, Lubə oo,

adi ne-i Elijabəti à koji ngon kí dingəm kadi-i

ə 'a kində ri-é læ Jə.

¹⁴ Ngon lé, à to né rənəl nà kadi-i rəm,

bá dow-je nà ya d'a ra rənəl dɔ koji-é-ti tɔ.

¹⁵ E à to dow kí boy nà takəm 'Babe-ti.

Yibi nduu əse né kəy kí əm tò-ti ya e à kəy al.

Mee kɔ-é-ti nù ya Ndil kí aa njay à rusi mee-é.

¹⁶ E à kadi Israyel-je nà 'təl kí rɔ 'Babe Lubə-ti læ-dé.

* 1:5 1:5 Mee Kunmindi-ti kí Low lé, d'uwə njégugnə-je lé kí kuti-é kuti-é lo kɔrjoo gidi-é sɔ. Adi dɛ kí gin káre 'ra kullə logugi né-ti Dimasi káre-káre.

¹⁷ Ɛ à njiyè nɔ̀ 'Babe-ti kà tagir-je kà tógi kí ndòki Eli ɔw-né, kɔ̀ kadi adi bɔ̀bi ngan-je d'ulò noji nati kà ngan-dé-je rəm, njémbati təl rɔ̀-dé go ta-ti d'ɔw kà tagir kí titi-nà kà tagir lə njéra né kí njururu-je rəm tɔ. Bè kɔ̀ kadi dow-je 'ra rɔ̀-dé ə d'isi dɔ nja-dé-ti kɔ̀ ra kullə lə 'Babe.»

¹⁸ Jakari dɔ̀ji malayka lé panè: «Ri bá à toji-m kadi m'gə kí né kinlé à ra né wa? Kɔ̀tələ mə m'bugə rəm, bá ne-m kàrè ɓal-é nà ngá rəm tɔ.» ¹⁹ Malayka lé ilə-é-ti panè: «Mà lé, ri-m lə Gabriyel, njèkə takəm Lubə-ti. Lubə ulə-m kadi m'ree m'pa sə-i ta rəm, kadi m'ilə Poyta kí Maji kin mbi-i-ti rəm tɔ. ²⁰ Yən, 'a kisi bə ya, 'a kasi pa ta al ya sar kadi né kí m'pa ta-é kinlé, né-é ra-né né. Kɔ̀tələ ta-je lə-m kí m'pa kí to ta-je kí ndo-é asi ə né-é à ra né lé, i 'oo kí ta kí tɔgrɔ-ti al.»

²¹ Gangi lo-é-ti kinlé, dow-je d'ə 'ngəbi Jakari ə lo ta igi-dé səl, kɔ̀tələ kə kí ɛ ɔ mɛɛ kəy-ti lə Lubə ɓəy ə ɓəy-ɓəy kinlé. ²² Lokí Jakari tɛɛ ndaa-ti ngá lé, ɛ asi pa sə-dé ta al, ya rəmə dɛ 'gə kí né ra-é toki nɪ bə mɛɛ kəy-ti lə Lubə. Ɛ ɔy ji-é ra ta-dé-ti pa-né sə-dé ta ə pa ta al bin ya ngá. ²³ Bəba lokí ndo kullə liə tingə ngá lé, Jakari təl ɔw ɓe liə gogi. ²⁴ Gó-ti, ne-é Elijabeti ndan ngon ə ɓoyɔ rɔ̀-é kəy ya nɔy mɪ ə ɛ panè: ²⁵ «Yən, ɛ kin bá to né kí maji kí 'Babe ra adi-m dɔkaglo-ti kí né kin, kɔ̀ kɔr-né rɔsɔl dɔ-m-ti takəm dow-je-ti!»

Ta kí dɔ koji Jeju-ti

Mat 1:18-25

²⁶ Nɔy mɛkɛ go-ti lé, Lubə ulə malayka kí ri-é lə Gabriyel dɔnangi Galile-ti mɛɛ ɓebo-ti káre kí 'ba-é Najareti, ²⁷ †kadi ɔw rɔ ngon mandí-ti kí gə dingəm al ɓəy kí dingəm kí ri-é lə Jojepi kí to ngon kà Dabidi uwə dɔ-é. Ngon mandí lé ri-é lə Mari. ²⁸ Malayka lé ree ɔw kəy go-é-ti ə pa siə ta panè: M'ra-i lapiya, i kí Lubə ra sə-i maji! 'Babe nɔy sə-i! ²⁹ Ta kinlé təl dɔ Mari adi ɛ dɔji rɔ̀-é ta panè sé kin to lapiya kí ban bá tanə bə wa? ³⁰ Malayka lé idə-é panè: Mari, 'ɓəl al! Kɔ̀tələ Lubə ra sə-i maji! ³¹ †'Oo bə, 'a ndan ngon, 'a koji ngon kí dingəm, ə 'a kində ri-é lə Jeju. ³² Ɛ à to dow kí boy ə d'a ɓa-é Ngon lə Lubə kí njèkisi taá dɔrə-ti nɪ ə 'Babe Lubə à kadi-é isi dɔ kalikɔɓe-ti lə ka-é Dabidi. ³³ Ɛ à kɔɓe dɔ gin koji-ti lə Jakobi ya sartagangi; tɔgrɔ-ti, kɔɓe liə lé sɔy-é à goto. ³⁴ Bəba Mari idə malayka lé panè: Mə m'gə dingəm al ɓəy, ngá né kin à ra né ban ɓan wa? ³⁵ Malayka lé təl ilə-é-ti panè: Ndil kí aa njay à ree dɔ-i-ti rəm, tógi Lubə kí njèkisi taá dɔrə-ti nɪ à gəə dɔ-i sipi rəm tɔ. Gin-é kin bá ngon kí 'a koji-é lé à to dow kí aa njay ə d'a ɓa-é Ngon lə Lubə. ³⁶ Yən, noji-i Elijabeti káre ndan ngon tɔ. Ɛ ndan ngon dɔ ɓugə-é-ti ə à koji ngon kí dingəm. Ɛ kí ndòki 'ba-é kuji dené lé, ndan ngon ra nɔy mɛkɛ ngá. ³⁷ Kɔ̀tələ né kí dum Lubə ya goto. ³⁸ Bəba Mari panè: Mə m'to ngonnjèkullə lə 'Babe! Kadi-é ra sə-m kí go ta-ti kí i 'pa lé ya. Rəmə malayka lé inə Mari ə ɔw.

Kɔw Mari rɔ Elijabeti-ti

1Sa 2:1-10; Pa 113

³⁹ Mɛɛ ndo-é-je-ti kinlé ya Mari i usi rəbəə ɔw ləw ɓebo-ti káre kí dan mbal-je-ti dɔnangi Jude-ti. ⁴⁰ Lokí ɔw tɛɛ lé, ɛ ɔw mɛɛ kəy-ti lə Jakari ə ra lapiya Elijabeti. ⁴¹ Bəba lokí Elijabeti oo lapiya kí Mari ra-é lé taá ya, ngon kí mɛɛ-é-ti lé rɔ̀-é nəl-é adi tɔsi mɛɛ-é gul-gul ə Ndil kí aa njay rusi mɛɛ Elijabeti. ⁴² Elijabeti pa ta kí ndi-é kí boy panè: Lubə tɔr ndi-é dɔ-i-ti dan dené-je-ti lay, ngon kí mɛɛ-i-ti kàrè Lubə tɔr ndi-é dɔ-é-ti tɔ. ⁴³ Ə mə kin ya m'asi kadi kɔ̀ 'Babe lə-m ree ɓe lə-m wa! ⁴⁴ M'pa bə kɔ̀tələ lokí lapiya kí i 'ra-m lé gangi mbi-m-ti taá ya rəmə, rɔ̀ ngon kí mɛɛ-m-ti nəl-é adi tɔsi mɛɛ-m gul-gul. ⁴⁵ I 'to dené kí njènəkumə, kɔ̀tələ i adi mɛɛ-i toki né-je lay kí 'Babe idə-i ta-é lé, à ra né ya.

⁴⁶ Mari panè:

Ndil-m ɔsi gaji 'Babe rəm,

⁴⁷ ra rɔ̀nəl dɔ Lubə-ti kí to Njèkaji-m,

⁴⁸ kɔ̀tələ ɛ ilə rəti oo-m mə ngonnjèkullə liə

kí dené kí m'asi né al,

adi kɪ nè kɔw kí kete kinlé,

dow-je lay ya d'a ɓa-m njènəkumə.

⁴⁹ Kɔ̀tələ njètógi-je lay

ra né-je kí boy-boy ya adi-m.

Ɛ to dow kí aa njay

⁵⁰ rəm, koo kəmtɔndoo liə nɔy kí

njéfbəl ndil-é kà dɔ ɓal-ɓal ya.

⁵¹ Ɛ oji tógi-é;

Dow-je kí d'ow kà tagir kində kàdi-dé lé,
 ɛ sane-dé kati-kati,

⁵² 'boy-je lé, ɛ ɔr-dé kɔgi dɔ kalikɔɓe-je-ti lə-dé,

dow-je kí njəsɔl dɔ-dé lé, ɛ un-dé kà taá,

⁵³ dow-je kí ɓo ra-dé lé, ɛ adi-dé nékingə-je mburuki-mburuki,

ngà njénékingə-je rəmə, ɛ tubə-dé adi d'ow kà ji-dé kí dɔgi.

⁵⁴⁻⁵⁵ Mɛɛ-é ole dɔ ta-ti kí ndɔki ɛ pa adi ka-ji-je

panè, n'a koo kəmtondoo lə

Abrakam kà nganka-é-je ya sartagangi lé,

bəfa ɛ ra kà gin dow-je kí 'to Israyel-je kí 'to ngannjékullə-je liə.

⁵⁶ Mari isi rɔ Eljabəti-ti nɔɔ ɛ kasi nɔy mutə je bə ɓá təl ɔw ɓe liə gogi.

Koji Jɑ kí njera dow-je batəm

⁵⁷ Luki ndo koji ngon lə Eljabəti asi lé, ɛ oji ngon kí dingəm. ⁵⁸ Njətakəy-je lə Eljabəti kà noji-é-je d'oo poy koo kí 'Babe oo kəmtondoo liə lé, dɛ 'ra rɔnəl siə. ⁵⁹ Ndo jinɔy joo go-ti lé, dɛ 'ree kadi d'ijə ngon lé ganjangi ə ndigi 'ɓa-é Jakari kí to ri ɓɔbi-é. ⁶⁰ Ngà kɔ-é un ta panè: Á-à! D'a ɓa-é Jɑ. ⁶¹ Rəmə dɛ 'təl 'pa siə 'panè: Dow kí dan noji-i-je-ti kí ri-é tanə bə ya goto. ⁶² Go-ti, 'ra ji-dé 'dɔji-né Jakari sé ɛ ndigi kadi 'ɓa ngon lé nɔ wa? ⁶³ Bəfa Jakari dɔji-dé bəgrə ə ndangi né-ti panè: Ri-é lə Jɑ. Rəmə dɛ lay ya ndil-dé tɛɛ sɔy. ⁶⁴ Tajinati nɛ ya ta Jakari tɛɛ ə ndɔ-é ɗirə ɓərərə, adi pa ta ɔsi-né gaji Lubə. ⁶⁵ Dow-je lay kí go lo-ti kí tin kinlé, ɓəl ində bandi-dé gangi rəm, ɓá dɛ kí d'isi dan mbal-je-ti lay kí donangi Jude-ti kàrè, d'or-nɔ poy né-je lay kí ra nɛ kinlé rəm tɔ. ⁶⁶ Dɛ lay kí ta-je kin usi mbi-dé-ti lé, 'gír dɔ-ti ə 'panè: Ngon kinlé à to dow kí ban-ban ən ə! Kdotalə tógi 'Babe nɔy siə.

⁶⁷ Ndil kí aa njay rusi mɛɛ ɓɔbi-é Jakari, adi pa ta kí ta Lubə-ti panè:

⁶⁸ Kɔsgaji kí dɔ 'Babe Lubə-ti lə Israyel-je,
 kdotalə kilə kí ilə kəm-é gɔ dow-je liə rəm,
 taa kí ɛ taa-dé ilə-dé taá rəm tɔ.

⁶⁹ Dan nganka Dabidi-ti kí to ngonnjékullə liə lé,
 'Babe adi njétógi kí njətaa-ji kilə-ji taá tɛɛ kɔɔ ta lə-ji.

⁷⁰ Ɛ adi njətaa-ji kilə-ji taá tɛɛ titi
 kí ɛ adi njəpata-je kí ta-é-ti kí 'to dow-je kí
 d'aa njay 'pa-né kete low nɔ

⁷¹ 'panè: N'a taa-ji kilə-ji taá ji njəba-je-ti lə-ji,
 ɓá n'a kɔr-ji kɔgi gin tógi-ti
 lə dow-je kí njəkosi-ji kà ta rəm tɔ.

⁷² Bəfa ɛ oo kəmtondoo lə ka-ji-je
 ə mɛɛ-é ole dɔ noji-ti kí aa njay kí ɛ ulə nati sə-dé,

⁷³ titi kí ndɔki ubi-né rɔ-é adi ka-ji Abrakam panè:

⁷⁴⁻⁷⁵ M'a taa-si ji njəba-je-ti lə-si kilə-si taá,
 m'a kadi ɔi takəm-m-ti 'poli-mi kà rɔ-si kí aa njay,
 a rai né kí njururu kà ndo-je lay
 kí a kisi-né kà dɔ-si taá nal ɓəl né madi.

⁷⁶ Ə i ngon kí bər kinlé, d'a ɓa-i njəpata kí
 ta Lubə-ti kí njəkisi taá dɔrɔ-ti nɔ.

Kdotalə i a njiyə kete nɔ 'Babe-ti
 kɔɔ ra rəbi-je liə rəm,

⁷⁷ kɔɔ kadi adi kəm dow-je liə
 ijə dɔ kaji-ti kí Lubə à kaji-dé,
 kí takul kiŋə kí à kiŋə go majal-je lə-dé kɔgi.

⁷⁸ Kdotalə Lubə lə-ji lé to njəkoo kəmtondoo kí nɔ.

Koo kəmtondoo liə lé, ɓá adi kàdi ubə-né taá kɔɔ ta lə-ji,

⁷⁹ kɔɔ kadi ndógi dɔ dow-je-ti
 kí d'isi lo kí ndul-ti kí d'isi 'ɓəl koy rəm,
 ɓá kɔɔ kadi ɔr nɔ-ji adi j'isi kí lapiya rəm tɔ.

⁸⁰ Ngà ngon lé, tógi, ɓá Ndil kí aa njay adi gosi liə usi dɔ madi-é-ti rəm tɔ. Ɛ isi dilələ-ti ya sar ndo-ti kí ɛ tɛɛ tɔji-né rɔ-é adi Israyel-je 'gə-é-né.

2

Koji Jeju

Mat 1:18-25

¹ Dɔgangi bal-ti kɪ d'oji-né Jà lé, Sejar Ogusti kɪ to ngar kɪ boy un ndu kadi dow-je lay kɪ meɛ bɛkɔ-je-ti liə d'ində ri-dé meɛ mbete tidə kɔr dow-je-ti. ² Kində ri meɛ mbete tidə kɔr dow-je-ti kinlé, ɛ ya to kɪ dɔsaj saki-saki loki Kiriniyusi to-né Gubərnər kɪ dɔnangi Siri-ti. ³ Beba nà-nà ya kàrè ɔw bebo-ti liə kɔdɔ kadi d'ində ri-é.

⁴ Gangi-é-ti kin bá Jojepi kàrè j bebo Najareti dɔnangi Galile-ti, ɔw dɔnangi Jude-ti meɛ bebo Betlekem-ti, kɪ to bekoji Dabidi, kdɔtalə ɛ to dow kɪ gin koji-ti lə Dabidi. ⁵ Jojepi kɪ Mari kɪ ɛ uwə dɔ-é ya ə ndan ngon lé, d'ow kɔdɔ kadi d'ində ri-dé meɛ mbete tidə kɔr dow-je-ti to.

⁶ Loki nà y meɛ bebo Betlekem-ti lé ya bəy rəmə, ndo koji ngon lə Mari asi. ⁷ Mari oji ngon kɪ dingəm kɪ to ngon dɔdər-é ə bɪr-é kɪ kubi, ilə-é meɛ bəgrə kuso né-ti lə dɔ-je, kdɔtalə lo to goto kəymba-je-ti.

⁸ Njénékul-je kàrè d'isi dɔgore lo-ti kɪ kàre kinlé nɔɔ, 'to bi ndɔɔ al, d'isi 'ngəm nékul-je lə-dé. ⁹ Rəmə, malayka lə 'Babe tɛɛ dɔ-dé-ti busi ə 'Babe ra adi lo ndógi dɔ-dé-ti doo adi bəl ində bəndi-dé bati gangi. ¹⁰ Ngə malayka lé idə-dé panè: 'Bəli al, kdɔtalə m'ree kɪ Poyta kɪ Maji kɔdɔ kilə mbi-si-ti. To Poyta kɪ à kadi dow-je lay rənəl nà. Poyta lé ban: ¹¹ Bone, meɛ bebo-ti lə Dabidi, d'oji Njəkaji dow-je d'adi-si, adi to Kristi', kɪ to 'Babe. ¹² Ooi bə, né kɪ à toji kadi 'gəi-né ən: A kooi ngon kɪ bər, kɪ 'bɪr-é kɪ kubi, d'ilə-é meɛ bəgrə kuso né-ti lə dɔ-je.

¹³ Loki idə-dé ta kinlé bə ya rəmə, tajinati nə ya kosi malayka-je kɪ 'to njəro-je kɪ dɔrɔ-ti kɪ 'tò nduy-nduy d'ində ndi-dé nati kɪ malayka lé, 'tɔy Lubə 'panè:

¹⁴ Kɔsgaji kɪ dɔ Lubə-ti meɛ lo-je-ti kɪ taá nu ə lapiya tɔ dɔnangi-ti dɔ dow-je-ti kɪ Lubə ndigi-dé.

¹⁵ Loki malayka-je d'ingə njénékul-je, 'təl d'ow dɔrɔ-ti gogi lé, njénékul-je d'oji-nə ta 'panè: Adi j'owɪ njal Betlekem, j'ooi né kɪ ra né bá 'Babe tɛɛ kɪ dɔ-é adi j'gəi kin. ¹⁶ Dɛ d'ɔti kɪ nja ngədi-é ya d'ow ə d'ingə Jojepi-je kɪ Mari, kɪ ngon kɪ bər kɪ d'ilə-é meɛ nékuso né-ti lə dɔ-je lé to. ¹⁷ Loki njénékul-je d'oo ngon kɪ bər lé rəmə, dɛ d'or poyta kɪ malayka lə 'Babe idə-dé sobi dɔ ngon kinlé. ¹⁸ Poy ta kɪ njénékul-je d'or lé, or ndil dow-je lay kɪ d'oo. ¹⁹ Ngə Mari rəmə, ɛ ngəm ta-je kin lay meɛ-é-ti ə laji dɔ-ti taá-taá. ²⁰ Loki njénékul-je d'isi 'təl kɪ gogi lé, dɛ 'tɔy Lubə rəm, bá d'osi gaj-é taá-taá, kdɔtalə né-je lay kɪ d'oo ta-é kɪ mbi-dé rəm, d'oo kɪ kəm-dé lé, ɔw nati berere-berere kɪ ta kɪ malayka idə-dé lé ya.

D'ow kɪ Jeju meɛ kəy-ti lə Lubə

²¹ 'Loki ngon ra ndɔ jinəy joo lé, d'ijə-é ganjangi ə d'ində ri-é lə Jeju kɪ to ri kɪ malayka idə-dé kete loki 'ndan-é-né al ya bəy. ²² Loki ndɔ kɪ kadi d'aa rɔ-dé njay kɪ go ndukun-ti lə Moiyiji asi lé, Jojepi-je kɪ Mari d'un ngon lé 'ree siə meɛ bebo Jorijaləm-ti kɔdɔ toji-é 'Babe. ²³ Kdɔtalə 'ndangi meɛ mbete ndukun-ti lə 'Babe 'panè: Ngon dɔdər dɔ kɪ to bobɪ əse ngon kɪ dingəm kɪ to dər lé, d'a kɔr-é kində-é tagay kadi 'Babe. ²⁴ Rəm ree-dé bebo Jorijaləm-ti lé, 'ree kɔdɔ kadi kadkare kɪ kadi toki kilə məsi-é nangi titi kɪ ndukun lə 'Babe pa-né panè: I a kadi dədum-je joo əse ngan dəngɔdnda-je joo.[§]

²⁵ Dingəm kàrè bə isi bebo Jorijaləm-ti nɔɔ ri-é lə Simiyɔ, to dow kɪ njəra né kɪ njururu rəm, bá to njəkilə kuji dɔ Lubə-ti rəm to. ɛ isi ngəbi njəkaji Israyel-je; Ndil kɪ aa njay isi meɛ-é rəm to. ²⁶ Ndil kɪ aa njay adi-é gə kete panè: 'A koy al ya sar kadi 'a koo dow kɪ 'Babe à kulə siə kɪ to Kristi lé mɔkɪ tá. ²⁷ Ndil kɪ aa njay ɔsi Simiyɔ lé adi-é ɔw takəy-ti lə Lubə, rəmə Jeju kàrè njəkaji-é-je d'un-é d'ow siə takəy-ti lə Lubə to; kɔdɔ kadi 'ra né-je dɔ-é-ti kɪ go ndukun-ti lə Lubə. ²⁸ Simiyɔ taa Jeju uwə-é kadi-é-ti ə ɔsi gaj-é Lubə panè:

²⁹ Kɪ nə kinlé, 'Babe, 'ingə-m mə ngonnjékullə lə-i adi m'ow kɪ lapiya, kɔdɔ kun mindi lə-i lé, né-é ra né ngá.

³⁰ Kdɔtalə kəm-m oo njəkaji dow-je kɪ ulə siə lé.

³¹ Njəkaji dow-je kɪ 'uwə dɔ-é kete kɔdɔ gin dow-je lay.

³² ɛ to lo kɪ à ndógi dɔ gin dow-je-ti kɪ rangi rəm,

bá ɛ to riba lə gin dow-je lə-i kɪ 'to israyel-je rəm to.

³³ Ta-je kɪ Simiyɔ pa dɔ Jeju-ti lé, or ndil njəkaji-é-je. ³⁴ Simiyɔ tor ndi-é dɔ-dé-ti ə idə Mari kɪ kɔ Jeju panè: 'Oo maji, ngon kinlé, Lubə mbəti-é kadi to gin kusi lə Israyel-je nà rəm, gin kɪ taá lə Israyel-je nà rəm, ɛ à to nékoji lə Lubə kɪ ta dow-je à kasi-nə dɔ-ti

* 2:4 2:4 Mis 5:1-2 † 2:11 2:11 Kristi lé kɔr meɛ-é to dow kɪ Lubə mbəti-é. ‡ 2:11 2:11 Eja 9:5 † 2:21 2:21

Luk 1:31 § 2:24 2:24 Mbl 12:6,8

al. ³⁵ Bè kɔ kadi kujə tagir kí ɓoyɔ rɔ-é mɛɛ dow-je-ti n̄a. Ngà i rəmə, né kí to à t̄aɗ ɓəngɾə-i, titi kí kiyəro mbuti-né ɓəngɾə dow kin bè.

³⁶ Dené káre kí to njèpata kí ta Lubə-ti isi n̄ɔɔ tɔ; ri-é lə An. Ɛ to ngon lə Panuwel, gin koji-ti lə Ajɛr. To dené kí ɓugə guró-guró ngá. Taa ngow mandí-é-ti ra ɓal siri-rè ɓəy ya ngəbi-é oy, ³⁷ adi ɛ təl dené kí njəngɔwkooy; ɓal-é ra kɔrjinəy joo gidi-é so. An lé, in̄ə takəy lə Lubə al; ɛ pole Lubə ndoo rəm, kada rəm; ɛ ɔgi rɔ-é nékuso kí man kəy taa-taa, pa ta k̄i Lubə tɔ. ³⁸ Dɔkàdi-é-ti kí d'ow-né k̄i Jeju takəy-ti lə Lubə lé, An kàrè ree tɛɛ n̄ɔɔ tɔ. Ɛ tóy Lubə rəm, pa ta lə Jeju adi dow-je lay kí d'isi 'ngəbi taa kí Lubə à taa ɓebo Jorijalɛm kilə-é taa.

³⁹ †Loki Jojepi-je k̄i Mari 'ra né-je lay kí ndukun lə 'Babe ɔji kadi 'ra lé, de 'təl d'ow lo kisi-dé-ti ɓebo Najaretí, donangí Galile-ti gogi.

⁴⁰ Ngon lé, tɔgi rəm, rɔ-é ngá rəm, ɔw k̄i gosi n̄a rəm, ɓá ramaji lə Lubə n̄ay siə rəm tɔ.

Jeju ra ɓal dɔgi gidi-é joo ə naji ta k̄i njéndó dow-je ndukun-je

⁴¹ Jeju lé, ɓal-je lay ya njékoji-é-je d'ow ɓebo Jorijalɛm-ti lo ra n̄ay Paki-ti.

⁴² ɓeba loki ɛ ra ɓal dɔgi gidi-é joo lé, d'ow siə kəm-dé-ti ɓebo Jorijalɛm-ti lo ra n̄ay Paki-ti, titi kí 'ra-né k̄i ɓal-é ɓal-é. ⁴³ Ngà loki ndo ra n̄ay Paki tingə lé, njékoji-é-je 'təl d'isi d'ow kí ɓee gogi, ngà ngon-dé Jeju lé, təl n̄ay ɓebo Jorijalɛm-ti adi de 'gə go-é al. ⁴⁴ De 'gir kí à kow dan madi kow mba-je-ti lə-dé n̄ɔɔ, adi 'n̄jiyə ndo káre ɓikti ɓəy ɓá 'tum gin ndole-é dan noji-dé-je-ti, k̄i dan dow-je-ti kí 'gə-dé. ⁴⁵ Ngà loki d'ingə-é al lé, de d'osi 'təl d'ow ɓebo Jorijalɛm-ti gogi kɔ ndole-é. ⁴⁶ Ndo kí njékungi-ti mutə ɓá d'ingə-é takəy-ti lə Lubə; ɛ isi dan njéndó dow-je ndukun-je-ti, isi oo ta lə-dé rəm, ɓá isi d̄əji-dé ta rəm tɔ. ⁴⁷ Dow-je lay kí d'isi d'oo ta liə lé, négə liə k̄i ta kí isi ilə-dé-ti lé, ɔr ndil-dé. ⁴⁸ Loki njékoji-é-je d'oo-é takəy-ti lə Lubə lé, ndil-dé tɛɛ s̄ay adi kɔ-é pa siə panè: Ngon-m! Kin to ri ə 'ra sə-ji bè? 'Oo, je k̄i ɓəbi-i j'ndol-i k̄i mɛɛ-ji kí a kókóká. ⁴⁹ Jeju təl ilə-dé-ti panè: S̄əi ndoli-mi kɔo ri wa? 'Gəi kí t̄o kadi m'ində kəm-m go kullə-je-ti lə ɓəbi-m al wa? ⁵⁰ Ngà ta kí Jeju pa sə-dé lé, de 'gə mɛɛ-é al. ⁵¹ Jeju ɔti ɔw sə-dé ɓebo Najaretí-ti; ɛ sɔl do-é n̄ɔ njékoji-é-je-ti. Kɔ-é ngəm né-je kin lay mɛɛ-é-ti.

⁵² Jeju tɔgi ə gosi liə usi do madi-é-ti rəm, ramaji lə Lubə n̄ay siə rəm, ɓá dow-je 'ndigi-é rəm tɔ.

3

J̄a kí njèra dow-je batɛm ilə mbɛ Poyta kí Maji

Mat 3:1-12; Mar 1:1-8; J̄a 1:6-8,19-28

¹ ɓal kí njékungi-ti dɔgi gidi-é m̄i kí Tiber Sejar ngar kí boy ɔ-né ɓe lé, Pɔsi Pilati to gubərnɔr kí donangi Jude-ti, Erodí ɔ ɓe donangi Galile-ti, ə ngonkɔ-é Pilipi ɔ ɓe donangi Itire-ti k̄i donangi Trakoniti, Lisaniyasi ɔ ɓe donangi Abilen-ti, ² ɓal-je-ti kí An k̄i Kayipi 'to-né burə do njégugnə-je; ɓal-é-je-ti kinlé ɓá Lubə pa-né ta k̄i J̄a kí ngon lə Jakari diləlo-ti.

³ J̄a ɔw k̄i go donangi lay kí kàdi ba Jurde-ti, ilə mbɛ kadi dow-je 'ra batɛm d'in̄ə-né panjiyə-dé kí maji al kɔgi, kɔo kadi Lubə in̄ə-né go majal-je lə-dé kɔgi, ⁴ titi kí Ejay njèpata kí ta Lubə-ti ndangi-né mɛɛ mbete-ti panè:

Ndi dow ɓa diləlo-ti panè:

'Rai rəbi lə 'Babe!

'Rai ngan rəbi-je liə adi a njururu-njururu!

⁵ †Tuləi wol lo-je lay adi asi-n̄a pee-pee!

Mbal-je kí ngal k̄i kí goji lay ya, 'tugəi-dé ki nangi!

Rəbi-je kí ndu gundi-gundi lé, 'ndaji adi a njururu-njururu!

Rəbi-je kí tɔr wuti-wuti lé, 'tuləi adi asi-n̄a pee-pee.

⁶ Ə n̄á-n̄á ya à koo kaji kí Lubə à kaji dow-je lé.

⁷ †Beba J̄a idə kosi dow-je kí 'ree rɔ-é-ti kɔo kadi ra-dé batɛm lé panè: S̄əi kí mɛɛ-si ndul titi-n̄a k̄i mɛɛ li pii-je bè kan! N̄á ɓá idə-si kadi ayi wongi kí à ree lé wa? ⁸ †Adi kullə ra-si tuwə kullə ra dow-je kí d'in̄ə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi ɓane; ɓi 'giri mɛɛ-si painé 'toi nganka Abrakam ya bè par al. Ə m'idə-si rəsi m'adi ooi kí ər-je kin ya kàrè Lubə asi təl-dé nganka Abrakam-ti kare. ⁹ †Ə kungó ya kàrè d'ində pèrèrè kàdi kagi-je-ti kàrè-kàrè lay ngá, adi kagi kí kandi-é maji al lé, d'a tugə-é do njirə-é-ti kɔo kilə-é dan pər-ti.

¹⁰ Beḅa kosi dow-je 'dəji-é 'panè: Bè ngà, j'a ra ban ngà wa? ¹¹ E ilə-dé-ti panè: Dow kí ɔw kí kubi joo rəmə, adi kàre dow kí 'liə goto, ə dow kí ɔw kí nékuso kàre kadi ra bè ya to.

¹² †Njétaalambo-je kàre 'ree kadi Ja ra-dé batəm to. Beḅa 'dəji-é 'panè: Njəndó dow-je né, je j'a ra ban wa? ¹³ E idə-dé panè: Né kí d'un ndu do-ti kadi dow-je d'adi lé, iləi kí rangi do-ti al.

¹⁴ Asgar-je 'ree 'dəji-é to 'panè: Ə je, j'a ra ban wa? E idə-dé panè: 'Taai né lə dow kí lə njətógi-ti al, bá iləi ta do dow-ti kí ndángi kare 'taai-né né liə al rəm to. Ngà ori kəm-si do là kun-si-ti ya.

¹⁵ Titi kí kosi dow-je lay d'isi 'ngəbi-né pèrèrè lé, 'gir mɛɛ-dé-ti sé Ja bá to Kristi* lé wa? ¹⁶ Ngà bá Ja idə-dé lay panè: Mə m'ra-si batəm kí mani, ngà ɛ kí tógi-é itə-m ɲa ya ɔw ree go-m-ti ɲɔɔ, ə kulə saba liə ya kàre m'tuwə kadi m'tuti al. E à ra-si batəm kí Ndil kí aa njay rəm, kí pər rəm to. ¹⁷ E ɔw kí né to-né liə ji-é-ti ɲɔɔ; à ra lo to né liə, ə à mbɔ ko mɛɛ damə liə, ngà tisə-é bá à kungi dan pər-ti kí à koy al sartagangi.

¹⁸ Beḅa Ja ilə mbɛ Poyta kí Maji adi dow-je, ə mbusi nja-dé kí ta-je kí rangi ɲa ya bəy. ¹⁹ †Ngà Erodi kí to njəkɔbɛ donangi Galilé-ti lé taa Erodiadi ne ngonkɔ-é rəm, bá ra né-je kí maji al maji al adi Ja kol siə. ²⁰ Rəmə təl ɔ do-ti ɲɔɔ ilə Ja dangay-ti bəy.

Jeju ra batəm

Mat 3:13-17; Mar 1:9-11; Ja 1:32-34

²¹ Loki dow-je lay 'ra batəm lé, Jeju kàre 'ra-é batəm to. Beḅa loki ɛ ɔ pa ta kí Lubə lé, ta dɔrə tɛɛ; ²² †ə Ndil kí aa njay təl titi-ɲa kí dəngɔndə bè ree isi do-é-ti. Rəmə ndi dow bá dɔrə-ti panè: «To Ngon-m, m'ində-i dan kəm-m-ti, rɔ-m nəl-m do-i-ti ɲa.»

Kor gin ka Jeju

Mat 1:1-17

²³ Jeju ra bal kormutə-je bè bəy bá ulə gin kullə liə. Titi kí dow-je 'gir-né lé, ɛ to ngon lə Jojepi; Jojepi to ngon lə Eli. ²⁴ Eli to ngon lə Matati; Matati to ngon lə Lebi; Lebi to ngon lə Melki; Melki to ngon lə Yanay; Yanay to ngon lə Jojepi; ²⁵ Jojepi to ngon lə Matatiyasi; Matatiyasi to ngon lə Amosi; Amosi to ngon lə Naum; Naum to ngon lə Esli; Esli to ngon lə Nagay; ²⁶ Nagay to ngon lə Maati; Maati to ngon lə Matatiyasi; Matatiyasi to ngon lə Semay; Semay to ngon lə Yose; Yose to ngon lə Yoda; ²⁷ Yoda to ngon lə Yonan; Yonan to ngon lə Resa; Resa to ngon lə Jorobabel; Jorobabel to ngon lə Salatiyel; Salatiyel to ngon lə Neri; ²⁸ Neri to ngon lə Melki; Melki to ngon lə Adi; Adi to ngon lə Kosam; Kosam to ngon lə Elmadam; Elmadam to ngon lə Er; ²⁹ Er to ngon lə Jeju; Jeju to ngon lə Eliyejer; Eliyejer to ngon lə Yorim; Yorim to ngon lə Matati; Matati to ngon lə Lebi; ³⁰ Lebi to ngon lə Simiyɔ; Simiyɔ to ngon lə Juda; Juda to ngon lə Jojepi; Jojepi to ngon lə Yonam; Yonam to ngon lə Eliyakim; ³¹ Eliyakim to ngon lə Meleya; Meleya to ngon lə Menna; Menna to ngon lə Matata; Matata to ngon lə Natə; ³² Natə to ngon lə Dabidi; Dabidi to ngon lə Jese; Jese to ngon lə Obədi; Obədi to ngon lə Bowaji; Bowaji to ngon lə Salmɔ; Salmɔ to ngon lə Nasɔ; ³³ Nasɔ to ngon lə Aminadabi; Aminadabi to ngon lə Admi; Admi to ngon lə Arni; Arni to ngon lə Esrɔm; Esrɔm to ngon lə Paresi; Paresi to ngon lə Juda; ³⁴ Juda to ngon lə Jakobi; Jakobi to ngon lə Isaki; Isaki to ngon lə Abrakam; Abrakam to ngon lə Tera; Tera to ngon lə Naor; ³⁵ Naor to ngon lə Serugi; Serugi to ngon lə Reu; Reu to ngon lə Pelegi; Pelegi to ngon lə Eber; Eber to ngon lə Sila; ³⁶ Sila to ngon lə Kaynam; Kaynam to ngon lə Arpajadi; Arpajadi to ngon lə Sem; Sem to ngon lə Nuwe; Nuwe to ngon lə Lemeki; ³⁷ Lemeki to ngon lə Matusalem; Matusalem to ngon lə Enoki; Enoki to ngon lə Yerədi; Yerədi to ngon lə Maleleyel; Maleleyel to ngon lə Kenam; ³⁸ Kenam to ngon lə Enosi; Enosi to ngon lə Seti; Seti to ngon lə Adam; Adam to ngon lə Lubə.

4

Ta lə nɔ kí Sú nɔ Jeju

Mat 4:1-11; Mar 1:12-13

¹ Ndil kí aa njay rusi Jeju, beḅa loki ɛ təl ta ba Jurde-ti ree rəmə Ndil kí aa njay lé ɔr ɲɔ-é ɔw siə diləlo-ti. ² Lo-é-ti kin bá Sú nɔ-é-ti ndo kɔrsɔ. Ndo kí kɔrsɔ kinlé, né ya kàre Jeju uso al adi go ndo-je-ti kinlé, bo ra-é. ³ Beḅa Sú ree rɔ-é-ti pa siə panè: «Kinə 'to Ngon lə Lubə ya rəmə, 'un ndu adi ər kin təl mbə.» ⁴ † E Jeju ilə-é-ti panè: «Ndangi 'panè: "Dow à kisi kí do-é taá kí takul nékuso ya par al."»

⁵ Sú ɔr Jeju ɔw siə lo-ti kí i taá ɲa rəmə, kəm kí kində jipi bè ya toji-é kɔbɛ-je kí donangi-ti nè kin lay ⁶ ə idə-é panè: «M'a kadi-i ɔ bɛ do-ti lay rəm, m'a kadi-i riḅa kí

† **3:12** 3:12 Luk 7:29 * **3:15** 3:15 Kristi lé kor mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † **3:19** 3:19 Mat 14:3,4; Mar 6:17,18 † **3:22** 3:22 Mat 3:17; Mar 1:11; Luk 9:35

do kɔɔbe-je-ti kinlé rəm to. Kdotalə to né kí d'adi tò meɛ ji-m-ti, adi dow kí meɛ-m ndigi kadi m'adi-é ya m'a kadi-é. ⁷ Adí kinə do-i ya 'osi nangi nɔ-m-ti lé, m'a kadi to kí lə-i ya lay.» ⁸ Jeju təl ilə-é-ti panè: «'Ndàngi 'panè: “'Babe Lubə lə-i bá 'a kosi do-i nangi nɔ-é-ti ə ɛ ya kí kár-é bá 'a pole-é*.”»

⁹ Go-ti, Sú ɔr-é ɔw siə meɛ bebo Jorijalem-ti, adi-é ɔ taá sam kəy-ti lə Lubə bá idə-é panè: «Kinə 'to Ngon lə Lubə ya rəmə, 'a nɛ ya 'kilə 'usi nangi.

Kdo 'ndàngi 'panè:

¹⁰ “Lubə à kun ndu kadi malayka-je liə kdo ta lə-i,

kdo kadi d'ində kəm-dé go-i-ti.”

¹¹ Ə 'ndàngi bəy 'panè:

“Dɛ d'a kində ji-dé kuwə-i-né taá, nɛ nja-i à kɪ dar ər.”»

¹² Jeju təl ilə-é-ti panè: «'Ndàngi 'panè: “'A nɔ 'Babe Lubə lə-i al.”» ¹³ Loki Sú nɔ Jeju meɛ né-je-ti lay adi gin-é gangi lé, ɛ ɔr rɔ-é ngərangi iŋə-é sar ya kdo ngəbi-né kəm lo kí rangi.

Kullə lə jeju donangi Galile-ti

Jeju ndó ta lə Lubə meɛ bebo Najareti-ti

¹⁴ Jeju təl ɔw donangi Galile-ti gogi kí tógi kí Ndil kí aa njay adi-é, ə ri-é ba ɔr lo donangi-ti kí tin kin lay. ¹⁵ Ɛ ɔw ndó né dow-je meɛ kəykəwnɔ-je-ti lə jipi-je ə dow-je lay ya 'piti-é.

¹⁶ Beba Jeju ɔw tɛɛ bebo Najareti kí to lo kí d'oti-é-ti, ə ɔw meɛ kəykəwnɔ-ti lə jipi-je ndo taakoo-ti lə-dé titi kí isi ra-né kete-kete. Ɛ i taá kdo ndó mbete kí aa njay kadi dow-je.

¹⁷ Beba d'un mbete kí EJay kí to njəpata kí ta Lubə-ti ndàngi d'adi-é. Loki ɛ taa lé, tɛɛ meɛ-é ə ingə lo kí ndàngi ta-ti 'panè:

¹⁸ Ndil kí aa njay lə 'Babe ree nɔy sə-m

kdotalə 'Babe mbəti-m

[kdo kadi m'sol meɛ dow-je kí meɛ-dé gangi man]† rəm,

bá kdo kadi m'ilə mbɛ Poyta kí Maji m'adi njəndoo-je rəm to.

Ɛ ulə-m kadi m'pa ta rəsi m'adi bə-je

toki Lubə à taa-dé kilə-dé taá rəm,

kadi m'pa ta rəsi m'adi njəkəmtɔ-je

toki kəm-dé à koo lo rəm,

dow-je kí dow-je d'adi-dé kɔ lé,

ɛ ulə-m kadi m'taa-dé m'ilə-dé taá rəm,

¹⁹ Bá bal ramaji lə 'Babe lé,

kadi m'pa ta-é rəsi ya m'adi dow-je rəm to†.

²⁰ Go-ti, Jeju ndəm mbete lé nati ə təl-né adi ngonnjəkullə káre, ngá bá təl isi nangi bəy‡. Rəmə dow-je lay kí d'isi meɛ kəykəwnɔ-ti lə jipi-je lé, kəm-dé tò do-é-ti sikim.

²¹ Beba ɛ un ta idə-dé panè: Ta kí meɛ mbete-ti kí aa njay kí ooi kinlé, né-é ra né bone ngá. ²² Dow-je lay ya 'pa ta kí do-é-ti maji nɔ rəm, ta-je kí sobi do ramaji lə Lubə kí tɛɛ ta-é-ti lé, ɔr ndil-dé adi 'panè: Ɛ kan to ngon lə Jojepi lé ya al wa! ²³ Beba Jeju pa sə-dé panè: Gosta kí panè: «Dɔktur, i ya 'aji rɔ-i» kinlé a pai sə-m ya róti. Ə a pai sə-m painè: Né-je lay kí i 'ra bebo Kapernayim-ti ó j'oo ta-é kinlé, 'ra be kí i tɔgi-ti nɛ kin ya adi j'oo to. ²⁴ †Beba Jeju idə-dé panè: Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; njəpata kí ta

Lubə-ti kí dow-je kí bekoji-é-ti d'a kuwə-é kí rɔ-dé-ti maji ya goto. ²⁵ Yən, m'a kidə-si ta kí tɔgrɔ-ti: Dɔgangi bal-je-ti lə Eli lé, njéngɔwkoy-je 'nɔ donangi Israyel-ti. Beba loki ndi ədi al asi bal mutə kí nɔy mekɛ lé, go donangi-ti kí nɛ kin lay ya bo ra dow-je titi nɔ ya,

²⁶ ngá dan njéngɔwkoy-je-ti kinlé, dow káre ya kàrè Lubə ulə Eli rɔ-é-ti al. Ngá ɛ ulə-é rɔ njéngɔwkoy-ti káre kí donangi Sidɔ-ti meɛ bebo Sarepta-ti yó. ²⁷ Rəm bá kaglo-ti lə Elije kí to njəpata kí ta Lubə-ti lé kàrè njəbanji-je 'nɔ donangi Israyel-ti to. Ngá ɛ káre dan-dé-ti kí Lubə adi banji liə ur ya goto. Ngá Namá kí to dow kí donangi Siriti yó kin bá ɛ adi banji liə ur adi aa njay. ²⁸ Loki dow-je lay kí d'isi meɛ kəykəwnɔ-ti lə jipi-je

d'oo ta-je kin bə lé, wɔngi ra-dé do Jeju-ti nɔ. ²⁹ Beba d'i d'uwə-é, 'ndɔr-é d'ɔw siə gidi bebo-ti, ə d'ɔw siə njal do mbal-ti kí bebo lə-dé tò-ti kdo kadi 'surə-é d'ilə-é nangi. ³⁰ Ya rəmə, Jeju tɛɛ mbunə-dé-ti ə ɔti ta-dé-ti yɔrɔrɔ ɔw.

Ta kí sobi do dow-je kí d'ingə lapiya

Mar 1:21-28

* 4:8 4:8 Det 6:13; Mat 4:10. † 4:18 4:18 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto meɛ mbete-je-ti kí dosay kí dan-ti-je kí 'ndàngi kí ji-dé kà ta greki. † 4:19 4:19 Mbl 25:8-10 ‡ 4:20 4:20 Jeju isi nangi kdo ndó né dow-je, kdo dɛ njəndó dow-je né kí be lə jipi-je lé d'isi nangi bá 'ndó né dow-je. † 4:24 4:24 Jɔ 4:44

³¹ Jeju ɔw tɛɛ bebo Kapernayim-ti kɪ to bebo káre kɪ donangi Galile-ti ə ndó né dow-je ndo taakoo-ti lə jipi-je. ³² †Néndó liə lé ɔdi rɔ dow-je, kdotalə ɛ ndó kɪ tógi. ³³ Mɛɛ kəykəwnə-ti lə jipi-je lé, dingəm káre bə kɪ ndil kɪ maji al ra-é isi-ti nɔɔ ə ur kəə panə: ³⁴ Bəbi-m-je 'wó! I Jeju, dow kɪ Najareti lé, ri bá 'ge rɔ-ji-ti wa? 'Ree kɔ tuji-ji wa? Mə m'gə-i maji: «To njəkəa njay lə Lubə.» ³⁵ Jeju ndangi-é panə: «'Uti ta-i ə 'tɛɛ kɔgi mɛɛ dingəm-ti kinlé!» Rəmə ndil kɪ maji al un dingəm lé ilə-é biriki dan dow-je-ti ə ində lo tɛɛ mɛɛ-é-ti kɔgi, bá né kɪ maji al káre ya kàrè ndil kɪ maji al kin ra kɪ dingəm lé al.

³⁶ Beba dow-je lay ya, ndil-dé tɛɛ say ə 'pa-nə ta dan-dé-ti 'panə: To ta kɪ ban bá tana bə wa? ɛ un ndu adi ndil-je kɪ maji al kɪ tógi kɪ nɔ kɪ ɛ ɔw-né lé rəmə, dɛ 'tɛɛ tɛɛ tɔ lé ya! ³⁷ Né kin ra adi poy Jeju taa lo kɪ donangi-ti kɪ tin pəl-pəl.

³⁸ Loki tɛɛ mɛɛ kəykəwnə-ti lé, ɛ ɔw beə lə Simɔ. 'Ningə ində məm Simɔ kɪ dené nɔ, adi rɔ-é tungə pil-pil ə dɛ 'nɔ ta Jeju-ti kɔ ta liə. ³⁹ Beba Jeju dʊgi nangi kɪ rɔ-é-ti ə ndangi 'ningə lé rəmə, 'ningə lé inə-é, adi tajinatɪ nɛ ya məm Simɔ lé, ubə nangi i taá oo go-dé kɪ nékuso.

⁴⁰ Loki kadi ur rəmə, dow-je lay kɪ d'ow kɪ dow-je kɪ mɔy-je kɪ gay-gay ra-dé lé, d'oy-dé d'ow sə-dé rɔ Jeju-ti. Beba ɛ ində ji-é dɔ-dé-ti káre-káre lay adi d'ingə lapiya.

⁴¹ Ndil-je kɪ maji al kàrè 'tɛɛ mɛɛ dow-je-ti nɔ kɪ nɔ ta-dé-ti 'panə: «'To Ngon lə Lubə.» Ngə ɛ ndangi-dé ə ɔgi-dé pa ta, kdotalə dɛ 'gə maji kɪ ɛ to Kristi*.

⁴² Loki lo aa lé, Jeju tɛɛ ɔw diləlo-ti. Beba kosi dow-je ya d'ungi-nə sangi-é-ti ə d'ow njal go-é-ti rəmə, 'ndigi kuwə-é nangi, kɔ kadi inə-dé ɔw al. ⁴³ Ngə ɛ idə-dé panə: Tò kadi m'ilə mbɛ Poyta kɪ Maji kɪ sɔbi dɔ kɔbɛ lə Lubə lé, m'adi dow-je kɪ mɛɛ bebo-je-ti kɪ rangi tɔ bane. Kdotalə to ɛ kin bá Lubə ulə-m-né lé. ⁴⁴ Beba ɛ ilə mbɛ Poyta kɪ Maji donangi Jude-ti mɛɛ kəykəwnə-je-ti lə jipi-je.

5

Ta kɪ sɔbi dɔ njéndó né-je kɪ Jeju ba-dé dɔsay

Mat 4:18-22; Mar 1:16-20

¹ †Ndo káre bə, loki Jeju a ta babo-ti kɪ Jenejareti lé, kosi dow-je d'ow dɔ-nə-ti wúr-wúr kɔ koo ta lə Lubə ta-é-ti. ² Loki un kəm-é oo tɔ-je joo ngangi baa-ti ə to tɔ-je kɪ mbow-je kɪ mɛɛ-é-ti rəmə, 'ndigi kuwə-é nangi, kɔ kadi burə-je lə-dé; ³ ɛ al mɛɛ tɔ-ti kɪ káre kɪ to tɔ lə Simɔ ə dɔji Simɔ adi inə ngangi ba ə ɔsi tɔ sɛ kɪ dan ba-ti, ngə bá ɛ isi mɛɛ tɔ-ti lé, isi ndó né kosi dow-je.

⁴ Loki Jeju pa ta lay rəmə, idə Simɔ panə: 'Osi tɔ kɪ dan bul baa-ti ə ungi burə-je lə-si mani kadi 'rai ndɔ. ⁵ †Simɔ ilə-é-ti panə: Njéndó dow-je né, je j'ra kullə ndɔ sar lo aa-ji taá ya, ngə né káre ya kàrè j'uwə al; ngə titi kɪ i 'pa-né lé, m'a kungi burə mani ya.

⁶ †Loki d'ungi burə-je mani lé, kanji rusi burə-je lə-dé sar adi ɔw kɪ gangi. ⁷ Beba 'kəbi madkullə-je lə-dé kɪ mɛɛ tɔ-ti kɪ káre lé kadi 'ree d'ore kadi-dé. Loki madi-dé-je 'ree rəmə, d'oy kanji-je rusi tɔ-je kɪ joo lé betete, adi tɔ-je ɔw kɪ nduy sə-dé tɔ bəy. ⁸ Loki Simɔ Piyər oo né kin bə lé, usi nangi nja Jeju-ti panə: 'Babe, 'ɔti kɪ rangi rɔ-m-ti, kdotalə mə lé m'to dow kɪ njəramajal. ⁹ Kanji kɪ d'uwə al dɔ maji kinlé, ra adi bəl ində bandi Simɔ gangi, bá dow-je lay kɪ d'a siə nati kàrè bəl ində bandi-dé gangi rəm tɔ. ¹⁰ Bə ya tɔ, madkullə-je lə Simɔ, adi to Jaki-je kɪ Jə kɪ 'to ngan lə Jebede lé kàrè, bəl ində bandi-dé bati gangi tɔ. Beba Jeju idə Simɔ panə: 'Bəl al, kete lé 'to njéndɔ kanji-je, ngə kɪ nɛ kow kɪ kete kinlé, dow-je ngə bá 'a təl njəsangi-dé kadi-m. ¹¹ Beba loki dɛ 'ree kɪ tɔ-je lə-dé ngangi ba-ti gogi rəmə, d'inə né-je lay ya ə d'un go Jeju.

Jeju adi lapiya njəbanji

Mat 8:1-4; Mar 1:40-45

¹² Ndo káre bə, loki Jeju isi bebo-ti madi lé, dingəm kɪ banji taa rɔ-é pəl-pəl da dɔ-é-ti. Loki oo Jeju rəmə, ɔsi məkəji-é nangi ə ɔsi dɔ-é nangi nɔ-é-ti bá dɔji-é panə: 'Babe, kinə 'ndigi lé, 'a kadi banji lə-m kin ur kadi m'aa njay kare! ¹³ Jeju ulə ji-é ɔdi-né rɔ-é bá panə: «M'ndigi dɔ-ti sə-i. Kadi banji lə-i ur!» Rəmə tajinatɪ nɛ ya banji kɪ rɔ-é-ti ur wuki adi aa njay. ¹⁴ Go-ti, Jeju ndəji-é kadi pa ta-é adi dow oo al. Ngə idə-é panə: 'Ow 'ɔji rɔ-i njəgugnə ə 'adi né kɔ məsi kɪ kilə kɪ sɔbi dɔ kaa rɔ lə-i titi kɪ ndukun lə Moiyiji pa-né. Bə kɔ kadi dow-je lay 'gə kɪ banji kɪ rɔ-i-ti lé ur ngə.

¹⁵ Beba ri Jeju ba kɪ kete-kete adi kosi dow-je nɔ ya 'bunə-nə 'ree par-par 'kəw-nə dɔ-é-ti kɔ koo ta liə, bá dɛ kɪ 'to njəmɔy-je kàrè 'ree kɔ kadi adi-dé lapiya rəm tɔ. ¹⁶ Ngə Jeju ɔr rɔ-é ɔw diləlo-ti, ɔw pa ta kɪ Lubə titi kɪ isi ra-né taá-taá.

† 4:32 4:32 Mat 7:28,29 § 4:32 4:32 Mat 7:28-29 * 4:41 4:41 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kɪ Lubə mbəti-é.

† 5:1 5:1 Mat 13:1,2; Mar 3:9,10; 4:1 † 5:5 5:5 Jə 21:3 † 5:6 5:6 Jə 21:6

Jeju adi lapiya njèrəkoy mburuki
Mat 9:1-8; Mar 2:1-12

¹⁷ Ndo káre bè, Jeju isi ndó né dow-je ə Parisi-je*, kà njéndó dow-je ndukun-je kí d'ì ngranbe-je-ti lay kí donangi Galile-ti, kà donangi Jude-ti, kà de kí d'ì bebo Jorijalem-ti d'isi dan-dé-ti. Tógi lə 'Babe n̄y k̄i Jeju adi Jeju adi lapiya njém̄y-je n̄a. ¹⁸ Beba dow-je d'un dingəm k̄i r̄o-é oy mburuki m̄eɛ tuwə-ti 'ree siə, 'sangi rəbi kadi d'ow siə kəy n̄o Jeju-ti. ¹⁹ Ngà kosi dow-je kí 'n̄a kinl̄e ra adi lo kadi d'ingə tarəbi d'ow-né siə go-é-ti goto. Beba d'al siə d̄o kəy-ti, 'wana lo d'ulə-é-né k̄i tuwə buró n̄o Jeju-ti kəy, dan kosi dow-je-ti. ²⁰ Loki Jeju oo kadm̄eɛ lə-dé bè rəmə, idə dingəm lé pané: «Majal-je lə-i toki kin̄ə go-é k̄gi kadi-i.» ²¹ Njéndó dow-je ndukun-je, k̄i Parisi-je kí d'isi lo-é-ti lé, 'gir ta m̄eɛ-dé-ti 'pané: Dow kanlé oo r̄o-é k̄i n̄a ya bá pa ta k̄obi d̄o Lubə-ti bè wa? N̄a bá asi kin̄ə go majal-je lə dow k̄gi wa? Lubə ya k̄i kár-é asi. ²² Jeju gə ta kí m̄eɛ-dé-ti b̄oti adi pa sə-dé pané: Kd̄o ri bá owi k̄i tagir-je kí bè kin m̄eɛ-si-ti wa? ²³ Dan ta-je-ti kí joo kinlé, ɛ kí rá bá t̄o b̄el n̄a wa? Kid̄o dow pané: «Majal-je lə-i toki kin̄ə go-é k̄gi kadi-i» bá t̄o b̄el n̄a əse kid̄o-é pané: «I taá 'n̄jiyə» bá t̄o b̄el n̄a wa? ²⁴ Maji! M'a k̄oji-si kadi 'ḡoi k̄i Ngon lə dow lé, ɔw k̄i t̄ogi donangi-ti nè kd̄o kin̄ə-né go majal-je lə dow-je k̄gi. Beba Jeju t̄el idə njèrəkoy mburuki lé pané: M'un ndu m'adi-i m'pané: 'I taá, un tuwə lə-i ə 'ow b̄ee lə-i. ²⁵ Rəmə t̄ajinati nè ya dingəm lé, i taá takəm dow-je-ti, un tuwə t̄o-é ə ɔsi ḡaji Lubə taá-taá ɔw b̄ee. ²⁶ Né kinlé, ɔr ndil dow-je lay kí d'a lo-é-ti, adi d'osi-né ḡaji Lubə rəm, bá b̄el ində bandi-dé gangi, adi 'pané: Né-je kí dow oo n̄ja káre al ya b̄one j'ooi.

Ba k̄i Jeju ba Lebi

Mat 9:9-13; Mar 2:13-17

²⁷ Go-ti, Jeju t̄eɛ rəmə, oo njétaalambo káre kí ri-é lə Lebi isi lo taa lambo-je-ti. Jeju idə-é pané: «'Un go-m.» ²⁸ Rəmə ɛ t̄usi né-je lay in̄ə ə i taá un go Jeju. ²⁹ Lebi ɔw ra nékuso n̄a m̄eɛ kəy-ti liə un-né ta Jeju. Njétaalambo-je, k̄i dow-je kí rangi n̄a ya d'isi sə-dé nati ta nékuso-ti lé. ³⁰ †Parisi-je, k̄i njéndó dow-je ndukun-je lə-dé 'pa-n̄a ta dan-dé-ti n̄om-n̄om bá 'pa k̄i njéndó né-je lə Jeju 'pané: Kd̄o ri bá njétaalambo-je, k̄i njéramajal-je kin ya s̄ei usoi rəm, ɔyi sə-dé rəm wa? ³¹ Beba Jeju pa sə-dé pané: «Dow-je kí r̄o-dé t̄o k̄i lapiya kare lé d'ow ndoo d̄aktur al, ngà njém̄y-je bá d'ow ndoo-é. ³² Bè ya t̄o, m̄a lé, dow-je kí njera né kí njururu bá m'ree kd̄o ba-dé al, ngà m'ree kd̄o ba njéramajal-je kadi d'in̄ə pan̄jiyə-dé-je kí maji al k̄gi.»

Ta k̄i sobi d̄o k̄gi r̄o nékuso k̄i man kay

Mat 9:14-15; Mar 2:18-20

³³ Dow-je d'idə Jeju 'pané: Njéndó né-je lə J̄a, k̄i njéndó né-je lə Parisi-je lé, taá-taá ya d'ɔgi r̄o-dé nékuso k̄i man kay ə 'pa ta k̄i Lubə. Ngà i lé, njéndó né-je lə-i d'uso né rəm, d'ay man rəm. ³⁴ Jeju ilə-dé-ti pané: Loki njétaa dené sigi isi nati k̄i dow-je kí ɛ 'ba-dé lo nékuso taana-ti nè b̄ay ya s̄ei 'ndigi kadi d'ɔgi r̄o-dé nékuso k̄i man kay wa? ³⁵ Ndo-je ɔw ree n̄ɔɔ lé, d'a kun-é ta-dé-ti k̄gi, rəmə m̄eɛ ndo-é-je-ti kinlé bá d'a k̄gi r̄o-dé nékuso k̄i man kay b̄əy. ³⁶ Jeju idə-dé gosta káre b̄əy pané: Kubi kí sigi lé, dow à kijə ta-é kd̄o kilə-né kəm ndisi kubi al. Kinə dowb̄é ijə rəmə, ijə k̄i ndangi kare; bá takubi kí sigi kí dowb̄é ijə lé kàre à kun-n̄a k̄i ndisi kubi lé al rəm. ³⁷ Rəm bá dow à tur yibi nduu kí sigi m̄eɛ mbundaá-je-ti kí low al rəm. Kinə dow tur-ti rəmə, yibi nduu kí sigi à k̄i kində mbundaá-je kí low lé bəndəngi gangi kadi yibi nduu à t̄o k̄gi rəm, bá mbundaá-je lé kàre à tuji k̄gi rəm t̄o. ³⁸ Ngà yibi nduu kí sigi lé, t̄o kadi 'tur m̄eɛ mbundaá-je-ti kí sigi ya t̄o. ³⁹ † Dow kí ay yibi nduu kí low lé, ɛ ndigi yibi nduu kí sigi al ngà. Kd̄otalə ɛ à pané: Yibi nduu kí low ya bá maji.

6

Jeju k̄i ndo taakoo lə jipi-je

Mat 12:1-8; Mar 2:23-28

¹ Ndo káre bè, kí to ndo taakoo lə jipi-je lé, Jeju njiyə m̄eɛ nd̄or-je-ti kd̄o kində gangi ə njéndó né-je liə 'puy d̄o gem̄ə, 'rii kaɣ-é ji-dé-ti d'uso taá-taá. ² Rəmə Parisi-je kí dan-ti-je 'pa sə-dé 'pané: «Kd̄o ri bá 'rai né kí to t̄o-é al kadi dow ra ndo taakoo-ti wa?» ³ Jeju t̄el ilə-dé-ti pané: «Né kí ndoki Dabidi ra kaglo-ti liə, loki bo ra ra-dé de k̄i dow-je liə lé, se s̄ei 'ndoi ta-é m̄eɛ mbete-ti kí aa njay ooi al ya sar wa? ⁴ † ɔw m̄eɛ k̄oykubi-ti lə Lubə, ɔy mb̄ə kí d'adi Lubə kadkare-ti lé uso rəm, adi dow-je liə d'uso rəm. Ngà kí go r̄abi-é-ti lé, t̄o kadi njégugné-je ya par ə d'a kuso ya al wa?» ⁵ Beba Jeju idə-dé pané: «Ngon lə dow lé bá to 'ba ndo taakoo.»

* 5:17 5:17 Parisi-je, 'to kuti dow-je madi kí dan jipi-je-ti kí njékində kəm-dé go ndukun-ti lə Moiyiji kadi ngà n̄a.

† 5:30 5:30 Luk 15:1,2

*Dingəm kɪ ji-é oy mburuki**Mat 12:9-14; Mar 3:1-6*

⁶ Ndo kɪ rangi kɪ to ndo taakoo lə jipi-je ya bəy lé, Jeju isi ndó né dow-je mɛɛ kəykwəŋa-ti lə jipi-je ə dingəm káre kɪ jikol-é oy mburuki isi dan-dé-ti nɔɔ tɔ. ⁷ Njéndó dow-je ndukun-je, kɪ Parisi-je lé, d'adi kəm-dé tò do Jeju-ti góréré kɔo kadi d'oo é kinə ɛ adi lapiya dow ndo taakoo-ti rəmə je to kəm rəbi kɪ kadi n'iləi-né ta do-é-ti. ⁸ Ngə Jeju gə tagir kɪ mɛɛ-dé-ti. Beba ɛ idə dingəm kɪ njèjikoy lé panè: 'I 'a taá dan dow-je-ti dana nɛ; dingəm lé ubə nangi i 'a taá. ⁹ Beba Jeju idə-dé panè: M'a dɛji-si ta kin koo. Né kɪ rá bá to to-é kadi dow ra ndo taakoo-ti wa? Ra maji kɪ dow bá to to-é əse ra siə maji al bá to to-é wa? Kaji dow bá to to-é əse tɔl-é bá to to-é wa? ¹⁰ Ɛ oo-dé kɪ ta bar-é bar-é lay ngə bá təl idə dingəm lé panè: 'Surə ji-i! Loki ɛ surə ji-é lé ya rəmə, ji-é lé təl tɔ maji gogi. ¹¹ Ngə njéndó dow-je ndukun-je, kɪ Parisi-je lé, wongi ra-dé nɔɔ adi 'naji-nɔɔ ta do nɛ-ti kɪ kadi n'rai kɪ Jeju.

*Jeju mbəti njéndó né-je dɔgi gidí-é joo**Mat 10:1-4; Mar 3:13-19*

¹² Gangi ndo-é-je-ti kinlé, Jeju ɔw do mbal-ti kɔo pa ta kɪ Lubə ə un lo kɪ ndo kin lay ya pa-né ta kɪ Lubə. ¹³ Ngə loki lo aa lé, ɛ ba njéndó né-je liə ə mbəti-dé dɔgi gidí-é joo, ində ri-dé lə njékowkulə-je; adi to ¹⁴ Simɔ kɪ ɛ ba-é Piyər kɪ ngonkɔ-é Andre, Jaki, Ja, Pilipi, Batlemi, ¹⁵ Matiye, Tomasi, Jaki kɪ ngon lə Alpe, Simɔ kɪ ba-é dow kɪ ta bə liə to-é, ¹⁶ Jude kɪ to ngon lə Jaki, bá Judasi Iskariyoti kɪ à təl njəkun do Jeju.

¹⁷ Jeju i sə-dé do mbal-ti isi risi sə-dé nangi rəmə, ree a lo-ti kɪ tati rəsi kɪ kosi njéndó né-je liə nɔɔ d'ə-ti; lo-é-ti kinlé tɔ bá kosi dow-je kɪ 'tò nduy-nduy kɪ dɔnangi Jude-ti lay, kɪ bebo Jorijaləm-ti, kɪ bebo-je kɪ kadi ba-ti, kɪ dɔnangi Tir-ti, kɪ dɔnangi Sidɔ-ti d'ə-ti tɔ. Dɛ 'ree kɔo koo ta liə rəm, bá kɔo kadi adi njémɔ-je d'ingə lapiya rəm tɔ. ¹⁸ Dɛ kɪ ndil-je kɪ maji al 'ra-dé lé, d'ingə lapiya.* ¹⁹ Kosi dow-je lay ya 'sangi kadi d'odi rɔ-é, kdotalə tɔgi tɛɛ rɔ-é-ti rəmə, adi-dé lapiya-lapiya ya lay.

*Néndó kɪ sɔbi do njénékumə-je kɪ dow-je kɪ tuji à kusi do-dé-ti**Mat 5:1-12*

²⁰ Jeju un kəm-é kɪ taá oo njéndó né-je liə ə panè:

Səi njéndoo-je bá 'toi njénékumə-je,
kdotalə kɔbɛ lə Lubə tɔ kɔo-si!

²¹ Səi kɪ bo isi ra-si ngɔsnɛ kin bá 'toi njénékumə-je,
kdotalə bore a kusoi né ndani ndə-ndə!

Səi kɪ isi 'nɔi ngɔsnɛ kin bá 'toi njénékumə-je,
kdotalə bore a kogi.

²² †Səi kɪ dow-je d'osi-si kɪ ta əse 'tubə-si,
'taji-si əse 'mbati-si titi dow-je kɪ maji al bə
kɔo ta lə Ngon lə dow lé bá 'toi njénékumə-je.

²³ †Kɪ gangi ndo-é-ti kinlé 'rai rɔnəl ə 'tiləi kole,
kdotalə nékugə dɔji kɪ boy nɔɔ ya tɔ ngəbi-si dɔrə-ti nɔɔ.

Tɔgro-ti ya, ka-dé-je kàrè,
ndəki 'ra né-é kinlé kɪ njépata-je kɪ ta Lubə-ti bə ya tɔ.

²⁴ Ngə tuji à kusi do-si-ti, səi njénékingə-je,
kdotalə səi ingəi né kɪ sɔl mɛɛ-si ngə!

²⁵ Tuji à kusi do-si-ti, səi kɪ 'ndani ngɔsnɛ,
kɔo bore rəmə bo à ra-si.

Tuji à kusi do-si-ti, səi kɪ isi 'kogi ngɔsnɛ,
kdotalə a kisi dan nékəmtondoo-ti, kɪ ta nɔ-ti.

²⁶ Tuji à kusi do-si-ti, loki dow-je 'pa ta lə-si maji nɔɔ,
kdotalə ka-dé-je ya kàrè,

ndəki 'pa ta kɪ maji do dow-je-ti kɪ d'ədi ta
'panè 'to njépata kɪ ta Lubə-ti tɔ!

*Jeju pa ta kɪ do ndigi njéba-je-ti**Mat 5:39-47; Rom 12:17-21*

²⁷ Ngə səi kɪ ool ta lə-m lé, m'idə-si m'panè: 'Ndigi njéba-je lə-si, 'rai maji kɪ njékosi-si ta-je, ²⁸ 'tori ndi-si do dow-je kɪ njékində ndɔl do-si-ti, 'pai ta kɪ Lubə kɔo njékulə kəm-si ndoo-je.

* 6:18 6:18 Mar 3:7-11; Mat 4:24-25 † 6:22 6:22 1Pi 4:14 † 6:23 6:23 Knj 7:52

²⁹ Kinə dow ində mbó-i kí káre rəmə, 'təl kí káre adi-é bəy. Ə kinə dow uwə-i taa kubi kul lə-i rəmə, 'ogí-é taa kubi kí kádi-i-ti al ngá. ³⁰ Dow kí rá-rá ya dəji-i né ə 'adi-é, ngà loki dow uwə-i taa nékingə-i rəmə, 'dəji go-é al ngá. ³¹ †Né kí 'ndigi kadi dow-je 'ra d'adi-si lé, gə-é ya 'rai adi-dé tó. ³² Kinə dow-je kí 'ndigi-si ya bá səi 'ndigi-dé tó lé, ri bá à toki piti-si kdo wa? Njéramajal-je ya kàrè 'ndigi njéndigi-dé-je tó. ³³ Kinə dow-je kí 'ra sə-si maji ya bá səi 'rai sə-dé maji tó lé, ri bá à toki piti-si kdo wa? Njéramajal-je ya kàrè 'ra bə ya tó. ³⁴ Ə kinə dow-je kí səi indəi mɛɛ-si dɔ-ti kí 'tunə-si né ə d'a kugə-si bá səi adi-dé lé, ri bá Lubə à piti-si-né wa? Njéramajal-je ya kàrè, 'tunə-nə né kadi d'ugə-nə né-é gogi tó. ³⁵ Ngá səi lé, 'ndigi njéba-je lə-si, 'rai maji ə adi dow-je 'tunə-si né ə 'giri kadi à kingə gogi al. Bəba nékugə doji-si à nɔ rəm, a toi ngan lə Lubə kí njəkisi taa dɔrə-ti nɔ, kdo ɛ ra maji kí njéra oiyo al-je rəm, kà njémɛndul-je rəm tó. ³⁶ Ooi kəmtondoo lə dow-je titi kí Bobi-si isi oo-né kəmtondoo lə dow-je kin bə tó.

Ta kí sobi dɔ gangta dɔ dow-ti

Mat 7:1-5,15-22

³⁷ †Gangi ta dɔ dow-ti al ə d'a gangta dɔ-si-ti al tó. Ɔri ta dɔ dow-ti ə d'a kɔr ta dɔ-si-ti tó; inəi go kogi adi dow-je ə d'a kinə go kogi kadi-si tó. ³⁸ Adi né ə d'a kadi-si tó. D'a kungi né takubi-ti lə-si kadi rusi ə d'a mbusi go-é maji, d'a yəki kadi gay nangi wur-wur, kdo né kí 'mboji-né né adi dow kinlé, ɛ ya d'a təl mboji-né né kadi-si tó.

³⁹ †Jeju pa sə-dé ta kɔ gosta káre bəy pané: Njékəmtə à ndor njékəmtə madi-é tó wa? Sé d'a kungi-nə bə-ti joo lay ya al wa? ⁴⁰ †Njéndó né à kitə njéndó-é né al. Ngá njéndó né kí rá-rá ya kí néndó asi-é maji lé, à titi-nə kɔ njéndó-é né lé ya tó.

⁴¹ Ban bá i oo wale kí tó kəm ngonkɔ-i-ti rəmə, kagi kí boy kí tó kəm-i-ti kin bá i oo al wa? ⁴² Ban bá 'a kidiə ngonkɔ-i pané: «Adi m'or wale kí tó kəm-i-ti kin kogi» ə i rəmə, 'oo kagi kí boy kí tó kəm-i-ti kin al wa? I njékədkəm dow-je kan! 'Ɔr kagi kí boy kí tó kəm-i-ti ya pa bəy bá 'a koo wale kí tó kəm ngonkɔ-i-ti kdo kɔr kadi-é.

Kullə ra dow bá d'a gə-é-né

Mat 12:33-37; 7:15-21

⁴³ Kagi kí maji lé, kandi-é à maji al al ə kagi kí maji al kàrè kandi-é à maji ndə al tó. ⁴⁴ †Kdo kagi kí rá-rá ya d'a gə-é kí takul kandi-é. Dow à kijə kandi kote dɔ kagi kun-ti al; bə ya tó, dow à tɔr kandi nduu dɔ gərgəndi-ti al tó. ⁴⁵ †Bə ya tó, dow kí maji lé, né-je kí maji-maji kí uwə mɛɛ-é kinlé ya à tɛɛ-né. Ə dow kí maji al kàrè, né-je kí maji al maji al kí uwə mɛɛ-é kinlé ya ɛ à tɛɛ-né tó. Kdo né-je kí mənə-nə mɛɛ dow-ti ya bá tɛɛ ta-é-ti adi-é pa.

Ta kí sobi dɔ təl rɔ go ta-ti

Mat 7:21-29

⁴⁶ Kdo ri bá 'bai-mi «'Babe, 'Babe» ya rəmə 'təli rɔ-si go ta-ti kí m'pa al wa? ⁴⁷ Dow kí rá-rá kí ree rɔ-m-ti, oo ta-je lə-m ə təl rɔ-é go-ti lé, m'a toji-si kadi ooi sé titi-nə kɔ dow kí ban wa: ⁴⁸ †Titi-nə kɔ dow kí ow kɔ kɔ kinə kəy rəmə, ijə bə adi uu nɔ, tɛɛ dɔ ɔr-ti bá ində gin kəy titi; bəba loki man ulə, adi pungum man ində kəy lé pungum-pungum ya, ngá kəy lé yəki al, kdo dow lé ində kəy lé maji. ⁴⁹ Ngá dow kí oo ta lə-m bá təl rɔ-é go-ti al lé, titi-nə kɔ dow kí ində kəy nangray-ti ə ində gin-é maji al rəm tó. Bəba loki pungum man ində kəy lé rəmə, tajinati né ya tɔɔ nangi rum-rum adi kəy-é tuji tuji kí dum nati.

7

Kadmɛɛ lə njəkun dɔ kuti asgar-je kí bu

Mat 8:5-13; Jq 4:46-54

¹ Loki Jeju pa ta-je kin lay adi dow-je ngá lé, ɛ təl ɔw bəbo Kapernayim-ti.

² Bə-é-ti kinlé njəkun dɔ kuti asgar-je kí bu ɔw kɔ ngonnjəkullə liə káre kí rɔ-é to-é adi tó ta koy-ti, ə tó ngonnjəkullə liə kí ɛ ndigi-é nɔ. ³ Bəba loki njəkun dɔ kuti asgar-je oo poy Jeju lé, ɛ ulə 'ngatogi-je lə jipi-je kadi d'ɔw 'ra ndoo ta-é-ti kadi-é ree aji ngonnjəkullə lə n'è lé. ⁴ †Ngatogi-je lé, d'ɔti d'ɔw rɔ Jeju-ti ə 'nɔ ta-é-ti nɔ 'pané: †E lé, tuwə kadi 'ra né kí dəji-i kinlé adi-é ya! ⁵ †Kdotalə ɛ ndigi gin dow-je lə-ji rəm, bá ɛ ya ində kəykəwnə lə-ji adi-ji rəm tin. ⁶ Bəba Jeju ɔti ɔw sə-dé, ə loki 'tɛɛ ngosi kɔ kəy liə ya rəmə, njəkun dɔ asgar-je kí bu lə ulə nam-ɛ-je adi d'idə Jeju 'pané: «'Babe, 'adi rɔ-i kɔ nɔ bə al, kdo mɔ lé m'tuwə kadi 'ree mɛɛ kəy-ti lə-m al.» ⁷ †Gin-é kin ya bá m'a ya m'oo kí m'tuwə kow-né rɔ-i-ti al tó. Ngá i 'pa ta káre-rə ya par ə ngonnjəkullə lə-m lé à kingə lapiya. ⁸ †Kdotalə mɔ kɔ dɔ-m m'isi gin tɔgi-ti lə dow-je kí dɔ-m-ti rəm, m'ɔw kɔ asgar-je gin tɔgi-ti lə-m rəm. Adi kinə m'idə ɛ kí káre m'pané: «'Ɔw!» ə ɔti ɔw. Ə kinə m'idə ɛ kí rangi

† 6:31 6:31 Mat 7:12 † 6:39 6:39 Mat 15:14 † 6:40 6:40 Mat 10:24,25; Jq 13:16; 15:20 † 6:44 6:44 Mat 12:33

† 6:45 6:45 Mat 12:34

m'panè: «'Ree!» ò òti ree. Ò kinə m'idə ngonnjèkullə lə-m m'panè: «'Ra né kin» ò òti ra né-é. ⁹ Loki Jeju oo ta-je kí ɛ pa kin bè lé, piti-é ò təl kəm-é kí rɔ kosi dow-je-ti kí d'un go-é bá idə-dé panè: M'idə-si m'adi ooi; donangi israyel-ti ya kàrè m'ingə ko kadməɛ kí tanə bè kin nja kàrè al bəy! ¹⁰ Loki dɛ kí njèkun dɔ asgar-je ulə-dé lé, 'təl 'ree kəy gogi rəmə, ngonnjèkullə kí rɔ-é to-é lé, dɛ d'ingə-é isi kí lapiya kare ngá.

Jeju adi basa kí bebo Nayin-ti tɔsi ndəl

¹¹ Go-ti, Jeju òti ɔw kí mɛɛ bebo-ti kàrè kí 'ba-é Nayin. Njéndó né-je liə rəm, kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya d'uwə siə rəbi. ¹² Loki Jeju ree tɛɛ ngosi kí tarəbi kow mɛɛ bebo-ti ya rəmə, dow-je d'un nin d'isi d'ɔw-né kí bada. To nin ngon kəl lə dené kí njəngowkoy kàrè bè. Kosi dow-je kí mɛɛ bebo-ti kí 'tò nduy-nduy ya 'dan dené lé bul-bul. ¹³ Bəba loki 'Bəbe Jeju oo dené lé rəmə, ta ɔ mɛɛ-é kɔɔ ta liə adi idə-é panè: 'Nɔ al ngá! ¹⁴ Go-ti, Jeju òti kí kete ɔdi rɔ kesi yo lé, ə dɛ kí d'un kesi lé 'təl d'ə nangi ə Jeju panè: Basa, m'un ndu m'adi-i, 'i taá. ¹⁵ Loki ɛ pa bè rəmə, dow kí oy lé, 'i isi taá ə pa ta. Go-ti, Jeju ulə-é jí kɔ-é-ti. ¹⁶ Dow-je lay ya bəl ində bandi-dé gangi adi d'osi gəji Lubə 'panè: Dow kí boy kí to njəpata kí ta Lubə-ti ya tɛɛ koy dan-ji-ti nè rəm, Lubə ree liə kəm-é dɔ dow-je-ti liə rəm to. ¹⁷ Ta kí dow-je 'pa dɔ Jeju-ti kinlé taa lo kí donangi Jude-ti lay rəm, bə taa lo-je lay kí gəə dɔ donangi Jude rəm to.

Jə kí njəra dow-je batəm ulə kullə dəji ta Jeju

Mat 11:2-19

¹⁸ Njéndó né-je lə Jə kí njəra dow-je batəm d'or poy né-je kinlé, d'adi Jə oo. ¹⁹ Bəba ɛ ba dow-je joo dan njéndó né-je-ti liə ulə-dé rɔ 'Bəbe-ti kadi 'dəji-é 'panè: I ya bá 'to dow kí tò kadi à ree lé əse tò kadi j'ngəbi dow kí rangi bəy wa?

²⁰ Dingəm-je kinlé 'ree 'tɛɛ rɔ Jeju-ti ə d'idə-é 'panè: Jə kí njəra dow-je batəm bá ulə-ji rɔ-i-ti kadi 'dəji-i 'joo sé i ya bá 'to dow kí tò kadi à ree lé əse tò kadi j'ngəbi dow kí rangi bəy wa? ²¹ Loki d'ə rɔ Jeju-ti lé, njémɔy-je, kí njəməti-je nɔ ya Jeju adi-dé lapiya rəm, tubə ndil-je kí maji al dɔ dow-je-ti rəm, bá njəkəmtɔ-je kàrè adi kəm-dé oo lo rəm to ²² Bəba dow-je kí Jə ulə-dé lé, Jeju ilə-dé-ti panè: Né-je kí ooi kí kəm-si, kí ta-je kí ooi kí mbi-si lé, ɔwi ɔri poy-é adi Jə lé toki njəkəmtɔ-je d'oo lo rəm, njəməti-je 'nɔiyə maji rəm, njəbanji-je kàrè banji lə-dé ur adi d'aa njay rəm, njəmbitɔ-je d'oo ta rəm, dow-je kí d'oy kàrè 'tɔsi 'ndəl rəm, bá njéndoo-je kàrè mɛɛ Poyta kí Maji usi mbi-dé-ti rəm to. ²³ Dow kí m'təl gin kusi liə al bá to njənəkumə!

²⁴ Loki dow-je kí Jə ulə-dé 'təl d'ɔw rəmə, Jeju pa ta kí dɔ Jə-ti adi kosi dow-je panè: To ri bá ɔwi diləlo-ti ooi wa? To tuwətgi kí yəl isi ɔw siə yó-je kí nè-je kin bá ɔwi ooi wa? ²⁵ Kinə bè al, ngá to ri ya bá ɔwi ooi wa? To dow kí tulə kubi-je kí kurə-kurə rɔ-é-ti bá ɔwi ooi-é wa? Ngá, lé to ɛ kàrè, dɛ kí 'tulə kubi-je kí lə-é nɔ-nɔ kí dɛ kí d'isi dan nékingə-je-ti mburuki-mburuki bè kinlé, d'isi mɛɛ kəy-ti lə ngar-je yó rəm. ²⁶ Ngá se to ri ya danə bá ɔwi ooi wa? To njəpata kí ta Lubə-ti bá ɔwi ooi-é wa? Tɔgrɔ-ti, m'a kidə-si, to dow kí itə njəpata kí ta Lubə-ti say bəy. ²⁷ Kɔɔ to Jə kin bá ndəki 'ndəngi ta kí dɔ-é-ti 'panè:

Yən, mɔ Lubə m'ulə njəkilə mɛɛ lə-m nɔ-i-ti kete, kɔɔ kadi ɔw ra rəbi lə-i adi-i.

²⁸ Jeju ilə dɔ-ti panè: M'a kidə-si; dan dow-je-ti lay kí dené-je d'oji-dé lé, ɛ kí to dow kí boy itə Jə ya goto. Bə ya kàrè, dow kí ndɛ bè mɛɛ kɔɔbɛ-ti lə Lubə lé, boy itə-é. ²⁹ †Njətaalambo-je, kí dow-je lay kí d'oo ta ndó lə Jə, bá 'ree d'adi ra-dé batəm lé, 'gə kí Lubə to njəra né kí njuruu.

³⁰ Ngá Parisi-je, kí njéndó dow-je ndukun-je 'mbati kɔji ra-je lə Lubə kí tò kɔɔ ta lə-dé, adi d'adi Jə ra-dé batəm al.

³¹ Nɔ bá m'a kun-é kɔji-né dow-je kí ngosnə kan wa? Dɛ titi-nɔ kí nɔ-je ɔn wa? ³² Dɛ 'titi-nɔ kí ngan-je kí d'isi pandangi lo-ti bá 'ba-nɔ ə 'pa-nɔ ta 'panè: «'J'kəl nal kàrè 'ndami-né al rəm, bá 'usi pa nɔ yo kàrè 'nɔ-i-né al rəm.»

³³ Jeju təl ilə dɔ-ti panè: M'pa bè kɔɔ loki Jə kí njəra dow-je batəm ree, bá uso né al rəm, ay yibi al rəm lé, səi 'pai-nə: «To dow kí ndil kí maji al ra-é.» ³⁴ Ngá Ngon lə dow ree bá uso-je, ay-je rəmə, səi 'pai-nə: ɛ kanlé uso né bore ngay rəm, to njəkəy né rəm, bá to nam njətaalambo-je, kí njəramajal-je rəm. ³⁵ Ngá dow-je lay kí njətəl rɔ-dé go ta-ti lə Lubə lé, 'gə kí gosi lə Lubə to gosi kí tɔgrɔ-ti ya.

Ta kí ɔbi dɔ Jeju kí dené kí njəramajal

Mat 26:6-13; Mar 14:3-9; Jə 12:1-8

³⁶ Parisi kàrè bè kí ri-é lə Simɔ, ba Jeju kadi ɔw uso né. Bəba ɛ ɔti ɔw bə lə Parisi lé ə isi ta nékuso-ti. ³⁷ †Rəmə dené kàrè kí to njəramajal isi mɛɛ bebo-ti kin nɔɔ. Loki dené

lé, oo kí Jeju isi uso né be læ Parisi kinlé nɔɔ rəmə, ɛ un ku kí ubi kí ətí maji rusi mɛɛ-é, kí to ku kí 'ra kí ər kí 'ba-é «albatrə». ³⁸ ree isi-né nangi nja Jeju-ti go-é-ti gogi. Ɛ nɔɔ adi man kəm-é ndogi nja Jeju suki-suki ə uwə bəl dɔ-é bɔr-né ə tɔn nja-é lé rəm, bá ur ubi kí ətí maji lé titi rəm tɔ. ³⁹ Loki Parisi kí njəba Jeju lé, oo né kin bə rəmə pa mɛɛ-é-ti panə: Kinə dingəm kin to njəpata kí ta Lubə-ti ya lé, ɛ ə gə dené kí isi ɔdi rɔ-é kinlé rəm, bá ə gə kí dené kinlé to njərəmajal rəm tɔ. ⁴⁰ Beba Jeju un ta panə: Simɔ, m'ow kà ta nè kadi m'idə-i. Simɔ ilə-é-ti panə: Njəndó dow-je né, 'pa. ⁴¹ Beba Jeju panə: Dingəm káre bə kí to njəkíndə là tunə-ti, ɔw kí kurə liə dɔ dow-je-ti joo. Ɛ kí káre, kurə tò dɔ-é-ti asi kəm là kullə kí dow ra ndo bəmɔ ə ɛ kí káre, kurə tò dɔ-é-ti asi kəm là kullə kí dow ra ndo kɔrɔm tɔ. ⁴² Loki dɛ d'ow kí né kí kadi d'ugə-né al lé, ɛ ra sə-dé maji adi ɔr kurə lé kɔgi dɔ-dé-ti joo lay. Nə dan-dé-ti bá ə ndigi njəkíndə là tunə-ti lé tɔy madi-é wa? ⁴³ Simɔ ilə-é-ti panə: Ɛ kí njəkíndə là tunə-ti ɔr kurə kí nə dɔ-é-ti kɔgi kinlé, m'gir kí à to ɛ bá ə ndigi njəkíndə là tunə-ti lé nə. Beba Jeju panə: Ɛ ya ə 'pa maji tin! ⁴⁴ Go-ti, Jeju təl kəm-é kí rɔ dené-ti lé ngə bá idə-i Simɔ lé panə: 'Oo dené kinlé maji! M'ree kəy læ-i ya ə adi-m man m'togi-né nja-m al. Ngə dené kinlé, man kəm-é ndogi nja-m suki-suki bá təl bɔr kí bəl dɔ-é. ⁴⁵ I uwə-m kí kadi-i-ti al, ngə dené kinlé, kí low nɔ kí m'ree kəy kin ya, ɛ isi ká tɔn nja-m-ti ya par-par ən. ⁴⁶ I ur ubi dɔ-m-ti 'un-né ta-m al, ngə dené kinlé, ɛ ur ubi kí ətí maji ya nja-m-ti un-né ta-m. ⁴⁷ Gin-é kin bá m'idə-i, majal-je liə kí nə kí toki kinə go-é kɔgi kadi-é kin bá, ɛ ndigi-m-né nə tin. Ngə dow kí majal-je liə toki kinə go-é kɔgi nə al lé, ɛ ndigi-m nə al ya tɔ. ⁴⁸ Go-ti, Jeju idə dené lé panə: Majal-je læ-i toki kinə go-é kɔgi! ⁴⁹ Rəmə dɛ kí d'isi ta nékuso-ti nati kà Jeju lé 'pa ta mɛɛ-dé-ti 'panə: Ɛ kanlé to dow kí ban ya bá ow mbing ya oo rɔ-é kí njəkíndə go majal-je læ dow-je kɔgi bəy tin wa? ⁵⁰ Ngə Jeju idə dené lé panə: Kadmɛɛ læ-i aji-i, 'ow kí lapiya!

8

Dow-je kí njédan Jeju lo kilə mbɛ Poyta kí Maji-ti

¹ Go ndɔ-je-ti kinlé, Jeju ɔw kí nganbɛ-je kà bebo-je ɔw ndó dow-je ta læ Lubə, bá ilə mbɛ Poyta kí Maji kí sobi dɔ kɔbɛ læ Lubə rəm tɔ. ² *Njəndó né-je liə kí dɔgi gidi-é joo d'ow siə nati rəm, dené-je kí dan-ti-je kí ndɔki ɛ tubə ndil-je kí maji al dɔ-dé-ti kà dɛ kí mɔy-je kí gay-gay ra-dé bá ɛ adi-dé lapiya lé kàre, d'ow siə nati tɔ. Dɛ bá 'to: Mari kí ba-é Mari kí Magdala kí ndɔki Jeju tubə ndil-je kí maji al siri dɔ-é-ti kɔgi lé rəm, ³ Jan kí to ne Suja kí to njəkoo go né-je læ Ngar Erodí rəm, Sujan rəm, bá dené-je kí rangi nə kí 'to njéra sə-dé kí nékingə-dé-je rəm tɔ.

Gosta kí sobi dɔ njəkilə ko

Mat 13:1-23; Mar 4:1-9

⁴ Loki kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy d'í kà bebo-je kí gay-gay 'ree 'kəw-nə rɔ Jeju-ti lé, ɛ idə-dé gosta kin panə:

⁵ Njəndɔr ɔw kɔɔ kilə ko liə. Loki ə ilə rəmə, kəy né kí dan-ti-je tusi dɔ rəbi-ti adi dow-je mbəjrə nja-dé-ti ə yəl-je kí 'nar taá 'ree 'tú lə-lə. ⁶ Kəy né kí nə-je tusi dɔ ər-ti; loki ubə rəmə, tuti kurum kɔɔtələ ingə lo kí sɔl al. ⁷ Kəy né kí madi-je tusi dan kun-je-ti; loki ubə rəmə kun tɔsi siə nati adi ɔ rɔ dɔ-ti gəgəgə. ⁸ Ngə kəy né kí nə-je tusi nangi-ti kí maji; loki ubə rəmə, ɔr dɔ-é; dɔ-é káre ya kəy-é ra-ti bu-bu. Loki Jeju pa ta kin bə rəmə, ilə bɔbi ndi-é nangi panə: Dow kí mbi-é tò nɔɔ kɔɔ kadi oo-né ta rəmə, kadi oo ta kinlé! ⁹ Beba njəndó né-je liə 'dɔji-é 'panə: Se gosta kinlé, kɔr mɛɛ-é to ri wa? ¹⁰ Jeju idə-dé panə: Səi lé, né-je kí tò lo bɔyɔ-é-ti sobi dɔ kɔbɛ læ Lubə lé toki tɛɛ kà dɔ-é kadi-si. Ngə dow-je kí rangi lé, toki kidə-dé kà gosta kɔɔ kadi lé d'oo lo kàre d'oo kí koo ya ndə bə rəm, bá lé d'oo ta kàre kadi 'gə mɛɛ-é al rəm tɔ.

Kormɛɛ gosta kí sobi dɔ njəkilə ko

¹¹ Ooi bə, kormɛɛ gosta lé ən: Ko né lé, to ta læ Lubə. ¹² Dɔ rəbi kí kəy né tusi-ti lé, to dow-je kí d'oo ta læ Lubə ya rəmə, Sú ree ɔr mɛɛ-dé-ti kɔgi, né d'a kí kadi mɛɛ-dé kɔɔ kaji-né. ¹³ Kəy né kí tusi dɔ ər-ti lé, to dɛ kí loki d'oo ta læ Lubə ə 'taa kí rɔnəl ya, ngə kulə bá ulə njirə mɛɛ-dé-ti al; adi d'adi mɛɛ-dé kí mbɔr al; ə loki kɔ-je ree tɛɛ dɔ-dé-ti rəmə, dɛ 'tusi kadmɛɛ læ-dé d'ingə kɔgi. ¹⁴ Dan kun-je kí kəy né tusi-ti lé, to dɛ kí d'oo ta læ Lubə ya, ngə loki d'ɔti d'ow rəmə, mɛɛ kə kəkəkə-je, kí bɔ nékingə-je, kí bɔ né-je kí dɔnangi-ti né ɔ bə dɔ-dé-ti adi kadmɛɛ læ-dé lé kandi-é goto. ¹⁵ Ngə nangi kí maji kí kəy né tusi-ti lé, to dɛ kí d'oo ta læ Lubə ə ndigi dɔ-ti ndigi kí tɔgrɔ-ti rəm, d'uwə rɔ-dé ngə mɛɛ-é-ti adi kandi kadmɛɛ læ-dé tɔ.

*Gosta kí sòbi dɔ lampi**Mar 4:21-25*

¹⁶ †Dow ində pər lampi-ti ə à səbi ngó dɔ-ti al ngá; bá à kində gin tirə-ti al rəm; ngà à naɗ kagnaɗ lampi-ti taá, kɔ kadi dow-je kí d'ow mee kəy-ti d'oo ndógi-é. ¹⁷ †Kɔ né kí dow boyɔ kí à ree tò ndaa-ti rəsi al ya goto rəm, né kí dow ra kí gidi ngəy kí à toki gə al ya goto rəm, bá kí à toki tɛɛ-né ndaa-ti rəsi al ya goto rəm tɔ. ¹⁸ †Ooi maji, loki isi ooi ta lé, indəi mbi-si maji ya ooi-né, kɔ dow kí né tò ji-é-ti bá d'a kadi-é kí rangi dɔ-ti, ngà dow kí né liə goto lé, né kí ɛ gir pané to 'lə-n'ɛ kin ya kàrè d'a taa ji-é-ti.

*Ta kí sòbi dɔ kɔ Jeju kí ngankɔ Jeju-je**Mat 12:46-50; Mar 3:31-35*

¹⁹ Kɔ Jeju kí ngankɔ-é-je 'ree rɔ-é-ti; ngà lo kadi d'ingə-é goto, kɔ kosi dow-je d'uti lo káká. ²⁰ Beba d'idə-é pané: Kɔ-i kí ngankɔ-i-je d'á ta-i-ti ndaa-ti nɔɔ, 'ndigi koo-i. ²¹ Ngà Jeju ilə-dé-ti pané: Dow-je kí d'oo ta lə Lubə ə 'təl rɔ-dé go-ti kin bá 'to kɔ-m-je kí ngankɔ-m-je.

*Jeju ndangi yəlbə adi lo tò ndingi**Mat 8:23-27; Mar 4:35-41*

²² Ndo káre bə, Jeju al mee tò-ti kí njéndó né-je liə bá idə-dé pané: «Adi j'gangi babo j'owi turə.» Beba dɛ d'ɔti d'ow. ²³ Lókí 'nəl tò d'isi d'ow rəmə, Jeju tò bi ə yəlbə ubə-dé nangi busi, ulə mbi-mbi dɔ ba-ti, man ɔw kí rusi tò, adi dɛ d'isi ta tuji-ti. ²⁴ Beba 'ngəsi kí rɔ Jeju-ti 'ndəl-é pané: «Njéndó dow-je né, njéndó dow-je né, ko-ji à tɔɔ bool!» Lókí Jeju tɛɛ kəm-é lé, ɛ ndangi yəl-je kí pungum man-je adi 'taa koo adi lo təl tò ndingi. ²⁵ Go-ti, Jeju dɔji-dé pané: Kadmeɛ lə-si tò rá wa? Ngà njéndó né-je rəmə, né kí ra né lé, ra-dé bəl nɗ rəm, ɔr ndil-dé rəm, adi 'pa-nɗ ta dan-dé-ti 'pané: Kay! Dow kanlé, to dow kí ban wa? Ooi, yəl-je kí man-je kàrè, ɛ ndangi-dé rəmə dɛ 'təl rɔ-dé go ta-ti liə!

*Jeju tubə ndil-je kí maji al dɔ dow-ti**Mat 8:28-34; Mar 5:1-20*

²⁶ Dɛ 'gangi babo d'ow donangi Gerasa-ti kí sòbi dɔ-nɗ kí donangi Galile. ²⁷ Lókí Jeju i mee tò-ti ur nangi ya rəmə, dingəm káre kí mee bebo-ti nɔɔ, kí to dingəm kí ndil-je kí maji al 'ra-é, i ree rɔ-é-ti. Dingəm kinlé, ulə kubi rɔ-é-ti al ya low nɗ, bá tò kəy al rəm; ngà lo tò-é tò dɔbadi-je-ti.

²⁸ Lókí oo Jeju rəmə, ur kool, usi nja-é-ti bá ilə bəbi ndi-é nangi pané: Jeju, Ngon lə Lubə kí njəkisi taá dɔrɔ-ti nɗ, 'ge ri rɔ-m-ti wa, m'nɔ ta-i-ti, 'ra-m maji al al. ²⁹ Dingəm lé pa bə, kdotalə Jeju ndangi ndil kí maji al lé kadi-é tɛɛ mee-é-ti kogi. Ndil kí maji al kinlé isi mee dingəm-ti kin low nɗ, adi d'ilə sil ji-é-ti-je kí nja-é-ti-je ya, ngà ɛ tuwə gangi kogi kogi. Ndil kí maji al lé, ɔsi-é ɔw siə diləlo-je-ti. ³⁰ Jeju dɔji-é pané: Ri-i lə nɗ wa? ɛ pané: Ri-m lə «kosi-je.» ɛ pa bə, kdotalə ndil-je kí maji al 'nɗ mee-é-ti. ³¹ Ndil-je kí maji al kinlé, 'nɔ ta Jeju-ti kɔ kadi n'ndu adi n'owi bolebe-ti kí ɔy-é goto kin al. ³² Lókí d'á-ti kinlé, kosi kɔsongi-je d'á d'uso né dɔ mbal-ti ngəsi nɔɔ. Beba ndil-je kí maji al lé 'ra ndoo ta Jeju-ti kadi inə-dé adi n'owo mee kɔsongi-je-ti, ə Jeju ndigi sə-dé tɔ. ³³ Ndil-je kí maji al lé, 'tɛɛ mee dingəm-ti lé, 'tur mee kɔsongi-je-ti, adi kɔsongi-je lé 'təti-nɗ yipi kadi mbal-ti taá 'tusi babo-ti 'nduy man. ³⁴ Lókí njəngəm kɔsongi-je d'oo né kí ra né kin bə lé, d'ay d'ow d'or poy-é mee bebo-ti rəm, mee nganbe-je-ti rəm. ³⁵ Beba dow-je d'ow kɔ koo né kí ra né lé; lókí d'ow 'tɛɛ rɔ Jeju-ti rəmə d'ingə dingəm kí ndil-je kí maji al 'tɛɛ mee-é-ti kogi lé, isi nja Jeju-ti; ulə kubi rɔ-é-ti rəm, təl isi maji kare rəm, adi bəl ində bandi-dé gangi. ³⁶ Dow-je kí d'oo né-je kí ra né kin kí kəm-dé lé, d'idə-dé kəm rəbi kí dingəm kí ndil-je kí maji al d'isi mee-é-ti ingə-né lapiya lé. ³⁷ Go-ti, dow-je kí donangi Gerasa-ti lay ya bəl ində bandi-dé gangi, adi 'dɔji Jeju kadi inə-dé ə ɔw rangi.

Beba Jeju al mee tò-ti kɔ kosi təl gogi. ³⁸ Rəmə, dingəm kí ndil-je kí maji al 'tɛɛ mee-é-ti kogi lé, nɔ ta Jeju-ti kadi n'ow siə. Ngà Jeju tubə-é pané: ³⁹ 'Təl 'ow bee lə-i gogi, 'ow 'or poy né-je lay kí Lubə ra sə-i kin. Beba dingəm lé ɔw ɔr poy né-je kí Jeju ra siə kin lay adi ta-é sane kí mee bebo lay.

*Ta lə ngon lə Jayrusi kí dené kí tɔsi ndəl**kí ta lə dené kí məsi ree rɔ-é-ti**Mat 9:1,18-26; Mar 5:21-43*

⁴⁰ Lókí Jeju təl ree ngangi ba-ti kí Galile gogi lé, kosi dow-je d'uwə-é kí rɔ-dé-ti, kdotalə dɛ lay ya d'á d'ingə-d'ingə d'á 'ngəbi-é. ⁴¹ Lo-é-ti kinlé, dingəm káre ri-é lə Jayrusi ree rɔ Jeju-ti. Jayrusi lé to 'boy kí dɔ kəykəwnɗ-ti lə jipi-je. ɛ ree usi nja Jeju-ti nɔ ta-é-ti kadi ɔw siə mee kəy-ti liə. ⁴² Kdotalə ngon-é kí dené kí káre-rè kí à ra bəl dɔgi gidi-é joo je

bè tò oy kəy nɔɔ. Loki Jeju isi ɔw siə ki bee lé, kosi dow-je d'ul-nə go-é-ti mbuu, adi mbore-é yó-je ki nɛ-je.

⁴³ Rəmə dené káre ki məsi ree rɔ-é-ti bal dɔgi gidi-é joo ɔ dan-dé-ti nɔɔ. E tuji nékingə-é lay kogi be lə dɔktur-je kàrè, dow ki asi kadi-é lapiya goto. ⁴⁴ Dené lé tɛɛ gidi Jeju-ti ree ɔdi rɔ takubi liə, rəmə tajinati nɛ ya gin məsi liə gangi dɔsi. ⁴⁵ Jeju dɔji panè: Nə ɔdi rɔ-m wa? Rəmə dow-je lay ya 'naji, bá Piyər idə-é panè: Njéndò dow-je né, kosi dow-je ki d'ilə-nə 'gəə dɔ-i ə d'ul-nə dɔ-i-ti mbuu, 'mbor-i yó-je ki nɛ-je kin ya i 'dɔji dow ki ɔdi rɔ-i bəy wa? ⁴⁶ Ngə Jeju ilə-é-ti panè: Dow ɔdi rɔ-m nɔɔ. Kdotalə m'gə ki tógi ki rɔ-m-ti tɛɛ. ⁴⁷ Loki dené oo ki gin-n'ɛ tɛɛ lé, ɛ dadi par-par usi nja Jeju-ti pa ta rəsi takəm dow-je-ti ɔr-né gin né ki ɔdi-né rɔ Jeju lé rəm, idə-dé-né kəm rəbi ki ingə-né lapiya tajinati nɛ lé rəm tɔ. ⁴⁸ Bəfa Jeju idə-é panè: Ngon-m ki dené, kadmɛɛ lə-i aji-i; 'ɔw ki lapiya.

⁴⁹ Loki Jeju ɔ pa ta bə ya bəy rəmə, dow i mɛɛ kəy-ti lə Jayrusi ki to njèkun dɔ kəykəwnə lə jipi-je lé, ree idə-é panè: Ngon-i ki dené lé uwə ta-é nati, ɛn ə 'ndɔji njéndò né dow-je lé al ngá! ⁵⁰ Ngə loki Jeju oo ta kinlé, ɛ idə Jayrusi lé panè: «'Bəl al, mɛɛ-i ya 'adi-m par ə ngon-i ki dené lé, ɔ kingə lapiya.» ⁵¹ Loki Jeju ɔw tɛɛ be lə Jayrusi lé, ɛ adi dow ki rangi ɔw siə kəy al, ngə Piyər tɔ, Jə tɔ, Jaki tɔ, bɔbi ngon-je ki kɔ ngon lé to bá d'ɔw siə kəy. ⁵² Dow-je lay ki d'isi dɔ ngon-ti lé, d'isi ta nɔ-ti, ki ta ndingə rɔ-ti. Bəfa Jeju idə-dé panè: 'Nɔi al! Ngon ki dené lé oy al, ngə tò bi ki tò. ⁵³ Rəmə dɛ 'sɔki Jeju, kdotalə 'gə ki ngon ki dené lé oy. ⁵⁴ Ngə Jeju uwə ji ngon lé bá pa ta kə ndi-é kə boy panè: Ngon, i taá! ⁵⁵ Bəfa ngon ki dené lé tɔsi ndəl ə i taá tajinati nɛ ya! Ə Jeju un ndu kadi d'adi-é né uso! ⁵⁶ Né kɪ ra né kinlé, ɔr ndil njəkoji ngon ki dené kinlé. Ngə Jeju ndɔji-dé kdɔ kadi 'pa d'adi dow oo al.

9

Jeju ulə njəkɔwkulə-je liə ki dɔgi gidi-é joo

Mat 10:1-9,11-14; Mar 6:7-13

¹ Jeju bə njəkɔwkulə-je liə ki dɔgi gidi-é joo ə adi-dé tógi rəm, adi-dé tarəbi kadi 'tubə ndil-je ki maji al lay dɔ dow-je-ti rəm, bá kadi d'adi lapiya njəmɔy-je rəm tɔ. ² Ngə bá ulə-dé kadi d'ilə mbɛ kɔbɛ lə Lubə rəm, bá kadi d'adi lapiya njəmɔy-je rəm tɔ. ³ E idə-dé panè: Kow-si mba kinlé, uni né madi ji-si-ti al, uni salangi al rəm, uni mbu kow mba al rəm, uni mbə al rəm, uni là al rəm, bá ɔyi kubɪ kɪ rɔ-si-ti joo-joo al rəm. ⁴ Mɛɛ kəy kɪ rá-rá kɪ ɔwi-ti lé, ɛ ya isi-ti sar kadi ji-né. ⁵ † Ngə lo lay ki dow-je 'mbati kuwə-si kɪ rɔ-dé-ti rəmə, 'tɛɛ i mɛɛ bebo-é-ti kinlé, ə 'gəki kodi kɪ nja-si-ti kogi kadi toji kɪ ta tò dɔ-dé-ti. ⁶ Njəkɔwkulə-je d'ɔw kɪ dɔ be-be d'ilə mbɛ Poyta kɪ Maji rəm, d'adi lapiya njəmɔy-je kɪ lo-lo rəm tɔ.

Ta kɪ sɔbi dɔ né kɪ ndɔji Erodɪ nɔ

Mat 14:1-2; Mar 6:14-16

⁷ † Né-je kɪ ra né lé, loki njəkɔbɛ Erodɪ oo ta-é rəmə, ndɔji-é nɔ. Kdotalə dow-je madi 'panè: «To Jə bá tɔsi ndəl ində lo tɛɛ.» ⁸ Dɛ kɪ nɔ-je 'panè: «To Eli bá ree» ə dɛ kɪ rangi 'panè: «To dow káre dan dow-je-ti kɪ low kɪ 'to njépata-je kɪ ta Lubə-ti bá tɔsi ndəl ində lo tɛɛ.» ⁹ Ngə Erodɪ rəmə panè: «Jə lé, ndoki m'adi 'gangi dɔ-é, ngə to nɔ bəy bá dow-je d'isi 'pa ta-je kɪ bè kin dɔ-é-ti bá m'oo m'oo bəy tin wa?» Ə ɛ sangi kadi n'oo dowbé lé.

Jeju adi nékuso dow-je budɔgi lo mɪ

Mat 14:13-21; Mar 6:30-44; Jə 6:1-14

¹⁰ Loki njəkɔwkulə-je 'təl 'ree rəmə, d'ɔr poy né-je lay kɪ 'ra lé d'adi Jeju. E ɔr-dé go-é-ti ɔr-né rɔ-é kɪ kár-é kəl bebo Betsayda-ti bè. ¹¹ Ngə kosi dow-je 'gə, adi d'ɔw go-é-ti. Jeju uwə-dé kɪ rɔ-é-ti ə pa ta kɪ sɔbi dɔ kɔbɛ lə Lubə adi-dé rəm, dɛ kɪ d'ɔw ndoo kingə lapiya rəmə, ɛ adi-dé lapiya tɔ.

¹² Ngə loki kádi isi ur lé, njéndò né-je kɪ dɔgi gidi-é joo 'ree rɔ Jeju-ti d'idə-é 'panè: 'ɔsi kosi dow-je kanlé adi d'ɔw nganbe-je-ti, kɪ kəylo-je-ti kɪ tò ngosi-ngosi kadi d'ingə nékuso-je, kɪ lo tò-je, kdɔ lo kɪ j'əi-ti nɛ kinlé to diləlo. ¹³ Ngə Jeju idə-dé panè: «Səi ya adi-dé né d'uso.» Dɛ 'təl d'ilə-é-ti 'panè: «Jɛ j'ɔw kɪ mbə mɪ kɪ kanji joo-rɛ ya par. Dɔmaji, kadi jɛ ya j'ɔw j'ndogi nékuso j'adi dow-je kin lay jɛ bɛ tá.» ¹⁴ Dɛ 'pa bè kdotalə dingəm-je ya kɔr-dé à ra budɔgi lo mɪ jɛ bè. Jeju idə njéndò né-je lé panè: «Uwəi dow-je adi d'isi nangi kormɪ kormɪ jɛ bè.» ¹⁵ Dɛ 'ra bè ya tɔ, adi d'adi dow-je d'isi nangi lay.

¹⁶ Jeju taa mbè kí mì kí kanji kí joo lé, ite kəm-é kí dora-ti ra oiyo Lubə do-ti, bá gángi daná adi njéndó né-je kadi 'ləbi kosi dow-je. ¹⁷ De lay ya d'uso né 'ndan ndé-ndé; adi d'oy dödum-é-je kí nây rusi kàrè dōgi gidi-é joo.

Piyər pa rəsi kí Jeju to dow kí Lubə mbəti-é

Mat 16:13-28; Mar 8:27-31

¹⁸ Ndo káre bə, Jeju or ro-é kí kár-é pa ta kí Lubə ə njéndó né-je liə d'ow siə nati ngá bá e dəji-dé ta panè: «Kosi dow-je lé 'panè m'to ná wa?» ¹⁹ †De d'ilə-é-ti panè: «Dow-je kí dan-ti-je 'panè: "I 'to Já kí njəra dow-je batəm", ə de kí ná-je 'panè: "I 'to Eli", ə de kí rangi bəy 'panè: "I 'to dow káre dan dow-je-ti kí low kí 'to njəpata-je kí ta Lubə-ti bá tsi ndəl ində lo tē."» ²⁰ †Ngá Jeju təl dəji-dé panè: «Ə kí go gə-é-ti lə-si səi ya bə lé, mə m'to ná wa?» Piyər ilə-é-ti panè: «I 'to Kristi*.» ²¹ Jeju ndəji-dé nā kadi 'pa ta-é d'adi dow al.

Jeju pa ta kí do koy-é-ti kí tsi ndəl-ti liə

Mat 16:21-28; Mar 8:31-33

²² Jeju təl ilə do-ti panè: «Tò kadi Ngon lə dow à kingə kə nā; 'ngatōgi-je lə jipi-je, kí njékun do njégugnə-je lə Lubə, kí njéndó dow-je ndukun-je d'a mbəti-é, d'a təl-é, ngà ndo kí njékungi-ti mutə rəmə à tsi ndəl kində lo tē.» ²³ †Bəy bá e idə-dé lay panè: «Kinə dow ndigi kun go-m rəmə, kadi ta ro-é ɔ-é al, kadi un kagdəsi liə uti kí ndo-é ndo-é ə un go-m. ²⁴ †Kdo dow kí rá-rá kí ndigi kaji ro-é lé à tuji ro-é, ngà dow kí ilə ro-é kōgi kdo ta lə-m bá à kaji ro-é. ²⁵ Kadi dow ingə né-je kí donangi-ti nē lay ə daji ro-é tuji əse e ya tuji ro-é lé, maji-é to ri wa? ²⁶ Kdotalə dow kí ra rəsəl do-m-ti, kí do ta-je-ti lə-m lé, loki Ngon lə dow à ree dan rifa-ti liə, kí dan rifa-ti lə Bəbi-é, kí 'lə malayka-je kí d'aa njay lé, e à ra rəsəl do-é-ti ya tō. ²⁷ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dow-je madi dan de-ti kí d'ə nē kinlé, d'a koo kəbe lə Lubə lé, bəy bá d'a koy.»

Ro Jeju mbəl

Mat 17:1-9; Mar 9:2-10; 2Pi 1:16-18

²⁸ Asi ndo jinây joo je bə go ta-je-ti kí Jeju pa kinlé, e ba Piyər, kí Já, kí Jaki adi d'ow siə ə al do mbal-ti kdo pa ta kí Lubə. ²⁹ Loki e isi pa ta kí Lubə lé, takəm-é mbəl tō gay ə kubi-je liə təl nda mbəy-mbəy ə ndoy ngilingi-ngilingi. ³⁰ Rəmə tajinati nē ya dingəm-je joo d'ə d'oji ta kí Jeju. To Moiyiji kí Eli kí 'tē koy, ³¹ ro-dé ɔ njoy-njoy adi lo ndōgi doo ə d'ə d'oji ta kí Jeju do koy-ti kí e à kow koy bebo Jorijaləm-ti kdo təl-né ta kullə liə. ³² Piyər kí madi-é-je lé, 'tò bi d'adi dan-dé oy rəgi-rəgi; ngà loki 'tē kəm-dé rəmə d'oo ndōgi lə Jeju rəm, d'oo dingəm-je joo kí d'ə ro-é-ti lé rəm tō. ³³ Loki dingəm-je kí joo kinlé d'isi d'inə Jeju kdo kow rəmə, Piyər idə-é panè: Njéndó dow-je nē, maji nā kadi j'isi nē ya ngá. Adi j'rai kəykubi mutə, káre à tō 'lə-i, káre à tō 'lə Moiyiji ə káre à tō 'lə Eli tō. Piyər gə meɣ ta kí e ɣ pa lé al. ³⁴ Loki ɣ pa ta lé bə ya rəmə, kilndi ree səbi do-dé-ti rəpi. Loki kilndi səbi do-ti lé, bəl ində bandi njéndó né-je gangi. ³⁵ ††Rəmə dan kilndi-ti lé, ndi dow ba panè: E kinlé, to ngon-m, m'mbəti-é; ooi ta liə. ³⁶ Ngà go ndi dow-ti kí ba lé rəmə, d'oo Jeju ya ɣ kí kár-é. Njéndó né-je d'adi ta-dé tō kí mundi-é ə meɣ ndo-é-je-ti kinlé, de d'or poy nē kí d'oo kin d'adi dow al.

Jeju adi lapiya ngon kí ndil kí maji al isi meɣ-é-ti

Mat 17:14-21; Mar 9:14-29

³⁷ Lo aa go-ti, loki d'j do mbal-ti d'isi risi nangi lé, kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya 'tilə kəm Jeju; ³⁸ rəmə dan kosi dow-je-ti lé, dow káre pa ta boy-boy panè: Njéndó dow-je né, m'ra-i kōgri ya, ilə kəm-i do ngon-m-ti adi-m, kdotalə e to ngon-m kí káre-rə. ³⁹ Taá-taá ya ndil kí maji al uwə-é rəmə, tajinati nē ya ra-é adi nō boy-boy, siki-é kí tōgi-é tōgi-é adi əm ta-é j puki-puki, adi-é kə nā ə inə-é kalangi al, adi toki dow kí oy bə ⁴⁰ M'ra ndoo ta njéndó né-je-ti lə-i kadi 'tubə ndil lé do-é-ti kōgi ya, ngà de d'asi al. ⁴¹ Bəba Jeju panè: Səi ko dow-je kí njéməngə-je kí njéməndul-je kan! M'a kisi sə-si nati asi kaglo ban bəy wa? M'a kisi do-ti sə-si asi kaglo ban bəy wa? Go-ti, təl idə bəbi ngon lé panè: 'Ree kí ngon-i lé nē bə. ⁴² Loki ngon lé isi ree rəmə, ndil kí maji al lé, əsi-é ilə-é nangi ə siki-é nā, ngà Jeju ndangi ndil kí maji al lé, ə adi ngon lé lapiya, bá təl ulə-é ji bəbi-é-ti. ⁴³ Dow-je lay ya tōgi lə Lubə kí tō bəli kinlé or ndil-dé.

Nja joo kí Jeju pa ta do koy-é-ti

Mat 17:22-23; Mar 9:30-32

† 9:19 9:19 Mat 14:1,2; Mar 6:14,15; Luk 9:7,8 † 9:20 9:20 Já 6:68,69 * 9:20 9:20 Kristi lé kor meɣ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † 9:23 9:23 Mat 10:38; Luk 14:27 † 9:24 9:24 Mat 10:39; Luk 17:33; Já 12:25 † 9:35 9:35 Mat 3:17; 12:18; Mar 1:11; Luk 3:22 † 9:35 9:35 2Pi 1:17,18

Loki né-je lay kí Jeju ra lé, or ndil dow-je lay adi tagir læ-dé tò kí dɔ-ti ya bøy lé, ɛ idə njéndó né-je liə panè: ⁴⁴ Ta kí m'ow kidə-si kinlé, uwəi dɔ-si-ti maji: «Ngon læ dow lé, d'a kilə-é ji dow-je-ti.» ⁴⁵ Ngə njéndó né-je 'gə mɛɛ ta kinlé al. Ta lé toki bɔyɔ sə-dé dɔ-é kɔ kadi 'gə mɛɛ-é al; ə dɛ 'bəl lo dɔji-é ta dɔ-ti rəm to.

Sé nǎ bá to dow kí boy nǎ wa?

Mat 18:1-7; Mar 9:33-37

⁴⁶ †Njéndó né-je læ Jeju d'isi 'naji-nǎ ta kadi d'oo sé nǎ bá to kí boy nǎ dan-dé-ti wa? ⁴⁷ Jeju gə tagir kí mɛɛ-dé-ti adi un ngon kí ndɛ bè adi-é ǎ mbɔ-é-ti; ⁴⁸ †ngǎ bá idə-dé panè: Dow kí rá-rá kí uwə ngon kin kí rɔ-é-ti kɔ ta læ-m lé, to mǎ ya tɔ bá dowbé uwə-m kí rɔ-é-ti tin; ə dow kí uwə-m kí rɔ-é-ti kin rəmə, to njékulə-m ya tɔ bá dowbé uwə-é kí rɔ-é-ti tin. Kɔ dow kí oo rɔ-é kí ngon dow dan-si-ti lay kinlé, ɛ bá to dow kí boy nǎ.

Dow kí ɔsi-si ta al lé to dow læ-si

Mar 9:38-41

⁴⁹ Jǎ un ta panè: «Njéndó dow-je né, je j'oo dow káre un ri-i bá isi tubə-né ndil-je kí maji al dɔ dow-je-ti ɛ j'sangí kadi j'ɔgi-é dɔ-ti, kɔ ɛ un go-i sə-ji al.» ⁵⁰ Ngə Jeju ilə-é-ti panè: ɔgi-é dɔ-ti al, kɔ dow kí ɔsi-si kí ta al lé, to dow læ-si.

Jeju inə donangi Galile kɔw Jorijalɛm

Be káre bè donangi Samari-ti mbatí Jeju

⁵¹ Loki ndɔ-je læ Jeju nǎy ngosi kadi Lubə à kun-é kí dɔrǎ-ti lé, ɛ un ndi-é ə ǎ dɔ-ti njangi kadi n'ow bebo Jorijalɛm-ti. ⁵² Ʒ ulə dow-je kete nɔ-é-ti. Loki dɛ d'ungí-nǎ rebəə d'ow rəmə, 'tɛɛ mɛɛ ngonbɛ-ti káre kí donangi Samari-ti, kɔ ra né-je kete ngəbi-é-né. ⁵³ Ngə dow-je kí ngonbɛ-é-ti 'ndigi kuwə-é kí rɔ-dé-ti al, kɔ ɛ un rəbi kí ɔw kí bebo Jorijalɛm-ti. ⁵⁴ Loki Jaki-je kǎ Jǎ kí 'to njéndó né-je læ Jeju d'oo né kin bè lé, d'idə-é 'panè: 'Babe, i 'ndigi kadi j'dəji pər kadi i dɔrǎ-ti ree rɔ-dé wa? ⁵⁵ Jeju tǎl kəm-é kí rɔ-dé-ti bá kɔl sə-dé panè: [To tagir ri bá tò mɛɛ-si-ti bè wa! ⁵⁶ Ngon læ dow lé, ree kɔ tɔl dow-je al, ngə ɛ ree kɔ kǎji-dé.]† Bəba dɛ d'ɔti d'ow ngonbɛ-ti kí rangi.

Ta kí sobi dɔ kun go Jeju

Mat 8:18-22

⁵⁷ Loki dɛ d'ow dɔ rəbi-ti lé, dow káre idə Jeju panè: «M'a kun go-i lo lay kí 'a kow-ti.» ⁵⁸ Jeju ilə-é-ti panè: «Tal-je d'ow kǎ bè tò-dé nɔɔ, bá yəl-je kí 'nar taá kin kǎre d'ow kǎ kəy tò-dé tɔ. Ngə Ngon læ dow lé, lo kí kadi ulə dɔ-é-ti ya kǎre goto.» ⁵⁹ Jeju idə dow kí rangi panè: 'Un go-m. Ngə ɛ ilə-é-ti panè: «'Babe, 'adi-m tarəbi adi m'ow m'dubi bɔbi-m mɔki tá.» ⁶⁰ Ngə Jeju idə-é panè: «'Inə dɛ kí d'oy adi 'dubi dow-je læ-dé kí d'oy, ə i rəmə, 'ow ilə mɛɛ kɔbɛ læ Lubə.» ⁶¹ Dow káre pa bøy panè: 'Babe, m'ndigi kun go-i, ngə kadi bá 'adi-m tarəbi kadi m'ow m'ra lapiya dow-je kí mɛɛ kəy-ti læ-m mɔki tá. ⁶² Ngə bá Jeju idə-é panè: Dow kí uwə kɔsi mangi-je ɔw ndɔr-né bá gɔɔ lo go-é-ti gogi lé, kullə kɔbɛ læ Lubə tuwə-é al.

10

Ta kí sobi dɔ njéndó né-je kí kɔrsiri gidi-é joo kí Jeju ulə-dé

Mat 9:37-38; 10:7-16; Mar 6:8-11; Luk 9:3-5

¹ Go-ti, 'Babe Jeju mbəti njéndó né-je kí rangi kɔrsiri gidi-é joo ə ulə-dé kadi d'ow joo-joo kete nɔ-é-ti mɛɛ bebo-je-ti lay, kǎ lo-je-ti lay kí tò kǎn ɛ ya kǎre à kow-ti tɔ. ² †Ʒ idə-dé panè: Kɔ kí tò kijə nǎ, ngə njékijə-é-je bá 'nǎ al. Ʒ ɔ 'pai ta kǎ 'ba njəko kí tò kijə lé, kadi ulə kǎ njérakullə-je titi. ³ †ɔwi! Yən, m'ulə-si titi-nǎ kǎ ngan batí-je bè dan jagim-je-ti. ⁴ Uni mbu là al rəm, uni mbu kow mba al rəm, ɔyi saba al rəm, bá ǎi nangí kí rəbi-rəbi 'rai lapiya dow-je al rəm tɔ. ⁵ Mɛɛ kəy kí rá-rá kí ɔwi-ti lé, ta kí a pai kete mɔki ɔn: «Kadi lapiya nǎy mɛɛ kəy-ti kin!» ⁶ Kinə dow noji isi mɛɛ kəy-ti lé nɔɔ rəmə, lapiya læ-si à nǎy siə. Ngə kinə dow noji goto tɔ rəmə, lapiya læ-si à təl ree rɔ-si gogi tɔ. ⁷ †Isi mɛɛ kəy-é-ti kinlé, ə né kí d'adi-si ya usoi rəm, ǎyi rəm. Kɔtəl to tò-é kadi njérakullə ingə nékugə doji-é. Ʒ kǎ kǎ takəy-takəy al.* ⁸ Mɛɛ bebo kí rá-rá kí ɔwi-ti, bá d'uwə-si kí rɔ-dé-ti, ə d'adi-si nékusə rəmə usoi ⁹ rəm, adi lapiya njémɔy-je kí d'isi mɛɛ bebo-é-ti lé, ə idəi dow-je kí titi 'painə: Kɔbɛ læ Lubə ree ngosi rɔ-si-ti. ¹⁰ †Ngə mɛɛ bebo

† **9:46** 9:46 Luk 22:24 † **9:48** 9:48 Mat 10:40; Luk 10:16; Jǎ 13:20 † **9:56** 9:56 Ta-je kí tò mbunǎ né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsǎy kí dan-ti-je kí 'ndangi kí ji-dé kǎ ta grɛki. † **10:2** 10:2 Mat 9:37,38 † **10:3** 10:3 Mat 10:16 † **10:7** 10:7 1Kɔ 9:14; 1Ti 5:18 * **10:7** 10:7 Jeju ɔgi-dé kow kəy læ dow-je al. Ngə ɛ ndigi kadi 'tò kəy læ dow káre ə lo aa d'i kete-kete al. Kɔ mba tò bɛ joo ə ində nane. † **10:10** 10:10 Knj 13:51

kí rá-rá kí owi-ti, bá d'uwə-si kí rɔ-dé-ti al lé, owi pandangi lo-je-ti kí mee be-é-ti lé, ə 'painè: ¹¹ †«Kodi kí mee bebo-ti lə-si kí i nja-ji-ti ya kàrè j'ow mbing j'gəki do-si-ti gogi. Bè ya kàrè, kadi 'gəi kí kɔbe lə Lubə lé, ree ngosi.» ¹² †M'a kidə-si rəsi; mee ndo-é-ti kinlé ta kí gangi kí do bebo-é-ti kinlé, à ngə nɔ kitə ta kí gangi kí do Sodom-ti bəy.

Tuji kí sɔbi do be-je kí 'mbati kadi mee-dé

Mat 11:21-24

¹³ Tuji à kusi do-si-ti, səi dow-je kí Koraje! Tuji à kusi do-si-ti, səi dow-je kí Betsayda! Kdo nekəji-je kí toki ra dan-si-ti nè kinlé, lé toki ra donangi Tir-ti kí donangi Sidɔ-ti je bè rəmə lé dow-je kí titi d'a kulə kubi saki rɔ-dé-ti tò-né buu-ti, kdo kinə-né panjiyə-dé-je kí maji al kogi low nɔ ngá! ¹⁴ Gin-é kin bá, ndo gangta-ti lé, ta kí gangi kí do-si-ti à ngə nɔ kitə ta kí gangi kí do donangi Tir-ti, kí donangi Sidɔ bəy. ¹⁵ Ngə səi dow-je kí Kapernayim, ooi 'painè se ríba lə-si kin à kow sə-si sar dɔrɔ-ti wa? Bè al, à toki təl sə-si kí nangi sar kí mee lo kí koó-ti.

¹⁶ †Dow kí taa ta lə-si lé, taa ta lə-m to. Ngə dow kí osi-si ngərəngi rəmə, to mɔ ya to é osi-m ngərəngi tin. Ə dow kí osi-m ngərəngi lé, to njəkulə-m to bá dowbè osi-é ngərəngi tin.

¹⁷ Dɛ kí kɔrsiri kí Jeju ulə-dé lé, 'təl 'ree kí rɔnəl ə 'panè: 'Bəbe, kí ri-i lé, ndil-je kí maji al ya kàrè d'ulə do-dé gin tɔgi-ti lə-ji. ¹⁸ Bəba Jeju idə-dé panè: M'oo Satɔ i dɔrɔ-ti titi-nɔ kə təl ndi bè usi nangi nè. ¹⁹ Ooi bè, m'adi-si tɔgi kadi 'njiyəi-né do li-je-ti, kí do jinə-je-ti, kə do tɔgi-je-ti lay kí njəba ow-né, ə né káre ya kàrè à ra-si al. ²⁰ Bè ya kàrè, 'rai rɔnəl kdotalə ndil-je kí maji al kí d'ulə do-dé gin tɔgi-ti lə-si kin al. Ngə 'rai rɔnəl kdotalə ri-si kí toki ndangi mee dɔrɔ-ti kin tá.

Lubə tɛɛ do Poyta kí Maji adi ngan dow-je

Mat 11:25-27; 13:16-17

²¹ Dɔkaglo-é-ti kinlé ya Ndil kí aa njay ra Jeju adi rɔ-é nəl-é nɔ adi panè: Bəbi-m kí 'to 'Ba dɔrɔ kí donangi, m'tɔy-i, kdo 'bɔyɔ do né-je kin kí njégosi-je kí njénégə-je rəmə ngan dow-je kin bá 'tɛɛ kí do-é adi-dé. Oiyɔ, Bəbi-m, m'tɔy-i kdo to ndigi lə-i kadi né kinlé tò bɛ†. ²² †Bəbi-m təl kí né-je lay adi-m. Dow kí gə-m mɔ Ngon lə Lubə lé goto. Bəbi-m ya par é gə-m. Ə dow kí gə Bəbi-m ya goto. Mɔ ya par é m'gə Bəbi-m lé, ə dow kí mɔ ngon-é lé ya m'tɛɛ kəm-é do-é-ti bá à gə-é to.

²³ Go-ti, Jeju təl kəm-é kí rɔ njéndó né-je-ti liə ə idə-dé dɛ ya kí kár-dé gay panè: Dow-je kí kəm-dé oo né-je kí səi ooi kinlé 'to njénékumə-je! ²⁴ Bəba m'a kidə-si rəsi kí njépata-je kí ta Lubə-ti nɔ, kí ngar-je nɔ ya 'ndigi koo né-je kí səi ooi kin ya, ngə d'oo al; 'ndigi koo ta-je kí səi ooi kin ya, ngə d'oo al.

Gosta kí sɔbi do dow kí Samari kí to dow kí maji

Mat 22:34-40; Mar 12:28-34

²⁵ †Dow káre kí njéndó dow-je ndukun sangi kdo koo ta kí mee Jeju-ti adi i taá dəji-é panè: «Njéndó dow-je né, ri bá m'a ra kdo kadi m'isi-né kəm sartagangɔ wa?» ²⁶ Bəba Jeju ilə-é-ti panè: «'Ndangi mee mbete ndukun-je-ti 'panè ri wa? I 'ndó lé, 'ndangi 'panè ri wa?»

²⁷ †E ilə Jeju-ti panè: «'A ndigi 'Bəbe Lubə lə-i kí mee-i káre-rè, kí ndil-i lay, kí tɔgi-i lay rəm, kí tagir lə-i lay rəm, bá 'a ndigi dow madi-i tò kí rɔ-i bè rəm to.»† ²⁸ Bəba Jeju idə-é panè: «'Ta lé, i ilə-ti maji nɔ! 'Ra né kinlé ya rəmə 'a kisi kəm.»

²⁹ Ngə ɛ ndigi kí 'lə-n'è to naji adi dəji Jeju panè: «'Nɔ bá to dow madi-m wa?» ³⁰ Jeju təl un ta panè: «Dingəm káre bè i bebo Jorijaləm-ti isi ow bebo Jeriko-ti, rəmə bokaya-je 'gangi-é 'taa né-je liə lay, 'tində-é mbuki-mbuki d'adi tò kəm yo ə 'tusi-é d'ingə-é d'ow lo lə-dé. ³¹ Ə dow káre kí to njégugnə lə Lubə i Jorijaləm isi ree kí rəbi kí káre kinlé to. Loki ree da do dingəm-ti lé rəmə, ɛ ijə rɔ-é kí nganglo-nganglo dəə ow. ³² Go-ti, dow káre kí gin koji-ti lə Lebɔ ree tɛɛ lo-ti kinlé to, bá oo dingəm lé rəmə, ijə rɔ-é kí nganglo-nganglo dəə ow ya bəy. ³³ Ngə dow káre kí donangi Samari-ti kí isi ow mba é ree tɛɛ lo-ti kinlé bá oo dingəm lé rəmə ta ɔ mee-é nɔ kdo ta liə. ³⁴ Bəba ɔti ree rɔ-é-ti ə ungi ubi, kí man nduu ta do-je-ti lé ndəm-né bəy bá un-é səbi-é do koro-ti liə ow sɔ kəy mba-je-ti ə tɔsi kəm-é go-é-ti. ³⁵ Lokɔ lo aa lé, ɛ ɔr là kí dow à ra kullə ndo joo bá à kingə, adi njəkoo go kəy mba-je lé, ə idə-é panè: "'Tɔsi kəm-i go-é-ti adi-m rəm, bá né-je lay kí 'a tuji do-é-ti do madi-é-ti kinlé, ndo kí m'təl rəmə jə idə-m ə mɔ ya m'a kugə-i."» ³⁶ Jeju təl dəji njéndó dow-je ndukun lé panè: «Kí go koo-é-ti lə-i lé, dan dow-je-ti kí

† **10:11** 10:11 Mat 10:7-14; Mar 6:8-11; Luk 9:3-5 † **10:12** 10:12 a Mat 11:24; b Mat 10:15 † **10:16** 10:16 Mat 10:40; Mar 9:37; Luk 9:48; Jə 13:20 † **10:21** 10:21 1Kɔ 1:17-29 † **10:22** 10:22 a Jə 3:35; b Jə 10:15 † **10:25** 10:25 Mat 22:35-40; Mar 12:28-34 † **10:27** 10:27 Mbl 19:18; Det 6:5

mutə kinlé, ɛ kí rá fá to dow madi dingəm kinlé wa?»³⁷ Beba ɛ ilə Jeju-ti panè: «To ɛ kí njèkoo kəmtondoo liə kin.» Bè ngá fá Jeju idə-é panè: «'Ɔw, ə i kàrè 'ra bè ya to.»

Ta kí sobi do kow Jeju be lə Marti-je kɪ Mari

³⁸ †Loki Jeju usi rebəə kɪ njéndó né-je liə, fá ɔw mɛɛ ngonbe-ti káre bè lé, dené káre kí ri-é lə Marti uwə-é kɪ rɔ-é-ti mɛɛ kəy-ti liə. ³⁹ Ə Mari kí to ngonkɔ Marti lé, isi nangi nja 'Babe-ti isi oo ta-je liə. ⁴⁰ Kullə-je kí gay-gay kí mɛɛ kəy-ti un Marti nɔ adɛ ɛ ɔti rati ree panè: 'Babe, kinə kí ngonkɔ-m inə-m kí kar-m ya ta kullə-ti kinlé, 'usi-i-ti al ban al wa? 'Idə-é adɛ ree ra sə-m kullə. ⁴¹ 'Babe ilə-é-ti panè: Marti, Marti, mɛɛ-i ɔ kəkəkəkə rəm, rɔ-i fá d'aki-daki kɔɔ né-je nɔ ya, ⁴² ngá né káre ya par ə to né kí maji nɔ. Mari fá mbəti ɛ kí maji nɔ kí dow à taa ji-é-ti ndɔ al.

11

Néndó kí sobi do pa ta kɪ Lubə

Mat 6:9-13; 7:7-11

¹ Nɔ káre bè, Jeju isi lo-ti madi isi pa ta kɪ Lubə. Loki pa ta kɪ Lubə gin-é gangi lé, dow káre dan njéndó né-je-ti liə dɔji-é panè: 'Babe, 'ndó-ji lo pa ta kɪ Lubə titi kí ja ndó-né njéndó né-je liə bè to. ² Jeju ilə-dé-ti panè: Loki isi 'pai ta kɪ Lubə rəm, 'painè: Bɔbi-ji, kadi dow-je 'gə kí 'aa njay; kadi kɔbɛ lə-i ree.

³ 'Adi-ji nékuso kí asi ta-ji kɪ ndo-je lay.

⁴ 'Inə go majal-je lə-ji kɔgi,

kɔɔ je kàrè j'isi j'inə go majal-je kí dow-je d'isi 'ra sə-ji lé kɔgi to.

Ə 'inə-ji adɛ j'usi mɛɛ nənə-ti al.

⁵ Go-ti, Jeju ilə do-ti panè: Dow káre dan-si-ti je bè, fá nam-é isi nɔɔ, fá ɛ ɔw ndəl-é ndoo dan lo-ti panè: Nam-m, adi-m m'tunə-i mbə mutə. ⁶ Kɔɔtalə nam-m káre i mba-ti ree rɔ-m-ti ə m'oo né kí m'a kadi-é al. ⁷ Bá kinə nam-é lé, to kəy je bè ya ilə-é-ti panè: I 'ndɔji-m al. Tarəbi toki kuti ngá, fá je kɪ ngan-m j'to nangi rəm ngá, adi m'a kɪ taá kadi-i mbə lé al. ⁸ M'idə-si m'adi ool, kinə lé, i taá adɛ-é mbə lé, kɔɔtalə to kí ɛ to nam-é kin al kàrè, à kɪ taá kɔɔtalə ndɔji kí ndɔji-é bəy-bəy kin ya, kɔɔ kadi-é né-je lay kí ɛ ɔw ndoo-é lé.

⁹ Ə m'idə-si m'panè: 'Dɔji ə d'a kadi-si; 'sangi ə a kingəi; indəi tarəbi ə d'a tɛɛ kadi-si. ¹⁰ Kɔɔ dow kí dɔji ya ə d'adi-é; dow kí sangi ə ingə; dow kí ində tarəbi ə 'tɛɛ d'adi-é. ¹¹ Nɔ dan-si-ti fá ngon-é dɔji-é mbə rəm ə kadi-é ər wa? Əsɛ dɔji-é kanji rəm ə kadi-é li wa? ¹² Əsɛ ngon-é dɔji-é kow rəm ə kadi-é jinə wa? ¹³ Ə sɔi kí 'toi njəmɛɛndul-je kàrè, 'gəi kadi né-je kí maji-maji ngan-si-je rəm, ngá Bɔbi-si kí dɔɔ-ti kí ban fá à kadi Ndil kí aa njay dow-je kí 'dɔji-é lé al wa?

Dow-je 'ba Jeju 'boy lə ndil-je kí maji al

Mat 12:22-32; Mar 3:22-30

¹⁴ Nɔ káre bè, Jeju tubə ndil kí maji al kí isi mɛɛ dingəm-ti ra-é adɛ pa ta al. Loki ndil kí maji al lé tɛɛ kɔgi ya rəm, dingəm lé pa ta adɛ né-é ɔr ndil kosi dow-je. ¹⁵ †Ngá dow-je kí dan-ti-je 'panè: To tɔgi lə Beljebul, kí to 'boy lə ndil-je kí maji al fá Jeju isi tubə-né ndil-je kí maji al. ¹⁶ †Ə dɛ kí nɔ-je 'ndigi nɔ-é kɔɔ koo ta kí mɛɛ-é-ti adɛ 'dɔji-é kadi ra nékɔji kí i dɔɔ-ti kadi d'oo. ¹⁷ Ngá Jeju gə tagir-je lə-dé bəti adɛ idə-dé panè: Kɔbɛ kí rá-rá ya fá dow-je kí mɛɛ-é-ti 'gəngi-nɔ d'osi-nɔ kɪ ta lé, à təl ndubəbe; kəy-je kí mɛɛ bə-é-ti kinlé kàrè, à to nangi do-nɔ-ti rum-rum rəm. ¹⁸ Kinə Satɔ ya gangi rɔ-é danɔ osi rɔ-é kɪ ta lé, kɔbɛ liə à kɔ lo kɔ-é-ti gərərə ban wa? M'pa bè kɔɔ sɔi 'painè to tɔgi lə Beljebul fá m'isi m'tubə-né ndil-je kí maji al. ¹⁹ Ə kinə to tɔgi lə Beljebul fá m'isi m'tubə-né ndil-je kí maji al, ngá dow-je lə-si ə d'isi 'tubə-dé kɪ tɔgi lə nɔ ngá wa? Kullə ra dow-je lə-si ya ilə ta do-si-ti! ²⁰ Ngá kinə to tɔgi Lubə to fá m'isi m'tubə-né ndil-je kí maji al rəm, to kɔbɛ lə Lubə ya ngá ə ree tɛɛ rɔ-si-ti tin. ²¹ Loki dow kí njətɔgi kí nékati asi ji-é maji, ngəm takɔy liə lé, nékingə-é tɔ gərərə. ²² Ngá kinə dow kí rangi kí tɔgi-é itə-é ree rɔ-é tɔti-é rɔ lé, à taa nékati-je kí ɛ ubə kul-é kinlé ji-é-ti bəy fá à taa nékingə-é kɔɔ ləbi dow-je.

²³ †Dow kí ore kadi-m al lé, to njəkosi-m kɪ ta ə dow kí kəw sə-m né kí nati al kàrè, to njəsane né kɔgi to.

Ta kí sobi do kí ndil kí maji al kí təl ree mɛɛ dow-ti gogɪ

Mat 12:43-45

²⁴ Loki ndil kí maji al tɛɛ mɛɛ dow-ti, ɔw ilə kɪ diləlo kí tuti sangi lo kí kadi n'isi-ti n'taa koo ya ngá ɛ ingə al rəm, ɛ təl panè: «Kəy lə-m kí m'isi-ti fá m'tɛɛ lé, m'a təl kow-ti

gogi.»²⁵ Loki tæl ow gogi ræm, oo kí meë køy lé toki køy ndæti-ndæti ræm, bá né-je kí meë-é-ti toki kosi njol-njol ræm.²⁶ Beþa e ɔsi tæl ɔw sangi ndil-je kí rangi siri kí meë-dé ndul itæ-é þøy bá ree sæ-dé, adi d'andi meë køy-ti lé e d'adi to lokisi-dé. Gangi-é-ti kí gogi nè kinlé, kisi læ dowbé kin maji al n̄a itæ kí kete lé þøy.

²⁷ Loki Jeju a pa ta lé bé ya ræm, dené kære t̄eë dan kosi dow-je-ti pa ta kí ndi-é kí boy panè: Dené kí oji-i e ulæ mba ta-i-ti kinlé, dow kí itæ Salomɔ n̄a ya a nè!²⁸ Ngæ Jeju ilæ-é-ti panè: Bè al, dow-je kí d'oo ta læ Lubæ e 'tæl rɔ-dé go-ti bá 'to njénékumæ-je!

Dow-je 'dæji nékoji

Mat 12:38-42

²⁹ 'Loki kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy 'gæe do Jeju sipi lé, e idæ-dé panè: Dow-je kí ngosnè kinlé, 'to njémændul-je; de 'dæji kadi d'oo nékoji, ngæ dow à ra nékoji kí rangi kadi-dé al ngæ; e kí ndoki t̄eë do Jonasi-ti kin ya asi.³⁰ Kdo titi kí ndoki Jonasi to-né nékoji rɔ dow-je-ti kí Ninibi kinlé, bè ya tɔ é Ngon læ dow à to-né nékoji rɔ dow-je-ti kí ngosnè kin tɔ.³¹ Ndo gangta-ti lé, ngar kí dené kí go lo-ti kí bæe à k̄a takæm dow-je-ti kí ngosnè kin, kdo kilø ta do-dé-ti. Kdo ndoki e i ɔy donangi-ti nu ya ree oo gosta-je læ Salomɔ. Ngæ kí ngosnè-ti kinlé, dow kí itæ Salomɔ n̄a ya a nè!³² Ndo gangta-ti lé, dow-je kí Ninibi d'a k̄a takæm dow-je-ti kí ngosnè kin kdo kilø ta do-dé-ti. Kdo dow-je kí Ninibi lé, loki d'oo mb̄e kilø læ Jonasi ræm, 'tusi panjiyæ-dé-je kí maji al d'inḡe kogi. Ngæ kí ngosnè-ti kinlé, dow kí itæ Jonasi n̄a ya a nè!

Gosta kí ɔbi do lampi

Mat 5:15; 6:22-23; Mar 4:21

³³ 'Dow à kindæ pær lampi-ti kdo þoyo al ræm, bá à jøbi ngó do-ti al ræm tɔ. Ngæ à n̄a kagnaþ lampi-ti taá kdo kadi dow-je kí d'ow meë køy-ti d'oo-né lo.³⁴ Kæm-i lé, to lampi læ rɔ-i. Loki kæm-i tò maji ræm, rɔ-i lay ya tò lo kí ndógi-ti; ngæ kinø kæm-i maji al lé, rɔ-i tò lo kí ndul-ti tɔ.³⁵ 'Oo maji, kadi londógi kí tò rɔ-i-ti læ londul al.³⁶ Kinø rɔ-i buræ lay tò lo kí ndógi-ti adi kæl rɔ-i kære ya kære n̄ay londul-ti al lé, rɔ-i fikti ya lo à ndógi do-ti titi kí lampi ndógi-né do-i-ti kin bè tɔ.

Jeju ndangi njéndó dow-je ndukun-je kí Parisi-je

Mat 23:1-36; Mar 12:38-40

³⁷ Loki Jeju pa ta lay ræm, Parisi kære þa-é þe liø kdo kadi ɔw uso siæ né. Beþa Jeju ɔw køy isi ta nékuso-ti.³⁸ Loki Parisi lé, oo kí Jeju togi ji-é al ya uso-né né lé, lo ta igi-é sæl.³⁹ Beþa 'Babe idæ-é panè: Sæi Parisi-je lé, gidí kobi-je kí gidí tasa-je bá sæi 'togi suki-suki, ngæ meë-si bá þogi-je kí meëndul-je rusi n̄i-n̄i.⁴⁰ Sæi mbø dow-je kan! Lubø kí njera gidí né kí ndaa-ti nè kinlé, e ya ra meë-é kí køy tɔ al wa?⁴¹ Meë-si kí køy bá adi Lubø kaddkare-ti e né-je lay à kaa njay rɔ-si-ti tɔ.⁴² Ngæ tuji à kusi do-si-ti, sæi Parisi-je! Kdo sæi lé, mbikam-je læ-si kí æti maji-maji, kí né ndir n̄ay-je, kí ndøgi mbikamn̄ay-je lay kin ya sæi ori kære dan kí dogi-ti adi Lubø. Ræmø né ra kí njururu, kí ndigi Lubø kin bá sæi ooi kí né al. Né-je kin bá lé, à to kullø ra-si, bá ndøgi né-je kinlé kærè sæi a tusi kinøi al ræm tɔ.⁴³ Tuji à kusi do-si-ti sæi Parisi-je; kdotalæ sæi lé, lokisi kí kete nõ dow-je-ti meë køykøwn̄a-je-ti læ jipi-je bá sæi 'ndigi ræm, bá 'ndigi kadi dow-je 'ra-si lapiya kunta-n̄a lokosi-je-ti ræm tɔ.⁴⁴ Tuji à kusi do-si-ti, kdotalæ sæi lé, 'titi-n̄a kí doþadi-je kí né kí toji kadi dow gæ-né ya goto kin bè, adi dow-je 'n̄jiyæ do-ti kærè 'gø al*.⁴⁵ Dow kære dan njéndó dow-je ndukun-je-ti, pa kí Jeju panè: Njéndó dow-je né, i 'pa bè kinlé, to j̄e tɔ bá 'taji-ji tin al wa.⁴⁶ Jeju ilæ-é-ti panè: Sæi njéndó dow-je ndukun-je lé, tuji à kusi do-si-ti tɔ; kdotalæ né-je kí ɔy kí lo kuti-é ngæ ya sæi indoi do dow-je-ti, ngæ sæi ræm, ngon ji-si ya kærè, 'gæti-né sæ-dé al.⁴⁷ Tuji à kusi do-si-ti, kdotalæ sæi 'rai doþadi njépata-je kí ta Lubø-ti kí ndoki ka-si-je 'tɔl-dé.⁴⁸ Loki sæi 'rai bè lé, 'toji to kí 'ndigi kí ka-si-je, kdotalæ ka-si-je 'tɔl njépata-je kí ta Lubø-ti e sæi 'rai doþadi-dé tɔ.⁴⁹ Gin-é kin bá Lubø kí njøgosi pa-né panè: M'a kulø njépata-je kí ta-m-ti, kí njékowkulø-je læ-m rɔ-dé-ti ræm, d'a tɔl de kí dan-ti-je e d'a kulø kæm de kí n̄a-je ndoo tɔ.⁵⁰ Kdo kadi mæsi njépata-je kí ta-m-ti kí un kuti-é lo kindø gin donangi-ti nu ya ay kogi puu-puu kinlé, ta-é tɔ do dow-je-ti kí ngosnè kin.⁵¹ Un kuti-é do mæsi Abel-ti sar t̄eë-né do mæsi Jakari-ti kí 'tɔl-é mbunø logugi né-ti kí køy læ Lubø. Ooi maji, ta mæsi-dé à kusi do dow-je-ti kí ngosnè kin ya ndæti.⁵² Tuji à kusi do-si-ti, sæi njéndó dow-je ndukun-je! Kdotalæ sæi ori lakere kør taræbi négø ji-si-ti e sæi ɔwi køy al ræm, bá dow-je kí 'ndigi kow kærè, sæi ɔgi-dé lo kow

† **11:29** 11:29 Mat 16:4; Mar 8:12 † **11:33** 11:33 Mat 5:15; Mar 4:21; Luk 8:16 * **11:44** 11:44 Kí go nékobe-ti læ jipi-je lé, kinø dow njiyæ doþadi-ti ræm, d'oo-é kí dow kí tò n̄e takæm Lubø-ti. Kdo né-je kí meë þadi-ti lé to né-je kí tò n̄e. Beþa Jeju panè Parisi-je lé, meë-dé maji al toki doþadi kí jipi-je 'ndigi kadi dow njiyæ do-ti al kinlé bè. Ngæ þoyo bá de 'þoyo d'adi dow-je 'gø al.

rəm to†. ⁵³ Loki Jeju tee mee kəy-ti lé, njéndó dow-je ndukun-je ki Parisi-je d'i siə kə wongí nà adi 'dəji-é ta giti-giti dɔ né-je-ti kɪ gay-gay. ⁵⁴ Dɛ 'dəji-é ta-je kin bɛ d'iyə-né gum kɔ kadi kinə d'ingə ta madi ta-é-ti ə je d'ilə-né ta dɔ-é-ti.

12

Jeju ndəji njéndó né-je dɔ kədkəm-ti

¹ †Dɔgangi-é-ti kinlé, kosi dow-je kɪ budɔgi dɔgi lo nɔ ya 'kəw-nə adi d'ubə-nə lo-ti bangi-bangi bá Jeju pa ta adi njéndó né-je liə ya kete panə: Səi kan! Ooi go rɔ-si maji kɔɔ əm lə Parisi-je kɪ to kədkəm dow-je kin. ² †Né kɪ dow bɔɔɔ kɪ gin-é à tee al ya goto rəm, bá ta kɪ tɔ lo bɔɔɔ-é-ti kɪ dow à gə al kərə goto rəm. ³ Gin-é kin bá, né-je lay kɪ 'pai ta-é ndɔɔ lé, d'a koo ta-é dan kada; ə ta kɪ səi 'pai mbi dow-ti nɔm-nɔm bɛ mee kəy-ti duni nɔ ya kərə, d'a kilə-né mbɛ dɔ kəy-ti taá.

Ta lə bəl kəm dow al

Mat 10:26-33

⁴ Səi nam-m-je, m'a kidə-si rəsi. Dɛ kɪ d'a tɔl daji rɔ-si ə d'a kasi ra sə-si né kɪ rangi go-ti al ngá kinlé, 'bəli-dé al. ⁵ M'a toji-si ɛ kɪ səi a bəli-é. ɛ kɪ à tɔl daji rɔ-si rəm, go-ti ɔw kɪ tɔgi kadi ilə-é dan pər-ti kɪ tɔ sartagangi bəy kinlé ɛ bá 'bəli-é; m'idə-si ta kɪ togrɔ-ti, ɛ bá tɔ kadi 'bəli-é. ⁶ †Tii-je lé, 'ndogi-dé mɪ kɪ silə joo-joo ya al wa? Lé bɛ ya kərə, ɛ kɪ kərə dan-dé-ti kɪ mee Lubə oy dɔ-é-ti ya goto. ⁷ Bəl dɔ-si kin ya kərə toki gə kɔr-é lay. Ən ə 'bəli al, kɔɔ gati-si itə gati 'tii-je nja nɔ. ⁸ M'a kidə-si kɪ dow kɪ rá-rá kɪ pa ta rəsi takəm dow-je-ti panə n'to dow lə-m lé, mɔŋ lə dow m'a pa ta liə rəsi nɔ malayka-je-ti lə Lubə panə, to dow lə-m ya tɔ. ⁹ Ngá dow kɪ ɔr ta kuti-m-ti takəm dow-je-ti panə, n'gə-m al lé, mɔ kərə m'a kɔr ta kuti-é-ti nɔ malayka-je-ti lə Lubə panə, m'gə-é al ya tɔ.

¹⁰ †Ə dow kɪ rá-rá kɪ pa ta kɪ maji al dɔ Ngon lə dow-ti lé, à toki kinə go-é kɔgi kadi-é, ngá dow kɪ pa ta kɔbi kɪ Ndil kɪ aa njay lé, à toki kinə go-é kɔgi kadi-é al ya sartagangi.

¹¹ †Ngá loki d'a kow sə-si kɔɔ gangta dɔ-si-ti mee kəykəwnə-je-ti lə jipi-je, kɪ nɔ njəgangta-je-ti, kɪ nɔ njəkɔbɛ-je-ti lé, adi mee-si ɔ kəkəkə adi 'painə: Se ta ri bá j'a pa wa əsə j'a pa kɪ gosi kɪ ban bá kɔɔ pa-né ta dɔ rɔ-ji-ti wa al. ¹² Kɔɔ dɔkadi-é-ti kin ya Ndil kɪ aa njay à ndó-si ta kɪ tɔ kadi 'pai.

Gosta kɪ sɔbi dɔ njənəkingə kɪ to mbə dow

1Ti 6:17-19

¹³ Dow madi dan kosi dow-je-ti idə Jeju panə: Njéndó dow-je né, idə ngonkɔ-m adi néndubə kɪ bɔbi-ji inə adi-ji lé ɛ kay kɪ 'lə-m adi-m. ¹⁴ Bəfa Jeju ilə-é-ti panə: Sé nɔ bá ində-m njəgangta lə-si əsə njəkay-si néndubə wa? ¹⁵ Go-ti, ɛ idə dow-je lay panə: Ooi go rɔ-si maji dɔ né-ti lay kɪ to kəmkɔj; kdɔtalə, lé dow isi dan nékingə-ti kɪ tɔ mburuki-mburuki ya kərə, kisi-é kɪ dɔ-é taá, to ta lə nékingə-é al. ¹⁶ Bəfa Jeju idə-dé gosta kərə panə: Dingəm kərə bɛ kɪ tɔ njənəkingə, ɔw kɪ donangi kɪ ɛ ingə né titi nɔ. ¹⁷ Rəmə ɛ gir mee-é-ti panə: Loki m'a kungɪ kɔ lə-m titi ya goto. Kin əjə m'ra ban ən wa? ¹⁸ Bəfa ɛ panə: Yən, né kɪ m'a ra ən: M'a sane dam-je lə-m ə m'a kɔji dam-je kɪ rangi kɪ boy-boy bá m'a kəw kɔ lə-m kɪ ndəgi nékingə-m lay titi. ¹⁹ Ba m'a kidə rɔ-m ta panə: Rɔ-m, nékingə-i tɔ mburuki-mburuki kɔɔ bəl-je nɔ ən ə 'uwə rɔ-i nangi 'raakoo, 'uso, 'əy ə 'ra rɔnəl. ²⁰ Ngá Lubə idə-é panə: Mbə dow! Ndɔɔ né kin ya 'a koy. Ə nɔ ngá bá né-je kɪ i isi 'osi dɔ-é nati kɔɔ rɔ-i kinlé, à tɔ kɪ liə wa? ²¹ Bəfa Jeju ilə dɔ-ti panə: Dow kɪ njəkəw né kində ngangəm kɔɔ rɔ-é yó bi to njənəkingə takəm Lubə-ti al lé, tɔ titi-nɔ bɛ ya tɔ.

Ta kɪ sɔbi dɔ kində mee dɔ Lubə-ti

Mat 6:25-34

²² Go-ti, Jeju idə njéndó né-je liə panə: Gin-é kin bá m'idə-si panə: Adi mee-si ɔ kəkəkə adi 'painə: Ri bá j'a kuso kɔɔ kisi-né əsə j'a kingə kubi rá bá j'a koo wa al. ²³ Kɔɔ kisi kɪ dɔ taá lə dow maji nɔ itə nékuso ə daji rɔ dow maji nɔ itə kubi tɔ. ²⁴ Ooi 'gaga-je: Dɛ 'dubi kɔ al rəm, d'ijə kɔ al rəm, d'ɔw kɪ kəy ngəm né al rəm, bá d'ɔw kɪ dam al rəm, ya ngá Lubə isi ul-dé! Ə səi lé, gati-si itə gati yəl-je kin say! ²⁵ Nɔ dan-si-ti bá à kasi kilə ndɔ-é dɔ madi-é-ti sɛ kɪ takul mee kɔ kəkəkə liə wa? ²⁶ Kínə né kɪ sɛ bɛ kərə, səi a kasi rai al lé, kɔɔ ri bá səi adi mee-si ɔ kəkəkə kɔɔ né-je kɪ rangi wa? ²⁷ Uni kəm-si ooi-né wale-je kɪ mee ndɔr-ti ə ooi puti-dé: Dɛ 'ra kullə madi al rəm, d'oji kubi al rəm, ya ngá adi m'idə-si rəsi kɪ Salomɔ kɪ to njənəkingə kɪ nɔ kin ya kərə, ɔw kubi-je kɪ ndóle asi kɪ

† **11:52** 11:52 Njéndó dow-je ndukun-je lé, ndukun lə Lubə kɪ ta-je lə njəpata-je kɪ ta-é-ti tɔ ji-dé-ti kɔɔ kadi 'gə-né ta kɪ sɔbi dɔ kaji, ya ngá dɛ 'gə al rəm, bá d'ɔgi dow-je lo gə-é rəm tɔ. † **12:1** 12:1 Mat 16:6; Mar 8:15 † **12:2** 12:2 Mar 4:22; Luk 8:17 † **12:10** 12:10 Mat 12:32; Mar 3:29 † **12:11** 12:11 Mat 10:19,20; Mar 13:11; Luk 21:14,15

puti wale-je kin nja káre al. ²⁸ Səi dow-je kí kadməe lə-si to kí nde bè kan! Wale-je kí d'a mēe ndor-je-ti boŋe ya ə bore pər à kɔ̀-dé kin kàrè, Lubə adi 'mɔ̀ne kɔ̀ puti-dé mbuɔ̀ rəm ngà, səi kí ban bá ɛ̀ à kadi-si kubi al wa? ²⁹ Səi lé, adi rɔ̀-ši kɔ̀ 'sangi-né nékuso kí man kəy ya par-par al. ³⁰ Kdɔ̀ né-je lay kinlé, gin dow-je lay kí donangi-ti bá d'adi rɔ̀-dé kɔ̀ 'sangi par-par; ngà səi rəmə, Bobi-si gə maji kí né-je kinlé owi ndoo-é. ³¹ Kɔ̀be liə bá 'sangi ə né-je kinlé, ɛ̀ à kadi-si dɔ̀-ši.

³² 'Bəli al, səi kuti dow-je lə-m kí nde bè kin! Kdɔ̀ nəl Bobi-si kadi adi-si kɔ̀be liə.

³³ 'Ndógi nékingə-si ə 'ləbi là-é njəndoo-je kadməre-ti. 'Rai mbu là-je kí à tuji al ə né-je lə-si kí maji kí à tò sartagangi lé, 'kəwi indəi ngangəm mēe dɔ̀rɔ̀-ti, kí to lo kí njəbogi-je d'a bɔ̀gi-ti al rəm, bá nɔ̀ à kɔ̀-ti al rəm. ³⁴ Kdɔ̀ lo kí né lə-si kí indəi ngangəm tɔ̀-ti lé, lo-é ya mēe-si à tò dɔ̀-ti géréré tɔ̀.

Kiskəm dɔ̀ rɔ̀-ti

Mar 13:33-37; Mat 24:42-51

³⁵ 'Dooi bədi-si kí ndaa dɔ̀ bədi ə adi pər tò lampi-je-ti lə-si.* ³⁶ †ə səi lé, kadi 'titi-nə kí dow-je kí d'isi ngəbi 'ba-dé kí à kɔ̀ lo nékuso-ti kí lo taana-ti kisi təl, kadi loki ree ində takəy rəmə, tajinati nə ya 'teɛ d'adi-é kin bè. ³⁷ Ngannjəkullə-je kí d'isi kəm ya 'ba-dé ree ingə-dé-né lé, bá to njénékumə-je. Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí ɛ̀ à dɔ̀ bədi-é kí ndaa dɔ̀ bədi ə à kadi-dé d'isi nangi bá à ree kadi-dé nékuso. ³⁸ Lé ɛ̀ ree dan lo-ti bapi əse taginlo-ti ya bá ingə-dé kí d'isi kəm rəmə, de 'to njénékumə-je! ³⁹ †Kadi 'gəi né kin maji tɔ̀: Kinə 'ba njəkəy gə dɔ̀kadi kí njəbogi à ree-né lé, ɛ̀ à kiŋə-é kadi ow mēe kəy-ti liə al. ⁴⁰ Səi ya kàrè, isi dɔ̀ nja-si-ti, kdɔ̀ Ngon lə dow lé à ree dɔ̀kadi-ti kí səi 'giri dɔ̀-ti al.

⁴¹ Bəba Piyər dəji-é panè: 'Babe, gosta kinlé 'pa adi-ji je ya par əse 'pa adi dow-je lay wa? ⁴² 'Babe ilə-é-ti panè: Nə bá to njəkoo go né-je kí to njəra né kí tɔ̀grɔ̀-ti kí to njəkəmtuti wa? To ɛ̀ kí 'ba-é ində-é dɔ̀ madkullə-je-ti liə, kdɔ̀ kadi oo go-dé kí nékuso kí dɔ̀kadi-é dɔ̀kadi-é. ⁴³ Ngonnjəkullə kí 'ba-é təl ree mēe kəy-ti liə bá ingə-é ta kullə-ti titi-nə bè lé, to njénékumə. ⁴⁴ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; 'ba-é à kiŋə nékingə-é-je lay mēe ji-é-ti. ⁴⁵ Ngà kinə ngonnjəkullə kinlé, pa mēe-é-ti panè: «'Ba-m à təl ree kalangi al bəy», adi isi ta tində madkullə-je-ti liə kí dingəm kɔ̀ de kí dené rəm, ɛ̀ uso né ə ay yibi adi ra-é lé, ⁴⁶ 'ba-é à təl ree kubə-é nangi busi ndo-ti kí ɛ̀ ində mēe-é dɔ̀-ti al rəm, bá dɔ̀kadi-ti kí ɛ̀ gə al rəm tɔ̀. ɛ̀ à kində-é kində kɔ̀ji kí ngə nɔ̀ ə à kadi-é ingə kɔ̀ lə njəra né kí tɔ̀grɔ̀-ti al-je. ⁴⁷ Ngonnjəkullə kí gə né kí mēe-é 'ba-é ndigi ya ngə, ɛ̀ osi dɔ̀ né-je nati al rəm, ra kí go mēe ndigi-ti lə 'ba-é al rəm lé, d'a kində-é ta ndəy nɔ̀. ⁴⁸ Ngà ngonnjəkullə kí gə né kí mēe-é 'ba-é ndigi al, bá ra né kí asi kində rəmə, d'a kində-é ta ndəy sɛ̀ bè. Dow kí d'adi-é né nɔ̀ nɔ̀, d'a dəji né ji-é-ti nɔ̀ ya tɔ̀, ə dow kí d'ingə né mēe ji-é-ti nɔ̀ lé, d'a dəji né mēe ji-é-ti nɔ̀ do madi-é-ti ya tɔ̀.

Jeju to gin gáŋgi-nə lə dow-je

Mat 10:34-39

⁴⁹ M'ree m'ulə pər donangi-ti nə ə m'ndigi kadi pər lé, ɔ̀ ya rəm ngà. ⁵⁰ †Batəm káre tò nɔ̀ kadi d'a ra-m ə mēe-m ba bɔ̀ki-bɔ̀ki sar kadi 'ra-m bane.† ⁵¹ Səi 'giri kí to lapiya bá m'ree-né donangi-ti wa? Bə al! Adi m'idə-si, mɔ̀ lé m'ree kí gáŋgi-nə. ⁵² Kɔ̀ né kow kí kete kinlé, dow-je 'ra mɔ̀ mēe kəy-ti je bè rəmə d'a gáŋgi-nə. De kí mutə d'a kosi ta de kí joo ə de kí joo d'a kosi ta de kí mutə tɔ̀. ⁵³ Bobi ngon à kosi ta ngon-é kí dingəm, ə ngon kí dingəm à kosi ta bəbi-é tɔ̀. Kɔ̀ ngon à kosi ta ngon-é kí dené ə ngon kí dené à kosi ta kɔ̀-é tɔ̀. Kɔ̀ ngon kí dingəm à kosi məm-é kɔ̀ ta ə məm-é lé à kosi-é kɔ̀ ta tɔ̀.

Ta kí dɔ̀ kaglo-je-ti

Mat 16:2-3

⁵⁴ Jeju idə kosi dow-je bəy panè: Loki səi ooi kilndi lo kur kadi-ti lé, səi 'pai tajinati nə ya 'painé ndi à kədi ə ndi ədi ya tɔ̀. ⁵⁵ † loki səi ooi yəl i ki go lo-ti kí bəə isi ulə rəmə, səi 'painé: Lo à tungə ə lo tungə ya tɔ̀. ⁵⁶ Səi njəkədkəm dow-je kan! Asi kəri mbunə né-je kí ra né donangi-ti nə, kɔ̀ ɛ̀ kí dɔ̀rɔ̀-ti, ngà ban bá səi 'gəi kəri mbunə né-je kí dɔ̀kaglo-ti kí ngosné kin al wa?

⁵⁷ Ngà kdɔ̀ ri bá səi ya kí dɔ̀ rɔ̀-ši asi kəri mbunə né kí njururu tɔ̀ al wa? ⁵⁸ Loki 'isi 'ow lo gangta-ti kɔ̀ njəta lə-i lé, 'ulə noji nati siə dɔ̀ rəbi-ti ya, nə kinə ow teɛ sə-i nɔ̀ njəgangta-ti lé, njəgangta à kilə-i ji asgar-ti kadi-é ilə-i dangay-ti. ⁵⁹ M'a kidə-i rəsi; 'a kugə ngər-ngər, sisi ya kàrè à nəy al bá 'a teɛ dangay-ti bəy.†

† **12:35** 12:35 Mat 25:1-13 * **12:35** 12:35 Doo bədi kí ndaa dɔ̀ bədi lé, toji kisi dɔ̀ nja-ti pèrèrè kdɔ̀ kɔ̀ ra né madi əse kɔ̀ kow ta rɔ̀-ti. † **12:36** 12:36 Mar 13:34-36 † **12:39** 12:39 Mat 24:43,44 † **12:50** 12:50 Mar 10:38 † **12:50** 12:50 Batəm kí Jeju pa ta-é né kinlé, to ta lə kɔ̀ kí à kingə bi to ta lə batəm kí mani al. † **12:59** 12:59 Mat 5:25-26

13

Ta kí sobi do kíṅə panjiyə kí maji al kogi

¹ Dɔkaglo-é-ti kinlé, dow-je madi 'ree d'or poyta d'adi Jeju. To ta læ dow-je kí dɔnangi Galile-ti kí ndɔki d'á 'gugi né bá gubərnə Pilati adi 'tol-dé, adi məsi-dé pote nati kí məsi d-je kí d'ilə d'adi Lubə. ² Jeju ilə-dé-ti panə: Dow-je kí Galile kí 'tol-dé kinlé, səi 'giri toki dɛ bá 'to njəramajal tɔy ndəgi dow-je kí Galile lay bá kɔ́ kí tanə bə kin tɛɛ-né dɔ-dé-ti tin wa? ³ Bə al! Adi m'idə-si, kinə səi inəi panjiyə-si-je kí maji al kogi al lé, səi lay ya a koyi tɔ. ⁴ Əse dow-je kí dɔgi gidi-é jinəy joo kí ndɔki ndogi bɔr kí Silowe kí bebo Jorijaleṃ-ti usi dɔ-dé-ti adi d'oy kinlé, səi 'giri to kí dɛ bá kullə ra-dé maji al tɔy ndəgi dow-je lay kí bebo Jorijaleṃ-ti wa? ⁵ Bə al! Adi m'idə-si, kinə səi inəi panjiyə-si-je kí maji al kogi al lé, səi lay ya a koyi tɔ.

Gosta kí sobi do kote kí andi al

⁶ Jeju pa gosta kin dɔ-ti bəy panə: Dow káre bə ɔw kí kote meɛ ndɔr nduu-ti liə. Ɛ ree sangi kandi-é dɔ-ti rəmə ingə al. ⁷ Beba ɛ idə njərəkullə meɛ ndɔr nduu-ti lé panə: 'Oo bə, kote kinlé m'ree m'sangi kandi-é dɔ-ti bə-bə ya bal mutə kol nə, ngə m'ingə al. Ən ə 'tugə-é 'gangi-é kogi! Ri bá á uti lo kare bə kɔ wa? ⁸ Njərəkullə meɛ ndɔr nduu-ti lé ilə-é-ti panə: 'Ba-m, kol nə kinlé, inə-é adi j'oo bəy. M'a ndər gin-é gəə sipi ə m'a kungi sɔ́ né titi. ⁹ Dɔmajɔ ə gogi rangi à kandi ngá. Ngə kinə andi al bəy rəmə je 'tugi-é gangi-é kogi tɔ.

Ta kí sobi do lapiya kí Jeju adi njəmɔy ndo taakoo-ti læ jipi-je

¹⁰ Ndo káre bə, Jeju isi ndó né dow-je meɛ kəykwəɳ-ti læ jipi-je ndo taakoo-ti læ-dé, ¹¹ idə dené káre kí ndil kí maji al ra-é adi-é to məti bal dɔgi gidi-é jinəy joo isi nɔɔ. Dené lé, maɔ kongi-kongi adi asi ndaji rɔ-é taá al kí peti-peti-je-ti ya. ¹² Lóki Jeju un kəm-é oo-é lé, ɛ idə-é panə: Dené, məti læ-i toki kɔr dɔ-i-ti kogi ngá! ¹³ Go-ti, Jeju ində ji-é dɔ-é-ti, rəmə tajinati nə ya dené ndaji rɔ-é taá ə ɔsi gajɔ Lubə. ¹⁴ Ngə njəkun dɔ kəykwəɳ læ jipi-je bá wəngi ra-é, kɔl lapiya kí Jeju adi dené ndo taakoo-ti læ jipi-je lé, adi idə kosi dow-je panə: Ndo ra rulle ra məkɛ ə meɛ ndo-é-je-ti kin bá 'reei adi d'adi-si lapiya, bi 'reei ndo taakoo-ti al. ¹⁵ 'Babe ilə-é-ti panə: Səi njəkədkəm dow-je kan! Nə́ ya dan-si-ti bá ndo taakoo-ti læ jipi-je lé, tuti mangi liə əse koro liə lo kuso né-ti ɔw siə adi-é ay man al wa? ¹⁶ Ngə dené kan kí to ngonka Abrakam bá Satá uwə-é gin tógi-é-ti bal dɔgi gidi-é jinəy joo lé bá kadi toki taa-é kilə-é taá kí ndo taakoo læ jipi-je al wa? ¹⁷ Lóki Jeju pa ta kin bə lé, njəkilə ta dɔ-é-ti-je lay ya d'oo ta kí d'a pa al. Ngə kosi dow-je rəmə, 'ra rɔnəl dɔ né-je-ti lay kí tò bəl-bəl kí ɛ rá-rá lé tɔ.

Gosta kí sobi do kəq kol

Mat 13:31-32; Mar 4:30-32

¹⁸ Jeju pa bəy panə: Kɔbɛ læ Lubə lé titi-nə kí ri wa? Ə ri bá m'a kun kɔji-né kɔbɛ læ Lubə lé wa? ¹⁹ Kɔbɛ læ Lubə lé, titi-nə kí kəq kol kí dow un ilə meɛ ndɔr-ti liə adi ubə ə tɔgi, rəmə yəl-je kí njénar taá 'ree d'uwə lo kisi balkəm-é-je-ti kin bə.

Gosta kí sobi do əm

Mat 13:33

²⁰ Jeju pa ya bəy panə: Ri bá m'a kun kɔji-né kɔbɛ læ Lubə lé wa? ²¹ Kɔbɛ læ Lubə lé titi-nə kí əm kí dené káre bə un lɔy-né nduji kí 'mboji meɛ kee mutə adi nduji kí lɔy lay ya j kin bə.

Ta læ tarəbi kí to mbɔyɔyɔ bə

Mat 7:13-14

²² Lóki Jeju isi ɔw dɔ-é kí bebo Jorijaleṃ-ti lé, ɛ ndó né dow-je taá-taá ində-né dan bebo-je kí nganbe-je gangi. ²³ Beba dow madi dəji-é panə: Dow-je kí d'a kingə kaji lé kɔr-dé nɔ́ al wa? ²⁴ Jeju ilə-é-ti panə: 'Nduri dɔ rɔ-si-ti kadi ɔwi kí tarəbi kí tò mbɔyɔyɔ bə. M'idə-si, dow-je nɔ́ ya d'a sangi kadi d'ɔw kɔbɛ-ti lé ya ngə d'a kasi al. ²⁵ Lóki njəkəy à kɔ́ taá ə à kuti tarəbi bá səi a kəi ndaa-ti kindəi tarəbi painə: «'Babe, 'Babe 'tɛɛ tarəbi adi-ji» lé, ɛ à kilə-si-ti panə: «Səi lé, 'toi dow-je kí rá káre ma m'gə al.» ²⁶ Rəmə, səi a pai siə painə: «Je bá j'isi takəm-i-ti ya j'uso né rəm, j'ay man rəm lé al wa? Je bá i 'ndó né dow-je ka rəbi-je-ti læ-ji lé al wa?» ²⁷ Ə ɛ à kilə-dé-ti panə: «Səi lé, 'toi dow-je kí rá káre ma m'gə al! Ɔti kí rangi ta-m-ti, səi lay kí 'toi njéra né-je kí njururu al.» ²⁸ ††Lóki a kooi njəpata-je kí ta Lubə-ti lay, kí Abrakam-je, kí Isaki-je, kí Jakobi-je kɔbɛ-ti læ Lubə, ngə səi bá d'a kungi-si ndaa-ti lé, a nɔ́ rəm, a tɔ́i ngangsi-si məgəgə-məgəgə lo-é-ti kin. ²⁹ Rəmə dow-je d'a kɔ́ kí lo kubə kadi-ti, kí lo kur kadi-ti rəm, d'a kɔ́ kí go lo-ti kí bəə kí

dɛ kɪ d'a kɪ ki go lo-ti kɪ taá, d'a ree kisi ta nékuso-ti kɔɓe-ti lə Lubə. ³⁰ †Ooi bè, dow-je kɪ nɔ́-je dan dɛ kɪ gogi-ti d'a təl to dow-je kɪ kete ə dow-je kɪ dan-ti-je dan dɛ kɪ kete-ti d'a təl to dow-je kɪ gogi to.

³¹ Dɔkàdì-é-ti kinlé ya Parisi-je kɪ dan-ti-je 'ree d'idə Jeju 'panè: 'Ɔw! Ɔti rangi lo kin-ti, kɔɔ ngar Erodì ndigì tɔl-i. ³² Ɛ ilə-dé-ti panè: «Ɔwi idəi tal dow kɪ njəkədi dow-je kinlé 'pai-nè: "Bone kɪ bore kinlé, m'a tubə ndil-je kɪ maji al dɔ dow-je-ti rəm, b́a m'a kadi lapiya njəmɔy-je ə ndɔ kɪ njəkungì-ti mutə b́a m'a tɔl ta-é. ³³ Ngà ɓone, kɪ bore kɪ lo kaa kinlé, tò kadi m'un tarəbi lə-m kɪ Jorijaləm, kɔɔ njèpata kɪ ta Lubə-ti lé, oy ɓebo Jorijaləm-ti ɓane ɓi oy rangi lé, to né kɪ tuwəl al."»

Jeju ndingə rɔ-é kɔɔ dow-je kɪ ɓebo Jorijaləm-ti

Mat 23:37-39

³⁴ Jeju pa ɓoy panè: 'Wa! Səi dow-je kɪ Jorijaləm! 'Wa! Səi dow-je kɪ Jorijaləm! Səi 'toi njétɔl njèpata-je kɪ ta Lubə-ti, njétilə dow-je kɪ Lubə ulə-dé rɔ-si-ti kɪ ər tɔl-dé. Nja kandanɔ́-kandanɔ́ ə m'ndigì kəw-si kɪ rɔ-m-ti tanə kɪ kɔ kunjə kəw-né ngan-é gin bagì-é-ti kin bè ə 'mbatù! ³⁵ Ooi maji, kəy lə-si à toki tusi kinə kɪ dɔ-si-ti nɔɔ! Ngà m'a kidə-si rəsi; a kooi-mi gogi al ya sar kaglo-ti kɪ a pai-né painè: Kadi Lubə tɔr ndi-é dɔ dow-ti kɪ njèree kɪ ri 'Babe!

14

Jeju adi lapiya njəmɔy ndɔ taakoo-ti lə jipi-je

Luk 6:6-11; 13:10-17

¹ Ndɔ kàre bè kɪ to ndɔ taakoo lə jipi-je lé, Jeju ɔw mɛɛ kəy-ti lə 'boy lə Parisi-je kàre kɔɔ kuso né rəmə, Parisi-je d'ində kəm-dé d'oo-é soo. ² Dingəm kàre kɪ mɔy ra-é adi tii kori-kori ə nɔ́-é-ti nɔɔ tɔ. ³ Jeju un ta dəji njéndó dow-je ndukun-je, kɪ Parisi-je lé panè: To tó-é kadi dow adi lapiya njəmɔy ndɔ taakoo-ti əse to tó-é al wa? ⁴ Dɛ d'ilə-é-ti al. Bɛɓa Jeju ulə ji-é uwə-né njəmɔy lé, ə adi-é lapiya b́a adi-é ɔw ɓoy. ⁵ †Go-ti, Jeju idə-dé panè: Nɔ́ dan-si-ti nè b́a ngon-é əse mangi liə usi bole ndɔ taakoo-ti b́a tajinati nè ya à kɔr-é tɛɛ siə ndaa-ti al wa? ⁶ Kin kàrè dɛ 'gə ta kɪ d'a kilə-ti al ya ɓoy.

Ta kɪ ɓobi dɔ mbəti lokisi kɪ kete nɔ́ dow-je-ti

⁷ Loki Jeju oo kɪ dow-je kɪ 'ba-dé lo nékuso-ti lé, nɔ́-nɔ́ ya kàrè sangi lokisi kɪ kete-kete rəmə, un gosta kin idə-dé-né ta panè: ⁸ Kinə dow ɓa-i lo nékuso taana-ti rəmə, 'ɔw 'isi lokisi-ti kɪ kete al. Dɔmaji ə dan dow-je-ti kɪ 'ba-dé kinlé, dow kɪ boy nɔ́ tɔy-i à kɔ nɔɔ, ⁹ rəmə dow kɪ njəɓa-si joo lay lé à kɪ panè: «'Inə lo adi dow kan.» Bɛɓa loki i 'təl kɔɔ kɔw kisi lo-ti kɪ gogi lé, rɔ-i à sɔl-i. ¹⁰ Ngà loki dow ɓa-i lé, 'ɔw 'isi lo-ti kɪ gogi, kɔɔ kadi loki njəɓa-si lé ree rəmə, idə-i panè: «'Nam-m, al kɪ kete nè.» Bɛɓa 'a kingə rɪba takəm dow-je-ti lay kɪ d'a kisi sə-i ta nékuso-ti. ¹¹ †Kdɔtalə dow kɪ oji rɔ-é lé, d'a kulə dɔ-é nangì, ngà dow kɪ sɔl dɔ-é b́a d'a kitə dɔ-é kɪ taá tɔ.

¹² Jeju idə dow kɪ njəɓa-é lé to panè: Loki 'ra nékuso kɪ kada əse nékuso kɪ ndɔ kàrè 'ba nam-i-je al rəm, ngankɔ-i-je al rəm, noji-i-je əse njétəkəy-je lə-i kɪ 'to njénékingə-je al rəm tɔ; nè dɛ kàrè d'a kɪ ɓa-i kɔɔ kadi-i tó-ti tɔ. ¹³ Ngà loki 'ra nékuso lo ra nɔy-ti rəmə, 'ba njéndoo-je, kɪ njérəkoy-je, kɪ njéməti-je, kɪ njəkəmtɔ-je. ¹⁴ Rəmə i 'a to njénékumə, kɔɔ dɛ d'a kasi kadi-i tó-ti al. Ndɔ kɪ dow-je kɪ njéra né kɪ njururu d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, Lubə à kadi-i tó-ti.

Gosta kɪ ɓobi dɔ dow-je kɪ 'ba-dé lo nékuso-ti

Mat 22:2-14

¹⁵ Loki dow kàre dan dow-je-ti kɪ d'isi ta nékuso-ti oo ta-je kin bè lé, idə Jeju panè: Dow kɪ à kisi ta nékuso-ti kɔɓe-ti lə Lubə b́a to njénékumə. ¹⁶ Jeju ilə-é-ti panè: Ndɔ kàre bè, dow kàre ra nékuso nɔ́ ya ɓa-né kosi dow-je. ¹⁷ Loki dɔkàdì kuso nè asi lé, ɛ ulə ngonnjəkullə liə rɔ dow-je-ti kɪ 'ba-dé lé panè: 'Reei! Né-je tò nangì lay ngà. ¹⁸ Ngà rəmə dɛ lay ya, nɔ́-nɔ́ dəji-é kadi adi mɛɛ-é sɔl. Ɛ kɪ dɔsɔy idə-é panè: M'ndogì londɔr nɔɔ, adi m'a kɔw koo ya ɓane ə m'dəji-i kadi 'adi mɛɛ-i sɔl dɔ-m-ti. ¹⁹ Ɛ kɪ rangi panè: M'ndogì mangndɔr-je dɔgì nɔɔ, adi m'a nɔ́-dé koo ə m'dəji-i kadi 'adi mɛɛ-i sɔl dɔ-m-ti. ²⁰ Ɛ kɪ rangi pa ɓoy panè: M'taa dené ngɔsnè ɓoy, adi m'a kingə rəbi kow al. ²¹ Loki ngonnjəkullə lé, təl ree rɔ 'ba-é-ti rəmə, ɔr-é poy né-je kin lay. Bɛɓa wongì ra 'ba njəkəy lé nɔ́ adi idə ngonnjəkullə liə lé panè: I kalangì ɔw pandangì lo-je-ti, kɪ rəbi-je kɪ mɛɛ ɓebo-ti ə 'ree kɪ njéndoo-je, kɪ njérəkoy-je, kɪ njəkəmtɔ-je, kɪ njéməti-je. ²² Sɛ go-ti rəmə, ngonnjəkullə lé ree panè: 'Ba-m, ndu-i kɪ 'un 'adi-m lé, m'ra kullə-é lay ya ngà lo nɔy ya ɓoy. ²³ Bɛɓa 'ba njəkəy təl idə ngonnjəkullə lé panè: 'Ɔw ngan rəbi-je-ti kɪ wale, kɪ

go ngal bangá-je-ti é dow-je kí ingò-dé ya rəmə, 'uwə-dé gəsəsə ya adi 'ree, kɔ kadi 'rusi meɛ kəy lə-m. ²⁴ Ə m'a kidə-si rəsi; dow-je kí m'fa-dé kete kinlé, dow kí dan-dé-ti káre ya kàrè à kòdi ro nékuso lə-m ta-é-ti al.

Kəm rəbi kun go Jeju

Mat 10:37-39

²⁵ Kosi dow-je n̄a 'n̄jiyə go Jeju-ti bá ɛ təl kəm-é idə-dé panè: ²⁶ †Kinə dow ree rɔ-m-ti bá mbati bɔbi-é kɪ kɔ-é, kɪ ne-é kɪ ngan-é-je, kɪ ngankɔ-é-je, kɪ kɔnan-é-je bá mbati daji rɔ-é dɔ-ti kɔɔ ta lə-m al lé, dowbé à kasi kadi to njéndó né lə-m al tɔ. ²⁷ †Rəm, dow kí rá-rá ya un go-m bá un kagdəsi liə al lé, dowbé à kasi to njéndó né lə-m al. ²⁸ Kɔdotalə dan-si-ti n̄é lé, kinə dow ndigi ra kəy kí boy rəmə, à kisi nangi kósi kɔɔ kɔji gangi lá kí à ra-né kullə-é koo mɔki, se là lé à kasi kadi n'ra-né n'tɔl ta-é wa? ²⁹ Kɔdotalə kinə dowbé i par ya ində gin kəy nangi bá asi ra tɔl ta-é al lé, dow-je kí d'oo-é lo kində gin-é-ti lé, d'a kogi dɔ-é-ti, ³⁰ panè: Dow kin ində gin kəy ə asi tɔl ta-é al. ³¹ Əse ngar kí ban bá kinə isi ɔw rɔ dɔ madi-é-ti bá à kisi nangi kɔɔ mbɔji koo mɔki, se asgar-je kí budoɔgi lo dɔgi kinlé, à kasi kadi n'ro-né kɪ madi-n'ɛ kɪ isi ree kɔɔ kilə rɔ dɔ-n'ɛ-ti, kɪ asgar-je budoɔgi lo kɔrjoo kin wa? ³² Kinə oo kí à kasi al rəmə, loki ngar madi-é lé, n̄ay əbi bəy ya ɛ à kidə dow kí to takəm-é, kɔɔ kadi ɔw dɔji-é kadi n'uləi noji nati. ³³ Bè ya tɔ, n̄a-n̄a dan-si-ti ya kinə mbati nékingə-é lay al lé, à kasi kadi to njéndó né lə-m al.

Mat 5:13; Mar 9:50

³⁴ Katɪ lé, to né kí maji ya, ngà kinə mbinə-é ɔr kogi lé, dow à ra-né ban bá à təl dɔ gogi bəy wa? ³⁵ À maji kɔɔ nangi al rəm, à maji kɔɔ kungi gin né-je-ti al rəm ngá. D'a kungi kogi gidi lo-ti. Dow kí mbi-é tɔ nɔɔ kɔɔ kadi oo-né ta rəmə, kadi oo ta kinlé!

15

Gosta kí sobi dɔ bati kí n̄ay bá d'ingə-é

Mat 18:12-14

¹ †Njétaalambo-je, kɪ njéramajal-je 'ree rɔ Jeju-ti kɔɔ koo ta liə. ² Rəmə Parisi-je, kɪ njéndó dow-je ndukun-je 'pa ta kí maji al dɔ-é-ti 'panè: «Dingəm kanlé, uwə njéramajal-je kí rɔ-é-ti, bá uso sə-dé né rəm lé ya!» ³ Bəfa Jeju pa sə-dé ta kí gosta panè: ⁴ Dow kí rá ya dan-si-ti bá ɔw kɪ bati-je bu bá ɛ kí káre n̄ay é à kinə dɛ kí kɔrjin̄ay káre gidi-é jin̄ay káre lo kuso né-ti dilələ-ti kɔɔ kɔw sangi ɛ kí n̄ay lé sar kadi ingə-é al wa? ⁵ Ə loki ingə-é lé, rɔ-é n̄əl-é n̄a adi un-é səbi-é dam-é-ti kɔɔ ree siə bəe. ⁶ Loki ree tɛt bəe lé, ɛ bə nam-é-je kɪ njétakəy-je liə kɪ rɔ-é-ti ə idə-dé panè: 'Rai sə-m rɔnəl, kɔdotalə bati lə-m kí n̄ay lé, m'ingə. ⁷ Jeju ilə dɔ-ti panè: Bè ya tɔ, m'a kidə-si rəsi kí dow kí káre-rè kí to njéramajal bá in̄ə panjiyə-é kí maji al kogi lé, rɔnəl-é à tɔ n̄a meɛ dɔrɔ-ti, tɔy 'lə njéra né kí njururu kí kɔrjin̄ay káre gidi-é jin̄ay káre kí d'ɔw ndoo kinə panjiyə-dé-je kí maji al kogi al kin.

Gosta kí sobi dɔ sisi kí usi kogi

⁸ Jeju pa gosta kí rangi bəy panè: Dené kí rá bá ɔw kɪ sisi dɔgi bá káre usi kogi é à kində pər lampi-ti, à kəy meɛ kəy ə sangi lo maji-maji sar kadi ingə-né sisi lé al wa? ⁹ Bəfa loki ingə lé, ɛ bə nam-é-je kɪ njétakəy-je liə kɪ rɔ-é-ti ə idə-dé panè: 'Rai sə-m rɔnəl kɔɔ sisi lə-m kí usi kogi lé, m'ingə. ¹⁰ Jeju ilə dɔ gosta-ti kin panè: Bè ya tɔ é m'a kidə-si rəsi; malayka-je lə Lubə 'ra rɔnəl n̄a, kɔdotalə dow káre-rè kí to njéramajal bá in̄ə panjiyə-je kí maji al kogi.

Gosta kí sobi dɔ ngon kí ilə rɔ-é kogi bá təl ree

¹¹ Bəfa Jeju təl pa bəy panè: Dingəm káre bə ɔw kɪ ngan-je kí dingəm joo. ¹² ɛ kí ndɛ idə bɔbi-é panè: Bɔbi-m, néndubə kí ndɔ-é ə à tɔ 'lə-m lé, adi-m. Bəfa bɔbi-dé kay-dé nékingə-é. ¹³ Ndo n̄a al go-ti ya, ɛ kí ndɛ lé, ndogi né-je liə ngər-ngər ə ɔy là-é ɔw mba dɔnangi-ti kí s̄ay. Lo kin-ti bá ɛ tində né-je liə sane lay lo bəkaya-ti. ¹⁴ Loki ɛ tində sane lay rəmə, bɔbo usi dɔnangi-é-ti kinlé, ə né isi goto ji-é-ti ngá. ¹⁵ Adi ɛ ɔw adi dingəm káre bə dɔnangi-é-ti kinlé un-é kullə-ti, adi-é isi ɔw ul kɔsɔngi-je liə. ¹⁶ ɛ ndigi kuso gəbrə kí kɔsɔngi-je d'ɔ d'uso lé ya, ngà dow adi-é al. ¹⁷ Bəfa ɛ gir ta dɔ rɔ-é-ti ə panè: Njérakullə-je lə bɔbi-m lay ya nékuso-dé tɔ mburuki-mburuki, rəmə m̄a bá m'a kisi koy yo bə n̄é bə wa! ¹⁸ M'a kɪ taá təl kɔw rɔ bɔbi-m-ti gogi ə m'a kidə-é panè: Bɔbi-m, m'ra majal n̄ə Lubə-ti rəm, n̄ə-i-ti rəm. ¹⁹ M̄a m'tuwə kadi i 'fa-m ngon-i al, ngà kadi 'ra-m tan̄a kí i 'ra-né kɪ njérakullə-je lə-i ya bə. ²⁰ Bəfa ɛ ubə nangi i taá ə təl ɔw kí rɔ bɔbi-é-ti gogi. Loki n̄ay s̄ay kɪ kəy bəy ya bɔbi-é oo-é, ə ta d̄ meɛ-é kɔɔ ta liə adi ay ngɔdi tilə kəm-é, ungi ji-é mindi-é-ti uwə-né kɪ kadi-é-ti. ²¹ Rəmə ngon lé panè: Bɔbi-m, m'ra

majal nõ Lubə-ti rəm, nõ-i-ti rəm, adi m'tuwə kadi i 'ba-m ngon-i al. ²² Ngà bəbi-é idə ngannjékullə-je liə panə: 'Ōti kalangi 'reei kə kubi kə kurə itə madi-é-je ya, uləi rə-é-ti ə uləi ngamə ji-é-ti, bə 'tuləi saba nja-é-ti tə. ²³ Ōwi 'reei kə ngon bəbi mangi kə rə-é to mbul-mbul kin ya 'toli adi j'usoi j'rai-né rənəl. ²⁴ Kdotalə ngon-m kə a kanlé, to dow kə oy bə təl isi kəm tin; ɛ ilə rə-é kogi bə təl ree tin. Bəba 'tum gin ra rənəl. ²⁵ Dəkədi-é-ti kinlé, ngon dər dingəm lé nəy ndoro. Ləki isi təl bə tɛɛ ngosi kə kəy rəmə, ɛ oo kə nékində-je kə kə ndam-je. ²⁶ Bəba ɛ ba ngonnjékullə kərə dəji-é panə sé to ri bə ra né wa? ²⁷ Ngonnjékullə lé ilə-é-ti panə: Ngonkɔ-i lé təl ree bə bəbi-i təl ngon bəbi mangi kə rə-é to mbul-mbul kinlé kɔ ta liə, kɔ ɛ ingə-é gogi kə lapiya. ²⁸ Bəba wəngi ra ngon dər lé, adi ɛ ndigi kəw kəy al, adi bəbi-é tɛɛ ndaa-ti ree ra ndoo ta-é-ti kadi-é ɔw kəy. ²⁹ ɛ ilə bəbi-é-ti panə: 'Oo bə, mə kə m'ra kullə m'adi-i bal nɔ rəm, m'al də ndu-i nja kərə al rəm kin ya kərə 'təl ngon biɲə nja kərə adi-m m'ra-né rənəl kə nam-je al. ³⁰ Rəmə, ləki ngon-i lə-i kan, kə tində nékingə-i sane də kaya dené-je-ti lé təl ree, ɛ ɛ bə 'təl ngon bəbi mangi lə-ji kə rə-é to mbul-mbul lé adi-é! ³¹ Bəbi-é idə-é panə: Ngon-m, i 'isi sə-m kə ndə-é ndə-é, adi né-je lə-m lay to kə 'lə-i ya; ³² ngà tə kadi j'ra nékuso j'ra-né rənəl, kɔdə ngonkɔ-i kə 'oo-é kanlé, to dow kə oy bə təl isi kəm tin; ɛ ilə rə-é kogi bə təl ree tin.

16

Gosta kə sobi də njəkoo go né-je kə njəkəmtuti

¹ Jeju idə njéndə né-je liə bəy panə: Dingəm kə njénékingə kərə bə, ɔw kə njəkoo go né-je liə nɔɔ. Dow-je d'idə-é 'panə: «Njəkoo go né-je lə-i lé, isi tində né-je lə-i sane.» ² Bəba ɛ bə-é pa sɛə panə: «Ta ri bə dow-je 'pa də-i-ti bə m'oo m'oo tin wa? I lé, 'a to njəkoo go né-je lə-m al ngà, ə né-je kə m'ɲə ji-i-ti kadi oo go-é lé 'or go-é adi m'oo.» ³ Njəkoo go né-je lé, pa mɛɛ-é-ti panə: «'Ba-m ɔr kullə koo go né-je liə ji-m-ti kinlé, ri bə m'a ra wa? Kadi m'ra kullə ndor wa? Təgi-m ə kasi al. Kadi m'koy né wa? Ro-m sol-m.» ⁴ ɛ panə: «M'gə né kə m'a ra kadi ləki 'ba-m ɔr-m kullə koo go né-je-ti liə rəmə, dow-je d'uwə-m-né kə rə-dé-ti mɛɛ kəy-je-ti lə-dé.» ⁵ Bəba dow-je kə kurə lə 'bə-é tə də-dé-ti lé, ɛ bə-dé adi ree rə-é-ti kərə-kərə. Ə dəji ɛ kə dəsəy panə: «Kurə lə 'ba-m tə də-i-ti asi kandangi wa?» ⁶ Ə ɛ ilə-é-ti panə: «Kurə ubi liə tə də-m-ti güm bu. Rəmə njəkoo go né-je lé, idə-é panə: «'Taa mbete kurə lə-i, 'isi nangi kalangi ə 'ndangi ubi güm kərmj.» ⁷ Go-ti, ɛ dəji ɛ kə rangi panə: «Kurə lə 'ba-m to də-i-ti asi kandangi wa?» ɛ ilə-é-ti panə: «Kurə ko liə tə də-m-ti suwal bu.» Rəmə njəkoo go né-je lé panə: «'Taa mbete kurə lə-i ə ndangi ko suwal kirinjəy joo.» ⁸ Bəba Jeju panə: «Njəkoo go né-je kə njəra né kə njururu al kinlé, 'bə-é piti-é kɔ to kə ɛ to njəkəmtuti.» Jeju ilə də-ti panə: «Dow-je kə njəra né kɔ kaglo kə ngosné kinlé, d'ində kəmtuti nɔ kə rə madi-dé-je-ti təy dow-je kə d'isi lo kə ndəgi-ti lə Lubə.» ⁹ Yən, adi m'idə-si rəsi: «Né-je kə ingəi kə kəm rəbi-je kə njururu al kinlé, uwəi-né nam kɔdə kadi ləki né ree goto ji-si-ti kərə rəmə, nam-ni-je kinlé d'uwə-si kə rə-dé-ti lo kisi-je-ti kə tə sartagangi. ¹⁰ Dow kə ra né kə təgrə-ti mɛɛ né-je-ti kə ndə bə lé, ɛ ra né kə təgrə-ti mɛɛ né-ti kə boy tə. Dow kə ra né kə njururu al mɛɛ né-je-ti kə ndə bə lé, ɛ ra né kə njururu al mɛɛ né-ti kə boy tə.» ¹¹ Bəba mɛɛ nékingə-je-ti kə ingəi kə kəm rəbi-je kə njururu al kin ya kinə 'rai-né né kə təgrə-ti al lé, nɔ bə a kɲə nékingə kə təgrə-ti mɛɛ ji-si-ti wa? ¹² Ə kinə dow kə rangi ɲə né liə ji-si-ti bə 'rai-né né kə gangi-é al lé, né kə toki 'lə-si ya kərə nɔ bə a kɲə mɛɛ ji-si-ti wa? ¹³ 'Ngonnjékullə kə a kasi ra kullə kadi dow-je joo ya goto. Kdotalə ə kəsi ta ɛ kə kərə ə a ndigi ɛ kə kərə; al kərə, ə nam kə ɛ kə kərə ə a nədi ɛ kə kərə. Adi a kasi kori Lubə kə lə nati joo kɔdə ra kullə kadi-dé al.

¹⁴ Ləki Parisi-je kə 'to m'oy yo lə-je, d'oo ta-je kin lay bə rəmə, 'səki Jeju. ¹⁵ Bəba Jeju idə-dé panə: «Səi lé, takəm dow-je-ti rəmə, 'rai rə-si toki dow-je kə njəra né kə njururu bə, ngà Lubə gə mɛɛ-si gow. Kdotalə né kə dow-je bə d'oo kə né kə asi gaki lé, takəm Lubə-ti rəmə, to nékəbi.»

Ta kə də ndukun-ti kə kɔbə lə Lubə

¹⁶ 'Ndukun-je lə Moiyji, kə mbete-je lə njəpata-je kə ta Lubə-ti ya ra kullə sar ree tɛɛ də ɟə-ti kə njəra dow-je batəm. Ə kə də ɟə-ti sar tɛɛ bəne kin ya toki kilə mbə kɔbə lə Lubə ə nɔ-nɔ ya ndur də rə-é-ti kɔdə kadi n'ow-ti. ¹⁷ 'Ngà kadi dərə, kə dənangi goto lé, to né kə lo-é ɔ itə ndaji mbete kə kərə bə kə kadi bujuru mɛɛ mbete ndukun-ti lə Lubə.

¹⁸ 'Nɔ-nɔ kə tubə ne-é ə taa dené kə rangi lé, ra kaya, bə dow kə taa dené kə ngəbi-é tubə-é kərə ra kaya ya tə.

Gosta kí sobi do njénékingø dę kì Lajar

Luk 12:15-21; 6:20-21,24-25

¹⁹ Ndo káre bè, Jeju pa ta kì gosta panè: Dingøm káre bè, isi nõđ to njénékingø, ɔɔ kubi-je kí kær yæl-yæl kí là-é ña-ña røm, nõđy ngilingi-ngilingi ə ndó-é ndó-é ya ę uso né-je kí maji-maji ra-né rønøl. ²⁰ Beba njëndoo kí ri-é læ Lajar kí to dow kí rø-é lay ya to dõ basrangi kí tò yæki-yæki, tò nangi takøy-ti læ njénékingø lé. ²¹ Ə ę ndigi kadi n'uso nõđ-nõđ né-je kí tusi nangi gin tablø-ti læ njénékingø kinlé ya, rømə bisi-je yó bá 'ree tøn ta dõ-je liə-liə.

²² Ndo káre bè, njëndoo kinlé oy ə malayka-je d'un-é d'ow siə wur-wur mbó Abrakam-ti. Njénékingø lé ree oy to, adi dow-je 'dubi-é. ²³ Loki ę ą lo kí koó-ti dan kò-ti ngá bá un kəm-é oo lo əbi nų rømə, oo kí Lajar isi wur-wur mbó Abrakam-ti lé, ²⁴ ę ilə bobí ndi-é nangi panè: «Bobi-m Abrakam, 'oo kəmtondoo læ-m, ə 'ulə Lajar adi ɔw ulə ta ngon ji-é kəm man-ti ə ree ilə ta-m-ti nõm-né mindi-m, nè m'ą m'ingə kò dan pær-ti kí ɔ bilim-bilim.» ²⁵ Abrakam ilə-é-ti panè: «Ngon-m, 'adi mę-ı ole do-ti, kí ndoki i oy-né al bøy lé, i isi dan maji-ti, ngá Lajar bá dangi-ti ra-é. Ə kí ngosnè-ti kinlé, ę ingə męę sol, ngá i bá 'ą dan kò-ti to. ²⁶ Røm bá, mbunə-ji je sə-si-je lé, bolefe kí sɔy-é goto ya tò-ti, kdɔ kadi dow-je kí lé, d'a ndigi kí rɔ-ji-ti nè kow rɔ-si-ti kàrè, je lo-é dum-dé røm, bá kadi dow i rɔ-si-ti nų ree rɔ-ji-ti nè al røm to.» ²⁷ Njénékingø lé panè: «Bobi-m Abrakam, lé tò bè kàrè, m'dəji-i kadi 'ulə Lajar adi-é ɔw męę køy-ti læ bobí-m. ²⁸ Kdɔtalə ngankɔ-m-je mį d'isi nõđ ə 'adi-é ɔw ndəji-dé, kadi dę rømə, 'ree lo kò-ti kin al ngá.» ²⁹ Abrakam ilə-é-ti panè: «Ndokun-je læ Moiyiji, kí ta-je læ njépata-je kí ta Lubə-ti tò nõđ, ə kadi d'ində mbi-dé d'oo-né.» ³⁰ ę ilə-é-ti panè: «Bə al, Bobi-m Abrakam, kinə dow i rɔ dow-je-ti kí d'oy bá ɔw idə-dé ta lé, d'a kinə panjiyø-dé-je kí maji al kɔgi.» ³¹ Ngá Abrakam idə-é panè: «Kinə d'ində mbi-dé d'oo-né ndokun-je læ Moiyiji-je, kí ta-je læ njépata-je kí ta Lubə-ti al lé, ta kí dow kí tɔsi ndəl ində lo tęę ya idə-dé kàrè à kuwə-dé kí ta al ya to.»

17

Ta kí sobi do né-je kí à ra dow kadi-é ra majal

Mat 18:6-9; Mar 9:42

¹ Jeju idə njëndó né-je liə panè: Né-je kí à to gin kusi męę majal-ti lé, lé ri-ri kàrè à ree ya; ngá dow kí né-é-je kin ree kí kəm rəbi kí rɔ-é-ti lé tuji à kusi do-é-ti. ² Dowbé kinlé, lé 'dɔɔ mbal kusi ko mindi-é-ti bá d'ow d'ilə-é-né dan babo-ti ya kàrè liə tò sotí, tɔy kadi-é ra ngon dow káre dan madi-é-je-ti kin adi-é ra majal. ³ †Indəi kəmkaa do rɔ-si-ti! Kinə ngonkɔ-i ra majal lé, 'ndangi-é do-ti ə kinə iñə panjiyø-é kí maji al lé kɔgi rømə, 'iñə go-é kɔgi 'adi-é. ⁴ Kinə męę ndo-ti kí káre ya ę ra sə-i né kí maji al nja siri, bá nja siri lay ya təl ree rɔ-i-ti panè: M'iñə panjiyø-m kí maji al lé kɔgi rømə, 'a kinə go-é kɔgi kadi-é.†

Ta kí do kadmęę-ti

Mat 17:20

⁵ Njékowkulø-je d'idə 'Babe 'panè: 'Ilə kadmęę do madi-é-ti 'adi-ji. ⁶ Beba 'Babe Jeju lé idə-dé panè: «Kinə kadmęę læ-si asi-ną kí kąą kól bè ya kàrè bá idəi kote kin 'painè: "Or kí njirə-i burə ə 'ow ą dan babo-ti ya kàrè, ę à təl rɔ-é go ta-ti læ-si.»

Kadmęę læ ngonnjèkullø

⁷ «Ną dan-si-ti bá toki ɔw kí ngonnjèkullø káre nõđ je bè, ə i ndɔɔ əse i go nékul-je-ti isi ree ya ə à kidə-é panè 'njiyø low 'ree uso né» wa? ⁸ Bə al! ę à kidə-é panè: 'Ra nékuso læ-m, 'ulə kubi kullø læ-i rɔ-i-ti ə 'oo go-m sar kadi m'uso røm, m'ay røm, ngá bá i a təl kuso røm, kայ røm to. ⁹ Ngonnjèkullø kinlé, lokí ę ra né kí 'ba-é un ndu adi-é kadi ra lé, sé 'ba-é à təl ra-é oiyo kdɔ kullø kí ę ra kinlé wa? ¹⁰ Bə al. Səi kàrè bè ya to. Loki 'rai né-je lay kí d'un ndu do-ti kadi 'rai lé, kadi 'pai-nè: Je j'to ngannjèkullø-je kí kare kɔgi, né kí tò kadi j'ra lé ya bá je j'ra.

Ta kí sobi do njébanji-je kí dɔgi

¹¹ Loki Jeju isi ɔw kí bebo Jorjalgm-ti lé, dəə rəbi nim dɔnangi Samari-ti kà dɔnangi Galile. ¹² Beba loki isi ɔw męę ngonñe-ti káre bè lé, ¹³ njébanji-je dɔgi 'tęę 'tilə kəm-é ə d'ą ngørangi bá d'ilə bobí ndi-dé nangi 'panè: Jeju, njëndó dow-je né, 'oo kəmtondoo læ-ji! ¹⁴ Jeju oo-dé bè rømə, idə-dé panè: ɔwi ɔji rɔ-si njégugné-je læ Lubə. Loki d'isi d'ow kí kow ya bøy rømə, banji kí rɔ-dé-ti ur wuki adi d'aa njay. ¹⁵ Loki ę kí káre dan-dé-ti oo kadi n'ingə lapiya bè lé, ɔsi waka təl ə ɔsi gaji Lubə kí ndi-é kí boy-boy ¹⁶ ree usi kí takəm-é nangi nja Jeju-ti bá ra-é oiyo. ę to dow kí dɔnangi Samari-ti. ¹⁷ Jeju un ta

panè: Dow-je dɔgi bá banji ur rɔ-dé-ti adi d'aa njay ya al wa? Ngà dɛ kí jinày káre lé, 'nɔy rá¹⁸ bá dow kí dan-dé-ti káre ya kàrè tɛl ree ulɔ ríba dɔ Lubə-ti al, bá mba kin ya par wa? ¹⁹ Go-ti, Jeju idə-é panè: I taá ə ɔw, kadmɛɛ lə-i aji-i!

Ta kí sɔbi dɔ kɔbɛ lə Lubə kí à ree

Mat 24:3-42

²⁰ Ndo káre bè Parisi-je 'dɔji Jeju 'panè: Kɔbɛ lə Lubə à ree ndo kí rá-ti wa? Jeju ilə-dé-ti panè: Kɔbɛ lə Lubə lé, à ree kadi dow-je d'oo kí kəm-dé ndə-ndə bè al. ²¹ Dow à panè: Kɔbɛ lə Lubə ə tò nè tin əsɛ ɛ ə tò yó tin al. Kdɔtalə, kɔbɛ lə Lubə tò dan-si-ti nè ngá.

²² Go-ti, Jeju idə njéndó né-je panè: Ndo-je ɔw ree nɔɔ kí à ndingoi kadi ooi Ngon lə dow ndo káre-rè bè ya, ngà a kooi-é al. Dow-je d'a kidə-si panè: ²³ E ə ɔ tin, ɛ ə ɔ yó tin, kàrè ɔwi lo-é-ti al rəm, bá ayi ngodi kí lo-é-ti al rəm tɔ. ²⁴ Kdɔtalə loki ndo ree lə Ngon lə dow asi lé, à ree tana kí tɔlndi kí i ngangí dɔrə-ti kí káre ya ndógi ɔw njal ngangí-é-ti kí káre kin ya bè. ²⁵ Ngà kete nɔ-ti lé, tò kadi-é ingə kɔ nɔ rəm, bá tò kadi dow-je kí ngosnè kin 'mbati-é rəm tɔ. ²⁶ Né kí ndoki ra né kaglo-ti lə Nuwe lé, ga-é ya à ra-né ndo ree-ti lə Ngon lə dow lé tɔ. ²⁷ Ndoki dow-je d'uso né-je, d'ay né-je, 'taa-na-je, d'adi ngan-dé-je 'taa-na-je sar ya ndo-ti kí Nuwe ɔw-né mɛɛ bato-ti. Rəmə man bəlim ree tɔl-né ndəgi dow-je lay. ²⁸ Né kí ndoki ra né kaglo-ti lə Loti lé, ga-é ya à ra né ndo ree-ti lə Ngon lə dow lé tɔ. Ndoki dow-je d'uso né-je, d'ay né-je, 'ndogi né-je, 'rabi né-je, 'mɔ kagi-je, 'ra kəy-je*. ²⁹ Ngà loki Loti ində lo tɛɛ mɛɛ bəbo Sɔdom-ti kɔgi lé, pər-je kí ər kí toki yalpər bè ya i dɔrə-ti adi toki ndi bè dɔ dow-je-ti tɔl-dé lay. ³⁰ Bè ya tɔ, ndo kí Ngon lə dow à tɛɛ koy lé, lo à tuji puku-puku tɔ. ³¹ †Mɛɛ ndo-é-ti kinlé, dow kí isi dɔ kəy-ti † kàrè, kadi risi ngangí ɔw mɛɛ kəy-ti ɔy né-je liə al ngá, bá dow kí ə ndɔrɔ kàrè, kadi tɛl ree bə al ngá rəm tɔ. ³² Adi mɛɛ-si ole dɔ né-ti kí ndoki tɛɛ dɔ ne Loti-ti†. ³³ †Dow kí sangi kɔ kaji rɔ-é rəmə à tuji rɔ-é, ə dow kí ɛ ya ilə rɔ-é kɔgi bá à kingə gogi tɔ. ³⁴ Ooi bè, ndo-é-ti kinlé, dow-je joo 'tò bi ndɔɔ mɛɛ tuwə-ti kí káre-rè kàrè rəmə, Lubə à kun kí káre ə à kiɲə kí káre. ³⁵ Dené-je joo d'a d'ur né mɛɛ bir-ti kí káre-rè kàrè rəmə, Lubə à kun kí káre ə à kiɲə kí káre. ³⁶ [Dingəm-je joo d'a mɛɛ ndɔr-ti kí káre-rè kàrè rəmə, Lubə à kun kí káre ə à kiɲə kí káre.]‡ ³⁷ Bəba njéndó né-je 'dɔji Jeju 'panè: 'Bəbɛ, né kinlé à ra né lo kí rá-ti wa? Jeju idə-é panè: Lo kí nin tò-ti lé, lo-é ya mal-je d'a kəw-na-ti.

18

Gosta kí sɔbi dɔ njəngowkoy dɛ kí njəgangta kí njururu al

¹ Jeju pa sə-dé ta kí gosta tɔji-dé-né kadi 'pa ta kí Lubə taá-taá bi d'adi kɔ ra-dé go-ti al ya sar†. ² E panè: Njəgangta káre bè isi mɛɛ bəbo-ti madi nɔɔ, to dow kí bəl Lubə al rəm, bá ilə kuji dɔ dow-ti al rəm tɔ. ³ Mɛɛ bəbo-é-ti kinlé, dené kí njəngowkoy káre isi-ti nɔɔ tɔ; ə ɛ ree rɔ-é-ti nja nati-nati kadi gangta liə adi-é adi idə-é panè: I 'gangi ta kí tò dan-ji-ti kí njəta lə-m kin 'adi-m. ⁴ Njəgangta lé ndigi al bè-bè asi dɔkaglo nɔ. Ngà go-ti, ɛ tɛl pa mɛɛ-é-ti panè: Mɔ lé, m'bəl Lubə al rəm, bá m'ilə kuji dɔ dow-ti al rəm ya ⁵ ngà njəngowkoy kin ndoɲi-m nɔ adi m'a gangta liə kadi-é, kɔ kadi ree ndoɲi-m kí ndo-é ndo-é al. ⁶ 'Bəbɛ ilə dɔ-ti panè: Ta kí njəgangta kí njururu al pa kinlé, ooi maji. ⁷ Ə Lubə rəmə dow-je kí ɛ mbəti-dé kí d'isi 'nɔ ta-é-ti ndɔɔ-je kí kada-je kinlé, ɛ à gangta lə-dé low kadi-dé al wa? ⁸ Adi m'idə-si, à gangta kalangi ya kadi-dé. Ngà loki Ngon lə dow à ree lé, sé à kingə kadmɛɛ dɔnangi-ti nè ban wa?

Gosta kí sɔbi dɔ Parisi dɛ kí njətaalambo

⁹ Jeju pa ta kí gosta idə-né ta dow-je kí na-je kí dɛ ya d'oo rɔ-dé kí njéra né njururu nɔ Lubə-ti, adi 'nədi ndəgi dow-je. ¹⁰ E panè: Dingəm-je joo d'ow mɛɛ kəy-ti lə Lubə kɔ pa ta kí Lubə: Kí káre to Parisi ə ɛ kí káre to njətaalambo tɔ. ¹¹ Parisi lé, ɔ taá bá pa ta kí Lubə mɛɛ-é-ti panè: I Lubə, m'ra-i oiyo kɔ mɔ lé, m'titi-na kí ndəgi dow-je kí to njəbogi-je, njéra né kí njururu al-je, kí njérakaya-je kin al, əsɛ m'titi-na kí njətaalambo kí ɔ kan al rəm. ¹² Mɛɛ Dimasi káre lé, m'ɔgi rɔ-m nékuso kí man kay nja joo-joo, bá mɛɛ nékingə-m-je-ti lay ya m'adi-i káre dan dɔgi-ti dɔgi-ti rəm tɔ. ¹³ Ngà njətaalambo lé, ɛ ɔ rɔ-é a ngərəngi, ə ndigi kitə kəm-é kí taá koo lo kí dɔrə-ti al; ngá ɛ tində kádi-ə panè: Əy! Lubə lə-m, 'oo kəmtondoo lə-m, mɔ lé m'to njəramajal. ¹⁴ †Jeju tɛl panè: ooi

* **17:28** 17:28 Kgn 6-7 † **17:31** 17:31 Mat 24:17,18; Mar 13:15,16 † **17:31** 17:31 Jipi-je lé, 'ra kəy d'adi toki kí kəy dur-dur bè adi dɔ-é kí taá to lo kí d'isi-ti d'adi yól dan-dé. Ta kinlé sɔbi dɔ njəkisi taakoo dɔ kəy-ti. † **17:32** 17:32 Kgn 19:26 † **17:33** 17:33 Mat 10:39; 16:25; Mar 8:35; Luk 9:24; Jə 12:25 ‡ **17:36** 17:36 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi kí ji-dé kí ta greki. † **18:1** 18:1 1Te 5:17 † **18:14** 18:14 Mat 23:12; Luk 14:11

maji; dingəm kinlé Lubə ɔr ta dɔ-é-ti bá ɛ təl kɪ mɛɛ kəy-ti liə, ngà Parisi lé bá ta nɔy dɔ-é-ti. Kdɔ dow kɪ ɔji rɔ-é lé, d'a kulə dɔ-é nangɪ ə ɛ kɪ sɔl dɔ-é bá d'a kitə dɔ-é taá tɔ.

Jeju tɔr ndi-é dɔ ngan-je-ti kɪ sɛ-sɛ

Mat 19:13-15; Mar 10:13-16

¹⁵ Ngan-je kɪ bər ya kàrè dow-je 'ree sə-dé rɔ Jeju-ti kadi ində ji-é dɔ-dé-ti. Ngà loki njéndò né-je liə d'oo né kin bè lé, 'kol sə-dé. ¹⁶ Rəmə Jeju adi 'ree kɪ ngan-je lé rɔ-é-ti ə panè: «Inəi ngan-je adi 'ree rɔ-m-ti, bi ɔgi-dé al, kdɔtalə kɔbɛ lə Lubə tɔ kdɔ dow-je kɪ 'tanə sə-dé bè. ¹⁷ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi. Dow kɪ ndigi kɔbɛ lə Lubə titi-nə kɪ ngon kɪ sɛ ndigi-né kin al lé à kɔw-ti ndə bè al.»

Dingəm kɪ njénékingə

Mat 19:16-30; Mar 10:17-31

¹⁸ 'Boy lə jipi-je kàrè dəji Jeju panè: «Dow kɪ maji kɪ njéndò dow-je né, ri bá m'a ra bá m'a kisi-né kəm sartagangi wa?» ¹⁹ Bəbə Jeju ilə-é-ti panè: «Kdɔ ri bá i ba-m dow kɪ maji wa? Dow kɪ maji goto, Lubə ya kɪ kár-é ə maji. ²⁰ 'Gə ndukun-je lə Lubə gow: "A ra kaya al, 'a təl dow al, 'a bɔgi al, 'a tətɪ ta kɪ ndángi al, 'a tətɪ kagi bɔbi-i kɪ kɔ-i."» ²¹ Dingəm lé ilə-é-ti panè: «Basa-m-ti nɔ ya m'təl rɔ-m go né-je-ti kinlé lay.» ²² Loki Jeju oo ta-je liə bè lé, idə-é panè: «Né kàrè nal-i bəy: "'Ndogi nékingə-i lay ə 'ləbi là-é njéndoo-je, rəmə ndɔ-é 'a kingə nɔ dɔrə-ti; ə 'ree un go-m."» ²³ Ngà loki ɛ oo ta-je kin bè lé rɔ-é ati-é kanəna, kdɔ ɛ tɔ njénékingə kɪ nɔ. ²⁴ Loki Jeju oo kɪ rɔ-é ati-é lé, ɛ idə dow-je panè: «Kadi njénékingə-je d'ow kɔbɛ-ti lə Lubə lé, tɔ né kɪ ngə nɔ. ²⁵ Kadi jambal dəə bɛ libri-ti lé tɔ né kɪ ngə nɔ ya, ngà kadi njénékingə ɔw kɔbɛ-ti lə Lubə lé tɔ né kɪ ngə itə-é bəy.» ²⁶ Ngà loki dow-je d'oo ta kɪ ɛ pa kinlé bè rəmə 'panè: «Tò bè ngà nɔ bá à kaji wa?» ²⁷ Jeju ilə-dé-ti panè: «Né kɪ dum dɔ dow-je kinlé, à dum Lubə al.» ²⁸ Rəmə Piyər un ta dəji-é panè: «Yən, jɛ kinlé, j'tusi né-je lə-ji j'ingə bá j'un go-i tin.» ²⁹ Bəbə Jeju idə-é panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi. Nə-nə kɪ ingə kəy liə, əsə ne-é əsə ngankɔ-é-je, əsə njəkɔji-é-je əsə ngan-je-je kdɔtalə kɔbɛ lə Lubə lé, ³⁰ à kingə né-dɔ-ti nɔ dɔkaglo-ti kɪ ngosnə kin rəm, bá à kiskəm sartagangi dɔkaglo-ti kɪ à ree lé rəm tɔ.»

Nja mutə kɪ Jeju pa ta kɪ dɔ koy-é-ti

kɪ dɔ tɔsi ndəl-ti liə

Mat 20:17-19; Mar 10:32-34; Luk 9:22,44-45

³¹ Jeju ba njéndò né-je liə kɪ dɔgi gidi-é joo rɔ-é-ti bá idə-dé panè: «Yən, j'isi j'owɪ kɪ bebo Jorijaləm-ti ə ta-je lay kɪ njépata-je kɪ ta Lubə-ti 'ndangi sɔbi dɔ Ngon lə dow lé, né-é à ra né. ³² Kdɔtalə d'a kilə-é ji dow-je-ti kɪ 'tɔ jipi-je al, kadi d'a sɔki-é, d'a taji-é, d'a tubə yoro kəm-é-ti, ³³ d'a tində-é kɪ ndəy marɔw bəy bá d'a tɔl-é. Ə ndɔ kɪ njəkungɔ-ti mutə rəmə, à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ.» ³⁴ Ngà né kàrə ya kàrè njéndò né-je 'gə mɛɛ ta-ti kinlé al; mɛɛ ta-je kinlé tokɪ bɔyɔ sə-dé dɔ-é bè ya, adi 'gə né kɪ Jeju pa ta dɔ-ti lé al.

Jeju adi njəkəmto oo lo

Mat 20:29-34; Mar 10:46-52

³⁵ Loki Jeju ində dɔ bebo Jeriko ngosi lé, njəkəmto kàrè isi ngangɪ rəbi-ti nɔɔ, isi kɔy-né. ³⁶ Rəmə loki ɛ oo ndi kosi dow-je kɪ d'isi dəə taá lé, ɛ dəji-dé né kɪ ra né. ³⁷ Ngà bá dɛ d'idə-é 'panè tɔ Jeju kɪ Najareti-ti bá dəə. ³⁸ Bəbə ɛ ilə bɔbi ndi-é nangɪ nɔ panè: «Jeju kɪ ngonka Dabidi, 'oo kəmtondoo lə-m.» ³⁹ Dɛ kɪ d'ow 'nɔjiy nɔ Jeju-ti kete lé, 'ndangi-é ə d'idə-é kadi uti ta-é, ngà ɛ ilə bɔbi ndi-é nangɪ nɔ kɪ tɔgi-é itə kɪ kete lé ya bəy panè: «Ngonka Dabidi, 'oo kəmtondoo lə-m bɔo.» ⁴⁰ Rəmə Jeju təl ɔ nangɪ ə un ndu kadi 'ree sɔ rɔ-n-é-ti, ə loki njəkəmto ree rəmə, Jeju dəji-é panè: ⁴¹ Ri bá i 'ndigi kadi m'ra m'adi-i wa? ɛ ilə-é-ti panè: «'Bəbɛ, kəm ya 'adi təl oo lo.» ⁴² Bəbə Jeju idə-é panè: «'Oo lo, kadmɛɛ lə-i aji-i.» ⁴³ Tajinati nè ya ɛ oo lo adi ɛ un go Jeju ə ɔsi gaji Lubə taá-taá. Kosi dow-je lay kɪ d'oo né kinlé, 'tɔy Lubə tɔ.

19

Ta kɪ sɔbi dɔ Jeju dɛ kɪ Jase

¹ Loki Jeju ɔw mɛɛ bebo Jeriko-ti ə isi ində dan bɛ gangɪ, ² rəmə, oo dingəm kɪ njénékingə kɪ ri-é lə Jase, tɔ njəkun dɔ njétaalambo-je. ³ ɛ sangɪ kadi n'oo se nɔ bá tɔ Jeju lé wa? Ngà kosi dow-je ra adi ɛ asi kadi oo-é al, kdɔtalə ɛ tɔ dow kɪ gɔji. ⁴ Bəbə ɛ ay ngɔdi kete ɔw al dɔ kote-ti kdɔ kadi n'oo Jeju, kdɔtalə ɛ à dəə lo-é-ti nɔɔ. ⁵ Loki Jeju ɔw tɛɛ lo-é-ti kinlé, un kəm-é kɪ taá idə-é panè: Jase, 'risi nangɪ kalangɪ, kdɔtalə tɔ kadi m'to bɛ lə-i bɔne. ⁶ Bəbə Jase ur nangɪ low-low ree uwə-é kɪ rɔ-é-ti kɪ rɔnəl. ⁷ Loki dow-je d'oo né kin bè lé, dɛ lay ya 'tún ta 'panè: Ooi, Jeju lé, ɔw tɔ bɛ lə dow kɪ njəramajal. ⁸ Ngà Jase j̄ ɔ taá nɔ 'Bəbɛ-ti idə-é panè: 'Bəbɛ, 'oo bè, nékingə-m lé, m'a

kay dana lo joo ə m'a kadi ká gin káre njéndoo-je, ə kinə m'taa né ji dow-ti ká ndángi kare rəmə, m'a təl kadi-é né-é kinlé sɔ ngá. ⁹ Beba Jeju idə-é pané: Kaji ree meɣ kəy-ti kin bəne, kdotalə dow kinlé, to ngon ká Abrakam tɔ. ¹⁰ †Kdotalə Ngon lə dow lé ree kadi n'sangi nja dow-je ká 'nəy kdo kadi n'aji-dé.

Gosta ká sɔbi do mbal là ká dogi

Mat 25:14-30

¹¹ Loki dow-je d'ə d'oo ta-je kin bə lé, Jeju ilə gosta káre dɔ-ti. Kdotalə ɛ ɔ ngosi ká bebo Jorijaləm, adi dow-je 'gir 'pané kɔbɛ lə Lubə lé, à ree tajinati nɛ ya ngá. ¹² Adi Jeju pané: Dow káre bə, to dow ká gin ngar-ti, isi ɔw ká mba-ti dɔnangi-ti ká sɔy nɔ, kdo kadi d'ow d'ulə jɔgi ngar dɔ-é-ti, bá à təl bəy. ¹³ Ɛ bə ngannjékullə-je liə dɔgi dan madi-dé-je-ti ə adi nə-nə dan-dé-ti mbal là káre-káre bá idə-dé pané: Ɔwi, 'təli-né ji-si sar kadi m'təl m'ree-né. ¹⁴ Ngá dow-je ká meɣ be-ti liə d'osi-é ká ta adi d'ulə dow-je ká 'to takəm-dé kadi d'ow d'idə-dé 'pané: Je j'ndigi kadi dow kin ɔ-ji al. ¹⁵ Bə ya kàré d'ulə jɔgi ngar dɔ-é-ti. Loki ɛ təl ree lé, ɛ adi 'bə ngannjékullə-je ká adi-dé là lé kadi 'ree rɔ-é-ti, kdo kadi n'oo se dow káre ingə man-é dɔ-ti kandangi-kandangi wa? ¹⁶ Beba ngonnjékullə ká dɔsɔy ree pané: 'Ba-m, mbal là lə-i ká adi-m lé, m'təl-né ji-m adi m'ingə mbal là dɔgi. ¹⁷ 'Ba-é pané: Oiyoy! 'To ngonnjékullə ká maji! M'adi-i bebo-je dɔgi kadi ɔw ká tɔgi dɔ-ti, kdo 'to njəra né ká tɔgrɔ-ti meɣ né-ti ká ndɛ bə. ¹⁸ Ngonnjékullə ká njəkung-ti joo ree pané: «'Ba-m, mbal là lə-i ká 'adi-m lé, m'təl-né ji-m adi m'ingə mbal là mɔ.» ¹⁹ Beba 'bá-é idə-é pané: «I kàré, m'adi-i bebo-je mɔ kadi ɔw ká tɔgi dɔ-ti tɔ.» ²⁰ Ngonnjékullə ká rangi ree pané: «'Ba-m, mbal là lə-i lé ya ə m'dɔɔ takubi-ti tin.» ²¹ Mə m'fəl-i, kdo i lé 'to dow ká 'ngá nɔ; adi né ká to i bá ungi al kàré, i ɔy rəm, ko ká to i bá 'dubi al kàré i ijə rəm. ²² Beba 'bá-é idə-é pané: «I ngonnjékullə ká maji al kan! Ta ká ta-i-ti ya m'ngangi-né ta dɔ-i-ti. I 'gə ká m'to dow ká m'ngá nɔ, adi né ká to mə bá m'ungi al kàré, m'ɔy rəm, ko ká to mə bá m'dubi al kàré, m'ijə rəm, ²³ ngá kdo ri bá 'ɔw 'ilə mbal là lə-m kəy ngəm là-ti kdo kadi m'təl m'ree ə m'or ká man-é dɔ-ti al wa?» ²⁴ Go-ti, idə dow-je ká d'ə lo-é-ti nɔɔ pané: «Ɔti 'taai mbal là ká ji-é-ti kin adi ɛ ká ɔw ká mbal là dɔgi kinlé dɔ-ti.» ²⁵ Dɛ d'ilə-é-ti 'pané: «'Babe, ɛ ɔw ká mbal là dɔgi ngá.» ²⁶ †Rəmə ɛ təl pané: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dow ká né tɔ ji-é-ti bá d'a kadi-é ká rangi dɔ-ti, ngá dow ká né goto ji-é-ti lé, ɛ ká ji-é-ti lé ya kàré d'a taa.»

²⁷ †Go-ti, ɛ pané: «Njéba-je lə-m ká 'ndigi kadi m'ɔ-dé al lé 'reei sə-dé ə 'tjəi mindi-dé takəm-m-ti nɛ ya.» ²⁸ Loki Jeju pa ta-je kin bə lé, ɔti usi kete nɔ njéndó né-je-ti liə ə d'ow ká bebo Jorijaləm-ti.

Kɔw Jeju bebo Jorijaləm-ti

Mat 21:1-9; Mar 11:1-10; Jə 12:12-19

²⁹ Loki d'ow 'teɣ ngosi ká be ká Betpaje, ká be ká Betani ká tɔ kàdi mbal-ti ká 'bá-é mbal ká kagi olibiye-je lé, Jeju ulə njéndó né-je liə joo ³⁰ pané: «Ɔwi meɣ ngonbɛ-ti ká nɔ-si-ti kin. Loki ɔwi 'teɣi-ti lé, a kingəi ngon koro ká dow al-é al bəy ká 'tɔ-é nangi, ə 'tuti-é 'reei siə adi-mi.» ³¹ Kinə dow dəji-si pané se 'tuti-é kdo ri wa rəm, idə-é 'pai-né: «'Babe bá ge ngon koro lé.» ³² Dɛ ká Jeju ulə-dé lé, d'ɔti d'ow rəmə, d'oo né-je titi ká Jeju idə-dé-né lé ya tɔ. ³³ Loki 'tuti ngon koro lé rəmə, 'bá-é-je 'dəji-dé 'pané: «'Tuti ngon koro lé kdo ri wa?» ³⁴ Dɛ d'ilə-dé-ti 'pané: «'Babe bá ɔw ndoo ngon koro lé.» ³⁵ Beba dɛ 'ree siə d'adi Jeju, ə 'labi kubi-je lə-dé gidí-é-ti bá d'adi Jeju al isi dɔ-ti. ³⁶ Loki Jeju ɔti isi ɔw lé, dow-je 'labi kubi-je lə-dé dɔ rəbi-ti nɔ-é-ti taá-taá. ³⁷ Loki ɛ ree teɣ ngosi ká bebo Jorijaləm, rəbi-ti ká i dɔ mbal ká kagi Olibiye-je-ti ɔw ká meɣ bebo-ti kinlé, kosi njéndó né-je lay ya rɔ-dé nəl-dé adi d'osi gajɔ Lubə ká ndi-dé ká boy-boy kdotalə nékɔji-je lay ká d'oo lé. ³⁸ Dɛ 'pané:

«Kadi Lubə tɔr ndi-é dɔ ngar-ti ká njəree ká ri 'Babe, lapiya tɔ meɣ dɔrə-ti, riba tɔ meɣ lo-je-ti ká taá nɔ.»

³⁹ Rəmə, Parisi-je ká dan-ti-je ká d'ə dan kosi dow-je-ti nɔɔ lé d'idə Jeju 'pané: Njéndó dow-je né, i 'ndangi njéndó né-je lə-i lé bane. ⁴⁰ Ngá Jeju ilə-dé-ti pané: Adi m'idə-si rəsi. Lé dɛ d'uti ta-dé kàré, ər-je ya d'a tur kəə! ⁴¹ Loki Jeju ɔw teɣ ngosi ká bebo Jorijaləm lé, un kəm-é oo-né bebo lé rəmə, nɔ kdo ta liə pané: ⁴² Ɔy! Bebo Jorijaləm, toki lé dow-je lə-i 'gə né ká d'a ra kadi lapiya tɔ rəmə lé! Ngá ká ngosn-é-ti kinlé, to ká bɔɔy sə-dé dɔ-é. ⁴³ Ndo-je madi ɔw ree nɔɔ lé, njéba-je lə-si d'a kor gali dɔ-si-ti, d'a kilə-nə gəə dɔ-si sipi kdo kuti-si lo-ti nduki-nduki, ⁴⁴ d'a tuji-si puku-puku, ká bebo lə-si burə, ər káre ya kàré d'a kinə kadi tɔ dɔ madi-é-ti meɣ bebo-ti lə-si al, kdotalə dɔkaglo ká Lubə ree-né rɔ-si-ti kdo ra-né sə-si lé, sɔi 'gəi al.

Ta kí sobi do njéra gati takøy-ti læ Lubø

Mat 21:10-16; Mar 11:15-18; Ja 2:13-17

⁴⁵ Go-ti, Jeju ow takøy-ti læ Lubø ø tubø njéragegi-je. ⁴⁶ E idø-dé panè: 'Ndàngi 'panè: «Køy læ-m lé, à to køy pa ta ki Lubø. Ngà sèi adi tæl to køy kisi njébogi-je.» ⁴⁷ †Ndo-je lay ya Jeju ndó né dow-je takøy-ti læ Lubø. Rømø njékun do njégugnè-je læ Lubø, ki njéndó dow-je ndukun-je, ki 'boy-je læ jipi-je 'sangi køm røbi kadi 'tol-é. ⁴⁸ Ngà de 'gø køm røbi kí d'a tol-é-né lé al, kdotalø dow-je lay ya d'oo ta-je liø kì rønøl nã.

20

Ta kí sobi do tógi læ Jeju

Mat 21:23-27; Mar 11:27-33

¹ Ndo kære bè, loki Jeju isi ndó né dow-je takøy-ti læ Lubø røm, ilø mbø Poyta kí Maji adi-dé røm lé, njékun do njégugnè-je, ki njéndó dow-je ndukun-je, ki 'ngatøgi-je læ jipi-je 'ree 'teø køy ro-é-ti, ² ø 'døji-é 'panè: «I ya 'idø-ji adi j'oo. To nã bá adi-i tarøbi bá 'ra-né né-je kinlé wa? Nã bá adi-i tógi bá 'ra-né wa?» ³ Beba Jeju ilø-dé-ti panè: «Må kære m'a døji-si ta kære to?» ⁴ Idøi-mi, to nã bá ulø Ja adi ra dow-je batem wa? To Lubø bá ulø-é øse to dow-je wa?» ⁵ Ngà de 'tøl 'pa-na ta dan-dé-ti nòm-nòm 'panè: Kinø j'painè to Lubø bá ulø-é lé, ø à tøl døji-ji panè: «Ngà kdo ri bá adi-é mæg-si al wa?» ⁶ Ø kinø, j'idøi-é j'painè to dow-je bá d'ulø-é kære, kosi dow-je lay ya d'a tilø-ji kì ør tøl-ji, kdo de d'oo Ja kí njèpata kí ta Lubø-ti.» ⁷ Beba de 'tøl d'ilø-é-ti 'panè: «Je j'gø njèkulø Ja kadi ra dow-je batem lé al.» ⁸ Jeju tøl idø-dé panè: «Maji, mæ ya kære ndø bè bá m'a kidø-si dow kí adi-m tógi m'ra-né né-je kinlé al ya to.»

Gosta kí sobi do njérakullø mæg ndør nduu-ti kí 'to njémændul-je

Mat 21:33-46; Mar 12:1-12

⁹ Go-ti, Jeju idø ta kosi dow-je kí gosta panè: «Dow kære bè uwø nduu, ø adi njérakullø-é-je d'uwø siø do-é, bá øti ow mba kí to-é uu. ¹⁰ Loki nøy kijø kandi nduu asi rømø, ø ulø ngonnjèkullø liø kære ro njérakullø ndør nduu-je-ti lé kadi d'adi-é kí liø ree-né adi-é. Ngà de 'tindø ngonnjèkullø lé mbuki-mbuki ø 'tubø-é d'adi tøl ki ji-é kare. ¹¹ Njèndør nduu lé ulø ngonnjèkullø kí rangi bøy rømø, njérakullø ndør nduu-je lé, 'tindø-é mbuki-mbuki, bá 'taji-é ø 'tubø-é d'adi tøl ki ji-é kare ya bøy. ¹² E ulø ngonnjèkullø kí njèkungi-ti mutø bøy; ø rømø d'adi-é dø, bá 'tubø-é do-ti. ¹³ Beba 'ba njèndør nduu lé panè: "Ri bá m'a ra wa? M'a kulø ngon-m kí m'indø-é dan køm-m-ti kin ya, domaji ø d'a bøl-é ngà." ¹⁴ Ngà loki njérakullø ndør nduu-je d'oo ngon-é lé isi ree rømø, d'idø-nø ta dan-dé-ti 'panè: "Ooi, ngon-é kí ndø-é à to njènendubø lé ya ø ow ree øngi; adi j'toli-é kadi néndubø liø tøl to kí læ-ji." ¹⁵ Beba de d'uwø-é 'teø siø rangi mæg ndør-ti lé, ø tol-é. Beba Jeju panè: Ri bá 'ba njèndør nduu-lé à ra do-dé wa? ¹⁶ E à ree ø à kadi 'tøl njérakullø ndør nduu-je kinlé ø à tøl ki ndør nduu lé kadi dow-je kí rangi.»

Loki kosi dow-je d'oo ta-je kin bè lé, 'panè: «To né kí à ra né bè ndø al.» ¹⁷ Ngà Jeju oo-dé gøørø bá panè: Ta kí 'ndàngi 'panè: Ør kí njèkindø køy-je d'ilø piringi kogi, bá tøl to ør kí maji kí sul køy-ti kinlé kør mæg-é to ri wa? ¹⁸ Dow kí rá-rá kí teø usi do ør-é-ti kinlé, ro-é à tøti dèki-dèki røm, bá dow kí ør kinlé usi do-é-ti kære à lær-ø lær-røm to.

¹⁹ Njékun do njégugnè-je læ Lubø, ki njéndó dow-je ndukun-je 'sangi kadi d'uwø Jeju dokadi-é-ti kinlé ya, kdo de 'gø kí ø pa gosta kinlé sobi-né do-dé. Ngà de 'bøl kosi dow-je.

Lambo læ Sejar

Mat 22:15-22; Mar 12:13-17

²⁰ Beba de d'indø køm-dé go Jeju-ti ø d'ulø njétøn lo-je kí 'ra ro-dé kí dow-je kí ta læ-dé goto bè, kadi d'ingø ta madi ta Jeju-ti kadi d'ow-né siø nõ njègangta-ti, njèkow kí tógi do bæ-ti, adi to gubarnør. ²¹ De 'døji-é ta kin 'panè: «Njéndó dow-je né, j'gø kí i lé 'to njèpata kí tøgro-ti røm, 'isi 'ndó dow-je né kí njururu røm, bá i 'ør køm dow al røm; ngà i 'isi 'oji dow-je røbi læ Lubø kogi kí tøgro-ti. ²² Øn ø idø-ji ta kin adi j'oo: "Koo-é-ti læ-i i ya bè lé, to tó-é kadi j'ugø lambo læ ngar Sejar øse to tó-é al wa?" ²³ Ngà Jeju gø tagir kí maji al kí mæg-dé-ti adi idø-dé panè: ²⁴ «Øji-mi kãã là kære adi-mi m'oo: "To do nã kí ri nã bá tø-ti wa?" ²⁵ Rømø de d'ilø-é-ti 'panè: «To do Sejar kí ri-é.» ²⁵ Ngà bá ø tøl idø-dé panè: «Né læ Sejar rømø adi Sejar, ngà né læ Lubø rømø adi Lubø t'o.» ²⁶ Ta-je kí ø pa adi dow-je lé, de d'asi kingø ta madi dan-ti kdo kilø-né ta do-é-ti al. Ta kí Jeju ilø-dé-ti lé, ør ndil-dé adi d'oo ta kí d'a pa al.

Ta kí sobi do tósi ndøl kindø lo teø

Mat 22:23-33; Mar 12:18-27; 1Kø 15

²⁷ †Sadusi-je kí 'to dow-je kí 'naji panè dow-je kí d'oy d'a tósi ndøl kindø lo teø al lé,

dé kí madi 'ree rɔ Jeju-ti 'dɔ̀ji-é ta 'panè: ²⁸ Njéndó dow-je né, ta kí Moiyiji idè-ji ón: Kinə dow ta dené bá oji siə ngon al bəy ya ə oy rəmə, kadi ngonkɔ-é ta dené ndubə lé, ində-né ko njəgogo-je lé. ²⁹ Ngà kinə ngankɔ-ɔ-je siri je bè, bá ɛ kí dɔsəy taa dené ə oji siə ngon al bəy ya ə oy. ³⁰ Ɛ kí njəkungi-ti joo kí taa dené ndubə lé kàrè bè ya rəm, bá njəkungi-ti mutə kàrè bè ya rəm, ³¹ ə to bè-bè sar ngankɔ-ɔ-je kí siri lé d'oy-né nal kɔji ngon kí dené ndubə lé. ³² Bə ya dené-é kàrè oy-né go-dé-ti tɔ. ³³ Ndo dow-je d'a tosi ndəl kində lo tɛɛ lé, dené kinlé, à to ne nà dan-dé-ti kí siri kinlé wa? Kdotalə dɛ 'taa-é ya siri lay. ³⁴ Bəɓa Jeju ilə-dé-ti panè: Dɔkaglo-ti kí bone kin bá dingəm-je kɔ dené lé 'taa-nə. ³⁵ Ngà dɛ kí Lubə oo-dé adi d'asi tosi ndəl kində lo tɛɛ, kdɔ kisi dɔkaglo-ti kí à ree kinlé, d'a taa-nə al. ³⁶ Dɛ d'a koy al ya sartagangɔ, kdotalə d'a tanə kɔ malayka-je bè, dɛ d'a to ngan lə Lubə, kdɔ tosi kí d'a tosi ndəl kində lo tɛɛ. ³⁷ Kí sɔbi dɔ dow-je kí d'oy kí d'a tosi ndəl kində lo tɛɛ lé, lokɔ Lubə pa ta kɔ Moiyiji dan pər-ti kí ɔ dan kam-ti lé Moiyiji ba 'Babe, Lubə lə Abrakam, Lubə lə Isaki kɔ Lubə lə Jakobi. ³⁸ Adi Lubə lé, to Lubə lə dow-je kí d'oy al, ngà to Lubə lə dow-je kí d'isi kəm. Kdotalə Moiyiji lé, gə kí dɛ lay ya d'isi kəm. ³⁹ Bəɓa dow-je kí nɔ-je dan njéndó dow-je ndukun-je-ti d'un ta 'panè: «Njéndó dow-je né, i 'pa ta maji nɔ.» ⁴⁰ Rəmə gangi-é-ti kinlé bə kadi 'dɔ̀ji-é ta-je kí rangi ya kàrè ra-dé al ngà.

Ta kí sɔbi dɔ Kristi dɛ kɔ Dabidi

Mat 22:41-46; Mar 12:35-37

⁴¹ Bəɓa Jeju idə-dé panè: Kdɔ ri bá 'panè Kristi* to ngonka Dabidi wa? ⁴² Kdɔ Dabidi ya kɔ dɔ-é pa mɛɛ Pa-je-ti panè:

'Babe idə 'Babe lə-m panè: 'Isi dɔ jikɔl-m-ti nè ya,

⁴³ Sar kadi m'adi njéba-je 'təl-né lo kungi nja-i.

⁴⁴ Kinə Dabidi ba Kristi 'Babe lé, Kristi à to ngonka Dabidi ban bəy wa?

Mat 23:1-33; Mar 12:38-40

⁴⁵ Lokɔ dow-je yəl mbi-dé d'a d'oo-né ta-je liə lé, ɛ idə njéndó né-je liə panè: ⁴⁶ Ooi go rɔ-si maji kí rɔ njéndó dow-je ndukun-je-ti. Kdɔ dɛ lé nəl-dé kɔr gamə kɔ kubi-je kí ngal puu-puu rəm, 'ndigi kadi dow-je 'ra-dé lapiya kunta-nə lokosi-je-ti rəm, 'ndigi lokisi-je kí kete mɛɛ kəykəwnə-je-ti lə jipi-je rəm, bá 'sangi lokisi-je kí nɔ dow-je-ti lo nékuso ra nɔy-je-ti rəm tɔ. ⁴⁷ Dɛ 'kəə né-je kí mɛɛ kəy-je-ti lə njəngowkoy-je kər-kər ə 'pa ta kɔ Lubə d'adi ngal nɔ-nɔ kadi dow-je d'oo-dé-né. Ta kí gangi kí ngə nɔ ya à ree dɔ-dé-ti.

21

Kadkare lə njəngowkoy

Mar 12:41-44

¹ Lokɔ Jeju un kəm-é oo lo rəmə, oo njénékingə-je kí d'ow d'ilə kadkare-je lə-dé mɛɛ ku kilə kadkare-ti, ² ə oo njəngowkoy kare kí to dangi-ti ɔw ungi silə joo mɛɛ ku-ti lé tɔ. ³ Bəɓa Jeju panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí njəngowkoy kí to njəndoo kanlé, adi né itə ndəgi dow-je lay kinlé. ⁴ Kdɔ dɛ kí lay kinlé, to man dɔ né-je lə-dé kí tɔ mburuki-mburuki bá 'ree-né d'ungi mɛɛ ku kilə kadkare-ti. Ngà dené kanlé, né liə goto, adi to sɔy né kí à kuso kdɔ kisi-né ya ɛ un lati adi tin.»

Ta kí dɔ kəy-ti lə Lubə kí à tuji, kɔ ndɔ-je kí dɔbəy-ti

Mat 24:1-5; Mar 13:1-37

⁵ Dow-je kí dan-ti-je 'pa ta lə kəy lə Lubə kí 'ra kí ər-je kí maji-maji adi ndole, kɔ né-je kí dow-je d'adi kadkare-ti kin, bá Jeju panè: ⁶ Ndo-je madi ɔw ree nɔɔ, ə ndɔ-é-je-ti kinlé, né-je kí ooi kɔ kəm-si kinlé, d'a tosi tilə lay; ər kare ya kàrè d'a kinə dɔ madi-é-ti al.

⁷ Bəɓa dɛ 'dɔ̀ji-é 'panè: Njéndó dow-je né, né kinlé à ra né ndo kí rá-ti ya wa? Ə ri bá à toji kadi j'gə kí né-je kinlé à ra né wa?

⁸ Jeju idə-dé panè: «Indəi kəmkaa dɔ rɔ-si-ti, adi dow-je d'ədi-si al. Kdɔ dow-je nɔ ya d'a kun ri-m kində dɔ-dé-ti kdɔ pa panè: “Dɛ ya 'to Kristi”, rəmə dɔkaglo nɔy ngəsi ngà ón. Uni go-dé al. ⁹ Lokɔ a kooi poy rɔ-je, kɔ kɔsi-nə ta-je rəmə, adi mɛɛ-si gangi man al, kdotalə né-je kin ya à ra né kete moki. Ngà lokɔ né-je kin ra né ya kàrè, tajinatɔ nè bè ya à to dɔbəy ndo lé al ya bəy.» ¹⁰ Jeju təl pa go-ti panè: «Gin dow-je madi d'a kɔ kɔ gin dow-je madi, kɔbɛ kare à kɔ rɔ kɔ kɔbɛ kí kare. ¹¹ Dɔnangi à yəki yəki kí tɔ bəl nɔ rəm, bobo-je, kɔ mɔykosi-je à kusi kɔ lo-lo, bá né-je kí tɔ bəl-bəl ya à ra né rəm, bá nékɔji-je kí tɔ bəl nɔ-nɔ à tɛɛ dɔrɔ-ti rəm tɔ. ¹² Ngà kete bəy bá kadi né-je kin ra né lé, d'a kuwə-si, d'a kulə kəm-si ndoo, d'a kow sə-si kəykəwnə-je-ti lə jipi-je, d'a kungi-si dangay-ti, d'a kow sə-si nɔ ngar-je-ti, kɔ nɔ gubərnər-je-ti kdɔ ta lə-m. ¹³ Né kinlé à ra kadi ingəi kəm

* **20:41** 20:41 Kristi lé kər mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

lo 'pai-né ta kí sòbi dɔ-m adi dow-je. ¹⁴ †Ooi maji, ta kí à pai kɔrɔ-né ta dɔ-si-ti lé, 'laji dɔ-ti kete al. ¹⁵ Kɔɔtalə maŋ ya m'a kadi-si gosi, kí à dum dɔ njéba-je lə-si lay rəm, bá m'a kadi-si ta kí a pai ə d'a kasi naji al rəm tɔ. ¹⁶ Njékoji-si-je, kí ngankɔ-si-je, kí noji-si-je, kí nam-si-je ya d'a kun dɔ-si, ə d'a kadi 'tol dow-je na dan-si-ti. ¹⁷ Dow-je lay ya d'a kosi-si kí ta kɔɔ ta lə-m ya, ¹⁸ ngá bəl dɔ-si káre ya káre à kɔr kusi kɔgi al. ¹⁹ Kuwə rɔ ngá bá ndil-si à kaji-né. ²⁰ Loki ooi kí asgar-je 'gəə dɔ bebo Jorijalem rəm, kadi 'gəi maji; tuji liə nɔy ngosi. ²¹ Beba kadi dow-je kí d'isi dɔnangi Jude-ti, d'ay d'ow dan mbal-je-ti; ə dɛ kí d'isi mɛɛ bebo Jorijalem-ti rəm, kadi 'teɛ kɔgi, bá dow-je kí d'a ndɔrɔ-je káre, kadi 'təl 'ree mɛɛ bebo Jorijalem-ti gogi al ngá rəm tɔ. ²² Kɔɔtalə ndɔ-je kinlé à to ndɔ dalba, bə kɔ kadi ta-je lay kí 'ndangi mɛɛ mbete-ti lə Lubə lé, né-é ra né. ²³ Ə mɛɛ ndɔ-é-je-ti kin, tuji kí à kusi dɔ dené-je-ti kí njésəm kí dɛ kí d'isi d'adi mba ngan-je à tɔ ban ən ə! Kɔɔtalə kɔ kí na ya à kusi dɔnangi-ti kin rəm, bá wɔngi à ra Lubə dɔ dow-je-ti kin rəm tɔ. ²⁴ Dow-je kí mɛɛ bebo-ti kinlé d'a koy yo kiyəɔ rəm, d'a kuwə dɛ kí nɔ-je kɔ kɔw ra-dé bə-ti dan gin dow-je-ti lay. Ə bebo Jorijalem rəm, gin dow-je kí 'to jipi-je al d'a mbəjrə nja-dé-ti sar kadi dɔkaglo lə dow-je kí 'to jipi-je al kin asi-né.»

²⁵ †«Né-je kí tɔ bəl-bəl ya à ra né kəm kádi-ti, kí kəm nɔy-ti, kí kəm kərɔwɔ-je-ti; ká babo kí à ba wuu-wuu kí man-é kí à tal bum-bum ya à ra kadi gin dow-je kí dɔnangi-ti né lay ya, bəl à kində bandi-dé bati gangi. ²⁶ Tógi-je kí dɔrɔ-ti à yəki, adi dow-je kí d'a kisi gir dɔ né-ti kí à ree dɔ dɔnangi-ti kinlé, bəl ya à tɔl-dé. ²⁷ †Bəy bá d'a koo Ngon lə dow à kisi ree dan kilndi-ti kí tógi, kí riɓa kí na. ²⁸ Loki ooi né-je kin ulə gin kadi ra né rəm, adi mɛɛ-si nda kɔy, ə adi dɔ-si tɔ kí taá, kɔɔtalə nɔy ngosi kadi Lubə taa-si ilə-si taá.» ²⁹ Go-ti, Jeju pa sə-dé ta kə gosta pané: «Ooi kagi kote ə ooi ndəgi kagi-je kí lay tɔ. ³⁰ Loki ooi mbi kagi-je isi iti rəm, səi 'gəi kí nɔy bá nɔy ngosi. ³¹ Bə ya tɔ, loki ooi kí né-je kinlé isi ra né rəm, kadi 'gəi kí kɔbɛ lə Lubə nɔy ngosi tɔ. ³² Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí dow-je kí d'isi kəm né kin d'a koy lay al ya né-je kinlé à ra né. ³³ Dɔrɔ-je kí dɔnangi kin d'a goto, ngá ta-je lə-m lé à goto al ya sartagangi.»

³⁴ «Indəi kəmkaa dɔ rɔ-si-ti, né nékuso kí mbé-ti-je, kí ra gɔyibi, kí mɛɛ kə kəkəkə kɔ né-je kí dɔnangi-ti né à kɔ ra-si kadi mɛɛ-si i oy səl dɔ rɔ-si-ti, kadi ndɔ kin i ubə-si nangi busi. ³⁵ Ndɔ kinlé, dow-je kí dɔnangi-ti né lay ya à kubə-dé nangi busi toki gum kí kilə kin bə. ³⁶ Ən ə isi kəm dɔ rɔ-si-ti ə 'pai ta kí Lubə kí ndɔ-je lay kɔ kadi ingəi tógi 'teɛ-i-né kɔgi ta né-je-ti lay kí ow kí ra né kinlé rəm, kadi ai-né takəm Ngon lə dow-ti rəm tɔ.»

³⁷ †Kada lé, Jeju ndɔ dow-je né takəy-ti lə Lubə ə ndɔ rəm, lo tɔ-é tɔ dɔ mbal-ti kí 'ba-é mbal kə kagi Olibiye-je-ti tɔ. ³⁸ Dow-je lay ya 'teɛ kí ndɔge ra-ti d'ow rɔ-é-ti takəy-ti lə Lubə kɔ koo ta liə.

22

Ta kí dɔ kun dɔ Jeju-ti

Mat 26:1-16; Mar 14:1-16

¹ Loki ndɔ ra nɔy kí 'ra kí mbə kí əm goto-ti kí 'ba-é Paki nɔy ngosi lé, ² njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kí njéndɔ dow-je ndukun-je 'sangi kəm rəbi tɔl Jeju. Ngá dɛ 'bəl kosi dow-je.

³ Beba Satə ur mɛɛ Judasi-ti kí 'ba-é Iskariyoti kí to kí káre dan njéndɔ né-je-ti lə Jeju kí dɔgi gidi-é joo lé, ⁴ adi ow ingə njékun dɔ njégugnə-je, kí njékun dɔ njéngəm takəy lə Lubə, adi d'ɔji-na ta dɔ kəm rəbi-ti kí kadi n'ilə-né Jeju ji-dé-ti. ⁵ Beba rɔ-dé nəl-dé na adi d'un mindi-dé kadi d'adi-é là. ⁶ Judasi lé ndigi ə ulə gin sangi kəm rəbi kí kadi n'ilə-é-né ji-dé-ti kadi kosi dow-je 'gə lo-é al.

Jeju ində gin nékuso nam

Mat 26:17-30; Mar 14:12-25; 1Kɔ 11:23-29

⁷ Ndɔ ra nɔy kí 'ra kí mbə kí əm goto-ti kí to ndɔ kí tɔ kadi d'ilə-né məsi ngonbati ra nɔy Paki nangi asi. ⁸ Ə Jeju ulə Piyər-je kí Jə pané: «Owi, 'rai nékuso Paki kete kɔ kadi j'ow j'usoi.» ⁹ Dɛ 'dəji-é 'pané: Lo kí rá bá i 'ndigi kadi j'ra nékuso Paki lé titi j'adi-wa? ¹⁰ Jeju ilə-dé-ti pané: «Ooi bə, loki owi mɛɛ bebo-ti lé, a kingəi dingəm kí uti gum man, rəm ə 'ndoli go-é owi mɛɛ kəy-ti kí ə à kow-ti, ¹¹ ə idəi njékəy lé 'painé: «Njéndɔ dow-je né pané j'dəji-sé mɛɛ kəy kí rá bá n'a kuso né Paki-ti kí njéndɔ né-je lə-n'ə wa?» ¹² Ə ə à kɔji-si kəy káre kí mɛɛ-é tati pəl-pəl kí tɔ dɔ madi-é-ti taá, kí né-je lay tɔ-ti; lo kin bá a rai nékuso titi.» ¹³ Beba dɛ d'ɔti d'ow rəm, d'ingə né-je lay titi kí Jeju idə-dé-né lé ə dɛ 'ra nékuso Paki lé.

¹⁴ Loki dokàdì kuso né Paki asi lé, Jeju isi ta nékuso-ti kì njékowkulø-je liø. ¹⁵ Rømə ē idø-dé panè: M'ndigi nā kadi m'uso sø-si né Paki kete tá-je m'ingø kò! ¹⁶ Beba m'a kidø-si røsi kí m'a kuso sø-si gogi al ya sar kadi kør mēē-é kí aa njay tò-né kòŕbe-ti læ Lubø. ¹⁷ Beba ē un kobi kí man nduu tò-ti, ra oiyo Lubø ø panè: 'Taai, ø umi surum-surum. ¹⁸ Ø m'a kidø-si røsi. Kì nè kow kì kete kinlé, m'a kay man nduu kin gogi al ya sar kadi kòŕbe læ Lubø ree-né.

¹⁹ Go-ti, ē un mbø, ø ra oiyo Lubø bá uwø gangi danā adi-dé ø panè: E kinlé to daji rø-m kí to kí kadi kdo ta læ-si, 'rai bè-bè kadi mēē-si ole-né dø-m-ti. ²⁰ Bè ya to, go né kuso-ti lé ē un kobi kí man nduu tò-ti ø panè: E kinlé to mæsi-m, mæsi kulønoji kí sigi kí Lubø adi ungi kogi kdo ta læ-si.

²¹ Ngā ooi, njèkun dø-m lé isi sø-m ta nékuso-ti nè. ²² Beba Ngon læ dow à koy titi kí Lubø oji-né, ngā tuji bá à kusi dø dow-ti kí njèkun dø-é lé. ²³ Beba dē 'døji-nā ta dan-dé-ti yó kí nè 'panè sé nā ya dan-dé-ti ø à ra né kin wa?

Se nā to kí boy nā wa?

Jā 13:2-17; Mat 18:1-4; Mar 10:35-45

²⁴ 'Go-ti, njéndó né-je læ Jeju 'gaki-nā dø ta-ti kí sobi dø dow kí à to kí boy nā dan-dé-ti. ²⁵ Adi Jeju idø-dé panè: Ngar-je kí njékø gin dow-je kí gay-gay kí dønangi-ti nè lé, d'ulø kəm dow-je ndoo nā ø 'boy-je kí njékow kì tógi dø dow-je-ti lé, d'adi dow-je 'bā-dé «Njérakullø-je.» ²⁶ †Søi rømə à tò bè dan-si-ti al. Ngā kadi dow kí to 'boy nā dan-si-ti lé, tøl rø-é titi ngon kí ndē bè ø kadi njékøŕbe dø madí-é-je-ti lé, tøl njérakullø kadi-dé. ²⁷ †Njèkisi ta nékuso-ti bá to kí 'boy øse njèkadi nékuso bá to kí 'boy wa? To njèkisi ta nékuso-ti ya al wa? Ngā mā bá m'isi dan-si-ti titi njérakullø kadi-si bè.

²⁸ Søi rømə, søi 'toi njèkuwø rø-si ngā kindø rø-si kò-ti nati sø-m. ²⁹ Gin-é kin bá titi kí Bøbi-m uwø-né dø kòŕbe adi-m lé, mā m'uwø dø kòŕbe m'adi-si to. ³⁰ †Kdo kadi mēē kòŕbe-ti læ-m lé, usoi sø-m rəm, ayi sø-m rəm, bá a kisi dø kalikòŕbe-je-ti kdo gangta dø gin Israyel-je-ti kí dōgi gidi-é joo lé rəm to.

Jeju idø Piyør panè n'a naji kí n'gø-n'è al

Mat 26:31-35; Mar 14:27-31; Jā 13:37-38

³¹ 'Babe panè: Simø, Simø! 'Oo, Satā dēji nā kadi n'siyø-si titi kí dow siyø-né ko kin bè. ³² Ngā mā m'pa ta kì Lubø kdo ta læ-i, kdo kadi kadmēē læ-i tøl yay al. Ø i rømə, loki 'a tøl ree rø-m-ti gogi lé, 'mbusi nja ngankø-i. ³³ Piyør lé idø-é panè: 'Babe, m'isi dø nja-m-ti kadi lé, to dangay kàrè m'ow-ti sø-i rəm, to koy kàrè m'oy sø-i nati rəm. ³⁴ Beba Jeju ilø-é-ti panè: 'Piyør, 'oo maji, bøne kin ya 'a naji panè 'gø-m al 'gø-m al ya nja mutø bá kunjø à nø bøy.

Ta kí dø là-ti kì dø mbu-ti, kì dø kiyørø-ti

³⁵ 'Beba Jeju idø-dé bøy panè: Ndøki m'ulø-si ó owi kì mbu là al rəm, uni mbu kow mba al rəm, bá owi kì saba al rəm lé se né madí nal-si wa? Dē d'ilø-é-ti 'panè: Né ya kàrè nal-ji al. ³⁶ E tøl idø-dé panè: Ngā kí nè kinlé, dow kí ow kì mbu là rømə, kadi un, bá dow kí ow kì mbu kow mba kàrè kadi un to; ngā dow kí kiyørø liø goto rømə, kadi un kubi kul liø ndogi ø ndogi-né kiyørø kàre. ³⁷ M'idø-si røsi, ta-je kí 'ndàngi mēē mbete-ti kí aa njay lé, tò kadi né-é tēē dø-m-ti ya. 'Ndàngi 'panè: «'Tidø-é dan bokaya-je-ti.»

Adi ta-je kí 'ndàngi sobi dø-m lé, né-é à ra né ya. ³⁸ Rømə njéndó né-je 'panè: 'Babe, 'oo kiyørø ø ra joo tin. Ø ē ilø-dé-ti panè: 'J'adi ta kin asi bè.

Jeju ow dø mbal kq kagi Olibiye-je-ti

Mat 26:36-46; Mar 14:32-42; Jā 18:1-2

³⁹ Beba Jeju tēē mēē bebo-ti isi ow dø mbal kq kagi Olibiye-je-ti titi kí ē ow-né kete-kete ø njéndó né-je liø d'un go-é.

⁴⁰ Loki 'ow tēē lo-é-ti lé, ē idø-dé panè: «'Pai ta kì Lubø kdo kadi nénā tēē dø-si-ti rømə usi al.» ⁴¹ Rømə ē ø rø-é ngøngø asi kilø ør ji kàre, bá øsi mækøji-é nangi pa ta kì Lubø, ⁴² panè: Bøbi-m, kinø 'ndigi rømə 'itø kò kí nā kin kì rangi dø-m-ti. Lé bè ya kàrè, kadi né kí mēē-m mā ndigi bá 'ra al, ngā kadi 'ra né kí mēē-i i bá ndigi. ⁴³ Beba malayka kàre i dørā-ti tēē siø busi kdo kadi-é tógi. ⁴⁴ Mēē Jeju gangi man adi pa ta kì Lubø kì tógi-é lay, adi tæi-é tusi nangi titi-nā kì koo mæsi kí tusi nangi kin ya bè. ⁴⁵ Go ta-ti kí Jeju pa kì Lubø lé, ē i taà tøl ree ingø njéndó né-je rømə, mēēkø tøl-dé kì bi, ⁴⁶ adi Jeju pa sø-dé panè: Kin to ri! 'Toi bii! Ii taā, 'pai ta kì Lubø, kdo kadi nénā tēē dø-si-ti rømə usi al.

† 22:24 22:24 Mat 18:1; Mar 9:34; Luk 9:46 † 22:26 22:26 Mat 23:11; Mar 9:35 † 22:26 22:26 Mat 20:25-27; Mar 10:42-44 † 22:27 22:27 Jā 13:12-15 † 22:30 22:30 Mat 19:28 † 22:35 22:35 Mat 10:9,10; Mar 6:8,9; Luk 9:3; 10:4

Ta kí sòbi dɔ kuwə Jeju

Mat 26:47-56; Mar 14:43-50; Jq 18:3-12

⁴⁷ Ngà loki Jeju a pa ta bəy ya rəmə, kosi dow-je 'teɛ busi, ə dow káre dan njéndó né-je-ti kí dɔgi gidi-é joo kí 'bá-é Judasi bá ɔr nɔ-dé; ɛ ɔw rɔ Jeju-ti kadi n'uwə-é kí kàdi-n'è-ti. ⁴⁸ Ngà Jeju idə-é panè: Judasi, ra lapiya dow kuwə-é-né kí kàdi-i-ti bá to né kilə Ngon lə dow ji dow-je-ti al ban wa! ⁴⁹ Ngà loki dɛ kí d'á kɔ Jeju d'oo né kí ɔw ra né lé bè rəmə 'dɔji-é 'panè: 'Babe, j'jəngi-dé kí kiyəɔ-je lə-ji kin wa? ⁵⁰ Ə ngonnjəkullə lə burə dɔ njégugnə-je lə Lubə lé, dow káre dan njéndó né-je-ti, tugə mbi-é kí dɔ jikol ndoy ɔr. ⁵¹ Ngà bá Jeju panè: Inɔi-dé adi 'ra. Ə ɛ ɔdi rɔ mbi dingəm lé rəmə, ra adi mbi-é təl tɔ maji gogi. ⁵² Go-ti, Jeju idə njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kí njékun dɔ njéngəm takəy lə Lubə, kí 'ngatɔgi-je lə jipi-je kí 'ree kɔ kuwə-é lé panè: Səi ooi-mi kí bəkaya dow bá 'reei kí kiyəɔ-je kí salangi-je wa? ⁵³ †Nɔ-je lay ya m'isi sə-si takəy-ti lə Lubə ya ə uwəi-mi al, ngà dɔkàdi kí né kinlé, to dɔkàdi lə-si, to dɔkàdi lə tɔgi kí lo ndul-ti.

Ta kí sòbi dɔ naji kí Piyər naji panè n'gə Jeju al

Mat 26:57-75; Mar 14:53-72; Jq 18:12-27

⁵⁴ Loki d'uwə Jeju rəmə, dɛ d'ɔr-é d'ɔw siə bə lə burə dɔ njégugnə-je lə Lubə ə Piyər njiyə go-dé-ti adi rəbi-é rà dɛki sə-dé. ⁵⁵ Dow-je 'ra pər panata d'isi ta-ti ə Piyər ɔw isi sə-dé ta-ti to. ⁵⁶ Ngonnjəkullə kí dené káre oo Piyər isi ta pər-ti rəmə, oo-é gérərə ə panè: Dingəm kinlé to njenjey kɔ Jeju to. ⁵⁷ Ngà Piyər naji panè: «Dené! M'gə-é al.» ⁵⁸ Sə go-ti ya rəmə dow kí rangi oo-é ə panè: «I kàre 'to kí dan-dé-ti to.» Ngà dingəm lé Piyər ilə-é-ti panè: «Kuy! M'to kí dan-dé-ti al.» ⁵⁹ Asi kàdi káre je bè go-ti lé, dow kí rangi ree pa ta a dɔ-ti njangi panè: «Tɔgro-ti ya, dingəm kinlé to njenjey siə to; kɔ ɛ to dow kí donangi Galile-ti to.» ⁶⁰ Ngà Piyər ilə-é-ti panè: «I lé, ta ri bá 'ndigi pa kàre mə m'gə al.» Loki ɛ a pa ta kí pa ya bəy rəmə kunjə nɔ. ⁶¹ Bəba 'Babe təl kəm-é oo Piyər gérərə rəmə meɛ Piyər ole dɔ ta-ti kí kete 'Babe pa siə panè: «Bone kin ya 'a naji panè 'gə-m al 'gə-m al nja mutə bá kunjə à nɔ bəy.» ⁶² Bəba Piyər teɛ ndaa-ti ə nɔ kí meɛkɔ nɔ.

⁶³ Dingəm-je kí d'á 'ngəm ta Jeju lé, sɔki-é, bá 'tində-é rəm to. ⁶⁴ Dɛ 'dɔɔ kəm-é kí takubi bá dɔji-é 'panè: «'Adi Lubə idə-i ə 'pa adi j'oo sé to nɔ bá ində-i wa?» ⁶⁵ Bəy bá 'pa siə takəbi-je kí rangi nɔ dɔ-ti.

Ka Jeju nɔ 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je

Mat 26:59,63-65; Mar 14:55,61-64

⁶⁶ Loki lo aa rəmə, 'ngatɔgi-je lə jipi-je, kí njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kí njéndó dow-je ndukun-je 'kəw-nɔ lay bá 'ree kí Jeju nɔ 'boy-je-ti kí 'to njégangta-je lə-dé. ⁶⁷ Bəba 'dɔji-é 'panè: «Kinə 'to Kristi* lé rəmə, 'idə-ji.» ɛ ilə-dé-ti panè: «Lé m'idə-si ya kàre a taai ta lə-m al rəm, ⁶⁸ bá kinə m'dɔji-si ta kàre, a kiləi-mi-ti al rəm to. ⁶⁹ Ngà kí nè kɔw kí kete kinlé, Ngon lə dow à kisi dɔ jikol Lubə-ti kí njétɔgi.» ⁷⁰ Bəba dɛ lay ya 'panè: «Adi 'to Ngon lə Lubə ən nɔ?» ɛ təl ilə-dé-ti panè: «Tití kí səi 'pai-né lé, m'to Ngon lə Lubə ya!» ⁷¹ Bəba dɛ 'panè: «J'owi ndoo koo ta ta dow kí rangi-ti bəy ban wa! Kɔ jəi ya j'ooi ta lé ta-é-ti kí mbi-ji.»

23

D'ɔw kí Jeju nɔ Pilati-ti

Mat 27:2,11-14; Mar 15:1-5

Jq 18:28,33-38

¹ Bəba d'í kí kosi-dé lay ya d'ɔw kí Jeju nɔ Gubərnər Pilati-ti. ² Lo-é-ti nɔɔ bá dɛ 'tilə ta-je dɔ-é-ti 'panè: Dingəm kanlé, né kí a ra bá j'uwə-é dɔ-ti ən: ɛ a sulə gin dow-je lə-ji kadi 'ra dɔngə, kadi d'adi lambo Sejar ngar kí boy lé al rəm, bá a dɔ-ti panè: N'è ya n'to Kristi*, adi n'to ngar. ³ Pilati dɔji-é ta panè: «'To ngar lə jipi-je wa?» Jeju ilə-é-ti panè: «Ta ya teɛ ta-i-ti tin.»

⁴ Bəba Pilati idə njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kí kosi dow-je lé panè: Né kí maji al káre kí dingəm kanlé ra kí kadi m'gangi-né ta dɔ-é-ti ya m'oo al. ⁵ Ngà dɛ 'pa par-par 'panè: ɛ ulə gin-é donangi Galile-ti nɔ ya sulə dow-je meɛ néndó-je-ti liə, ree un-né donangi Jude lati-latí, bá ree-né njal rɔ-ji-ti nè tin. ⁶ Loki 'ba ri donangi Galile-ti wa? ⁷ Loki Pilati oo kí Jeju to dow kí meɛ bəkɔ-ti lə Erodí lé, ɛ ulə siə rɔ-é-ti, kdɔtalə meɛ ndɔ-é-je-ti kinlé Erodí kàre, isi bəbo Jorijaləm-ti nɔɔ to.

† 22:53 22:53 Luk 19:47; 21:37 * 22:67 22:67 Kristi lé kor meɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. * 23:2 23:2 Kristi lé kor meɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

D'ow kà Jeju nɔ̄ Erodì-tì

⁸ Loki Erodì oo Jeju lé, rɔ́-é nɔ̄l-é nɔ̄ kɔ̄tɔlɔ̄ low nɔ̄ ya ɛ ndingɔ̄ kadi n'oo-é, kɔ̄ dow-je 'pa ta liɔ̄ d'adi-é oo, adi ɛ indɔ̄ mee ɔ̄-ti kadi n'oo Jeju lo ra nékɔ̄ji-je-ti. ⁹ Erodì dɔ̄ji Jeju ta-je nɔ̄ ya, ngà Jeju ilɔ̄-é-ti al. ¹⁰ Njékun ɔ̄ njégugnɛ́-je lɔ̄ Lubɔ̄, kɔ̄ njéndó dow-je ndukun-je d'á lo-é-ti nɔ̄ɔ̄ ɔ̄ 'tilɔ̄ ta do Jeju-ti kɔ̄ rɔ̄tungɔ̄-dé nɔ̄. ¹¹ Erodì kɔ̄ asgar-je liɔ̄ d'ɔ̄nji Jeju dɛɛ. Dɛ 'sɔ̄kí-é, d'ulɔ̄ kubi kɔ̄ maji nɔ̄ rɔ̄-é-ti ɔ̄ 'sɔ̄kí-é rɔ̄m, ngà bá d'ulɔ̄ siɔ̄ rɔ̄ Pilati-ti gogi. ¹² Nɔ̄-é-ti kin ya Pilati-je kɔ̄ Erodì kɔ̄ 'to njéba-je lɔ̄-nɔ̄ lé, 'tɔ̄l-né nam-nɔ̄-je. ¹³ Pilati kɔ̄w njékun ɔ̄ njégugnɛ́-je lɔ̄ Lubɔ̄, kɔ̄ 'boy-je lɔ̄ jipi-je, kɔ̄ kosi dow-je ɔ̄ idɔ̄-dé panɛ́: ¹⁴ Dingɔ̄m kanlé, sɔ̄i 'painɛ́ to njɛsulɔ̄ dow-je kadi 'ra dɔ̄ngá bá sɔ̄i 'reei-né siɔ̄ rɔ̄-m-ti. Ngà, ooi bè, m'dɔ̄ji-é ta-je takɔ̄m-si-ti nè ɔ̄ né-je kɔ̄ sɔ̄i 'tilɔ̄i ta-é ɔ̄-é-ti lé, né kɔ̄ maji al káre ya kɔ̄ ɛ ra kàrè m'oo al. ¹⁵ Erodì kàrè oo né kɔ̄ maji al kɔ̄ dingɔ̄m kanlé ra al tɔ̄. Kɔ̄tɔlɔ̄ ɛ ɔ̄ tɔ̄l ulɔ̄ siɔ̄ rɔ̄-ji-ti nè gogi tin. Yɔ̄n, dingɔ̄m kanlé, né kɔ̄ ɛ ra kɔ̄ asi koy-é ya goto. ¹⁶ Bɛba m'a kadi 'tindɔ̄-é kɔ̄ ndɔ̄y marɔ̄w ya ɔ̄ m'a kilɔ̄-é taá. ¹⁷ [Nɔ̄ do nɔ̄y Paki-je lay ya, lí ri-ri kàrè Pilati à kilɔ̄ dangay káre taá kadi-dé.] ¹⁸ Ngà dow-je lay ya d'ur kool nati boy 'panɛ́: «Tɔ̄l dow kan ɔ̄ ilɔ̄ Barabasi taá adi-ji.» ¹⁹ Barabasi lé, d'uwɔ̄-é kɔ̄tɔlɔ̄ ndoki sulɔ̄ dow-je adi 'ra wɔ̄ngi mee bɛbo-ti rɔ̄m. Bá d'uwɔ̄-é kuwɔ̄ tɔ̄l dow rɔ̄m tɔ̄. ²⁰ Pilati ndigi kilɔ̄ Jeju taá, adi ɛ tɔ̄l pa sɔ̄-dé ta ɔ̄-ti ya bɔ̄y.

²¹ Ngà dɛ 'tur kool mbiti-mbiti 'panɛ́: «'Bɔ̄-é kagdɔ̄si-ti! 'Bɔ̄-é kagdɔ̄si-ti!» ²² Pilati lé, tɔ̄l dɔ̄ji-dé kɔ̄ njékungi-ti mutɔ̄ panɛ́: «ɔ̄ to majal ri ya bá Jeju lé ra wa?» Né kɔ̄ ɛ ra kɔ̄ asi kadi dow tɔ̄l-é-né ya mɔ̄ m'oo al. Adi m'a kadi 'tindɔ̄-é kɔ̄ ndɔ̄y marɔ̄w ya ɔ̄ m'a kilɔ̄-é taá. ²³ Ngà dɛ 'tur kool boy-boy, 'dɔ̄ji-é-né par-par kadi 'bɔ̄-é kagdɔ̄si-ti kɔ̄ bɔ̄ ya, adi ndi-dé ba nduy-é pitim. ²⁴ Rɔ̄mɔ̄, Pilati un ndu kadi toki 'ra né kɔ̄ dɛ 'dɔ̄ji lé d'adi-dé. ²⁵ Bɛba dow kɔ̄ d'uwɔ̄-é kɔ̄tɔlɔ̄ wɔ̄ngi kɔ̄ ndoki ɛ sulɔ̄ dow-je adi 'ra mee bɛbo-ti rɔ̄m, kɔ̄tɔlɔ̄ to kɔ̄ ɛ to njɛtɔ̄l dow rɔ̄m lé bá Pilati ilɔ̄-é taá, kɔ̄ ɛ bá dɛ 'dɔ̄ji kadi ilɔ̄-é taá. Rɔ̄mɔ̄ Jeju bá ɛ ilɔ̄-é ji-dé-ti kadi 'ra siɔ̄ né kɔ̄ mee-dé ndigi.

Ta kɔ̄ sɔ̄bi ɔ̄ bɔ̄ Jeju kagdɔ̄si-ti

Mat 27:31-56; Mar 15:20-41; Jɔ̄ 19:16-37

²⁶ Loki d'isi d'ow kà Jeju lé, dingɔ̄m káre bè kɔ̄ bɛbo Sirɛn-ti, ri-é lɔ̄ Simɔ̄ i ndɔ̄rɔ̄, ya rɔ̄mɔ̄ d'uwɔ̄-é gɔ̄sɔ̄sɔ̄ ya d'indɔ̄ kagdɔ̄si ɔ̄-é-ti d'adi-é uti go Jeju-ti. ²⁷ Kosi dow-je kɔ̄ 'tò nduy-nduy ya d'un go Jeju; ɔ̄ dené-je kɔ̄ dan-dé-ti 'tindɔ̄ kadi-dé, 'ndingɔ̄ rɔ̄-dé kɔ̄ ta liɔ̄. ²⁸ Bɛba Jeju tɔ̄l kɔ̄m-é kɔ̄ rɔ̄ dené-je-ti lé idɔ̄-dé panɛ́: Mandi-je kɔ̄ bɛbo Jorijalɛm-ti, 'nɔ̄i-mi al; sɔ̄i ya 'nɔ̄i rɔ̄-si ɔ̄ 'nɔ̄i ngan-si-je tɔ̄. ²⁹ Kɔ̄tɔlɔ̄ ndɔ̄-je ɔ̄w ree nɔ̄ɔ̄ kɔ̄ dow-je d'a panɛ́: Kujdené-je bá 'to njénékumɔ̄-je! Dené-je kɔ̄ d'oji ngan-je al, kɔ̄ dɛ kɔ̄ ngon il mbá-dé al bá 'to njénékumɔ̄-je! ³⁰ 'Nɔ̄-é-ti kinlé, dow-je d'a kidɔ̄ mbal-je panɛ́: 'Tusi ɔ̄-ji-ti! ɔ̄ d'a kidɔ̄ mbal-je kɔ̄ goji panɛ́: Uti ɔ̄-ji! ³¹ Kɔ̄tɔlɔ̄, kinɔ̄ dow-je 'ra né-je kɔ̄ bè kin kɔ̄ kagi-je kɔ̄ mbál lé, kagi-je kɔ̄ tuti ɔ̄ jè à tanɔ̄ ban ngà ɔ̄n wa?

³² 'Ree kɔ̄ bokaya-je joo kɔ̄ d'a tɔ̄l-dé nati kà Jeju tɔ̄.

³³ Loki d'ow 'tɛɛ lo-ti kɔ̄ 'bɔ̄-é «lo ka ɔ̄ dow» lé, 'bɔ̄ Jeju kagdɔ̄si-ti lo-é-ti nɔ̄ɔ̄ rɔ̄m, bá bokaya-je kɔ̄ joo lé kàrè, 'bɔ̄-dé kagdɔ̄si-je-ti tɔ̄. 'Bɔ̄ ɛ kɔ̄ káre ɔ̄ jikol-é-ti ɔ̄ ɛ kɔ̄ káre bá 'bɔ̄-é ɔ̄ jigɔ̄l-é-ti tɔ̄. ³⁴ Je panɛ́: Bɔ̄bi-m, 'inɔ̄ go kɔ̄gi adi-dé, kɔ̄tɔlɔ̄ né-je kɔ̄ d'á 'ra kinlé, gɔ̄ ya bá 'gɔ̄ al. Dɛ 'lɔ̄bi-nɔ̄ kubi-je liɔ̄ kɔ̄ kɔ̄m rɔ̄bi mbare kɔ̄ kɔ̄si. ³⁵ Dow-je d'á d'ingɔ̄-d'ingɔ̄ lo-é-ti kinlé, d'á d'oo né-je kɔ̄ isi ra né lé. Ngà 'boy-je lɔ̄ jipi-je 'sɔ̄kí Jeju 'panɛ́: Dow-je kɔ̄ rangi bá ɛ aji-dé; kinɔ̄ ɛ to Kristi, dow kɔ̄ Lubɔ̄ mbɔ̄ti-é lé ngà aji rɔ̄-é to ngà nɔ̄. ³⁶ Asgar-je kàrè 'sɔ̄kí Jeju tɔ̄. Dɛ 'ree kɔ̄ man nduu kɔ̄ masi d'adi-é, ³⁷ ɔ̄ 'panɛ́: «Kinɔ̄ 'to ngar lɔ̄ jipi-je rɔ̄m, i ya 'aji rɔ̄-i adi j'oo nɔ̄!» ³⁸ 'Ndangɔ̄ ta bɔ̄grɔ̄-ti 'bɔ̄ ɔ̄-é-ti taá 'panɛ́: E kanlé, to ngar lɔ̄ jipi-je.

³⁹ Bokaya-je kɔ̄ 'bɔ̄-dé kagdɔ̄si-je-ti lé, ɛ kɔ̄ káre pa ta sɔ̄kí-né Jeju panɛ́: I ya bá 'to Kristi lé al wa? I ya 'aji rɔ̄-i ɔ̄ jè 'aji-ji tɔ̄ ngà nɔ̄! ⁴⁰ Ngà ɛ kɔ̄ káre lé bá ndangɔ̄-é panɛ́: I lé, 'bɔ̄l Lubɔ̄ al wa? Ta kɔ̄ 'gangɔ̄ ɔ̄-i-ti kinlé, ɛ ya 'gangɔ̄ ɔ̄-é-ti tɔ̄ al wa? ⁴¹ Jɛ lé, ta kɔ̄ 'gangɔ̄ ɔ̄-ji-ti kinlé to tó-é ya, kɔ̄tɔlɔ̄ to kullɔ̄ ra-ji-je ya bá j'á j'ugɔ̄ kurɔ̄-é tin. Ngà ɛ kanlé, né kɔ̄ maji al káre ya kàrè ɛ ra al. ⁴² Go-ti, ɛ tɔ̄l idɔ̄ Jeju panɛ́: Nɔ̄ kɔ̄ á ree kɔ̄ kɔ̄bɛ lɔ̄-i rɔ̄mɔ̄, 'adi mee-i ole ɔ̄-m-ti. ⁴³ Jeju ilɔ̄-é-ti panɛ́: 'Oo maji, m'a kidɔ̄-i rasi; bɔ̄ne kin ya 'a kisi sɔ̄-m nati bɛ kisi maji-ti lɔ̄ Lubɔ̄.

Koy Jeju

Mat 27:45-56; Mar 15:33-41; Jɔ̄ 19:28-30

⁴⁴ Loki kadi à kɔ̄ jam ɔ̄ bɛ-ti je bè ya rɔ̄mɔ̄, lo ndul ndi-ndi ɔ̄ dow-je-ti kɔ̄ ndangɔ̄-ti nè lay sar ya kadi kɔ̄ mutɔ̄ kɔ̄ losɔ̄lɔ̄ asi-né. ⁴⁵ Né uti kɔ̄m kadi adi lo ndul ndi-ndi ɔ̄ kubi gangɔ̄ mee kɔ̄y lɔ̄ Lubɔ̄ til danɔ̄ lo joo. ⁴⁶ Jeju ilɔ̄ bɔ̄bi ndi-é nangɔ̄ panɛ́: «Bɔ̄bi-m, m'ulɔ̄

† 23:17 23:17 Ta-je kɔ̄ tɔ̄ mbunɔ̄ né-ti kinlé [...] goto mee mbete-je-ti kɔ̄ dosay kɔ̄ dan-ti-je kɔ̄ 'ndangɔ̄ kɔ̄ ji-dé kɔ̄ ta greki. † 23:30 23:30 Ntd 6:16

ndil-m meɛ ji-i-ti.» Loki Jeju pa ta kin bè ya rəmə, uwə ta-é nati. ⁴⁷ Loki njèkun do kuti asgar-je kí bu oo né kí ra né kin bè lé, osi gaji Lubə panè: «Tɔgrɔ-ti ya, dingəm kinlé, to dow kí njururu.»

⁴⁸ Loki kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy kí 'ree d'a lo né-je-ti kinlé, d'oo né-je kí ra né lé bè rəmə, 'tində kàdì-dé taá-taá 'təl-né kí bee. ⁴⁹ 'Dow-je lay kí 'gə Jeju rəm, dené-je kí d'i siə donangi Galile-ti nu ya 'dan-é 'ree siə lé, d'a ngərangi bá d'a d'oo né-je kí isi ra né lé.

Ta kí sobi do dubi Jeju

Mat 27:57-61; Mar 15:42-47; Jq 19:38-42

⁵⁰ Dingəm madi isi nɔɔ to kí káre dan 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je, ri-é lə Jojepi, to dow kí maji, bá to dow kí njururu rəm tɔ. ⁵¹ Jojepi lé, ta-é asi-nə sə-dé do ndu-ti kí d'oo kinlé al rəm, bá ində rɔ-é nati sə-dé do kullə ra-dé-je-ti kin al rəm tɔ. Ɛ to dow kí Arimate, bebo-ti lə jipi-je; ɛ isi ngəbi kɔbe lə Lubə kí à ree. ⁵² Jojepi ɔw rɔ Pilati-ti dəji-é nin Jeju lé. ⁵³ Beba ɛ ɔr-é kagdəsi-ti, ɓir-é kà takubi ngá bá ɔw ilə-é be nin-ti kí to mbal bá 'sɔki. To lo kí d'ilə nin-ti al ya bəy. ⁵⁴ Ndo-é-ti kinlé, to ndo koo go né-je kdo ndo taakoo, adi lo aa ya rəmə à to ndo taakoo.

⁵⁵ Dené-je kí d'i kí Jeju donangi Galile-ti nu 'ree siə lé, 'dan Jojepi, ə d'a d'oo badi lé rəm, 'tən d'oo se nin Jeju lé toki kilə be-ti ban wa? ⁵⁶ Dɛ 'təl d'ɔw bee lə-dé kdo koo go nɔkagi-je, kí ubi-je kí ətɪ maji-maji kdo ree kungi do nin-ti lé. Ndo taakoo-ti lé, dɛ 'taakoo titi kí ndukun lə Lubə oji-né lé ya tɔ.

24

Ta kí sobi do tosi kí Jeju tosi ndəl ində lo tɛɛ

Mat 28:1-10; Mar 16:1-11; Jq 20:1-10

¹ Ndo Dimasi kí ndoge rati ya dené-je 'tɛɛ kí ubi-je kí ətɪ maji-maji kí 'ra kete lé, ji-dé-ti d'ɔw-né dɔbadi-ti, ² rəmə d'oo kí ər kí d'uti-né ta badi lé toki 'nduburu kilə rangi. ³ Beba loki d'andi be nin-ti rəmə, d'oo nin 'Babe Jeju lé al. ⁴ Loki d'a kí lo ta igi-dé səl bəy ya rəmə, dingəm-je joo kí d'ulə kubi-je kí ndɔy ngilingi-ngilingi rɔ-dé-ti 'tɛɛ sə-dé busi, ⁵ adi bəl ində bandi-dé bati gangi ə d'ulə dɔ-dé nangi; ngá dingəm-je lé d'idə-dé 'panè: Dow kí isi kəm lé, kdo ri bá 'sangi-é dan nin-je-ti wa? ⁶ [Ɛ tosi ndəl ində lo tɛɛ, adi ɛ goto nè ngá.]* Adi meɛ-si ole do ta-ti kí ndɔki idə-si loki ɛ isi-né donangi Galile-ti bəy lé. ⁷ Ndɔki ɛ panè: Tò kadi d'a kilə Ngon lə dow ji njéramajal-je-ti, kadi 'bə-é kagdəsi-ti, ə ndo kí njékungi-ti mutə lé, à tosi ndəl kində lo tɛɛ. ⁸ Beba meɛ dené-je lé ole do ta-je-ti lə Jeju.

⁹ Dɛ d'osi təl dɔbadi-ti, d'ɔw d'ɔr poy né-je kinlé lay d'adi njéndó né-je liə kí dɔgi gidi-é káre lé rəm, bá d'adi ndəgi dow-je kí rangi rəm tɔ. ¹⁰ Dené-je lé, to Mari kí Magdala, kí Jan, kí Mari kí kɔ Jaki bá dené-je madi kí d'a sə-dé nati lé, d'ɔr poy-é d'adi njékɔwkulə-je lé tɔ. ¹¹ Ngá ta-je kí dené-je 'pa lé, njékɔwkulə-je d'oo kí ta mbə bè, adi 'taa ta lə-dé al. ¹² Ngá Piyar ubə nangi i taá ay ngɔdi ɔw dɔbadi-ti, ə loki d'ugi nangi gɔ lo be nin-ti rəmə, takubi-je ya par bá ɛ oo. Né kí ra né kinlé, ra adi lo ta igi-é səl adi ɛ osi yɔrɔɔ ya təl ɔw bee.

Ta kí sobi do njéndó né-je kí joo d'isi d'ɔw kí Emayusi

Mar 16:12-13

¹³ Meɛ ndo-é-ti kí káre kinlé ya, dow-je joo dan njéndó né-je-ti lə Jeju d'isi d'ɔw kí meɛ be-ti kí 'ba-é Emayusi kí to be kí kɪ bebo Jorijaləm kɔw-ti lé, à kasi kulə mɛtər dɔgi gidi-é joo ɛ bè. ¹⁴ Njéndó né-je kí joo kinlé, 'pa-nə ta do né-je-ti lay kí ra né lé taá-taá do rəbi-ti. ¹⁵ Ɛ loki d'ɔw 'pa-nə ta-je lé taá-taá 'naji-né-nə ta-ti bə-bə rəmə, Jeju ya ingə-dé ə uwə sə-dé rəbi nati. ¹⁶ Ngá kəm-dé ijə dɔ-é-ti al. ¹⁷ Jeju dəji-dé panè: To ta ri bá ɔwi 'naji-nə-ti taá-taá bè wa? Ɛ dɛ 'təl d'a nangi kí rɔkati kanəna. ¹⁸ Ngá bá ɛ kí káre kí 'ba-é Kléopasi pa siə panè: 'Dé! I ya kí kár-i-rè 'to dow kí 'isi bebo Jorijaləm-ti nè ya ə i 'panè 'gə né kí ra né meɛ ndo-je-ti kí nè kinlé al! ¹⁹ Ɛ dəji-dé panè: To ri bá ra né wa? Dɛ d'ilə-é-ti 'panè: To ta lə né kí tɛɛ do Jeju-ti kí to dow kí Najaretɪ-ti kí to njèpata kí ta Lubə-ti, kí ɛ oji tɔgi-é meɛ kullə ra-é-je-ti, kí meɛ ta pa-é-je-ti takəm Lubə-ti rəm, takəm dow-je-ti lay rəm. ²⁰ Ya rəmə dow-je lə-ji kí 'to njèkun do njégugnə-je lə Lubə, kí 'boy-je lə-ji d'ilə-é ji Pilati-ti adi gangta koy dɔ-é-ti adi 'bə-é kagdəsi-ti lé! ²¹ Jɛ j'ində meɛ-ji dɔ-é-ti kí ɛ bá à taa Israyel-je kilə-dé taá; lay bin ya rəmə né-je kin ra né bone to ndo kí njékungi-ti mutə ngá tin! ²² Bə ya kàrè, dené-je madi kí dan-ji-ti, 'ree 'pa ta kí

† 23:49 23:49 Luk 8:2,3 † 24:6 24:6 Mat 16:21; 17:22,23; 20:18,19; Mar 8:31; 9:31; 10:33,34; Luk 9:22; 18:31-33

* 24:6 24:6 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto meɛ mbete-je-ti kí dɔsəy kí dan-ti-je kí 'ndàngi kí ji-dé kí ta grəki.

or ndil-ji bøy to. Dené-je lé, 'teę kì ndoge rati ya d'ow doḅadi-ti; ²³ ngà d'ingə nin-é al. Rəmə 'təl 'ree d'idə-ji 'panè malayka-je 'teę sə-dé busi ə d'idə-dé 'panè Jeju lé, isi kəm.

²⁴ Loki 'pa bè lé, dow-je kí nā-je dan-ji-ti d'ì d'ow doḅadi-ti ə d'oo né-je titi kí dené-je 'pa-né lé ya. Ngà ę rəmə, de d'oo-é al. ²⁵ Beḅa Jeju idə-dé panè: Əiyəə, səi dow-je kí négə lə-si goto kan! Səi kí 'tadi ti-ti do ta-je-ti lay kí njépata-je kí ta Lubə-ti 'pa kan! ²⁶ Tò kadi Kristi† lé, à kingə kō-je kin bá à kingə-né ríḅa ya al wa?

²⁷ Go-ti, Jeju ì do ndukun-je-ti lə Moiyiji sar teę-né do mbete-je-ti lə njépata-je kí ta Lubə-ti ya or-dé meę ta-je lay kí mbete kí aa njay pa sobi-né do-é.

²⁸ Ngà lokì 'ree 'teę ngosi kì ngonbe kí njéndó né-je kí joo d'isi d'ow-ti lé, Jeju ra né toki dow kí ow kì dəə taá bè. ²⁹ Ngà de d'ogi-é nangi 'panè: «'Isi sə-ji nè, kdətələ, kàdi ow do kur-ti, adi ndo kàrè ow kil rəm ngá. Beḅa ę ow kəy isi sə-dé.»

³⁰ Loki isi sə-dé ta nékuso-ti rəmə, un mbə ra oiyo Lubə bá uwə gangi danə ə adi-dé. ³¹ Beḅa kəm-dé ijə yərərə adi 'gə-é ya rəmə, ę goto jeke dan-dé-ti. ³² Ə de 'dəji-nā ta 'panè: «Kete kí ow pa ta adi-ji dərəbi-ti or-ji-né meę ta-je kí meę mbete-ti kí aa njay lé, meę-ji ole wuti-wuti titi-nā né kí to pər bá ǔ-ti bè ya al wa?»

³³ Beḅa d'ì tajinati nè ya d'osi təl d'ow bebo Jorijaləm-ti gogi ə d'ingə njéndó né-je kí doęi gidi-é kàre nati kì madi-dé-je kí 'kəw-nā. ³⁴ De d'idə de kí joo lé 'panè: «Təgrə-ti ya, 'Bəḅe tosi ndəl ində lo teę ə toji rə-é adi Simə oo-é!»

³⁵ Beḅa njéndó né-je kí joo lé d'or poy né kí teę do-dé-ti rebəə rəm, gə kí 'gə Jeju loki ę gangi-né mbə adi-dé lé rəm to.

Jeju teę busi do njéndó né-je-ti lə

Mar 16:14-18; Jə 20:19-29

³⁶ Loki njéndó né-je kí joo lé, d'isi pa ta-je kin bè-bè ya rəmə daji ro Jeju ya teę busi dan-dé-ti ə pa sə-dé panè: «Kadi lapiya này sə-si.» ³⁷ Rəmə bəl ində bandi-dé bati gangi, kdo de 'gir kí to 'mə dow bá d'oo-é. ³⁸ Ngà Jeju pa sə-dé panè: Kdo ri bá do-si təl-né bè wa? Kdo ri bá meę-si ra joo bè wa? ³⁹ Ooi ji-m-je kì nja-m-je lé ɔn, to mə ya; ɔdi rə-m ə ooi. 'Mə dow lé, tal rə-é kì singə rə-é goto. Ngà mə lé, səi ooi maji kí tal rə-m kì singə rə-m tò nè. ⁴⁰ Ɛ pa ta kin bè toji-dé-né ji-é-je kì nja-é-je. ⁴¹ Rəmə rə-dé nəl-dé mbing adi d'oo kí né kí təgrə-ti al bəy, bá ndil-dé teę say adi Jeju dəji-dé panè: Ɔwi kì nékuso nè nɔɔ wa? ⁴² Beḅa d'un dəbi kanji kí nungə d'adi-é. ⁴³ Ɛ taə ə uso takəm-dé-ti nè ya.

⁴⁴ Go-ti, idə-dé panè: Kì ndoki m'isi-né sə-si bəy lé, m'idə-si m'panè: «Ta-je lay kí 'ndangi sobi do-m meę mbete ndukun-je-ti lə Moiyiji, kì meę mbete-je-ti lə njépata-je kí ta Lubə-ti, kì meę mbete pa-je-ti lé, tò kadi né-é à ra né ya.» ⁴⁵ Beḅa ę teę kəm-dé adi 'gə-né meę ta-je kí meę mbete-ti kí aa njay; ⁴⁶ ə idə-dé panè: Ooi, ta kí 'ndangi ɔn: Kristi à kingə kō, à tosi ndəl kində lo teę kì ndo kí njəkungi-ti mutə; ⁴⁷ ə ta kí sobi do kiḅə panjiyə-je kí maji al kadi Lubə iḅə-né go majal-je lə dow-je kogi lé, d'a kulə gin-é do bebo Jorijaləm-ti ya d'a kilə mbe-é kì ri Jeju kadi gin dow-je lay kí donangi-ti nè. ⁴⁸ Səi ya 'toi njəkoo né-é-je kì kəm-si kdo kadi 'pai ta-é. ⁴⁹ †ə kí sobi do-m mə lé, kadkare kí Bəbi-m un mindi-é kadi n'adi-si lé, m'a kulə siə kadi-si. Ngà səi rəmə, isi bebo Jorijaləm-ti nè ya sar kadi ingəi tógi kí à kì dərə-ti ree do-si-ti kin bəy bane.

Kow Jeju dərə-ti

Mar 16:19-20; Knj 1:4-12

⁵⁰ 'Beḅa Jeju or-dé ow sə-dé gidi bebo-ti ngosi kì be kí Betani, bá oy ji-é ki taá ə tər ndi-é do-dé-ti. ⁵¹ Loki ę ą tərndi-é do-dé-ti bè ya bəy rəmə, ę iḅə-dé ə Lubə un-é ow siə dərə-ti. ⁵² Ngà de rəmə loki d'osi do-dé nangi nɔ-é-ti lé, 'təl d'ow bebo Jorijaləm-ti gogi kì rənəl kí nā, ⁵³ ə de d'isi takəy-ti lə Lubə kì doḅaglo-je lay ya 'təy Lubə.

† 24:26 24:26 Kristi lé kor meę-é to dow kí Lubə mbəti-é.

† 24:49 24:49 Knj 1:4

† 24:50 24:50 Knj 1:9-11

Poyta kí Maji kí Ja ndàngi Ta-je kí do Poyta kí Maji-ti kí Ja ndàngi

Ja ndàngi mbete kin kɔo kadi dow ndó ə adi-né meɛ-é kí Jeju to Kristi dow kí Lubə mbəti-é, to Ngon læ Lubə, adi dow adi-é meɛ-é rəmə, isi kəm kɔo ri-é ('Ndó 20:31). Ɛ ɔsi kagi do to-ti kí Jeju to Lubə, ngə ɛ toji-é kí to dow kí oy do kagdəsi-ti kɔo kadi njera majal-je d'isi-né kəm kisi kí sartagangi rəm to.

Ja to kí káre dan njéndó né-je-ti læ Jeju kí dɔgi gidi-é joo, adi né-je kí ra né kí ta-é tò meɛ mbete-ti kinlé, ɛ ɔ lo-é-ti. Né-je kinlé, ɛ ɔsi go-ɔa-ti kí gangi-é gangi-é adi tò gay kí mbete-je kí mutə kí d'ɔr poy kisi kí do taá læ Jeju. Ja ɔr poy nékɔji-je siri kí ta-je kí Jeju pa nja siri kí toji-né kí n'to Lubə: Jeju panè: «Mɔ ya m'to nékuso kí njəkadi dow-je d'isi kəm» (6:35,48), «m'to londógi læ donangi» (8:12; 9:5), «m'to tarəbi» (10:7,9), «m'to njəkul bati-je kí maji» (10:11,14), «m'to njəkadi dow-je 'tosi ndəl rəm, m'to njəkadi dow-je d'isi kəm rəm» (11:25), «m'to rəbi, m'to ta kí togrɔ-ti rəm, m'to kiskəm rəm» (14:6), «m'to kagi nduu kí togrɔ-ti (15:1,5).»

Lo tum gin mbete-ti kinlé Ja panè «Ta isi nɔɔ» ə «Ta» lé to Jeju kí isi nati kí Lubə lo tum gin né-je-ti, adi kí takul-é bá Lubə ra-né né-je lay. «Ta» kinlé, təl dow. Kadi Ja tol-né ta mbete liə kinlé, ɛ ɔr poy né-je kí beti-beti kí ɔbi do koy Jeju kí tosi kí tosi ndəl ində lo tɛɛ, kí toji kí toji ro-é njéndó né-je liə go tosi-ti kí ɛ tosi ndəl ində lo tɛɛ dan dɛ-ti kí d'oy.

Kulə gin ta

¹ Lo kulə gin né-je-ti ya, Ta isi nɔɔ ngá. Ta isi nati kí Lubə ə Ta lé to Lubə. ² Ta isi nati kí Lubə lo kulə gin né-je-ti nɔ. ³ Lubə ra né-je lay kí takul Ta ə né kí ɛ ra kí takul Ta al ya goto. ⁴ Ə meɛ Ta-ti kinlé bá kiskəm to-ti ə kiskəm to londógi læ dow-je. ⁵ Lo kí ndógi ndógi londul-ti, ngə londul bá uwə-é kí ro-é-ti al.

⁶ †Lubə ulə dow káre kí ri-é læ Ja. ⁷ Ja lé to njəkoo né ə kidə dow-je ta kí do-ti; adi ɛ ree kadi n'pa ta kí do lo kí ndógi-ti, kɔo kadi dow-je lay ya d'adi meɛ-dé kí takul n'è. ⁸ Ɛ bá to lo kí ndógi lé al, ngə ɛ ree kɔo pa ta kí do-ti kadi dow-je. ⁹ Londógi kí togrɔ-ti lé ree donangi-ti ə ndógi adi dow-je lay d'oo-né lo. ¹⁰ Lubə ra donangi kí takul Ta ə Ta lé ree donangi-ti nɛ; rəmə dow-je kí donangi-ti 'gə-é al. ¹¹ Ɛ ree ro dow-je-ti liə ya rəmə, 'mbati kuwə-é kí ro-dé-ti; ¹² ngə dɛ lay kí d'uwə-é kí ro-dé-ti ə d'adi-é meɛ-dé lé, ɛ adi-dé tarəbi kadi 'təl ngan læ Lubə. ¹³ Dɛ lé 'to ngan læ Lubə kí Lubə ya oji-dé, bi kɔji kinlé to kɔji kí dow bá oji-dé al, bá to ndigi læ dow al rəm to. ¹⁴ Ta lé, təl ro-é dow-ti ə ra be dan-ji-ti rəm, to njera maji nɔ rəm, to njɛta kí togrɔ-ti rəm to. J'oo né riba liə, kí to riba kí ɛ ingə kɔo to kí to Ngon kál kí i ro Bobi-é-ti ya. ¹⁵ Ja pa ta kí do-é-ti adi dow-je ə pa kí ndi-é kí boy panè: «To ɛ kinlé bá m'pa ta kí do-é-ti m'panè: Ɛ kí njɛree go-m-ti lé to dow kí 'boy itə-m, kɔo ɛ to dow kí kete nɔ-m-ti.» ¹⁶ Ə jɔi lay ya ramaji liə kí al do lo kinlé nduy do-ji pitim, bá j'ubəi maji-é kí kete-kete rəm to. ¹⁷ Kɔotalə Lubə adi ndukun kí kəm rəbi kí ro Moiyiji-ti ə ramaji, kí ta kí togrɔ-ti bá ree kí kəm rəbi kí ro Jeju Kristi-ti to. ¹⁸ Lubə lé, dow oo-é nja káre al; ngə Ngon kál kí to Lubə, njəkisi mbó Bobi-é-ti lé ya bá adi kəm dow-je ijə do Bobi-é-ti.

Kullə-je kí Jeju ra takəm dow-je-ti rəsi

Ta kí Ja pa do Jeju-ti

Mat 3:1-12; Mar 1:1-8; Luk 3:15-18; Ja 5:33-36

¹⁹ Ndó káre bè, jipi-je d'ulə njégugnə-je læ Lubə, kí dow-je kí gin kɔji-ti læ Lebi kí 'to njera sə-dé do kullə-ti, adi d'i bebo Jorijalem-ti 'ree 'dɔji ta Ja 'panè: I lé, 'to nɔ wa? Bəba Ja pa ta kí do né-ti kí ɛ oo. ²⁰ Loki 'dɔji-é ta kin bè lé, ɛ naji al ya idə-dé rəsi panè: Mɔ m'to Kristi*† al. ²¹ Dɛ 'təl 'dɔji-é 'panè: Ngə i 'to nɔ wa? Sé i 'to Eli wa? Ɛ ilə-dé-ti panè: M'to Eli al. Dow kí j'isi j'ngəbi-é kí to njɛpata kí ta Lubə-ti lé, sé to i wa? Ɛ ilə-dé-ti panè: Mɔ m'to dowbé kinlé al. ²² Rəmə 'təl 'dɔji-é ya bəy 'panè: Ngə i lé 'to nɔ ya wa? I ya 'idə-ji ta kí do-i-ti kadi j'ow j'idə njəkulə-ji-je lé bane. ²³ Ɛ panè:

Titi kí Ejay njɛpata kí ta Lubə-ti pa-né lé,
mɔ m'to dow kí ndi-é ba dilələ-ti panè:

† 1:6 1:6 Mat 3:1; Mar 1:4; Luk 3:1,2

* 1:20 1:20 Kristi lé kor meɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

† 1:20 1:20 Ja

'Rai ræbi læ 'Babe adi q njururu-njururu.

²⁴ Dow-je kí d'ulò-dé rɔ Ja-ti lé 'to Parisi-je†. ²⁵ Ja a ra dow-je batem bá de 'dæji-é 'panè: Kinè i 'to Kristi lé al røm, 'to Eli al røm, bá 'to njépata kí ta Lubè-ti lé al røm, ngà kɔo ri bá 'ra dow-je batem wa? ²⁶ Ja ilò-dé-ti panè: Må m'ra dow-je batem mani; ngà dow kære isi dan-si-ti nɔɔ ya ó sài 'gøi-é al. ²⁷ Dowbè lé à ree go-m-ti nɔɔ. Ə må kinlé kulè saba liə ya kàrè m'tuwə kadi m'tuti al.

²⁸ Ta-je kinlé de 'pa kí nà meɛ ðe-ti kí Betani, ta ba Jurde-ti kæl-é-ti kí lokubə kadi-ti kí Ja ra dow-je batem-ti lé.

²⁹ Lo aa go-ti, Ja oo Jeju ɔw ree rɔ-é-ti ə panè: Ooi, Ngonbati læ Lubə kí njèkɔr majal dɔ dow-je-ti kí dɔnangi-ti lé ə ɔw ree ɔngi. ³⁰ To e kí ɔw ree kɔngi lé bá m'pa ta kí dɔ-é-ti m'panè: E kí njèree go-m-ti lé to dow kí 'boy itə-m, kɔo e to dow kí kete nɔ-m-ti. ³¹ Ə må kàrè kete m'gø-é al, ngà m'ree m'ra dow-je batem mani bè kɔo kadi Israyel-je 'gø-é-né to. ³² Ja oo né ə pa ta dɔ-ti rəsi panè: M'oo Ndil kí aa njay i dɔrɔ-ti ree titi-nə kí dɔngɔdna bè ree isi dɔ Jeju-ti; ³³ ə må m'gø-é al, ngà njèkulə-m kadi m'ra dow-je batem mani lé bá idə-m panè: E kí Ndil kí aa njay à kí dɔrɔ-ti ree kisi dɔ-é-ti kadi 'oo-é kinlé, e bá à ra dow-je batem kí Ndil kí aa njay. ³⁴ Må m'oo né-é kí kəm-m, bá m'panè: E kí ɔw kɔngi lé bá to Ngon læ Lubə.

Njéndó né-je kí dɔsqy

Mat 4:18-22; Mar 1:16-20; Luk 5:1-11

³⁵ Lo aa go-ti kàrè, Ja kí dow-je joo dan njéndó né-je-ti liə d'isi lo-é-ti kinlé ya ðəy. ³⁶ Beba loki oo Jeju ɔw dæè lé e panè: Ooi, Ngonbati læ Lubə lé ə ɔw ɔngi. ³⁷ Loki njéndó né-je kí joo kin d'oo ta-je kinlé bè rømə, de d'j d'un go Jeju. ³⁸ Jeju tæl kəm-é ə ɔo-dé go-é-ti rømə dæji-dé panè: Ri bá 'sangi wa? De 'ba-é: Rabi adi kɔr meɛ-é to njéndó dow-je né ə 'dæji-é 'panè: I 'isi rá wa? ³⁹ Jeju ilò-dé-ti panè: 'Ree i ə a kooi. À to kadi kí ɔo kí losɔlo je bè. Beba de d'ɔw d'oo lo kisi-é ə d'isi rɔ-é-ti ndɔ-é-ti kinlé.

⁴⁰ Dingəm-je kí joo kí d'oo ta-je læ Ja ə d'un go Jeju lé, e kære to Andre kí ngonkɔ Simɔ Piyər. ⁴¹ E ɔw ingə ngonkɔ-é Simɔ lé ya kete idə-é panè: 'J'ingə «Mesi» - kɔr meɛ-é to Kristi (dow kí Lubə mbəti-é). ⁴² Go-ti, ɔw kə Simɔ lé rɔ Jeju-ti. Beba Jeju oo-é ya rømə panè: I 'to Simɔ kí ngon læ Jonasi. D'a ba-i Sepasi (kɔr meɛ-é to ər).

⁴³ Lo aa go-ti, loki Jeju ɔji kadi n'ɔw dɔnangi Galile-ti lé e ingə dow kære kí ri-é læ Pilipi ə idə-é panè: 'Un go-m. ⁴⁴ Pilipi de kə Andre, kí Piyər lé 'to dow-je kí bebo Betsayda-ti.

⁴⁵ Go-ti, Pilipi ingə dow kære kí ri-é læ Nataniyel ə idə-é panè: Dow kí ndukun læ Moiyiji, kí mbete-je læ njépata-je kí ta Lubə-ti 'pa ta liə lé 'j'ingə-é; to Jeju kí Najarəti-ti, ngon læ Jojepi. ⁴⁶ Nataniyel idə Pilipi lé panè: Né kí maji à kí meɛ ðe-ti kí Najarəti to ðan wa? ⁴⁷ Rømə Pilipi tæl idə-é panè: 'Ree 'oo. Loki Jeju oo kí Nataniyel isi ree rɔ-é-ti lé, e pa ta kí dɔ-é-ti panè: Ooi, Israyel kí togrɔ-ti kí kədkəm dow-je goto rɔ-é-ti ə ɔw ree ɔngi. ⁴⁸ Ə Nataniyel dæji-é panè: I 'gə-m rá wa? Jeju ilò-é-ti panè: Loki 'a-né gin kote-ti kin ya m'oo-i pá bá Pilipi ba-i bəy. ⁴⁹ Nataniyel tæl ilò-é-ti panè: Njéndó dow-je né, i lé 'to Ngon læ Lubə røm, bá 'to ngar læ Israyel-je røm to. ⁵⁰ Beba Jeju idə-é panè: Kidə kí m'idə-i m'panè m'oo-i gin kote-ti kin bá i adi-m-né meɛ-i tin! Né-je kí tɔ ðəl itə né-je kin ya 'a koo bəy. ⁵¹ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; a kooi ta dɔrɔ kí tɛɛ ə a kooi malayka-je læ Lubə kí d'a kí dɔ Ngon læ dow-ti kɔo kɔw dɔrɔ-ti røm, bá d'a kí dɔrɔ-ti tæl ree dɔ-é-ti røm to.

2

Jeju ra man adi tæl yibi nduu

¹ Ndɔ joo go-ti, taana tɔ meɛ ðe-ti kí Kana dɔnangi Galile-ti. Kɔ Jeju a lo-é-ti nɔɔ røm, ² bá Jeju kí njéndó né-je liə kàrè 'ba-dé lo-é-ti to. ³ Yibi nduu tingə, rømə kɔ Jeju idə-é panè: «Yibi nduu goto ngá.» ⁴ Jeju ilò-é-ti panè: «Dené*, ta ri læ-ji je sài wa?» Dɔkadi læ-m asi al bəy. ⁵ Kɔ-é idə njérakullə-je panè: «Né lay kí à kidə-si ya 'rai.» ⁶ Lo-é-ti nɔɔ lé, jo ər kí boy-boy mekə tɔ-ti ə jo kære ya à kun man litir ðu-je bè ə to jo-je kí man tɔ-ti kɔo kadi jipi-je 'togi-né rɔ-dé kadi d'aa njay takəm Lubə-ti. ⁷ Jeju idə-é panè: «Ungi man rusi jo-je kinlé. Rømə d'ungi man-ti adi rusi tənəne-tənəne.» ⁸ Tæl idə-dé panè: «Dɔi ɔwi-né adi njèkoo go nékusə» ə de d'ɔdi d'ɔw-né d'adi-é ya to. ⁹ Loki njèkoo go nékusə nən man kí 'tæl-é yibi nduu-ti lé rømə, e gə lo kí i-ti al, ngà njérakullə-je kí d'ɔdi man lé bá 'gə maji. ¹⁰ Njèkoo go nékusə ba njətəa dené lé ə panè: Dow-je lay lé, yibi nduu kí maji bá 'ləbi kete-kete ə e kí maji nɔ al bá d'ingə gogi adi yibi ra dow-je bá 'ləbi

† 1:24 1:24 Parisi-je, 'to kuti dow-je madi kí dan jipi-je-ti kí njèkində kəm-dé go ndukun-ti læ Moiyiji kadi ngə nɔ.

* 2:4 2:4 Ba kí Jeju ba kɔ-é «dené» lé to nadi bá nadi-é al. Kɔo Jeju to njèkilə kuji ði à nadi kɔ-é al.

bøy. Ngà i rəmə, yibi nduu kí maji bá i inə gogi sar ngosnè bøy wa? ¹¹ Nékoji-je kí Jeju ra lé, ɛ kin bá to kí dɔsəy. Ɛ ra mee ɓe-ti Kanə, donangi Galile-ti toji-né tógi-é ndaa-ti rəsi ə njéndó né-je liə d'adi-é mee-dé. ¹² †Go né-je-ti kinlé, Jeju ɔw mee ɓe-ti kí Kapernayim nati kí kɔ-é-je kí ngankɔ-é-je, kí njéndó né-je liə, ngà kisi bá d'isi-ti ndo n̄a al.

Jeju tubə njéragati-je takəy-ti lə Lubə

Mar 11:15-18; Mat 12:38-40; Luk 19:45,46

¹³ Loki ndo ra n̄ay Paki lə jipi-je n̄ay ngosi lé, Jeju ɔw mee ɓebo Jorijalem-ti. ¹⁴ † ɔw takəy-ti lə Lubə rəmə, ingə njera gati bati-je, kí mangi-je, kí də-je kí njémbəl-n̄a là-je†. ¹⁵ Ɔw Beba Jeju pəti kulə ndəy-ti tubə-né dow-je kin lay takəy-ti lə Lubə ə tubə-né bati-je, kí mangi-je, bá sane k̄a là lə njémbəl-n̄a là-je ə titə tablə-je lə-dé tilə. ¹⁶ † idə njera gati də-je panè: «Saai né-je kin rangi lo kin-ti. Kəy lə Ɔbobi-m lé, 'rai-é kí kəy ra gati al!» ¹⁷ Mee njéndó né-je ole do ta-ti kí mbete kí aa njay pa panè: «Kəy lə-i lé ta-é ɔ mee-m toki pər bə.» ¹⁸ Beba jipi-je 'pa siə 'panè: «Nékoji ri bá 'a ra kadi j'oo bá j'a gə-né kí to tó-é kadi i 'ra-né né kinlé bə wa?» ¹⁹ †Jeju təl ilə-dé-ti panè: «Tɔoɔi kəy lə Lubə kin ə ndo mutə ya mə kində gogi lay.» ²⁰ Jipi-je lé d'idə-é 'panè: «Kəy lə Lubə kin kí j'ində ɓal kɔrsɔ gidi-é mekə lé ya i kan bá 'panè ndo mutə-rə ya 'a kində gogi lay!» ²¹ Ngà ɛ lé, ɛ pa ta lə kəy lə Lubə kí to daji rɔ-é ɛ ya. ²² Ndo kí Jeju tɔsi ndəl ində lo tɛɛ ngà bá mee njéndó né-je liə ole do ta-ti kinlé ə dɛ d'adi mee-dé mbete kí aa njay rəm, d'adi mee-dé ta kí Jeju pa lé rəm tɔ.

Jeju gə ta kí mee dow-je-ti

²³ Mee ndo-je-ti kí Jeju a-né lo ra n̄ay Paki-ti mee ɓebo Jorijalem-ti kinlé, dow-je n̄a ya d'adi-é mee-dé kɔo koo kí d'oo nékoji-je kí ɛ ra ra. ²⁴ Ngà Jeju nda mee-é rɔ-dé-ti al, kɔo ɛ gə mee dow-je lay. ²⁵ † ɔw ndoo kadi dow madi pa ta kí do dow-ti adi-é al ngà, kɔo ɛ gə ta kí mee dow-je-ti lay.

3

Jeju kí Nikodem

Mat 18:3; Jq 1:12-13; 1Pi 1:3,23

¹ Ngà dow káre dan Parisi-je-ti* kí to káre dan 'boy-je-ti lə jipi-je kí ri-é lə Nikodem ² ree rɔ Jeju-ti ndoo idə-é panè: Njéndó dow-je né, je j'gə kí i lé, 'to njéndó dow-je né kí Lubə ya ulə-i; kdotalə dow kí Lubə n̄ay siə al lé, à kasi ra nékoji-je kí i 'ra 'ra kin al. ³ Jeju ilə-é-ti panè: «'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; dow kí d'oji-é sigi al lé, à kasi koo kɔɓe lə Lubə al.» ⁴ Rəmə Nikodem dɔji-é panè: Dow ɓugə ngà lé, d'a təl koji-é sigi ban bøy wa? Se à təl kur mee kɔ-é-ti gogi kadi d'oji-é nja joo bøy wa? ⁵ Jeju təl idə-é panè: «'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; kinə d'oji dow kí kəm rəbi lə ban al rəm, kí kəm rəbi lə Ndil kí aa njay rəm al lé, dowbè à kow kɔɓe-ti lə Lubə al. ⁶ Dow kí dow bá oji-é lé, rɔ-é to dow ya tɔ; ngà dow kí Ndil bá oji-é lé to ndil ya tɔ. ⁷ Ta kí m'idə-i m'panè: "D'a təl koji-si sigi gogi ɓane kinlé, adi ɔr ndil-i al." ⁸ Yəl lé, lo kí ndigi kulə-ti ya ɛ ulə-ti ə i 'oo ká-é, ngà i 'gə lo kí j-ti al rəm, bá 'gə lo kí isi ɔw-ti al rəm tɔ. Dow kí Ndil oji-é lé, to bə ya tɔ.» ⁹ Rəmə Nikodem təl dɔji-é ya bøy panè: «Né-é kinlé, à ra né ban-ban wa?» ¹⁰ Beba Jeju təl ilə-é-ti panè: «I kí 'to njéndó dow-je né donangi Israyel-ti lé ya 'gə né kin al bøy wa! ¹¹ 'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; né kí j'gə bá j'pa ta do-ti, ə né kí j'oo kí kəm-ji bá j'pa ta do-ti, ngà səi ooi ta lə-ji adi to ta kí tɔgrɔ-ti al. ¹² Né-je kí donangi-ti né ya m'pa-né sə-si ta ə səi adi mee-si al bə lé, loki m'a pa sə-si ta do né-je-ti kí dɔrɔ-ti lé, a kadi mee-si ban wa? ¹³ Dow kí ɔw dɔrɔ-ti goto, ngà Ngon lə dow [kí i dɔrɔ-ti]† ree donangi-ti kin ya káre. ¹⁴ Titi kí ndoki Moiyiji lə-né 'ningəkasi adi to li ə un taə dilələ-ti lé, Ngon lə dow kàré d'a kun-é taə bə ya tɔ ɓane, ¹⁵ kɔo kadi dow kí rá-rá kí adi-é mee-é rəmə, isi kəm ya sartagangi. ¹⁶ Kɔo Lubə ndigi dow-je kí donangi-ti n̄e n̄a, bá adi-dé-né ngon kəl liə, kɔo kadi dow kí rá-rá kí adi-é mee-é rəmə oy al, ngà kadi isi kəm ya sartagangi. ¹⁷ Kɔo Lubə ulə Ngon-é donangi-ti kɔo kadi-é gangta do dow-je-ti kí donangi-ti al, ngà kadi dow-je kí donangi-ti n̄e d'aji kí takul-é. ¹⁸ Dow kí adi-é mee-é lé, ta kí gangi ɔr do-é-ti; ngà dow kí adi-é mee-é al rəmə, 'gangi ta do-é-ti ngà; kdotalə ɛ adi mee-é Ngon kəl lə Lubə al. ¹⁹ Gin ta kí gangi lé ɔn: Lo kí ndógi ree donangi-ti rəmə, londul bá dow-je 'ndigi ɓi 'ndigi lo kí ndógi lé al; kdotalə kullə ra-dé-je maji al. ²⁰ Kɔo dow kí to njera majal lé, à kosi ta

† **2:12** 2:12 Mat 4:13 † **2:14** 2:14 Jipi-je kí d'i do ɓe-je-ti kí rangi bá 'ree Jorijalem lé 'ree kà lá kí do ɓe mba-ti adi d'a mbəl la-je lə-dé lé bá d'a ndogi-né nékul-je kɔo pole-né Lubə rəm, kɔo kugə-né lambə-je kí sobi do kəy lə Lubə rəm. † **2:19** 2:19 Mat 26:61; 27:40; Mar 14:58; 15:29 * **3:1** 3:1 Parisi-je, 'to kuti dow-je madi kí dan jipi-je-ti kí njékində kəm-dé go ndukun-ti lə Moiyiji kadi ngà n̄a. † **3:13** 3:13 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mee mbete-je-ti kí dɔsəy kí dan-ti-je kí 'ndangi kí ji-dé kí ta greki.

lo kí ndógi rəm, à kow lo kí ndógi-ti al rəm; e à bəl panè, lo à ndógi do kullə ra-n'è-je-ti kí maji al kin kadi dow-je d'oo. ²¹ Ngà dow kí njera né kí togró-ti lé, e à ka lo kí ndógi-ti, kdo kadi lo ndógi do kullə ra-é-je-ti kí maji lé kadi dow-je d'oo, kdo to kullə-je kí nəl Lubə.»

²² Go-ti, Jeju de kí njéndó né-je liə d'ow nati donangi Jude-ti; e isi sə-dé nɔɔ rəm, bá ra dow-je batəm rəm to. ²³ Ja kàrè ra dow-je batəm Enɔ kí tò ngosi kà lo kí Salim-ti to; kdotalə to lo kí man nà-ti; dow-je nà d'ow rə-é-ti adi ra-dé batəm. ²⁴ †Kdo kaglo-é-ti kinlé, d'ilə Ja dangay-ti al bəy.

²⁵ Ngà njéndó né-je lə Ja, de kí jipi kàre 'naji-nà ta kí sobi do kəm rəbi togi rə kdo kaa rə do majal-ti. ²⁶ Go-ti, njéndó né-je lə Ja d'ow rə Ja-ti d'idə-é 'panè: Njéndó dow-je né, 'oo, dow kí ndəki a rə-i-ti gidì ba jurde-ti kí i 'pa ta kí do-é-ti adi-ji lé, e kàrè a ra dow-je batəm to; adi dow-je lay ya d'ow rə-é-ti. ²⁷ Bəba Ja idə-dé panè: Kinə Lubə adi né dow al lé, né kí dow à kingə kà do rə-é ya goto. ²⁸ †«Mà bá m'to Kristi[‡] lé al, ngà Lubə ulə nə kete nɔ dowbé-ti.» Ta kinlé, m'pa m'adi səi ya ooi kà mbi-si. ²⁹ Njətaa dené lé, e ya to ngow dené; ngà nam ngow dené lé, e a mbó-é-ti nə, a oo ndi-é; loki oo ndi nam-é lé, rə-é nəl-é nà; mà kàrè rə-m nəl-m bə ya to ə to rənəl kí nà. ³⁰ Jeju lé bá tò kadi ow ki kete-kete ə m̀a tá jè m'təl kí gogi. ³¹ Njèkì dorə-ti lé, e ya ɔ bə do né-je-ti lay. Dow kí donangi-ti nə lé, e to 'lə donangi adi e pa ta titi kí e to-né dow kí donangi-ti nə to. Njèkì dorə-ti lé, e ya ɔ bə do né-je-ti lay, ³² e pa ta do né-je-ti kí oo kà kəm-é rəm, ta-je-ti kí oo kà mbi-é rəm, ngà dow kí oo ta liə adi to ta kí togró-ti ya goto. ³³ Bəba dow kí oo ta liə kí ta kí togró-ti rəm, dowbé gə kí Lubə to njəpata kí togró-ti; ³⁴ kdotalə dow kí Lubə ulə-é lé, e pa ta-je kí ta Lubə-ti, kdo Lubə adi Ndil-é rusi meɛ-é. ³⁵ †Lubə kí Bəbi ndigi Ngon-é adi inə né-je lay meɛ ji-é-ti. ³⁶ Dow kí adi meɛ-é Ngon lə Lubə lé, isi kəm ya sartagangi. Dow kí təl rə-é go ta-ti lə Ngon al lé, à kisi kəm nda al, ngà wongì à ra Lubə do-é-ti bə-bə ya.

4

Jeju kí dené kí Samari

¹ Jeju gə kí dow-je d'idə Parisi-je 'panè n'ow kí njéndó né-je nà n'itə Ja rəm, bá n'ra-dé batəm nà n'itə-é rəm to. ² Kí togró-ti lé, Jeju ya kí do-é ra dow-je batəm al; ngà to njéndó né-je liə bá 'ra dow-je batəm. ³ Loki Jeju oo ta kin bə lé, e inə donangi Jude təl isi ow donangi Galile-ti gogi. ⁴ †Tò kadi à kində donangi Samari gangi bá à kow. ⁵ Bəba e ree tɛɛ meɛ bebo-ti kàre kí 'bá-é Sikar, donangi Samari-ti; Sikar lé tò ngosi kà londor kí ndəki Jakobi adi ngon-é Jojeji. ⁶ Lo-é kin bá bole man lə Jakobi tò-ti. Kə rəbi ra Jeju adi isi nangi ta bole man-ti lé ə à to ta kí kadi à kà jam do bə-ti-je bə.

⁷ Dené kàre kí donangi Samari-ti ree kdo kodi man ə Jeju dəji-é panè: «'Adi-m man m'ay sə-i.» ⁸ Ə njéndó né-je liə rəmə d'ow meɛ bebo-ti kdo sangi nékuso. ⁹ Dené kí Samari lé idə Jeju panè: «Ban bá i kí 'to jipi ya 'dəji-m man kay m̀a kí m'to dené kí Samari bə wa?» E pa bə kdo jipi-je lé 'ndigi kadi de kí dow-je kí Samari d'uwə-nà noji al.

¹⁰ Jeju ilə-é-ti panè: «Kinə 'gə kadkare lə Lubə rəm, 'gə dow kí a pa sə-i ta panè: 'Adi-m man m'ay kinlé rəm, rəmə lé i bá 'a dəji-é man kay ə e à kadi-m man kiskəm.» ¹¹ Bəba dené lé idə-é panè: «'Bəbè, bole lé uu nà rəm, bá i 'ow kí kuləman al rəm, ngà 'a kí ki man kiskəm lé rá wa? ¹² Se i 'oo rə-i kí dow kí boy itə ka-ji Jakobi wa? E bá adi-ji bole man kin ə e ya kí do-é ay man-é rəm, bá ngan-é-je kí nəkul-je liə kàrè d'ay rəm to.» ¹³ Jeju ilə-é-ti panè: «Dow kí rá-rá kí ay man kinlé kundə à ra-é gogè bəy; ¹⁴ ngà dow kí ay man kí m'a kadi-é lé, kundə à ra-é gogi nda al ə man kí m'a kadi-é lé à təl man kəneɛ kí à kay meɛ-é-ti bul-bul kdo kiskəm kí sartagangi.» ¹⁵ Bəba dené lé idə-é panè: «'Bəbè, 'adi-m man-é kinlé, kdo kadi kundə ra-m gogi al ya sar rəm, bá kadi m'təl m'ree lo kin-ti m'odi man gogi al ya sar rəm to.» ¹⁶ Jeju idə-é panè: «'Ow 'bà ngobi-i ə 'təl 'ree.» ¹⁷ Dené lé ilə-é-ti panè: M'to njəngow al. Jeju idə-é panè: To tó-é kadi 'panè: «M'to njəngow al.» ¹⁸ Kdo 'taa ngow gin m̀i ə e kí isi siə bone bə kinlé to ngobi-i al. Adi ta kí 'pa lé to tó-é ya. ¹⁹ Dené lé idə-é panè: «'Bəbè, m̀a m'gə kí i lé 'to njəpata kí ta Lubə-ti. ²⁰ Ka-ji-je d'osi do-dé nangi nɔ Lubə-ti do mbal-ti kin, rəmə səi 'painə dow-je d'a kosi do-dé nangi nɔ Lubə-ti meɛ bebo Jorijaləm-ti.» ²¹ Jeju ilə-é-ti panè: «Dené, ta kí m'ow kí kidə-i kinlé, 'oo ki ta kí togró-ti. Ndo madi à ree nɔɔ lé, à to do mbal-ti kin bá a kosi do-si nangi nɔ Bəbi-ji Lubə-ti al rəm, bá à to meɛ bebo Jorijaləm-ti al rəm to. ²² Səi osi do-si nangi nɔ né-ti kí səi 'gəi al, ngà je lé, je j'osi do-ji nangi nɔ né-ti kí j'gə, kdo kaji j

† 3:24 3:24 Mat 14:3; Mar 6:17; Luk 3:19,20 † 3:28 3:28 Ja 1:20 ‡ 3:28 3:28 Kristi lé kor meɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † 3:35 3:35 Mat 11:27; Luk 10:22

ro jipi-je-ti. ²³ Ngà dǫkaglo-é à ree - ə ree rəm ngá - adi njékosi dǫ-dé nangi-je kí tǫgrǫ-ti d'a kosi dǫ-dé nangi nǫ Bǫbi-ji-ti meę ndil-ti,* kí meę ta kí tǫgrǫ-ti, kǫ njékosi dǫ-dé nangi-je kí bē kin bá Bǫbi-m ge-dé. ²⁴ Lubǫ to ndil, adi njékosi dǫ-dé nangi nǫ-é-ti-je d'a kosi dǫ-dé nangi meę ndil-ti, kí meę ta kí tǫgrǫ-ti bane.» ²⁵ Beba dené lé idǫ Jeju pané: «M'gǫ kí tǫ kadi Mesi à ree ə ę bá 'ba-é Kristi' lé. Loki à ree lé, à kǫr-ji meę né-je lay.» ²⁶ Jeju ilǫ-é-ti pané: «Mesi lé to ma kí ma m'pa sə-i ta kin ya.» ²⁷ Dǫkaglo-é-ti kin ya njéndǫ né-je liǫ lé 'tǫl' ree rəmǫ ndil-dé tǫę say kǫ Jeju ǫ pa ta kí dené. Bē ya kǫrē, dow kǫrē ya kǫrē dǫji-é pané: «To ri bá i ǫ 'dǫji-é əse ta ri bá i ǫ 'pa siǫ wa al rəm.» ²⁸ Beba dené lé inǫ gǫm liǫ lo-é-ti ya ə osi tǫl ǫw meę bebo-ti idǫ dow-je pané: ²⁹ «'Reei ooi dingǫm kí idǫ-m né-je lay kí m'ra kin; dǫmaji à to Kristi lé je bē al wa?» ³⁰ Beba dow-je d'i meę bebo-ti d'ǫw kí ro Jeju-ti. ³¹ Dǫgangi-é-ti kinlé, njéndǫ né-je liǫ 'ra ndoo ta-é-ti pané: «Njéndǫ dow-je né, uso né bane.» ³² Ngà ę idǫ-dé pané: «Nékuso kí səi 'gǫi al ya tǫ nē kadi m'uso.» ³³ Beba njéndǫ né-je 'pa ta dan-dé-ti pané: «Dow madi à kadi-é né uso je bē.» ³⁴ Jeju idǫ-dé pané: «Ra ndigi lǫ njékulǫ-m rəm, tǫl ta kullǫ liǫ rəm kin ya bá to nékuso-m.» ³⁵ Sǫi kí dǫ-si 'painé: «Nǫy sǫ bǫy bá kǫ à to kijǫ.» Ngà ma m'idǫ-si m'pané: «Uni kǫm-si kí taá ə ooi kǫ-je kí meę ndǫr-ti kí ǫr adi tǫ kijǫ kin. ³⁶ Njékijǫ kǫ ingǫ nékugǫ dǫji-é rəm, bá ę mbǫ kandi né kǫ kiskǫm kí sartagangi rəm tǫ. Bē kǫ kadi njǫdubi kǫ dǫ ę kí njékijǫ kǫ 'ra rǫnǫl nati. ³⁷ Gin-é kin bá gosta kí pané: "Njǫdubi kǫ dubi ə dow kí rangi bá ijǫ lé to ta kí tǫgrǫ-ti." ³⁸ Lo kí səi 'rai kullǫ-ti al ya, ma m'ulǫ-si m'adi ijǫi kǫ-ti. Dow-je kí rangi 'ra kullǫ rǫmǫ, səi bá ubǫi maji-é.» ³⁹ Meę bebo-é-ti kinlé, dow-je kí dǫnangi Samari-ti nǫ ya d'adi meę-dé Jeju, kǫdǫ ta kí dené pa rǫsi pané: «Ǽ idǫ-m né-je lay kí m'ra.» ⁴⁰ Loki dow-je kí Samari lé 'ree ro Jeju-ti rǫmǫ, 'ra ndoo ta-é-ti kadi isi sə-dé, adi ę isi nǫǫ ndǫ joo. ⁴¹ Ə dow-je kí 'tǫ nduy-nduy ya d'adi-é meę-dé kǫdǫ ta-je liǫ, ⁴² rǫmǫ d'idǫ dené lé 'pané: «Jǫ j'adi meę-ji kǫdǫ ta-je lǫ-i al ngá; kǫdǫtalǫ jǫ ya j'oo ta-je liǫ kí mbi-ji ə j'gǫ kí tǫgrǫ-ti ę to njékaji dow-je kí dǫnangi-ti ya.»

Jeju adi lapiya ngon lǫ dow kí boy

Mat 8:5-13; Luk 7:1-10

⁴³ Go ndǫ-ti kí joo lé Jeju inǫ lo kí tin kin ə ǫw dǫnangi Galile-ti lé. ⁴⁴ †Kǫdǫ ę ya pa rǫsi pané: «Njǫpata kí ta Lubǫ-ti lé, dow-je kí meę bekoji-é-ti d'a kun ta-é al.»‡ ⁴⁵ †Loki Jeju ree tǫę dǫnangi Galile-ti lé, dow-je kí dǫnangi Galile-ti d'uǫw-é kí rǫ-dé-ti, kǫdǫtalǫ né-je lay kí ę ra bebo Jorijalǫm-ti dǫkaglo ra nǫy-ti lé dǫ d'oo kí kǫm-dé. Kǫdǫ dǫ kǫrē d'ǫ lo ra nǫy-ti lé nǫǫ tǫ. ⁴⁶ †Beba ę tǫl ǫw meę be-ti kí Kana, dǫnangi Galile-ti kí ndǫki ę ra man adi tǫl yibi nduu titi lé. Dow kí boy kǫrē kí njǫrakullǫ kí ngar isi meę bebo Kapernayim-ti ə rǫ ngon-é kí dingǫm tǫ-é. ⁴⁷ Loki dingǫm kinlé oo kí Jeju i dǫnangi Jude-ti ree dǫnangi Galile-ti nǫǫ rǫmǫ, ę ǫw ingǫ-é ə ra ndoo ta-é-ti kadi-é ree adi lapiya ngon-é kí tǫ ta kǫy-ti. ⁴⁸ Jeju idǫ-é pané: «Kinǫ lé ooi nékǫji-je, kí né-je kí tǫ bǫl-bǫl kin al lé a kadi meę-si ndǫ al.» ⁴⁹ Rǫmǫ dow kí boy kí njǫrakullǫ kí ngar lé idǫ-é pané: «'Babe, 'ree kalangi nē ngon-m lé à kǫy.» ⁵⁰ Beba Jeju idǫ-é pané: «Ngon-i lé ingǫ lapiya ngá ə 'tǫl 'ǫw beę gǫgi.» Ə dingǫm lé ndigi dǫ ta-ti kí Jeju idǫ-é lé, adi osi tǫl ǫw kí beę gǫgi ya tǫ. ⁵¹ Loki ę nǫy rebǫǫ bǫy ya rǫmǫ, ngannjékulle-je liǫ 'tilǫ kǫm-é d'idǫ-é 'pané: «Ngon-i lé ingǫ lapiya ngá.» ⁵² Rǫmǫ ę dǫji-dé sé rǫ ngon lé tǫ soti kí kǫdi kí ban wa? Beba dǫ d'ilǫ-é-ti 'pané: «'Ningǫ inǫ ngon lé tagné kí kǫdi kí kǫrē kí kada.» ⁵³ Ə bǫbi ngon lé gǫ kí tǫ dǫkǫdi-é-ti kinlé ya tǫ bá Jeju pa-né sǫ-n'ǫ ta pané: «Ngon-i lé ingǫ lapiya ngá.» Beba dingǫm-é kinlé adi meę-é rǫm, bá dow-je kí meę kǫy-ti liǫ kǫrē d'adi meę-dé rǫm tǫ. ⁵⁴ Jeju i dǫnangi Jude-ti tǫl ree dǫnangi Galile-ti gǫgi bǫy bá ra nékǫji kí njékungi-ti joo kinlé.

5

Njǫrǫkoy kí Betesda ingǫ lapiya

Jǫ 7:19-24; 9:1-17

¹ Go né-je-ti kinlé, ndǫ ra nǫy madi lǫ jipi-je asi, adi Jeju ǫw bebo Jorijalǫm-ti.

² Ə meę bebo Jorijalǫm-ti, ngosi kí tarǫbi kí bati-je d'andi-né meę bebo-ti lé, dangi madi tǫ-ti nǫǫ, 'ba-é kí ta əbrǫ 'pané Betesda. Lo-é kinlé pal ra-ti mǫ. ³ Gin pal-je-ti kinlé njǫmǫy-je 'tǫ-ti nduy-nduy, adi to njékǫmtǫ-je, njǫmǫti-je, njǫrǫkoy-je [njǫrǫkoy mburuki-je 'tǫ 'ngǫbi kadi man lé lǫngi. ⁴ Kǫdǫ taá-taá ya malayka kǫrē ree usi kǫm

* **4:23** 4:23 Kosi dǫ nangi meę ndil-ti lé, kǫr meę-é to kosi dǫnangi nǫ Lubǫ-ti meę-ji-ti kǫy. † **4:25** 4:25 Kristi lé kǫr meę-é to dow kí Lubǫ mbǫti-é. † **4:44** 4:44 Mat 13:57; Mar 6:4; Luk 4:24 ‡ **4:44** 4:44 Mat 13:57; Mar 6:4; Luk 4:24 † **4:45** 4:45 Jǫ 2:23 † **4:46** 4:46 Jǫ 2:1-11

man-ti lé ə ra adi ləngi-ləngi. Ə dow kí man ləngi bá i usi kəm-ti kete lé, lé mɔy liə to mɔy kí ban-ban ya kàrè dowbé ingə lapiya.*

⁵ Dingəm kàre kí mɔy ra-é ɓal kormutə gidi-é jinəy joo tò ta man-ti lé nɔɔ to. ⁶ Jeju oo-é kí tò nangi ə gə kí ɛ tò lo kin-ti low nɔ. Beɓa dəji-é panè: 'Ndigi kingə lapiya wa? ⁷ Rəmə njəmɔy lé ilə-é-ti panè: 'Babe, loki man ləngi lé, dow kí à kun-m kilə-m kəm-ti ya goto ə loki mɔ ya m'isi m'ndor jan-jan kadi m'ow m'usi-ti kàrè, dow kí rangi i usi-ti kete nɔ-m-ti rəm. ⁸ Beɓa Jeju idə-é panè: 'I taá, 'un né tò-i ə 'njiyə. ⁹ Ə tajinati né ya dingəm lé ingə lapiya adi un né tò-é ə njiyə.

Ndɔ-é-ti kinlé to ndo taakoo lə jipi-je, ¹⁰ adi 'boy-je lə jipi-je 'pa kí njèkingə lapiya lé 'panè: To ndo taakoo adi kuti kí uti né tò-i kinlé to tó-é al! ¹¹ Ɛ ilə-dé-ti panè: Njèkadi-m lapiya lé ya ɓá idə-m panè: 'Un né tò-i ə njiyə. ¹² Dɛ 'təl dəji-é 'panè: Nɔ ɓá idə-i kadi 'un né tò-i ə 'njiyə wa? ¹³ Ngà njèkingə lapiya lé, gə dowbé al. Kdotalə Jeju lé, ur dan kosi dow-je-ti kí d'ə lo-é-ti kinlé.

Jipi-je 'tilə ta do Jeju-ti ə Jeju ilə-dé-ti

¹⁴ Go-ti, Jeju ingə dingəm lé takəy-ti lə Lubə ə idə-é panè: Yən, i lé 'ingə lapiya ngá ə 'ra majal al né né kí ngə itə ɛ kin ə kí tɛɛ dɔ-i-ti. ¹⁵ Dingəm lé osi təl ow idə 'boy-je lə jipi-je lé panè: Dow kí adi-m lapiya lé to Jeju. ¹⁶ Gin-é kin ɓá jipi-je d'ilə-né ta do Jeju-ti, kdotalə ɛ adi lapiya dingəm lé ndo taakoo-ti.

¹⁷ Ngà Jeju ilə-dé-ti panè: Bobi-m ra kullə sar ɓone. Mɔ kàrè m'isi m'ra kullə to. ¹⁸ Loki ɛ pa ta kin bə ɓəy lé, jipi-je 'sangi kəm lo təl-é kí ro tungə-dé itə kí kete-je ya ɓəy; kdotalə ndo taakoo kí ɛ ilə kuji dɔ-ti al kin par al, ngà kɔ pa kí ɛ panè Lubə ɓá to Bobi-n'è kí oji-n'è, adi ɛ ya kí dɔ-é oo ro-é kí njəkasi kí Lubə to.

Tógi lə Jeju

¹⁹ Beɓa Jeju təl un ta idə-dé panè: Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; Ngon lé né kí à kasi ra kí dɔ ro-é ya goto. Ngà né kí Bobi-é ra adi-é oo ɓá ɛ ra. Ə né lay kí Bobi Ngon ra lé, Ngon kàrè à ra ya to. ²⁰ Kdotalə Bobi Ngon lé ndigi ngon-é adi né-je lay kí ɛ isi ra ya oji-é. Né-je kí tò ɓəl-ɓəl itə né-je kin kàrè Bobi Ngon à kɔji-é, kɔ kadi ɔr ndil-si. ²¹ M'pa bə kɔ, titi kí Bobi Ngon isi adi dow-je 'tosi-né 'ndəl d'ində lo 'tɛɛ d'isi kəm kinlé, gangi-é kin ya dow kí Ngon ndigi kadi-é isi kəm lé à kadi-é isi kəm ya to. ²² Rəm ɓá Bobi Ngon gangta do dow-ti al. Ngà ɛ təl kà ta kí gangi lay ya adi Ngon-é, ²³ kɔ kadi dow-je lay d'un ta Ngon-é titi kí d'un-né ta Bobi ngon kin bə to. Adi dow kí un ta Ngon al rəmə to Bobi-é kí njèkulə-é kin ya dowbé un ta-é al to. ²⁴ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dow kí taa ta lə-m ə adi mɛɛ-é njèkulə-m lé isi kəm ya sartagangi, adi ta kí gangi goto dɔ-é-ti; dowbé lé, isi kəm ɓi oy al ngá. ²⁵ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kaglo madi à ree nɔɔ - ə ree ngá rəm - adi to kaglo kí dɛ kí d'oy d'a koo ndi Ngon lə Lubə ə loki d'oo ndi-é rəmə d'a kisi kəm. ²⁶ Kdotalə titi kí Bobi Ngon to-né njèkadi dow-je d'isi kəm lé, gangi-é kin ya ɛ adi-né tógi Ngon-é kadi-é to njèkadi dow-je d'isi kəm rəm, ²⁷ ɛ adi-né tógi kadi-é gangta do dow-je-ti, kɔ ɛ to Ngon lə dow. ²⁸ Adi ta-je kin ɔr ndil-si al, kɔ dokadi kí kadi dɛ kí 'to ɓe nin-ti d'a koo-né ndi-é asi ngá. ²⁹ Beɓa dɛ kí 'ra né kí maji lé, d'a tosi ndəl kində lo tɛɛ kɔ kisi kəm ə dɛ kí 'ra né kí maji al lé, d'a tɛɛ kɔ ta kí gangi to. ³⁰ Mɔ lé, né kí m'ra ra kí dɔ ro-m ya goto. Adi m'gangi ta kí gangi-é kí Bobi-m idə-m-né ya. Ə ta kí gangi lə-m to njururu, kɔ né kí mɛɛ njèkulə-m ndigi ɓá m'sangi ɓi m'sangi né kí mɛɛ-m mɔ ɓá ndigi al.

³¹ Kinə to mɔ ɓá m'idə dow-je ta kí dɔ-m-ti rəmə, à to ta kí d'a ndigi al kare. ³² Ngà to dow kí rangi ɓá idə dow-je ta kí dɔ-m-ti ə m'gə kí ta kí dɔ-m-ti kí ɛ idə-dé lé, to ta kí togrɔ-ti ya. ³³ †Səi ya uləi dow-je ro Ja-ti ɛ ɛ idə-si ta sobi dɔ ta kí togrɔ-ti. ³⁴ Kí sobi dɔ-m mɔ lé, dow ɓá à kidə dow-je ta kí dɔ-m-ti al. Ngà ta kinlé, m'pa bə kɔ kadi aji-né. ³⁵ Ja lé toki lampi kí d'ində pər-ti adi ndógi ə səi 'ndigi ra-i rɔnəl-é asi dɔkaglo madi. ³⁶ Mɔ lé, ta kí toki pa dɔ-m-ti adi uwə dingəm nɔ itə 'lə Ja kin ya tò né. Kdotalə kullə-je kí Bobi-m adi-m kadi m'ra kinlé, kullə-é-je kin ya toji ndaa-ti rəsi-rəsi adi dow-je 'gə kí Bobi-m ya ulə-m. ³⁷ †Ə Bobi-m kí ulə-m lé, ɛ ya idə dow-je ta kí dɔ-m-ti. Səi ooi ndi-é nja kàre al rəm, ɓá ooi-é nja kàre al rəm to. ³⁸ Ta liə kí ra ɓe mɛɛ-si-ti al kinlé ɓá səi adi-mi-né mɛɛ-si mɔ kí ɛ ulə-m lé al tin. ³⁹ Səi isi 'ndari gin ta-je kí mɛɛ mbete-je-ti kí aa njay, kɔ səi 'giri kí a kingəi ta kí sobi dɔ kiskəm kí sartagangi mɛɛ mbete-é-je-ti. Mbete-é-je kinlé ɓá isi pa ta kí dɔ-m-ti adi dow-je. ⁴⁰ Rəmə kadi 'reei ro-m-ti kɔ kadi isi kəm lé, səi 'ndigi al!

⁴¹ Mɔ lé m'sangi kadi dow-je ɓá 'piti-m al. ⁴² Ngà m'gə-si kí səi lé 'ndigi Lubə al. ⁴³ Mɔ m'ree kà ri Bobi-m ə səi uwəi-mi kí ro-si-ti al; kin ya dow kí rangi ree kà ri-é ɛ ya rəmə, ɛ

* 5:4 5:4 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsəy kí dan-ti-je kí 'ndangi kí ji-dé kí ta greki.

† 5:33 5:33 Ja 1:19-27; 3:27-30 † 5:37 5:37 Mat 3:17; Mar 1:11; Luk 3:22

bá a kuwəi-é ki ro-si-ti. ⁴⁴ Səi ki səi ya 'piti-nə bi 'sangi kadi Lubə ya káre-rè bá piti-si al kinlé, a rai ban bá a kadi mee-si wa? ⁴⁵ Ooi nè a giri ki m'a kilə ta do-si-ti nŋ Bobi-m-ti. Dow ki à kilə ta do-si-ti to Moiyiji ki səi indəi mee-si do-é-ti kin. ⁴⁶ Kdotalə kinə ooi ta lə Moiyiji ki ta ki togrə-ti lé, mə kàrè a kooi ta lə-m ki ta ki togrə-ti ya to; kdo to ta-je ki sobi do-m bá ndəki Moiyiji ndangi. ⁴⁷ Ngə kinə ta-je ki Moiyiji ndangi kin ya ooi ki ta ki togrə-ti al lé, a rai ban ngə bá a kooi ta-je lə-m ki ta ki togrə-ti wa?

6

Jeju adi nékuso dow-je budəgi lo m̄i

Mat 14:13-21; Mar 6:30-44; Luk 9:10-17

¹ Go-ti, Jeju ɔw gidi babo Galile-ti ki 'ba-é babo Tiberiadi to. ² Rəmə kosi dow-je n̄a ya d'un go-é, kdo kow koo né-je ki tō bəl-bəl ki ɛ ra adi-né lapiya njəmɔy-je. ³ Jeju ɔw isi do mbal-ti nati k̄i njéndó né-je liə.

⁴ Gangi-é-ti kinlé, ndo Paki ki to ndo ra n̄ay lə jipi-je n̄ay ngosi.

⁵ Loki Jeju un kəm-é oo kosi dow-je ki 'tò nduy-nduy ki d'ow 'ree ki ro-é-ti kin bè rəmə, dəji Pilipi panè: «J'a ndogi mbə rá bá j'a kadi dow-je kan d'uso wa?» ⁶ Jeju dəji-é bè kdo n̄a-né mee-é koo, kdotalə ɛ gə né ki n'a ra bəti. ⁷ Pilipi idə-é panè: «Lé dow un là kullə ki ndo bujoo ya ndogi-né mbə kàrè, à kasi kadi ɔdi ro ta dow-je kin sɛ-sɛ lay al.» ⁸ Bəba kàre dan njéndó né-je-ti liə ki ri-é lə Andre, ki to ngonkɔ Simɔ Piyər idə Jeju panè: ⁹ «Ngon ki dingəm kàre ɔ k̄i mbə "ɔrji" m̄i, k̄i kanji joo nè; ngə bay ra-é kinlé à kasi dow-je ki n̄a kin rá wa?» ¹⁰ Jeju idə njéndó né-je liə panè: «Adi dow-je lé d'isi nangi.» Lo-é kinlé, to lo ki wale ki mbəl n̄a-ti. Bəba dow-je d'isi nangi. Ə dan dow-je-ti ki d'isi nangi lé, dingəm-je d'a ra budəgi lo m̄i je bè. ¹¹ Go-ti, Jeju ɔy mbə lé, ra oiyi Lubə ə ləbi dow-je ki d'isi nangi lé; ɛ ra oiyi Lubə bè ya to bá ləbi-dé kanji lé adi d'uso ki mee-dé ndigi. ¹² Loki dow-je lay d'uso né 'ndan lé, Jeju idə njéndó né-je liə panè: «Oyi dɔdum-é-je ki n̄ay, kdo kadi né kàre ya kàrè n̄ay kogi al.» ¹³ Bəba mbə ki m̄i lé, dow-je d'uso asi-dé adi njéndó né-je d'oy dɔdum-é-je ki n̄ay kàrè dɔgi gidi-é joo. ¹⁴ Loki dow-je d'oo nékɔji ki Jeju ra lé, 'panè: «Togrə-ti ya, ɛ kanlé, to njəpata ki ta Lubə-ti ki tō kadi à ree donangi-ti nè lé ya.» ¹⁵ Jeju gə ki d'a ree kuwə-é kow siə kdo kində-é ngar; bəba ɛ təl ɔr ro-é k̄i kár-é ɔw do mbal-ti gogi bəy.

Jeju n̄iyə do man babo-ti

Mat 14:22-34; Mar 6:45-52

¹⁶ Ta ji losol-ti lé, njéndó né-je liə d'ow njal ta babo-ti, ¹⁷ ə d'ow d'al mee tō-ti kdo kow bebo Kapernayim-ti gidi babo-ti. Ndo il ya ngə kàrè Jeju ingə-dé al ya bəy. ¹⁸ Rəmə, yəlbo ulə do babo-ti adi man tal bum-bum. ¹⁹ Loki njéndó né-je 'nəl tō d'ow à kasi kilometrə m̄i əsə məkə-je bè rəmə, d'un kəm-dé d'oo Jeju ki ɔw n̄iyə do man babo-ti isi ree ki ta tō-ti adi bəl ində bandi-dé gangi. ²⁰ Ngə Jeju idə-dé panè: «To mə bəy ə 'bəlil al!» ²¹ Dɛ 'ndigi kadi Jeju al mee tō-ti, rəmə tajinat̄i nè ya, tō ɔsi nangi lo ki d'isi d'ow-ti lé.

Jeju to nékuso kiskəm

Jq 3:14-16; 1Jq 5:10-13; 1Kɔ 11:23-26

²² Lo aa go-ti rəmə, kosi dow-je ki 'n̄ay gogi gidi babo-ti d'oo ki lo-é-ti kinlé tō ra kàre-rə rəm, bá d'oo ki Jeju al mee tō-ti nati k̄i njéndó né-je liə al rəm, adi njéndó né-je ya bá d'ow ki kar-dé. ²³ Ngə dow-je 'ree k̄i tō-je ki rangi ki d'i-né babo Tiberiadi-ti ki tō ngosi k̄i lo ki ndəki 'Baɛe ra oiyi do mbə-ti bá adi dow-je d'uso lé. ²⁴ Loki kosi dow-je 'gə ki Jeju goto rəm, bá njéndó né-je liə kàrè 'gote rəm lé, dɛ ya d'al mee tō-je-ti kinlé d'ow bebo Kapernayim-ti kdo ndole Jeju. ²⁵ Loki d'ingə Jeju gidi babo-ti lé, 'dəji-é 'panè: Njéndó dow-je né, 'ree 'tɛɛ nè kadi ban wa? ²⁶ Jeju idə-dé panè: Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; səi lé, 'sangi-mi kdotalə né ki usoi 'ndani bi 'sangi-mi kdotalə nékɔji-je ki m'ra m'adi ooi kin al. ²⁷ 'Rai kullə kdotalə nékuso ki à ndum kin al, ngə 'rai kullə kdo nékuso ki tō k̄i do bal-bal kdo kiskəm ki sartagangi ki to nékuso ki Ngon lə dow à kadi-si. Kdotalə Ngon lə dow lé, ɛ bá Bəbi-é Lubə ɔsi-é k̄i pɔ. ²⁸ Kosi dow-je lé, 'dəji Jeju 'panè: J'a ra ri bá j'a ra kullə-je ki mee Lubə ndigi wa? ²⁹ Bəba Jeju idə-dé panè: Né ki Lubə sangi ro-si-ti lé, ɛ ndigi kadi adi-mi mee-si mə Ngon-é ki ɛ ulə-m lé. ³⁰ Dɛ 'təl 'dəji-é 'panè: «Ngə i lé, ri bá to nékɔji ki 'a ra kdo kadi j'oo ə j'adi-i-né mee-ji wa? Kullə lə-i to ri wa?» ³¹ Ndəki kaji-je d'uso né ki 'ba-é maan diləlo-ti titi ki 'ndangi-né mee mbete-ti k̄i aa njay 'panè: Adi-dé nékuso k̄i i dɔrɔ-ti d'uso.» ³² Jeju ilə-dé-ti panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; nékuso k̄i i dɔrɔ-ti lé, ndəki to Moiyiji bá adi-si al, ngə Bobi-m bá adi-si nékuso k̄i togrə-ti k̄i i dɔrɔ-ti. ³³ Kdotalə nékuso lə Lubə lé, to njək̄i dɔrɔ-ti ree k̄i adi dow-je k̄i donangi-ti nè d'isi kəm.»

³⁴ Beba de d'idə Jeju 'panè: «'Babe, 'adi-ji nékuso kinlé kì ndó-é ndó-é ya.»

³⁵ Jeju idə-dé panè: «Mā ya m'to nékuso kɪ njəkadi dow-je d'isi kəm. Dow kɪ ree rɔ-m-ti lé ɸo à ra-é al ya sar rəm, bá dow kɪ adi-m mɛɛ-é kàrè kundə à ra-é al ya sar rəm tɔ. ³⁶ Ngà lé m'idə-si m'panè: "Səi ooi-mi ya, ngà səi adi-mi mɛɛ-si al." ³⁷ Dow-je lay kɪ Bɔbi-m adi-m-dé lé, d'a ree rɔ-m-ti ə dow kɪ ree rɔ-m-ti lé, m'a tubə-é al; ³⁸ Kdotalə mā lé m'ɪ dɔrə-ti m'ree kdɔ ra né kɪ mɛɛ-m mā bá ndigi al, ngà Lubə kɪ ulə-m lé bá m'ree kdɔ ra né kɪ mɛɛ-é ndigi. ³⁹ Ə Lubə kɪ ulə-m lé, ndigi kadi dow-je lay kɪ n'adi-m-dé kinlé, m'adi dow káre dan-dé-ti nɔy kɔgi al, ngà kadi m'adi-dé 'tosi 'ndəl d'ində lo 'teɛ dɔbɔy ndo-ti.»

⁴⁰ «Né kɪ Bɔbi-m ndigi ɔn: Kadi dow kɪ oo Ngon ə adi-é mɛɛ-é rəmə, isi kəm sartagangi ə m'a kadi-é tosi ndəl ində lo teɛ dɔbɔy ndo-ti.» ⁴¹ Jipi-je 'yun ta dɔ-é-ti, kdɔ pa kɪ ɛ panè: «Mā ya m'to nékuso kɪ ɪ dɔrə-ti lé, ⁴² adi de 'panè: "E kanlé, ɛ ya to Jeju kɪ ngon lə Jojepi, kɪ j'gəi kɔ-é-je kɪ bɔbi-é-je maji lé ya al wa? Ngà ra ban bá ɛ panè n'ɪ dɔrə-ti wa?"»

⁴³ Jeju idə-dé panè: 'Yuni ta dan-si-ti al. ⁴⁴ Dow kɪ Bɔbi-m kɪ njəkulə-m ndor-é ree sɪə rɔ-m-ti al lé, dowbé à kasi ree rɔ-m-ti kɪ dɔ rɔ-é al; ə dow kɪ ree rɔ-m-ti lé, m'a kadi-é tosi ndəl ində lo teɛ dɔbɔy ndo-ti. ⁴⁵ Mɛɛ mbete-ti lə njəpata-je kɪ ta Lubə-ti lé, 'ndangi 'panè: «Dow-je lay ya Lubə à ndó-dé né.» Dow kɪ rá-rá kɪ oo ta kɪ ta Bɔbi-m Lubə-ti ə təl rɔ-é go-ti lé, à ree rɔ-m-ti. ⁴⁶ Dow kɪ oo Bɔbi-m ya goto; njəki rɔ Lubə-ti ya káre-rè ə oo Bɔbi-m. ⁴⁷ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dow kɪ adi-m mɛɛ-é lé, isi kəm ya sartagangi. ⁴⁸ Mā lé, m'to nékuso kɪ njəkadi dow-je d'isi kəm. ⁴⁹ Né kɪ 'ba-é maan lé, ka-si-je d'uso diləlo-ti ya, ngà d'oy. ⁵⁰ Nékuso kɪ ɪ dɔrə-ti kadi dow uso ə à koy al lé ɔn: ⁵¹ Mā bá m'to nékuso kiskəm kɪ ɪ dɔrə-ti ree. Dow kɪ uso né-é kinlé rəmə, à kisi kəm ya sartagangi. Ə nékuso kɪ m'a kadi lé, to dɔ-m ya bá m'a kadi, kdɔ kadi dow-je kɪ dɔnangi-ti né d'isi-né kəm.

⁵² Ta kinlé ra adi jipi-je 'naji-nə ta dan-dé-ti 'panè: Dow kanlé à ra ban bá à kadi-ji dɔ-é j'uso wa? ⁵³ Beba Jeju idə-dé panè: Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kinə usoi dɔ Ngon lə dow al rəm, bá kinə ɔy məsi-é al rəm lé, à kisi kəm ndɔ al. ⁵⁴ Dow kɪ uso dɔ-m rəm bá ɔy məsi-m rəm lé, isi kəm sartagangi ə m'a kadi-é tosi ndəl ində lo teɛ dɔbɔy ndo-ti rəm tɔ. ⁵⁵ Kdotalə dɔ-m to nékuso kɪ tɔgrɔ-ti rəm, bá məsi-m to nékɔy kɪ tɔgrɔ-ti rəm tɔ. ⁵⁶ Dow kɪ uso dɔ-m rəm, bá ɔy məsi-m rəm lé, dowbé isi mɛɛ-m-ti rəm, bá mā kàrè m'isi mɛɛ-é-ti rəm tɔ. ⁵⁷ «Bɔbi-m kɪ ulə-m lé to njəkisi kəm, adi mā m'isi kəm kɪ takul-é; bə ya tɔ, dow kɪ uso dɔ-m lé, à kisi kəm kɪ takul-m tɔ.» ⁵⁸ E bá to nékuso kɪ ɪ dɔrə-ti lé. To gə nékuso kɪ ndɔki ka-si-je d'uso ya, ngà d'oy kin al. Nékuso-é kinlé, dow kɪ uso rəmə, à kisi kəm ya sartagangi.

⁵⁹ E bá to ta-je kɪ Jeju pa ndó-né dow-je né mɛɛ kəykwəna-ti lə jipi-je bebo Kapernayim-ti.

⁶⁰ Njéndó né-je liə nɔ ya, loki d'oo ta-je kin bə lé, 'panè: «Ta kinlé ngə nɔ! Nɔ bá à ndigi dɔ-ti sɪə wa?» ⁶¹ Jeju gə mɛɛ-é-ti kɪ njéndó né-je 'yun ta dɔ ta-ti liə lé, adi dɔji-dé panè: «Ta kɪ m'pa lé tugə-si jigi-ti wa? ⁶² Ə kinə lé ooi Ngon lə dow kɪ ɪ isi ɔw kɪ lo-ti kɪ ndɔki isi-ti kete lé ə a painə ri ngə wa?» ⁶³ Ndil kɪ aa njay bá to njəkadi dow isi kəm. To né kɪ dow à kasi ra ndɔ al. Ta-je kɪ m'idə-si kinlé bá à kadi dow Ndil kɪ aa njay rəm, à kadi dow isi kəm rəm. ⁶⁴ Ngà dow-je madi d'ɔ dan-si-ti nè ya d'adi mɛɛ-dé al. Jeju pa bə kdotalə dow-je kɪ dan-ti-je kɪ d'adi mɛɛ-dé al lé, ɛ gə-dé lo kulə gin-é-ti ya rəm, bá dow kɪ à kun dɔ-é kàrè, ɛ gə-é lo kulə gin-é-ti ya rəm tɔ. ⁶⁵ Jeju ilə dɔ-ti panè: «Gin-é kin bá m'idə-si-né m'panè: Dow kɪ Bɔbi-m inə tarəbi adi-é kadi ree rɔ-m-ti al lé, dowbé à kasi ree rɔ-m-ti kɪ dɔ rɔ-é al.»

⁶⁶ Dɔkaglo-é-ti kinlé, njéndó né-je liə nɔ d'or rɔ-dé kɔgi rɔ-é-ti 'mbati kun go-é. ⁶⁷ Beba Jeju dɔji njéndó né-je liə kɪ dɔgi gidi-é joo panè: «Ə səi ə 'ndigi kowi sə-dé al wa?» ⁶⁸ †Simɔ Piyər ilə-é-ti panè: «'Babe, je j'a kow go nɔ-ti ɸəy wa? I ya bá ta-je kɪ dow à kisi-né kəm sartagangi lé tɔ rɔ-i-ti. ⁶⁹ Beba je j'adi mɛɛ-ji rəm, je j'gə kɪ ɪ bá tɔ njəkəa njay kɪ Lubə mbəti-i rəm.» ⁷⁰ Jeju ilə-dé-ti panè: «Səi kɪ dɔgi gidi-é joo lé, to mā ya m'mbəti-si lay ya al wa? Ngà dow káre dan-si-ti bá to dow lə Sú!» ⁷¹ Jeju pa ta kinlé sobi-né dɔ Judasi ngon lə Simɔ Iskariyoti. Kdotalə Judasi kɪ to kɪ dan njéndó né-je-ti kɪ dɔgi gidi-é joo kinlé ya bá à kun dɔ Jeju.

7

Meengə lə ngankɔ Jeju

Ja 5:44; 15:18-19; Mat 10:16

¹ Go-ti, Jeju njiyə gəki lo kɪ dɔnangi Galile-ti gəki-gəki. E ndigi kow dɔnangi Jude-ti al, kdotalə 'boy-je lə jipi-je 'sangɪ tɔl-é.

² Ndo kí kadi jipi-je 'ra-né n̄y k̄ȳkam-je[†] l̄ə-dé n̄y ngosi. ³ Beba ngankɔ̄ Jeju d'id̄ə-é 'panè: 'In̄ə lo kí nè kin ə 'ow d̄onangi Jude-ti k̄d̄o kadi njéndó né-je l̄ə-i d'oo né-je kí isi 'ra ra lé t̄o bane. ⁴ Dow kí ndigi toji r̄o-é kadi dow-je 'ḡə-é lé, b̄oyɔ̄ r̄o-é ra né al. Titi kí 'isi 'ra-né né-je kinlé, 'toji r̄o-i adi dow-je lay 'ḡə-i. ⁵ Ngankɔ̄-é-je lé 'pa bè kd̄otalə d̄e ya k̄àrè d'adi-é m̄ēḡ-dé al r̄əm t̄o. ⁶ E id̄ə-dé panè: M̄ə lé d̄okaglo-é l̄ə-m n̄y b̄oy; nḡə s̄əi r̄əm̄ə, d̄okaglo l̄ə-si to kí ndo-je lay. ⁷ S̄əi lé, dow-je kí d̄onangi-ti nè d'a k̄osi-si k̄i ta al; nḡə m̄ə r̄əm̄ə d'a k̄osi-m k̄i ta. Kd̄otalə kullə r̄a-dé-je kí maji al maji al lé m'pa ta d̄o-ti m'adi dow-je d'oo. ⁸ S̄əi ə owi lo ra n̄y-ti lé. Nḡə m̄ə b̄á m'a k̄ow al, kd̄otalə kaglo k̄ow-é l̄ə-m asi al b̄oy. ⁹ Loki id̄ə-dé ta-je kin bè lé, e t̄əl isi-né d̄onangi Galile-ti n̄ɔ̄ɔ ya.

K̄ə Jeju bebo Jorijalem lo ra n̄y k̄ȳkam-je-ti

¹⁰ Loki ngankɔ̄ Jeju-je d'oti d'ow lo ra n̄y-ti lé r̄əm̄ə, e k̄àrè oti n̄ɔ̄ɔ ya ow-ti t̄o. ¹¹ Ndo-je-ti kí d'isi 'ra-né n̄y kinlé, jipi-je 'sangi-é ə 'd̄əji 'panè: E lé ǎ ra wa? ¹² Kosi dow-je 'yun ta dan-dé-ti n̄ə 'sob̄i-né d̄o-é. D̄e kí n̄ə-je 'panè: E to dow kí maji ə d̄e kí dan-ti-je 'panè: Kay! E to nj̄ekur kosi dow-je wale. ¹³ Bè ya k̄àrè, ta kí sob̄i d̄o-é lé, dow kí pa r̄əsi ya goto, k̄d̄o 'b̄əl 'b̄oy-je l̄ə jipi-je. ¹⁴ 'Ra n̄y lé d'ǎ dan̄ə nḡə b̄á Jeju oti ow tak̄əy-ti l̄ə Lub̄ə ə ndó dow-je né. ¹⁵ Néndó l̄ə ɔ̄r ndil jipi-je adi 'panè: Dow kanlé, inḡə néndó al r̄əm, nḡə ra ban b̄á e ḡə mbete l̄ə Lub̄ə bè wa? ¹⁶ Jeju il̄ə-dé-ti panè: Né kí m'ndó dow-je lé, to né kí m̄ə b̄á m'un k̄i d̄o-m al. Nḡə to Lub̄ə kí nj̄ekul̄ə-m b̄á adi m'ndó-dé. ¹⁷ Dow kí ḡe ra né kí m̄ēḡ Lub̄ə ndigi lé, kin̄ə to Lub̄ə b̄á adi-m m'ndó né kinlé dow-je k̄àrè dowb̄é à ḡə r̄əm əse to né kí m̄ə ya m'un k̄i d̄o-m b̄á m'ndó-dé k̄àrè dowb̄é à ḡə r̄əm t̄o. ¹⁸ Dow kí un ta k̄i d̄o-é ya pa pa lé, to dow kí isi sangi r̄iba kí sob̄i d̄o-é e ya. Nḡə dow kí isi sangi r̄iba l̄ə nj̄ekul̄ə-é lé, e b̄á to nj̄era né kí t̄oḡr̄o-ti ə né ra kí njururu al goto r̄o-é-ti. ¹⁹ Moiyiji adi-si ndukun ya al wa? Nḡə dow k̄àrè-r̄e kí kadi t̄əl r̄o-é go-ti ya goto. R̄əm̄ə k̄d̄o ri b̄á 'sangi kadi 't̄oli-mi wa? ²⁰ Beba kosi dow-je d'il̄ə-é-ti 'panè: I lé 'ow k̄i ndil kí maji al m̄ēḡ-i-ti n̄ɔ̄ɔ. N̄ə b̄á sangi k̄d̄o t̄ol-i wa? ²¹ Jeju t̄əl il̄ə-dé-ti panè: M'ra né k̄àrè-r̄e b̄oy ya ə s̄əi lay ya ndil-si t̄ēḡ s̄əy. ²² Moiyiji un ndu adi-si kadi ij̄əi ngan-si-je ganjangi ə to né kí d'ul̄ə gin-é d̄o Moiyiji-ti nè al, nḡə to ka-ji-je kí low b̄á d'ul̄ə gin-é. Ə ndo taakoo ya s̄əi ij̄əi dow ganjangi. ²³ 'S̄əi ij̄əi dow ganjangi ndo taakoo-ti bè, k̄d̄o kadi ali-né d̄o ndukun l̄ə Moiyiji al. Nḡə k̄d̄o ri b̄oy b̄á d̄aji r̄o dow b̄ikti ya m'adi-é lapiya ndo taakoo-ti r̄əm̄ə, s̄əi adi wonḡi ra-si d̄o-m-ti b̄oy wa? ²⁴ Ooi r̄o dow kí ndaa-ti nè b̄á 'gangi-né ta al; nḡə 'gangi ta gangi kí njururu bane.

²⁵ Dow-je kí dan-ti-je kí bebo Jorijalem-ti 'panè: Dow kí 'b̄oy-je l̄ə jipi-je d'isi 'sangi-é k̄d̄o t̄ol-é lé ya ban al wa? ²⁶ Ooi, e ǎ pa ta ndaa-ti r̄əsi tak̄əm dow-je-ti ə ta k̄àrə ya k̄àrè dow pa siə d̄o-ti al r̄əm. Adi 'b̄oy-je l̄ə-ji 'ndigi d̄o-ti kí e kan b̄á to Kristi^{*} lé ya t̄oḡr̄o-ti wa? ²⁷ Loki Kristi à ree lé, dow kí à ḡə lo kí i-ti ya goto. Nḡə dow kanlé, j̄əi j'ḡəi lo kí i-ti. ²⁸ Jeju ǎ ndó dow-je né tak̄əy-ti l̄ə Lub̄ə ya r̄əm̄ə e pa ta k̄i ndi-é kí b̄oy panè: Adi 'p̄ainè 'ḡəi-mi r̄əm, 'ḡəi lo kí m'i-ti r̄əm al ban! M̄ə lé, m'ree k̄i d̄o r̄o-m al. Nj̄ekul̄ə-m lé to nj̄era né kí t̄oḡr̄o-ti, nḡə ḡə b̄á s̄əi 'ḡəi-é al. ²⁹ M̄ə m'ḡə-é k̄d̄o m'i r̄o-é-ti b̄á m'ree m̄ə tin r̄əm, b̄á to e b̄á ul̄ə-m r̄əm t̄o. ³⁰ Beba d̄e 'sangi kadi d'uw̄ə-é, nḡə dow kí asi kadi uw̄ə-é goto, kd̄otalə d̄o gangi lo kuw̄ə-é n̄y b̄oy.

³¹ Dow-je n̄ə dan kosi dow-je-ti d'adi m̄ēḡ-dé Jeju lé ə 'panè: Loki Kristi lé, à ree r̄əm̄ə, e à ra nék̄oji-je n̄ə kit̄ə dow kanlé b̄oy ban wa? ³² Ta-je kí dow-je 'pa n̄om-n̄om 'sob̄i-né d̄o Jeju lé, usi mbi Parisi-je-ti. Beba nj̄ekun d̄o nj̄egugn̄ə-je, kí Parisi-je d'ul̄ə nj̄énḡəm tak̄əy l̄ə Lub̄ə kadi d'ow d'uw̄ə-é.

³³ Beba Jeju panè: «M'a kisi s̄ə-si nd̄e b̄oy b̄á m'a t̄əl k̄ow r̄o nj̄ekul̄ə-m-ti. ³⁴ Loki m'a k̄ow lé, a sangi-mi nḡə a kinḡəi-mi al r̄əm, b̄á lo kí m'a k̄ow-ti lé k̄àrè a kasi k̄ow-ti al r̄əm t̄o.» ³⁵ R̄əm̄ə jipi-je 'pa-n̄ə ta dan-dé-ti 'panè: «K̄ow ə e à k̄ow r̄a ya b̄á j'a kinḡəi-é né al lé wa? E à k̄ow r̄o ngankɔ̄-ji-je-ti kí 'sane-n̄ə d'isi b̄e l̄ə gr̄ek̄i-je, k̄d̄o kadi n'ndó né gr̄ek̄i-je wa? ³⁶ E panè: "A sangi-mi, nḡə a kinḡəi-mi al. Lo kí m'a k̄ow-ti lé k̄àrè a kasi k̄ow-ti al. Ta kinlé k̄or m̄ēḡ-é t̄o ban wa?"»

³⁷ S̄əy ndo ra n̄y k̄ȳkam-je, adi to ndo kí boy n̄ə kin b̄á Jeju i ǎ taá, pa ta k̄i ndi-é kí boy panè: Dow kí kund̄ə man ra-é r̄əm̄ə, kadi-é ree r̄o-m-ti ay man. ³⁸ Dow kí adi-m m̄ēḡ-é lé, man ba-je kí à kadi dow-je kisk̄əm ya à k̄i m̄ēḡ-é-ti lo bul-bul titi kí mbete kí aa n̄jay pa-né bè. ³⁹ Ta kinlé, Jeju pa sob̄i-né d̄o Ndil kí aa n̄jay kí d̄e kí d'adi-n'è m̄ēḡ-dé d'a kinḡə. D̄okaglo-é-ti kinlé Lub̄ə adi Ndil kí aa n̄jay al b̄oy, k̄d̄o Lub̄ə toji r̄iba l̄ə Jeju ndaa-ti r̄əsi al b̄oy.

⁴⁰ Loki dow-je kí dan-ti-je dan kosi dow-je-ti d'oo ta-je kinlé r̄əm̄ə 'panè: Dow kanlé to nj̄épata kí ta Lub̄ə-ti ya t̄oḡr̄o-ti. ⁴¹ D̄e kí n̄ə-je 'panè: Dow kanlé to Kristi. R̄əm̄ə d̄e kí

† 7:2 7:2 Mbl 23:34-44; Kni 29:12-39; Det 16:13-16; Jkr 14:16-19 † 7:23 7:23 Ja 5:9 * 7:26 7:26 Kristi lé kor m̄ēḡ-é to dow kí Lub̄ə mb̄əti-é.

rangi 'panè: Kristi lé à kǝ dɔnangi Galile-ti ban wa? ⁴² Mbetè kǝ aa nɔy panè: Kristi lé, à tɛɛ gin kɔji-ti lə Dabidi mɛɛ ɸe-ti kǝ Bɛtlekəm kǝ to ɸe lə Dabidi. ⁴³ Bɛba ta kǝ sobi dɔ Jeju lé, ta dow-je asi-nɔ dɔ-ti al adi 'gáŋgi-né-nɔ. ⁴⁴ Dow-je kǝ dan-ti-je dan-dé-ti 'ndigi kuwə Jeju ya, ngà dow kǝ asi kadi uwə-é goto. ⁴⁵ Njéŋgəm takəy lə Lubə lé, 'təl d'ɔw rɔ njékun dɔ njéŋgəm-je-ti, kǝ Parisi-je lé rəmə, 'dəji-dé 'panè: Kdɔ ri bá uwə-é 'reei siə al wa? ⁴⁶ Njéŋgəm takəy lə Lubə lé, 'd'ilə-dé-ti 'panè: Ta-je kǝ dɔŋgəm kin pa lé to ta kǝ dow pa nja káre al ya ɸəy! ⁴⁷ Rəmə Parisi-je lé d'ɪ sə-dé dɔ-ti 'panè: Səji lé ya kàrè adi-é ur-si wale ɸəy to al ban! ⁴⁸ Dow káre-rè kǝ dan 'boy-je-ti əse dan Parisi-je-ti adi-é mɛɛ-é adi ooi nɔɔ ban wa? ⁴⁹ Ngà kosi dow-je kanlé, to gə bá 'gə ndukun lə Lubə al. Dɛ 'to dow-je kǝ ndol uwə dɔ-dé. ⁵⁰ 'Nikodəm kǝ to káre dan 'boy-je-ti kǝ ndokɪ ree ingə Jeju lé idə-dé panè: ⁵¹ Kǝ go ndukun-ti lə-ji ya lé, 'a koo ta ta dow-ti al rəm, 'a gə né kǝ dowbé lé ra al rəm ya 'a gangta dɔ-é-ti wa? ⁵² Dɛ 'd'ilə-é-ti 'panè: I 'ɔw kǝ to dow kǝ dɔnangi Galile-ti to ngá wa? 'Ndó ndukun maji 'oo ə 'a gə kǝ njəpata kǝ ta Lubə-ti à kǝ dɔnangi Galile-ti al. ⁵³ [Go-ti, nɔ-nɔ ya ɔti ɔw ɸe liə-liə.

8

Ta kǝ sobi dɔ dené kǝ d'uwə-é dɔ kaya-ti

¹ Jeju ɔw dɔ mbal kǝ kǝgi Olibiye-je-ti. ² Ngà kǝ ndogɛ rati ya ɛ təl ree takəy-ti lə Lubə gogɛ ə dow-je lay 'ree rɔ-é-ti. Bɛba ɛ isi nangi isi ndó-dé né. ³ Rəmə njéndó dow-je ndukun-je, kǝ Parisi-je d'uwə dené káre dɔ kaya-ti 'ree siə rɔ Jeju-ti d'adi-é ə dan dow-je-ti danə. ⁴ Ngà bá d'idə Jeju 'panè: «Njéndó dow-je né, dené kanlé j'uwə-é dɔ kaya-ti. ⁵ Ə mɛɛ ndukun-ti lé, Mɔiyiji un ndu adi-ji, kdɔ kadi ko dené-je kǝ bə kinlé j'tilə-dé kǝ ər j'tɔl-dé kɔgi. Ngà i ə 'a pa ta dɔ-ti panè ri wa?» ⁶ Dɛ 'dəji-é ta kinlé bə kdɔ kingə-né ta madi ta-é-ti, kdɔ kadi d'ilə-né ta dɔ-é-ti. Ngà Jeju ulə dɔ-é nangi ə isi tijə né nangi kǝ ngon ji-é. ⁷ Loki 'dəji-é ta kəm-dé kete-kete lé, ɛ ɔr dɔ-é taá idə-dé panè: «Dow kǝ dan-si-ti kǝ ra majal nja káre al ɸəy ya ə un ər ilə-né dené lé dɔsɔy.» ⁸ Ə Jeju təl ulə dɔ-é nangi gogɛ ə isi tijə né nangi ya ɸəy. ⁹ Loki d'oo ta-je kin bə lé [mɛɛ-dé uwə-dé kǝ ta]* adi d'ɪ káre-káre, ɪ dɔ dɛ-ti kǝ 'tɔgi nɔ-ti ya [sar dɔ sɔy-dé-je-ti.] Bɛba Jeju kǝ dené lé ya par 'nɔy danə dan kosi-je-ti. ¹⁰ Rəmə Jeju ɔr dɔ-é taá ə dəji dené lé panè: Dené, njékilə ta dɔ-i-ti-je lé d'ɔw rá wa? Dow káre ya kàrə gangta dɔ-i-ti al wa? ¹¹ Ə dené lé ilə-é-ti panè: 'Babe, dow gangta dɔ-m-ti al. Bɛba Jeju idə-é panè: «Mǝ kàrə m'gangi ta dɔ-i-ti al ya to ə ɔw, ngà majal bá gogɛ rangi 'ra al ngá.»]†

Jeju pa ta rəsi dɔ kullə-ti liə adi dow-je

¹² 'Jeju pa ta kǝ rangi ya ɸəy adi dow-je panè: Mǝ lé, m'to londógi lə dɔnangi. Dow kǝ un go-m lé à njiyə lo kǝ ndul-ti al, ngà à kingə lo kǝ ndógi kǝ to kiskəm. ¹³ 'Rəmə Parisi-je pa siə 'panè: Ta kǝ sobi dɔ-i bá i ya 'ə 'pa adi dow-je kin ya rəmə tɔji kǝ to ta kǝ tɔgrɔ-ti al. ¹⁴ Bɛba Jeju ilə-dé-ti panè: Lé mǝ ya m'pa ta kǝ sobi dɔ-m m'adi dow-je kàrə, ta kǝ m'pa lé to ta kǝ tɔgrɔ-ti ya. Kdɔ mǝ m'gə lo kǝ m'ɪ-ti rəm, m'gə lo kǝ m'isi m'ɔw-ti rəm to. Ngà sɔji rəmə, 'gəi lo kǝ m'ɪ-ti al rəm, bá 'gəi lo kǝ m'a kow-ti al rəm to. ¹⁵ Səji 'gangi ta kǝ go lo koo-ti lə dow. Ngà mǝ, m'gangi ta dɔ dow-ti al. ¹⁶ Ə kinə mǝ m'gangi ta kàrə, ta kǝ gangi lə-m ɔw nati kǝ ta kǝ tɔgrɔ-ti. Kdɔ mǝ m'ə kǝ kár-m al. Bɔbi-m kǝ njékulə-m lé ə sə-m nati. ¹⁷ Mɛɛ ndukun-ti lə-si lé, 'ndangi 'panè né kǝ dow-je joo 'pa ta dɔ-ti kinlé, né-é to tó-é. ¹⁸ Mǝ m'pa ta kǝ sobi dɔ-m mǝ ya m'adi dow-je rəm, bá Bɔbi-m kǝ ulə-m lé kàrə pa ta kǝ sobi dɔ-m adi dow-je rəm to. ¹⁹ Rəmə 'dəji-é 'panè: Bɔbi-i lé ə rá wa? Ə Jeju ilə-dé-ti panè: Səji 'gəi-mi al rəm, bá 'gəi 'Bəji-m al rəm. Kinə 'gəi-mi rəmə a gəi Bɔbi-m to. ²⁰ Jeju ə takəy-ti lə Lubə ngosi kǝ lo kilə kadkare kadi Lubə ə ndó né dow-je bá pa-né ta-je kinlé. Dow ya kàrə uwə-é al, kdɔtalə dɔkadi liə asi al ɸəy. ²¹ Jeju təl idə-dé ɸəy panè: M'a kɔw, sɔji a sangi-mi ə sɔji a koyi dan majal-je-ti lə-si. Lo kǝ m'a kɔw-ti lé, sɔji a kasi kowi-ti al. ²² Jipi-je 'panè ɛ ɔw kǝ təl rɔ-é ɔbi. Kdɔ ɛ panè: Lo kǝ m'a kɔw-ti lé sɔji a kasi kowi-ti al. ²³ Jeju ilə-dé-ti panè: Səji 'toi kǝ dɔnangi-ti nè, ngà mǝ m'to kǝ taá dɔrɔ-ti. Səji 'toi kǝ 'lə dɔnangi, ngà mǝ m'to kǝ 'lə dɔnangi al. ²⁴ Gin-é kin bá m'idə-si-né m'panè a koyi dan majal-je-ti lə-si. Kdɔ kinə adi mɛɛ-si kǝ mǝ m'to njékisi‡ lé al rəmə, a koyi dan majal-je-ti lə-si ya. ²⁵ Ə dɛ 'dəji-é 'panè: I 'to nǝ? Rəmə Jeju ilə-dé-ti panè: Ta kinlé lo kulə gin-é-ti nɔy ya m'idə-si! ²⁶ M'ɔw kǝ ta-je nǝ kǝ sobi dɔ-si kadi m'pa rəm, kadi m'gangta dɔ-ti rəm. Ngà njékulə-m lé to njəpata kǝ tɔgrɔ-ti ə ta kǝ m'oo ta-é-ti bá m'pa m'adi dow-je kǝ dɔnangi-ti nè. ²⁷ Ta kǝ Jeju idə-dé lé dɛ 'gə

† **7:50** 7:50 Ja 3:1,2 * **8:9** 8:9 Ta-je kǝ tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kǝ dɔsɔy kǝ dan-ti-je kǝ 'ndangi kǝ ji-dé kǝ ta greki. † **8:11** 8:11 Ta-je kǝ tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kǝ dɔsɔy kǝ dan-ti-je kǝ 'ndangi kǝ ji-dé kǝ ta greki. † **8:12** 8:12 Mat 5:14; Ja 9:5 † **8:13** 8:13 Ja 5:31 ‡ **8:24** 8:24 Jipi-je 'gir kǝ Lubə ya kár-é à panè: Mǝ m'to njékisi (Tɛt 3:14).

kí to ta kí sòbí dɔ Bòbí-é Lubə al. ²⁸ Beba Jeju idə-dé panè: «Loki a kuni Ngon læ dow kí taá bá a gəi kí ma lé m'to njəkisi rəm, m'ra né kí dɔ r-ɔm al rəm. Ngə né kí Bòbí-m ndó-m bá m'idə dow-je. ²⁹ Njəkulə-m lé ɔ sə-m nati. Ɛ inə-m kì kár-m al. Kdotalə ma m'ra né-je kí nəl-é kì ndo-je lay.»

³⁰ Loki Jeju pa ta-je kin bè lé, dow-je nɔ d'adi-é meɛ-dé. ³¹ Beba ɛ idə jipi-je kí d'adi-é meɛ-dé lé panè: «Kinə ɔi dɔ ta-ti lə-m njàngi rəmə, səi 'toi njéndó né-je lə-m kí toɔro-ti. ³² Səi a gəi ta kí toɔro-ti ə ta kí toɔro-ti à taa-si kilə-si taá.» ³³ †De d'ilə-é-ti panè: «Jɛ j'to nganka Abrakam ə je j'to bə-je læ dow nja káre al, ngə ban bá i 'panè ta kí toɔro-ti à taa-ji kilə-ji taá bəy wa?» ³⁴ Jeju idə-dé-ti panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dow kí rá-rá kí ra majal lé to bə læ majal. ³⁵ Ə bə lé ɛ à kisi meɛ kəy-ti læ 'ba-é sar al, ngə ngon læ njəkəy bá à kisi-ti sartagangi. ³⁶ Beba kinə ma Ngon læ Lubə ya m'taa-si m'ilə-si taá rəmə, a toi bə-je al ya toɔro-ti. ³⁷ M'gə kí səi 'toi nganka Abrakam ya ngə səi 'sangi kɔɔ tɔli-mi, kdotalə 'mbati ta lə-m. ³⁸ Ma m'pa ta dɔ né-ti kí m'oo rɔ Bòbí-m-ti ə səi kàrè ta kí ooi ta bobi-si-ti bá 'rai-né né tɔ.» ³⁹ De d'ilə-é-ti 'panè: «Jɛ j'to kí gin ka-ti læ Abrakam.» Ə Jeju idə-dé panè: Kinə 'toi kí gin ka-ti læ Abrakam rəmə, 'rai kullə ra Abrakam tɔ bane. ⁴⁰ Ngə kí ngəsne kinlé səi 'ndigi 'tɔli-mi, ma kí m'idə-si ta kí toɔro-ti kí m'oo ta Lubə-ti. Né-é kin to né kí Abrakam ra al. ⁴¹ Ngə səi lé 'rai kullə ra bobi-si. De d'idə-é panè: «Jɛ 'to ngan-je kí bobi-ji goto al. Bòbí-ji ra káre-rè ə to Lubə.» ⁴² Jeju idə-dé panè: «Kinə Lubə ya to Bòbí-si rəmə lé a ndigi-mi, kɔɔ m'ɔ rɔ Lubə-ti bá m'ree; m'ree kí dɔ r-ɔm al, ngə to ɛ bá ulə-m. ⁴³ Kɔɔ ri bá səi 'gəi meɛ ta lə-m al wa? Kɔɔ səi asi ndigi dɔ ta-ti lə-m al. ⁴⁴ Səi lé, bobi-si to Sú, adi səi 'ndigi rai né-je kí meɛ bobi-si ndigi. Ɛ to njétɔl dow-je lo kulə gin-é-ti nɔ ɛ ɔ dɔ ta kí toɔro-ti al, kɔɔ ta kí toɔro-ti goto ta-é-ti. Loki ɛ ədi ta lé, to ta-je liə kí meɛ-é-ti ya bá ɛ tɛɛ-né tin; kɔɔ ɛ to njəkəɔta rəm, bá to bobi njəkəɔta-je rəm tɔ. ⁴⁵ Ngə ma lé, səi adi-mi meɛ-si al kɔɔ m'pa ta kí toɔro-ti. ⁴⁶ Nɔ dan-si-ti asi toji kí m'ra majal wa? Kinə m'pa ta kí toɔro-ti lé, kɔɔ ri bá səi adi-mi meɛ-si al wa? ⁴⁷ Dow kí to kí læ Lubə lé oo ta læ Lubə. Səi ooi ta læ Lubə al, kɔɔ səi 'toi kí liə al.»

⁴⁸ Jipi-je d'ilə Jeju-ti 'panè: «Pa kí j'panè i 'to dow kí dɔnangi Samari-ti rəm, 'ɔw kí ndil kí maji al meɛ-i-ti rəm kinlé to tó-é ya al wa?» ⁴⁹ Beba Jeju idə-dé-ti panè: «M'ɔw kí ndil kí maji al meɛ-m-ti al. Ngə ma m'to dow kí m'un ta Bòbí-m, ngə səi bá uni ta-m al. ⁵⁰ Ma m'sangi ríba lə-m al; dow káre kí njəsangi ríba lə-m kí njəkadi naji ya isi nɔɔ. ⁵¹ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kinə dow tɔl r-ɔ-é go ta-ti lə-m lé, à koy ndə al.» ⁵² Beba jipi-je d'idə-é 'panè: «Kí nè kinlé, j'gə kí ɔw kí ndil kí maji al meɛ-i-ti nɔɔ. Abrakam oy, njépata-je kí ta Lubə-ti kàrè d'oy tɔ ə i panè: «Kinə dow tɔl r-ɔ-é go ta-ti lə-m lé, à koy ndə al.» ⁵³ Sé i 'boy itə ka-ji Abrakam kí oy lé wa? Njépata-je kí ta Lubə-ti kàrè d'oy rəm, ngə i oo r-ɔ-i kí nɔ ya wa?» ⁵⁴ Jeju idə-dé-ti panè: «Kinə ma ya m'osi gəji r-ɔ-m rəmə, kosi gəji rɔ lə-m to né kí kogi kare. To Bòbí-m bá ɔsi gəji-m ɛ ɛ bá səi 'painè to Lubə lə-si! ⁵⁵ Ə səi 'gəi-é al; ngə ma m'gə-é. Kinə m'panè m'gə-é al rəmə, m'a to njəkəɔta madi-si tɔ. Ngə m'gə-é rəm, bá m'tɔl r-ɔ-m go ta-ti liə rəm. ⁵⁶ Ka-si Abrakam ra rɔnəl nɔ, loki ɛ gir kí n'a koo ndo ree lə-m. Ɛ oo ndo ree lə-m ə ra-né rɔnəl.» ⁵⁷ Rəmə jipi-je 'pa siə 'panè: «I kan, 'ra bal kormi al bəy ya rəmə i 'ba r-ɔ-i njəkoo Abrakam al ban wal!» ⁵⁸ Jeju idə-dé panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kete bá kadi Abrakam isi lé, ma m'isi nɔɔ ngə.» ⁵⁹ Rəmə de 'kote ə-je kɔɔ tilə-é-né, ngə Jeju ɔti bɔyɔ r-ɔ-é ə ɔti rangi takəy-ti læ Lubə.

9

Jeju adi dingəm kí kəm-é tɔɔ lo koji-é-ti oo lo
Mar 8:22-25; 10:46-52

¹ Jeju isi dəə rəmə, oo dingəm kí kəm-é tɔɔ lo koji-é-ti. ² Beba njéndó né-je liə 'dəji-é 'panè: Njéndó dow-je né, dingəm kanlé, njəkɔji-é-je bá 'ra majal əse to daji r-ɔ-é ya bá ra majal bá kəm-é tɔɔ-né lo koji-é-ti bə wa? ³ Jeju idə-dé panè: To ta læ majal liə əse majal læ njəkɔji-é-je bá kəm-é tɔɔ-né tin al; ngə tɔ bə kɔɔ kadi Lubə ɔji-né tɔgi-é ndaa-ti rəsi takəm dow-je-ti kì takul-é. ⁴ Kada nè kin ya adi j'rai kullə-je læ njəkulə-m; kɔɔ kinə ndo il rəmə, dow à kasi ra kullə al ngə. ⁵ †Loki m'isi dɔnangi-ti nè bəy lé, m'to londogi læ dɔnangi.

⁶ Jeju pa ta kin bè ngə bá tubə man ta-é nangi lɔy-né nangi, ɔr kəm njəkəmtɔ-ti lé ⁷ ə idə-é panè: 'Ɔw 'togi kəm-i man dangi-ti kí 'ba-é Silowe kí kɔr meɛ-é to: Ngonnjəkullə. Beba njəkəmtɔ lé ɔw dangi Silowe-ti lé ɔw togi kəm-é; ə loki isi tɔl rəmə, oo lo. ⁸ Beba njétakəy-je liə kì dow-je kí kete d'oo-é kí to njəkisi kɔy né lé 'panè: Ɛ kan ya bá to

† **8:33** 8:33 Mat 3:9; Luk 3:8   § **8:39** 8:39 Ta kinlé, meɛ mbete-je-ti kí dosy kí dan-ti-je kí 'ndangi kí ji-dé kì ta grɛki lé 'panè: Kinə 'toi kí gin ka-ti læ Abrakam rəmə lé, a rai kullə ra Abrakam tɔ bane.   † **9:5** 9:5 Mat 5:14; Ja 8:12

njèkisi koy né lé al wa? ⁹ Dɛ kí nǎ-je 'panè: To ɛ ya. Dɛ kí dan-ti-je 'panè: To dow kí tanǎ sǎ bi to ɛ al. ɔ ɛ ya panè: To ma ya. ¹⁰ Bɛba dɛ 'dɔji-é 'panè: Ra ban bá kǎm-í lé oo lo wa? ¹¹ Njèkǎmto lé ilǎ-dé-ti panè: Dingǎm kí 'ba-é Jeju bá lɔy nangi ɔr kǎm-m-ti ɔ idǎ-m panè: 'ɔw 'togi kǎm-i man dangi-ti kí 'ba-é Silowe. Bɛba m'ow m'togi kǎm-m ya rǎmǎ kǎm-m oo lo. ¹² Dɛ 'dɔji-é 'panè: Dingǎm lé ǎ rá wa? Ɛ kí kete to njèkǎmto lé panè: M'oo lo kí ow-ti al. ¹³ Rǎmǎ dɛ d'ɔr ɛ kí kete to njèkǎmto lé d'ow sǎr ɔ Parisi-je-ti. ¹⁴ ɔ to ndo taakoo-ti lǎ jipi-je bá Jeju lɔy-né nangi ɔr kǎm-é-ti adi-é oo-né lo tin. ¹⁵ Bɛba Parisi-je lé kǎrè 'dɔji ɛ kí kete to njèkǎmto lé se ra ban bá kǎm-é lé oo lo wa? Ɛ idǎ-dé panè: Ɛ lɔy nangi ɔr kǎm-m-ti ɔ m'ow m'togi rǎmǎ m'oo lo. ¹⁶ Loki ɛ pa ta kin bɛ rǎmǎ, Parisi-je kí nǎ-je 'panè: To dow kí i rǎ Lubǎ-ti al, kdǎtalǎ ilǎ kuji dǎ ndo taakoo-ti al. Ngǎ dɛ kí dan-ti-je 'panè: Dow kí to njǎramajal lé, ǎ ra ban bá ǎ ra nékoji-je kí titi-nǎ bɛ kin wa? ¹⁷ Ra adi gǎngi-nǎ tò dan-dé-ti. Bɛba dɛ 'tǎl 'dɔji-é bɔy 'panè: I ya bɛ lé, ta ri bá i pa dǎ dow-ti kí adi kǎm-i oo lo lé wa? Njèkǎmto lé ilǎ-dé-ti panè: Ɛ to njǎpata kí ta Lubǎ-ti. ¹⁸ 'Boy-je lǎ jipi-je lé 'mbati ndigi dǎ-ti kí dingǎm kinlé kete to njèkǎmto bá ngǎsné tǎl oo lo, adi dɛ 'ba njékoji-é-je d'adi 'ree. ¹⁹ Bɛba 'dɔji-dé 'panè: Ɛ kanlé to ngon-si kí sǎi 'painé kǎm-é tǎl lo koji-é-ti lé ya ban wa? Ngǎ ra ban bá kí nɛ kin oo lo wa? ²⁰ Njékoji-é-je lé 'panè: Jɛ j'gǎ kí to ngon-ji ɔ kǎm-é tǎl lo koji-é-ti nu ya. ²¹ Ngǎ kǎm rǎbi kí ɛ oo-né lo ngǎ kin kǎrè j'gǎ al rǎm, bá dow kí adi kǎm-é oo lo kin kǎrè, j'gǎ-é al rǎm tǎ. Sǎi ya 'dɔji-é ooi. Togi gǎngi asi pa ta dǎ rǎ-é-ti. ²² Njékoji-é-je lé 'pa bɛ kǎdɔ dɛ 'bǎl 'boy-je lǎ jipi-je. Kdǎtalǎ tǎ-dé asi-nǎ kadi kinǎ dow kí rá-rá ya pané Jeju to Kristi* rǎmǎ, kadi 'tubǎ-é kǎgǎ kǎy kǎwnǎ-ti lǎ-dé. ²³ Gin-é kin bá njékoji-é-je 'pa-né 'panè: To dow kí togi gǎngi ɔn ɔ 'dɔji-é ooi. ²⁴ Bɛba dingǎm kí kete to njèkǎmto lé, Parisi-je 'tǎl 'ba-é ba kí nja joo ɔ d'idǎ-é 'panè: 'Pa ta kí togrǎ-ti 'osi-né gǎji Lubǎ. Jɛ j'gǎ kí dingǎm kinlé to njǎramajal. ²⁵ Ɛ ilǎ-dé-ti panè: Lé ɛ to njǎramajal ya kǎrè, ma m'gǎ al. Ngǎ né kǎre kí m'gǎ ɔn: Kete m'to njèkǎmto ɔ ngǎsné m'oo lo. ²⁶ Dɛ 'dɔji-é 'panè: Ri bá ɛ ra sǎ-i wa? Ɛ ra ban bá adi kǎm-i lé oo lo wa? ²⁷ Ɛ idǎ-dé panè: Ta kinlé m'pa kete ya sǎi ooi al; ngǎ kǎdɔ ri bá sǎi 'ndigi kadi m'tǎl m'idǎ-si ya bɔy wa? Sǎi kǎrè 'ndigi tǎli njǎndó né-je liǎ tǎ wa? ²⁸ Dɛ 'taji-é ɔ 'panè: I bá 'to njǎndó né liǎ; jɛ j'to njǎndó né-je lǎ Moiyiji. ²⁹ Moiyiji lé, jɛ j'gǎ kí Lubǎ pa sǎ tǎ; ngǎ dow kanlé, jɛ j'gǎ lo kí tɛɛ-ti al. ³⁰ Ɛ ilǎ-dé-ti panè: Ooi, né kí tò bǎl ɔn: Jeju lé, sǎi 'gǎi lo kí i-ti al ɔ ɛ bá adi kǎm-m oo lo tin. ³¹ Jǎi j'gǎi kí Lubǎ oo ta lǎ njǎramajal-je al. Ngǎ dow kí rá-rá kí ilǎ kuji dǎ Lubǎ-ti ɔ ra né kí mɛɛ Lubǎ ndigi lé, dow bɛ kin bá Lubǎ oo ta liǎ. ³² Dow kí kǎm-é tǎl lo koji-é-ti ya dow adi kǎm-é oo lo adi j'oo tǎ-é nja kǎre al ya bɔy. ³³ Dingǎm kí adi kǎm-m oo lo kinlé, kinǎ i rǎ Lubǎ-ti al lé, né kǎre ya kǎrè ǎ kasi ra al. ³⁴ 'Boy-je lǎ jipi-je d'ilǎ-é-ti 'panè: I kí 'to njǎramajal kí koji kǎy kin ya bá 'ba rǎ-i njǎndó-ji né al ban! Bɛba 'tubǎ-é lo kǎwnǎ-ti lǎ-dé kǎgǎ. ³⁵ Jeju oo ta tubǎ kí 'tubǎ-é lé ɔ loki ingǎ-é rǎmǎ dɔji-é panè: 'Adi mɛɛ-i Ngon lǎ dow wa? ³⁶ Ɛ dɔji Jeju panè: 'Babe, Ngon lǎ dow ɔ to nǎ bá kadi m'adi-é mɛɛ-m wa? ³⁷ Jeju idǎ-é panè: Ngon lǎ dow lé, i oo-é ngǎ, to ma kí ma m'pa sǎ-i ta nɛ kin ya. ³⁸ Bɛba ɛ panè: M'adi-i mɛɛ-m, 'Babe, ɔ osi dǎ-é nangi nɔ-é-ti. ³⁹ Go-ti, Jeju panè: M'ree dǎnangi-ti nɛ kǎdɔ gǎngta. Kǎdɔ kadi njèkǎmto-je d'oo lo ɔ njékoo lo-je 'tǎl njèkǎmto-je tǎ. ⁴⁰ Loki Parisi-je kí dan-ti-je kí d'ǎ sǎi nati d'oo tǎ-je kin bɛ lé, 'pa sǎi 'panè: Jɛ kǎrè j'to njèkǎmto-je tǎ wa? ⁴¹ Jeju ilǎ-dé-ti panè: Kinǎ 'toi njèkǎmto-je rǎmǎ, lé majal lǎ-si ǎ goto. Ngǎ kí ngǎsné-ti kin sǎi 'painé: Jɛ j'to njékoo lo-je. Bɛba majal lǎ-si tò lo tò-é-ti tǎ.

10

Njèkul bati-je kí maji

¹ «Ooi maji, m'a kidǎ-si rǎsi; kinǎ dow andi go bati-je-ti kí tarǎbi gali al, ngǎ al kí dǎ gali kǎl-é-ti kí rangi lé dow bɛ to njǎbogi, to bǎkaya. ² Ngǎ dow kí andi kí tarǎbi gali lé to njèkul bati-je. ³ Njǎngǎm takǎy tɛɛ tarǎbi adi-é ɔ bati-je d'oo ndi-é. Rǎmǎ bati-je kí 'to 'liǎ lé, ɛ ba-dé kí ri-dé ri-dé, ɔ ɔr nɔ-dé tɛɛ sǎ-dé ndaa-ti. ⁴ Loki ɛ adi bati-je liǎ 'tɛɛ ndaa-ti lay rǎmǎ, ɛ njiyǎ nɔ-dé-ti, ɔ bati-je lé 'ndole go-é kǎdɔ dɛ 'gǎ ndi-é. ⁵ Dow kí to mba lé, bati-je d'a kǎy-é kǎ ngǎrǎngi bi d'a ndole go-é al; kǎdɔ dɛ 'gǎ ndi mba-je al.» ⁶ Dow-je 'gǎ mɛɛ gǎsta kí Jeju pa sǎ-dé kinlé al. ⁷ Bɛba Jeju tǎl pa bɔy panè: «Ooi maji, m'a kidǎ-si rǎsi; ma m'to tarǎbi kǎy lǎ bati-je. ⁸ Dɛ lay kí 'ree nɔ-m-ti kete lé, 'to njǎbogi-je kí bǎkaya-je, adi bati-je d'oo tǎ lǎ-dé al. ⁹ Ma m'to tarǎbi, adi kinǎ dow andi kí tarǎbi kí rǎ-m-ti rǎmǎ, ǎ kǎji; ɛ ǎ kandi rǎm, ǎ tɛɛ rǎm, bá ǎ kingǎ nékuso rǎm tǎ. ¹⁰ Ngǎ njǎbogi lé, ɛ ree kǎdɔ bǎgǎ né rǎm, tǎl né rǎm, bá tuijǎ né rǎm. Ngǎ ma m'ree kǎdɔ kadi dow-je d'isi kǎm ɔ kadi kiskǎm lǎ-dé kinlé maji-é al dǎ lo rǎm tǎ. ¹¹ Ma m'to njèkul bati-je kí maji. Njèkul bati-je kí maji lé, ilǎ rǎ-é kǎgǎ kǎdɔ bati-je liǎ. ¹² Ngǎ njǎrakullǎ lǎ

* 9:22 9:22 Kristi lé kor mɛɛ-é to dow kí Lubǎ mbǎti-é.

kí to njèkul bati-je kí togrò-ti al, adi 'to bati-je liə al rəm lé, loki e oo jagim isi ree rəmə, tusi bati-je inə-dé ay adi jagim ree tuwə-dé ə sane ndəgi-é-je kati-kati. ¹³ Dow kinlé ra bè kdo e to njèrakullə là adi usi-é do bati-je-ti al. Mə m' to njèkul bati-je kí maji. ¹⁴ †M'gə bati-je lə-m rəm, bati-je lə-m kàrè 'gə-m rəm to. ¹⁵ Titi kí Bobi-m gə-m-né lé, mə kàrè m'gə Bobi-m to ə m'ilə rə-m kogi kdo bati-je lə-m. ¹⁶ M'ow kə bati-je kí rangi nɔɔ, ngə goto bá 'goto mɛɛ gali-ti nè bəy. Dɛ kinlé tò kadi m'ree sə-dé; dɛ d'a koo ndi-m ə d'a to nékul-je kí kàrè-rè rəm, njèkul-dé à 'ra kàrè-rè rəm to. ¹⁷ Bobi-m ndigi-m kdo kilə kí m'ilə rə-m kogi kdo kadi m'təl m'isi kəm gogi. ¹⁸ Mə ya m'ilə rə-m kogi kə mɛɛ ndigi lə-m bi dow à təl-m kə do rə-é al. M'ow kə tógi kadi m'ilə rə-m kogi rəm, bá m'ow kə tógi kadi m'təl m'isi kəm gogi rəm; e bá to ndu kí m'ingə rə Bobi-m-ti.»

¹⁹ Ta-je kinlé ra adi gāngi-nə tò dan jipi-je-ti rangi ya bəy. ²⁰ Dow-je nɔɔ dan-dé-ti ya 'panè: «E ɔw kə ndil kí maji al mɛɛ-é-ti rəm, to mbə rəm. Ngə kdo ri bá ooi ta liə wa?» ²¹ Dɛ kí madi-je 'panè: «Ta-je liə to ta lə dow kí ɔw kə ndil kí maji al mɛɛ-é-ti al. Sé dow kí ɔw kə ndil kí maji al mɛɛ-é-ti lé à kasi kadi njèkəmtə oo lo to wa?»

Jipi-je 'mbati ta lə Jeju

²² Ndo kàrè bè 'ra nɔɔ kəy lə Lubə mɛɛ bebo Jorijaləm-ti nɔɔ kul-ti. ²³ Jeju njiyə ndó rə-é takəy-ti lə Lubə gin pal-ti lə Salomɔ. ²⁴ Rəmə 'boy-je lə jipi-je d'ilə-nə 'gəə do-é ə dəji-é 'panè: «Kàdi ban bá i a kadi mɛɛ-ji usi nangi wa? Kinə i ya 'to Kristi* lé rəmə 'idə-ji rəsi.» ²⁵ Jeju ilə-dé-ti 'panè: «Mə m'idə-si ya ngə sɔi ooi ki ta kí togrò-ti al. Kullə-je kí m'ra kə ri Bobi-m kin ya asi kadi 'gəi-mi-né. ²⁶ Ngə sɔi adi mɛɛ-si al kdo sɔi 'toi kí dan bati-je-ti lə-m al. ²⁷ Bati-je lə-m d'oo ndi-m 'gə; mə m'gə-dé ə dɛ 'ndole go-m. ²⁸ Mə m'adi-dé kiskəm kí sartagang; dɛ d'a koy ndə al rəm, bá dow à kasi taa-dé ji-m-ti al rəm to. ²⁹ Bobi-m kí adi-m-dé lə, tógi-é itə tógi-je lay ə dow kí asi taa-dé ji Bobi-m-ti ya goto. ³⁰ Mə lé, je kə Bobi-m j' to dow-je kí kàrè-rè.»

³¹ Nja kàrə ya bəy, jipi-je d'oy ər-je kdo tilə-é-né təl-é. ³² Bəfa e idə-dé panè: «M'ra kullə-je kí maji-maji nɔɔ kí i rə Bobi-m-ti m'adi ooi. Dan kullə-je-ti kí m'ra kinlé e kí rá bá 'ndigi 'tilə-mi kí ər kdo wa?» ³³ Ə 'boy-je lə jipi-je lé d'ilə-é-ti 'panè: «Je j'ndigi təl-i kdo kullə-je kí maji-maji kin al; ngə kdo i kí 'to dow ya rəmə 'ba rə-i Lubə, ə ti kin to takəbi!» ³⁴ Jeju ilə-dé-ti panè: «Mɛɛ ndukun-je-ti lə-si lé 'ndāngi panè: “Mə Lubə m'panè sɔi 'toi lubə-je.” ³⁵ Dow-je kí Lubə pa sə-dé ta ya bá ndukun ba-dé lubə-je lé al wa! Ə ta kí mbete kí aa nɔɔ pa lé dow à kə kogi al rəm to! ³⁶ Mə lé, Bobi-m ɔr-m ində-m tagay ə ulə-m dənangi-ti nè, rəmə sɔi 'painè: “M'pa ta kəbi do Lubə-ti.” Kdo pa kí m'panè: “M'to Ngon lə Lubə.” ³⁷ Kinə m'ra kullə-je lə Bobi-m al rəmə, adi-mi mɛɛ-si al! ³⁸ Ngə kinə kullə-je kí m'ra lé to kullə-je lə Bobi-m ya, ə kinə mə bá lé adi-mi mɛɛ-si al kàrè rəmə, adi mɛɛ-si kullə ra-m-je kinlé bəl bane. Bəfa a gəi maji yəré rə kí Bobi-m to kí lə-m ə mə m'to kí lə Bobi-m to.» ³⁹ Dɛ 'təl 'sangi kadi d'uwə-é, ngə e tɛɛ ji-dé-ti. ⁴⁰ †Bəfa Jeju təl ɔw gidi ba Jurde-ti gogi, lo-ti kí Ja ulə gin ra dow-je batəm-ti ə e isi-ti. ⁴¹ Dow-je nɔɔ ya 'ree rə-é-ti ə 'panè: «Nékoji kàrə ya kàrè Ja ra al, ngə ta-je lay kí Ja pa do dow-ti kinlé to ta kí togrò-ti. ⁴² Lo-é-ti kinlé dow-je nɔɔ ya d'adi mɛɛ-dé Jeju.»

11

Koy lə Lajar

¹ †Dingəm kàrè bè kí ri-é lə Lajar bá rə-é to-é. E to dow kí mɛɛ be-ti kí Betani kí to bekoji Mari dɛ kə ngonkɔ-é Marti. ² †Mari kinlé bá ndəki ur ubi do 'Babe-ti ə uwə bəl do-é bə-r-né nja-é lé. E to kɔnan Lajar kí rə-é to-é lé. ³ Ngonkɔ-nə-je kí dené kí joo kinlé d'ulə kullə d'idə Jeju 'panè: «'Babe, e kí i 'ndigi-é lé, rə-é to-é.» ⁴ Loki Jeju oo ta kinlé rəmə panè: Mɔy kinlé à tɛɛ koy al. To mɔy kí à ra kadi ri Lubə ba-né rəm, bá kə takul mɔy kinlé ya dow-je d'a kosi-né gəji Ngon lə Lubə rəm to. ⁵ Marti kə ngonkɔ-é Mari, kə kɔnan-dé Lajar lé 'to dow-je kí Jeju ndigi-dé. ⁶ Loki Jeju oo ta rto lə Lajar lé, e isi lo kí isi-ti lé ya ra ndo joo go-ti bəy; ⁷ ngə bá idə njéndó né-je liə panè: «J'təli j'ow i dənangi Jude-ti gogi.» ⁸ Rəmə njéndó né-je liə d'idə-é 'panè: Njéndó dow-je né, i kí ngəsnə bəy ə jipi-je 'sangi kdo tilə-i kə ər təl-i lé ya 'ge təl kow dənangi Jude-ti gogi bəy wa! ⁹ Jeju ilə-dé-ti panè: Lo kí kada lé, kàdi ra-ti dəgi gidi-é joo ya al wa? Kinə dow ɔw njiyə kada lé, à dar né al, kdo lo ndógi dənangi-ti adi dowbé oo lo. ¹⁰ Ngə kinə dow njiyə ndo rəmə, à dar né, kdo lo ndógi nɔ-é-ti al. ¹¹ Jeju pa ta-je kinlé bè ngə bá idə njéndó né-je liə panè: Nam-ji Lajar lé to bi ə m'a kow ndəl-é bane. ¹² Ə njéndó né-je 'panè: 'Babe, kinə tò bi lé à kingə lapiya. ¹³ Jeju lé pa ta koy lə Lajar, ngə njéndó né-je 'gəi kí e pa ta lə bi kí to kare. ¹⁴ Bəfa Jeju idə-dé rəsi panè: Lajar lé oy. ¹⁵ Ə kí sobi do-si sɔi rəmə

† 10:14 10:14 Mat 11:27; Luk 10:22

* 10:24 10:24 Kristi lé kə mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

† 10:40 10:40

Ja 1:28 † 11:1 11:1 Luk 10:38,39 † 11:2 11:2 Ja 12:3

ro-m nəl-m kɔɔ goto kɪ m'goto siə nʉ. Né kin à ra kadi adi-mi-né mɛɛ-si. Ngà adi j'owi kɪ rɔ-é-ti nɔɔ. ¹⁶ Rəmə Tomasi kɪ 'ba-é Ndungə lé, idə ndəgi njéndó né-je panè: Jəi kàrè j'owi, kɔɔ kadi j'oyi kɪ Jeju lé tɔ. ¹⁷ Loki Jeju ɔw tɛɛ rəmə, ɛ oo kɪ 'dubi Lajar ra ndo so ngà. ¹⁸ Ə kɪ Betani kow Jorijaləm lé, à kasi kulə mətər mutə je bè. ¹⁹ Jipi-je nɔɔ ya 'ree rɔ Marti-ti kɪ Mari 'ree 'sɔl mɛɛ-dé kɔɔ koy lə kɔɔnan-dé lé. ²⁰ Loki Marti oo kɪ Jeju ɔw ree nɔɔ rəmə, ɛ i ɔw tilə kəm-é, ngan Mari bá isi nangi mɛɛ kəy-ti. ²¹ Marti idə Jeju panè: 'Babe, kinə ndo-é-ti isi nè lé, kɔɔnan-m à koy al. ²² Ngà kɪ ngosnè-ti kin ya kàrè m'gə kɪ né lay kɪ i 'dəji Lubə lé, Lubə à ra kadi-i. ²³ Jeju idə-é panè: Kɔɔnan-i lé, à tosi ndəl kində lo tɛɛ. ²⁴ Ə Marti ilə-é-ti panè: M'gə kɪ dɔbɔy ndo-ti kɪ dow-je kɪ d'oy d'a tosi ndəl kində lo tɛɛ lé, ɛ à tosi ndəl kində lo tɛɛ tɔ. ²⁵ Jeju ilə-é-ti panè: Mə lé m'gə lé to njəkadi dow-je 'tosi ndəl d'ində lo 'tɛɛ rəm, bá m'to njəkadi dow-je d'isi kəm rəm tɔ. Dow kɪ adi-m mɛɛ-é lé, lé oy ya kàrè dowbè à kisi kəm rəm, ²⁶ nɔɔ-nɔɔ kɪ isi kɪ dɔ-é taá ə adi-m mɛɛ-é lé, à koy ndə al. Ta kinlé 'oo kɪ ta kɪ tɔgrɔ-ti wa? Marti ilə-é-ti panè: ²⁷ Oiy, 'Babe, m'adi mɛɛ-m kɪ i 'to Ngon lə Lubə, 'to Kristi kɪ tɔ kadi à ree dɔnangi-ti. ²⁸ Loki ɛ pa ta kinlé rəmə, ɛ ɔsi təl ɔw ba ngonkɔ-é Mari kɪ kár-é bá idə-é ta nɔm-nɔm panè: Njéndó dow-je né ree a nɔɔ é ba-i. ²⁹ Loki Mari oo ta kinlé taá ya rəmə, ɛ ɔsi nangi rati i taá ɔw kɪ rɔ Jeju-ti. ³⁰ Ə Jeju lé ya kàrè ree tɛɛ mɛɛ bə-ti al bəy. Ngà ɛ a lo-ti kɪ kete Marti tilə kəm-é ingə-é-ti lé. ³¹ Loki jipi-je kɪ d'isi kɪ Mari mɛɛ kəy-ti d'isi 'sɔl mɛɛ-é lé d'oo kɪ ɛ ubi nangi rati i taá tɛɛ ndaa-ti rəmə, 'gir kɪ isi ɔw dɔbadi-ti kɔɔ kow nɔɔ, adi d'i d'un go-é. ³² Loki Mari ree tɛɛ lo-ti kɪ Jeju a-ti bá oo-é rəmə usi nangi nja-é-ti ə panè: 'Babe, kinə ndo-é-ti isi nè lé, kɔɔnan-m à koy al. ³³ Loki Jeju oo kɪ Mari a nɔ rəm, bá jipi-je kɪ 'ree siə kàrè d'a 'nɔ rəm lé mɛɛ-é i puu adi dɔ-é təl wəks. ³⁴ Bəba ɛ dəji-dé panè: Ilə-é lo kɪ rá-ti wa? Ə dɛ d'ilə-é-ti 'panè: 'Babe, 'ree ə 'a koo. ³⁵ Jeju nɔɔ. ³⁶ Rəmə jipi-je lé 'panè: Ooi ndigi kɪ ɛ ndigi Lajar tanə kin! ³⁷ Ngà dɛ kɪ nɔ-je dan-dé-ti 'panè: «E kɪ ndoki adi njəkamtɔ oo lo lé, ra ban bá adi dingəm kin isi kəm tɔ al wa?» ³⁸ Mɛɛ Jeju təl i puu rangi ya bəy ə ɛ ɔti ɔw dɔbadi-ti. Badi lé to bole mbal bá d'uti ta-é kɪ ɔr. ³⁹ Jeju panè: 'Ndubri ɔr lé kɪ rangi. Rəmə Marti kɪ kɔɔnan njəgoto lé idə-é panè: 'Babe, nin lé ra ndo so adi əti ngà. ⁴⁰ Ə Jeju idə-é panè: Kete m'idə-i m'panè kinə 'adi-m mɛɛ-i lé 'a koo tɔgi lə Lubə ya al wa? ⁴¹ Bəba dow-je 'ndubru ɔr lé kɪ rangi ə Jeju itə kəm-é kɪ taá bá panè: Bəbi-m, m'ra-i oiy, kɔɔ ta kɪ m'pa sə-i lé oo ndi-m. ⁴² Mə rəmə, m'gə kɪ ndo-je lay ya i oo ta kɪ m'pa sə-i ya, ngà to ta lə kosi dow-je kɪ 'gəə dɔ-m kin bá m'pa ta kin bè, kɔɔ kadi 'gə kɪ tɔgrɔ-ti, mə lé, to i ya bá ulə-m. ⁴³ Loki Jeju pa ta-je kin bè lé, ɛ ilə bəbi ndi-é nangi panè: Lajar, 'tɛɛ ndaa-ti. ⁴⁴ Bəba njəgoto lé ində lo tɛɛ ə nja-é-je kɪ ji-é-je tɔ kɪ gangi-é kɪ 'bindi-né rəm, bá ta kəm-é to kɪ kubi kɪ 'ndəm-né lé rəm tɔ. Jeju idə-dé panè: 'Tuti né-je kɪ rɔ-é-ti ə inəi-é adi-é ɔw.

'Boy-je lə jipi-je 'sangi təl Jeju

Mat 26:1-5; Mar 14:1-2; Luk 22:1-2

⁴⁵ Jipi-je nɔɔ kɪ ree rɔ Mari-ti bá d'oo né kɪ Jeju ra lé bè rəmə, d'adi-é mɛɛ-dé. ⁴⁶ Ngà dɛ kɪ nɔ-je kɪ dan-dé-ti 'təl d'ɔw d'ingə Parisi-je ə 'pa ta lə né kɪ Jeju ra lé d'adi-dé. ⁴⁷ Bəba njəkun do njəgugnə-je, kɪ Parisi-je kɪ 'to 'boy-je kɪ njəgangta-je lə jipi-je lé d'ingə-nə ə 'panè: Ri bá j'a rai wa? Dingəm kinlé ra nékɔji-je nɔɔ. ⁴⁸ Kinə j'inəi-é j'adi-é ra par-par rəmə, dow-je lay ya d'a kadi-é mɛɛ-dé ə dow-je kɪ Rəm d'a ree tuji lo lə-ji kɪ aa njay kin rəm, bá d'a tuji gin dow-je lə-ji rəm tɔ. ⁴⁹ Dow kàrè dan 'boy-je-ti kɪ ri-é lə Kayipi kɪ to burə do njəgugnə-je bal-é-ti kinlé, idə-dé panè: Səi lé, né kàrè ya kàrè 'gəi-ti al! ⁵⁰ Dow kàrè-rè kɪ kadi oy ə jipi-je lay d'oy-né al rəm, bá bə lə-si kɪ ta tati-é lay tuji-né al rəm kinlé to né kɪ maji nɔɔ kɔɔ-si. Səi 'gəi kɪ bè kin al wa? ⁵¹ Ta kinlé, to Kayipi ya kɪ dɔ-é bá ɔji mɛɛ-é-ti pa al. Ngà to kɪ ɛ to burə do njəgugnə-je bal-é-ti kinlé bá Lubə ində-né ta kɪ sɔbi do Jeju ta-é-ti adi-é pa-né ta lə koy kɪ Jeju à koy gangi-né do jipi-je tin. ⁵² Ə ɛ à koy kɔɔ jipi-je par al, ngà à koy kɔɔ kəw-né ngan lə Lubə kɪ 'sane-nɔɔ kin kɪ nati, təl-dé-né daji rɔ kɪ kàrè-rè. ⁵³ Ndo-é-ti kɪ d'ingə-nə-nɔɔ kinlé, d'un ndu-dé kadi 'təl Jeju. ⁵⁴ Ə gangi-é-ti kin ya Jeju njiy-é né ndaa-ti dan jipi-je-ti al, adi ɛ ɔw kɪ njéndó né-je liə adi d'isi mɛɛ bebo-ti kɪ 'ba-é Eprayim, dɔnangi-ti kɪ tɔ ngosi kɪ diləlo. ⁵⁵ Ndo ra nɔy Paki lə jipi-je nɔy ngəsi, adi dow-je nɔɔ d'i mɛɛ bə-je-ti lə-dé tin 'ree bebo Jorijaləm-ti kete nɔ ndo Paki-ti, kɔɔ kaa rɔ-dé do majal-je-ti. ⁵⁶ Dɛ 'sangi Jeju, adi 'dəji-nə ta takəy-ti lə Lubə 'panè: E lé, səi 'giri kɪ à ree lo ra nɔy-ti lé əsə à ree al wa? ⁵⁷ Ə njəkun do njəgugnə-je, kɪ Parisi-je d'un ndu kadi kinə dow madi gə lo kɪ Jeju lé isi-ti rəmə, nane dɔ-é kadi d'uwə-é.

¹ Loki nøy ndo meke bøy bá ndo ra nøy Paki à kasi lé, Jeju ow mege be-ti kí Betani kí to be læ Lajar kí ndóki oy adi 'dubi-é bá Jeju adi-é tósi ndəl ində lo tɛɛ lé. ² Lo-é-ti nɔɔ lé, 'ra nékuso d'adi-é 'ra-é-né mba. Marti bá to njékoo go-dé ə Lajar isi kí mba-je nati ta nékuso-ti. ³ 'Beba Mari un ubi wale kí 'ba-é nár kí yóréré adi əti maji rəm, là-é n̄a rəm ya ree ur nja Jeju-ti bá bɔr kí bəl dɔ-é; ə bay ubi lé taa mege kəy pəl-pəl. ⁴ Ngá Judasi Iskariyoti kí to kí káre dan njéndó né-je-ti læ Jeju kí ɛ bá à to njékun dɔ-é lé panè: ⁵ Ubi kinlé kɔo ri bá toki taa-né là kí à kasi kəm kullə kí ndo fumutə ə ree læbi njéndoo-je al wa? ⁶ ɛ pa bè lé, to ta bá ɔ mege-é kɔo njéndoo-je al, ngá kɔotalə ɛ lé to njəbogi; adi mbu là kí to ji-é-ti lé, taá-taá isi bogi là mege-é-ti uso. ⁷ Beba Jeju panè: 'Inə dené lé jeke; ɛ ra né kin bè ngəbi-né ndo dubi-m. ⁸ Njéndoo-je lé d'a kisi sə-si kí ndo-je lay, ngá m̄a lé, m'a kisi sə-si kí ndo-je lay al. ⁹ Loki kosi jipi-je kí 'tò nduy-nduy d'oo poy Jeju kí isi mege be-ti kí Betani nɔɔ lé, de 'ree kɔo kadi d'oo Jeju rəm, kɔo kadi d'oo-né Lajar kí ndóki oy bá ɛ adi-é tósi ndəl ində lo tɛɛ lé rəm to. ¹⁰ Beba njékun dɔ njégugnə-je d'un ndu-dé kadi 'təl Lajar to. ¹¹ Kɔo ta liə bá jipi-je n̄a ya d'inə-dé-né ə d'adi-né mege-dé Jeju.

Kow Jeju bebo Jorijalem-ti

Mat 21:1-11; Mar 11:1-10; Luk 19:29-44

¹² Lo aa go-ti lé, kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy kí 'ree lo ra nøy Paki-ti, d'oo poy Jeju kí isi ow ki mege bebo Jorijalem-ti. ¹³ Beba 'təti balkəm tan-je ji-dé-ti 'tilə-né kəm-ə 'pa ta kí ndi-dé kí boy-boy 'panè:
«Kosgaji kí dɔ-i-ti!

Kadi Lubə tɔr ndi-é dɔ dow-ti

kí njere k̄i ri 'Babe kí to ngar læ Israyel-je.»

¹⁴ Jeju ingə ngon koro, ə al isi dɔ-é-ti titi kí 'ndàngi-né mege mbete-ti kí aa n̄ay 'panè:

¹⁵ Ngonmandi kí bebo Siyɔ-ti,* 'bəl al.

'Oo, ngar læ-i isi dɔ ngon koro-ti isi ree.

¹⁶ Dɔkaglo-é-ti kinlé, njéndó né-je liə 'gə mege né-je kí ra né kinlé al b̄ay; ngá loki Lubə ulə rifa dɔ-é-ti b̄ay bá mege-dé ole dɔ-ti titi kí né-je kinlé, 'ndàngi ta-é mege mbete-ti 'sobi-né dɔ-é adi né-je kinlé, 'ra kɔo ta liə.

¹⁷ Kosi dow-je kí ndóki d'ə kí Jeju nati bá ba-né Lajar be nin-ti adi-é tósi ndəl ində lo tɛɛ lé, d'or poy-é d'adi dow-je. ¹⁸ Gin-é kin bá kosi dow-je 'tilə-né kəm Jeju; kɔotalə koo kí d'oo poy nékɔji kí ndóki ɛ lé. ¹⁹ Beba Parisi-je d'idə-n̄a 'panè: Ooi, səi ɔi kare ngá ban al! Dow-je lay ya d'un go-é.

Jeju pa ta kí sobi dɔ koy-é

²⁰ Grəki-je madi d'ow dan dow-je-ti kí d'ow Jorijalem ndo ra nøy Paki-ti kɔo kosi dɔ-dé nangi n̄ɔ Lubə-ti. ²¹ Beba d'ow rɔ Pilipi-ti kí to dow kí Betsayda, dɔnangi Galile-ti 'daji-é 'panè: «'Ba-ji, j'ndigi koo Jeju.» ²² Beba Pilipi ow idə Andre, adi de joo lay d'ow d'idə Jeju.

²³ Jeju idə-dé panè: Dɔkaglo asi kadi Lubə ulə rifa dɔ Ngon læ dow-ti ngá. ²⁴ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kinə dow un k̄aɔ ko dubi nangi adi oy al lé, à ra káre-rè; ngá kinə 'dubi nangi d'adi oy rəmə, à kubə kɔo kandi n̄a. ²⁵ 'Dow kí ta rɔ-é to-é n̄a rəmə à tuji rɔ-é, ngá dow kí ta rɔ-é to-é al dɔnangi-ti nè lé, à kaji rɔ-é kaji kí sartagangi to. ²⁶ Kinə dow ndigi ra kullə kadi-m rəmə, kadi dowbé un go-m ə loki m̄a m'isi-ti lé, lo-é ya ngonnjékullə læ-m à kisi-ti to. Kinə dow ra kullə adi-m lé, Bəbi-m à kulə rifa dɔ-é-ti to. ²⁷ Kí nè kinlé, dɔ-m təl wəkə. Əjə m'panè ri ngá wa? Kadi m'panè Bəbi-m, 'aji-m dɔkaglo-ti kin wa? Ngá k̄ɔ kin ya bá m̄a m'ree kɔo bá m'tɛɛ-né sar dɔkaglo-ti kin tin. ²⁸ Bəbi-m, 'adi ri-i ba! Rəmə ndi dow ba mege dɔrɔ-ti panè: M'adi ri-m ba ə m'a təl kadi ri-m ba ya b̄ay.

²⁹ Kosi dow-je kí d'ə lo-é-ti kí d'oo ndi dow lé, 'panè to ndi bá ndàngi. De kí dan-ti-je 'panè: To malayka bá pa siə ta. ³⁰ Beba Jeju təl un ta panè: Ndi dow kinlé ba kɔo ta læ-m al ngá ba kɔo ta læ-si. ³¹ Kí ngosnə-ti kinlé, to dɔkaglo gangta dɔ dow-je-ti kí dɔnangi-ti nè ngá; kí nè kinlé to dɔkaglo tubə njəkɔbe† kí dɔnangi-ti nè kɔgi ngá. ³² Ngá m̄a rəmə, loki d'a kun-m dɔnangi-ti nè ki taá lé, m'a kor dow-je lay go-m-ti. ³³ Jeju pa bè kɔo toji-né kəm rəbi koy kí ɛ à koy. ³⁴ Beba kosi dow-je 'panè: Ndukun læ-ji ndó-ji kí Kristi‡ lé à kisi kəm sartagangi; ngá ban bá i 'panè: Tò kadi d'a kun Ngon læ dow kí taá b̄ay wa? N̄a bá to Ngon læ dow lé wa? ³⁵ Jeju idə-dé panè: Lo kí ndógi tò dan-si-ti nè ki mbɔr sɛ b̄ay. Lo kí ndógi kí ingə kinlé, 'n̄jiyəi-ti kɔo kadi londul ubə-si nangi busi al. Kɔotalə dow kí n̄jiyə londul-ti lé, ɛ gə lo kí isi ow-ti al. ³⁶ Loki lo kí ndógi tò dan-si-ti nè b̄ay lé, adi-é mege-si kɔo kadi 'təli-né ngan-je læ lo kí ndógi.

† 12:3 12:3 Luk 7:37,38 * 12:15 12:15 Ngonmandi kí bebo Siyɔ-ti lé toji dow-je kí bebo Jorijalem-ti (Jkr 9:9).

† 12:25 12:25 Mat 10:39; 16:25; Mar 8:35; Luk 9:24; 17:33 † 12:31 12:31 Njəkɔbe kí dɔnangi-ti nè kinlé to Sú.

‡ 12:34 12:34 Kristi lé kor mege-é to dow kí Lubə mbəti-é.

Jeju pa ta kin bè rəmə ɔti ɔw ɔɔɔ ɔ-é ngerəngi sə-dé.

Ta kí sobi do mɛnggə lə kosi dow-je

³⁷ Jeju ra nékɔji-je nɔ takəm-dé-ti ya ngà, de d'adi-é mɛɛ-dé al, ³⁸ bè kɔ kadi ta kí Ejay kí njɛpata kí ta Lubə-ti pa lé, nɛ-é ra né; ndɔki Ejay panè: "Babe, ta-je kí j'idə-dé kinlé, ná bá oo adi to ta kí tɔgrɔ-ti wa? Ə ná bá 'Babe tɔji-é tɔgi liə adi-é oo wa? ³⁹ Lo kadi d'adi mɛɛ-dé goto, titi kí ndɔki Ejay pa-né ɔɔy panè: ⁴⁰ Lubə uti kəm-dé kɔ kadi d'oo lo al rəm, bá Lubə adi mɛɛ-dé ngà kɔ kadi lé d'oo ta kàrè 'gə mɛɛ-é al rəm; nè d'a kí kiɲə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi kɔ kadi n'ɪ n'aji-dé. ⁴¹ Ejay lé oo né ríba lə Jeju kete bá ɛ pa ta kin bè sobi-né dɔ-é. ⁴² Bè ya kàrè, dan 'boy-je-ti lə jipi-je lé, dow-je nɔ ya d'adi mɛɛ-dé Jeju tɔ; ngà bəl bá 'bəl kidə dow-je, kɔtələ Parisi-je kí d'a tubə-dé kɔgi kəykwəna-ti lə-dé. ⁴³ Kɔtələ Parisi-je lé, nəl-dé nɔ kadi dow-je 'piti-dé tɔy kadi Lubə bá piti-dé. ⁴⁴ Jeju ilə ɔbɔi ndi-é nangi panè: Dow kí adi-m mɛɛ-é lé, to mə bá dowbè adi-m mɛɛ-é al, ngà to njəkulə-m bá ɛ adi-é mɛɛ-é tin. ⁴⁵ Ə dow kí oo-m rəmə, oo njəkulə-m tɔ. ⁴⁶ Mə lé, m'to lo kí ndɔgi kí m'ree dɔnangi-ti nè, kɔ kadi dow kí adi-m mɛɛ-é ə isi londul-ti al ngà. ⁴⁷ Kinə dow kí oo ta lə-m bá təl ɔ-é go-ti al lé, mə bá m'a gangta dɔ-é-ti al; kɔtələ mə 'ree kɔ gangta dɔ dow-je kí dɔnangi-ti al, ngà m'ree kɔ kaji-dé. ⁴⁸ Dow kí mbati-m rəm, təl ɔ-é go ta-ti lə-m al rəm lé, njəgangta dɔ-é-ti ya isi nɔɔ. Ta-je kí m'pa kin ya à gangta dɔ-é-ti dɔɔy ndo-ti. ⁴⁹ Kɔtələ ta-je kí m'pa lé, m'un kí dɔ-m bá m'pa al, ngà to ta-je kí ɔbɔi-m kí njəkulə-m bá un ndu adi-m m'idə dow-je rəm, m'pa rəm. ⁵⁰ Mə m'gə kí ndukun lə ɔbɔi-m lé, adi dow-je kiskəm kí sartangangi. Bəba ta kí mə m'pa lé, m'pa titi kí ɔbɔi-m idə-m-né ya.

Sɔy ta-je kí Jeju ɔji kí njéndó né-je liə

13

Jeju togi nja njéndó né-je liə

Mat 26:19-20; Mar 10:35-45; Luk 22:14-18,24-27

¹ Nɔ ra nɔy Paki nɔy ngosi ə Jeju gə kí dɔkàdì asi kadi n'a kiɲə dɔnangi kɔ təl kow ro ɔbɔi-né-ti gogi. Jeju kí to njéndigi dow-je liə kí dɔnangi-ti nè lé, ndigi-dé ndigi kí ɔr njuti. ² Kete bá kadi d'isi ta nékuso-ti ya rəmə Sú ulə ta mɛɛ Judasi-ti kí to ngon lə Simɔ Iskariyoti kadi un dɔ Jeju. ³ Jeju gə kí ɔbɔi-n'ɛ iɲə né-je lay ji-n'ɛ-ti ə n'ɛ n'ɪ ro ɔbɔi-n'ɛ Lubə-ti adi n'a təl kow ɔ-é-ti gogi. ⁴ Jeju ɪ ta nékuso-ti, tɔr kubi-je kí ɔ-é-ti ə un takubi dɔ-né ɔbɔi-é. ⁵ Go-ti, ungi man mɛɛ bay-ti ə togi-né nja njéndó né-je liə, rəmə bor kí takubi kí dɔ-né ɔbɔi-é lé. ⁶ Loki ree tɛɛ dɔ Simɔ Piyər-ti rəmə Simɔ idə-é panè: «Dé! 'Babe, kadi i bá 'togi nja-m?» ⁷ Jeju ilə-é-ti panè: «Né kí m'isi m'ra kinlé, i a gə gin-é kí ngosnè-ti kin al, ngà 'a ree gə ɔɔy.» ⁸ Piyər ilə-é-ti panè: «Bè al, 'a togi nja-m ndə al.» Jeju ilə-é-ti panè: «Kinə m'togi nja-i al lé, i a to 'lə-m al.» ⁹ Simɔ Piyər idə-é panè: «'Babe, kinə tɔ bè rəmə, 'togi nja-m par al, ngà 'togi ji-m rəm, bá dɔ-m rəm tɔ!» ¹⁰ Jeju ilə-é-ti panè: «Dow kí ndɔgi man lé, ɔ-é lay ya aa njay ngə, adi [ɔw ndoo kadi togi nja-é ya par.] Səi kàrè ɔ-si aa njay tɔ; ngà to səi lay al.» ¹¹ Kɔtələ Jeju gə dow kí à kun dɔ-é ɔbɔi. Gin-é kin bá ɛ pa-né panè: «To səi lay bá aai njay al.» ¹² †Ngà loki Jeju togi nja njéndó né-je liə lay ə təl tulə kubi-je liə ɔ-é-ti gogi lé, ɛ təl isi ta tablə-ti ə idə-dé panè: «Né kí m'ra ɔ-si kinlé 'gəi mɛɛ-é ɔan wa? ¹³ Ba kí səi 'bài-mi "Njéndó dow-je né" rəm, "'Babe" rəm lé, to tó-é ya kɔ m'to njéndó dow-je né rəm, bá m'to 'Babe rəm. ¹⁴ Bəba kinə mə kí m'to 'Babe rəm, m'to Njéndó dow-je né rəm ya m'togi nja-si lé, səi ya kàrè tɔ kadi a togi nja-nə tɔ. ¹⁵ Kɔtələ m'ra néndaji kin bè kɔ kadi səi kàrè 'rai titi kí m'ra-né sə-i kin bè tɔ. ¹⁶ †Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; ngonnjəkullə à to 'boy kite 'ba-é al rəm, bá njəkɔwkulə à kitə njəkulə-é al rəm tɔ. ¹⁷ Kinə 'gəi mɛɛ né kin ə 'təli ɔ-si go-ti rəmə, 'toi njénékumə-je. ¹⁸ M'pa ta kin kɔ ta lə-si lay al; de kí m'mbətɔi-dé lé, m'gə-dé. Ngà ta kí 'ndangi mɛɛ mbete-ti kí aa njay lé, tɔ kadi né-é à ra né ya. Mbete kí aa njay panè: "Njəkuso sə-m né ya à təl gidɔ-é kadi-m." ¹⁹ Ngà kí nè-ti kin ya m'idə-si kete bá kadi né-é ra né ɔɔy. Bəba loki né-é à ra né rəmə, səi a kadi-mi mɛɛ-si kí M'to njəkisi ya. ²⁰ †Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dow kí uwə dow kí m'ulə-é ki ɔ-é-ti lé, ɛ uwə-m ki ɔ-é-ti tɔ ə dow kí uwə-m ki ɔ-é-ti kin rəmə, to njəkulə-m bá dowbè uwə-é ki ɔ-é-ti tɔ.»

Ta lə kun kí Judasi à kun dɔ Jeju

Mat 26:21-25; Mar 14:18-21; Luk 22:21-23

²¹ Go ta-je-ti kí Jeju pa kinlé, mɛɛ-é ɪ puu adi panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dow kàrə dan-si-ti à kun dɔ-m.» ²² Rəmə njéndó né-je 'gɔ-nə ə 'dɔji-nə ta, se to ná bá Jeju pa ta kin sobi-né dɔ-é wa? ²³ Kàrə dan njéndó né-je-ti kí Jeju ndigi-é, isi mbɔ Jeju-ti ngosi

ta nékuso-ti. ²⁴ Simɔ Piyər pa siə kɪ do kəm-é panè: «'Dəji Jeju adi j'oo sé e pa ta kinlé sobi-né do nǎ wa?» ²⁵ Beba njéndó né kinlé tò kàdì Jeju-ti ə dəji-é panè: «'Babe, dowbé lé to nǎ wa?» ²⁶ Jeju ilə-é-ti panè: «Dow kɪ m'a gangi mbə danǎ kulə dan nǎy-ti kadi-é kin bá à to njəkun do-m.» Rəmə Jeju ulə mbə kɪ gangi danǎ lé dan nǎy-ti ə adi Judasi kɪ to ngon lə Simɔ Iskariyoti. ²⁷ Loki Judasi taa mbə lé rəmə, tajinati nè ya Satǎ ur meɛ-é-ti. Ngá bá Jeju idə Judasi lé panè: «Né kɪ ow kɪ ra lé 'ra kalangi.» ²⁸ Ngá njéndó né-je kɪ d'isi ta nékuso-ti kɪ Jeju lé 'gə né kɪ Jeju pa ta-é lé al. ²⁹ Ə Judasi lé bá to njəngəm là, adi dɛ kɪ madi-je dan-dé-ti 'gir kɪ Jeju à kidə-é panè: «'Ɔw 'ndogi né kɪ j'a rai-né nǎy», al rəmə à kidə-é panè: «'Ɔw adi né njéndoo-je.» ³⁰ Judasi taa mbə kɪ gangi danǎ lé rəmə, tajinati nè ya e tɛɛ ndaa-ti. Ə to ta kɪ ndoo ngá.

Ndukun kɪ sigi

³¹ Loki Judasi tɛɛ ndaa-ti rəmə Jeju panè: «Kɪ ngosnè-ti kin ya Ngon lə dow ingə rifa ə Lubə tɔji rifa liə kɪ takul Ngon lə dow tɔ. ³² Kinə ri Lubə ba kɪ takul Ngon lə dow rəmə, Lubə à kadi ri Ngon lə dow ba kɪ takul-é tɔ ə à kadi ba kɪ tajinati nè ya. ³³ 'Ngan-m-je, m'a kisi sə-si dokaglo sɛ bə par ə go-ti rəmə a sangi-mi. Ngá titi kɪ ndokɪ m'idə-né jipi-je m'panè: Lo kɪ m'isi m'ow-ti lé dɛ d'a kasi kow-ti al kinlé, səi kàrè, m'idə-si bə ya tɔ. ³⁴ 'M'adi-si ndukun kɪ sigi: 'Ndigi-nǎ. Titi kɪ mǎ m'ndigi-si-né lé, 'ndigi-nǎ bə tɔ. ³⁵ Kinə 'ndigi-nǎ rəmə, dow-je lay ya d'a gə kɪ səi 'toi njéndó né-je lə-m ya.»

Jeju idə Piyər panè n'a naji kɪ n'gə-n'è al

Mat 26:31-35; Mar 14:27-31; Luk 22:31-34

³⁶ Simɔ Piyər dəji Jeju panè: «'Babe, i a kow rá wa?» Jeju ilə-é-ti panè: «Loki m'a kow-ti lé, i a kasi kun go-m kɪ ngosnè-ti kin al, ngá ndo madi bá 'a kun go-m bəy.» ³⁷ Rəmə Piyər idə-é panè: «'Babe, m'a kun go-i kɪ ngosnè-ti kin al kdo ri wa? M'a kilə ro-m kogi kdo ta lə-i!» ³⁸ Beba Jeju ilə-é-ti panè: «Adi 'a kilə ro-i kogi kdo ta lə-m wa! 'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; 'a naji panè 'gə-m al, 'gə-m al nja mutə bá kunjə à nɔ bəy.»

14

¹ Adi meɛ-si gangi man al. Adi meɛ-si Lubə ə adi-mi meɛ-si tɔ. ² Lokisi tò nǎ meɛ kəy-ti lə Bəbi-m. Kinə lé goto rəmə m'a kidə-si. M'a kow ra lo kete kdo ta lə-si. ³ Beba loki m'ow m'ra lo lé, m'a təl ree kəy-si kow sə-si, kdo kadi lo kɪ m'isi-ti ya səi a kisi-ti tɔ. ⁴ Ə lo kɪ m'isi m'ow-ti lé səi 'gəi rəbi kɪ ow-ti gow. ⁵ Rəmə Tomasi idə-é panè: 'Babe, lo kɪ isi ow-ti lé kàrè j'gə al rəm, ngá j'a ra ban bá j'a gə rəbi-é wa? ⁶ Beba Jeju ilə-é-ti panè: Mǎ ya m'to rəbi, m'to ta kɪ togrɔ-ti, m'to kiskəm. Rəbi kɪ ro-m-ti ya par bi rəbi kɪ rangi kɪ dow à kun kow-né ro Bəbi-m-ti goto. ⁷ Kinə 'gəi-mi rəmə, a gəi Bəbi-m tɔ. Ə kɪ ngosnè-ti kin ya 'gəi-é rəm, ooi-é rəm. ⁸ Rəmə Pilipi idə-é panè: 'Babe, Bəbi-i lé ya oji-ji ə e kin ya asi-ji. ⁹ Beba Jeju ilə-é-ti panè: Pilipi, adi kisi kɪ m'isi sə-si low nɔ kin ya, 'gə-m al bəy! Dow kɪ oo-m rəmə, oo Bəbi-m tɔ ən. Ngá ra ban bəy bá i 'panè m'oji-si Bəbi-m wa? ¹⁰ Adi kisi-m meɛ Bəbi-m-ti ə kisi Bəbi-m meɛ-m-ti kinlé i 'oo kɪ ta kɪ kare wa? Ta-je kɪ m'idə-si m'idə-si kinlé, to ta-je kɪ m'un kɪ do ro-m bə bá m'idə-si al. Ngá to Bəbi-m kɪ njəkisi meɛ-m-ti lé ya bá isi ra kullə-je liə tin. ¹¹ Adi-mi meɛ-si kɪ mǎ lé m'isi meɛ Bəbi-m-ti ə Bəbi-m isi meɛ-m-ti tɔ. Lé gangi-é-ti kin al kàrè, né-je kɪ m'ra ra kin ya adi-mi-né meɛ-si bəl bane. ¹² Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dow kɪ adi-m meɛ-é lé, e kàrè à ra né-je kɪ m'ra ra kinlé rəm, bá à ra e kɪ to bəl itə kin bəy, kdo m'isi m'ow kɪ ro Bəbi-m-ti. ¹³ Ə né lay kɪ 'dəji kɪ ri-m lé, m'a ra, kdo kadi ri Bəbi-m ba-né kɪ takul-m mǎ Ngon-é. ¹⁴ Kinə 'dəji-mi* né kɪ ri-m lé, m'a ra né-é.

Kunmindì kɪ sobi do Ndil kɪ aa njay

1Jə 5:3; 2:3-5; Jə 16:5-15,33

¹⁵ Kinə 'ndigi-mi lé, a təl ro-si go ndukun-je-ti lə-m. ¹⁶ Ə m'a pa ta kɪ Bəbi-m rəmə, à kadi-si njəsolmeɛ kɪ rangi kɪ à kisi sə-si ya sartagangi. ¹⁷ Adi to Ndil kɪ aa njay kɪ to njəkadi dow-je 'gə ta kɪ togrɔ-ti'. Dow-je kɪ donangi-ti nɛ d'a kasi ndigi kadi-é isi meɛ-dé-ti al, kdo dɛ d'oo-é al rəm, bá 'gə-é al rəm; ngá səi lé, 'gəi-é kdo isi sə-si ngosi rəm, à kisi meɛ-si-ti rəm. ¹⁸ M'a kiñə-si titi ngan al-je bə al; m'a təl ree ro-si-ti gogi. ¹⁹ Dokaglo sɛ bəy ə dow-je kɪ donangi-ti nè d'a koo-m al ya sar ngá; ngá səi bá a kooi-mi kdo mǎ m'isi kəm ə səi kàrè a kisi kəm tɔ. ²⁰ Meɛ ndo-é-ti kinlé bá a gəi kɪ mǎ m'isi meɛ Bəbi-m-ti rəm, səi 'nami kàdì-m-ti rəm, bá mǎ kàrè m'isi meɛ-si-ti rəm tɔ. ²¹ Dow kɪ ow kɪ ndukun-je lə-m ə təl ro-é go-ti lé, e bá to dow kɪ ndigi-m. Ə dow kɪ ndigi-m lé, Bəbi-m à ndigi-é rəm, mǎ ya kàrè m'a ndigi-é rəm, bá m'a kadi-é gə-m maji rəm tɔ. ²² Rəmə Judi

† **13:33** 13:33 Jə 7:34 † **13:34** 13:34 Jə 15:12,17; 1Jə 3:23; 2Jə 1:5 * **14:14** 14:14 Meɛ mbete-je kɪ dan-ti-je kɪ 'ndangi kɪ ji-dé dosay kɪ ta greki lé kɪ madi-je 'panè: Kinə 'dəji né kɪ ri-m lé, m'a ra né-é. † **14:17** 14:17 To ta kɪ togrɔ-ti kɪ sobi do ta lə Lubə.

(bi Judasi Iskariyoti al) dæji-é panè: «'Babe, kdo ri bá 'a kadi ndøgi dow-je 'gø-i al, rømə je bá 'a kadi j'gø-i wa?»²³ Ø Jezu ilø-é-ti panè: Kinø dow ndigi-m lé, à tøl rø-é go ta-ti lø-m ø Bøbi-m à ndigi-é. Je j'a kow rø dowbè-ti rø-m, j'a ra bē mege-é-ti rø-m tō. ²⁴ Ngā dow kī ndigi-m al lé, à tøl rø-é go ta-je-ti lø-m al. Ta kī sǝi ooi ta-m-ti kinlé to ta lø-m al, ngā to ta kī j rø Bøbi-m-ti kī njøkulø-m lé ya. ²⁵ Kī m'isi-né sø-si nē bøy kin ya m'idø-si ta-je kinlé bē. ²⁶ Ngā njøsølmege, kī to Ndil kī aa njay kī Bøbi-m à kullø-é kī ri-m lé, e bá à ree ndø-si né-je lay rø-m, bá à kole mege-si dō né-je-ti lay kī m'idø-si ta dō-ti lé rø-m tō. ²⁷ M'inqø lapiya m'adi-si rø-m, m'adi-si lapiya lø-m rø-m. Mā m'adi-si lapiya titi kī dow-je kī donangi-ti d'adi-né kin bē al. Adi mege-si gangi man al rø-m, 'bøli al rø-m. ²⁸ Kdø lé m'idø-si m'panè: M'a kow ø m'a tøl ree rø-si-ti nǝ. Kinø 'ndigi-mi rø-mø, kow-m kī rø Bøbi-m-ti kinlé à nøl-si. Kdø Bøbi-m lé, to dow kī boy itø-m. ²⁹ Ngøsne-ti kin ya m'idø-si ta dō né-je-ti kinlé kete bē, kdo kadi loki né-é-je ra né rø-mø adi-né mege-si. ³⁰ M'a pa sø-si ta al ya sar ngā, kdo njøkøbe[‡] kī donangi-ti øw ree nǝ. Tøgi kī nde bē ya kårè øw-né dō-m-ti al. ³¹ Ngā kadi dow-je kī donangi-ti nē 'gø kī mā m'ndigi Bøbi-m, adi nē kī e un ndu kadi m'ra lé, m'a ra. Ii taá adi j'øti kī rangi lo kin-ti.

15

Kagi nduu-je kī balkøm-é-je

¹ Mā m'to kagi nduu kī togrø-ti ø Bøbi-m bá to 'ba njønduu tō. ² Balkøm nduu kī rá-rá kī ubø dō-m-ti ø andi al lé, Bøbi-m à tugø-é kilø-é kǝgi ø balkøm-é kī andi bá e à tør ngan balkøm-é-je kǝgi kdo kadi andi nǝ bøy. ³ Ta-je kī m'ilø mbi-si-ti kin ya ra adi ngan balkøm-si-je toki tør ngā. ⁴ 'Tiñøi kadi-m-ti titi kī m'tiñø-né kadi-si-ti tō. Balkøm nduu lé, à kandi kī dō rø-é al. À kǝ dō kagi-é-ti bá à kandi. Bē ya tō, sǝi kårè kinø 'tiñøi kadi-m-ti al lé, à kandi al tō. ⁵ Mā m'to kagi nduu ø sǝi 'toi balkøm-é-je. Dow kī tiñø kadi-m-ti ø m'tiñø kadi-é-ti tō lé, à kandi nǝ. Kdø kī takul-m al lé, à kasi rai nē madi al. ⁶ Kinø dow tiñø kadi-m-ti al lé, d'a kilø-é kǝgi titi balkøm nduu bē ø à tuti. Balkøm nduu-je kī tuti lé, d'a saa kungǝ pørøø kadi pør ð. ⁷ Ngā kinø 'tiñøi kadi-m-ti ø ta lø-m tō mege-si-ti rø-mø, 'døji né lay kī mege-si ndigi ya ø a kingøi. ⁸ Né kī ri Bøbi-m à ba-né øn: Kadi andi nǝ, beba a 'toji kī 'toi njøndó né-je lø-m. ⁹ Titi kī Bøbi-m ndigi-m-né lé, mā ya kårè m'ndigi-si tō. Ai mege ndigi-ti kī m'ndigi-si kin ya. ¹⁰ Kinø 'tøli rø-si go ndukun-je-ti lø-m rø-mø, a kǝ mege ndigi-ti kī m'ndigi-si, titi kī m'tøl-né rø-m go ndukun-je-ti lø Bøbi-m ø m'a-né mege ndigi-ti kī e ndigi-m kin tō. ¹¹ M'pa ta-je kin bē kdo kadi gǝ rønøl lø-m kin ya tō mege-si-ti ø kadi rønøl lø-si ør njuti. ¹² 'Ndukun lø-m øn: 'Ndigi-nǝ titi kī mā m'ndigi-si-né kin bē tō. ¹³ Dow ilø rø-é kǝgi kdo nam-é-je lé, ndignǝ kī rangi kī à kitø-é ya goto ngā. ¹⁴ Kinø 'rai né-je kī m'un ndu kadi 'rai kinlé rø-mø, sǝi 'toi nam-m-je. ¹⁵ M'ba-si ngannjøkullø-je al, kdo ngonnjøkullø lé 'gø né kī 'ba-é isi ra al. M'ba-si nam-m-je, kdo né-je kī m'ndø rø Bøbi-m-ti ya m'adi-si 'gøi. ¹⁶ Sǝi bá 'mbøti-mi al, ngā to mā bá m'mbøti-si ø m'indø-si kdo kadi øwi ø kadi andi, rø-mø kadi kandi-si tō sartagangi, kdo kadi né-je lay kī a døji Bøbi-m kī ri-m ø adi-si. ¹⁷ Né kī m'ndøji-si dō-ti øn: 'Ndigi-nǝ.

Dow-je kī donangi-ti d'osi ta Jezu kī njøndó né-je liø

¹⁸ Kinø dow-je kī donangi-ti d'osi-si kī ta rø-mø, kadi 'gøi maji kī mā ya d'osi-m kī ta kete nǝ-si-ti. ¹⁹ Kinø 'toi kī lø dow-je kī donangi-ti nē rø-mø, lé d'a ndigi-si kdo dē lé dow-je lø-dé bá ndigi-dé. Ngā mā m'mbøti-si dan dow-je-ti kī donangi-ti nē adi sǝi 'toi kī lø-dé al, gin-é kin bá d'osi-si-né kī ta tin. ²⁰ 'Adi mege-si ole dō ta-ti kī ndøkī m'idø-si 'panè: «Ngonnjøkullø à to kī 'boy kitø 'ba-é al.» Mā ya d'ulø køm-m ndoo kinlé, d'a kulø køm-si ndoo ya tō. Mā ya 'tøl rø-dé go ta-ti lø-m rø-mø, d'a tøl rø-dé go ta-ti lø-si ya tō. ²¹ Ngā d'a ra sø-si né-je kin lay bē kdo ta lø-m, kdo dē 'gø dow kī njøkulø-m al. ²² Kinø lé m'ree al øse m'pa ta m'adi-dé al rø-mø lé d'a to njéramajal-je al. Ngā kī ngøsne-ti kinlé, ta lø majal ør dō-dé-ti al. ²³ Dow kī øsi-m kī ta lé, øsi Bøbi-m kī ta ya tō. ²⁴ Né-je kī dow kī rangi ra al ya m'ra dan-dé-ti kinlé, lé m'ra al rø-mø majal lø-dé à goto. Ngā kī ngøsne-ti kinlé, dē d'oo né-é-je lé ya, ngā d'osi-m kī ta rø-m, d'osi Bøbi-m kī ta rø-m tō. ²⁵ Ngā tō bē kdo kadi ta kī 'ndangi mege mbete ndukun-je-ti lø-dé lé né-é ra né. Kdø 'ndangi 'panè: «Dē d'osi-m ta kī ndangi kare.»²⁶ «Loki m'a kullø Njøsølmege, Ndil kī njøkadi dow-je 'gø ta kī togrø-ti kī à kǝ rø Bøbi-m-ti ree lé, e bá à pa ta kī dō-m-ti kadi dow-je. ²⁷ Ø sǝi kårè a pai ta kī dō-m-ti kadi dow-je tō. Kdø sǝi aǝi sø-m nati lo kulø gin-é-ti nǝ.»

‡ 14:30 14:30 Njøkøbe kinlé to Sú. † 15:12 15:12 Ja 13:34; 15:17; 1Ja 3:23; 2Ja 1:5 † 15:20 15:20 Mat 10:24; Luk 6:40; Ja 13:16

16

¹ M'idə-si ta-je kin bè kɔ kadi né madi tugə-si jigi-ti al. ² D'a tubə-si kogi mee kəykwəna-je-ti lə jipi-je; ə ndo-je ɔw ree nɔɔ kɔ dow-je d'a təl-si rəmə, d'a gɪr kɔ to pole bɑ d'isi 'pole Lubə tin. ³ D'a ra né-je kinlé bè, kdotalə də 'gə Bəbi-m al rəm, bɑ 'gə-m al rəm to. ⁴ Ngə m'idə-si ta-je kin bè kɔ kadi, loki ndo-é ree rəmə jə mee-si ole-né do-ti kɔ ndokɔ m'idə-si kete ngə. Ta kinlé, m'idə-si lo kulə gin-é-ti al, kdotalə m'isi sə-si nati nɛ bəy.

Kullə ra Ndil kɔ aa njay

⁵ Kɔ ngosnə-ti kinlé, m'isi m'ow kɔ rɔ Njəkulə-m-ti ə dow kərə dan-si-ti kɔ kadi dəji-m panə: 'Isi 'ow kɔ rá wa ya kərə goto. ⁶ Ngə səi adi rɔ-si ati-si kanəna kdotalə ta-je kɔ m'idə-si kinlé. ⁷ Bə ya kərə, to ta kɔ tɔgro-ti ə m'ow kɔ kidə-si tin: M'ow bɑ à maji sə-si, kdotalə kinə m'ow al lé, Njəsɔlmegə à ree kɔ ta lə-si al; ngə kinə m'ow rəmə m'a kulə siə kadi-si. ⁸ Ə loki ɛ à ree lé, à kuwə dow-je kɔ donangi-ti nɛ kɔ ta sobi do majal rəm, sobi do né ra kɔ njururu rəm, à tɔji-dé kadi 'gə ta kɔ gangi lə Lubə rəm to. ⁹ À kuwə-dé kɔ ta sobi do majal, kdotalə də d'adi-m mee-dé al rəm; ¹⁰ sobi do né ra kɔ njururu, kdotalə m'a kow rɔ Bəbi-m-ti adi səi a kooi-mi gogi al rəm; ¹¹ sobi do ta kɔ gangi, kdotalə njəkɔbɛ* kɔ donangi-ti nɛ lé, 'gangi ta do-é-ti ngə. ¹² M'ow kɔ ta-je nɑ kadi m'idə-si ya ngə, to ta-je kɔ asi do tɔgi-si-ti kɔ nɛ-ti kin al bəy. ¹³ Loki Ndil kɔ njəkadi dow-je 'gə ta kɔ tɔgro-ti à ree lé, à kɔr nɔ-si kadi 'gəi ta kɔ tɔgro-ti lay; kdotalə ɛ à kun ta madi kɔ do-é kɔ pa al, ngə ta-je kɔ ɛ à koo ya bɑ à pa ə né-je kɔ à ra né lé, ɛ à kidə-si kete to. ¹⁴ Ǝ à tɔji rɔba lə-m, kdotalə ta kɔ ɛ oo ta-m-ti bɑ à kidə-si. ¹⁵ Né-je lə Bəbi-m lay to kɔ lə-m to. Gin-é kinlé bɑ m'pa-né m'panə: Ta kɔ ɛ oo ta-m-ti bɑ à kidə-si.

Ta kɔ sobi do kinə-nə ə təl kingə-nə gogi

¹⁶ Jeju panə: «Dokaglo sɛ bəy ə a kooi-mi al, rəmə dokaglo kɔ rangi sɛ bəy ə a təlɔi kooi-mi gogi.» [Kdotalə m'isi m'ow rɔ Bəbi-m-ti.]† ¹⁷ Bəba njéndó né-je liə kɔ dan-ti-je 'dəji-nə ta 'panə: Ta ri bɑ ɛ ndigi kidə-ji wa? Ǝ panə: «Dokaglo sɛ bəy ə a kooi-mi al, rəmə dokaglo kɔ rangi sɛ bəy ə a təlɔi kooi-mi gogi.» Rəm panə: M'isi m'ow rɔ Bəbi-m-ti. ¹⁸ Dɛ 'panə: Ta kɔ Jeju panə: «Dokaglo sɛ bəy» kinlé, kɔr mee-é to ri wa? Ta kɔ ɛ pa lé, j'gəi mee-é al.

¹⁹ Loki Jeju gə kɔ njéndó né-je 'ndigi dəji-é ta lé, idə-dé panə: Ta kɔ m'panə: «Dokaglo sɛ bəy ə a kooi-mi al, rəmə dokaglo kɔ rangi sɛ bəy ə a təlɔi kooi-mi gogi» lé bɑ isi 'dəji-nə kɔr mee-é wa? ²⁰ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; a nɔi rəm, a ndingəi rɔ-si rəm, ngə dow-je kɔ donangi-ti nɛ d'a ra ronəl; a kisi kə rɔkati kanəna ya, ngə rɔkati lə-si bɑ à təl ronəl. ²¹ Loki dené ɔw kɔ koji ngon lé, rɔ-é ati-é kanəna, kɔ to kaglo rɔkati liə ə bɑ ree; ngə loki oji ngon rəmə, mee-é oy do rɔkati-ti; rɔ-é nəl-é nɑ, kdotalə ngon kɔ oji-é donangi-ti. ²² Səi kərə, kɔ ngosnə-ti kinlé, rɔ-si ati-si kanəna; ngə loki m'a təl ree koo-si gogi lé, rɔ-si à nəl-si ə dow kɔ à kogi ronəl-é kin à goto. ²³ Ə mee ndo-é-ti kinlé, né kɔ a dəji-mi ta do-ti à goto ngə. Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; né kɔ 'dəji Bəbi-m kɔ ri-m lé, à ra kadi-si. ²⁴ Sar bone kərə, səi 'dəji né kɔ ri-m al ya bəy. 'Dəji ə a kingəi kɔ kadi ronəl lə-si ɔr-né njuti. ²⁵ Bəba mə m'un gosta bɑ m'idə-si-né ta ta. Ndo-je ɔw ree nɔɔ kɔ m'a pa sə-si ta kɔ gosta al, ngə né kɔ sobi do Bəbi-m lé, m'a kidə-si rəsi-rəsi ya. ²⁶ Mee ndo-é-ti kinlé, səi a dəji né kɔ ri-m ə m'a kidə-si panə mə bɑ m'a pa ta kɔ Bəbi-m kɔ ta lə-si al. ²⁷ Kɔ Bəbi-m ya kɔ do-é ndigi-si, kɔ səi 'ndigi-mi rəm, bɑ səi adi mee-si kɔ mə m'ɔ rɔ Lubə-ti rəm to. ²⁸ Mə lé, m'ɔ rɔ Bəbi-m-ti bɑ m'ree donangi-ti nɛ; ngə kɔ ngosnə-ti kinlé, m'a kinə lo kɔ donangi-ti ə m'a kow rɔ Bəbi-m-ti gogi.

²⁹ Bəba njéndó né-je lə Jeju lé 'panə: 'Oo, kɔ nɛ kinlé i idə-ji ta rəsi-rəsi bi i 'pa ta kɔ gosta al ngə. ³⁰ Kɔ ngosnə-ti kinlé, jɛ j'gə kɔ i 'gə né-je lay, adi i 'ow ndoo kadi dow bɑ dəji-ti ta al. Gin-é kin bɑ jɛ j'adi-né mee-ji kɔ i lé ɔ rɔ Lubə-ti ya. ³¹ Bəba Jeju dəji-dé panə: Adi səi adi mee-si ngə ban...? ³² Ooi, ndo ɔw ree nɔɔ ə ndo-é lé ree rəm ngə; ndo-é-ti kinlé, a kayi-nə lay do-m-ti, nɑ-nə ya à kow lo liə ə a kinəi-mi kɔ kár-m; ngə m'a kə kɔ kár-m al, kdotalə Bəbi-m ə sə-m nati. ³³ M'idə-si ta-je kin bè, kɔ kadi isi-né kɔ lapiya kɔ takul-m. A kingəi kɔ donangi-ti nɛ, ngə uwəi mee-si ngə; mə lé, m'təti rɔ né-je kɔ donangi-ti nɛ.

17

*Ta kɔ Jeju pa kɔ Lubə
Əbr 7:24-28; 4:14-16*

* 16:11 16:11 Njəkɔbɛ kinlé to Sú. † 16:16 16:16 Ta-je kɔ tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mee mbete-je-ti kɔ dɔsay kɔ dan-ti-je kɔ 'ndangi kɔ ji-dé kɔ ta greki.

¹ Loki Jeju pa bè lé, un kəm-é ki taá dɔrɔ-ti ə panè: Bobi-m, dokàdi lé ree ngá. 'Adi ri Ngon-i ba kɔ kadi Ngon-i kàrè adi ri-i ba to. ² I 'adi-é tógi dɔ dow-je-ti lay, kɔ kadi dɛ lay kí i adi-é lé, ɛ adi-dé d'isi kəm sartagangi. ³ Ə kiskəm kí sartagangi lé, to ta kadi 'gə-i kí i ya kí kár-i 'to Lubə kí togrɔ-ti rəm, bá kadi 'gə Jeju Kristi kí i ulə-é rəm to. ⁴ M'adi ri-i ba donangi-ti nè; kullə kí 'adi-m kadi m'ra lé, m'ra m'tol ta-é. ⁵ Bobi-m, kí ngɔsnè-ti kin ya 'adi ri-m ba rɔ-i-ti, gangi-é-ti kí ndɔki ba-né rɔ-i-ti kete nɔ kində gin donangi-ti kin ya. ⁶ Dow-je kí 'adi-m-dé dan dow-je-ti kí donangi-ti nè lé, m'adi 'gə-i. Dɛ 'to dow-je lə-i bá 'adi-m-dé ə dɛ 'təl rɔ-dé go ta-ti lə-i. ⁷ Bone bè kinlé, dɛ 'gə kí né-je lay kí 'adi-m kinlé to né kí i rɔ-i-ti ya. ⁸ Kɔ ta-je kí i 'idə-m lé ya bá m'idə-dé ə dɛ 'ndigi dɔ-ti ə 'gə maji kí m'i rɔ-i-ti rəm, bá d'adi-m mɛɛ-dé kí to i ya bá ulə-m rəm to. ⁹ Dɛ bá m'pa sə-i ta kɔ-dé. M'pa sə-i ta kɔ dow-je kí donangi-ti nè al, ngà m'pa sə-i ta kɔ dɛ kí 'adi-m-dé, kɔtələ 'to dow-je lə-i ¹⁰ - ə né lə-m lay to né lə-i; bá né lə-i kàrè to né lə-m to - dɛ lé, 'to dow-je kí d'adi ri-m ba. ¹¹ Mə m'to kí donangi-ti nè al ngá; kɔ m'isi m'ow kí rɔ-i-ti nɔɔ; ngà dɛ bá d'isi donangi-ti nè bɔy. Bobi-m kí njəkaa njay, ri-i kí 'adi-m kin ya 'ngəm-dé-né, kɔ kadi 'to dow-je kí kàrè-rè toki je sə-i bè. ¹² †Loki m'isi-né sə-dé bɔy lé, ri-i kí 'adi-m kin ya bá m'ngəm-dé-né; ə m'ay ngangi-dé kər-kər, adi dow kàrè ya kàrè tuji dan-dé-ti al. Ngà ɛ kí to kadi tuji lé ya par ə tuji; bè kɔ kadi ta kí mbete kí aa njay pa lé, né-é ra né. ¹³ Bone bè kinlé, m'isi m'ow kí rɔ-i-ti ə ta-je kinlé m'pa donangi-ti nè bè, kɔ kadi rɔnəl lə-m kí to rɔnəl kí ɔr njuti kin tò-né mɛɛ-dé-ti. ¹⁴ M'adi-dé ta lə-i ə dow-je kí donangi-ti d'osi-dé kí ta, kɔtələ dɛ 'to lə dow-je kí donangi-ti al titi kí mə m'to-né 'lə dow-je kí donangi-ti al kin bè to. ¹⁵ M'dəji-i kadi 'ɔy-dé kí rangi donangi-ti al, ngà ngəm bá kadi 'ngəm-dé kadi Njəmɛɛndul tuji-dé al. ¹⁶ Dɛ 'to kí donangi-ti nè al, titi kí mə kàrè m'to-né kí donangi-ti nè al kin bè to. ¹⁷ I ya kadi 'ində-dé tagay kí takul ta kí togrɔ-ti. Ə Ta lə-i to ta kí togrɔ-ti. ¹⁸ Mə kàrè m'ulə-dé donangi-ti titi kí i 'ulə-m-né donangi-ti kin bè to. ¹⁹ Mə ya m'ɔr rɔ-m m'ində tagay kɔ ta lə-dé, kɔ kadi dɛ kàrè tɔ tagay kí takul ta kí togrɔ-ti to. ²⁰ M'pa sə-i ta kɔ ta lə-dé dɛ kan ya par al, ngà kɔtələ dɛ kí d'a koo ta-je lə-dé ə d'a kadi-m-né mɛɛ-dé rəm to. ²¹ M'dəji-i bè kɔ kadi dɛ lay ya 'to dow-je kí kàrè-rè. Bobi-m, titi kí i 'isi-né mɛɛ-m-ti rəm, mə m'isi-né mɛɛ-i-ti rəm kinlé, kadi dɛ kàrè ['to dow-je kí kàrè-rè]* ə d'isi mɛɛ-ji-ti to; kɔ kadi dow-je kí donangi-ti nè 'gə-né kí to i bá 'ulə-m. ²² Ə riɓa kí 'adi-m kin ya, mə m'adi-dé to; kɔ kadi 'to-né dow-je kí kàrè toki je sə-i bè. ²³ - Mə m'isi mɛɛ-dé-ti ə i 'isi mɛɛ-m-ti to - kɔ kadi 'to dow-je kí mɛɛ kasi-nə lə-dé ɔr njuti, bè kɔ kadi dow-je kí donangi-ti 'gə-né kí to i bá 'ulə-m rəm, bá kadi 'gə-né kí i 'ndigi-dé titi kí i 'ndigi-m-né kin bè rəm to. ²⁴ Bobi-m, dɛ kí 'adi-m-dé lé, lo kí m'a kisi-ti ya m'ndigi kadi d'isi-ti sə-m to; kɔ kadi d'oo riɓa kí i 'ulə dɔ-m-ti kinlé kí kəm-dé. Kɔ kete nɔ kində gin donangi-ti nɔ ya i 'ndigi-m. ²⁵ Bobi-m kí njɛra né kí njururu, dow-je kí donangi-ti nè 'gə-i al; ngà mə m'gə-i rəm, bá dɛ kan kàrè 'gə kí to i bá 'ulə-m rəm to. ²⁶ Mə m'adi 'gə ri-i rəm, m'a kadi 'gə ya bɔy, kɔ kadi gə ndigi kí i 'ndigi-m kinlé tɔ mɛɛ-dé-ti rəm, bá kadi m'isi mɛɛ-dé-ti rəm to.

Koy kí tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lə Jeju

18

Ta kí sɔbi dɔ kuwə Jeju

Mat 26:36-54; Mar 14:32-50; Luk 22:39-51

¹ Loki Jeju pa ta-je kin bè ngá bá, dɛ kí njéndó né-je liə 'tɛɛ d'ow d'ində wol man kí 'ba-é Sedrɔ 'gangi d'ow kəl-é kí nɔ-ti. Lo-é kinlé, lo ndɔr tɔ-ti nɔɔ bá dɛ kí njéndó né-je liə d'ow-ti. ² Ə Judasi kí to njəkun dɔ Jeju lé, gə lo ndɔr kinlé to. Kɔtələ to lo kí Jeju dɛ kí njéndó né-je liə d'ow-ti low-low. ³ Njəkun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kí Parisi-je d'ɔr kosi asgar-je, kí njəngəm takəy lə Lubə d'adi Judasi. Bəfa ɛ ɔr nɔ-dé ɔw sə-dé lo ndɔr-ti lé. Dɛ d'ow kí lampi-je, kí pər ngəl-je, kí nɛrɔ-je ji-dé-ti.

⁴ Jeju gə né-je lay kí à tɛɛ dɔ-é-ti; bəfa ɛ ree rɔ-dé-ti dəji-dé panè: 'Sangi nə wa? ⁵ Ə dɛ d'ilə-é-ti 'panè: 'J'sangi Jeju kí Najareti-ti. Jeju idə-dé panè: Mə ya m'ə nè tin. Rəmə Judasi kí njəkun dɔ-é lé ə sə-dé nati. ⁶ Loki Jeju idə-dé panè: Mə ya m'ə nè tin rəmə, asgar-je, kí njəngəm takəy lə Lubə lé, 'təl 'gir kí go-dé ə 'tusi nangi. ⁷ Bəfa Jeju təl dəji-dé ya bɔy panè: Nə bá 'sangi-é wa? Dɛ 'panè: 'J'sangi Jeju kí Najareti-ti. ⁸ Jeju idə-dé panè: M'idə-si m'panè: Mə ya m'ə nè tin. Kinə to mə bá 'sangi-mi rəmə, inəi njéndó né-je lə-m kin adi d'ow. ⁹ Jeju pa ta kin bè kɔ kadi ta kí ndɔki ɛ pa lé, né-é ra-né né; ndɔki ɛ panè: «Bobi-m, dow-je kí 'adi-m-dé kinlé, kí kàrè ya kàrè m'inə-é m'adi tuji kogi al.»

† 17:12 17:12 Ja 13:18 * 17:21 17:21 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi kí ji-dé kí ta greki.

¹⁰ Simɔ Piyər ulə kiyərɔ rɔ-é-ti nɔɔ ə ɔr tugə-né mbi ngonnjékullə lə burə dɔ njégugné-je lə Lubə. Rəmə tugə mbi-é kí dɔ jikɔl ndəti ya gangi. Ngonnjékullə kinlé ri-é lə Malkusi. ¹¹ †Rəmə Jeju idə Piyər lé pané: †Ulə kiyərɔ ləi saba-é-ti gogi. Kɔ kí Bəbi-m ində dɔ-m-ti kadi m'ingə lé, m'a kingə ya al wa?

Jeju a nɔ An-je-ti kɔ Kayipi, Piyər naji pané n'gə Jeju al

Mat 26:57-75; Luk 22:54-65

¹² Bəba njékun dɔ asgar-je, kɔ kosi asgar-je, kɔ njégəm né-je lə jipi-je d'uwə Jeju 'tɔ-é. ¹³ Rəmə dɛ d'ow siə bə lə An ya kete. An lé to məm Kayipi*. Mɛɛ ɓal-é-ti kinlé, Kayipi ɓá to burə dɔ njégugné-je lə Lubə. ¹⁴ †Ə Kayipi kinlé ɓá ndɔki oji ta jipi-je pané: «Dow káre-rè kí kadi oy ə jipi-je lay d'oy-né al lé to né kí maji nɔ.»

¹⁵ Ngə Simɔ Piyər dɛ kɔ njéndó né lə Jeju káre d'un gə Jeju. Njéndó né lə Jeju kinlé, burə dɔ njégugné-je lə Lubə gə-é kete ə ɛ ɓá ɔw kí Jeju nati mɛɛ ndògi-ti lə burə dɔ njégugné-je lé. ¹⁶ Ngə Piyər ɓá a ndaa-ti tarəbi-ti ngosi. Rəmə njéndó né lə Jeju kí burə dɔ njégugné-je lə Lubə gə-é lé, tɛɛ pa ta kɔ dené kí njèkə takəy-ti ə adi Piyər ree kəy. ¹⁷ Rəmə ngonnjékullə kí dené kí njèkə takəy-ti lé, pa kɔ Piyər pané: I ya kàrè 'to kí dan njéndó né-je-ti lə dingəm kanlé to al wa? Ə Piyər pané: Kuy! Mə m'to kí dan-dé-ti al. ¹⁸ Ngannjékullə-je lə burə dɔ njégugné-je lə Lubə dɛ kɔ njéngəm takəy lə Lubə 'ra pər d'a ta-ti d'a 'ndibi kdotalə kul ɔ; Piyər kàrè a sə-dé ta pər-ti lé a ndibi tɔ.

¹⁹ Burə† dɔ njégugné-je lə Lubə dɛji Jeju ta kí dɔ njéndó né-je-ti liə rəm, ɓá dɛji-é ta kí dɔ néndó-ti liə rəm tɔ. ²⁰ Bəba Jeju ilə-é-ti pané: Mə m'pa ta rəsi-rəsi m'idə dow-je. M'ndó né dow-je mɛɛ kəykəwnə-je-ti lə jipi-je, kɔ takəy-ti lə Lubə kí to lo-je kí jipi-je 'kəw-nə-ti; ə ta kí m'pa kí gidi ngəy ya goto. ²¹ Mə ə i 'dɛji-m ta kɔ ri wa? 'Dɛji dɛ kí m'ndó-dé né lé ya 'oo se ri ɓá m'ndó-dé wa? Né-je kí m'ndó-dé lé, dɛ 'gə maji. ²² Loki Jeju pa ta kinlé bə rəmə, kí káre dan njéngəm takəy lə Lubə ində mbɔ-é ə pané: Burə dɔ njégugné-je lə Lubə lé ya ɓá i 'pa siə ta bə wa? ²³ Jeju ilə-é-ti pané: Kinə ta kí m'pa lé maji al ə 'idə-m adi m'oo; ə kinə ta kí m'pa lé maji ə 'ində-m kɔ ri wa?

²⁴ Bəba An ulə kɔ Jeju kí ji-é kí dɔ lé bə ya rɔ Kayipi-ti‡ kí to burə dɔ njégugné-je lə Lubə. ²⁵ Ə Simɔ Piyər lé rəmə a ta pər-ti nɔɔ a ndibi. Bəba 'pa siə 'pané: I ya kàrè 'to kí dan njéndó né-je-ti liə to al wa? Piyər naji pané: Kuy! Mə m'to kí dan-dé-ti al. ²⁶ Rəmə dow káre dan ngannjékullə-je-ti lə burə dɔ njégugné-je lə Lubə kí to noji dingəm kí Piyər tugə mbi-é gangi lé pané: «I kan, m'oo-i siə mɛɛ ndɔr-ti to al wa?» ²⁷ Piyər təl naji ya ɓəy rəmə, tajinati nɛ ya kunjə nɔ.

Kə Jeju nɔ Pilati-ti, Piyər təl naji kí n'gə Jeju al

Mat 27:1-2,11-30; Mar 15:1-9; Luk 23:1-25

²⁸ Go-ti, 'boy-je lə jipi-je d'i kí Jeju bəe lə Kayipi kɔ ndoge rati d'ow siə mɛɛ ndògi-ti lə Gubərnər. Ngə dɛ ɓá d'andi mɛɛ ndògi-ti al, kɔ kadi 'ngəm rɔ-dé kadi d'aa njay kɔ kow-né lo nékusə Paki-ti. ²⁹ Bəba Pilati ɔw ingə-dé ndaa-ti dɛji-dé pané: Ta ri ɓá səi iləi dɔ dingəm-ti kan wa? ³⁰ Dɛ d'ilə-é-ti 'pané: Kinə ɛ ra né kí maji al al lé, j'a ree siə rɔ-i-ti nɛ al. ³¹ Bəba Pilati idə-dé pané: Səi ya 'taai-é owi 'gangi ta dɔ-é-ti kɔ ndukun lə-si. Dɛ jipi-je lé, d'idə-é 'pané: Jɛ lé, j'ow kɔ tɔgi kí kadi j'tol-né dow al. ³² †Bè kɔ kadi ta kí Jeju pa ɓəbi dɔ kəm rəbi koy-é lé, né-é ra-né né.

³³ Pilati təl ɔw mɛɛ ndògi-ti gogi ə ɓa Jeju dɛji-é pané: «Se i ya ɓá 'to ngar lə jipi-je lé wa?» ³⁴ Jeju ilə-é-ti pané: «Ta kinlé, i ya oji mɛɛ-i-ti ɓá 'pa, əse to dow-je kí rangi ɓá d'idə-i ta kí dɔ-m-ti wa?» ³⁵ Pilati ilə-é-ti pané: «Mə m'to jipi tɔ wa? Dow-je lə-i ya dɛ kɔ njékun dɔ njégugné-je lə Lubə ɓá 'ree sə-i rɔ-m-ti nɛ; ə to ri ɓá i 'ra wa?» ³⁶ Jeju ilə-é-ti pané: «Kɔbɛ lə-m to kí dɔnangi-ti nɛ al. Kinə kɔbɛ lə-m to kí dɔnangi-ti nɛ rəmə, lé ngannjékullə-je lə-m d'a rɔ kɔ ta lə-m, kɔ kadi dow ilə-m ji jipi-je-ti al; ngə kí nɛ kinlé kɔbɛ lə-m goto dɔnangi-ti nɛ.» ³⁷ Bəba Pilati pa kí Jeju pané: «'Adi i 'to ngar ɔn nɔ?» Jeju ilə-é-ti pané: «Ta ya 'pa ta-i-ti tin, m'to ngar ya. Gin koji kí d'oji-m, kɔ ree kí m'ree dɔnangi-ti nɛ lé, to ta lə kadi m'pa ta kí tɔgrɔ-ti m'adi dow-je. Dow kí rá-rá kí to dow lə ta kí tɔgrɔ-ti rəmə à koo ta lə-m.» ³⁸ Pilati dɛji-é pané: «Ri ɓá to ta kí tɔgrɔ-ti wa?» Go ta-ti kinlé, Pilati təl ɔw rɔ jipi-je-ti ndaa-ti idə-dé pané: «Né kí m'a gangi-né ta dɔ-é-ti ya m'oo al.» ³⁹ Ngə to nékɔbɛ lə-si kadi ɓal-é ɓal-é ya kaglo ra nɔy Paki rəmə, m'ilə dangay káre taá m'adi-si lé, se 'ndigi kadi m'ilə ngar lə jipi-je taá m'adi-si wa? ⁴⁰ Bəba

† **18:11** 18:11 Mat 26:39; Mar 14:36; Luk 22:42 * **18:13** 18:13 Kayipi lé ɓá taa ngon lə An kí dené. † **18:14** 18:14 Ja 11:49,50 † **18:19** 18:19 Njèdɔji Jeju ta nɛ kinlé to An kí ndoki to burə dɔ njégugné-je kete. ‡ **18:24**

18:24 An ulə kɔ Jeju rɔ Kayipi-ti kɔ ɓal-é-ti kinlé, Kayipi ɓá to burə dɔ njégugné-je. § **18:28** 18:28 jipi-je 'mbati kow mɛɛ kəy-ti lə gubərnər kɔ ə to jipi al. Jipi kí ɔw mɛɛ kəy-ti lə dow kí to jipi al lé, à kuso né lo ra nɔy Paki-ti al.

† **18:32** 18:32 Ja 3:14; 12:32

de 'təl d'ur kool boy-boy 'panè: «Barabasi bá ilə-é taá, bi dow kan al!» ð Barabasi lé, to bokaya dow.

19

¹ Beba Pilati adi d'uwə Jeju d'ində-é kà ndəy marow.

² Asgar-je d'oji kon d'adi to jogi ngar d'ulə do-é-ti, bá d'ulə kubi ká kər yəl-yəl ká là-é n̄a ro-é-ti; ³ ə d'oti ká ro-é-ti 'panè: Lapiya ɓoo, ngar lə jipi-je! Lapiya ɓoo, ngar lə jipi-je! ð 'tində mbó-é to.

⁴ Go-ti, Pilati təl tɛɛ ndaa-ti idə jipi-je panè: Ooi, m'a təl ree siə ndaa-ti gogi kadi-si, kdo kadi 'gəi ká né ká m'a gangi-né ta do-é-ti ya m'oo al. ⁵ Beba Jeju tɛɛ ndaa-ti ká jogi kun lé do-é-ti rəm, bá ká kubi ká kər yəl-yəl ká là-é n̄a lé ro-é-ti rəm to. ð Pilati idə-dé panè: Ooi dingəm lé ə ɔ tin!

⁶ Loki njékun do njégugnə-je lə Lubə, ká njéngəm takəy lə Lubə d'oo Jeju rəmə, 'tur kool boy-boy 'panè: 'Bə-é kagdəsi-ti! 'Bə-é kagdəsi-ti! Beba Pilati idə-dé panè: Səi ya 'taai-é 'bəi-é kagdəsi-ti; kdotalə né ká m'a gangi-né ta do-é-ti ya m'oo al. ⁷ Rəmə jipi-je d'ilə-é-ti 'panè: Jɛ j'ow ká ndukun lə-ji káre n̄ɔɔ ə ká go ndukun-ti lə-ji kinlé, tó kadi Jeju oy, kdotalə ɛ ba ro-é Ngon lə Lubə.

⁸ Loki Pilati oo ta kin bə lé, ɓəl n̄a ya ɓəy. ⁹ Beba ɛ təl ow mɛɛ ndəgi-ti gogi ə dəji Jeju panè: I lé 'to dow ká rá wa? Ngá Jeju ilə-é-ti al. Beba Pilati idə-é panè: ¹⁰ M̄a bá ilə-m ta-ti al wa? I 'gəi ká m'ow ká tógi kadi m'ilə-i taá rəm, m'ow ká tógi kadi m'ɓə-i kagdəsi-ti rəm al wa? ¹¹ Jeju ilə-é-ti panè: Kinə Lubə adi-i tógi al rəmə, tógi káre ya káre 'a kow-né do-m-ti al. Gin-é kin ɓá, dow ká njékilə-m ji-i-ti kinlé, ra majal ká al do lo.

¹² Gangi-é-ti kinlé, Pilati sangi rəbi kadi n'ilə Jeju taá. Ngá jipi-je 'tur kool boy-boy 'panè: Kinə 'ilə-é taá rəmə, i 'to nam Sejar al. Kdotalə dow ká rá-rá ká ɓa ro-é ngar lé, to njeta lə Sejar. ¹³ Loki Pilati oo ta-je kin bə lé, adi d'ow ká Jeju ndaa-ti ə isi do kali gangta-ti, lo-ti ká 'ɓa-é gəji ər-je ká d'osi nangi ká ɓa-é ká ta əbrə Gabata. ¹⁴ Ə to ndo ra go né-je kdo ra n̄ay Paki. To ta ká kadi à k̄a jam do ɓe-ti je bə ngá. Pilati idə jipi-je panè: Ooi ngar lə-si! ¹⁵ Ngá de 'tur kool boy-boy 'panè: 'Təl-é! 'Təl-é! 'Bə-é kagdəsi-ti! Pilati idə-dé panè: Kadi m'ɓə ngar lə-si kagdəsi-ti wa? Rəmə njékun do njégugnə-je lə Lubə d'ilə-é-ti 'panè: «Jɛ lé, Sejar ya kár-é to ngar lə-ji.» ¹⁶ Beba Pilati in̄ə-é ji-dé-ti, kdo kadi 'ɓə-é kagdəsi-ti. Beba d'uwə Jeju [d'ow siə.]*

'Bə Jeju kagdəsi-ti

Mat 27:32-52; Mar 15:21-37; Luk 23:26-46

¹⁷ Jeju uti kagdəsi liə tɛɛ-né gidi ɓe-ti ow-né lo-ti ká 'ɓa-é: Ka do dow ə 'ɓa-é Golgota ká ta Əbrə. ¹⁸ Ə 'ɓə Jeju kagdəsi-ti lo-é-ti kinlé; ə 'ɓə dow-je joo kagdəsi-ti nati siə to; dow káre kagdəsi-ti ká do jikol-é-ti ə dow káre do jigəl-é-ti, adi Jeju ɔ dan-dé-ti dana.

¹⁹ Pilati adi 'ndangi ta ɓəgrə-ti 'ɓə do kagdəsi-ti lé 'panè: Jeju ká Najaret-ti, ngar lə jipi-je. ²⁰ Jipi-je n̄a ya 'ndó ta ká 'ndangi ɓəgrə-ti lé, kdo lo ká 'ɓə Jeju titi lé, tó ngəsi ká ɓeɓo ə ta ká 'ndangi mɛɛ ɓəgrə-ti lé, tó ká ta əbrə rəm, ká ta latɛ rəm, bá ká ta greki rəm to. ²¹ Beba njékun do njégugnə-je lə Lubə 'pa ká Pilati 'panè: I 'Ndangi Ngar lə jipi-je al; ngá kadi 'ndangi 'panè: ɛ panè n'to ngar lə jipi-je. ²² Ngá Pilati ilə-dé-ti panè: Né ká m'ndangi ə m'ndangi ya ngá.

²³ Loki asgar-je 'ɓə Jeju kagdəsi-ti lé, de 'kay kubi-je liə lo so ə 'ləbi-n̄a káre-káre; ɓá d'un kubi kul liə ká to takubi ká káre-rə ya d'oji d'adi i taá ree njal nangi kin to; ɓá d'idə-n̄a 'panè: ²⁴ Kubi kul kinlé, adi j'uwəi j'gangi al, ngá adi j'osi-n̄a mbare do-ti j'ooi se n̄a ɓá à to ká liə wa? Né kinlé tó bə kdo kadi ta ká tó mɛɛ mbete-ti ká aa njay lé, né-é ra-né né. 'Ndangi mɛɛ mbete-ti ká aa njay 'panè: «'Ləbi-n̄a kubi-je lə-m ə d'osi-n̄a mbare do kubi kul-ti lə-m.» Né-é ɓá asgar-je 'ra tin.

²⁵ Kɔ Jeju de ká ngonkɔ kɔ-é rəm, Mari ká ne Klopasi rəm, ɓá Mari ká Magdala rəm, d'ɔ taá ngəsi ká kagdəsi lé. ²⁶ Loki Jeju oo kɔ-é ɔ mbó njéndó né-ti ká ɛ ndigi-é n̄a lé rəmə, idə kɔ-é panè: «Dené, 'oo ngon-i ə ɔ tin.» ²⁷ Go-ti, idə njéndó né lé panè: «'Oo, kɔ-i ə ɔ tin.» Rəmə dokadi-é-ti kin ya njéndó né lé ow ká Mari ɓee ro-é-ti.

Koy Jeju

Mat 27:45-56; Mar 15:33-41; Ja 19:28-30

²⁸ Go né-je-ti kinlé, Jeju gə ká né-je lay asi ngá adi panè: «Kundə ra-m», bə kdo kadi ta ká 'ndangi mɛɛ mbete-ti ká aa njay lé, né-é ra-né né. ²⁹ Lo-é-ti kinlé man nduu ká masi tó mɛɛ ɓay-ti rusi n̄ɔɔ. Beba asgar-je d'un kagi ká 'ɓa-é ijopi ə 'doo ndokro ta-ti ɓá d'ulə kəm man nduu-ti ká masi lé d'ulə ta Jeju-ti. ³⁰ Loki Jeju njibi man nduu ká masi

* 19:16 19:16 Ta-je ká tó mbun̄ə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti ká dosay ká dan-ti-je ká 'ndangi ká ji-dé ká ta greki.

lé rəmə panè: «Né-je lay asi ngá.» Go-ti, Jeju ulə dɔ-é nangi rəmə inə ndil-é adi tɛɛ. ³¹ Ndo-é-ti kinlé, to ndo ra go né-je kɔɔ ndo taakoo lə jipi-je. Adi jipi-je 'bəl kadi nin dow-je tɔ kagdəsi-ti ndo taakoo-ti lə-dé, kdɔtalə to ndo kɔ boy nɔ; gin-é kin bá dɛ 'dɔji Pilati kadi adi 'təti nja-dé ə d'ɔr-dé nangi.† ³² Bəba dow-je kɔ 'bəl-dé kagdəsi-ti kɔ Jeju lé, asgar-je 'təti nja ɛ kɔ dɔsɔy rəm, 'təti nja ɛ kɔ njəkungi-ti joo rəm to. ³³ Loki 'ree 'tɛɛ dɔ Jeju-ti rəmə, d'oo kɔ Jeju oy ngá, adi 'təti nja-é al; ³⁴ ngá dow káre dan asgar-je-ti bá ɔsi kàdì-é kɔ ningə mbuti adi tajinati nè ya məsi-je kɔ man ɔy-ti. ³⁵ Né-je kinlé, dow kɔ oo kɔ kəm-é bá pa ta kɔ dɔ-ti tin; ə ta liə to ta kɔ tɔgrɔ-ti; ɛ gə kɔ n'pa ta kɔ tɔgrɔ-ti, kɔ kadi səj kàrè adi-né mɛɛ-si to. ³⁶ Né kinlé ra né bə kɔ kadi ta kɔ 'ndàngi mɛɛ mbete-ti kɔ aa njay 'panè: «Singə-é káre ya kàrè dow à tətì al» kinlé né-é ra né. ³⁷ †Mbetè kɔ aa njay pa lo kɔ rangi-ti bəy panè: D'a koo ɛ kɔ d'ɔsi kàdì-é kɔ ningə 'mbutì lé kɔ kəm-dé[§].

'Dubi Jeju

Mat 27:57-61; Mar 15:42-47; Luk 23:50-56

³⁸ Go né-je-ti kinlé, Jojepi kɔ bə liə to Arimate, kɔ to njəndó né lə Jeju ya, ngá tɔji bá tɔji rɔ-é ndaa-ti al kɔ bəl kɔ ɛ bəl 'boy-je lə jipi-je lé, ɔw dɔji Pilati kadi n'ɔr nin Jeju lé. Bəba Pilati inə tarəbi adi-é, ngá bá ɛ ɔr nin Jeju lé ɔw-né. ³⁹ †Nikodem* kɔ ndoki ɔw rɔ Jeju-ti ndɔɔ lé, ree kɔ ubi kɔ 'bá-é mir kɔ 'pote nati kɔ ubi kɔ 'bá-é aloé kɔ à kasi litir bu je bə. ⁴⁰ Ə dɛ joo lay d'un nin Jeju lé, 'ndəm-é ubi kɔ 'ra kɔ puti kagi kɔ əti maji bá 'bír-é kɔ kubi, titi kɔ jipi-je 'ra-né low-low. ⁴¹ Rəmə, loki 'bəl Jeju kagdəsi-ti titi lé, lo ndor tɔ-ti nɔɔ; ə bə nin kɔ 'ra sigi, kɔ 'dubi dow-ti al bəy ya tɔ lo ndor-ti lé nɔɔ to. ⁴² Bə-é kinlé bá tɔ ngɔsi adi d'ilə nin Jeju-ti, kdɔtalə to ndo kɔ jipi-je d'isi 'ra-né go né-je kɔ ndo taakoo.

20

Təsi ndəl kində lo tɛɛ lə Jeju Kristi

Mat 28:1-10; Mar 16:1-8; Luk 24:1-12

¹ Ndo Dimasi kɔ ndɔge rati kɔ lo aa lay al ya bəy, Mari kɔ Magdala ɔw dɔbadi-ti. ɛ oo kɔ ər kɔ boy kɔ d'uti-né ta bə nin lé toki nduburu kilə rangi. ² Bəba ɛ ɔy ngɔdi ɔw ingə Simɔ Piyər-je kɔ njəndó né káre kɔ Jeju ndigi-é nɔ, ə idə-dé panè: «D'ɔr 'Babe bə nin-ti adi j'gə lo kɔ d'ilə-é-ti al.» ³ Piyər-je kɔ njəndó né kɔ káre lé, 'tɛɛ d'ɔw kɔ dɔbadi-ti. ⁴ Dɛ joo lay ya d'ay ngɔdi; ngá njəndó né kɔ káre lé ɔy itə Piyər, adi ɛ tɛɛ ta bə nin-ti lé kete. ⁵ ɛ dɔgi nangi rəmə, takubi-je kɔ tɔ nangi bá ɛ oo; ngá kandi bá ɛ andi bə nin-ti al. ⁶ Rəmə Simɔ Piyər kɔ ore go-é lé bá ree andi bə nin-ti ə oo takubi-je kɔ tɔ nangi lé. ⁷ Takubi kɔ 'bír-né dɔ Jeju lé tɔ nati kɔ takubi-je kɔ 'bír-é-né lé al, ngá toki bɔr kilə gay. ⁸ Go-ti, njəndó né* kɔ káre kɔ tɛɛ ta bə nin-ti kete lé, andi bə nin-ti lé to. ɛ oo né-je kinlé ə adi mɛɛ-é. ⁹ Kɔ ta kɔ mbete kɔ aa njay pa panè Jeju à təsi ndəl kində lo tɛɛ dan dow-je-ti kɔ d'oy lé, njəndó né-je 'gə mɛɛ-é al bəy. ¹⁰ Go-ti, njəndó né-je 'təl d'ɔw bəe lə-dé.

Jeju tɛɛ kɔy kɔ Mari kɔ Magdala

Mar 16:9-11

¹¹ Dɔgangi-é-ti kinlé, Mari ɔ ta bə nin-ti ndaa-ti ɔ nɔ ə dɔgi nangi kɔ kadi n'oo bə nin rəmə, ¹² oo malayka-je joo d'ulə kubi kɔ nda rɔ-dé-ti d'isi-né lo-ti kɔ d'ilə nin Jeju-ti lé. Malayka kɔ káre isi lo-ti kɔ dɔ-é-ti, ə ɛ kɔ káre isi lo-ti kɔ nja-é-ti to. ¹³ Dɛ 'dɔji Mari lé 'panè: «Dené, i 'nɔ kɔ ri wa?» ɛ ilə-dé-ti panè: «D'ɔr 'Babe lə-m adi m'oo lo kɔ d'ilə-é-ti al.» ¹⁴ Loki ɛ ɔ pa ta kin bə ya rəmə təl kəm-é ə oo Jeju ɔ taá nè. Ngá gə bá ɛ gə kɔ to Jeju al. ¹⁵ Jeju lé dɔji-é panè: «Dené, i 'nɔ kɔ ri wa? Nɔ bá i 'sangì-é wa?» ɛ gir kɔ to njəndɔr lé, adi ɛ idə-é panè: «'Ba-m, kinə to i bá ɔr-é rəmə, 'idə-m lo kɔ ilə-é-ti ə m'a kow kun-é.» ¹⁶ Jeju panè: «Mari!» Bəba Mari təl kəm-é rəmə, pa siə ta kɔ ta Əbrə panè: «*Rabuni*», adi kɔr mɛɛ-é to Njəndó dow-je né! ¹⁷ Jeju idə-é panè: «'Ddi rɔ-m al, kɔ m'ow rɔ Bobi-m-ti al bəy. Ngá kow bá 'ow rɔ ngankɔ-m-je-ti, ə 'idə-dé kɔ m'isi m'ow kɔ rɔ Bobi-m-ti kɔ to Bobi-si to, m'isi m'ow kɔ rɔ Lubə-ti lə-m kɔ to Lubə lə-si to.» ¹⁸ Mari kɔ Magdala lé ɔw idə njəndó né-je kɔ n'oo 'Babe ə idə-dé ta-je kɔ ɛ pa adi-é.

Jeju tɛɛ busi rɔ njəndó né-je-ti liə

Mat 28:16-20; Mar 16:14-18; Luk 24:36-49

¹⁹ Ndo Dimasi-é-ti kin ya, loki ndo isi il rəmə, njəndó né-je kɔ 'kəw-nɔ mɛɛ kəy-ti lé, d'uti takəy-je ta-dé-ti, kɔ dɛ 'bəl 'boy-je lə jipi-je. Ə Jeju ree ɔ taá dan-dé-ti bá idə-dé panè: «Kadi lapiya nɔy sə-si!» ²⁰ Go ta-ti kɔ ɛ pa kinlé, ɛ tɔji-dé ji-é-je kɔ kàdì-é-je. Loki

† 19:31 19:31 Dow-je kɔ 'bá-dé kagdəsi-ti lé, 'təti nja-dé kɔ kadi d'oy kalangi. ‡ 19:36 19:36 Tɛɛ 12:46; Kni 9:12;

Pa 34:21 † 19:37 19:37 Ntd 1:7 § 19:37 19:37 Jkr 12:10 † 19:39 19:39 Ja 3:1,2 * 19:39 19:39 Ja 3:1-2

* 20:8 20:8 Loki njəndó né kinlé oo kɔ Jeju goto bə nin rəmə, ɛ adi-é mɛɛ-é gə kɔ tɔgrɔ-ti Jeju lé təsi ndəl ində lo tɛɛ ya

njéndó né-je d'oo 'Babe rəmə, rə-dé nəl-dé n̄a. ²¹ Jeju təl pa sə-dé ta nja káre ya b̄ey panè: «Kadi lapiya n̄ay sə-si. Titi kí B̄obi-m ulə-m-né lé, m̄a kàrè m'ulə-si t̄o.» ²² Go ta-je-ti kinlé, ɛ tó koo puu kí d̄o-dé-ti ə idə-dé panè: «'Taai Ndil kí aa n̄jay. ²³ †Dow-je kí a kin̄əi go majal-je lə-dé k̄ogi lé, majal-je lə-dé à toki kin̄ə go-é k̄ogi t̄o. Ə dow-je kí a kin̄əi go majal-je lə-dé k̄ogi al lé, majal-je lə-dé à toki kin̄ə go-é k̄ogi al ya t̄o.»

Jeju toji rə-é Tomasi

²⁴ Loki Jeju t̄eɛ d̄o njéndó né-je-ti liə lé, Tomasi kí 'ba-é Ndunḡə kí ɛ to kí káre dan njéndó né-je-ti kí d̄ogi gidi-é joo lé goto. ²⁵ Beba nd̄əgi njéndó né-je d'idə-é 'panè: «J'oo 'Babe!» Ngà Tomasi idə-dé panè: «Kinə m'oo tó d̄o p̄ɔiti-je kí ji-é-ti al rəm, m'ulə ngon ji-m tó d̄o p̄ɔiti-ti al rəm, b̄a kinə m'ulə ji-m kadi-é-ti al rəm lé, m'a kadi m̄eɛ-m nd̄ə b̄e al.» ²⁶ Nd̄o jin̄əy joo go-ti lé, njéndó né-je lə Jeju 'təl 'kəw-n̄a m̄eɛ k̄əy-ti, ə Tomasi isi sə-dé nati. D̄e d'uti tak̄əy-je ya rəmə, Jeju t̄eɛ ɔ tāa dan-dé-ti ə idə-dé panè: «Kadi lapiya n̄ay sə-sil.» ²⁷ Go-ti, ɛ idə Tomasi lé panè: «'Ulə ngon ji-i nè, ə 'oo ji-m. 'Ulə ji-i kí kete, ə 'ulə kadi-m-ti lé. 'In̄ə m̄eɛnḡə lə-i, ə 'adi m̄eɛ-i!» ²⁸ Beba Tomasi ilə-é-ti panè: «'Babe lə-m, Lubə lə-m!» ²⁹ Ə Jeju idə-é panè: «Kd̄o koo kí i 'oo-m b̄a i adi-né m̄eɛ-i. Dow-je kí d'oo-m al ya d'adi m̄eɛ-dé kin b̄a 'to njén̄ekum̄ə-je.» ³⁰ Jeju ra nék̄oji-je kí rangi n̄a ya b̄ey tak̄əm njéndó né-je-ti liə, ngà ta-é b̄a to kí nd̄anḡi m̄eɛ mbete-ti kinlé al. ³¹ Ngà nék̄oji-je kí 'nd̄anḡi ta-é m̄eɛ mbete-ti kinlé, t̄o b̄e kd̄o kadi adi-né m̄eɛ-si kí Jeju to Kristi†, to Ngon lə Lubə, adi kinə adi-é m̄eɛ-si rəmə, a kisi kəm k̄i ri-é.

21

Jeju toji rə-é njéndó né-je liə ta babo Tiberiadi-ti

Mat 28:16; Luk 5:1-11

¹ Nd̄o-je kí rangi go-ti, Jeju təl toji rə-é njéndó né-je liə ta babo Tiberiadi-ti. Ooi, kəm rabi kí toji-né rə-é ɔn: ² Sim̄ɔ Piyər-je kí Tomasi kí 'ba-é ndunḡə rəm, Nataniyel kí to dow kí Kan̄ə kí d̄onangi Galile-ti rəm, ngan lə Jebede rəm, b̄a njéndó né-je lə Jeju kí rangi joo b̄ey rəm, d'ə kəm-n̄a-ti lay. ³ †Sim̄ɔ Piyər idə-dé panè: M'a k̄əw mbow-ti. Rəmə d̄e 'panè: J̄e kàrè j'a k̄əw sə-i t̄o. Ə d̄e 't̄eɛ d'ow d'al m̄eɛ t̄o-ti, ngà nd̄oo n̄ɔɔ lé d'uwə kan̄əi al. ⁴ Loki lo aa yərərə rəmə, Jeju ree ɔ ngangi ba-ti; ngà njéndó né-je 'ḡə kí to Jeju al. ⁵ Beba ɛ d̄əji-dé panè: Ngan-je, uwəi kan̄əi n̄ɔɔ wa? D̄e d'ilə-é-ti 'panè: Kan̄əi káre ya kàrè j'uwə al. ⁶ †Rəmə idə-dé 'panè: Iləi bur̄ə kí d̄o jik̄ol t̄o-ti b̄e ə a kuwəi kan̄əi. Loki d'ilə bur̄ə lé rəmə, bur̄ə saa kan̄əi mbing ya adi d'asi k̄ər t̄eɛ-né ndaa-ti al. ⁷ Beba njéndó né lə Jeju kí Jeju ndigi-é idə Piyər panè: Dow lé to 'Babe! Loki Piyər oo kí to 'Babe rəmə, ɛ un kubi liə ulə; kd̄o kete ɔ kí rə-é kare ə ur mani. ⁸ Ngà nd̄əgi njéndó né-je 'nd̄ər bur̄ə kí kan̄əi rusi lé, 'nəl-né t̄o kd̄o ree-né ngangi ba-ti; kd̄o lo kí ngangi ba-ti t̄o nḡosi sə-dé, à kasi metər bu je b̄e.

⁹ Loki d'ur nangi ngangi ba-ti rəmə, d'oo yalpər kí kan̄əi t̄o d̄o-ti b̄a d'oo mb̄ə t̄o. ¹⁰ Beba Jeju idə-dé panè: Kan̄əi kí uwəi lé, ɔyi kí dan-ti-je 'reei-né. ¹¹ Beba Sim̄ɔ Piyər təl al m̄eɛ t̄o-ti ɔr bur̄ə lé nangi ə kan̄əi-je kí boy-boy ya 'rusi bur̄ə lé ə d̄e bu kí korm̄i gidi-é mutə; b̄e ya kàrè bur̄ə gangi al. ¹² Jeju idə-dé panè: 'Reei usoi né; ya rəmə dow káre dan njéndó né-je-ti kí kadi d̄əji-é panè i 'to n̄a wa ya goto, kd̄otalə d̄e 'ḡə kí to 'Babe. ¹³ Beba Jeju ree rə-dé-ti, un mb̄ə lé adi-dé b̄a adi-dé kan̄əi lé d̄o-ti t̄o.

¹⁴ To nja mutə ngà kí Jeju toji-né rə-é njéndó né-je liə loki t̄osi-né ndəl ind̄ə lo t̄eɛ dan dow-je-ti kí d'oy.

Jeju adi kullə Sim̄ɔ Piyər

¹⁵ Go né kuso-ti, Jeju d̄əji Sim̄ɔ Piyər panè: Sim̄ɔ, ngon lə Jonasi 'ndigi-m itə nd̄əgi-é-je kin wa? Sim̄ɔ panè: Oiyoy, 'Babe 'ḡə kí m'ndigi-i. Jeju panè: 'Ul ngan bati-je lə-m! ¹⁶ Jeju təl d̄əji-é d̄əji kí nja joo panè: Sim̄ɔ, ngon lə Jonasi 'ndigi-m wa? Piyər idə-é panè: Oiyoy 'Babe, 'ḡə kí m'ndigi-i. Jeju idə-é panè: 'Ul bati-je lə-m. ¹⁷ Jeju təl d̄əji-é d̄əji kí nja mutə panè: Sim̄ɔ, ngon lə Jonasi, 'ndigi-m wa? Rəmə rə Piyər ati-é kan̄ən̄ə kd̄o d̄əji kí Jeju d̄əji-é nja mutə panè: 'Ndigi-m wa? B̄a ilə-é-ti panè: 'Babe i 'ḡə né-je lay, 'ḡə kí m'ndigi-i ya. Jeju idə-é panè: 'Ul bati-je lə-m. ¹⁸ 'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; loki i 'to basa b̄ey lé, i ya 'd̄oo ndaa d̄oo b̄ədi lə-i, ə lo kí m̄eɛ-i ndigi ya ə i 'ow-ti, ngà loki i 'a fuḡə lé, i 'a k̄oy ji-i kí tāa kadi dow kí rangi b̄a à d̄oo ndaa d̄oo b̄ədi lə-i, ə lo kí m̄eɛ-i ndigi al ya ɛ a k̄ow sə-i-ti. ¹⁹ Jeju pa ta kin b̄e kd̄o toji-né kəm rabi k̄oy kí Piyər à k̄oy kd̄o k̄osi-né ḡaji Lubə; go ta-ti kinlé, Jeju idə-é panè: 'Un go-m.

Jeju d̄e k̄i njéndó né kí ɛ ndigi-é

† 20:23 20:23 Mat 16:19; 18:18 † 20:31 20:31 Kristi lé k̄ər m̄eɛ-é to dow kí Lubə mb̄əti-é. † 21:3 21:3 Luk 5:5

† 21:6 21:6 Luk 5:6

²⁰ †Loki Piyər təl kəm-é ki gogi rəmə, oo njëndó né kí Jeju ndigi-é ɔw ree go-dé-ti; njëndó né kinlé bá ndɔki tò kadi Jeju-ti ta nékuso-ti bá daji-é panè: «'Babe, nã bá à kun dɔ-i wa?» lé. ²¹ Loki Piyər oo-é lé, daji Jeju panè: «'Babe, ngà ɛ kan ri bá à tɛɛ dɔ-é-ti wa?» ²² Jeju idə-é panè: «Kinə m'ndigi kadi-é isi bè-bè ya sar kadi m'təl m'ree-né lé, 'usi-i ri-ti wa? I, 'un go-m.» ²³ Beba njékadmɛɛ-je 'tilə ta kinlé mbi-ɲa-ti ki kete-kete 'panè: «Njëndó né kinlé à koy al.» Ngà kí tɔgro-ti bè lé, Jeju idə-é panè: «À koy al al» ngà ɛ panè: «Kinə m'ndigi kadi-é isi bè-bè ya sar kadi m'təl m'ree-né lé, 'usi-i ri-ti wa?» ²⁴ Njëndó né kinlé ya bá pa ta kí dɔ né-je-ti kin adi dow-je rəm, ɛ ya ndangi ta-je kin rəm. Ə j'gə kí ta liə to ta kí tɔgro-ti.

²⁵ Jeju ra né-je kí rangi ɲa ya bəy; ngà kinə kadi 'ndangi beti-beti lay lé, m'oo kí tati donangi kin lay ya kərə, mbete-je kí d'a ndangi lé à kubə.

Kullə-je lə Njékwokulə-je Ta-je kí dɔ mbete kullə-je-ti lə njékwokulə-je

Mbete kinlé to mbete poyta kí sɔbi dɔ kullə lə Ndil kí aa njay kí ndó né njékəwnə-je. Njékəwnə-je lé, 'to dow-je lay kí d'isi kɔ lo-lo adi 'to dow-je lə Lubə, kdɔtalə Jeju Kristi kí aji-dé. Lubə ndó né njékəwnə-je ə adi-dé 'tɔgi kɔ takul kullə-je lə njékwokulə-je kí 'to dow-je kí Jeju ulə-dé, adi 'to njəpata-je liə kadi dow-je.

Mbete kinlé to tagaji mbete kí Luki ndàngi meɛ mbete Poyta kí Maji-ti lé. Ɛ ulə gin-é dɔ lo təl ta mbete-ti liə kí dɔsɔy, adi to lo-je kí Jeju ingə-né njéndó né-je liə go tɔsi ndəl kində lo tɛɛ-ti liə. Ndɔki Jeju idə-dé panè: Ndil kí aa njay à ree dɔ-dé-ti ngɔsnè ə à kadi-dé tɔgi kadi 'to-né njəpa ta-je lə-n'è kadi dow-je (1:8).

Luki ɔr poy təl kí njéndó né-je 'təl rɔ-dé go ta-je-ti kí Jeju idə-dé, adi loki Ndil kí aa njay ree lé, dɛ d'ilə mbɛ Poyta kí Maji bebo Jorijalem-ti rəm ('Ndó 2-7), dɔnangi Jude-ti kí Samari-ti rəm ('Ndó 8-12), sar tasɔy dɔnangi-ti ('Ndó 13-28).

Lo tum gin-é-ti lé, dɛ d'ilə mbɛ Poyta kí Maji dan jipi-je-ti ya par. Ngà lo kɔr-é-ti kí 10 bá 'ndàngi kí Lubə tɔji Piyər kí kají lé tò kdɔ dow-je lay. Gangi ndɔ-é-ti kinlé, jipi-je kí jipi-je al 'kəwnə nati meɛ noji-ti lə Lubə.

Dingəm káre, kí ri-é lə Sol ɔsi ta njékwokulə-je dɔ kullə-ti lə-dé, ngà ɛ kí to njəba lə Jeju Kristi lé, Lubə təl-é adi to njéndó né lə Jeju Kristi! Lubə ində ri-é kí sigi lə Pol ə ulə-é adi-é ɔw ilə mbɛ Poyta kí Maji ə kí boy nɔ lé, dow-je kí 'to jipi-je al bá adi-é ilə mbɛ dan-dé-ti. Luki təl to madkullə lə Pol meɛ kullə kilə mbɛ Poyta kí Maji-ti. Lo-je madi kí Luki ndàngi panè «jɛ» kinlé, tɔji kí Luki ɔ nati kɔ Pol.

Njékəwnə-je kí bebo Jorijalem

Kunmindí kulə kɔ Ndil kí aa njay

¹ †I nam-m Teopil, meɛ mbete-ti kí dɔsɔy kí m'ndàngi lé, m'ɔr poy né-je lay kí Jeju ra, kí né-je kí ɛ ndó dow-je lo kullə gin-é-ti nɔ ya sar tɛɛ-né ² ndɔ-ti kí Lubə un-é ɔw-né siə dɔrɔ-ti. Kete bá kadi Lubə un-é ɔw siə dɔrɔ-ti lé, ɛ mbəti njékwokulə-je liə ə un ndu adi-dé kí tɔgi lə Ndil kí aa njay.

³ Beba go koy-é-ti, dɛ ya to bá ɛ tɛɛ sə-dé koy ə adi-dé 'gə né-je kí gay-gay kí tɔji kí to n'è lé ya bá n'təl n'isi kəm. Jeju tɛɛ sə-dé koy bə-bə ya asi ndɔ kɔrsɔ, ə pa sə-dé ta kí dɔ kɔbɛ-ti lə Lubə.

⁴ †Beba ndɔ káre bə, ɛ isi uso sə-dé né, bá idə-dé panè: «Tɛɛi bebo Jorijalem-ti ɔwi rangi al. Ngà 'ngəbi né kí Bobi-m un mindi-é kadi n'adi-si, bá ndɔki m'pa ta-é m'adi-si lé. ⁵ †Jɔ lé, ra dow-je batəm mani. Ngà sɔi rəmə, nɔy ndɔ nɔ al ya kadi 'rai batəm lə Ndil kí aa njay. *»

Ta kɔw dɔrɔ-ti lə Jeju

⁶ Njékwokulə-je kí 'kəwnə nɔ lé, 'dəji Jeju 'panè: «Babe, dɔkaglo-é-ti kin bá i 'a təl-né kí kɔbɛ lə Israyel-je kadi-dé gogi lé wa'?»

⁷ Beba Jeju ilə-dé-ti panè: «Dɔkadi-je əse ndɔ-je kí Bobi-m ya kí kár-é ɔji kí go tɔgi-ti liə kí sɔbi dɔ-é lé, to ta lə-si kadi 'gəi al. ⁸ †Ngà sɔi lé, a kingəi tɔgi, loki Ndil kí aa njay à ree dɔ-si-ti. Beba sɔi a toi-né njékɔr poy né ra-m-je kí ooi kɔ kəm-si, kí ta pa-m-je kí ooi kɔ mbi-si kadi dow-je kí bebo Jorijalem-ti rəm, dɔnangi Jude-ti rəm, bá dɔnangi Samari-ti lay sar ya ta sɔy dɔnangi-ti.»

⁹ †Beba go ta-je-ti kinlé, kəm-dé tò kí dɔ Jeju-ti adi d'ɔ d'oo-é ya rəmə, Lubə un-é isi ɔw siə dɔrɔ-ti, ə kilndi ree uti go-é adi d'oo-é al. ¹⁰ Lókí d'ɔ d'oo go Jeju lo kɔw-é dɔrɔ-ti ya bəy rəmə, dingəm-je joo kí 'tulə kubi kí nda rɔ-dé-ti 'tɛɛ[†] ¹¹ d'idə-dé 'panè: «Ooi bə, sɔi dingəm-je kí dɔnangi Galile-ti! Kdɔ ri bá ɔi ká koo lo-ti kí dɔrɔ-ti bə wa? Jeju kin, kí Lubə un-é dan-si-ti ɔw siə dɔrɔ-ti kinlé, à təl ree gə-é kí ooi-é-né lo kɔw-é dɔrɔ-ti kin ya bə to.»

Njékwokulə-je 'təl d'ɔw Jorijalem gogi

¹² Beba njékwokulə-je d'ɔ dɔ mbal-ti kí 'ba-é mbal kɔ kagi Olibiye-je 'təl d'ɔw bebo Jorijalem-ti gogi. Mbal kinlé, tò mbó bebo Jorijalem-ti, adi dow à njiyə asi ngan kadi kɔrmutə-je bə bá à tɛɛ-ti.

† **1:1** 1:1 Luk 1:1-4 † **1:4** 1:4 Luk 24:49 † **1:5** 1:5 Mat 3:11; Mar 1:8; Luk 3:16; Jɔ 1:33 * **1:5** 1:5 Mat 3:11

† **1:6** 1:6 Amo 9:11; Luk 19:11 † **1:8** 1:8 Mat 28:19; Mar 16:15; Luk 24:47,48 † **1:9** 1:9 Mar 16:19; Luk 24:50,51

‡ **1:10** 1:10 Luk 24:4

¹³ †Loki 'ree 'teɛ bebo Jorijalem-ti lé, de d'ow meɛ kəy-ti kí do madi-é-ti taá kí d'isi-ti kete-kete. De kí d'isi nɔɔ lé to: Piyər-je, kí Ja-je, kí Jaki-je, kí Andre-je, kí Pilipi-je, kí Tomasi-je, kí Batlemi-je, kí Matiye-je, kí Jaki kí ngon lə Alpe-je, kí Judi kí ngon lə Jaki, kí Simɔ kí to dow kí ta be liə to-é. ¹⁴ De lay ya ta-dé asi-nə adi 'kəw-nə taá-taá kdo pa ta kí Lubə, nati kí dené-je kí dan-ti-je, kí Mari kí kɔ Jeju, bə ngankɔ Jeju-je to.

Njəkər tó Judasi

¹⁵ Ndo káre, meɛ ndo-é-je-ti kinlé, njékadmee-je 'kəw-nə adi kər-dé à kasi bu kí kərjoo-je bə, rəmə Piyər i taá dan-dé-ti panè: ¹⁶ «Ngankɔ-m-je, Ndil kí aa njay adi Dabidi pa ta kete meɛ mbete-ti kí aa njay sobi-né do Judasi kí to njəkər nɔ njékuwə Jeju. Ta kinlé, kadi né-é ra né bane. ¹⁷ Judasi lé, to kí káre dan-ji-ti, bə ow kí kullə liə dan-ji-ti rəm to. ¹⁸ †Dingəm kinlé, ow ndogi lo ndor kí là kí 'ndogi-né siə dow 'tol-é lé. E usi ur do-é nangi lo-é-ti lé. Beba meɛ-é ribə adi ngan tɔ-é kujə lay. ¹⁹ Dow-je kí bebo Jorijalem-ti lay ya d'oo ta-é adi de 'ba lo ndor kinlé kí ta be lə-dé 'panè: “Akeldama”, kər meɛ-é to “lo ndor kí 'ndogi kí là məsi.” ²⁰ Kdo 'ndangi meɛ Pa-je-ti 'panè:

“Kadi kəy liə tò kare pəti-pəti,

ə kadi dow isi-ti al.”»

«Ba 'təl 'pa meɛ mbete-ti bəy 'panè:

“Kadi dow kí rangi un ta kullə liə.*”»

²¹⁻²² †«Beba kadi dingəm káre ree ore kadi-ji, kdo kadi pa ta kí do tosi-ti kí Jeju tosi ndəl ində lo teɛ, kí e oo kí kəm-é lé sə-ji. Dowbé lé, à to dow káre dan dow-je-ti kí njédan-ji kí kaglo-je lay kí j'npjəi-né kí Jeju kí lo-lo, adi à to kí do ndo-ti kí ja ra-é-né batəm sar teɛ-né ndo-ti kí Lubə un-é ow-né siə dɔrɔ-ti†.»

²³ Beba de d'or dow-je joo adi to: Matiyasi de kí Jojepi kí 'ba-é Barsabasi ə ri gají-é to Justusi. ²⁴ Go-ti, 'pa ta kí Lubə 'panè: «'Babe i kí 'gə meɛ dow-je lay, 'toji-ji dow káre kí i mbəti-é dan de-ti kí joo kin, ²⁵ kdo kadi to njékowkulə lə Jeju, to lo-ti kí Judasi inə kɔgi ow lo-ti kí tuwə kullə ra-é kin.» ²⁶ De 'ba ri-dé d'osi-né kagi do-dé-ti, rəmə kagi usi do Matiyasi-ti, adi e ore kadi njékowkulə-je kí doɔgi gidi-é káre lé.

2

Ree lə Ndil kí aa njay

¹ Loki ndo ra nɔy lə jipi-je kí 'ba-é Pantekoti asi lé, njékadmee-je 'kəw-nə lay lo káre-ree*. ² Titi kəm kí kində jipi bə ya rəmə, ká né ba dɔrɔ-ti titi-nə kí ká yólbo bə. Ká né lé taa meɛ kəy kí d'isi-ti lé pəl-pəl. ³ Rəmə d'oo ndo né titi-nə kí ndɔ pər bə, sane, risi do-dé-ti káre-káre lay. ⁴ De lay ya Ndil kí aa njay ta meɛ-dé pəl-pəl adi nə-nə ya káre ulə gin pa ndɔ ta lə dow-je kí rangi, kí go gangi-é kí Ndil kí aa njay adi-é kadi pa-né.

⁵ Ndo-é-ti kinlé, jipi-je kí njékilə kuji do Lubə-ti kí d'ɔ kí be-je kí donangi-ti nə lay ya 'ree mba, adi d'isi meɛ bebo Jorijalem-ti nɔɔ to. ⁶ Loki ká né ba nɔ bə lé, kosi dow-je kí 'to nduy-nduy ya tət-i-nə yipi d'ay kí lo-é-ti. Rəmə ndil-dé teɛ say, kdətalə nə-nə ya káre, oo ta kí ta njékadmee-je-ti kí ta kɔji-é kɔji-é. ⁷ Or ndil-dé, lo ta igi-dé səl, rəmə 'panè: «Kay! Dow-je kí d'a 'pa ta kinlé, se 'to dow-je kí Galile ya lay al wa? ⁸ Ngə ra ban bə nə-nə dan-ji-ti nə ya oo ndi-dé kí ta kɔji-é kɔji-é bə wa?» ⁹ Dow-je kí d'ɔ kí donangi Partesi-ti, kí donangi Medi-ti, kí donangi Elam-ti, kí donangi Mejopotami-ti, kí donangi Jude-ti, kí donangi Kapadosi-ti, kí donangi Pɔ-ti, kí donangi Aji-ti, ¹⁰ kí donangi Priji-ti, kí donangi Pampili-ti, kí donangi Eijipti, kí donangi kí tò mbɔ bebo Siren kí Libi-ti, kí dow-je kí d'ɔ bebo Rəm-ti, ¹¹ kí jipi-je, kí jipi təl-je, kí dow-je kí Kreti, kí Arapi-je lay kin ya, njékadmee-je d'or gin né-je kí or ndil dow-je kí Lubə ra, adi nə-nə dan-ji-ti ya oo ndi-dé kí ta kɔji-é kɔji-é. ¹² Beba dow-je lay ya, ndil-dé teɛ say, lo ta igi-dé səl adi 'dɔji-nə ta dan-dé-ti 'panè: «Né kinlé kər meɛ-é to ri wa?» ¹³ Rəmə de kí nə-je 'soki njékadmee-je 'panè: «To yibi ya njay ə ra-dé ón ngà!»

Piyər ɔr gin ta adi dow-je

¹⁴ Njékowkulə-je kí doɔgi gidi-é káre lé, d'ɔ d'a taá nati kí Piyər, ngá bə Piyər un ta dan-dé-ti pa adi kosi dow-je kí ndi-é kí boy panè: «Səi jipi-je, kí səi dow-je lay kí isi meɛ bebo Jorijalem-ti nə lé, 'yəli mbi-si maji ooi-né ta-je lə-m kdo kadi 'gəi gin né kí ra né kin maji. ¹⁵ Dow-je kí ooi-dé kinlé, to yibi bə ra-dé titi kí səi 'pai-né kinlé al, kdətalə to kadi jinəy káre kí ndoge bəy ón. ¹⁶ Ngə to ta kí ndoki Juwel njəpata kí ta Lubə-ti pa lé bə bone né-é ra né ngá tin. Ndoki Juwel panè:

† 1:13 1:13 Mat 10:2-4; Mar 3:16-19; Luk 6:14-16 † 1:18 1:18 Mat 27:3-8 § 1:19 1:19 Mat 27:3 * 1:20 1:20 Pa 69:26 † 1:21-22 1:21-22 a Mat 3:16; Mar 1:9; Luk 3:21; b Mar 16:19; Luk 24:51 † 1:21-22 1:21-22 Mat 3:16; Mar 1:9 * 2:1 2:1 Mbl 23:21; Det 16:9.

17 “Lubə panè:

Ta sɔy ndo-je-ti lé,
m'a kungi Ndil-m do dow-je-ti lay,
ngan-si-je kí dingəm, kí de kí dené
d'a pa ta-je kí ta-m ma
Lubə-ti kadi dow-je,
Né à ra basa-je lə-si toki ni bè,
ə bugə-je lə-si kàrè d'a koo né-je
mɛɛ ni-ti rəm to.

18 Tɔgrɔ-ti ya, mɛɛ ndo-é-je-ti
kinlé, m'a kungi ndil-m do
ngannjékullə-je-ti lə-m kí dingəm,
kí de kí dené, rəmə d'a pa ta-je kí
ta-m ma Lubə-ti kadi dow-je.

19 M'a ra né-je kí tò bəl-bəl
mɛɛ dɔrɔ-ti taá rəm,
m'a ra nékoji-je donangi-ti nè
kadi à toji tɔgi-m.
Dow-je d'a koo sapər à suu luki-luki,
d'a koo məsi kí pər.

20 Kàdì à təl ndul ndi-ndi,
bá nɔy à təl kər titi məsi bè rəm.
Ngá bá ndo lə 'Babe à ree bəy.
Ndo-é kinlé, à to ndo kí boy;
à to ndo ríba.

21 Bəba dow kí rá-rá ya nɔ bə
'Babe lé, à kaji.”»

22 «Səi Israyel-je! Ooi ta-je kin maji: Nékoji-je, kí né-je kí tò bəl-bəl kí Lubə ra takəm-si-ti
kí rəbi kí rɔ Jeju-ti kí to dingəm kí Najaretí, adi səi ya 'gəi maji kinlé, toji kí Lubə umə-é
ya. 23 †Dingəm kinlé, d'ilə-é ji-si-ti kdo ta lə to né-je kí Lubə oji kete adi uwə do gangi-é
lay. Bəba səi 'bəi-é kagdəsi-ti, ə adi dow-je kí njékilə kuji do Lubə-ti al 'təl-é kogi. 24 †Ngá
Lubə ɔr-é kogi gin tɔgi-ti lə koy, adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ; kdotalə koy asi kɔbɛ do-é-ti
al†. 25 Kdo Dabidi pa ta liə panè:

“M'oo 'Babe Lubə takəm-m-ti kí ndo-é-ndo-é.

Kdotalə ɛ ɔ kàdì-m-ti nè,
kdo kadi né kàrè kàrè yəki-m al.

26 Gin-é kin bá rɔnəl rusi-né mɛɛ-m rəm,
m'usi pa m'tilə-né kole rəm tin;
rəm bá daji rɔ-m kàrè à kuwə rɔ-é lo taakoo-ti,
kí mɛɛ kí tò səl do nékində mɛɛ do-ti-ti rəm to.

27 Kdo i 'Babe Lubə 'a kiŋə-m kadi m'nəy kogi lo kí koo-ti al,
bá i 'a kiŋə-m ma dow lə-i kí m'aa njay kadi m'ndum al rəm to.

28 I 'adi-m m'gə rəbi kí 'a tɛɛ sə-m lo kiskəm-ti,
I 'a kadi rɔnəl rusi mɛɛ-m loki 'ɔ sə-m.”‡

29 Piyər pa sə-dé bəy panè: «Ngankɔ-m-je, adi m'idə-si ta kí ta kɔ-m-ti ya do ka-ji Dabidi-
ti m'adi ooi: Dabidi lé ndoki oy adi dubi-é; do badi-é kàrè tò dan-ji-ti nè sar bəne bəy. §

30 Titi kí Dabidi to-né njəpata kí ta Lubə-ti lé, ɛ gə kí Lubə un mindi-é ubi rɔ-é do-ti
kadi n'a kində ngonka-é kàrè ngar-ti.* 31 To ta lə Kristi† kí à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé bá
Dabidi gə kete adi panè:

“Lubə à kiŋə-n'è kogi lo kí koo-ti al,
bá nin-n'è kàrè à ndum al rəm to.”»

32 «Jeju kinlé, Lubə adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ adi jɛ lay ya j'oo-é kí kəm-ji. 33 Lubə un-é
ində-é taá do jikol-é-ti, Bəbi-é adi-é Ndil kí aa njay kí ɛ un mindi-é kdo kadi-é lé; Ndil
kí aa njay lé bá Lubə ree sane do-ji-ti adi ooi kí kəm-si, bá ooi ká-é kí mbi-si rəm tin.

34 Kdo ta lə Dabidi lé, ɛ ɔw dɔrɔ-ti al ya, ngá ɛ ya panè:

“‘Babe Lubə idə 'Babe lə-m panè:

'Isi do jikol-m-ti nè,

35 ya sar kadi m'adi njéba-je lə-i 'təl-né lo kungi nja-i.”»

† 2:23 2:23 Mat 27:35; Mar 15:24; Luk 23:33; Jə 19:18 † 2:24 2:24 Mat 28:5,6; Mar 16:6; Luk 24:5 † 2:24 2:24
Mat 28:5; Mar 16:6 ‡ 2:28 2:28 Pa-je 16:8-11 § 2:29 2:29 1Ng 2:10 * 2:30 2:30 Pa-je 132:11 † 2:31 2:31
Kristi lé kər mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

³⁶ «Beḡa kadi s̄əi Israyel-je lay ya 'ḡəi maji k̄i Jeju kin, k̄i s̄əi 'ḡəi-é kagḡəsi-ti lé, ɛ b̄a Lubə adi-é to 'Babe rəm, adi-é to Kristi rəm.»

³⁷ Loki dow-je d'oo ta-je kin b̄e lé, ta lé usi r̄o-dé-ti nd̄əki-nd̄əki adi 'd̄əji Piyər-je k̄i nd̄əgi njékowkulə-je 'panè: «Ngank̄o-ji-je, je lé j'a ra ban nḡa wa?»

³⁸ Ə Piyər id̄ə-dé panè: «In̄əi panj̄iyə-si-je k̄i maji al k̄ogi ə kadi nḡa-n̄a dan-si-ti ya ra batəm k̄i ri Jeju Kristi, k̄do kadi Lubə in̄ə-né go majal liə k̄ogi. Beḡa a kinḡəi kadjare k̄i to Ndil k̄i aa njay. ³⁹ Kd̄otalə kun mindi lə Lubə lé, to k̄do ta lə-si s̄əi rəm, k̄do ta lə ngan-si-je rəm, b̄a k̄do ta lə dow-je lay k̄i njékisi say, k̄i 'to kosi dow-je k̄i k̄or-dé to nduy-nduy, k̄i Lubə lə-ji a ḡa-dé k̄i r̄o-é-ti kin rəm to.»

⁴⁰ Piyər pa s̄ə-dé ta-je k̄i rangi nḡa-nḡa uw̄ə-dé-né k̄i ta rəm, ul̄ə-né dingəm m̄eɟ-dé-ti panè: «Ori r̄o-si k̄ogi dan dow-je-ti k̄i njétuji k̄ogi kin, k̄do kadi Lubə aji-si.» ⁴¹ Beḡa dow-je k̄i 'ndigi do ta-ti lə Piyər lé, 'ra-dé batəm. N̄do-é-ti kinlé, k̄or njékadm̄eɟ-je usi do madi-é-ti asi fud̄əgi lo mut̄ə je b̄e.

Panj̄iyə njékadm̄eɟ-je

⁴² D̄ə d'adi r̄o-dé lo n̄éndó-ti lə njékowkulə-je rəm, d'uw̄ə-n̄a lubi-lubi titi ngank̄o-n̄a-je rəm, d'uso mb̄ə nati-nati rəm, b̄a d'adi r̄o-dé m̄eɟ pa ta-ti k̄i Lubə rəm to. ⁴³ Lubə ra né-je k̄i to b̄əl-b̄əl, k̄i nék̄oji-je k̄i takul njékowkulə-je adi dow-je lay ya b̄əl ind̄ə bandi-dé gangi. ⁴⁴ †Njékadm̄eɟ-je lay ya d'ind̄ə r̄o-dé nati maji rəm, né-je lə-dé lay ya d'ore-n̄a d̄o-ti rəm to. ⁴⁵ D'oy lo-je lə-dé, k̄i nékinḡə-dé-je 'ndogi, ə 'ləbi-n̄a l̄ə-é l̄ə-é, adi nḡa-n̄a inḡə k̄i asi ra nd̄igi-je liə. ⁴⁶ Njékadm̄eɟ-je lé, ta-dé asi-n̄a adi ndo-je lay ya d'isi nati m̄eɟ k̄oy-ti lə Lubə, 'ḡanḡi-n̄a mb̄ə nam lə 'Babe m̄eɟ k̄oy-je-ti lə-dé rəm, d'uso né nati-nati k̄i r̄on̄əl, b̄a k̄i m̄eɟ k̄i usi nangi p̄ɔ-p̄ɔ rəm to. ⁴⁷ †Piti Lubə tāa-tāa rəm, b̄a dow-je lay ya 'ndigi ta lə-dé rəm to. N̄do-é ndo-é ya 'Babe adi k̄or d̄ə k̄i ɛ aji-dé usi do madi-é-ti.

3

Dingəm k̄i n̄ja-é oy mburuki

¹ N̄do k̄aré b̄e, ta ji losol-ti, Piyər k̄i J̄a d'isi d'ow m̄eɟ k̄oy-ti lə Lubə k̄do pa ta k̄i Lubə. ² Loki 'teɟ nḡosi k̄i ta r̄əbi k̄oy lə Lubə, k̄i 'ḡa-é: «Ta r̄əbi k̄i kur̄ə nḡa lé», dow-je d'un dingəm k̄aré k̄i n̄ja-é oy mburuki lo k̄oji-é-ti n̄u d'isi d'ow siə titi. N̄do-je lay ya d'ind̄ə-é m̄eɟ k̄oy-ti lə Lubə kadi k̄oy né dow-je k̄i d'isi d'ow tak̄oy-ti lə Lubə. ³ Beḡa loki dingəm lé, oo Piyər-je k̄i J̄a k̄i d'isi d'ow m̄eɟ k̄oy-ti lə Lubə rəm, ɛ k̄oy-dé né. ⁴ Rəmə Piyər d̄ə k̄i J̄a d'oo-é ḡár̄ə, ə Piyər id̄ə-é panè: «'Oo-ji n̄e b̄e!» ⁵ Rəmə dingəm lé k̄aré, oo-dé ḡár̄ə yə to, kd̄otalə ɛ gir m̄eɟ-é-ti k̄i n'a kinḡə né madi ji-dé-ti. ⁶ Beḡa Piyər id̄ə-é panè: «L̄ə əs̄e lor goto ji-m-ti. Nḡə né k̄i t̄o kadi madi-i b̄a t̄o tin: K̄i ri Jeju Kristi k̄i Najaret̄i-ti, j̄i tāa 'n̄jiȳə!» ⁷ Nḡa b̄a Piyər lé, uw̄ə jik̄ol-é ra siə kadi-é j̄i-né tāa, ya rəmə tajinat̄i n̄e ya n̄ja-é-je k̄i nḡj n̄ja-é-je ndaji r̄ənḡi-r̄ənḡi ḡogi. ⁸ Adi ɛ ub̄ə nangi rati ɛ do n̄ja-é-ti, ə ɔti n̄jiȳə. ɛ n̄jiȳə rəm, tal jakra-jakra rəm, b̄a t̄oy Lubə andi-né m̄eɟ k̄oy-ti lə Lubə nati k̄i njékowkulə-je lé. ⁹ Dow-je lay ya d'oo-é ɔw n̄jiȳə rəm, ɔw t̄oy Lubə rəm. ¹⁰ Loki dow-je 'ḡə-é k̄i to dingəm k̄i njékisi ta r̄əbi k̄oy-ti lə Lubə k̄i 'ḡa-é «ta r̄əbi k̄i kur̄ə nḡa» k̄do k̄oy né lé, d̄ə lay ya ndil-dé teɟ say, b̄a lo ta igi-dé s̄əl rəm, kd̄otalə né k̄i teɟ do dingəm-ti kinlé. ¹¹ Dingəm lé in̄ə go Piyər-je k̄i J̄a al. Beḡa dow-je lay ya d'ay-n̄a k̄i r̄o-dé-ti «gin pal-ti lə Salom̄ɔ» k̄i t̄o tak̄oy-ti lə Lubə, k̄do ndil-dé teɟ say.

Piyər ɔr gin ta tak̄oy-ti lə Lubə

¹² Loki Piyər oo né kin b̄e rəmə, ɛ id̄ə kosi dow-je lé panè: «S̄əi dow-je k̄i d̄ənḡi Israyel-ti! K̄do ri b̄a lapiya k̄i dingəm kin inḡə lé, ɔr ndil-si b̄e wa? K̄do ri ɛ s̄əi ooi-ji titi-n̄a né k̄i to t̄ogi-ji əs̄e to takul kuji k̄i j'il̄ə do Lub̄ə-ti b̄a j'ra-né dingəm kinlé j'adi-é n̄jiȳə b̄e wa? ¹³ To Lubə lə Abrakam, k̄i Lubə lə Isaki, k̄i Lubə lə Jakobi, k̄i to Lubə lə ka-ji-je b̄a ul̄ə r̄iba do ngonn̄jékull̄ə-ti liə Jeju. S̄əi ya il̄ə-é ji 'boy-je-ti lə jipi-je rəm, b̄a s̄əi mbati-é n̄ɔ Pilati-ti, loki ɛ ɔji kil̄ə-é tāa. ¹⁴ †S̄əi lé, 'mbati dow k̄i aa njay, nj̄era né k̄i njururu, rəmə nj̄et̄ol dow-je b̄a 'd̄əji kadi k̄ogri ya d'il̄ə-é tāa d'adi-si*'. ¹⁵ S̄əi adi 't̄ol njékadi kiskəm dow-je. Nḡa Lubə adi-é t̄osi nd̄əl ind̄ə lo teɟ adi j'oo-é k̄i k̄əm-ji. ¹⁶ Dingəm kan, k̄i s̄əi ooi-é rəm, 'ḡəi-é maji rəm kinlé, to takul m̄eɟ-ji k̄i j'adi Jeju, b̄a Jeju ya adi r̄o-é t̄əl nḡə-né ḡəw-ḡəw tin. Kadm̄eɟ Jeju b̄a dingəm kanlé inḡə-né lapiya k̄i ɔr njuti adi s̄əi lay ya ooi-é tin.»

¹⁷ «Beḡa ḡone b̄e kinlé, ngank̄o-m-je, m'ḡə k̄i né k̄i nd̄əki s̄əi k̄i 'boy-je lə-si 'rai k̄i Jeju lé, 'rai do mb̄ə-ti. ¹⁸ Nḡa Lubə adi né kinlé ra né b̄e, k̄do kadi ta k̄i nj̄epata-je k̄i ta-é-ti lay ya 'pa kete kinlé né-é ra-né né. Lubə panè: Kristi† a kinḡə k̄ɔ‡. ¹⁹ Beḡa in̄əi

† 2:44 2:44 Knj 4:32-35 † 3:14 3:14 Mat 27:15-23; Mar 15:6-14; Luk 23:13-23; J̄a 19:12-15 * 3:14 3:14 Mat 27:15-23; Mar 15:6 † 3:18 3:18 Kristi lé k̄or m̄eɟ-é to dow k̄i Lubə mb̄əti-é. ‡ 3:18 3:18 Luk 24:26

panjiyø-si-je kí maji al, ø 'təli kí rø Lubə-ti kadi-é bər majal-je lə-si kogi. ²⁰ Beba 'Babe à kadi-si dokaglo meɛ kusi nangi rəm, bá à kulə Jeju, kí to Kristi, dow kí ɛ mbəti-é kete kɔɔ ta lə-si lé kadi-si. Kristi, dow kí Lubə mbəti-é lé to Jeju. ²¹ Ngá kí ngosnə-ti kinlé, tò kadi Jeju Kristi lé à kisi dɔrɔ-ti sar dokaglo-ti kí Lubə à kadi né-je lay təl kí sigi, titi kí Lubə pa-né kete low nu adi njəpata-je kí ta-é-ti, kí 'to dow-je kí d'aa nɔy. ²² Beba ndoki Moiyiji panè: "Babe Lubə lə-si à kadi-si njəpata kí ta-é-ti kí titi-nə sə-m ma Moiyiji bè, ɛ à to ngonkɔ-si kí dan-si-ti ya; səi a təl rø-si go ta-ti liə meɛ né-je-ti lay. ²³ Dow kí rá-rá kí təl rø-é go ta-ti lə njəpata kí ta Lubə-ti kin al lé, d'a tubə-é kogi dan dow-je-ti lə Lubə rəm, d'a təl-é kogi rəm tɔ." ²⁴ Njəpata-je kí ta Lubə-ti lay kí un kuti-é dɔ Samiyel-ti nu sar dɔ dɛ kí d'ore go-é lé, 'pa ta kete dɔ ndo-je-ti kí ji-si-ti kinlé tɔ. ²⁵ Səi lé, kunmindí lə Lubə kí njəpata-je kí ta-é-ti 'pa ta-é lé, tò kɔɔ ta lə-si rəm, bá noji kí Lubə ulə nati kí ka-ji-je lé kàrè, səi ubəi maji-é rəm tɔ. Lubə ulə noji nati kí ka-ji-je loki ɛ idə-né Abrakam panè: "Gin dow-je kí donangi-ti nè lay ya d'a kingə tərndi kí takul nganka-i." ²⁶ Beba, Lubə adi ngonnjékullə liə tɛɛ kɔɔ ta lə-si səi ya dɔsɔy. Ʒ ulə-é kɔɔ kadi ree tərndi-é dɔ-si-ti kí go rəbi ra kí à ra kadi nɔ-nɔ dan-si-ti təl gidi-é adi majal-je liə.»

4

Piyər-je kà Jà d'á nɔ 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je

¹ Lokí Piyər-je kà Jà d'á 'pa ta-je kin d'adi dow-je ya rəmø njégugnə-je lə Lubə, kí njékun dɔ njéngəm kəy lə Lubə, kí Sadusi-je 'ree rø-dé-ti. ² Dɛ 'ree kí rø kati kanəɔ, kɔɔ dɛ kí joo kinlé d'á 'ndò né dow-je rəm, d'á d'ilə mbɛ 'panè: Dow-je kí d'oy d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ, kdotalə Jeju lé tɔsi ndəl ində lo tɛɛ tɔ. ³ Rəmø d'uwə-dé d'ow d'ungí-dé dangay-ti sar lo aa dɔ-dé-ti, kɔɔ to ta kí kàdì ɔw dɔ kur-ti rəm ngá. ⁴ Bè ya kàrè, dɛ kí d'oo ta lə njékwokulə-je kinlé, dow-je nɔ dan-dé-ti d'adi meɛ-dé Jeju. Adi dow-je kí 'to njékadmeɛ-je d'a kasi budɔgi lo mɔ je bè.

⁵ Lokí lo aa ngá rəmø, 'boy-je lə jipi-je, kí 'ngatɔgi-je lə jipi-je, kí njéndò dow-je ndukun-je, d'uwə dɔ-nə bebo Jorijaləm-ti. ⁶ An kí to burə dɔ njégugnə-je lə Lubə, bá Kayipi rəm, Jà rəm, Alegjandrə rəm, bá dow-je lay kí gin koji-ti lə njékun dɔ njégugnə-je d'á dan dow-je-ti kí d'uwə dɔ-nə lé nɔɔ tɔ. ⁷ Beba dɛ d'adi 'ree kí Piyər-je kà Jà lé nɔ-dé-ti, ngá bá 'dɛji-dé ta 'panè: «Ná bá adi-si tɔgi øse kí ri ná bá səi adi-né lapiya dingəm kí njenjakoy mburuki kinlé wa?»

⁸ Beba Ndil kí aa nɔy rusi meɛ Piyər adi idə-dé panè: ⁹ «Səi 'boy-je lə jipi-je, kí 'ngatɔgi-je lə jipi-je: Jɛ j'ra maji kí dingəm kí njenjakoy mburuki kin rəmø, bone səi 'təli 'dɛji kadi j'idə-si se kəm rəbi kí ban bá ɛ ingə-né lapiya to bəy wa? ¹⁰ Beba kadi səi lay ya 'gəi maji rəm, bá dow-je lay kí 'to Israyel-je kàrè kadi 'gə maji tɔ: Kí ri Jeju Kristi kí to dow kí Najaretí, ɛ kí ndoki 'bəi-é kagdəsi-ti, bá Lubə adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ lé, to takul-é bá dingəm kan ə-né taá nɔ-si-ti kí rø kí ngá gəw-gəw tin. ¹¹ Jeju lé: "To ør kí səi njékində kəy-je ilə-é piringi kogi lé,

rəmø ɛ bá təl to ør kí maji kí sul kəy-ti."»*

¹² «Kaji tò rø dow-ti kí rangi al; kdotalə dan dow-je-ti kí donangi-ti nè lay kin ya, dow kí rangi kí Lubə adi-é to dow kí j'a kingəi kaji kí takul ri-é ya goto.»

¹³ Lokí 'boy-je kí njégangta-je lə jipi-je d'oo kí Piyər-je kà Jà 'pa ta kí meɛ-dé kí nda kəy bè lé rəmø, ndil-dé tɛɛ sɔy, kɔɔ 'gə kí Piyər-je kà Jà lé 'to dow-je kí kare, bi to dow-je kí d'ingə néndò al. Dɛ 'gə-dé kí ndoki 'nɔjiyə kí Jeju tɔ. ¹⁴ Ngá loki dɛ d'oo dingəm kí ingə lapiya lé ə taá mbɔ-dé-ti nè to rəmø, dɛ d'oo ta kí d'a kilə Piyər-ti kí Jà lé al. ¹⁵ Beba dɛ d'un ndu-dé kadi Piyər-je lé 'tɛɛ meɛ kəy gangta-ti lé d'ow ndaa-ti. Go-ti, 'boy-je lé d'ɔji-nə ta 'panè: «Ri bá j'a rai kí dingəm-je kinlé wa? ¹⁶ Kɔɔ dow-je kí Jorijaləm lay ya 'gə maji kí dingəm-je kinlé, 'ra nékɔji kí tò ndaa-ti rəsi rəm, bá jəi ya kàrè to né kí dum kadi j'naji rəm tɔ. ¹⁷ Lé bè ya kàrè, kɔɔ kadi poy né kí ra né kin ɔw kí kete-kete dan kosi dow-je-ti al lé, adi j'ɔgi-dé kogi kí ngá nɔ, kadi 'pa ta kí ri dingəm kinlé d'adi dow kí rangi al ya sar ngá.»

¹⁸ Go-ti, 'ba Piyər dɛ kà Jà d'adi 'təl 'ree gogi, ngá bá 'ndɔr mbi-dé kete kí gogi kadi 'pa ta kí ri dingəm kinlé al rəm, bá kadi 'ndò dow-je né kí ri-é al rəm tɔ. ¹⁹ Piyər-je kà Jà d'ilə-dé-ti 'panè: «Səi ya 'pai adi j'oo: Kadi to né kí njururu nɔ Lubə-ti ya lé, dow à təl rø-é go ta-ti lə-si øse à təl rø-é go ta-ti lə Lubə wa? ²⁰ Jɛ lé, né kí je ya j'oo ta-é kí mbi-ji, bá j'oo kí kəm-ji rəm lé, j'a ndəm ta-ji dɔ-ti ban wa.» ²¹ 'Boy-je kí njégangta-je lə jipi-je lé, 'təl d'ɔgi-dé kogi kí ngá nɔ lé ya bəy, bá d'ingə-dé d'adi d'ow. Dɛ d'ingə kəm rəbi madi kí kadi 'gangi-né ta dɔ-dé-ti al, kdotalə kosi dow-je. Kɔɔ né kí ra né kinlé, dow-je lay

ya d'osi-né gaji Lubə. ²² Dingəm kí ingə lapiya kí kəm rəbi nékoji kinlé, bal-é dəə bal kórsó.

Njékadmęe-je 'pa ta kǐ Lubə

²³ Loki d'ingə Piyər-je kí Jǎ taá lé, dę d'ow ró dow-je-ti lə-dé, ə d'or poy ta-je lay kí njékun do njégugnə-je lə Lubə, kí 'ngatogi-je lə jipi-je, 'pa sə-dé lé d'adi d'oo. ²⁴ Go ta-je-ti kí d'oo kinlé, d'adi ta-dé asi-nə adi d'un ndi-dé kí taá 'pa ta kǐ Lubə 'pané: «'Babe, i ya 'ra dorǎ kí donangi, i ya 'ra babo kí né-je lay kí tò-ti.† ²⁵ I ya 'pa ta kǐ takul Ndil kí aa njay, kí rəbi kí ró ka-ji Dabidi-ti kí to ngonnjékullə lə-i 'pané:

“Kdo ri bá gin dow-je kí gay-gay d'ow-né do-nə-ti wúr-wúr bə wa?

Kdo ri bá dow-je d'ow kí kojra-je kí kogi kare bə kin męe-dé-ti wa?”

²⁶ Ngar-je kí donangi-ti 'ra go ró-dé kdo ró rəm,

'boy-je d'ində ró-dé nati kdo kilə ró 'Babe Lubə rəm,

kdo kilə ró Kristi‡, dow liə kí ę mbəti-é rəm to.”§

²⁷ †«Togro-ti, Erod-je, kí Pəsi Pilati-je, kí gin dow-je kí 'to jipi-je al, kí dow-je kí 'to Israyel-je, 'mbə-nə męe bebo-ti kin ya d'osi ta ngonnjékullə lə-i Jeju kí to dow kí aa njay, kí i bá 'mbəti-é. ²⁸ Né-je kinlé, 'ra bə d'adi né-je lay kí i oji kete low nų kí go tógi-i-ti rəm, kí go męe ndigi-ti lə-i rəm kinlé, né-é ra-né né. ²⁹ Beba 'Babe, kí ngosnə-ti kinlé, oo kogi kí d'ogi-ji pa ta lə-i kin ə 'ra kí ngannjékullə-je lə-i kadi d'ilə mbę ta lə-i kí męenda kay-kay. ³⁰ Jji tógi-i adi njémoy-je d'ingə lapiya rəm, adi nékoji-je, kí né-je kí tò bəl-bəl ra né, kí ri ngonnjékullə lə-i Jeju, kí to dow kí aa njay.»

³¹ Loki dę tǎl ta pa ta kǐ Lubə rəmə, lo kí 'kəw-nə-ti lé yəy yəki-yəki rəm, dę lay ya Ndil kí aa njay rusi męe-dé rəmə 'pa ta lə Lubə kí męenda kay.

Kində ró nati lə njékadmęe-je

³² 'Njékadmęe-je lay ya d'ində ró-dé nati kí męe-dé kí käre-rə rəm, kí tagir kí käre-rə rəm. Dow käre kí dan-dé-ti kí pané, né lə-n'ə kí kin səbi do-n'ə n'ə ya kí kār-n'ə ya goto. Nékingə-dé-je lay ya d'ore-nə do-ti. ³³ Njékowkulə-je 'pa ta kǐ tógi kí nǎ do tósi-ti kí 'Babe Jeju tósi ndəl ində lo tęę. Beba dę lay ya ramaji lə Lubə nǎy sə-dé. ³⁴ Dow käre dan-dé-ti kí né nal-é ya goto, kdo dę lay kí d'ow kí lo ndor-je əse kəy-je lé, d'oy 'ndogi d'adi lə-é ³⁵ njékowkulə-je, ngá bá 'təl 'ləbi kí go ndigi-je-ti lə nǎ-nǎ dan-dé-ti.

³⁶ Jojepi kí njékowkulə-je lə Jeju d'ində ri gaji-é lə Barnabasi, adi kor męe-é to: «Ngon kí njékulə dingəm męe-dé-ti» lé, to dow kí gin koji-ti lə Lebi, donangi Siprə-ti kí tò dan ba-ti, ow kí lo ndor liə nǔǔ. ³⁷ Ǝ un lo liə lé ndogi rəmə ree kí lə-é adi njékowkulə-je.

5

Poy ta lə Ananiasi-je kí Sapira

¹ Ngá dingəm käre kí ri-é lə Ananiasi ə ri ne-é lə Sapira, un lo ndor lə-dé ndogi to. ² Ta Ananiasi-je kí ne-é asi-nə adi Ananiasi or kəl lə lo ndor lə-dé lé, ngá bá ow kí ndogi-é adi njékowkulə-je ə pané lay lə lə ndor lé ya ən. ³ Rəmə Piyər idə-é pané: «Ananiasi, ra ban bá 'or kəl lə lo ndor lə-i lé adi to kí lə-i rəmə 'pané lay lə lə lé ya ə to tin wa? I adi Satǎ taa męe-i pəl-pəl adi 'ow mbing ya 'ədi Ndil kí aa njay wa? ⁴ * Lo ndor lə-i lé, lé i 'ndogi al kərə to 'lə-i ya rəm al wa? Rəm bá kí i un 'ndogi ngá kin kərə, lə-é to 'lə-i ya to al wa? Ngá ra ban bá i oji męe-i-ti adi 'ra-né né kí tanǎ bə kin wa? To dow-je bá i ədi-dé al, ngá to Lubə bá i ədi-é.» ⁵ Loki Ananiasi oo ta-je kinlé, ę usi nangi rəmə oy. Adi dow-je lay kí ta-é usi mbi-dé-ti lé, bəl ində bandi-dé gangi. ⁶ Loki ę oy lé, basa-je 'ree bǐr-é kí kubi d'ow 'dubi-é.†

⁷ Loki à kasi kadi mutə-je bə go-ti rəmə, ne-é Sapira lé ow kəy go-dé-ti. Ə né kí tęę do ngobi-é-ti lé, ę gə al. ⁸ Beba Piyər dǎji-é pané: «'Idə-m adi m'oo. Lo ndor lə-si kí 'ndogi lé, lay lə lə-é ya bá tò tin wa?» Rəmə Sapira pané: «Oiyə, lə-é lé ya ə to tin.» ⁹ Ə Piyər idə-é pané: «Kdo ri bá səi kí ngobi-i adi ta-si asi-nə adi 'nǎi Ndil 'Babe wa? Yən, dę kí d'un ngobi-i d'ow 'dubi-é lé bá ká nja-dé ba takəy-ti ngá tin. D'a kun-i kow sə-i to.» ¹⁰ Rəmə tajinati nə ya, ę usi nangi nja Piyər-ti oy to. Loki basa-je d'ow kəy rəmə, d'oo-é kí ę oy. Beba dę d'un-é d'ow 'dubi-é mbó ngobi-é-ti. ¹¹ Bəl ində bandi njékəwnǎ-je gangi rəm, bá dow-je lay ya kí d'oo poy né-je kinlé kərə, bəl ində bandi-dé gangi rəm to.

Njékowkulə-je 'ra nékoji-je nǎ

† 4:24 4:24 Tət 20:11; Eja 37:16-20 ‡ 4:26 4:26 Kristi lé kor męe-é to dow kí Lubə mbəti-é. § 4:26 4:26 Pa 2:1-2

† 4:27 4:27 a Luk 23:7-11; b Mat 27:1,2; Mar 15:1; Luk 23:1; Jǎ 18:28,29 † 4:32 4:32 Knj 2:44,45 * 5:3 5:3 Jǎ 13:2 † 5:6 5:6 Be lə jipi-je lé dow-je 'dubi-nǎ bole mbal-je-ti.

¹² Njékwokulə-je 'ra né-je kí tò bəl-bəl, kà né-je kí toji tógi Lubə ɲa-ɲa takəm dow-je-ti. Njékadmeɛ-je lay ya 'kəwnɲa gin pal-ti lə Salomɔɔ[‡]. ¹³ Dow kí rangi kí bo ree dan-dé-ti ra-é goto. Bè ya kàré, dow-je 'piti-dé ɲa. ¹⁴ Bəba dingəm-je kí dené-je kí 'tò nduy-nduy ya d'adi meɛ-dé 'Babe, adi kər-dé usi dɔ madi-é-ti par-par. ¹⁵ Rəmə dow-je d'oy njémɔy-je dɔ tirə-ti-je, kí meɛ tuwə-ti-je 'ree d'unɣi-dé kí ngangí rəbi-rəbi, kɔɔ kadi kinə Piyər dəə rəm, ndil-é je kin ya kàré unɣi dɔ njémɔy-ti kàré je bè bəl dan-dé-ti. ¹⁶ Dow-je ɲa ya kí meɛ bəbo-je-ti kí tò mbó Jorijaləm-ti d'oy njémɔy-je, kà dow-je kí ndil-je kí maji al 'ra-dé, d'ay sə-dé kí rɔ-dé-ti, adi dɛ lay ya d'ingə lapiya.

D'uwə njékwokulə-je dangay-ti ya bəy

¹⁷ Ngá bá burə dɔ njégugnə-je lə Lubə, kí dow-je lay kí d'isi siə nati, adi to kuti dow-je kí 'ba-dé Sadusi-je lé jangi ra-dé ɲa dɔ njékwokulə-je-ti adi d'i gim ¹⁸ d'ow d'uwə-dé 'ree d'unɣi-dé dangay-ti kí to dangay lə dow-je lay. ¹⁹ Ngá ndɔɔ rəmə, malayka lə 'Babe ree tɛɛ ta rəbi-je kí kəy dangay-ti, adi njékwokulə-je 'tɛɛ ndaa-ti, bá idə-dé panè: ²⁰ «Owi, ɔi meɛ kəy-ti lə Lubə, ə ta-je lay kí sɔbi dɔ ta kaji kinlé, iləi-né mbɛ adi dow-je.» ²¹ Lokí d'oo ta kin bè lé, d'ow takəy-ti lə Lubə kí ndəge rati ya d'ow 'ndó dow-je né.

Bəba burə dɔ njégugnə-je lə Lubə, kí dow-je kí d'isi siə nati ya lay d'ulə kulə 'ba 'boy-je kí njégangta-je lə jipi-je rəm, bá 'ba 'ngatógi-je lə Israyel-je lay rəm. Ngá bá d'ulə kulə dangay-ti kadi 'ree kí njékwokulə-je lé tɔ. ²² Ngá lokí ngannjékullə-je lé d'ow rəmə, d'ingə-dé kəy dangay-ti al. Bəba 'təl d'ow gogi 'panè: ²³ «Lokí j'ow lé, tarəbi tò kí kuti-é maji rəm, bá njéngəm tarəbi-je kí kəy dangay-ti kàré d'ə lə kə-dé-ti nɔɔ rəm; ya rəmə lokí j'tɛɛ tarəbi lé, dow ya kàré j'ingə-é meɛ kəy-ti al.» ²⁴ Lokí njékun dɔ njéngəm takəy lə Lubə, kí njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, d'oo ta kin bè lé, lə ta igi-dé səl kɔɔ ta lə njékwokulə-je lé, adi 'dəji-ɲa ta 'panè: To ri dana bá ra né bè wa? ²⁵ Ngá dow kàré ree idə-dé panè: «Yən! Dow-je kí unɣi-dé dangay-ti lé, d'ə 'ndó né dow-je takəy-ti lə Lubə nɔɔ.»

²⁶ Ngá bá njékun dɔ njéngəm takəy lə Lubə, dɛ kí dow-je liə d'ow 'ree kí njékwokulə-je lə Jeju lé. Ngá ree bá 'ree sə-dé kí go lə njétógi-ti al, kɔɔtalə dɛ 'bəl kí kosi dow-je d'a tilə-dé kí ər.

²⁷ Lokí 'ree sə-dé lé, d'adi d'ə ɲə 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je, ngá bá, burə dɔ njégugnə-je lə Lubə dəji-dé ta panè: ²⁸ † «Je j'ogí-si kí ta kɔɔ-ji-ti kadi 'ndóí né dow-je kí ri dingəm kinlé ya al wa? Ngá ooi bè, néndó lə-si ya taa meɛ bəbo Jorijaləm pəl-pəl rəm, bá 'ndigi rai bè kadi ta nési dingəm kinlé usi dɔ-ji je-ti bəy al fanS.»

²⁹ Ngá bá Piyər-je, kí ndəgi njékwokulə-je d'ilə-dé-ti 'panè: «Dow à təl rɔ-é go ta-ti lə Lubə, bi à təl rɔ-é go ta-ti lə dow-je al. ³⁰ Jeju kí səi 'bəi-é kagdəsi-ti 'toli-é lé, Lubə lə ka-ji-je adi-é tɔsi ndəl ində lə tɛɛ. ³¹ E bá Lubə un-é ində-é dɔ jikol-é-ti taá, adi-é to ngar rəm, adi-é to njékaji dow-je rəm. Kɔɔ kadi ngan Israyel-je d'inɣə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi kí takul-é rəm, kadi Lubə inə-né go majal-je lə-dé kɔgi rəm. ³² Né-je kí ra né kinlé, je j'oo kí kəm-ji rəm, j'oo ta-é kí mbi-ji rəm, bá Ndil kí aa njay kí Lubə adi isi meɛ dow-je-ti kí njétəl rɔ-dé go ta-ti liə lé kàré oo né-je kinlé rəm tɔ.»

³³ Lokí dɛ d'oo ta-je lə njékwokulə-je lé bè rəm, wangi ra-dé ɲa adi d'oji kadi d'adi 'təl-dé kɔgi. ³⁴ Ngá Parisi kàré kí ri-é lə Gamaliyél kí to njéndó dow-je ndukun-je lə Lubə kí dow-je lay ya d'un ta-é, j taá dan 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je lé kɔɔ kidə-dé tagir liə. E un ndu kadi d'adi njékwokulə-je lé 'tɛɛ ndaa-ti mɔki. ³⁵ Ngá bá idə 'boy-je kí njégangta-je lé panè: «Səi Israyel-je lé! Né kí səi oji kadi 'rai kí dow-je kanlé ooi maji bane! ³⁶ Kɔɔtalə ngɔsnə ya bəy Tedasi, oo rɔ-é kí dow kí ngay; bəba dingəm-je d'a kasi busɔ je bè d'un go-é. Ngá 'təl-é rəm, dow-je lay kí go-é-ti lé kàré, 'sane-dé kàré-kàré, adi kində rɔ nati lə-dé lé goto. ³⁷ Go-é-ti, Judasi kí to dow kí Galile, ɔr kosi dow-je go-é-ti, dokaglo kində ri dow-je meɛ mbete tidə kər dow-je-ti. E kàré 'təl-é rəm, bá dow-je kí go-é-ti kàré 'sane-dé kàré-kàré rəm tɔ. ³⁸ Bəba kí ngɔsnə-ti kinlé, m'idə-si kadi indəi kəm-si go dingəm-je-ti kinlé al. Inəi-dé adi d'ow. Kɔɔtalə kinə, kɔjra lə-dé ɛse kullə lə-dé kin to né kí j rɔ dow-je-ti lé, né-é à kində nangi kí kár-é bè ya. ³⁹ Ngá kinə to kɔjra lə Lubə ɛse to kullə liə ya togrɔ-to to rəmə, tógi-si à kasi ra kadi ində nangi al. Ooi maji, né a kí rɔ-i kí Lubə!» Bəba 'boy-je kí njégangta-je lə jipi-je lé, 'ndigi kí Gamaliyél dɔ ta-ti liə lé. ⁴⁰ Go-ti, 'təl 'ba njékwokulə-je lé 'ree sə-dé rəmə, d'adi d'ində-dé rəm, bá d'ogí-dé 'panè: «A pai ta kí ri Jeju gogi rangi al ngá.» Bè ngá bá d'inə-dé d'adi d'ow.

⁴¹ Njékwokulə-je d'inə 'boy-je kí njégangta-je lé 'tɛɛ ndaa-ti kí rɔnəl, kɔɔtalə koo kí Lubə oo-dé adi n'toi dow-je kí n'asi kadi rɔsəl tɛɛ dɔ-dé-ti kɔɔ ta lə ri Jeju. ⁴² Kí ndo-é ndo-é ya njékwokulə-je d'ilə mbɛ Poyta kí Maji lə Jeju kí to Kristi* rəm, 'ndó né dow-je meɛ kəy-ti lə Lubə rəm, bá meɛ kəy-je-ti lə-dé ə d'inə ta-é al.

‡ 5:12 5:12 Knj 3:11. † 5:28 5:28 Mat 27:25 S 5:28 5:28 Mat 27:25 * 5:42 5:42 Kristi lé kor meɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

6

Mbəti njékore kadi njékowkulə-je

¹ Dɔkaglo-é-ti kinlé, kɔr njéndó né-je usi dɔ madi-é-ti ki kete-kete rəmə, jipi-je ki njépata gréki 'yun ta dɔ jipi-je-ti ki 'pa ta Əbrə, kdotalə, ndo-é ndo-é ya ki d'isi 'ləbi né lé, dow ilə ká njéngowkoy-je-ti ki njépata gréki lé al. ² Bəba njékowkulə-je ki dɔgi gidi-é joo lé, 'ba njéndó né-je lay ya rɔ-dé-ti ə d'idə-dé 'panə: «Kadi je bá j'ingə ta pa ta lə Lubə, kɔ təl kə ká ləbi nékuso-ti bəy lé, to né ki tuwə ra al. ³ Bəba ngankɔ-ji-je, kadi 'mbəti dingəm-je siri dan-si-ti, kɔ kadi j'ulə kullə kin meɣ ji-dé-ti kadi 'ra. Ə à to dingəm-je ki dow-je 'pa ta lə-dé maji rəm, Ndil ki aa njay rusi meɣ-dé rəm, bá à to dingəm-je ki d'ow ki gosi rəm bane tɔ. ⁴ Ngə je rəmə, j'a kuwə rɔ-ji ngə meɣ pa ta-ti ki Lubə, bá meɣ ndó dow-je ta-ti lə rəm tɔ.» ⁵ Ta kinlé, njékəwnə-je lay ya 'ndigi dɔ-ti. Bəba 'mbəti-né Etiyən, ki to dow ki kadməɣ lə asi gaki, bá Ndil ki aa njay rusi meɣ-é rəm tɔ, bá 'mbəti Pilipi, ki Prokore, ki Nikanɔr, ki Timɔ, ki Parmenasi, ki Nikola ki to dow ki bebo Antiosi-ti ki to jipi təl. ⁶ Ə 'ree sə-dé rɔ njékowkulə-je-ti. Dɔ 'pa ta ki Lubə kɔ ta lə-dé, bá d'ində ji-dé dɔ-dé-ti.

⁷ Ta lə Lubə sane ki lo-lo, bɔ kɔr njéndó né-je ki Jorijaləm ɔw ki kete ya par-par rəm, bá njégugnə-je lə Lubə nɔ ya d'adi meɣ-dé Jeju rəm tɔ.

Ta ki dɔ kuwə Etiyən-ti

⁸ Lubə ra maji ki Etiyən nɔ rəm, adi-é tɔgi adi ra-né nékɔji-je, ki né-je ki tɔ bəl-bəl dan dow-je-ti. ⁹ Bəba ndo káre bə jipi-je ki nɔ-je ki d'i bebo Siren-ti, ki bebo Alegjandri-ti rəm, bá dɔ ki madi-je 'to jipi-je ki bebo Silisi-ti, ki dɔ ki meɣ be-je-ti ki dɔnangi Aji-ti 'ree 'naji ta ki Etiyən. Dɔ kinlé, kəykəwnə lə jipi-je ki d'isi d'uwə dɔ-nɔ-ti lé, 'ba-é «kəykəwnə lə bə-je ki d'ingə-dé taá ngá.» ¹⁰ Ngə dɔ d'asi kuwə-é ki ta al, kdotalə to Ndil ki aa njay bá adi-é gosi pa-né ta. ¹¹ Bəba dɔ d'adi lə dingəm-je madi, adi ree 'təti-né ta ta-é-ti 'panə: «Etiyən lé, pa takobi dɔ Moiyiji-ti rəm, bá dɔ Lubə-ti adi je ya j'oo ki mbi-ji.» ¹² Dɔ 'sulə kosi dow-je, ki 'ngatɔgi-je, ki njéndó dow-je ndukun-je, adi tɔɣ ki Etiyən busi d'uwə-é d'ow siə nɔ 'boy-je-ti ki njégangta-je lə jipi-je. ¹³ Bəy bá d'ow ree ki dow-je ki njətəti ta-je adi 'panə: «Dingəm kinlé, ndo-é ndo-é ya ɛ pa ta ki maji al dɔ kəy-ti lə Lubə ki to lo ki aa njay kin rəm, bá ndo-é ndo-é ya ɛ pa ta ki maji al dɔ ndukun-ti lə Moiyiji rəm tɔ. ¹⁴ J'pa bə kɔ j'oo ta-é-ti panə: Jeju ki Najareti kinlé, à tɔɔ kəy lə Lubə kin kɔgi, bá à mbəl nékobe-je ki Moiyiji adi-ji kin rəm tɔ.» ¹⁵ Dow-je lay ki d'isi lo gangta-ti kinlé, d'oo Etiyən gə́rə́rə́, rəmə d'oo ki takəm-é titi-nɔ ki takəm malayka bə.

7

Ta kɔr lə Etiyən

¹ Burə dɔ njégugnə-je lə Lubə dəji Etiyən panə: «Se to bə ya togrɔ-ti wa?» ² Etiyən ilə-ti panə: «Ngankɔ-m-je ki bəbi-m-je, 'yəli mbi-si ooi ta lə-m. Ka-ji Abrakam lé, ndɔki isi dɔnangi Mejopotami-ti. Lokɛ ɛ ɔw isi dɔnangi Karə-ti al ya bəy bá Lubə ki njəriɓa tɔɣ siə kɔy, ³ idə-é panə: "Inə dɔnangi kɔji-i, ki noji-i-je burə lay kɔ kadi ɔw dɔnangi-ti ki m'a kɔji-i kin." ⁴ Bəba Abrakam ingə-né dɔnangi lə Kalde-je ɔw isi-né dɔnangi Karə-ti. Go koy bəbi-é-ti, ngá bá Lubə adi-é ɔw isi dɔnangi-ti ki bone isi-ti kin. ⁵ Né káre ya kərə Lubə adi-é dɔnangi-ti kinlé al. Lo ki tati-é asi ki da nja dow bə ya kərə Lubə adi-é titi al. Dɔkaglo-é-ti kinlé Abrakam oji ngon al bəy ya rəmə, Lubə un mindi-é panə n'a kadi-é dɔnangi kinlé rəm, bá dɔnangi-é lé à təl to néndubə lə nganka-é-je go-é-ti gogɛ rəm tɔ. ⁶ Ta ki Lubə pa adi Abrakam ɔn: "Nganka-i-je d'a kow dɔ be mba-ti dɔnangi-ti ki rangi, d'a ra-dé bə-ti rəm, d'a kulə kəm-dé ndoo bal busɔ*." ⁷ Ngá bá mɔ Lubə ya m'a gangta dɔ gin dow-je-ti ki njéra-dé bə-ti lé. Go-ti, d'a tɔɣ kɔ kadi d'ow 'pol-m dɔnangi Karə-ti kinlé†." ⁸ Bəba Lubə adi Abrakam ganjangi ki kɔjɔ adi to né ki tɔji kulənoji ki to dan-dé-ti dɔ siə. Gin-é kin bá lokɛ Abrakam oji Isaki adi ra ndo jinəy joo rəmə, ɛ ijə-é ganjangi; bə ya tɔ, Isaki ijə-né Jakobi ganjangi, bá Jakobi kərə ijə-né ngan-é-je ki dɔgi gidi-é joo ki 'to ka-ji-je ki njékində gin Israyel-je lé ganjangi tɔ.‡»

⁹ «Ndəgi ka-ji-je lé, jangi ra-dé dɔ Jojepi-ti adi 'ndogi-é kɔgi, ɛ njéndogi-é-je d'ow siə dɔnangi Ejipti-ti. Ngá Lubə isi siə nati. ¹⁰ Jojepi lé, Lubə ɔr-é kɔgi dan kɔ-je-ti lay ki tɔɣ dɔ-é-ti, bá adi-é gosi rəm, adi-é maji takəm Paraɔ-ti ki to ngar ki dɔnangi Ejipti-ti rəm. Bəba Paraɔ adi-é to gubərnər dɔnangi Ejipti-ti rəm, adi-é ɔ bə meɣ ndogɛ ngar-ti lə rəm tɔ. ¹¹ Bo ree usi dɔnangi Ejipti-ti ya lay rəm, bá usi dɔnangi Kanə-ti lay rəm tɔ. Adi dow-je d'ingə kɔ nɔ rəm, bá ka-ji-je kərə d'ingə nékuso al rəm tɔ. ¹² Lokɛ Jakobi oo ki gemə tɔ dɔnangi Ejipti-ti lé, ɛ ulə ka-ji-je Ejipti-ti, kulə ki dɔsɔy. ¹³ Kulə ki njékungɛ-ti joo

* 7:6 7:6 Kgn 15:13-14 † 7:7 7:7 Tɛt 3:12 ‡ 7:8 7:8 Kgn 17:10,14.

ngá bá Jojepi toji rɔ-é adi ngankɔ-é-je 'gə-é rəm, go-ti, Jojepi ɔw toji ngankɔ-é-je Paraɔ adi Paraɔ kàrè gə-né kí dɛ 'to ngankɔ Jojepi-je bəy tɔ. ¹⁴ Bè ngá bá Jojepi ulə kulə bə bobí-é Jakobi, kí ndəgi noji-é-je lay adi 'ree rɔ-é-ti. Dɛ lay 'to dow-je korsiri gidí-é mǐ. ¹⁵ Bəba Jakobi ɔw isi donangi Ejipti-ti sar oy-né ə ka-ji-je kàrè d'oy-né donangi Ejipti-ti nɔɔ ya lay tɔ. ¹⁶ Ngá bá d'oy nin-dé d'ɔw 'dubi mɛɛ bə-ti kí Sisəm, lo dɔbadi-ti kí ndoki Abrakam ndogi kà là ji ngan lə Amɔr-ti kí to bobí Sisəm[§].

¹⁷ «Kunmindí lə Lubə kí ndoki un adi Abrakam lé, loki này ngəsi kadi né-é ra-né rəmə, gin dow-je lə-ji d'oji-nə nə mɛɛ bə-ti kí Ejipti-ti, adi kər-dé usi dɔ madi-é-ti par-par. ¹⁸ Rəmə ngar kí rangi kí gə Jojepi al ree ɔ bə donangi Ejipti-ti. ¹⁹ Ə ngar-é kinlé ədi dow-je lə-ji, ra kəm ka-ji-je ndoo, ra-dé kí lə njətɔgi-ti adi d'ɪnə ngan-dé-je kí bər kadi d'oy kogi* . ²⁰ Dɔkaglo-é-ti kin bá d'oji-né Moiyiji kí to ngon kí kurə takəm Lubə-ti. 'Boyɔ Moiyiji náy mutə mɛɛ kəy-ti lə bobí-é. ²¹ Lokí d'ɪnə-é kogi ngá bá ngon lə Paraɔ kí dené un-é uti-é titi ngon mɛɛ-é bə†. ²² Bəba Moiyiji ndó-né né-je lay, kí négə-je kí donangi Ejipti-ti adi təl to dow kí ɔw kí tɔgi mɛɛ ta pa-é-ti rəm, mɛɛ kullə ra-é-ti rəm.»

²³ «Ngá loki Moiyiji ra bal kɔrsɔ lé, tagir kow koo ngankɔ-é israyel-je ree dɔ-é-ti. ²⁴ Bəba ɛ ɔw rəmə, da dɔ dow-ti kí Ejipti-ti kí ɔ mbɔy ngon Israyel káre ə Moiyiji tol dow kí Ejipti-ti lé dal-né ba dingəm kí madi-é ra-é maji al lé. ²⁵ Moiyiji gir kí ngankɔ-é Israyel-je d'a gə kí Lubə à taa-dé kilə-dé taá kí takul n'ɛ, ya ngá dɛ 'gə kí bə kin al. ²⁶ Lo aa go-ti lé, Moiyiji oo ngan Israyel-je joo d'a 'rɔ-nə, bəba ɛ sangi kadi n'gɔr-dé kadi lapiya to dan-dé-ti adi ɛ panè: "Nam-je kí maji, səi 'toi ngankɔ-nə-je, ngá 'rai-nə maji al bə kɔo ri?" ²⁷ Ngá ɛ kí njəra madi-é maji al lé surə Moiyiji kí gogi ə panè: "Ná bá ində-i 'boy lə-ji rəm, njəgangta lə-ji rəm wa? ²⁸ I 'ndigi tɔl-m titi kí tagnə 'tɔl-né dow kí Ejipti-ti lé bə tɔ wa?" ²⁹ Lokí Moiyiji oo ta-je kin bə lé, ɛ ɔy ɔw isi dɔ bə mba-ti donangi-ti lə Madiə-je‡. ɛ oji ngan-je kí dingəm joo lo-é-ti nɔɔ§. ³⁰ Bal kɔrsɔ go-ti ngá bá malayka káre tɛɛ kí Moiyiji diləlo-ti kɔy, dan ndɔ pər-ti kí ɔ dan kam-ti bilim-bilim kadi mbal Sinəy-ti* . ³¹ Lokí Moiyiji oo né kin bə lé, ndil-é tɛɛ səy. Bəba loki ɔti kí kete kɔo koo né lé maji bəy rəmə, ɛ oo ndi "Bəbe idə-é panè: ³² "To mǎ Lubə lə ka-i-je, Lubə lə Abrakam, kí Isaki, kí Jakobi." Rəmə Moiyiji bəl dadi par-par, adi ɛ ndigi koo né-é al ngá. ³³ Ngá bá "Bəbe təl idə-é panè: "Tɔr saba nja-i-ti, kdɔtalə lo kí i 'a-ti kinlé to donangi kí aa njay. ³⁴ M'oo kɔ kí dow-je lə-m d'isi d'ingə donangi Ejipti-ti rəm, m'oo ká tumə-je lə-dé, bá m'ree kɔo taa-dé kilə-dé taá. Kí ngɔsnə-ti kin ya, m'ulə-i ə 'ɔti 'ɔw donangi Ejipti-ti.†"»

³⁵ «Moiyiji kí ndoki ngan Israyel-je mbati-é 'panè: "Ná bá ində-i 'boy lə-ji kí njəgangta lə-ji" rəm wa lé, ɛ ya Lubə ulə-é rɔ-dé-ti kɔo kadi to 'boy lə-dé rəm, njətaa-dé kilə-dé taá kí tɔgi lə malayka, kí ndoki tɛɛ siə kɔy dan kam-ti lé. ³⁶ To Moiyiji kinlé bá ɔr ngan Israyel-je donangi Ejipti-ti tɛɛ sə-dé. ɛ ra né-je kí tɔ bəl-bəl kí né-je kí toji tɔgi Lubə donangi Ejipti-ti rəm, dan babo kasi-ti rəm, diləlo-ti rəm, bə-bə ya bal kɔrsɔ‡. ³⁷ To Moiyiji kinlé bá idə ngan Israyel-je panè: "Lubə à kadi-si njəpata kí ta-é-ti kí titi-nə sə-m mǎ Moiyiji bə, ɛ à to ngonkɔ-si kí dan-si-ti ya.§" ³⁸ Moiyiji kinlé bá ndoki ɔ kí ngan Israyel-je nati loki 'kəw-né-nə diləlo-ti. ɛ isi nati kí ka-ji-je rəm, ɛ ɔ kí malayka nati loki malayka 'pa-né siə ta dɔ mbal Sinəy-ti ə ɛ taa ta kí j'a kisi-né kí dɔ-ji taá ji Lubə-ti adi-ji* . ³⁹ Ngá ka-ji-je 'ndigi təl rɔ-dé go ta-ti lə al, adi dɛ mbati-é rəm, bá mɛɛ-dé to gɔrɔrɔ dɔ təl kow donangi Ejipti-ti gogi rəm. ⁴⁰ Bəba dɛ d'idə Arɔ 'panè: "Ra magi-je adi 'nɔyɔ nɔ-ji-ti, kdɔtalə Moiyiji kí njətɛɛ sə-ji kogi Ejipti kinlé, j'gə né kí tɛɛ dɔ-é-ti al." ⁴¹ Ngá bá mɛɛ ndɔ-je-ti kinlé, dɛ 'ra ngon mangi, d'ilə məsi nangi d'adi-é, bá 'ra rɔnəl dɔ kullə ra ji-dé-ti kinlé†. ⁴² Ngá Lubə təl gidí-é adi-é, ɪnə-dé adi 'pole kadi-je, kí nɔy-je, kí kərwoj-je, titi kí 'ndangi-né mɛɛ mbete-ti lə njəpata-je kí ta Lubə-ti 'panè:

"Səi Israyel-je, bəl kɔrsɔ kí səi 'rai diləlo-ti lé,

Səi iləi məsi dɔ-je nangi adi-mi wa?

Səi 'reei kí né-je adi-mi wa?

⁴³ Kəykubi lə magi kí 'bá-é Moloki rəm,

né kí səi adi to takəm magi kərwoj lə-si kí ri-é lə Repə bá səi uti dɔ-si-ti.

Magi-je kinlé bá səi 'rai-dé kɔo kɔsi dɔ-si nangi nɔ-dé-ti.

Bəba m'a kɔw sə-si kadi 'rai bə gidí Babilɔn-ti nu.‡"

⁴⁴ «Diləlo-ti ndoki lé, ka-ji-je d'ɔw kí kəy kí 'ra kí kubi kí to lo kingə-nə kí Lubə. Lubə pa ta kí Moiyiji ə un ndu adi-é kadi ra kəykubi lé adi titi-nə kí gə-é kí oo lé ya bə tɔ.

⁴⁵ Ka-ji-je d'ɪnə kəy kubi kinlé d'adi ka-ji-je kí njəree go-dé-ti tɔ. Dɛ kàrè loki Jojuwe ɔr

§ 7:16 7:16 Kgn 37:11-28; 41:39-57 * 7:19 7:19 Tɛt 1:8-22 † 7:21 7:21 Tɛt 2:1-10. ‡ 7:29 7:29 Donangi Madiə lé tɔ donangi Arabi-ti. § 7:29 7:29 Tɛt 2:11-22 * 7:30 7:30 Mbal Sinəy lé, 'bá-é mbal Orebi tɔ. † 7:34 7:34 Tɛt 3:1-10 ‡ 7:36 7:36 Tɛt 2:14; 7:3; 14:21. § 7:37 7:37 Det 18:15. * 7:38 7:38 Tɛt 19:1-20:17; Det 5:1-33 † 7:41 7:41 Tɛt 32:1 ‡ 7:43 7:43 Amo 5:25

nɔ́-dé adi 'taa dɔnangi læ gin dow-je kí Lubə tubə-dé nɔ́-dé-ti lé, dɛ d'ow kí kəykubi lé kəm-dé-ti. Beba kəykubi lé tɔ dan-dé-ti sar kaglo-ti læ Dabidi.[§] 46 Dabidi to dow kí Lubə ra siə maji, ɛ dəji kadi n'ra kəy kisi Lubə læ Jakobi.* 47 Ngə to Salomɔ́ bá ra kəy-é lé adi Lubə†. 48 Ngə Lubə kí njékisi taa dɔrə-ti nɔ́ lé, ɛ isi mɛɛ kəy-ti kí dow-je 'ra kí ji-dé al. Ta kí njəpata kí ta Lubə-ti pa ɔ́n:

49 "Babe Lubə ya pané dɔrə to kalikɔ́be læ-m, ɔ́ dɔnangi to lo kungi nja-m, Ngə se kəy kí titi-nə ban bá səi a rai kadi-mi wa? Ɖse lo kí rá bá to lo taakoo læ-m wa?

50 Né-je kin ya lay lé, mɔ́ ya m'to njəra-dé kí ji-m ya al wa?*

51 «Səi dow-je kí 'toi njédɔngə-je, kí njémɛɛndə-je, kí njémɛmbəy-je kan! Səi kí njékosi ta Ndil kí aa njay sar ɔ́ne! Səi 'titi-nə kí ka-si-je lé bə tɔ! 52 Nə dan njəpata-je kí ta Lubə-ti bá ka-si-je d'ulə kəm-é ndoo al wa? Ta ree læ dow kí njururu lé, dɛ kí 'to njəpa ta-é kadi dow-je d'oo kete-kete lé, ka-si-je 'tɔl-dé. Ngə ɔ́ne bə kinlé, dow kí njururu lé, ɛ ya bá səi uni dɔ-é rəm, 'tɔli-é rəm tin[§]. 53 Səi lé, ndukun kí Lubə adi-si kí kəm rəbi kí ro malayka-je-ti lé, səi 'təli ro-si go-ti al rəm.* »

Ta koy læ Etiyən

54 Loki 'boy-je kí njégangta-je læ jipi-je d'oo ta-je kin bə lé, wɔngi ra-dé nɔ́ adi 'tɔ gangi-dé məgəgə-məgəgə dɔ Etiyən-ti. 55 Ngə Etiyən lé Ndil kí aa njay rusi mɛɛ-é, adi un kəm-é kí dɔrə-ti taa ɔ́ lo gərɔ́rə rəmə, ɔ́ né rifa læ Lubə rəm, ɔ́ Jeju a taa dɔ jikɔ́l Lubə-ti rəm tɔ. 56 Ngə bá ɛ pané: «Yən, m'oo dɔrə tɔ tagra rəm, m'oo Ngon læ dow a taa dɔ jikɔ́l Lubə-ti rəm tɔ.» 57 Ngə loki ɛ pa ta kin bə lé, kosi dow-je 'tur kɔɔl boy-boy rəm, d'uti mbi-dé jigi-jigi ɔ́ 'ndàngi-nə giw kàdì káre kí dɔ-é-ti, 58 'ndɔr-é d'ow siə gidi ɔ́be-ti ɔ́ 'til-é kí ɔ́r 'tɔl-é. Dow-je kí d'ə lo-é-ti lé, 'tɔr kubi-je læ-dé d'ungɔ́ nangi nja basa-ti kí ri-é læ Sol, d'adi-é ngəm. 59 Loki d'ə 'tilə Etiyən kí ɔ́r lé, ɛ pa ta kí Lubə pané: «'Babe Jeju, 'taa ndil-m kí ro-i-ti!» 60 Go-ti ngə bá Etiyən tɔsi məkəji-é nangi nɔ́ boy pané: «'Babe, 'tidə majal kin dɔ-dé-ti al.†» Loki ɛ pa ta-je kin bə rəm, ɛ uwə ta-é.

8

Sol ulə kəm njékəwnɔ́-je ndoo

1 Sol ndigi kí dow-je dɔ tɔl-ti kí 'tɔl Etiyən.*

2 Dɔ ndɔ-é-ti kinlé, dow-je d'un kuti kulə kəm njékəwnɔ́-je ndoo nɔ́ mɛɛ ɔ́be-ti kí Jorijalɛm, adi njékəwnɔ́-je lay ya 'sane-nə kí dɔnangi Jude-ti, kí dɔnangi Samari-ti. Ngə njékəwkulə-je ya par bá 'nəy Jorijalɛm. 2 Loki Etiyən oy lé, dow-je kí njékilə kuji dɔ Lubə-ti, 'nɔ́-é nɔ́ bá d'un-é d'ow 'dubi-é.

3 †Sol uwə ro-é ngə kadi n'tɔɔ ko njékəwnɔ́-je, ɛ ɔ́w kí mɛɛ kəy mɛɛ kəy ya tuwə dingəm-je kí dené-je ungi-dé dangay-ti†. 4 Ɖ dɛ kí 'sane-nə lé, d'ow d'ilə mbɛ Poyta kí Maji kí lo-lo.

Mbɛ kilə læ Pilipi dɔnangi Samari-ti

5 Pilipi ɔ́w dɔnangi Samari-ti, mɛɛ ɔ́be-ti káre bə, ilə mbɛ ta læ Kristi‡ adi dow-je. 6 Nékoji-je kí Pilipi ra ra lé, kosi dow-je lay ya d'oo poy-é rəm, bá d'oo kí kəm-dé rəm. Beba ta-dé asi-nə adi 'yəl mbi-dé maji d'oo-né ta-je læ Pilipi. 7 Kdɔ dow-je nɔ́ ya ndil-je kí maji al 'tɛɛ mɛɛ-dé-ti kɔgi kí nɔ́ ta-dé-ti boy-boy, bá njérɔkoy mburuki-je, kí njéməti-je nɔ́ ya d'ingə lapiya rəm tɔ. 8 Beba ro dow-je nəl-dé nɔ́ mɛɛ ɔ́be-ti kinlé.

9 Dɔkaglo-é-ti kinlé, dingəm káre bə kí 'ba-é Simɔ́ isi mɛɛ ɔ́be-ti læ nɔ́ɔ, isi ra mbəli adi ində dow-je kí Samari ɔ́al-ti. Ɖ ɔ́o ro-é kí dow kí ngay. 10 Adi ngən-je kí sɛ rəm, dow-je kí tɔgi lay ya tagir læ-dé tɔ kí dɔ-é-ti ya sɛɛ. Ɖ 'pané: Dingəm kinlé ɔ́w kí tɔgi læ Lubə kí 'ba-é tɔgi kí al dɔ lo. 11 Ɖ ya bá tagir læ-dé tɔ kí dɔ-é-ti ya sɛɛ, kdɔtalə i low nɔ́ ya isi ra né mbəli-je liə kí né-je kí ində-né dow-je ɔ́al-ti. 12 Ngə loki Pilipi ilə mbɛ Poyta kí Maji kí sɔbi dɔ kɔ́be læ Lubə rəm, kí sɔbi dɔ ri Jeju Kristi rəm lé, dɛ 'ndigi dɔ ta-ti liə. Dingəm-je kí dené-je kí 'ndigi dɔ ta-ti liə lé 'ra-dé batɛm. 13 Simɔ́ lé ya kí dɔ-é káre adi mɛɛ-é ta læ Pilipi adi 'ra-é batɛm tɔ. Ɖ inə go Pilipi al. Loki ɛ ɔ́o né-je kí toji tɔgi Lubə kí nékoji-je kí ra né lé, lo ta igi-é səl.

14 Beba loki njékəwkulə-je læ Jeju kí d'isi Jorijalɛm d'oo poy dow-je kí dɔnangi Samari-ti kí d'adi mɛɛ-dé ta læ Lubə lé, dɛ d'ulə Jə kí Piyər ro-dé-ti. 15 Loki Piyər-je kí Jə d'ow

§ 7:45 7:45 Tɛt 25:9; 40 * 7:46 7:46 2Sa 7:1 † 7:47 7:47 1Ng 6:1; 2Pi 3:1 ‡ 7:50 7:50 Eja 66:1 § 7:52 7:52 Eja 63:10; 32:16; Mat 23:31 * 7:53 7:53 Gal 3:19; Ɖbr 2:2 † 7:60 7:60 Luk 23:34 * 8:1 8:1 Knj 22:20 † 8:3 8:3 Knj 22:4,5; 26:9-11 † 8:3 8:3 Knj 22:4; 26:9 ‡ 8:5 8:5 Kristi lé kor mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

'teɛ Samari-ti rəmə, de 'pa ta kɪ Lubə kdotalə njékadmeɛ-je kdo kadi d'ingə Ndil kɪ aa njay. ¹⁶ Kdo dan-dé-ti lé dow káre ya kárè, Ndil kɪ aa njay ree do-é-ti al bəy, ngà batəm ya par bá 'ra-dé kɪ ri 'Babe Jeju. ¹⁷ Befa Piyər kɪ Ja d'ində ji-dé do-dé-ti rəmə, d'ingə Ndil kɪ aa njay.

¹⁸ Loki Simɔ oo kɪ njékwokulə-je lə Jeju d'ində ji-dé do njékadmeɛ-je-ti adi d'ingə Ndil kɪ aa njay lé, ɛ adi-dé lé, ¹⁹ dəji-dé-né panè: «Adi-mi tógi kin to, kdo kadi kinə m'ində ji-m do dow-je-ti rəmə, d'ingə Ndil kɪ aa njay to.» ²⁰ Ngà Piyər ilə-é-ti panè: «Kadi là lə-i tujj sə-i nati. Kdotalə i gir kɪ kadmə lə Lubə lé, 'a ndogi kɪ là! ²¹ I lé, né lə-i káre ya kárè goto meɛ né-ti kinlé rəm, bá né kɪ usi-i-ti nɛ ya kárè goto rəm to, kdo meɛ-i maji takəm Lubə-ti al. ²² 'Inə tagir lə-i kɪ maji al kin kogi, ə 'pa ta kɪ 'Babe ə kinə lo-é tò rəmə-je inə go kojra lə-i kogi adi-i. ²³ Kdotalə m'oo kɪ meɛ kati bangi rusi meɛ-i rəm, bá né ra kɪ njururu al bɪndi-i bɪndi-bɪndi rəm to.» ²⁴ Befa Simɔ lé idə Piyər-je kɪ Ja panè: «Səi ya 'pai ta kɪ 'Babe kdo ta ləm-m, kdo kadi né kɪ 'pai ta-é kinlé teɛ do-m-ti al.» ²⁵ Loki Piyər-je kɪ Ja 'pa ta kɪ do 'Babe-ti rəm, d'ilə mbɛ ta liə rəm lé, 'təl d'ow bebo Jorijaləm-ti gogi. Ta kow-dé kɪ bebo Jorijaləm-ti lé, de d'ilə mbɛ Poyta kɪ Maji lə Jeju taá-taá meɛ be-je-ti nɔ kɪ donangi Samari-ti.

Pilipi kɪ njèrakullə lə ngar kɪ Etiyopi

²⁶ Malayka lə 'Babe idə Pilipi panè: «I taá 'ow kəl lo-ti kɪ bəə bə; do rəbi-ti kɪ i bebo Jorijaləm-ti ow kɪ Gaja kɪ to rəbi kɪ diləlo-ti.» ²⁷ Pilipi i tajinati nɛ ya ow to. Do rəbi-ti lé, ɛ ingə dingəm káre kɪ to dow kɪ Etiyopi. To dingəm kɪ 'toɔ gəm-é, to dow kɪ boy nɔ, njèrakullə kɪ boy lo ngəm né-ti lə ngar kɪ dené kɪ Etiyopi kɪ ri-é lə Kandasi, ɛ ow Jorijaləm ow osi do-é nangi nɔ Lubə-ti. ²⁸ Loki isi meɛ pusi-ti isi təl kɪ beə liə lé, ɛ isi ndó mbete lə Ejay kɪ njèpata kɪ ta Lubə-ti taá-taá. ²⁹ Ndil Lubə idə Pilipi panè: «Ow mbó pusi-ti kin.» ³⁰ Ə Pilipi ay ngodi ow rəmə, oo do ta kɪ dingəm kɪ Etiyopi kin isi ndó meɛ mbete-ti lə Ejay njèpata kɪ ta Lubə-ti lé. Ə dəji-é panè: «Sə i gə meɛ ta kɪ isi ndó kinlé maji wa?» ³¹ Befa dingəm lé ilə-é-ti panè: «Dow ɔr-m meɛ-é al ngà, m'ra ban bá m'a gə meɛ-é wa?» Ə dəji Pilipi adi-é al isi meɛ pusi-ti mbó-é-ti. ³² Ta kɪ meɛ mbete-ti kɪ aa njay kɪ ɛ ndó lé ən:

«D'ow siə titi-nɔ kɪ bati kɪ d'isi d'ow siə lo təl dɔ-je-ti bə rəm,
ɛ pa ta al titi-nɔ kɪ ngonbati kɪ a ta-é
mbə mbó dow-ti kɪ a tijə bəl-é bə.

³³ D'ulə rɔsəl do-é-ti kárè dow ilə ká nɔji-ti liə al
Dow à pa ta kɪ sobi do nganka-é al,

kdotalə d'ində ngangi ndó liə donangi-ti nɛS.»

³⁴ Njèrakullə kɪ boy kinlé, dəji Pilipi panè: «M'ra-i kogri ya, kadi 'idə-m se to nɔ bá njèpata kɪ ta Lubə-ti kinlé pa ta liə bə wa? Ə pa ta kɪ do-é ɛ-ti ya əse pa ta kɪ do dow kɪ rangi-ti wa?» ³⁵ Befa Pilipi un ta ə ulə gin-é do ta-ti kɪ meɛ mbete-ti kɪ ɛ isi ndó lé bá idə-é-né Poyta kɪ Maji lə Jeju. ³⁶ De d'un rəbi sar 'teɛ lo-ti madi kɪ man tò-ti. Befa njèrakullə kɪ boy lé panè: «'Oo bə, man ə tò tin, ngà se ri bá ɔgi kadi m'ra batəm wa?» ³⁷ [Pilipi idə-é panè: «Kinə i adi meɛ-i lay Jeju lé, 'a ra batəm ya.» Befa dingəm lé təl panè: «M'adi meɛ-m kɪ Jeju Kristi to Ngon lə Lubə.»] ³⁸ Befa ɛ un ndu adi pusi a nangi. Rəmə Pilipi ow siə dan man-ti ow ra-é batəm. ³⁹ Ngà loki de 'teɛ kəm man-ti rəmə, Ndil 'Babe un Pilipi ow siə adi njèrakullə kɪ boy lé oo-é al, ngà ɛ un ta rəbi liə ow kɪ rənəl. ⁴⁰ Pilipi ubə rəmə ubə bebo Ajoti-ti nɔ, ngà bá ilə mbɛ Poyta kɪ Maji taá-taá meɛ bebo-je-ti lay ow njal teɛ-né bebo Sejarə-ti.

9

Sol adi meɛ-é Jeju Kristi

Knj 22:3-16; 26:9-20; Gal 1:1-16

¹ Dɔkaglo-é-ti kinlé, meɛ Sol tò səl do kɔ-ti kɪ kadi n'adi njéndó né-je lə 'Babe rəm, do tɔl-ti kɪ kadi n'tɔl-dé rəm, adi ow rɔ burə do njégugnə-je-ti lə Lubə ² dəji-é mbete kdo kow-né meɛ kəykəwnɔ-je-ti lə jipi-je kɪ meɛ be-ti kɪ Damasi kadi kinə n'ingə dingəm-je əse dené-je kɪ d'un rəbi néndó kɪ sigi kin rəmə n'uwə-dé, n'tó-dé njim-njim, n'ree sə-dé bebo Jorijaləm-ti.* ³ Loki ɛ un rəbi ow teɛ ngosi kɪ bebo Damasi rəmə, tajinati nɛ ya, lo i dɔrɔ-ti ndógi ree gəə do-é sipi. ⁴ Ə teɛ usi nangi ə oo ndi dow pa siə ta panè: «Sol, Sol, kdo ri bá 'ulə kəm-m ndoo bə wa?» ⁵ Ə ilə-é-ti panè: «I to nɔ wa, 'Babe?» Ngà bá 'Babe panè: «To mɔ Jeju kɪ 'isi 'ulə kəm-m ndoo lé ya. [Nékati kɪ 'tɔsi-né kuti-i lé, to kɪ 'njirə kuti-i kɪ gogi-gogi ə à kusi rɔ-i-ti palangi ya to. Sol dadi par-par ə lo ta igi-é səl adi panè:

'Babe, ri bá i 'ndigi kadi m'ra m'adi-i wa? Beba 'Babe idə-é panè]†: 6 Kí nè-ti kin ya, i taá 'ow meɛ bebo-ri kin rəmə, d'a kidə-i né kí tò kadi 'a ra.» 7 Dow-je kí 'dan Sol lé, lo ta igi-dé səl adi 'təl d'a dɔ-nə-ti ndingi; dɛ d'oo ndi dow, ngà daji rɔ-é bá d'oo al. 8 Sol ubə nangi i taá lé, kəm-é tɛɛ maji ya, ngà koo bá oo-né lo al. Beba d'uwə ji-é 'ndɔr-é d'ow siə meɛ bebo Damasi-ti. 9 †E oo lo al rəm, uso né al rəm, bá ay man al rəm ndo mutə.

Lubə ulə Ananiasi rɔ Sol-ti

10 Njéndó né káre bè ri-é lə Ananiasi, isi meɛ bebo Damasi-ti nɔɔ. Né ra-é toki ni bè bá 'Babe ba-é panè: «Ananiasi!» †E ɛ ilə-é-ti panè: «'Babe, m'a nè.» 11 Beba 'Babe idə-é panè: «Yən, 'i taá kalangi 'ow dɔ rəbi-ti kí 'ba-é rəbi kí a njururu kin, rəmə 'ow meɛ kəy-ti lə Judasi ə 'dɔji-é dow kí Tarsi‡ kí 'ba-é Sol; kɔ Sol lé loki isi pa ta kɔ Lubə 12 ə né ra-é to kí ni bè rəmə oo dingəm káre bè kí ri-é lə Ananiasi tɛɛ kəm-é-ti adi oo-é. †E oo kí Ananiasi lé ow kəy ə ində ji-é dɔ-é-ti, kɔ kadi kəm-é təl oo lo gogi.» 13 Ngà Ananiasi idə 'Babe panè: «'Babe, dow-je nɔ ya d'or poy né-je kí maji al lay kí dingəm kin ra kí njékaa njay lə-i kí d'isi meɛ bebo Jorijaləm-ti d'adi m'oo. 14 †E dingəm kinlé, njékun dɔ njégugnə-je ya d'adi-é tɔgi kadi ree né uwə dow-je lay kí 'to njéba ri-i-je.» 15 Ngà 'Babe idə-é panè: «'†E 'ow. Kɔ dingəm kinlé to dow kí m'mbəti-é kɔ kadi ow pa ta lə-m adi gin dow-je kí 'to jipi-je al rəm, adi ngar-je rəm, bá adi Israyel-je rəm tɔ. 16 Mɔ ya m'a tɔji-é kɔ-je lay kí a kingə kɔ ta lə-m.» 17 Bə ngà bá Ananiasi ɔti ow. †E loki ow meɛ kəy-ti rəmə, ində ji-é dɔ Sol-ti bá panè: «Ngonkɔ-m Sol, 'Babe Jeju kí tɛɛ sə-i busi dɔ rəbi-ti loki isi ree lé, bá ulə-m, kɔ kadi kəm-i oo lo rəm, bá kɔ kadi Ndil kí sə-a njay rusi meɛ-i rəm tɔ.» 18 Rəmə tajinati né ya né kí titi-nɔ kí ngoy kanji bè tɛɛ kəm Sol-ti tusi nangi, adi kəm-é oo lo maji gogi. Beba ɛ i taá ə 'ra-é batəm 19 bá go-ti uso né ə tɔgi-é təl ree rɔ-é-ti gogi.

Sol ndó ta lə Lubə meɛ be-ti kí Damasi

Sol ra ndo sɛ nati kí njéndó né-je kí meɛ be-ti kí Damasi, 20 ya rəmə, ɛ un kuti pa ta lə Lubə meɛ kəykəwnɔ-je-ti lə jipi-je panè: «Jeju lé, to Ngon lə Lubə.» 21 Dow-je lay kí d'oo ta-je liə lé, lo ta igi-dé səl adi 'panè: «Dingəm kan ya bá to njékulə kəm dow-je kí 'ba ri Jeju ndoo nɔ meɛ be-ti kí Jorijaləm lé al wa? †E ra gosi ree né kɔ kuwə-dé tɔ-dé njim-njim kow sə-dé kadi njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə lé, al ya wa?» 22 Ngà Sol uwə rɔ-é ngà meɛ kadmɛɛ-ti kí kete-kete, adi lo-é ndoji jipi-je kí njékisi Damasi, adi dɛ d'oo ta kí d'a pa siə al, kɔtələ ɛ tɔji-dé adi 'gə kí Jeju lé ya to Kristi§ lé.

23 †Asi ndo nɔ go-ti lé, jipi-je d'ɔji-nɔ ta kɔ kadi 'təl Sol, 24 ngà ta-é usi mbi-é-ti. Dɛ d'ow mbing ya 'ngəm-é ndɔ-je kí kada-je tarəbi-je-ti kí ow meɛ bebo-ti kɔ kadi n'toli-é. 25 Ya ngà ndɔɔ ya njéndó né-je d'adi-é isi meɛ jangá-ti bá d'ulə-é kɔ dɔ bor d'adi-é ur nangi gidi be-ti ndaa-ti.*

Sol ow meɛ bebo Jorijaləm-ti

26 Loki Sol ow meɛ bebo Jorijaləm-ti lé, ɛ sangi kɔ kində rɔ-é nati kí njéndó né-je lə Jeju, ngà dɛ lay ya 'bəl-é, kɔtələ dɛ 'gír 'panè ɛ to njéndó né lə Jeju kí togrɔ-ti al. 27 Ngà Barnabasi ow siə rɔ njékwokulə-je-ti lə Jeju, ə ɔr-dé poy koo kí Sol oo 'Babe dɔ rəbi-ti, kí poy ta-je kí 'Babe idə-é, bá ɔr-dé poy mɛɛ kí Sol ilə kí ri Jeju kí meɛ-é kí nda kay meɛ bebo Damasi-ti rəm tɔ. 28 Dɔkaglo-é-ti kinlé, Sol ində rɔ-é nati sə-dé ə lo lay kí d'ow-ti meɛ bebo Jorijaləm-ti lé, Pol ow sə-dé rəm, təl sə-dé rəm, bá ɛ pa ta kɔ ri 'Babe kí meɛ kí nda kay-kay rəm tɔ. 29 †E pa ta kɔ jipi-je kí njépaata greki rəm, ɛ naji-dé ta-ti rəm, rəmə dɛ 'sangi kadi 'təl-é kogi. 30 Loki njékadmeɛ-je d'oo poy-é lé, d'or Sol d'ow siə meɛ bebo Sejare-ti, ngà bá d'adi-é ow meɛ bebo Tarsi-ti.

31 Njékwəwnɔ-je lay kí dɔnangi Jude-ti, kí dɔnangi Galile-ti, kí dɔnangi Samari-ti, d'isi kí lapiya rəm, bá 'ngà meɛ kadmɛɛ-ti lə-dé; dɛ d'ow kí kete-kete meɛ bəl 'Babe-ti rəm, bá Ndil kí sə-a njay ra sə-dé adi kor njékwəwnɔ-je i dɔ madi-é-ti kí kete-kete rəm tɔ.

Ene ingə lapiya

32 Piyər ow kí dɔbe-dɔbe, beba ndo káre bè ow rɔ dow-je-ti kí 'to njékaa njay-je kí d'isi meɛ bebo Lida-ti. 33 Lo-é-ti kinlé, d'ingə dingəm káre kí ri-é lə Ene, to njérɔkoy mburuki adi tò nangi bal jinɔy joo. 34 Piyər idə-é panè: «Ene, Jeju Kristi adi-i lapiya! 'I taá ə 'un né tò-i.» Rəmə tajinati né ya Ene ubə nangi i taá. 35 Dow-je lay kí meɛ bebo Lida-ti, kí diləmbo-ti kí Sarɔ kí d'oo Ene lé, d'adi meɛ-dé 'Babe.

Dorkasi tɔsi ndəl

† 9:5 9:5 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto meɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi kí ji-dé kí ta greki.

‡ 9:11 9:11 Tarsi to bebo lə dɔnangi Silisi kí dɔnangi Aji-ti, kí bone to Turki kin. § 9:22 9:22 Kristi lé kor meɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † 9:23 9:23 2Kɔ 11:32,33 * 9:25 9:25 2Kɔ 11:32

³⁶ Njèndò né kí dené káre bè isi bebo Jope-ti nɔɔ; ri-é lə Tabita (kì ta grèkì lé 'panè Dòrkasi) ə kór meɛ-é to «kal.» Ɛ to dené kí njèra maji nà rəm, to njèra kí njèndoo-je rəm to. ³⁷ Meɛ ndo-je-ti kinlé, mɔy ra-é adi-é oy. Loki 'ndogi-é man rəmə, d'un-né d'ow d'ilò-é meɛ kəy-ti kí taá do madi-é-ti. ³⁸ Bè kí Lida lé tò ngosi kí be kí Jope, beba loki njèndò né-je d'oo poy Piyər kí isi Lida rəmə, d'ulə dow-je joo rɔ-é-ti 'panè: «Kɔgri ya, 'ree kalangi 'ingə-ji.» ³⁹ Beba Piyər i taá kalangi ya ow sə-dé. Loki ɛ ree tɛɛ lé, d'or nɔ-é d'ow siə meɛ kəy-ti kí tò do madi-é-ti taá lé rəmə, njéngowkoy-je lay ya 'ree rɔ-é-ti kí nɔ ta-dé-ti, ə 'tɔji-é kubi kul-je kí kubi-je kí rangi kí Dòrkasi oji adi-dé taá-taá, loki ɛ isi-né kí do-é taá bəy. ⁴⁰ Piyər adi dow-je lay 'tɛɛ ndaa-ti bá ɛ ɔsi məkəji-é nangi pa ta kí Lubə, bəy ngá bá ɛ təl kəm-é kí rɔ nin-ti lé ə panè: «Tabita, i taá!» Rəmə Tabita tɛɛ kəm-é yərərə, ə loki oo Piyər lé, ɛ i isi taá. ⁴¹ Beba Piyər uwə ji-é adi-é i a taá. Ngá bá ɛ ba njékaa njay-je kí njéngowkoy-je ə tɔji-dé Tabita lé kəm. ⁴² Dow-je lay kí bebo Jope-ti ya ta-é usi mbi-dé-ti, adi dow-je nà d'adi meɛ-dé 'Babe. ⁴³ Piyər ra ndo nà Jope, meɛ kəy-ti lə Simɔ kí to njékol ndaa.

10

Ta lə Piyər-je kí Kòrnøy Knj 11:5-17

¹ Dingəm káre bè isi bebo Sejare-ti, ri-é lə Kòrnøy, ɛ to njékun do kuti asgar-je bu kí 'ba-dé «asgar-je kí Itali.» ² Kòrnøy lé, to dow kí njékilə kuji do Lubə-ti rəm, to njèbəl Lubə rəm, bá dow-je lay kí meɛ kəy-ti liə kàrè bè ya to. Njèndoo-je kí dan jipi-je-ti lé, taá-taá ya ɛ ra sə-dé maji nà rəm, to njèpata kí Lubə taá-taá rəm to. ³ Loki kadi təl rɔ-é adi ə tò kadi mutə je bè lé, né ra-é toki nɔ̀ bè, adi ɛ oo malayka lə Lubə yərərə kəm-é-ti, ree rɔ-é-ti ə ba-é panè: «Kòrnøy!» ⁴ Kòrnøy oo malayka lé gérórə rəmə, ɛ bəl nà adi dəji-é panè: «Ri ra né wa, 'Babe?» Malayka lé, idə-é panè: «Ta-je kí 'isi 'pa kí Lubə rəm, maji-je kí 'isi 'ra kí njèndoo-je lé, ow tɛɛ rɔ Lubə-ti ə meɛ-é ole do-i-ti. ⁵ Beba kí ngosnè-ti kin ya, 'ulə dingəm-je meɛ be-ti kí Jope, kdo kadi d'ow 'ba Simɔ kí ri gajì-é lə Piyər d'adi-é ree. ⁶ Piyər lé, tò be lə Simɔ kí to njékol ndaa, kí kəy liə tò kadi babo-ti ngosi kin.» ⁷ Loki malayka kí pa siə ta lé, ɔti ow bè ya rəmə, Kòrnøy ba ngannjékullə-je liə joo rəm, ba asgar káre kí to njékilə kuji do Lubə-ti nà dan dɛ-ti kí d'isi gin tɔgi-ti liə, ⁸ adi 'ree ə ɔr-dé poy né-je kí ra né lé lay, ngá bá ulə-dé bebo Jope-ti.

⁹ Lo aa go-ti, loki ngannjékullə-je, d'usi rəbəə d'ow sar 'tɛɛ ngosi kí bebo Jope rəmə, Piyər al taá do kəy dur dur-ti kdo pa ta kí Lubə kí kadi kí a jam do be-ti. ¹⁰ Bo ra-é adi ndigi kuso né. Ngá loki d'isi 'ra nékuso kdo kadi-é ya bəy rəmə, né ra-é toki nɔ̀ bè. ¹¹ Ɛ oo lo kí dɔrɔ-ti tò tagra, rəmə né kí titi-nà kí takubi kí tati pəl-pəl, ə 'tɔ kulə sul-é-je-ti so lay, i taá isi risi kí donangi-ti. ¹² Də-je lay kí nja-dé ra so-so, dɛ kí d'agi nangi, kí yəl-je kí 'nar taá 'tò meɛ takubi-ti lé, kí kuti-dé kuti-dé. ¹³ Rəmə Piyər oo ndi dow pa siə ta panè: «Piyər, i taá 'təl-dé 'uso!» ¹⁴ Ngá Piyər panè: «Kuy! 'Babe, né kí maji al əsə né kí tò nɛ̀ bè kinlé mɔ m'uso nja káre al*.» ¹⁵ Piyər oo ndi dow lé təl pa siə bəy panè: «Né kí Lubə təl-é adi aa njay ngá lé, i 'a koo kí né kí tò nɛ̀ al ngá.†» ¹⁶ Né-é kinlé ree bè-bè nja mutə rəmə, lo-é-ti nɔɔ ya təl ow dɔrɔ-ti gogi, ¹⁷ adi Piyər dəji rɔ-é ta panè: «Né kí ra-m toki nɔ̀ bè kinlé, kór meɛ-é to ri wa?» Ngá loki ɛ isi gir ta-é kí gir ya bəy rəmə, dingəm-je kí Kòrnøy ulə-dé lé, d'a 'dəji 'panè se kəy lə Simɔ tò rá wa, ə 'ree d'a takəy-ti ngosi ngá. ¹⁸ Də 'ba ba kí ndi-dé kí boy 'dəji 'panè: «Lo kin ya bá Simɔ kí ri gajì-é lə Piyər tò-ti lé al wa?» ¹⁹ Loki Piyər isi gir ta kí do kór meɛ né-ti kí ra-é toki nɔ̀ bè kinlé ya bəy rəmə, Ndil kí aa njay idə-é panè: «'Oo bè, dingəm-je mutə d'a 'dəji-i. ²⁰ I taá, 'risi nangi ə 'ow sə-dé, bi 'tadi ti-ti al, kdo to mɔ ya bá m'ulə-dé.» ²¹ Ngá bá Piyər risi nangi ow rɔ-dé-ti idə-dé panè: «Yən, mɔ kí 'sangi-mi lé, ya ə m'a tin. Ngá se səi 'reei ban wa?» ²² Də d'ilò-é-ti 'panè: «To Kòrnøy njékun do kuti asgar-je kí bu bá ulə-ji. Ɛ to dow kí njururu, to njèbəl Lubə, jipi-je lay ya 'pa ta kí do-é-ti maji. Lubə adi malayka kí aa njay ree tɛɛ kí do ta adi-é kadi ulə kulə ba-i kdo kadi ow idə-é ta.» ²³ Beba Piyər adi-dé 'tò kəy rɔ-é-ti nɔɔ ya.

Lo aa kí ndoge ngá bá Piyər usi rəbəə ow sə-dé. Njékadmɛɛ-je kí nà-je meɛ bebo Jope-ti 'dan-é.

²⁴ Lo aa go-ti, 'tɛɛ meɛ bebo Sejare-ti. Loki Kòrnøy isi ngəbi-dé lé, ɛ ulə kulə ba noji-é-je, kí nam-é-je kí ɛ ndigi-dé nà. ²⁵ Loki Piyər ow kdo kandi kəy go-dé-ti rəmə, Kòrnøy tilə kəm-é, usi nangi nja-é-ti, ɔsi do-é nangi nɔ̀-é-ti. ²⁶ Ngá Piyər uwə-é kí taá ə panè: «I taá! Mɔ kàrè m'to dow madi-i to.» ²⁷ Piyər pa siə ta taá-taá andi-né meɛ kəy-ti rəmə, ingə dow-je kí 'kəw-nà nà. ²⁸ Ə ɛ pa sə-dé panè: «Səi 'gəi maji, ndukun lə-ji lé, ɔgi dow

kí to jipi kadi ində rə-é nati kà dow kí to jipi al əse kadi ɔw mee kəy-ti liə. Ngà mə lé, Lubə idə-m panè: "M'a koo dow kadi to dow kí maji al əse to dow kí tò nɛ takəm-n'è-ti al." ²⁹ Gin-é kin bá loki səi 'bài-mi lé, m'tadi ti-ti al ya m'ɔti par m'ree-né tin. M'dəji-si se ri bá uləi-né kulə go-m-ti wa?»

³⁰ Ngà bá Kørnəy idə-é panè: «'Oo bè, bone, asi ndo so ngá, m'isi m'pa ta kà Lubə mee kəy-ti lə-m kà kàdì kà mutə kà losolo, rəmə tajinati nè ya dingəm káre kí ulə kubi kí ndóle kəy-kəy ə nə-m-ti, ³¹ idə-m panè: "Kørnəy, Lubə oo ndi-i, bá mee-é ole do maji-je-ti kí isi ra kí njéndoo-je kin rəm to. ³² 'Ulə dow-je be-ti kí Jope, kdo kadi d'ɔw 'ba Simɔ kí ri gají-é lə Piyər d'adi-é ree. E tò mee kəy-ti lə Simɔ kí to njəkəl ndaa kí isi kàdì babo-ti ngosi kin." ³³ Beba kalangi bè ya m'ulə-né dow-je go-i-ti tin. Adi ree lə-i kinlé, maji nɛ. Kí ngosnè-ti kinlé, je lay ya j'isi nɛ Lubə-ti nè, kdo koo ta-je lay kí 'Babe un ndu kadi 'pa adi-ji.»

Piyər ɔr ta mee kəy-ti lə Kørnəy

³⁴ Piyər un ta panè: «Ooi maji, m'gə kí Lubə ɔr kəm dow al. ³⁵ Gin dow-je kí rá-rá ya lé, dow kí bəl Lubə rəm, ra né kí njururu lé, à nəl Lubə ya. ³⁶ Səi 'gəi maji, Lubə adi ta liə kí to Poyta kí Maji kí sobi do lapiya ɔw rə Israyel-je-ti kí takul Jeju Kristi. E ya to 'Ba dow-je lay. ³⁷ Né kí un kuti ra né donangi Galile-ti, sar tɛɛ-né donangi Jude-ti go mbɛ-ti kí Jə ilə sobi do batəm lé, səi 'gəi maji. ³⁸ Kəm rəbi kí Lubə adi-né Ndil kí aa njay rəm, adi-né tɔgi Jeju kí Najaret-ti lé, kàre səi 'gəi maji to. Jeju kí ɔw kà be-be ra maji kí dow-je, aji dɛ kí d'isi gin tɔgi-ti lə Sú lé, kàre səi 'gəi maji rəm to, kdotalə Lubə nɛy siə. ³⁹ Né-je lay kí Jeju ra mee be-je-ti lə jipi-je, kà né-je kí e ra mee bebo Jorijaləm-ti lé, je joo kà kəm-ji, bá j'oo ta-é kí mbi-ji rəm to. Ngà dɛ 'bə-é kagdəsi-ti 'tol-é. ⁴⁰ Rəmə Lubə adi-é tosi ndəl ində lo tɛɛ mee ndo kí njəkungi-ti mutə ə Lubə adi-é toji rə-é. ⁴¹ Rə dow-je-ti lay al, ngà rə-ji je-ti kí Lubə mbət-ji kete kdo kadi j'to njəkər poy ta-je liə lé bá e toji rə-é rə-ji-ti. Lókí e tosi ndəl ində lo tɛɛ kàre, je j'uso siə né nati rəm, bá j'ay siə nati rəm to. ⁴² Beba e un ndu adi-ji, kdo kadi j'ilə mbɛ j'adi dow-je 'gə kí Lubə ində-n'è kí njənganta do dow-je-ti kí d'isi kəm rəm, do dɛ-ti kí d'oy rəm. ⁴³ Njəpata-je kí ta Lubə-ti lay ya 'pa ta kí do-é-ti panè: "Dow kí rá-rá kí adi-é mee-é lé, Lubə à kiɲə go majal-je liə kɔgi kadi-é kí takul ri-é."»

Dow-je kí 'to jipi-je al kàre d'ingə Ndil aa njay

⁴⁴ Lókí Piyər isi pa ta bə-bə ya bəy rəmə, Ndil kí aa njay risi ree do dow-je-ti lay kí d'isi d'oo ta liə lé. ⁴⁵ Beba njəkadmee-je kí 'to jipi-je kí 'dan Piyər ree siə nati lé, ndil-dé tɛɛ sɛy, kdotalə Lubə adi Ndil kí aa njay kadmee-ti, dow-je kí 'to jipi-je al to. ⁴⁶ Kdo dɛ d'oo ndi-dé kí d'isi 'pa ta kà ndɔ ta be lə dow-je kí rangi, bá 'tɔy Lubə rəm, ngà bá Piyər panè: ⁴⁷ «Dow-je kí d'ingə Ndil kí aa njay titi-nɛ sə-ji bè to lé se dow à kɔgi-dé ra batəm kəm man-ti wa?» ⁴⁸ Ə Piyər lé, un ndu kadi 'ra-dé batəm kí ri Jeju Kristi. Go-ti, dɛ dəji-é kadi isi sə-dé kí mbor moki tá.

11

Piyər ɔr gin panjyɛ-é adi njəkəwnɔ-je kí bebo Jorijaləm-ti

Krj 10:1-33

¹ Njékowkulə-je, kà njəkadmee kí d'isi donangi Jude-ti, d'oo poy-é kí dɛ kí 'to jipi-je al ya kàre 'taa ta lə Lubə to. ² Ngà loki Piyər təl ree bebo Jorijaləm-ti lé, njəkadmee-je kí 'to jipi-je 'kəl siə panè: ³ «I 'ɔw mee kəy-ti lə dow-je kí d'ijə-dé ganjangi al ə 'uso sə-dé né!» ⁴ Beba Piyər ɔr-dé go né-je kí ra né lé berere-berere panè: ⁵ «Mə m'isi mee bebo Jope-ti, ə loki m'isi m'pa ta kà kí Lubə rəmə, m'tɛɛ m'usi ə né ra-m toki nɛ bè, adi m'oo né kí titi-nɛ kí takubi kí tati pəl-pəl kí 'tɔ kulə sul-é-je-ti so lay, j dɔrɔ-ti risi ree njal rə-m-ti. ⁶ M'oo takubi lé gérərə rəmə, m'oo dɔ-je kí nja-dé ra so-so, dɔ-je kí wale rəm, dɛ kí d'agi nangi rəm, bá yəl-je kí 'nar taə rəm to. ⁷ Beba m'oo ndi dow idə-m panè: "Piyər 'j taa 'tol-dé 'uso!" ⁸ Ngà bá mə m'ilə-ti m'panè: "Kuy! 'Babe, né kí maji al əse né kí tò nɛ bè kin ɔdì ta-m nja káre al." ⁹ M'oo ndi dow ba dɔrɔ-ti ya bəy panè: "Né kí Lubə təl-é adi aa njay ngà lé, i 'a koo né kí tò nɛ al ngá." ¹⁰ Né kinlé tɛɛ bè-bə nja mutə, bá təl lay ɔw dɔrɔ-ti gogi. ¹¹ Rəmə lo-é-ti nè ya, dingəm-je kí mutə kí d'ulə-dé bebo Sejare-ti kadi 'ree rə-m-ti lé, 'ree d'ə takəy-ti kí m'isi-ti. ¹² Ə Ndil kí aa njay idə-m kadi m'ow sə-dé, bi kadi m'tadi ti-ti al. Beba ngankɔ-m-je kí mekə kan, 'dan-m d'adi j'ow mee kəy-ti lə Kørnəy.» ¹³ Beba njəkəy lé ɔr-ji poy né kí ra né lé panè: «M'oo malayka ree mee kəy-ti lə-m, idə-m panè: "'Ulə kulə mee be-ti kí Jope kadi d'idə Simɔ kí ri gají-é lə Piyər kadi ree. ¹⁴ E bá à kidə-i ta kí à kaji-né kà dɛ kí mee kəy-ti lə-i lay." ¹⁵ Lókí m'un gin pa ta lé, Ndil kí aa njay ree dɔ-dé-ti titi-nɛ kí ndoki ree-né dɔ-ji jə-ti lo kulə gin-é-ti nɛ kinlé bè

to.* ¹⁶ †Beba meɣ-m ole-né do ta-ti kí 'Babe pa panè: "Ja ra dow-je batem mani, ngà sɛi lé batem lə Ndil kí aa njay bá a rai." ¹⁷ Kinə Lubə adi-dé Ndil kí aa njay kadkare-ti titi kí e adi-ji-né jəi kí j'adi meɣ-ji 'Babe Jeju Kristi bə to lé, ma m'to nɔ́ bá kadi m'mbati go Lubə-ti wa?" ¹⁸ Loki d'oo ta-je kin bə lé, de lay ya d'ilə meɣ-dé nangi pɔɔ, adi d'osi gaji Lubə 'panè: «Tɔgrɔ-ti ya, dow-je kí 'to jipi-je al ya kàrè, Lubə adi-dé tarəbi adi d'inə panjiyə-dé kí maji al kogi d'isi-né kəm sartagangi.»

Njékəwnə-je kí bebo Antiosi

¹⁹ *Kulə kəm-nə ndoo kí ulə gin-é do koy Etiyən-ti lé, ra adi njékadmɛɛ-je 'sane-nə. De kí madi-je d'ow njal 'teɣ bebo Penis-ti, kí donangi Sivrə kí to dan ba-ti rəm, bá bebo Antiosi-ti to; ə 'pa ta lə Lubə d'adi jipi-je ya par.† ²⁰ Rəmə njékadmɛɛ-je kí 'nə-je kí dan de-ti kí 'to dow-je kí donangi Sivrə, kí bebo Siren-ti d'ow bebo Antiosi-ti d'ilə mbɛ Poyta kí Maji lə "Babe Jeju d'adi dow-je kí 'to greki-je to. ²¹ Beba tɔgi 'Babe nɔ́ sɛ-dé adi dow-je nɔ́ ya d'inə panjiyə-dé-je kí maji al kogi ə d'adi meɣ-dé 'Babe. ²² Ə ta-é usi mbi njékəwnə-je-ti kí bebo Jorijaləm-ti, adi d'ulə Barnabasi d'adi-é ow njal bebo Antiosi-ti ro-dé-ti. ²³ Loki Barnabasi ow teɣ, bá oo ramaji lə Lubə bə lé, rɔ-é nəl-é nɔ́ adi ulə dingəm meɣ-dé-ti lay kadi 'nam kadi 'Babe-ti kí meɣ-dé kí kàrè-rè. ²⁴ Barnabasi lé to dow kí maji rəm, Ndil kí aa njay rusi meɣ-é rəm, bá to njékadmɛɛ kí nɔ́ rəm to. Beba kosi dow-je kí 'to nduy-nduy ya 'ree rɔ 'Babe-ti.

²⁵ Go-ti lé Barnabasi i ow bebo Tarsi-ti kɔo sangi Sol. ²⁶ Ngà loki ing-é lé, adi-é ree siə bebo Antiosi-ti. Ə de joo lay ya 'ra bal kàrè nati kí njékəwnə-je lo kingə-nə-je-ti lə-dé ə kosi dow-je kí 'to nduy-nduy ya de 'ndó-dé né. Meɣ bebo Antiosi-ti lé bá to loki dɔsɔy saki-saki kí 'ba njéndó nɛ-je lə Jeju «njékun go Kristi.» ²⁷ Dɔgangi ndo-é-je-ti kinlé, njəpata-je kí ta Lubə-ti d'i bebo Jorijaləm-ti d'ow bebo Antiosi-ti. ²⁸ †Ndil kí aa njay teɣ kí do ta adi dow kàrè dan-dé-ti kí ri-é lə Agabusi adi panè: 'Bobo à kusi donangi-ti nɛ lay. Rəmə, bo lé usi bal kɔbe-ti lə ngar Klodi ya to.† ²⁹ Beba njéndó nɛ-je d'un ndu-dé kadi nɔ́-nɔ́ ya adi né kí go néking-é-ti kadi d'ulə-né kí kadkare-ti kadi ra kí njékadmɛɛ-je kí d'isi donangi Jude-ti. ³⁰ De 'mbɔ kadkare-je lé, d'ulə-né Barnabasi-je kí Sol ro 'ngatɔgi-je-ti kí donangi Jude-ti.

12

Koy Jaki, kí kuwə Piyər dangay-ti

¹ Dɔkaglo-é-ti kinlé, ngar Erodí un kuti kulə kəm dow-je madi dan njékəwnə-je-ti ndoo. ² Beba e adi 'tol Jaki* kí ngonkɔ́ Jə kí kiyəro. ³ Loki oo kadi né kí n'ra kin nəl jipi-je nɔ́ lé, e adi d'uwə Piyər d'ilə-é dangay-ti to. Ndo-é-ti kinlé, to ndo ra nɔ́ kí 'ra kí mbə kí əm goto-ti.† ⁴ Loki Erodí adi d'uwə Piyər d'ilə-é dangay-ti lé, e oy asgar-je so-so kuti so adi 'ngəm ta-é, kdotalə e gir kadi n'gangi ta do-é-ti ndaa-ti takəm kosi dow-je-ti go ra nɔ́ Paki-ti. ⁵ Loki Piyər ə kəy dangay-ti lé, njékəwnə-je 'pa ta kí Lubə kí rɔ tungə-dé ya par-par kɔo ta liə.

Teɣ dangay-ti lə Piyər

⁶ Nɔɔ bə, kadi lo aa ə Erodí à teɣ siə dan dow-je-ti kɔo gangta do-é-ti lé, Piyər to bi mbunə asgar-je-ti joo. D'ilə Piyər sil rəm, bá njəngəm takəy dangay-je 'ngəm rəm to. ⁷ Rəmə kəm kí kində jipi bə ya malayka lə 'Babe teɣ koy ə loki Piyər to-ti lé ndógi doo, ngà bá Malayka lé ində kadi Piyər d'ə-d'ə ndəl-é-né panè: «J taá kalangi!» Rəmə sil kí ji-é-ti lé gay wəgrɔ-wəgrɔ. ⁸ Ngà bá malayka lé idə-é panè: «'Un ndaa dɔo bədi lə-i 'dɔ-né bədi-i ə 'ulə saba lə-i nja-i-ti.» Piyər ra titi kí e idə-é-né, ngà bá malayka lé təl idə-é panè: «'Ulə kubi kul lə-i ə 'un go-m.» ⁹ Piyər teɣ kəy dangay-ti njiyə go malayka-ti. Né kí malayka ra kinlé, Piyər oo kí to né kí tɔgrɔ-ti al. E gir panè to nɔ́. ¹⁰ Loki d'ində ta njəngəm takəy dangay-je kí dɔsɔy 'gangi, 'ree d'ində kí njékungi-ti joo 'gangi, 'ree 'teɣ tarəbi-ti kí 'ra kí ngow là kí to tarəbi kí ow kí meɣ bebo-ti rəmə, tarəbi-é lé teɣ nɔ́-dé-ti kí do rɔ-é ya, adi 'teɣ ndaa-ti d'un rəbi kàrè bə d'isi d'ow rəmə, malayka lé, igi yom go Piyər-ti.

¹¹ Ngà bá kəm Piyər ijə yərərə adi panè: «Kí nɛ kin bəy bá m'gə maji kí to 'Babe ya ulə malayka liə adi ree ɔr-m ji ngar Erodí-ti rəm, ɔr-m meɣ né-je-ti kí maji al lay kí jipi-je 'ndigi ra s-əm rəm to.»

¹² Loki kəm Piyər ijə do rɔ-é-ti maji lé, e ow be lə Mari kí kɔ́ Jə. Ja lé, ri gaj-é lə Marki. Kosi dow-je kí 'to nduy-nduy ya 'kəw-nə be lə Mari lé, d'isi 'pa ta kí Lubə. ¹³ Loki Piyər

* 11:15 11:15 Knj 2:1-4. † 11:16 11:16 Knj 1:5 † 11:16 11:16 Knj 1:5 † 11:19 11:19 Knj 8:1-4 ‡ 11:19 11:19 Knj 8:1 † 11:28 11:28 Knj 21:10 § 11:28 11:28 Knj 21:10 * 12:2 12:2 E kinlé, to Jaki kí ngon lə Jebede. † 12:3 12:3 Teɣ 12:1

ree tɛɛ takəy-ti ǎ ində takəy rəmə, ngonnjèkullə kɪ dené kɪ 'bá-é Rodi ree kɔo koo. ¹⁴ Ngá loki ɛ ree bá oo ndi Piyər ǎ rəmə, rɔ-é nəl-é ǎa adi ɔr takəy al, ngá təl kɪ ngodi ɔw idə-dé panè Piyər ǎ ndaa-ti takəy-ti nɔɔ. ¹⁵ Rəmə d'ílə-é-ti 'panè: «Dɔ-i ində-i wa!» Ngá ɛ təl idə-dé panè: «To Piyər ya lé.» Ngá bá dɛ 'panè: «À to malayka liə je bè.» ¹⁶ Ngá Piyər ində takəy par-par. Beba loki 'ree 'tɛɛ takəy bá d'oo-é rəmə, lo ta igi-dé sól. ¹⁷ Piyər ra ji-é kəngi-dé-né kadi 'pa ta al, ngá bá ɛ ɔr-dé poy né kɪ 'Babe ra bá ɔr-é-né kəy dangay-ti tɛɛ-né siə ndaa-ti lé. Ɛ təl idə-dé panè: «Idə-i ta-é Jaki-je[‡] kɪ ndəgɪ njèkadmɛɛ-je.» Ngá bá ɛ tɛɛ ɔw lo kɪ rangi-ti bəy. ¹⁸ Loki lo aa lé, asgar-je d'ow dɔ-nə-ti wúr-wúr adi 'dəji-nə 'panè se ri bá tɛɛ dɔ Piyər-ti lé wa? ¹⁹ Beba Erodɪ adi d'ow 'ndole-é, ngá d'ingə-é al. Ɛ ba asgar-je kɪ njəngəm takəy-je lé dəji-dé ta ə un ndu kadi 'təl-dé. Go-ti, Erodɪ ɪ dɔnangɪ Jude-ti ɔw isi bebo Sejare-ti asi dɔkaglo sɛ bəy.

Koy lə ngar Erodɪ

²⁰ Ta tɔ dan Erodɪ-ti dɛ kɪ dow-je kɪ dɔnangɪ Tir-ti, kɪ dow-je kɪ dɔnangɪ Sidɔ-ti. Beba dɛ d'adi ta-dé asi-nə kadi 'ree d'ingə Erodɪ. Loki dɛ 'ndogɪ mɛɛ Blastusi kɪ to gɔrɔ kɪ njèkində kəm-é go né-je-ti lə ngar Erodɪ lé, dɛ d'ow 'dəji ngar kadi d'ulə siə noji nati, kdotalə bəkɔ liə bá to lo kingə nékuso lə-dé. ²¹ Erodɪ ɔr ndo ulə-né kubi ngar liə rɔ-é-ti, ə isi dɔ kalikɔbɛ-ti liə, bá pa ta-je kɪ ngə-ngə kɪ kosi dow-je. ²² Rəmə dow-je 'tɔy-é mbiti-mbiti 'panè: «Kay! Kin to ndi magi ɔn bi, to ndi dow al!§» ²³ Ngá bá lo-é-ti nɔɔ ya malayka lə 'Babe ində Erodɪ ɔji-é, kdotalə Erodɪ nàji rɪba kɪ Lubə, beba tajinati né ya kode-je d'ində-é d'adi-é oy.*

²⁴ Ngá ta lə Lubə sane ɔw kɪ kete-kete. ²⁵ Loki Barnabasi-je kɪ Sol 'təl ta kullə lə-dé kɪ mɛɛ bebo Jorijalɛm-ti lé, dɛ d'adi Ja kɪ ri gajɪ-é lə Marki lé, təl sə-dé nati.†

Mba kɪ dɔsɔy kɪ Pol ɔw kɔo mbɛ Poyta kɪ Maji

13

Njékəwnə-je d'ində Barnabasi kɪ Sol tagay kɔo kullə lə Lubə

¹ Dan njékəwnə-je-ti kɪ bebo Antiosi-ti lé, njépata-je kɪ ta Lubə-ti, kɪ njéndó dow-je ndukun-je kɪ d'isi mbunə-dé-ti ɔn: Barnabasi rəm, Simiyɔ kɪ 'bá-é dow kɪ ndul rəm, Lusiyusi kɪ bebo Sireñ-ti rəm, Manayən kɪ d'uti-é nati kɪ Erodɪ kɪ njəkɔbɛ rəm, bá Sol rəm tɔ*. ² Beba ndo káre bè kɪ d'isi 'pole 'Babe bá d'ɔgi rɔ-dé nékuso kɪ man kay d'isi 'pa ta kɪ Lubə lé, Ndil kɪ aa njay idə-dé panè: «Ori Barnabasi-je kɪ Sol ində-dé tagay adi-mi, kɔo kullə kɪ m'ba-dé kɔo.» ³ Loki d'ɔgi rɔ-dé nékuso kɪ man kay 'pa ta kɪ Lubə lé, dɛ d'ində ji-dé dɔ-dé-ti bá d'ingə-dé kadi d'ow.

Barnabasi-je kɪ Sol dɔnangɪ Sɪprə-ti

⁴ Ndil kɪ aa njay ulə Barnabasi-je kɪ Sol adi d'ow Selesi-ti ngá bá d'al bato d'ow dɔnangɪ Sɪprə-ti. ⁵ Ngá loki 'tɛɛ bebo Salamin-ti lé, dɛ 'pa ta lə Lubə mɛɛ kəykəwnə-je-ti lə jipi-je. Ngonnjèkullə lə-dé Ja Marki ɔw sə-dé nati. ⁶ Loki d'ində dɔnangɪ Sɪprə kɪ tɔ dan bá-ti 'gangi lé, d'ow njal bebo Paposi-ti. Lo kin-ti lé, d'ingə mbəli káre kɪ 'bá-é Bar Jeju. Ɛ to jipi ə oo rɔ-é kɪ njépata kɪ ta Lubə-ti rəm, ⁷ bá to njəkisi dɔ ji Gubərnər-ti kɪ ri-é lə Serjiyusi Polusi kɪ to dingəm kɪ njənégə rəm. Gubərnər lé, adi 'ba Barnabasi-je kɪ Sol kɔo ɛ ndigi koo ta lə Lubə. ⁸ Ngá dow káre bè kɪ to mbəli, ri-é lə Elimasi kɪ ta greki, bá ndigi al, adi ɛ sangɪ kadi n'təl dɔ gubərnər dɔ kadmɛɛ-ti liə. ⁹ Beba Sol kɪ 'bá-é Pol kɪ Ndil kɪ aa njay rusi mɛɛ-é lé oo-é ngəti-ngəti[‡], ¹⁰ bá idə-é panè: «I dingəm kɪ kədi ta kɪ né ra kɪ go rəbi-é-ti al ya rusi mɛɛ-i, i ngon lə Sú, njəkosi ta né-je lay kɪ to né kɪ njururu. I lé, ndo kɪ rá-ti bá 'a taakoo ta tui kɔjra-je-ti lə 'Babe kɪ to kɔjra-je kɪ njururu kinlé wa? ¹¹ Yən, kɪ ngɔsnè-ti kin ya, 'Babe à kində-i kɔji-i ə kəm-i à tɔɔ, adi 'a koo ndógi kàdi al ya dɔkaglo asi tati.» Beba tajinati né ya lo ndul kəm Elimasi-ti ndj-ndj, adi mam lo ba-ba sangi-né dow kadi ndɔr-é. ¹² Loki Gubərnər oo né kɪ ra-né kinlé rəmə, adi mɛɛ-é, kdotalə néndó kɪ sɔbi dɔ 'Babe lé, ɔr ndil-é.

Pol ndó ta lə Lubə bebo Antiosi kɪ tɔ dɔnangɪ Písidi-ti

¹³ Pol kɪ madkulla-je liə d'al mɛɛ bato-ti kɪ bebo Paposi-ti, d'ow bebo Perje-ti kɪ tɔ dɔnangɪ-ti kɪ Pampili. Ja tusi-dé ingə-dé lo-é-ti kin, ə təl ɔw bebo Jorijalɛm-ti gogi[‡]. ¹⁴ Dɛ d'ɪ bebo Perje-ti, d'ow bebo Antiosi-ti kɪ tɔ dɔnangɪ Písidi-ti. Rəmə d'ow kəykəwnə-ti lə jipi-je ndo taakoo-ti lə jipi-je ə d'isi lo-é-ti nɔɔ. ¹⁵ Loki 'ndó mbete ndukun lə Moiyiji rəm, bá 'ndó mbete lə njépata kɪ ta Lubə-ti rəm lé, njəkun dɔ kəykəwnə lə jipi-je d'ulə kulə d'idə Pol-je 'panè: «Ngankɔ-ji-je, kinə ɔwi kɪ ta madi kɔo kadi uləi-né dingəm mɛɛ

‡ 12:17 12:17 Jaki kinlé, to ngonkɔ Jeju. Gal 1:19 § 12:22 12:22 Ejk 28:2 * 12:23 12:23 Dan 5:20 † 12:25 12:25 Knj 11:30 * 13:1 13:1 Luk 3:1 † 13:9 13:9 Knj 22:27 ‡ 13:13 13:13 Knj 12:12

njékəwnə-je-ti rəmə, tarəbi tò tagi kadi 'pai.»¹⁶ Bəfa Pol i taə yəki ji-é adi d'isi selesé fá panè: «Səi Israyel-je rəm, səi kí 'bəli Lubə rəm, 'yəli mbi-si ooi-né ta lə-m!¹⁷ Lubə lə gin dow-je lə-ji kí 'to Israyel-je mbəti ka-ji-je. E adi kər-dé usi dō madi-é-ti, loki d'isi-né bə mba-ti dōnangi Ejipti-ti, fá adi-dé 'təe kogi dōnangi-ti kinlé kà takul tōgi-é kí n̄a.¹⁸ E ul-dé asi bal kərsə diləlo-ti[§].¹⁹ Bəy fá e tōo ko gin dow-je siri dōnangi Kanə-ti ə təl kà dōnangi lə-dé adi dow-je liə néndubə-ti*.²⁰ Né-je kin lay lé, ra né asi bal busə kà kərm̄i je bə.»

«Go-ti gogi fá, e ində njégangta-je adi ka-ji-je sar tēe-né kaglo-ti lə Samiyel kí to njəpata kí ta-é-ti.[†] ²¹ Ngá fá de 'dəji ngar, fá Lubə adi-dé Saul kí ngon lə Kisi kí to kí gin koji-ti lə Benjamé adi ɔ̄ bə dō-dé-ti bal kərsə. ²² Ngá go-ti gogi, loki Lubə mbati Saul lé, e adi Dabidi to ngar lə-dé. Ta kí Lubə pa dō Dabidi-ti ən: “Mə m'ingə Dabidi, ngon lə Jese, kí dow kí mēe-m ndigi, e à ra né-je lay kí mēe-m ndigi.”²³ Gin ka-ti lə Dabidi lé, fá Lubə adi d'oji Jeju kí to njékaji Israyel-je, titi kí e un-né mindi-é kete lé. ²⁴ †Kete n̄u ree Jeju-ti lé, Jə ilə mbə adi gin Israyel-je lay kadi 'ra batəm kdo kadi toji kiñə kí d'ingə panjiyə-dé-je kí maji al kogi. ²⁵ †Ngá dokaglo-ti kí Jə tol ta kullə liə lé, e panè: “M'to dow kí səi 'ngəbi-é kinlé al. Ooi bə, e kí à ree go-m-ti lé, kulə saba kí nja-é-ti ya kàre m'tuwə kadi m'tuti al.[§]”

²⁶ «Ngankə-m-je, səi kí 'toi nganka Abrakam rəm, de kí dan-si-ti nē kí 'bəl Lubə rəm lé, jəi ya fá ta kaji kinlé səbi dō-ji. ²⁷ Kdo dow-je kí bəbo Jorijaləm-ti kà 'boy-je lə-dé lé, 'gə Jeju al rəm, fá ta-je lə njəpata-je kí ta Lubə-ti kí dow-je 'ndó kà ndo taakoo-je lə jipi-je lay-lay kinlé kàre 'gə mēe-é al rəm tō. Ta kí de 'gangi dō Jeju-ti kin, de 'ra d'adi ta-je lay kinlé né-é ra-né né tō. ²⁸ †De d'ingə ta kí asi koy-é al, ya 'dəji Pilati kadi adi 'təl-é. ²⁹ †Ngá loki de 'ra siə né-je lay kí 'ndangi mēe mbete-ti kí aa njay səbi-né dō-é lé, de d'or-é kagdəsi-ti d'ow 'dubi-é.* ³⁰ Ngá Lubə adi-é tōsi ndəl ində lo tēe. ³¹ †De kí d'ij siə dōnangi Galile-ti 'dan-é d'ow siə bəbo Jorijaləm-ti lé, e tēe sə-dé busi-busi ya asi ndo n̄a. De lé fá bone bə 'təl 'to njəpata-je liə kadi dow-je kí to Israyel-je.»

³² «Jə kàre, j'ree j'ilə mbə Poyta kí Maji kinlé j'adi-si j'panè: Kunmindi kí Lubə un adi ka-ji-je lé, ³³ e adi né-é ra né dō-ji-ti, jəi nganka-dé-je, kà takul tōsi kí e adi Jeju tōsi ndəl ində lo tēe, titi kí 'ndangi-né ta-é mēe mbete Pa-je-ti lo kər-é-ti kí joo 'panè:

“I 'to Ngon-m, bone Mə ya m'to Bəbi-i.”

³⁴ «Tōsi kí Lubə adi Jeju tōsi ndəl ində lo tēe lé, e adi-é tēe kdo kadi ndum gogi al ngá lé fá pa-né panè:

“M'a kadi-si né-je kí aa njay

kí m'un mindi-m dō-ti, m'adi Dabidi.

To kun mindi kí m'a dō-ti njangi.”

³⁵ «Gin-é kin fá Lubə pa-né mēe mbete-ti kí rangi bəy panè:

“I 'a kiñə-m mə dow lə-i kí m'aa njay kadi m'ndum al.”

³⁶ «Dabidi lé, loki e ra kullə kaglo-ti liə təl-né ta kojra-je lə Lubə lé, oy adi 'dubi-é mbó ka-é-je-ti ə e ndum[‡]. ³⁷ Ngá e kí Lubə adi-é tōsi ndəl ində lo tēe lé, ndum al. ³⁸ Bəfa ngankə-m-je, kadi j'gə maji, to takul Jeju lé fá j'ilə-né mbə kiñə go majal-je lə-si kogi ³⁹ rəm, fá né-je lay kí ndukun lə Moiyiji asi kər ta-é dō-si-ti al lé, n̄a-n̄a kí adi mēe-é Jeju lé, ta-é or dō-é-ti kogi lay rəm tō. ⁴⁰ Bəfa ooi go rə-si maji, kadi né-je kí njəpata-je kí ta Lubə-ti 'pa d'adi-si kinlé tēe dō-si-ti al. De 'panè:

⁴¹ “Ooi maji, səi njənədi dow-je, adi ndil-si tēe say ə igi yom.

Kdotalə m'a ra né kàre dokaglo-ti lə-si nē ya.

Né kí m'a ra lé, lé dow or-si poy-é ya kàre

a kooi kà ta kí təgrə-ti al[§]!”

⁴² Ngá loki Pol-je kà Barnabasi 'tēe kəykəwnə-ti lə jipi-je lé, 'dəji-dé kadi 'təl 'ree kí ndo taakoo kí gogi rangi kadi 'pa gə ta kinlé, d'adi-dé bəy. ⁴³ Ngá go kəw-nə-ti lé, jipi-je kà jipi təl-je kí 'to njékilə kuji dō Lubə-ti n̄a ya d'un go Pol-je kà Barnabasi. Pol-je lé, d'oji sə-dé ta rəm, fá d'ulə dingəm mēe-dé-ti, kdo kadi ramaji lə Lubə lé, d'oy go-ti rigi-rigi ya.

⁴⁴ Ndo taakoo-ti kí gogi rangi lé, dow-je kí mēe bəbo-ti 'kəw-nə n̄a ya kdo koo ta lə Lubə, adi ndəgi dow-je n̄ay n̄a al. ⁴⁵ Ngá loki jipi-je d'oo kosi dow-je kin bə lé, jangi

§ 13:18 13:18 Tət 1:7; 12:51; Det 1:31. * 13:19 13:19 Det 7:1; Joj 14:1 † 13:20 13:20 Njg 2:16; 1Sa 3:20 ‡ 13:22 13:22 1Sa 8:5; 8:19; 10:21; 13:14; Pa 89:21. † 13:24 13:24 Mar 1:4; Luk 3:3 † 13:25 13:25 a Jə 1:20; b Mat 3:11; Mar 1:7; Luk 3:16; Jə 1:27 § 13:25 13:25 Jə 1:20,27; Mat 3:11; Luk 3:16 † 13:28 13:28 Mat 27:22,23; Mar 15:13,14; Luk 23:21-23; Jə 19:15 † 13:29 13:29 Mat 27:57-61; Mar 15:42-47; Luk 23:50-56; Jə 19:38-42 * 13:29 13:29 Mat 27:22; Mar 15:13,42; Luk 23:21,50; Jə 19:15. † 13:31 13:31 Knj 1:3 † 13:35 13:35 Pa 16:10; Eja 55:3 ‡ 13:36 13:36 1Ng 2:10 § 13:41 13:41 Aba 1:5

ra-dé n̄a adi 'pa takobi k̄i Pol 'mbati-né ta liə. ⁴⁶ Beba Pol-je k̄i Barnabasi d'idə-dé ta k̄i mēnda kay 'panè: «Ooi bè, s̄əi bá lé, t̄o k̄do kadi toki pa ta lə Lubə kadi-si kete m̄oki. Ngà kosi k̄i s̄əi osi ta lé ngərəngi ə s̄əi ya ooi r̄o-si k̄i dow-je k̄i 'tuwə kiskəm k̄i sartagangi kin al ngà lé, bá je j'təl-né kəm-ji r̄o dow-je-ti k̄i 'to jipi-je al tin. ⁴⁷ Beba né k̄i 'Babe un ndu d̄o-ti kadi j'ra ən:

“M̄a m'ində-i kadi 'to londógi lə gin dow-je k̄i 'to jipi-je al.

K̄do kadi ɔw k̄i ta kaji njal 't̄eɣ-né ngangi d̄onangi-ti*.”»

⁴⁸ Ngà loki d̄e k̄i 'to jipi-je al, d'oo ta kinlé, r̄o-dé n̄əl-dé adi 'piti ta lə 'Babe Lubə. D̄e k̄i kiskəm k̄i sartagangi t̄o k̄do ta lə-dé lé, 'təl njékadm̄eɣ-je. ⁴⁹ Beba ta lə 'Babe sane k̄i go d̄onangi lə-dé kin lay. ⁵⁰ Ngà jipi-je 'sulə dené-je k̄i 'to jipi t̄ə-je k̄i 'to dow-je k̄i boy-boy rəm, 'sulə dow-je k̄i boy-boy k̄i meɣ bebo-ti adi d'ulə kəm Pol-je k̄i Barnabasi ndoo, bá 'tubə-dé k̄ogi d̄onangi-ti lə-dé rəm t̄o. ⁵¹ †Beba Pol-je k̄i Barnabasi 'tində kodi k̄i n̄ja-dé-ti k̄i d̄o-dé-ti ə d'ɔti d'ɔw bebo Ikoniyom-ti. ⁵² Ngà njéndó né-je k̄i meɣ bebo Antiosi-ti lé, r̄o-dé n̄əl-dé n̄a rəm, bá Ndil k̄i aa njay rusi meɣ-dé rəm t̄o.

14

Pol k̄i Barnabasi d'ɔw bebo Ikoniyom-ti

¹ Pol-je k̄i Barnabasi d'ɔw k̄əykəwn̄a-ti lə jipi-je k̄i meɣ bebo Ikoniyom-ti t̄o. D̄e 'ndó dow-je né sar ya adi jipi-je k̄i greki-je k̄i 't̄o nduy-nduy ya d'adi meɣ-dé Jeju. ² Ngà dow-je k̄i n̄á-je dan jipi-je-ti k̄i 'to njém̄eɣndə-je lé, 'sulə dow-je k̄i 'to jipi-je al kadi 'ra njékadm̄eɣ-je maji al. ³ Pol-je k̄i Barnabasi d'isi meɣ bebo Ikoniyom-ti ndo asi ta-ti b̄əy. D̄e d'ində meɣ-dé d̄o 'Babe-ti adi 'pa ta k̄i mēnda kay. Beba 'Babe adi-dé t̄ogi adi 'ra-né né-je k̄i t̄o b̄əl-b̄əl, k̄i né-je k̄i toji adi dow-je 'gə k̄i ramaji lə Lubə k̄i Pol-je k̄i Barnabasi d'ilə mb̄e-é lé, t̄o ta k̄i t̄əgr̄o-ti ya. ⁴ Beba kosi dow-je k̄i meɣ bebo-ti 'gāngi-n̄a lo joo: D̄e k̄i n̄á-je d'á go jipi-je-ti, ngà d̄e k̄i dan-ti-je d'á go njékowkulə-je-ti t̄o. ⁵ Jipi-je k̄i dow-je k̄i 'to jipi-je al, d'ində ndi-dé nati k̄i 'boy-je lə-dé, k̄do kadi d'adi k̄o Pol-je k̄i Barnabasi rəm, k̄do kadi 'tilə-dé k̄i ər 't̄əl-dé rəm t̄o. ⁶ Rəmə ta-é usi mbi Pol-je-ti, adi d'ay d'ɔw 'b̄oȳo r̄o-dé bebo Listrə-ti, k̄i bebo Derbi-ti k̄i to bebo-je k̄i d̄onangi Likaoni-ti, k̄i nganbe-je k̄i ḡəɔ d̄o-dé. ⁷ D'ilə mb̄e Poyta k̄i Maji lo-je-ti kinlé t̄o.

Pol-je k̄i Barnabasi d'ɔw bebo Listrə-ti

⁸ Dingəm k̄are k̄i nj̄enj̄akoy isi meɣ bebo Listrə-ti n̄ɔɔ. Ə to dingəm k̄i n̄ja-é oy lo koji-é-ti n̄u adi nj̄iȳə n̄ja k̄are al. ⁹ E isi oo ta k̄i Pol isi pa. Loki Pol oo-é ḡər̄ər̄é lé, oo k̄i kadm̄eɣ liə lé, asi kadi adi-é lapiya. ¹⁰ Ngà bá pa siə ta k̄i ndi-é k̄i boy panè: «'I taá, 'á d̄o n̄ja-i-ti njururu!» Rəm̄ə dingəm lé ubə nangi rati ya i taá nj̄iȳə. ¹¹ Loki kosi dow-je d'oo né k̄i Pol ra kinlé rəm̄ə, 'pa ta k̄i ndi-dé k̄i boy k̄i ta Likaoni 'panè: «Magi-je 'təl r̄o-dé dow-je-ti, d'ur nangi dan-ji-ti!» ¹² D̄e 'ba Barnabasi «Jəsi» ə 'ba Pol «Ermesi» k̄do Pol bá to nj̄epata. ¹³ Nj̄əgugn̄é lə magi «Jəsi» k̄i to magi k̄i k̄əy liə t̄o tarəbi k̄ow meɣ bebo-ti lé, ree k̄i b̄əbi mangi-je, k̄i puti kagi-je tak̄əy pole magi-ti lé. Beba d̄e k̄i kosi dow-je 'ndigi kilə m̄əsi nangi kun-né ta Pol-je k̄i Barnabasi lé. ¹⁴ Ngà loki njékowkulə-je k̄i joo kin d'oo ta-é lé, 'gāngi kubi-je k̄i r̄o-dé-ti ə d'ay d'ur dan kosi dow-je-ti k̄i k̄əɔ ta-dé-ti 'panè: ¹⁵ «Kam̄a-je! 'Rai né kin bè k̄do ri? Je lé, j'to dow madi-si-je ya t̄o! Poyta k̄i Maji k̄i j'ilə mb̄e-é j'adi-si lé, to ta lə kadi in̄əi magi-je k̄i kare bè kin k̄ogi, ə 'reei k̄i r̄o Lubə-ti k̄i Nj̄ekisi kəm, Nj̄era d̄or̄a k̄i d̄onangi, k̄i babo k̄i né-je lay k̄i t̄o-ti†. ¹⁶ D̄ogangi b̄al-je-ti k̄i d̄əɔ kete lé, ɛ in̄ə gin dow-je lay adi n̄á-n̄á ya un r̄əbi liə-liə. ¹⁷ B̄e ya k̄arè, Lubə lé, in̄ə ta toji-si r̄o-é meɣ ramaji-je-ti liə al: E adi ndi i d̄or̄a-ti ədi d̄onangi-ti n̄əm, ə adi kandi né-je t̄eɣ k̄i n̄ay-é n̄ay-é, ɛ adi-si n̄ekuso rəm, bá adi r̄on̄əl rusi meɣ-si rəm t̄o.» ¹⁸ Lé njékowkulə-je 'pa-né ta-je kin bè ya k̄arè, lo kadi d'ɔgi dow-je lo kilə m̄əsi nangi kun-né ta-dé lé, ngà n̄a.

¹⁹ Go-ti ḡogi rəm̄ə, jipi-je k̄i d'i bebo Ikoniyom-ti rəm, bá bebo Antiosi-ti k̄i d̄onangi Pisi-ti 'ree 'sulə dow-je, adi 'tilə Pol k̄i ər; ə 'nd̄or̄-é d'ɔw d'ilə-é gidi bebo-ti, adi d̄e 'gir toki ɛ oy ngà. ²⁰ Ngà loki njéndó né-je 'k̄əw-n̄a k̄i d̄o-é-ti lé, ɛ ubə nangi i taá t̄əl ɔw meɣ bebo-ti ḡogi. Lo aa go-ti lé, d̄e k̄i Barnabasi d'ɔw bebo Derbi-ti.

Pol k̄i Barnabasi 'təl d'ɔw bebo Antiosi-ti k̄i d̄onangi Siri-ti ḡogi

²¹ Pol-je k̄i Barnabasi d'ilə mb̄e Poyta k̄i Maji meɣ bebo Derbi-ti, adi dow-je n̄a ya 'təl njéndó né-je. Beba d̄e 'təl 'ree bebo Antiosi k̄i d̄onangi Pisi-ti, k̄i bebo Listrə-ti, k̄i bebo Ikoniyom-ti ḡogi. ²² D̄e d'ulə dingəm meɣ njéndó né-je-ti kadi d'uwə r̄o-dé ngà ə d'á d̄o n̄ja-dé-ti meɣ kadm̄eɣ-ti lə-dé rəm 'panè: «J'a kindəi dan k̄o k̄i n̄a gangi b̄əy bá,

* 13:47 13:47 Eja 49:6 † 13:51 13:51 Mat 10:14; Mar 6:11; Luk 9:5; 10:11

* 14:11 14:11 Knj 28:6 † 14:15

14:15 Pa 146:6 ‡ 14:17 14:17 Pa 147:8

j'a tɛɛi kɔbɛ-ti lə Lubə.» ²³ Dan njékəwnə-je-ti kɪ rá-rá kɪ d'ow-ti lé, dɛ mbəti 'ngatɔgi-je d'adi-dé ə 'pa ta kɪ Lubə kɪ kɔgi rɔ nékuso kɪ man kəy d'ulə-dé-né mɛɛ ji 'Babɛ-ti kɪ d'adi-é mɛɛ-dé lé.

²⁴ Bɛba dɛ d'ində dɔnangi Pisidi 'gangi 'ree dɔnangi Pampili-ti. ²⁵ Dɛ d'ilə mbɛ Poyta kɪ Maji lə Lubə mɛɛ bɛbo Pɛrje-ti, ngá bá d'ow mɛɛ bɛ-ti kɪ Atali. ²⁶ Lo-é-ti kinlé, dɛ d'al mɛɛ bato-ti 'təl d'ow bɛbo Antiosi-ti gogi, lo-ti kɪ ndɔki d'ulə-dé mɛɛ ji Lubə-ti adi ramaji liə ra sɛ-dé adi 'tol-né ta kullə lə-dé lé. ²⁷ Loki 'ree 'tɛɛ mɛɛ bɛbo Antiosi-ti lé, dɛ mbɔ njékəwnə-je ə d'or-dé poy né-je lay kɪ Lubə ra kɪ takul-dé rəm, bá d'or-dé poy tarəbi kɪ Lubə tɛɛ adi dow-je kɪ 'to jipi-je al kàrè d'adi mɛɛ-dé lé to. ²⁸ Pol kɪ Barnabasi d'isi nɔ dɔkaglo asi tati kɪ njéndó né-je.

15

Kingə-nə kɪ boy kɪ mɛɛ bɛbo Jorijalɛm-ti

Gal 2:1-9

¹ Dingəm-je kɪ dan-ti-je d'ij dɔnangi Jude-ti 'ree mɛɛ bɛbo Antiosi-ti, 'ndó né njékadmɛɛ-je 'panɛ: «Kinə d'ijə-si ganjangi kɪ go nékɔbɛ-ti lə Moiyiji al lé, a kaji ndə al.» ² Ngá Pol-je kɪ Barnabasi ndigi sɛ-dé al, adi naji-nə ta dɔ-ti nə bɛ. Bɛba d'adi Pol-je kɪ Barnabasi rəm, dow-je kɪ náj-je kɪ dan-dé-ti kɪ mɛɛ bɛ-ti kɪ Antiosi d'ow bɛbo Jorijalɛm-ti kɔ kɪ kində ta-é nɔ njékowkulə-je-ti, kɪ nɔ 'ngatɔgi-je-ti. ³ Njékəwnə-je kɪ bɛbo Antiosi-ti d'osi kuti-dé lo kow mba-ti lə-dé kinlé. Ta lə dow-je kɪ 'to jipi-je al, kɪ d'adi mɛɛ-dé lé, dɛ d'or poy-é taá-taá d'ində-né dan bɛ-je kɪ dɔnangi Penisi-ti kɪ dɔnangi Samari-ti 'gangi adi njékadmɛɛ-je lay kɪ d'oo ta-é lé, rɔ-dé nəl-dé nə. ⁴ Loki 'ree tɛɛ bɛbo Jorijalɛm-ti lé, njékəwnə-je, kɪ njékowkulə-je, kɪ 'ngatɔgi-je d'uwə-dé kɪ rɔ-dé-ti adi d'or-dé poy né-je lay kɪ Lubə ra sɛ-dé lé. ⁵ Ngá rəmə dow-je kɪ dan-ti-je kɪ 'to njékun go né ndó lə Parisi-je kɪ d'adi mɛɛ-dé Jeju lé 'panɛ: «Dow-je kɪ 'to jipi-je al, kɪ d'adi mɛɛ-dé lé, d'a kijə-dé ganjangi rəm, d'a kində dɔ-dé-ti kadi 'təl rɔ-dé go ndukun-je-ti lə Moiyiji rəm bane.» ⁶ Bɛba njékowkulə-je, kɪ 'ngatɔgi-je d'uwə dɔ-nə kɔo ta-é.

⁷ †Loki dow-je 'naji-nə ta dɔ-ti nə lé, Piyər i taá panɛ: «Ngankɔ-m-je, sɔi 'gəi maji kɪ mɔ lé Lubə mbəti-m dan-si-ti kete low kɔo kadi m'ilə mbɛ rɔ dow-je-ti kɪ 'to jipi-je al, kɔo kadi d'oo Poyta kɪ Maji ta-m-ti ə d'adi-né mɛɛ-dé Jeju to. ⁸ †Bɛba Lubə kɪ to njɛgə mɛɛ dow-je lé, ndigi sɛ-dé dɔ-ti adi ɛ adi-dé Ndil kɪ aa njay titi-nə kɪ ɛ adi-ji-né lé bɛ to.* ⁹ †Jəi sɛ-dé-je lé, Lubə ɔr kəm dow al; bɛba loki dɛ d'adi mɛɛ-dé lé, ɛ togi mɛɛ-dé adi aa njay. ¹⁰ Kɔo ri ə sɔi 'nəi Lubə wa? Nékuti kɪ ɔy kɪ ka-ji-je kàrè d'asi kuti al rəm, jəi kàrè 'təsi kuti al rəm, ya 'ndigi kindəi dɔ njéndó né-je-ti kɔo ri wa? ¹¹ †Jəi lé, j'gəi maji kɪ tɔgrɔ-ti ya j'aji kɪ takul ramaji lə 'Babɛ Jeju. Dɛ kàrè, bɛ ya tɔ ə d'aji-né to.»

¹² †Loki ɛ pa bɛ rəmə, dow-je lay ya d'isi dɔ-nə-ti ndingi. 'Yəl mbi-dé d'oo-né ta-je kɪ Pol-je kɪ Barnabasi d'isi d'idə-dé sobi dɔ né-je kɪ toji tɔgi Lubə, kɪ né-je kɪ tɔ bəl-bəl kɪ Lubə ra kɪ takul-dé dan dow-je-ti kɪ 'to jipi-je al lé. ¹³ Loki Pol-je kɪ Barnabasi 'pa ta lay rəmə, Jaki un ta ə panɛ: ¹⁴ «Ngankɔ-m-je, 'yəli mbi-si ooi-né ta lə-m! Kəm rəbi kɪ Lubə ra-né né lo kulə gin-é-ti rɔ dow-je-ti kɪ 'to jipi-je al, bá ɛ mbəti-né dɔnang-dé-ti kɔo kadi 'to dow-je liə lé, Simɔ un kuti-é ɔr berere-berere lay†. ¹⁵ Ta-je lə njɛpata-je kɪ ta Lubə-ti ɔw nati kɪ ta kinlé, kɔo 'ndangi mɛɛ mbete-ti kɪ aa njay 'panɛ:

¹⁶ †“Go né-je-ti kinlé, mɔ Lubə ya m'a təl ree ra kəykubi lə Dabidi kɪ jɔrɛ nangi kin gogi, Lo-é-je kɪ tuji lé m'a təl ra gogi, Rəm m'a təl tɔsi taá gogi.

¹⁷ Kɔo kadi ndəgi dow-je 'sangi nja 'Babɛ rəm, bá gin dow-je lay kɪ 'to jipi-je al kɪ m'ba-dé kadi 'to dow-je lə-m lé, d'a sangi nja-m to.

¹⁸ †Babɛ Lubə kɪ njɛgə né-je liə low lə low-je nɔ ya sartangani lé, bá pa bɛ.†”»

¹⁹ †«Gin-é kin bá, dow-je kɪ dan dow-je-ti kɪ to jipi-je al, kɪ d'ingə panjiyə-dé-je kɪ maji al kɔgi ə 'ree rɔ Lubə-ti lé, mɔ m'ndigi kadi dow ində né kɪ ɔy kɪ rangi dɔ-dé-ti al ngá. ²⁰ Ngá kadi toki ndangi mbete kidə-dé-né kadi d'uso dɔ-je kɪ dow-je 'təl 'pole-né magi-je al rəm, dɔ-je kɪ d'oy yo kuburu kàrè kadi d'uso al rəm, kadi d'uso məsi dɔ al rəm, bá kadi d'or rɔ-dé kɔgi mɛɛ kaya-ti rəm to. ²¹ Kɔo Ndukun lə Moiyiji kinlé, low nɔ ya njéndó dow-je ndukun-je, d'isi mɛɛ bɛbo-ti kɪ rá-rá, adi 'ndó dow-je kɪ ndɔ taakoo-je lə jipi-je lay, mɛɛ kəykəwnə-je-ti lə-dé.»

§ 14:24 14:24 Knj 13:14 † 15:7 15:7 Knj 10:1-43 † 15:8 15:8 Knj 10:44; 2:4 * 15:8 15:8 Knj 10:44; 11:15 † 15:14 15:14 Mat 4:18 † 15:18 15:18 Amo 9:11 § 15:20 15:20 Tɛt 34:15; Mbl 17:10; 18:6

Mbete kí d'ulə-né d'adi njékadmeje kí 'to jipi-je al

²² Njékwokulə-je, kí 'ngatögi-je, kí njékəwnə-je lay ya d'un ndu-dé kɔɔ kadi 'mbəti dow-je dan-dé-ti kadi d'ulə-dé nati kí Pol-je kí Barnabasi meɛ bebo Antiosi-ti. Beba 'mbəti Judi kí 'ba-é Barsabasi, kí Silasi kí 'to dow-je kí njékadmeje d'un ta-dé ya joo lay. ²³ Ta kí 'ndangi meɛ mbete-ti d'adi-dé ji-dé-ti lé ɛn:

«Je njékwokulə-je, kí 'ngatögi-je, kí njékadmeje lay ya j'ndangi mbete kin j'adi-si səi kí 'toi jipi-je al kí 'təli njékadmeje kí isi meɛ bebo Antiosi-ti, kí ɔnangi Siri-ti, kí ɔnangi Silisi-ti, j'ra-si-né lapiya. ²⁴ Je j'oo poy dow-je kí d'i dan-ji-ti nɛ d'ow 'pa ta 'təl-né ɔ-si, bá d'ulə-né bəl meɛ-si-ti rəm tɔ. Dowbɛ-je kinlé, to je bá j'un ndu j'ulə-dé-né al ya sar. ²⁵ Beba je j'ində ndi-ji nati lay, j'mbəti dingəm-je j'ulə-dé-né rɔ-si-ti nati kí Pol-je kí Barnabasi kí 'to dow-je kí j'ində-dé dan kəm-ji-ti. ²⁶ Dɛ lé 'to dow-je kí d'ilə rɔ-dé kɔɔ kɔɔ ri 'Babe lə-ji Jeju Kristi. ²⁷ J'adi Judi-je kí Silasi d'ow sə-dé nati, kɔɔ kadi dɛ ya d'idə-si ta-je kí j'ndangi meɛ mbete-ti kinlé kí ta-dé tɔ. ²⁸ Kɔɔtələ Ndil kí aa njay rəm, je ya rəm lé, j'ndigi kändə né kí ɔy kí rangi ɔ-si-ti kore-né j'ndi kɔɔ kí kadi 'rai ya tá kin al ngá. Né-je kí tɔ kadi 'rai ya tá lé ɛn: ²⁹ Səi a kusoi dɔ-je kí 'pole-né magi-je al rəm, a kusoi məsi dɔ al rəm, dɔ kí ɔy yo kubru kərə a kusoi al rəm, bá səi a rai kaya al rəm tɔ. Né-je kin bá, səi a kɔri rɔ-si meɛ-é-ti kɔɔ. Lapiya lə-si ə ndo kí rangi-ti.»

³⁰ Dow-je kí 'mbəti-dé d'ulə-dé lé, d'ɔti d'ow. Loki d'ow 'teɛ meɛ bebo Antiosi-ti lé, 'ba kosi njékadmeje d'adi-dé mbete lé. ³¹ Loki 'ndó mbete-é d'adi kosi njékəwnə-je lé, rɔ-dé nəl-dé nɔ kɔɔ ta dingəm kí d'ulə meɛ-dé-ti meɛ mbete-ti kinlé. ³² Judi-je kí Silasi kí 'to njépata-je kí ta Lubə-ti tɔ lé, 'pa ta-je nɔ-nɔ d'ulə-né dingəm meɛ njékadmeje-ti rəm, bá 'mbusi-né nja-dé rəm tɔ. ³³ Dɛ 'ra ndo asi tati lo-é-ti nɔɔ, ngá bá njékadmeje d'ində-dé kadi 'təl kí lapiya d'ow rɔ njékulə-dé-je-ti lé gogi ³⁴ [Bɛ ya kərə, Silasi panɛ n'a kisi, adi təl isi nɔ.]^{*} ³⁵ Ngá Pol-je kí Barnabasi d'isi meɛ bebo Antiosi-ti. D'ində rɔ-dé nati kí dow-je kí rangi nɔ, 'ndó dow-je ta lə 'Babe rəm, bá d'ilə mbɛ Poyta kí Maji liə rəm tɔ.

Mba kí njékungi joo kí Pol ɔw kɔɔ mbɛ Poyta kí Maji

Ta lə gáŋgi-nɔ lə Pol-je kí Barnabasi

Gal 4:13-15

³⁶ Ndo-je kí rangi go-ti ngá bá Pol idə Barnabasi panɛ: «Adi j'təl j'ow gogi j'gɔ njékadmeje-je kí meɛ bebo-je-ti lay kí ndoki j'ilə mbɛ ta lə 'Babe-ti lé j'oo se d'isi ban ngá wa.» ³⁷ Barnabasi ndigi kadi ja kí ri gagi-é lə Marki ɔw sə-dé nati, ³⁸ 'ngá Pol ndigi kadi ɔw sə-dé al, kɔɔ ndoki kete ɔsi təl go-dé-ti ɔnangi Pampili-ti, adi dan-dé lo kullə-ti lə-dé al.[†] ³⁹ Beba ndi-dé al-nɔ nɔ, adi 'gáŋgi-nɔ lo joo. Barnabasi un Marki kəm-é-ti ə d'al meɛ bato-ti d'ow kí ɔnangi Sipurə-ti kí tɔ dan ba-ti. ⁴⁰ Rəmə Pol mbəti Silasi ə njékadmeje-je 'dɛi kadi ramaji lə 'Babe nɔy sə-dé, ngá bá d'un rəbi d'ow tɔ. ⁴¹ Dɛ d'ow ɔnangi Siri-ti, kí ɔnangi Silisi-ti 'mbusi nja njékəwnə-je ɔ kadmeje-ti lə-dé.

16

Timote dan Pol-je kí Silasi

¹ Pol ɔw teɛ meɛ bebo Dərbi-ti kí bebo Listrə-ti. Meɛ bebo Listrə-ti lé, njéndó né káre kí ri-é lə Timote isi titi nɔɔ. E to ngon lə jipi madi kí dené kí təl njékadmeje, ngá bəbi-é bá to greki.[†] ² Njékadmeje-je kí d'isi bebo Listrə-ti kí bebo Ikoniyom-ti 'pa ta liə maji nɔ. ³ Pol ndigi kadi Timote ɔw siə nati. Beba e ijə-é ganjangi, kɔɔtələ jipi-je d'isi ɔnangi-é-je-ti kinlé nɔɔ. Dɛ lay ya 'gə kí bəbi Timote lé, to greki.^{*} ⁴ Meɛ bebo-je kí Pol-je kí Silasi d'ow-ti lé, dɛ 'pa tɔ ndu njékwokulə-je kí 'ngatögi-je kí bebo Jorijaləm-ti lé, d'adi dow-je d'oo, kɔɔ kadi 'təl rɔ-dé go-ti.[†] ⁵ Njékəwnə-je d'uwə rɔ-dé ngá meɛ kadmeje-ti lə-dé rəm, bá kɔr-dé usi ɔ madi-é-ti kí ndo-é ndo-é rəm tɔ.

Kow Pol ɔnangi Maseduwan-ti

⁶ Loki Ndil kí aa njay ɔgi-dé kadi 'pa ta lə Lubə ɔnangi Aji-ti lé, dɛ d'ində ɔnangi Piri ki ɔnangi Galati 'gáŋgi. ⁷ Ngá loki 'ree 'teɛ ngosi kí ɔnangi Misi lé, dɛ 'nɔ kadi d'ow ɔnangi Bitini-ti, ngá Ndil Jeju adi-dé tarəbi al. ⁸ Beba dɛ d'ində ɔnangi Misi 'gáŋgi d'ow bebo Troasi-ti. ⁹ Lo-é-ti kin bá, ndo rəmə, né ra Pol toki nɔ bɛ, adi oo dow káre kí to dow kí ɔnangi Maseduwan-ti ɔ kí nja-é taá ə nɔ ta-é-ti panɛ: «Ree ɔnangi

^{*} **15:34** 15:34 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto meɛ mbete-je-ti kí ɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi kí ji-dé kí ta greki. [†] **15:38** 15:38 Knj 13:13 [†] **15:38** 15:38 Knj 13:13 [†] **16:1** 16:1 Knj 14:8-21 ^{*} **16:3** 16:3 Timote lé, kɔɔ-é to jipi adi jipi-je d'oo-é kí jipi tɔ. Gin-é kin bá Pol ija-é-né ganjangi, nɛ jipi-je d'a kí mbati ta liə. Ngá dow-je kí 'to jipi-je al kí d'adi meɛ-dé Jeju lé, Pol ndigi kadi d'ija-dé ganjangi al. [†] **16:4** 16:4 Ta kí sobi ɔ ndu kí njékwokulə-je kí 'ngatögi-je kí bebo Jorijaləm-ti, d'un lé 'oo Knj 15:20-29.

Maseduwan-ti, 'ree ra sə-ji!»¹⁰ Go né-ti kí ra Pol toki ni bè lé, tajinati nè ya, je j'sangi kdo kow donangi Maseduwan-ti, kdo j'gə maji kí Lubə ɓa-ji, kadi j'ow j'ilə mbɛ Poyta kí Maji j'adi dow-je kí donangi-é-ti kinlé.

Dené káre kí ri-é lə Lidi adi mɛɛ-é Jeju

Plp 1:1-11,27-30

¹¹ Je j'al mɛɛ bato-ti mɛɛ bebo Troasi-ti, j'un njururu do-ji kí Samotrasi kí to donangi kí tò dan babo-ti, ə lo aa go-ti lé, j'ow j'tɛɛ bebo Neapolisi-ti. ¹² J'i tin, j'ow mɛɛ bebo Pilipi-ti kí to bebo kí dɔsɔy kí donangi Maseduwan-ti kí to beko lə dow-je kí Róm. Je j'ra ndo-je mɛɛ bebo-ti kinlé.

¹³ Beba ndo taakoo-ti lə jipi-je lé, j'tɛɛ mɛɛ bebo-ti j'ow ta ba-ti, kdo j'gir j'pané lo-é-ti kinlé, j'a kingə lo kí jipi-je d'isi 'pa ta kí Lubə titi-titi. Loki j'ow j'tɛɛ lé, je j'isi nangi ə j'pa ta kí dené-je kí 'kəw-nə lo-é-ti lé. ¹⁴ Kí káre dan dené-je-ti kubi-é lə Lidi. Ə ɛ to njəbəl Lubə. Ə to dené kí mɛɛ bebo Tiyatir-ti rəm, ɓa to njəra gati kubir-je kí kər yəl-əyəl kí là-é n̄a rəm. Dené kinlé, isi oo ta kí Pol isi pa, ə 'Babe adi kəm-é ijə do-ti, adi ɛ yəl mbi-é maji oo-né ta kí Pol isi pa lé. ¹⁵ Beba 'ra-é batəm kə dɛ kí mɛɛ kəy-ti liə[‡]. Ngá ɓá ɛ ɓa-ji pané: «Kí ngosné səi 'gəi kí m̄a m'adi mɛɛ-m 'Babe ngá kinlé, 'reei isi mɛɛ kəy-ti lə-m.» Ə ra sar adi j'ow siə.

D'uwə Pol-je kí Silasi dangay-ti bebo Pilipi-ti

¹⁶ Ndo káre bè, loki j'isi j'ow lo pa ta-ti kí Lubə rəmə, ngonnjékullə kí dené káre bè tilə kəm-ji. Ə lé ndil kí maji al isi mɛɛ-é-ti; ndil kí maji al lé, adi-é ndɔ né, adi néndɔ liə kinlé, ingə-né né n̄a adi 'ɓa-é-je. ¹⁷ Ə ndole go-ji, je kí Pol-je, ə tur kə go-ji-ti taá-taá pané: «Dingəm-je kinlé, 'to ngannjékullə-je lə Lubə kí njəkisi taá dɔrɔ-ti nu! Dɛ d'ilə mbɛ ta kí sɔbi do rəbi kaji d'adi-si!» ¹⁸ Ngonnjékullə kí dené lé, ra né kinlé bè-bə ya ndo n̄a. Beba ta tɔl ta-é-ti rəmə, wɔngi ra Pol adi təl ndángi ndil kí maji al lé pané: «Kí ri Jeju Kristi, m'idə-i kadi 'tɛɛ mɛɛ-é-ti kɔgi!» Rəmə tajinati nè ya, ndil kí maji al lé tɛɛ mɛɛ-é-ti kɔgi ya tɔ. ¹⁹ Ngá loki dow-je kí 'to 'ɓa ngonnjékullə kí dené kinlé, d'oo kí nékingə né lə-dé goto ngá lé, dɛ d'uwə Pol-je kí Silasi 'ndɔr-dé d'ow sə-dé pandangi lo-ti, n̄ɔ njékɔbe-je-ti. ²⁰ Dɛ d'ow sə-dé n̄ɔ njégangta-je-ti ə d'idə-dé 'pané: «Dingəm-je kinlé, 'junglu mɛɛ bebo lə-ji n̄a. ²¹ Dɛ 'to jipi-je rəmə, 'ndó-ji je dow-je kí Róm, nékɔbe-je, kí tò kadi je j'a ndigi do-ti al, ɓá j'a təl rɔ-ji go-ti al rəm tɔ.»

²² Beba kosi dow-je 'buki-n̄a do-dé-ti d'uwə-dé, ə njégangta-je d'adi dow-je 'tɔr kubi kí rɔ Pol-je-ti kí Silasi ngá ɓá, d'un ndu adi 'tində-dé. ²³ Loki 'tində-dé mbuki-mbuki lé, d'ungí-dé dangay-ti ə d'idə njəngəm dangay-je kadi ngəm-dé maji. ²⁴ Beba loki njəngəm dangay-je ingə ndu kin bè lé, ɛ ungi-dé mɛɛ kəy dangay-ti kí duni nu ə ilə-dé kagi.

²⁵ Beba dan lo bapi rəmə Pol-je kí Silasi 'pa ta kí Lubə rəm, d'usi pa 'tɔy-é-né adi dangay-je d'oo ndi-dé ndi-dé. ²⁶ Tajinati nè ya, donangi yəy sar adi gin kəy dangay yəy buki-buki. Rəmə lo-é-ti nè ya takəy dangay-je tɛɛ lay, ɓá dangay-je lay ya sil-je kí 'tilə-dé lé, gay wɔgrɔ-wɔgrɔ rəm tɔ. ²⁷ Loki njəngəm ta dangay-je i taá do ɓi-ti rəmə, ɛ oo takəy-je tɔ tagra lé, ɔr kiyarɔ mɛɛ saba-é-ti kdo tɔl rɔ-é, kdo ɛ gir kí dangay-je d'ay-n̄a. ²⁸ Ngá Pol ilə ɓobi ndi-é nangi pané: «Tuji rɔ-i al! Je lay ya j'isi nè!» ²⁹ Beba njəngəm dangay-je lé, dɛji pər, ay ngɔdi ur kəy dangay-ti ə usi nangi nja Pol-je-ti kí Silasi kí rɔ dadi. ³⁰ Go-ti, adi-dé 'tɛɛ ndaa-ti ə dɛji-dé pané: «'Ba-m-je, ri ɓá m'a ra kdo kingə-né kaji wa?» ³¹ Dɛ d'ilə-é-ti 'pané: «'Adi mɛɛ-i 'Babe Jeju ə a kaji, i kí dɛ kí mɛɛ kəy-ti lə-i.» ³² Beba dɛ 'pa ta lə 'Babe d'adi-é rəm, d'adi dow-je kí mɛɛ kəy-ti liə lay tɔ. ³³ Dɔkadi-é-ti, ndɔo dan lo-ti n̄ɔɔ ya, njəngəm dangay-je lé, ɔr-dé ow togi ta dò-je lə-dé, ə tajinati nè ya 'ra-é batəm nati kí dow-je lay kí mɛɛ kəy-ti liə.^S ³⁴ Go-ti, ɛ ow kí Pol-je kí Silasi mɛɛ kəy-ti liə, ə adi-dé nékuso. Dingəm kinlé, dɛ kí njənoji-je liə lay ya 'ra rɔnəl n̄a, kdotalə kadi kí d'adi mɛɛ-dé Lubə.

³⁵ Ngá loki lo aa rəmə, njégangta-je lé, d'ulə ngannjékullə-je lə-dé rɔ njəngəm dangay-je-ti 'pané: «'Inə dingəm-je kinlé taá.» ³⁶ Njəngəm dangay-je lé, idə Pol pané: «Njégangta-je lé, d'idə-m kadi m'inə-si taá ɔn ɔ 'tɛɛi, ə owi kí lapiya.» ³⁷ Ngá Pol idə ngannjékullə-je lé pané: «Dɛ d'adi 'tində-ji mbuki-mbuki takəm kosi dow-je-ti rəm, 'gangi ta al ya d'ungí-ji dangay-ti, je kí j'to ngan njébe-je kí Róm, rəmə kí nè kin 'ndigi kinə-ji taá kí go ngəy wa? A tɔ bè ndə al. ɔwi idəi-dé, adi dɛ ya 'ree d'inə-ji taá.*» ³⁸ Beba ngannjékullə-je lə njégangta-je lé, 'təl d'ow gɔgi d'idə-dé ta-je kinlé. Ngá loki dɛ 'gə kí Pol-je kí Silasi 'to ngan njébe-je kí Róm lé, ɓəl tɔl-dé. ³⁹ Beba dɛ 'təl 'ree n̄ɔ-dé-ti, 'ree 'dɛji-dé mɛɛ sɔl, ngá ɓá d'adi-dé 'tɛɛ dangay-ti, ə 'dɛji-dé kadi 'tɛɛ mɛɛ bebo-ti lé

kɔgi. ⁴⁰ Ngà loki 'teɛ dangay-ti lé, d'ow kəy lə Lidi, d'oo njékadmɛɛ-je, ə d'ulə dingəm mɛɛ-dé-ti ngá bá d'ɪ d'ow lo lə-dé bəy.

17

Pol kɪ Silasi mɛɛ bebo Tesaloniki-ti

1Te 1; 2:1-16

¹ Pol-je kɪ Silasi d'ində donangi Ampipolisi kɪ donangi Apoloni 'gangi ə 'teɛ mɛɛ bebo Tesaloniki-ti. Jipi-je d'ow kɪ kəykəwnə lə-dé lo-é-ti kinlé nɔɔ. ² Pol ow mɛɛ kəykəwnə-ti lə jipi-je lé, titi kɪ ɛ ow-né kete-kete. Ndo taakoo-je kɪ ɔsi go-nə go-nə mutə lé, ɛ ow naji sə-dé ta do ta-je-ti kɪ mɛɛ mbete-ti kɪ aa njay. ³ Ɛ ɔr-dé mɛɛ ta kɪ tɔ mɛɛ mbete-ti kɪ aa njay toji-dé-né kɪ Kristi lé, à kingə kɔ sar koy-né, ə à tosi ndəl kində lo teɛ. Ɛ idə-dé pané: «Jeju kɪ m'pa ta liə m'adi-si lé, ɛ ya to Kristi* lé.» ⁴ Jipi-je kɪ dan-ti-je kɪ mbunə-dé-ti 'ree 'gə kɪ to ta kɪ tɔgrɔ-ti, adi d'ində rɔ-dé nati kɪ Pol-je kɪ Silasi rəm, bá kosi greki-je nɔ kɪ 'to njəbəl Lubə, bá dené-je kɪ 'to dow-je kɪ boy-boy kərə d'ində rɔ-dé nati sə-dé rəm to. ⁵ Rəmə jangi ra jipi-je nɔ. Beba dɛ 'kəw dow-je kɪ dan-ti-je kɪ njəkilə kɪ kagi rəbi 'sulə-dé 'junglu-né tagir lə dow mɛɛ be-je. Dɛ d'ow mɛɛ kəy-ti lə Jaso, 'sangi kadi d'uwə Pol-je kɪ Silasi d'ow sə-dé ndaa-ti nɔ dow-je-ti. ⁶ Ngà loki dɛ d'ingə-dé al lé, 'ndor Jaso kɪ njékadmɛɛ-je kɪ dan-ti-je d'ow sə-dé nɔ njégangta-je-ti kɪ kəə ta-dé-ti taá-taá 'pané: «Dingəm-je kin kɪ 'to njéjunglu kisi maji lə dow-je lo lay kɪ donangi-ti nɛ lé, dɛ 'ree teɛ nɛ ngá tin! ⁷ Rəmə Jaso, uwə-dé kɪ rɔ-é-ti lé ya! Dow-je kin lay ya 'təl rɔ-dé go ndukun-je-ti lə ngar Sejar al, kdətəl dɛ 'pané ngar kɪ rangi isi nɔɔ, ri-é lə Jeju.» ⁸ Lokɪ kosi dow-je, kɪ njégangta-je d'oo ta-je kin bɛ lé, wəngi ra-dé nɔ. ⁹ Beba d'adi Jaso kɪ njékadmɛɛ-je lé, d'ugə, ngá bá d'inə-dé d'adi d'ow.

Pol kɪ Silasi mɛɛ bebo Bere-ti

¹⁰ Lokɪ kadi ur jipi ya rəmə, njékadmɛɛ-je d'adi Pol-je kɪ Silasi d'ow mɛɛ bebo Bere-ti. Lokɪ 'ree 'teɛ bebo Bere-ti lé, dɛ d'ow mɛɛ kəykəwnə-ti lə jipi-je. ¹¹ Beba d'ingə dow-je kɪ tagir lə-dé maji, tɔy tagir lə jipi-je kɪ bebo Tesaloniki-ti. Dɛ 'yəl mbi-dé d'oo-né ta lə Lubə kɪ rənəl nɔ rəm, ndo-je lay-lay ya 'ndər gin ta-je kɪ mɛɛ mbete-ti kɪ aa njay, kɔo koo se ta-je kɪ d'idə-dé lé, to ta kɪ tɔgrɔ-ti ya wa? ¹² Jipi-je nɔ dan-dé-ti d'adi mɛɛ-dé Jeju; bá dené greki-je kɪ 'to dow-je kɪ boy-boy, bá dingəm-je nɔ ya d'adi mɛɛ-dé rəm to. ¹³ Ngà loki jipi-je kɪ bebo Tesaloniki-ti, d'oo ta-é kɪ Pol isi ilə mbɛ ta lə Lubə mɛɛ bebo Bere-ti to lé, dɛ d'ow 'sulə kosi dow-je kɪ mɛɛ bebo-ti 'buki-dé do-é-ti. ¹⁴ Ngà njékadmɛɛ-je d'adi Pol i kalangi ɔw kɪ ta babo-ti. Ngà Silasi-je kɪ Timote bá 'təl d'isi mɛɛ bebo Bere-ti. ¹⁵ Dow-je kɪ d'adi-dé 'dan Pol lé, d'ow siə njal 'teɛ siə mɛɛ bebo Ateɛ-ti. Lokɪ d'ow kɪ təl kɪ gogi lé, Pol un ndu kadi d'adi Silasi-je-ti kɪ Timote, 'ree kalangi d'ingə-n'è.

Pol mɛɛ bebo Ateɛ-ti

¹⁶ Lokɪ Pol isi ngəbi Silasi-je kɪ Timote mɛɛ bebo Ateɛ-ti bəy lé, mɛɛ-é i puu kdətəl koo kɪ ɛ oo magi-je pələ-pələ mɛɛ bebo-ti kinlé. ¹⁷ Ɛ ow mɛɛ kəykəwnə-ti lə jipi-je ɔji ta kɪ jipi-je rəm, kɪ dow-je kɪ njəbəl Lubə rəm, bá ndo-é ndo-é ya ɛ ow pandangi lo-ti ɔji ta kɪ dow-je lay kɪ d'isi d'ingə-nɔ titi rəm to. ¹⁸ Njénégə-je kɪ dan-ti-je kɪ 'to njékun go néndó lə Epikur†, kɪ njénégə-je kɪ 'ba-dé Istoisi-je‡ kərə naji siə ta to. Dɛ kɪ dan-ti-je 'pané: «Njètido ta kanlé, ɔ pané ri ban wa?» Dɛ kɪ madi-je 'pané: «Ɛ ra rɔ-é kɪ njəkilə mbɛ kɪ sobi do magi-je kɪ 'mba bɛ ban! Dɛ 'pa ta-je kin bɛ, kɔo Pol ɔ ilə mbɛ Poyta kɪ Maji lə Jeju, bá ɔ ilə mbɛ tosi kɪ dow-je d'a tosi ndəl kində lo teɛ rəm to.» ¹⁹ Beba d'or Pol d'ow siə lo-ti kɪ ba-é Areopaji kɪ to lo gangta kɪ boy rəmə 'pané: «Néndó kɪ sigi kɪ 'a 'ndó dow-je kinlé, j'ndigi gə se to ta kɪ do ri-ti wa? ²⁰ Kdətəl ta-je lə-i kɪ ɔ 'pa lé ba mbi-ji-ti gay. Beba jɛ j'ndigi kadi ɔr-ji mɛɛ-é adi j'oo.» ²¹ Dow-je kɪ bebo Ateɛ-ti lay, kɪ mba-je kɪ d'isi dan-dé-ti lé, dow ra né kɪ rangi al. Dɛ d'isi ká pa ta-ti, kɪ ká koo ta-je-ti kɪ mba kɪ gogi nɛ kin ya ngá. ²² Pol i ɔ taá dan dow-je-ti lo-ti kɪ 'ba-é Areopaji lé ə pané: «Səi dow-je kɪ bebo Ateɛ-ti, m'oo kɪ səi lé, mɛɛ né-je-ti lay ya, pole magi-je uwə mɛɛ-si nɔ. ²³ M'pa bɛ kɔo loki m'njiyə mɛɛ be-ti lə-si lé, m'oo né-je lay kɪ səi 'poli-dé rəm, bá m'ow sar m'oo logugi né kərə kɪ 'ndangi ta-ti 'pané: "To 'lə magi kɪ dow gə-é al." Magi kɪ səi 'gəi-é al ya 'poli-é kinlé, ɛ bá m'ə m'pa ta liə m'adi-si tin. ²⁴ †Lubə kɪ njərə donangi kɪ né-je lay kɪ tɔ-ti, ɛ kɪ to 'Ba dorə kɪ donangi lé, isi mɛɛ kəy-ti kɪ dow ra kɪ ji-é al. ²⁵ Lubə lé, ɔw ndoo kadi dow ra kullə adi-é al, kdətəl nɛ kɪ nal-é goto. Ɛ bá to njékadi kiskəm né-je lay rəm, to njékadi-dé koo rəm, bá to njékadi né-je lay rəm to.‡

* **17:3** 17:3 Kristi lé kor mɛɛ-é to dow kɪ Lubə mbəti-é. † **17:18** 17:18 Njénégə kɪ ri-é lə Epikur lé pané: Dow ya à sangi kisi maji liə, bi to Lubə bá à sangi kadi-é al. ‡ **17:18** 17:18 Dow-je kɪ 'ba-dé Istoisi-je to njénégə-je kɪ 'pané i dow lé kadi 'adi né tɔy do-i al, kadi ore mɛɛ-i mɛɛ né-je-ti lay. † **17:24** 17:24 Knj 7:48 § **17:25** 17:25 Knj 7:48; 1Ng 8:27

²⁶ Ɛ adi gin dow-je lay kí d'isi donangi-ti nè lay kinlé njirə-dé i ro dow-ti kí kare-rè. Ɛ oji dokaglo-je lə-dé, kí rəbi nin lo kisi-je lə-dé kete low nu.* ²⁷ Lubə ra né-je kinlé bè, kdo kadi dow-je 'sangi-né nja-é, ə kadi domaji ə d'ingə-é lo mam-ti kí d'isi 'mam-é. Kdo nǎ-nǎ dan-ji-ti ya Lubə isi ngosi siə. ²⁸ Kdo takul-é bǎ je j'isi-né kí do-ji taá rəm, j'odi-né ro-ji rəm, j'to-né dow-je rəm tin.»

«Ta kinlé njənɔ pa-je kí nǎ-je kí dan-si-ti kərə 'pa to 'panè:

«Je kərə j'to ngan-é to.»»

²⁹ «Kdotalə to kí jəi j'toi ngan lə Lubə lé, je j'a gir kí Lubə lə-ji à titi-nǎ kí magi lor əse magi là, əse magi ər kí kodi tól né-je 'ra kí tagir lə-dé əse kí gosi ra né lə-dé kin al. ³⁰ Ngǎ Lubə kí ndoki dow-je 'gə né al ə un kəm-é say kogi do kullə ra-dé-je-ti kí maji al lé, bone ɛ isi bǎ dow-je lay, kí lo-je lay kadi d'ingə panjiyə-dé-je kí maji al kogi. ³¹ Kdo ɛ or ndo kare kí à gangi-né ta kí njururu do dow-je-ti kí donangi-ti nè kí takul dingəm kí ɛ mbəti-é. Tosi kí adi-é tosi ndəl ində lo tɛɛ lé, toji adi dow-je lay 'gə maji kí Lubə à gangta kí takul-é.»

³² Loki dɛ d'oo ta lə tosi ndəl kində lo tɛɛ lə dow-je kí Pol pa lé, dɛ kí dan-ti-je 'soki-é, ə dɛ kí nǎ-je 'panè: «Je j'a koo ta kinlé, ta-i-ti ndo kí rangi-ti bəy.» ³³ Beba Pol inə-dé ow. ³⁴ Bè ya kərə, dɛ kí nǎ-je d'ində ro-dé nati kí Pol, ə dɛ d'adi mɛɛ-dé Jeju rəm to. Dan dɛ-ti kí d'adi mɛɛ-dé lé, kí kərə to Denisi kí to dow kərə dan njégangta-je-ti kí lo-ti kí 'bǎ-é Areopaji lé rəm, bǎ dené kərə kí ri-é lə Damarisi rəm, bǎ ndəgi dow-je kí rangi rəm to.

18

Pol ow mɛɛ bebo Korənti-ti

1Kɔ 1:1-9; 2:1-5; 2Kɔ 11:5-12; 12:12-13

¹ Go-ti, Pol i mɛɛ bebo Ateŋ-ti ow mɛɛ bebo Korənti-ti. ² Lo-é-ti kinlé, ɛ ingə dingəm kare kí to jipi kí 'bǎ-é Akilasi. Ə to dow kí donangi Pɔ-ti. Dɛ kí ne-é Prisił d'i donangi Itali-ti 'ree Korənti ngosne ya bəy, kdotalə dokaglo-é-ti kinlé ngar Klodi un ndu adi 'tubə jipi-je kí d'isi bebo Rom-ti kogi. Beba Pol ow ingə-dé ində ro-é nati sə-dé.* ³ Dɛ 'to kodi-je kí njera kəykubi-je titi-nǎ kí Pol bè to. Beba Pol ow isi mɛɛ kəy-ti ro-dé-ti adi 'ra kullə nati. ⁴ Ndo taakoo-je-ti lə jipi-je lay ya Pol oji sə-dé ta mɛɛ kəykəwnǎ-ti lə-dé. Ɛ sangi kadi n'uwə jipi-je, kí greki-je kí ta.

⁵ Loki Silasi-je kí Timote d'i donangi Maseduwan-ti 'ree lé, Pol un ro-é fikti ində ta kullə ndo dow-je ta-ti lə Lubə, toji-né jipi-je kadi 'gə kí Jeju lé, to Kristi† lé ya.‡ ⁶ Ngǎ loki jipi-je 'pa siə takobi-je d'osi-é-né ngərəngi-ngərəngi lé, ɛ gəki kodi kí kubi-je-ti kí ro-é-ti ə idə-dé panè: «Kinə 'tuji, rəmə ta məsi-si to do-si səi-ti ya! Mǎ m'or ta do-m-ti ngǎ. Kí nè kow kí kete kinlé, m'a təl kəm-m kí ro dow-je-ti kí 'to jipi-je al yó ngǎ.» ⁷ Go-ti, Pol i lo-é-ti tin, ow isi bə lə dingəm kare kí ri-é lə Titiyusi Justusi. Ɛ to dow kí njəbəl Lubə ə kəy liə tɔ mbɔ kəykəwnǎ-ti lə jipi-je. ⁸ Ə Krispusi kí to njəkun do kəykəwnǎ lə jipi-je kí dow-je kí mɛɛ kəy-ti liə lay, d'adi mɛɛ-dé 'Babə. Dow-je kí bebo Korənti-ti nǎ kí d'oo ta lə Pol lé, d'adi mɛɛ-dé 'Babə to, adi 'ra-dé batəm*.

⁹ Ndo kare bè, ndo bǎ né ra Pol toki nǎ bə rəmə, 'Babə pa siə ta panè: «'Bəl al, 'pa ta par-par, bi 'oo ro-i al. ¹⁰ Kdotalə mǎ 'Babə ya m'ǎ sə-i nati. Dow kí à kasi kuwə-i kdo ra-i maji al ya goto. Kdo m'ow kí dow-je nǎ mɛɛ bebo-ti kin.» ¹¹ Pol isi mɛɛ bə-ti kí Korənti, ndo dow-je ta lə Lubə bǎl kare kí nǎy mɛkɛ.

D'ow kí Pol logangta-ti

¹² Dokaglo-ti kí Galiɔ to-né gubərnər donangi Akay-ti lé, ta jipi-je asi-nǎ adi d'uwə Pol d'ow siə logangta-ti ¹³ bǎ 'panè: «Dingəm kanlé sangi kadi dow-je 'təl d'osi do-dé nangi nɔ Lubə-ti kí go rəbi kí rangi kí ow go-nǎ-ti kí ndukun al.» ¹⁴ Ngǎ loki Pol ow kdo kun ta pa lé, Galiɔ idə jipi-je panè: «Kinə to ta təl dow əse ta lə né ra kí njururu al rəmə, m'a yəl mbi-m kdo koo-né ta lə-si səi jipi-je lé berere-berere, titi kí tɔ kadi m'ra-né ya. ¹⁵ Ngǎ kinə to tanaji kí do ta-je-ti madi, kí do ri-je-ti, kí do ndukun-je-ti lə-si kí sobi do-si rəmə, to ta lə-si səi ya. Mǎ m'ndigi gangta do-ti al.» ¹⁶ Beba ɛ tubə-dé logangta-ti lé. ¹⁷ Rəmə dɛ lay 'buki-nǎ do Sostən-ti kí njəkun do kəykəwnǎ lə jipi-je lé, d'uwə-é 'tində-é logangta-ti lé ya, ngǎ Galiɔ lé adi usi-é-ti al.

Pol təl ow bebo Antiosi-ti gogi

¹⁸ Go né-je-ti kinlé, Pol isi bebo Korənti-ti ndo-je asi tati ya bəy, bǎ ɛ inə njəkadmɛɛ-je ə adi Prisił-je kí Akilasi d'al siə mɛɛ bato-ti kdo kadi d'ow donangi Siri-ti. Loki 'tɛɛ

* 17:26 17:26 Kgn 1:28; Det 32:8. * 18:2 18:2 Knj 11:28 † 18:5 18:5 Kristi lé kor mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

‡ 18:5 18:5 Knj 17:15 § 18:6 18:6 Mar 6:11 * 18:8 18:8 Knj 16:15

Sankré-ti rəmø, Pol ndisø dɔ-é, kdɔtalø ɛ un mindi-é adi Lubø dɔ né-ti madi. ¹⁹ Loki d'ow 'teɛ bebo Epeji-ti lé, Pol inø madkullø-je liø, ɔw kəykwəŋa-ti lə jipi-je ɔji sə-dé ta. ²⁰ Dɛ dəji-é kadi isi sə-dé ndo ŋa bøy. Ngà ɛ ndigi al. ²¹ Loki ɔw kə ki kiŋø-dé lé, idə-dé panè: «[Ra ŋay kə gogi rangi-ti lé, lé ri-ri kàrè m'a ra bebo Jorijalem-ti.]† Kinø Lubø ndigi rəmø, m'a təl ree rɔ-si-ti.» ²² Beba ɛ i mɛɛ bebo Epeji-ti ɔw Sejare kə bato. Loki Pol ur nangi mɛɛ bebo Sejare-ti lé, ɛ ɔw ra lapiya njékəwŋa-je, ngà bá ɔti ɔw mɛɛ bebo Antiosi-ti.

Mba kí njékungí mutø kí Pol ɔw kɔ mɛɛ Poyta kí Maji

²³ Pol ra ndo asi tati nū bøy bá ɛ təl ɔw gogi. ɛ ɔw dɔnangi Galati-ti, kə dɔnangi Priji-ti mbsi nja njéndó né-je lay.

Ta lə Apolosi mɛɛ bebo Epeji-ti kə mɛɛ bebo Kərənti-ti

²⁴ Jipi kàrè bè ri-é lə Apolosi ø to dow kí mɛɛ bebo Alegjandri-ti bá ree mɛɛ bebo Epeji-ti. ɛ to dow kí ɔw kə gosi pa ta rəm, gø mbete kí aa njay maji ŋa rəm tɔ. ²⁵ ø to dow kí 'ndó-é rəbi lə 'Babe maji, ɛ ilø mɛɛ Poyta kí Maji rəm, ɛ ndó dow-je ta lə Jeju kə gangi-é berere-berere kə rɔ tungø-é pilingi rəm, ya ngà batəm lə Jə ya par bá ɛ gø. ²⁶ ɛ ulø gin pa ta lə Lubø kə mɛɛ kə ndakay mɛɛ kəykwəŋa-ti lə jipi-je. Loki Prisil-je kə Akilasi d'oo ta liø kə mbi-dé lé, dɛ 'ba-é kə rɔ-dé-ti d'ɔr-é gin ta lə Lubø maji berere-berere. ²⁷ Loki ɛ ndigi kow dɔnangi Akay-ti lé, njékadmɛɛ-je d'ulø dingəm mɛɛ-é-ti kadi-é ɔw, bá 'ndangi mbete d'ulø-né d'adi njéndó né-je kí dɔnangi Akay-ti lé, kɔ kadi d'uwø-é kə rɔ-dé-ti maji. Loki ɛ ree teɛ lé, ɛ təl njéra kullø kí maji rɔ njékadmɛɛ-je-ti, kə takul ramaji lə Lubø. ²⁸ Beba ɛ pa ta kə jipi-je ndaa-ti rəsi kə ta-je kí dum naji. ɛ toji-dé mɛɛ mbete-ti kí aa njay adi 'gø kí Jeju lé, to Kristi.

19

Pol ɔw mɛɛ bebo Epeji-ti

¹ Loki Apolosi ŋay mɛɛ bebo Kərənti-ti lé, Pol indø dan be-je kí dɔ mbal-ti kí dɔnangi Aji-ti* gangi ree mɛɛ bebo Epeji-ti. ɛ ree bá ingø njéndó né-je kí dan-ti-je nɔɔ ² rəmø, dɔji-dé panè: «Loki səi adi mɛɛ-si Jeju lé, se səi ingøi Ndil kí aa njay ya wa?» Dɛ d'idø-é panè: «Ta lə Ndil kí aa njay ya kàrè dow pa adi j'oo nja kàrè al.» ³ Ngà bá Pol təl dɔji-dé panè: «Ngà se batəm kí ban bá səi 'rai wa?» Dɛ 'panè: «Batəm lə Jə bá je j'ra.» ⁴ †Beba Pol idø-dé panè: «Batəm kí Jə ra dow-je lé, to batəm kí toji kiŋø panjiyø-je kí maji al kɔgi. Jə idø dow-je kadi d'adi mɛɛ-dé dow kí à ree go-n'è-ti, adi to Jeju!» ⁵ Loki d'oo ta-je kí Pol pa kin bè rəmø, d'adi 'ra-dé batəm kə ri 'Babe Jeju. ⁶ Ngà bá Pol lé indø ji-é dɔ-dé-ti ø Ndil kí aa njay ree dɔ-dé-ti adi 'pa ta kə ndɔ ta lə dow-je kí rangi rəm, 'pa ta-je kí ta Lubø-ti rəm to. ⁷ Dɛ lay d'a kasi dingəm-je dɔgi gidi-é joo je bè.

⁸ Go-ti, Pol ɔw mɛɛ kəykwəŋa-ti lə jipi-je lé, ɛ pa ta kə mɛɛnda kəy. Pol ɔji sə-dé ta ŋay mutø, dɔ kɔbe-ti lə Lubø. ɛ sangi kə rɔ tungø-é kɔ kadi dow-je 'taa ta liø. ⁹ Ngà dɛ kí dan-ti-je kí 'to njémɛɛŋa-je, kə njémɛɛndø-je lé, 'pa ta kí maji al dɔ ta-ti «lə 'Babe» dan kosi dow-je-ti. Beba Pol inø-dé, ø ɔr njéndó né-je ɔw sə-dé ngerəngi, ɔw ndó-dé né kə ndø-é ndø-é mɛɛ kəy ndø né-ti lə Tiranusi. ¹⁰ Pol ra bal joo lo-é-ti nɔɔ. ɛ ndó dow-je né mbing, adi dow-je kí d'isi dɔnangi Aji-ti, kí 'to jipi-je kə greki-je lay ya d'oo ta lə 'Babe.

Ta lə ngan lə Seba

¹¹ Lubø un Pol ra-né nékɔji-je kí tɔ bəl-bəl, ¹² ya adi takubi-je øse mindil-je kí ɔdi rɔ-é kàrè, dow-je d'ow 'labi dɔ njémɔy-je-ti, rəmø njémɔy-je d'ingø lapiya rəm, bá ndil-je kí maji al 'teɛ mɛɛ-dé-ti kɔgi rəm. ¹³ Jipi-je madi d'ow kə be-be kɔ tubø ndil-je kí maji al dɔ dow-je-ti. Dɛ 'nə kadi 'tubø ndil-je kí maji al dɔ dow-je-ti kə ri 'Babe Jeju tɔ. Dɛ 'panè: «Kə ri Jeju kí Pol ilø mɛɛ ta liø kinlé, m'panè 'teɛi kɔgi!» ¹⁴ Dingəm-je kí njéra né kinlé dɛ siri ø 'to ngan lə Seba kí to jipi rəm, to kí kàrè dan njékun dɔ njégugnè-je-ti lə Lubø rəm. ¹⁵ Ndo kàrè bè, ndil kí maji al idø-dé panè: «Mə m'gø Jeju rəm, bá né kí Pol 'to kàrè m'gø rəm; ngà səi, 'toi ŋa-je wa?» ¹⁶ Ngà bá dingəm kí ndil kí maji al isi mɛɛ-é-ti lé, al ur dɔ-dé-ti taa tɔgi-dé lay ø ra-dé maji al mbing adi 'teɛ mɛɛ kəy-ti kə dɔ-je rɔ-dé-ti pəl-pəl, d'ay-ŋa kə kuti-dé dum. ¹⁷ Né kí ra né kinlé, dow-je kí mɛɛ bebo Epeji-ti, jipi-je kə greki-je lay ya d'oo ta-é. Dɛ lay ya bəl indø bandi-dé gangi rəm, dow-je d'osi gəji 'Babe Jeju rəm tɔ. ¹⁸ Dow-je ŋa kə dan-dé-ti kí d'adi mɛɛ-dé lé, 'ree 'pa ta rəsi-rəsi d'ɔr-né man dɔ kullø ra-dé-je-ti. ¹⁹ Beba mbøli-je ŋa 'ree kə mbete ra mbøli-je lə-dé d'ulø dɔ-ŋa-ti ø

† **18:21** 18:21 Ta-je kí tɔ mbunø né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsəy kí dan-ti-je kí 'ndangi kí ji-dé kí ta greki. † **18:25** 18:25 Knj 19:3 * **19:1** 19:1 Dɔnangi Aji kí ta-é tɔ né kinlé, to be kí bone bè 'ba-é Turki kin.

† **19:4** 19:4 Mat 3:11; Mar 1:4,7,8; Luk 3:4,16; Jə 1:26,27 † **19:4** 19:4 Mat 3:11; Mar 1:7

'ró pər kəgi takəm dow-je-ti lay. Dow-je 'tidə kər là mbete-je lé, ə à kasi là kullə kí dow ra bəl n̄ə. ²⁰ Bəbā tógi lə 'Bəbē ra adi ta liə ngə njim əw-né kí kete-kete.

²¹ Go né-je-ti kí ra né kinlé, Pol oji kadi n'ində donangi Maseduwan kí donangi Akay n'gangi n'ow mee bebo Jorijalem-ti. E panè: «Loki m'ow m'teē mee bebo Jorijalem-ti lé, m'a kow koo mee bebo Róm to bane.» ²² E ulə njéra siə kullə-je joo adi to Timote-je kí Erasti, adi d'ow donangi Maseduwan-ti, ngə e bā təl isi donangi Aji-ti mbər bəy.

Ta usi mee bebo Epeji-ti

²³ Dəkwaglo-é-ti kinlé, ta kí boy n̄ə ya usi mee bebo Epeji-ti sobi do ta lə 'Bəbē. ²⁴ Kdo dingəm káre isi n̄ə ri-é lə Demetriyusi. E to njələ 'ningó-je kí ngamə-je. E lə ngan kəy-je adi titi-n̄ə kí kəy pole magi kí dené kí ri-é lə Artemisi[‡], adi kodi-je liə d'ingə-né né n̄ə. ²⁵ Bəbā Demetriyusi bā kodi-je liə rəm, bā kodi-je kí rangi kí njéra gə kullə liə lé idə-dé panè: «Səi lé, lay lə-si ya 'gəi maji kí jəi lé, kullə lə-ji kin ya bā j'isi j'ingəi-né né ya al wa? ²⁶ Ə né-je kí isi ra né lé, ooi ta-é kí mbi-si rəm, ooi kí kəm-si rəm. Pol kí dowbé kinlé, panè: Magi-je kí dow-je 'ra kí ji-dé lé, to magi-je kí togrɔ-ti al. E pa ta təl-né do dow-je, adi kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya 'taa ta liə. Né kinlé e ra mee bebo Epeji-ti n̄ə par al, ngə n̄əy nd̄e b̄e kadi nd̄ə donangi Aji ya lay. ²⁷ To né kí à tuji kullə lə-ji jəi ya par al, ngə à ra kadi kəy magi Artemisi kí to magi kí dené kí boy kinlé à təl né kí kəgi kare rəm, bā à tuji rība liə e kí to magi kí dow-je lay kí donangi Aji-ti, kí dow-je lay kí donangi-ti n̄ə d'isi pole-é lé!» ²⁸ Loki dow-je d'oo ta-je kin b̄e lé, wəngi ra-dé n̄ə adi 'tur kəə mbiti-mbiti 'panè: «Artemisi, magi lə dow-je kí bebo Epeji-ti ya to magi kí boy!» ²⁹ Mee bebo-ti lay ya dow-je d'ow do-n̄ə-ti wūr-wūr ə d'ung-i-n̄ə do Gayusi-je-ti kí Aristarki kí 'to dow-je kí donangi Maseduwan-ti, 'ndor-dé d'ow sə-dé kí mee kəy ra ndam-je-ti. Gayusi-je kí Aristarki lé 'to madkullə-je lə Pol. ³⁰ Pol lé, ndigi kadi n'ow dan kosi dow-je-ti ya tá, ngə njéndó né-je bā d'ogi-é. ³¹ Nam Pol-je madi kí 'to dow-je kí boy-boy kərə d'ulə kulə d'idə-é, 'ra-é kəgri kadi əw kəy ra ndam-ti lé al. ³² Kosi dow-je lay ya d'ilə do-n̄ə-ti rututu. Dow-je kí dan-ti-je 'tur kool kdo né kí b̄e kin, ngə d̄e kí n̄ə-je rəmə 'tur kool kdo né kí b̄e kin to. Ə dow-je n̄ə dan-dé-ti to rəmə, né kí 'kəw-né-n̄ə lé ya kərə d̄e 'gə al rəm. ³³ Dow-je madi kí dan kosi dow-je-ti d'or gin ta lé d'adi Alegjandrə oo. Alegjandrə lé, jipi-je d'osi-é kí kete n̄ə dow-je-ti. E yəki ji-é ta-dé-ti ə ndigi kadi n'pa ta n'or-né ta do-n̄ə-ti n̄ə kosi dow-je-ti. ³⁴ Ngə loki dow-je 'gə kí Alegjandrə to jipi lé, d̄e lay ya 'tur kool boy-boy kí ndi-dé kí káre ya à kasi né kí kadi joo je b̄e 'panè: «Artemisi, magi lə dow-je kí Epeji ya to magi kí boy!»

³⁵ Ngə njëndangi mbete lə dow mee be-je gər dow-je, adi lo t̄o ndingi ngə bā e panè: «Səi dow-je kí bebo Epeji-ti, dow-je lay ya 'gə kí bebo Epeji bā to lo ngəm kəy pole magi kí dené kí boy kí 'bā-é Artemisi rəm, e ya to lo ngəm né kí to takəm-é kí j̄ dorə-ti ree nangi né rəm to. ³⁶ Dow kí à naji ya b̄e goto. Bəbā kadi ori mee-si, bi 'rai né kí n̄ə b̄e al. ³⁷ Dingəm-je kí səi uwəi-dé 'reei sə-dé né kinlé, né káre ya kərə d̄e 'tuji mee kəy pole magi-ti al rəm, bā 'pa ta kobi do magi-ti lə-ji kí dené lé al rəm. ³⁸ Kinə Demetriyusi kí kodi-je kí d'ore kadi-é lé, 'ndigi ra ta kí dow madi rəmə, ndo gangta to n̄ə rəm, bā njégangta-je kərə d'isi n̄ə rəm; kadi 'ra mbete səki d'ow 'səki-né dowbé! ³⁹ Ngə kinə ta lə-si kí rangi ya t̄o n̄ə rəmə, d'a ra ta-é ndo gangi ta-ti n̄ə kosi dow-je-ti. ⁴⁰ B̄e al rəmə, né kí ra né bōne kinlé, dow-je kí Róm d'a kí kilə-né ta do-ji-ti kdo bā-ji njédonga-je, rəmə ta kí j'a pai do kəwn̄ə-ti lə-ji kin, kdo kəri-né ta do-ji-ti ya goto.» Go ta-je-ti kinlé, e tubə kosi dow-je adi d'ow.

20

Pol əw donangi Maseduwan-ti kí donangi Greki-ti

1Kɔ 16:1-7; Róm 15:25-27

¹ Loki gin kow do-n̄ə-ti wūr-wūr kin gangi lé, Pol kəw njéndó né-je ulə dingəm mee-dé-ti, bā ra-dé lapiya ə oti əw donangi Maseduwan-ti. ² E əw kí lo-lo donangi Maseduwan-ti pa ta-je n̄ə-n̄ə adi njékadmee-je ulə-né dingəm mee-dé-ti, bəy bā e əw donangi Greki-ti ³ isi-ti n̄əy mutə. Loki isi əw kdo kal mee bato-ti kow donangi Siri-ti rəmə, oo ta lə jipi-je kí d'oji-n̄ə ta kí maji al do-é-ti. Bəbā e panè: N'a təl kow donangi Maseduwan-ti gogi. ⁴ D̄e kí 'dan-é ən: Sopater kí ngon lə Pirusi kí to dow kí bebo Bere-ti, Aristarki kí Sekundusi kí 'to dow-je kí bebo Tesaloniki-ti, Gayusi kí to dow kí bebo Dərbi-ti, bā Timote-je, kí Tisiki-je, kí Tropim-je kí 'to dow-je kí donangi Aji-ti to. ⁵ D̄e kinlé, d'ow kete n̄ə-ji-ti ə 'ngəbi-ji mee bebo Troasi-ti. ⁶ Ngə je rəmə, go ra n̄əy-ti kí 'ra kí mb̄e kí əm goto-ti lé, je j'al mee bato-ti káre kí bebo Pilipi-ti, ə j'ra ndo m̄i go-ti bəy bā j'ingə-dé bebo Troasi-ti ə j'isi lo-é-ti ndo siri.

[‡] 19:24 19:24 Magi Artemisi lé, 'bā-é Dian to. E bā 'pol-é kdo kadi e adi néndor-je lə-dé maji rəm, adi d̄ə-je kí dow-je d'oji-n̄ə rəm.

Kisi Pol bebo Troasi-ti kɪ tɔsi ndəl lə Etikusi

⁷ Ndo Dimasi lé, je j'kəw-nə kdo kuso mbə nam-nə. Beba tò kadi bore ə Pol à kow ngá rəmə, ɛ ɔji ta kɪ dow-je kɪ 'kəw-nə lé, ə pa ta sar ya dan lo bapi. ⁸ Mee kəy kɪ do madi-é-ti taá kɪ j'kəw-nə-ti lé, pər lampi n̄a-ti. ⁹ Basa káre bè kɪ ri-é lə Etikusi isi taá, kəm bole kəy-ti lé. Loki Pol a pa ta adi dow-je ya bəy rəmə, ɛ tò bi adi dan-é oy. Beba bi ləngi-é adi j kəy-ti kɪ taá kɪ njəkungi-ti mutə lé ya usi nangi baraki. Ngá loki d'un-é rəmə, ɛ oy. ¹⁰ Beba Pol risi nangi ree dugi nangi do-é-ti un-é kádi-é-ti bá panè: «Adi mee-si usi nangi, kdo ndil-é tɛɛ al!» ¹¹ Beba loki Pol təl ɔw mee kəy-ti taá gogi lé, ɛ gangi mbə nam-nə uso rəm, bá uso né kɪ kare rəm tɔ. Go-ti gogi lé, ɛ təl pa ta adi tò-é uu n̄a sar ya adi kádi ubə, bá ɛ ɔti ɔw bəy. ¹² Rəmə ngon basa lé isi kəm bá 'təl d'ɔw siə bə gogi, adi mee dow-je təl usi nangi pɔ-pɔ gogi.

Pol i bebo Troasi-ti ɔw bebo Mile-ti

¹³ Je j'ɔw kete, ə j'al mee bato-ti ə j'mbuti bebo Asosi-ti, lo kɪ tò kadi j'un Pol titi. To né kɪ ɛ ya ndigi bè, kdo tò kadi ɛ à kun rəbi kow kɪ nja-é. ¹⁴ Loki ɛ ingə-ji Asosi lé, je j'un-é mee bato-ti, j'ɔw bebo Mitilən-ti. ¹⁵ J'i Mitilən-ti tin, j'ɔw kəm-ji kɪ kete. Ə lo aa go-ti bá j'tɛɛ ta lo-ti kɪ Sio kɪ to donangi kɪ to dan ba-ti. Ndo kɪ gogi go-ti bá j'tɛɛ Samosi-ti, ngá lo kaa rəmə, j'tɛɛ bebo Mile-ti. ¹⁶ Beba Pol ɔji kadi n'dəə kádi bebo Epeji-ti taá, kdo kadi j'isi donangi Ajiti n̄a al. ɛ nagi low-low kdo kadi, lé né rəmə, n'tɛɛ bebo Jorijaləm-ti ndo ra n̄ay-ti lə jipi-je kɪ 'ba-é Pantekoti.

Kingə-nə lə Pol kɪ 'ngatogi-je kɪ bebo Epeji-ti

¹⁷ Pol isi mee bebo Mile-ti, ə ulə kulə ba 'ngatogi-je lə njékəwnə-je kɪ bebo Epeji-ti. ¹⁸ Loki de 'ree tɛɛ rɔ-é-ti lé, ɛ idə-dé panè: «Panjiyə-m kɪ rɔ-si-ti dəkaglo-je lay, un kuti-é ndo-ti kɪ dɔsəy loki m'ilə-né nja-m donangi Aji-ti lé, səi 'gəi maji. ¹⁹ M'ra kullə m'adi 'Babe kɪ do kɪ sol lom-lom, kɪ man nɔ kəm-m-ti, kɪ kɔ-je kɪ m'ingə kɪ go rəbi ta-je kɪ maji al maji al kɪ jipi-je d'ɔji-nə do-m-ti rəm tɔ. ²⁰ Né kɪ à maji sə-si lé, né káre ya kərə m'boyo do-é sə-si al. M'ilə mbə m'adi-si rəm, m'ndó-si né pandangi lo-je-ti rəm, bá mee kəy-je-ti lə-si rəm tɔ. ²¹ Taá-taá ya m'ba jipi-je kɪ dow-je kɪ 'to greki-je kadi d'inə panjiyə-dé-je kɪ maji al d'ɔsi batim 'təl kɪ rɔ Lubə-ti ə d'adi mee-dé 'Babe lə-ji Jeju. ²² Ngá, ooi bè, kɪ ngəsné kinlé, kow-m kɪ bebo Jorijaləm-ti ə m'ɔw mɔngi. Ndil ɔsi-m kadi m'ɔw, ngá né kɪ à tɛɛ do-m-ti bebo Jorijaləm-ti lé, m̄a m'asi gə al. ²³ Né kɪ m'gə lé, mee bebo-je lay kɪ m'tɛɛ-ti ya, Ndil kɪ aa n̄ay adi-m m'gə maji kɪ dangay-je kɪ kɔ-je to ngəbi-m-ti nɔɔ. * ²⁴ 'Ngá kisi-m kɪ do-m taá lé, m̄a m'oo kɪ né madi takəm-m-ti al ə né kɪ kəm-m to go-ti lé, to ta lə kadi m'ay ngodi lə-m kin rətətə ngangɪ kagi-ti [kɪ rɔnəl] rəm, to ta lə kadi m'təl ta kullə kɪ 'Babe Jeju adi-m lé tɔ: Adi to ta lə kilə mbə Poyta kɪ Maji kɪ sobi do ramaji lə Lubə'».

²⁵ «Ngá, ooi bè, kɪ ngəsné-ti kinlé, səi lay kɪ m'dəə dan-si-ti m'ndó-si ta kɪ do kɔbɛ-ti [lə Lubə] kinlé, a koo-i takəm-m gogi rangi al ngá. ²⁶ Gin-é kin bá bone m'idə-si-né ta rəsi m'panè: Səi lay kin ya ta məsi-si goto do-m-ti. ²⁷ Kdo ta lə kɔjra-je lə Lubə lé m̄a m'idə-si lay tingə, ɛ kɪ m'boyo sə-si do-é ya goto. ²⁸ 'Tosi kəm-si do rɔ-si səi-ti ya rəm, bá do kosi bati-je-ti lay kɪ Ndil kɪ aa n̄ay ində-si dan-dé-ti kadi indəi kəm-si go-dé-ti lé rəm tɔ. Kadi 'toi njəkul njékəwnə-je lə Lubə kɪ ɛ ya ndogi-dé kɪ takul məsi-é ɛ ya. ²⁹ M'gə maji kɪ loki m'a kow lé, jagim-je kɪ maji al d'a kandi mbunə-si-ti, d'a koo kəmtondoo lə kosi bati-je kinlé al. ³⁰ Rəm bá dan-si səi-ti ya kərə, dow-je kɪ dan-ti-je d'a kɪ kdo pa ta-je kɪ maji al maji al kədi-né njéndó né-je kər-dé-né kungi-dé go-dé-ti. ³¹ Indəi kəmkaa do rɔ-si-ti, adi mee-si ole do-ti toki asi bal mutə bè, ə kada al rəm ndo al rəm ya, m'ndəji n̄a-n̄a dan-si-ti taá-taá kɪ man nɔ kəm-m-ti.»

³² «Ngá kɪ né kinlé, m'ungi-si mee ji Lubə-ti rəm, m'inə-si mee ta-ti liə kɪ to ta ramaji, kɪ ɔw kɪ tɔgi kadi ɔw sə-si kɪ kete-kete mee kadmee-ti lə-si, bá à kadi nédoji dow-je kɪ d'aa n̄ay rəm tɔ. ³³ 'Bo là, əse lor əse bo kubi-je lə dow madi ra-m al. ³⁴ Səi ya kərə, 'gəi kɪ to ji-m kɪ to kin bá adi-m né-je kɪ mee-m ge rəm, adi m'adi madkullə-je lə-m né-je kɪ mee-dé ge rəm tɔ. ³⁵ Ndo-é ndo-é ya m'idə-si m'panè: Tò kadi a rai kullə bè to bá a rai-né kɪ njəndoo-je, ə kadi mee-si ole do ta-je-ti lə 'Babe Jeju, kɪ ɛ ya kɪ do-é pa panè: "Kadi né dow lé majkur-é itə kində ji taa-né né!"» ³⁶ Loki Pol pa ta bè adi-dé lé, ɛ ɔsi məkəji-é nangi bá pa ta kɪ Lubə kdo ta lə-dé lay. ³⁷ Rəmə de lay 'nɔ ə d'ungi-n̄a mindi Pol-ti d'uwə-é kɪ kádi-dé-ti 'ra-é lapiya. ³⁸ Né ya kɪ meəkɔ ra-dé-né n̄a lé, to ta lə kidi kɪ Pol idə-dé panè d'a koo takəm-n'ɛ gogi rangi al ngá kin. Go-ti, de 'dan-é d'ɔw siə n̄al ta bato-ti.

* 20:23 20:23 Knj 21:4; 21:11. † 20:24 20:24 2Ti 4:7 ‡ 20:24 20:24 2Ti 4:7 † 20:34 20:34 Knj 18:3

21

Kow Pol bebo Jorijalem-ti

¹ Loki j'ingə-ŋə sə-dé ngá rəmə, je j'al meɛ bato-ti, j'ow njururu meɛ bebo Kosi-ti. Lo aa go-ti, j'ow Rodesi ki to donangi ki to dan ba-ti, ngá bá j'i tin j'ow meɛ bebo Patara-ti. ² Loki j'ingə bato madi ki isi ow meɛ bebo Penisi-ti lé, je j'al meɛ-é-ti j'ow. ³ Beba loki j'ow j'teɛ ngosi ki donangi Sipro-ti ki to dan ba-ti rəmə, j'ingə be lé doji gəl, ə j'ow do-ji ki donangi Siri-ti bə. Ə j'ow j'ur nangi Bero Tir-ti, ki to lo ki to kadi d'a kor né-je ki meɛ bato-ti nangi titi. ⁴ Loki j'ingə njéndó né-je lo-é-ti kinlé, je j'isi sə-dé ndo siri. Ndil ki aa njay ɔsi-dé, adi d'idə Pol kadi ow meɛ bebo Jorijalem-ti al. ⁵ Bə ya kərə loki ndo kisi-ji ro-dé-ti tingə ngá lé, je j'usi dərəbi-ti. Rəmə dɛ ki ne-dé-je ki ngan-dé-je lay ya 'dan-ji 'ree sə-ji njal gidi bebo-ti. Je j'osi məkəji-ji nangi ngangi ba-ti, j'pa ta ki Lubə. ⁶ Go-ti, j'ra-ŋə lapiya bəy ngá bá, je j'al meɛ bato-ti lé, ə njedan-ji-je lé kərə 'təl ki bee-je lə-dé gogi to. ⁷ Loki j'ingə rəbi ki mani lé, j'i bebo Tir-ti j'ow bebo Tolemaysi-ti. J'ra lapiya njəkadmɛ-je ki d'isi meɛ bebo-ti kinlé, ə j'isi sə-dé ndo kərə. ⁸ Lo aa go-ti lé, j'ow bebo Sejare-ti. Loki j'teɛ Sejare lé, j'ow be lə Pilipi ki to njəkilə mbɛ Poyta ki Maji, ə j'to ro-é-ti. Pilipi lé, to ki kərə dan dow-je-ti ki siri ki ndəki 'mbəti-dé meɛ bebo Jorijalem-ti*. ⁹ Ə ow ki ngan-je ki dené so ki 'taa ngow al ə 'to njəpata-je ki ta Lubə-ti. ¹⁰ Loki j'isi tin asi ndo ŋə lé, dow kərə ki ri-é lə Agabus i ki to njəpata ki ta Lubə-ti, i donangi Jude-ti ree ingə-ji nɔɔ. ¹¹ Rəmə ɛ un ndaa doo bədi lə Pol, do-né ji-é ki nja-é ɛ ya ə panə: «Yən, ta ki Ndil ki aa njay pa ən: Dingəm ki ndaa doo bədi kin to ki 'liə lé, jipi-je d'a kuwə-é, tó-é njim-njim bebo Jorijalem-ti tanə bə to, ngá bá d'a kilə-é ji dow-je-ti ki 'to jipi-je al.» ¹² Go ta-je-ti kinlé, je ki njəkadmɛ-je ki Sejare j'ŋɔ ta Pol-ti kadi ow meɛ bebo Jorijalem-ti al. ¹³ Ngə Pol ilə-ti panə: «Kdo ri ə 'nɔi ɔri-né tɔgi-m gogi bə wa? Mə lé, m'isi do nja-m-ti kdo kadi 'tə-m njim-njim par al, ngá m'isi do nja-m-ti kadi m'ow bebo Jorijalem-ti kdo ta lə 'Babe Jeju.» ¹⁴ Loki ɛ adi ta-je lə-ji kin ra kullə ro-é-ti al lé, je j'a do-ti njāngi al ya to. Ngə j'panə: «Kadi 'Babe ɔji ndigi liə!» ¹⁵ Go ndo-je-ti kinlé, loki j'ra go né-je lə-ji rəmə, je j'ow meɛ bebo Jorijalem-ti. ¹⁶ Njéndó né-je ki dan-ti-je ki bebo Sejare-ti ki d'isi d'ow bebo Jorijalem-ti, d'ow sə-ji to. Dɛ d'ow sə-ji adi j'to ro Minasɔ-ti ki to njéndó né ki kete low nɔ. Ə to dow ki donangi Sipro-ti ki to dan ba-ti.

Kingə-ŋə lə Pol-je ki Jaki bebo Jorijalem-ti

¹⁷ Loki j'teɛ bebo Jorijalem-ti lé, njəkadmɛ-je d'uwə-ji ki ro-dé-ti ki rənəl. ¹⁸ Lo aa go-ti, Pol ow sə-ji nati ro Jaki-ti,† lo ki 'ngatɔgi-je lay ya 'kəw-ŋə titi to.‡ ¹⁹ Loki Pol ra-dé lapiya ngá rəmə, né-je ki Lubə ra dan dow-je-ti ki 'to jipi-je al ki takul kullə liə lé, ɛ ɔr-dé poy-é ki bar-é bar-é. ²⁰ Loki d'oo ta-je liə kin bə lé, dɛ d'osi gaji Lubə, bá go-ti d'idə Pol 'panə: «Ngonkɔ-ji ki maji, 'oo jipi-je budɔgi dɔgi lo ŋə ya d'adi meɛ-dé Jeju rəm, lay lə-dé ya d'a do ndukun-ti lə Moiyiji ki ro-dé ki tungə pilingi rəm. ²¹ Ya rəmə, dow-je d'idə-dé ta ki do-i-ti 'panə: Néndó lə-i ɔsi jipi-je lay ki d'isi dan dow-je-ti ki 'to jipi-je al kadi 'təl gidi-dé d'adi ndukun lə Moiyiji rəm, kadi d'ijə ganjangi ngan-dé-je al rəm, bá kadi 'təl ro-dé go nékobe-ti lə jipi-je lé al rəm to. ²² Ngə j'a rai ban wa? Kdo ta ki rá-ti ya kərə [loki kosi dow-je d'a kəw-ŋə lé] d'a koo ki i 'ree né ya ən. ²³ Beba 'ra nə ki j'a kidə-i kin. Dingəm-je so ki d'un mindi-dé do né madi-ti d'adi Lubə d'isi dan-ji-ti nɛ. § ²⁴ ɔr-dé go-i-ti, ə 'ra nékobe ki sobi do kaa ro njay lə-i rəm, ki sobi do kaa ro njay lə-dé rəm, bá ugə do-dé adi 'ndisə do-dé rəm to. Bə kdo kadi dow-je lay 'gəl ki ta-je ki do-i-ti ki ow mbuu kinlé, to ta-je ki kare rəm, bá kadi 'gəl ki i lé, ya kərə 'təl ro-i go ndukun-ti lə Moiyiji maji rəm to. ²⁵ Ngə ki sobi do jipi-je al ki d'adi meɛ-dé Jeju lé, j'ndangi mbete j'adi-dé j'idə-dé-né kadi dɔ-je ki dow-je 'təl 'pole-né magi-je lé, d'a kuso al rəm, kadi d'a kuso masi dɔ al rəm, d'a kuso dɔ ki oy yo kuburu al rəm, bá kadi d'ɔgi ro-dé ra kaya rəm to. *»

²⁶ Lo aa go-ti, Pol ɔr dingəm-je ki so lé ow sə-dé, adi ɛ rəm, dɛ rəm ya d'aa ro-dé ngá bá, ɛ ow takəy-ti lə Lubə, kdo kidə njégugnə-je, ndo ki gin kaa ro lə-dé à gangi-né, kadi ŋə-ŋə dan-dé-ti ree ki kadkare liə adi Lubə.

D'uwə Pol

²⁷ Loki nɔy ŋə al kadi ndo ki siri lé goto rəmə, jipi-je ki dan-ti-je ki d'i donangi Aji-ti d'oo Pol meɛ kəy-ti lə Lubə lé, dɛ 'sulə kosi dow-je adi d'uwə-é. ²⁸ Ə 'tur kəə 'panə: «Səi

† **21:8** 21:8 Knj 6:5; 8:5 * **21:8** 21:8 Knj 6:5; 8:5 † **21:10** 21:10 Knj 11:28 † **21:18** 21:18 Jaki kinlé, to ngonkɔ Jeju ‡ **21:18** 21:18 Knj 12:17; 15:13 § **21:23** 21:23 Ta lə kaa ro lə Pol-je ki to nɛ kinlé, to ta lə kaa ro ki sobi do majal al. Ngə jipi-je lé, kinə dow un mindi-é adi Lubə do né madi-ti rəmə, à ra bə bane. Beba Pol ki to jipi lé ra-né to.

† **21:25** 21:25 Knj 15:29 * **21:25** 21:25 Knj 15:20

Israyel-je, reei ori kàdì-ji boo! Yën, dingëm kí njëndó né dow-je lay ya kì lo-lo, pa-né ta kí maji al maji al dō Israyel-je-ti rəm, dō ndukun-ti lə Moiyiji rəm, bá dō kəy-ti lə Lubə kin rəm lé, ɛ ɔ ɔ an. Ɛ ɔw mbing ya ree kì dow-je kí 'to grèkì-je mee kəy-ti lə Lubə. Ɛ ra lo kí aa njay kin kì lo kí kogi kare.»²⁹ †Dɛ pa ta kin bè kdotalə Tropim kí to dow kí bebo Epeji-ti lé, d'oo-é kì Pol mee bebo-ti. Beba 'gir kí Pol ɔw siə mee kəy-ti lə Lubə. ³⁰ Dow-je kí bebo Jorijaləm-ti lay ya d'ow dō-nə-ti wūr wūr ɛ dow-je d'ɪ kì lo-lo ya tətì-nə yipi d'ay kì lo-é-ti. Dɛ d'uwə Pol mee kəy-ti lə Lubə, 'ndor-é d'ow siə ndaa-ti rəm, tajinati nè ya d'uti tarəbi-je. ³¹ Loki 'sangì kadi 'təl Pol lé, dow-je kí mee bebo Jorijaləm-ti lay ya d'ow dō-nə-ti wūr wūr adi ta-é usi mbi njèkun dō kuti asgar-je-ti kí budogi. ³² Rəmə lo-é-ti nè ya, ɛ rəm, asgar-je rəm, bá njèkun dō kuti asgar-je kí bu bu, d'ubə nangi d'ɪ d'ay d'ow kí rō dow-je-ti lé. Loki dow-je kinlé, d'oo njèkun dō asgar-je kí budogi kin rəm, d'oo asgar-je rəm lé, 'taa koo ta tində-ti kí d'ə 'tində Pol lé ngá. ³³ Beba njèkun dō kuti asgar-je kí budogi lé, ɔti kí rō Pol-ti uwə-é ɔ un ndu kadi d'ilə-é sil gidi joo. Go-ti, ɛ dɛji ta panè: Dingəm kinlé to nà wa? Ɛ ri bá ɛ ra wa? ³⁴ Ngá dan kosi dow-je-ti lé, dow-je kí nà-je 'tur kool 'panè: Ɛ ra né kí bè kin. Rəmə dɛ kí dan-ti-je 'panè: Ɛ ra né kí bè kin to. Ta-je kí 'pa yó-je kí nè-je kinlé, ra adi ta kí njururu bè ya njèkun dō kuti asgar-je kí budogi lé, ingə al. Beba ɛ un ndu kadi d'ow kì Pol mee ndogi bər-ti lə-dé. ³⁵ Loki Pol ree tɛɛ dɪgi lo njiyə-je-ti lé, asgar-je d'un-né nongì taá, kdotalə kosi dow-je d'ow siə pír-pír pír-pír. ³⁶ Kosi dow-je ya d'ul-nə go-é-ti mbuu, kí kəə ta-dé-ti taá-taá 'panè: «Adi 'tjólé kí tɔl ya!»

Pol pa ta dō rō-é-ti

Knj 9:1-19; 26:9-20; Gal 1:11-16; 1Ti 1:12-17

³⁷ Loki d'ow kadi Pol andi lo-ti lə asgar-je lé rəm, ɛ dɛji njèkun dō kuti asgar-je kí budogi lé panè: «Se i a kadi-m tarəbi kadi m'pa ta káre wa?» Beba ɛ dɛji-é panè: «I 'gə ta Grèkì wa? ³⁸ I lé 'to dow kí donangi Ejipti-ti, kí ngəsnè ya bəy ɔ ɔy bokaya-je budogi lo ɔ ɔw sə-dé dilələ-ti, sulə-dé kadi 'ra dɔngə lé al wa?» ³⁹ Pol panè: «Mā m'to jipi kí d'oji-m bebo Tarsi-ti, donangi Silisi-ti, m'to ngon njəbe kí bebo-ti kí ri-é ba nə. Kogri ya, adi-m tarəbi m'pa ta m'adi kosi dow-je.» ⁴⁰ Njèkun dō asgar-je kí budogi lé, inɔ tarəbi adi-é. Beba Pol al dō dɪgi lo njiyə-je-ti yəki ji-é ta dow-je-ti, adi lo tō ndingì, ngá bá pa sə-dé ta kì ta əbrə panè:

22

¹ «Ngankɔ-m-je kí bobì-m-je, 'yəli mbi-si ooi-né ta kí ngəsnè m'ow kì pa kɔ pa-né ta dō rō-m-ti kin.» ² Loki d'oo kí Pol pa ta kì ta əbrə rəm, lo təl pa doy ta madi-é-ti ya bəy, ngá bá Pol panè: ³ *Mā lé m'to jipi, d'oji-m bebo Tarsi, donangi Silisi-ti, ngá d'oti-m bebo Jorijaləm-ti nè ya rəm, Gamaliyèl ndó-m né-je kí ɔw go-nə-ti berere-berere kí ndukun lə ka-ji-je rəm, bá kullə lə Lubə kàrè rō-m tungə-ti pilingi titi kí sɔi lay ɔi-né bone kin bè ya tɔ.* ⁴ †Dow-je kí njèkun go néndó lə Jeju lé, m'ulə kəm-dé ndoo nə. M'adi 'tɔ dingəm-je kí dené-je njim-njim d'ungi-dé dangay-ti. ⁵ Burə dō njégugné-je lə Lubə kí 'ngatogi-je lə jipi-je lay ya 'gə sə-m go-é maji. Kdo loki m'isi m'ow Damasi lé, dɛ 'ndangi mbete-je d'adi m'ow-né madi ngankɔ-ji-je kí d'isi nɔ. M'ow kɔ kadi m'tuwə njékadi mee-dé Jeju kí d'isi mee bebo Damasi-ti, m'tó-dé njim-njim m'ree sə-dé bebo Jorijaləm-ti, kɔ kadi d'adi-dé kɔ.†»

Pol ɔr poy kadi kí adi mee-é Jeju

Knj 9:1-19; 26:12-18

⁶ «Ta kí kadi ɔ jam dō be-ti, loki m'ə dō rəbi-ti, m'tɛɛ ngəsi kí bebo Damasi rəm, tajinati nè ya, londogi kí nə ya ndogi ɪ dɔrə-ti ree gəə dō-m sipi. ⁷ Adi m'tɛɛ m'usi nangi rəm, m'oo ndi dow pa sə-m ta panè: “Sol, Sol, kɔ ri bá 'ulə kəm-m ndoo bè wa?” ⁸ Mā m'ilə-é-ti m'panè: “I to nà wa, 'Babe?” M'oo ndi dow lé, təl ilə-m-ti panè: “To mā Jeju, dow kí Najaretì-ti kí 'isi 'ulə kəm-m ndoo lé ya.” ⁹ Dow-je kí d'ow sə-m, d'oo lo kí ndogi lé maji ya, ngá ndi dow kí 'pa sə-m ta lé bá d'oo al. ¹⁰ Mā m'dəji-é m'panè: “'Babe, ri bá tō kadi m'ra wa?” Beba 'Babe ilə-m-ti panè: “I taá 'ow bebo Damasi-ti ɔ tin ya d'a kidə-i nè lay kí tō kadi 'ra.” ¹¹ Ngá lo kí ndogi lé ya, ra adi kəm-m oo lo al, adi dɛ kí d'ə sə-m lé, ngá bá d'uwə ji-m 'ndor-m d'ow sə-m bebo Damasi-ti.»

¹² «Dingəm káre bè kí ri-é lə Ananiasi ɔ to dow kí njèkilə kuji dō ndukun-ti lə Lubə rəm, bá to dow kí jipi-je lay kí d'isi bebo Damasi-ti 'pa ta kí dō-é-ti maji nə rəm, ¹³ bá ree rō-m-ti ɔ idə-m panè: “Ngankɔ-m Sol, 'tɛɛ kəm-i 'oo lo.” Rəmə tajinati nè ya, kəm-m oo lo adi m'oo-é. ¹⁴ Ɛ təl pa bəy panè: “Lubə lə ka-ji-je uwə dō-i kete kɔ kadi 'gə ndigi

† 21:29 21:29 Knj 20:4 † 22:3 22:3 Knj 5:34-39 * 22:3 22:3 Knj 5:34 † 22:4 22:4 Knj 8:3; 26:9-11 † 22:5 22:5 Knj 8:3; 9:1

liə, kɔ kɔ kadi 'oo njèra né kí njururu rəm, bá kɔ kadi 'oo ta-je kí ta-é-ti kí mbi-i rəm tɔ. ¹⁵ Né-je kí 'oo kí kəm-i rəm, ta-je kí 'oo tɔ ta-é-ti kí mbi-i rəm kinlé, i bá 'a to njékɔr go-é kadi dow-je lay d'oo. ¹⁶ Kí ngɔsnè-ti kinlé, ri bá 'a 'ngəbi bəy wa? I taá 'nɔ ba 'Babe, kadi-é togi majal-je lə-i kɔgi adi-i ə kadi 'ra-i batəm.»»

Pol ɔr go kulə kí Lubə ulə-é rɔ dow-je-ti kí 'to jipi-je al

¹⁷ Loki m'təl m'ree bebo Jorijalem-ti gogi, bá m'isi m'pa ta kɔ Lubə mɛɛ kəy-ti liə rəmə, né ra-m toki nɔ bə, ¹⁸ ə m'oo 'Babe idə-m panè: «'Ɔdi rɔ-i, 'tɛɛ low kɔgi bebo Jorijalem-ti, kdotalə ta kí dɔ-m-ti kí 'a pa lé, dow-je kí mɛɛ bə-ti kin d'a taa al.» ¹⁹ Bəba m'təl m'ilə-é-ti m'panè: «'Babe, dɛ ya kàrè 'gə maji kí mɔ lé, ndɔki m'ow mɛɛ kəykwəna-je-ti lə jipi-je, m'adi 'tuwə dow-je kí d'adi-i mɛɛ-dé d'ungi-dé dangay-ti rəm, bá m'adi 'tində-dé kí ndəy rəm tɔ. ²⁰ †Rəm loki ndɔki d'a 'təl Etiyən kí to njèpata lə-i lé, m'a lo-é-ti nɔɔ rəm, m'ndigi sə-dé dɔ-ti rəm, bá m'ngəm kubi-je lə njétol-é-je rəm tɔ.» ²¹ Ngə 'Babe idə-m panè: «'Ɔw, m'a kulə-i sɔy nɔ rɔ dow-je-ti kí 'to jipi-je al!»

Pol toji rɔ-é kí n'to ngon njèbe kí Rəm

²² Loki jipi-je d'oo ta lə Pol sar 'tɛɛ dɔ ta-ti kin rəmə, d'un ndi-dé kí taá 'panè: «Kadi dow kí tanə bə kinlé, goto dɔnangi-ti nè! Tuwə kadi-é isi kí dɔ-é taá al!» ²³ Tur kool rəm, 'tor kubi-je kí rɔ-dé-ti d'ungi kɔgi rəm, bá d'oy nangi 'sane kí taá-taa rəm tɔ. ²⁴ Ngə bá njékun dɔ kuti asgar-je budɔgi lé, un ndu kadi d'ow siə lo-ti lə asgar-je, ə kadi d'ində-é 'dɔji-é-né ta, kɔ kadi 'gə-né gin ta kí 'tur-né kəə dɔ-é-ti lé. ²⁵ Loki d'a 'tɔ Pol kɔ kində-é lé, ɛ idə njékun dɔ kuti asgar-je kí bu kí a nɔɔ panè: «Ngon njèbe kí Rəm kí 'gangi ta dɔ-é-ti al bəy lé, se to tó-é kadi ində-i wa?» ²⁶ Loki njékun dɔ kuti asgar-je kí bu oo ta kinlé, ɛ ow rɔ njékun dɔ asgar-je-ti kí budɔgi lé, idə-é panè: «'A ra ban ngə wa? Dingəm kinlé, to ngon njèbe kí Rəm lé 'oo ya!» ²⁷ Bəba njékun dɔ asgar-je budɔgi lé, ree rɔ Pol-ti dɔji-é panè: «Idə-m, i lé 'to ngon njèbe kí Rəm to wa?» Pol ilə-é-ti panè: «Oiyɔ, m'to ngon njèbe kí Rəm.» ²⁸ Rəmə njékun dɔ asgar-je kí budɔgi lé, təl panè: «Mɔ lé, m'un là nɔ madi bá m'to-né ngon njèbe kí Rəm.» Ngə Pol panè: «Mɔ lé, m'to ngon njèbe kí Rəm kí koji-ti!» ²⁹ Bəba tajinati nè ya, dɛ kí d'ow kí kində Pol lé 'tor bədi-dé, bá njékun dɔ asgar-je kí budɔgi lé kàrè, loki ɛ gə kí to ngon njèbe kí Rəm ya bá n'adi 'tɔ-é lé, ɛ bəl nɔ tɔ.

Pol a nɔ 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je

³⁰ Lo aa go-ti, njékun dɔ asgar-je budɔgi lé, ndigi kadi n'ndər gin ta lə Pol maji n'oo se ri bá jipi-je d'ilə-né ta dɔ-é-ti wa. Bəba ɛ adi 'tuti Pol, ngə bá un ndu adi 'ba njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kí 'boy-je kí njégangta-je lə jipi-je kadi d'ingə-nə. Go-ti, ɛ adi 'ree kí Pol d'ində-é dan-dé-ti.

23

¹ Pol adi kəm-é tɔ ki dɔ 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je gérórə, bá idə-dé panè: «Ngankɔ-m-je, panjiyəm kí rɔ Lubə-ti lé, mɛɛ-m kí ndɛ bə ya kàrè uwə-m kí ta dɔ-ti al ya sar bəne.» ² Rəmə Ananiasi kí burə dɔ njégugnə-je lə Lubə un ndu adi dow-je kí d'a mbɔ-é-ti ngosi kadi d'ində ta-é. ³ Bəba Pol idə-é panè: «I kí 'titi-nə kí ndogi bɔr kí 'ra kí pɔ d'adi nda kin bə kinlé, i bá Lubə à kində-i*†! I isi lo kin-ti kɔ gangta dɔ-m-ti kí go ndukun-ti lə Lubə rəmə, i 'nadi ndukun ə 'un ndu kadi d'ində-m!» ⁴ Ngə dɛ kí d'a lo-é-ti lé, d'idə-é 'panè: «I 'taji burə dɔ njégugnə-je lə Lubə!» ⁵ Bəba Pol ilə-dé-ti panè: «Ngankɔ-m-je, m'gə to kí ɛ to burə dɔ njégugnə-je lə Lubə al. Kɔ mbete kí aa njay panè: «'A pa ta kí maji al dɔ 'boy-ti kí dɔ gin dow-je-ti lə-i al!»»

⁶ †Pol gə kí dan 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je lé, Sadusi-je d'isi nɔɔ rəm, bá Parisi-je kàrè d'isi nɔɔ rəm tɔ. Bəba ɛ ur kəə nɔ-dé-ti panè: «Ngankɔ-m-je, mɔ lé, m'to Parisi rəm, bá m'to ngon koji Parisi-je rəm tɔ. To ta lə nékində mɛɛ dɔ-ti lə-ji kí sɔbi dɔ tosi kí dow-je d'a tosi ndəl kində lo tɛɛ, bá 'gangi-né ta dɔ-m-ti kin.» ⁷ ɛ pa ta kinlé ilə nangi al ya bəy rəmə, Parisi-je kí Sadusi-je 'gaki-nə adi 'gàngi-nə lo joo. ⁸ †Sadusi-je lé dɛ 'panè tosi ndəl kində lo tɛɛ goto rəm, malayka-je 'goto rəm, bá ndil kàrè goto rəm tɔ; ngə Parisi-je rəmə d'ində mɛɛ-dé dɔ né-je-ti kin lay tɔ. ⁹ Né kin ra adi 'singə dɔ-nə-ti sokro. Njéndɔ dow-je ndukun-je kí nɔ-je kí dan Parisi-je-ti d'i taá 'naji ta kí tógi-dé ə 'panè: «Né madi kí maji al kàrè je j'ingə rɔ dingəm-ti kanlé al. Dɔmajɔ-ə to ndil, al rəmə malayka bá idə-é ta wa én!» ¹⁰ Tanaji lé, ngə nɔ adi njékun dɔ kuti asgar-je kí budɔgi lé, bəl panè d'a kí gángi Pol danə bəti-bəti. Bəba ɛ un ndu adi asgar-je kadi d'ur dan kosi

† 22:20 22:20 Knj 7:58 ‡ 22:25 22:25 Knj 16:37 * 23:3 23:3 Kɔ go lo-ti jipi-je bə lé, ra ndògi bɔr kí pɔ kadi nda lé, toji dow kí mɛɛ maji al ya ngə ra rɔ-é kí dow kí njururu bə. † 23:3 23:3 Mat 23:27-28 ‡ 23:5 23:5 Tɛt 22:27

† 23:6 23:6 Knj 26:5; Plp 3:5 † 23:8 23:8 Mat 22:23; Mar 12:18; Luk 20:27 § 23:8 23:8 Mat 22:23; Mar 12:18; Luk 20:27.

dow-je-ti d'or Pol ji-dé-ti d'ow siə lo-ti lə-dé dɛ asgar-je lé. ¹¹ Ndo-é-ti kinlé ndoo rəmə, 'Babe tɛɛ do Pol-ti idə-é panè: «'Uwə ro-i nga! Gangi-é kí i 'pa-né ta lə-m Jorijaləm-ti kinlé, 'ow bebo Rəm-ti kərə 'pa bə ya to bane.»

Jipi-je d'oji-nɔ ta kí maji al do Pol-ti

¹² Lo aa kí ndoge lé, jipi-je d'oji-nɔ ta kí maji al ndil Pol-ti ə d'ubi ro-dé do-ti 'panè, n'a kəyi man al rəm, n'a kusoi né al rəm ya kadí n'toli Pol moki tá. ¹³ Dow-je kí d'oji-nɔ ta kí maji al do Pol-ti lé, kər-dé tɔy korsi. ¹⁴ Dɛ d'ow d'ingə njèkun do njégugnə-je lə Lubə kí 'ngatogi-je lə jipi-je d'idə-dé 'panè: «Jɛ lé, j'adi ro-ji, ə j'ubi ro-ji do-ti, kadí né à kodí ta-ji al ya sar kadí j'tol Pol moki tá. ¹⁵ Beba kí ngosnə-ti kinlé, 'adi ta-si asi-nɔ kə 'boy-je kí njégangta-je lə jipi-je ə indəi nɔɔ njèkun do kuti asgar-je-ti kí budogi kadí-é ree kí Pol nɔ-si-ti, rəmə 'rai titi-nɔ né kí 'ndigi ndəri gin ta lə Pol lé maji kɔo koo bə. Ngà jɛ to rəmə, j'isi pèrèrè kɔo kadí, loki Pol isi ree lé, j'gangi-é j'tol-é kɔgi.»

¹⁶ Ngà loki, ngon lə kɔnɔn Pol-je oo ta lə gangi kí d'oji kɔo gangi-é lé rəmə, ɔti ɔw lo-ti lə asgar-je, ilə ta lé mbi Pol-ti. ¹⁷ Loki Pol oo ta kin bə lé, ɛ bə kí kərə dan njèkun do kuti asgar-je-ti bu idə-é panè: «Basa kin, ɔw kí ta madi kɔo kidə njèkun do kuti asgar-je kí budogi, ɛn ə ɔw siə ro-é-ti.» ¹⁸ Beba njèkun do kuti asgar-je kí bu adi basa lé, ɔti ɔw siə ro njèkun do kuti asgar-je-ti kí budogi lé, ə idə-é panè: «Pol kí to dangay lé, bə-m ə dɔji-m kadí m'ree kí basa kin ro-i-ti, kɔo ɔw kí ta madi kadí ilə mbi-i-ti.» ¹⁹ Beba njèkun do kuti asgar-je kí budogi, uwə ji basa lé, ɔr-é adi d'ə kí kár-dé bə dɔji-é panè: «Ta ri bə ɔw-né kɔo kilə mbi-m-ti wa?» ²⁰ Basa lé idə-é panè: «Jipi-je d'adi ta-dé asi-nɔ kadí 'dɔji-é kadí bore ə adi 'ree kí Pol nɔ 'boy-je-ti kí njégangta-je-ti lə-dé, toki né kí d'ow kí sangi kɔo koo ta kí njururu do ta-ti liə lé bə. ²¹ Ngà i rəmə, kadí 'ndigi sə-dé do-ti al, kɔo dow-je kí kər-dé à tɔy korsi ya d'oji kɔo gangi-é. Dowbə-je kinlé, d'adi ro-dé ə d'ubi ro-dé do-ti kadí n'usoi né al rəm, n'ayi man al ya sar kadí n'toli Pol moki tá. Dɛ d'isi pèrèrè ngà, rəmə né kí 'ngəbi lé, 'ngəbi kadí 'ilə mindi-i adi-dé ya par.» ²² Njèkun do kuti asgar-je kí budogi, ndor mbi basa lé panè: Né-je kí i 'ree 'or-m poy-é kinlé, 'pa adi dow kí rangi oo al. Go-ti, ɛ tubə basa lé, adi-é ɔw.

D'ulə kí Pol d'adi Gubərnər Pelisi

²³ Go-ti bəy ngà bə, njèkun do kuti asgar-je kí budogi lé, bə dow-je joo kí 'to njèkun do asgar-je kí bu bu idə-dé panè: «Adi asgar-je bujoo rəm, asgar-je kí njəsində-je korsi rəm, bə dɛ kí njemandangi-je bujoo d'isi pèrèrè, kɔo kadí loki kadí kí siri kí ndoo asi rəmə d'ow bebo Sejare-ti. ²⁴ Kadí né kal lə Pol kərə tɔ to; kɔo kadí ɔw siə kí maji-é ya ro Gubərnər Pelisi-ti.» ²⁵ Beba njèkun do kuti asgar-je kí budogi lé, ndangi mbete adi Gubərnər panè:

²⁶ «Mə Klodi Lisiyasi m'ra-i lapiya i Pelisi kí 'to dow kí boy. ²⁷ Jipi-je d'uwə dingəm kí m'ulə siə madi-i kinlé, ə d'ow kɔo tɔl-é bə loki m'oo ta-é kí ɛ to ngon njəbe kí Rəm lé, m'j rati kí asgar-je m'or-é-né ji-dé-ti. ²⁸ Loki m'ndigi gə gin né kí d'ilə-né ta do-é-ti lé, m'ow siə nɔ 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je. ²⁹ Rəmə m'oo kí d'ilə ta do-é-ti kɔo tanaji-je kí sobi do ndukun lə-dé, bə ɛ ra né madi kí tuwə koy əse tuwə dangay al. ³⁰ Loki jipi-je d'isi d'ində do-é kadí 'tɔl-é bə m'oo ta-é rəmə, tajinati né ya m'ulə siə madi-i, ə m'adi njékilə ta do-é-ti-je lé 'gə toki dow kí d'a səki Pol ta-é-ti lé to i. [Oiyə nɔ.]»

Pol mɛɛ bebo Sejare-ti

³¹ Asgar-je 'təl ro-dé go ndukun-ti kí d'adi-dé lé, adi ndoo-ndoo nɔɔ ya d'ow kí Pol njal lo-ti lə asgar-je kí bebo Antipatrissi-ti. ³² Loki lo aa lé, dɛ 'təl kí lo kisi-dé-ti bebo Jorijaləm-ti gogi, ə d'ingə asgar-je kí njəsində-je kadí d'un ta gají rəbi lé kí Pol. ³³ Beba loki 'ree tɛɛ bebo Sejare-ti lé, asgar-je kí njəsində-je d'adi mbete lé Gubərnər rəm, bə 'toji-é Pol lé rəm to. ³⁴ ɛ ndó mbete lé oo rəmə, dɔji panè se Pol lé to dow kí dɔnangi-ti kí rá wa? Loki oo kí Pol to dow kí d'oji-é dɔnangi Silisi-ti rəmə panè: ³⁵ Njékilə ta do-i-ti-je d'a ree bə m'a koo ta kí ta-i-ti bəy. Go-ti, un ndu kadí d'ow kí Pol panata lə Erodi, ə d'ində kəm-dé go-é-ti.

24

Pol q logangta-ti nɔ Gubərnər Pelisi-ti

¹ Ndo mɔ go-ti bə, Ananiasi kí to burə do njégugnə-je lə Lubə, i bebo Jorijaləm-ti ree bebo Sejare-ti nati kí dow-je kí 'nə-je kí dan 'ngatogi-je-ti lə jipi-je rəm, kí njəgə pa ta gangi-né do dow-je kərə bə, kí ri-é lə Tertulusi. Dɛ 'səki Pol nɔ gubərnər Pelisi-ti*. ² Loki 'bə Pol d'adi-é ree lé, Tertulusi un kuti kər ta kɔo kilə-né ta do Pol-ti panè: «Kí takul-i i Pelisi rəm, kí takul gosi lə-i kí 'təl-né gin né-je kɔo ta lə maji lə gin dow-je kinlé, bə

* 24:1 24:1 Knj 23:24.

j'isi-né kɪ lapiya kɪ ɔr njuti-njuti tin. ³ I Pelisi, dow kɪ boy n̄a, maji-je lay kɪ i ra lé, lo-je lay ya j'ndigi sə-i dɔ-ti rəm, j'ra-i oiyo dɔ-ti n̄a rəm tɔ. ⁴ Kɔdɔ kadi j'uwə-i nangi n̄a al lé, m'ra-i kɔgri, kadi kɪ go m̄egmaji-ti lə-i lé ya, 'yəl mbi-i 'oo-né ta-je kɪ j'a pa gɔji d̄ekse b̄e ya kadi-i kin. ⁵ J'gə kɪ dingəm kinlé, tokɪ m̄ɔy kosi kɪ usi m̄eg b̄e-ti b̄e. E sulə jipi-je kɪ dɔnangi-ti n̄e lay adi 'gāngi-n̄a rəm, e to njékun dɔ kuti dow-je kɪ to njékɔr rɔ-dé-je kɪ 'b̄a-dé dow-je kɪ Najaretɪ-ti lé rəm, ⁶ b̄əy b̄a ɔw mbing ya sangi kadi n'təl kəy lə Lubə n̄e kɪ kɔgi kare rəm tɔ. Né kin b̄a je j'uwə-é-né tin. [Je j'ndigi gangta dɔ-é-ti kɪ go ndukun-ti lə-ji ya, ⁷ ngà Lisiyasi kɪ to njékun dɔ kuti asgar-je kɪ b̄udɔgi b̄a ree t̄eg rəm, ta-é ji-ji-ti kɪ lə nj̄ət̄ɔgi-ti kɪ n̄a. ⁸ Go-ti, e un ndu adi njékilə ta dɔ Pol-ti kadi 'ree siə n̄ɔ-i-ti n̄e.] Né-je lay kɪ j'tilə ta-é dɔ-é-ti kinlé, i ya kɪ dɔ-i loki 'a kulə kuti d̄əji-é ta-je rəmə 'a gə maji.» ⁹ Jipi-je kàrè d'usi kuti Tertulusi-ti 'panè: Oiyò, gangi-é ya ɔn.

Pol pa ta dɔ rɔ-é-ti n̄ɔ gubərnər Pelisi-ti

¹⁰ Loki gubərnər ra kəm-é idə-né Pol kadi pa ta lé, Pol un ta panè: «M'gə maji kɪ i lé, 'to njégangta lə gin dow-je kinlé, asi bal-je n̄a ngà, beba m'un-né ta kɪ rɔ ngà kɔdɔ pa dɔ rɔ-m-ti tin. ¹¹ Kow kɪ m'ow bebo Jorijaləm-ti m'osi dɔ-m nangi n̄ɔ Lubə-ti lé, tɔy ndo dɔgi gidi-dé joo al b̄əy. To né kɪ i ya kàrè, 'a d̄əji koo rəm. ¹² Dow kàre ya kàrè oo-m m̄eg kəy-ti lə Lubə əse m̄eg kəykəwn̄a-je-ti lə jipi-je əse m̄eg bebo-ti m'ə m'naji ta kɪ dow madi əse m'ə m'sulə dow-je al rəm. ¹³ Dow-je kinlé, né kɪ d'a ra kadi toji kɪ ta-je kɪ 'tilə dɔ-m-ti kin, to ta kɪ tɔgɔrɔ-je ya goto. ¹⁴ Né kɪ m'gə kɪ ra né ɔn: M̄a lé m'pole Lubə lə ka-ji-je kɪ rəbi Poyta kɪ Maji kɪ d̄ə 'panè to rəbi néndó kɪ ngom. M̄a m'adi m̄eg-m né-je lay kɪ t̄o m̄eg mbete ndukun-ti lə Lubə rəm, m̄eg mbete-je-ti lə njépata-je kɪ ta Lubə-ti lé rəm tɔ. ¹⁵ M'ində m̄eg-m dɔ Lubə-ti, tokɪ njéra né kɪ njururu, kɪ njéra né kɪ njururu al d'a tɔsi ndəl kində lo t̄eg t̄iti kɪ njékilə ta dɔ-m-ti-je lé kàrè, d'ində-né m̄eg-dé dɔ-ti kin b̄e ya tɔ.» ¹⁶ Gin-é kin b̄a ndo-je lay ya m'nagi-né rɔ-m kɔdɔ kadi m̄eg-m uwə-m kɪ ta n̄ɔ Lubə-ti al rəm, b̄a n̄ɔ dow-je-ti al rəm tɔ.»

¹⁷ † «M'ra bal-je n̄a rangi b̄a m'təl m'ree, kɔdɔ kadi m'adi né njéndoo-je kɪ dan gin dow-je-ti lə-m rəm, b̄a kɔdɔ kadi m'adi kadm̄eg Lubə rəm tɔ. ¹⁸ Gangi-é-ti kin b̄a loki m'təl ta nékɔb̄e, kɔdɔ kadi m'aa-né rɔ-m lé, ngà b̄a jipi-je d'oo-m-né m̄eg kəy-ti lə Lubə, b̄i kosi dow-je d'ilə-n̄a 'gəə dɔ-m, b̄a m'sulə-dé-né al§. ¹⁹ Jipi-je kɪ dan-ti-je kɪ dɔnangi Aji-ti kɪ d'oo-m lo ra né-ti kin, b̄a lé d'a k̄a n̄ɔ-i-ti kɔdɔ kilə ta dɔ-m-ti, tokɪ d'ow sə-m kɪ ta madi n̄ɔɔ. ²⁰ Lé b̄e ya kàrè, d̄ə kɪ d'ə n̄e kin ya kadi 'pa se loki m'ə n̄ɔ 'boy-je-ti kɪ njégangta-je lə jipi-je lé, se ri kɪ maji al ə ta-é usi dɔ-m-ti adi d'oo wa? ²¹ †Kadi ta lə kəə kɪ m'ə dan-dé-ti m'ur kinlé ya je b̄e tá ɔbi. M'ur kəə lé m'panè: “To ta lə tɔsi kɪ dow-je kɪ d'oy d'a tɔsi ndəl kində lo t̄eg, b̄a 'gāngi-né ta dɔ-m-ti n̄ɔ-si-ti tin.”»

²² Ta kɪ sɔbi dɔ néndó lə Jeju kinlé, Pelisi gə maji yérərɔ. Beba e ɔr ndo ra ta lé, ɔw-né ndo kɪ rangi-ti ə panè: «Loki Lisiyasi kɪ njékun dɔ kuti asgar-je kɪ b̄udɔgi à ree, b̄a m'a ndr̄ gin ta lə-si maji koo b̄əy» ²³ Go-ti, e un ndu adi njékun dɔ kuti asgar-je kɪ bu kadi ində kəm-é go Pol-ti rəm, kadi in̄ə-é adi ra ndigi-je liə kɪ 'n̄a-je s̄e-s̄e rəm, b̄a kadi in̄ə dow-je liə kadi 'ree 'ra siə-siə rəm tɔ.

Pelisi ɔji ta kɪ Pol

²⁴ Asi ndo s̄e go-ti, Pelisi ree nati kɪ ne-é Drusil kɪ to jipi, ə ulə kulə b̄a Pol. Beba loki Pol ree lé, e pa ta kɪ sɔbi dɔ kadm̄eg Jeju Kristi adi Pelisi†. ²⁵ Ngà loki Pol un ta pa ɔdi-né rɔ né ra kɪ njururu rəm, ɔdi-né rɔ kore m̄eg rəm, b̄a ɔdi-né rɔ ta kɪ gangi kɪ à ree rəm lé, Pelisi b̄əl n̄a adi panè: «Kɪ ngosn̄e-ti kinlé, ɔw lo lə-i ngà. Loki m'ingə d̄okaglo b̄a m'a b̄a-i b̄əy.» ²⁶ Pelisi ində m̄eg-é dɔ-ti kɪ Pol à kadi-n'è lə. Né kin b̄a taá-taá ya adi-é ree adi d'ɔji-né-n̄a ta ta tin. ²⁷ B̄e-b̄e ya b̄al joo tɔy rəmə Porkiyusi Pestusi ree ɔr-né tó Pelisi. Pelisi in̄ə Pol dangay-ti kɔdɔ nəl-né jipi-je.

25

Pol ndigi kadi Sejar b̄a gangta lə-n'è

¹ Loki Pestusi ree ra ndo mutə dɔnangi-ti kɪ à k̄ə b̄e dɔ-ti lé, e j̄ bebo Sejar-ti ɔw bebo Jorijaləm-ti. ² Rəmə njékun dɔ njégugn̄e-je lə Lubə kɪ 'boy-je lə jipi-je 'ree 'səki Pol rɔ-é-ti. ³ D̄ə 'd̄əji-é kɪ n̄ɔ kəm-dé-ti, kadi ra sə-dé maji ə adi 'təl 'ree kɪ Pol bebo Jorijaləm-ti gogi. Dowb̄e-je kinlé, 'ra go rɔ-dé kadi 'gāngi Pol rəb̄əə 'təl-é. ⁴ Beba Pestusi ilə-dé-ti panè: Pol lé, isi dangay-ti bebo Sejar-ti rəm, b̄a m̄a ya kɪ dɔ-m kàrè n̄ay n̄a al, kadi m'təl m'ow n̄ɔɔ tɔ ngà. ⁵ E ilə dɔ-ti b̄əy panè: «Kadi dow-je kɪ 'n̄a-je kɪ dan-si-ti kɪ d'asi

† 24:8 24:8 Ta-je kɪ t̄o mbun̄ə né-ti kinlé [...] goto m̄eg mbete-je-ti kɪ d̄ɔs̄ay kɪ dan-ti-je kɪ 'ndāngi kɪ ji-dé kɪ ta greki.

‡ 24:15 24:15 Dan 12:2 † 24:17 24:17 Knj 21:17-28 § 24:18 24:18 Knj 21:17-28. † 24:21 24:21 Knj 23:6

* 24:21 24:21 Knj 23:6 † 24:24 24:24 Knj 23:24

gaki d'ow səm bebo Sejare-ti, ó kinə dingəm kinlé, ra né madi kí go rəbi-é-ti al nɔɔ rəmə jè 'səki-é.» ⁶ Pestusi isi bebo Jorijalem-ti nɔɔ adi toy ndo jinəy joo əse ndo dogi al ya təl ow bebo Sejare-ti gogi. Loki ɛ ree tɛɛ Sejare-ti lé, lo aa go-ti ya ow isi logangta-ti ə un ndu adi d'ow 'ree kí Pol. ⁷ Loki Pol ree ya rəmə, jipi-je kí d'i bebo Jorijalem-ti lé, d'ilə-nə 'gəə dɔ-é sipi, ə 'tilə ta-je kí tò bəl-bəl nɔ dɔ-é-ti, ya ngə né kí à toji kí ta-je lə-dé kin, to ta kí tɔgrɔ-ti lé goto. ⁸ Beba Pol un ta pa do rɔ-é-ti pané: «Mɔ m'ra né kí maji al m'osi-né ndukun lə jipi-je kí ta al rəm, m'ra né kí maji al m'osi-né kəy lə Lubə kí ta al rəm, m'ra né kí maji al m'osi-né ngar Sejar kí ta al rəm tɔ.»

⁹ Pestusi ge kadi n'nəl jipi-je adi ilə Pol-ti pané: «Se i 'ndigi kadi 'təl ow bebo Jorijalem-ti gogi, kdɔ kadi ta kinlé, toki gangi nɔ takəm-m-ti wa?» ¹⁰ Pol ilə-é-ti pané: «A tò bə al! Mɔ m'ə logangta-ti lə ngar Sejar nə, adi lo kin-ti ya d'a gangta lə-m titi. Ngə kí sɔbi dɔ jipi-je lé, i ya kí dɔ-i kərə 'gə maji kí né kí maji al kí m'ra sə-dé bə ya goto. ¹¹ Kinə, m'ra né madi kí njururu al nɔɔ əse m'ra né kí asi koy lé, m'a mbati koy al. Ngə kinə ta-je kí dow-je 'tilə dɔ-m-ti kinlé to ta-je kí kare rəmə, dow kí ow kí tɔgi kadi ilə-m jii-dé-ti goto. Mɔ lé, m'ge kadi ngar Sejar ya gangta lə-m.» ¹² Beba Pestusi oji ta kí njéra siə kullə-je ə ree idə-é pané: «I ge kadi ngar Sejar bá gangta lə-i lé, 'a kow nɔ ngar Sejar-ti nɔ ya tɔ.»

Pol ɔ nɔ Agripa-ti kí Berenisi

¹³ Asi ndo sɛ go-ti, ngar Agripa-je kí Berenisi 'ree bebo Sejare-ti kdɔ ra lapiya Pestusi* . ¹⁴ D'isi tin 'ra ndo nɔ bəy. Beba Pestusi ɔr go ta-je kí sɔbi dɔ Pol idə ngar pané: «Pelisi inə dingəm kərə dangay-ti nɔɔ. ¹⁵ Ə dingəm-é lé, loki m'ow bebo Jorijalem-ti rəmə, njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə kí 'ngatɔgi-je lə jipi-je 'səki-é, ə 'dəji kadi toki gangi ta dɔ-é-ti. ¹⁶ Ngə mɔ m'ilə-dé-ti m'pané: Kúji ra-é lə dow-je kí Róm lé, tò bə al. Dɛ lé, 'a kadi dow kí d'ilə ta dɔ-é-ti dɛ kí njékilə ta dɔ-é-ti-je d'isi takəm-nə-ti, kdɔ kadi dow kí d'ilə ta dɔ-é-ti lé, ingə kəm lo pa-né ta dɔ rɔ-é-ti moki bane. ¹⁷ Beba dɛ 'ree səm nə nati, ə mɔ m'or ndo al, ngə lo aa ya rəmə m'ow m'isi logangta-ti ə m'un ndu m'adi 'ree kí dingəm lé. ¹⁸ Loki njékilə ta dɔ-é-ti-je 'ree lé, ta kí 'tilə dɔ-é-ti lé, tò bəl nɔ ngay titi kí m'isi m'gir né lé al. ¹⁹ Ngə tanaji-je kí sɔbi dɔ pole Lubə lə-dé dɛ ya rəm, ta-je kí sɔbi dɔ Jeju bɔɔ nɔ bɔo kí oy bá Pol pané, ɛ isi kəm kin ya par. ²⁰ Mɔ m'gə né kí m'a ra njururu dan tanaji-je-ti kí tanə bə kinlé al. Beba m'dəji Pol m'pané se ɛ ndigi kow bebo Jorijalem-ti kadi ta liə toki gangi nɔ wa? ²¹ Ngə Pol ndigi kadi ta lə-n'ə lé, toki kow-né nɔ ngar-ti kí boy. Beba m'ə m'un ndu kadi 'ngəm-é sar kadi m'ulə siə m'adi Sejar.» ²² Go-ti, Agripa idə Pestusi pané: «Dingəm kinlé, mɔ ya kí dɔ-m kərə m'ge koo ta kí ta-é-ti kí mbi-m tɔ.» Pestusi ilə Agripa-ti pané: «Bore nə ya 'a koo ta kí ta-é-ti.»

Pestusi ɔr go ta lə Pol idə Agripa

²³ Beba loki lo aa lé, Agripa dɛ kí Berenisi 'mɔne mɔne kí tò bəl ya, d'andi-né meɛ kəy gangi ta-ti nati kí njékun dɔ kuti asgar-je budoɔgi, bá kí 'boy-je kí meɛ bebo Sejare-ti rəm tɔ. Go-ti, Pestusi un ndu adi d'ow 'ree kí Pol. ²⁴ Ngə bá Pestusi un ta pané: «I ngar Agripa rəm, səi lay kí isi sə-ji né kinlé, ooi dingəm kan, kí kosi jipi-je bəktə lay d'ow d'ingəm bebo Jorijalem-ti rəm, bá 'ree d'ingəm lo-ti kin nə rəm, ya 'tur kool 'pané kadi-é isi kí dɔ-é taá al. ²⁵ Ə kí sɔbi dɔ-m mɔ lé, né kərə kí ɛ ra kí asi koy-é ya, mɔ m'oo al. Bə ya ngə, ɛ ya dəji kadi ta lə-n'ə toki kow-né nɔ Ngar-ti kí boy. Beba mɔ m'oji kadi m'ulə siə madi-é. ²⁶ Ngə né kí njururu kí sɔbi dɔ-é, kí kadi m'ndangi mbete-ti m'ulə-né madi ngar kí boy ya m'ingə al. Gin-é kin bá m'adi-é ree-né nɔ-si-ti rəm, nɔ-i i ngar Agripa-ti ya kí tagay bə, kdɔ kadi go ta-je-ti kí 'a dəji-é rəmə jè m'ingə ta madi m'ndangi. ²⁷ Kdɔtalə kosi kagi dɔ nɛ-je-ti kí 'tilə ta-é dɔ dangay-ti al ya rəmə kulə siə bebo Róm-ti lé, mɔ m'oo kí né mbá bə.»

26

Pol ɔr ta liə nɔ ngar Agripa-ti

¹ Agripa idə Pol pané: «Tarəbi tò tagi kadi 'pa ta dɔ rɔ-i-ti.» Beba Pol ɔy jii-é kí taá ə pa ta dɔ rɔ-é-ti pané: ² «I ngar Agripa, m'ow kí ronəl nɔ, kadi bone m'ə nɔ-i-ti m'pa ta dɔ rɔ-m-ti, dɔ né-je-ti kí jipi-je 'tilə ta-é dɔ-m-ti kin. ³ Jipi-je lé, nékobe-je lə-dé lay rəm, né-je lay kí 'naji-nə ta dɔ-ti dɔ-ti kərə, i gə maji nɔ rəm tɔ. Beba kogri ya, m'dəji-i kadi 'yəl mbi-i oo-né ta lə-m, kí meɛ kí kilə dɔ madi-é-ti pɔ ya. ⁴ Basa-m-ti nɔ ya, panjiyə-m kí dan gin dow-je-ti lə-m lé, jipi-je lay ya 'gə maji; ba kisi-m meɛ bebo Jorijalem-ti, lo kulə gin-é-ti nɔ ya sar bone kin kərə 'gə maji rəm tɔ. ⁵ †To kí m'to kí kərə dan kuti dow-je-ti kí 'ba-dé Parisi-je kí 'to njéra ta lə pole Lubə lə-ji kadi ngə nɔ kinlé, jipi-je lay ya 'gə maji low nɔ rəm, dɛ ya kərə toki 'ndigi lé, d'a pa kadi-si ooi rəm tɔ* . ⁶ Kunmindɔ

* 25:13 25:13 Knj 24:24-27 † 26:5 26:5 Knj 23:6; Plp 3:5 * 26:5 26:5 Knj 23:6; Pa 3:5

kí Lubø un adi ka-ji-je, é m'indø meġ-m do-ti m'panè né-é à ra né lé, é bá tøl gin ka-m logangta-ti ngosnè tin. ⁷ Kunmindi kinlé, gin koji læ-ji kí dōgi gidi-é joo kí 'pole Lubø d'ingø ta-é al, ya ndo-je kí kada-je kinlé, d'indø meġ-dé do-ti to. I ngar, to ta læ nékindø meġ do-ti kinlé, bá jipi-je 'tilø-né ta-je do-m-ti tin. ⁸ Kobi ðo! Søi lé, ta læ tōsi kí Lubø à kadi dow-je kí d'oy 'tōsi ndøl d'indø lo tēē lé, kdo ri bá adi to ta kí kare wa? ⁹ †Kí sobi do-m lé, ma ya kí do-m kàrè ndōki m'ro kí Jeju kí Najaret-ti lé kí tōgi-m lay ya to. ¹⁰ †É bá to né kí m'ra meġ bebo Jorijalem-ti, adi dow-je nā dan de-ti kí 'to njékaa njay-je lé, ma ya m'ungi-dé dangay-ti. To njékun do njégugnè-je læ Lubø ya, bá d'adi-m tōgi m'ra-né né-je kinlé røm, loki tò kadi 'tøl njékadmēġ-je kàrè, m'ilø ta-m titi røm to. ¹¹ De lé, taá-taá ya m'ow meġ kōykōwna-je-ti læ jipi-je m'adi-dé kō røm, m'indø tōgi do-dé-ti kadi 'pa takōbi do ta-ti læ Jeju, bá meġ wōngi-ti læ-m kí ra-m do-dé-ti al do maji kinlé, m'ow njal meġ bebo-je-ti kí do be mba-ti ya m'ulø køm-dé ndoo ðøy.»

Pol or poy kadmēġ liø
Knj 9:1-30; 22:1-21

¹² Kdo né-je kinlé ya njékun do njégugnè-je læ Lubø d'adi-m tarøbi, ø d'adi-m tōgi røm, adi m'ow do-m kí bebo Damasi-ti. ¹³ I ngar Agripa, à to ta kí kadi à ka jam do ðe-ti je bè ngā, loki m'ow do røbi-ti ya ðøy rømø, m'oo londōgi kí ndōgi tōy kadi ya i dōra-ti ree gøø do-ji sipi kí dow-je kí d'ow sø-m. ¹⁴ †Je lay ya j'tusi nangi ø m'oo ndi dow pa sø-m ta kí ta Øbrø panè: «Sol, Sol, kdo ri bá 'ulø køm-m ndoo bè wa?» Nékatí kí 'tōsi-né kuti-i lé, toki i 'njirø kuti-i kí gōgi-gōgi ø à kusi ro-i-ti palangi ya to. ¹⁵ Beða m'ilø-é-ti m'panè: I 'to nā wa, 'Babe? 'Babe ilø-m-ti panè: «To ma Jeju kí 'isi 'ulø køm-m ndoo lé ya. ¹⁶ Ngā 'ubø nangi i 'ā do nja-i-ti taá. Yøn, m'tēē sø-i kōy kdo kindø-i kadi 'to ngonnjékullø læ-m. Né-je kí 'oo kí køm-i ngā kin røm, é kí m'a tēē sø-i kōy kdo kadi 'oo ðøy kinlé, i bá 'a to njékør go-é kadi dow-je d'oo. ¹⁷ M'a taa-i kilø-i taá ji gin dow-je-ti kin røm, ji gin dow-je-ti kí 'to jipi-je al kí m'a kulø-i ro-dé-ti kin, ¹⁸ kdo kadi 'ow 'tēē køm-dé kadi 'tēē kōgi londul-ti ø d'ow lo-ti kí ndōgi røm, kadi 'tēē kōgi gin tōgi-ti læ Satā ø d'ow gin tōgi-ti læ Lubø røm, kdo kadi loki d'adi-m meġ-dé rømø, Lubø ingø go majal-je læ-dé kōgi adi-dé røm, bá kdo kadi d'ingø-né nékugø dōji nati kí dow-je kí Lubø ør-dé indø-dé tagay kin røm to.»

¹⁹ «I ngar Agripa, né kin bá, m'tøl-né ro-m go né-ti kí dōra-ti kí ra-m toki nī bè kin tin.» ²⁰ †Ngā mā læ, m'ilø mbē Poyta kí Maji m'adi dow-je kí bebo Damasi-ti ya kete, bá de kí bebo Jorijalem-ti, kí de kí dōnangi Jude-ti røm, bá m'adi de kí 'to jipi-je al m'panè: Kadi d'ingø panjiyø-dé-je kí maji al kōgi ø 'ree ro Lubø-ti røm, kadi kullø ra-dé tuwø kullø ra dow-je kí d'ingø panjiyø-dé-je kí maji al kōgi ðane.† ²¹ Né kin bá jipi-je 'tøti-m-né d'uwø-m meġ kōy-ti læ Lubø ya ø 'sangi kadi 'tol-m-né lé tin. ²² Ngā Lubø ngøm-m sar meġ ndo-ti kin, adi mā m'pa ta liø madi ngan dow-je kí dow-je kí boy tin. M'pa ta m'adi tōo ur rangi al, ngā to né-je kí Moiyji-je kí njépata-je kí ta Lubø-ti 'pa 'panè à ra né lé, ya bá m'pa, ²³ †adi to ta læ Kristi kí à kingø kō røm, bá é ya à to dow kí dōsøy kí à tōsi ndøl kindø lo tēē ø à kilø mbē londōgi kí sobi do kaji kadi jipi-je røm, kadi gin dow-je kí 'to jipi-je al røm lé†.

Pol idø Agripa kadi adi meġ-é Jeju

²⁴ Pol ā ør go né-je kinlé bè, pa-né ta do ro-é-ti ya rømø Pestusi pa ta kí ndi-é kí boy panè: «Pol, i lé do-i maji al wa! Néġø læ-i kí nā lé, ra-i adi do-i tò danā al wa!» ²⁵ Ngā Pol ilø-é-ti panè: «Kay! Pestusi dow kí boy! Do-m maji al al! To ta-je kí tōgrø-ti røm, ta-je kí køm kaa njay-njay ya bá m'pa tin. ²⁶ Ngar Agripa dōji ta do né-je-ti kinlé, oo maji. Né kin bá m'pa-né m'adi-é kí meġ-m kí nda køy tin. M'gø maji, kí né-je kí ra né kinlé, é kàre kí lo-é à kiyø Agripa ya goto, kdøtalø to né-je kí ra né lo ðoyørø-ti al. ²⁷ Ngar Agripa, i adi meġ-i ta-je kí njépata-je kí ta Lubø-ti 'pa lé ya al wa? M'gø toki i adi meġ-i ta-je læ-dé ya!» ²⁸ Agripa idø Pol panè: «Nāy ndē bè kadi uwø-m kí ta kadi m'tøl njékun go Kristi lé ya!» ²⁹ Beða Pol ilø-é-ti panè: «Lé nāy ndē bè øse nāy nā kàrè, mā m'isi m'pa ta kí Lubø kadi i par al, ngā kadi dow-je lay kí d'isi d'oo ta læ-m ðone kin ya 'tøl titi-nā kí mā m'isi-né kin bè. Ngā sil-je kin ya par ø kadi labi mbó-si al!»

³⁰ Ngar Agripa røm, gubørnør Pestusi røm, Berenisi røm, bá de kí d'isi sø-dé lé d'i taá. ³¹ Beða loki d'isi d'ør ro-dé kí rangi lé, 'pa-nā ta 'panè: «Dingøm kinlé, né kàre ya kí é ra kí asi kōy øse asi dangay ya goto.» ³² Go-ti, Agripa idø Pestusi panè: «Dingøm kinlé, to dōji kí é ya dōji kadi ta læ-n'ē øw nō Sejar-ti ngā kin al lé, lé à toki kilø-é taá kí kilø ya bè.»

† 26:9 26:9 Knj 8:3; 22:4,5 † 26:20 26:20 Knj 9:20,28,29 † 26:20 26:20 Knj 9:20,29; Mat 3:8; Luk 3:8 † 26:23 26:23 1Kø 15:20 ‡ 26:23 26:23 1Kø 15:20; Eja 42:6

27

D'ulə kɨ Pol mɛɛ bebo Rəm-ti
2Kɔ 11:25-26

¹ Lɔki d'un ndu kadi j'al mɛɛ bato-ti j'ow dɔnangi Itali-ti lé, d'ulə Pol kɨ dangay-je kɨ dan-ti-je ji dingəm-ti kɨ 'ba-é Juliyusi kɨ to njékun dɔ kuti asgar-je kɨ bu, kɨ 'to «asgar-je lə Ogusti.» ² Bato káre kɨ mɛɛ bebo Adramiti kɨ tɔ kadi à kun kɨ kadi kongi-kongi kɨ dɔnangi Aji-ti, bá j'al mɛɛ-é-ti j'ow. Aristarki kɨ to dow kɨ mɛɛ bebo Tesaloniki-ti, dɔnangi Maseduwan-ti ow sə-ji nati. ³ Lo aa go-ti, loki j'uwə nangi ndɛ bebo Sidɔ-ti lé, Juliyusi kɨ to njɛra maji kɨ Pol Pol lé, inə tarəbi adi-é ow rɔ nam-é-je-ti kadi 'ra siə. ⁴ Lɔki j'i lo-é-ti nɔɔ lé, j'un kɨ kadi kongi kɨ dɔnangi Siprə-ti kɨ tɔ dan ba-ti, kɔɔ yəl ulə tilə kəm-ji. ⁵ Lɔki j'ində babo kɨ tɔ ngosi kɨ dɔnangi Silisi kɨ dɔnangi Pampili j'gangi lé, j'ree tɛɛ bebo Mira, dɔnangi Lisi-ti. ⁶ Lo-é-ti nɔɔ, njékun dɔ kuti asgar-je kɨ bu lé, ingə bato káre kɨ bebo Alegjandri-ti kɨ isi ow dɔnangi Itali-ti rəmə, adi j'al mɛɛ-é-ti. ⁷ Nɔɔ nɔɔ ya bato lé, ay ngodi ləw al, adi j'ingə kɔ nɔɔ, bá j'tɛɛ ngosi kɨ bebo Nidi. Ngə yəl ɔɔ-ji kow kəm-ji kɨ kete, befa je j'al kɨ kadi kongi dɔnangi Krɛti-ti, j'ow kɨ Salmone. ⁸ Ngə sə-ji nɔɔ, bá j'ree kɨ kadi kongi sar j'ree j'tɛɛ lo-ti kɨ 'ba-é «lo kɔ bato-je kɨ to lo kɨ kurə» kɨ tɔ ngosi kɨ bebo Laje.

⁹ Dɔkaglo dəɔ dɔ-ji-ti tin asi ta-ti rəm, bá ndɔ kɔɔ rɔ nékuso kɨ man kɔɔ lə jipi-je, kɔɔ kadi Lubə inə-né go majal lə-dé kɔɔ lé tɔy rəm, adi lo kadi bato ay dan ba-ti kàrɛ təl ndoji ta nɔɔ rəm tɔ. ¹⁰ Né kin bá Pol ndəji-dé-né kete panə: «Kamə-je, mɔ m'oo kɨ kow mba lə-ji kinlé, à to bato kin par bá à tuji al rəm, à to né-je kɨ mɛɛ-é-ti par al rəm, ngə jɛi dow-je ya kàrɛ j'a kɨ kingəi tuji titi.» ¹¹ Ngə njékun dɔ asgar-je kɨ bu lé, ta lə njékowə ngow bato lé rəm, ta lə 'ba njəbato bá uwə mɛɛ-é nɔɔ, tɔy ta-je lə Pol. ¹² Rəm ta lə maji kɨ lo kɔ bato-je kin maji kisi-ti nɔy kul-ti al lé, dow-je kɨ nɔɔ 'ndigi kadi toki kow kete, ə kinə lo-é tɔ rəmə, toki kow tɛɛ Penisi, lo kɔ bato-je-ti, dɔnangi Krɛti-ti ngə tá-je toki kuwə lo kisi-ti kadi nɔy kul dəɔ-né. Lo kɔ bato-je kinlé, tɔ mbunə lo-ti kɨ bəə kɨ lo kur kadi.

Yəlbo ulə dɔ ba-ti

¹³ Lɔki yəl kɨ tɔɔ-é nɔɔ al, i kɨ bəə bè ulə dan pèèè rəmə, dɛ 'gir kɨ kɔjra lə-dé à kusi kodi. Befa d'un ngow lə kuwə bato nangi dan man-ti, d'ilə mɛɛ bato-ti, ə d'un kɨ kadi kongi dɔnangi Krɛti-ti ngosi-ngosi d'ow. ¹⁴ Ngə sɛ go-ti ya rəmə, yəlbo kɨ 'ba-é Ərakilo, i kɨ dɔnangi Krɛti-ti kɨ tɔ dan ba-ti ulə mbi-mbi ree dɔ-ji-ti. ¹⁵ Yəl kinlé, un bato dɔ-é-ti, adi lo kadi bato tá dan-ti lé goto, rəmə je j'inə rɔ-ji yaki j'adi ow sə-ji kɨ nɔɔ bin ya par ngə. ¹⁶ Befa j'ow j'tɛɛ kəl lo-ti kɨ bəə kadi ngon dɔnangi-ti kɨ 'ba-é Koda kɨ to lo kɨ dan ba-ti. Lo kinlé, bá taə yəl dɔ-ji-ti, ngə rəmə j'ra lo ra-é-ti bè bá j'uwə ngon tɔ kɨ 'tɔ-é kuti bato-ti lé*. ¹⁷ Lɔki d'un ngon tɔ kɨ kuti bato-ti lé d'ində mɛɛ-é-ti rəmə, d'oy kulə-je 'bindi-né bato lé bindi-bindi. Dɛ 'bəl kadi bato i ow ɔ-ji dɔ nangra-ti, lo-ti kɨ 'ba-é Sirti, adi 'tuti takubi kɨ taə kɨ njəkadi bato ay ngodi nɔɔ lé, d'ilə mɛɛ bato-ti. Befa bato lé ow sə-ji kɨ nɔɔ bè ya par ngə. ¹⁸ Yəl lé, ulə dɔ-ji-ti kɨ tɔɔ-é bè-bè ya sar lo aa-né rəmə, dɛ d'oy né-je kɨ 'nə-je kɨ tɔ mɛɛ bato-ti lé, d'ungi kɔɔ dan babo-ti, ¹⁹ rəm ndɔ kɨ njékungi-ti mutə lé, dɛ ya d'oy né-je kɨ bato-ti kɨ ji-dé 'tilə mani. ²⁰ Nɔɔ nɔɔ ya kəm-ji oo kadi al rəm, oo kərwoj-je al rəm. Yəl lé, ulə kɨ tɔɔ-é nɔɔ ya par-par, adi dow kɨ gir mɛɛ-é-ti panə j'a kaji ya goto.

²¹ Dow-je kɨ mɛɛ bato-ti lé, d'uso né al ya ndɔ nɔɔ. Befa Pol i a taə dan-dé-ti idə-dé panə: «Kamə-je, lé toki 'təli rɔ-si go takoji-ti lə-m, adi j'isi Krɛti-ti, rəmə lé ko-ji à tɔ bè al rəm, bá a kungi né-je kɔɔ bè al rəm tɔ. ²² Ngə kɨ ngɔsnə-ti kinlé, m'ulə dingəm mɛɛ-si-ti kadi uwəi rɔ-si ngə. Kɔdotalə dow káre ya kàrɛ à koy dan-si-ti al. Ngə bato lé ya kɨ kár-é bá à tuji. ²³ Lubə lə-m kɨ m'isi m'pole lé, malayka liə káre ree rɔ-m-ti ndɔɔ nɛ, ²⁴ idə-m panə: "Pol, 'oo bè, né káre ya kàrɛ 'bəl al, 'a kow tɛɛ lo gangra-ti nɔɔ ngar Sejar-ti ya, rəm bá Lubə à ngəm dow-je lay kɨ d'isi sə-i mɛɛ bato-ti lé rəm tɔ." ²⁵ Befa kamə-je, uwəi rɔ-si ngə. Mə m'adi mɛɛ-m Lubə, Lubə à tɛɛ sə-ji titi kɨ malayka pa-né adi-m lé ya. ²⁶ Ngə kɔsi bá j'a kowi kɔsi dɔ-ji dɔnangi-ti madi kɨ tɔ dan ba-ti.»

²⁷ To ndɔ dɔɔi gidi-é sɔ bɔne ngə ə yəl ɔ-ji yó-je kɨ né-je par-par dan babo-ti kɨ 'ba-é Adiriyatiki, rəmə dan lo bapi lé, njérakullə-je kɨ mɛɛ bato-ti lé, 'gir kɨ j'a ngosi kɨ dɔnangi madi. ²⁸ Lɔki d'un né mboji ku lə man d'ilə mani kɔɔ rəmə, ow nangi asi njiyə kɨ dow à njiyə nja-é kormutə gidi-é siri. D'ow kete əbi ndɛ lé, 'təl d'ilə né lé ya bəy rəmə, ow nangi asi njiyə kɨ dow à njiyə nja-é kɔrjoo gidi-é jinjoo. ²⁹ 'Bəl kadi bato ow dar rɔ-é ər-ti kɨ boy nɔɔ kɨ dan ba-ti, befa ngowla kuwə bato nangi dan man-ti lé, d'ungi sɔ kuti-é-ti gogi dan man-ti, ə 'ndingə kadi lo aa kalangi. ³⁰ Ngə njérakullə mɛɛ bato-ti

* 27:16 27:16 'Tɔ tɔ-je kuti bato-je-ti kɔɔ kadi kinə né ra bato rəmə-je d'al mɛɛ-é-ti d'aji rɔ-dé.

lé, 'sangí rəbi kəy-nə kinə bato lé, adi d'un ngon tò kí mee bato-ti lé, d'ilə dan babo-ti, rəmə 'ra ro-dé titi-nə né kí d'ow kí kəy ngowla kuwə bato nangí kí tò kete nɔ-é-ti, kdo kungí mani bè. ³¹ Befa Pol idə njəkun dɔ kuti asgar-je kí fu kí ndəgi asgar-je panè: «Kínə dow-je kin d'isi sə-si mee bato-ti kin al lé, dow káre kí dan-si-ti kí à kaji ya goto.» ³² Befa asgar-je 'tijə kulə ngon tò lé 'gangi ə d'inə d'adi ow. ³³ Kete bá kadi lo aa lé, Pol ulə dingəm mee dow-je-ti lay ya kadi d'uso né. E panè: «Bone to ndo dɔgi gidi-é so ngá kí mee-si ǵ kəkəkəkə rəm, usoi né al rəm. ³⁴ Befa kí ngosn-é-ti kinlé, m'dəji-si kí ta kɔ-m-ti kadi usoi né. Nékuso lé, à ra kadi isi kí dɔ-si taá. Dow kí dan-si-ti kí bəl dɔ-é káre à kɔr kusi kəgi ya goto.» ³⁵ Loki Pol pa ta-je kin bè lay rəm, un mbə ra oiyo Lubə dɔ-ti takəm-dé-ti lay, ə uwə gangi uso. ³⁶ Bə ngá bá, dɛ lay ya d'uwə ro-dé ngá d'uso né tɔ. ³⁷ Jɛ lay kí j'isi mee bato-ti lé, jɛ bujoo kí kɔrsiri gidi-é məkɛ. ³⁸ Loki d'uso né asi-dé lé, d'oy gemɛ kí mee bato-ti lé, d'ungi dan babo-ti adi bato lé, olɛ pəl.

Pungum man ində Bato tóti njuki-njuki

³⁹ Loki lo aa rəm, njérakullə mee bato-ti lé, 'gə lo al. Ngá tɔɔ man kí ow tɛɛ ngangí ba-ti par ə d'oo, ə 'ndigi kadi kinə lo-é à tò rəm, toki kow kí bato lé, jan-jan titi. ⁴⁰ Befa dɛ 'tuti ngowla-je kí d'uwə-né bato nangí lé d'inə dan babo-ti ə 'tuti kulə tɔ ngow bato lé, bəy ngá bá d'un takubi kí njətaa yəl dɔ bato-ti kí tò kuti-é-ti gogi lé 'tɔ taá ə d'ow kí dɔ nangra-ti lé. ⁴¹ Ngá bato lé, ree dar nangra kí lo kingə-nə-ti lə man-je joo adi nɔ bato lé dubi-ti jigi-jigi, adi lo kɔti kete goto. Rəm tɔgi pungum man ya ində kuti bato lé adi tóti njuki-njuki. ⁴² Asgar-je d'adi ta-dé asi-nə kadi n'toli dangay-je lay nɛ dow káre dan-dé-ti à kí kusi mani kale kəy kow. ⁴³ Ngá njəkun dɔ kuti asgar-je kí fu ndigi kaji Pol, adi ɔgi-dé ra né kí d'ɔji kinlé. E un ndu kadi dɛ lay kí 'gə kale man, d'ungi-nə mani kete, ə d'ale 'tɛɛ ndaa-ti dɔ nangi-ti. ⁴⁴ Ə kadi ndəgi-dé-je 'tinə kàdì kagi-je-ti kí tati-je, kí kàdì gaji bato-ti lé, kdo tɛɛ-né ndaa-ti tɔ. Gangi-é kin ya dow-je lay 'tɛɛ-né ndaa-ti bi né madi ra-dé al.

28

Pol isi donangi Malti-ti kí tò dan ba-ti

¹ Loki j'tɛɛ ta yo-ti ngá rəm, dow-je d'idə-ji kí donangi kí tò dan man-ti lo kí j'a-ti kinlé ri-é lə Malti. ² Dow-je kí donangi-é-ti kinlé, 'ra sə-ji maji ra kí gə-é goto. Dɛ 'ra pər diki-diki ə 'ba-ji ta-ti d'adi j'ndibi, kdo ndi isi ədi rəm, bá kul kàrè ɔ nɔ rəm tɔ. ³ Loki Pol saa ngəngrə ungi dan pər-ti rəm, kunji pər ra adi li pi tɛɛ-ti tinə ji-é-ti. ⁴ Loki dow mee bə-je kí donangi-ti kin, d'oo kí li lé, tinə ji Pol-ti rəm, 'pa ta dan-dé-ti 'panè: «Təgrɔ-ti, dingəm kinlé, tò njətɔl dow-je. Né kin ə tɛɛ-né ta yo-ti dan babo-ti ya kàrè, Lubə kí njera né kí njururu ndigi kadi-é isi-né kí dɔ-é taá al tin.» ⁵ Ngá Pol tusi li lé ilə-é dan pər-ti, ə ro-é kàrè dɔ-é njam al rəm. ⁶ Dow-je lé, d'a 'ngəbi kadi ro Pol tii əse kadi usi briki ya oy tajinati nɛ. Ngá loki 'ngəbi tó-dé uu nɔ ya d'oo kí né madi tò gay ro Pol-ti al lé, 'təl 'pa ta kí rangi 'panè: Dingəm kan to magi.*

⁷ Dow kí boy kí donangi-ti kí tò dan ba-ti kinlé, kəy liə tò mbó lo-ti kinlé nɔɔ ə ri-é lə Publiyusi. E uwə-ji kí ro-é-ti maji nɔ rəm, bá adi-ji kəy j'tò-né ndo mutə rəm tɔ. ⁸ Bobi Publiyusi tò mɔy nangi. 'Ningə ində-é adi ro-é tungə pil-pil rəm, bá ndəngi məsi rəm tɔ. Pol ow kəy go-é-ti, pa ta kí Lubə kdo ta liə, ində ji-é dɔ-é-ti adi ində lapiya. ⁹ Go-ti, njémɔy-je kí rangi kí d'isi donangi-ti kin kí tò dan ba-ti lé, kàrè 'ree d'ingə Pol, ə d'ingə lapiya ya tɔ. ¹⁰ Dow-je d'un ta-ji nɔ lo-é-ti nɔɔ rəm, bá loki ndo asi kadi j'ow ngá kàrè, dɛ d'adi-ji né-je kí j'ow ndoo-é rəm tɔ.

Pol ree mee bə-ti kí Rɔm

Rɔm 1:9-15

¹¹ Go nɔy-ti kí mutə lé, jɛ j'al mee bato-ti madi kí Alegjandri-ti kí ri-é lə «Magi ndungə-je» kí nɔy kul gangi dɔ-é-ti donangi Malti-ti kí tò donangi kí tò dan ba-ti lé. ¹² Jɛ j'ow j'tɛɛ mee bebo Sirakusi-ti bá j'uwə nangi titi asi ndo mutə bè. ¹³ J'un rəbi kí kàdì kongi-kongí j'ree mee bebo Regio-ti. Lo aa go-ti, yəlbo ulə asi ndo joo rəm, j'tɛɛ mee bebo Pujol-ti. ¹⁴ Mee bebo-ti kinlé, jɛ j'ingə njəkadmee-je ə d'uwə-ji mba ə 'ra kɔgri kadi j'isi ro-dé-ti ndo siri. Befa jɛ j'ilə dɔ-ji j'ow-né kí mee bebo Rɔm-ti. ¹⁵ Loki njəkadmee-je kí bebo Rɔm-ti d'oo poy-ji lé, 'tilə kəm-ji sar 'tɛɛ lo suki-ti kí bebo Apiyusi-ti rəm, bá kəy tò mba-je-ti kí tò ta-nə-ti mutə kin rəm tɔ. Loki Pol oo-dé lé, ɛ ra oiyo Lubə rəm, bá ro-é ngá rəm tɔ. ¹⁶ Loki j'ree tɛɛ mee bebo Rɔm-ti lé, njəkun dɔ kuti asgar-je kí fu inə dangay-je kí lay ji gɔro-ti káre, ngá Pol bá d'inə-é d'adi tò kəy liə gay ə d'adi asgar káre ində kəm-é go-é-ti tɔ.

* 28:6 28:6 Knj 14:11

Pol ndó ta lə Lubə meɛ bebo Rəm-ti

¹⁷ Ndo mutə go-ti, Pol ɓa 'boy-je lə jipi-je rə-é-ti meɛ bebo Rəm-ti. Loki de 'kəw-nə lé, Pol idə-dé panè: «Ngankɔ-m-je, m'oo né káre kí m'ra m'osi-né ta gin dow-je lə-m al rəm, ɓá m'osi-né ta nékoɓe-je lə ka-ji-je al rəm, ya rəmə d'uwə-m dangay-ti meɛ bebo Jorijaləm-ti, ə d'ilə-m ji dow-je-ti kí Rəm. ¹⁸ Beba loki 'ndər gin ta lə-m lé, 'ndigi kilə-m taá, kdotalə d'ingə ta madi kí asi kadi 'gangi-né ta koy do-m-ti al. ¹⁹ 'Ngà loki jipi-je 'ndigi al lé, mə m'dəji kadi Sejar ɓá gangta lə-m, ɓi m'gir meɛ-m-ti kɔ kilə ta do gin dow-je-ti lə-m al'. ²⁰ Gin-é kin ɓá m'dəji kadi m'oo-si-né rəm, ɓá kadi m'pa-né sə-si ta rəm tin. Mə lé, to ta lə nékində meɛ do-ti lə-ji jəi Israyel-je ɓá d'ilə-m-né sil tin.» ²¹ De d'ilə-é-ti panè: «Je j'ingə mbete kí do-i-ti káre kí i donangi Jude-ti al rəm, ɓá ngonkɔ-ji káre ya káre ree ɔr-ji poyta lə-i adi j'oo al rəm to. ²² Ngà je j'ndigi kadi i ya 'pa ta kí meɛ-i-ti adi j'oo. Kdotalə néndó kí i un go-é lé, lo-je lay ya dow-je d'osi ngərangi.»

²³ De d'ɔr ndo d'adi Pol, adi dow-je nə ya 'ree d'ingə-é lo kisi-é-ti. Beba ɛ ɔr-dé gin ta-je kí sobi do kɔɓe lə Lubə. Pol sangi kadi n'uwə-dé kí ta sobi do Jeju, adi ulə gin-é do ndukun-je-ti lə Moiyiji rəm, do mbete-je-ti lə njəpata-je kí ta Lubə-ti ɓá pa-né sə-dé ta. Pol ɔr gin ta lé, kí ndoge ya sar losolo pee. ²⁴ De kí nə-je d'adi meɛ-dé ta-je lə Pol, ngà de kí dan-ti-je 'mbati kadi meɛ-dé to. ²⁵ Loki ta-dé asi-nə al ɓá d'isi 'sane-nə lé, Pol idə-dé ta kin ya par panè: «Ta kí Ndil kí aa njay adi Ejay kí njəpata kí ta Lubə-ti pa adi ka-ji-je lé, to ta kí togrəti ya. Ndil kí aa njay panè:

²⁶ "Ow idə gin dow-je kin:

D'a koo ta maji ya ngà d'a 'gə meɛ-é al,

D'a koo lo maji ya ngà d'a koo né al,

²⁷ Ooi, gin dow-je kanlé, 'to njémɛngə-je,

'Tosi mbi-dé ká-ká 'tɔɔ, nè mbi-dé à kí koo ta rəm, nè d'a kí gə né;

'Nibi kəm-dé jibi-jibi, nè kəm-dé à kí koo lo rəm,

Nè mbi-dé à kí koo ta rəm, nè d'a kí gə né,

Rəmə d'a kí kiŋə panjiy-dé-je kí maji al kogi kadi m'i m'aji-dé:.”»

²⁸ Pol təl panè, kadi 'gəi maji, Lubə ulə kí ta kaji kinlé kí rə dow-je-ti kí 'to jipi-je al, ə de 'taa kalangi.

²⁹ [Loki Pol pa ta kin bè lé, jipi-je d'i 'naji-nə ta nə taá-taá d'ow-né.][§] ³⁰ Pol uwə kəy nəy isi-ti ɓal joo. Dow-je lay kí 'ree d'oo-é lé, ɛ uwə-dé kí rə-é-ti. ³¹ Pol ndó dow-je ta kí sobi do kɔɓe lə Lubə rəm, ndó dow-je ta lə "Babe Jeju Kristi kí meɛ nda kəy, ɓi né madi kí ɔgi-é lo-é goto.

† 28:19 28:19 Knj 25:11 † 28:19 28:19 Knj 25:11 ‡ 28:27 28:27 Eja 6:9 § 28:29 28:29 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto meɛ mbete-je-ti kɔsəy kí dan-ti-je kí 'ndangi kí ji-dé kà ta greki.

Mbete kí Pol ndàngi adi Ròm-je Ta-je kí dɔ mbete-ti kí Pol ndàngi adi Ròm-je

Njèkɔwkuɔlɔ Pol ndàngi mbete kin adi njèkadadi mɛɛ-dé Jèju Kristi kí d'isi bebo Ròm-ti. Ɛ pa sɛ-dé ta kí sɔbi dɔ néndó-je-ti kí boy n̄a-n̄a titi ta kí sɔbi dɔ kadmeɛ je bè kin ya kete mɔki rəm, néndó kí sɔbi dɔ dow-je lay kí d'a koy kɔɔtalɔ ra kí 'ra majal d'osi-né ta Lubɔ rəm, néndó kí sɔbi dɔ toji kí Lubɔ toji ramaji liɔ mɛɛ kɔr-ti kí ɔr ta dɔ dow-je-ti kí d'adi mɛɛ-dé Jèju Kristi kí ingɔ k̄ɔ tɔ-dé-ti dɔ kagdɛsi-ti rəm, néndó kí sɔbi dɔ ndukun lɔ jipi-je kí toji dow-je majal lɔ-dé rəm, néndó kí sɔbi dɔ néra kí njururu lɔ Lubɔ rəm, néndó kí sɔbi dɔ kadmeɛ kí ɛ bá aji-dé bi tɔl rɔ go ndukun-ti al rəm, néndó kí sɔbi dɔ Lubɔ kí adi Ndil-é kí aa njay isi mɛɛ njèkadmeɛ-ti kí rá-rá kin rəm; Ndil kí aa njay kinlé ra sɛ-dé kaglo kisi kí dɔ taá-ti lɔ-dé adi panjiyɔ-dé titi-n̄a kí panjiyɔ Jèju ya kí kete par-par ('Ndó 1-11). Go-ti, Pol pa ta kí sɔbi dɔ kəm rɔbi kí njururu kí njèkadmeɛ-je d'a n̄jiyɔ-né kɔɔ maji kí Lubɔ ra sɛ-dé ('Ndó 12-16).

Mɛɛ mbete Kullɔ-je-ti lɔ njèkɔwkuɔlɔ-je lé, dow à kingɔ ta kí sɔbi dɔ Pol kí to njèba lɔ Poyta kí Maji kí tɔl-é kí tɔl to njèkɔwkuɔlɔ kɔɔ kilɔ mbɛ-é kí lo-je lay kí donangi-ti. Dɔkaglo-ti kí Pol ndàngi-né mbete kin bebo Kɔrɛnti-ti lé, ɛ oo lo kí bebo Ròm-ti al ya bɔy; kaglo-ti liɔ kinlé, Ròm to bebo kí boy itɔ bebo-je lay kí donangi-ti rəm, to bebo kí boy kí kɔɔbe-ti kí donangi-je lay kí gɔɔ dɔ babo Mediterane. Ɛ ɔji mɛɛ-é-ti kadadi n'ɔw-ti n'ɔw n'ingɔ kuti njèkadmeɛ-je kí ɛ ndàngi mbete kin adi-dé. Ɛ gɔ dow-je madi kí n̄ɔɔ kete ngá, adi ɛ ra-dé lapiya ta tɔl ta mbete-ti kinlé.

Toji rɔ kí lapiya kí ra

¹ M̄a Pol, ngonnjèkullɔ lɔ Jèju Kristi kí Lubɔ ba-m adi-m m'to njèkɔwkuɔlɔ, bá indɔ-m tagay kadadi m'ilɔ mbɛ Poyta kí Maji liɔ lé bá m'ndàngi mbete kin m'adi-si; ² - Poyta kí Maji kinlé, low n̄y ya ɛ un mindi-é kɔɔ ɔ un kí kəm rɔbi kí rɔ njɛpata-je kí ta-é-ti, adi ta-é tɔ mɛɛ mbete-ti kí aa njay n̄ɔɔ; ³ to ta kí sɔbi dɔ Ngon-é, kí tɔ-é dow-ti rəmɔ, to kí ginka-ti lɔ Dabidi; ⁴ ɛ kí sɔbi dɔ Ndil kí aa njay rəmɔ, tɔsi ndɔl tɛɛ liɔ dan dow-je-ti kí d'oy ra adi toki toji-é ndaa-ti rɔsi kí tɔgi kí ɛ lé to Ngon lɔ Lubɔ. ⁵ Jèju Kristi lé to 'Babe lɔ-ji. Kí takul-é bá Lubɔ ra-né sɔ-ji maji rəm, adi j'to-né njèkɔwkuɔlɔ-je kɔɔ kadadi kí ri-é rəm, j'adi gin dow-je lay d'adi-é-né mɛɛ-dé ɔ 'tɔl rɔ-dé go ta-ti liɔ, ⁶ adi s̄i kàrɛ 'toi dow-je kí Jèju Kristi ba-si tɔ. - ⁷ Mbete kinlé m'ndàngi m'adi-si, s̄i lay kí Lubɔ indɔ-si dan kəm-é-ti, ba-si adi 'toi dow-je kí aai njay, kí isi bebo Ròm-ti. Kadadi ramaji, kí lapiya lɔ Bɔbi-ji Lubɔ, kí 'lɔ 'Babe Jèju Kristi n̄y sɔ-si.

Bo kɔw koo njèkadmeɛ-je kí Ròm ra Pol n̄a Ròm 15:23-32

⁸ Kete n̄ɔ né-je-ti lay lé, m'ra oiyo Lubɔ lɔ-m kɔɔ ta lɔ-si lay kí takul Jèju Kristi, kɔɔtalɔ poy kadmeɛ lɔ-si ɔr lo kí donangi-ti nè lay. ⁹ Lubɔ kí m'isi m'ra kullɔ liɔ kí mɛɛ-m kí kàrɛ-rɛ kí kəm rɔbi kilɔ mbɛ Poyta kí Maji lɔ Ngon-é lé gɔ maji kí mɛɛ ta-je-ti kí m'isi m'pa siɔ lé m'nal kilɔ ri-si dan-ti al rəm, ¹⁰ bá taá-tá ya m'dɔji-é, kadadi kinɔ to ndigi liɔ rəm, kí nè kin m'ingɔ tarɔbi m'ɔw m'oo-si. ¹¹ Kɔɔ bɔ koo-si ra-m n̄a, kadadi m'ɔw m'adi ubɔi maji kadkare-je madi lɔ Ndil kí aa njay kɔɔ kadadi adi-si tɔgi, ¹² ɔse kɔɔ kadadi j'ulɔi dingɔm mɛɛ-n̄a-ti kí takul kadmeɛ kí s̄i rəm, m̄a rəm lay j'ori-n̄a dɔ-ti.

¹³ Ngankɔ-m-je kí njèkadmeɛ, m'ndigi kadadi m'adi-si 'gɔi kí taá-tá ya m'ɔji kɔw koo-si, kɔɔ kadadi m'oo-né kadadi kullɔ lɔ-m dan-si-ti titi kí m'oo-né dan gin dow-je-ti kí rangi kin bè tɔ; ngá m'ingɔ tarɔbi al ya sar bone. ¹⁴ To kurɔ dɔ-m-ti kadadi m'ɔw rɔ njèkɔmteɛ-je-ti rəm, njèkɔmteɛ al-je-ti rəm, kadadi m'ɔw rɔ njénégɔ-je-ti rəm, njénégɔ al-je-ti rəm. ¹⁵ Gin-é kin ya bá s̄i kí isi bebo Ròm-ti lé, bɔ kilɔ mbɛ Poyta kí Maji dan-si-ti ra-m-né tɔ.

¹⁶ Kɔɔtalɔ rɔ-m sɔl-m dɔ Poyta kí Maji-ti al. Poyta kí Maji lé, to tɔgi lɔ Lubɔ kí tɔ kɔɔ kaji lɔ dow kí rá-rá kí adi mɛɛ-é, adi to jipi-je ya kete bɔy bá dow-je kí 'to jipi-je al bɔy. ¹⁷ Poyta kí Maji lé bá toji ndaa-ti rɔsi kí Lubɔ ɔr ta dɔ dow-ti kí takul kadmeɛ rəm, kɔɔ kadmeɛ rəm, titi kí 'ndàngi-né mɛɛ mbete-ti kí aa njay 'panɛ: Dow kí njururu à kisi kəm kí takul kadmeɛ.*

Ta kí sɔbi dɔ majal

† 1:13 1:13 Knj 19:21

† 1:16 1:16 Mar 8:38

* 1:17 1:17 Aba 2:4

Ta kí sòbí dɔ kulə dɔ ta kí togrɔ-ti nangí

¹⁸ Lubə kí isi dɔrɔ-ti toji wongí liə dɔ dow-je-ti lay kí njékilə kuji dɔ-é-ti al, kí njéra né kí njururu al, kí 'to njékuti dɔ ta kí togrɔ-ti nangí mɛɛ né ra-ti kí njururu al lə-dé; ¹⁹ kɔdɔtalə né kí dow-je d'a gə rɔ Lubə-ti lé, tɔ ndaa-ti rəsi takəm-dé-ti, kɔdɔ Lubə ya tɛɛ kí dɔ-é adí-dé. ²⁰ Kɔdɔtalə lo kində gin donangi-ti nɔ ya né-je kí tɔ rɔ Lubə-ti kí to né-je kí dum koo kí kəm, adí to tógi-é kí tɔ sartagangi, kí to-é kí to Lubə kinlé toji rɔ-é kí takul kullə ra-é-je adí tɔ ndaa-ti rəsi takəm dow-je-ti. ²¹ †Adi ta à kɔr dɔ-dé-ti al, kɔdɔ dɛ 'gə-é ya, ngà kɔsi bá d'osi gají-é titi kí dow à kɔsi-né gají Lubə al rəm, 'ra-é oiyo al rəm; ngà tagir-je lə-dé kí mɛɛ wəy kare bá d'adi ur-dé wale, ə négə lə-dé kàrè lo ndul dɔ-ti ndi-ndi. ²² Dɛ d'oo rɔ-dé kí njékəmkaa-je, ngà 'to mbá-je, ²³ ə dɛ 'mbati kulə ríba dɔ Lubə-ti kí njékoy al, rəmə né-je kí to takəm dow kí to njékoy, kí yəl-je, kí dɔ-je kí nja-dé ra so, kí dɔ-je kí njékagí nangí kin bá dɛ d'ulə ríba dɔ-dé-ti. ²⁴ Gin-é kin bá Lubə inə-dé-né yaki adí 'ra-né né-je kí tɔ nɛ-nɛ kí bo-é tɔ mɛɛ-dé-ti d'ulə-né rɔsɔl dɔ rɔ-dé dɛ-ti ya; ²⁵ dɛ 'mbati ta kí togrɔ-ti lə Lubə kɔdɔ takadi; né kí Lubə ra bá dɛ d'osi dɔ-dé nangí nɔ-é-ti, 'pole-é, rəmə ɛ kí Njéra né-je lé bá dɛ 'mbati kɔsi dɔ-dé nangí nɔ-é-ti; ɛ bá kɔsgají to 'liə sartagangi. Amen! ²⁶ Gin-é kin bá Lubə inə-dé-né yaki adí 'ra né kɔbi-je kí bo-é ra-dé, adí dené-je d'inə ngow-dé-je ə 'təl dɔ-nɔ-ti 'tò kí nɔ; ²⁷ bə ya to ə dingəm-je kàrè, d'inə dené-je ə dɛ ya bo-dé ra-nɔ adí 'təl dɔ-nɔ-ti 'tò kí nɔ; ɛ bá to kində kɔji kí dɛ d'ingə əsi gangí kur wale lə-dé. ²⁸ Ndigi kí 'ndigi gə Lubə kí ra-dé al lé bá Lubə inə-dé-né yaki mɛɛ tagir-je-ti lə-dé kí majal, kɔdɔ kadi 'ra né-je kí tuwə ra al. ²⁹ Né-je kí njururu al lay ya rusi mɛɛ-dé nji-nji, mɛɛndul-je, kí kəmnda-je, kí né ra kí majal-je, kí kim-nɔ kí ngà nɔ, kí tɔl dow-je, kí gaki-nɔ-je, kí mɛɛmajal-je, kí kədi dow-je; ³⁰ dɛ 'to njékində nanə-je, kí njékulə ta ndil dow-je-ti, kí njéba-je lə Lubə, kí njétanga-je, njékində kadi-dé-je, kí njékun ta rɔ-dé-je, kí njétɛɛ kí gosi ra né-je kí maji al, kí njémbati təl rɔ-dé go ta-ti lə njékoji-dé-je, kí mbá dow-je, ³¹ kí njépata mindi-dé joo-je rəm, 'to dow-je kí ta dɔ mɛɛ-dé kɔdɔ dow-je al, [njékínɔ go ta kɔgi al-je†], kí njékoo kamtondɔ lə dow-je al. ³² Dɛ 'gə gow kí Lubə à gangta koy dɔ dow-je-ti kí njéra né-je kí bə kin; bə ya kàrè ra-é ya par bá dɛ 'ra al, ngà d'ɔ dɔ-ti 'ndigi kí njéra-é-je bəy rəm tɔ.

2

Ta kí gangí kí dɔ njégangta dɔ madi-dé-je-ti

Mat 7:1-5; Jak 2:12-13

¹ †I kí njégangta ta dɔ dow-je-ti lé, i 'to nɔ-nɔ ya kàrè, ta à kɔr dɔ-i-ti al; kɔdɔ ta kí 'isi 'gangi dɔ dow-je-ti lé, to i ya tɔ bá 'isi 'gangta dɔ rɔ-i-ti; kɔdɔtalə i kí njégangta lé, i ya kàrè isi ra né-je lé sə-dé tɔ. ² Ə jəi j'gəi kí ta kí Lubə gangi dɔ dow-je-ti kí njéra né-je kí bə kinlé, to ta kí gangi kí njururu ya. ³ I kí isi 'gangi ta dɔ dow-je-ti kí njéra né-je kí bə kin, rəmə i ya kàrè isi 'ra sə-dé tɔ kinlé, i 'gir kí ta kí gangi lə Lubə lé, i 'a tɛɛ kəm-ti wa? ⁴ Əsə ramaji lə Lubə kí nɔ, kí kisi dɔ-ti liə, kí mɛɛ kí kilə dɔ madi-é-ti liə kinlé, i 'nədi adí i 'gə kí ramaji liə kinlé isi osi-i kadi inə panjiy-i kí majal kɔgi al wa? ⁵ Ngà kí kəm rəbɔ mɛɛndə lə-i kí mbati kí i 'mbati kinə panjiy-i kí majal kɔgi lé, i ya 'kəw wongí lə Lubə kí nɔ kí dɔ-i-ti, kɔdɔ ngəbi-né ndɔ wongí liə kí to ndɔ kí ta kí gangi liə kí njururu à toji-né rɔ-é ndaa-ti rəsi. ⁶ Ə ndɔ-é-ti kinlé bá, Lubə à kugə nɔ-nɔ kí go kullə ra-é ra-é*; ⁷ adí dɛ kí d'uwə rɔ-dé ngà 'ra maji rəm, 'sangi kɔsgají, kí ríba, kí kiskəm kí sartagangi lé, Lubə à kadi-dé d'isi kəm sartagangi; ⁸ ngà njénajta-je, kí 'to njémbati ta kí togrɔ-ti, ə 'təl rɔ-dé go néra-ti kí njururu al lé, wongí kí nɔ lə Lubə à kusi dɔ-dé-ti. ⁹ Dow-je lay kí d'isi ká ra né kí maji al-ti lé kɔ kí nɔ, kí mɛɛkɔ à ra-dé; à ra jipi-je ya dɔsɔy bá à ra dow-je kí 'to jipi-je al bəy! ¹⁰ Kɔsgají, kí ríba, kí lapiya à tɔ kɔdɔ dow-je lay kí njékisi ká ra né kí maji-ti; à tɔ kɔdɔ jipi-je ya dɔsɔy bá à tɔ kɔdɔ dow-je kí 'to jipi-je al bəy! ¹¹ Kɔdɔtalə rɔ Lubə-ti lé, kɔr kəm dow goto.

Ta kí sòbí dɔ dow-je kí 'gə ndukun bá 'ra majal

¹² Dow-je lay kí 'gə ndukun al bá 'ra majal lé, d'a koy koy gə ndukun al ya tɔ; ə dow-je lay kí 'gə ndukun bá 'ra majal lé, d'a gangta dɔ-dé-ti kí ndukun ya tɔ. ¹³ Kɔdɔtalə dow-je kí njékində mbi-dé koo-né ndukun kí koo kin bá ta à kɔr dɔ-dé-ti nɔ Lubə-ti al; ngà njétəl rɔ-dé go ndukun-ti bá ta à kɔr dɔ-dé-ti. ¹⁴ Kɔdɔ kinə dow-je kí 'to jipi-je al, adí d'ow kí ndukun al, ya ngà kí dɔ rɔ-dé bə ya 'ra né kí ndukun oji lé - dɛ njékow kí ndukun al-je kinlé - dɛ ya 'to ndukun dɔ rɔ-dé-ti. ¹⁵ Bəba dɛ 'toji kí né-je kí ndukun ndigi lé, toki ndangí mɛɛ-dé-ti; tagir kí mɛɛ-dé-ti ya toji kí ndukun tɔ mɛɛ-dé-ti nɔɔ, adí dɛ ya mɛɛ-dé uwə-dé kí ta əsə ɔr ta dɔ-dé-ti. ¹⁶ E bá to né kí à ra né ndɔ-ti kí Lubə à gangi-né

† 1:21 1:21 Epe 4:17,18 † 1:31 1:31 Ta-je kí tɔ mbunɔ né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangí kí ji-dé kí ta grəki. † 2:1 2:1 Mat 7:1; Luk 6:37 * 2:6 2:6 Pa 62:13

ta kî takul Jeju Kristi do né-je-ti kî dow-je d'isi 'ra kî gidi ngəy titi kî m'ilə-né mbə Poyta kî Maji lé.

¹⁷ Ngà i kî 'ba ro-i jipi, ubə kul ndukun, 'tɔy ro-i 'panè 'to dow lə Lubə, ¹⁸ i kî 'gə né kî Lubə ndigi rəm, ndukun tɛɛ kəm-i rəm, 'gə kər nin né kî maji kî né kî maji al rəm, ¹⁹ i kî 'ba ro-i njəndər njəkəmtɔ-je, 'panè 'to londógi lə dow-je kî d'isi londul-ti, ²⁰ njəkɔji né dow-je kî njégə né al-je, kî njəndó né ngan-je, kdotalə i 'gə maji kî ndukun tɔji-i négə lay rəm, tɔji-i ta kî tɔgrɔ-ti rəm. ²¹ I kî 'isi 'ndó né dow-je kî rangi kanlé, kɔo ri bá i 'ndó né ro-i tɔ al wa? ²² I 'isi 'ndó dow-je kadi 'bogi al, rəmə i bá 'bogi! I kî 'panè: Kadi dow ra kaya al, rəmə i bá 'isi 'ra kaya! I 'osi ta magi-je, rəmə i 'oy né-je kî mɛɛ kəy pole magi-je-ti lay! ²³ I 'osi gaji ro-i kî ndukun, rəmə i 'ulə rɔsɔl do Lubə-ti kî kəm rəbi kal do ndukun! ²⁴ Kdotalə 'ndàngi 'panè: «Ta lə-si bá dow-je kî 'to jipi-je al 'pa-né ta kɔbi do Lubə-ti!»

Ta kî sobi do ganjangi kî tɔgrɔ-ti

²⁵ Tɔgrɔ-ti ya, kinə 'təl ro-i go ndukun-ti rəmə, ganjangi[‡] kî kijə lé, maji-é tò ya; ngà kinə i 'al do ndukun rəmə, ganjangi kî d'ijə-i lé, təl to ganjangi al ngà. ²⁶ Ə kinə dow kî d'ijə-é ganjangi al təl rɔ-é go né-je-ti kî ndukun oji lé, Lubə à koo-é kî dow kî d'ijə-é ganjangi ya al wa? ²⁷ Dow kî d'ijə-é ganjangi kî daji ro-ti al, kî təl rɔ-é go ndukun-ti lé, se à gangta do-i-ti i kî d'ijə-i ganjangi rəm, əw kî ndukun kî 'ndàngi rəm ya ə i 'al do-é kin al wa? ²⁸ Kɔo né-je kî ro dow-ti ndaa-ti nɛ bá dow to-né jipi al rəm, ganjangi kàrè to kî rɔ dow-ti ndaa-ti nɛ kin al rəm tɔ. ²⁹ Ngà jipi kî tɔgrɔ-ti lé, dow to mɛɛ-é-ti kəy; ganjangi kî tɔgrɔ-ti to kî mɛɛ dow-ti ə to ganjangi kî i ro Ndil-ti kî aa njay bi to ganjangi kî tɔ kî kəm rəbi ndukun kî 'ndàngi kin al. Jipi kî bɛ kinlé, dow-je d'osi gaji-é al, ngà Lubə osi gaji-é.

3

Né kî to nékumə lə jipi-je

¹ Ə kadi dow to jipi lé, ri bá tɔ-ti ngay wa? Əse ganjangi lé, maji-é to ri wa? ² Maji-é tɔ nɔ mɛɛ né-je-ti lay. Kɔo jipi-je bá Lubə adi-dé ta liə dɔsəy. ³ Ngà se j'a painè ri wa? Kinə dɛ kî dan-ti-je d'a njàngi do ndi-dé-ti al lé, se kə kî d'a do ndi-dé-ti al kinlé à ra kadi Lubə ə njàngi do ndi-é-ti al tɔ wa? ⁴ Ndə bɛ al! Kadi dow-je 'gə kî Lubə lé, to njəpə ta kî tɔgrɔ-ti, ə dow-je lay 'to njəkəɔta-je titi kî 'ndàngi-né 'panè: I Lubə, kadi dow-je 'gə kî ta-je lə-i to ta-je kî njururu rəm, kinə dow əw sə-i logangta-ti kàrè, ta lə-i à to tó-é rəm* . ⁵ Ngà kinə néra kî njururu al lə-ji tɔji kî Lubə to njəra né kî njururu lé, j'a painè ri wa? Lokì Lubə adi wəngi liə ree do-ji-ti lé, rəmə ɛ to dow kî njururu al ban al wa? M'pa kî dow-ti. – ⁶ Ndə bɛ al! Kinə Lubə to njəra né kî njururu al lé, à gangta do dow-je-ti kî dɔnangi-ti nɛ ban wa? ⁷ Ngà kinə kədi ta lə-m ra adi ta kî tɔgrɔ-ti lə Lubə tɔ-né ndaa-ti rəsi-rəsi kadi dow-je d'osi-né gaji-é lé, Lubə gangta do-m-ti titi dow kî njəramajal bɛ kɔo ri bəy wa? ⁸ Dow-je kî dan-ti-je kî 'to njəkulə ta ndil-ji-ti 'panè: Jəi j'painè: «J'rai né kî maji al kɔo kadi né kî maji ree-né.» Ngà kɔo ri bá j'rai né kî maji al lé kadi né ra kî maji ree-né lé al wa? Dowbɛ-je kinlé, tuwə kadi 'gangi ta do-dé-ti ya.

Dow-je lay ya 'to njəra majal-je

⁹ Se j'a painè ri wa? Jəi jipi-je lé, j'itəi dow-je kî 'to jipi-je al wa? Ndə bɛ al. Kdotalə lé j'tɔji kete kî jipi-je, kî jipi al-je lay ya majal ɔ bɛ do-dé-ti, ¹⁰ titi kî 'ndàngi-né 'panè:

Dow kî njururu goto, kî kàrè-rè ya kàrè goto.

¹¹ Dow kî gə né goto. Dow kî sangi Lubə goto.

Dow-je lay ya 'ndəm, dɛ lay ya 'təl dow-je kî maji al.

¹² Dow kàrè kî ra maji goto, kî kàrè-rè ya kàrè goto.

¹³ Rəbi mindi-dé tokì badi kî ta-é tɔ tagra bɛ, ə d'ədi dow-je kî ta-dé. Kəngi li pii tɔ ta-dé-ti.

¹⁴ Ndɔl-je, kî ta-je kî to-to bá rusi ta-dé,

¹⁵ nja-dé ɔylo pele-pele lo kow kungi məsi kɔgi-ti,

¹⁶ rəbi kun-dé-je lay ya 'ree kî mɛɛkɔ titi,

¹⁷ dɛ 'gə rəbi lapiya al.

¹⁸ Bəl Lubə goto rɔ-dé-ti.

¹⁹ Jɛ j'gə kî ta-je lay kî ndukun pa kinlé, pa kɔo dow-je lay kî d'isi gin tógi-ti lə ndukun, kɔo kadi uwə ta dow-je lay, ə kadi dow-je lay ya 'gə kî ta tɔ do-dé-ti nɔ Lubə-ti. ²⁰ †Kdotalə

† 2:24 2:24 Eja 5:25 ‡ 2:25 2:25 Jipi-je bá 'to dow-je kî d'ijə-dé ganjangi, ngà dow-je kî 'to jipi-je al bá 'ba-dé dow-je kî d'ijə-dé ganjangi al. * 3:4 3:4 Pa 51:6 † 3:20 3:20 Gal 2:16

dow kàre ya kàrè Lubə à kòr ta dɔ-é-ti kɔ təl kɪ dowbé təl rɔ-é go ndukun-ti al; kɔdotalə ndukun lé toji bá toji dow-je adi 'gə kɪ dɛ 'ra majal.

Ta kɪ sobi dɔ kortado-ti

Kortado-ti kɪ takul kadmɛɛ Jeju Kristi

Gal 2:15-16; 3:8-14,22-29; Epe 2:7-9

²¹ Ngà òone bè lé, kòr kɪ Lubə ɔr ta dɔ dow-je-ti kɪ takul ndukun al kinlé toji rɔ-é ndaa-ti rəsi ngá. Ndukun-je kɪ ta-je lə njépata-je kɪ ta Lubə-ti kàrè 'pa ta kɪ dɔ-ti rəm. ²² †Kòr kɪ Lubə ɔr ta dɔ dow-je-ti kɪ takul kadmɛɛ Jeju Kristi kinlé tɔ kɔ dow-je lay ya kɪ d'adi mɛɛ-dé. ²³ Kɔdotalə kòr kəm dow goto: Dow-je lay ya 'ra majal adi 'nal rɪba lə Lubə; ²⁴ ngà Lubə ɔr ta dɔ-dé-ti kare kɪ takul ramaji liə, kɪ kəm rəbi taa kɪ Jeju Kristi taa-dé ilə-dé taá, kɔ nam kɪ 'nam kàdi-é-ti. ²⁵ †E bá Lubə adi-é tɔ kadmɛɛ kɪ oy, kɔ majal-je lə dow-je kɪ d'adi mɛɛ-dé kɪ məsi-é ay kɔ-dé; bè kɔ kadi Lubə toji-né néra kɪ njururu liə. Kɔdotalə Lubə un kəm-é kɔgi dɔ majal-je-ti kɪ dow-je 'ra low nɔ, dɔkaglo-ti kɪ ɛ ilə-né mɛɛ-é dɔ madi-é-ti, ²⁶ ngà dɔkaglo-ti kɪ nè kinlé, ɛ ndigi toji néra kɪ njururu liə, kɔ kadi dow-je 'gə-né kɪ ɛ to njèra né kɪ njururu, kɪ takul kòr kɪ ɔr ta dɔ dow-ti kɪ adi mɛɛ-é Jeju.

²⁷ Kinə tɔ bè rəmə, né kɪ dow à kɔsi-né gaji rɔ-é tɔ òan wa? Né-é goto. Kɔ ri wa? Kɔ kortado-ti tɔ kɪ takul kadmɛɛ, bi tɔ kɪ takul təl rɔ go ndukun-ti al. ²⁸ Kɔdotalə jɛ j'gə kɪ Lubə ɔr ta dɔ dow-ti kɪ takul kadmɛɛ, bi kɪ takul təl rɔ go ndukun-ti al. ²⁹ Əse Lubə lé, tɔ Lubə lə jipi-je ya par wa? To Lubə lə gin dow-je kɪ rangi ya tɔ al wa? Oiyɔ, ɛ tɔ Lubə lə gin dow-je kɪ rangi tɔ. ³⁰ †Kɔdotalə Lubə ra kàre-rè; ɛ ya à kòr ta dɔ dow-je-ti kɪ d'ijə-dé ganjangi kɪ takul kadmɛɛ rəm, à kòr ta dɔ dow-je-ti kɪ d'ijə-dé ganjangi al kɪ takul kadmɛɛ rəm.

³¹ Tò bè kinlé, jɛ j'bujuuru ndukun kɔgi kɪ takul kadmɛɛ wa? Ndá bè al. Kadi bá jɛ j'adi-é tɔgi dɔ madi-é-ti.

4

Kəm rəbi kɪ ta ɔr-né dɔ Abrakam-ti

Gal 3:6-9,29; Pa 32; Əbr 11:8-19

¹ Ə Abrakam kɪ to ka-ji lé, ta ri bá j'a pai dɔ-é-ti wa? Ri bá ɛ ingə kɪ go tɔgi dow-ti wa? ² Kɔdotalə kinə, Lubə ɔr ta dɔ Abrakam-ti kɪ takul kullə ra-é-je rəmə lé, ɛ à kɔsi-né gaji rɔ-é. Ngà né kɪ à kɔsi-né gaji rɔ-é nɔ Lubə-ti ya goto. ³ †Kɔ mbete kɪ aa njay panè: «Abrakam adi mɛɛ-é Lubə, bá Lubə ɔr-né ta dɔ-é-ti.» ⁴ Kinə dow ra kullə bá ingə-né lé, né-é kinlé, tɔ nédɔji kullə liə, bi to maji bá 'ra siə al. ⁵ Ngà dow kɪ ra kullə al ya, bá adi mɛɛ Lubə kɪ to njəkòr ta dɔ njéramajal-je-ti lé, ta ɔr dɔ dowbé-ti kɪ takul kadmɛɛ liə.

⁶ Bè ya tɔ ə Dabidi pa-né ta kɪ sobi dɔ rɔnəl lə dow kɪ Lubə ɔr ta dɔ-é-ti kɔ kullə ra-é-je al. †E panè:

⁷ «Dow-je kɪ Lubə inə go majal-je lə-dé kɔgi

ə un kəm-é kɪ rangi dɔ majal-je-ti lə-dé bá 'to njénékumə-je.

⁸ Dow kɪ 'Bəbe tidə majal-je liə dɔ-é-ti al bá to njénékumə!»

⁹ Rɔnəl-é kinlé, tɔ kɔdotalə dow-je kɪ d'ijə-dé ganjangi ya par əse tɔ kɔdotalə dow-je kɪ d'ijə-dé ganjangi al tɔ wa? Kɔdotalə j'painè: Abrakam lé, kɪ takul kadmɛɛ bá Lubə ɔr-né ta dɔ-é-ti. ¹⁰ Ə kaglo-ti kɪ rá bá Lubə ɔr-né ta dɔ-é-ti wa? To kɪ d'ijə-é-né ganjangi ngá, əse d'ijə-é-né al bəy wa? Lubə ɔr ta dɔ-é-ti kete bəy bá d'ijə-é ganjangi bi to go ganjangi-ti al. ¹¹ Ə ganjangi kɪ kijə lé Lubə adi-é, adi toki pɔ kɪ ɔsi-é-né toji-né ta kɪ ɔr dɔ-é-ti kɪ takul kadmɛɛ loki d'ijə-é-né ganjangi al bəy. Gangi-é kin bá ɛ to-né bəbi dow-je lay kɪ d'ijə-dé ganjangi al ya d'adi mɛɛ-dé adi ta ɔr-né dɔ-dé-ti. ¹² Rəm bá ɛ to bəbi dɛ kɪ d'ijə-dé ganjangi ə d'ə dɔ ganjangi-ti kɪ d'ijə-dé ya par kin al, ngà kɪ 'ndaji kadmɛɛ lə bəbi-ji Abrakam loki d'ijə-é-né ganjangi al bəy.

¹³ †Kɔ to takul təl rɔ go ndukun-ti bá Lubə un-né mindi-é kadi dɔnangi təl-né néndubə lə Abrakam əse lə nganka-é-je al, ngà to takul kòr kɪ ɛ ɔr ta dɔ-é-ti kɔ kadmɛɛ liə. ¹⁴ †Kinə kɪ takul təl rɔ go ndukun-ti bá dow to-né njénéndubə rəmə, kadmɛɛ to né kɪ kɔgi kare rəm, bá kunmindɪ ra kullə al rəm. ¹⁵ Kɔdotalə ndukun bá ree kɪ wɔngi lə Lubə dɔ dow-je-ti, ə lo kɪ ndukun goto-ti lé, kaldota kàrè goto-ti tɔ. ¹⁶ †Adi néndubə kɪ Lubə adi lé tɔ kɪ takul kadmɛɛ, ə to ramaji liə kɔ kadi kunmindɪ liə lé, tɔ-né lo tɔ-é-ti kɔ ta lə nganka Abrakam lay ya; kadi tɔ kɔ ta lə-dé dɛ kɪ 'to njétəl rɔ-dé go ndukun-ti ya par al, ngà kadi tɔ kɔ ta lə-dé dɛ lay kɪ d'ow kɪ kadmɛɛ lə Abrakam kɪ to bəbi-ji lay to,

† 3:22 3:22 Gal 2:16 † 3:30 3:30 Gal 3:20 † 4:3 4:3 Gal 3:6 † 4:13 4:13 Gal 3:29 † 4:14 4:14 Gal 3:18

† 4:16 4:16 Gal 3:7

titi kí 'ndàngi-né 'panè: ¹⁷ «I lé, m'adi-i 'to bobi gin dow-je kí gay-gay kí 'tò nduy-nduy.» E ya to bobi-ji lay nù Lubè-ti kí e adi-é meɛ-é kí to njèkadi dow-je kí d'oy 'təl d'isi kəm rəm, njèkadi né kí goto tò rəm kin. ¹⁸ Lé né kí tuwə kində meɛ do-ti goto kàrè, Abrakam ɔw kí nékində meɛ do-ti liə, e adi meɛ-é Lubə; beba e təl-né bobi gin dow-je kí gay-gay kí 'tò nduy-nduy titi kí 'ndàngi-né 'panè: «Nganka-i d'a tò nduy-nduy.» ¹⁹ Bal Abrakam ɔw ngosi kí bal fu, adi e oo rɔ-é kí dow kí oy rəm, bá Sara kàrè asi kòji ngon al ngá rəm, ya ngá kadmɛɛ lə Abrakam yay al. ²⁰ Meɛ Abrakam ngá adi tadi do kunmindi-ti lə Lubə al, ngá kadmɛɛ liə adi-é tógi adi ulə ríba do Lubè-ti; ²¹ kɔ e gə maji kí né kí Lubə un mindi-é kɔ do ra lé, tógi-é asi kadi-é ra to. ²² Gin-é kin bá Lubə ɔr-né ta do-é-ti.

²³ Ngá ta kí 'ndàngi 'panè: Lubə ɔr ta do-é-ti kinlé, sobi do Abrakam kí kár-é al; ²⁴ ta kinlé sobi do-ji jəi kí Lubə à kɔr ta do-ji-ti kin to, adi to jəi kí j'adi meɛ-ji Lubə kí adi 'Babe lə-ji Jeju tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy. ²⁵ Lubə ilə-é ji dow-je-ti adi 'tol-é kɔ majal-je lə-ji, bá adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ kɔ kadi ta ɔr-né do-ji-ti.

5

Né kí ree go kortado-ti

1Pi 1:3-9; 1Jq 4:9,10

¹ Ə ta kí ɔr do-ji-ti kí takul kadmɛɛ kinlé, ra adi lapiya tò dan-ji-ti kí Lubə, kí kəm rəbi kí rɔ 'Babe-ti lə-ji Jeju Kristi. ² Jeju kí j'adi-é meɛ-ji kinlé bá to kəm rəbi kí Lubə ra-né sə-ji maji; ramaji lə Lubə kinlé jəi j'ai meɛ-é-ti njàngi rəm, bá jəi j'osi-né gajɔ rɔ-ji kɔ ríba lə Lubə kí to nékində meɛ do-ti lə-ji kin rəm to. ³ Kí boy nɔ lé, dan kɔ-je-ti kí dum nati kàrè, jəi j'osi gajɔ rɔ-ji, kdotalə jəi j'gəi kí kɔ-je kin bá à ree kí kuwə rɔ ngá, ⁴ ə kuwə rɔ ngá à ree kí kə gəɔrəɔ meɛ nəmɛɛ-ti, ə kə gəɔrəɔ meɛ nəmɛɛ-ti à ree kí meɛ kí kində do-ti; ⁵ ə nékində meɛ do-ti lə-ji à tò rɔsɔl do-ji-ti al, kdotalə ndigi kí Lubə ndigi-ji kinlé, taa meɛ-ji pəl-pəl kí takul Ndil kí aa njay kí e adi-ji. ⁶ Kɔ, ndokɔ tógi-ji goto bəy ya, loki dɔkaglo kí Lubə ɔr asi rəmə, Kristi oy kɔ njékilə kuji do Lubè-ti al-je. ⁷ Ngá nɔ kadi dow oy kɔ do ta lə dow kí njururu; njəramaji je bə bá dɔmaji ə dow à kuwə meɛ-é ngá koy kɔ ta liə. ⁸ Ngá né kí toji kí Lubə ndigi-ji lé bá to koy kí Kristi oy kɔ ta lə-ji loki j'toi-né njəramajal-je ya bəy. ⁹ Ə bone bə kí ta ɔr do-ji-ti kí takul məsi-é ngá kinlé bá à kaji-ji ta wɔngi-ti kí à ree lé al to bəy wa? ¹⁰ Kdotalə, kí ndokɔ j'toi-né njəba-je lə Lubə bəy kàrè, e ulə noji nati sə-ji kí takul koy lə Ngon-é rəm, ngá bone bə kí e ulə noji nati sə-ji ngá kinlé, bá à kaji-ji kí takul kiskəm lə Ngon-é lé al bəy wa? ¹¹ Kí boy nɔ bəy lé, jəi j'osi gajɔ rɔ-ji kí ri Lubə kí takul 'Babe lə-ji Jeju Kristi kí bone bə ulə-ji noji nati kí Lubə.

Ta kí sobi do Adam-je kí Jeju

1Kɔ 15:21-22,45-49,56-57

¹² Gangi-é kí majal ree-né dɔnangi-ti kí takul dow kàrè-rè, ə koy ree-né kí takul majal kinlé, gangi-é kin ya koy ree-né do dow-je-ti lay, kdotalə dow-je lay ya 'ra majal ... ¹³ Kɔ, kete bəy bá kadi ndukun tò lé, majal tò dɔnangi-ti ngá; ngá loki ndukun goto-né bəy lé, tidə majal do dow-ti goto bəy. ¹⁴ Ya ngá ulə gin-é do Adam-ti nɔ sar tɛɛ-né do Moiyiji-ti kin ya koy ɔ bə do dow-je-ti; dɛ kí 'ra majal kí tanə kə kaldota lə Adam kin al kàrè, koy ɔ bə do-dé-ti. Adam lé to takəm dow kí tò kadi à ree. ¹⁵ Ngá kadmɛɛ tò gay kí majal; kɔ, ta lə majal lə dow kàrè-rè ya bəy ə dow-je nɔ d'oy-né rəm ngá, ramaji lə Lubə, kí kadmɛɛ liə kí ree kí takul ramaji lə dow kàrè-rè kí to Jeju Kristi lé bá, maji-é à tò mburuki-mburuki kɔ dow-je nɔ al wa? ¹⁶ Kadmɛɛ kinlé, kandi-é tò gay kí majal lə dow kàrè-rè. Kdotalə lə do ta-ti lə dow kàrè-rè kí kàrè-rè lé, ree kí kindəkoji. Ngá kadmɛɛ kí ree go majal-je-ti kí nɔ lé, ree kí ta kí kɔr do-ti to. ¹⁷ Kɔ ta lə majal lə dow kàrè-rè, dow kí kàrè dɛngi bə ya bəy ə koy ɔ-né bə do dow-je-ti lay rəm ngá, dow-je kí d'ingə kadmɛɛ kí sobi do kortado-ti, kí ramaji kí tò mburuki-mburuki kí ban bá d'a kisi kəm kɔ kɔ bə kí takul Jeju Kristi kí kàrè-rè al wa? ¹⁸ Adɔ gangi-é kí ta lə dow kí kàrè-rè kí ra majal ya ta kí gangi ree-né do dow-je-ti lay kinlé, bə ya to ə kí takul néra kí njururu lə dow kí kàrè-rè ya, ta ɔr-né do dow-je-ti lay adi d'isi-né kəm to. ¹⁹ Kdotalə, titi kí, takul təl rɔ go ta-ti al lə dow kàrè-rè ya dow-je nɔ ya 'təl-né njəramajal-je kinlé, bə ya to ə, kí takul təl rɔ go ta-ti lə dow kàrè-rè ya ta à kɔr-né do dow-je-ti nɔ to. ²⁰ Ə ndukun ree kɔ kadi majal oji-nɔ kí kete-kete, ngá lo kí majal oji-nɔ-ti kí kete-kete lé, ramaji lə Lubə tò-ti mburuki-mburuki to. ²¹ Adɔ gangi-é kí majal ɔ-né bə kí kəm rəbi koy kinlé, gangi-é kin ya to ə ramaji ɔ-né bə kí kəm rəbi ta kí kɔr do-ti kí takul 'Babe lə-ji Jeju Kristi kɔ kiskəm kí sartagangi to.

Kisi kí do taá lə dow kí ta ɔr do-é-ti

6

*Ramaji læ Lubə ɔr dow kogi gin tógi-ti læ majal
Kol 3:1-10*

¹ Ɖ kadi j'painè ri wa? J'a kisi ká ra majal-ti, kɔɔ kadi ramaji tò-né mburuki-mburuki wa? ² Nɔɔ bè al! Ndɔki jəi j'oyi koy kɔ gangi-ji nati kɔ majal ngá, ngá j'a tɛli kisi dan majal-ti ban bəy wa? ³ Səi 'gəi kɔ jəi lay kɔ 'ra-ji batəm kɔ kində ro nati læ-ji kɔ Jeju Kristi lé, to nam bá j'namɔ siə dɔ koy-é-ti mɛɛ batəm-ti al wa? ⁴ † Ɖ batəm kɔ 'ra-ji lé, to koy kɔ j'oyi nati kɔ Kristi adi 'dubi-ji nati siə, kɔɔ kadi titi kɔ ɛ tosi-né ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kɔ d'oy kɔ takul tógi læ Bɔbi-é kɔ nɔ kinlé, jəi kərə, kisi-ji kɔ do-ji taá kin to kisi kɔ sigi to. ⁵ Kɔɔtalə kində kɔ j'indəi ro-ji nati siə j'oyi gá koy liə kinlé, j'a tosi ndəl kində lo tɛɛ titi-nə siə bə ya to; ⁶ jəi j'gəi kɔ daji ro-ji kɔ kete lé, 'bə-é kagdəsi-ti nati siə, kɔɔ kadi daji ro-ji kɔ njɛramajal kinlé, toki tuji-é kogi; bə kɔɔ kadi jəi j'rai bə læ majal gogi al ngá. ⁷ Kɔɔtalə dow kɔ oy lé, majal ɔ bə do-é-ti al ngá.

⁸ Ɖ kinə j'oyi nati kɔ Kristi rəmə, jəi j'adi mɛɛ-ji kɔ j'a kisi kəm nati siə to. ⁹ Kɔɔtalə jəi j'gəi kɔ Kristi kɔ tosi ndəl ində lo tɛɛ lé, à təl koy ndə al ngá; koy ɔ bə do-é-ti al ya sar ngá. ¹⁰ Koy kɔ Kristi oy lé, oy koy kɔ sobi dɔ majal*, ɔ oy nja kərə-rə ya tagangi; kisi-é kɔ isi kəm bone bə kinlé, ɛ isi kəm kɔ ta læ Lubə. ¹¹ Bəbá sɛi ya kɔ do-si kərə, kadi ooi ro-si kɔ dow-je kɔ d'oy koy kɔ gangi-dé nati kɔ majal bə rəm, bá kadi ooi ro-si kɔ dow-je kɔ d'isi kəm kɔ ta læ Lubə kɔ takul nam kɔ 'nam kadi Jeju Kristi-ti bə rəm to. ¹² Ɖn ɔ daji ro-si kɔ à koy kinlé, adi majal ɔ bə do-ti al rəm, bá 'təli ro-si go bə né-je-ti liə al rəm to. ¹³ Inəi ngan ro-si adi majal kadi toki nékati ra né kɔ njururu al, bə al ngá; ngá inəi ro-si adi Lubə titi dow-je kɔ d'oy bá 'təl d'isi kəm bə, ɔ adi ngan ro-si Lubə kadi toki nékati læ nɛra kɔ njururu bə. ¹⁴ Majal à kɔ bə do-si-ti al, kɔɔtalə sɛi isi gin tógi ndukun-ti al, ngá isi gin tógi ramaji-ti.

¹⁵ Ɖ kadi j'painè ri wa? J'a rai majal, kɔɔ kisi kɔ j'isi gin tógi ramaji-ti, bi gin tógi ndukun-ti al wa? Nɔɔ bè al! ¹⁶ Səi 'gəi maji kɔ kinə adi ro-si dow adi 'toi bə-je liə, kɔɔ kadi 'təli ro-si go ta-ti liə rəmə, 'toi bə-je læ dow kɔ isi 'təli ro-si go ta-ti liə kinlé; adi kinə 'toi bə-je læ majal rəmə, à tɛɛ koy; ngá kinə 'toi bə-je kɔ sobi dɔ təl ro go ta-ti rəmə, à tɛɛ ta kɔ kɔr do-ti to. ¹⁷ Ngá oiyo kɔ dɔ Lubə-ti kɔɔtalə sɛi kɔ ndɔki 'toi bə-je læ majal, ya bone sɛi 'təli ro-si go néndó-ti kɔ mɛɛ-si kɔ kərə-rə, kɔ gangi-é kɔ 'ndó-si-né. ¹⁸ Səi lé, toki taa-si ji majal-ti kilə-si taá, adi sɛi 'təli bə-je læ nɛra kɔ njururu ngá. ¹⁹ M'pa ta kɔ dow-ti, kɔɔ ta læ yay kɔ tɔ daji ro-si-ti. Gangi-é kɔ ndɔki inəi-né ngan ro-si-je yaki 'rai-né bə læ né-je kɔ tɔ nɛ, kɔ nɛra-je kɔ majal, kɔɔ kadi 'təli-né ro-si go ta-ti al kinlé, gangi-é kin ya inəi ngan ro-si yaki 'rai-né bə læ nɛra kɔ njururu, kɔɔ kadi 'təli-né dow-je kɔ 'tɔ tagay to. ²⁰ Kɔɔtalə kɔ ndɔki 'toi-né bə-je læ majal lé, nɛra kɔ njururu ɔ bə do-si-ti al. ²¹ Ɖ ndɔki lé ri bá to kandi-si wa? Kandi-si kɔ ndɔki lé bone bə tɔ-si rɔsəl ngá, kɔɔtalə to né-je kɔ ta tɔl ta-é to koy. ²² Ngá bone bə kɔ Lubə taa-si ji majal-ti ilə-si taá adi 'toi bə-je liə ngá kinlé, kandi-si to tɔ kɔ 'tɔi tagay, ɔ ta tɔl ta-é to kiskəm kɔ sartagangi. ²³ Kɔɔtalə nékugə doji majal to koy; ngá kadkare læ Lubə to kiskəm sartagangi kɔ takul nam kadi 'Babe-ti læ-ji Jeju Kristi.

7

*Ndukun ɔw kɔ tógi dɔ njəkadmɛɛ-ti al
Epe 5:25-31; Gal 2:19-20*

¹ M'ɔw kɔ pa sə-si ta sɛi kɔ 'gəi ndukun. Ngankɔ-m-je kɔ njəkadmɛɛ, sɛi 'gəi kɔ to dɔkaglo kɔ dow isi-né kɔ do-é taá kin ya par bá ndukun ɔw kɔ tógi do-é-ti ya al wa? ² Bəbá dené kɔ taa ngɔw bá ngɔbi-é isi kɔ do-é taá bəy lé, ndukun tɔ-dé nati; ngá kinə ngɔbi-é oy rəmə, ndukun kɔ tɔ-dé nati lé, ɔw kɔ tógi do-é-ti al ngá. ³ Ɖ kinə ngɔbi-é isi kɔ do-é taá bəy ya ɔw taa dingəm kɔ rangi rəmə, d'a bə-é dené kɔ njɛra kaya; ngá kinə ngɔbi-é oy rəmə, ndukun ɔw kɔ tógi do-é-ti al, adi lé ɛ taa dingəm kɔ rangi kərə ɛ ra kaya al. ⁴ Bə ya to, ngankɔ-m-je kɔ njəkadmɛɛ, sɛi ya kərə, kɔ sobi dɔ ndukun lé, sɛi oyi nati kɔ Kristi, kɔɔ kadi 'toi dow-je læ dow kɔ rangi, adi 'toi dow-je læ Kristi kɔ tosi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kɔ d'oy, kɔɔ kadi kandi-ji tɔ kɔ Lubə. ⁵ Kɔɔtalə kɔ ndɔki j'isi j'rai-né bə læ daji ro-ji bəy kinlé, ndukun adi bə né-je kɔ maji al ra ngan ro-ji-je rəm, bá ra-ji adi j'rai né-je kɔ kandi-é to koy rəm to. ⁶ Ngá bone bə kinlé, j'tɛɛi mɛɛ ndukun-ti kogi, kɔɔtalə né kɔ ndɔki ra-ji bə-ti lé, jəi j'oyi koy kɔ gangi-ji nati siə adi j'isi j'rai kullə gin tógi-ti kɔ sigi, kɔ to tógi læ Ndil kɔ aa njay, bi j'rai kullə gin tógi-ti kɔ low kɔ to tógi læ ndukun kɔ 'ndangi kin al ngá.

† 6:4 6:4 Kol 2:12 * 6:10 6:10 Ta kɔ 'panè Kristi oy koy kɔ sobi dɔ majal kinlé, to ta læ majal liə al, ngá to ta læ majal læ dow-je.

Ndukun or majal do dow-ti al

⁷ Æ kadi j'painè ri wa? J'a painè ndukun to majal wa? Nda bè al! Ngà kà takul ndukun bá m'gø-né majal. Kdotalè lé m'a gø kí kəmnda to né kí maji al al. Ngà pa kí ndukun panè: «A ra kəmnda al», kin bá m'gø-né. ⁸ Æ majal ingø kəm ræbi kà takul ndukun, bá adi kəmnda né-je kí gay-gay oji-né-nə ro-m-ti; kdotalè kinə ndukun goto rømə, majal to né kí oy. ⁹ Ma lé, kí ndóki ndukun goto-né bøy kinlé, m'isi kəm; ngà loki ndukun ree ngà rømə, majal bá isi kəm, ə mǝ m'oy. ¹⁰ Befa ndukun kí adi dow isi kəm lé, mǝ rømə, adi-m m'oy kí koy. ¹¹ Kdotalè majal ingø kəm ræbi kà takul ndukun bá ədi-m-né rəm, adi m'oy-né rəm. ¹² Befa ndukun aa njay, ə tómindí Lubə aa njay rəm, to njururu rəm, bá maji rəm. ¹³ Æ né kí maji lé, à təl to gin koy-m bøy wa? Nda bè al! Ngà majal lé kadi tǝji ro-é ndaa-ti rəsi kí n'to majal rømə, ingø kəm ræbi kà takul né kí maji bá adi-m m'oy-né, kdo kadi kà takul ndukun lé, majal tǝji-né tǝgi-é kadi 'gø-é-né titi kí to majal.

¹⁴ Ndukun lé, jǝi j'gøi kí to né kí i ro Ndil-ti kí aa njay; ngà mǝ m'to njera né kí daji ro-m bá ndigi kí majal ndogi-m adi m'to bə liə. ¹⁵ †Kdotalè né kí m'isi m'ra lé, to né kí m'gø al. Né kí m'ndigi kadi m'ra rømə m'ra al, ngà né kí m'mbati rømə, né-é bá m'isi m'ra. ¹⁶ Kinə né kí m'ndigi al ya bá m'isi m'ra kin rømə, m'ndigi do-ti kí ndukun lé maji. ¹⁷ Bone bè kinlé, né-é kinlé, to mǝ bá m'isi m'ra al, ngà to majal kí to mǝ-m-ti bá isi ra. ¹⁸ Kdotalè m'gø kí né kí maji goto mǝ-m-ti, adi goto daji ro-m-ti. Kdo bo ra né kí maji ra-m ya, ngà kasi bá m'asi ra al. ¹⁹ Né kí maji kí m'ndigi ra lé m'ra al, rømə né kí maji al kí m'ndigi al kin bá m'isi m'ra. ²⁰ Kinə né kí m'ndigi al ya bá m'isi m'ra rømə, to mǝ bá m'isi m'ra al, ngà to majal kí to mǝ-m-ti lé bá isi ra. ²¹ Adi loki m'ndigi ra né kí maji rømə, m'ree m'oo kí ndukun kí rangi panè: To majal bá ə sə-m né ngosi. ²² Kdotalè mǝ-m-ti køy lé, ro-m nəl-m do ndukun-ti lə Lubə, ²³ ngà daji ro-m-ti rømə, m'oo ndukun kí rangi kí isi ro kí ndukun kí to tagir-ti lə-m, bá uwə-m bə-ti adi-m m'təl ro-m go ndukun-ti lə majal kí to daji ro-m-ti. ²⁴ Dangiti kí ban ə ra-m bè! Daji ro-m kí isi əw sə-m kadi m'oy kinlé, ná bá à taa-m ji-é-ti kilə-m taə ən wa? ²⁵ Oiyi kí do Lubə-ti kà takul 'Bafə lə-ji Jeju Kristi...! Befa tagir-ti lə-m rømə, m'to bə lə ndukun lə Lubə, ngà daji ro-m-ti rømə, m'to bə lə ndukun lə majal.

8

Ta kí gangi goto do dow-ti kí nam kadi Jeju-ti

Gal 3:13-14; 5:16-25

¹ Æ bone bè kinlé dow-je kí 'nam kadi Jeju Kristi-ti [kí panjiyə-dé to panjiyə kí go ndigi-ti lə daji ro-dé al, ngà to panjiyə kí go ndigi-ti lə Ndil kí aa njay*] lé, ta kí gangi goto do-dé-ti ngà. ² Kdo ndukun lə Ndil kí aa njay kí adi-ji kiskəm kà takul nam kadi Jeju Kristi-ti lé, taa-m ji ndukun-ti lə majal, kí ji koy-ti ilə-m taə ngà. ³ Æ né kinlé, yay kí to daji ro-ji-ti ya ra adi tǝgi ndukun asi ra al - Ngà Lubə ulə Ngon-é ya adi-é ree un ro kí titi-nə kí ro kí njera majal kin bè bá gangi-né ta do majal-ti kí to ro dow-ti. ⁴ Lubə ra bè kdo kadi kəm ræbi kortado-ti kí ndukun oji kinlé, né-é ra né do-ji jǝi-ti kí panjiyə-ji to panjiyə kí go ndigi-ti lə Ndil kí aa njay bi to panjiyə kí go ndigi-ti lə daji ro-ji kin al. ⁵ Kdotalè dǝ kí d'isi kí do-dé taə kí go mǝndigi-ti lə daji ro-dé lé, mǝ-dé to kí do né-je-ti lə daji ro-dé, ngà dǝ kí d'isi ká do-dé taə kí go mǝndigi-ti lə Ndil kí aa njay rømə, mǝ-dé to kí do né-je-ti lə Ndil to. ⁶ Ra go ndigi-ti lə daji ro dow kinlé, tǝjə koy; ngà ra go ndigi-ti lə Ndil bá to kiskəm rəm, to lapiya rəm. ⁷ Kdotalè né-je kí daji ro dow ndigi lé əsi ta Lubə, kdo daji ro dow ulə do-é gin tǝgi ndukun-ti lə Lubə al, bá to né kí à kasi ra al ya sar rəm. ⁸ Æ dow-je kí d'isi gin tǝgi-ti lə daji ro-dé lé, d'a nəl Lubə nda bè al. ⁹ Ngà sǝi rømə, isi gin tǝgi-ti lə daji ro-si al ngà; ngà isi gin tǝgi-ti lə Ndil, kdo Ndil Lubə isi mǝ-si-ti; kinə Ndil Kristi isi mǝ dow-ti al lé, dowbə to dow lə Kristi al. ¹⁰ Kinə Kristi isi mǝ-si-ti lé, togrə-ti, daji ro-si rømə, oy koy majal ya, ngà Ndil kí aa njay bá to kiskəm lə-si kdo kor kí ta or do-si-ti. ¹¹ † kinə Ndil Lubə kí adi Jeju tǝsi ndəl ində lo tǝjə dan dow-je-ti kí d'oy kin isi mǝ-si-ti rømə, Lubə kí adi Jeju Kristi tǝsi ndəl ində lo tǝjə dan dow-je-ti kí d'oy kinlé, à kadi daji ro-si kí to njəkoy kinlé, isi kəm ká takul Ndil-é kí isi mǝ-si-ti kin to. ¹² Befa ngankə-m-je kí njəkadmǝ, kurə to do-ji-ti ya, ngà kǝ bá to kurə lə daji ro-ji bá j'a tǝli rai-né né-je kí ǝ ndigi kin al ngà. ¹³ Kinə isi kí do-si taə kí go mǝndigi-ti lə daji ro-si rømə, a koyi; ngà kinə ori né-je kí ro-si ndigi kin kogi ká takul Ndil kí aa njay rømə, a kisi kəm to. ¹⁴ Kdo dow-je lay kí Ndil Lubə or nǝ-dé lé, 'to ngan lə Lubə. ¹⁵ ††Ndil kí sǝi 'taai mǝ-si-ti lé, to Ndil kí à ra-si bə-ti kdo kadi 'tǝli 'bǝli al, ngà to Ndil kí tǝl-si ngan lə Lubə-ti ə ká takul-é bá j'isi j'painè ta ká ndi-ji kí boy j'painè: Aba!

† 7:15 7:15 Gal 5:17 * 8:1 8:1 Ta-je kí to mbunə né-ti kinlé [...] goto mǝ mbete-je-ti kí dosay kí dan-ti-je kí 'ndangi kí ji-dé ká ta greki. † 8:11 8:11 1Kə 3:16 † 8:15 8:15 Gal 4:5-7 † 8:15 8:15 Mar 14:36; Gal 4:6

Bobi-m! ¹⁶ Ndil kí aa njay ya kí do-é pa ta kí do-ti adi ndil-ji panè j'toi ngan lə Lubə ya. [†]
¹⁷ Ə kinə j'toi ngan-é rəmə, j'toi njénéndubə-je, adi j'toi njénéndubə-je lə Lubə; ə j'toi njénéndubə-je nati kí Kristi tɔ; kdotalə j'ingəi kɔ nati siə adi j'a kingəi rifa nati siə tɔ.

Rifa kí à ree

Jə 10:27-30

¹⁸ Mə m'oo kí kɔ-je kí j'isi j'ingəi dokaglo-ti kí nè kinlé, à kasi-nə kí rifa kí tò kadi ndo-é j'ubəi maji-é kin al ya sar. ¹⁹ Ə nékində-je lə Lubə lay ya d'isi 'ngəbi pèrèrè kɔo koo toji kí Lubə à toji ngan-é ndaa-ti rəsi. ²⁰ Kdotalə nékində-je lé, né-je kí meɛ wəy kare ya ɔ bə do-dé-ti - ə to meɛndigi lə-dé al, ngə to Lubə ya bə ndigi bə - ²¹ ngə kə bə é adi-dé nékində meɛ do-ti tɔ. Adi nékində-é-je kí kare kinlé ya, Lubə à kor-dé kɔgi bə-ti lə tɔgi kí ɔw kí tuji-dé, kɔo kadi d'isi kí meɛnda kəy dan rifa-ti nati kí ngan-é. ²² Ə jəi j'gəi kí sar bone bə kərə, nékində-je lay ya d'ingə kɔ, adi d'isi 'tuməi toki dené kí ndo ra-é kin bə. ²³ † Ə to nékində-je kin kí kár-dé al, jəi kí j'ingəi Ndil kí aa njay kí toki né kí dosəy kí Lubə adi-ji kí taá məkɔ kin kərə, j'isi j'tuməi meɛ-ji-ti, j'isi pèrèrè j'ngəbi-né təl-ji ngan lə Lubə, kí taa kilə taá kí sobi do rɔ-ji. ²⁴ Kdotalə kəji rəmə j'aji, ngə to bə to nékində meɛ do-ti bəy. Ə nékində meɛ do-ti kí dow oo kí kəm-é lé, to nékində meɛ do-ti al ngá; né kí dow oo kí kəm-é lé, se à kində meɛ-é do-ti bəy wa? ²⁵ Ngə kinə né kí j'ooi kí kəm-ji al ya j'indəi meɛ-ji do-ti lé, j'a kuwəi rɔ-ji ngə kɔo ngəbi-né né-é. ²⁶ Bə ya to ə Ndil kí aa njay ree ra sə-ji do yay-ti lə-ji, kdotalə jəi j'gəi né kí tuwə kadi j'dəji Lubə meɛ ta-je-ti kí j'isi j'pai siə al. Ngə Ndil kí aa njay ya kí do-é pa ta kí Lubə kɔo ta lə-ji kí ta-je kí ɛ ilə-né meɛ-é kí kilə puu; ²⁷ rəmə Lubə kí njətən meɛ dow-je lé gə né kí Ndil kí aa njay ndigi, ə né kí meɛ Lubə ndigi bə Ndil kí aa njay dəji kɔo ta lə njəkəaa njay-je. ²⁸ Adi jəi j'gəi kí né-je lay ya ra-né kɔo maji lə dow-je kí 'ndigi Lubə, kí ɛ ba-dé kí go kɔjra-ti liə. ²⁹ Kdotalə də kí ɛ gə-dé kete lé bə, ɛ uwə do-dé, kɔo kadi 'titi-nə kí Ngon-é bə tɔ; bə kɔo kadi Ngon-é lé bə to dɔdər kosi ngankɔ-é-je kí njəkadmeɛ-je. ³⁰ Ə də kí ɛ uwə do-dé kete lé bə, ɛ ba-dé tɔ; ə də kí ɛ ba-dé lé bə, ɛ ɔr ta do-dé-ti tɔ; ə də kí ɛ ɔr ta do-dé-ti lé bə, ɛ ulə rifa do-dé-ti tɔ.

Né kí à gangi-ji nati kí ndigi kí Lubə ndigi-ji kin goto

³¹ Ta ri bəy bə j'a pai do ta-je-ti kinlé wa? Kinə Lubə nəy sə-ji lé, nə à kilə kati kəm-ji-ti wa? ³² Lubə kí taa do Ngon-é al, ngə inə-é adi 'tol-é kɔo ta lə-ji lay lé, à kadi-ji né-je lay nati kí Ngon-é kí takul ramaji liə al kɔo ri wa? ³³ Dow-je kí Lubə mbəti-dé lé, nə à kilə ta do-dé-ti wa? Lubə ɔr ta do-dé-ti! ³⁴ Nə à gangta do-dé-ti wa? Jeju Kristi oy; kí boy nə bəy lé, ɛ tɔsi ndəl ində lo tɛɛ, ɔw isi do jikol Lubə-ti, isi pa siə ta kɔo ta lə-ji! ³⁵ Ndigi kí Kristi ndigi-ji kinlé, nə à kasi gangi-ji nati siə wa? Se kɔo kí dum nati wa? Əse meɛ gangi man, əse kulə kəm-nə ndoo, əse bə, əse kow kuti dum, əse tuji, əse kiyəɔ wa? ³⁶ Kɔo 'ndangi 'panè:
 Ta lə-i bə d'ə-né ká təl-ji-ti kí ndo-je lay.
 Dow-je 'ra-ji toki bati-je kí d'isi d'ow sə-dé lo təl-dé-ti kin bə.

³⁷ Ngə meɛ né-je-ti lay kinlé, jəi j'toi njətəti rɔ tətɔ kí ngə nə kí takul-é ɛ kí to njəndigi-ji lé. ³⁸ Kɔo mə m'gə maji kí né kí à gangi-ji nati siə goto, adi to koy, əse kiskəm, əse malayka-je, əse ndil-je kí maji al, əse né kí bone, əse né kí ɔw ree kí ree bəy, ³⁹ əse tɔgi-je, əse nékində-je kí taá, əse nékində-je kí nangi, əse né-je lay ya kí Lubə ra kinlé, né kí à kasi gangi-ji nati kí ndigi kí Lubə ndigi-ji kɔo nam kí j'nami kadi 'Bəbə-ti lə-ji Jeju Kristi kin ya goto.

Israel-je kí gin dow-je kí rangi

9

Lubə mbəti Israel-je kí meɛndigi liə

¹ M'ow kí pa ta kí tɔgrɔ-ti kɔo nam kí m'nam kadi Kristi-ti, adi m'ədi ta al ə Ndil kí aa njay kərə adi meɛ-m usi nangi do-ti pɔ rəm. ² Rɔ-m ati-m kanəŋə ə meɛkɔ lə-m ɔw kí kete-kete. ³ Kdotalə m'ndingə kadi mə bə ndol tò do-m-ti ə gangi-m nati kí Kristi, kɔo ta lə ngankɔ-m-je kí koji-ti, ⁴ kí 'to israyel-je. Də lé né-je kí tò kɔo-dé to təl kí Lubə təl-dé ngan-é-ti rəm, to rifa rəm, kulənoji-je rəm, ndukun rəm, pole Lubə rəm, bə to kunmindi-je liə rəm, ⁵ bə ka-dé-je rəm; ə to kí Kristi* to dow kinlé, gin koji kin bə d'oji-é-ti, ə ɛ isi do né-je-ti lay, ɛ to Lubə kí kɔgəi to do-é-ti sartagangi. Amen!

⁶ Se ta lə Lubə təl né kí kɔgi kare wa? Nə bə al! Kɔo də lay kí 'to gin Israyel lé, 'to Israyel-je lay al. ⁷ Kɔo ngan lə Abrakam lay bə 'to ngan-é-je al; ngə Lubə panè: «Kí takul Isaki bə i 'a kingə-né nganka-i-je kí ri-i à tò do-dé-ti.» ⁸ Meɛ ta lé ban: Ngan-je kí

† 8:16 8:16 Jə 1:12 † 8:23 8:23 2Kɔ 5:2-4 * 9:5 9:5 Kristi lé kor meɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

koji-dé ki koji bè kin bá 'to nğan lə Lubə al, ngà nğan-je kí d'oji-dé kí go kunmindi-ti bá d'oo-dé kí nğan-é. ⁹ Kdotalə ta kí to kunmindi lé fan: «Kal kadi bè ya m'a ree ə Sara à koji ngon kí dingəm.»[†] ¹⁰ E kin par al, go-ti, Rebeka kàrè ndan ndungə-je lə ka-ji Isaki to; ¹¹ ə nğan-je lé kàrè d'oji-dé al ya bəy, bá de 'ra né kí maji-je, né kí majal-je al bəy; bè ya kàrè, kadi kojra lə Lubə tò-né lo tò-é-ti kí go mbəti-ti kí ę mbəti dow-je kí meęndigi liə bi kđo kullə ra dow al kinlə - ¹² ę idə Rebeka panə: «Njətęę kete à ra bə lə njətęę gogi; ¹³ gangi-é kí ndàngi-né 'panə: "M'ndigi Jakobi ə m'osi ta Esuwa."»

Lubə mbəti dow-je kí 'to jipi-je al

¹⁴ Ə kadi j'painə ri wa? Lubə to njəra né kí njururu al wa? Nđə bè al! ¹⁵ Kdotalə ę idə Moiyiji panə: M'a koo kəmtondoo lə dow kí m'ndigi koo kəmtondoo liə ə ta à kđ meę-m kđo dow kí m'ndigi kadi ta đ meę-m kđo ta liə. ¹⁶ Adi to ta lə meęndigi lə dow al rəm, to ta lə tógi-é al rəm, ngà to ta lə Lubə kí njəkoo kəmtondoo. ¹⁷ Kđo meę mbete-ti kí aa njay lé, Lubə idə Parađ panə: I ya m'ində-i ngar bè kđo kadi m'oji-né tógi-m rə-i-ti ə kadi ri-m bá-né kí dənangi lay. ¹⁸ Adi Lubə lé, oo kəmtondoo lə dow kí meę ndigi liə rəm, bá meę ndigi liə ya adi meę dow ndə-né rəm to.

¹⁹ Ə i 'a dəji-m panə: Lubə gangta də dow-ti kđo ri bəy wa? Kdotalə nđə bá à kđgi Lubə ra meęndigi liə wa? ²⁰ Ə i dow ya bè lé, i to nđə bá kadi 'naji Lubə ta-ti wa? Bəy kí kubə à dəji njəkubə-é panə: «Kđo ri bá i 'ubi-m bè wa» al. ²¹ Njəkubə né ow kí tógi do anji-ti, adi anji kí mbəy kí kàrè-rə kin ya à kubə-né bəy kəmolé rəm, bá à kubə-né bəy ra kullə-je kí kare rəm to al wa? ²² Ə Lubə lé, ndigi toji wongli liə rəm, ndigi kadi 'gə tógi-é rəm, ya ngà ę ilə meę-é də madi-é-ti kilə kí togrə-ti isi də-ti kí dow-je kí wongli ra-é də-dé-ti ə to dę kí tđ kadi 'tuji kđgi. ²³ E ra bè kđo toji-né rifa liə kí nđə ndaa-ti rəsi kí rə dow-je-ti kí ę oo kəmtondoo lə-dé ə uwə də-dé kete kadi d'ubə maji rifa liə lé. ²⁴ Ə ta kinlə, to ta lə-ji jəi kí ę ba-ji dan jipi-je-ti par al, ngà dan dow-je-ti kí 'to jipi-je al rəm to, ²⁵ titi kí ę pa-né meę mbete-ti lə Oje panə:

«Dę kí 'to gin dow-je lə-m al ya, m'a ba-dé gin dow-je lə-m ə dę kí m'ində-dé dan kəm-m-ti al ya, m'a ba-dé dow-je kí m'ində-dé dan kəm-m-ti.»

²⁶ «Ə lo kí ę bá d'idə-dé-ti 'panə:

“Səi 'toi gin dow-je lə-m al kin kàrè d'a ba-dé nğan lə Lubə kí njəkisi kəm titi ngá rəm.”

²⁷ Ejay kàrè pa ta kí də Israyel-ti panə:

“Lé kər nğan lə Israyel à tđ titi nangra kí babo-ti bè ya kàrè, dę kí madi-je ya par bá d'a kaji.”

²⁸ Kdotalə né kí 'Babe pa ta-é lé, kalangi bè ya ę à ra né-é kər njuti dənangi-ti.

²⁹ Ə Ejay lé ya ndəki pa bəy panə:

“Kinə 'Babe kí njəkosi njəro-je inə ndəgi ka-ji-je al lé, j'a təli titi-nđə kí bebo Səđəm kí bebo Gəmər bè.”»

Israyel-je, kí néra kí njururu kí à ree kí takul kadmeę

Ròm 3:19-29; Gal 3:8-14,21-29

³⁰ Ə kadi j'painə ri wa? Dow-je kí 'to jipi-je al kí ndəki 'sangli ta kí kər də-ti al ya, ə d'ingə ta kí kər də-ti - ə to ta kí kər də-ti kí ree kí kəm rəbi kadmeę - ³¹ ngà Israyel-je kí 'sangli ta kí kər də-ti kí kəm rəbi təl rə go ndukun-ti lé, d'ingə al. ³² Kdotalə ri wa? Kđo dę 'sangli kí kəm rəbi kadmeę al, ngà kí kəm rəbi kullə ra-dé-je. Dę 'tugə nja-dé ər-ti kí njətugə dow-je jigi-ti, ³³ titi kí 'ndàngi-né 'panə:

Yən, ər kí njətugə nja dow-je,

ər kí njəkadi dow-je d'usi lé m'ində bebo Siyđ-ti nđđ.

Ə dow kí adi-é meę-é lé, rəsol à tęę də-é-ti al.

10

¹ Ngankə-m-je kí njəkadmęę, ndingə rə lə-m kí nđə, kđ ta kí m'pa kí Lubə kđo ta lə Israyel-je lé, to ta kadi d'aji. ² Kđo m'pa ta lə-dé maji kí dę lé rə-dé tungə pilingi kđo Lubə, ngà rətungə lə-dé lé bá nęgə goto-ti. ³ Kđo dę 'gə kəm rəbi kí Lubə ər-né ta də dow-ti al ə dę ya 'sangli kadi d'oji kəm rəbi kortado-ti kí sobi də-dé, adi 'təl rə-dé go kəm rəbi kortado-ti lə Lubə al; ⁴ kdotalə Kristi ya to təl ta ndukun, kđo kadi Lubə ər-né ta də dow-ti kí rá-rá kí adi meę-é. ⁵ Bəba Moiyiji ndangi ta sobi də kortado-ti kí ree kí takul ndukun panə: «Dow kí təl rə-é go ndukun-ti rəmə, à kisi kəm kí takul ndukun.»* ⁶ Ngà ooi, kəm rəbi kí kortado-ti ree-né kí takul kadmeę lé 'pa ta kí də-ti 'panə: «'Pa meę-i-ti

'panè: "Ná bá à kow dorá-ti wa" al. Kdo Kristi i dorá-ti ree nangi nè ngá. ⁷ Æse: "Ná bá à kur nangi bolebe-ti kí sɔy-é goto wa" al? Kdo Kristi indø lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy ngá." ⁸ Æ 'pa ta kí do-ti 'panè ri wa? Ta tò ngosi sɔ-i, tò ta-i-ti, tò mɛɛ-i-ti. Æ to ta kí sobi do kadmeɛ kinlé bá je j'ilø mbe-é. ⁹ Kinø 'pa ta-i-ti røsi 'panè Jezu to 'Babe ø kinø 'adi mɛɛ-i adi 'gø maji kí Lubø adi-é tɔsi ndø indø lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy rømø, 'a kaji. ¹⁰ Kdotalø kadmeɛ bá ta ɔr-né do dow-ti ø ta kí dow pa ta-é-ti røsi bá à kaji-né, titi kí 'ndangi-né mɛɛ mbete-ti kí aa njay 'panè: ¹¹ «Dow kí rá-rá kí adi-é mɛɛ-é lé, røsol à tɛɛ do-é-ti al.» ¹² Adi kør køm dow goto dan jipi-je-ti kí dow-je kí 'to jipi-je al: Dɛ lay ya 'Babe læ-dé toki kære-rè, ɛ ya to njækadi maji ur dow-je kí njénɔ ɓa-é. ¹³ Kdo dow kí rá-rá ya nɔ ɓa 'Babe lé, à kaji. ¹⁴ Dow kí dɛ d'adi-é mɛɛ-dé al lé, d'a nɔ ɓa-é ban wa? Æ dow kí dow pa ta kí do-é-ti adi d'oo al lé, d'a kadi-é mɛɛ-dé ban wa? Æ dow kí njèkilø mbeɛ ta liø goto lé, d'a koo ta liø ban wa? ¹⁵ Æ d'ulø dow-je al lé, d'a kilø mbe-é ban wa? Beɓa 'ndangi 'panè: «Njiyø læ njèkilø mbeɛ Poyta-je kí Maji lé to né kí maji koo nã†.»

¹⁶ Ngà dɛ lay ɓa 'tøl rø-dé go Poyta kí Maji-ti lé al. Gangi-é kin ɓa Ejay pa-né panè: «'Babe, ta-je kí j'idø-dé kinlé ná ɓa øo adi to ta kí tɔgrø-ti wa?»

¹⁷ Adi kadmeɛ lé ree kí køm røbi ta kí koo ø ta kí koo ree kí køm røbi ta læ Kristi.

¹⁸ Æ m'døji rø-m ta m'panè: Se d'oo ndi-dé al wa? Tɔgrø-ti, d'oo ya.

Ndi-dé lé ɔw kí lo lay

ø ta-je læ-dé ɔw sar tɛɛ sɔy dɔnangi-ti.‡

¹⁹ Ngà m'døji rø-m ta m'panè: Se Israyel-je 'gø al wa? Moiyiji ya to dow kí dɔsɔy kí panè:

M'a kadi jangi ra-si do gin dow-je-ti kí d'asi né al;
køm røbi kí rø gin dow-je-ti kí rangi kí 'gø né al,
ɓa m'a kadi wongi ra-si-né.

²⁰ Æ Ejay rømø ɔw sar ya panè:

Dow-je kí ndøki 'sangi-m ma Lubø al ɓa m'adi d'ingø-m røm,
dow-je kí usi-dé do-m-ti al ya m'adi-dé 'gø-m røm.

²¹ Ngà kí sobi do Israyel-je lé, Lubø panè:

Ndo-je lay ya m'ulø ji-m kí rø gin dow-je-ti
kí njétøl rø-dé go ta-ti al kí 'to njédongã-je kin.

11

Lubø mbati gin dow-je liø al

¹ †M'døji rø-m ta m'panè: Se Lubø mbati gin dow-je liø wa? Ndã bè al! Kdotalø ma kære m'to Israyel, ngonka Abrakam, kí ginkoji-ti læ Benjamɛ. ² Lubø mbati gin dow-je liø kí ɛ mbøti-dé kete kin al. Ta kí mɛɛ mbete-ti kí aa njay, lo-ti kí Eli pa ta-ti sèki-né Israyel-je ta Lubø-ti lé 'gøi ya al wa? E panè: ³ 'Babe, dɛ 'tøl njèpata-je kí ta-i-ti, 'tɔɔ logugi né-je læ-1 nangi rum-rum; ma ya kí kar-m ø m'nãy, ø 'sangi kadi 'tøl-m. ⁴ Æ ta ri ø Lubø ilø-é-ti wa? M'ngøm dow-je læ-m budɔgi lo siri kí d'osi mækøji-dé nangi nɔ magi Baal-ti al. ⁵ Bè ya to, mɛɛ ndo-je-ti kí ɓone kære, ndøgi dow-je kí Lubø mbøti-dé kí go ramaji-ti liø d'isi nɔɔ. ⁶ Ngà kinø ɛ mbøti-dé kí takul ramaji liø rømø, tò kí takul kullø ra-dé-je al ngá. Bè al rømø, ramaji lé à to ramaji ɓøɓ ban wa? [Æ kinø ɛ mbøti-dé kí takul kullø ra-dé-je rømø, sé to ramaji ɓøɓ ban wa? Ngà kinø tò kí takul ramaji rømø, kullø ra dow to né madi al ngá.*] ⁷ Ri ɓa ra né wa? Né kí Israyel sangi lé, ɛ ingø al, ngà dɛ kí 'mbøti-dé ɓa d'ingø; ndøgi-dé-je rømø mɛɛ-dé ndøø, ⁸ titi kí 'ndangi-né 'panè:

Lubø adi-dé tagir kí ɔy diriri røm,

adi køm-dé oo lo al røm,

adi mbi-dé oo ta al røm,

sar tɛɛ-né ndo-ti kí ɓone.

Æ Dabidi panè:

⁹ Kadi nékuso rønøl læ-dé ya

tøl gum kuwø-dé røm,

bandi kuwø-dé røm,

køm røbi kusi læ-dé røm,

kdo kadi to kindøkøji læ-dé!

¹⁰ Kadi lo ndul køm-dé-ti ndi-ndi kadi d'oo lo al!

Lubø, 'ra-dé adi 'maɔ kongi-kongi ya par-par!

† 10:15 10:15 Eja 52:7 ‡ 10:18 10:18 Pa 19:5 † 11:1 11:1 Plp 3:5 * 11:6 11:6 Ta-je kí tò mbunɔ né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi kí ji-dé kí ta greki.

Kaji læ de kɨ 'to jipi-je al kɨ kinə panjiyə kɨ majal læ Israyel-je ndo kɨ dɔbəy-ti
Mat 21:40-43; Epe 2:7-13

¹¹ M'ndəji r-o-m ta m'panè: Se Israyel-je lé 'tugə nja-dé né-ti kɔ kusi riw wa? Ndə bè al! Ngà, kɨ takul kaldɔta læ-dé bɑ dow-je kɨ 'to jipi-je al d'ingə-né kaji, kɔ kadi jangi ra-né jipi-je. ¹² Ə kinə kaldɔta læ jipi-je təl gin maji læ dow-je kɨ dɔnangi-ti, ə kusi læ-dé təl gin maji læ dow-je kɨ 'to jipi-je al lé, kɨ taá læ-dé bɨkti lay ə à maji ban ən wa? ¹³ Adi m'idə-si, səi kɨ 'toi jipi-je al: Mə lé m'to njəkɔwkulə dan dow-je-ti kɨ 'to jipi-je al ə mə m'ilə kuji dɔ kullə-ti læ-m. ¹⁴ Bè kɔ kadi, dɔmaji ə m'adi jangi ra dow-je kɨ gin koji-ti læ-m ə kadi de kɨ madi-je d'aji-né. ¹⁵ Ə kinə kɔr kɨ d'ɔr-dé kɨ rangi kin bɑ to gin kulə kɨ Lubə ulə-né noji nati kɨ dow-je kɨ dɔnangi-ti lé, təl ree sə-dé gogi à tò ban ən wa? À to tosi ndəl tɛɛ dan dow-je-ti kɨ d'oy! ¹⁶ Ə kinə mbə kɨ dɔsəy ya toki kadi Lubə lé, ndəgi nduji lay kɨ 'lɔy lé kərə to 'liə tɔ; ə kinə njirəkagi toki kadi Lubə lé, balkəm-é kərə to 'liə tɔ. ¹⁷ Ngà kinə 'tɔr balkəm-kagi-je kɨ madi, ə i kɨ to kagi Olibiye kɨ wale', bɑ 'tiŋə-i tó-dé-ti, adi ə dɔ njirəkagi Olibiye-ti kɨ mə kɨ mə rəm, ingə man-é rəm lé, ¹⁸ 'ində kadi-i kɨ balkəm-kagi-é-je al. Ə lé i ində kadi-i kərə, kadi 'gə kɨ to i bɑ njirəkagi ə dɔ-i-ti al, ngà to i bɑ 'a dɔ-é-ti. ¹⁹ I rəmə 'a panè: 'Tɔr balkəm-kagi-je bɑ 'tiŋə-m tó-dé-ti. ²⁰ To tó-é ya; 'tɔr-dé kɔgi kɔ kadmɛɛ al læ-dé, ə i rəmə 'a dɔ kagi-é-ti kɨ takul kadmɛɛ. 'Ində kadi-i al, ngà bəl bɑ kadi i 'bəl. ²¹ Kɔdotalə kinə balkəm-kagi-je kɨ lo mə-dé-ti nɔ ya, Lubə ngəm-dəl al kin rəmə, i kərə à ngəm-i ndə al ya tɔ. ²² Kadi 'gə mɛɛmaji, kɨ ngə læ Lubə: Ə ngà kɨ dow-je kɨ d'usi, ə kinə 'a njangi dɔ mɛɛmaji-ti liə kin rəmə, ə à ra sə-i maji; bin al rəmə, i kərə d'a kɔr-i kɔgi tɔ. ²³ De ya kərə kinə d'isi dan mɛɛndə-ti læ-dé al lé, d'a təl tiŋə-dé kadi kagi-ti lé gogi tɔ; kɔdotalə Lubə əw kɨ tɔgi kɔ kadi təl tiŋə-dé sigi gogi. ²⁴ Ə i kɨ 'tugə-i dɔ kagi olibiye-ti kɨ ubə wale bəy ə 'tiŋə-i kadi kagi olibiye-ti kɨ mə-é kɨ mə, lo-ti kɨ lé 'a kɔ-ti al, ngà de kɨ 'to balkəm-kagi-je kɨ mə-dé kɨ mə ya kete kinlé bɑ d'a təl tiŋə-dé dɔ kagi-dé-ti gogi al kɔ ri wa? ²⁵ Ngankɔ-m-je kɨ njəkadmɛɛ, m'ndigi kadi m'adi-si 'gəi né kɨ tò lo bɔyɔ-é-ti kinlé, kɔ kadi ooi rɔ-si kɨ njəgosi-je al: Kəl Israyel-je kɨ madi mɛɛ-dé ndə sar kadi dow-je kɨ 'to jipi-je al bɨkti lay d'andi-né dan-dé-ti. ²⁶ Bəba Israyel-je lay ya d'a kaji, titi kɨ 'ndangi-né 'panè: Njətaa dow-je kilə-dé taá à kɨ bebo Siyɔ-ti.

Ə à kinə kaldɔta-je læ dow-je kɨ ginkoji-ti læ Jakobi kɔgi.

²⁷ Ə loki m'ɔr majal-je læ-dé kɔgi lé, ə bɑ à to noji kɨ m'ulə nati sə-dé.

²⁸ Kɨ sobi dɔ Poyta kɨ Maji rəmə, de 'to njéba-je læ Lubə kɔ ta læ-si, ngà kɨ sobi dɔ mbəti rəmə, ə ində-dé dan kəm-é-ti kɨ takul bəbi-dé-je. ²⁹ Kɔ kadmɛɛ læ Lubə, kɨ bɑ liə lé, tò lo tó-é-ti. ³⁰ Titi kɨ səi ya kərə ndəki 'təli rɔ-si go ta-ti læ Lubə al ə takul təl rɔ go ta-ti al læ-dé bɑ Lubə oo-né kəmtondoo læ-si lé, ³¹ bə ya tɔ, de ya kərə, kɨ ngosnə-ti kinlé təl rɔ go ta-ti al læ-dé bɑ Lubə oo-né kəmtondoo læ-si, bəba de ya kərə [ngɔsnə] Lubə oo kəmtondoo læ-dé tɔ. ³² Kɔ Lubə adi dow-je lay ya 'təl rɔ-dé go ta-ti al, kɔ koo-né kəmtondoo læ dow-je lay. ³³ Lubə to Lubə kɨ boy nə, to njəgosi, kɨ njənégə! Ta kɨ gangi liə dum ndər gin-é, kɔ dow kɨ asi gə kojra-je liə ya goto! ³⁴ Nə ə gə tagir læ 'Bəbə əse nə bɑ to njəkɔji-é ta wa? ³⁵ Nə bɑ to njəkadi-é né dɔsəy kadi təl ingə kɨ rangi tó-ti wa? ³⁶ 'Nə-je lay ya i rɔ-é-ti rəm, tò kɨ takul-é rəm, bɑ to kɨ 'liə rəm. Kɔgaji to kɨ liə ya sartagangi. Amən!

Kulə dingəm mɛɛ-nə-ti

12

Panjiyə kɨ nəl Lubə

¹ Ngankɔ-m-je kɨ njəkadmɛɛ, Lubə lé oo kəmtondoo læ-ji. Bəba m'ulə dingəm mɛɛ-si-ti kadi adi rɔ-si kɨ kadmɛɛ kɨ tò kəm rəm, aa njay rəm, nəl Lubə rəm; ə ɛ kin bɑ to pole kɨ tɔgrɔ-ti kɨ kadi a 'poli Lubə. ² Adi kulə ra-si əw go-nə-ti kɨ 'lə dow-je kɨ dɔnangi-ti né kin al, ngà adi təl kɨ nɛgə læ-si təl kɨ sigi kinlé mbəl panjiyə-si, kɔ kadi ɔri-né nin né kɨ Lubə ndigi, adi to né kɨ maji rəm, nəl-é rəm, bɑ maji ɔr njuti rəm tɔ. ³ Kɨ takul maji kɨ Lubə ra sə-m lé, m'ndigi kidə dow kɨ rá-rá dan-si-ti kadi gir kɨ n'ə n'to dow kɨ ngay al, ngà kadi gir kɨ n'to dow kɨ n'asi lo-é-ti bə, kɨ go gangi kadmɛɛ-ti kɨ Lubə adi nə-nə dan-si-ti. ⁴ Kɔdotalə titi kɨ rɔ dow kɨ kərə-rə ya əw kɨ ngan rɔ-é-je kɨ gay-gay ə ngan rɔ-é-je kin kərə, nə-nə ya əw-né kɨ kullə liə-liə kinlé, ⁵ gangi-é kin ya tɔ ə jəi kɨ j'ŋəi bɑ j'təl rɔ kɨ kərə-rə kɨ takul nam kadi Kristi-ti lé, jəi lay ya j'to ngan rɔ-nə tɔ. ⁶ 'Ngə j'əwi kɨ kadmɛɛ-je kɨ gay-gay kɨ go ramaji-ti læ Lubə: Adi kinə dow əw kɨ kadmɛɛ pa ta

† 11:17 11:17 Kagi Olibiye kɨ wale lé tɔji dow-je kɨ 'to jipi-je al, ngà ɛ kɨ 'mə kɨ mə lé tɔji jipi-je tɔ. † 11:31 11:31 Ta-je kɨ tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kɨ dɔsəy kɨ dan-ti-je kɨ 'ndangi kɨ ji-dé kɨ ta greki. † 11:36 11:36 1Kɔ 8:6 † 12:4 12:4 1Kɔ 12:12 † 12:6 12:6 1Kɔ 12:4-11

kí ta Lubə-ti rəmə, kadi dowbé ra kullə-é adi ɔw go-nə-ti kà kadmɛg; ⁷ ə kinə dow ɔw kà kadkare koo go né lə njékəwnə-je rəmə, kadi dowbé ra kullə-é; dow kí ɔw kà kadkare ndó dow-je né rəmə, kadi ində rɔ-é ta néndó-ti; ⁸ dow kí ɔw kadkare kulə dingəm mɛg dow-je-ti rəmə, kadi ində rɔ-é ta kulə dingəm mɛg-dé-ti; dow kí ɔw kà kadkare kadi né dow-je rəmə, kadi ra kà mɛgmaji; dow kí ɔw kà kadkare kɔr nɔ̄ dow-je rəmə, kadi adi rɔ-é tungə mɛg kullə-é-ti; dow kí ɔw kà kadkare koo kəmtondoo lə dow-je rəmə, kadi ra kullə-é kà rɔnəl. ⁹ Kadi ndignə lə-si rəmə, kədkəm-nə goto-ti. ɔsi né kí maji al nɔ̄rəngi; indəi rɔ-si ta né kí maji-ti kində kí tɔgrɔ-ti. ¹⁰ Uwəi-nə noji titi kí tò kadi ngankɔ-nə-je 'ndigi-né-nə; kadi nə-nə ya un ta madi-é. ¹¹ Adi rɔ-si tungə pilingi ta kullə-ti bi adi dabi ra-si al. 'Rai kullə adi 'Babe kà mɛg-si kí káre-rə. ¹² 'Rai rɔnəl kɔo nékində mɛg dɔ-ti lə-si. ləi mɛg-si dɔ madi-é-ti dan kɔ̄-je-ti, uwəi rɔ-si ngə mɛg ta-ti kí pa kà Lubə. ¹³ 'Rai kà njékaa njay-je mɛg né-je-ti kí to rɔ-dé. Isi dɔ nja-si-ti kɔo kuwə mba-je kí rɔ-si-ti. ¹⁴ 'Tɔri ndi-si dɔ dow-je-ti kí d'isi d'ulə kəm-si ndoo; Ndi-si bá 'tɔri dɔ-dé-ti bi indəi ndol dɔ-dé-ti al. ¹⁵ 'Rai rɔnəl kí dow-je kí d'isi 'ra rɔnəl, ə 'nɔ̄i kà dow-je kí d'isi 'nɔ̄. ¹⁶ Adi ta-si asi-nə. Adi ɓo né-je kí kadi 'toi-né kí ngay-je bá ra-si al, ngə adi ɓo sɔldɔ bá ra-si. Ooi rɔ-si kí njégosi-je al. ¹⁷ Ugəi kurə majal kà majal al; 'sangi kadi 'rai né kí maji takəm dow-je-ti lay. ¹⁸ Ta kí rá-ti ya, kinə à to ta lə-si bá lapiya à tò-né lé, kadi isi kà lapiya kà dow-je lay. ¹⁹ Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti lé, 'dali ba kà dorɔ-si al, ngə inəi adi Lubə bá tɔji wəngi liə. Kɔo 'ndangi 'panə: 'Babe ya pa panə: Dalba to 'lə-m ə mɔ̄ bá m'a kadi nə-nə nékugə doji-é! ²⁰ Ngə kinə ɓo ra njéba lə-i rəmə, 'adi-é né uso; kinə kundə man ra-é ə 'adi-é man ay; kɔo ra-é kí 'ra bə kinlé, to yalpər bá i ugə ungi dɔ-é-ti. ²¹ 'Inə né kí maji al adi tət-i rɔ al. Ngə kadi i bá 'to njətəti rɔ né kí maji al kà takul né ra kí maji.

13

Kulə dɔ gin tɔgi-ti lə njékɔbe-je

¹ Kadi dow kí rá-rá ulə dɔ-é gin tɔgi-ti lə njékɔbe-je kí d'isi dɔ-é-ti, kɔo kɔbe kí i rɔ Lubə-ti al ya goto; ə njékɔbe-je kí d'isi kinlé to Lubə ya bá ində-dé. ² Gin-é kin bá dow kí ra dɔngə kà njékɔbe rəmə, ə ɔsi ta né-je kí Lubə ində kadi tò kà gangi-é gangi-é; ə dow-je kí 'mbati təl rɔ-dé go ta-ti lé, dɛ ya d'a ree kà ta kí gangi dɔ-dé-ti. ³ Njékɔbe-je lé, dow kí ra né kí maji rəmə, à ɓəl-dé al, ngə dow kí ra né kí maji al bá à ɓəl-dé. I 'ndigi kadi ɓəl njékɔbe al wa? 'Ra né kí maji rəmə ə à kosi gaji-i; ⁴ kdɔtalə njékɔbe lé, isi 'ra kullə lə Lubə kɔo maji lə-i. Ngə kinə 'ra né kí maji al rəmə 'ɓəl; kdɔtalə kiyəɔ kí ɛ uti lé, ɛ uti kà ndangi kare al, ɛ isi ra kullə lə Lubə kɔo kadi tɔji-né kində koji kà wəngi lə Lubə dɔ dow-ti kí njéra né kí maji al. ⁵ Gin-é kin bá tò kadi dow ulə-né dɔ-é gin tɔgi-ti lə njékɔbe, kɔo ta lə ɓəl wəngi kin par al, ngə kɔo ta lə tagir kí maji kí tò mɛg dow-ti. ⁶ 'Gin-é kin ya tɔ bá səi ugəi-né lambo tɔ. Kdɔtalə njékɔbe-je lé 'to njérakullə-je lə Lubə, adi kullə-é kin ya bá to kullə lə-dé. ⁷ Nə-nə ya adi-é né kí to tɔ-é kadi adi-é; né kí tò kadi ugəi mbete-é rəmə ugəi; dow kí tò kadi adi-é lambo rəmə, adi-é; dow kí tò kadi 'ɓəli-é rəmə, 'ɓəli-é; dow kí tò kadi uni ta-é rəmə, uni ta-é.

Ta lə ndignə

Mat 22:35-40; 1Jq 3:11-23

⁸ Adi kurə lə dow tò dɔ-si-ti al, ngə kadi kurə ndignə bá tò dɔ-si-ti. Kdɔtalə dow kí ndigi madi-é lé, ɛ ra né kí ndukun ndigi adi ɔr njuti. ⁹ Kɔo ndukun-je kí panə: «'A ra kaya al, 'a tɔl dow al, 'a ɓogi al, ['a pa ta kí ndangi al]*, 'a ra kəmnda al», kà ndəgi ndukun-je lay kinlé, toki kəw-dé lay mɛg ta-ti kin: «'A ndigi dow madi-i titi-nə kà rɔ-i bə.» ¹⁰ Dow kí ndigi dow-je lé à ra né kí maji al kí dow madi-é al. Adi ndigi dow bá to ra né kí ndukun ndigi kɔr njuti.

¹¹ 'Rai bə kdɔtalə səi 'gəi dɔkaglo kí j'isi-ti kin gow. To dokàdi kí kadi jì-né dɔ bi-ti, kdɔtalə kí ɓone bə kinlé kaji ə ngosi sə-ji itə kí ndokɔ jəi j'adi-né mɛg-ji kin ɓəy. ¹² Lo kí ndoo isi goto, lo kí kada isi ree. Ən ə j'tɔri kullə-je kí londul-ti rɔ-ji-ti kɔgi ə j'tuləi néro-je kí londógi-ti rɔ-ji-ti. ¹³ 'J'adi panjiyə-ji ə njururu, titi kí dow njiyə-né kada kin bə; j'rai baboré nékuso kà gəyibi kí kay al rəm, j'rai ɓə lə kaya kà néra kí jugi-jugi al rəm, kadi gaki-nə kí kim-nə goto rɔ-ji-ti rəm. ¹⁴ Ngə adi panjiyə 'Babe Jeju Kristi bá tò rɔ-si-ti ə né-je kí daji rɔ-si ra adi kəmnda-é isi ra-si kinlé, ɔwi go-ti al.

† 12:14 12:14 Mat 5:44; Luk 6:28 † 13:6 13:6 Mat 22:21; Mar 12:17; Luk 20:25 * 13:9 13:9 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛg mbete-je-ti kí dɔsəy kí dan-ti-je kí 'ndangi kí jì-dé kà ta greki.

14

Njétoği-je kà njéyay-je

¹ †Dow kɪ yay meeɔ kadmeeɔ-ti lé, uwəi-é kɪ rɔ-si-ti maji, ɓi gangi ta do tagir-je-ti liə al. ² Kdotalə dow madi gə kɪ n'a kuso né-je lay kare; ə dow kɪ rangi kɪ yay uso mbikamɲay-je ya par. ³ Kadi dow kɪ njékuso né-je lay nədi njembati né-je madi al; ɓá kadi njembati kuso né-je madi gangta do njékuso-é-ti al rəm, kdotalə Lubə uwə-é kɪ rɔ-é-ti maji. ⁴ I ə, i to nà ɓá 'gangi ta do ngonnjékullə-ti lə madi-i wa? Lé é ɔ taá əse usi kàrè to ta lə 'Ba-é ya. Ngà é à kà taá, kdotalə 'Babe ɔw kɪ tógi kdo gəti-é-né. ⁵ Dow madi oo adi ndo kɪ bə kin itə ndo kɪ bə kin; ə é kɪ madi oo adi ndo-je d'asi-nə lay. Kadi nà-nə ya mee-é usi nangi pɔ do tagir-ti liə kɪ sɔbi do-é. ⁶ Dow kɪ ɔr kəm ndo-je kàrè, ɔr kəm-é kdo 'Babe. Dow kɪ uso né-je lay kàrè, uso kdo 'Babe, kdotalə é ra oiyo Lubə kdo; ə dow kɪ uso né-je madi al kàrè rəmə, uso al kdo 'Babe; ə é ya kàrè ra oiyo Lubə kdo to. ⁷ Kdotalə dow madi kɪ dan-ji-ti kɪ isi kɪ do-é taá ta kɪ liə-ti ya goto rəm; dow kɪ oy ta kɪ liə-ti kàrè goto rəm to. ⁸ Kdotalə kinə j'isi kɪ do-ji taá rəmə, j'isi kdo 'Babe; ə kinə j'oyi rəmə, j'oyi kdo 'Babe. Lé j'isi-né kɪ do-ji taá əse j'oyi-né kàrè, j'toi kɪ lə 'Babe. ⁹ Kdo Kristi oy ɓá təl isi kəm, kdo kadi to 'Babe lə dow-je kɪ d'oy kɪ dɛ kɪ d'isi kəm. ¹⁰ †Ngà i ə, 'gangi ta do ngonkɔ-i-ti kdo ri wa? Əse 'nədi ngonkɔ-i kdo ri wa? Jəi lay ya j'a kəi nɔ Lubə-ti logangta-ti liə. ¹¹ Kdotalə 'ndàngi 'panè: 'Babe panè, m'isi kəm, dow-je lay ya d'a kɔsi məkəji-dé nangi nɔ-m-ti, ə ndo dow-je lay à kɔsi gəji-m mə Lubə. ¹² Bəfa nà-nə ya dan-ji-ti à kor go kullə ra-é kɪ sɔbi do-é nɔ Lubə-ti. ¹³ †Ən ə adi j'gangi ta do-nə-ti al. Né kɪ tɔ kadi un ndi-i do-ti lé, to təl kɪ kadi 'təl jigi 'tugə ngonkɔ-i kɪ njékadmee əse 'təl kəm rəbi kusi liə meeɔ majal-ti al. ¹⁴ M'gə maji, ə mee-m usi nangi pɔɔ kɪ takul nam kadi 'Babe Jeju-ti kɪ né kɪ tɔ nɛ takəm Lubə-ti ya goto; ngà kinə dow madi oo adi né kɪ bə kin tɔ nɛ takəm Lubə-ti lé, kɪ rɔ dowbè-ti kin rəmə né-é tɔ nɛ ya. ¹⁵ Kinə tɔ lə nékuso ɓá i 'tují-né meeɔ ngonkɔ-i rəmə, i njiyə kɪ go ndigi dow-je-ti al. Dow kɪ Kristi oy kdo ta liə lé, 'təl gin tují liə kdo nékuso-i al. ¹⁶ Né kɪ maji kɪ rɔ-si-ti lé, adi təl né kɪ kadi dow-je 'pa-né ta kɪ maji al do-si-ti al. ¹⁷ Kdotalə kɔbè lə Lubə lé, to ta lə nékuso kɪ nékay al, ngà to né ra kɪ njururu, to lapiya, ə to rɔnəl kɪ takul Ndil kɪ aa njay. ¹⁸ Dow kɪ ra kullə adi Kristi kɪ kəm rəbi kɪ bə kinlé rəmə, dowbè nəl Lubə rəm, ɓá dow-je 'ndigi ta liə rəm. ¹⁹ †Ən ə adi j'sangi né kɪ à ree kɪ lapiya kɪ né kɪ à kow kɪ dow-je kete-kete. ²⁰ †Tují kullə lə Lubə kdo nékuso al! †Təgrɔ-ti, né-je lay ya aa njay; ngà kɛ ɓá to né kɪ maji al kadi dow uso né ə təl-né jigi tugə madi-é-je. ²¹ Maji kadi usoi də al rəm, ɔyi yibi nduu al rəm, əse né-je lay kɪ à to jigi nɔ ngonkɔ-si-ti kɪ njékadmee [kadi usi əse yay*] lə ɔgi rɔ-si do-ti. ²² Kadmee lə-i kɪ ɔw-né do né-je-ti kinlé, 'ngəm ta kɪ lə-i-ti nɔ Lubə-ti. Dow kɪ ra né kɪ meeɔnda kəy ə mee-é uwə-é kɪ ta do-ti al ɓá to njənékumə! ²³ Ngà dow kɪ mee-é ɔ sɔbi do né kɪ é uso rəmə ta tɔ do-é-ti, kdotalə né kɪ é ra lé ɔw go-nə-ti kɪ kadmee liə al. Ə né lay kɪ dow ra kɪ kadmee al lé to majal.

15

¹ Jəi kɪ tógi-ji tɔ lə, tɔ kadi j'gəti dɛ kɪ 'yay ə kadi j'sangi né kɪ nəl-ji jəi ya par al. ² Kadi dow kɪ rá-rá dan-ji-ti ra né kɪ nəl madi-é kdo maji liə rəm, ɓá kow kɪ kete-kete liə rəm to. ³ Kdotalə Kristi sangi né kɪ nəl-é al, ngà 'ndàngi 'panè: «Tajsul lə njətəji-i-je này do-m-ti.» ⁴ †Ə ta-je lay kɪ ndoki 'ndàngi lé, tɔ kdo kadi ndó-ji né, bə kdo kadi kilə meeɔ do madi-é-ti kɪ sɔlmeeɔ kɪ Mbete kɪ aa njay ndó-ji lé, ra adi j'owi kɪ kində meeɔ do-ti. ⁵ Kadi Lubə kɪ njékadi dow-je meeɔ kɪ kilə do madi-é-ti, kɪ njəsəl meeɔ dow-je lé, ra adi tagir kɪ káre-rè kin ya ɔwi-né do-nə-ti titi kɪ meeɔ Jeju Kristi ndigi-né, ⁶ bə kdo Kadi indəi ndi-si nati kɪ meeɔ-si kɪ káre-rè ɔsi-né gəji Lubə kɪ to Bɔbi 'Babe lə-ji Jeju Kristi. ⁷ Uwəi-nə kɪ rɔ-nə-ti, titi kɪ Kristi uwə-si-né kɪ rɔ-é-ti, kdo kadi ri Lubə ɓa-né.

Kristi to ngonnjékullə lə dow-je lay

⁸ Adi m'ndigi kido-si kɪ Kristi təl ngonnjékullə lə jipi-je kdo toji-né kɪ Lubə to njera né kɪ təgrɔ-ti, kdo kadi kunmind-i-je kɪ sɔbi do ka-ji-je lé né-é ra-né né, ⁹ ə dow-je kɪ 'to jipi-je al lé, d'osi gəji Lubə kdo koo kəmtondoo liə, titi kɪ 'ndàngi-né 'panè: Gin-é kin ɓá m'a tóy-i-né nɔ gin dow-je-ti kɪ 'to jipi-je al, ə m'a kusi pa kɔsi-né gəji-i. ¹⁰ †Pa ɓəy 'panè: Səi gin dow-je kɪ 'toi jipi-je al, 'rai rɔnəl kɪ dow-je lə Lubə. ¹¹ †Ə 'pa ya ɓəy 'panè: Ɔsi gəji 'Babe, səi gin dow-je lay kɪ 'toi jipi-je al, ə kadi gin dow-je lay d'ulə rifa do-é-ti! ¹² Ejay njəpata kɪ ta Lubə-ti pa to panè: Dow káre à tɛɛ ginkoji-ti lə Jese, é ɓá à kɪ kdo kɔbè do ndəgi gin dow-je-ti, ə gin dow-je kɪ 'to jipi-je al d'a kində meeɔ-dé do-é-ti. ¹³ Kadi Lubə

† 14:1 14:1 Kol 2:16 † 14:10 14:10 2Kɔ 5:10 * 14:21 14:21 Ta-je kɪ tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto meeɔ mbete-je-ti kɪ dɔsəy kɪ dan-ti-je kɪ 'ndàngi kɪ ji-dé kɪ ta grɛki.

kí to nékində meɛ do-ti adi rənəl kà lapiya rusi meɛ-si meɛ kadmee-ti, kdo kadi kində meɛ do-ti lə-si tò kì do madi-é-ti madi-é-ti, kà takul tógi læ Ndil kí aa njay!

Kullə læ Pol kà kɔji kow mba liə

2Kɔ 10:13-18

¹⁴ Ngankɔ-m-je kí njékadmee, kí sobi do-si lé, ma kà do-m m'gə maji kí ramaji rusi meɛ-si nji-nji, négə rusi do-si rəm, asi gaki kadi səi ya 'ndəji-nə rəm to. ¹⁵ Bə ya kàrè, lo madi-je-ti lé, m'ndangi ta-je kí nǎ-je kà rətungə pilingi, kdo kole-né meɛ-si do né-je-ti madi. Kdo Lubə ra sə-m maji ¹⁶ bá adi-m m'to njérakullə læ Jeju Kristi, kdo dow-je kí 'to jipi-je al; m'adi rə-m kdo kullə kí tò tagay kí to kullə kilə mbə Poyta kí Maji læ Lubə, kdo kadi dow-je kí 'to jipi-je al 'to-né kadmee kí nəl Lubə rəm, Ndil kí aa njay ində tagay rəm. ¹⁷ Adi kí sobi do kullə læ Lubə lé, m'a kosi gaji rə-m kdo nam kí m'nam kadi Jeju Kristi-ti. ¹⁸ Kdo né kí rangi kí bo kosi kagi do-ti ra-m ya goto; ɛ kí Kristi ra kí kəm rəbi kí rə-m-ti ree-né kà dow-je kí 'to jipi-je al adi 'təl rə-dé go ta-ti kin ya par. Ǝ ra kí kəm rəbi ta-je lə-m kà kullə ra-m-je, ¹⁹ kà takul tógi kí tɔji rə-é meɛ nékɔji-je-ti kà né-je kí tò bəl-bəl rəm, kà takul tógi læ Ndil kí aa njay rəm to. Bəba kí bebo Jorijaləm-ti nu ya sar tɛɛ-né donangi Iliri-ti kinlè, m'ilə mbə Poyta kí Maji læ Kristi titi, m'gəki lo gəki-gəki. ²⁰ Ə ma m'ndigi kilə mbə Poyta kí Maji lo-ti kí ri Kristi ba-ti al bəy, bə kdo kadi m'ində gin-é do 'lə dow madi-ti al, titi kí 'ndangi-né 'pané:

²¹ Dɛ kí mbə ta liə usi mbi-dé-ti al ya, d'a koo-é;

ə dɛ kí d'oo ta kí do-é-ti al, d'a gə meɛ ta liə.

²² 'Né kin ya taá-taá oɟi-m kow rə-si-ti. ²³ Ngà kí bone bə kinlè, kullə læ-m goto donangi-é-je-ti kin ngá, ə low nu asi bəl-je nǎ ya m'ndingə kadi loki m'isi m'ow kí donangi Espay-ti rəmə, m'ow rə-si-ti; ²⁴ m'ində meɛ-m do-ti kadi loki m'isi m'ow rəmə, m'dəə nɔɔ m'oo-si; ə loki kisi-m rə-si-ti usi rə-m-ti sɛ ngá rəmə, səi a kində-mi rəbəə kadi m'ow. ²⁵ †Kí bone bə kinlè, m'isi m'ow kí Jorijaləm, kdo ra kullə kdo njékaa njay-je. ²⁶ Kdotalə njékəwnə-je kí donangi Maseduwan-ti, kà donangi Akay-ti 'ndigi mbɔ né kdo njəndoo-je kí dan njékaa njay-je-ti kí d'isi bebo Jorijaləm-ti. ²⁷ †Dɛ 'ndigi maji nǎ kadi 'ra sə-dé, ə to kurə do-dé-ti kadi 'ra; kdotalə kinə dow-je kí to jipi-je al d'ubə maji né-je kí sobi do Ndil kí aa njay kí kəm rəbi kí rə jipi-je-ti lé, to tó-é kadi dɛ kàrè d'a ra kí jipi-je kà né-je kí kadi 'ra-né kà rə-dé to. ²⁸ Go né-je kin à gangi ə m'a kadi-dé né-je kí 'mbɔ kinlè ngá bá loki m'isi m'ow donangi Espay-ti rəmə, m'a dəə rə-si-ti nɔɔ kdo koo-si. ²⁹ M'gə kí kow-m rə-si-ti kinlè, m'a kow kí tərndi læ Kristi kí nǎ. ³⁰ [Ngankɔ-m-je kí njékadmee]*, m'ulə dingəm meɛ-si-ti kà takul 'Bəbə lə-ji Jeju Kristi, kà takul ndignǎ kí j' rə Ndil kí aa njay-ti, kadi ori kàdà-m lo rə-ti kà kəm rəbi ta-je kí pa kí Lubə kdo-m, ³¹ kdo kadi m'tɛɛ meɛ ji njémegngə-je-ti kí donangi Jude-ti, ə kadi kadmee kí m'isi m'ow-né kí Jorijaləm kinlè njékaa njay-je 'taa kí rənəl; ³² bəba m'a tɛɛ rə-si-ti kà rənəl, ə kinə Lubə ndigi rəmə, m'a kuwə rə-m rə-si-ti nɔɔ ndɛ. ³³ Kadi Lubə kí njəlapiya nǎy sə-si lay! Amɛn!

16

Ndəji-je, kà lapiya kà ndigi ra læ Pol

¹ M'inə kənan-ji Pobe kí to njékəndə kəm-é go né-ti læ njékəwnə-je kí bebo Sankré-ti meɛ ji-si-ti, ² kdo kadi uwəi-é kí rə-si-ti kdo nam kí ɛ nam kadi 'Bəbə-ti gangi-é kí tuwə kuwə-né njékaa njay-je kí rə-si-ti. 'Rai siə meɛ né-je-ti lay kí a kow ndoo-é rə-si-ti; kdo ɛ ra kí dow-je nǎ rəm, bá ma ya kàrè ɛ ra sə-m rəm to.

³ †'Rai lapiya Priska-je kí Akilasi kí 'to madkullə-je læ-m meɛ kullə-ti læ Jeju Kristi; ⁴ dɛ d'ilə rə-dé kɔgi bá d'aji-m-né ta yo-ti; to ma kà kár-m bá m'ra-dé oiyə al, njékəwnə-je kí gay-gay lay kí 'to jipi-je al kàrè 'ra-dé oiyə to. ⁵ 'Rai lapiya njékəwnə-je kí d'isi 'kəw-nə meɛ kəy-ti lə-dé. 'Rai lapiya Epyneti kí m'ində-é dan kəm-m-ti. Ǝ ya to dow kí dɔsəy kí adi meɛ Kristi donangi Aji-ti. ⁶ 'Rai lapiya Mari kí ra kullə ɔɔ rɔgi-rɔgi kdo ta lə-si kin. ⁷ 'Rai lapiya Andronikusi-je kí Jiniyasi, kí 'to noji-m-je rəm, madi dangay-je læ-m rəm, bá 'to njékəwkulə-je kí d'un ta-dé dan madi-dé-je-ti, bá dɛ d'adi meɛ-dé Kristi kete nɔ-m-ti rəm to. ⁸ 'Rai lapiya Ampliyatusi kí to dow kí m'ində-é dan kəm-m-ti meɛ nam-ti kí j'nam kadi 'Bəbə-ti. ⁹ 'Rai lapiya Urbə kí to madi kullə læ-m meɛ kullə-ti læ Kristi rəm, 'rai lapiya Istakisi kí to dow kí m'ində-é dan kəm-m-ti kin rəm to. ¹⁰ 'Rai lapiya Apeləsi kí tɔji ndaji nam kí ɛ nam kadi Kristi-ti. 'Rai lapiya dow-je kí meɛ kəy-ti læ Aristobul. ¹¹ 'Rai lapiya noji-m Erodion. 'Rai lapiya dow-je kí meɛ kəy-ti læ Narsisi kí 'nam kadi 'Bəbə-ti. ¹² 'Rai lapiya Tripən-je kí Tripoji kí 'to dené-je kí d'ɔɔ rɔgi-rɔgi kdo kullə læ

† 15:22 15:22 Rom 1:13 † 15:25 15:25 1Kɔ 16:1-4 † 15:27 15:27 1Kɔ 9:11 * 15:30 15:30 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlè [...] goto meɛ mbete-je-ti kí dɔsəy kí dan-ti-je kí 'ndangi kí ji-dé kà ta greki. † 16:3 16:3 Knj 18:2

'Babe. 'Rai lapiya Persidi kí m'ində-é dan kəm-m-ti, ɛ ɔɔ rɔgi-rɔgi kɔɔ kullə lə 'Babe. ¹³ †'Rai lapiya Rupusi kí to dow kí 'Babe mbəti-é kin rəm, 'rai lapiya kɔ-é kí to kɔ-m kin rəm tɔ. ¹⁴ 'Rai lapiya Aşenkriti, Plegɔ, Erməsi, Patrobasi, Ermasi, kə ngankɔ-ji-je kí njékadmɛɛ-je kí d'isi sə-dé. ¹⁵ 'Rai lapiya Pilologi-je kí Juli, Nere-je kí kɔnan-é, Olemnasi kí njékaa njay-je kí d'isi sə-dé. ¹⁶ 'Rai-nə lapiya kuwə-nə kàdì-nə-ti kí mɛɛ kí aa njay. Njékəwnə-je lə Kristi lay ya 'ra-si lapiya.

¹⁷ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, dow-je kí njékosi néndó kí ingəi kin ngərəngi kə kəm rəbi sulə dow-je kadi 'gangi-nə rəm, kə kəm rəbi ra-dé kadi d'usi mɛɛ majal-ti rəm kinlé, m'ulə dingəm mɛɛ-si-ti kadi ooi go rɔ-si rɔ-dé-ti. Ɔri rɔ-si ngərəngi kɔgi rɔ-dé-ti. ¹⁸ Kɔɔ ko dow-je kí bə kinlé 'ra kullə lə 'Babe lə-ji Kristi al, ngə 'ra kullə kɔɔ mɛɛ-dé ya par; ta-je kí maji-maji kə ta piti-nə-je bə d'ədi-né dow-je kí njékəmkɔr al. ¹⁹ Ɔ səi rəmə, dow-je lay ya 'gə təl rɔ go ta-ti lə-si; adi m'ra rənəl kɔɔ ta lə-si, ngə kí sɔbi dɔ néra kí maji lé, kadi 'toi njégosi-je ə kí sɔbi dɔ néra kí majal rəmə, kadi aai njay tɔ. ²⁰ Nəy nə al kadi Lubə kí njəlapiya lər Satə gin nja-si-ti lər-lər. Kadi ramaji lə 'Babe lə-ji Jeju nəy sə-si! ²¹ †Timote kí madkullə lə-m ra-si lapiya, bə Lisiyusi, Jasɔ kə Sojipater kí 'to noji-m-je 'ra-si lapiya tɔ. ²² Mə Tertusi kí njəndəngi mbete lé kərə, m'ra-si lapiya kə takul nam kí m'nam kàdì 'Babe-ti tɔ. ²³ †Gayusi kí njəkuwə-m mə Pol mba kí rɔ-é-ti rəm, njékadi njékəwnə-je 'kəw-nə rɔ-é-ti kinlé, ra-si lapiya tɔ. Erasti kí to njékoo go né-je lə bebo ra-si lapiya rəm, bə ngonkɔ-ji Kartusi kərə ra-si lapiya tɔ. ²⁴ [Kadi ramaji lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi nəy sə-si lay! Amen!]* ²⁵ Lubə ɔw kə tógi kí asi mbusi nja-si kə kəm rəbi Poyta kí Maji kí sɔbi dɔ Jeju Kristi kí m'isi m'ilə mbɛ-é. Poyta kí Maji kinlé bə to kəm rəbi kí ɛ tɔji-né né-je kí tɔ lo bɔyɔ-é-ti low lə low-je nɔ, ²⁶ bə bone bə ɛ tɛɛ kə dɔ-é kə takul mbete-je lə njépata-je kí ta-é-ti kí 'ndəngi kí go ndu-ti kí ɛ kí to Lubə kí njékisi sartagangi un adi-dé ə inə kadi gin dow-je lay kí 'to jipi-je al 'gə, kɔɔ kadi d'adi-é-né mɛɛ-dé ə 'təl-né rɔ-dé go ta-ti liə. ²⁷ Kadi Lubə kí ɛ ya kə kăr-é to njégosi lé, ríba to 'liə kə dɔ bal-bal kə kəm rəbi kí rɔ Jeju Kristi-ti! Amen!

† 16:13 16:13 Mar 15:21 † 16:21 16:21 Knj 16:1 † 16:23 16:23 a Knj 19:29; 1Kɔ 1:14; b 2Ti 4:20 * 16:24 16:24 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dosay kí dan-ti-je kí 'ndəngi kə ji-dé kə ta greki.

Mbete kí dɔsɔy kí Pol ndàngi adi Kōrenti-je Ta-je kí dɔ mbete-ti kí dɔsɔy kí Pol ndàngi adi Kōrenti-je

Kōrenti to bebo kí dɔnangi Akay-ti. Pol ilə mbe Poyta kí Maji mee bebo-ti kinlé ə ində gin njékəwnə-je titi bá ɛ i ɔw bebo Epeji-ti. Ə Kōrenti lé to be kí kəm be-je kí gay-gay kí 'gəə dɔ-é tò kí dɔ-ti, adi gin dow-je kí gay-gay 'nə-ti. To lo ra gati kí boy nɔ rəm, lo pole magi-je, kí lo ra néginka-je kí gay-gay rəm, bá to be kí kaya kí titi al dɔ lo rəm. Ə né-je kin ra adi né ndɔji njékəwnə-je kí d'isi Kōrenti. Gin-é kin bá d'ulə-né mbete 'dɔji-né Pol ta kí dɔ né-je-ti kí nɔ-je. Beba ɛ isi Epeji nɔɔ ya ndàngi mbete kin ulə-né adi-dé. Ə mbete kinlé to ɛ kí njékungu joo ngá; ɛ kí adi-dé dɔsɔy lé bone bè dow oo ta nja-é al.

Pol ndɔji-dé kadi d'ɪnə gangi-nə kí dan-dé-ti rəm ('Ndó 1:10-4:21), kadi d'ɔr kaya kí ra dan-dé-ti kɔgi rəm ('Ndó 5), bá kadi d'ɪnə ta səki-nə nɔ njégangta-je-ti kí 'to njékadmee al-je rəm (6:1-11).

Go ta-je-ti kin bá Pol ree dɔ ta-je-ti kí Kōrenti-je 'dɔji-é sɔbi dɔ taana-je ('Ndó 7), kuso dɔ-je kí kində nɔ magi-ti-je ('Ndó 8:1-11:1), nékɔ lə njékadmee kí nékuso kí toji daji rɔ 'Babe ('Ndó 11:2-34), kí kadmee-je kí gay-gay kí Ndil kí aa njay adi njékadmee-je ('Ndó 12-14), kí tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lə dow-je kí d'oy ('Ndó 15), kí némbɔ-je, kí kɔjra-je lə Pol kí lapiya-je kí ra-nə ('Ndó 16) rəm tɔ. Ngá né-je lay kinlé ndignə ya káre-ré ə à ra kadi maji ('Ndó 13).

Tɔji rɔ kí lapiya kí ra

¹ Mɔ Pol, kí Lubə ɓa-m kí meɛndigi liə adi m'to njékɔwku lə Jeju Kristi je kí Sostɛn kí to ngonkɔ-ji kí njékadmee, j'isi nati bá ² †m'ndàngi mbete kin m'adi-si səi njékəwnə-je lə Lubə kí isi bebo Kōrenti-ti, səi kí Lubə ɓa-si adi aai njay, ində-si tagay kɔɔ nam kí 'nami kadi Jeju Kristi-ti rəm, m'adi-si səi lay kí isi kí lo-je kí rá-rá isi 'bái ri 'Babe lə-ji Jeju Kristi kí to 'Babe lə-si rəm, to 'Babe lə-ji rəm kin. ³ Kadi ramaji kí lapiya lə Bobi-ji Lubə kí 'lə 'Babe Jeju Kristi nɔy sə-si!

⁴ M'ra oiyo Lubə ta-ta kɔɔ ta lə-si, kɔɔ ramaji liə kí nɔy sə-si kɔɔ nam kí 'nami kadi Jeju Kristi-ti rəm, ⁵ kɔɔ kingə kí ɛ adi-si ingəi né-je lay mburuki-mburuki kí kəm rəbi kí rɔ-é-ti, adi to né kí sɔbi dɔ ta, kí négə ya lay. ⁶ Kɔɔ ta kí sɔbi dɔ Kristi kí toki pa lé, tò mee-si-ti tò kí togrɔ-ti. ⁷ Adi səi kí isi 'ngəbi təl lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi lé, kadmee madi nal-si al. ⁸ Lubə ya à mbusi nja-si sar dɔbɔy ndo-ti, kɔɔ kadi ndo ree lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi rəm, ta goto dɔ-si-ti. ⁹ Ə Lubə kí njəba-si kadi uwəi-nə lubi-lubi kí Ngon-é Jeju Kristi kí to 'Babe lə-ji lé, to njékə dɔ ndi-é-ti.

Gángi-nə kí né-je kí à ra dow kadi ra majal

Gangi-nə kí dan njékəwnə-je-ti kí Kōrenti

¹⁰ Ngankɔ-m-je kí njékadmee, m'ulə dingəm mee-si-ti, kí ri 'Babe lə-ji Jeju Kristi kadi səi lay ya adi ta lə-si ɔw go-nə-ti, kadi gángi-nə goto dan-si-ti, ngá kadi indəi rɔ-si nati maji, kí mee-si kí káre-ré rəm, kí tagir kí káre-ré rəm. ¹¹ Ngankɔ-m-je kí njékadmee, m'pa bè kɔtələ dow-je kí mee kəy-ti lə Klowe d'idə-m ta lə gángi-nə kí tò dan-si-ti. ¹² †Mɔ m'oo kí nɔ-nɔ dan-si-ti panè: Mɔ m'to dow lə Pol! Mɔ m'to dow lə Apolosi - Mɔ m'to dow lə Sepasi - Mɔ m'to dow lə Kristi! ¹³ Se Kristi lé gángi rɔ-é danə wa? Se Pol bá 'bə-é kagdəsi-ti kɔɔ ta lə-si wa? Ə se kí ri Pol bá 'ra-si-né batəm wa? ¹⁴ †M'ra oiyo Lubə kɔɔ ra kí dow káre ya káre m'ra-é batəm dan-si-ti al, Krispusi-je kí Gayusi ya par ə m'ra-dé batəm. ¹⁵ Adi dow kí à panè 'ra-si batəm kí ri-m ya goto. ¹⁶ †M'ra batəm dow-je kí mee kəy-ti lə Istepanasi tɔ, dɔmaji ya bè bá m'ra batəm dow madi kí rangi.

1Kɔ 3:18-20; Mat 11:25-27

¹⁷ Kɔtələ Kristi ulə-m kɔɔ kadi m'ra dow-je batəm al, ngá kadi m'ilə mbe Poyta kí Maji, kí go tagə-ti lə dow al, né kagdəsi lə Kristi à təl né kí kɔgi kare. ¹⁸ Kɔtələ mbe kí sɔbi dɔ kəy Kristi dɔ kagdəsi lé, to ta mbə kí rɔ dɛ-ti kí d'ɔw kí ta koy-ti, ngá kí rɔ-ji jɔi-ti kí j'uni rəbi kaji rəm, to tógi lə Lubə. ¹⁹ Kɔɔ 'ndàngi 'panè: M'a tuji gosi lə njégosi-je ə m'a kadi négə lə njénégə-je təl né kí kare. ²⁰ Gosi lə dow-je kí dɔnangi-ti nè tò rá wa? Njéndó dow-je ndukun ɔ rá wa? Njənəji ta kí mee ndo-je-ti kí bone ɔ rá wa? Gosi kí dɔnangi-ti nè lé Lubə təl-é kí né mbə-ti ya al wa? ²¹ Kɔɔ gosi lə dow-je kí dɔnangi-ti nè

† 1:2 1:2 Knj 18:1 † 1:12 1:12 Knj 18:24 † 1:14 1:14 a Knj 18:8; b Knj 19:29; Rəm 16:23 † 1:16 1:16 1Kɔ 16:15

lé, asi kadi 'gə-né Lubə meɣ gosi-ti liə al; befa Lubə oo maji kadi n'aji njékadmɛɣ-je kɪ takul mbɛ Poyta kɪ Maji kɪ dɛ d'oo kɪ ta mbó lé. ²² Jipi-je d'isi ta 'dɛji nékɔji-ti ə grɛki-je d'isi ká 'sangɪ gosi-ti. ²³ Ngá jɛ rəmə, jɛ j'ilə mbɛ ta lə Kristi kɪ 'bə-é kagdəsi-ti, rəmə tugə jipi-je jigi-ti, ə to ta mbó kɪ rɔ dow-je-ti kɪ 'to jipi-je al, ²⁴ ngá kɪ rɔ dow-je-ti kɪ Lubə bə-dé kɪ 'to jipi-je kɪ grɛki-je lé, Kristi to tógi lə Lubə rəm, to gosi lə Lubə rəm. ²⁵ Kdotalə né lə Lubə kɪ dow-je d'adi to né mbó lé, to gosi kɪ itə gosi lə dow-je nja nɔ, ə né kɪ dow-je d'adi to yay lə Lubə lé, itə tógi dow-je nja nɔ. ²⁶ Ngankɔ-m-je kɪ njékadmɛɣ, 'gɔi bə kɪ Lubə bə-si kin maji ooi: Njégosi-je kɪ go lo koo-ti lə dow 'nɔ dan-si-ti al rəm, njétógi-je 'nɔ al rəm, dow-je kɪ boy-boy 'nɔ al rəm. ²⁷ Ngá Lubə mbəti mbé né-je kɪ dɔnangi-ti, kɔ kulə-né rɔsɔl dɔ njégosi-je-ti; Lubə mbəti njéyay-je kɪ dɔnangi-ti, kɔ kulə-né rɔsɔl dɔ njétógi-je-ti to. ²⁸ Lubə mbəti né-je kɪ dɔnangi-ti kɪ dow-je d'oo kɪ né al, kɪ dow-je 'nədi, kɪ né-je kɪ goto, kɔ təl-né né-je kɪ tɔ, né kɪ kare-ti. ²⁹ Lubə ra bə kɔ kadi dow madi ində kadi-é nɔ-é-ti al. ³⁰ Ə kɪ takul-é bə sɛi 'toi-né njənam kadi Jeju Kristi-ti kɪ ɛ bə to gosi lə-ji kɪ j rɔ Lubə-ti rəm, ɔr ta dɔ-ji-ti rəm, ɔr-ji ində-ji tagay rəm, bə taa-ji ilə-ji taá ji majal-ti rəm to. ³¹ Kɔ kadi, kinə dow ɔsi gajɪ rɔ-é rəmə, ɔsi gajɪ rɔ-é kɔ nam kɪ nam kadi 'Babə-ti titi kɪ 'ndangi-né meɣ mbete-ti kɪ aa njay.

2

Né kɪ uwə meɣ Pol

¹ Ngankɔ-m-je kɪ njékadmɛɣ, mɔ lé, loki m'ow rɔ-si-ti lé, tagə kɪ nɔ ɔsɛ gosi kɪ nɔ bə m'ow m'idə-si-né ta kɪ sɔbi dɔ né kɪ tɔ lo bɔyɔ-é-ti kɪ Lubə ɔji kɔ ra lé al. ² Kdotalə m'sangɪ kadi m'gə né madi kɪ rangɪ dan-si-ti al, ngá Jeju Kristi, ə Jeju Kristi kɪ 'bə-é kagdəsi-ti ya par. ³ †Mɔ ya kɪ dɔ-m kərə, kɪ ndɔki m'ow-né rɔ-si-ti kinlé, m'yay rəm, m'bəl rəm, m'dadi nɔ rəm; ⁴ ə néndó lə-m kɪ mbɛ kilə lə-m lé ulə njirə dɔ ta-je-ti kɪ pa kɪ gosi, kɔ kadi dow-je d'oo kɪ ta kɪ tɔgrɔ-ti kin al, ngá tɔ ndaa-ti rəsi kɪ to kullə ra tógi Ndil kɪ aa njay. ⁵ Bə kɔ kadi kadmɛɣ lə-si ulə njirə dɔ gosi-ti lə dow al, ngá dɔ tógi-ti lə Lubə.

Gosi lə Lubə

⁶ Ə to gosi ya bə jɛ j'ilə mbɛ-é dan njékadmɛɣ-je-ti kɪ d'asi gaki, ngá kɛ bə to gosi kɪ dɔnangi-ti nɛ kin al rəm, bə to gosi lə njékɔbɛ-je kɪ dɔnangi-ti nɛ kɪ d'a gudɪ-dé ruki-ruki kin al rəm. ⁷ Jɛ j'ilə mbɛ gosi lə Lubə, kɪ ɛ adi tɔ kɪ lo ndəm-é ə bɔyɔ; to gosi kɪ ɛ ra go-é ketɛ low lə low-je nɔ kɔ rɪbə lə-ji. ⁸ Gosi kinlé, njékɔbɛ-je kɪ dɔnangi-ti nɛ kinlé, dow kərə ya kərə gə al; kɔ, lə ngar-je 'né ta kinlé rəm, lé d'a bə 'Babɛ kɪ njɛrɪbə kagdəsi-ti al. ⁹ Ngá titi kɪ 'ndangi-né 'panɛ: Né kɪ kəm dow oo al rəm, mbi dow oo al rəm, né kɪ dow gir meɣ-é-ti al rəm ya Lubə ra ketɛ lay kɔ dow-je kɪ 'ndigi-é. ¹⁰ Kdotalə jɛ bə Lubə tɛɛ kɪ dɔ-é adi-ji kɪ takul Ndil kɪ aa njay. Kɔ Ndil kɪ aa njay lé, tən né-je lay, sar tən ta-je kɪ tɔ meɣ Lubə-ti karangi nɔ. ¹¹ Nɔ dan dow-je-ti, ə gə ta kɪ meɣ madi-é-ti wa? To ndil dowbɛ ya par. Bə ya tɔ, ta kɪ meɣ Lubə-ti lé, dow kɪ gə goto, to Ndil Lubə ya par. ¹² Ə jɛ rəm, to ndil kɪ dɔnangi-ti nɛ bə j'ingə al, ngá to Ndil kɪ j rɔ Lubə-ti bə j'ingə, kɔ kadi j'gə-né né kɪ Lubə adi-ji kɪ takul ramaji liə. ¹³ Jɛ j'pa ta kɪ dɔ-ti kɪ gosi pa ta kɪ dow-je 'ndó kin al, ngá j'pa kɪ gosi ndó né lə Ndil kɪ aa njay, j'or-né meɣ né-je kɪ tɔgrɔ-ti lə Ndil j'adi dow-je kɪ Ndil kɪ aa njay ɔr nɔ-dé. ¹⁴ Ngá dow kɪ kɔbɛ lé, ndigi dɔ né-je-ti lə Ndil Lubə al, kɔ ɛ oo kɪ né mbó kare, ə à gə né-je kinlé al kɔ kɪ takul Ndil kɪ aa njay bə dow gə-né gin né-je kinlé. ¹⁵ Dow kɪ Ndil Lubə ɔr nɔ-é lé, à gangta dɔ né-je-ti lay, ngá ɛ ya kɪ dɔ-é rəm, dow kɪ à gangta dɔ-é-ti goto. ¹⁶ Kɔ 'ndangi 'panɛ: «Nɔ ə gə tagir lə 'Babɛ kɔ kadi ndó-é-né né wa? Ə jɛ rəm, jɛ j'ow kɪ tagir lə Kristi.»

3

Ta kɪ sɔbi dɔ kullə lə ngannjékullə-je lə Lubə

2Kɔ 6:4-13

¹ Ngankɔ-m-je kɪ njékadmɛɣ, mɔ rəm, m'pa sə-si ta titi dow-je kɪ Ndil kɪ aa njay ɔr nɔ-dé al, ngá m'pa sə-si ta titi dow-je kɪ d'isi 'ra né-je kɪ nəl daji rɔ-dé rəm, titi dow-je kɪ 'to njan-je meɣ nam-ti kɪ 'nam kɪ Kristi bə rəm. ² †Mɔ m'adi-si mbə bɪ nékuso kɪ ngá al. Kdotalə nékuso kɪ ngá lé, à kasi dɔ tógi-si-ti al. Ə sar bɔnɛ bə kərə asi kusoi né kɪ ngá al ya bəy, kdotalə sɛi isi 'rai né-je kɪ nəl daji rɔ-si ya bəy. ³ Kɔ loki kim-nɔ kɪ gaki-nɔ tɔ dan-si-ti bə lé, 'toi dow-je kɪ isi 'rai né-je kɪ nəl daji rɔ-si rəm, bə panjiyə-si kərə to panjiyə kɪ nəl daji rɔ-si rəm ya al wa?

Mbunɔ Pol kɪ Korēnti-je

⁴ †Kdo loki dow káre panè: Mā m'to dow lə Pol! Ə ɛ kɪ madi panè: M'to dow lə Apolosi!
⁵ Bè kinlé səi isi rai né-je kɪ nəl daji rɔ-si ya al wa? Apolosi to nā, ə Pol to nā wa? Dɛ 'to ngannjékullə-je kɪ kɪ takul-dé b́á səi adi-né mɛɛ-si, kɪ go kadjakare-ti kɪ 'Babe adi dow kɪ rá-rá. ⁶ †Mā m'mā kagi, ə Apolosi ungi man dɔ-ti, ngà Lubə b́á adi-é tɔgi. ⁷ Bəba njəmə-é to dow kɪ 'ngay al rəm, b́á njəkungɪ man dɔ-ti kàrè to dow kɪ 'ngay al rəm, ngà Lubə kɪ njəkadi-é tɔgi ya par b́á to kɪ 'ngay. ⁸ Njəmə-é dɛ kɪ njəkungɪ man dɔ-ti lé, d'asi-nə, ə nā-nā ya à kingə nédɔ-ji kɪ asi ta kullə liə. ⁹ Kdotalə je j'to njérakullə nati kɪ Lubə. Səi 'toi londor lə Lubə rəm, 'toi kəykində lə Lubə rəm. ¹⁰ Kɪ takul maji kɪ Lubə ra sə-m adi-m m'toki njəgosi kində kəy b̀è lé, b́á m'ində-né gin kəy nangi ə dow kɪ rangi ində dɔ-ti. Ngà kadi nā-nā oo kəm rəbi kɪ isi ində-né dɔ-ti lé maji. ¹¹ Kdotalə Jeju Kristi ya to gin kəy lé ngá, b́i dow à kində gin-é kɪ rangi al. ¹² Kinə dow ində dɔ gin kəy-ti kinlé, kɪ lɔr, əse kɪ là, əse kɪ ər-je kɪ maji-maji, əse kɪ kagi, əse kɪ wale, əse kɪ kádi né kàrè, kullə ra dowbè à toji rɔ-é ndaa-ti rəsi. ¹³ Kdo ndo gangta-ti lé, kullə lə nā-nā à toji rɔ-é ndaa-ti rəsi dan pər-ti, adi pər à nā ndaji kullə lə nā-nā kdo kor man dɔ-ti. ¹⁴ Kinə dow ində kəy dɔ (gin kəy-ti) kinlé b́á ɔ gərərə rəmə, dowbè à kingə nékugə dɔji. ¹⁵ Kinə pər ɔ kullə ra dow rəmə, ɛ à nal nékugə dɔji; kaji rəmə dowbè à kaji, ngà à titi-nə kɪ dow kɪ tɛɛ dan pər-ti b̀è. ¹⁶ †Səi gəi kɪ 'toi kəy lə Lubə ə Ndil Lubə isi mɛɛ-si-ti ya al wa? ¹⁷ Kinə dow tuji kəy lə Lubə lé, Lubə à tuji-é tɔ; kdotalə kəy lə Lubə lé, to kəy kɪ aa njay, ə səi b́á 'toi kəy liə. ¹⁸ Kadi dow ədi rɔ-é al. Kinə dow madi dan-si-ti oo rɔ-é kɪ njəgosi dɔkaglo-ti kɪ bɔne kin rəmə, kadi-é təl mbá, b́á à təl njəgosi. ¹⁹ Kdotalə gosi kɪ donangi-ti né lé, to né mbá kɪ rɔ Lubə-ti. Kdo 'ndàngi 'panè: Ẹ uwə njəgosi-je dɔ kəɔta-ti lə-dé. ²⁰ 'Ndàngi bəy 'panè: 'Babe gə tagir lə njəgosi-je, ə (ɛ gə) kɪ to tagir-je kɪ mɛɛ wəy kare. ²¹ Kadi dow adi dow-je madi 'to nékində kádi liə al; kdotalə né-je lay to 'lə-si: ²² Adi Pol, əse Apolosi, əse Sepasi, əse dɔnangi kɪ né-je kɪ mɛɛ-é-ti, əse kiskəm, əse koy, əse né-je kɪ bɔne, əse né-je kɪ à ree, lay kin ya to 'lə-si; ²³ ə səi 'toi kɪ lə Kristi, ə Kristi to kɪ lə Lubə.

4

¹ Bəba kadi d'oo-ji kɪ njérakullə-je lə Kristi b̀è rəm, kɪ njékində kəm-dé go né-je-ti lə Lubə kɪ to né-je kɪ tɔ lo bɔyɔ-é-ti kin rəm. ² Ə né kɪ 'dəji rɔ njékində kəm-dé go né-je-ti lé, to ta lə kadi nā-nā ya ra né kɪ tɔgrɔ-ti. ³ Ngà mā rəmə, kadi səi b́á gangi ta dɔ-m-ti əse kadi dow-je kɪ 'to njəgangta-je b́á 'gangi ta dɔ-m-ti kàrè usi-m né madi al. Mā ya kɪ dɔ-m kàrè m'gangi ta dɔ rɔ-m-ti al, kdo mɛɛ-m uwə-m kɪ ta dɔ né-ti madi al. ⁴ Ə kɪn b́á ta ɔr-né dɔ-m-ti al. Njəgangta dɔ-m-ti to 'Babe. ⁵ Gin-é kin b́á kadi 'gangi-né ta kete nɔ kaglo ree 'Babe-ti al; ɛ b́á à kadi lo ndógi dɔ né-je-ti kɪ 'bɔyɔ londul-ti, ə à toji kɔjra-je kɪ mɛɛ dow-je-ti ndaa-ti rəsi. ɛ nā-nā ya à kingə pitɪ kɪ sobi dɔ-ɔ rə Lubə-ti.

⁶ Ngankɔ-m-je kɪ njəkadmɛɛ, m'un nətɔji kɪ sobi dɔ-ji je kɪ Apolosi kdo ta lə-si. Kadi 'ndói né rɔ-ji-ti, kdo kadi 'rai né ali-né dɔ ta kɪ 'ndàngi kin al, kadi dow káre dan-si-ti un dow ində-né kádi-é ə ɔsi-né ta kɪ madi-é al. ⁷ I lé nā adi-i 'tɔ gay wa? Ə ri b́á to né kɪ 'ingə kɪ dɔrɔ-i wa? Ə kinə 'ingə né kɪ dɔrɔ-i al, ngà kdo ri b́á 'ində kádi-i tokɪ né kɪ 'ingə né kɪ dɔrɔ-i b̀è wa?

⁸ Səi 'ndani ngá rəm! Səi 'toi njénékingə-je ngá rəm! Je j'goto ya səi 'tumi gin kɔbɛ ngá rəm! Kinə ɔi bɛ ya tɔgrɔ-ti ngá, je kàrè j'a kɔ bɛ sə-si tɔ nà! ⁹ Kdo mā m'oo tokɪ né kɪ je kɪ j'to njəkɔwkulə-je lé, Lubə adi-ji j'to sɔy dow-je rəm, j'titi-nə kɪ dow-je kɪ 'gangi ta koy dɔ-dé-ti b̀è rəm, kdo j'to né koo lə dow-je kɪ dɔnangi-ti rəm, né koo lə malayka-je rəm, né koo lə dow-je rəm. ¹⁰ Je j'təl mbá-je kdotalə lə Kristi, ngà səi rəmə 'təli njəgosi-je kɪ takul nam kɪ 'nami kádi Kristi-ti; je j'təl njéyay-je, ngà səi rəmə səi 'təli njétɔgi-je. Səi lé, d'un ta-si, ngà je rəmə 'nədi-ji! ¹¹ Sar kádi b̀è kin ya kàrè, bɔ ra-ji rəm, kundə man ra-ji rəm, ndoo kubi ra-ji rəm, 'tində-ji rəm, j'ile mbir-mbir rəm; ¹² †je ya j'ra kullə kɪ ji-ji j'ɔɔ rɔgi-rɔgi; 'taji-ji kàrè, je j'tor ndi-ji dɔ-dé-ti; d'ulə kəm-ji ndoo kàrè, je j'ore mɛɛ-ji; ¹³ †pa sə-ji ta kɪ maji al kàrè, je j'sol mɛɛ-dé; je j'təl dɔ ɔirbɪti kɪ dɔnangi-ti né, j'təl né-je kɪ maji al kɪ dow-je lay 'mbati sar bɔne.

¹⁴ M'ndàngi mbete kin b̀è kdo kullə-né rɔsɔl dɔ-si-ti al; ngà kdo ndəji-si-né titi kɪ 'toi-né ngan-m-je kɪ m'ində-si dan kəm-m-ti. ¹⁵ Kdotalə, lé njéndó-si né-je kɪ sobi dɔ nam kadi Kristi-ti 'ra budɔgi nja dɔgi ya kàrè, bɔbi-si-je 'nā al, kdo kɪ sobi dɔ nam kɪ 'nami kadi Jeju Kristi-ti lé, mā ya m'to bɔbi-si kɪ takul Poyta kɪ Maji. ¹⁶ †Bəba m'ulə dingəm mɛɛ-si-ti, 'ndaji kullə ra-m. ¹⁷ Gin-é kin ya b́á m'ulə-né Timote rɔ-si-ti; ɛ to ngon-m kɪ m'ində-é dan kəm-m-ti, njəkə dɔ ndi-é-ti mɛɛ nam kádi 'Babe-ti; ɛ à kole mɛɛ-si dɔ dɔ nja-m-je-ti kɪ sobi dɔ nam kádi Kristi-ti, gangi-é kɪ m'ndó-né dow-je kɪ lo lay dan njəkəwnə-je-ti kɪ gay-gay lay. ¹⁸ Dow-je madi d'ində kádi-dé, 'ra titi né kɪ m'a kow koo-si al ngá b̀è. ¹⁹ Ngà

kí ngɔsɛn-ti kin ya, kinə "Babe ndigi rəmə, m'a kow rɔ-si-ti nɔɔ, ə m'a kow kɔo koo ta-je lə njékɛndə kàdì-dé-je kin al, ngà m'a kow kɔo tɔgi-dé. ²⁰ Kɔɔtalə kɔbe lə Lubə lé, to ta-je al, ngà to tɔgi. ²¹ Ri bá sɛi 'ndigi wa? Kadi m'ow rɔ-si-ti kà salangi, əse kà ndigi dow-je, kà panjiyə kí sɔl ləm-ləm wa?

5

Ta kí gangi dɔ kaya-ti

¹ Kaya kí ra tò dan-si-ti adi dow-je d'oo ta-é kà lo-lo, ə to kaya kí njékadmɛɛ al-je ya kàrè tò dan-dé-ti nja kàre al bəy; 'panə dow kàre dan-si-ti taá ne bɔbi-é! ² Ya rəmə sɛi ində-né kàdì-si bəy al ban! Lé ndingə bá a ndingəi ndoo, kɔo kadi dow kí njéra né kí bə kinlé, kadi toki tubə-é dan-si-ti kɔgi! ³ Mə lé, daji rɔ-m goto sə-si, ngà mɛɛ ndil-ti ə m'a sə-si nati, adi dow kí njéra né kí bə kinlé, mə m'gangi ta dɔ-é-ti ngà, titi né kí m'a lo-é-ti nɔɔ bə. ⁴ Loki 'kəwi-nə kà ri 'Babe Jeju lé, mɛɛ ndil-ti rəmə, m'isi sə-si nati kà takul tɔgi lə "Babe lə-ji Jeju: ⁵ Dow kí titi-nə bə kinlé, kadi toki kiŋə-é ji Satə-ti kadi Satə tuji daji rɔ-é, ə kadi ndil-é aji ndo ree "Babe Jeju-ti.

⁶ *Kində kàdì lə-si lé, maji-é goto! Əm kí ndɛ bə ya adi nduji kí lɔy mɛɛ né-ti lay i lé, sɛi 'gəi al wa? ⁷ Őri əm kí low rɔ-si-ti kɔgi, adi rɔ-si kɔo kadi 'toi nduji kí lɔy kí sigi, kɔɔtalə sɛi lé, əm goto rɔ-si-ti; kɔo Kristi kí to ngon bati Paki lə-ji lé, d'ilə məsi-é nangi*.
⁸ Ən é, adi j'rai nɔy Paki kà əm kí low al rəm, kà əm kí to néra kí maji al al rəm, kà mɛɛndul al rəm, ngà kadi j'rai kà mbə kí əm goto-ti, kà mɛɛ kí aa nɔy, kà néra kí tɔgrɔ-ti.

⁹ M'ndangi mɛɛ mbete-ti lə-m kí madi-si lé m'panə: Uwəi nam kí njérakaya-je al.
¹⁰ Mə m'pa ta m'osi-né kagi dɔ dow-je-ti lay kí dɔnangi-ti nə kí 'to njérakaya-je, kí njérakəmnda-je, kí bəkaya-je, kí njépole magi-je kin al; kɔo sɛi a kasi tɛɛi dɔnangi-ti kɔgi al. ¹¹ Adi mbete kí ndoki m'ndangi m'adi-si kinlé, m'ndangi kɔo kadi dow kí ba rɔ-é njékadmɛɛ bá to njérakaya, əse njérakəmnda, əse njépole magi, əse njətajsul, əse gɔyibi, əse bəkaya lé, uwəi sɔnə nam al rəm, bá kuso ya kàrè kadi usoi né kí dow kí bə kin al rəm. ¹² Se to ta lə-m kadi mə bá m'gangi ta dɔ njékadmɛɛ al-je-ti wa? Njékadmɛɛ-je bá sɛi a gangi ta dɔ-dé-ti ya al wa? ¹³ Njékadmɛɛ al-je lé, Lubə bá a gangta dɔ-dé-ti. 'Tubəi njémɛɛndul dan-si-ti kɔgi.

6

Səki-nə lə njékadmɛɛ-je

Mat 5:38-41

¹ Loki dow kàre dan-si-ti ɔw kà ta kà madi-é lé, à səki-é nɔ njékadmɛɛ al-je-ti bi nɔ njékaa njay-je-ti al wa? ² Sɛi 'gəi kí njékaa njay-je d'a gangta dɔ dow-je kí dɔnangi-ti ya al wa? Ə kinə sɛi bá a gangi ta dɔ dow-je kí dɔnangi-ti rəmə, ta-je kí ndɛ-ndɛ kin bá a kasi gangi al to bəy wa? ³ Sɛi 'gəi kí j'a gangi ta dɔ magi-je-ti ya al wa? Ngà ta kí sɔbi dɔ né-je kí dɔnangi-ti nə kí ban bá j'a kasi gangi al wa? ⁴ Ə loki ta kí sɔbi dɔ né-je kí dɔnangi-ti nə tò dan-si-ti rəmə jə, dow-je kí njékəwnə-je 'nədi-dé kin bá d'a to njégangta-é wa? ⁵ M'ow kà pa ta kin kulə-né rɔsɔl dɔ-si-ti; adi dow kàre-rə kí dan-si-ti kí to njəgosi kí asi kadi gangta kí dan ngankɔ-é-je-ti kí njékadmɛɛ ya goto wa? ⁶ Ə njékadmɛɛ ya səki njékadmɛɛ madi-é, ə to nɔ njékadmɛɛ al-je-ti bəy ən! ⁷ Sɛi rəmə, səki kí 'səki-nə kin ya, to kusi ya usi ngà tin. Kɔo ri é 'ra-si maji al kàrè kisi ya isi dɔ-ti al wa? Kɔo ri é kiŋə ya iŋəi adi 'taa né-je lə-si al wa? ⁸ Rəmə sɛi bəy bá 'rai né kí njururu al, adi uwəi dow-je 'taai né-je lə-dé, ə to ngankɔ-si-je kí njékadmɛɛ bəy ən! ⁹ Kow kí njéra né kí njururu al-je d'a kow kɔbe-ti lə Lubə al kinlé, sɛi 'gəi ya al wa? Ədi rɔ-si al: Njérakaya-je, kí njépole magi-je, kí njékiŋə ne-dé-je əse ngow-dé-je ə sangi dow-je kí rangi, ¹⁰ njétəl rɔ-dé dené-je-ti, kí dingəm-je kí njəsangji dingəm madi-dé-je, kí dené-je kí njəsangji dené madi-dé-je, kí njəbogi-je, kí njéra kəmnda-je, kí gɔyibi-je, kí njətajsul-je, kí bəkaya-je d'a kandi kɔbe-ti lə Lubə al. ¹¹ Né-je kin bá ndəki to kullə ra dow-je madi kí dan-si-ti. Ngà togi bá 'togi-si rəm, d'ində-si tagay rəm, d'or ta dɔ-si-ti kí ri 'Babe Jeju Kristi rəm, kà takul Ndil Lubə lə-ji rəm.

Koo go rɔ dɔ kaya-ti

¹² Né-je lay ya tò kadi m'ra, ngà né-je lay maji dɔrɔ al. Né-je lay ya tò kadi m'ra, ngà m'a kiŋə rɔ-m kadi né madi ra-m bə-ti al. ¹³ Nékuso tò kɔo mɛɛ dow, ə mɛɛ dow tò kɔo nékuso, ə Lubə à tuji-dé joo lay. Ngà rɔ dow tò kɔo kaya al. Rɔ dow tò kɔo 'Babe, ə 'Babe tò kɔo rɔ dow. ¹⁴ Ə Lubə kí adi 'Babe tɔsi ndəl ində lo tɛɛ lé, tɔgi-é à kadi j'tɔsi

† 5:6 5:6 Gal 5:9 * 5:7 5:7 Əm kí low lé toji panjiyə kí maji al kí kete. Ndo ra nɔy Paki lé, mɛɛ kəy kí rá-rá ya 'tol ngonbati-ti. Ngà kete bá kadi ndo ra nɔy Paki asi lé Israyel-je d'or əm kí mɛɛ kəy-je-ti lə-dé kɔgi kadi toji kaa rɔ dɔ majal-ti (Tɛt 12:8,20). † 6:12 6:12 1Kɔ 10:23

'ndəli j'indəi lo j'teji tɔ. ¹⁵ Səi 'gəi kɪ rɔ-si to nɡan rɔ Kristi ya al wa? Adɪ m'a kɔy nɡan rɔ Kristi kɔdɔ kadi m'təl-dé nɡan rɔ kaya dené-ti wa? ¹⁶ Ndə bə al! Səi 'gəi kɪ dow kɪ ində rɔ-é nati kɪ kaya dené lé, dɛ sɪə 'to kubru rɔ kɪ káre-ré ya al wa? Kɔdotalə 'ndəngi 'pané: Dɛ joo lay 'təl kubru rɔ kɪ káre-ré. ¹⁷ Nɡa dow kɪ ində rɔ-é nati kɪ 'Babé lé, dɛ sɪə nati mɛɛ ndil-ti kɪ káre-ré. ¹⁸ Ayi kaya kɪ ra. Ndəgi majal-je lay kɪ dow ra lé, to gidɪ daji rɔ-é-ti ndaa-ti nɛ. Nɡa dow kɪ ra kaya rəmə, ɛ ra majal kɪ daji rɔ-é ɛ ya. ¹⁹ 'Səi 'gəi né kin al wa? Daji rɔ-si lé, to kəy kisi Ndil kɪ aa Njaj, kɪ tɔ mɛɛ-si-ti, kɪ səi ɪngəi rɔ Lubə-ti, ə səi 'toi dow-je dɔ rɔ-si al. ²⁰ Kɔdotalə Lubə gangi dɔ-si kɪ né kɪ gati-é nɔ. Ən ə adɪ daji rɔ-si ulə rɪba dɔ Lubə-ti [ə kadi tagir lə-si kɪ to 'lə Lubə kinlé ulə rɪba dɔ-é-ti*].

Kilə tadəji-je-ti

7

Ta kɪ sobi dɔ taa-nɔ

Mat 19:3-12

¹ J'reei dɔ ta-ti kɪ 'ndəngi mɛɛ mbete-ti adi-mi 'painé: Kadi dɪngəm tɔ kɪ dené al lé, to né kɪ maji. ² Nɡa kɔdɔ kadi dow usi dan kaya-ti al lé b́a kadi dɪngəm kɪ rá-rá ya ɔw kɪ ne-é ne-é, ə kadi dené kɪ rá-rá ya ɔw kɪ ngɔbi-é ngɔbi-é tɔ. ³ Kadi dɪngəm adi né lə ne-é kɪ sobi dɔ-é, bə ya tɔ ə kadi dené adi né lə ngɔbi-é kɪ sobi dɔ-é tɔ. ⁴ Dené ɔw kɪ tɔgi dɔ rɔ-é-ti al, nɡa ngɔbi-é b́a ɔw kɪ tɔgi dɔ-ti; bə ya tɔ ə dɪngəm ɔw kɪ tɔgi dɔ rɔ-é-ti al, nɡa ne-é b́a ɔw kɪ tɔgi dɔ-ti. ⁵ ɔgi-nɔ rɔ-si al, kinə ta-si asi-nɔ dɔ-ti, kɔdɔ kadi unɪ kaglo madi 'pai-né ta kɪ Lubə je bə bane; ə go-ti 'təli kɪ rɔ-nɔ-ti gogi, nɛ kinə asi kori mɛɛ-si al rəmə, Sata à kingə lo kɔdɔ nɔ-si-né. ⁶ Ta kɪ m'pa kinlé, tɔ ndukun al, nɡa tɔ takɔji. ⁷ M'ndigi nɔ kadi dow-je lay ya 'titi-nɔ sə-m bə; nɡa nɔ-nɔ ya Lubə adi-é kadkare kɪ sobi dɔ-é; adi ɛ kɪ káre kadkare kɪ bə kin ə ɛ kɪ káre kadkare kɪ bə kin tɔ.

⁸ 'Ngabo-je, kɪ njəngɔwkoɔy-je rəmə, m'idə-dé m'pané kadi d'isi titi-nɔ sə-m bə b́a maji. ⁹ Nɡa kinə d'a kasi kore mɛɛ-dé al rəmə, kadi 'taa dené əsə 'taa nɡow; kɔdɔ taa dow kisi sɪə tɔ soti itə kadi rɔ kɔ.

¹⁰ 'Nɡa kɪ sobi dɔ dɛ kɪ 'taa-nɔ lé, to mɔ b́a m'un ndu kɪ dɔ-m al, nɡa 'Babé b́a pané: Kadi dené mbati ngɔbi-é al; ¹¹ kinə ɛ mbati ngɔbi-é rəmə, kadi-é taa nɡow al, bə al rəmə kadi təl ulə noji nati kɪ ngɔbi-é gogi, ə kadi dɪngəm tubə ne-é al tɔ.

¹² Ə kɪ sobi dɔ ndəgi dow-je rəmə, to 'Babé al, nɡa mɔ b́a m'pané: Kinə ngonkɔ-ji kɪ njəkadmɛɛ isi kɪ dené kɪ njəkadmɛɛ al, b́a dené-é ndigi kisi sɪə rəmə, kadi tubə-é al; ¹³ ə dené kɪ ngɔbi-é tɔ njəkadmɛɛ al, b́a kinə ngɔbi-é lé ndigi kadi isi sɪə rəmə, kadi mbati-é al tɔ. ¹⁴ Kɔdotalə dɪngəm kɪ njəkadmɛɛ al lé tɔ tagay kɪ takul ne-é, ə dené kɪ njəkadmɛɛ al lé tɔ tagay kɪ takul ngɔbi-é kɪ tɔ njəkadmɛɛ tɔ, bə al rəmə nɡan-si-je d'a kaa njay al, nɡa kɪ tɔgrɔ-ti lé, 'to tagay ya. ¹⁵ Nɡa kinə tɔ njəkadmɛɛ al b́a ndigi kinə njəkadmɛɛ rəmə, kadi ɪnə-é; lo kin-ti lé, ngonkɔ-ji əsə kɔnan-ji kɪ njəkadmɛɛ lé, né kɪ dɔɔ-é nati sɪə goto. Kɔdotalə Lubə ɓa-ji kadi j'isi kɪ lapiya.* ¹⁶ I kɪ dené lé, dɔmaji ə i b́a 'a kaji ngɔbi-i ə i 'gə wa? Ə i kɪ dɪngəm lé, dɔmaji ə i b́a 'a kaji ne-i ə i 'gə wa?

Kadi nɔ-nɔ nɡəm gangi kisi-é kɪ isi-né b́a Lubə ɓa-é-né

¹⁷ Tɔ b́a tɔ kadi nɔ-nɔ ya isi gangi kisi-é-ti kɪ 'Babé adi-é, kɪ go ɓa-ti kɪ Lubə ɓa-é-né. ɛ kin b́a tɔ ndu kɪ m'un m'adi njəkəwnɔ-je kɪ gay-gay lay. ¹⁸ Dow kɪ d'ijə-é ganjangi nɡa b́a Lubə ɓa-é rəmə, gangi-é kin ya isi-né; ə dow kɪ d'ijə-é ganjangi al ɓəy b́a Lubə ɓa-é rəmə, adi d'ijə-é ganjangi al nɡa. ¹⁹ Kijə ganjangi to né madi al rəm, b́a kijə ganjangi al kərə to né madi al rəm, nɡa né kɪ maji lé, to təl rɔ go ndukun-ti lə Lubə. ²⁰ Kadi nɔ-nɔ ya isi gangi kisi-é-ti kɪ ɛ isi-né b́a Lubə ɓa-é-né kin ya. ²¹ Lé 'to ɓə b́a Lubə ɓa-i kərə 'ndingə rɔ-i al; nɡa kinə kəm lo tɔ kadi 'teɛ mɛɛ ɓə-ti rəmə, maji kɪ maji ən ə 'teɛ mɛɛ-é-ti kɔgi. ²² Kɔdotalə ɓə kɪ 'Babé ɓa-é lé, to dow kɪ 'Babé taa-é ilə-é taá; bə ya tɔ, dow kɪ to ɓə al kɪ 'Babé ɓa-é lé, ɛ to ɓə lə Kristi tɔ. ²³ Lubə gangi dɔ-si kɪ né kɪ gati-é nɔ ɓi 'təli ɓə lə dow-je gogi al. ²⁴ Ngankɔ-m-je kɪ njəkadmɛɛ, kadi nɔ-nɔ ya isi nɔ Lubə-ti gangi kisi-é-ti kɪ ɛ isi-né b́a Lubə ɓa-é-né kin ya.

Ta kɪ sobi dɔ dow-je kɪ 'gə dené əsə 'gə dɪngəm al

²⁵ Ta kɪ sobi dɔ dow-je kɪ 'gə dené əsə 'gə dɪngəm al lé, 'Babé adi-m ndu dɔ-ti al; nɡa m'pa kɪ go koo-é-ti lə-m, mɔ kɪ 'Babé adi-m m'to dow kɪ njəkə dɔ ndi-m-ti kɪ takul koo kəmtondoo liə.

† 6:19 6:19 1Kɔ 3:16; 2Kɔ 6:16 * 6:20 6:20 Ta-je kɪ tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kɪ dosay kɪ dan-ti-je kɪ 'ndəngi kɪ ji-dé kɪ ta greki. † 7:10 7:10 Mat 5:32; 19:9; Mar 10:11,12; Luk 16:18 * 7:15 7:15 Ta kɪ 'pané Lubə ɓa-ji kinlé mɛɛ mbete-je-ti kɪ nɔ-je kɪ 'ndəngi kɪ ji-dé kɪ ta greki lé to Lubə ɓa-si.

²⁶ Kdo ta læ kò-je kí meę ndo-je-ti kí ðone bè kinlé, né kí ma m'oo kí à maji ón: Dow kí rá-rá isi gangi-é-ti kí ę isi-né kin ya bá maji. ²⁷ Kinø i 'taa dené rømø, 'sangi kadi 'mbati-é al; ø kinø i 'taa dené al ðøy rømø, 'sangi taa dené al. ²⁸ Ngà ke bá kinø i 'ndigi taa dené kàrè, to majal al røm, ø kinø ngonmandi kí gø dingøm al ðøy ndigi taa ngow kàrè to majal al røm; ngà njètaa-nå-je kinlé kisi-dé kí do-dé taá rømø, d'a kingø kò; ø ma m'ndigi kor-si meę-é-ti kogi.

²⁹ Ngankò-m-je kí njèkadmeę, ta kí m'ndigi pa ón: Ndo nøy goji; kí nè kow kí kete kinlé, de kí d'isi kí dené-je kàrè, kadi d'isi toki né kí d'isi kí dené-je al bè; ³⁰ de kí d'isi 'nò kàrè, kadi 'toki dow-je kí d'isi 'nò al bè; de kí d'isi 'ra rønøl kàrè, kadi 'toki dow-je kí d'isi 'ra rønøl al bè; de kí d'indø néndogi kàrè, kadi 'toki dow-je kí né læ-dé goto bè; ³¹ de kí d'isi d'ubø maji né-je kí ðonangi-ti né kàrè, kadi d'isi toki dow-je kí d'ubi maji né-je kí ðonangi-ti nè al bè; kðotalø né-je kí ðonangi-ti nè lé, à døø kogi. ³² Ø m'ndigi kadi meę-si a kókókó al. Dow kí taa dené al lé, né-je læ 'Babe, kí køm røbi-je kí à nøl-é-né bá meę-é tò do-ti górá. ³³ Ngà dow kí taa dené lé, meę-é a kókókó kdo né-je kí ðonangi-ti nè røm, kdo køm røbi-je kí à nøl-né ne-é røm, ³⁴ adi meę-é ra joo. Bè ya to ó, dené kí taa ngow al øse ngonmandi kí gø dingøm al ðøy lé, meę-é tò górá do né-je-ti læ 'Babe, kdo kadi daji rø-é kí tagir liø aa njay; ø njètaa ngow lé, meę-é a kókókó kdo né-je kí ðonangi-ti nè røm, kdo køm røbi-je kí à nøl-né ngøbi-é røm.

³⁵ M'pa ta kin bè kdo maji læ-si, ði to gum bá m'iyø kdo kuwø-si-né al, ngà kdo kadi 'rai né kí maji røm, kadi 'nami-né kadi 'Babe-ti kí meę-si kí joo al røm.

³⁶ Kinø dow madi uwø do ngonmandi bá oo kí ðal-é ow kí døø ó oo kí né-je à kow go-nå-ti maji rømø, kadi-é ra né kí meę-é ndigi; kadi 'taa-nå; to majal al. ³⁷ Ngà dow kí ę ya oji meę-é-ti bá un ndu ø a do-ti njångi kadi n'ow suwø bá asi kore meę-é, ø kinø to meę ndigi liø ya ði to meęndigi læ dow kí rangi al rømø ra-é liø kin maji. ³⁸ Befa dow kí taa dené kí ę uwø do-é lé, ra né kí maji, ø dow kí uwø do dené bá taa-é al rømø, to né kí maji nøy ya ðøy. ³⁹ Dené kí ngøbi-é isi kí do-é taá ðøy lé, ę à kisi kdo ngøbi-é ya; ngà kinø ngøbi-é oy rømø, ta or do-é-ti, adi kinø ę ndigi taa ngow kí rangi rømø à taa, ngà ke bá kadi taa dow kí adi meę-é 'Babe ðane. ⁴⁰ Bè ya kàrè koo-é-ti læ-m lé, kinø dené lé, tøl taa ngow al rømø, à kisi kí rønøl nøy. Ø ma ya kàrè, m'gø kí Ndil Lubø isi meę-m-ti to.

8

Ta kí sobi do da kí 'pole-né magi-je

¹ Ta kí sobi do da kí 'pole-né magi-je lé, j'gøi kí jøi lay ya j'toi njégø-é-je. Ngà négø lé, ree kí kindø kadi, ø ndigi dow-je bá adi dow ow kí kete-kete meę kadmeę-ti.† ² Kinø dow madi gir kí n'gø né madi rømø, ę gø titi kí lé à gø-né al ya ðøy. ³ Ngà kinø dow madi ndigi Lubø rømø, dowbé kinlé, Lubø gø-é to. ⁴ Ø ta kí sobi do kuso da kí 'pole-né magi-je lé, jøi j'gøi kí magi goto ðonangi-ti nè, Lubø ya kí kàre-rø. ⁵ Tøgro-ti ya, né-je kí ðorå-ti øse kí ðonangi-ti kí dow-je 'ða-dé lubø-je tò nòç ya, adi lubø-je nøy røm, bá 'ðabe-je nøy røm. ⁶ Ngà jøi rømø, Lubø kí Bobi ra kàre-rø, ę bá né-je lay i rø-é-ti, ø kí takul-é bá jøi j'isi-né; ø 'Babe ra kàre-rø, to Jeju Kristi, kí takul-é bá né-je lay tò-né røm, bá jøi j'isi-né røm to.

⁷ Ngà dow-je lay bá 'gø né kin al. Kdo de kí dan-ti-je kí d'inø ta 'pole magi-je ngosnø ðøy lé, d'isi d'uso da-je kinlé rømø, 'gir kí to da-je kí i nøy magi-je-ti ya ðøy adi tagir læ-dé kí goji kinlé, tøl-né né kí tò nøy takøm Lubø-ti. ⁸ To nékuso bá à kow sø-ji ngosi rø Lubø-ti al; lé j'usoi da-je kinlé al kàrè, j'usi køm-ti al røm, bá lé j'usoi kàrè, j'ingøi nøl køm-ti al røm. ⁹ Ngà koo bá ooi maji, nè ra kí kadi 'rai né kí meę-si ndigi kinlé, à kí tøl to gin kusi læ njéyay-je. ¹⁰ Kðotalø kinø, i kí 'to njégø né-je kinlé bá dow madi oo-i kí isi uso né køy pole magi-je-ti lé, à ra kadi dow kí tagir liø goji kinlé i uso-né da kí 'pole-né magi-je al wa? ¹¹ Ø négø læ-i bá isi tøl gin koy njéyay kin, kí to ngonkò-ji njèkadmeę kí Kristi oy kdo ta liø kin ðan al wa? ¹² Ra kí 'rai majal kí titi-nå bè kin kí ngankò-si-je kí njèkadmeę adi øri-né tógi-dé kdo tagir læ-dé kí goji kinlé, to Kristi ya to bá søi 'rai sø majal. ¹³ Gin-é kin bá, kinø ta læ nékuso bá ngonkò-m kí njèkadmeę à kusi-né meę majal-ti rømø, m'a kuso da kdo kadi to gin kusi meę majal-ti læ ngonkò-m kí njèkadmeę kin nda al.

9

Pol inø né-je kí to tó-é kadi ingø

2Kø 11:7-12; 12:13-15

¹ Ma lé m'to ðø al ya al wa? M'to njèkøwkulø ya al wa? M'oo 'Babe læ-ji Jeju ya al wa? Søi 'toi kandi kullø læ-m kí m'ra m'adi 'Babe ya al wa? ² Kinø dow-je kí rangi bá d'oo-m kí njèkøwkulø al kàrè, søi rømø 'gøi kí m'to njèkøwkulø ya; kdo søi ya 'toi ndaji kullø

† 8:1 8:1 Rom 14:13-23

lə njəkowkulə kɪ m'ra m'adi 'Babe. ³ Né kɪ m'or-né ta dɔ-m-ti nɔ njékilə ta dɔ-m-ti-je ɔn: ⁴ Jé lé, to tó-é kadi j'uso rəm, j'ay rəm ya al wa? ⁵ To tó-é kadi j'adi kɔnan-ji káre kɪ njékadmɛɛ kɪ to ne-ji ɔw sə-ji títɪ kɪ njékowkulə-je kɪ rangi 'ra-né, ɔse títɪ kɪ ngankɔ 'Babe dɛ kɪ Sepasi 'ra-né kin ya to al wa? ⁶ Ə se jɛ kɪ Barnabasi ya kɪ kár-ji b́á tɔ kadi j'ra kullə ya tá wa? ⁷ Ńá ra kullə asgar ə un lá liə ya b́á ugə-né rɔ-é wa? Ńá ḿa nduu ya uso kandi-é al wa? Ńá ul d́a-je ya ɔy mbá-dé al wa? ⁸ Se ta kinlé m'pa kɪ dow-ti wa? Ndukun kàrè pa bè ya to al wa? ⁹ †Kdo 'ndàngi mɛɛ mbete ndukun-ti lə Moiyiji 'panè: *Mangi kɪ d'adi-é q njiyə dɔ ko-ti kɔɔ kadi kaa-é tal lé, 'a dɔ ta-é al.* † Lubə pa bè lé, mangi-je b́á ta lə-dé to rɔ-é, ¹⁰ ɔse jɛ ya par b́á ɛ pa ta kin sɔbi-né dɔ-ji wa? Oiyɔ, ta kinlé, 'ndàngi sɔbi dɔ-ji ya; dow kɪ ɔ ndor lé, tɔ kadi ndor ində-né mɛɛ-é dɔ ko-ti, ə dow kɪ ɔ ində ko kàrè, kadi ində mɛɛ-é dɔ kingə nédɔ-ji-é-ti tɔ. ¹¹ †Né-je kɪ maji-maji kɪ to né-je lə Ndil kɪ aa njay b́əy ə j'dubi mɛɛ-si-ti, ngà nékingə-si-je b́á j'ubə maji-é rəmə, to né kɪ à tɔ bəl ńa wa? ¹² Dow-je kɪ rangi b́əy ə d'ubə maji né-je lə-si ə to tó-é, ngà jɛ kɪ ban b́á j'a kubə maji né lə-si ə à to tó-é al wa? To tó-é kadi j'ubə maji né lə-si-é kɪ ngɔ bè par rəmə, to né kɪ d'ində kullə-é dɔ-m-ti kɪ kində tɔ. ¹³ Ə nékugə dɔ-ji-m lé to ri wa? To mɛɛ Poyta kɪ Maji lə Kristi al.

¹³ Səi 'gəi ya al wa? Dow-je kɪ d'ə 'ra kullə mɛɛ kəy-ti lə Lubə lé, né kɪ mɛɛ kəy-ti lə Lubə ya to nékuso-dé; ə dɛ kɪ d'ə 'ra kullə logugi né-ti lə Lubə lé, d'ubə maji né kɪ dow-je d'adi logugi né-ti lé ya to al wa? ¹⁴ †Bè ya tɔ ə 'Babe ində ndu kadi, dow-je kɪ d'isi d'ilə mɛɛ Poyta kɪ Maji lé, d'a kingə nékuso kɪ kəm rəbi Poyta-ti kɪ Maji ya tɔ.

¹⁵ Ngà ḿa Pol lé, né-je kɪ to tó-é kadi m'ubə maji-é kinlé, né káre ya kàrè m'dəji al, b́á m'ndàngi mbete kin bè kɔ kadi dow adi-m-né al rəm; kɔ m'ndigi kadi koy ta m'oy ə tɔ soti ...! Né kɪ m'osi-né gəi rɔ-m kinlé, dow kɪ à kɔr dɔ-m-ti goto. ¹⁶ Kilə mɛɛ Poyta kɪ Maji lé, to né kɔsi gəi rɔ lə-m al; kɔtələ to kullə kɪ tɔ dɔ-m-ti kadi m'ra ya tá; kinə m'ilə mɛɛ Poyta kɪ Maji kin al lé, to tuji b́á usi dɔ-m-ti tin! ¹⁷ Kinə m'ilə mɛɛ-é kɪ mɛɛndigi lə-m rəmə, m'a kingə nédɔ-ji-m; ngà kinə m'ra kullə-é kɪ ngɔ bè par rəmə, to né kɪ d'ində kullə-é dɔ-m-ti kɪ kində tɔ. ¹⁸ Ə nékugə dɔ-ji-m lé to ri wa? To mɛɛ Poyta kɪ Maji kɪ m'ilə kare, ə né kɪ to tó-é kadi m'ingə kɪ kəm rəbi Poyta kɪ Maji kin kàrè m'dəji al.

¹⁹ Tɔgrɔ-ti, rɔ dow-je-ti lay ə m'to bə al ya, ngà m'təl rɔ-m ngonnjəkullə-ti lə dow-je lay, kɔ kadi m'ingə-né dow-je kɪ 'ńa kɪ 'tɔ nduy-nduy. ²⁰ Lokɪ m'ə rɔ jipi-je-ti, ə m'ra rɔ-m jipi-ti, kɔ kadi m'ingə-né jipi-je; lokɪ m'ə rɔ njékisi gin tɔgi ndukun-ti ə m'ra rɔ-m dow-ti kɪ njékisi gin tɔgi ndukun-ti tɔ – ḿa m'isi gin tɔgi ndukun-ti al – ya ngà m'ra bè kɔ kingə-né dow-je kɪ d'isi gin tɔgi ndukun-ti; ²¹ lokɪ m'ə rɔ dow-je-ti kɪ d'isi gin tɔgi ndukun-ti al ə m'ra rɔ-m dow-ti kɪ isi gin tɔgi ndukun-ti al, bè kɔ kadi m'ingə-né dow-je kɪ d'isi gin tɔgi ndukun-ti al. Ə ḿa ya bè lé, ḿa m'or rɔ-m kɔgi mɛɛ ndukun-ti lə Lubə al, ngà kɪ tɔgrɔ-ti lé, m'isi gin tɔgi ndukun-ti lə Kristi – ²² Lokɪ ḿa rɔ dow-je-ti kɪ 'yay mɛɛ kadmɛɛ-ti ə m'ra rɔ-m dow-ti kɪ yay, kɔ kadi m'ingə-né dow-je kɪ 'yay mɛɛ kadmɛɛ-ti. M'təl rɔ-m né-je-ti lay kɔ kadi lé ri-ri kàrè m'adi dɛ kɪ ńa-je d'aji ya tá. ²³ Né-je lay kinlé, m'ra kɔ ta lə Poyta kɪ Maji, kɔ kadi m'ingə-né nédɔ-ji-m mɛɛ-é-ti.

²⁴ Dow-je kɪ d'ay ngɔdi lə kində dirə-ti lé, d'ay nati lay ya, ngà dow kàre-rè b́á ingə nédɔ-ji lé, səi 'gəi ya al wa? ɔyi ngɔdi kɪ gangi-é kɪ a kingəi-né nédɔ-ji bane. ²⁵ Dow-je lay kɪ 'to njékandə-ńa dirə mulə kɪ kuwə lé, d'ɔgi rɔ-dé dɔ né-je-ti kɪ gay-gay lay; dɛ lé, 'ra bè kɔ kingə-né jɔgi kɪ à tuji, ngà jəi rəmə j'rai kɔ kingəi-né jɔgi kɪ à tuji al. ²⁶ Adɪ ḿa m'ay ngɔdi m'ilə-né birikɔyɔ kare al; m'bir ji-m kɔ kɔsi-né né, b́i m'bir ji-m kɔ kɔsi-né ndaa lə kare al. ²⁷ Kində b́á m'ində dɔ rɔ-m dow-ti kɪ ngɔ, ə m'təl rɔ-m gin tɔgi-m-ti, nè ḿa kɪ m'ilə mɛɛ Poyta kɪ Maji m'adi dow-je kɪ rangi kinlé b́á d'a kɪ kɔr-m mɛɛ kullə-é-ti kɔgi.

10

Kun néndajɪ dɔ poyta-ti lə Israyel-je
Əbr 3:7-19

¹ Ngankɔ-m-je kɪ njékadmɛɛ, m'ndigi kole mɛɛ-si dɔ ka-ji-je-ti kɪ, lokɪ dɛ lay ya 'njiyə gin kilndi-ti* rəm, dɛ lay ya d'ində dan babo 'gangi rəm, ² dɛ lay ya tokɪ ra-dé batəm dan kilndi-ti rəm, dan babo-ti rəm, kɪ takul nam kɪ 'nam kádi Moiyiji-ti; ³ dɛ lay ya d'uso né kɪ kàre-rè kɪ to nékuso kɪ jɔ rɔ Ndil-ti kɪ aa njay rəm, ⁴ b́á dɛ lay ya d'ay man kɪ kàre-rè kɪ to man kɪ jɔ rɔ Ndil-ti kɪ aa njay, kɔtələ dɛ d'ay man kɪ tɛɛ kádi mbal-ti kɪ jɔ rɔ Ndil-ti kɪ aa njay, kɪ to mbal kɪ njédan-dé, ə mbal-é kinlé to Kristi. ⁵ Ngà dow-je ńa dan-dé-ti ya

† 9:9 9:9 1Ti 5:18 † 9:9 9:9 Det 25:4 † 9:11 9:11 Rɔm 15:27 † 9:14 9:14 Mat 10:10; Luk 10:7 * 10:1 10:1 Israyel-je lé, lokɪ 'tɛɛ bə Ə-ti Ejipti d'isi d'ɔw kɪ Kanə lé, Lubə adi kilndi b́á or nɔ-dé (Tɛɛ 13:21-22).

kullə ra-dé nəl Lubə al, gin-é kin bá d'oy-né diləlo-ti. ⁶ Ə né-je kinlé ra né bè kđo kadi təl to néndó adi-ji, kđo kadi jəi j'adi ɓo né-je kí maji al ra-ji titi kí ra-dé-né kin al ngá. ⁷ Təli njépole magi-je titi kí ndóki dɛ kí nǎ-je kí dan-dé-ti 'ra-né bá 'ndàngi-né ta-é mɛɛ mbete-ti kí aa njay kin al ngá; 'ndàngi 'panè: Kosi dow-je d'isi nangi d'uso rəm, d'ay rəm, ə go-ti d'i 'la-nǎ. ⁸ Adi j'toi njera kaya-je titi kí ndóki dɛ kí nǎ-je kí dan-dé-ti 'ra-né, adi dow-je ɓudogí lo korjoo gidí-é mutə d'oy-né mɛɛ ndo-ti kí káre-ri kin al ngá. ⁹ Adi j'nǎi 'Babe titi kí ndóki dɛ kí nǎ-je kí dan-dé-ti 'nǎ-é-né adi li-je 'tǔ-dé-né tɔl-dé kin al ngá. ¹⁰ Adi j'yuni ta titi kí ndóki dɛ kí nǎ-je kí dan-dé-ti 'yun-né ta adi malayka kí njətɔɔ ko dow-je tɔɔ-né ko-dé kin al ngá. ¹¹ Né-je kinlé tɛɛ dɔ-dé-ti bè kđo kadi təl néndó adi-ji rəm, bá 'ndàngi kđo ndəji-ji-né jəi kí j'isi dɔɓəy ndo-ti kin rəm. ¹² Ən ə, dow kí gir kí n'ǎ taá rəm, kadi oo maji nè à kí kusi! ¹³ Nénǎ kí tɛɛ dɔ-si-ti kí to nénǎ kí asi ta tɔgi dow-ti al ya goto. Lubə to njəkǎ dɔ ndi-é-ti, à kinǎ-si kadi né nǎ-si al dɔ tɔgi-si al; loki nénǎ tɛɛ dɔ-si-ti lé, ɛ à kilə kəm rəbi kadi 'tɛɛi-né kəm-ti rəm, à kadi-si tɔgi kadi ori-né mɛɛ-si rəm to.

Ndəji kí sobi dɔ magi kí pole

2Kɔ 6:14-18; Rom 14:13-23

¹⁴ Gin-é kin bá, səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti lé, ayi magi kí pole. ¹⁵ M'pa sə-si ta kəm dow-je kí njégə né-je; səi ya 'gɔi ta kin ooi. ¹⁶ Kobi man nduu kí tərndi tɔ dɔ-ti ə j'isi j'rai oiyə Lubə kđo kinlé, to kuwə-nǎ lubi-lubi kí məsi Kristi ya al wa? Mbə kí j'isi j'gàngi-nǎ kinlé, to kuwə-nǎ lubi-lubi kí daji rɔ Kristi ya al wa? ¹⁷ Titi kí mbə ra-né káre-ré lé, jəi kí j'nǎi kin ya, j'təli kubru rɔ kí káre-ré tɔ; kđotalə mbə kí káre-ré kin ya j'ori-nǎ dɔ-ti lay. ¹⁸ Ooi Israyel-je kí kɔji kəy kin al wa? Dɛ kí d'uso dǎ-je kí d'ilə məsi-dé nangi logugi né-ti lə Lubə lé, to kuwə bá d'uwə-nǎ lubi-lubi kí logugi né ya al wa? ¹⁹ Se m'ndigi pané dǎ kí 'pole-né magi to né kí ngay wa? Əse magi to né kí ngay wa? (Ndǎ bè al). ²⁰ Ngá m'panè: Né kí 'pole-né magi lé, d'adi ndil-je kí majal bi d'adi Lubə al; ə mǎ m'ndigi kadi uwəi-nǎ lubi-lubi kí ndil-je kí maji al al. ²¹ Səi a kǎyi né kí mɛɛ kobi-ti lə 'Babe rəm, né kí mɛɛ kobi-ti lə ndil-je kí maji al rəm al; bá à kisi ta nékuso-ti lə 'Babe rəm, ta nékuso-ti lə ndil-je kí maji al rəm al. ²² Se j'ndigi ndúi jangi lə 'Babe wa? Se tɔgi-ji nǎ itə-é wa? ²³ †Né-je lay ya to tó-é kadi dow à ra, ngá né-je lay bá maji dɔɔ al; né-je lay ya to tó-é kadi dow à ra, ngá né-je lay bá à kadi dow ɔw kí kete-kete al. ²⁴ Kadi dow sangi maji liə kí sobi dɔ-é ya par al, ngá kadi sangi maji lə dow-je kí rangi tɔ. ²⁵ Né-je lay kí d'ində suki-ti lé, usoi kí kuso ya bi 'dəji ta dɔ-ti al, kđo kadi mɛɛ-si usi nangi. ²⁶ Kđotalə dɔnangi, kí né-je kí mɛɛ-é-ti lay ya to lə 'Babe. ²⁷ Kinə njəkadmɛɛ al ɓa-si lo nékuso-ti bá səi 'ndigi kɔwi lé, né-je lay kí ində nɔ-si-ti ya usoi, bi 'dəji ta dɔ-ti al nɛ mɛɛ-si à kí kusi nangi dɔ-ti al. ²⁸ Ngá kinə dow ində-si panè: Né kin to né kí 'pole-né magi rəm, usoi al, kđotalə [dow kí njəkidə-si kete kinlé rəm, kđotalə]† mɛɛ kusi nangi al kí à tɔ rəm. ²⁹ Ta kinlé, m'pa kđo mɛɛ kusi nangi al lə-si səi al, ngá kđo mɛɛ kusi nangi al lə dowbé kinlé. Kđotalə ri ə né kí mǎ m'ra kí mɛɛ kusi nangi lé, mɛɛ kusi nangi al lə dow kí rangi à kɔw sɔk kadi gangta dɔ-ti wa? ³⁰ Kinə m'ra oiyə Lubə dɔ né-ti kí m'isi m'uso lé, né kí m'ra oiyə Lubə dɔ-ti kinlé, dow à pa sə-m ta kí maji al dɔ-ti kđo ri ɓəy wa? ³¹ Adi lé to né bá usoi, əse to né bá ayi, əse to ri-ri bá 'rai kàrè, 'rai kđo riɓa lə Lubə. ³² Adi kullə ra-si təl jigi tugə greki-je al rəm, tugə jipi-je al rəm, bá tugə njəkəwnǎ-je lə Lubə al rəm. ³³ Titi kí mǎ kàrè m'sangi kadi m'nəl-né dow-je lay mɛɛ né-je-ti lay kin bè; beɓa m'sangi né kí kadi maji sə-m par al, ngá né kí à maji kí kosi dow-je nǎ kđo kadi d'aji-né.

11

¹ †Ndaji kullə ra-m titi kí mǎ ya kə dɔ-m m'isi m'ndaji-né kullə ra Kristi kin bè tɔ.

Ta kí sobi dɔ nékɔɔ lə dené-je kí 'to njəkadmɛɛ-je

Epe 5:22-24; 1Ti 2:8-14

² M'piti-si kđo mɛɛ-si kí ole dɔ-m-ti mɛɛ né-je-ti lay rəm, kđo né-je kí m'ndó-si kí səi uwəi dɔ-si-ti titi kí m'ndó-si-né lé ya bè kin rəm. ³ Ngá né kí m'ndigi kadi 'gəi ən: Dingəm kí rá-rá kàrè, Kristi to kí boy dɔ-é-ti, ə dingəm to kí boy dɔ dené-ti, ə Lubə to kí boy dɔ Kristi-ti. ⁴ Dingəm kí rá-rá kí dɔɔ dɔ-é bá pa-né ta kí Lubə əse pa-né ta kí ta Lubə-ti lé, ulə rɔsɔl dɔ 'boy-ti liə*. ⁵ Ə dené kí rá-rá kí dɔɔ dɔ-é al ya pa-né ta kí Lubə əse

† **10:16** 10:16 Mat 26:26-28; Mar 14:22-24; Luk 22:19,20 † **10:23** 10:23 1Kɔ 6:12 † **10:28** 10:28 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndàngi kí ji-dé kí ta greki † **11:1** 11:1 1Kɔ 4:16; Pɩp 3:17 * **11:4** 11:4 Ta kí 'panè: Ulə rɔsɔl dɔ 'boy-ti liə kinlé, ɛ kí tɔ kə ta greki lé 'ndàngi ulə rɔsɔl dɔ «dɔ-ti» ya par. Gin-é kin bá dow-je kí nǎ-je 'panè «dowbé ulə rɔsɔl «dɔ» 'boy-ti liə» ə dɛ dan-ti-je 'panè «dowbé ulə rɔsɔl dɔ rɔ-é ɛ-ti ya.»

pa-né ta kí ta Lubə-ti lé, ulə rəsol do 'boy-ti liə[†]; toki ki né kí ɛ ndisə do-é bə. ⁶ Kdotalə kinə dené doo do-é al rəmə, kadi ijə do-é to bane. Ə kinə dené ijə do-é əse ndisə do-é ə to rəsol rəmə, kadi doo do-é to bane. ⁷ Dingəm à doo do-é al, kdotalə ɛ to takəm Lubə rəm, to rifa lə Lubə rəm, ə dené to rifa lə dingəm. ⁸ Kdotalə Lubə ɔr dingəm rə dené-ti al, ngə dené bá Lubə ɔr-é ro dingəm-ti; ⁹ ə Lubə ra dingəm kdo ta lə dené al, ngə dené bá Lubə ra-é kdo ta lə dingəm. ¹⁰ Gin-é kin bá, kdotalə malayka-je lé, dené à kow ki né do-é-ti kadi toji kisi kí ɛ isi gin tógi-ti lə 'boy liə. ¹¹ Bə ya kàrè, kì takul nam kàdì 'Babə-ti lé, dingəm ɔw ndoo dené rəm, bá dené kàrè ɔw ndoo dingəm rəm to. ¹² Kdotalə titi kí Lubə ɔr-né dené rə dingəm-ti lé, bə ya to ə dené oji-né dingəm to; ə né-je lay i rə Lubə-ti. ¹³ Səi ya 'gəi né kin ooi: Kadi dené doo do-é al ya pa-né ta kì Lubə lé, to né kí tuwə ra ban wa? ¹⁴ Kadi dingəm inə do-é adi ngal puu-puu lé to rəsol, kí kobe-ti ya kàrè 'gəi kí to bə ya al wa? ¹⁵ Ngə dené bá do kí ngal puu-puu to rifa liə. Kdotalə dené lé, d'adi-é bəl do kadi to né kon do-é. ¹⁶ Kinə dow madi ndigi naji ta kin rəmə, kadi dowbə gə kí to kullə ra-ji al rəm, bá to kullə ra njəkəwnə-je kí gay-gay lə Lubə al rəm.

Ta kí sobi do nékuso nam lə 'Babə

Mat 26:26-28; Mar 14:22-25; Luk 22:14-20

¹⁷ Ta-je kí m'ow kì pa kinlé, m'ow kì ndor-né mbi-si kì ndor bi m'a piti-si al; kdotalə loki 'kəwi-nə rəmə, 'kəwi-nə kdo ra né kí to soti al, ngə kdo ra né kí maji al itə kí kete bəy. ¹⁸ Kí dəsəy ya lé, m'oo kí loki səi kí 'toi njəkəwnə-je ingəi-nə rəmə, gāngi-nə to dan-si-ti, ə ta-je kí m'oo lé, m'gə kí dan-ti-je to ta kí togrə-ti. ¹⁹ Ə gāngi-nə lé, kadi to dan-si-ti bə ya to bane, kdo kadi dɛ kí dan-si-ti kí dow-je d'oo-dé kí d'asi gaki lé, 'toji-né ro-dé ndaa-ti rəsi. ²⁰ Adi loki səi 'kəwi-nə rəmə, 'kəwi-nə kdo nékuso lə 'Babə al; ²¹ kdo loki isi usoi né rəmə, nā-nā ya ində kungəsa uso né liə, adi dɛ kí nā-je bo ra-dé, ə dɛ kí dan-ti-je yibi ra-dé to. ²² Kəy-je lə-si goto bá usoi né-ti əse əyi né-ti al wa? Se 'nədi njəkəwnə-je lə Lubə rəm, uləi rəsol do dɛ-ti kí né lə-dé goto rəm ban al wa? Əjə m'idə-si m'panə ri wa? Se m'a piti-si wa? Ra-é kí bə kinlé, m'a piti-si-né ndə bə al. ²³ Kdotalə mə lé, né kí m'ingə ro 'Babə-ti bá m'ndó-si tin. 'Babə Jeju lé, ndoo, ndo-é-ti kí d'a kilə-é-né ji dow-je-ti lé, un mbə ²⁴ ə loki ra oiyə Lubə lé, uwə gangi danə ə panə: Kin to daji ro-m, kí to kdo ta lə-si; 'rai né kin bə kdo kadi mɛɛ-si ole-né do-m-ti. ²⁵ Bə ya to, go nékuso-ti, (un) kobi kí man nduu to-ti ə panə: Man nduu kinlé to kulənoji kí sigi kí to kà takul məsi-m; 'rai né kin bə kdo kadi mɛɛ-si ole-né do-m-ti kaglo-je lay kí a kəyi-né. ²⁶ Kdotalə kaglo-je lay kí isi usoi mbə kin rəm, isi əyi man nduu kin rəm lé, to mbə koy lə 'Babə bá isi iləi sar kadi-é ree-né. ²⁷ Gin-é kin bá dow kí uso mbə, əse əy man nduu lə 'Babə kí nɔɔ bə par lé, ta kí gangi kí sobi do daji ro 'Babə kí məsi-é à kusi do-é-ti. ²⁸ Ən ə kadi nā-nā ya tən mɛɛ-é maji oo, bəy tá kadi uso mbə rəm, əy man nduu rəm; ²⁹ kdo dow kí uso əy bə ya par bi oo adi to daji ro 'Babə al lé, dowbə uso rəm, əy man ilə-né ta do ro-é-ti ya. ³⁰ Gin-é kin bá njémɔy-je, kì njétógi goto-je 'nə-né dan-si-ti rəm, bá dow-je nā dan-si-ti d'oy-né rəm. ³¹ Kinə jəi ya j'təni mɛɛ-ji maji lé, ta kí gangi à kusi do-ji-ti al. ³² Ngə 'Babə gangi ta do-ji-ti, ində-ji oji-ji kdo kadi ta kí gangi usi do-ji-ti nati kà njəkadmɛɛ al-je al. ³³ Bəba ngankɔ-m-je kí njəkadmɛɛ, loki 'kəwi-nə ta nékuso-ti lə 'Babə rəmə, 'ngəbi-nə. ³⁴ Dow kí bo ra-é rəmə, kadi uso né bəe, bi kadi kəw-nə lə-si ree kà ta kí gangi do-si-ti al. Ndo kí m'a tɛɛ ro-si-ti bá m'a gol ndəgi ta-je kí rangi bəy.

12

Kadkare-je lə Ndil kí aa njay

Epə 4:4-16; Rəm 12:3-8

¹ Ngankɔ-m-je kí njəkadmɛɛ, ta kí sobi do kadkare-je lə Ndil kí aa njay lé, m'ndigi kadi 'gəi gin-é maji. ² Səi 'gəi kí loki ndoki 'toi-né njəkadmɛɛ-je al bəy lé, dow-je d'ɔr-si go-dé-ti titi njəkəmtə-je bə d'ow sə-si nɔ magi-je-ti kí 'pa ta al. ³ Gin-é kin bá m'a kidə-si rəsi kí dow kí pa ta kì takul Ndil Lubə kí à panə: «Kadi ndol to do Jeju-ti» ya goto! Rəm bá dow kí Ndil kí aa njay isi mɛɛ-é-ti al lé, à panə: «Jeju to 'Babə» al rəm to.

⁴ Kadkare-je to gay-gay, ngə to Ndil kí aa njay kí kàrè-rè bá adi; ⁵ kullə-je to gay-gay, ngə to 'Babə kí kàrè-rè; ⁶ kullə ra dow-je to gay-gay, ngə to Lubə kí kàrè-rè ya isi ra né-je lay mɛɛ dow-je-ti lay. ⁷ Ə nā-nā ya Ndil kí aa njay toji ro-é mɛɛ kullə ra-é-ti kdo maji lə dow-je lay. ⁸ Kdotalə, dow kàrè Ndil kí aa njay adi-é to njəpata kì gosi ə Ndil kí aa njay kí kàrè-rè kin ya adi dow kí rangi to njəpata kì négə; ⁹ Ndil kí aa njay kí kàrè-rè kin ya adi dow kàrè kadmɛɛ, Ndil kí aa njay kí kàrè-rè kin ya adi dow kí rangi kadkare-je kdo kadi-né lapiya njémɔy-je; ¹⁰ adi dow kàrè kadkare ra nékoji-je; adi dow kí rangi kadkare pa ta kí ta Lubə-ti; adi dow kàrè kadkare kor gangi né-je lə Ndil kí aa

† 11:5 11:5 Ta kí 'panə: Ulə rəsol do 'boy-ti liəkinlé, toki pa ta do-ti lo ndó-é-ti kí sɔ nɔɔ. † 12:4 12:4 Rəm 12:6-8

njay ki në-je læ ndil-je ki maji al; adi dow kare kadkare pa ndõta-je ki gay-gay; adi dow ki rangi kadkare kor meq ndõta-je ki rangi. ¹¹ Ndil ki aa njay ra kare-rè, ø e ya ki kâr-é é ra në-je kin lay ø adi nã-nã ya ki gangi-é ki e ndigi kadi-é.

¹² †Kdo, titi ki kubru rø dow ra kare-rè ya ngan rø-é nã-né kin røm, titi ki ngan rø-je lay ki kubru rø dow-ti 'nã ya kare 'to kubru rø dow ki kare-rè kinlè, ki sobi do nam kadi Kristi-ti karè tò bè ya to. ¹³ Kdotalø jøi lay ya 'ra-ji batem læ Ndil ki kare-rè bá j'tøli-né kubru rø dow ki kare-rè adi jipi-je, ki greki-je, ki bø-je, ki dow-je ki 'to bø-je al røm, jøi lay ya j'ayi man ki j rø Ndil ki aa njay-ti ki kare-rè kin ya; ¹⁴ beba kubru rø dow lé, ngon rø-é ra kare-rè al, ngà ngan rø-é-je 'nã. ¹⁵ Kinø nja panè: Må m'to ji al, adi m'to 'lø kubru rø al lé, se pa-é kin ya e à to-né 'lø kubru rø al to wa? ¹⁶ Ø kinø mbi panè: Må m'to køm al, adi m'to 'lø kubru rø al lé, se pa-é kin ya e à to-né 'lø kubru rø al to wa? ¹⁷ Kinø kubru rø dow lay ya to køm lé, lo koo ta à tò rá wa? Ø kinø to lo koo ta ya lay, ø lo taa bay né à tò rá wa? ¹⁸ Ngà ngan rø-je lé, e ki rá-rá ya Lubø adi-é tò kubru rø-ti, lo-ti ki meq-é ndigi. ¹⁹ Kinø de lay ya 'to ngon rø ki kare-rè lé, kubru rø à tò rá wa? ²⁰ Yøn, ngan rø-je 'nã, ngà kubru rø ra kare-rè. ²¹ Køm à kidø ji panè: «Usi-m ri dø-i-ti» wa al, bá dø à kidø nja panè: «Usi-m ri dø-i-ti» wa al røm. ²² Ngà ki tøgro-ti bè lé, ngan rø-je ki kubru rø dow-ti ki 'toki né ki tøgri-dé goto nã bè kinlè, de bá 'to ngan rø-je ki d'a tò ya tá. ²³ Ø ngan rø-je ki kubru rø dow-ti ki jøi ya j'ooi-dé ki né ki riba-é nã al kinlè bá j'tøli j'uløi riba dø-dé-ti nã. Ngan rø-ji-je ki tuwø kinø ndaa-ti al kinlè, de bá j'tøsi køm-ji go-dé-ti nã, ²⁴ rømø de ki 'tuwø kinø ndaa-ti lé bá d'ow ndoo tøsi køm go-ti ki bè kin al. Lubø tulø ngan rø-je kubru rø dow-ti, ki gangi-é ki à kulø-né riba ki nã dø de-ti ki riba nal-dé. ²⁵ Bè kdo kadi gángi-nã goto-né kubru rø-ti, ngà kadi ngan rø-je 'tøsi-né køm-dé go-nã-ti. ²⁶ Ø kinø ngon rø kare ingø kø rømø, ngan rø-je lay d'ingø kø siø nati; kinø ngon rø kare ingø riba rømø, ngan rø-je lay 'ra rønøl siø nati. ²⁷ Søi 'toi kubru rø Kristi, ø 'toi ngan rø-é-je; nã-nã ya to ngon rø-é kare-kare. ²⁸ †Dan njékøwnã-je-ti lé, dosay Lubø indø njékøwkulø-je, njékungi-ti joo indø njépata-je ki ta-é-ti, njékungi-ti mutø indø njéndø dow-je né; go-ti, kadkare ra nékoji-je tò nçø, bá kadkare kadi lapiya njémçy-je røm, kadkare ra ki dow-je røm, kadkare kor nõ njékøwnã-je røm, bá kadkare pa ndõta-je ki gay-gay røm. ²⁹ Dow-je lay ya 'to njékøwkulø-je wa? Dow-je lay ya 'to njépata-je ki ta Lubø-ti wa? Dow-je lay ya 'to njéndø dow-je né wa? Dow-je lay ya 'to njera nékoji-je wa? ³⁰ Dow-je lay ya d'ow ki kadkare kadi lapiya njémçy-je wa? Dow-je lay ya 'pa ndõta-je ki gay-gay wa? Dow-je lay ya 'to njékø kor meq ndõta-je ki gay-gay wa? ³¹ Adi kadkare-je ki maji itø ndøgi-é-je bá bø-é ra-si.

Ø m'a koji-si røbi ki maji røti-røti ya bøy.

13

Ta ki sobi dø ndigi dow-je

Mat 22:36-40; Røm 13:8-10; Jq 3:16-19; 1Jq 4:7-21

¹ Lé m'pa ndõta-je læ dow-je ki gay-gay, ki 'lø malayka-je ya kare bá, kinø ndigi dow-je goto meq-m-ti rømø, m'toki ngowla ki ba keng-keng øse m'toki mbare ki ba søki-søki kare kin bè. ² †Ø lé m'ow ki kadkare pa ta ki ta Lubø-ti, ki kadkare gø gin né-je lay ki tò lo bøyø-ti røm, m'gø né-je lay røm, bá lé m'ow ki kadmeq ki asi gaki sar adi m'adi mbal-je d'øti-né lo kã-dé-ti ki rangi ya kare bá kinø ndigi dow-je goto meq-m-ti rømø, m'to né ki kare. ³ Lé m'løbi nékingøm lay njéndoo-je, bá lé m'un rø-m ya m'adi 'rø pør kdo ta læ dow-je ya kare bá kinø ndigi dow-je goto meq-m-ti rømø, né ki m'ingø-ti goto. ⁴ Njëndigi dow-je lé, to njèkilø meq-é dø madi-é-ti røm, to njera ki dow-je røm, to njera kømnda al røm; njëndigi dow-je lé, oji rø-é al røm, indø kadi-é al røm, ⁵ njëndigi dow-je lé, ra né ki tò røsol al røm, sangi né kdo rø-é ya par al røm, ra wongi al røm, uwø ta meq-é-ti al røm, ⁶ né ki njururu al lé, e ra rønøl dø-ti al, ngà ta ki tøgro-ti bá e ra rønøl dø-ti; ⁷ njëndigi dow-je lé, to njèkinø go majal-je lay kogi røm, adi meq-é né-je lay røm, indø meq-é dø né-je-ti lay røm, ore meq-é dø né-je-ti lay røm. ⁸ Ndigi dow-je à goto ndã al. Pa ta-je ki ta Lubø-ti à goto; ndõta-je ki gay-gay à goto; négø à goto. ⁹ Kdotalø né ki j'gøi lé, to man dø-é kare bøy, bá ta ki ta Lubø-ti ki j'isi j'pai karè j'isi j'pai man dø-é bøy røm to; ¹⁰ ngà loki né ki ør njuti à ree lé, man dø né à goto. ¹¹ Ndøki m'nãy-né ngon bøy lé, tapa-m to tapa ngon røm, tagir læ-m to tagir læ ngon røm, bá takør læ-m to takør læ ngon røm; loki m'togi ngà rømø, m'ra néra ngon al ngà. ¹² Bone bè lé, j'isi j'ooi ndil né titi ki dow øø-né rø-é scøbø-ti bè, adi j'ooi piti-piti, ngà ndø-é bá j'a kooi ki køm-ji ndø-ndø bøy; né ki bone bè m'gø lé to man dø-é kare bøy, ngà ndø-é bá m'a gø titi ki

Lubə gə-m-né kin bè. ¹³ Bone bè né-je kí mutə kin tò lo tò-é-ti adi to: Kadmeə rəm, kində meə dɔ-ti rəm, bá ndigi dow-je rəm; ngə ɛ kí boy itə-dé lay lé, to ndigi dow-je.

14

Ta kí sobi dɔ pata kí ta Lubə-ti kɪ pa ndɔta-je kí dow gə al

¹ 'Sangi kadi 'ndigi dow-je. Adi bo kadkare-je lə Ndil kí aa njay ra-si, ngə kí boy n̄a lé, kadkare pa ta kí ta Lubə-ti bá kadi bo-é ra-si. ² Kdotalə dow kí njəpa ta kí ndɔta kí dow gə al lé, pa ta kɪ dow-je al, ngə ɛ pa ta kɪ Lubə; kɔ dow gə meə ta liə al; kɪ takul Ndil kí aa njay bá ɛ pa-né ta dɔ né-je-ti kɪ tò lo boyo-ti. ³ Ngə dow kí njəpata kí ta Lubə-ti lé, ɛ pa ta kɪ dow-je ra-né sə-dé adi d'ow kɪ kete-kete rəm, ulə-né dingəm meə-dé-ti rəm, bá sol-né meə-dé rəm tɔ. ⁴ Dow kí njəpata kí ndɔta kí dow gə al lé, ɛ ya par ó ta lé ra siə adi ɔw kɪ kete-kete; ngə dow kí njəpata kí ta Lubə-ti lé, ra kí njékəwnə-je adi d'ow kɪ kete-kete. ⁵ M'ge kadi s̄əi lay ya 'pai ta kɪ ndɔta-je kí dow gə al ya, ngə m'ge n̄a ɛ gə mindi kadi 'pai ta kí ta Lubə-ti. Dow kí pa ta kí ta Lubə-ti lé, itə njəpata kí ndɔta kí dow gə al nja n̄a; bè al rəmə, kadi njəpata kí ndɔta-je kí dow gə al kinlé, ɔr meə-é adi njékəwnə-je adi d'ow-né kɪ kete-kete bane.

⁶ Ngankɔ-m-je kí njékadmə, kí ngosnè-ti kinlé, kinə m'ree rɔ-si-ti, ə m'pa ta kɪ ndɔta-je kí dow gə al, bi m'teə kɪ dɔ né kí tò lo boyo-ti m'adi-si ooi al rəm, m'adi-si négə al rəm, m'pa ta kí ta Lubə-ti m'adi-si al rəm, bá m'ndó-si né al rəm lé, ri bá to maji kí m'ra sə-si wa? ⁷ Bè ya tɔ ó né-je kí 'taa koo al kí 'to né-je kí ká-dé ba kí toki n̄al-je, kí kunduməngrə-je bè kinlé, kinə 'ra d'adi bá kí gangi-é gangi-é al lé, dow à gə mindi pa n̄al ban, əsə à gə mindi pa kunduməngrə ban wa? ⁸ Ə kinə ká təbi mbanga ba aa yérórə al lé, n̄a à ra rɔ-é kɔ kow rɔ-ti wa? ⁹ S̄əi kàrè, bè ya tɔ, kinə 'pai ta kɪ ndɔta kí rangi bá toki kɔr meə-é al lé, dow à gə meə ta lə-si lé ban wa? S̄əi 'pai ta dan yəl-ti kɔgi kare. ¹⁰ Ndɔta-je kí gay-gay kí 'n̄a donangi-ti nè kinlé, kí kàrè kí meə-é tò al ya goto. ¹¹ Adi kinə dow pa ta kɪ ndɔta kí m'gə al lé, m̄a m'to mba rɔ dowbé-ti rəm, bá dowbé kàrè to mba rɔ-m-ti rəm tɔ. ¹² S̄əi kàrè bè ya tɔ, titi kí bo kadkare-je lə Ndil kí aa njay ra-si-né lé, kadkare ra kí njékəwnə-je kadi d'ow kɪ kete-kete kinlé bá 'sangi kadi ingəi mburuki-mburuki.

¹³ Gin-é kin bá, dow kí njəpata kɪ ndɔta-je kí dow gə al lé, kadi pa ta kɪ Lubə kadi adi-é ɔr meə-é adi dow-je. ¹⁴ Kdotalə kinə m'pa ta kɪ Lubə kí ndɔta-je kí dow gə al lé, m'isi m'pa ta kɪ Lubə tagir-ti lə-m, ngə négə lə-m rəmə tò kɔgi kare. ¹⁵ Bè ngə se ri bá m'a ra wa? M'a pa ta kɪ Lubə tagir-ti lə-m ya, ngə m'a pa ta kɪ Lubə kí négə lə-m tɔ; m'a kusi pa tagir-ti lə-m ya, ngə m'a kusi pa kɪ négə lə-m tɔ. ¹⁶ Ə kinə i 'ra oiyo Lubə tagir-ti lə-i lé, dow kí isi dan dow-je-ti kɪ kisi bè ya par kí gə meə ta kí i 'pa lé al lé, à ra Amən dɔ oiyo-ti lə-i ban wa? ¹⁷ Tɔgrɔ-ti, oiyo lə-i kí i 'ra Lubə lé, maji n̄a ya, ngə ra bá ra kí dowbé kinlé adi ɔw kɪ kete-kete al. ¹⁸ M'ra oiyo Lubə kɔo kadi kí adi-m m'pa ta kɪ ndɔta-je kí dow-je 'gə al m'itə-si lay; ¹⁹ ngə dan njékəwnə-je-ti lé, m̄a m'ndigi n̄a kadi m'pa ta m̄i kɪ négə lə-m kɔo ndó-né né dow-je itə kadi m'pa ta bɔdɔgi lo dɔgi kɪ ndɔta-je kí dow gə al.

²⁰ Ngankɔ-m-je kí njékadmə, kí sobi dɔ kɔr kəm né-je rəmə, kadi 'toi ngan-je meə-é-ti al, ngə kí sobi dɔ néra kí maji al bá, kadi 'toi ngan-je kí ndɛ bè meə-é-ti, ə kí sobi dɔ kɔr kəm né-je rəmə, kadi 'toi dow-je kí tɔgi gangi meə-é-ti. ²¹ 'Ndangi meə mbete ndukun-ti 'panè: M'a kadi dow-je kí ndɔta lə-dé tò gay 'pa ta kɪ gin dow-je kan, m'a ndumə ta mba-je kɔo pa-né sə-dé ta, ə bè ya kàrè, d'a koo ta lə-m al, 'Babe bá pa bè.

²² Bè rəmə, ndɔta-je kí dow gə al lé, to nékɔji kɔo njékadmə-je al, ngə to nékɔji kɔo njékadmə al-je; ə ta kí ta Lubə-ti rəmə, to nékɔji kɔo njékadmə al-je al, ngə to nékɔji kɔo njékadmə-je. ²³ Kinə s̄əi njékəwnə-je bikti lay 'kəwi-n̄a, bá s̄əi lay ya isi 'pai ta kɪ ndɔta-je kí dow gə al lé, loki dow-je kí 'ree rɔ-si-ti kí ree bè ya par əsə njékadmə al-je 'ree dan-si-ti lé, d'a panè 'toi mbə-je al ya wa? ²⁴ Ngə kinə s̄əi lay ya isi 'pai ta kí ta Lubə-ti, bá njékadmə al kàrə əsə dow kí ree rɔ-si-ti kí ree bè ya par isi dan-si-ti lé, ta-je lə-si lay ya à kuwə-é kɪ ta rəm, à gangta dɔ-é-ti rəm ²⁵ ə né-je kí ɛ boyo meə-é-ti lay ya gin-é à t̄eə ndaa-ti rəsi ə ɛ à tɔo burmba nangi ə à kɔsi dɔ-é nangi n̄ɔ Lubə-ti bá à pa ta-é kɪ lo-lo panè: Lubə isi dan-si-ti ya tɔgrɔ-ti.

²⁶ Ngankɔ-m-je kí njékadmə, bè ngə se ri bá j'a rai wa? Loki 'kəwi-n̄a lé, dow kàrə à kusi pa, dow kàrə à ndó né dow-je, dow kàrə à t̄eə kɪ dɔ né kí tò lo boyo-é-ti, dow kàrə à pa ta kɪ ndɔta-je kí dow gə al, dow kàrə à kɔr meə-é; kadi né-je lay ya toki ra kɔo kadi njékəwnə-je d'ow-né kɪ kete-kete. ²⁷ Kinə kadi toki pa ndɔta-je kí dow gə al rəmə, kadi to dow-je joo, al ə mutə bi kadi d̄əə dɔ lo kin al, ə kadi 'pa ta lé d'osi go-n̄a go-n̄a ə kadi njékɔr meə-é isi tɔ bane. ²⁸ Kinə dow kí njékɔr meə-é goto rəmə, kadi d'isi dan njékəwnə-je-ti ta-dé mbə, ə kadi n̄a-n̄a ya pa ta kɪ rɔ-é rəm, pa ta kɪ Lubə rəm. ²⁹ Kɪ

sobi do njépata-je kí ta Lubə-ti rəmə, kadi dow-je joo əse mutə 'pa ta ə kadi de kí rangi 'ndər gin-é d'oo. ³⁰ Kinə Lubə tɛɛ kí do né adi dow káre kí rangi kí isi nɔɔ rəmə, kadi njəkisi pa ta dɔsɔy lé uti ta-é. ³¹ Kdɔtalə səi lay ya a 'pai ta kí ta Lubə-ti kɔsi go-nə go-nə, kɔd kadi səi lay ya 'ndó-i-né-nə né rəm, uləi-né dingəm mɛɛ-nə-ti rəm. ³² Njépata-je kí ta Lubə-ti lé, de ya d'ow kí tɔgi do kɔdkare-ti lə-dé; ³³ kɔd Lubə lé to Lubə kí njərəe kí néra kí jugi-jugi al, ngə ɛ to njərəe kí lapiya.

Titi kí 'ra-né dan njəkəwnə-je-ti kí gay-gay lay kí d'aa njay lé, ³⁴ kadi dené-je d'isi ta-dé mbá dan njəkəwnə-je-ti kí gay-gay, kɔd tarəbi tɔ kadi 'pa ta dan njəkəwnə-je-ti al; ngə kadi d'ulə dɔ-dé gin tɔgi dingəm-je-ti titi kí ndukun pa-né tɔ*. ³⁵ Kinə 'ndigi 'gə gin né madi rəm, kadi 'dəji ngɔbi-dé-je mɛɛ kəy-ti; kɔd tuwə kadi dené pa ta dan njəkəwnə-je-ti al. ³⁶ Səi bá ta lə Lubə i rɔ-si-ti wa? Əse səi kí kár-si bá ta lə Lubə ɔw dan-si-ti wa? ³⁷ Kinə dow madi oo rɔ-é kí njépata kí ta Lubə-ti, əse oo rɔ-é kí dow kí Ndil kí aa njay bá ɔsi-é kadi ra né madi rəm, kadi dowbé gə kí ta kí m'ndangi m'adi-si kinlé to ndukun lə 'Babe. ³⁸ Ə kinə dow madi gə kí ta kin to ndukun lə 'Babe al rəm, dowbé kinlé, Lubə gə-é al tɔ.†

³⁹ Bəba, ngankɔ-m-je kí njəkadmɛɛ, adi bo pa ta kí ta Lubə-ti ra-si, ə ɔgi dow lo pa ta kí ndɔta-je kí dow gə al al. ⁴⁰ Ngə ra bá kadi 'rai né-je lay kí gangi-é kí tuwə ra-né rəm, kadi ɔw go-nə-ti mbɛlɛngi-mbɛlɛngi rəm.

Ta kí sobi do tɔsi ndəl kində lo tɛɛ

15

Tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lə Jəju

¹ Ngankɔ-m-je kí njəkadmɛɛ, m'ole mɛɛ-si do Poyta kí Maji-ti kí m'ilə mbɛ-é m'adi-si ə 'ndigi dɔ-ti rəm, ɔi dɔ-ti njangi rəm kinlé, ² kinə oyi rigi-rigi do gangi-é-ti kí m'ilə-né mbɛ-é m'adi-si kinlé rəm, ɛ bá səi aji-né; ə kinə bə al tɔ rəm, səi adi mɛɛ-si kí ndangi kare. ³ Néndó kí m'ingə lé ya tɔ bá m'ndó-si kete nɔ né-je-ti lay. Adi to ta kí sobi do Kristi kí oy kɔd majal-je lə-ji, titi kí ta-é tɔ-né mɛɛ mbete-ti kí aa njay; ⁴ †dubi-é ə tɔsi ndəl ində lo tɛɛ ndɔ-ti kí njəkungi-ti mutə titi kí ta-é tɔ-né mɛɛ mbete-ti kí aa njay. ⁵ †Sepasi* oo-é rəm, bá de kí dɔgi gidi-é joo d'oo-é rəm. ⁶ Go-ti, njəkadmɛɛ-je kí kɔr-dé tɔy bumɔ ya d'oo-é nati; ə dan-dé-ti lé, de kí d'isi kí dɔ-dé taá nɛ bəy bá 'nə, ngə de kí madi-je bá d'oy ngə. ⁷ Go-ti, Jaki oo-é rəm, bá njəkəwkulə-je lay ya d'oo-é rəm tɔ. ⁸ †Go de-je-ti kin lay lé, Jəju tɔji rɔ-é adi mɔ kí m'toki ngon kí d'ɔr-é kí kɔr bə kin kàrə m'oo-é tɔ. ⁹ †Kɔd mɔ m'to kí ndɛ bə dan njəkəwkulə-je-ti, bá m'tuwə kadi dow ba-m njəkəwkulə al rəm, kdɔtalə ndəki m'ulə kəm njəkəwnə-je lə Lubə ndoo. ¹⁰ Takul ramaji lə Lubə bá m'to-né né kí m'to kin, ə maji liə kí ɛ ra sə-m kinlé tɔ kɔgi kare al; tɔgrɔ-ti, tɔ kɔgi kare al ya, kɔd m'ra kullə m'ita-dé lay. To mɔ ya kí dɔ-m al, ngə to ramaji lə Lubə bá nɔy sə-m. ¹¹ Ə lé to mɔ əse to de kàrə, né kí j'ilə mbɛ-é lé, ɛ ya səi adi-é mɛɛ-si tin.

Tɔsi ndəl tɛɛ lə dow-je kí d'oy

¹² Kinə j'ilə mbɛ tɔsi kí Kristi tɔsi ndəl tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy lé, ban bəy bá dow-je madi dan-si-ti 'panə dow-je kí d'oy d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ al wa? ¹³ Kinə dow-je kí d'oy d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ al rəm, Kristi ya kàrə tɔsi ndəl ində lo tɛɛ al tɔ. ¹⁴ Ə kinə Kristi tɔsi ndəl ində lo tɛɛ al rəm, mbɛ kilə lə-ji to né kí kɔgi kare rəm, bá kadmɛɛ lə-si kàrə to né kí kɔgi kare rəm tɔ. ¹⁵ Kinə tɔgrɔ-ti ya dow-je kí d'oy d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ al rəm, jəi j'tóti ta kí ndangi kare ta Lubə-ti. Kdɔtalə Lubə adi Kristi tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy al ya, jəi j'painə Lubə adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ. ¹⁶ Kɔd kinə dow-je kí d'oy 'tɔsi ndəl 'tɛɛ al rəm, Kristi ya kàrə tɔsi ndəl tɛɛ al ya tɔ. ¹⁷ Ə kinə Kristi tɔsi ndəl tɛɛ al rəm, kadmɛɛ lə-si to né kí kɔgi kare rəm, isi dan majal-je-ti lə-si ya bəy rəm, ¹⁸ bá de kí 'nam kadi Kristi-ti bá d'oy kinlé kàrə ta-dé tɔj rəm tɔ. ¹⁹ Kinə j'indəi mɛɛ-ji do Kristi-ti kɔd kisi kí do taá kí bone kin ya par rəm, jəi ya kəm-ji tɔ ndoo itə dow-je lay.

Jəju Kristi ya to kí dɔsɔy kí njətɔsi ndəl tɛɛ

²⁰ Ngə kí tɔgrɔ-ti lé, Kristi tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy; ɛ ya to kí dɔsɔy kí tɔsi ndəl ində lo 'tɛɛ adi tɔji kí dow-je kí d'oy d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ tɔ. ²¹ Kɔd koy ree kí takul dow kàrə-rə, rəmə takul dow kàrə-rə ya tɔ ə tɔsi ndəl kində lo tɛɛ dan dow-je-ti

* **14:34** 14:34 Kgn 3:16; 1Kɔ 11:3; Epe 5:22; 1Ti 2:12; Tit 2:5 † **14:38** 14:38 Ta kí 'panə: [Lubə] gə-é al kinlé, ɛ kí tɔ kí ta grɛki lé 'ndangi 'panə [gə-é al] ya par. Bəba dow-je kí nɔ-je 'panə to Lubə bá gə-é al ə de kí dan-ti-je 'panə to dow-je bá 'gə-é al. † **15:4** 15:4 Mat 12:40; Knj 2:24-32 † **15:5** 15:5 a Luk 24:34; b Mat 28:16,17; Mar 16:14; Luk 24:36; Jə 20:19 * **15:5** 15:5 Sepasi lé to Piyər ə de kí dɔgi gidi-é joo lé to njéndó né-je lə Jəju. † **15:8** 15:8 Knj 9:3-6 † **15:9** 15:9 Knj 8:3

kí d'oy tò-né to. ²² Gangi-é kí koy ree-né do dow-je-ti lay kí kəm rəbi kí ro Adam-ti kinlé, gangi-é kin ya to é dow-je lay kí 'nam kàdì Kristi-ti lé, d'a təl kisi-né kəm to, ²³ ngà tōsi ndəl kində lo tēg lé, tò kí gangi-é gangi-é. Kristi ya to kí dōsəy kí tōsi ndəl ində lo tēg, ə dē lay kí 'to dow-je liə d'a tōsi ndəl kində lo tēg ndo ree-é-ti to. ²⁴ Lokí ɛ à tuji tōgi ndil-je kí maji al lay, kí kəbɛ-je lay, kí tōgi-je lay lé, ɛ à təl kí kəbɛ kadì Bəbi-ji Lubə rəmə, go-ti à to sɔy né-je to. ²⁵ Kdo tò kadì-é ɔ bɛ sar kadì Lubə təl nɛba-je liə lay gin tōgi-é-ti. ²⁶ Sɔy nɛba kí à tuji-é lé to koy. ²⁷ Kdo Lubə adi né-je lay tò gin tōgi Kristi-ti. Ngà pa kí Kristi panè né-je lay tò gin tōgi-n'è-ti kinlé, tōji ndaa-ti rəsi kí njəkadi né-je lay tò gin tōgi-é-ti lé, ɛ rəmə isi gin tōgi-é-ti lé al. ²⁸ Ə lokí né-je lay à tò gin tōgi-é-ti lé, ɛ kí do-é kí tò Ngon lə Lubə lé, à kulə do-é gin tōgi-ti liə ɛ kí njəkadi né-je lay tò gin tōgi-é-ti, kdo kadì daji ro Lubə biktì lay ya tò mɛg né-je-ti lay to.

²⁹ Ngà kinə tò bə al rəmə, njəkadi 'ra-dé batəm tò dow-je-ti kí d'oy kinlé, 'ra bə kdo ri wa? Kinə dow-je kí d'oy d'a tōsi ndəl kində lo tēg al ya riw lé, kdo ri bá d'adi 'ra-dé batəm tò-dé-ti bəy wa? ³⁰ Ə jəi ya kərə kdo ri bá kaglo-je lay ya j'ilə-né ro-ji kogi bə wa? ³¹ Ndo-je lay ya m'a ta yo-ti; ngankə-m-je kí njəkadmɛg, m'pa rəsi bə kdo nam kí 'nami kàdì 'Babɛ-ti lə-ji Jeju Kristi kinlé to né rifa lə-m. ³² Kinə ro kí m'ro kí dow-je kí bəbo Epeji-ti kí 'toki də-je kí wale bə kinlé, to ro kdo né kí go daji ro-ti ya par lé, se ri é m'a kingə mɛg-é-ti wa? Kinə dow-je kí d'oy lé d'a tōsi ndəl kində lo tēg al rəmə, adi j'usoi ə j'ayi kdotalə bəre ə j'a koyi! ³³ Ədi ro-si al: Nam kí maji al à tuji panjiyɛ kí maji. ³⁴ Adi kəm-si ijə do ro-si-ti kijə kí togrə-ti, ə 'rai majal al. Kdo dow-je madi dan-si-ti 'gə Lubə al. M'pa bə m'ulə-né rosol do-si-ti.

Tōsi ndəl kində lo tēg kí daji ro kí ban wa?

³⁵ Ngà dow madi à dəji panè: Dow-je kí d'oy lé d'a tōsi ndəl kində lo tēg ban-ban wa? Ə d'a tēg kí ro-dé kí rá wa? ³⁶ Mbə dow! Né kí i 'dubi lé, à koy ya bá à tēg bəy al wa? ³⁷ Ə né kí i 'dubi kí à tò kaa gɛmɛ je bə əsɛ kaa né madi kí rangi kərə, à to daji ro-bə kinlé bá à kubə al; ³⁸ ə Lubə bá adi daji ro né-é tēg kí gangi-é kí mɛg-é ndigi, ə kaa né kí rá-rá ya Lubə adi tēg daji ro né-é né-é. ³⁹ Ro né-je lay ya titi-nə al. Ngà ro dow-je tò gay rəm, ro də-je tò gay rəm, ro yəl-je tò gay rəm, bá ro kanji-je kərə tò gay rəm to. ⁴⁰ Ro né-je kí dora-ti tò nɔɔ rəm, bá ro né-je kí donangi-ti tò nɔɔ rəm to; ngà ndogi lə ro né-je kí dora-ti tò gay kí ndogi lə ro né-je kí donangi-ti. ⁴¹ Ndogi lə kàdì tò gay rəm, ndogi lə nɔy tò gay rəm, bá ndogi lə kərwoj-je tò gay rəm to. Ə ndogi lə kərwoj kərə tò gay kí 'lə kərwoj kí madi. ⁴² Adi kí sobi do tōsi ndəl tēg lé kərə tò bə ya to. 'Dubi dow kí ro-é kí à ndum ə à tōsi ndəl tēg kí ro-é kí à ndum al ngá. ⁴³ 'Dubi dow kí ro kí to né madi al ə à tōsi ndəl tēg kí ro kí ndóle; 'dubi dow kí ro kí yay ə à tōsi ndəl tēg kí ro kí tōgi-é nɔ. ⁴⁴ 'Dubi dow kí ro kí d'oji-é-né ə à tōsi ndəl tēg kí ro kí Ndil kí aa nɔy adi-é. Kinə ro dow kí d'oji-é-né tò rəmə, ro-é kí Ndil adi-é to ya to. ⁴⁵ Gin-é kin bá 'ndangi-né 'panè: Adam kí to dow kí dōsəy lé təl dow kí isi kəm. Adam kí gogi né təl Ndil kí njəkadi dow-je d'isi kəm. ⁴⁶ Né lə Ndil bá to kí dōsəy al, ngà ro dow kí d'oji-é-né bá to kí dōsəy; né lə Ndil ree go-ti gogi. ⁴⁷ Dow kí dōsəy lé to nangi bá dubə, adi dow to kí nangi né. Ə ɛ kí njəkangi-ti joo i dora-ti. ⁴⁸ Dow-je kí donangi-ti né lé, 'titi-nə kí dow kí ndoki to nangi bá dubə lé ya to; ə dow-je kí dora-ti lé, 'titi-nə kí njəkì dora-ti lé ya to. ⁴⁹ Gangi-é kí jəi j'titi-né-nə kí dow kí ndoki Lubə ubə-é kí nangi lé, bə ya to ə j'a titi-né-nə kí dow kí njəkì dora-ti lé to.

*Mbəl ro, kí tətɔ kí dɔbɔy-ti
1Te 4:13-18*

⁵⁰ Ngankə-m-je kí njəkadmɛg, m'gə kí ro dow, kí məsi d'a kisi kəbɛ-ti lə Lubə al, né kí ndum à ra bɛ nati kí né kí ndum al al.

⁵¹ †Yən, m'a kidə-si ta kí tò lo bɔyɔ-é-ti: J'a koyi lay al, ngà jəi lay ya ro-ji à toki mbəl ⁵² tajnati nɛ ya, titi kəm kí kində jipi bə, lokí ká təbi mbanga kí dɔbɔy-ti à bə. Kdo lokí ká təbi mbanga à bá lé, dow-je kí d'oy d'a tōsi ndəl kində lo tēg kí ro kí dum ndum, ə jəi rəmə, ro-ji à toki mbəl. ⁵³ Kdotalə ro kí à ndum kinlé tò kadì à kun ro kí dum ndum ə ro kí à koy kinlé tò kadì à kun ro kí à koy al to.

⁵⁴ Lokí ro kí à ndum kin à kun ro kí dum ndum, ə ro kí à koy kin à kun ro kí à koy al rəmə, ta kí 'ndangi mɛg mbete-ti kí aa nɔy lé, né-é à ra né. 'Ndangi mɛg mbete-ti kí aa nɔy 'panè: Ro tətì koy tətì kí sartangangi. ⁵⁵ Koy, tətɔ lə-i tò rá ngá wa? Koy, nékati lə-i tò rá ngá wa?

⁵⁶ Nékati lə koy, to majal; ə tōgi majal, to ndukun. ⁵⁷ Ngà oiyo to kí lə Lubə kí njəkadi j'tətɔ kí takul 'Babɛ lə-ji Jeju Kristi.

⁵⁸ Gin-é kin bá, ngankɔ-m-je kí m'ində-si dan kəm-m-ti, ɔi dingəm, ɔi lo kə-si-ti gərərə, ɔwi kí kete-kete kí ndo-je lay mee kullə-ti lə 'Babe, kɔɔ səi 'gəi kí kullə lə-si tɔ kɔgi kare ro 'Babe-ti al.

16

Ta kí sɔbi dɔ némbɔ, kí sɔy ta-je

Róm 15:25-27

¹ †Kí sɔbi dɔ némbɔ kɔɔ ra-né kí njékaa njay-je lé, səi kàrè kadi 'rai titi kí m'un-né ndu m'adi njékəwnə-je kí gay-gay kí dɔnangɔ Galati-ti kin bè tɔ. ² Ndo kí dɔsɔy mee Dimasi-ti lé, kadi nɔ-nɔ ya uwə gal né mee kəy-ti liə kí gangi-é kí asi dɔ tɔgi-é-ti ində gay, bi kadi toki ngəbi ndo kow-m ro-si-ti bá mbɔ-né né al. ³ †Ə loki m'a kow ro-si-ti rəmə, dow-je kí a mbəti-dé kadi d'ow kí némbɔ lə-si Jorijalem lé, m'a ndangɔ mbete kadi-dé ji-dé-ti bá d'a kow-né. ⁴ †Ə kinə tuwə kadi mə ya kí dɔ-m m'ow bane kàrè, dɔ d'a kow sə-m nati. ⁵ †M'a kal dɔnangɔ Maseduwan-ti bè bá m'a kow ro-si-ti, kdɔtalə m'a kində dɔnangɔ Maseduwan gangi bá m'a kow. ⁶ Domaji ə m'a kisi ro-si-ti nɔɔ mbor sə, ban al ə nɔy kul kàrè à dəə dɔ-m-ti ro-si-ti, kɔɔ kadi 'rai sə-m kadi m'ow lo kí m'a kow-ti. ⁷ Kí nè kinlé, mə m'ndigi kow koo-si ə kində gangi taá al, ngə kinə 'Babe inə tarəbi adi-m rəmə, mə m'oji mee-m-ti kadi m'ow ə m'isi ro-si-ti asi kaglo sə. ⁸ †Ngə kə bá m'a kisi bebo Epeji-ti sar kadi ndo ra nɔy Pantekoti asi-né. ⁹ Kdɔtalə mee bebo Epeji-ti lé, tarəbi ra kullə lə-m tɔɔ tati nɔ-m-ti doo rəm, bá njéba-je kàrè 'nɔ rəm.

¹⁰ †Kinə Timote ɔw tɔɔ ro-si-ti rəmə, 'rai-é adi mee-é usi nangɔ dan-si-ti, kdɔtalə ɔ kàrè ra kullə lə 'Babe titi mə bè tɔ.

¹¹ Kadi dow nədi-é al. Adi-é né-je kadi təl ree-né ro-m-ti gogi kí lapiya, kdɔtalə m'isi m'ngəbi-é nati kí ngankɔ-é-je kí njékadmee. ¹² Kí sɔbi dɔ Apolosi kí to ngonkɔ-ji kí njékadmee lé, mə m'ulə dingəm mee-é-ti nɔ kadi ɔw ro-si-ti nati kí ngankɔ-ji-je kí njékadmee kin ya, ngə mee-é ndigi kow kí ngosnə-ti kin al; loki ɔ ingə tarəbi rəmə à kow bəy.

¹³ Isi kəm, ɔi gərərə dɔ kadmee-ti, ɔi dingəm, uwəi ro-si ngə.

¹⁴ Adi ndignə tɔ dan-si-ti mee né-je-ti lay.

¹⁵ †Səi 'gəi kí Istepanasi, kə dɔ kí mee kəy-ti liə bá 'to dow-je kí dɔsɔy kí d'adi mee-dé dɔnangɔ Akay-ti rəm, 'to dow-je kí d'adi ro-dé 'ra kullə d'adi njékaa njay-je rəm.

Ngankɔ-m-je kí njékadmee, m'təl m'dəji-si ya bəy m'panə: ¹⁶ Dow-je kí bè kinlé, uləi dɔ-si gin tɔgi-dé-ti rəm, bá dow-je lay kí d'ində ro-dé nati sə-dé 'ra kullə kàrè, uləi dɔ-si gin tɔgi-dé-ti tɔ. ¹⁷ Ree kí Istepanasi-je kí Portinatusi-je kí Akayikusi-je 'ree d'oo-m lé, adi-m rənəl nɔ; dɔ 'ree 'ra sə-m tó-si-ti; ¹⁸ kdɔtalə dɔ 'ra d'adi mee-m usi nangɔ rəm, səi kàrè mee-si usi nangɔ rəm. Ə dow-je kí bè kinlé 'gəi kadi 'piti-dé bane. ¹⁹ †Njékəwnə-je kí gay-gay kí dɔnangɔ Aji-ti 'ra-si lapiya. Akilasi-je kí Prisil, kí njékəwnə-je kí mee kəy-ti lə-dé 'ra-si lapiya nɔ kə ri 'Babe. ²⁰ Ngankɔ-si-je kí njékadmee lay ya 'ra-si lapiya. 'Rai-nɔ lapiya ə uwəi-né-nɔ kadi-nɔ-ti kí mee kí aa njay. ²¹ Mə Pol ya m'ndangɔ kí ji-m m'panə: Lapiya lə-si. ²² Kinə dow ndigi 'Babe al rəmə, kadi ndɔl tɔ dɔ-é-ti! Maranata ('Babe lə-ji, 'ree). ²³ Kadi ramaji lə 'Babe Jeju nɔy sə-si! ²⁴ M'ndigi-si lay ya kɔɔ nam kí 'nami kadi Jeju Kristi-ti.

Mbete kí njèkungi joo kí Pol ndàngí adi Kōrenti-je Ta-je kí dō mbete-ti kí njèkungi joo kí Pol ndàngí adi Kōrenti-je

Mbete kinlé Pol ndàngí adi njékəwnə-je kí Kōrenti bal káre go mbete-ti kí dōsəy kí ndàngí adi-dé. Go mbete-ti kí dōsəy lé, Pol əw Kōrenti kđo koo njékəwnə-je rəmə oo kí kulənoji liə kí njékəwnə-je kí Kōrenti maji al. Kulənoji kí dan-dé-ti majal kđo dow-je madi kí 'ba rə-dé njékəwkulə-je lə Jeju d'əw 'ndó né-je kí ngom njékəwnə-je kí Kōrenti 'təl-né dō-dé. Loki né-je kin tò bè lé, Pol ndàngí mbete madi kəl-né sə-dé ə to Titi bá əw-né adi-dé. Mbete-é kinlé bá pa ta-é mēē mbete-ti kin to (2Kō 2:3-4; 7:8). Mbete kí ɛ ndàngí kəl-né sə-dé kinlé goto ɓone bè. Loki Titi təl ree bá ingə Pol dɔnangi Maseduwan-ti lé, idə-é toki go mbete-ti kinlé tagir lə njékəwnə-je kí Kōrenti təl maji kí rə-é-ti gogi. Kđo dow-je nā dan-é-ti 'tusi kullə ra-dé-je kí majal lé d'ingə. Bəɓa dɔnangi Maseduwan-ti nɔɔ ya Pol ndàngí mbete kí njèkungi-ti joo kin adi njékəwnə-je kí Kōrenti kđo ra-dé-né oiyə rəm, kđo kulə-né dingəm mēē-dé-ti go kaglo-ti kí ngə kin rəm (2Kō 1-7).

Ki lo kər-é-ti kí 8 tēē 9 lé Pol oji-dé ta kí dō nembɔ-ti kí kadi d'osi-né kuti njékadmēē-je kí Jorijalēm kí 'to njéndoo-je (1Kō 16). Né-je kin tò bè ya, ngə dan njékəwnə-je-ti kí Kōrenti lé, dow-je kí dan-dé-ti kí 'to njéra ta kə Pol 'ra siə ta kəm-dé kí kete-kete. Gin-é kin bá mēē mbete-ti kinlé Pol pa-né ta dō né-je-ti kí toji kí n'to njékəwkulə kí tɔgrɔ-ti (2Kō 10-13). Ta kí Pol pa dō to-ti kí n'to njékəwkulə kí tɔgrɔ-ti lə Jeju kinlé, to kɔji bá oji rə-é al, ngə ɛ ge kadi 'gə bè bá d'a kə-né njàngi dō Poyta kí Maji-ti kí n'ilə mbé-é n'adi-dé kin rəm, d'a 'gə-né kí Kristi kí n'pa ta liə n'adi-dé kinlé ɛ ya to 'Babe rəm. Adi Poyta kí Maji kí rangi goto rəm, Kristi kí rangi kàrè goto rəm to.

Mbete kinlé ta rɔnəl-je kí kəl-je nā-ti rəm, bá ta-je kí sɔbi dō Pol kí kɔ-je liə, kə né-je kí dɔrə-ti kí Lubə tēē kəm-é adi-é oo loki né ra-é-né toki nū bè kin tò-ti rəm.

Toji rɔ kí lapiya kí ra

¹ Mā Pol kí m'to njékəwkulə lə Jeju Kristi kí takul mēēndigi lə Lubə, j'isi nati kí Timote kí to ngonkɔ-ji kí njékadmēē, bá m'ndàngi mbete kin m'adi-si səi njékəwnə-je lə Lubə kí isi ɓebo Kōrenti-ti rəm, m'adi-si səi ndəgi njékaa njay-je lay kí isi dɔnangi Akay-ti lay rəm to. ² Kadi ramaji kí lapiya lə Bɔbi-ji Lubə, kí 'lə 'Babe Jeju Kristi nāy sə-si! ³ Kɔsgaji tò dō Lubə-ti kí to Bɔbi 'Babe lə-ji Jeju Kristi rəm, to Bɔbi-ji kí njékoo kəmtɔndoo rəm, to Lubə kí njəsɔl mēē dow-je mēē né-je-ti lay rəm. ⁴ ɛ bá to njəsɔl mēē-ji dan kɔ-je-ti lə-ji lay, kđo kadi jə ya kə dɔ-ji kàrè sɔl kí ɛ sɔl mēē-ji kinlé j'asi sɔl-né mēē dɛ kí d'isi dan kɔ-je-ti kí gay-gay to. ⁵ Kđo gangi-é kí kɔ-je kí kingə kí ri Kristi ədi-né dɔ-ji-ti kí ndi bè kinlé, gangi-é kin ya sɔlmēē kí i rɔ Kristi-ti ree-né dɔ-ji-ti titi mum bè to. ⁶ Kinə j'ingə kɔ rəm, j'ingə kđo kadi mēē-si sɔl-né rəm, kđo kadi aji-né rəm; ə kinə mēē-ji sɔl rəm, tò kđo kadi mēē-si sɔl-né ə kadi to mēēsɔl kí ra adi asi kadi uwəi tɔgi-si ngə mēē kɔ-je-ti kí káre-rè kí jə kàrè j'isi j'ingə kin to. ⁷ Ə mēē-ji kí jə j'ində dɔ-si-ti lé, tò lo tɔ-é-ti njàngi; kđotalə né kí jə j'gə ən: Gangi-é kí səi ingəi-né kɔ nati sə-ji lé, gangi-é kin ya səi ingəi-né mēēsɔl nati sə-ji to.

Mbunə Pol-je kí Kōrenti-je

Kɔ-je lə Pol kí madkullə-je liə

⁸ Kđotalə, ngankɔ-m-je kí njékadmēē, kɔ kí al dō tɔgi-ji galim, kí j'ingə dɔnangi Aji-ti, adi mēē-ji gangi man sar adi jə j'ɔr-né mēē-ji mir dō rɔ-ji-ti kinlé, j'ndigi kadi 'gəi ta kí dɔ-ti maji. ⁹ Ngə jə ya j'gə dɔ-ji-ti maji kí 'gangi ta koy dɔ-ji-ti, kđo kadi j'ində-né mēē-ji dō rɔ-ji-ti al, ngə kadi j'ində mēē-ji dō Lubə-ti kí njékadi dow-je kí d'oy 'tosi ndəl. ¹⁰ Lubə bá taa-ji ji koy-ti ilə-ji taá ə à taa-ji ji koy-ti kí bè kin ya ɓəy. Tɔgrɔ-ti, jə j'ində mēē-ji dɔ-ti kí à taa-ji ji koy-ti ya ɓəy ¹¹ kí takul ta-je kí səi ya kàrè isi pai siə kđo ta lə-ji; adi maji kí Lubə ra sə-ji kí takul ta-je kí dow-je nā d'isi 'pa siə kđo ta lə-ji kinlé, dow-je nā ya d'a ra-é-né oiyə to. ¹² Kđotalə né kí to né riba lə-ji lé, to mēē-ji kí usi nangi dō panjiyə-ji-ti kí rɔ dow-je-ti lay rəm, bá kí boy nā lé, to panjiyə-ji kí dan-si-ti kí to panjiyə kí aa njay rəm, to panjiyə kí njururu rəm, to panjiyə kí i rɔ Lubə-ti ɓi to kí go gosi-ti lə dow al, ngə tò kí takul ramaji lə Lubə. ¹³ Jə j'ndàngi ta kí rangi j'adi-si al, ngə ta kí səi 'ndói ə 'gəi mēē-é kin ya. Mā m'ində mēē-m-ti kí səi a gəi mēē-é maji ɔr njuti, ¹⁴ titi kí səi 'gəi-né sɛ kí jə j'to né riba lə-si ə səi a 'toi-né né riba lə-ji ndo ree 'Babe-ti lə-ji Jeju.

15 Mee-m kî usi nangi do-si-ti kinlé bá ma m'ndigi kow-né ro-si-ti sêi ya moki, kdo kadi Lubê ra-né sê-si maji ra kî nja joo; ¹⁶ m'a kî ro-si-ti kow donangi Maseduwan-ti, e m'a kî donangi Maseduwan-ti* tøl ree ro-si-ti gogi, kdo kadi 'rai sê-m adi m'ow donangi Jude-ti. ¹⁷ Koji kî m'oji bè lé, se m'pa kî ta ndam kare wa? Òse koji kî m'oji mee-m-ti lé, m'oji kî dow-ti kdo kadi m'tal m'pa ta mindi-m joo m'panè: Oiyò røm, á-à røm wa? ¹⁸ Lubê kî njêkà do ndi-é-ti ya kàrè gø maji kî ta kî j'idê-si lé, to oiyò røm, á-à røm al. ¹⁹ †Kdotalê Jeju Kristi kî to Ngon lê Lubê, kî jê kî Silbê-je†, kî Timote-je, j'ilê mbê ta liê dan-si-ti lé, pa ta mindi-é joo panè: Oiyò røm, á-à røm al; ngà e lé, oiyò ya tò ta-é-ti go kàrè-rè bè. ²⁰ Kdotalê kunmindî-je lê Lubê lay ya toki panè «oiyò» kinlé do-ti kî takul Jeju. Røm bá kî takul-é ya jê kàrè j'pa-né ta ræsi j'adi Lubê j'panè: «Amên»‡ kinlé j'osi-né gajî Lubê to. ²¹ Lubê bá mbusi nja-ji røm, mbusi nja-si røm adi ngà kî takul nam kadi Kristi-ti, e indê-ji tagay. ²² †E osi-ji kî pò liê e adi Ndil kî aa njay isi mee-ji-ti kî né kî dosay kî toji né-je kî maji-maji kî ndo-é e à kadi-ji.

²³ Ò kî sobi do-m ma lé, m'pa ta kî nõ Lubê-ti kadi kinê m'odi ta rømø, m'oy. Ma lé, m'tøl m'ow bebo Korënti-ti gogi al, kdo m'ndigi kindê-si koo-ti al. ²⁴ To kò bá j'ò bê do kadmeê-ti lè-si al, ngà jê j'ndigi kindê ro-ji nati sê-si do rønøl-ti lè-si, kdotalê kà kî ai njàngi do kadmeê-ti.

2

¹ Beba ma ya m'un ndu-m kadi m'tøl m'ow ro-si-ti gogi dan mee-kò-ti al ngà. ² Kdotalê kinê ma ya m'adi-si mee-kò lé, nà bá à kadi-m rønøl wa? À to sêi kî m'a kadi-si mee-kò kin ya al wa? ³ Beba ndoki m'ndàngi mbete m'adi-si titi kî m'ndàngi-né kete kdo kadi m'teê ro-si-ti rømø, dow-je kî dè bá tò kadi d'adi-m rønøl kinlé, d'adi-m mee-kò al ngà. Mee-m nda kay do-si-ti lay kî rønøl lè-m, to rønøl lè-si lay to. ⁴ Ro-m ati-m kanana, mee-m tungø pil-pil, bá ndoki m'ndàngi-né mbete kin kî man nõ køm-m-ti yaw-yaw m'adi-si, kdo kadi m'adi-si-né mee-kò al, ngà kdo kadi 'gøi-né ndigi kî nà kî m'ndigi-si kinlé. ⁵ Kinê dow madi to gin né kî mee-kò tò-né rømø, to ma bá dowbé adi mee-kò al, ngà to sêi lay ya adi-si mee-kò, e kinê kadi j'pa j'oo-né lo-é rømø, j'a panè dowbé adi mee-kò dow-je nà dan-si-ti. ⁶ Dowbé kinlé, ta kî kosi dow-je nà ya 'gangi do-é-ti kin ya asi ngà, ⁷ òn ó kinø ngà bá inøi go kogi adi-é, e 'soli mee-é; nè mee-kò kî al do lo à kî kor tógi-é. ⁸ Beba ma m'ulê dingøm mee-si-ti kdo kadi 'toji ndigi kî 'ndigi-é. ⁹ Kdo mbete ndoki lé m'ndàngi m'adi-si kdo nà-si-né koo, se sêi 'tøli ro-si go ta-ti mee né-je-ti lay ya wa? ¹⁰ Ò dow kî sêi inøi go kogi adi-é lé, ma kàrè m'inøi go kogi m'adi-é ya to; kî sobi do-m ma lé, kinê m'inøi go kogi rømø, to ta lè kinø kî sêi inøi go kogi to, e m'ra nõ Kristi-ti, ¹¹ kdo kadi j'inøi lo j'adi Satà taa lo ji-ji-ti al, kdo jøi j'gøi kojra-je liê gow. ¹² †Loki m'ow m'teê bebo Troasi-ti kdo kilê mbê Poyta kî Maji lè Kristi lé, 'Babe or tarøbi nõ-m-ti ya, ngà mee-m usi nangi al, kdotalê m'ingø Titi kî to ngonkò-m kî njêkadmeê lé al. ¹³ Beba m'inøi njêkadmeê-je kî bebo Troasi-ti e m'ow donangi Maseduwan-ti.

Kullø kî sobi do kulønoji kî sigi

Rom 15:17-19; 1Kø 1:17-24; 2Kø 4:1-7

¹⁴ Oiyò kî do Lubê-ti kî adi j'tøti ro kî ndo-je lay kdo nam kî j'nam kadi Kristi-ti røm, oiyò kî do-é-ti kdo takul-ji bá adi dow-je 'gø-é-né kî lo-je lay toki ubi kî bay-é øti taa lo lay kin bè. ¹⁵ Kdotalê dan dow-je-ti kî d'un røbi kaji røm, dan dow-je-ti kî d'ow kî ta koy-ti røm lé, j'toki ubi kî øti maji kî Kristi adi Lubê bè; ¹⁶ dè kî nà-je lé, j'øti-dé bay yo adi isi ow sê-dé lo koy-ti, e dè kî dan-ti-je rømø, j'øti-dé bay kiskam adi isi ow sê-dé lo kiskøm-ti to. Ò né-je kinlé, nà bá asi ra wa? ¹⁷ Kdotalê jê lé, j'titi-nà kî dow-je nà ya kî 'to njétøl ta lè Lubê né ra gati-ti kin al; jê lé, Lubê adi j'pa ta liê kî tagir kî aa njay nõ-é-ti, kdo nam kî j'nam kadi Kristi-ti.

3

¹ Se jê ya j'a tøl pa ta toji-né ro-ji bøy wa? Òse j'ow ndoo kadi j'adi-si mbete bá j'tøti-né ro-ji ro-si-ti titi kî dow-je kî dan-ti-je d'isi 'ra-né kin bè bøy wa? Òse kadi j'taa mbete toji ro-ji-si-ti bøy wa? ² Sêi ya 'toi mbete lè-ji kî 'ndàngi mee-ji-ti, kî dow-je lay ya 'gø røm, d'isi 'ndó røm. ³ Sêi ya 'toi mbete lè Kristi kî toji ro-é ndaa-ti ræsi, kî 'ndàngi kî takul kullø lè-ji; Kristi ndàngi kî man nè ndàngi mbete al, ngà ndàngi kî Ndil Lubê kî njêkisi køm; e ndàngi bøgrø-je-ti kî to ør-je al, ngà bøgrø-je-ti kî to tal ro dow adi e ndàngi mee-si-ti. ⁴ †E kin bá mee-ji nda-né kay ro Lubê-ti kdo nam kî j'nam kadi Kristi-ti. ⁵ Jê j'asi ra né madi kî dorø-ji al, ngà tógi-ji i ro Lubê-ti. ⁶ †E ya tøl-ji njêrakullø-je-ti kî j'asi

† 1:16 1:16 Knj 19:21 * 1:16 1:16 1Kø 16:5-6 † 1:19 1:19 Knj 18:5 † 1:19 1:19 Silbê lé ya to Silasi. 'Ndó Knj 15:22 ‡ 1:20 1:20 «Amên» lé kor mee-é to «oiyò, kadi tò bè ya.» † 2:12 2:12 Knj 20:1

gaki meɛ kulənoji-ti kɪ sɪgi kɪ takul ndukun kɪ 'ndāngi al, ngā kɪ takul Ndil kɪ aa nɔjaj adi dow isi kəm.

⁷ Ə kinə kullə lə ndukun kɪ adi dow oy, kɪ to kullə kɪ ndəki 'ndāngi ta-é kɪ ndaji mbete-je gajɪ ər-je-ti kin ya, Lubə adi ndógi sar ngan Israyel-je d'asi koo takəm Moiyiji al, ə to ndógi kɪ à tò sartagangi al kinlé, ⁸ kullə lə Ndil Lubə rəmə, ndógi liə à tanə ban ngā ən wa? ⁹ Kullə gangta dɔ dow-ti bəy ə rɪba-é asi bə kinlé, kullə kɔr ta dɔ dow-ti ə rɪba-é à tò ban ən wa? ¹⁰ Kinə j'un rɪba kɪ kete j'oji nati kɪ rɪba kɪ gogɪ nɛ kin rəmə, rɪba kɪ kete to nɛ kɪ kare kɔ rɪba kɪ gogɪ nɛ itə-é nɔ. ¹¹ Kɔdotalə kinə nɛ kɪ à tò sartagangi al ya rɪba-é tò bɛ lé, nɛ kɪ à tò sartagangi lé, rɪba-é à nɔ ban ən wa?

¹² Adɪ nékində meɛ dɔ-ti lə-ji kinlé ra adi meɛ-ji nda kay-kay. ¹³ Jɛ j'ra titi kɪ Moiyiji ra-né kin al; Moiyiji lé, ilə takubi takəm-é-ti kɔ kadi ngan Israyel-je d'oo dɔbəy rɪba kɪ à tò sartagangi al kinlé al. ¹⁴ Ngan Israyel-je lé, ndəki 'sangɪ gə nɛ al adi dɔ-dé oy mburuki. Kɔdotalə sar bəne bɛ kārè, loki dɛ 'ndó mbete Kunmindɪ kɪ Low rəmə, takubi kɔn takəm kɪ kārè-rè kinlé tò lo tò-é-ti ya bəy; dow ɔr al, kɔdotalə à goto kɪ takul nam kɪ dow nam kadi Kristi-ti ya dɔ. ¹⁵ Bəba sar bəne bɛ ya kārè, kinə ngan Israyel-je 'ndó mbete ndukun-je lə Moiyiji rəmə, takubi kɔn takəm lé uti tagir kɪ meɛ-dé-ti ya bəy. ¹⁶ Ngā loki dow ree rɔ 'Bəbɛ-ti rəmə, takubi kɔn takəm lé ɔr kɔgi.* ¹⁷ Kɔdotalə 'Bəbɛ to Ndil; ə loki Ndil 'Bəbɛ tò-ti lé, ra bə goto-ti tɔ. ¹⁸ Bəba jəi lay kɪ takubi goto takəm-ji-ti lé, j'tɔji rɪba lə 'Bəbɛ takəm-ji-ti titi nɛ kɪ dow oo sɔɔbɔ-ti bɛ. 'Bəbɛ kɪ to Ndil lé, təl-ji adi j'titi-nɔ sɪə, ə adi rɪba liə ndógi dɔ-ji-ti kɪ kete-kete.

4

Ta kɪ sɔbi dɔ kɔ kɪ kingə kɪ ri Kristi
1Te 2:1-6; 2Kɔ 2:14-17

¹ Lubə ulə kullə kinlé ji-ji-ti kɪ takul koo kəmtondooy liə; gin-é kin bá jɛ j'adi nɛ madi ɔr-né tɔgi-ji al. ² Né-je kɪ ra kɪ gidɪ ngəy kɪ to né-je kɪ tò rɔsɔl lé, jɛ j'mbatɪ; jɛ j'ra nɛ j'ədi-nɛ kəm dow al rəm, bá j'təl dɔ ta lə Lubə nangɪ al rəm. Ngā ta kɪ tɔgrɔ-ti bá j'tɔji ndaa-ti rəsi adi meɛ dow-je lay usi nangɪ pɔ-pɔ dɔ-ji-ti nɔ Lubə-ti. ³ Poyta kɪ Maji kɪ j'isi j'ilə mbe-é kinlé, kinə tò aa yə́rə́r al bəy rəmə, to dow-je kɪ d'isi d'ow kɪ ta koy-ti bá aa yə́rə́r rɔ-dé-ti al tin; ⁴ adi to njémɛngə-je kɪ Sú kɪ to lubə kɪ dɔkaglo-ti kɪ nɛ kin ra-dé adi dɔ-dé oy mburuki, adi d'oo ndógi lə Poyta kɪ Maji lə Kristi, njə́rɪbá kɪ to takəm Lubə kin al. ⁵ Jɛ j'ilə mbe ta kɪ sɔbi dɔ-ji jɛ al; Jeju Kristi kɪ to 'Bəbɛ bá j'ilə mbe ta liə, ə ta liə bá jɛ j'pa-né j'panɛ: J'to ngannjékulə-je lə-si. ⁶ Kɔdotalə Lubə kɪ panɛ: Kadi lo ndógi lo kɪ ndul-ti lé, bá ndógi meɛ-ji-ti kɔ kadi j'gə-nɛ rɪba liə kɪ ndógi takəm Kristi-ti.

⁷ Né kɪ maji kɪ toki kində ngəngəm kinlé, jɛ j'otɪ rɔ-ji-ti kɪ to jo anji kin, kɔ kadi tò ndaa-ti rəsi kɪ tɔgi kɪ nɔ kinlé j rɔ Lubə-ti bi j rɔ-ji jɛ-ti al. ⁸ Kɔ-je kɪ gay-gay tɛɛ dɔ-ji-ti ya, ngā taa tɔgi-ji al; j'ində meɛ-ji dɔ rɔ-ji-ti al ya, ngā meɛ-ji gangɪ man al; ⁹ d'ulə kəm-ji ndoo ya, ngā Lubə inə-ji kɔgi al; d'otɪ-ji nangɪ rum ya, ngā 'təl-ji al. ¹⁰ Koy kɪ kadi j'oy kɔ ta lə Jeju lé, jɛ j'otɪ rɔ-ji-ti kɪ ndɔ-je lay kɔ kadi kiskəm liə tɔji-nɛ rɔ-é ndaa-ti rəsi rɔ-ji-ti. ¹¹ Kɔdotalə jɛ kɪ j'isi kəm lé, j'isi ta koy-ti kɪ ndɔ-je lay kɔ ta lə Jeju, kɔ kadi kiskəm lə Jeju kārè tɔji-nɛ rɔ-é ndaa-ti rəsi dajɪ rɔ-ji-ti kɪ njəkoy kin tɔ. ¹² Adɪ koy ra kullə rɔ-ji-ti, ngā kiskəm ra kullə rɔ-si-ti tɔ.

¹³ 'Ndāngɪ 'panɛ: M'adi meɛ-m, gin-é kin bá m'pa-nɛ ta*! Kadmeɛ kɪ kārè-rè kin ya ra kullə meɛ-ji-ti. Jɛ kārè j'adi meɛ-ji tɔ, gin-é kin bá j'isi j'pa-nɛ ta tɔ. ¹⁴ Ə j'gə kɪ Lubə kɪ adi 'Bəbɛ Jeju tɔsi ndəl lé, à kadi jɛ kārè j'tɔsi ndəl nati kɪ Jeju rəm, bá à kadi jəi sɔ-si-je j'ajɪ nati takəm-é-ti rəm tɔ.

Ta kɪ sɔbi dɔ lokisi kɪ sartagangi
1Pi 1:6-9; Rɔm 8:23-25

¹⁵ Kɔ né-je lay kɪ tɛɛ dɔ-ji-ti kinlé, tɛɛ kɔ maji lə-si, bɛ kɔ kadi ramaji lə Lubə kɪ isi ree dɔ dow-je-ti dɔ madi-é-ti kɪ kete-kete kinlé ra adi dow-je nɔ ya 'ra-é-nɛ oiyo giti-giti d'osi-nɛ gajɪ-é. ¹⁶ Gin-é kin bá tɔgi-ji goto-nɛ al. Ə kinə lé, dajɪ rɔ-ji kɪ ndaa-ti nɛ kin tuji kārè, meɛ-ji kɪ kəy təl kɪ sɪgi kɪ ndɔ-je lay. ¹⁷ Kɔdotalə kɔ-je kɪ à tɛɛ rangɪ ngəy al kɪ dɔkaglo-ti kɪ sɛ bɛ kinlé, isi ɔw sə-ji kɪ lo rɪba-ti kɪ al dɔ lo, kɪ à tò sartagangi. ¹⁸ Bəba jɛ lé, kəm-ji tò go né-je-ti kɪ dow oo kɪ kəm-é kin al, ngā tò go né-je-ti kɪ dow oo kɪ kəm-é al; kɔdotalə né-je kɪ dow oo kɪ kəm-é lé, to né-je kɪ à dəə, ngā né-je kɪ dow oo kɪ kəm-é al bá to né-je kɪ tò sartagangi.

* 3:16 3:16 Tɛt 34:34 * 4:13 4:13 Pa 116:10

5

¹ Kdotalə jə j'gə kɪ, dajɪ rɔ-ji kɪ tɔ lokisi-ji kɪ dɔnangi-ti nɛ, kɪ toki kəykubi bɛ par kinlɛ, kinə tuji kərə, lo kisi-ji kɪ tɔ sartagangi kɪ to kəy kɪ Lubə bɑ ra bɪ dow bɑ ra al ya tɔ dɔrɑ-ti nɔɔ. ² Ə dajɪ rɔ-ji kɪ nɛ kinlɛ, j'isi j'tumə-ti dʊsi-dʊsi, adi j'ndigi kun dajɪ rɔ-ji kɪ tɔ lokisi kɪ dɔrɑ-ti kin kulə dɔ-ti titi kɪ dow ulə-nɛ kubi dɔ madi-ɛ-ti kin bɛ. ³ Kdɔ j'a kisi kɪ kubi rɔ-ji-ti bɪ j'a kisi kɪ rɔ-ji kare al. ⁴ Kdotalə kisi-ji mɛɛ kəykubi-ti kinlɛ, j'ɔɔ rɔgi-rɔgi, j'tumə dʊsi-dʊsi, ə to ndigi bɑ j'ndigi kɔr kubi lɛ rɔ-ji-ti al, ngə j'ndigi kulə kɪ rangi dɔ-ti, kdɔ kadi dajɪ rɔ-ji kɪ ʔ koy kinlɛ, kiskəm taa lo ji-ɛ-ti. ⁵ Lubə ya to njɛkuwə dɔ-ji kete kdɔ kiskəm kinlɛ rəm, ɛ ya adi Ndil kɪ aa njay isi mɛɛ-ji-ti kɪ nɛ kɪ dɔsaj kɪ toji nɛ-je kɪ maji-maji kɪ ndo-ɛ ə ʔ kadi-ji.

⁶ Jə j'gə kɪ kisi-ji mɛɛ dajɪ rɔ-ti kin bɔy lɛ, j'isi say kɪ 'Babe ya, ngə mɛɛ-ji nda kay kɪ ndo-je lay. ⁷ - Kdotalə jə j'isi kɪ takul kadmɛɛ bɪ kɪ takul nɛ kɪ koo kɪ kəm al - ⁸ Mɛɛ-ji nda kay kɪ ndo-je lay ə j'ndigi nɑ kadi j'inə dajɪ rɔ kin j'ɔw j'isi rɔ 'Babe-ti. ⁹ Gin-ɛ kin bɑ, lɛ j'isi-nɛ mɛɛ dajɪ rɔ-ji-ti kin, əsɛ j'inə-nɛ dajɪ rɔ-ji kin kərə, nɛ kɪ uwə mɛɛ-ji lɛ, to kadi j'nəl-ɛ. ¹⁰ 'Kdotalə jəi lay ya tɔ kadi j'a kəi logangta-ti nɔ Kristi-ti, kdɔ kadi nɑ-nɑ taa nɛdɔji kullə liə kɪ maji əsɛ kɪ maji al, kɪ ɛ ra, loki isi-nɛ mɛɛ dajɪ rɔ-ɛ-ti kinlɛ.

Ta kɪ sobi dɔ kulə noji nati kɪ Lubə kɪ takul Kristi

Rɔm 5:1-11; Epe 4:20-24

¹¹ Ə jɛ lɛ, gə kɪ j'gə nɛ kɪ to bəl 'Babe kinlɛ bɑ jɛ j'sangi kadi j'uwə-nɛ dow-je kɪ ta sobi dɔ nɛ-je kin; Lubə gə-ji rəm, bɑ m'gə mɛɛ-m-ti kɪ mɛɛ tagir-ti lə-si lɛ, sɛi kərə 'gəi-ji tɔ. ¹² Jə ya j'a təl pa ta toji-nɛ rɔ-ji rɔ-si-ti rangi al ngə. Ngə to kəm lo bɑ j'adi-si kadi ɔsi-nɛ gajɪ rɔ-si kdɔ ta lə-ji, kdɔ kadi dow-je kɪ njɛkɔsi gajɪ rɔ-dɛ kɪ nɛ kɪ rɔ dow-ti ndaa-ti nɛ, bɪ kɪ nɛ kɪ mɛɛ dow-ti al kinlɛ, 'gəi lo kilə-dɛ-nɛ ta-ti. ¹³ Kinə j'to mbə-je rəm, j'to mbə-je kdɔ Lubə; ə kinə kəm-ji aa rəm, aa kdɔ-si. ¹⁴ Kdɔ loki j'gir dɔ koy-ti kɪ dow kərə-rɛ ya oy kdɔ dow-je lay, ə dow-je lay d'oy siə tɔ kin rəm, ndigi kɪ Kristi ndigi-ji kinlɛ al dɔ-ji galim. ¹⁵ Kristi oy kdɔ dow-je lay, kdɔ kadi dow-je kɪ d'isi kɪ dɔ-dɛ taa lɛ, d'isi kdɔ ta lə-dɛ dɛ al, ngə kadi d'isi kdɔ Kristi kɪ oy bɑ tɔsi ndəl tɛɛ kdɔ ta lə-dɛ kinlɛ.

¹⁶ Bɛbɑ kɪ nɛ kɔw kɪ kete kinlɛ, jə j'gə dow kɪ go koo-ɛ-ti lə dow al ngə; lɛ ndɔki j'gə Kristi kɪ go koo-ɛ-ti lə dow kərə, bone bɛ kinlɛ j'gə-ɛ bin al ngə. ¹⁷ Kinə dow nam kadi Kristi-ti rəm, dowbɛ to dow kində kɪ sigi. Nɛ-je kɪ low dəə ngə: Yən, nɛ-je lay təl kɪ sigi. ¹⁸ Ə nɛ-je lay kin ya j rɔ Lubə-ti kɪ ulə noji nati sə-ji kɪ takul Kristi rəm, adi-ji kullə kulə dow-je noji nati siə rəm. ¹⁹ Kdotalə Lubə ya kɪ dɔ-ɛ ulə noji nati kɪ dow-je kɪ dɔnangi-ti, kdɔ nam kɪ 'nam kadi Kristi-ti, bɪ tidə majal-je lə dow-je dɔ-dɛ-ti al, ə ɛ adi-ji ta kɪ sobi dɔ kulənoji nati. ²⁰ Adi jɛ lɛ, j'to njɛtaa tɔ Kristi, adi ta kɪ j'pa sə-si kinlɛ, tɔ titi kɪ Lubə ya bɑ pa sə-si bɛ; bɛbɑ j'nɔ ta-si-ji kɪ ri Kristi kadi uləi noji nati kɪ Lubə! ²¹ Kristi kɪ ra majal al ya, Lubə adi-ɛ oy majal-je lə-ji dɔ-ɛ-ti, kdɔ kadi kɪ takul-ɛ bɑ jəi j'təli-nɛ dow-je kɪ njururu takəm Lubə-ti.

6

¹ To kɪ j'to njɛrakullə nati kɪ Lubə lɛ bɑ j'dəji-si-nɛ kadi maji kɪ Lubə ra sə-si kinlɛ, adi tɔ kɔgi kare al. ² Kdotalə Lubə panɛ: Dɔkaglo-ti kɪ maji lɛ, m'oo ndi-i; ndo kaji-ti ə m'ra sə-i. Yən, kaglo kɪ maji nɑ lɛ ya ngə ɔn; yən ndo kaji lɛ ya ngə ɔn. ³ Jə j'ndigi ra nɛ madi kɪ kadi tugə dow jigi-ti al, nɛ dow-je d'a pa ta kɪ maji al dɔ kullə-ti [lə-ji].* ⁴ Ngə mɛɛ nɛ-je-ti lay lɛ, jə j'toji rɔ-ji kɪ ngannjɛkullə-je lə Lubə bɑ j'uwə-nɛ rɔ-ji ngə nɑ dan kɔ-je-ti, kɪ dan ndoo-ti, kɪ dan mɛɛ gangi man-ti, ⁵ †ta kində-je-ti, kɪ ra dangay-je-ti, kɪ mɛɛ sulə-ti kɪ 'sulə kosi dow-je dɔ-ji-ti, mɛɛ kɔɔ-ti kɪ rɔgi-rɔgi ta kullə-ti, mɛɛ bi-ti kɪ tɔ al, kɪ mɛɛ kɔgi rɔ nɛkuso-ti kɪ mankay; ⁶ mɛɛ panjiy-ɛ-ti kɪ aa njay, kɪ mɛɛ nɛgɔ-ti, kɪ mɛɛ kilə mɛɛ dɔ madi-ɛ-ti, kɪ mɛɛ maji kɪ ra-ti, kɪ takul Ndil kɪ aa njay, kɪ takul ndigi dow-je kɪ kɔdkəm goto-ti, ⁷ kɪ takul ta kɪ tɔgrɔ-ti, kɪ takul tɔgi lə Lubə, kɪ takul nɛra kɪ njururu kɪ tɔ nɛkati kɪ j'a rɔ-nɛ rəm, to nɛ kɪ j'a taa-nɛ nɛkati dɔ-ji-ti rəm; ⁸ dow-je 'piti-ji rəm, d'ulə rɔsɔl dɔ-ji-ti rəm; 'pa ta kɪ maji al dɔ-ji-ti rəm, 'pa ta kɪ maji dɔ-ji-ti rəm; d'oo-ji kɪ njɛkadi dow-je bɛ, rəm ɛ jɛ lɛ bɑ j'pa ta kɪ tɔgrɔ-ti; ⁹ d'oo-ji titi dow-je kɪ 'gə-dɛ al bɛ, ngə 'gə-ji maji; d'oo-ji titi dow-je kɪ 'tɔ ta koy-ti bɛ, ngə kɪ rá j'isi kɪ dɔ-ji taa tin; d'oo-ji titi dow-je kɪ 'gangi ta koy dɔ-dɛ-ti bɛ, ya ngə 'tɔl-ji al; ¹⁰ d'oo-ji titi dow-je kɪ rɔ-dɛ ati-dɛ bɛ, ngə rɔ-ji nəl-ji kɪ ndo-je lay; d'oo-ji titi njɛndoo-je bɛ, ngə j'ində dow-je nɑ maji-ti; d'oo-ji titi dow-je kɪ nɛ lə-dɛ goto bɛ, ngə jɛ j'ingə nɛ-je lay.

Ta kɪ sobi dɔ kɔr rɔ kɔgi mɛɛ majal-ti

1Kɔ 10:14-22; Epe 5:5-11; 1Pi 2:9-12

† 5:10 5:10 Rɔm 14:10 * 6:3 6:3 Ta-je kɪ tɔ mbunɔ nɛ-ti kinlɛ [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kɪ dɔsaj kɪ dan-ti-je kɪ 'ndangi kɪ ji-dɛ kɪ ta greki. † 6:5 6:5 Kɔnj 16:23

¹¹ Səi dow-je kɪ ʃebo Kōrenti-ti, je lé, j'nda mee-ji kay, j'idə-si ta rəsi-rəsi, j'tee mee-ji j'adi-si; ¹² je lé, mee-ji tō gay sə-si al, ngə səi ya ʃa mee-si tō gay. ¹³ Rai sə-ji titi kɪ je j'ra-né sə-si kin bə! M'pa sə-si ta titi ngan-m-je bə, səi kərə, kadi 'tegi mee-si adi-ji to.

¹⁴ Njékadmee al-je lé, ilai jugi kɪ kərə-rè mindi-si-ti sə-dé al. Néra kɪ njururu kɪ néra kɪ maji al lé, d'a kində rō-dé nati ban wa? Londogi kɪ londul lé, d'a kuwə-nə lubi-lubi ban wa? ¹⁵ Kristi kɪ Belial† lé, ta-dé à kasi-nə dō ri-ti wa? Njékadmee dɛ kɪ njékadmee al lé, d'a kore-nə dō ri-ti wa? ¹⁶ †Kəy lə Lubə kɪ magi-je lé, kulənoji ri ʃa à tō-dé nati wa? Kdotalə jəi j'toi kəy lə Lubə kɪ Njékisi kəm, titi kɪ Lubə pa-né panə: Mə Lubə m'a kisi dan-dé-ti, ə m'a njiyə dan-dé-ti; m'a to Lubə lə-dé, ə dɛ d'a to dow-je lə-m. ¹⁷ Gin-é kin ʃa 'Babe panə: 'Tegei kogi dan-dé-ti, ə ori rō-si kogi rō-dé-ti; né kɪ tō nɛ ya, ɔdi rō al, ə m'a kuwə-si kɪ rō-m-ti. ¹⁸ 'Babe kɪ njétogi-je lay panə: «M'a to Bəbi-si, ə səi a toi ngan-m-je kɪ dingəm, kɪ ngan-m-je kɪ dené.»

7

¹ Səi kɪ m'ində-si dan kəm-m-ti, tō kɪ kunmindi-je kɪ bə kin tō kdo-ji kinlé ʃa kadi j'tori-né né-je kɪ tō nɛ kɪ tō rō-ji-ti, kɪ tagir-ti lə-ji, ə j'sangi kadi j'təli dow-je kɪ j'aai nɛy kɪ ndo-je lay mee ʃəl Lubə-ti.

Ronəl lə Pol kdo lapiya kɪ tō mbunə-dé-ti kɪ Kōrenti-je

² Ində-ji dan kəm-si-ti! Je j'ra né kɪ maji al kɪ dow al rəm, j'tuji né lə dow al rəm, ʃa j'ədi dow j'taa né liə al rəm. ³ M'pa ta kin bə kdo kilə-né ta dō-si-ti al, kdotalə lé m'pa kete m'panə: Kisi-ji kəm əse koy-ji kərə, səi 'toi kɪ dan kəm-ji-ti. ⁴ Mee-m nda kay dō-si-ti rəm, m'osi gajɪ rō-m nɛ kdo ta lə-si rəm, mee-m usi nangi pɔ-pɔ rəm, dan kɔ-je-ti lay kɪ j'ingə kin ya kərə, rō-m nəl-m nɛ rəm.

⁵ †Kdo loki j'ree j'tee donangi Maseduwan-ti lé, kəm lo ya kərə j'ingə taa-né koo sɛ al; kɔ-je tee dō-ji-ti kɪ kəm rəbi-je kɪ gay-gay; rō i kɪ ndaa-ti ree kɪ dō-ji-ti ə mee-ji isi ʃəl tō. ⁶ Ngə Lubə kɪ tō njəsəl mee dow-je kɪ né ɔr tōgi-dé lé ʃa səl mee-ji kɪ takul ree lə Titi; ⁷ ree liə kin par ʃa səl mee-ji al, ngə səl kɪ səi 'soli mee-é kin kərə səl mee-ji tō; Titi lé, ree ɔr-ji poy ʃo koo-m kɪ ra-si nɛ kin rəm, nɔ-je lə-si rəm, ʃa ta kɪ ɔ mee-si kdo ta lə-m rəm, adi ronəl lə-m al dō lo.

⁸ Kinə mbete kɪ ndoki m'ndangi m'adi-si kinlé, ra adi mee-kɔ ra-si kərə, m'a ndingə rō-m dō-ti al. Ə lé m'ndingə rō-m dō-ti kərə - Mə m'oo kɪ mbete kinlé ra adi mee-kɔ ra-si dəkaglo kɪ sɛ bə - ⁹ kɪ né kinlé, rō-m nəl-m, kdo mee-kɔ lə-si kin al, ngə kdotalə mee-kɔ lə-si lé, ra adi inəi panjiyə-si-je kɪ maji al kogi; kdo to mee-kɔ kɪ Lubə ndigi, ʃi né kɪ maji al kərə ya kərə je j'ra sə-si al. ¹⁰ Kdotalə mee-kɔ kɪ Lubə ndigi lé, to mee-kɔ kɪ ɔw kɪ dow adi inə panjiyə-é kɪ majal kogi ə aji-né, adi to mee-kɔ kɪ dow ndingə rō-é dō-ti al, ngə mee-kɔ lə dow-je kɪ donangi-ti né ʃa to mee-kɔ kɪ tee koy. ¹¹ Yən, mee-kɔ kɪ Lubə ndigi kinlé ya ʃa ra adi ji-né rati ya 'pai-né ta ɔri-né ta dō-si-ti rəm, wəngi ra-si-né dō né-ti kɪ maji al kinlé rəm, 'ʃəli-né rəm, ʃo kadi ooi-mi ra-si-né rəm, rō-si ngə-né njim rəm, səi 'gangi-né ta dō né-ti kɪ maji al kinlé rəm! Mee né-je-ti lay ya səi 'toji ndaa-ti rəsi kɪ səi 'goti mee ta-ti kinlé.

¹² Adi mbete kɪ ndoki m'ndangi m'adi-si kinlé, m'ndangi kdo njərاندangi kɪ madi-é kin al rəm, kdo ɛ kɪ madi-é ra siə ndangi kin al rəm, ngə m'ndangi kdo kadi kɪ rati lə-si kdo ta lə-ji kinlé tō-né ndaa-ti rəsi dan-si-ti takəm Lubə-ti. ¹³ Gin-é kin ʃa mee-ji usi-né nangi pɔ-pɔ. Ə mee-ji usi nangi pɔ kɪ kusi par al, ngə rō-ji nəl-ji nɛ ʃəy, kdotalə Titi kɪ səi lay ya rai-é adi mee-é usi nangi pɔ adi rō-é nəl-é kinlé tō. ¹⁴ Kinə m'osi gajɪ rō-m sɛ kdo ta lə-si rō Titi-ti kərə rō-m səl-m al; ngə ta-je lay kɪ j'pa sə-si lé, to ta-je kɪ togro-ti ya, adi né kɪ j'osi-né gajɪ-si rō Titi-ti lé, toji rō-é ndaa-ti rəsi kɪ to ta kɪ togro-ti. ¹⁵ Səi lay ya 'təli rō-si go ta-ti, adi loki mee-é ole dō-ti lé, rō-é nəl-é dō-si-ti nɛ rəm, rō-é nəl-é kdo kuwə kɪ səi uwəi-é kɪ rō-si-ti kɪ ʃəl, kɪ rō kɪ ʃa kati-kati dō-é-ti kin rəm. ¹⁶ Rō-m nəl-m nɛ, kdotalə kində kɪ m'ində mee-m dō-si-ti mee né-je-ti lay.

Nəmbɔ kdo njékadmee-je kɪ Jorijalem

8

Nəmbɔ lə njékəwnə-je kɪ donangi Maseduwan-ti

Rom 15:25-27; 1Kɔ 16:1-4

¹ †Səi ngankɔ-ji-je kɪ njékadmee, je j'ndigi kadi j'adi-si 'gəi ramaji lə Lubə kɪ toji rō-é rō njékəwnə-je-ti kɪ gay-gay kɪ donangi Maseduwan-ti. ² Dan kɔ-je-ti kɪ nɛ kɪ tee dō-dé-ti nɛ mee-dé kin ya kərə, ronəl lə-dé al dō lo. Ə dan ndoo-ti lə-dé kɪ nɛ kin ya, dɛ 'toji

† 6:15 6:15 Belial lé to Sú ə kor mee-é to njeməndul. † 6:16 6:16 1Kɔ 3:16; 6:19 † 7:5 7:5 2Kɔ 2:13 † 8:1 8:1 Rom 15:26

mɛɛmaji lə-dé d'adi al do lo, ³ adi d'adi né kí go tógi-dé-ti, ə kí m'oo kí kəm-m lé, d'adi al do tógi-dé ya bəy rəm, kí mɛɛndigi kí n̄a rəm. ⁴ Dɛ dɛji-ji 'to ta-ji-ti pəká-pəká kadi j'adi-dé tarəbi kadi n'uləi ji-dé n'odi-né kullə ramaji kí njékaa njay-je kin. ⁵ Dɛ d'adi rə-dé ya 'Babe pa bəy, bá d'adi-ji rə-dé titi kí Lubə ndigi-né. Ra-é lə-dé kinlé al do gangi-é kí je j'ində mɛɛ-ji do-ti.

Ta dingəm kí sobi do némbɔ lə njékəwnə-je kí Korénti

⁶ Bəba j'ulə dingəm mɛɛ Titi-ti kadi təl ta kullə ramaji kin rə-si-ti, titi kí ɛ tum-né gin-é. ⁷ Gangi-é kí sɛi asi-né gaki mɛɛ né-je-ti lay adi to mɛɛ kadmɛɛ-ti rəm, mɛɛ tapa-si-ti rəm, mɛɛ négə-ti rəm, mɛɛ kí rati-ti mɛɛ né-je-ti lay rəm, mɛɛ ndigi-ti kí 'ndigi-ji rəm lé, gangi-é kin ya 'toji-né kasi gaki lə-si mɛɛ kullə ramaji-ti kin to. ⁸ To ndukun bá m'un madi-si al, ngá kí rati lə ndəgi-é-je bá m'idə-si, kɔ kadi 'toji-né kí ndigi kí ndigi dow-je lé, to ndigi kí tɔgrə-ti ya. ⁹ Kɔtalə sɛi 'gəi maji kí 'Babe lə-ji Jeju Kristi kí to njénékingə ya təl njəndoo kɔ ta lə-si, kɔ kadi kí takul ndoo liə lé, sɛi 'təli-né njénékingə-je. ¹⁰ To lo koo lə-m do ta-ti kin: Né kinlé to né kí tuwə-si, kɔ sɛi ya 'toi dow-je kí dɔsɔy kí 'mbɔi né kin kal n̄ə n̄y; ə to mbɔ-é par al, ngá 'toi dow-je kí dɔsɔy kí 'ndigi némbɔ kinlé. ¹¹ Ən é kí ngosn̄-ti kinlé, 'rai tɔli ta-é kí go tógi-si-ti, kɔ kadi asi gangi tagir-ti kí maji kí to mɛɛ-si-ti kinlé. ¹² Kinə tagir kí maji to mɛɛ dow-ti lé, gangi né kí to ji-é-ti kadi adi kin ya nəl Lubə bi ɛ dɛji né kí goto ji dow-ti al. ¹³ Adi to ta lə kadi sɛi 'sani rə-si kati-kati, kɔ kadi 'lə dow-je kí rangi bá tɔ-dé-né soti al, ngá to ta lə kadi asi-nə kí kasi bane; né kí tɛɛ dɔ-dé-ti kí ngosn̄-ti kinlé, né-je kí to ji-si-ti mburuki-mburuki kinlé á ra sə-dé dan ndoo-ti lə-dé, ¹⁴ bəba ndo kí 'lə-dé to mburuki-mburuki rəmə, á ra sə-si dan ndoo-ti lə-si to; gangi-é kin bá á to kasi-nə, ¹⁵ titi kí 'ndangi-né 'panə: Dow kí ɔy né n̄a lé, né n̄a ji-é-ti ngay al, ə dow kí ɔy ndɛ bə kərə, né nal ji-é al rəm*.

Kində kəm go némbɔ-ti

¹⁶ M'ra oiyə Lubə kɔ kadi kí adi gə kí rati lə-m kɔ ta lə-si kin ya to mɛɛ Titi-ti to. ¹⁷ Kɔ ɛ i kalangɔ ya taa takɔji lə-ji adi ɛ ya kí dɔ-é ndigi n̄a kadi n'i n'ow rə-si-ti. ¹⁸ Je j'ulə ngonkɔ-ji kí njékadmɛɛ kərə nati sɛə ə to ngonkɔ-ji kí njékəwnə-je kí gay-gay lay d'osi gaj-é n̄a, kɔ né kí ɛ ra kɔ Poyta kí Maji. ¹⁹ Bəy bá njékəwnə-je lé ya 'mbəti-é kadi to njékəw sə-ji mba, kɔ kullə ramaji kin kí d'inə ji-ji-ti, kɔ riɓa lə 'Babe ya kí dɔ-é rəm, kɔ kadi j'toji-né tagir kí maji kí to mɛɛ-ji-ti rəm. ²⁰ Je j'ndigi ra kadi dow ilə ta dɔ-ji-ti sobi-né dɔ némbɔ kí n̄a kí d'inə kullə-é ji-ji-ti kinlé al. ²¹ Kɔ je j'sangɔ ra né kí maji takəm 'Babe-ti par al, ngá takəm dow-je-ti to. ²² Je j'ulə ngonkɔ-ji kí njékadmɛɛ kərə sə-dé, ə to ngonkɔ-ji kí j'oo kí rati liə mɛɛ kullə-je-ti n̄a, bá kí ngosn̄-ti kin kərə kí rati liə usi dɔ madi-é-ti ya bəy, kɔ mɛɛ-é nda sə-si kəy-kəy. ²³ Ə Titi lé, ɛ to nam-m rəm, bá to madkullə lə-m kí j'isi j'ra kullə dan-si-ti rəm. Ə ngankɔ-ji-je kí njékadmɛɛ kin rəmə, to njékəwnə-je kí gay-gay bá d'ulə-dé, kɔ kadi 'ra kullə kɔ riɓa lə Kristi. ²⁴ Ən ə 'toji ndigi dow-je kí to mɛɛ-si-ti takəm-dé-ti, rəmə njékəwnə-je kí gay-gay d'a gə kí ta kí j'pa dɔ-si-ti j'osi-né gaj- rə-ji lé, to tó-é ya.

9

¹ Ta kí sobi do ra kí njékaa njay-je lé, tuwə kadi m'ndangi-né mbete m'adi-si al ngá. ² Kɔ m'gə bə ra maji kí to mɛɛ-si-ti adi m'osi-né gaj- rə-m rə dow-je-ti kí donangi Maseduwan-ti m'panə: «Sɛi kí donangi Akay-ti isi dɔ nja-si-ti kal-nə n̄y» ə rə tungə pilingi lə-si lé, ra adi dow-je n̄a ya d'odi rə-dé. ³ Bə ya kərə, m'ulə ngankɔ-ji-je kí njékadmɛɛ rə-si-ti n̄ɔɔ, kɔ kadi piti kí j'piti-si sobi dɔ lo kinlé təl to kɔgi kare al, ə kadi isi dɔ nja-si-ti titi kí m'pa-né lé bane. ⁴ Kɔ kinə dow-je kí donangi Maseduwan-ti 'dan-m bá sɛi isi dɔ nja-si-ti al rəmə, mɛɛ-ji kí j'ində dɔ-si-ti kinlé á təl to rɔsɔl dɔ-ji-ti rəm, bá á to rɔsɔl dɔ-si-ti rəm. ⁵ Adi m̄a m'oo kí tuwə kadi m'dəji ngankɔ-ji-je kí njékadmɛɛ kadi d'ow rə-si-ti kete n̄ɔ-m-ti kadi d'oo go né-je lə-si kí sɛi uni mindi-si kɔ kadi kí mɛɛndigi lé, kɔ kadi to pèrèrə bá á toji kí to nékadi kí mɛɛndigi bi kí baa ta al.

Kunmindí kí sobi do njékadi né-je

1Ti 6:17-19; Plp 4:15-19; 1Jq 3:16-18

⁶ Né kí kadi 'gəi ən: Dow kí dubi né ndɛ bə rəmə, á kijə ndɛ bə ya to, ə dow kí dubi né n̄a rəmə, á kijə n̄a ya to. ⁷ Kadi dow kí rá-rá adi titi kí ɛ oji-né mɛɛ-é-ti, bi kadi adi kí rəkati al rəm, bá kadi dow ɔsi-é bá adi al rəm. Kɔ Lubə ndigi dow kí njékadi né kí rɔnəl. ⁸ Ə Lubə ɔw kí tógi kadi adi maji-je kí gay-gay ree dɔ-si-ti tuki-tuki, kɔ kadi ndo-je lay ya né to mɛɛ ji-si-ti mɛɛ né-je-ti lay, kɔ kadi 'rai-né ndigi ra-je lə-si lay rəm, bá ndəgi-é á n̄ay ji-si-ti mburuki-mburuki kadi uni 'rai-né kullə-je lay kí to kullə kí maji-maji, ⁹ titi kí 'ndangi-né panə: Ə tɛɛ ji-é adi njəndoo-je; néra kí njururu liə to

* 8:15 8:15 Tɛt 16:18

sartanganġi*. ¹⁰ E kġ njèkadġi ko né njèdubi né rəm, njèkadġi-é nékuso rəm lé, à kadġi-si ko né rəm, à kadġi dō-é tēē ki kete-kete rəm, bá à kadġi kandi néra kġ njururu lə-si ree kġ dō madi-é-ti madi-é-ti rəm. ¹¹ Befa Lubə à kadġi 'toi njénékingə-je mēē né-je-ti lay, kđo kadġi kġ kəm rəbi kġ rə-ji-ti rəmə, né-je kġ gay-gay lay kġ à toki kadġi kġ mēēndigi kinlé, à ra kadġi dow-je nā 'ra-é-né oiyo. ¹² Kđo némbə kinlé ra ya par bá à ra kġ njékaa njay-je al, ngà à ra kadġi dow-je nā 'ra-né oiyo Lubə giti-giti tō. ¹³ Kullə kġ à rai kinlé, loki d'a koo maji-é rəmə, d'a kosi-né gajġi Lubə, kđo təl kġ 'təli rə-si go ta-ti 'pai ta rəsi dō Poyta-ti kġ Maji lə Kristi rəm, d'a kosi gajġi-é kđo nékadġi kġ mēēndigi lə-si kġ à toji kuwə-nā lubi-lubi sə-dé rəm, kġ dow-je lay rəm. ¹⁴ Maji kġ al dō lo kġ Lubə ra sə-si kinlé à ra kadġi dē 'pa siə ta kđo ta lə-si, kđo ndigi kġ 'ndigi-si. ¹⁵ Oiyo kġ dō Lubə-ti, kđo ramaji liə kġ dum mboji!

Pol pa ta gangi-né dō rə-é

10

Tógi lə njèkəwkułə

1Kđ 2:1-5; Rəm 15:17-21; 2Kđ 6:4-7; 13:2-4

¹ Mā Pol, m'ulə dingəm mēē-si-ti kġ ta kġ səl, kġ mēēmajġi kġ ġ rə Kristi-ti. Mā lé, dow-je 'pané takəm-si-ti bá m'to dow kġ njəsəl dō-m, ə kinə m'a say sə-si rəmə, m'to dow kġ njətanga. ² M'dəji-si kadġi ndō kġ m'tēē rə-si-ti rəmə 'rai-mi adi m'təl dow kġ njətanga al. Ngà dow-je madi d'oo-ji kġ njéra né-je kġ nəl dajġi rə-dé. Befa to tó-é kadġi m'oji dowbē-je kinlé kġ m'to dow kġ m'ngā. ³ Təgrə-ti, to rəmə j'to dow-je ya, ngà rə bá je j'ro titi kġ dow rə-né al. ⁴ Kđo nékadġi-je kġ j'isi j'ro-né lé, to nékadġi-je lə dow-je al, ngà to nékadġi-je kġ ġ rə Lubə-ti ə tógi-é asi tōo lo ngəm rə-je kġ ngā-ngā nangi lirim-lirim. ⁵ Tagə-je kġ kogi kare, kġ kojro-je kġ isi ilə kagi ođi dow-je gə Lubə lé, je j'bujuuru kogi ə j'uwə tagir lə dow-je lay j'adi 'təl rə-dé go ta-ti lə Kristi. ⁶ Loki səi ya 'təli rə-si go ta-ti maji rəmə, dow-je kġ njəmbati təl rə-dé go ta-ti lé, je j'isi pèrèrè kđo kində-dé kōji-dé tō.

⁷ Uni kəm-si ooi-né né-je maji! Kinə dow gir kġ n'to kġ lə Kristi rəmə, kadġi-é gə né kin dō-é-ti maji tō; kinə ə to kġ lə Kristi lé, je kərə j'to kġ lə Kristi ya tō. ⁸ Tógi kġ 'Babe adi-né kadġi m'adi-si owi-né kġ kete-kete kinlé, kinə m'osi-né gajġi rə-m nā kərə rə-m à səl-m al. Kđo 'Babe adi-m kđo kadġi m'ra-né sə-si bi kadġi m'tuji-si-né al. ⁹ Mā lé, m'ndigi ra rə-m kġ dow kġ njéndangi mbete kđo kulə-né bəl mēē-si-ti al. ¹⁰ Kđo 'pané Pol lé, mēē mbete-je-ti liə bá pa ta-je kġ ngā-ngā, kġ ta-je kġ to-to; ngà kinə dajġi rə-é ya ə dan-ji-ti rəmə, ə to dow kġ yay rəm, ta pa-é to ta kġ dow ilə ká-ti al rəm. ¹¹ Kadġi dow kġ njəpa ta kinlé gə né kin dō-é-ti maji: Ta-je kġ je j'gotō ya j'ndangi j'adi-si ə to ta-je kġ ngā kinlé, lé j'a nđo ya kərə j'a pa kadġi ngā bə ya tō.

¹² Je lé j'a kōji rə-ji kġ dow-je madi əse mboji rə-ji kġ dow-je madi kġ dē d'a 'pa ta bá toji-né rə-dé kin al. Mboji kġ dē ya kġ dō-dé 'mboji rə-dé kġ némbōji rə lə-dé rəm, bá kun kġ dē ya d'un rə-dé 'mboji-né rə-dé rəm kinlé, toji kġ négə nal-dé. ¹³ Je lé, je j'ndigi kosi gajġi rə-ji kadġi al dō lo al. Ngà né kġ j'a kun kđo mboji-né rə-ji lé, to gangi lo kullə kġ Lubə ulə ji-ji-ti bá adi j'ow-né sar j'tēē-né rə-si-ti. ¹⁴ Je lé, ndəki j'ow sar j'tēē rə-si-ti nū adi je j'al dō rəbnin lə-ji al; kđo to je ya bá j'ow kġ Poyta kġ Maji lə Kristi dōsay bə lə-si. ¹⁵ Je lé, je j'osi gajġi rə-ji kġ kullə-je lə dow kġ rangi j'adi al dō lo al. Ngà je j'ində mēē-ji dō-ti kġ loki kadmēē lə-si ow ki kete-kete rəmə, je j'a təl dow-je kġ boy takəm-si-ti ta madi-é-ti ya bəy mēē rəbnin kullə-ti lə-ji, ¹⁶ kġ kəm rəbi kilə mbē Poyta kġ Maji dōnangi-je-ti kġ tō say kġ bə lə-si, bi je j'ndigi kosi gajġi rə-ji kġ kullə kġ dow-je kġ rangi 'ra rəbnin-ti lə-dé kin al. ¹⁷ Dow kġ ndigi kosi gajġi rə-é rəmə, kadġi osi gajġi rə-é kđo nam kġ nam kadi 'Babe-ti. ¹⁸ Kđo dow kġ ə ya pa ta toji-né rə-é kin bá to dow kġ maji al, ngà dow kġ 'Babe ya piti-é kin bane.

11

Ta lə Pol kġ njéndó dow-je né-je kġ ngəm

Gal 1:6-9; 4:9-20; 2Kđ 12:11-15

¹ Kamā-je! Isi sə-m dō-ti adi-mi m'pa ta kġ mbə-ti se! Təgrə-ti, isi sə-m dō-ti! ² Kđo m'ra jangi dō-si-ti, ə to jangi kġ ġ rə Lubə-ti, kđotalə m'uwə dō-si m'adi dingəm kġ kərə-rə, kadġi m'ow sə-si m'toji Kristi titi ngonmandi kġ aa njay kġ gə dingəm al bəy bə. ³ Ngà titi kġ ndəki li ədi-né Kawa susu kinlé, mā m'bəl kġ tagir lə-si à kġ kur-si wale kadġi ġi 'nami kadi Kristi-ti nam kġ təgrə-ti al rəm, kadġi [aa njay]* takəm-é-ti titi kġ kete al rəm. ⁴ Kđo loki dow ree ilə mbē ta lə Jeju kġ tō gay kġ ə kġ j'ilə mbē-é j'adi-si, kərə səi isi siə dō-ti rəm, bá ndil kġ tō gay kġ ə kġ səi ingəi kete kərə səi 'taai rəm, bá loki dow ilə mbē

* 9:9 9:9 Pa 112:9 * 11:3 11:3 Ta-je kġ tō mbunə né-ti kinlé [...] goto mēē mbete-je-ti kġ dōsay kġ dan-ti-je kġ 'ndangi kġ ji-dé kġ ta greki.

Poyta kí Maji kí tò gay kí ẹ kí j'ilò mbe-é j'adi-si kàrè sọi 'ndigi rəm. ⁵ Ө njéba rò-dé njékowkulò-je kí ngay kin kàrè, mà m'oo né kàrè kí d'itò-m-né al. ⁶ To Ө m'to njègosi pa ta al ya, ngà né kí m'pa ta dò-ti lé m'gə maji Ө mee né-je-ti lay, kà nọ dow-je-ti lay ya jẹ j'toji gə-é j'adi tò ndaa-ti rəsi takəm-si-ti.

⁷ Өse kilò kí m'ilò mbe Poyta kí Maji lə Lubə kare ya m'adi-si Ө m'oo-né rò-m ki né al kadi sọi bá 'toi-né dow-je kí boy kinlé, to majal tò bəy bá m'ra wa? ⁸ M'ində njékəwnə-je kí gay-gay kí rangi ndoo-ti nà, adi dẹ bá d'ugə-m bá m'ra-né kullə m'adi-si. Ө loki m'isi rò-si-ti bá m'ow ndoo né kàrè, m'oy dow madi dan-si-ti al. ⁹ †kdotalə ngankò-ji-je kí njékadmee kí d'j donangi Maseduwan-ti bá 'ree 'ra sə-m kà né-je kí ndoo-é ra-m. Mee né-je-ti lay lé, mà m'uwə rò-m ngà kadi m'oy-si al, Ө m'a koy-si al ki koy al ya bə. ¹⁰ Kì takul ta kí togro-ti lə Kristi kí tò mee-m-ti kinlé, m'pa rəsi kí né kí m'isi m'osi-né gaji rò-m donangi Akay-ti kinlé, dow kí à kər dò-m-ti ya goto. ¹¹ Kdò ri wa? Kdotalə ndigi bá m'ndigi-si al wa? Lubə gə lay kí m'ndigi-si! ¹² Gangi-é kí m'isi m'ra kinlé, ẹ ya m'a ra, kdò kadi dẹ kí 'sangi kəm lo madi kdò kadi d'osi-né gaji rò-dé titi né kí d'asi-nə sə-ji bə kinlé, d'ingə al ki kingə al ya bə. ¹³ Dowbə-je kinlé, 'to njékowkulò-je kí ngəm, 'to ngannjékulò-je kí njékədtə-je kí 'təl rò-dé njékowkulò-je-ti lə Kristi. ¹⁴ Ө to né kí ra ƒal al, kdò Satə ya kà dò-é kàrè təl rò-é malayka kí lo kí ndógi-ti to. ¹⁵ Adi ngannjékulò-je lə Satə kí kadi 'təl rò-dé ngannjékulò-je kí sobi do néra kí njururu kinlé kàrè, to né kí mba al to. Dəbəy-dé à kow nati kà kullə ra-dé.

Kò-je kà kullə lə Pol

2Kò 4:9-13; 6:3-10; 1Kò 4:8-13; Knj 20:18-27

¹⁶ M'təl m'pa ya bəy, kadi dow oo-m kà mbə bə al; al kàrè, adi-mi m'toki mbə bə, kdò kadi mà kàrè m'osi gaji rò-m nde to. ¹⁷ Ta kí m'ow kà pa kinlé, m'ow kà pa titi kí 'Babe ndigi-né al, ngà m'ow kà pa kí mbə-ti kà mee-m kí m'nda kay, kdò m'gə né kí m'a kosi-né gaji rò-m. ¹⁸ Kosi kí dow-je nà ya d'osi gaji rò-dé titi kí dow ɔsi-né gaji rò-é kinlé, mà ya kàrè m'a kosi gaji rò-m to. ¹⁹ Sọi kí kəm-si aa lé ya isi dò-ti kà mbə-je kà meḡndigi lə-si al ƒan! ²⁰ Kdò sọi lé, dow-je kí 'ra-si ƒə-ti, d'ubə maji dò-si-ti, 'taa né-je lə-si ngər-ngər, d'oo-si kà né al, 'tində mbo-si kin bá sọi isi dò-ti sə-dé! ²¹ To rɔsol kadi m'pa, kdò toki né kí j'toji yay lə-ji bə ya, ngà kẹ bá né lay kí dow à kosi-né gaji rò-é lé, mà ya kàrè m'a kosi-né gaji rò-m to; m'pa kí mbə-ti. ²² Dẹ 'to Өbrə-je, Ө mà m'to Өbrə ya to. Dẹ 'to Israyel-je, Ө mà m'to Israyel ya to. Dẹ 'to nganka Abrakam, Ө mà m'to ngonka Abrakam ya to. ²³ †M'a pa ta titi dow kí dò-é này-ti bə. 'To njérakullə-je lə Kristi rəmə, mà m'to njérakullə lə Kristi m'itə-dé, kdò kí kullə-ti kàrè, m'itə-dé nà rəm; kí dangay kí ra-ti kàrè m'itə-dé nà rəm; kí tində-ti kàrè d'oo né go-m-ti al rəm. Né-je kí asi koy ya tẹ dò-m-ti nja nati-nati rəm. ²⁴ Jipi-je 'tində-m tandəy kɔrɔ kɔr ta-é kàrə', bə-bə ya asi nja mǐ, ²⁵ †'tində-m kà salangi nja mutə, 'tilə-m kà ər nja kàrə adi m'to ta koy-ti, bato nduy sə-m nja mutə, m'to dan babo-ti ndo kàrə ƒikti! ²⁶ †Taá-taá ya m'ow mba kà nja-m rəm, né-je kí ngə-ngə ya tẹ dò-m-ti dan ba-ti rəm, ji bəkaya-je-ti rəm, ji ngankò-m-je-ti kí 'to jipi-je rəm, ji dow-je-ti kí 'to jipi-je al rəm, mee bebo-je-ti rəm, dilələ-je-ti rəm, dan babo-ti rəm, bá ji ngankò-ji-je-ti kí njéba rò-dé njékadmee-je rəm to. ²⁷ M'ra kullə m'oo rogi-rogi, m'ingə kò, taá-taá ya m'to ƒi al rəm, ƒo kà kundə man ra-m rəm, m'ogí rò-m nékuso kà man kay rəm, m'ow kà rò-m kare rəm, kul ɔ-m rəm. ²⁸ Ө ndəgi kò-je rəmə, mà m'pa al ngà, né kí ɔy-m kà ndo-je lay lé, to mee-m kí a kəkəkə kdò njékəwnə-je kí gay-gay lay kin. ²⁹ Nà é tógi-é goto Ө tógi-m goto siə al wa? Nà é usi dan majal-ti é ta-é to rò-m siə al wa? ³⁰ Kinə kadi m'osi gaji rò-m rəmə, m'a kosi gaji rò-m kà yay lə-m. ³¹ Lubə kí Bobi 'Babe Jeju kí kɔsgaji toki liə ya sartagangi kinlé, gə kí m'ədi ta al. ³² †Loki m'isi ƒebo Damasi-ti lé, gubərnər lə ngar Aretasi adi 'ngəm tarəbi-je kí ƒebo-ti kadi d'uwə-m, ³³ ngà dow-je d'adi-m m'isi mee jangá-ti bá d'ulə-m kà kəmbole ndógi bər adi m'ree njal nangi bá m'teḡ-né ji-é-ti.

12

Né-je kí ra Pol toki ni bə kà né-je kí toki tẹ dò-é kadi-é oo

1Kò 2:3-5; 2Kò 4:7-10

¹ Se kadi m'osi gaji rò-m wa? Kosi gaji rə maji al. Lé bə ya kàrè m'a təl ree do né-je-ti kí 'Babe tẹ kà dò-é kà né-je kí adi-é ra dow kà ni bə.

² M'gə dow kàrè kí to njənəm kàdì Kristi-ti kí Lubə un-é ɔw siə dɔrə-ti kí njékungi-ti mutə; to ta kí ra ƒal dɔgi gidi-é sɔ ngà. ɔw siə kà daji rò-é burə kàrè m'gə al rəm, ɔw siə kà rò-é burə al kàrè m'gə al rəm; Lubə bá gə. ³⁻⁴ Ө m'gə kí dowbə kinlé Lubə un-é

ow siə bə kisi maji-ti ə adi-é oo ta-je kí dum pa rəm, bá to tó-é al kadi dow təl pa rəm. Ow siə kí daji rɔ-é buré kàrè m'gə al rəm, ow siə kí daji rɔ-é buré al kàrè m'gə al rəm; Lubə bá gə. ⁵ Dow kí bè kin bá m'a kosi-né gaji rɔ-m, ya ngà kí sobi dɔ-m mə rəmə, né kí m'a kosi-né gaji rɔ-m lé to yay-je lə-m ya par. ⁶ Lé m'ndigi kosi gaji rɔ-m ya kàrè, m'a to mbə al; kɔɔ m'a pa ta kí tɔgrɔ-ti; ngà kosi bá m'a kosi gaji rɔ-m al, nè dow madi à kí koo-m kí dow kí boy n̄ə ngəy d̄ə-né ta gangi-é kí oo rɔ-m-ti əse oo-né ta-je lə-m. ⁷ Rəm bá kadi né-je kí maji rət̄i-rət̄i kí toki t̄eɛ kí dɔ-é kadi m'oo kin ra-m adi m'ində kàd̄i-m al lé, Lubə adi kun ya tò rɔ-m-ti, ə tò rɔ-m-ti kí malayka lə Sat̄ə bə, kɔɔ kadi rɔ-m ndir njiki-njiki, nè m'a kí kində kàd̄i-m. ⁸ M'nɔ̄ ta 'Babə-ti nja mutə bə kadi ɔr né-é kin kí rangi rɔ-m-ti ya, ⁹ ngà ɛ idə-m pané: «Ramaji lə-m ya asi-i, kɔɔ lo kí yay t̄o-ti kin bá t̄ogi-m ra kullə-ti.» Adi kí n̄ə rəmə yay-je lə-m bá m'a kosi-né gaji rɔ-m, kɔɔ kadi t̄ogi Kristi n̄əy-né sə-m. ¹⁰ Gin-é kin bá mə m'ra-né rɔnəl dɔ yay-je-ti lə-m, kí dɔ taji-je-ti kí dow-je 'taji-m, kí dɔ né-je-ti kí nal-m, kí dɔ kəm-m-je-ti kí dow-je d'ulə ndoo, kí dɔ né-je-ti kí ra-m adi m̄eɛ-m gangi man kɔɔ ta lə Kristi; kɔɔ loki m'yay kin bá t̄ogi-m tò.

Né-je kí Pol ilə ká-ti al kí né-je kí uwə m̄eɛ-é

¹¹ M̄ə m'təl mbə. Ə to s̄əi bá 'rai-mi bá m'təl mbə. Ə lé a to s̄əi bá lé a pai ta kí dɔ-m-ti; kɔɔ njəb̄a rɔ-dé njəkɔwkulə-je kí ngay kinlé, to ə m'to né al ya, ngà né kàrə kí d'itə-m-né ya goto. ¹² Né-je kí toji kí dow to njəkɔwkulə lé, s̄əi ooi rɔ-m-ti, adi to: Kilə m̄eɛ dɔ madi-é-ti dan k̄ɔ-je-ti lay, kí né-je kí toji t̄ogi Lubə, kí né-je kí tò bəl-bəl, kí nékoji-je. ¹³ Ri bá ndəgi njəkɔwn̄ə-je kí gay-gay d'ingə rɔ-m-ti d'itə-si wa? Dɔmaji ə à to kɔy kí m'oy-si al kin wa t̄a. In̄əi go kɔgi adi-mi dɔ né ra-ti kí njururu al kin!

¹⁴ Ooi, m'isi dɔ nja-m-ti kadi m'ow rɔ-si-ti kow kí nja mutə, ə m'a kɔy-si al; kɔɔ to nékingə-si bá m'isi m'sangi al, ngà to daji rɔ-si ya bá m'isi m'sangi. Kdotalə ngan-je bá d'a mbó né kadi njəkɔji-dé-je al, ngà njəkɔji ngan-je bá d'a mbó né kadi ngan-dé-je. ¹⁵ M̄ə lé, kí m̄eɛndigi lə-m ya m'a tində-né né-je lə-m m'sane kɔgi kɔɔ ta lə-si rəm, mə ya kí dɔ-m m'a kilə rɔ-m kɔgi kɔɔ ta lə-si rəm. Se mə m'ndigi-si n̄ə ə s̄əi a ndigi-mi n̄ə al ngà wa?

¹⁶ Tɔgrɔ-ti ya, mə m'oy-si al; ngà dow-je madi d'a pané to kí m'to njètulə rɔ-m nati lé bá m'ədi-si-né. ¹⁷ Dow-je kí m'ulə-dé rɔ-si-ti kinlé, ɛ kí m'adi-é ədi-si taa né ji-si-ti adi-m is̄i n̄ɔ̄ wa? ¹⁸ M'ulə dingəm m̄eɛ Titi-ti (kadi-é ow rɔ-si-ti), ə m'ulə ngonkɔ-ji kí njəkadm̄eɛ kàrə siə to: Se Titi ədi-si taa né ji-si-ti wa? J̄e kí Titi lé j'njiȳə kí tagir kí kàrə-ré ya al wa? Ə j'un rəbi kí kàrə-ré ya al wa?

¹⁹ Low n̄ə ya s̄əi gir̄i kí je j'isi j'pa ta kɔɔ kor-né ta dɔ-ji-ti n̄ə-si-ti. Kí n̄ə Lubə-ti rəm, kí takul nam kí j'nam kàd̄i Kristi-ti rəm bá je j'pa-né ta; s̄əi lé, m'ində-si dan kəm-m-ti! Né-je lay kinlé, tò kɔɔ kow kí kete-kete lə-si. ²⁰ M' bəl kɔɔ kadi m'ow m't̄eɛ rəmə m'ingə-si titi kí m̄eɛ-m ndigi-né lé al rəm, bá s̄əi kàrə kadi ingəi-mi titi kí m̄eɛ-si ndigi-né lé al to. (M' bəl) kɔɔ kadi gaki-n̄ə-je, kí kim-n̄ə-je, kí m̄eɛkati-je, kí jangi kí n̄i-je, kí kulə ta ndil-n̄ə-ti-je, kí kində nane-je, kí kində kàd̄i-je, kí né ra jugi-jugi-je tò dan-si-ti. ²¹ (M' bəl) kadi kinə m't̄eɛ rɔ-si-ti rəmə, Lubə lə-m təl ulə rɔsol dɔ-m-ti kɔɔ ta lə-si b̄əy, ə kadi m'j m'n̄ɔ̄-né kɔɔ dow-je n̄ə ya kí 'ra majal kete adi to kin̄ə kí d'ingə rɔ-dé yaki m̄eɛ né-je-ti kí tò n̄ə takəm Lubə-ti, kí néra kí jugi-jugi-je, kí gɔkayə-je ya ngà 'tusi d'ingə al kin.

13

Nd̄əi-je kí lap̄i-ya-je kí ra

¹ To kow kí njəkunḡi-ti mutə ngà bá m'ow kí kow rɔ-si-ti tin. Ta lay kí à toki gol lé, à to ta kí dow-je joo əse mutə 'pa ta kí dɔ-ti b̄ane. ² Kow-m rɔ-si-ti kí njəkunḡi-ti joo lé, ndoki m'pa ta kin kete, ə b̄one bè kí m'goto rɔ-si-ti kin ya kàrè, m'a təl kidə dow-je kí ndoki 'ra majal kete lé ya b̄əy rəm, bá m'a təl kidə ndəgi-é-je lay rəm kí kinə m'təl m'ow rɔ-si-ti rəmə, m'a kor kəm dow al. ³ Kɔɔ s̄əi 'sangi kadi 'gəi né kí toji kí Kristi pa ta kí takul-m; kí rɔ-si-ti lé, ɛ to nj̄əyay al, ngà ɛ ɔji t̄ogi-é dan-si-ti. ⁴ Tɔgrɔ-ti ya, 'b̄ə-é kagd̄əsi-ti kɔɔ yay (liə), ngà ɛ is̄i kəm kí takul t̄ogi lə Lubə; je kàrè, j'yay siə to, ngà kí rɔ-si-ti rəmə, j'a kisi siə kəm kí takul t̄ogi lə Lubə.

⁵ S̄əi ya 'təni m̄eɛ-si ooi, se ɔi m̄eɛ kadm̄eɛ-ti wa? S̄əi ya 'd̄əi rɔ-si ta ooi. Se s̄əi 'gəi kí Jeju Kristi is̄i m̄eɛ-si-ti ya al wa? Bin al to rəmə tən kí 'təni m̄eɛ-si lé, ilə ta dɔ-si-ti. ⁶ Ngà kí sobi dɔ-ji je rəmə, m'gə m̄eɛ-m-ti kí s̄əi a gəi kí tən m̄eɛ lə-ji, ilə ta dɔ-ji-ti al. ⁷ Je j'pa ta kí Lubə kadi né kí maji al kàrə ya kàrè 'rai al; m'pa bè kɔɔ toji kí tən m̄eɛ lə-ji ɔr ta dɔ-ji-ti al, ngà m'pa bè kɔɔ kadi lé je bá tən m̄eɛ lə-ji ilə ta dɔ-ji-ti kàrè, s̄əi ə 'rai-né né kí maji. ⁸ J'ow kí t̄ogi kɔɔ kosi-né ta ta kí tɔgrɔ-ti al, ngà j'ow kí t̄ogi kɔɔ ta kí tɔgrɔ-ti. ⁹ Loki s̄əi t̄ogi-si tò, ə je bá j'yay rəmə, je j'ra rɔnəl, ə né kí uwə m̄eɛ-ji m̄eɛ pa ta-ti kí Lubə lé, to ta lə kow kí kete-kete lə-si. ¹⁰ Gin-é kin bá, m'goto sə-si ya kàrè,

m'ndàngi-né ta kin bè, kɔ kadi lé m'isi sɛ-si nati kàrè kadi m'gaki-si al, ngà kadi m'ra kí go tógi-ti lə 'Babe kí adi-m kadi m'adi ɔwi-né ki kete-kete bi kadi m'tuji-si-né al.

¹¹ Kadi m'tol-né ta-é lé, sɛi ngankɔ-m-je kí njékadmeɛ, isi kà rɔnɛl, ɔwi ki kete-kete, uləi dingəm meɛ-nɔ-ti, adi tagir lə-si toki káre-rè, isi-nɔ kà lapiya, ə Lubə kí njèndigi dow-je, kà njèlapiya à ra sɛ-si. ¹² 'Rai-nɔ lapiya kuwə-nɔ kàdi-nɔ-ti kà meɛ kí aa njay. Njékaa njay-je lay 'ra-si lapiya.

¹³ Kadi ramaji lə 'Babe Jeju Kristi, kà ndigi dow-je lə Lubə, fá kuwə-nɔ lubi-lubi kà takul Ndil kí aa njay kí tó-ji nati kin nɔy sɛ-si lay.

Mbete kí Pol ndàngí adi Galati-je

Ta-je kí do mbete-ti kí Pol ndàngí adi Galati-je

Pol ndàngí mbete kin adi njékəwnə-je kí gay-gay kí 'to njékadmɛɛ-je kí donangi Galati-ti. Dow gə al é se to kəl donangi-é kí ɛ ɔw-ti oo ngá kin ('Ndó Knj 16:6; 18:23) əse to kəl-é kí taá-ti wa? Ɛ ndàngí mbete kin kɔɔ rɔ-né kí néndó-je kí ngom kí gin joo kí ɔsi ta néndó liə: Adi to ta lə kadi dow təl rɔ-é go ndukun-ti, kí nəkobe-je-ti lə jipi-je əse kadi dow isi kí dow do rɔ-é ra né kí mɛɛ-é ndigi.

Njéndó dow-je né kí dan-ti-je kí 'to jipi-je kí koji kəy 'panè: Dow-je kí donangi Galati-ti kí 'to jipi-je kí koji kəy al lé, kadi 'təl rɔ-dé go ndukun-ti lə jipi-je ə kadi d'ijə-dé ganjangi kɔɔ kadi 'nəl-né Lubə. Lo kɔr-é kí 1-2 lé, Pol ɔ do tógi-ti liə kí ɛ to-né njékəwkulə kɔɔ kɔsi-né néndó kí ngom kinlé ngəwəngi. Go-ti, kí lo kɔr-é kí 3-4 lé, ɛ ndó-dé né kí tɔgrɔ-ti kí to təl kí dow à təl dow kí njururu kí takul kadmɛɛ Jeju Kristi bi kí takul kullə ra-é kí sobi dɔ-é al. To ramaji lə Lubə bi to təl rɔ go ndukun-ti al. Təl ta-é-ti, kí lo kɔr-é kí 5-6 lé, ɛ pa ta kí sobi do taa kí Lubə taa njékadmɛɛ-je ilə-dé taá kí takul Jeju Kristi. Taa bá ɛ taa-dé ilə-dé taá kɔɔ kadi 'ra-né né-je kí maji al kí daji rɔ-dé ndigi al, ngə mɛɛ kisi kí do taá-ti lə-dé lé, kadi 'ndigi-nə kí takul tógi lə Ndil kí aa njay. Pol toji adi aa yəwəwə kí né-je kí maji al kí to kandi kullə ra daji rɔ dow lé, ɔsi ta né-je kí to kandi kullə ra Ndil kí aa njay mɛɛ kisi kí do taá-ti lə njékadmɛɛ.

*Tɔji rɔ kí lapiya kí ra
Róm 1:1-7*

¹ Mə Pol, njékəwkulə lə Jeju Kristi, ə to dow-je bá d'adi-m m'to njékəwkulə lé al rəm, bá to takul dow madi al rəm; ngə m'to njékəwkulə kí takul Jeju Kristi rəm, kí takul Bəbi-ji Lubə kí adi-é tosi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy rəm. ² J'isi nati kí ngankɔ-m-je lay kí njékadmɛɛ bá m'ndàngi mbete kin m'adi-si səi njékəwnə-je kí gay-gay kí donangi Galati-ti. ³ Kadi Bəbi-ji Lubə dɛ kí 'Babe Jeju Kristi d'adi ramaji kí lapiya lə-dé nəy sə-si. ⁴ Jeju Kristi lé, ɛ ya ree oy kɔɔ majal-je lə-ji, kɔɔ kɔr-ji-né kogi mɛɛ né-je-ti kí majal kí dɔkaglo-ti kí ngəsné kin, ə to né kí mɛɛ Bəbi-ji Lubə ndigi. ⁵ Kɔsgaji tò kí do Lubə-ti kí do bal-bal! Amɛn!

*Yay lə dow-je kí Galati
Gal 3:1-5; 4:9-20; 5:1-12*

⁶ Lubə kí njəba-si kí takul ramaji lə Kristi bá kalangi bə ya isi 'tusi-é inəi-é ə isi uni go Poyta kí Maji kí rangi kinlé to né kí ra-m bəl nɔ. ⁷ Tɔgrɔ-ti, Poyta kí Maji kí rangi ya kərə goto, ngə dow-je kí njétəl dɔ-si bá d'ɔw nɔ; dɛ 'ndigi təl do Poyta kí Maji lə Kristi kí nangi.

⁸ Ngə kinə, lé to jɛ ya əse to malayka madi kí dɔrə-ti bá ilə mbɛ Poyta kí Maji kí tò gay kí ɛ kí jɛ j'ilə mbɛ-é j'adi-si kete kin rəmə, kadi ndəl tò do dowbɛ-ti! ⁹ Ndoki j'idə-si kete ya, ngə kí ngəsné-ti kin m'təl m'idə-si ya bəy m'panè: Kinə dow ilə mbɛ Poyta kí Maji adi-si bá tò gay kí ɛ kí ooi kete kin rəmə, kadi ndəl tò do dowbɛ-ti!

¹⁰ Ɔ kí bone bə kinlé se to dow-je bá m'sangi kadi 'piti-m əse Lubə bá m'sangi kadi-é piti-m wa? Se m'sangi kadi m'nəl dow-je wa? Kinə m'isi m'sangi kadi m'nəl dow-je bəy lé, m'a to ngonnjékullə lə Kristi al.

Kəm rəbi kí Pol ingə-né Poyta kí Maji

¹¹ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, adi m'idə-si rəsi m'adi ooi, Poyta kí Maji kí ndoki m'ilə mbɛ-é lé, to ta lə dow al. ¹² Kɔɔ m'oo ta dow-ti al rəm, m'ndó rɔ dow-ti al rəm, ngə to Jeju Kristi bá tɛɛ kí dɔ-é adi-m m'gə.

¹³ 'Panjiyə-m kí kete kí ndoki m'isi m'pole-né Lubə kí jipi-je bəy lé, səi ooi ta-é maji. Ndoki m'ulə kəm njékəwnə-je lə Lubə ndoo nɔ rəm, bá m'sangi kadi m'tɔɔ kɔ-dé rəm. ¹⁴ 'Mɛɛ kúji ra Lubə-ti lə-ji jɛ jipi-je lé, dow-je nɔ ya dan gin dow-je-ti lə-m kí 'to dɔkasi-nə-je lə-m lé, mɔ ya m'itə-dé lay; kɔɔtələ nəkobe lə bəbi-m-je lé, m'ra kullə-é kí rɔ tungə-m nɔ. ¹⁵⁻¹⁶ 'Ngə kɛ bá loki m'nəy mɛɛ kɔ-m-ti bəy ya Lubə ində-m tagay ə ba-m kí takul ramaji liə; loki oo maji kadi n'adi kəm-m ijə do Ngon-é-ti kadi m'gə-é, kɔɔ kadi m'ilə mbɛ ta lə dan dow-je-ti kí 'to jipi-je al lé, m'ində ta-é nɔ dow-ti al rəm, ¹⁷ bá m'ɔw

bebo Jorijalem-ti ro dow-je-ti ki 'to njekowkulə-je kete nɔ̄-m-ti kin al rəm, ngà tajinati nè ya m'ow donangi Arabi-ti. Go-ti, m'təl m'ree bebo Damasi-ti gogi.

¹⁸ *Bal mutə go-ti bá m'ow bebo Jorijalem-ti ro Sepasi-ti* kadi m'gə-é. Loki m'ow rəmə, m'isi be liə ndo dogi gidi-é m̄i. ¹⁹ Dow ki rangi ki dan njekowkulə-je-ti ki m'oo-é goto, ngà Jaki ki ngonkɔ̄ 'Babe ya ki kár-é m'oo-é. ²⁰ Ta ki m'ndangi m'adi-si kinlé, ki nɔ̄ Lubə-ti, m'ədi ta al.

²¹ Go-ti, m'ow go lo-je-ti ki donangi Siri-ti rəm, bá donangi Silisi-ti rəm tɔ. ²² Ngà ki sobi do njekəwnə-je ki gay-gay ki 'nam kàdi Kristi-ti ki d'isi donangi Jude-ti lé, de d'oo-m kəm-dé-ti al. ²³ Ngà koo ya par bá d'oo ta-é panè: E ki ndoki ulə kəm-ji ndoo lé, bone bè isi ilə mbə Poyta ki Maji ki sobi do kadmeɛ ki ndoki e ndigi ruti do-é lé. ²⁴ Loki d'oo ta ki sobi do-m kin bè rəmə, d'osi gaji Lubə.

2

Kingə-nə lə njekowkulə-je bebo Jorijalem-ti

Knj 15:1-29

¹ †Loki ra bal dogi gidi-é sɔ go-ti lé, je kà Barnabasi j'təl j'ow Jorijalem gogi ə m'adi Titi ow sə-m tɔ. ² †ə kow-m Jorijalem lé, to Lubə ya tɛɛ ki do-é adi m'gə. Poyta ki Maji ki m'ilə mbə-é dan dow-je-ti ki 'to jipi-je al lé, e bá m'ow m'or go-é m'adi 'boy-je, nè kullə ki m'a ra əse e ki m'a kete ngà kinlé à ki to kullə ki kɔgi kare. M'or-dé gay bá m'or go-é m'adi-dé. ³ Ngà Titi ki to greki ki ow sə-m lé ya kàrè, dow uwə-é ijə-é ganjangi al. ⁴ Bə ya kàrè, dow-je madi 'ndigi kijə-é ganjangi. Dowbə-je lé, 'ra ro-dé ki ngankɔ̄-ji-je ki njekadmɛɛ-je ə 'ree njɔy d'isi dan-ji-ti kɔ kində manji ta ki sobi do taa ki Jeju Kristi taa-ji ilə-ji taá, kɔo nam ki j'nam kàdi-é-ti kin ə ra-ji-né bə-ti lə ndukun. ⁵ De kinlé, je j'ulə do-ji gin tɔgi-ti lə-dé al rəm, bá tarəbi ki sɛ bə ya kàrè j'inə j'adi-dé nja kàrə al rəm, kɔo kadi ta ki tɔgrɔ-ti ki tɔ mɛɛ Poyta ki Maji-ti lé tɔ-né lo tɔ-é-ti dan-si-ti. ⁶ †ə ta lə de ki ndoki dow-je d'oo-dé ki 'boy-je lə-dé kin kàrè, tɔ-dé 'boy-je kinlé usi-m né kàre al. Kɔo Lubə ɔr kəm dow al. Né ki rangi kàre ya kàrè d'uwə-m d'adi m'ra al. ⁷ Ngà, koo bá d'oo ki Lubə adi-m kullə kilə mbə Poyta ki Maji dan dow-je-ti ki d'ijə-dé ganjangi* al, titi ki adi-né Piyər kullə kilə mbə Poyta ki Maji dan dow-je-ti ki d'ijə-dé ganjangi kinlé bə tɔ; ⁸ kɔɔtalə Lubə ki ra kullə mɛɛ Piyər-ti adi-é to njekowkulə dan dow-je-ti ki d'ijə-dé ganjangi kinlé, e ya tɔ bá ra kullə mɛɛ-m-ti adi-m m'to njekowkulə dan dow-je-ti ki d'ijə-dé ganjangi al tɔ. ⁹ Loki Jaki-je, kà Sepasi-je, kà Jə-je ki dow-je d'oo-dé ki tɔgi njekəwnə-je titi gaji ki ngowdan kəy-ti bə lé, 'ree 'gə ki ramaji lə Lubə nəy sə-m rəmə, d'ulə jikɔl-dé d'adi-ji je kà Barnabasi kadi tɔji kində ki d'ində ro-dé nati sə-ji. Bəba ndi-ji usi go-nə-ti kadi je j'a kow dan dow-je-ti ki d'ijə-dé ganjangi al ə de d'a kow dan dow-je-ti ki d'ijə-dé ganjangi tɔ. ¹⁰ Dəji ya par ə 'dəji-ji kadi j'adi mɛɛ-ji ole do njəndoo-je-ti ə to né ki uwə mɛɛ-m adi m'ra tɔ. †

Pol kəl kə Piyər

¹¹ Ngà loki Sepasi ree bebo Antiosi-ti lé, ra né ki maji al adi m'idə-é kəm-é-ti rəsi. ¹² Kɔɔtalə kete bəy bá kadi dow-je madi d'ɔ̄ ro Jaki-ti 'ree lé, Piyər uso né nati kə dow-je ki 'to jipi-je al; ngà loki de 'ree rəmə, e bəl jipi-je adi ra gosi ɔr ro-é a ngerəngi. ¹³ Jipi-je madi 'ndaji kəm Piyər adi d'isi 'tulə ro-dé nati tɔ; sar ya Barnabasi kàrə 'ra-é d'adi isi tulə ro-é nati tɔ. ¹⁴ Loki m'oo ki panjiyə-dé kin tɔ njururu al, adi ow nati kə ta ki tɔgrɔ-ti ki tɔ mɛɛ Poyta ki Maji-ti al lé, m'idə Sepasi takəm dow-je-ti lay m'panè: «I ki 'to jipi ya mbati panjiyə jipi-je ə un panjiyə dow-je ki 'to jipi-je al ki d'adi mɛɛ-dé lé, ra ban bá 'ndigi kadi de ki 'to jipi-je al ki d'adi mɛɛ-dé lé, 'təl d'un panjiyə jipi-je bəy wa?»

¹⁵ «Je lé, j'to jipi-je ki koji kəy bi j'to ki dan gin dow-je-ti ki jipi-je d'oo-dé ki njəramajal-je kin al. ¹⁶ †Ngà gə ki j'gə ki to təl ro go ndukun-ti bá ta ɔr-né do dow-ti al, ngà ta ɔr do dow-ti kə takul kadmeɛ Jeju Kristi kinlé, je kàrè j'adi mɛɛ-ji Jeju Kristi tɔ; kɔo kadi ta ɔr-né do-ji-ti kə takul kadmeɛ Kristi, bi kə takul təl ro go ndukun-ti al; kɔɔtalə dow ki ta à kɔr do-é-ti kə takul təl ro go ndukun-ti ya goto*. ¹⁷ Ngà kinə sangi ki j'sangi kadi ta ɔr do-ji-ti kə takul nam kàdi Kristi-ti kinlé, tɔji ki je j'to njəramajal-je tɔ lé, se kadi Kristi to njəkosi kati majal wa? Ndə bə al! ¹⁸ Kɔɔtalə né-je ki m'tusi m'inə kinlé, kinə m'təl m'isi m'ra gogi bəy rəmə, mə ya m'təl njəkəl do ta. ¹⁹ Kɔɔtalə mə ya m'toki dow ki ɔy kə kəm rəbi lə ndukun bə, adi ki sobi do ndukun rəmə, mə m'oy kɔo kadi m'isi kəm kɔo Lubə. ²⁰ Mə lé, m'bə-m kagdəsi-ti nati kə Kristi, adi to mə bá m'isi kə do-m taá al ngà, ngà to Kristi bá isi kəm mɛɛ-m-ti; kisi-m kə do-m taá ki bone bè kinlé, m'isi kə takul kadmeɛ

† **1:18** 1:18 Knj 9:26-30 * **1:18** 1:18 Piyər bá 'ba-é Sepasi tin. † **2:1** 2:1 Knj 11:30; 15:2 * **2:7** 2:7 Dow-je ki d'ijə-dé ganjangi al to de ki 'to jipi-je al. Ngà de ki d'ijə-dé ganjangi lé bá 'to jipi-je tɔ. † **2:10** 2:10 'Ndó Knj 11:29-30 † **2:16** 2:16 a Róm 3:20; b Róm 3:22 † **2:16** 2:16 Pa 143:2

Ngon læ Lubə. Ɛ læ ndigi-m, ə oy gangi-né do-m. ²¹ M'mbatı ramajı læ Lubə al; kdotalə kinə kortado-tı tō kı takul təl rō go ndukun-je-tı rəmə, Kristi oy kı ndangi kare.»

3

Ndukun-je kı kadmęę

Röm 4; 8:14-17

¹ Kobi! Kobi! Səi dow-je kı donangi Galati-ti lé 'mbəi bə! Nă bá təl do-si wa? Səi kı ta læ Jeju Kristi kı 'bə-é kagdəsi-ti kin kı d'or gin-é ngóróró-ngóróró d'adi 'gəi lé ya ban wa? ² M'a dəji-si ta káre-rə kadi iləi-mi-ti: Ndil kı aa njay kı Lubə adi-si lé, adi-si kđo təl kı 'təli rō-si go ndukun-je-ti əse kđo kadi kı adi Poyta kı Maji to ta kı tōgrō-ti wa? ³ Kin to mbəi kı ban ə 'mbəi nə bə wa? Ndoki uləi gin-é kı Ndil kı aa njay lé ngosnə 'ndigi təli ta-é kı go tōgi dow-ti ngá wa? ⁴ Né-je kı tēę do-si-ti asi bə kinlé, kadi to kogi kare wa? 'Dé! Ə kadi tō kogi kare ma! - Lubə kı adi-si Ndil kı aa njay rəm, ⁵ bá ra nékoji-je dan-si-ti rəm lé, ra kđo təl kı 'təli rō-si go ndukun-je-ti əse kđo kadi kı adi Poyta kı Maji to ta kı tōgrō-ti wa?

⁶ †Abrakam kərə, ndoki adi męę-é Lubə, bá Lubə or-né ta do-é-ti.* ⁷ †ŋn ə kadi 'gəi maji kı dow-je kı d'adi męę-dé bá 'to ngan læ Abrakam. ⁸ Rəm bá, mbete kı aa njay oji kete kı Lubə à kor ta do dow-je-ti kı 'to jipi-je al kı takul kadmęę, adi pa ta læ Poyta kı Maji kinlé adi Abrakam kete panə: Gin dow-je kı donangi-ti nə lay ya d'a kingə tərndi do-ti kı takul-i†. ⁹ Bəba dę kı d'adi męę-dé lé, d'ingə tərndi do-ti nati kı Abrakam kı to njəkadmęę tō. ¹⁰ Ə dow-je lay kı d'ubə kul təl rō go ndukun-ti lé, ndol tō do-dé-ti. Kđotalə 'ndangi męę mbete-ti kı aa njay 'panə: Ta-je lay kı 'ndangi męę mbete ndukun-je-ti lé, dow kı rá-rá kı təl rō-é go-ti lay uwə njarara al lé, ndol tō do-é-ti. ¹¹ Adi tō ndaa-ti rəsi kı Lubə or ta do dow-ti kı takul təl rō go ndukun-je-ti al, kđo 'ndangi męę mbete-ti kı aa njay 'panə: Dow kı njururu à kisi kəm kı takul kadmęę.‡ ¹² Kđotalə kadmęę-je kı ndukun ow nati al; ngà ndukun panə: Dow kı təl rō-é go ndukun-je-ti rəmə, à kisi kəm kı takul ndukun.§

¹³ Kristi gangi do-ji or ndol læ ndukun do-ji-ti ə ę bá adi ndol kı tō kđo-ji nəy do-é-ti - kđotalə 'ndangi męę mbete-ti kı aa njay 'panə: Dow kı rá-rá kı 'bə-é kagi-ti lé, to dow kı ndol tō do-é-ti* - ¹⁴ Gin-é kin bá tərndi kı sobi do Abrakam lé, dow-je kı 'to jipi-je al d'ingə-né kı takul Jeju Kristi rəm, bá jəi kərə Ndil kı aa njay kı Lubə un mindi-é kđo kadi n'adi-ji lé j'ingəi-né kı takul kadmęę tō.

¹⁵ Ngankə-m-je kı njəkadmęę, m'a kun né kı dow-je d'isi 'ra kđo pa-né ta kadi-si ooi: Dow bəy ə, kinə ndangi mbete néndubə kı gangi-é kı tuwə ra-né lé, dow kı rangi à bujuru kogi al rəm, bá dow à təl ra rangi al rəm. ¹⁶ Ə Lubə un mindi-é adi Abrakam-je kı ngonka-é. Adi to ta kı sobi do dow káre-rə ə ngonka-é lé to Kristi. 'Ndangi męę mbete-ti kı aa njay lé, 'panə: Nganka-é-je al, adi to ta kı sobi do dow-je nə al.† ¹⁷ Ooi ta kı m'ndigi pa ban: Mbete néndubə kı Lubə ra kı gangi-é kı tuwə ra-né kinlé, ndukun kı bal buso kı kormutə go-ti bəy bá ree lé, à kasi bujuru kogi kđo kadi kunmindi læ Lubə təl tō kogi kare al. - ¹⁸ †Kđotalə, kinə dow à kingə néndubə kı takul təl rō go ndukun-ti rəmə, lé à tō kı takul kunmindi al ngá. Ə to takul kunmindi lé bá Lubə ra-né maji kı Abrakam tin.

¹⁹ Ə kinə tō bə rəmə ndukun tō kđo ri wa? Ndukun ree go-ti, kđo kadi kaldota-je tō-né ndaa-ti rəsi, sar ya kadi ngonka Abrakam kı Lubə un mindi-é adi-é lé ree-né; malayka-je d'adi dow-je 'gə ndukun lé, kı takul njətaa ta kadi dow-je. ²⁰ Ə dow-je joo bá dow à taa ta ta ę kı káre-ti kadi madi-é, ngà kunmindi lé, Lubə ya kı kár-é do-ti.

²¹ Ndukun lé, se oši ta kunmindi læ Lubə wa? Bə al! Kinə ndukun to kı kadi kđo kadi dow-je d'isi-né kəm rəmə, lé ta kı kor do-ti à ree kı takul ndukun ya tōgrō-ti. ²² Ngà mbete kı aa njay panə: Dow-je lay ya majal ę bə do-dé-ti, kđo kadi né kı Lubə un mindi-é kadi n'adi njəkadmęę-je lé, ę adi kı takul kadmęę Jeju Kristi.

²³ Kete bəy bá kadi kadmęę ree lé, ndukun uwo-ji dangay-ti ngəbi-né dəkaglo kı kadmęę à tōji-né rō-é ndaa-ti rəsi. ²⁴ Bə ya tō ə ndukun lé, to njəkındə kəm-é go-ji-ti kđo kor nų-ji sar kadi Kristi ree-né, kđo kadi ta or-né do-ji-ti kı takul kadmęę. ²⁵ Loki dəkaglo kadmęę ree lé, jəi j'isi gin tōgi-ti læ njəkındə kəm-é go-ji-ti kinlé al ngá. ²⁶ Kđotalə səi lay ya 'toi ngan læ Lubə kı takul kadi kı adi męę-si Jeju Kristi; ²⁷ adi səi lay kı 'ra-si batəm kđo nam kı 'nami kadi Kristi-ti lé, panjiyə Kristi ya bikti tō rō-si-ti. ²⁸ Səi lay ya 'toi dow-je kı káre-rə kı takul nam kadi Jeju Kristi-ti, adi to jipi əse to jipi al kərə to né kı ngay al rəm, bá to bə əse to bə al kərə to né kı ngay al rəm, bá to dené əse to dingəm kərə to

† 3:6 3:6 Röm 4:3 * 3:6 3:6 Kgn 15:6 † 3:7 3:7 Röm 4:16 † 3:8 3:8 Kgn 12:3 ‡ 3:11 3:11 Aba 2:4 § 3:12 3:12 Mbl 18:5 * 3:13 3:13 Det 21:23 † 3:16 3:16 Kgn 12:7 † 3:18 3:18 Röm 4:14

né kí ngay al rəm. ²⁹ †Ə to kí 'toi dow-je læ Kristi ya kin rəmə, 'toi nganka Abrakam to, adi néndubə kí Lubə un mindi-é kđo kadi n'adi-é lé, səi a kingəi to.

4

¹ Ə ta kí m'ow pa ban: Ngon kí à to njénéndubə lé, ɛ ya to 'ba né-je lay, ngà loki do-é nøy bøy lé, né kí tò gay rə-é-ti kə bə goto. ² Ngə ɛ isi gin tógi-ti læ njékində kəm-dé go-é-ti, kə njékoo go né-je-ti liə sar kadi dəkaglo kə bəbi-é oji lé asi-né. ³ Jəi kàrè, loki ndoki j'toi kí ngan-je bə bøy lé, j'rai bə læ né-je kí kəgi kare bə kí dənangi-ti; ⁴ ngà loki dəkaglo asi lé, Lubə ulə Ngon-é, adi dené oji-é, ə ɛ kàrè ulə do-é gin tógi-ti læ ndukun. ⁵ †Bə kadi taa-né dow-je kí d'isi gin tógi-ti læ ndukun ilə-dé taá, kđo kadi j'təli ngan læ Lubə. ⁶ Kđotalə to kí j'toi ngan læ Lubə lé bá, ɛ ulə-né Ndil Ngon-é adi isi mɛɛ-ji-ti, adi isi ndangi do-é panə: Aba! Bobi-m! ⁷ Bəba i 'to bə al ngá, ngà i 'to ngon kí koji kəy; ə kinə i 'to ngon kí koji kəy rəmə, i 'to njénéndubə kə takul Lubə to.

Ta ɔ mɛɛ Pol kđo njékəwnə-je kí dənangi Galati

⁸ Low ndókí lé, səi 'gəi Lubə al, 'rai bə læ magi-je kí 'to lubə-je kí togro-ti al. ⁹ Ngə bone bə kí səi 'gəi Lubə, əse kí Lubə gə-si maji ngá kinlé, ra ban bøy bá 'ndigi kəsi naki-naki təli kuləi rə-si mɛɛ né-je-ti kí tógi-dé goto, kí to ngan né-je kí mɛɛ wəy kare kin, kđo kadi 'rai bə læ-dé gogi bøy wa? ¹⁰ Isi indəi kəm-si go ndo-je-ti, kə go nøy-je-ti, kə dəkaglo-je-ti, kə bal-je-ti al ban! ¹¹ 'Rai adi m'bal m'panə kə kí m'ingə kđo ta læ-si kinlé à kə tò kəgi kare.

¹² Ngankə-m-je kí njékadmɛɛ, kəgri ya, 'titi-nə sə-m titi kí mə m'titi-né-nə sə-si kin bə. ¹³ Né kí maji al kəre ya kàrè səi 'rai sə-m al. 'Gəi maji kí ndókí mɔy bá to kəm rəbi kí dəsəy kí m'ilə-né mbə Poyta kí Maji dan-si-ti. ¹⁴ Məti kí rə-m-ti kí ingəi kə-é kin kàrè, səi 'nədi-mi al rəm, bá m'to nɛ kəm-si-ti al rəm; ngə kuwə bá səi uwəi-mi rə-si-ti toki malayka læ Lubə bə, toki Jeju Kristi bə. ¹⁵ Ə rənəl kí ndókí 'rai nə lé tò rá ngá wa? Kđotalə m'pa ta læ-si m'panə: Kinə lé to né kí a kasi rai rəmə lé, kəm-si ya kàrè ndókí a tərí kadi-mi. ¹⁶ Ngə m'təl njəba læ-si kđo ta kí togro-ti kí m'idə-si lé to bøy wa? ¹⁷ Njékadi rə-dé ngə njim rə-si-ti kinlé, to rə ngə njim kí maji al; dɛ 'ndigi kə-r-si rə-ji-ti kəgi, kđo kadi rə-si təl ngə njim rə-dé dɛ-ti. ¹⁸ To né kí maji kadi rə dow ngə njim lo ra maji-ti kə dəkaglo-je lay, bə kadi m'isi dan-si-ti ya par tá al. ¹⁹ Ngan-m-je, m'təl m'isi m'ingə kə gogi kđo ta læ-si titi ndo kí ra dené kin bə, sar kadi ta læ Kristi rusi-né mɛɛ-si. ²⁰ Kí ngosnə-ti kinlé, m'ndigi kadi mə ya m'a rə-si-ti nɔɔ bá m'a koo gangi ndi-m kí m'a pa-né sə-si ta bøy, kđotalə ta kí də-si-ti lé ubə ta-m gususu. ²¹ Səi kí 'ndigi kuləi də-si gin ndukun-ti lé, idəi-mi adi m'oo. Ta kí mbete ndukun pa lé, ooi al wa? ²² Kđo 'ndangi 'panə: Abrakam oji ngan-je kí dingəm joo; ɛ kí kàre kə-é to bə, ə ɛ kí kàre kə-é to bə al to. ²³ Ngə ngon kí kə-é to bə lé, d'oji-é titi kí dow-je d'oji-né-nə kin ya, ngə ngon kí kə-é to bə al lé, d'oji-é koji kí go kunmindi-ti. ²⁴ Ta kinlé to mɛɛ ta: Dené-je kinlé, 'tojí kulənoji kí gin joo. ɛ kí dəsəy toji kulənoji kí 'doo nati də mbal Sinəy-ti; ɛ bá to Agar kí oji bə; ²⁵ Agar lé, toji mbal Sinəy kí dənangi Arabi-ti - ə ɛ toki bəbo Jorijaləm kí bone bə, kđotalə Jorijaləm kə dow-je kí mɛɛ-é-ti 'to bə-je. ²⁶ Ngə Jorijaləm kí taá lé, to bə al, ə ɛ bá toki kə-ji bə.

²⁷ Kđotalə 'ndangi 'panə:

I kí ndókí 'to kují dené,

I kí ndókí oji ngon al lé,

'Ra rənəl! 'Tilə kole,

'Ilə 'ndil rənəl, i kí ndókí 'gə to ndo al.

Kđotalə ngan læ dené kí d'ingə-é kəgi lé,

d'a nə kitə ngan læ dené kí njəngəw.*

²⁸ Ngankə-m-je, səi lé, 'toi ngan-je kí d'oji-si kí go kunmindi-ti, gangi-é kí d'oji-né Isaki' kí go kunmindi-ti kin bə. ²⁹ Ngə titi kí ndókí ngon kí d'oji-é kə gangi-é kí d'oji-né ngan-je ulə-né kəm ɛ kí d'oji-é kə tógi Ndil kí aa njay ndoo kinlé, bone bə kàrè tò bə ya to. ³⁰ Ə 'ndangi mɛɛ mbete-ti kí aa njay 'panə ri wa? 'Ndangi 'panə: 'Tubə bə kin kə ngon-é burə, kđotalə ngon bə à to njénéndubə nati kə ngon læ dené kí to bə al al.† ³¹ Bəba ngankə-m-je, jəi j'toi ngan læ dené kí to bə kin al, ngə j'toi ngan læ dené kí to bə al.

5

Taa kilə taá læ njékadmɛɛ

¹ Kristi taa-ji ilə-ji taá kđo kadi j'toi bə-je al ngá. Ən ə ɛi lo kə-si-ti njangi bə 'təli iləi jugi ra bə mindi-si-ti gogi al ngá. ² Ooi! Mə Pol m'a kidə-si rəsi; kinə adi d'ijə-si ganjangi

† 3:29 3:29 Rəm 4:13 † 4:5 4:5 Rəm 8:15-17 * 4:27 4:27 Eja 54:1 † 4:28 4:28 Isaki to ngon kí Abrakam oji-é kí go kunmindi-ti læ Lubə (Kgn 21:1-3). † 4:30 4:30 Kgn 21:9-10

rəmø, Kristi to né kí kɔgi káre rɔ-si-ti. ³ M'təl m'osi kagi dɔ-ti rangi ya bøy m'panè: Dow kí rá-rá kí sangi kadi d'ijé-é ganjangi rəmø, tò kadi təl rɔ-é go ndukun-je-ti lay to fane. ⁴ Səi kí 'sangi kadi ta ɔr dɔ-si-ti kí takul təl rɔ go ndukun-ti lé, səi ya ɔri rɔ-si kɔgi rɔ Kristi-ti, adi 'goti meɛ ramaji-ti llø. ⁵ Kí sobi dɔ-ji jɛ rəmø, j'isi 'ngəbi kadi ta ɔr dɔ-ji-ti kí takul kadmɛ; ɛ bá to né kí jɛ j'indø meɛ-ji dɔ-ti kadi Ndil kí aa njay ra adi-ji. ⁶ Kdo kí sobi dɔ nam kadi Jeju Kristi-ti lé, kijø ganjangi-je, kí kijø ganjangi al-je kin, to né kí 'ngay al. Ngà kadmɛ kí ra kullø kadi ndignə tò-né kin ya par to né kí tɔgrɔ-ti. ⁷ Ndøkí ɔwi maji-maji ngà to ná bá ree ilø-si kagi ɔgi-si təl rɔ-si go ta-ti kí tɔgrɔ-ti lé to bøy wa? ⁸ Takɔji kinlé, to takɔji kí i rɔ njəba-si-ti lé al. ⁹ †əm kí sɛ bə ya à ra kadi nduji kí lɔy lay ya i. ¹⁰ Mə rəmø, nam kí m'nam kadi 'Babe-ti lé, ra adi meɛ-m nda kay dɔ-si-ti, to kí a tɔɔi kuri rangi al. Ngà dow kí təl dɔ-si kinlé, lé to ná-nə ya kàrè ta-é à kusi dɔ-é-ti. ¹¹ Ə kí sobi dɔ-m mə lé, ngankɔ-m-je kí njékadmɛ, kinø m'isi m'ilø mbɛ kijø ganjangi bøy ngà d'ulø kəm-m ndoo kdo ri wa? Kinø m'ilø mbɛ kijø ganjangi bøy lé, koy Kristi kagdəsi-ti à to jigi tugø dow bøy wa? ¹² Ə dɛ njétəl dɔ-si-je kinlé, kijø ya d'ijø rɔ-dé lé girim 'gangi ə ri ra!

*Ra ndigi lə-ji al, ngà ra ndigi lə Ndil kí aa njay
Rom 8:1-14; 13:12-14*

¹³ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛ, səi lé, 'ba-si 'taa-si d'ilø-si taá. Ngà kɛ bá kadi iløi jirø dɔ taa kilø taá-ti lə-si kin kadi 'rai-né né kí nəl daji rɔ-si kin al, ngà kí takul ndignə rəmø, kadi 'təli ngannjékullø-je lə-nə. ¹⁴ Kdotalə ndukun bikti lay ya to kí 'køw dɔ-é meɛ ta-ti kí káre-rè kin: 'A ndigi dow madi-i toki rɔ-i bə*. ¹⁵ Ə kinø isi 'tɔi-nə, 'gangi-nə bati-bati rəmø, kadi ooi maji; səi a tuji-nə.

¹⁶ Bəba m'a kidø-si rəsi; adi Ndil kí aa njay ɔr nɔ-si rəmø, né-je kí daji rɔ-si ndigi kinlé a rai al. ¹⁷ †Kdotalə né-je kí daji rɔ dow ndigi lé, ɔsi ta né-je kí Ndil kí aa njay ndigi; ə né-je kí Ndil kí aa njay ndigi kàrè, ɔsi ta né-je kí daji rɔ dow ndigi to. Né-je lé d'ɔsi-nə ta ya dorø; bə kdo kadi səi 'rai né kí meɛ-si ndigi al. ¹⁸ Ngà kinø to Ndil kí aa njay bá ɔr nɔ-si rəmø, səi isi gin tógi-ti lə ndukun al. ¹⁹ Né-je kí daji rɔ dow ndigi lé tò ndaa-ti rəsi. Né-é-je lé to kaya kí ra, kí ra né-je kí tò nɛ-nɛ, kí néra kí jugi-jugi, ²⁰ kí pole magi, kí ra kugø, kí koo kəm-nə al, kí gaki-nə, kí kim-nə, kí kəm kí tidi tir-tir dɔ-nə-ti, kí jangi kí nɪ, kí kumə-nə dɔ-nə-ti, kí gangi-nə, ²¹ kí kəmnda, kí ra gɔyibi, kí ra gɔnəkuso, kí ra né-je kí titi-nə kí né-je kí bə kin. Titi kí ndøkí m'pa-né kete lé, m'təl m'pa ya bøy m'panè: Dow-je kí njékisi ká ra né-je-ti kí bə kinlé, d'a to dow-je kí kɔbɛ-ti lə Lubø al. ²² Ngà kandi kullø lə Ndil kí aa njay kí meɛ dow-ti lé to ndigi dow-je, rɔnəl, lapiya, kilø meɛ dɔ madi-é-ti, ramaji, meɛmaji, kaɔndi-ti, sɔl lom-lom, koremeɛ; ²³ ndukun ɔsi ta né-je kí bə kinlé al. ²⁴ Dow-je kí 'to 'lø Jeju Kristi lé, 'bø daji rɔ-dé kagdəsi-ti nati kí bo né-je kí uwə-é bə-ti kí ndəgi bo né-je lə kí majal. ²⁵ J'isi kí dɔ-ji taá kí takul Ndil kí aa njay, ən é j'adi Ndil kí aa njay lé ya to bá ɔr nɔ-ji. ²⁶ Adi j'osi gaji rɔ-ji j'sangi-né ta-nə al rəm, bá j'imí-né-nə al rəm to.

6

*Ta kí sobi dɔ gəti-nə rəm, ra maji rəm
Rom 2:3-11; Əbr 6:10-12*

¹ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛ, kinø dow madi usi meɛ majal-ti bá ooi rəmø, səi kí Ndil kí aa njay isi ɔr nɔ-si lé, 'goli-é ká ta kí sɔl lom-lom iløi-é rəbøə gogi. Ə i ya kàrè, 'oo go rɔ-i maji, né 'a kí kusi meɛ nənə-ti tɔ. ² 'Gəti sə-nə nékoti-je kí ɔy, rəmø to təl ya bá 'təli rɔ-si go ndukun-ti lə Kristi tin. ³ Ə dow kí to né al ya bá oo rɔ-é kí dow kí ngay rəmø, dowbɛ ya kí dɔ-é isi ədi rɔ-é. ⁴ Kadi ná-nə ya tən kullø ra-é kí sobi dɔ-é oo, ə kinø maji rəmø, kadi-é ɔsi-né gaji rɔ-é ta kí 'liø-ti ya, bi kadi ɔji-né rɔ-é rɔ dow-je-ti kí rangi al. ⁵ Kdotalə ná-nə ya à koti né liø kí ɔy kí sobi dɔ-é.

⁶ Dow kí 'ndó-é né rəmø, kadi adi njəndó-é né kinlé, ubø siø maji né-je lə lay.

⁷ Ədi rɔ-si al, kdo dow soki Lubø al. Né kí dow dubi lé, né-é ya dowbɛ à kijø to. ⁸ Dow kí dubi né kí maji al kí nəl daji rɔ-é rəmø, né kí dowbɛ à kijø meɛ né-ti kí nəl daji rɔ-é kinlé, to tuji kí à tuji; ngà dow kí dubi né kí nəl Ndil kí aa njay rəmø, né kí dowbɛ à kijø rɔ Ndil kí aa njay-ti lé, to kiskəm kí sartagangi. ⁹ J'adi dabi ra-ji dɔ maji kí ra-ti al; kdotalə maji kí ra lé kinø j'inøi ta-é al rəmø, ndø kijø ko-ti ə j'a kijøi né-é. ¹⁰ Ən é kəm rəbi ya j'ingəi rəmø, adi j'rai-né maji kí dow-je lay, ə kí boy nə lé, adi j'rai maji kí ngankɔ-ji-je kí njékadmɛ.

*Lo tɔl dɔ ta**Plp 3:2-11*

¹¹ Yɛn, mɔ ya ngá é m'ndàngi né kin kɪ ji-m boy gururu-gururu m'adi-si tin. ¹² Njéndigi ra né kadi d'oo-dé-né kɪ 'ngay-je kɪ sobi dɔ né kɪ tɔ rɔ-dé-ti lé, 'ndigi kuwə-si kadi ijəi ganjangi. 'Ra bè kɔ kadi ta kɪ sobi dɔ koy Kristi dɔ kagdəsi-ti lé dow-je d'ulə-né kəm-dé ndoo kɔ al ya dɔ bè. ¹³ Kdɔtalə dɛ kɪ d'ijə-dé ganjangi kinlé, dɛ ya kàrè 'təl rɔ-dé go ndukun-ti al, ngá dɛ 'ndigi kadi ijəi ganjangi kadi né kɪ tɔ rɔ-si-ti bá to né kɔsi gajɪ rɔ lə-dé. ¹⁴ Kɪ sobi dɔ-m mɔ lé, m'a kɔsi gajɪ rɔ-m kɪ né kɪ rangi ndɔ al; koy lə 'Babə lə-ji Jeju Kristi dɔ kagdəsi ya par é m'a kɔsi-né gajɪ rɔ-m. Kɪ takul Kristi lé m'oo né-je kɪ donangi-ti kɪ né-je kɪ 'bə-dé kagdəsi-ti kɔgi bè ə kɪ rɔ né-je kɪ donangi-ti kàrè, m'nɔy kɪ dow kɪ 'bə-é kagdəsi-ti kɔgi bè tɔ. ¹⁵ Kijə ganjangi to né kɪ 'ngay al rəm, bá kijə ganjangi al kàrè to né kɪ 'ngay al rəm; ngá kadi dow to nékində kɪ sigi bá to né kɪ boy. ¹⁶ Kadi lapiya, kɪ koo kəmtondoo nɔy kɪ dow-je lay kɪ 'təl rɔ-dé go ta-je-ti kɪ m'pa kin rəm, kadi nɔy kɪ Israyel-je* kɪ 'to dow-je lə Lubə rəm tɔ.

¹⁷ Kɪ nè kow kɪ kete kinlé, kadi dow adi-m kɔ al ngá, kɔ ndunə dɔ-je kɪ m'ingə kɔ ta kɪ sobi dɔ Jeju lé, tɔ rɔ-m-ti ngá. ¹⁸ Ngankɔ-m-je kɪ njékadmɛɛ, kadi ramaji lə 'Babə lə-ji Jeju Kristi nɔy sə-si! Amɛn!

---

* **6:16** 6:16 Israyel-je kɪ 'to dow-je lə Lubə kɪ ta lə-dé tɔ nè kinlé dow-je kɪ nɔ-je 'panə to Israyel-je kɪ ngan lə Jakobi ya par; ngá dow-je kɪ dan-ti-je 'panə to dow-je lay kɪ d'adi mɛɛ-dé Jeju Kristi tɔ.

Mbete kí Pol ndàngi adi Epeji-je Ta-je kí do mbete-ti kí Pol ndàngi adi Epeji-je

Pol à kà dangay-ti bebo Ròm-ti je bè bá ndàngi-né mbete kin. Dokaglo-ti kí káre-rè kin ya e ndàngi-né mbete adi njékəwnə-je kí Kolosi-ti rəm, adi Pilemɔ rəm. Pol ndàngi mbete adi Epeji-je kɔ kadi-dé 'gə kí dɛ lé, 'nam kadi Kristi-ti rəm, kadi 'gə né-je kí d'ingə kɔ takul ramaji lə Lubə, ə kadi d'adi panjiyə-dé nəl Lubə.

Kɔ ta-je kí boy-boy ra joo meɛ mbete-ti kin. Kun lo kɔr-é-ti kí 1-3 lé, Pol pa ta kí do né-je-ti kí dow à koo rɔ njékadmɛɛ-ti, kí né-je kí e à kubə maji-é. Kun lo kɔr-é-ti kí 4-6 lé, Pol ulə dingəm meɛ njékadmɛɛ-je-ti kadi kisi kɔ do taá lə-dé ow nati kí maji kí Lubə ra sə-dé kin.

Pol isi bebo Epeji-ti kaglo-je nɔ, ilə mbeɛ Poyta kí Maji-je, ra né-je kí to bəl-bəl-je, ndó né njékadmɛɛ-je (Knj 19). Mbete kinlé, 'panè Pol ulə-né adi njékadmɛɛ-je kí gay-gay nɔ kí donangi Epeji-ti bi adi dɛ kí bebo Epeji-ti ya par al. Mbete kinlé sɔbi do kuti njékəwnə-je kí gin káre-rè par al, ngà pa ta kí sɔbi do panjiyə njékadmɛɛ-je kí Lubə ndigi sar ndo-je-ti kí bone.

Toji rɔ kɔ Lapiya kí ra

¹ †Mɔ Pol, njékəwkulə lə Jeju Kristi kí go meɛ ndigi-ti lə Lubə, bá m'ndàngi mbete kin m'adi-si sɔi njékaa njay-je, njékə do ndi-si-ti meɛ nam-ti kí 'nami kadi Jeju Kristi-ti kí isi [Epeji-ti.]* ² Kadi Bɔbi-ji Lubə dɛ kɔ 'Babe Jeju Kristi d'adi ramaji kɔ lapiya lə-dé nɔy sə-si.

³ Kɔsgaji kɔ do Lubə-ti kí to Bɔbi 'Babe lə-ji Jeju Kristi kí adi-ji né-je lay kí maji kí dɔrɔ-ti kí à ra kɔ ndil-ji, kɔ do nam kí j'nami kadi Jeju Kristi-ti.† ⁴ Lubə mbəti-ji kɔ takul-é kete nɔ kində gin donangi-ti, kɔ do kadi j'toi dow-je kí j'aai njay rəm, bá kadi ta goto do-ji-ti takəm-é-ti rəm tɔ. ⁵ Ndigi kí e ndigi-ji lé bá e uwə-né do-ji kete low nɔ, kadi j'təli-né ngan-é kɔ takul Jeju Kristi. Nəl-é nɔ kadi né kinlé tɔ bè, kɔ do meɛ ndigi liə, ⁶ kadi j'osi-né gaj-é kɔ ramaji liə kí to ramaji kí rifa-é tɔ; maji kinlé e ra sə-ji kɔ takul ngon-é kí to dow kí e ində-é dan kəm-é-ti. ⁷ †Məsi-é bá to kəm rəbi kí Lubə taa-ji-né ilə-ji taá rəm, iɔ-né go majal-je lə-ji kɔgi kí go ramaji-ti liə kí nɔ kin rəm tɔ. ⁸ Maji lé, Lubə ra sə-ji mbing ya adi-ji gosi lay rəm, bá adi-ji négə lay rəm tɔ. ⁹ †E adi j'gə ndigi liə kí ndɔki tɔ lo bɔyɔ-é-ti, adi to kɔjra kí maji kí e ɔji meɛ-é-ti kɔ do ra kɔ takul Kristi ¹⁰ ə kadi n'ra né-é dokaglo-ti kí ta mɔngi lo-ti, adi to ta lə kəw né-je lay kí dɔrɔ-ti kɔ donangi-ti kadi tɔ gin tɔgi-ti lə dow kí 'boy káre-rè kí to Kristi kí Lubə mbəti-é. ¹¹ Kɔ takul-é lé ya to bá Lubə uwə-né do-ji kete low ə ində-ji-né tagay bá adi-ji-né né-je lay kí go kɔjra-ti liə, e kí to Njɛra né-je lay kí meɛndigi liə; ¹² kadi jɔi kí j'indai meɛ-ji do Kristi-ti kete lé, j'osi gaj-é kɔ do rifa liə. ¹³ Lɔki ooi ta kí tɔgrɔ-ti kí to Poyta kí Maji kí à kaji-si lé, sɔi kàrè 'nami kadi-é-ti ya tɔ. Sɔi adi-é meɛ-si ə Lubə adi Ndil kí aa njay kí un mindi-é kɔ do kadi-si lé, isi meɛ-si-ti titi pɔ kí ɔsi-si-né bè. ¹⁴ †E e kin ya to né kí taá mɔki kí toji néndubə lə-ji, ndo taa kilə taá-ti lə dow-je kí Lubə adi 'to 'liə kadi d'osi gaj-é kɔ do rifa liə.

Ta kí Pol pa kɔ Lubə kɔ njékəwnə-je

¹⁵ Gin-é kin bá, mɔ kàrè lɔki m'oo ta lə kadi kí sɔi adi meɛ-si 'Babe Jeju rəm, m'oo ta lə ndigi kí sɔi 'ndigi njékaa njay-je kí rangi lay rəm lé, ¹⁶ m'ra oiyo Lubə taá-taá kɔ do-si rəm, bá meɛ ta-je-ti kí m'isi m'pa siə kàrè m'ilə ri-si dan-ti rəm tɔ. ¹⁷ Kadi Lubə lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi, kí to Bɔbi-ji kí njɛrifa lé adi Ndil-é adi-si gosi rəm, adi kəm-si ijə do-é-ti adi 'gəi-é maji rəm, ¹⁸ kadi adi kəm-si ijə do nékində meɛ do-ti kí e ba-si kɔ do kin rəm, kadi adi kəm-si ijə do néndubə-ti liə kí to né rifa kí nɔ kí à kadi-si nati kɔ njékaa njay-je kí rangi kin rəm, ¹⁹ bá kadi adi kəm-si ijə do tɔgi-ti kí al do lo kí e ra-né sə-ji jɔi njékadmɛɛ-je kin rəm tɔ. Tɔgi kí nɔ kí itə tɔgi-je lay kinlé, ²⁰ e toji lɔki adi Kristi tɔsi-né ndəl ində lo tɛɛ rəm, un-é-né adi-é isi do jikol-é-ti dɔrɔ-ti rəm, ²¹ adi Kristi isi-né do ndil-je-ti kí maji al lay, kɔ do malayka-je-ti lay, kɔ do tɔgi-je-ti lay, kɔ do kɔbɛ-je-ti lay rəm, adi ri-é ba itə dow-je lay kí ri-dé ba kaglo-ti kɔ do tɔgi-ti kɔ do kin rəm; ngà dɛ kin par al, e adi ri-é ba itə dow-je lay kí ri-dé à ba kaglo-ti kí à ree gogi kin rəm tɔ. ²² †Né-je lay kinlé Kristi ya Lubə adi tɔ gin tɔgi-é-ti rəm, bá adi-é to burə do njékəwnə-je lay ²³ kí 'to daji

† 1:1 1:1 Knj 18:19-21; 19:1 * 1:1 1:1 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto meɛ mbete-je-ti kí dosay kí dan-ti-je kí 'ndàngi kɔ ji-dé kɔ ta grɛki. † 1:3 1:3 Ròm 8:15-17,28-30 † 1:7 1:7 Kol 1:14 † 1:22 1:22 Kol 1:18

ro-é kin rəm to. Kristi lé taa lo dan njékəwnə-je-ti pəl-pəl rəm, bá taa lo kí dorə-ti kí donangi-ti nè pəl-pəl rəm to.

2

Kaji kà takul ramaji

Kol 2:12-13; 3:1-3; Tit 3:3-8

¹ † Səi lé, ndəki oyi koy kaldota-je, kà koy majal-je lə-si, ² ndəki isi 'rai bə lə né-je kí donangi-ti nè kin kí to kullə ra 'boy kí njəkow kà tógi dan yól-ti, kí to ndil kí maji al kí njəra kullə meɛ njəmbati təl ro-dé go ta-ti. ³ Jəi lay ya ndəki j'toi kí dan-dé-ti to, adi ndəki j'inhəi ro-ji yaki meɛ né-je-ti kí maji al maji al kí bo-é ra-ji, j'rai né-je kí nəl daji ro-ji, kí né-je kí meɛ-ji ndigi, adi j'toi dow-je kí koji-ji-ti nu ya wongɪ ra Lubə do-ji-ti tifi kí wongɪ ra-é-né do ndəgi dow-je-ti kin bə to.

⁴ Ngə Lubə lé to njəkoo kəmtondoo kí nɔ; ndigi kí ɛ ndigi-ji nɔ kinlé bá ra adi, ⁵ loki jəi j'oyi koy kaldota-je lə-ji ya kərə, ɛ adi j'təli j'isi kəm kɔɔ nam kí j'nami kàdɪ Kristi-ti - Səi lé, aji kí takul ramaji - ⁶ † ɛ adi j'tosi j'ndəli nati kí Kristi rəm, bá adi j'isi dorə-ti nati kí Jeju Kristi, kɔɔ nam kí j'nami kàdɪ-é-ti kin rəm to. ⁷ Bə kɔɔ kadi kaglo-ti kí à ree kinlé, ɛ toji dow-je maji kí al do lo kí ɛ ra sə-ji kí takul meɛmaji liə, kɔɔ nam kí j'nami kàdɪ Jeju Kristi-ti. ⁸ Kdotalə səi aji kí takul ramaji kí kəm rəbi kadmeɛ. Né kinlé j ro-si səi-ti al, ngə to kadkare lə Lubə. ⁹ Né-é kinlé ree kí takul kullə ra-si-je al, adi dow à kində-né kàdɪ-é al. ¹⁰ Kdotalə j'toi kullə ra ji Lubə; ɛ ra-ji kí takul nam kí j'nami kàdɪ Jeju Kristi-ti, kɔɔ kadi j'rai né-je kí maji-maji kí ɛ uwə do-é kete kɔɔ kadi to kullə ra-ji.

Təl kí kàre kà takul Kristi

Əbr 10:19-22

¹¹ Bəba adi meɛ-si ole do né-ti kin: Ndəki lé né kí to ro-si-ti ya toji kí 'toi jipi-je al, adi jipi-je kí 'to dow-je kí d'ijə-dé ganjangi 'ba-si dow-je kí d'ijə-dé ganjangi al. Də lé to ro-dé bá dow-je d'ijə. ¹² Dəgangi-é-ti kinlé, Kristi, dow kí Lubə mbəti-é lé, ndəki səi 'gəi-é al rəm, bá né kí sɔbi do Israyel-je kərə 'goti meɛ-é-ti rəm, kulənoji-je kí Lubə doo nati kí Israyel-je ə un-né mindi-é adi-dé lé kərə 'goti meɛ-é-ti rəm, kisi-si donangi-ti nè kin kərə ndəki nékində meɛ do-ti lə-si goto rəm, bá 'gəi Lubə al rəm to. ¹³ Ngə bone bə kinlé, səi kí ndəki aɪ ngərəngi kí Lubə lé, məsi Kristi ra adi 'reei wur-wur ro Lubə-ti kí takul nam kí 'nami kàdɪ Jeju Kristi-ti. ¹⁴ Kdotalə ɛ bá to gin lapiya kí mbunə-ji-ti; ndəgi bər kí gangi-ji danə təl-ji njəba-je-ti lə-nə lé, Kristi lé bá ree tuji kogi kí takul koy-é ə ra adi gin dow-je kí joo kinlé 'təl-né dow-je kí kàre. ¹⁵ † ɛ bujuru ndukun-je kí kúji ra-é-je lay kɔɔ kadi gin dow-je kí joo kinlé 'təl-né kubru ro kí kàre kí to gin dow-je kí sigi kí lapiya to dan-dé-ti kí takul nam kí 'nam kàdɪ-é-ti. ¹⁶ † Adi to takul koy-é kagdəsi-ti kinlé bá, ɛ bujuru-né ba kí to dan-dé-ti rəm, ulə-dé-né noji nati kí Lubə adi də kí gin joo lay kin ya 'təl-né dow-je kí kàre-rə. ¹⁷ Kristi ree ilə mbə Poyta kí Maji kí sɔbi do lapiya adi-si səi kí ndəki aɪ ngərəngi kí Lubə rəm, bá adi-ji je kí ndəki j'a ngosi kí Lubə rəm to. ¹⁸ Kà takul Kristi lé bá Ndil kí aa njay ra adi jəi kí gin joo lay kin ya j'ingəl kəm rəbi 'reei-né ngosi ro Bobi-ji-ti.

¹⁹ Gin-é kin bá səi 'toi-né mba-je al rəm, bá 'toi-né njəndumə bə-je al rəm ngə, ngə 'toi nyan njébe-je nati kí njékaa njay-je, adi 'toi dow-je lə Lubə. ²⁰ Səi lé, 'toi kí kəy kí d'ində gin-é do njəkowkulə-je-ti, kí do njəpata-je kí ta Lubə-ti ə Jeju Kristi ya to ər kí sul-é-ti. ²¹ Kà takul Kristi lé bá ər isi-né do-nə-ti kà gangi-é berere-berere kɔɔ təl kəy kí aa njay kí to kəy lə 'Bəbə. ²² Səi kərə, kí takul-é lé, 'toi kí kəy kí d'ində kadi to kəy kisi Lubə kí takul Ndil-é to.

3

Lubə adi Pol kullə dan dow-je-ti kí 'to jipi-je al

Kol 1:24-29; 2:1-3; 1Pi 1:10-12

¹ Gin-é kin bá, mɔ Pol kí d'uwə-m dangay-ti kɔɔ ta kí sɔbi do Jeju Kristi lé, m'pa-né ta kí Lubə kɔɔ ta lə-si səi kí 'toi jipi-je al. ² Kɔɔ maji kí Lubə ra sə-m bá adi-m-né kullə kadi m'ra dan-si-ti lé, koo ə səi a kooi ta-é ya. ³ Lubə tɛɛ kí do né kí to lo bɔyɔ-é-ti adi m'gə bá m'ndangi-né ta-é sɛ tɪn. ⁴ † Lókɪ 'ndoi mbete kinlé rəmə, a kasi 'gəi kí né kí sɔbi do Kristi kí to lo bɔyɔ-é-ti lé, kəm-m ijə do-ti ya. ⁵ Né kí to lo bɔyɔ-é-ti kí bone bə Lubə adi Ndil kí aa njay tɛɛ kí do-é adi njəkowkulə-je kí njəpata-je kí ta-é-ti kí d'aa njay 'gə kinlé, ndəki ɛ adi dow-je kí kete 'gə al. ⁶ Né kí ndəki to lo bɔyɔ-é-ti lé ən: Kà kəm rəbi Poyta kí Maji lé, dow-je kí 'to jipi-je al kí 'nam kàdɪ Jeju Kristi-ti lé, Lubə adi-dé né-je kí

maji-maji nati kà jipi-je rəm, adi 'təl dow-je kí káre-rè kà jipi-je rəm, bá adi dɛ kà jipi-je d'ore-nà dɔ kunmindí-ti liə rəm tɔ.

⁷ Poyta kí Maji kinlé, bá Lubə ra sə-m maji, adi-m m'təl ngonnjəkullə-é kà takul tógi liə. ⁸ Mə kí m'to né al dan njékaa njay-je-ti lay kinlé, Lubə ra sə-m maji adi m'to njékilə mbɛ né-je lə Kristi kí maji-é al dɔ lo kin kadi dow-je kí 'to jipi-je al rəm, ⁹ bá adi m'to njəkɔr man dɔ né-je-ti kí ɛ kí to Njəra dɔrə kí donangi bɔyɔ low lə low-je kin rəm tɔ. ¹⁰ Gin-é kin bá kí nɛ kin rəm, kà takul njékəwnə-je lé, njékɔbɛ-je, kà njétógi-je kí dɔrə-ti 'gə-né gosi lə Lubə kí tɔ kà kəy-é kəy-é lo nà kin, ¹¹ kí go kɔjra-ti kí à tɔ sartagangi kí ɛ ɔji kete low bá ɛ ra né-é kà takul nam kí j'nam kàdì 'Babe-ti lə-ji Jeju Kristi ¹² ə nam-ji kàdì-é-ti kà kəm rəbi mɛɛ-ji kí j'adi-é kinlé ra adi mɛɛ-ji nda kəy-kay kadi j'ree-né ngɔsi kí rɔ Lubə-ti. ¹³ Bɛba m'idə-si kadi kɔ-je kí m'isi m'ingə kɔ tɔ lə-si kinlé, adi ɔr tógi-si al. Kɔ-je kinlé, to né ríba lə-si.

Ndigi kí Kristi ndigi dow-je

¹⁴ Gin-é kin bá m'osi-né məkəji-m nangi nɔ Bɔbi-ji-ti, ¹⁵ kí ɛ ya gin dow-je lay kí dɔrə-ti kà kí donangi-ti 'tɛɛ mɛɛ-é-ti, ¹⁶ m'dəji-é kadi ra sə-si kí go ríba-ti liə kí nà kin rəm, kà takul Ndil-é kɔ kadi mɛɛ-si idi-né njiki-njilki rəm, ¹⁷ m'dəji-é kadi adi Kristi ra bɛ mɛɛ-si-ti kà takul kadmɛɛ rəm, kadi adi uləi njirə-si nangi ngə mɛɛ ndigi-ti kí ɛ ndigi-ji, ¹⁸ kɔ kadi səi kà ndəgi njékaa njay-je lay ya asi gəi tati-é, kà ngal-é, kà kù-é kí nangi, kà ngal-é kí taá, ¹⁹ ə a 'gəi-né kí ndigi kí Kristi ndigi-ji kinlé itə nɛgə-je lay; kɔ kadi né-je lay kí rɔ Lubə-ti taa mɛɛ-si pəl-pəl.

²⁰ Ə Lubə kí njəra kullə mɛɛ-ji-ti kà takul tógi-é lé, asi ra né-je kí al dɔ né-je kí j'dəji-é rəm, j'giri rəm. ²¹ Kadi kɔsgaji tɔ kà dɔ-é-ti dan njékəwnə-je-ti kà takul Jeju Kristi rəm, dan dow-je-ti kí low kà kí ngɔsnə ya lay rəm, bá kí dɔ bal-bal rəm tɔ. Amɛn!

4

Kində rɔ nati mɛɛ kadmɛɛ-ti

Kol 3:12-14; Rɔm 12:4-8; 1Kɔ 12:4-31

¹ Bɛba mə Pol kí d'uwə-m dangay-ti kɔ tɔ kí sɔbi dɔ ta lə 'Babe lé, m'ulə dingəm mɛɛ-si-ti kadi adi panjiyə-si ɔw nati kà ba kí Lubə ba-si. ² †Kadi 'toi njəsɔl dɔ-si sɔl kí ɔr njuti rəm, kadi 'sɔli lom-lom rəm, kadi 'toi njékilə mɛɛ-si dɔ madi-é-ti rəm. Isi dɔ-ti kà nà ə 'ndigi-né-nə rəm tɔ. ³ Ra kí Ndil kí aa njay ra adi 'toi dow-je kí káre kinlé, ɛ ya uwəi ngə kà kəm rəbi lapiya kí tɔ dan-si-ti.

⁴ Kdɔtalə j'toi kubru rɔ kí káre-rè,

Ndil kí aa njay ra káre-rè,

bə ya tɔ Lubə ba-si kɔ nékində mɛɛ dɔ-ti kí ra káre-rè;

⁵ 'Babe ra káre-rè,

kadmɛɛ ra káre-rè,

batɛm ra káre-rè,

⁶ Lubə ra káre-rè

ɛ ɛ ya tɔ Bɔbi dow-je lay rəm,

ɔ bɛ dɔ nékində-je-ti lay rəm,

ra kullə dan dow-je-ti lay rəm,

bá isi mɛɛ dow-je-ti lay rəm tɔ.

⁷ Ngə Lubə ra sə-ji maji adi nà-nà dan-ji-ti ya Kristi adi-é kadkare kà gangi-é gangi-é.

⁸ Gin-é kin bá 'ndangi-né mɛɛ mbete-ti kí aa njay 'panè:

ɛ ɔw lo-je-ti kí taá nɔ, kà dow-je kí uwə-dé ta rɔ-ti;

ɛ ləbi dow-je kadkare-je.

⁹ «ɛ ɔw lo-je-ti kí taá nɔ» lé kɔr mɛɛ-é to ri wa?

Kɔr mɛɛ-é to, kete bá kadi ɔw taá lé,

ndɔki ɛ risi ɔw njal gin nangi-ti.

¹⁰ ɛ kí risi nangi lé, to ɛ ya ə ɔw sam dɔrə-ti nɔ,

kɔ kadi taa lo pəl-pəl mɛɛ né-je-ti lay.

¹¹ Kadkare kí ɛ adi lé ɔn:

ɛ adi dɛ kí dan-ti-je 'to njékɔwkulə-je,

ɛ adi dɛ kí nà-je 'to njépata-je kí ta Lubə-ti,

ɛ adi dɛ kí madi-je 'to njékilə mbɛ Poyta kí Maji,

ə adi dɛ kí nà-je 'to njékɔrnɔ-je kà njéndó dow-je né.

¹² ɛ ra bɛ kɔ kadi njékaa njay-je d'asi gaki kadi 'ra kullə kadi dɛ kí 'to kubru rɔ Kristi lé d'ow-né kà kete-kete, ¹³ sar kadi jəi lay ya j'təli-né dow-je kí káre-rè mɛɛ kadmɛɛ-ti rəm, mɛɛ gə Ngon lə Lubə-ti rəm, kadi j'toi dow-je kí j'togi gangi, sar kadi j'asi-né-nə kà

Kristi berere mee panjiyö-é-je-ti, ¹⁴ kdo kadi j'toi ngan-je kí pungum man ow sä-dé yó-je kí nè-je kin al, nè néndó-je lay à kulö-ji yól yó-je kí nè-je, bá kadi j'toi né kadi læ njera né kadi-né dow-je kur-dé-né wale kin al röm, ¹⁵ ngà kadi j'pai ta kí togrö-ti kí ndignä röm, j'a togi mee né-je-ti lay kadi j'titi-né-nä kí Kristi kí to dö kin bè. ¹⁶ †Kí takul-é bá kubru rö lay tò-né ta-nä-ti kí gangi-é gangi-é maji kí takul njirö-je kí gul-je lay kí uwö-é nati ngä ò ngon rö kí rá-rá ra kullö liä adi kubru rö togi-né röm, bá ow-né kí kete-kete kí takul ndignä röm to.

Panjiyö kí low kí panjiyö kí sigi

Kol 3:1-16; Gal 5:10-25

¹⁷ Gin-é kin bá m'idö-si-né ò m'ä-né dö-ti njängi kí ri 'Babe m'panè: Adi panjiyö-si titi-nä kí panjiyö njékadmee al-je kí tagir læ-dé to tagir kí mee wøy kare kin al. ¹⁸ Tagir læ-dé to tagir kí dö mbé-ti, adi 'goto mee kisköm-ti læ Lubö, kdotalö négö al kí meengä læ-dé. ¹⁹ Dë lé 'gö rösol al, adi kaya ya to kullö ra-dé sar adi d'inö rö-dé yaki mee né-je-ti kí tò nge ya käre mee-dé uwö-dé kí ta al.

²⁰ Ngà sõi lé, gangi-é kin bá to ta kí söbi dö Kristi kí 'ndö-si lé al. ²¹ Jeju Kristi lé 'pa ta kí dö-é-ti d'adi ooi röm, bá néndó kí söbi dö-é kí ow go-nä-ti kí ta kí togrö-ti liä käre 'ndö-si, kadi ²² †tusi panjiyö-si kí kete ndoki lé inöi kogi. Ndoki lé, ßo né-je kí maji al maji al tò mee-si-ti, ädi-si kdo tuji-si. ²³ Adi Ndil kí aa njay täl-si adi 'toi dow-je kí sigi mee tagir-je-ti læ-si ²⁴ †ö 'täli dow-je kí sigi kí Lubö ra-dé kí go meendigi-ti liä kdo kadi 'ra né kí njururu kí né kí aa njay kí takul ta kí togrö-ti.

²⁵ Gin-é kin bá 'tusi takädi inöi kogi ò kadi nä-nä idö madi-é ta kí togrö-ti, kdotalö jöi j'toi ngan rö-nä. ²⁶ Kinö wongä ra-si käre, 'rai majal al; adi kadi ur dö wongi-ti læ-si al; ²⁷ këm lo kí ndé bë ya käre inöi adi Sú ilö nja-é-ti al. ²⁸ Dow kí to njëbogi käre, kadi bögi al ngä. Ngà kadi ur rö-é biri ya ra kullö kí ji-é kdo kadi ra-né kí dow-je kí d'ow ndoo né to. ²⁹ Adi ta kí tò nge käre ya käre tge ta-si-ti al; ngà kinö tò kadi 'pai ta röm, kadi to ta kí maji kí à kullö dingöm mee dow-je-ti röm, bá à ra maji kí dow-je kí d'oo röm to. ³⁰ Ndil kí aa njay læ Lubö lé, 'tuji mee-é al; e bá isi mee-si-ti titi pö kí Lubö ösi-si-né kdo ndo kí à taa-si-né kilö-si taä kí tagang-je-ti. ³¹ Né lay kí to meekatä, kí rokati kanäna, kí wongi, kí kilö kol, kí kulö ta ndil-nä-ti, kí né lay kí to meendul ya adi goto dan-si-ti.* ³² †Adi mee-si maji kí nä röm, adi ta ç mee-si kdo-nä röm, inöi go majal læ-nä kogi titi kí Lubö inö-né go majal læ-si kogi kí takul nam kí 'nami kadi Kristi-ti kin bè to.

5

Panjiyö kí lo kí ndögi-ti

1Te 4:1-8; 1Kö 6:9-11

¹ Sõi lé, 'toi ngan læ Lubö, adi e indö-si dan këm-é-ti ön ó 'ndaji kullö ra-é; ² adi ndigi dow-je bá uwö mee-si, titi kí Kristi ndigi-ji-né bá e ya adi-né rö-é Lubö kadkare-ti adi d'ilö mäsi-é nangi kdo ta læ-ji kin bè. Adi to kadkare kí nöl Lubö titi ubi kí öti maji.

³ Kaya-je, kí né-je lay kí tò nge, öse këmkej lé, to né-je kí kadi ta-é ya käre uwö dö-si al. Gangi-é kin bá tuwö njékaa njay-je. ⁴ Ta-je kí tò nge, kí ta mbé-je, kí söki-nä-je lé, to né-je kí tuwö-si al. Ngà né kí tuwö-si lé, to oiyö kí kadi 'rai Lubö. ⁵ Kdo né kí kare 'göi maji ön: Njërakaya röm, njera né-je kí tò nge öse njékëmkej adi to njëpole magi röm lé, d'a goto mee köbe-ti læ Lubö dë kí Kristi. ⁶ Adi dow pa ta-je kí mee wøy kare ädi-si-né al. Kdo to ta læ né-je kí maji al kinlé bá wongi ra-né Lubö dö njëmbati täl rö-dé go ta-ti liä. ⁷ Ön ó kindö ya indöi rö-si nati sä-dé al.

⁸ Kdotalö, ndoki isi lo kí ndul-ti, ngà bone bë 'nami kadi 'Babe-ti adi 'toi dow-je kí isi lo kí ndögi-ti ngä. Befä adi panjiyö-si tuwö panjiyö dow-je kí d'isi lo kí ndögi-ti. ⁹ Kdo panjiyö kí lo kí ndögi-ti lé to meemaji, kí né ra kí njururu, kí ta kí togrö-ti. ¹⁰ Ori këm né-je kadi 'göi né kí nöl 'Babe, ¹¹ ö né-je kí lo kí ndul-ti kí to né-je kí kogi kare kinlé ulöi rö-si dan-ti al, ngà uni kam dö-ti. ¹² Kdotalö né-je kí dow-je kin d'isi 'ra lo böyörö-ti lé, tò rösol mbing ya maji pa ta-é al. ¹³ Ngà né-je lay kinlé loki dow un kam dö-ti röm, lo ndögi dö-ti. ¹⁴ Kdotalö, né kí lo ndögi dö-ti lé, né-é täl to londögi ngä. Gin-é kin bá 'pa-né 'panè:

I njëtöbi, i taä dö bi-ti,

I taä dan dow-je-ti kí d'oy

ö Kristi à kadi lo ndögi dö-i-ti doo.

¹⁵ Befä ooi go panjiyö-si maji. 'Rai né toki mbé-je bë al, ngà 'rai né ra læ dow-je kí këm-dé aa njay. ¹⁶ †Inöi kaglo adi dëö kogi kare al, kdotalö j'isi mee ndo-je-ti kí maji al*.

† 4:16 4:16 Kol 2:19 † 4:22 4:22 Kol 3:9 † 4:24 4:24 Kol 3:10 * 4:31 4:31 Kol 3:8 † 4:32 4:32 Kol 3:13

† 5:16 5:16 Kol 4:5 * 5:16 5:16 Kol 4:5

17 Gin-é kin bá kadi 'toi mbé dow-je al, ngà kadi 'gòi né kí mɛɛ 'Babe ndigi. 18 Adi yibi ra-si al, nè à ra kadi kullə ra-si tò jugi-jugi; ngà adi Ndil kí aa njay bá taa lo mɛɛ-si-ti 19 rəmə, oji-nə ta kà pa-je, kà pa kɔsgaji-je, kà pa-je kí gay-gay kí Ndil kí aa njay ində ta-si-ti rəm, bá usi pa-je 'tɔyi-né 'Babe kí mɛɛ-si kí kàre-rè rəm tɔ. 20 Dokaglo-je lay ya, 'rai oiyo Bòbi-ji Lubə kà ri 'Babe lə-ji Jeju Kristi kdo né-je lay.

Ta kí sobi do kisi-nq lə dené kà dingəm

Kol 3:18-4:1; 1Pi 2:18-25; 3:1-7

21 Səi kí 'bəli Kristi lé, uləi do-si gin tɔgi-ti lə-nə. 22 †Səi dené-je, kadi nà-nà dan-si-ti ulə do-é gin tɔgi-ti lə ngobi-é titi kí isi uləi-né do-si gin tɔgi-ti lə 'Babe kin bè. 23 Kdotalə dingəm tɔ do dené titi kí Kristi to-né do njəkəwnə-je kí 'to kubru rɔ-é ə ɛ to Njəkaji-dé kin bè. 24 Titi kí njəkəwnə-je d'ulə-né do-dé gin tɔgi-ti lə Kristi kinlé, kadi nà-nà dan dené-je-ti ulə do-é gin tɔgi-ti lə ngobi-é mɛɛ né-je-ti lay tɔ. 25 †ə səi dingəm-je, 'ndigi ne-si-je titi kí Kristi ndigi-né njəkəwnə-je sar oy-né kdo ta lə-dé kinlé bè. 26 ɛ ra bè togi-dé-né kà man rəm, kà ta lə Lubə rəm, adi d'aa njay ə ində-dé-né tagay adi Lubə; 27 Kdo kadi njəkəwnə-je kinlé d'ə nɔ-n'ɛ-ti titi dené kí ow kà ta ngow ə ra rɔ-é adi ndolé rəm, yoro goto rɔ-é-ti rəm, rɔ-é ungi kulə al rəm, bá né kí maji al ya goto rɔ-é-ti rəm kin bè tɔ. Ə kadi 'to tagay rəm, bá kadi ta madi goto do-dé-ti rəm tɔ. 28 Gangi-é kin ya dingəm à ndigi-né ne-é titi kí ɛ ndigi-né daji rɔ-é kin bè tɔ. Dow kí ndigi ne-é lé, dowbè ndigi daji rɔ-é ya tɔ. 29 Kdotalə dow kí osi rɔ-é kà ta ya goto, gangi dow lé ul rɔ-é, ə tɔsi kəm-é do-ti titi kí Kristi ra-né kà njəkəwnə-je kin bè. 30 Kdotalə jəi j'toi ngan rɔ Kristi. 31 Beba 'ndàngi 'panè: Gin-é kin bá dingəm à kiŋə-né kɔ-é kà bobi-é kdo tiŋə rɔ ne-é-ti ə dɛ joo lay d'a təl to kubru rɔ kí kàre-rè. 32 Ta kí tò lo bɔyɔ-é-ti kinlé to ta kí boy ə mɔ m'idə-si rəsi m'panè: To ta kí sobi do Kristi kí njəkəwnə-je. 33 Ngà kí sobi do-si lé, kadi nà-nà ya ndigi ne-é titi kí ndigi-né daji rɔ-é bè ə kadi dené kí rá-rá kàre ilə kuji do ngobi-é-ti tɔ.

6

Ta kí sobi do ngan-je kà njəkəji-dé-je

1 †Səi ngan-je, uləi do-si gin tɔgi-ti lə njəkəji-si-je [kí gangi-é kí 'Babe ndigi]*, kdotalə ɛ kin bá to né kí njururu. 2 «Təti kagi bobi-i kà kɔ-i» – ɛ kin bá to kí dɔsaj dan ndukun-je-ti kí kunmindi dan go-é – 3 beba 'a kisi maji ə bal-i à nà-né donangi-ti. 4 †Səi bobi ngan-je, 'tuji mɛɛ ngan-si-je al, ngà ooi go-dé ə 'ndoi-dé né, 'rai-dé kadi iləi-dé rəbəə kí gangi-é kí 'Babe ndigi.

Ta kí sobi do bə-je kà 'ba-dé-je

5 †Səi bə-je, 'təli rɔ-si go ta-ti lə dow-je kí 'to 'ba-si-je kà bəl, kà kuji kà kilə, kà mɛɛ kí nda kəy titi kí isi 'təli-né rɔ-si go ta-ti lə Kristi kin bè; 6 'rai bè takəm-dé-ti par al rəm, bá kdo nəl-né dow-je al rəm, ngà 'rai kdo to kí 'toi ngannjəkullə-je lə Kristi kí isi 'rai né kí Lubə ndigi kà mɛɛ-si kí kàre. 7 'Rai kullə adi-dé kà ronəl titi-nə né kí to kullə lə 'Babe bè, bəi titi to kullə lə dow al. 8 Səi 'gəi kí dow kí to bə əse to bə al kàre, 'Babe à kugə do ji-é sobi do maji kí ɛ ra. 9 †Səi 'ba bə-je kàre, 'rai ə-dé bə ya tɔ; adi-dé kɔ al; səi 'gəi kí ɛ kí to 'Ba-si rəm, to 'Ba-dé rəm lé, isi dɔrɔ-ti ə ɛ ɔr kəm dow al.

Néro-je lə njəkadmɛɛ

10 Kadi m'tol-né ta-é lé, uləi njirə-si do 'Babe-ti ə ubəi kul tɔgi-é kí al do tɔgi-je lay kin. 11 'Tuləi néro-je lə Lubə lay rɔ-si-ti, kdo kadi ɔi-né gərərə nɔ Sú-ti kí njətulə-si nati. 12 Kdotalə j'isi 'roi kí dow-je al, ngà j'isi j'roi kí ndil-je kí maji al, kà tɔgi-je, kà njəkəbe kí londul-ti kí donangi-ti nè rəm, bá j'isi j'roi kí ndil-je kí maji al kí dɔrɔ-ti rəm tɔ. 13 Gin-é kin bá kadi ɔyi néro-je lə Lubə lay, kdo kadi ɔi-né gərərə mɛɛ ndo-je-ti kí maji al rəm, bá kadi loki go-é gangi lay kàre ɔi-né dingəm rəm tɔ. 14 Beba ɔi dingəm. Adi ta kí togrɔ-ti nɔy kí ndaa dɔbədi-si bè; adi né ra kí njururu nɔy kí né kon kàdi asgar-je ta né kati-ti bè; 15 rɔ tungə pilingi kdo kilə mbɛ Poyta kí Maji kí sobi do lapiya lé bá adi toki saba nja-si-ti bè; 16 mɛɛ né-je-ti lay ya adi kadmɛɛ toki də lə-si bè. Ningə-je lə Njəmɛndul kí ta-é ɔ pər kinlé, də lé bá à taa do-si-ti. 17 Adi kaji toki jɔgi ngəm do-si bè ə adi Ta lə Lubə kí to kiyəro kí Ndil kí aa njay adi-si lé tò ji-si-ti tɔ. 18 Ndo-je lay ya adi Ndil kí aa njay osi-si adi 'pai ta kà Lubə kà kəm rəbi-je lay ə 'nɔi ta-é-ti 'dəji-é-né né. Beba uwəi rɔ-si ngà, isi kəm do rɔ-si-ti kadi 'pai ta kà Lubə. 'Pai ta kà Lubə kdo njəkəa njay-je lay. 19 'Pai ta kà Lubə kdo ta lə-m tɔ; kdo kadi Ndil-é ində ta ta-m-ti adi m'nda mɛɛ-m kəy m'ilə mbɛ né kí tò lo bɔyɔ-é-ti bá Lubə tɛɛ kà do-é kà takul Poyta kí Maji kin. 20 Poyta kí

† 5:19 5:19 Kol 3:16,17 † 5:22 5:22 Kol 3:18; 1Pi 3:1 † 5:25 5:25 Kol 3:19; 1Pi 3:7 † 6:1 6:1 Kol 3:20 * 6:1 6:1 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsaj kí dan-ti-je kí 'ndàngi kí ji-dé kà ta greki. † 6:4 6:4 Kol 3:21 † 6:5 6:5 Kol 3:22-25 † 6:9 6:9 a Kol 4:1; b Kol 3:25

Maji kinlé bá m̄a m'to takəm Kristi adi m'ilə mbe-é bá m'a-né dangay-ti tin. 'Dəji Lubə kadi m'nda m̄e-m kay m'pa ta-é titi kí tò kadi m'pa-né.

Ta-je kí sɔbi Pol kɔ lapiya-je kɔ ra

²¹ †† Kdo kadi səi kərə 'gəi-né ta kí do kisi-m-ti kɔ né-ti kí m'isi m'ra lé, Tisiki kí to ngonkɔ-m kɔ njəkadm̄e kɔ m'ində-é dan kəm-m-ti kɔ to ngonnjəkullə kɔ njəkə do ndi-é-ti m̄e kullə-ti lə 'Babe ya à kow kor lay kidə-si.† ²² Gín-é kin bá m'ulə-é-né rɔ-si-ti bə, kdo kadi 'gəi-né ta kɔ sɔbi do kisi-ji nɛ kin rəm, bá kadi ow sɔl m̄e-si rəm tɔ. ²³ Kadi Bɔbi-ji Lubə kɔ 'Babe Jeju Kristi d'adi lapiya kɔ ndigi dow-je, kɔ kadm̄e n̄ay kɔ njəkadm̄e-je. ²⁴ Kadi ramaji lə Lubə n̄ay kɔ dow-je lay kɔ 'ndigi 'Babe lə-ji Jeju Kristi ndigi kɔ sɔy-é goto.

Mbete kí Pol ndàngí adi Pilipi-je

Ta-je kí do mbete-ti kí Pol ndàngí adi Pilipi-je

Pol a dangay-ti e to bebo Rom-ti je be, ba e ndangi-ne mbete kin. E e a mee ji njekwobe-je-ti kadi d'a tol-e. Be ya kare to mbete ki pa ta ki sobi do ronel li, ki oiyo ki e ra njekadmeje-je ki bebo Pilipi-ti.

Pol ila mbe Poyta ki Maji bebo Pilipi-ti, donangi Maseduwan-ti donangi Greki-ti kal-e ki ta-ti e inda gin njekawna-je kare lo-e-ti (Knj 16). Ganglo-e-ti kin ya mbunode ki njekadmeje-je ki Pilipi-ti gangi al; adi de d'ule ki la d'adi-e 'ra-ne sia nja na-na mee kulle-ti li ki isi ra adi Lubo. Mee mbete-ti kinle, e ra-de oiyo kdo kadkare ki d'ule-ne Eaproditi d'adi ree-ne adi-e ngosne bay kinle rom, ba e pa ta ki sobi do ndigi ki e ndigi-de mee mbete-ti kinle rom to. Lo kor-e-ti ki 1 le e ra oiyo 'Babe rom, ba pa ta ki sobi do gangi kisi-e rom to. Lo kor-e-ti ki 2 le, e toji nendaji-je ki sobi do soldo e ki boy na le to soldo la Jeju Kristi. Lo kor-e-ti ki 3 le, e pa ta ki sobi do maji la mee ki kindo do Kristi-ti bi do dow-ti al, e lo kor-e-ti ki 4 le, e ula dingam mee njekadmeje-je-ti kadi 'to dow-je ki kare rom, kadi 'ra ronel rom, ba pa ta ki sobi do lapiya la Lubo rom to.

Toji ro ki Lapiya ki ra

¹ Ma Pol, je ki Timote ki j'to ngannjekulle-je la Jeju Kristi j'isi nati ba m'ndangi mbete kin m'adi-si sei njekaa njay ki 'toi njenam kadi Jeju Kristi-ti rom, m'adi-si sei njekindo kam-si go njekawna-je-ti rom, ba madi-si sei njekindo kam-si go ne-ti la njekawna-je ki isi mee bebo Pilipi-ti rom to. ² Kadi Bobi-ji Lubo de ki 'Babe Jeju Kristi d'adi ramaji ki lapiya la-de nay sa-si.

³ Ndo-je lay ki mee-m ole do-si-ti ta-a ya romo m'ra oiyo Lubo la-m. ⁴ Ta-je lay ki m'pa ki Lubo kdo-si lay kinle, ndo-e ndo-e ya m'pa ki ronel, ⁵ kdo kindo ki indoi ro-si ta Poyta-ti ki Maji ndo-ti ki dosay sar tee-ne bone. ⁶ M'go maji ki njekule gin kulle ki maji na mee-si-ti kinle, a ra be-be ya tol ta-e ndo tel-ti la Jeju Kristi.

⁷ Sei le, to to-e kadi m'ow ki tagir-je ki be kin do-si-ti lay, kdotalo m'indoi-si dan kam-m-ti. Kdo maji ki Lubo ra so-m dangay-ti rom, lo pa ta gangi-ne do Poyta ki Maji-ti rom, lo kilo mbe-e-ti ki togi rom kinle, sei lay ya ai so-m mee-e-ti. ⁸ Lubo ga ki sei lay ya m'ndigi-si ko ndigi la Jeju Kristi.

⁹ E ne ki m'doji mee ta-je-ti ki m'isi m'pa ki Lubo le, m'doji kadi ndigna la-si ow ki kete-kete e kadi to ndigna ki 'goi gin-e maji rom, 'goi kori-ne mbunode-je kadi aa njay rom to. ¹⁰ Be kdo kadi asi kadi ooi ne ki maji e 'goi rom, kadi 'toi njera ne ki togro-ti rom, kadi 'toi dow-je ki ta goto do-si-ti ndo tel-ti la Kristi rom, ¹¹ kadi ki takul Jeju Kristi romo 'rai-ne ne ki njururu, kdo kadi dow-je d'osi-ne gaji Lubo rom, 'toy-e-ne rom to.

Ka Pol dangay-ti

¹² Ngankom-je ki njekadmeje, ne ki m'ndigi kadi 'goi on: Ne ki tee do-m-ti le, ra adi Poyta ki Maji ow-ne ki kete. ¹³ Beba mee ndogi-ti la ngar lay rom, ki lo-je lay ya dow-je 'go maji ki to ta ki sobi do ta la Kristi ba m'a-ne dangay-ti. ¹⁴ E njekadmeje-je na ya, ka-m dangay-ti le, ra adi d'uboh kul 'Babe rom, adi-de togi do madi-e-ti bay rom, ba or bel mee-de-ti kogi kadi d'iloh mbe ta la Lubo ki ro tungode rom to. ¹⁵ Togro-ti ya, ta la Kristi le, de ki dan-ti-je 'ndo dow-je ki kim-na, ki jangi, nga de ki na-je 'ra ki tagir ki maji to. ¹⁶ De kinle 'ra ki tagir ndigna e 'go ki kisi-m ne kinle to kdo kadi m'pa ta m'gangi-ne do Poyta ki Maji. ¹⁷ Nga de ki dan-ti-je le, d'ilo mbe ta la Kristi ki tagir kim-na ki jangi mee-de-ti. Tagir-je la-de le aa njay al. De 'gir ki to ko ki rangi ba n'isi n'adi-mi do madi-e-ti do ka-m dangay-ti.

¹⁸ Nga be kare, le to ndangi ba 'ra ose 'ra ne ki togro-ti kare, mbe ta la Kristi ba-ne adi ro-m nel-m e a nel-m ya bay rom to. ¹⁹ Takul ta-je ki isi 'pai ki Lubo rom, ki takul Ndil Jeju Kristi ki isi gati-m kin ya, m'ga-ne ki ne-je kinle a kow so-m ki kaji-ti. ²⁰ Gangi-e ki m'isi m'ngobi-ne ki ro nga rom, ki mee ki kindo do-ti rom kinle, ne ki ro-m a sol-m do-ti ya goto. Nga bone be kinle, mee-m nda kay titi ki kete low, adi le to koy-m ose to kisi-m ki do-m ta-a kare, Kristi le dow-je d'a kosi gaji-e ki takul-m ya.

²¹ Kdotalo ma le, Kristi ba to kisi ki do ta-a la-m, adi m'oo koy ki nekuge doji. ²² Nga kinoh kisi-m ki do-m ta-a ne kinle, maji-e to kdo kulle la-m bay romo, m'go ne ki m'a mboti al. ²³ Mee-m ra joo: 'Bo kadi m'ow m'isi ki Kristi ba ra-m kdo to ne ki maji bore ngay. ²⁴ Nga kdo ta la-si le, kisi-m ki do-m ta-a ne kin maji na bay rom to. ²⁵ M'go maji

mbiri-mbiri kí m'a kisi kà dɔ-m taá ə sɛi lay ya m'a kisi sə-si kɔɔ kɔw ki kete lə-si rəm, b́á kɔ rɔnəl lə-si mɛɛ kadmɛɛ-ti rəm tɔ. ²⁶ Bɛba loki m'a təl kɔw dan-si-ti gɔgi lé, m'a təl gin né kində kàdì lə-si kí n̄a kɔɔ nam kí 'nami kàdì Jeju Kristi-ti.

Kɔ dingəm ta rɔ-ti

²⁷ Kɛ b́a adi panjiyə-si ɔw nati kà Poyta kí Maji lə Kristi, kɔɔ kadi lé, m'ow m'oo-si əse m'isi rangi kàrè rəmə, m'oo poy-si kí ɔl gərərə kà tagir kí kàrè-rè rəm, ɔl dɔ-ji-n̄a-ti lay 'roi kí mɛɛ kí kàrè-rè dɔ kadmɛɛ-ti kí ɔw nati kà Poyta kí Maji rəm tɔ. ²⁸ Adi njéba-je d'ində-si bəl-ti nd̄a al. Gangi-é kin b́a toji tuji lə-dé ndaa-ti rəsi, ngà sɛi rəmə toji kaji lə-si tɔ; to né kí i rɔ Lubə-ti. ²⁹ Kɔɔtalə kí sobi dɔ Kristi lé, Lubə ra sə-si maji kadi adi-é mɛɛ-si kí kadi ya par al, ngà kadi ingəl kɔ kɔɔ ta liə dɔ-ti tɔ. ³⁰ †Bone bə kin sɛi isi roi kɔ rɔ kí m'rɔ m'adi ooi kà kəm-si rəm, b́a m'isi ta-ti b̄əy adi ooi ta-é rəm tɔ.

2

Kində rɔ nati kà soldo

¹ Kinə sɔlmɛɛ tɔ kà takul nam kàdì Kristi-ti rəm, kadi-n̄a ta dingəm tɔ kà takul ndign̄a rəm, kuwə-n̄a lubi-lubi tɔ kà takul Ndil kí aa njay rəm, ta kí ɔ mɛɛ kɔɔ-n̄a tɔ rəm, b́a koo kəmtɔndoo tɔ rəm lé, ² adi tagir lə-si ɔw nati; kɔ ndigi kí kàrè ya 'ndigi-n̄a; adi mɛɛ-si tɔ nati kàrè; indəi rɔ-si nati; 'rai bə kadi rɔnəl lə-m ɔr-né njuti. ³ 'Rai né madi kà jangi əse kɔɔ ríba kí ndangi kare al rəm; ngà kà takul soldo lé, dow-je kí rangi b́a kadi ooi-dé kí dow-je kí 'boy d'itə-si. ⁴ Né-je kí à maji sə-si sɛi ya par b́a kadi kəm-si tɔ go-ti al, ngà kadi n̄a-n̄a dan-si-ti adi kəm-é tɔ go né-je-ti kí à maji kí ndəgi dow-je tɔ bane.

⁵ Tagir kí tɔ mɛɛ Jeju Kristi-ti kin ya, adi tɔ mɛɛ-si-ti tɔ.

⁶ Ɛ kí né kí rɔ-é-ti lay ya toji kadi tɔ Lubə, ngà koo b́a ɛ oo kasi-n̄a lə-dé dɛ kà Lubə kinlé kí né kəw rɔ dɔ-ti al.

⁷ Ɛ mbati ríba liə kà mɛɛndigi liə ya, təl rɔ-é ngonnjékullə-ti,

təl rɔ-é adi tan̄a kà dow-je rəm, dow-je 'gə-é kí ɛ to dow rəm tɔ.

⁸ Kristi sɔl dɔ-é kà mɛɛndigi liə, təl-né rɔ-é go ta-ti sar ya oy-né, ɔw mbing ya oy dɔ kagdəsi-ti.

⁹ Gin-é kin b́a Lubə ɔr-né jikɔl-é kí taá ə adi-é ri kí itə ri-je lay,

¹⁰ kɔɔ kadi dɔrɔ-ti kà dɔnangi-ti, kí gin nangi-ti kin ya, né-je lay 'tosi məkəji-dé nangi kí ri Jeju rəm,

¹¹ b́a kadi nd̄ɔ dow kí rá-rá ya pa ta rəsi ɔsi-né gaji Bobi-ji Lubə panè: Jeju Kristi tɔ 'Babe.

Njəkadmɛɛ tɔ londógi kí dɔnangi-ti

¹² Sɛi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, sɛi lé 'toi njétəl rɔ-si go ta-ti kà ndɔ-je lay, 'rai kullə dɔ kaji-ti lə-si kà bəl rəm, kà dadi rəm; 'rai kɔɔ takəm-m al, ngà bone bə kí m'goto sə-si kin ya kàrè, kadi 'rai kí dɔ madi-é-ti ya b̄əy. ¹³ Kɔɔ Lubə ya b́a ində ndigi ra né mɛɛ-si-ti rəm, b́a ɔsi-si adi 'rai né kí ɔw nati kà kojra liə kí to kojra mɛɛmaji.

¹⁴ Né-je lay ya kadi 'rai kí yunta al rəm, kí najta al rəm, ¹⁵ kɔɔ kadi ta goto dɔ-si-ti rəm, kadi aai njay rəm, kadi 'toi ngan lə Lubə kí ta goto dɔ-si-ti dan dow-je-ti kí njéndəm majal mbul-mbul kí 'to njémɛɛndul-je. Dan-dé-ti lé, sɛi 'ndógi titi pər ngəl-je kí dɔnangi-ti né, ¹⁶ kí takul ta kí sobi dɔ kiskəm kí 'pai. Nɔɔ təl Kristi-ti rəmə, ɛ kin ya b́a à to né ríba lə-m ə à toji kí ngodi lə-m lé, m'ay kɔgi kare al rəm, b́a kɔɔ lə-m kàrè tɔ kɔgi al rəm tɔ. ¹⁷ Ə kinə lé kadi m'toki man nduu kí 'mbəl logugi né-ti, dɔ kadmɛɛ-ti kí adi Lubə kí takul kadmɛɛ lə-si ya kàrè adi-m rɔnəl rəm, b́a m'ra rɔnəl-é nati sə-si lay rəm tɔ*. ¹⁸ Bə ya tɔ, sɛi kàrè adi rɔ-si nəl-si dɔ-ti rəm, b́a 'rai rɔnəl-é nati sə-m rəm tɔ.

Kɔw mba lə Timote rəm, lə Epaproditi rəm

¹⁹ M'ində mɛɛ-m dɔ 'Babe Jeju-ti, kí m'a kullə Timote rɔ-si-ti ngɔsnè, kɔɔ kadi təl ree idə-m poy-si kadi m̄a kàrè mɛɛ-m usi-né nangi tɔ. ²⁰ Kɔɔtalə gangi kisi-si kinlé, Timote lé ya par ə tɔ rɔ-é kí tɔgrɔ-ti, b́i m'ow kà dow kí rangi kí à kore kàdì-m mɛɛ tagir-je-ti kí sobi dɔ-si kin al. ²¹ Kɔɔtalə ndəgi dow-je lay d'ow kà sangi né-je-ti kí sobi dɔ-dé dɛ ya b́i 'sangi 'lə Jeju Kristi al. ²² Ngà Timote lé toji kadi rɔ liə adi 'gəi maji. Ɛ isi mbɔ-m-ti titi

† 1:30 1:30 Knj 16:19-40 * 2:17 2:17 Pol un rɔ-é ɔji-né man nduu kí 'mbəl dɔ né-ti kí d'adi kɔɔ gugi-né né b́a pa-né ta kí dɔ koy-é-ti (Tɛt 29:38-42; Kni 15:1-10; 2Ti 4:6).

kí ngon isi-né mbó bobi-é-ti ð un rɔ-é indø ta kullø-ti nati sə-m kɔ Poyta kí Maji. ²³ Adi kinø ta kí dɔ-m-ti aa njay rəmø, ɛ bá m'oji kullø-é rɔ-si-ti nɔɔ rəm, ²⁴ mə ya kàrè m'adi mɛɛ-m 'Babe kí mə kí dɔ-m m'a kow nɔɔ ngosnè tɔ.

²⁵ Ngà m'oo maji nà kadi m'təl m'ulø Epaproditi kí to ngonkɔ-m kí njèkadmeɛ rəm, madkullø lə-m kí madi rɔ lə-m kí ulø-é rɔ-m-ti kí né-je kí m'ow ndoo-é. ²⁶ Səi lay ya bo koo-si ra-é loti-loti rəm, bá ta mɔy liø kí usi mbi-si-ti kin kàrè adi-é kɔ nà rəm tɔ. ²⁷ Rɔ-é lé to-é nà adi tò ta koy-ti ya, ngà Lubø oo kəmtondoo liø, to kəmtondoo liø ɛ par bá oo tin al, ngà to kəmtondoo lə-m mə tɔ, bè kɔ kadi mɛɛkɔ lə-m ree-né kí dɔ madi-é-ti dɔ madi-é-ti al. ²⁸ M'ulø-é gogi kalangi kɔ kadi ooi-é rəmø rɔ-si nəl-si-né rəm, bá kadi mə kàrè mɛɛkɔ lə-m sɔl-né kɔy rəm tɔ. ²⁹ Uwøi-é kí rɔ-si-ti kí rɔnəl kuwø dow lə 'Babe. Dow-je kí bè kinlé, uni ta-dé. ³⁰ Kɔ to ta lə kullø lə Kristi bá kete ɛ tò-né ta koy-ti rəm, ilø-né rɔ-é kogi taa-né tó-si ta kullø-ti kí tò kadi 'rai adi-mi rəm tin.

3

¹ Kí rangi bøy, səi ngankɔ-m-je kí njèkadmeɛ, 'rai rɔnəl kɔ nam kí 'nami kadi 'Babe-ti. Kɔ ta-je kí kàre kinlé ya kadi m'ndangi m'adi-si bøy kàrè mə m'oo né kàre kí ndoji-m-ti al ɛ kí sobi dɔ-si rəmø, ra-é kí bè kinlé bá à kay ngangi-si kər-kər maji.

Ta kí sobi dɔ njéndó dow-je né-je kí ngɔm

Gal 5:1-6; Ròm 6:3-13; 1Kɔ 9:24-27; 2Pi 1:5-11

² Ooi go rɔ-si rɔ dɛ-ti kí 'toki bisi-je bè kin! Ooi go rɔ-si rɔ njérakullø-je-ti kí 'ra kí mɛɛ kí maji al kin! Ooi go rɔ-si rɔ njéba rɔ-dé dow-je-ti kí d'ijø-dé ganjangi kin! ³ Kɔ dow-je kí d'ijø-dé ganjangi kí tɔgrɔ-ti lé, to jøi kí j'poli Lubø kí takul Ndil-é, to jøi kí rifa lə-ji to nam kadi Jəju Kristi-ti, adi j'indøi mɛɛ-ji dɔ né-ti kí tò rɔ-ji-ti kin al. ⁴ Mə kí dɔ-m kàrè, lé m'a kindø mɛɛ-m dɔ né-ti kí tò rɔ-m-ti tɔ.

Kinø dow-je madi d'oo d'adi 'lø-dé to tó-é kadi d'indø mɛɛ-dé dɔ né-ti kí tò rɔ-dé-ti lé, mə rəmø 'lø-m mə itø-dé bøy. ⁵ †Kɔ d'oji-m m'ra ndø jinəy joo ya d'ijø-m ganjangi, m'to gin ka Israyel, gin koji-ti lə Benjamə, m'to Əbrø kí koji kəy; ⁶ †kí sobi dɔ ndukun ɛ m'to Parisi, kí sobi dɔ rɔ tungø mɛɛ kullø-ti ɛ ndøki m'to njèkulø kəm njèkəwnə-je ndoo, bá kí sobi dɔ né ra kí njururu kàrè ta goto dɔ-m-ti rəm tɔ.

⁷ Ngà né-je kí ndøki m'oo kí né kí 'ngay kinlé, m'təl m'oo kí né kí kogi kare kɔtəlø Kristi. ⁸ Rəm bá gø kí m'gø Jəju Kristi maji kí 'Babe lə-m lé, to né kí maji mbing adi né-je lay ya m'oo kí né kí kogi kare. M'ingø né-je lay kogi kɔ Kristi ɛ né-je lay ya m'oo kí dɔ birbiti bè, kɔ kadi Kristi bá to nékingø-m rəm, ⁹ kadi nam kí m'nam kadi-é-ti kinlé m'nam kí takul né ra kí njururu lə-m kí to təl rɔ go ndukun-ti kin al, ngà kí takul né ra kí njururu kí tò kí takul kadmeɛ Kristi, adi to né ra kí njururu kí i rɔ Lubø-ti, ɛ ulø njirø dɔ kadmeɛ-ti. ¹⁰ Né lay kí uwø mɛɛ-m to kadi m'gø Kristi; kadi m'gø tógi kí ɛ tɔsi-né ndəl indø-né lo tɛɛ rəm, kadi m'ingø-né siø kɔ-je liø rəm, bá kadi m'tanə siø sar kadi m'oy-né gə koy liø, kɔ kadi ¹¹ ta kí rə-ti ya kàrè rəmø, m'tosi ndəl m'indø lə m'tɛɛ tɔ.

Kay ngodi kəm ki kete

¹² To kingø bá m'ingø nédoji lé ngà al rəm, to maji bá m'maji m'or njuti ngà al rəm, ngà m'isi m'ay ngodi lə-m kin kəm-m kí kete, kɔ kadi m'ingø-né nédoji lé, kɔ mə kàrè Jəju Kristi ingø-m adi m'to liø tɔ. ¹³ Ngankɔ-m-je kí njèkadmeɛ, mə kí dɔ-m ya kàrè m'ingø nédoji lé al ya bøy. Ngà m'adi mɛɛ-m oy dɔ né-ti kí go-m-ti gogi ɛ m'adi kəm-m tò kí kete kɔ né kí nɔ-m-ti. Né kàre kí m'ra ɔn: ¹⁴ M'ay ngodi kí lo-ti kí né kí m'indø nɔ-m-ti tò-ti lé, kɔ kadi m'ingø-né nédoji kí sobi dɔ ba kí dɔrə-ti kí Lubø ba-m kɔ nam kí m'nam kadi Jəju Kristi-ti. ¹⁵ Jøi lay ya kí j'toi dow-je kí j'togi gangi lé, adi j'owi kí tagir kí bè kin bane; ɛ kinø né madi tò nɔɔ bá tagir lə-si kí dɔ-ti ɔw nati al kàrè rəmø, né-é kinlé Lubø à tɛɛ kà dɔ-é kadi-si rəm tɔ. ¹⁶ Ngà kɛ bá lo kí j'rei 'tɛɛ-ti ngà kin lé, ri-ri bá ra né kàrè, adi j'owi nati kəm-ji kí kete.

¹⁷ †Ngankɔ-m-je kí njèkadmeɛ, 'ndaji kullø ra-m ɛ adi kəm-si tò kí go dɛ-ti kí panjiyø-dé to gə panjiyø kí ingøi rɔ-ji-ti kin ya. ¹⁸ Kɔtəlø dow-je nà ya panjiyø-dé ɔsi ta kagdəsi lə Kristi. Ta kinlé, taa-taə ya m'idə-si ɛ bone kin ya kàrè m'təl m'pa kí nɔ kəm-m-ti bøy. ¹⁹ Dɛ lé ta təl ta-dé to tuji kogi ya dɔ; nékuso kí mɛɛ-dé-ti ya to lubø lə-dé; né kí ulø rɔsɔl dɔ-dé-ti kin ya bá dɛ d'adi to né rifa lə-dé; tagir-je lə-dé tò kí dɔ né-je-ti kí dɔnangi-ti né ya par. ²⁰ Ngà jøi lé, bə lə-ji to dɔrə-ti adi j'isi j'ngøbi Njèkəji-kí kí 'to 'Babe Jəju Kristi kí à kɔ-ti kɔ ree ²¹ ɛ tógi kí ɛ ɔw-né kɔ təl-né né-je lay gin tógi-é-ti kin ya à mbəl-né rɔ-ji kí dangi-ti kin kadi tanə kí rɔ-é kí to rɔ njèrifa kin tɔ.

4

¹ Gin-é kin bá sɛi ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ kí m'indɔ-si dan kɛm-m-ti, sɛi kí ɓo tɛl koo-si ra-m, sɛi kí 'toi gin rɔnɛl lɛ-m kí nédɔji lɛ-m, ɔi-né gɛrɛrɛ bɛ ya kàdì 'Babe-ti, sɛi kí m'indɔ-si dan kɛm-m-ti.

Ndɔji-je kí ta dingɛm-je kí gay-gay

² M'ra ndoo ta Ebodi-ti kí ta Sɛntisi-ti kadi d'ow kí tagir kí káre kɔo nam kí 'nam kàdì 'Babe-ti. ³ Ɔ i, madkullɔ lɛ-m kí njɛra né kí tɔgrɔ-ti, kɔgri ya, m'dɔji-i kadi 'ra sɛ-dé adi mindi-dé usi go-nɔ-ti. Kɔo 'to dené-je kí njékɔ dɔ-ji-m-ti ta rɔ-ti kí sɔbi dɔ Poyta kí Maji, nati kí Klemɔ kí ndɔgi madkullɔ-je lɛ-m kí ri-dé tò mɛɛ mbete* kiskɛm-ti tɔ.

⁴ Ndɔ-je lay ya adi rɔ-si nɛl-si kɔo nam kí 'nami kàdì 'Babe-ti kin. M'tɛl m'pa ya ɓɔy, adi rɔ-si nɛl-si. ⁵ Kadi dow-je lay ya 'gɛ sɔl lom lɛ-si. 'Babe ɔ ngɔsi. ⁶ Adi mɛɛ-si ɔ kókákó kɔo né madi al. Ngà mɛɛ né-je-ti lay ya 'pai ta kí Lubɔ, 'nɔi ta-é-ti, 'rai-é oiyo, bá indɔi nédɔji-je lɛ-si nɔ-é-ti. ⁷ Rɛmɔ lapiya lɛ Lubɔ kí to lapiya kí itɔ négɔ-je lay kinlé à kay ngangɔ né-je kí mɛɛ-si ndigi, kí tagir-je lɛ-si kɔo nam kí 'nami kàdì Jɛju Kristi-ti.

⁸ Bɛba sɛi ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, kadi né lay kí to né kí tɔgrɔ-ti, kí né kí asi piti, kí né kí njururu, kí né kí aa njay, kí né kí dow à pa ta kí maji dɔ-ti, kí né kí tuwɛ ndigi dɔ-ti, kí né kí maji rɛti-rɛti, kí né kí asi gaki kadi dow piti kinlé bá to né-je kí tò tagir-je-ti lɛ-si. ⁹ Né kí m'ndɔ-si, né kí ingɔi rɔ-m-ti, kí ta kí ooi ta-m-ti, né kí m'ra m'adi ooi lé, 'rai-né kullɔ. Rɛmɔ lapiya lɛ Lubɔ à nɔy sɛ-si.

Ta kí sɔbi dɔ oiyo kí Pol ra

¹⁰ Loki m'oo kandi kilɔ kí ilɔi ká-m-ti ɓɔy kinlé, m'ingɔ rɔnɛl nɔ mɛɛ nam-ti kí m'nam kàdì 'Babe-ti. Sɛi lé ɓo kilɔ ká-m-ti ra-si ya, ngà lo-é bá ingɔi al. ¹¹ To ndoo né bá ra-m bá m'pa-né ta kinlé bɛ tin al. Kɔo mɔ m'ndó kisi kí mɛɛ kusi nangɔ mɛɛ né-je-ti lay. ¹² M'gɔ kisi dan ndoo-ti rɛm, m'gɔ kisi dan maji-ti mburuki-mburuki rɛm. Mɛɛ né-je-ti lay, kí lo-je lay ya m'ndó adi lé m'ndan kàrɛ mɔ kisi rɛm, ɓo ra-m kàrɛ m'a kisi rɛm, dan maji-ti kí mburuki-mburuki kàrɛ m'a kisi rɛm, bá dan ndoo-ti kàrɛ m'a kisi rɛm tɔ. ¹³ Né lay ya m'asi ra kí takul njékadi-m tɔgi.

¹⁴ Bɛ ya kàrɛ, maji kí maji kɔo kɔ-je lɛ-m lé sɛi ɔi sɛ-m mɛɛ-é-ti. ¹⁵ Loki m'ingɔ dɔnangɔ Masɛduwan, dɔkaglo-ti kí kilɔ mɛɛ Poyta kí Maji tum-né gin-é dan-si-ti kinlé, sɛi kí ɓɛbo Pilipi-ti rɛmɔ 'gɔi kí njékɔwnɔ-je kí rangɔ kí jɛ sɛ-dé-je j'ulɔ ji-ji j'adi-nɔ mɛɛ né-ti kí kadi rɛm, mɛɛ né-ti kí kingɔ rɛm ya 'goto. To sɛi ya kí kár-si ɔ 'rai né-é kinlé. ¹⁶ ††Loki m'isi mɛɛ ɓɛbo Tesaloniki-ti ɓɔy ya sɛi ulɔi kí né adi-mi nja joo, kɔo kadi m'ra-né né-je kí ndoo-é ra-m. ¹⁷ To kadkare kí ji-si-ti bá m'isi m'sangi bá m'pa-né ta kinlé bɛ kɔo al. Kullɔ-je kí 'rai 'rai lé bá m'isi m'sangi kadi ingɔi man-é dɔ-ti mburuki-mburuki. ¹⁸ Né-je lay ya m'ingɔ adi m'isi dan maji-ti mburuki-mburuki. Loki m'ingɔ né-je kí ulɔi-né Epaproditi lé, m'isi ɔirɔ-ti kí mbaa sɔ. Né-je kinlé titi ubi kí ɔti maji kí to néguɔi né kí Lubɔ ndigi rɛm, nɔl-é rɛm kin bɛ. ¹⁹ Ɔ né-je lay kí owi ndoo-é lé, Lubɔ lɛ-m kí to njɛnékingɔ kí rifa-é tò kin ya à kadi-si kɔo nam kí 'nami kàdì Jɛju Kristi-ti. ²⁰ Rifa to 'lɔ Bobi-ji Lubɔ ya kí dɔ ɓal-ɓal. Amɛn!

Lapiya kí ra

²¹ 'Rai lapiya njɛnam kàdì Jɛju Kristi-ti kí 'to njékɔaa njay-je lay adi-mi. ²² Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ kí d'isi sɛ-m nɛ 'ra-si lapiya tɔ. Njékɔaa njay-je lay ya 'ra-si lapiya ɔ kí boy nɔ to dɛ kí mɛɛ kɔy-ti lɔ Sejar, ngar kí boy. ²³ Kadi ramaji lɔ 'Babe Jɛju Kristi nɔy sɛ-si.

* 4:3 4:3 Mbete kiskɛm lé to mbete kí rɔ Lubɔ-ti kí ri dow-je kí d'adi mɛɛ-dé Lubɔ tɔ-ti (Ntd 3:5). † 4:16 4:16 Knj 17:1 † 4:16 4:16 2Kɔ 11:9

Mbete kí Pol ndàngí adi Kolosi-je

Ta-je kí do mbete-ti kí Pol ndàngí adi Kolosi-je

Pol a dangay-ti, ə à to bebo Ròm-ti je bè, bá e ndàngí-né mbete kin. E ndàngí mbete kinlé adi njékadmee-je kí bebo Kolosi-ti ə idə-dé kadi d'ulə-né d'adi njékadmee-je kí bebo Laodise-ti kí to bebo kí to mbó-dé-ti kin to. Pol ndàngí mbete kinlé kdo rə-né kí néndó kí ngom kí isi ɔ̀ be do njékadmee-je-ti kinlé, adi to néndó kí njirə-é tò do nékofe-je-ti lə jipi-je, kà do tagir-je-ti lə grəki-je. Je j'gə né-je kí mee néndó-ti kinlé kàre-kàre lay al, ngà né kí boy nà lé, loki Pol isi rə kà néndó kinlé, e ndàngí mbete kin tóy-né Jeju Kristi rəm, toji-né kí kulə do gin tógi Kristi-ti to né kí maji.

Ki lo kor-é-ti kí 1-2 lé, Pol toji kí Kristi itə né-je lay rəm, taa njékadmee-je ilə-dé taa rəm. Beba Pol toji njéndó mbete-je liə né kí to tó-é al kí tò mee néndó-ti kí isi ɔ̀ be do-dé kinlé. Ki lo kor-é-ti kí 3-4 lé, Pol ulə dingəm mee njéndó mbete-je-ti liə kadi panjiyə-dé ow nati kí ta-je kí togrə-ti kí sobi do Kristi, dow kí Lubə mbəti-é. Kdo Kristi oy kdo ta lə-dé, adi de d'a kiñə panjiyə-dé kí loñ kogi; ə Kristi tosi ndəl ində lo tte, adi de d'a kisi kəm kà takul-é rəm, kà kdo ta liə rəm.

Pol lé, e ya kà do-é ow oo bebo Kolosi al. Domaji ə à to Epaprasí kí ində gin njékəwnə-je kí Kolosi kin bá or poy gangi kisi-dé adi Pol. Toki né kí Pol ndàngí mbete kin dokaglo-ti kí kàre-rə kí e ndàngí-né mbete lə Epeji-je, kà 'lə Pilemɔ́ bá ulə-né Tisiki bá Onejim dan-é-né kin bè (4:7-9).

Lapiya kà oiyo kí ra-nə

Epe 1:15-19; Plp 1:3-6; 1Te 1:2-4

¹ Mə Pol kí m'to njəkowkulə lə Jeju Kristi kà meendigi lə Lubə, je kà Timote kí to ngonkɔ́-ji kí njékadmee j'isi nati bá m'ndàngí mbete kin, ² m'adi-si səi ngankɔ́-ji-je kí isi bebo Kolosi-ti kí 'toi njékaa njay-je, kí njéka do ndi-si-ti mee nam-ti kí 'nami kadi Kristi-ti. Kadi ramaji kà lapiya lə Bəbi-ji Lubə nəy sə-si. ³ Ndo-je lay ya j'pa ta kà Lubə kí Bəbi 'Babe lə-ji Jeju Kristi kdo ta lə-si ə j'ra-é-né oiyo. ⁴ Kdo j'oo poy kadi kí adi mee-si Jeju Kristi rəm, ndigi kí 'ndigi njékaa njay-je lay rəm. ⁵ Səi 'rai bè kdo nékində mee do-ti kí tò ngəbi-si dorə-ti, kí səi 'gəi kete kà takul ta kí togrə-ti kí to Poyta kí Maji kin. ⁶ Poyta kí Maji kí tte rə-si-ti kinlé, lo lay kí donangi-ti nə kí tte-ti lé kandi-é tò rəm, ow kí kete-kete rəm; be ya to ə tò-né rə-si-ti ndo-é-ti nɔ́ kí səi 'taai-né ta-é rəm, 'gəi-né ramaji lə Lubə gə kí togrə-ti, ⁷ †kà takul néndó-je kí ingəi rə madkullə-ti lə-ji Epaprasí kí j'ində-é dan kəm-ji-ti; e to ngonnjekullə lə Kristi ə to njéka do ndi-é-ti kí isi ra kullə dan-si-ti; ⁸ e bá idə-ji ta lə ndigi dow-je kí Ndil kí aa njay adi tò mee-si-ti.

Kasi gaki lə Kristi

Plp 1:9-11

⁹ Gin-é kin bá je kàre, mee ndo-é-ti nɔ́ kí j'oo-né ta lə-si lé, j'inə ta pa ta kà Lubə kdo ta lə-si al. Je 'dəji-é kadi adi Ndil kí aa njay adi-si gosi kà négə kí asi gaki kadi 'gəi-né meendigi liə gə kí togrə-ti. ¹⁰ Kadi panjiyə-si tuwə panjiyə dow-je lə 'Babe ə kadi nəl-é mee né-je-ti lay rəm, kadi kullə-je lay kí maji-maji bá to kandi-si rəm, bá kadi owi kí kete-kete mee gə Lubə-ti rəm to. ¹¹ Kadi 'təli dow-je kí tógi-si tò mee né-je-ti lay kà takul tógi-é kí ríba-é nà kin, kdo kadi mee né-je-ti lay ya uwəi rə-si nga rəm, iləi mee-si do madi-é-ti rəm. ¹² Bəbi-ji Lubə kí adi asi gaki kadi ingəi nékugə doji kí lo kí ndógi-ti nati kà njékaa njay-je lé, kadi 'rai-é oiyo kí rənəl. ¹³ E or-ji gin tógi-ti lə londul* ə ow sə-ji kɔ́be-ti lə Ngon-é kí ində-é dan kəm-é-ti. ¹⁴ †Ngon-é lé bá to njətaa-ji kilə-ji taə rəm, njékiñə go majal-je lə-ji kogi rəm. ¹⁵ E to takəm Lubə kí dow oo-é kí kəm-é al rəm, to ngon doðər dan nékində-je-ti lay rəm. ¹⁶ Kdo kəm rəbi kí rə-é-ti bá Lubə ində-né né-je lay kí dorə-ti kí donangi-ti, né-je kí j'oo kà kəm-ji kà né-je kí j'oo kí kəm-ji al, kalikɔ́be-je, kí kɔ́be-je, kí njékɔ́be-je, kí njétógi-je. Né-je lay ya Lubə ində kí kəm rəbi kí rə-é-ti ə e ində adi-é. ¹⁷ E isi kete nɔ́ né-je-ti lay ə né-je lay tò kà takul-é. ¹⁸ †E to do ə njékəwnə-je 'to kubru rə-é. To kulə gin né rəm, to kí dosəy kí tosi ndəl ində lo tte dan dow-je-ti kí d'oy rəm, kdo kadi e ya to kí dosəy mee né-je-ti lay. ¹⁹ Kdotalə nəl Lubə kadi n'isi mee-é-ti n'taa mee-é pəl-pəl ²⁰ †ə kadi kà takul-é bá n'è Lubə n'ulə-né noji nati kà né-je kí donangi-ti rəm, kà né-je kí dorə-ti rəm, kdo kadi lapiya tò kà takul-é rəm, kà takul məsi-é

† 1:7 1:7 Kol 4:12; Plm 1:23 * 1:13 1:13 Ta kinlé kor mee-é to: E or-ji kogi gin tógi-ti lə Sú kí njékɔ́be lo kí ndul-ti.

† 1:14 1:14 Epe 1:7 † 1:18 1:18 Epe 1:22,23 † 1:20 1:20 Epe 2:16

kí ay do kagdəsi-ti rəm. ²¹ Ə səi kí kete tagir-je lə-si kə kullə ra-si-je kí majal ra adi 'toi mba-je rəm, 'toi njéba-je lə Lubə rəm lé, ²² ngosnə ɛ ulə noji nati sə-si kə takul Ngon-é kí təl rə-é dow-ti ree oy, kdo kadi 'tegi-né nɔ̄-é-ti kə rə-si kí aa njay kí né kí maji al goto-ti rəm, bá kadi ta goto-né do-si-ti rəm tɔ. ²³ Ngə kə bá ɔ̄ njángi do kadmɛɛ-ti ə adi njirə-si ngə nangi, ɔ̄ lo kə-si-ti gərərə kadi dow ɔ̄-si ɔw sə-si say kə nékində mɛɛ do-ti kí ta-é tó mɛɛ Poyta kí Maji-ti kí ooi kin al. Poyta kí Maji kí d'ilə mbɛ-é d'adi dow-je lay dɔnangi-ti nə kinlé bá, mə Pol m'təl ngonnjəkullə-é.

Kullə-je kə rə-je lə Pol

Epe 3:1-13; 1Kə 2:7-13

²⁴ Kí bone bə kinlé, m'ra rənəl kdo kɔ̄-je kí m'ingə kdo ta lə-si ə kɔ̄-je kí kingə kdo Kristi lé, mə m'təl ta ɛ kí sobi do-m kdo ta lə njékəwnə-je kí 'to kubru rə Kristi. ²⁵ Njékəwnə-je lé bá mə m'təl ngonnjəkullə lə-dé. Lubə ində-m kdo kadi m'idə-si ta liə lay tingə. ²⁶ Bəba né kí tó lo ɔ̄ɔy-é-ti kaglo-je-ti lay kí kete, adi dow-je lay kí kete 'gə al lé, ngosnə kin Lubə teɛ kə do-é adi njékaa njay-je liə, ²⁷ kí ɛ ndigi kadi 'gə kí né kí tó lo ɔ̄ɔy-é-ti bá n'teɛ kə do-é dan dow-je-ti kí 'to jipi-je al kinlé, tó né kí rifa-é nɔ̄; né-é kinlé tó kisi kí Kristi isi mɛɛ-si-ti, adi tó rifa kí tó nékində mɛɛ do-ti. ²⁸ Ɛ bá je j'ilə mbɛ ta liə j'ndəji-né dow-je lay rəm, j'ndó-né né dow-je lay rəm kə gosi ya lay, kdo kadi j'adi dow-je lay 'maji d'ɔr njuti mɛɛ nam-ti kí 'nam kadi Kristi-ti. ²⁹ Gin-é kin bá m'ra-né kullə m'ɔ̄ rəgi-rəgi ə m'ro-né kə takul tógi-é kí isi ra kullə mɛɛ-m-ti nɔ̄.

2

Ta ɔ̄ mɛɛ Pol kdo kadmɛɛ lə njékəwnə-je kí Kolosi

¹ Kdo, m'ndigi kadi 'gəi rə kí ngə kí m'isi m'ro kdo ta lə-si rəm, kdo ta lə dɛ kí bebo Laodise-ti rəm, bá kdo ta lə dɛ lay kdi d'oo daji rə-m nja kərə al rəm, ² kdo kadi mɛɛ-dé sol, kadi d'ində rə-dé nati kə takul ndignə ə kadi négə kí tɔgrə-ti asi-dé naki-naki kadi mɛɛ-dé ndakay, kdo kadi 'gə-né né kí Lubə ɔ̄ɔy bá teɛ kə do-é, adi tó Kristi, ³ kí gosi kə négə kí tó né-je kí gati-é nɔ̄ kinlé lay ya toki ɔ̄ɔy rə-é-ti*.

Ndəji kí sobi do njéndó dow-je né-je kí ngəm

⁴ M'idə-si ta-je kin bə kdo kadi dow ədi-si kə ta-je kí nəl-nəl al. ⁵ Kdo lé daji rə-m goto sə-si kərə, mɛɛ-m tó do-si-ti. Ləki m'oo né-je kí isi njiyə kə gangi-é gangi-é dan-si-ti rəm, m'oo poy kuwə rə ngə lə-si mɛɛ kadmɛɛ Kristi-ti rəm lé, rə-m nəl-m. ⁶ Ən ə, titi kí adi-né mɛɛ-si 'Babe Jeju Kristi lé, adi panjiyə-si ɔw nati kə panjiyə-é; ⁷ uləi njirə-si rə-é-ti ə 'tɔgi-né kə kete-kete rəm, ɔ̄ lo kə-si-ti gərərə do nam-ti kí 'nami kadi-é-ti ə ɔ̄i do kadmɛɛ-ti gangi-é-ti kí 'ndó-si-né ə 'rai Lubə oiyə nɔ̄. ⁸ Ooi go rə-si maji kadi dow ədi-si kə négə lə dow-je al rəm, bá takədi-je kí mɛɛ wəy kare kí go néndó-je-ti lə dow-je, kí tó ngan néndó-je kí dɔnangi-ti bi tó néndó-je lə Kristi al kinlé, adi dow ədi-si-né al rəm tɔ. ⁹ Kdotalə Kristi lé, né kí rə Lubə-ti ya tó rə-é-ti biktə lay. ¹⁰ Ə səi lé, nam kí 'nami kadi Kristi-ti kí tó kí 'boy do kɔ̄bɛ-je-ti lay rəm, do tógi-je-ti lay rəm lé, né-je kí rə-é-ti lay ya tó rə-si-ti tɔ. ¹¹ Nam kí 'nami kadi-é-ti lé, d'ijə-si ganjangi kí tó ganjangi kí dow ijə kə ji-é al; adi tó kər né-je lay kí daji rə dow ndigi kin kogi; ɛ bá tó ganjangi lə Kristi lé. ¹² 'Dubi-si nati kə Kristi kə takul batəm, ə nam kí 'nami kadi-é-ti lé, səi 'tosi ndələ nati siə kə takul kadi kí adi mɛɛ-si kí tógi lə Lubə bá adi-é tɔsi ndəl ində lo teɛ dan dow-je-ti kí d'oy kin. ¹³ †Səi lé, ndəkə oyi koy kullə ra-si-je kí maji al rəm, koy kijə kí d'ijə-si ganjangi al rəm, ya Lubə təl-si adi isi kəm nati kə Kristi kə kəm rəbi kinə kí inə go majal-je lə-ji lay kogi; ¹⁴ †mbete kí 'ndəngi 'gəngi-né ta do-ji-ti lé, Lubə bujuru kogi; ɛ bá tó mbete kí njəkor gin kaldəta-je lə-ji; mbete-é kinlé bá Lubə bə-é kagdəsi-ti bujuru-é kogi; ¹⁵ Lubə taa tógi ndil-je kí maji al kə njətógi-je, tətə-dé rə kə takul koy Ngon-é kagdəsi-ti, ulə rəsol do-dé-ti takəm kosi dow-je-ti. ¹⁶ †Ən ə, adi dow gangta do-si-ti kdotalə né kí usoi əse né kí ayi al rəm, bá kdotalə ra nɔ̄y əse nɔ̄y kə ubə sigi al rəm, bá kdotalə ndə taakoo lə jipi-je al rəm. ¹⁷ Né-je lay kinlé tó ndil né-je kí a ree kə ree bəy, ngə ɛ kí tɔgrə-ti lé, tó kí 'lə Kristi. ¹⁸ Adi dow kí njəpole malayka-je ə ra rə-é kə njəsəl do-é taa nédoji ngədi kí ayi kin al. Dow kí bə kinlé, tó dow kí njəkəndə kəm-é go nɔ̄-je-ti; tagir-je liə kí tó tagir lə dow adi-é ində kadi-é kində kə go tagir-ti lə dow-je. ¹⁹ †Dowbɛ-je lé, 'nam kadi Kristi-ti al. Kristi lé tó do, ə njékəwnə-je 'to kuburu rə-é; kə takul-é bá singə-je 'tur-né ta-nə-ti ə njirə-je 'tə-dé-né nati maji kin, ə 'tɔgi tɔgi kí i rə Lubə-ti. ²⁰ Kinə səi oyi kə Kristi nati mɛɛ ngan néndó-je-ti kí dɔnangi-ti nə rəmə, kdo ri bá səi rai titi né kí isi dɔnangi-ti nə bə bəy, adi adi d'ində ndukun-je do-si-ti 'pane: ²¹ †Un al! 'Nə al! †Di rə ji-ti al! ²² Né-je lay kinlé tó kdo kadi kullə ya toki ra-né ə tuji kogi ya al wa? Tó ta kí sobi do ndukun-je, kə néndó lə

* **2:3** 2:3 1Kə 1:24-31 † **2:12** 2:12 Rəm 6:4 † **2:13** 2:13 Epe 2:1-5 † **2:14** 2:14 Epe 2:15 † **2:16** 2:16 Rəm 14:1-6 † **2:19** 2:19 Epe 4:16

dow-je. ²³ Təgro ya, néndó-je kinlé, kinə 'oo maji rəmə, ra rə-é ki gosi bə; kđo tɔji pole Lubə ki męndigi rəm, ki sol dɔ rəm, ki kində dɔ rə-ti rəm, ngə néndó-je kinlé ríba-é goto, tɔ kđo rənəl lə dow ya par.

3

Kiskəm kɔ sigi kɔ Kristi

Plp 3:18-21; 1Jq 3:1-3; EpE 5:3-20; 4:17-21

¹ Beba kinə səi 'tosi 'ndəli nati kɔ Kristi rəmə, 'sangi né-je kɔ taá, lo-ti kɔ Kristi isi-ti dɔ jikəl Lubə-ti. ² 'Giri ta dɔ né-je-ti kɔ taá bi giri ta dɔ né-je-ti kɔ dɔnangi-ti nɛ al. ³ Kđotalə səi 'toi kɔ dow-je kɔ d'oy bə ə kiskəm lə-si toki bɔyɔ nati kɔ Kristi rɔ Lubə-ti. ⁴ Loki Kristi kɔ kiskəm lə-si ta tɛɛ kɔy lé, səi kərə ə tɛɛ siə nati dan ríba-ti tɔ. ⁵ Ən ó né-je kɔ dɔnangi-ti nɛ kɔ to kaya-je, kɔ né ra kɔ tɔ nɛ-je, kɔ bɔ né-je kɔ maji al-je kɔ kay ngodi go-ti-je, kɔ kəmnda kɔ to pole magi-je kinlé, 'tori kɔgi rɔ-si-ti. ⁶ Né-é-je kinlé bá wɔngi lə Lubə isi ree-né dɔ njédɔngə-je-ti. ⁷ Né kin bá to panjiyə-si kɔ kete, loki isi-né dan majal-ti. ⁸ Ngə kɔ ngosnə-ti kinlé, səi kərə, ɔri né-je kinlé kɔgi rɔ-si-ti: adi to wɔngi, kɔ rokati kənaŋə, kɔ męndul, kɔ kulə ta ndil dow-ti, kɔ ta-je kɔ tɔ rɔsol kɔ tɛɛ ta-si-ti.* ⁹ †Səi kɔ 'tori panjiyə kɔ low kɔ kullə ra-é-je kɔgi rɔ-si-ti lé, ədi-nə al. ¹⁰ †Səi 'təli dow-je kɔ sigi kɔ Lubə isi mbəl-si ndə-é ndə-é kadi 'toi takəm-é ɛ kɔ Njərə-si kđo kadi 'gəi-é-né maji. ¹¹ Greki kɔ Jipi goto, dow kɔ d'ijə-é ganjangi kɔ dow kɔ d'ijə-é ganjangi al goto, mba kɔ njəkəmtɛɛ al goto, dow kɔ to bə kɔ bə al goto; ngə Kristi ya to né-je lay rəm, ɔ mɛɛ né-je-ti lay rəm. ¹² †Beba titi kɔ Lubə mbəti-si-né adi-si aai njay rəm, ində-si-né dan kəm-é-ti rəm kinlé, adi ta ɔ mɛɛ-si kđo dow-je rəm, adi ramaji, kɔ soldo, kɔ sol lom-lom, kɔ mɛɛ kɔ kilə dɔ madi-é-ti tɔ rɔ-si-ti tɔ. ¹³ †Isi dɔ-ti kɔ nɔ, 'rai maji kɔ nɔ; kinə dow ɔw kɔ ta kɔ madi-é rəmə, inəi go kɔgi adi-nə, titi kɔ Kristi ra sə-si maji bá inə-né go kɔgi adi-si kin bə tɔ. ¹⁴ Ngə né kɔ boy nɔ lé, adi ndigi dow-je uwə mɛɛ-si. Ndigi dow-je kinlé bá to kulə kɔ à tɔ-si nati kadi 'maji ɔri njuti. ¹⁵ Lapiya lə Kristi, kɔ Lubə bə-si-né kđo kadi 'təli-né daji rɔ kɔ kərə-rə kinlé, kadi ɔ bə mɛɛ-si-ti. 'Rai oiyo Lubə. ¹⁶ †Kadi ta lə Kristi ra bə mɛɛ-si-ti kɔ né-je kɔ maji-maji kɔ titi lay, 'ndoi-nə né ə ndəji-nə kɔ gosi-é gosi-é, kɔ pa-je, kɔ pa kɔsgaji-je, kɔ pa-je kɔ gay-gay kɔ Ndil kɔ aa njay ində ta-si-ti; 'tɔyi Lubə kɔ mɛɛ-si kɔ kərə-rə kɔ pa-je kɔ Ndil kɔ aa njay ində ta-si-ti 'rai-é-né oiyo. ¹⁷ Né-je lay ya kɔ a rai, adi tɔ ta əse kullə kərə rəmə, 'rai kɔ ri 'Babe Jeju ə 'rai-né oiyo Bəbi-ji Lubə kɔ takul-é.

Kisi-nə lə njəkadmɛɛ-je mɛɛ kəy-ti

EpE 5:22-33; 6:1-9; 1Pi 2:18-25; 3:1-7

¹⁸ †Səi dené-je, uləi dɔ-si gin tɔgi-ti lə ngəbi-si-je; ɛ bá to né kɔ tuwə ra nɔ 'Babe-ti. ¹⁹ †Səi dingəm-je, 'ndigi ne-si-je, bi adi rɔ-si ati-si dɔ-dé-ti al. ²⁰ †Səi ngan-je, 'təli rɔ-si go ta-ti lə njəkəji-si-je mɛɛ né-je-ti lay, kđo ɛ bá to né kɔ nəl 'Babe. ²¹ †Səi bəbi ngan-je, 'rai ngan-si-je adi wɔngi ra-dé al, nɛ mɛɛ-dé à tuji. ²² †Səi bə-je, mɛɛ né-je-ti lay ya 'təli rɔ-si go ta-ti lə dow-je kɔ 'to 'bə-si-je. 'Rai bə takəm-dé-ti par al rəm, bá kđo nəl-né dow-je par al rəm, ngə kadi 'rai kɔ męnda kay mɛɛ bəl 'Babe-ti. ²³ Kullə-je lay kɔ isi 'rai lé, 'rai kɔ męnda kay titi kullə lə 'Babe bə bi titi kullə lə dow-je al ²⁴ ə kadi 'gəi kɔ 'Babe à kadi-si nəkugə dɔji kɔ ɛ uwə dɔ-é kđo-si. 'Rai kullə adi Kristi kɔ to 'Babe. ²⁵ †Kđo njərə né kɔ njururu al lé, à tɔti kandi né ra kɔ njururu al liə lé ya tɔ, kđo Lubə lé kɔrkəm dow goto rə-é-ti.

4

¹ †Səi 'bə bə-je, bə-je lə-si lé, 'rai sə-dé né kɔ njururu rəm, 'rai kɔ kɔrkəm-nə al rəm, ə kadi 'gəi kɔ səi ya kərə 'Ba-si isi dɔrə-ti nɔɔ tɔ.

Ndəji-je kɔ lapiya-je

EpE 6:18-20; 5:14-17

² Uwəi rɔ-si ngə mɛɛ ta-ti kɔ pa kɔ Lubə, isi kəm mɛɛ-é-ti ə 'rai-né oiyo Lubə. ³ 'Pai ta kɔ Lubə kđo ta lə-ji tɔ; kadi Lubə tɛɛ tarəbi kilə mbɛ Poyta kɔ Maji nɔ-ji-ti, kđo kadi m'pa ta lə Kristi kɔ to ta kɔ tɔ lo bɔyɔ-é-ti, kɔ ta-é bá d'ilə-m-né sil kinlé ⁴ ə kadi m'pa ta-é aa yəráré titi kɔ tɔ kadi m'pa-né lé ya. ⁵ †Indəi kəmkaa dɔ panjiyə-si-ti kɔ rɔ njəkadmɛɛ al-je-ti. Inəi dɔkaglo adi dəə kɔgi kərə al. ⁶ Kadi ta-je lə-si lay ya to ta-je kɔ maji-maji toki né kɔ kati tɔ-ti bə, kđo kadi dow kɔ rá-rá kɔ dɔji-si ta rəmə, 'gəi lo kiləi-é-ti. ⁷ ††Tisiki

* **3:8** 3:8 EpE 4:31 † **3:9** 3:9 EpE 4:22 † **3:10** 3:10 EpE 4:24 † **3:12** 3:12 EpE 4:2 † **3:13** 3:13 EpE 4:32
 † **3:16** 3:16 EpE 5:19,20 † **3:18** 3:18 EpE 5:22; 1Pi 3:1 † **3:19** 3:19 EpE 5:25; 1Pi 3:7 † **3:20** 3:20 EpE 6:1
 † **3:21** 3:21 EpE 6:4 † **3:22** 3:22 EpE 6:5-8 † **3:25** 3:25 EpE 6:9 † **4:1** 4:1 EpE 6:9 † **4:5** 4:5 EpE 5:16 † **4:7**
 4:7 Knj 20:4; 2Ti 4:12 † **4:7** 4:7 EpE 6:21,22

kí to ngonkɔ-m kí m'ində-é dan kəm-m-ti rəm, to ngonnjèkullə kí tɔgrɔ-ti lə 'Babe rəm, b́á to madkullə lə-m mɛɛ kullə-ti lə 'Babe rəm kin ya à kɔr-si poy né-je lay kí sobi dɔ-m. ⁸ Gin-é kin b́á m'ulə-é-né rɔ-si-ti bè, kɔɔ kadi 'gəi-né ta kí sobi dɔ kisi-ji nè kin rəm, b́á kadi ɔw sɔl mɛɛ-si rəm tɔ. ⁹ †M'ulə-é nati kɔ Onejim kí to njékɔ dɔ ndi-é-ti kí to ngonkɔ-m kí m'ində-é dan kəm-m-ti, ɛ to kí dan-si-ti. Dɛ d'a kɔr-si poy né-je lay kí dɛə nè. ¹⁰ †Aristarki kí to madi dangay lə-m ra-si lapiya, b́á Marki kí to noji Barnabasi ra-si lapiya tɔ. Ɛ lé m'un ndu m'adi-si kɔɔ ta liə ngá; kinə tɛɛ rɔ-si-ti rəmə, uwəi-é rɔ-si-ti maji. ¹¹ Jeju kí 'ba-é Justusi kin ra-si lapiya tɔ. Dan jipi-je-ti kí nè lé, dɛ kin ya par b́á 'ra sə-m kullə kí sobi dɔ kɔɔbɛ lə Lubə, dɛ b́á 'to njésɔl mɛɛ-m-je. ¹² †Eparasi kí to kí dan-si-ti, ra-si lapiya. Ɛ to ngonnjèkullə lə Jeju Kristi, kí inə ta rɔ kɔɔ ta lə-si al, mɛɛ ta-ti kí pa kɔ Lubə, kɔɔ kadi asi gaki rəm, kadi 'gəi-né né kí mɛɛ Lubə ndigi maji ə ɔi-né gərərə. ¹³ M'pa ta kí dɔ-é-ti bè kɔɔ ɛ adi rɔ-é kɔ nɔ kɔɔ ta lə-si rəm, kɔɔ dɛ kí Laodise rəm, b́á kɔɔ dɛ kí Iyerapolisi-ti rəm tɔ. ¹⁴ †Dɔktur Luki kí m'ində-é dan kəm-m-ti ra-si lapiya, b́á Demasi kàrè ra-si lapiya rəm tɔ. ¹⁵ 'Rai lapiya ngankɔ-ji-je kí njékadmɛɛ-je kí d'isi Laodise rəm, b́á 'rai lapiya Nimpa kɔ njékəwnɔ-je kí mɛɛ kəy-ti liə rəm tɔ. ¹⁶ Loki sɔi 'ndói mbete kin dan-si-ti rəmə, 'rai lay kadi toki ndó dan njékəwnɔ-je-ti kí Laodise tɔ, ə sɔi kàrè kadi 'ndói mbete kí à kɔ Laodise ree rɔ-si-ti tɔ. ¹⁷ †Idəi Arsi pi kadi tɔsi kəm-é dɔ kullə-ti kí ingə rɔ 'Babe-ti kin, kɔɔ kadi ra kullə-é maji. ¹⁸ Mɔ Pol ya m'ndangi kɔ ji-m m'panè lapiya lə-si. Adi mɛɛ-si ole dɔ sil-ti lə-m. Kadi ramaji lə Lubə nɔy sə-si!

† 4:9 4:9 Plm 1:10-12 † 4:10 4:10 a Knj 19:29; 27:2; Plm 1:24; b Knj 12:12,25; 13:13; 15:37-39 † 4:12 4:12 Kol 1:7; Plm 1:23 † 4:14 4:14 a 2Ti 4:11; Plm 1:24; b 2Ti 4:10; Plm 1:24 † 4:17 4:17 Plm 1:2

Mbete kí dɔsɔy kí Pol ndàngí adi Tesaloniki-je Ta-je kí dɔ mbete-ti kí dɔsɔy kí Pol ndàngí adi Tesaloniki-je

Pol ndàngí mbete kin kɔɔ kulə-né dingəm mee njékadmee-je-ti kí Tesaloniki rəm, kɔɔ mbusi-né nja-dé rəm. Bebo Tesaloniki lé to bebo kí dɔnangi Maseduwan-ti, kɔɔbe-ti lə dow-je kí Ròm, kəl lo kí taá-ti lə greki-je. Mee Mbete kullə-ti lə njékowkulə-je kí 17:1-10 lé, 'ndàngi-ti kí Pol-je kí madkullə-je liə d'ilə mbe Poyta kí Maji bebo Tesaloniki-ti, 'ndàngi-ti kí jipi-je, kí jipi al-je d'adi mee-dé Jeju Kristi rəm. Go-ti, jipi-je kí d'adi mee-dé Jeju al d'osi ta Pol kɔɔ kullə liə kí e ra kinlé, adi de kí madkullə-je liə 'tee mee bebo-ti ndɔɔ d'ay-nə. Ə go-ti, loki 'ree 'tee bebo Korənti-ti rəmə, mee Pol a kəkəkə kɔɔ njékadi mee-dé sigi kí bebo Tesaloniki-ti, adi ulə Timote ro-dé-ti. Loki Timote təl ow ro Pol-ti gogi lé, idə Pol kí Tesaloniki-je lé, dan kulə-ti kí d'ulə kəm-dé ndoo kin ya kərə, de d'a gərərə dɔ kadmee-ti lə-dé rəm, bá mee ndigi dow-je-ti rəm. Mee Pol usi nangi adi e ndàngi mbete kin adi-dé ra-dé-né oiyo rəm, toji-dé-né ndigi kí e ndigi-dé rəm, bá kɔɔ ndó-dé-né né kí dɔ madi-é-ti rəm.

Ki lo kor-é-ti kí 1-3 lé, Pol gir dɔ kisi-dé-ti kí ndoki de kí Tesaloniki-je d'isi nati kin rəmə, e ra-dé oiyo. Ki lo kor-é-ti kí 4-5 lé, Pol ndó-dé né kí sobi dɔ təl ree lə 'Babe rəm, bá ndó-dé panjiyə kí d'a nəl-né 'Babe rəm.

Toji rɔ kà lapiya kí ra

¹ †Mə Pol, j'isi nati kí Silbe-je* kí Timote bá m'ndàngi mbete kin m'adi-si səi njékəwnə-je kí bebo Tesaloniki-ti kí 'nami kadi Bobi-ji Lubə-ti rəm, 'nami kadi 'Babe Jeju Kristi-ti rəm. Kadi ramaji kí lapiya nɔy sə-si.

Panjiyə njékəwnə-je kí Tesaloniki-ti kí kadmee lə-dé

Plp 1:3-6; Kol 1:3-8

² Je j'ra oiyo Lubə kí ndo-je lay kɔɔ ta lə-si lay rəm, bá mee ta-je-ti kí j'isi j'pa siə kərə j'ilə ri-si dan-ti-dan-ti rəm tɔ. ³ Kullə kadmee lə-si, kí kullə ndigi kí 'ndigi dow-je, kí kində kí indəi mee-si dɔ 'Babe-ti lə-ji Jeju Kristi ya aɔ dɔ-ti njàngi kinlé, mee-ji ole dɔ-ti nɔ Bobi-ji Lubə-ti taá-taá. ⁴ Səi ngankɔ-m-je kí njékadmee lé, 'toi dow-je kí Lubə ində-si dan kəm-é-ti; je j'gə kí e mbəti-si. ⁵ Kɔɔ Poyta kí Maji kí j'ilə mbe-é j'adi-si lé, j'ilə kí ta kí ta-ji-ti par al, ngə j'ilə kí tógi rəm, Ndil kí aa njay ra sə-ji dɔ-ti rəm, bá je j'ilə kí mɛɛnda kay rəm tɔ. Panjiyə-ji kí dan-si-ti kí ndoki ooi kinlé, səi ya kərə 'gəi kí to bə kɔɔ maji lə-si.

⁶ †Səi lé, səi 'ndaji kullə ra-ji rəm, 'ndaji kullə ra 'Babe rəm, kɔɔtalə dan kɔ-je-ti kí nɔ ya kərə Ndil kí aa njay adi-si 'taai ta lə Lubə kí rənəl. ⁷ Beba səi 'təli-né néndaji lə njékadmee-je lay kí dɔnangi Maseduwan-ti kí dɔnangi Akay-ti. ⁸ Kɔɔtalə ta lə 'Babe kí ra kullə dan-si-ti lé, poy-é ow dɔnangi Maseduwan-ti kí dɔnangi Akay-ti; ngə to e kin par al, mee-si kí adi Lubə lé kərə dow-je d'oo poy-é kí lo lay sar adi je j'ow ndoo pa ta-é al rəm ngə. ⁹ Kɔɔtalə dow-je d'or poy kuwə kí uwəi-ji kí ro-si-ti rəm, d'or poy kinə kí inəi magi-je kogi ə 'təli kí ro Lubə-ti kɔɔ kadi 'rai kullə adi Lubə kí tɔgrɔ-ti kí to njékiskəm rəm, ¹⁰ kɔɔ kadi 'ngəbi Ngon-é kí ndoki adi-é tɔsi ndəl ində lo tee, kí a kí dɔrɔ-ti kɔɔ ree, adi to Jeju kí taa-ji ta wɔngi-ti kí a ree lé.

2

Panjiyə Pol dan njékəwnə-je-ti kí Tesaloniki-ti

Knj 20:18-21,31-35; 2Kɔ 6:3-10; 12:12-15

¹ Ngankɔ-m-je kí njékadmee, səi ya kərə 'gəi kí kow-ji ro-si-ti lé, tɔ kogi kare al. ² †Tití kí səi 'gəi-né lé, d'adi-ji kɔɔ kete mee bebo Pilipi-ti bá 'taji-ji rəm; ya ngə je j'ingə tógi ro Lubə-ti lə-ji bá j'ilə-né mbe Poyta kí Maji liə j'adi-si dan ro-je-ti kí nɔ kin. ³ Kɔɔtalə ta lə Lubə kí je j'isi j'ndó dow-je lé, to néndó kí takədi tɔ-ti al rəm, j'ndó kí tagir kí tɔ nɔ al rəm, bá j'ədi-né dow al rəm tɔ. ⁴ Ngə Lubə nɔ-ji oo bá ulə kullə kilə mbe Poyta kí Maji ji-ji-ti, adi je j'pa ta kɔɔ nəl-né dow-je al, ngə j'pa ta kɔɔ nəl-né Lubə kí njəgə mee-ji. ⁵ Tití kí səi gəi-né lé, je j'pa ta j'ədi-né kəm dow nja kərə al rəm, bá nja kərə ya kərə

† 1:1 1:1 Knj 17:1   * 1:1 1:1 Silbe lé ya to Silasi (Knj 15:22; 2Kɔ 1:19; 2Te 1:1)   † 1:6 1:6 Knj 17:5-9   † 2:2 2:2
a Knj 16:19-24; b Knj 17:1-9

j'pa ta kɔo kingə-né né ji dow-ti al rəm; Lubə gə mɛɛ-ji bəti. ⁶ Jɛ j'sangi riba rɔ dow-je-ti al rəm, j'sangi riba rɔ-si-ti al rəm, b́a rɔ dow-je-ti ḱi rangi al rəm tɔ. Lé j'a ra-si ḱi lə njətógi-ti, kɔo tɔ ḱi j'to njékɔwkulə-je lə Kristi, ⁷ ya ngá jɛ j'sol lom-lom dan-si-ti. Titi ḱi kɔ ngan-je tɔsi-né kəm-é dɔ ngan-é-je-ti lé, ⁸ jɛ kàrè ndigi ḱi j'ndigi-si ńa kinlé, j'ndigi kadi Poyta ḱi Maji lə Lubə ya par b́a j'ilə mbɛ-é j'adi-si al, ngá j'ndigi kadi daji rɔ-ji ya kàrè j'ilə kɔgi kɔo ta lə-si, kɔo sɛi 'tɔli dow-je ḱi j'ində-si dan kəm-ji-ti.

⁹ Ngankɔ-m-je ḱi njékadmɛɛ, kullə-je ḱi j'ra, ḱi kɔ-je ḱi j'ingə lé, adi mɛɛ-si ole dɔ-ti. Loki j'isi j'ilə mbɛ Poyta ḱi Maji lə Lubə j'adi-si lé, j'ra kullə ndɔɔ-je ḱi kada-je kɔo kadi j'ɔy dow dan-si-ti al. ¹⁰ Sɛi njékadmɛɛ-je, panjiyə-ji ḱi dan-si-ti lé, aa njay rəm, tɔ njururu rəm, ta ḱi dow à kilə dɔ-ji-ti goto rəm adi sɛi ooi bəti rəm, b́a Lubə kàrè oo bəti rəm tɔ. ¹¹ Né ḱi j'ra ḱi ńa-ńa dan-si-ti titi ḱi Bobi ngan-je ra-né ḱi ngan-é bə kin kàrè, sɛi 'gəi rəm. ¹² Jɛ j'ulə dingəm mɛɛ-si-ti, j'sol mɛɛ-si, b́a j'ndəji-si kadi adi panjiyə-si tuwə panjiyə dow-je ḱi Lubə b́a-dé kɔo kɔbɛ liə rəm, kɔo riba liə rəm tɔ.

¹³ Loki jɛ j'ilə ta lə Lubə mbi-si-ti lé, sɛi 'ndigi dɔ-ti titi ta lə dow al, ngá 'ndigi dɔ-ti ḱi tɔgrɔ-ti ya tɔ ta lə Lubə ḱi isi ra kullə mɛɛ-si sɛi-ti ḱi adi mɛɛ-si. Né kin b́a jɛ j'ra-né oiyo Lubə taá-taá kɔo. ¹⁴ †Kɔotalə sɛi ngankɔ-m-je ḱi njékadmɛɛ lé, sɛi 'ndaji kullə ra njékəwnə-je ḱi gay-gay ḱi 'to njékəwnə-je lə Lubə ḱi 'to njénam kadi Jeju Kristi-ti ḱi d'isi donangi Jude-ti, kɔotalə sɛi ya kàrè ingəi kɔ-ji dow-je-ti ḱi bɛe lə-si ya, titi ḱi dɛ kàrè d'ingə-né gá kɔ-je ḱi kàre kin j'ipi-je-ti tɔ. ¹⁵ †Jipi-je lé, dɛ ya 'tɔl njépata-je ḱi ta Lubə-ti rəm, 'tɔl 'Babe Jeju rəm, b́a d'ulə kəm-ji ndoo rəm tɔ. Dɛ 'nəl Lubə al rəm, b́a 'to njéba-je lə dow-je lay rəm tɔ. ¹⁶ Dɛ d'ɔgi-ji kilə mbɛ Poyta ḱi Maji kadi dow-je ḱi 'to jipi-je al, kɔo kadi d'aji al; beba dɛ jipi-je lé 'ra-né majal ḱi dɔ-ti par-par adi wɔngi ra Lubə dɔ-dé-ti.

*Pol ndigi təl kɔw koo njékəwnə-je ḱi Tesaloniki-ti
Knj 17:14-16*

¹⁷ Ngá jɛ rəmə, sɛi ngankɔ-ji-je ḱi njékadmɛɛ, dɔkaglo ḱi sɛ ḱi j'ingəi-né-nə lé, kəm-ji oo-si al, ngá mɛɛ-ji rəmə tɔ dɔ-si-ti gérérə. Beba bɔ kadi j'təl j'ɔw j'oo-si ra-ji ńa adi j'ndur dɔ rɔ-ji-ti ńa kadi j'ɔw j'oo-si. ¹⁸ Gin-é kin b́a j'ndigi kɔw njal rɔ-si-ti. Mə Pol ya m'nə asi nja joo bə kadi m'ow rɔ-si-ti ya, ngá Satə ɔgi-ji lo-é. ¹⁹ Nɔo ḱi 'Babe lə-ji Jeju à təl ree lé, ńa ḱi rangi b́a à tɔ nékinɔ mɛɛ dɔ-ti lə-ji, ḱi rɔnəl lə-ji, ḱi jɔgi riba lə-ji takəm-é-ti bəy wa? ²⁰ Oiyɔ! Sɛi ya a toi riba lə-ji, ḱi rɔnəl lə-ji.

3

D'ulə Timote Tesaloniki-ti

¹ †Né kin b́a jɛ j'oo-né lo ngəbi al, adi j'panə tɔ maji kadi j'isi ḱi kár-ji mɛɛ bebo Atən-ti nɛ. ² Beba j'ulə ngonkɔ-ji Timote ḱi tɔ ngonnjékullə lə Lubə mɛɛ kullə kilə mbɛ Poyta ḱi Maji-ti lə Kristi kadi ɔw ulə dingəm mɛɛ-si-ti ə mbusi-né nja-si mɛɛ kadmɛɛ-ti lə-si. ³ Kɔo kadi kɔ-je ḱi isi ingəi kinlé ra dow kàre dan-si-ti adi sɛbi ngin-ngin al; kɔotalə sɛi ya kàrè 'gəi bəti ḱi jɛi lé j'isi kɔo kadi kɔ-je ḱi bə kin ree dɔ-ji-ti ya. ⁴ Loki ndɔki j'isi sə-si nati bəy ya j'idə-si kete j'panə j'a kingəi kɔ ńa lé, sɛi 'gəi bəti né-é b́a ree ngá tin. ⁵ Gin-é kin b́a mə m'oo lo ngəbi al, adi m'ulə-né Timote kadi ɔw oo ta ḱi sɔbi dɔ kadmɛɛ lə-si, kɔotalə m'bəl ḱi njənə dow-je à ḱi ńa-si sar kadi kullə ḱi j'ra dan-si-ti təl tɔ kɔgi kare.

⁶ †Ngá Timote ḱi j' rɔ-si-ti ree rɔ-ji-ti ngɔsnə bəy lé, idə-ji poyta ḱi maji dɔ kadmɛɛ-ti lə-si, ḱi dɔ ndigi-ti ḱi 'ndigi dow-je, b́a idə-ji panə mɛɛ-si oy dɔ-ji-ti al adi bɔ koo-ji ra-si titi ḱi jɛ kàrè bɔ koo-si ra-ji-né kin bə tɔ. ⁷ Sɛi ngankɔ-m-je ḱi njékadmɛɛ, né kin b́a dan nékəmtondoo-je-ti ḱi lay ḱi tɛɛ dɔ-ji-ti, ḱi dan kɔ-je-ti ya kàrè kadmɛɛ lə-si ra adi mɛɛ-ji sol. ⁸ Bone bə kinlé, mɛɛ-ji usi nangi, kɔotalə ká ḱi ɔi njángi mɛɛ kində rɔ nati ḱi 'Babe. ⁹ Ra ḱi 'rai-ji adi rɔ-ji nəl-ji ńa nɔ Lubə-ti kinlé, j'a ra-é oiyo kɔo ta lə-si ban b́a à kusi rɔ-ji-ti ɔn wa? ¹⁰ Beba, ndɔɔ-je ḱi kada-je lay ya j'pa ta ḱi Lubə j'to ta-é-ti pəkə-pəkə, kɔo kadi adi-ji tarəbi kadi j'ɔw j'oo-si rəm, kɔo kadi j'tɔl ta né ḱi nal-si mɛɛ kadmɛɛ-ti lə-si. ¹¹ Kadi Lubə ya ḱi dɔ-é ḱi tɔ Bobi-ji dɛ ḱi 'Babe lə-ji Jeju d'adi-ji tarəbi kadi j'ɔw rɔ-si-ti. ¹² Ndignə ḱi tɔ dan-si-ti, ḱi ndigi ḱi 'ndigi dow-je ḱi rangi kinlé, kadi 'Babe ra adi usi dɔ madi-é-ti par-par rəm, kadi al dɔ ḱi kete, titi ḱi jɛ j'ndigi-si-né kin bə tɔ. ¹³ Beba 'Babe ya à kadi-si kuwə mɛɛ ngá kɔo kadi 'toi dow-je ḱi aai njay ḱi ta goto dɔ-si-ti nɔ Bobi-ji Lubə-ti ndɔ-é ḱi 'Babe lə-ji Jeju Kristi à ree nati ḱi njékadmɛɛ-je liə lay.

4

*Panjiyò kí nəl Lubò**1Pi 1:14-16; 4:1-5; Epe 5:3-8; 1Kò 6:13-20*

¹ Beba sɔi ngankɔ-m-je kí njèkadmɛɛ, né kí a rai bá a nəlì-né Lubò lé, sɔi 'ndòí rɔ-ji-ti ngá, ə né-é-je lé ya sɔi isí 'rai rəm ngá tin. Ngá jɛ j'dɔ̀jì-sí ə j'ulò dingəm mɛɛ-si-ti kí ri 'Babe Jeju kɔ kadi panjiyò-si kinlé, ɔwi-né kəm-si ki kete-kete. ² Kɔ̀təlò ndu kí j'ingò rɔ 'Babe Jeju-ti bá j'adi-si lé, sɔi 'gɔi bəti.

³ Né kí Lubò ndigì ɛn: Kadi isi tagay kɔ Lubò ə kadi 'rai kaya al. ⁴ Kadi ná-ná dan-si-ti ngəm rɔ-é kadi aa njay rəm, kadi un rɔ-é ra-né né kí tɔgrɔ-ti, ⁵ bi adi bo né-je kí maji al ra-si loy-loy titi kí njèkadmɛɛ al-je kí 'to njégò Lubò al d'isi 'ra-né kin bè al; ⁶ kadi dow káre dan-si-ti ndɔn njèkadmɛɛ madi-é ra siə majal kí titi-ná bè kin al, kɔ dow-je kí njéra né-je kí bè kinlé, Lubò à gangta dɔ-dé-ti. Ndɔki j'idə-si j'ndɔ̀jì-si-né kete ngá. ⁷ Kɔ̀təlò Lubò kí ba-ji lé, ba-ji kɔ kadi j'rai né-je kí tɔ nɛ-nɛ al, ngá ba-ji kɔ kadi j'təli dow-je kí j'toi tagay. ⁸ Dow kí mbati néndó kin rəm, to dow bá ɛ mbati-é al, ngá to Lubò kí njèkadi-si Ndil-é kí aa njay kin bá dowbé mbati-é tin.

⁹ Ta kí sobi dɔ ndigná kí kadi tɔ dan-si-ti sɔi njèkadmɛɛ-je lé, sɔi ɔwi ndoo kadi dow ndàngi ta-é adi-si al ngá, kɔ Lubò ya ndó-si kadi 'ndigì-ná. ¹⁰ Ndigná lé, bá sɔi 'tɔji kí rɔ njèkadmɛɛ-je-ti lay kí dɔnangi Maseduwan-ti biktì tin; ya ngá, sɔi njèkadmɛɛ-je, j'dɔ̀jì-si kadi ndigná kinlé, ɔwi-né kəm-si ki kete-kete ya bəy. ¹¹ Titi kí j'un-né ndu j'adi-si lé, adi ta kisi-ná kí lapiya bá to rɔ-si rəm, kadi ori kəm-si dɔ kullə-je-ti lə-si kí sobi dɔ-si ə 'rai kullə kí ji-si kɔ rɔ-si; ¹² bè kɔ kadi panjiyò-si maji takəm njèkadmɛɛ al-je-ti rəm, bá kadi ɔyi dow al rəm tɔ.

*Ta kí dɔ koy njèkadmɛɛ-ti kà təl Jeju**1Kò 15:19-58*

¹³ Sɔi ngankɔ-m-je kí njèkadmɛɛ, ta kí sobi dɔ dow-je kí d'oy lé, j'ndigì kadi isi-né dɔ mbé-ti al, né a rai wɔngi yo taná kí dow-je kí rangi kí nékindɛ mɛɛ dɔ-ti lə-dé goto kin bè. ¹⁴ Kɔ̀təlò titi kí j'adi-né mɛɛ-ji kí Jeju oy ə tɔsi ndəl ində lo tɛɛ lé, bè ya tɔ j'adi mɛɛ-ji kí dow-je kí d'adi mɛɛ-dé Jeju bá d'oy lé, Lubò à kadi 'tɔsi ndəl d'ində lo 'tɛɛ d'isi nati kí Jeju tɔ. ¹⁵ †Ooi, ta kí 'Babe pa bá j'ow kidə-si rəsi tin: Ndɔ kí 'Babe à təl lé, jɔi kí j'isi kəm bá j'a kowi kete nɔ dɛ kí d'oy-ti lé al. ¹⁶ Kɔ̀təlò loki ká né à ba rəm, ndi burə dɔ malayka-je à ba rəm, bá təbi mbanga lə Lubò à ba rəm lé, 'Babe ya kí dɔ-é à kí dɔrɔ-ti kɔ ree rəm dɛ kí d'adi mɛɛ-dé Kristi bá d'oy lé, dɛ bá d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ dɔsɔy. ¹⁷ Go-ti ngá bá jɔi kí j'isi kəm kí j'a nɔyi lé, Lubò à koy-ji lay kadi káre nati sə-dé dan kilndi-ti kɔ kadi j'ingəi 'Babe dan yəl-ti, beba j'a kisi kà 'Babe nati ya sartagangi. ¹⁸ † 'soli mɛɛ-ná kí ta-je kinlé.

5

*Kində kəmkaa dɔ rɔ-ti ngəbi-né təl Jeju**Mat 24:36-51; Luk 12:35-40; Rom 13:11-14*

¹ Sɔi ngankɔ-m-je kí njèkadmɛɛ, ta kí sobi dɔ dɔkàdì ɛsɛ dɔkaglo kí né-je kin à ra-né né lé, sɔi ɔwi ndoo kadi dow ndàngi adi-si al ngá. ² †Kɔ̀təlò, sɔi ya kàrè 'gɔi maji yérórɔ kí ndo lə 'Babe lé, à kubə dow-je nangi busi titi kí njəbɔgi ubi-né dow-je nangi ndoo busi kin bè. ³ Loki dow-je d'a panè: «Lapiya tɔ ngá! Né à ra-ji al!» Ngá bá tuji à kubə-dé nangi busi titi ndo kí tɛɛ kí njəsəm pati kin bè ə d'a tɛɛ kəm-ti al. ⁴ Ngá sɔi ngankɔ-m-je kí njèkadmɛɛ, sɔi isi londul-ti bá ndo lə 'Babe à kubə-si nangi busi titi njəbɔgi bè al. ⁵ Sɔi lay ya 'toi ngan-je lə lo kí ndógi rəm, 'toi ngan-je lə lo kí kada rəm. Jɔi j'toi ngan-je lə londul al rəm, j'toi ngan-je lə lo kí ndoo al rəm. ⁶ † ɛn ə adi j'toi bi taná kí ndəgi dow-je al, ngá adi j'isi kəm dɔ rɔ-ji-ti rəm, j'indəi kəmkaa dɔ rɔ-ji-ti rəm tɔ. ⁷ Kɔ̀təlò njétobi-je lé, ndoo bá 'tɔ bi ə njéyibi ra-je kàrè, ndoo bá yibi ra-dé. ⁸ † Ngá jɔi kí j'toi dow-je lə lo kí kada lé, tɔ kadi j'indəi kəmkaa dɔ rɔ-ji-ti, kɔ kadi j'adi kadmɛɛ kí ndigì dow-je tɔ mɛɛ-ji-ti titi ngowla kɔn kadi asgar-je bè ə j'adi mɛɛ kí kində dɔ kaji-ti tɔ titi jɔgi kɔn dɔ asgar-je bè. ⁹ Kɔ̀təlò Lubò mbəti-ji kɔ kadi wɔngi liə ree dɔ-ji-ti al, ngá mbəti-ji kɔ kadi j'aji kà takul 'Babe lə-ji Jeju Kristi. ¹⁰ Kristi lé oy kɔ dɔ ta-lɔ-ji, kɔ kadi lé, j'isi kəm ɛsɛ j'oyi kàrè, kadi j'isi kəm nati siə. ¹¹ Gin-é kin bá, kadi uləi dingəm mɛɛ-ná-ti 'rai kí nɔ kadi ɔwi ki kete-kete mɛɛ kadmɛɛ-ti titi kí rai-né kete-kete kin bè.

*Sɔy ndə̀jì-je kà tərndi-je**Rom 12:17-20*

¹² Səi ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, j'dəji-si kadi uni ta dow-je kí d'isi 'ra kullə dan-si-ti rəm, d'isi d'or nɔ-si rəm, b́á d'isi ndəji-si dɔ né-je-ti k̀ri 'Babe rəm tɔ. ¹³ Dɛ lé, kadi 'ndigi ta lə-dé n̄a ə kadi indəi-dé dan kəm-si-ti, kɔ kullə lə-dé. Isi-n̄a k̀ri lapiya.

¹⁴ Səi ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, j'dəji-si bəy kadi 'ndangi dow-je kí panjiyə-dé to jugi-jugi ə 'soli mɛɛ dow-je kí mɛɛ-dé gangi man, isi dɔ-ti k̀ri dow-je kí tógi-dé asi al, ə iləi mɛɛ-si dɔ madi-é-ti pɔ k̀ri dow-je lay. ¹⁵ Dow ra sə-si né kí maji al k̀rè ooi nè a 'rai siə né kí maji al tó-ti; nḡa 'sangi kadi 'rai maji ya k̀ri ndo-je lay dan-si-ti əse k̀ri dow-je lay.

¹⁶ Adi rɔ-si nəl-si k̀ri ndo-je lay.

¹⁷ In̄əi ta pa ta k̀ri Lubə al. ¹⁸ Mɛɛ né-je-ti lay ya 'rai oiyo Lubə. Né-je kin b́á Lubə ndigi kadi səi kí 'nami k̀adi Jeju Kristi-ti 'rai.

¹⁹ ɔgi Ndił kí aa njay lo ra kullə al.

²⁰ 'Nədi ta-je lə njépata-je k̀ri ta Lubə-ti al.

²¹ Nḡa 'ndəri gin né-je lay ə uni kí maji dan-ti.

²² Né-je kí maji al lay ya itəi rɔ-si ngərəngi k̀adi-ti.

²³ Kadi Lubə kí njékadi lapiya ya adi 'təli dow-je kí aai njay b̄ikti lay ə kadi ɛ ya ngəm daji rɔ-si b̄ikti, adi to tagir lə-si, k̀ri ndil-si, k̀ri daji rɔ-si kɔ kadi ta goto dɔ-si-ti ndɔ ree-ti lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi. ²⁴ Lubə kí njəba-si ya à ra né-je kinlé, kɔ ɛ to njək̄a dɔ ndi-é-ti.

²⁵ Səi ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, 'pai ta k̀ri Lubə kɔ ta lə-ji.

²⁶ Səi ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ 'rai-n̄a lapiya kuwə-n̄a k̀adi-n̄a-ti k̀ri mɛɛ kí aa njay.

²⁷ M'dəji-si k̀ri ri 'Babe kadi mbete kinlé toki ndó kadi njékadmɛɛ-je lay ya.

²⁸ Kadi ramaji lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi n̄əy sə-si.

Mbate kí njèkungi joo kí Pol ndàngi adi Tesaloniki-je Ta-je kí do mbete-ti kí njèkungi joo kí Pol ndàngi adi Tesaloniki-je

Kaglo dæw na go mbete-ti liæ kí dosay kin al ya Pol ndàngi mbete kí njèkungi joo kin adi njèkadmeje-je kí Tesaloniki. E isi bebo Korènti-ti ya bøy, bá njèkadmeje-je kí Tesaloniki lé kàrè, d'isi d'ulæ kæm-dé ndoo kdotalæ kadmeje læ-dé ya bøy ræm. Beba e ndàngi mbete adi-dé kdo toji-dé-né né-je kí to tó-é al kí tò tagir-ti, kí panjiyæ dow-je madi-je-ti kí dan-dé-ti.

Lo kor-é-ti kí 1 lé, Pol ra oiyo kdo Tesaloniki-je lé, dan kulæ kæm ndoo-ti ya kàrè, dë d'ow ki kete-kete meje kadmeje-ti læ-dé ræm, meje ndigi dow-je-ti ræm. Ngæ e ree oo kí dow-je madi 'tulæ-dé nati meje néndó-je-ti kí ngom kí sobi do tæl ree læ 'Babe. Gin-é kin bá, lo kor-é-ti kí 2 lé, e ndó-dé ta kí togro-ti pané: 'Babe tæl ree al bøy, ræm bá tò kadi né-je madi à ra né kete nõ ndo ree-é-ti. Lo kor-é-ti kí 3 lé, e ndó-dé kí njèkadmeje-je kí panjiyæ-dé tò jugi-jugi lé, kadi d'oo kæmtondoo læ-dé al. Mbete kin toji ndigi kí e ndigi Tesaloniki-je titi kí tò-né meje mbete-ti liæ kí dosay kí adi-dé kin ya to.

Toji ro kí lapiya kí ra

¹ *Ma Pol, j'isi nati kí Silbe-je* kí Timote bá m'ndàngi mbete kin m'adi-si sõi njèkæwna-je kí bebo Tesaloniki-ti kí 'nami kadi Bobi-ji Lubæ-ti ræm, 'nami kadi 'Babe Jeju Kristi-ti ræm. ² Kadi Bobi-ji Lubæ dë kí 'Babe Jeju Kristi d'adi ramaji kí lapiya læ-dé nøy sæ-si.

Ta kí gangi kí ndo tæl Jeju-ti

1Te 1:2-7; Plp 1:3-6,27-30; Mat 13:40-43; 25:31-46

³ Sõi ngankø-m-je kí njèkadmeje, tò kadi j'ra oiyo Lubæ taá-taá kdo ta læ-si, ø to tó-é kadi j'ra bè, kdotalæ kadmeje læ-si kí ow ki kete-kete na ræm, bá ndigná kí dan-si-ti lay kàrè i do madi-é-ti kí kete-kete ræm to. ⁴ Bøy bá dan njèkæwna-je-ti kí gay-gay kí 'to njèkæwna-je læ Lubæ lé, sõi ya bá je j'osi-né gaji ro-ji, kdo kuwø ro ngæ læ-si, kí kadmeje læ-si dan né-je-ti lay ya kí to kulæ kæm-na ndoo-je, kí kù-je kí tæg do-si-ti. ⁵ Né kin bá toji ta kí gangi kí njururu læ Lubæ, kdo kadi asi gaki kadi ooi købe liæ kí ingøi-né kù lé ya. ⁶ Kdotalæ Lubæ oo adi to né kí njururu kadi n'adi kù dow-je kí njèkadi-si kù kin to. ⁷ Ø sõi kí d'adi-si kù lé, lokí 'Babe Jeju à kí doræ-ti kdo ree nati kí malayka-je liæ kí njétógi-je lé, Lubæ à kadi 'taai koo nati sõi-ji. ⁸ Jeju à ree dan ndø pær-ti kí kù bilim-bilim, kdo kadi kù dow-je kí njégø Lubæ al, kí dow-je kí njémbati tæl ro-dé go Poyta kí Maji-ti læ 'Babe læ-ji Jeju. ⁹ Dowbé-je kinlé né kí to kí à ra-dé lé, to tuji kí sartagangí kí à tæg do-dé-ti ngærængi takøm 'Babe-ti, kí riða liæ kí na. ¹⁰ Ndo-é-ti kinlé, lokí e à ree kdo kadi njèkaa nøy-je liæ d'osi gaji-é ø kadi dow-je lay kí d'a kadi-é meje-dé d'oo kuræ-é lé, sõi kàrè à kai dan-dé-ti to; kdotalæ sõi 'ndigi do ta-je-ti kí sobi do-é kí j'idæ-si lé.

¹¹ Gin-é kin bá j'isi j'pa-né ta kí Lubæ taá-taá kdo ta læ-si, kdo kadi Lubæ læ-ji adi panjiyæ-si tuwø panjiyæ dow-je kí 'ndigi ta ba-ti liæ ræm, kadi adi tógi-é ra sæ-si do køjra-je-ti kí maji-maji lay kí to meje-si-ti ræm, bá do kullæ kadmeje-ti læ-si ræm to. ¹² Bè kdo kadi kí takul ramaji læ Lubæ læ-ji kí læ 'Babe Jeju Kristi lé, ri 'Babe læ-ji Jeju ingø-né kosgaji dan-si-ti ræm, bá kadi sõi kàrè ingøi-né kosgaji ro-é-ti ræm to.

2

Né kí à ra né kete nõ ndo tæl Jeju-ti

¹ *Sõi ngankø-m-je kí njèkadmeje, ta kí sobi do ree læ 'Babe læ-ji Jeju Kristi kí à ree, kí kæw kí j'a kæwi-na ro-é-ti lé, j'dæji-si ² kadi kinø dow idø-si pané ndo læ 'Babe lé ree ngæ kàrè adi ta kin tæl do-si kalangi bè al ræm, adi gangi singø-si al ræm to. Kdo dow à kí pané ndil tæg kí do ta kí tò lo bøyro-ti adi n'oo, øse n'oo ta madi øse n'ingø mbete madi kí i ro-ji-ti. ³ Adi dow ødi-si al kí kædi al ya bè; kdotalæ dow-je d'a mbati Lubæ ræm, nãmajal kí njèkilø kuji do Lubæ-ti al, à tæg koy kadi d'oo-é bøy bá ndo kin à ree bøy. ⁴ E lé to njèba, njèba ro-é dow kí boy ngay do né-je-ti lay kí dow-je d'oo d'adi to Lubæ, kí né-je lay kí dow-je 'pole; e à kow mbing kisi meje kæy-ti læ Lubæ kdo pané n'è ya n'to Lubæ.

⁵ Ndøkí m'isi-né sæ-si nati, bá m'idæ-si ta-je kinlé, meje-si ole do-ti ya al wa?

⁶ Ngà kɛ ngɔsnè kinlé, né kɛ uwə-é kɛ gogɛ kɔ kadi ngəbi dɔkaglo liə tá ree lé, sɛi 'gəi gow. ⁷ Kɔtələ njəmbati Lubə lé, tɔgi-é kɛ tɔ lo ɔɔyɔ-é-ti rəmə isi ra kullə ngá; ngá nɔy kadi né kɛ uwə-é kɛ gogɛ lé ya goto bá ɛ à tɔji rɔ-é ndaa-ti rəsi ɔy. ⁸ Njəmbati Lubə lé à ree ə 'Babe Jeju à tɔl-é kɛ koo kɛ ta-é-ti, à tuji-é puku-puku ndo ree-é-ti kɛ à tɔ ndaa-ti rəsi.

⁹ †Ndo ree lə njəmbati Lubə lé, Satá à ra né mbəli-je, kɛ nékɔji-je, kɛ né-je kɛ tɔ bəl-bəl kɛ to né kədi dow-je, ¹⁰ à ra né-je kɛ maji al kɛ gay-gay lay kɔ kədi-né dɛ kɛ d'a tuji; kɔtələ ta kɛ tɔgrɔ-ti kɛ à kaji-dé lé ya nəl-dé al adi 'mbati. ¹¹ Gin-é kin bá, Lubə ulə kɛ né kɛ à kur-dé, wale kɔ kadi ra-dé adi d'oo takədi kɛ ta kɛ tɔgrɔ-ti. ¹² Bè kɔ kadi dow-je lay kɛ 'mbati ta kɛ tɔgrɔ-ti ə né ra kɛ njururu al bá nəl-dé kinlé, 'gangi-né ta dɔ-dé-ti.

Ta kɛ dɔ kɔ dɔngəm mɛɛ kadmɛɛ-ti
1Pi 1:2-9

¹³ Sɛi ngankɔ-m-je kɛ njəkadmɛɛ, kɛ 'toi dow-je kɛ 'Babe ində-si dan kəm-é-ti kinlé, tɔ kadi j'ra oiyo Lubə taá-taá kɔ ta lə-si, kɔ ɛ mbəti-si lo kində gin né-je-ti kadi aji kɛ takul Ndil kɛ aa njay kɛ təl-si dow-je-ti kɛ d'aa njay rəm, bá kɛ takul ndigi kɛ sɛi 'ndigi dɔ ta-ti kɛ tɔgrɔ-ti kin rəm tɔ. ¹⁴ Né kin bá Lubə ɔa-si-né kɛ kəm rəbi Poyta kɛ Maji kɛ j'ilə mbe-é j'adi-si, kɔ kadi ingəi-né rifa lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi. ¹⁵ Gin-é kin bá sɛi ngankɔ-m-je kɛ njəkadmɛɛ lé, ɛi dɔ nja-si-ti njangi ə né-je kɛ j'ndó-si kɛ ta-ji əse ɛ kɛ j'ndangi mbete-ti bá j'adi-si kinlé uwəi njarara. ¹⁶ Kadi 'Babe lə-ji Jeju Kristi ya kɛ dɔ-é dɛ kɛ Bəbi-ji Lubə kɛ njəndigi-ji, njəkadi-ji nékində mɛɛ dɔ-ti kɛ maji rəm, njəsɔl mɛɛ-ji sol kɛ sartagangi kɛ go ramaji-ti liə lé, ¹⁷ dɛ ya 'sol mɛɛ-si ə 'mbusi nja-si mɛɛ kullə-je-ti lay əse mɛɛ ta-je-ti kɛ maji-maji lay rəm tɔ.

3

Kullə dɔngəm mɛɛ-ng-ti kɔ pa ta kɛ Lubə
Rɔm 15:30-32

¹ Bəba sɛi ngankɔ-m-je kɛ njəkadmɛɛ, 'pai ta kɛ Lubə kɔ ta lə-ji, kɔ kadi ta lə 'Babe ɔw-né kəm-é kɛ kete-kete rəm, bá kadi dow-je 'piti titi kɛ 'piti-né dan-si-ti kin bə; ² rəm 'pai ta kɛ Lubə kɔ kadi taa-ji jɛ dow-je-ti kɛ maji al kɛ tɔ njəmɛndul-je, kɔ dow-je lay bá 'to njəkadmɛɛ-je al. ³ Ngá 'Babe kɛ to njəkə dɔ ndi-é-ti lé, à mbusi nja-si rəm, bá à ngəm-si ta Njəmɛndul-ti rəm tɔ. ⁴ 'Babe adi j'gə maji kɛ né-je kɛ j'un ndu dɔ-ti j'adi-si kinlé, isi 'rai rəm, bá a rai par-par rəm tɔ. ⁵ Kadi 'Babe ra kullə mɛɛ-si-ti adi 'ndigi Lubə rəm, kadi uwəi rɔ-si ngá titi Kristi bə rəm tɔ.

Ta kɛ dɔ ra kullə-ti

⁶ Sɛi ngankɔ-m-je kɛ njəkadmɛɛ, j'un ndu j'adi-si kɛ ri 'Babe lə-ji Jeju Kristi, kadi njəkadmɛɛ kɛ panjiyə-é tɔ jugi-jugi, ɔi uwə ta-nə kɛ néndó kɛ ingəi rɔ-ji-ti kin al lé, ori rɔ-si kɔgi rɔ-é-ti. ⁷ Né kɛ a rai kɔ ndaji-né kullə ra-ji lé, sɛi 'gəi maji. Jɛ lé panjiyə-ji kɛ dan-si-ti tɔ jugi-jugi al. ⁸ Jɛ j'uso né lə dow kare al, ngá j'ra kullə j'ɔɔ rɔgi-rɔgi, j'a ta-ti ndɔɔ-je kɛ kada-je, kɔ kadi j'ɔy dow dan-si-ti al. ⁹ To tó-é kadi ooi go-ji ya, ngá jɛ j'ra bə kɔ j'ndigi kadi jɛ ya j'təl néndaji kadi 'ndaji. ¹⁰ Kɔ loki j'isi rɔ-si-ti lé, ndɔki j'un ndu j'adi-si j'panə: Kinə dow ndigi ra kullə al lé, kadi-é uso né al tɔ ɔane! ¹¹ Ngá jɛ j'oo poy dow-je madi dan-si-ti kɛ panjiyə-dé tɔ jugi-jugi, dɛ 'ra kullə al kɔ kow kilə go né-je-ti kɛ kare. ¹² Dow-je kɛ tanə bə kinlé, kɛ ri 'Babe Jeju Kristi j'dəji-dé rəm, j'un ndu j'adi-dé kadi d'ore kəm-dé go kullə-ti ya 'ra kɛ mɛɛ kusi nangi kɔ kadi d'ingə-né nékuso-dé kɛ sɔbi dɔ-dé. ¹³ Ngá sɛi ngankɔ-m-je kɛ njəkadmɛɛ rəmə, adi dabi ra-si dɔ ramaji-ti al.

¹⁴ Kinə dow madi mbati koo ta-je kɛ j'ndangi j'adi-si kin rəmə ooi-é maji ə ori rɔ-si kɔgi rɔ-é-ti kadi rɔ-é sol-é. ¹⁵ Ngá koo bá ooi-é kɛ njəba lə-si al, ngá 'ndangi-é titi ngonkɔ-si bə.

Tɔrndi dɔ-ti kɛ lapiya kɛ ra

¹⁶ Kadi 'Babe kɛ njəlapiya ya adi-si lapiya kɛ kəm rəbi-je lay rəm, bá kɛ dɔkaglo-je lay rəm tɔ! Kadi 'Babe nɔy sə-si lay.

¹⁷ Ta-je kɛ mɔ Pol ya m'ndangi kɛ ji-m ɔan: M'ra-si lapiya. Ji-m kɛ m'ində mbete-je-ti lə-m lay ɔan; néndangi lə-m ya tɔ ə tɔ tin. ¹⁸ Kadi ramaji lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi nɔy sə-si lay.

**Mbete kí dɔsɔy kí Pol ndàngi adi
Timote
Ta-je kí dɔ mbete-ti kí dɔsɔy kí Pol ndàngi adi
Timote**

Pol ingə Timote bebo Listrə-ti (Knj 16:1-3) bá adi-é ɔw siə nati kadi-é to njèkore kàdì-é mee kullə kilə mbə Poyta kí Maji-ti. Go kaglo-ti kí de 'ra-né kullə nati sɛ lé, Pol inə kullə kor nɔ njékəwnə-je kí bebo Epeji-ti mee ji-é-ti. Go-ti bəy ngá bá Pol ndàngi mbete kin ulə-né adi-é kɔ kullə-né dingəm mee-é-ti rəm, kɔ ndó-é-né né dɔ madi-é-ti rəm to.

Pol tɛɛ dangay-ti bebo Rəm-ti bá ndàngi mbete kí dɔsɔy kí adi Timote kin rəm, bá ndàngi-né mbete kí adi Titi kin rəm, kɔ kadi d'or-né nɔ njékəwnə-je. Lokì 'təl d'uwə Pol dangay-ti kí à to-né sɔy-é bá ɛ ndàngi mbete kí njèkungi-ti joo adi Timote. Mbete-je kí mutə kinlé, sar bone bè ya kàrè maji kɔ kor-né nɔ njékəwnə-je rəm, bá maji kɔ ndó-né né njèkadmeɛ-je rəm to.

Mee mbete-je-ti kí joo kí Pol ndàngi adi Timote kinlé, ɛ ba-é ngon-é kí mee kadmeɛ-ti adi à to Pol ya je bè bá ra siə adi-é adi mee-é Jeju Kristi rəm, ɛ ya ndó-é né adi-é to njéndó né lə Kristi rəm to. Mee mbete-ti kí né kinlé, Pol ole mee Timote dɔ-ti kɔ kadi ɔsi ta njéndó dow-je né-je kí ngom. ɛ adi-é ndu-je kɔ kadi un-né dɔ kullə-je lə njékəwnə-je, ə ta kí sɔbi dɔ kəm rəbi mbəti njèkor nɔ njékəwnə-je, kí njèkində kəm-dé go né-je-ti lə njékəwnə-je, kí kəm rəbi kində kəm go kuti dow-je-ti kí gay-gay kí dan njékəwnə-je-ti tɔ dan ndu-je-ti kinlé to.

Tɔji rɔ kɔ lapiya kí ra

Tit 1:1-4

¹ Mə Pol kí Lubə kí to Njèkaji-ji, kí Jeju Kristi kí to nékində mee dɔ-ti lə-ji ya d'un ndu-dé d'adi-m m'to njèkəwkulə lə Jeju Kristi, ² †bá m'ndàngi mbete kin m'ulə-né m'adi-i i Timote kí m'oo-i kí ngon mee-m bè mee kadmeɛ-ti. Kadi ramaji, kí koo kəmtondoo, kí lapiya lə Bobi-ji Lubə rəm, kí 'lə Jeju Kristi kí to 'Babe lə-ji nɔy sə-i.

Ta kí sɔbi dɔ njéndó dow-je né-je kí ngom

1Ti 6:3-5; Gal 3:10-12,19-24; 2Ti 2:10-18; Knj 26:9-20

³ 'Oo bè, ta kí ndoki m'idə-i lokì m'isi m'ɔw kí donangi Maseduwan-ti lé, m'təl m'ole mee-i dɔ-ti bəy. Ndoki m'panè: 'Isi bebo Epeji-ti nè, kɔ kadi dow-je kí dan-ti-je kí 'to njéndó dow-je né-je kí rangi lé, 'ɔgi-dé dɔ-ti rəm, ⁴ 'idə-dé kadi d'or rɔ-dé kɔgi mee kor tasu-je-ti rəm, bá mee kor ginka-je-ti kí sɔy-é goto kin rəm to. Né-je kí bè kinlé, oji gaki-nə-je, bi ra kullə lə Lubə kí to kullə kadmeɛ kin adi ɔw kí kete al.

⁵ 'Un ndu adi-dé bè, kadi dow-je 'ndigi-nə kí mee-dé kí nda kay rəm, kí tagir kí maji rəm, bá kí kadmeɛ kí kədkəm goto-ti rəm to. ⁶ De kí dan-ti-je 'tusi né-je kinlé d'inə, adi d'ur wale mee tatidə-je-ti kí mee wəy kare. ⁷ De 'ba rɔ-dé dow-je kí 'ngay kí njéndó dow-je ndukun-je lə Lubə ya rəmə, ta kí de ya 'pa kàrè 'təl 'gə mee-é al rəm, bá né kí 'pa ta-é kí mee-dé kí kàre ya kàrè 'təl 'gə mee-é al rəm to. ⁸ Jəi j'gəi kí ndukun lə Lubə lé, maji ya, ngá ra bá kadi dow ra-né kullə kí rəbi-é tá. ⁹ Jəi j'gəi maji kí dow-je kí njéra né kí njururu bá ndukun tɔ kɔ-dé al. Ngá dow-je kí ndukun tɔ kɔ ta lə-dé lé, to njémeɛndul-je, njémbati təl rɔ-dé go ta-ti lə Lubə, njékilə kuji dɔ ndu Lubə-ti al-je, njéramajal-je, kí njénədi Lubə, kí njəsoki Lubə, kí njétol bobì-dé-je əse njétol kɔ-dé-je, njétol dow-je, ¹⁰ kí njérakaya-je, kí dingəm-je kí njəsangɔ dingəm madi-dé-je əse dené-je kí njəsangɔ dené madi-dé-je, kí njèkuwə dow-je ndogi-dé bə-ti, kí njèkadta-je, kí njékubi rɔ-dé dɔ kədtə-je-ti, kí dow-je kí njéra né-je lay kí ɔsi ta néndó kí togrɔ-ti, ¹¹ kí to néndó kí ɔw nati kí Poyta kí Maji lə Lubə kí njérifa, Njèkisi dan maji-ti kí dum, poyta kí Lubə ulə ji-m-ti.

Pol gə ramaji lə Lubə

¹² M'ra oiyo 'Babe lə-ji Jeju Kristi kí to njèkadi-m tógi, kɔdotalə gə kí ɛ gə-m adi m'to njéra né kí togrɔ-ti bá ində-m adi m'ra kullə liə, ¹³ †ə mə kí ndoki m'to njèpata kɔbi kí Jeju rəm, m'to njèkulə kəm njèkadmeɛ-je ndoo rəm, bá m'to njèkadi-dé kɔ nɔ rəm ya, ngá Lubə oo kəmtondoo lə-m, kɔdotalə to né kí m'ra dɔ mbə-ti lokì m'adi-né mee-m Jeju Kristi al bəy. ¹⁴ Bəba ramaji lə 'Babe lə-ji tuu dɔ-m pitim, ra sə-m adi m'adi-é mee-m rəm, ində ndigi dow-je mee-m-ti rəm, kɔ nam kí m'nam kàdì Jeju Kristi-ti. ¹⁵ Jeju Kristi lé, ree donangi-ti nè kɔ kaji njéramajal-je. Ta kinlé, to ta kí togrɔ-ti rəm, to ta kí asi

gaki kadi toki ndigi do-ti dīgim ya rəm to. Mā Pol lé, m'oo ro-m ki njèramajal toy dow-je lay. ¹⁶ Bè ya kàrè, Lubə oo kəmtondoo lə-m, adi Jeju Kristi un-m mā ki m'to njèramajal kitə dow-je lay lé, toji-né kilə mēgə do madi-é-ti liə ki nā, dow-je ki d'a kadi-é mēgə-dé kdo kingə-né kiskəm ki sartagangi lé to. ¹⁷ Lubə ki to ngar ki do bal-bal, njəkoy al, Lubə ki dum koo ki kəm, Lubə ki i ya ki kár-i-rè, riba ki tógi to 'lə-i ya ki do bal-bal. Amēn!

Ta dingəm ki Pol adi Timote

¹⁸ Timote, i ki m'oo-i ki ngon mēg-m bè lé, m'ulə kullə kin ji-i-ti titi ki njèpata-je ki ta Lubə-ti 'pa-né ta do-i-ti. Ta-je lə-dé, à kadi-i tógi kdo kadi 'ro-né ro ki maji. ¹⁹ Ngəm kadmēgə lə-i rəm, 'ngəm tagir lə-i ki maji kin rəm to. 'Oo, tagir ki maji kinlé, dow-je ki nā-je 'tusi d'ingə adi 'tuji-né kadmēgə lə-dé kogi. ²⁰ Dan dowb-é-je-ti kinlé, to Imene-je ki Alegjandrə ki m'ingə-dé yaki ji Satə-ti, kadi kəm-dé gāngi do-dé-ti bá d'a pa ta kəbi ki Lubə gogi al ngá.

2

Pa ta ki Lubə kdo dow-je lay

¹ Kete nō né-je-ti lay lé, m'ulə dingəm mēg-si-ti kadi 'pai ta ki Lubə rəm, 'nçi ta-é-ti rəm, 'dəji-é né rəm, bá 'rai-é oiyo rəm, kdo ta lə dow-je lay ya. ² 'Rai bè, kdotalə ngar-je rəm, kdotalə dow-je ki boy-boy lay rəm, bè kadi 'isi-né selélé ki lapiya mēgə kuji-ti ki kilə do Lubə-ti rəm, bá mēgə panjiyə-ti ki maji rəm to. ³ Né kinlé to né ki maji rəm, bá nəl Lubə ki to Njəkaji-ji, ⁴ ki ndigi kadi dow-je lay ya d'ingə kaji rəm, bá kadi 'gə ta ki togrə-ti* maji rəm lé to. ⁵ Kdotalə Lubə ra káre-rè rəm, njəkulə dow-je noji nati ki Lubə kàrè, ra káre-rè to, adi to Jeju Kristi ki to dow. ⁶ E ya adi ro-é gangi-né do dow-je lay: Toji-né ta ki Lubə pa sobi-né do kaglo ki e ya oji. ⁷ †Ta kinlé bá, Lubə indəm adi m'to njéndó dow-je rəm, adi m'to njəkəwkulə-é rəm, kdo kadi dow-je ki 'to jipi-je al lé, m'ndó-dé né ki sobi do kadmēgə rəm, ki sobi do ta ki togrə-ti rəm to. To ta ki togrə-ti, bi m'ədi ta al.

⁸ M'ndigi kadi lo lay ya dingəm-je 'pa ta ki Lubə ki ji-dé ki aa njay ki koy ki taá†, nal wəngi rəm, bá nal kosi-nə ta rəm to.

Ta ki sobi do dené-je ki njəkadmēgə-je

1Pi 3:1-6; Tit 2:3-5

⁹ †Bè ya to, kadi dené-je 'mçne ki kubi-je ki tuwə kəo-dé rəm, ki on do ro-dé maji rəm, ki ulə rosoł do-dé-ti al rəm, kadi d'uwə do-dé kuwə do ki gati-é nā əse ki 'ra ki lor-je əse ki mədkosi-je al rəm əse d'oo kubi-je ki là-é to bay-bay al rəm to. ¹⁰ Ngá kadi 'toji mandí lə-dé mēgə kullə ra-je-ti ki maji-maji ki tuwə kullə ra dené-je ki 'to njəkilə kuji do Lubə-ti bane. ¹¹ Kadi dené isi selélé oo néndó ki do ki sol lom. ¹² Mā m'adi tarəbi dené kadi a nō dingəm-je-ti ndó-dé né al rəm, kadi ow ki tógi do dingəm-ti al rəm, ngá kadi isi selélé.‡ ¹³ Kdotalə Lubə ra Adam ya kete, bá ra Kawa bəy. ¹⁴ Ə to Adam bá Sū ədi-é al. Ngá to dené bá Sū ədi-é adi al do ndu Lubə. ¹⁵ Bè ya kàrè, dené à kaji ki takul təl ki e təl kə ngan-je, kinə uwə ro-é ngá mēgə kadmēgə-ti, ki mēgə ndigi dow-je-ti, ki mēgə kaa njay-ti ki panjiyə ki maji.

3

Ta ki sobi do njəkəndə kəm-dé go njəkəwnə-je-ti

Tit 1:5-9; 1Pi 5:1-4

¹ Kinə dow madi ndigi kadi n'to njəkəndə kəm-n'è go njəkəwnə-je-ti rəmə, to kullə ki maji nā ya ó bo-é ra-é tin. Ta kinlé, to ta ki togrə-ti. ² †Bəba njəkəndə kəm-é go njəkəwnə-je-ti lé, à to dow ki ta goto do-é-ti, à to njèdené ki káre-rè, à to njəkəndə kəmkəa do ro-é-ti, à to njəkore ro-é ndəngi do né-je-ti, à to dow ki panjiyə-é to jugi-jugi al, à to njəkəuwə mba-je ki ro-é-ti wur-wur, à to dow ki asi ndó dow-je né, ³ à to gəyibi al, à to njərə ki dow-je al, ngá à to dow ki sol lom-lom, à to dow noji, bá à to njərəkəmdə lə al rəm to. ⁴ Njəkəndə kəm-é go njəkəwnə-je-ti lé, à to dow ki njəkəndə kəm-é go də ki mēgə kəy-ti liə maji rəm, à to dow ki asi gaki kadi adi ngan-é-je 'to njətəl ro-dé go ta-ti rəm to. ⁵ Kdo kinə dow gə kində kəm-é go də ki mēgə kəy-ti liə al lé, à ra ban bá à kasi kində kəm-é go njəkəwnə-je-ti lə Lubə wa? ⁶ Njəkəndə kəm-é go njəkəwnə-je-ti lé, à to njəkəndə mēgə sigi al, nè koji ro à ki ra-é kadi ta ki Lubə gangi do Sū-ti kinlé usi do-é-ti to.

* 2:4 2:4 Ta ki togrə-ti ki ta-é to nè kinlé, sobi do ta lə Lubə. † 2:7 2:7 Ti 1:11 † 2:8 2:8 Jipi-je lé, ndo-je madi d'oy ji-dé ki taá bá 'pa ta ki Lubə ('Ndó Pa 134:2; Nje 2:19). Ji ki aa njay toji mēgə ki aa njay bi to ta lə togi ji ki man kadi aa kin al. † 2:9 2:9 1Pi 3:3 ‡ 2:12 2:12 'Ndó Tit 2:3-5 † 3:2 3:2 Tit 1:6-9

⁷ Rəm à to dow kí njékadmɛɛ al-je kàrè, 'pa ta kí dɔ-é-ti maji n̄a tɔ, kɔɔ kadi dow nədi-é al rəm, bá kɔɔ kadi usi mɛɛ gum-je-ti lə Sú al rəm tɔ.

*Ta kí sobi dɔ njékində kəm-dé go né-ti lə njékəwnə-je
Kryj 6:1-6*

⁸ Bè ya tɔ, njékində kəm-dé go né-ti lə njékəwnə-je lé, d'a to dow-je kí dow-je d'ilə kuji dɔ-dé-ti, d'a to njépata mindi-dé joo al, d'a to gɔyibi-je al, bá d'a to njékay ngodi kí go rəbi-é-ti al go nékingə-ti al rəm tɔ. ⁹ Ta kí sobi dɔ kadmɛɛ kí tɔ lo ɔɔyɔ-é-ti bá Lubə tɛɛ kí dɔ-é lé, kadi njékində kəm-dé go né-ti lə njékəwnə-je lé, 'təl rɔ-dé go-ti kí tagir kí maji. ¹⁰ Kadi toki n̄a-dé koo m̄aki, ó kinə ta goto dɔ-dé-ti rəm, d'a ra kullə-é.

¹¹ Dené-je kàrè, d'a to dɛ kí dow-je d'ilə kuji dɔ-dé-ti rəm, d'a to njékulə ta ndil dow-je-ti al rəm, njékində kəmkaa dɔ rɔ-dé-ti rəm, bá njéra né kí togrɔ-ti mɛɛ né-je-ti lay rəm tɔ.

¹² Njékində kəm-dé go né-ti lə njékəwnə-je lé, d'a to njédené-je kí kàre-rè rəm, d'a to dow-je kí njékində kəm-dé go n̄an-dé-je-ti, k̄i dɛ kí mɛɛ kəy-je-ti lə-dé dɛ ya maji rəm tɔ bane. ¹³ Kɔɔtalə dɛ kí 'ra kullə lə-dé maji lé, dow-je d'a kun ta-dé n̄a rəm, bá mɛɛ-dé à nda kay-kay dɔ kadmɛɛ-ti kí d'adi Jeju Kristi lé rəm tɔ.

Lubə tɛɛ dɔ né kí boy kí tɔ lo ɔɔyɔ-é-ti

¹⁴ M'ndangi ta-je kin m'adi-i k̄i kində mɛɛ dɔ-ti kadi m'ow rɔ-i-ti ngosnè n̄ɔɔ. ¹⁵ Ngà kinə lé, nja-m n̄ay ɔy kàrè, 'a gə kəm rəbi kí a m̄ɔji-né rɔ-si dan dow-je-ti lə Lubə, kí 'to njékəwnə-je lə Lubə kí njékisi kəm. Njékəwnə-je kinlé bá 'to njégəti ta kí togrɔ-ti taá titi kí gaji kí ngow dan kəy-ti gəti-né kəy taá kin bə tɔ.

¹⁶ Jeju Kristi, un rɔ dow ree-né dɔnangi-ti nè,

Ndil kí aa njay panè: ɛ to dow kí njururu.

Malayka-je d'oo-é,

Njékadmɛɛ-je d'ilə mbe ta liə d'adi gin dow-je kí gay-gay.

Dow-je kí dɔnangi-ti nè d'adi mɛɛ-dé Jeju Kristi,

Lubə un-é ɔw siə mɛɛ riba-ti.

Ta kí sobi dɔ kadmɛɛ kí tɔ lo ɔɔyɔ-é-ti bá Lubə tɛɛ dɔ-é kinlé, to né kí maji n̄a. To ta kí togrɔ-ti ya.

4

Ta kí dɔ njéndó dow-je né-je-ti kí ngom

1Jq 4:1-3; Kol 2:16-23; 2Ti 2:4-6

¹ Ngà Ndil kí aa njay pa adi aa yóróɔ ya panè: Kaglo-je-ti kí dɔbɔy-ti lé, dow-je kí dan-ti-je d'a tusi kadmɛɛ lə-dé kinə kɔɔ t̄n̄ə go ndil-je-ti kí njékədi dow-je kur-dé wale rəm, kɔɔ kun go néndó-je kí i rɔ ndil-je-ti kí maji al rəm tɔ. ² Dowbé-je kinlé, d'a kadi njéndó dow-je né-je kí ngom kí 'to njékədi kəm dow-je kin d'ədi-dé d'ur-dé wale. Njékədkəm dow-je kinlé, dɔ-dé təl adi mɛɛ-dé uwə-dé kí ta dɔ majal-ti al, toki nin kí dow ɔr ngowla pərəə ində rɔ-é-ti ya kàrè gə al ngà kin bə. ³ Dɛ d'ɔgi dow-je kadi 'taa-n̄a rəm, d'ɔgi-dé kuso né-je kí dan-ti-je rəm tɔ. Ngà né-je kin lay lé, Lubə ya ra kɔɔ kadi njékadmɛɛ-je kí 'to njégə ta kí togrɔ-ti lé, d'oo maji-é 'ra-é-né oiyo. ⁴ Né-je lay kí Lubə ra lé maji, adi né kí dow à mbati ya goto. Ngà kuso bá kadi dow uso ra-é-né oiyo tá†. ⁵ Kɔɔtalə né-je lay lé, ta lə Lubə, k̄i ta kí pa siə təl-dé adi aa njay ngà.

⁶ Timote, né-je kinlé, kinə i 'ndó njékadmɛɛ-je rəm, 'a to ngonnjékullə kí maji lə Jeju Kristi, kí ta kí dɔ kadmɛɛ-ti k̄i néndó kí togrɔ-ti kí i ingə-ingə lé asi-i maji. ⁷ Ngà ta t̄ti-je, k̄i tasu-je kí tɔ n̄ə takəm Lubə-ti lé, ɔsi ngərəngi kí rangi.

Ta d̄ingəm-je kí Pol adi Timote

I 'ndó kadi 'ilə kuji dɔ Lubə-ti. ⁸ Kɔɔtalə ndó ndaji njirə rɔ to né kí maji, ngà maji kɔɔ né-je n̄a al. Ngà kuji kí kilə dɔ Lubə-ti lé, maji kɔɔ né-je lay. Dow-je kí njékilə kuji dɔ Lubə-ti lé, Lubə un mindi-é kɔɔ kadi n'adi-dé kiskəm kí ngosnè-ti kin rəm, bá kiskəm kí sartagangi kí à ree lé rəm tɔ. ⁹ Ta kinlé, to ta kí togrɔ-ti rəm, to ta kí asi gaki kadi toki ndigi dɔ-ti d̄igim ya rəm tɔ. ¹⁰ Befa j̄əi j'rai kullə rəm, j'iləi rɔ-ji d̄ə rəm, kɔɔtalə j'indəi mɛɛ-ji dɔ Lubə-ti kí njékisi kəm, kí to njékaji dow-je lay. Ngà kí boy n̄a lé, ɛ to njékaji njékadmɛɛ-je. ¹¹ Ta-je kinlé, 'ndəji njékadmɛɛ-je dɔ-ti rəm, bá 'ndó-dé rəm tɔ.

¹² 'Adi dow nədi-i kɔɔtalə to kí i 'to basa kinlé al. Ngà kadi i 'to né ndaji lə njékadmɛɛ-je, mɛɛ ta pa-i-ti rəm, mɛɛ panjiyə-i-ti rəm, mɛɛ ndigi dow-je-ti rəm, mɛɛ kadmɛɛ-ti rəm, bá mɛɛ kaa njay-ti rəm tɔ. ¹³ 'Ində rɔ-i ta ndó mbete-ti kí aa njay dan njékadmɛɛ-je-ti rəm, 'ində rɔ-i ta kulə d̄ingəm mɛɛ-dé-ti rəm, bá 'ində rɔ-i ta ndó-dé né-ti rəm tɔ. 'Ra bə-bə ya sar kadi m'ow m'ingə-i-né. ¹⁴ Kadkare kí Ndil Lubə adi-i k̄i kəm rəbi kí rɔ

njépatá-je kí ta Lubə-ti rəm, kì kəm rəbi kí rə 'ngatógi-je-ti kí d'ində ji-dé də-i-ti rəm lé, 'ra 'ndam-né al. ¹⁵ 'Ində rə-i ta né-je-ti kinlé rəm, un rə-i biki ya ində ta-ti, kđo kadi kəw kì kete lə-i tò ndata rəsi takəm dow-je-ti lay rəm tə. ¹⁶ 'Oo go rə-i i ya maji rəm, 'oo go néndó kí 'isi 'ndó dow-je lé maji rəm, 'uwə rə-i nga titi. Kđotalə ra-é kí bè kinlé bá, 'a kaji-né rə-i i ya rəm, dow-je kí d'oo ta lə-i kàrè, d'a kaji-né rəm tə.

5

Gosi ra kullə kì dow kí ra majal

¹ Dingəm kí 'bugə lé, 'ndangi-é rəy-rəy al, ngə 'oji-é ta titi bəbi-i bè, 'oji ta basa-je titi ngankə-i-je bè, ² 'oji ta dené-je kí 'bugə titi kə-i-je bè, bá 'oji ta nganmandi-je titi kənan-i-je bè, kì tagir kí aa njay.

Ta kí də njəngəwkoy-je-ti

³ 'Oo go njəngəwkoy-je kí dow də-dé goto. ⁴ Ngə kinə njəngəwkoy kí ngan-é-je əse nganka-é-je d'isi nɔɔ rəmə, né kí dəsəy kí d'a ra kđo kilə-né kuji də Lubə-ti ən: Də d'a koo go də kí mɛɛ kəy-ti lə-dé də ya rəm, d'a koo go njəkəji-dé-je kđo kuti kí ndəki d'uti-dé lé tə. Ɛ kin bá to né kí nəl Lubə. ⁵ Njəngəwkoy kí isi kì kàr-é, kí dow də-é goto lé, ɛ ində mɛɛ-é də Lubə-ti ə uwə rə-é ngə pa siə ta rəm, bá dəji-é né ndə-je kì kada-je rəm tə. ⁶ Ngə njəngəwkoy kí isi əy ngədi go né-je-ti kí dənangi-ti nè lé, lé isi kì də-é taá ya kàrè, ɛ oy ngə. ⁷ Ɛ kin bá to né-je kí 'a ndəji-dé də-ti, kđo kadi dow ilə-né ta də-dé-ti al. ⁸ Kinə dow madi oo go noji-é-je al, ə kí boy nɔ lé, kinə oo go dow-je kí mɛɛ kəy-ti liə al rəmə, to dow kì ilə kadmɛɛ liə kəgi, ɛ maji al nɔ itə njəkadmɛɛ al bəy. ⁹ Njəngəwkoy kí njəkəwnə-je d'a kində ri-é kđo koo go-é lé, bəl-é à ra kərməkə kəw kì taá bane, à to dené kí ndəki ore kəm-é go ngəbi-é-ti ya kàrè-rè ¹⁰ rəm, à to dené kí d'a gə-é kadi kullə ra-é maji-maji, adi à to njəngəm ngan-é-je maji rəm, njəkuwə mba-je kì rə-é-ti wur-wur rəm, njətogi nja* njəkəa njay-je rəm, njəra kì dangi-ti-je rəm, bá né-je kí gay-gay lay kì maji bá to kullə ra-é rəm tə. ¹¹ Ngə njəngəwkoy-je kí rə-dé tò kare bəy lé, ində ri-dé mɛɛ mbete koo go njəngəwkoy-je-ti lé al. Kđotalə loki bə dingəm ra-dé lé, d'ubə Kristi, dow kí Lubə mbəti-é d'ingə-é ə 'ndigi taa ngəw gogi, ¹² adi d'usi-né mɛɛ ta kí gangi-ti, kđotalə kun mindi lə-dé kí d'un d'adi Kristi kete lé, 'tusi d'ingə kəgi. ¹³ Bəy bá njəngəwkoy-je kí rə-dé tò kare lé, 'ndigi ra kullə al, bá 'ndó kilə kì takəy-takəy rəm, d'ə də-ti nɔɔ 'təl njəkəndə nan-é-je rəm, njépatá-je kí usi-dé-ti al rəm, bá njépatá-je kí tuwə pa al rəm tə. ¹⁴ Gin-é kin bá, m'ndigi kadi njəngəwkoy-je kí rə-dé tò kare bəy lé, 'təl 'taa ngəw d'oji-né ngan-je, d'oo go mɛɛ kəy-je lə-dé maji, kđo kadi njəba-je lə-ji d'ingə rəbi 'pa-né ta kí maji al də-ji-ti al. ¹⁵ Kđotalə njəngəwkoy-je kí dan-ti-je d'ilə kadmɛɛ lə-dé kəgi ngə, adi d'un go Satə. ¹⁶ Ngə kinə dené kí to njəkadmɛɛ əw kì njəngəwkoy-je mɛɛ kəy-ti liə nɔɔ rəmə, kadi oo go-dé, kđo kadi njəkəwnə-je d'ingə ji-dé d'oo-né go də kí dow də-dé goto.

Ta kí səbi də 'ngatógi-je

1Kə 9:9-10

¹⁷ 'Ngatógi-je kí d'or nɔ njəkəwnə-je maji lé, tò kadi toki kilə kuji də-dé-ti, bá tò kadi toki ra sə-dé rəm tə. Ə kí boy nɔ lé, to ta kí səbi də də kí d'ində rə-dé ta ndó dow-je ta-ti lə Lubə rəm, bá ta ndó dow-je né-ti rəm tə. ¹⁸ †Kđo mbete kí aa njay panə: *Mangi kí d'adi-é ə njiyə də kə-ti kđo kadi kəq-é tal lé, 'a də ta-é al, bá pa bəy panə: Dow kí ra kullə lé, to tò-é kadi à kingə né dəji-é tə.*

¹⁹ †I kalangi 'ndigi də ta-ti kí dow-je d'ilə də 'ngatógi-ti al, ngə kadi oo ta-é ta dow-je-ti joo əse mutə kí d'oo kì mbi-dé əse kì kəm-dé tá-je 'ra-né kullə bəy. ²⁰ Də kí 'ra majal lé, 'ndangi-dé takəm dow-je-ti lay, kđo kadi ndəgi-é-je kàrè 'bəl-né tə. ²¹ M'un ndu m'adi-i nɔ Lubə-ti, kì nɔ Jeju Kristi-ti, bá nɔ malayka-je-ti kí Lubə mbəti-dé kadi 'təl rə-i go ndukun-je-ti kinlé, ə kadi †I kalangi 'gangi ta də dow-ti al rəm, bá kadi 'ra né madi ər-né kəm dow al rəm tə.

Ta-je kí gay-gay kí Pol əji Timote

²² †I kalangi ində ji-i də dow-ti al rəm, bá 'ində rə-i nati kì dow də majal-je-ti liə al rəm tə. I ya 'itə rə-i ngərəngi kadi majal-ti.

²³ 'Isi ta kəy man-ti ya par-par al, ngə kadi əy man nduu sɛ-sɛ kđo mɛɛ-i kí isi to-i to-i kin rəm, kđo mɔy-je kí nɔ-je kí isi ra-i taá-taá kin rəm tə.

²⁴ Majal-je lə dow-je kí dan-ti-je lé, to ndaa-ti rəsi takəm dow-je-ti pá bəy bá 'gangi ta də-ti. Ngə 'lə də kí nɔ-je rəmə, kujə rə-é go ta kí gangi-ti tə. ²⁵ Gangi-é kí kullə ra-je kí

* 5:10 5:10 Togi nja lé toji sol də kì ndigi dow-je titi kí Jeju ra-né kì njéndó né-je lé to (Jə 13:1-17). † 5:18 5:18 Mat 10:10; Luk 10:7

maji toji-né ro-é ndaa-ti rəsi kinlé, bè ya to é kullə ra-je kí majal kàrè dow à kasi bəyɔ-né al rəm to.

6

Ta kí sobi do bə-je

Ep̄e 6:5-8; 1Pi 2:18-20

¹ Kadi njékadm̄e-je lay kí 'to bə-je lé, d'oo 'ba-dé-je kí dow-je kí d'asi gaki kadi d'un ta-dé kun kí tɔgrɔ-ti, kɔɔ kadi dow-je 'pa-né ta kɔbi kí Lubə al rəm, 'pa-né ta kí maji al do Poyta kí Maji-ti al rəm to. ² Dɛ kí 'ba-dé-je 'to njékadm̄e-je lé, kadi d'ilə jirə do to kí dɛ 'to ngankɔ-dé-je kí takul Jeju Kristi kin bá kadi 'nədi-dé-né al. Ngà kadi 'ra kullə d'adi-dé maji n̄a kí kete ya bəy, kɔɔ kullə-je kí maji-maji kí d'isi 'ra lé, 'ra d'adi njékadm̄e-je, adi to ngankɔ-dé-je kí dɛ d'ində-dé dan kəm-dé-ti.

Ta kí do néndó-je-ti kí ngòm k̄i kay ngodi go nékingə-ti

Mat 6:19-34

Né kí tò kadi i 'a ndó dow-je ə 'a ndəji-dé do-ti ɔn: ³ Kinə dow ndó né kí rangi, bi ɔ njàngi do ta-je-ti kí tɔgrɔ-ti lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi al rəm, ɔ njàngi do néndó-ti kí ɔw go-n̄a-ti kí kuji kí kilə do Lubə-ti kin al rəm, ⁴ to njəngòm kare ya, gə né al, to dow kí tanaji kí do ngan ta-je-ti kí bəti-bəti bá to kullə ra-é. Né-je kinlé, bá isi ree kí kəmnda-je, kí gaki-n̄a-je, kí kulə ta ndil-n̄a-ti-je, kí ta kí gángi rim-rim do-n̄a-ti-je, ⁵ kí tii-n̄a-je kí sɔy-é goto kí to kullə ra dow-je kí do-dé goto. Dɛ 'gə ta kí tɔgrɔ-ti al rəm, 'gir kí kadm̄e Lubə lé, to kəm rəbi kingə né.

⁶ Tɔgrɔ-ti ya, kinə dow ore kəm-é do né-ti kí tò ji-é-ti ya rəm, kadm̄e lé, to kəm rəbi kingə né kí n̄a ya. ⁷ Kɔɔtalə j'reei dɔnangi-ti kí ji-ji kare, ə j'a tɔli kí ji-ji kare ya to. ⁸ Kinə j'ɔwi kí nékuso, kí kubi rəm, ɛ kin ya asi. ⁹ Ngà dɛ kí 'ndigi kingə né ya tá lé, d'usi m̄e nən̄a-ti, kí m̄e gum-ti lə Sú, d'usi m̄e bo né-je-ti kí gay-gay kí maji al maji al, kí né-je kí ndɔjta, kí to né-je kí isi ungi dow-je dan kɔ-je-ti, bá dan tuji-ti rəm to. ¹⁰ Kɔ kəmnda là lé, to njirə né-je lay kí majal, ə dɛ kí dan-ti-je kí d'ay ngodi go-ti 'tusi-né kadm̄e lə-dé d'ingə kogi lé, dɛ ya d'un ro-dé d'ilə dan babo kɔ-ti.

Dow lə Lubə: Panjyə-é kí né kí à kuwə m̄e-é

¹¹ Ngà i, dow lə Lubə lé, 'ɔr ro-i ngerəngi m̄e né-je-ti kinlé, ə 'sangí kadi 'ra né kí njururu, kadi 'ilə kuji do Lubə-ti, kadi 'ində m̄e-i do Lubə-ti, kadi 'ndigi dow-je, kadi 'ilə m̄e-i do madi-é-ti p̄ɔ rəm, bá kadi 'sɔl ləm-ləm rəm to. ¹² 'Rɔ rɔ kí maji kí sobi do kadm̄e, ə kiskəm kí sartagangi kí Lubə ba-i-né bá i 'pa ta-é maji n̄a takəm kosi dow-je-ti lé, 'uwə njarara. ¹³ *N̄ɔ Lubə-ti kí to njékadi kiskəm né-je lay, bá n̄ɔ Jeju Kristi-ti kí pa ta kí maji n̄a rəsi n̄ɔ P̄ɔsi Pilati-ti lé, m'ndəji-i, ¹⁴ kadi 'təl ro-i go ndukun-ti lə Lubə ə 'adi ro-i aa njay, kadi dow ilə ta do-i-ti al, sar ya kadi 'Babe lə-ji Jeju Kristi t̄e-é né kɔy ¹⁵ dɔkaglo-ti kí Lubə ya ɔji. Lubə lé, to Njèkisi dan maji-ti kí dum, ɛ ya kí káre-rè to Njètógi do né-je-ti lay, ɛ kí to Ngar lə ngar-je, 'Babe lə 'babe-je, ¹⁶ kí ɛ ya kí káre-rè bá to njèkoy al, njèkisi lo kí ndógi-ti kí dow asi kɔw-ti al, ɛ kí dow oo-é al rəm, bá dow à kasi koo-é al rəm lé, ríba, kí tógi kí to sartagangi to 'liə! Am̄en!

Ta kí sobi do njénékingə-je

¹⁷ I 'ndəji njénékingə-je kí dɔkaglo-ti kí bone, kɔɔ kadi 'to njékində kàdi-dé-je al rəm, kadi d'ində m̄e-dé do nékingə-ti kí to né kí à kí tuji kàdi káre-rè kin al rəm, ngà kadi d'ində m̄e-dé do Lubə-ti, njékadi-ji né-je lay mburuki-mburuki adi j'isi j'rai rɔnəl-é kin tá. ¹⁸ Kadi njénékingə-je lé, 'ra maji rəm, kadi kullə ra-je kí maji-maji bá to nékingə-dé, kadi ji-dé t̄e rəm, bá kadi 'to njéra kí dow-je rəm to. ¹⁹ Kəm rəbi kin bá kadi 'mbɔ-né nékingə-dé kɔɔ ndó kí bore, lo-ti kí tò gərərə, kadi 't̄e-é né kiskəm-ti kí tɔgrɔ-ti.

Ta lə ngəm néndó kí tɔgrɔ-ti

²⁰ I Timote, 'tɔsi kəm-i go kullə-ti kí Lubə adi-i lé maji. Tatidə-je kí m̄e wəy kare kí to ta-je kí tò n̄e takəm Lubə-ti, kí né-je kí ɔsi ta Lubə ya rəm ə 'panə to négə bóo ri bóo kinlé, 'ɔr ro-i ngerəngi m̄e-é-ti kogi. ²¹ Dɛ kí n̄a-je kí d'oy go-ti rigi-rigi lé, 'tusi rəbi kí sobi do kadm̄e lə-dé d'ingə d'ur wale.

Kadi ramaji lə Lubə n̄ay sə-si!

Mbate kí njèkungí joo kí Pol ndàngí adi Timote Ta-je kí do mbete-ti kí njèkungí joo kí Pol ndàngí adi Timote

Mbate kí njèkungí joo kí njèkòwkulè Pol adi Timote kinlé to dòbøya ta kí idø Timote kete bá kadi 'tøl-é bøy. E isi dangay-ti meë bebo Ròm-ti isi ngøbi kadi 'tøl-é. E ndàngí mbete lé kðo kulø-né dingøm meë Timote-ti kadi-é uwø rø-é ngà meë kadmee-ti røm, bá meë kullø-ti lø 'Babe røm. Kagle-é-ti kinlé, Timote isi ør nõ njèkøwnø-je kí bebo Epeji-ti ya bøy. Mbete-je kí rangí nà kí Pol ndàngí lé, e pa ta lø ra kí Timote ra siø meë-é-ti. De kí joo kinlé, 'ra kullø natí kðo ta lø 'Babe. Pol ba Timote ngon-é kí meë kadmee-ti titi kí ba-é-né meë mbete-ti kí døsag kí ndàngí adi-é lé. Tø ndaa-ti røsi kí Pol indø Timote kí to ngon basa kí njøra siø kullø kin dan køm-é-ti ø ndigi kadi-é ra kullø maji kí kete-kete. Ta kí lo kør-é-ti kí 1-2 lé, tò kadi lé dan kò-je-ti kí døkaglo-ti kí bone, kí né-je kí to rø ya kårè to kuwø rø ngà ya. Pol un nétoji-je nà bá pa-né ta kí do kuwø rø ngà-ti: Asgar, njèkøngodi lokindø dirø-ti, njøndør, njèrakullø, bá e pa ta kí do rø-é-ti ya to, kðo ngodi kí e ay kaglo kisi-é kí do-é taá. Ta kí lo kør-é-ti kí 3-4 lé to ta-je kí sobi do kò-je kí á ree kí ree bøy, bá maji lø kà do ndi-ti røm, bá kilø kuji do ta-ti lø Lubø røm. Pol pa ta lø kiñø-nø ta tøl ta mbete-ti liø, ngà e indø meë-é-ti kí Timote à kow koo-n'è bebo Ròm-ti ø e idø-é ta-je nà do kow-ti kí à kow koo-n'è lé. To mbete kí e ndàngí adi dow kære-rø ya ngà tøl to mbete kí ulø dingøm meë njèkadmee-je-ti kí bone bè ya lay.

Lapiya kí Pol ra

¹ Må Pol, njèkòwkulø lø Jeju Kristi, kí go ndigi-ti lø Lubø kadi m'ilø mbe kunmindi lø Lubø kí sobi do kiskøm kí takul nam kadi Jeju Kristi-ti, ² bá m'ndàngí mbete kin m'adi-i i Timote kí m'oo-i kí ngon-m bè, kí m'indø-i dan køm-m-ti. Kadi Lubø kí Bobi-ji de kí 'Babe læ-ji Jeju Kristi d'adi ramaji, kí koo kømtondoo, kí lapiya læ-dé nøy sø-i.

Oiyo kí Pol ra Lubø

2Ti 2:1-12; Epe 1:3-7; 2Te 2:13-15

³ Lubø kí ka-m-je 'pole-é bá m'un do nja-dé kí tagir kí maji lé, m'ra-é oiyo kðo ta læ-i. Loki m'isi m'pa siø ta ndoo-je kí kada-je lé, m'nal kilø ri-i dan-ti al. ⁴ Loki meë-m ole do man nò-ti læ-i rømø, bo koo-i ya ra-m løti-løti kðo kadi rønøl rusi-né meë-m. ⁵ Meë-m to gøráø do kadmee-ti læ-i kí to kadmee kí kødkøm goto-ti, kí to meë ka-i kí dené Loiyisi-ti ya kete røm, bá to meë kò-i Enisi-ti røm to. Kadmee kinlé, m'gø maji kí to meë-i-ti to.

Ta dingøm kí Pol adi Timote

⁶ Gin-é kin bá m'ulø dingøm meë-i-ti, kadi ulø pør kuti kadkare-ti kí Lubø adi-i loki m'indø-né ji-m do-i-ti lé. ⁷ Kðotalø ndil kí Lubø adi-ji lé, to ndil bøl al, ngà to ndil tøgí røm, ndil ndignø røm, bá ndil gosi røm to. ⁸ 'Adi rø-i sol-i do pa ta-ti lø 'Babe kadi dow-je al røm, 'adi rø-i sol-i do-m må-ti kí d'uwø-m dangay-ti kðo ta kí sobi do-é kin al røm to. Ngà kadi 'ingø kò sø-m kðo Poyta kí Maji, kí takul tøgí lø Lubø. ⁹ E bá aji-ji røm, ba-ji kadi j'tøli dow-je kí j'aai njay, kí takul kullø ra-ji-je al, ngà kí go køjra-ti liø e ya røm, kí go maji-ti kí e ra sø-ji kí takul nam kadi Jeju Kristi-ti low lø low-je ny. ¹⁰ Ramaji kinlé, Lubø adi toji rø-é kí ngøsnè-ti kin kí takul ree lø Njèkaji-ji Jeju Kristi kí tøti rø koy ø toji kiskøm kí sartagangi kí takul Poyta kí Maji. ¹¹ To ta lø Poyta kí Maji kinlé bá Lubø indø-m-né kí njøndø dow-je ta liø røm, njèkòwkulø røm, bá njøndø né dow-je røm tin. ¹² Adi to né kin bá, m'ingø-né kò tin. Ngà rø-m bá sol-m do-ti al, kðo m'gø e kí m'adi-é meë-m røm, bá m'gø maji kí e øw kí tøgí kadi ngøm-né né kí maji kí e inø ji-m-ti sar ndo tøl Jeju-ti røm to.

¹³ Gø ta kí togrø-ti kí 'oo ta-m-ti lé, e ya 'uwø ngà kí takul kadmee røm, kí takul ndigi dow-je kðo nam kí i 'nam kadi Jeju Kristi-ti. ¹⁴ Né kí maji kí to ji-i-ti lé, 'ngøm kí takul Ndil kí aa njay kí isi meë-ji-ti lé.

Kuwø rø ngà lø Onejipør

¹⁵ I 'gø maji kí de lay kí d'isi donangi Aji-ti 'tusi-m d'inø-m, adi dan-dé-ti lé to Pijel de kí Ermojen. ¹⁶ Kadi 'Babe adi koo kømtondoo liø nøy kí dow-je kí meë køy-ti lø Onejipør. Kðotalø taá-taá ya isi sol meë-m røm, bá rø-é sol-é kðo sil kí d'ilø-m kin al røm to. ¹⁷ Ngà loki e ree bebo Ròm-ti lé, e sangi-m kí rø tungø-é ya sar ingø-m. ¹⁸ Né-je lay kí Onejipør

ra adi-m bebo Epeji-ti lé, i 'gə maji itə dow-je lay. Kadi 'Babe adi koo kəmtondoo liə nɔy siə ndo gangta-ti liə.

2

Né-je kí tuwə kadi njəkadmɛg ndaji

¹ I Timote kí m'oo-i kí ngon-m bè lé, 'uwə ro-i nga mɛg maji-ti kí Lubə ra sə-ji kí takul nam kí j'namí kàdì Jeju Kristi-ti kin. ² Néndó kí 'oo ta-m-ti kí mbi-i takəm kosi dow-je-ti lé, 'ndó dow-je kí njéra né kí tɔgrɔ-ti kí d'a kasi ndó dow-je kí rangi tɔ. ³ 'Ingə kò sə-m tanɔ asgar kí maji lə Jeju Kristi bè. ⁴ Dow kí andi asgar-ti lé, à kɔr rɔ-é kɔgi mɛg kullə-je-ti lə dow-je kí kare, kdotalə ɛ à ndigi kadi n'ra né kí nəl njəkun-n'è asgar-ti. ⁵ Bè ya tɔ, dow kí ində dirə ngòdì lé, à kay kí gangi-é kí d'ɔji kadi toki kay-né lé bane, al rəmə à nal nékugə dɔji-é. ⁶ Rəm bə njəndɔr kí njəkɔɔ rogi-rogi ta ndɔr-ti lé, tɔ kadi ɛ ya ijə kandi né ndɔr liə dɔsɔy. ⁷ I Timote, ta-je kí m'idə-i kinlé, 'laji dɔ-ti maji 'oo, ə 'Babe à ra sə-i kadi 'gə mɛg né-je kin lay.

⁸ 'Adi mɛg-i ole dɔ Jeju Kristi-ti kí to ngonka Dabidi. Jeju lé, Lubə adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ, titi kí Poyta kí Maji kí m'isi m'ilə mbe-é pa-né ta-é lé. ⁹ To ta lə Poyta kí Maji kinlé bə m'ingə-né kò sar d'ilə-m-né sil tanɔ kí dow kí tɔl dow bè tin. Ngə ta lə Lubə lé, dow ilə-é sil al. ¹⁰ Gin-é kin bə m'ore-né mɛg-m nga dɔ né-je-ti lay, kdotalə dow-je kí Lubə mbəti-dé, kdɔ kadi ɛ kərə d'ingə kaji kí tɔ ro Jeju Kristi-ti, kí ríba kí sartagangi tɔ.

¹¹ Ta-je kí m'ow kí pa kinlé, to ta-je kí tɔgrɔ-ti ya:

Kinə j'oyi nati kí Kristi lé,

¹² 'j'a kisi kəm nati siə tɔ.

ə kinə j'uwəi rɔ-ji nga rəmə, j'a kɔi bə nati siə tɔ,

Ngə kinə j'naji j'painé j'gəi-é al rəmə,

ɛ kərə à naji pané n'gə-ji al tɔ.

¹³ Kinə j'ai dɔ kunmind-ti lə-ji al kərə

ɛ ɔ gərərə dɔ kunmind-ti liə.

Kdotalə ɛ, à pa ta mind-é joo al.

Njéra kullə kí 'nə-é 'gə-é maji

1Ti 1:3-7,18-20; Tit 1:10-16; 2:11-15; 2Pi 2:1-22

¹⁴ 'Oo maji, né-je kí kadi 'ole mɛg dow-je dɔ-ti, 'ndəji-dé-né nɔ Lubə-ti ɛn: Kadi d'isi ta 'gaki-nə dɔ ngan ta-je-ti al, kdɔ maji-é goto, ngə isi tuji dow-je kí d'isi 'yəl mbi-dé d'oo-né. ¹⁵ 'Uwə ro-i nga kadi 'a nɔ Lubə-ti titi dow kí 'nə-é d'oo adi to dow kí asi rəm, titi njéra kullə kí rɔ-é sol-é dɔ kullə-ti liə al, adi ɛ ndó dow-je ta kí tɔgrɔ-ti lə Lubə kí gangi-é berere-berere. ¹⁶ 'Or ro-i ngərəngi kɔgi mɛg tatidə-je-ti kí mɛg way kare kí to ta-je kí tɔ nɛ takəm Lubə-ti, kdotalə dow-je kí d'ində rɔ-dé ta-ti lé, d'ow kí kete par-par mɛg né ra-je-ti kí ilə kuji dɔ Lubə-ti al. ¹⁷ Dowbɛ-je kinlé, néndó lə-dé ɔw kí kete-kete tanɔ kí dɔ basrangí kin ya bè. Imene-je kí Pileti 'to dow-je kí dan-dé-ti. ¹⁸ Imene-je kí Pileti lé, 'ndəm rəbi ta kí tɔgrɔ-ti adi d'ur wale. Dɛ 'pa titi kí Lubə adi dow-je 'tɔsi ndəl d'ində lo tɛɛ ngə bè. Bəba 'təl dɔ dow-je nɔ adi d'ilə kadmɛg lə-dé kɔgi. ¹⁹ Bè ya kərə, gin kəy kí Lubə ində adi nga kəng-kəng lé, ɔ gərərə. Gin kəy kinlé 'ndangi ta-ti 'pané: «'Babe gə dow-je liə gow»

ə «Dow kí rá-rá kí pané n'to dow lə 'Babe rəmə, kadi dowbɛ mbati né ra kí njururu al.»

Bay-je lə dené kɔmolé

²⁰ 'Oo bè, mɛg kəy kí boy lé, bay-je kí d'ubə kí lɔr, kí bay-je kí d'ubə kí là ya par bə tɔ-ti al, ngə bay-je kí to kagi bə 'tɔl, kí bay kí d'ubə kí anji-je kərə tɔ-ti tɔ. Bay-je kí dan-ti-je lé, to bay kɔmolé, ngə bay-je kí nɔ-je to bay ra kullə-je kí kare tɔ. ²¹ Bəba kinə dow aa rɔ-é dɔ né-je-ti kí maji al kin rəmə, dowbɛ toki bay kɔmolé kí d'or d'ində tagay d'adi Lubə, ɛ toki bay kí maji ra kullə kí bə-é ngəm pərərɛ kdɔ ra-né kullə kí rá-rá ya kí maji kin bè.

Ta kí sɔbi dɔ ngonnjəkullə lə 'Babe

²² Timote, 'or ro-i ngərəngi kɔgi mɛg bɔ né-je-ti kí maji al kí isi ra basa-je kí mandí-je ə i 'sangi kadi 'ra né kí njururu, kadi 'ində mɛg-i dɔ Lubə-ti, kadi 'ndigi dow-je rəm, kadi 'isi kí lapiya kí dow-je kí 'nɔ bə 'Babe kí mɛg-dé kí kərə-rə rəm tɔ. ²³ Tanaji-je kí kɔgi kare kí tanaji-je kí dɔ mbə-ti lé, 'ɔsi ngərəngi kɔgi, kdɔ à ree kí kɔl-nɔ.

²⁴ ə dow kí to ngonnjəkullə lə 'Babe lé, to dow kí à ndigi kɔl-nɔ al. Ngə ɛ à to dow noji rɔ dow-je-ti lay rəm, à to dow kí asi ndó dow-je né rəm, bə à to dow kí njəkilə mɛg-é dɔ madi-é-ti pɔ rəm tɔ. ²⁵ ɛ à kɔl kí njəmbati ta-je kí ta kí sol ləm-ləm; kdotalə dɔmají

ə Lubə à ra sə-dé kadi d'ingə panjiyè-dé kí maji al kogi ə 'təl 'ree do ta-ti kí togrò-ti gogi, ²⁶ kadi loki kəm-dé ijə do né ra-dé-je-ti kí do mbá-ti lé rəmə, 'teɛ kogi meɛ gum-ti læ Sú kí uwə-dé gin tógi-é-ti adi d'isi 'ra ndigi liə.

3

Ta kí do kaglo-je-ti kí do bəy-ti

¹ Timote, kadi i 'gə kí meɛ ndo-je-ti kí do bəy-ti lé, lo à nga nɔ. ² Kdotalə dow-je d'a to njəyər-je, d'a to m'oy yo là-je, njékun ta rə-dé-je, njékində kadi-dé-je, njépa takobi kí Lubə, njékosi ta njékoji-dé-je, njéra oiyo al-je, njénədi Lubə, ³ d'a to dow-je kí kò læ dow usi-dé al, njékoo kəmtondoo læ madi-dé-je al, njékulə ta ndil dow-je-ti, njékore meɛ-dé al-je, njéməɛkati-je, njéba læ njéramaji-je, ⁴ njékun do dow-je, njékində kungəsə-je, njəngəm-je, dow-je d'a ge né kí adi-dé rənəl tɔy ndigi Lubə. ⁵ Dow-je d'a bə-rə-dé njékilə kuji do Lubə-ti ya, ngə d'a mbati né kí njékadi tógi kuji kí kilə do Lubə-ti. 'Ŋr rə-i ngerəngi kogi rə dowbè-je-ti kinlé. ⁶ Kdotalə de kí nɔ-je dan-dé-ti 'tandi meɛ kəy-je-ti rəmə, dené-je kí njétógi kasi al, kí majal ɔ bə do-dé-ti rəm, kí 'to dené-je kí bə né-je kí gay-gay ra-dé loti-loti kinlé, d'usi meɛ gum-je-ti læ-dé. ⁷ Dené-je kinlé, d'ingə néndó kí ndo-é ndo-é ya, ngə nja káre ya kàrè 'gə ta kí togrò-ti lé yérərə al. ⁸ Titi kí ndəki Janəsi-je kí Jambresi d'osi-né Moiyiji kí ta lé, bə ya tɔ, dowbè-je kinlé d'osi-né ta kí togrò-ti ngerəngi tɔ. De 'to dow-je kí do-dé goto rəm, kí sobi do kadmeɛ rəmə, 'to dow-je kí kare kogi ya bə. ⁹ Adi d'a kow kí kete-kete ndə al. Kdotalə mbá læ-dé lé, à tò ndaa-ti rəsi takəm dow-je-ti lay, tanə kí 'lə dow-je kí joo kinlé bə tɔ.

Kə gərərə do néndó-ti kí togrò-ti

2Kɔ 6:3-10

¹⁰⁻¹¹ †Ngə i lé, né kí m'ndó dow-je rəm, panjiyə-m, kí kɔjra-je læ-m, kí kadmeɛ læ-m, kí kilə meɛ do madi-é-ti læ-m, kí ndigi kí m'ndigi dow-je rəm, kuwə rə ngə læ-m, kí kəm-m kí dow-je d'ulə ndoo, bá kò-je læ-m lé, to né-je kí i 'ində kəm-i go-ti berere-berere 'oo maji. Meɛ bəbo Antiosi-ti, kí Ikoniyom, kí Listrə lé, kò kí rá bá m'ingə al wa? Kulə kəm ndoo kí rá bá teɛ do-m-ti al wa? Bə ya kàrè, 'Babe ɔr-m-ti lay ya ilə-m taá. ¹² Bə ya tɔ, dow-je lay kí 'ndigi kadi kisi do taá læ-dé ilə kuji do Lubə-ti kí takul nam kadi Jeju Kristi-ti lé, dow-je d'a kulə kəm-dé ndoo. ¹³ Ngə dow-je kí njéməndul-je, kí njékadta-je lé, d'a kow kí kete nɔ meɛ né ra-ti kí maji al par-par, kur-né dow-je kí rangi wale rəm, bá de ya kàrè dow-je d'a kur-dé wale rəm tɔ†.

¹⁴ Ngə i lé, néndó-je kí i 'ingə ə i 'gə kí to néndó kí togrò-ti, bá dow-je kí i 'ingə rə-dé-ti kàrè i 'gə-dé maji kinlé, ɛ ya 'a do-ti. ¹⁵ Ngon-i-ti nyu ya, mbete kí aa njay kí à kadi-i kəmkaa kí à teɛ sə-i kaji-ti kí takul kadmeɛ Jeju Kristi lé, i 'gə maji. ¹⁶ Mbete kí aa njay bikti lay ya Lubə adi Ndil-é ɔsi dow-je bá 'ndàngi ə maji asi gaki kdo ndó dow né rəm, kadi uwə dow kí ta rəm, ilə dow rəbəə rəm, ɔji dow né ra kí njururu, ¹⁷ kdo kadi dow læ Lubə ɔr-né mir-mir rəm, bá kadi asi ra-né kullə-je lay kí maji rəm tɔ†.

4

Ta kí sobi do ndó dow-je ta læ Lubə

¹ Kdotalə təl læ Jeju Kristi kí à təl rəm, kdotalə kɔbɛ liə kí à ree rəm lé, m'un ndu m'adi-i nò Lubə-ti, kí nò Jeju Kristi kí tò kadi à gangta do dow-je-ti kí d'isi kəm, kí do de-ti kí d'oy lé, ² kadi 'ingə kəm lo-je lay kí maji əse kí adji al kàrè, 'ndo dow-je ta læ Lubə par-par ya. I 'ndó dow-je né kí meɛ kí kilə do madi-é-ti pɔ uwə-dé-né kí ta, 'ndàngi-dé-né do majal-ti, bá 'ulə-né dingəm meɛ-dé-ti rəm tɔ. ³ Kdotalə kaglo madi à ree nɔɔ kí dow-je d'a mbati néndó kí togrò-ti. Ngə d'a mbəti dow-je nɔ kí go meɛ ndigi-ti læ-dé de ya kadi 'to njéndó-dé né-je kdo kadi 'bɔr gid-i-dé kí ta-je kí nəl-dé nəl-dé bane. ⁴ Ta kí togrò-ti lé, d'a kun mbi-dé kində rangi kdo koo al, rəmə tasu-je bá d'a yəl mbi-dé kdo koo-né. ⁵ Ngə i lé, meɛ né-je-ti lay ya, 'ində kəmkaa do rə-i-ti, 'a dingəm dan kò-je-ti, 'ra kullə kí njékilə mbe Poyta kí Maji à ra, bá 'ra kullə læ-i adi idi maji rəm tɔ.

Ta læ ngodi læ Pol

Plp 1:20-23

⁶ Ngə mɔ rəmə m'adi rə-m toki man nduu kí 'mbəl do né gugi né-ti bə, adi ndo læ-m nəy ngosi ngə*. ⁷ Mə m'ro rə kí maji, m'təl ta ngodi læ-m, m'ngəm kadmeɛ læ-m. ⁸ Un

† 3:10-11 3:10-11 a Knj 13:14-52; b Knj 14:1-7; d Knj 14:8-20 † 3:13 3:13 Knj 20:28-31 † 3:17 3:17 2Pi 1:19-21

* 4:6 4:6 Pol un rə-é ɔji-né man nduu kí 'mbəl do né-ti kí d'adi kdo gugi-né né bá pa-né ta kí do koy-é-ti (Teɛ 29:38-42; Kni 15:1-10; Plp 2:17).

kuti-é nè kinlé, nàÿ kadi ndo gangi ta-ti ə 'Babe kí to njègangta kí njururu adi-m nédòji-m kí to nédòji kullə ra kí njururu. Mə kí kár-m bá à kadi-m al, ngà à kadi dow-je lay kí mɛɛ-dé tò səl do ndo ree-é-ti lé to.

Ndəgi ta-je kí Pol idə Timote

⁹ 'Uwə rɔ-i ngə kadi 'ree kalangi 'ingə-m; ¹⁰ †Kdotalə Demasi† tusi-m iñə-m kogi, kəmnda né-je kí donangi-ti nè ra-é nḡ adi ɔw bebo Tesaloniki-ti; Kresasi ɔw Galati; Titi‡ ɔw Dalmati; ¹¹ †Luki ya kí kár-é bá isi sə-m nè. Loki 'ow kí ree rəmə, 'adi Marki ree sə-i. Kdo ɛ to njera sə-m do kullə-ti. ¹² †M'ulə Tisiki bebo Epeji-ti. ¹³ †Loki 'ow kí ree rəmə, 'ree kí kubi kul lə-m kí m'iñə bebo Troasi-ti kəy lə Karpusi, bá 'ree kí mbete-je lə-m to; ə né kí boy nḡ lé, 'adi mɛɛ-i oy do mbete ndaá-je-ti lə-m al. §

¹⁴ †Alegjandrə kí to kodi kuwə né lé, ra sə-m majal nḡ. 'Babe à ra siə né kí go kullə ra-é-je-ti ya to. ¹⁵ I ya kərə, 'oo go rɔ-i rɔ-é-ti, kdotalə ɛ ɔsi ta nédó lə-ji kosi kí ngə nḡ.

¹⁶ Kí dəsəy kí m'a m'pa-né ta do rɔ-m-ti nḡ njègangta-je-ti lé, dow káre ya kərə a go-m-ti al. Ngà de lay ya 'tusi-m d'iñə-m kogi. Kadi Lubə tidə kər majal-é do-dé-ti al. ¹⁷ To 'Babe ya bá a go-m-ti, adi-m tógi kdo kadi m'pa ta liə lay kdo kadi dow-je kí 'to jipi-je al d'oo. 'Babe taa-m ta bɔl-ti* ilə-m taá. ¹⁸ 'Babe à taa-m kilə-m taá ta né-je-ti kí maji al lay ya rəm, bá à kaji-m kdo kɔbe liə kí dɔrə-ti rəm to. Kadi rifa to 'liə ya kí do bal-bal! Amen!†

Lapiya-je kí ra

¹⁹ †'Ra lapiya Priska-je kí Akilasi adi-m rəm, bá 'ra lapiya dow-je kí mɛɛ kəy-ti lə Onejipər rəm to. ²⁰ †Erasti nàÿ bebo Kərənti-ti, ə Tropim bá m'iñə-é bebo Mile-ti kdotalə rɔ-é to-é.

²¹ 'Uwə rɔ-i ngə kadi 'ree kete nḡ nàÿ kul-ti. Ebulusi-je, kí Pudaši-je, kí Linusi-je, Klodiya-je, kí njékadmɛɛ-je lay ya 'ra-i lapiya to.

²² Kadi 'Babe adi mɛɛ-i usi nangi. Kadi ramaji liə nàÿ sə-si.

† **4:10** 4:10 a Kol 4:14; Plm 1:24; b 2Kɔ 8:23; Gal 2:3; Tit 1:4 † **4:10** 4:10 Demasi (Kol 4:14; Plm 24) Tit (2Kɔ 8:23; Gal 2:3; Tit 1:4) ‡ **4:10** 4:10 Titi (2Kɔ 8:23; Gal 2:3; Tit 1:4) † **4:11** 4:11 a Kol 4:14; Plm 1:24; b Knj 12:12,25; 13:13; 15:37-39; Kol 4:10; Plm 1:24 † **4:12** 4:12 Knj 20:4; Epe 6:21,22; Kol 4:7,8 † **4:13** 4:13 Knj 20:6 § **4:13** 4:13 Go lo-ti lə jipi-je lé, dow-je 'ra ndaá biñə-je kí ndaá bati-je adi təl mbete adi 'ndangi né-ti. † **4:14** 4:14 a 1Ti 1:20; b Rɔm 2:6 * **4:17** 4:17 Pol pa ta lə bɔl kí dḡ al, ngə pa ta kinlé sobi-né do ngar-je kí 'sangi kadi 'ra-é maji al. † **4:18** 4:18 Mat 10:18-20 † **4:19** 4:19 a Knj 18:2; b 2Ti 1:16,17 † **4:20** 4:20 a Knj 19:22; Rɔm 16:23; b Knj 20:4; 21:29

Mbete kí Pol ndàngi adi Titi Ta-je kí do mbete-ti Pol ndàngi adi Titi

Titi kàrè ra kà Pol kdo kilè mbe Poyta kí Maji rəm bá to ngonnjèkulè liè rɔ njékəwnə-je-ti kí gay-gay titi Timote bè tɔ. Này nà al kadi d'uwə Pol dangay-ti kí gogi nè-ti kinlé, de kí Titi d'ow mee bebo Listrə-ti donangi Kreti-ti. 'Ra kullə nati kaglo madi bá, go-ti Pol inə Titi lo-é-ti kin kadi-é gol ta-je kí dan njékəwnə-je-ti; ə Pol bá ow mba bebo Korenti-ti əse donangi Maseduwan-ti. Lo-é-ti kin bá e ndàngi-né mbete kin adi Titi kdo kulə-né dingəm mee-é-ti rəm, bá oji-é-né ta do kullə-ti kí kadi-é ra tɔl ta-é rəm tɔ. Titi lé to jipi al (Gal 2:3). Mee mbete-ti kinlé, Pol ba-é: Ngon-m kí togrɔ-ti mee kadmee-ti (Tit 1:4), ta kin toji toki Pol bá ra siə adi-é adi mee Jeju Kristi. Mbete kullə-je lə njékəwkulə-je pa ta lə Titi al, ngà Pol pa ta liə mee mbete-je-ti liə nà. Lo kor-é-ti kí 1: 5 bá Pol ole mee Titi do né-je-ti kí n'inə-é-né donangi Kreti-ti lé: Kadi gol ta-je kí này lé kà go-é-goé tɔl ta-é ə ində njékərnɔ-je dan njékəwnə-je-ti kí gay-gay mee bebo-je-ti. Lo kor-é-ti kí 1 lé, Pol pa ta kí sobi do kəm rəbi kí d'a mbəti-né njékərnɔ-je kí maji, e bá to né kí maji kadi d'a rɔ-né kí njéndó dow-je né-je kí ngom kí isi tulə njékəwnə-je kí donangi Kreti-ti nati. Lo kor-é-ti 2-3 lé, e pa ta lə néndó kí togrɔ-ti kí a kadi né-je tɔ maji dan kuti njékadmee-je-ti kí gay-gay kadi panjiyə nà-nà tɔ-né maji.

Lapiya kí ra

¹ Mə Pol kí ngonnjèkullə lə Lubə rəm, njékəwkulə lə Jeju Kristi, bá m'ndàngi mbete kin m'adi i Titi. M'to ngonnjèkullə lə Lubə rəm, njékəwkulə lə Jeju Kristi kdo kadi dow-je kí Lubə mbəti-dé lé, m'adi d'adi mee-dé rəm, m'adi 'gə ta kí togrɔ-ti kí ow nati kí kuji kí kilè do Lubə rəm tɔ. ² Kdo kadi d'ində mee-dé do kiskəm-ti kí sartagangi kí low lə low-je nɔ ya Lubə kí to njékəɗta al, un mindi-é kdo kadi-dé lé. ³ Loki kaglo-é asi lé, e adi dow-je 'gə ta liə kà takul ta kí Jeju Kristi ulə kullə-é ji-m-ti adi m'ndó dow-je kí go ndu-ti lə Lubə kí to Njəkaji-ji. ⁴ 'I Titi kí m'oo-i kí ngon mee-m bè, mee kadmee-ti lə-ji kí j'ore-nə do-ti kinlé, kadi ramaji kà lapiya lə Bəbi-ji Lubə, kà 'lə Njəkaji-ji Jeju Kristi này sə-i.

Ta kí sobi do njèkində kəm-dé go njékəwnə-je-ti

1Ti 3:1-7; 1Pi 5:1-4

⁵ I Titi, m'inə-i donangi Kreti-ti, kdo kadi 'gol né-je kí này lé, kadi usi nati maji rəm, kdo kadi ində 'ngatɔgi-je mee bebo-je-ti kí rə-rə kí go ta-je-ti kí m'idə-i lé.

⁶ †Kadi nà-nà dan-dé-ti to dow kí ta goto do-é-ti rəm, njèdené kí kàre-rè rəm, to dow kí ngan-é-je 'to njékadmee-je kí ta kaya uwə do-dé al əse 'to njékəl do ta-je al rəm tɔ bane. ⁷ Kadi njèkində kəm-é go njékəwnə-je-ti to dow kí ta goto do-é-ti, kdotalə e to njèkində kəm-é go dow-je-ti lə Lubə, adi à to njèkində kadi-é al rəm, njəwɔngi al rəm, gəyibi al rəm, njərə kà dow-je al rəm, njəkəy ngodi go nékingə-ti al rəm, ⁸ ngà kadi to njəkuwə mba-je kí rɔ-é-ti wur-wur rəm, to dow kí né ra kí maji-maji bá uwə mee-é rəm, njəkore rɔ-é ndangi do né-je-ti rəm, à to njərə né kí njururu rəm, dow kí kullə ra-é aa njay rəm, bá à to njəkore mee-é rəm tɔ. ⁹ Kadi njèkində kəm-é go njékəwnə-je-ti to njəkoy rigi-rigi go ta-ti kí togrɔ-ti kí 'ndó-é lé, kdo kadi asi kulə dingəm mee njékadmee-je-ti kà néndó kí togrɔ-ti rəm, bá kadi asi kuwə ta njəkosi ta ngerəngi-je rəm tɔ.

Kuwə ta njéndó dow-je né-je kí ngom

¹⁰ Kdotalə dow-je nà ya 'to njəmbati tɔl rɔ-dé go ta-ti, njétidə ta-je kí mee wəy kare, njékədi dow-je kur-dé wale. Dan dow-je-ti kinlé, jipi-je kí njékadmee-je bá 'nà. ¹¹ Də lé, kadi toki kuti ta-dé kə-kə bane. Kdo de 'təl do dow-je lay kí mee kəy-je-ti kí d'ow-ti kí néndó-je kí tɔ kadi toki ndó al, ya 'ndó dow-je kdo kingə-né né kà kəm rəbi kí go rəbi-é-ti al. ¹² Dow kàre dan-dé-ti kí e ya d'oo-é kí njəkɔr kəm ta lə-dé kí donangi Kreti-ti ya panè:

Dow-je kí Kreti lé 'to njékəɗta-je kà ndo-é ndo-é,

'To dā-je kí wale kí njəmeəndul-je,

'To njədabi-je kí njəkisi kdo nekuso kí mee-dé-ti ya par.

¹³ Ta kí e pa kinlé, to ta kí togrɔ-ti. Gin-é kin bá kadi i 'ndàngi-dé kà tɔgi-i, kdo kadi kadmee lə-dé to kadmee kí togrɔ-ti, ¹⁴ kdo kadi d'oy rigi-rigi go tasu-je-ti lə jipi-je al rəm, kadi d'oy rigi-rigi go ndukun-je-ti kí njétəl gidi-dé kadi ta kí togrɔ-ti d'un kinlé al rəm

to. ¹⁵ Dow-je kí d'aa njay lé, né lay ya d'oo d'adi aa njay. Ngá njéra né kí tò ñe takəm Lubə-ti, kí njémęęndə-je lé, né kí d'oo d'adi aa njay ya goto; négə, kí tagir læ-dé tò ñe takəm Lubə-ti. ¹⁶ Dę 'bá rə-dé njęgə Lubə ya, ngá né ra-dé-je toji kí 'gə-é al. Dę lé, 'to dow-je kí né ra-dé tò ñe takəm Lubə-ti, 'to njékál də ta-je, né kí maji káre ya kàrè d'asi ra al.

2

Ta kí sobi də kuti dow-je kí gay-gay dan njékəwnə-je-ti

¹ Ngá i rəmə, 'ndó dow-je né kí ɔw nati kí néndó kí tɔgrɔ-ti. ² 'Idə dingəm-je kí tɔgi kadi 'to dow-je kí njékındə kəmkaa də rə-dé-ti, kadi 'to dow-je kí dow-je d'ilə kuji də-dé-ti, kadi 'to njékore rə-dé ndəngi də né-je-ti, kadi 'to dow-je kí d'aa njay męę kadmęę-ti, kadi 'ndigi dow-je kí męę-dé kí aa njay, kadi d'ilə męę-dé də madi-é-ti kilə kí tɔgrɔ-ti to.

³ Dené-je kí 'bųgə kàrè, 'ndó-dé bə ya to. Idə-dé kadi 'to dow-je kí panjiyə-dé kàrè tò tagay kđə Lubə, kadi 'to njékulə ta ndil dow-je-ti al rəm, kadi 'to gųyibi-je al, ngá kadi 'ndó dow-je né-je kí maji-maji; ⁴ bə kđə kadi dę 'ndó dené-je kí rə-dé nųy ngon, kadi 'ndigi ngəw-dé-je kí ngan-dé-je, ⁵ kadi d'ore rə-dé ndəngi də né-je-ti rəm, 'ngəm rə-dé d'adi ngəw-dé-je rəm, d'ində kəm-dé go męę kəy-je-ti læ-dé maji rəm, kadi 'to dené-je kí maji rəm, kadi nų-nų ya kàrè ulə də-é gin tógi ngəbi-é-ti, kđə kadi dow-je 'pa-né ta kí maji al də ta-ti læ Lubə al.

⁶ Bə ya to, 'ulə dingəm męę basa-je-ti kadi 'to dow-je kí njékore rə-dé ndəngi męę né-je-ti lay to. ⁷ I ya kí də-i kadi 'to néndaji męę kullə ra-i-je-ti kí maji-maji rəm, bá néndó kí i a ndó dow-je kàrè, kadi to néndó kí tɔgrɔ-ti kí asi kadi dow-je 'piti rəm to. ⁸ Adi ta pa-i to ta kí tɔgrɔ-ti, kđə kadi dow pa ta kí maji al də-ti al. Bə kđə kadi rə njéba-je læ-ji sol-dé, rəmə d'a koo né kí d'a pa-né ta kí maji al də-ji-ti al.

⁹ 'Idə bə-je kadi d'ulə də-dé gin tógi 'bá-dé-je-ti męę né-je-ti lay, kadi 'ra né-je kí nəl-dé, kadi 'to njénaji-dé ta-ti al rəm, ¹⁰ bá kadi 'bogi né læ-dé madi al rəm to. Ngá kadi 'to njéra né kí tɔgrɔ-ti ya kí ndə-je lay. Bə kđə kadi męę né-je-ti lay ya dow-je 'piti-né néndó kí sobi də Lubə kí to Njékaji-ji lé.

Kaji kí takul ramaji læ Lubə

Ep̄ 2:8-10; 1Pi 1:10-21; 2:13-16; 1Ja 3:1-3

¹¹ Kđotalə ramaji læ Lubə kí to njirə kaji læ dow-je lay lé, ndubə rə-é ndaa-ti rəsi ngá. ¹² Ramaji liə lé, isi ndó-ji kadi j'mbati né-je kí ilə kuji də Lubə-ti al rəm, j'mbati bə né-je kí dənangi-ti nə, kđə kadi kisi-ji dənangi-ti nə kinlé, kəmkaa, kí né ra kí njururu, kí né-je kí ilə kuji də Lubə-ti bá to panjiyə-ji. ¹³ J'rai bə, j'ngəbi-né ndə rənlə læ-ji kí nų kí j'indəi męę-ji də-ti lé; ndə-é kin bá à to ndə kí rifa læ Jeju Kristi kí to Lubə kí boy rəm, to Njékaji-ji rəm kinlé, à ndubə-né rə-é ndaa-ti rəsi. ¹⁴ 'Jeju Kristi lé, ę ya ilə rə-é kđi kđə ta læ-ji, kđə kadi taa-ji-né ji majal-je-ti lay ilə-ji taá rəm, təl-ji-né dow-je kí j'aai njay adi j'toi dow-je liə, kđə kadi j'rai kullə-je kí maji-maji kí rə tungə-ji rəm to. ¹⁵ I Titi, né-je kinlé, 'a ndó dow-je kulə-né dingəm męę-dé-ti rəm, 'a ndəngi-dé-né rəm to. 'Ra né-je kin kí tógi-i lay. 'Adi dow nədi-i al.

3

Kullə ra njékadmęę-je dan njékadmęę al-je-ti

¹ 'Ole męę njékadmęę-je, kadi d'ulə də-dé gin tógi njékəbə-je-ti, kí gin tógi ngar-je-ti, kadi 'təl rə-dé go ta-ti læ-dé rəm, bá kadi d'isi də nja-dé-ti kđə ra kullə-je lay kí to kullə kí maji-maji†. ² Kadi d'ulə ta ndil dow-ti al rəm, kadi 'to njésangta-je al, ngá kadi 'to dow noji-je rəm, bá kadi 'to dow-je kí 'sol lom-lom kí rə dow-je-ti lay rəm to. ³ Kđotalə jəi ya kàrè, kete lé j'owi kí mbə-je bə, j'toi njétəl rə-ji go ta-ti al-je, njéndəm-je, kəmkaį kí bə né kí gay-gay bá uwə-ji bə-ti, j'toi njémęęndul-je kí njékəmnda-je, j'toi dow-je kí j'tuwəi kadi dow-je d'ɔsi-ji kí ta rəm, bá j'toi njékəsi-nə ta-je rəm to.

⁴ Ngá loki ramaji læ Lubə kí to Njékaji-ji, kí ndigi kí ę ndigi dow-je toji rə-é lé, ⁵ ę aji-ji kí takul né ra kí njururu læ-ji al, ngá kí takul koo kəmtondoo liə, beba ę adi Ndil kí aa njay togi-ji adi j'toi dow-je kí kđi sigi ə adi-ji panjiyə kí sigi rəm to. ⁶ Lubə ungi Ndil kí aa njay nų ya də-ji-ti kí takul Jeju Kristi kí to Njékaji-ji, ⁷ kđə kadi loki ę ɔr ta də-ji-ti kí takul ramaji liə lé, j'təli j'toi-né njénəndubə kiskəm kí sartagangí kí to né kində męę də-ti læ-ji kin bə. ⁸ Ta kinlé, to ta kí tɔgrɔ-ti ə m'ndigi kadi 'a də-ti, kđə kadi dow-je lay kí d'adi męę-dé Lubə lé, d'ində-né rə-dé ta kullə-je-ti kí maji-maji. Né kin bá to né kí maji ə to né kí à ra kí dow-je.

Né-je kí tuwə kitə rə ngəřəngi męę-é-ti kđi

⁹ Ngà tanaji-je kí dɔ mbó-ti, kì kɔr ginka-je, kì gaki-nà-je, kì gaki-nà-je kí dɔ ndukun-ti lə Lubə lé, 'or rɔ-i mɛɛ-é-ti kɔgi. Kdotalə to ta-je kí kɔgi kare kí à ra né al. ¹⁰ Dow kí njèra dow-je kadi 'gángi-nà lé, kinə 'ndəji-é nja kàre ə nja joo liə bá oo al rəmə, ɔsi-é ngərəngi kí rɔ-i-ti. ¹¹ Kadi i 'gə kí dow kí bè kinlé, to njédɔngə, ɛ ra majal adi ɛ ya ree kì ta kí gangi dɔ-é-ti.

Ndəji-je kí dɔbəy-ti

¹² †Loki m'a kulə Artemasi əse Tisiki† rɔ-i-ti lé, i kalangi ya 'ree 'ingə-m bebo Nikopolisi-ti nè. Kdotalə m'ɔji mɛɛ-m-ti, kadi lo kin bá m'a kisi-ti nɔy kul-ti. ¹³ ††Ra lay ya kadi 'oo go Jenasi kí to njéndó dow-je ndukun-je, kì Apolosi†, kdɔ kɔw mba lə-dé, bi kadi né madi nal-dé al. ¹⁴ Kadi dow-je lə-ji kàre, 'ndó kində rɔ-dé ta kullə-je-ti kí maji-maji to, kdɔ kadi 'ra-né né-je kí tò kadi toki 'ra kí ngɔsnè-ti kin. Bè kdɔ kadi 'to dow-je kí d'isi kɔgi kare al.

¹⁵ Dɛ lay kí d'isi sə-m nati nè, 'ra-i lapiya. I 'ra lapiya njéndigi-ji-je kí 'to njékadmɛɛ-je to.

Kadi ramaji lə Lubə nɔy sə-si lay.

† 3:12 3:12 Knj 20:4; Epe 6:21,22; Kol 4:7,8; 2Ti 4:12   † 3:12 3:12 Knj 20:4   † 3:13 3:13 Knj 18:24; 1Kɔ 16:12
 † 3:13 3:13 Knj 18:24

Mbete kí Pol ndàngi adi Pilemɔ

Ta-je kí dɔ mbete-ti kí Pol ndàngi adi Pilemɔ

Dɔmajɪ ə à to kisi Pol dangay-ti meɛ bebo Ròm-ti kin bá ɛ ndàngi-né mbete kin. Ɛ ndàngi mbete lé nati kí mbete læ de kí bebo Kolosi-ti to ə tò titi né kí mbete-je kí joo kinlé Tisiki bá ulə-é-né bè (Kol 4:7-9). Pol pa ta kà nam-é Pilemɔ kí isi meɛ bebo Kolosi-ti rəm, bá ɛ pa ta kà njénoji-je liə, bá pa ta kà njékadmɛɛ-je kí d'isi 'kəwnə meɛ kəy-ti liə rəm to. Ɛ ndàngi mbete kin dəji-né Pilemɔ kadi inə go kɔgi adi bə liə Onejim kí ndɔki ay lé ə kadi uwə-é kí rɔ-é-ti gogi. «Onejim» lé kɔr meɛ-é to «né kí à ra kà dow.» Kete ɛ to dow kí kɔgi kare pəti-pəti rɔ 'ba-é-ti.

Onejim lé toki né kí ndoki ɛ bɔgi né læ ɓa-é bá ay ɔw-né meɛ bebo-ti kí d'uwə Pol dangay-ti titi lé bè. Pol adi-é adi meɛ Jeju Kristi, rəmə panjiyə Onejim təl maji. Beɓa Pol ndigi kulə siə kadi 'ba-é Pilemɔ gogi, ə ɛ ndigi kadi-é uwə-é kí rɔ-é-ti kí ngonkɔ-é kí njékadmɛɛ Kristi. Dan mbete-je-ti lay kí Pol ndàngi lé, ɛ kin to gay, kɔɔ ɛ to mbete kí toji kulənoji kí tuwə kadi tò mbunə njékadmɛɛ-je-ti ɓi kɔta-je kí rangi goto-ti. Kí go ndukun-ti læ dow-je kí Ròm lé, Onejim lé asi kadi d'ində-é d'oji-é rəm, bá asi kadi 'tol-é rəm, ngà Pol bá ra siə maji, titi kí Jeju ra-né kí njéramajal-je kin bè to. Kadi Pol pa ta kí maji al sɔbi dɔ ra dow bə-ti rəmə, ɛ toji Pilemɔ kí njékəwnə-je, né kí tò kadi dow-je 'ra kí rɔ madi-dé-je-ti əse kí rɔ bə-je kɔɔ ri Kristi.

Toji rɔ kà lapiya kí ra

2Ti 1:1-5

¹ Mə Pol kí d'uwə-m dangay-ti kɔɔ ta kí sɔbi dɔ Jeju Kristi, j'isi nati kí ngonkɔ-ji Timote, bá m'ndàngi mbete kin m'adi-i i Pilemɔ kí 'to madkullə lə-ji kí j'ində-i dan kəm-ji-ti, ² †m'adi kɔnan-ji Apiya, kí Arsipi kí to madi rɔ lə-ji, bá m'adi njékəwnə-je kí d'isi 'kəwnə meɛ kəy-ti lə-i lé rəm to. ³ Kadi ramaji kí lapiya læ Bobi-ji Lubə, kí 'lə 'Babe Jeju Kristi nəy sə-si.

Kadmɛɛ læ Pilemɔ kí ndigi kí ɛ ndigi dow-je

⁴ Taá-taá ya loki m'isi m'pa ta kí Lubə lə-m m'ra-é-né oiyo lé, m'ilə ri-i dan-ti dan-ti. ⁵ Kɔɔtalə m'oo poy kadmɛɛ lə-i kí i 'adi 'Babe Jeju, bá m'oo poy ndigi kí i 'ndigi njékaa njay-je lay kin rəm to. ⁶ Beɓa m'pa ta kí Lubə kadi kində kí 'ində rɔ-i nati sə-ji kí takul kadmɛɛ lə-i kinlé ra kullə, adi dow-je 'gə kí maji-je lay kí j'isi j'rai lé, j'rai kɔɔtalə Kristi. ⁷ Pilemɔ, ndigi kí i 'ndigi dow-je lé, adi-m rɔnəl nɔ, bá ra adi meɛ-m sol rəm to. Ngonkɔ-m, kí takul-i lé, meɛ njékaa njay-je usi nangi pɔ-pɔ ya.

Pol ra ndoo ta Pilemɔ-ti kɔɔtalə Onejim

1Kɔ 13:4-7

⁸ Beɓa mə lé m'ɔw kí tɔgi, meɛ noji-ti kí tò kí takul Kristi, kadi né kí tuwə ra lé, m'un ndu dɔ-ti m'adi-ya, ⁹ ngà kɔɔtalə ndignə lə-ji lé, né kí uwə meɛ-m nɔ to kɔgri kí kadi m'ra-i, mə Pol kí m'to ɓugə, bəy bá kí ngɔsnə-ti kin m'ə dangay-ti kɔɔ ta kí sɔbi dɔ Jeju Kristi. ¹⁰ †M'ra-i kɔgri kɔɔtalə ngon-m Onejim kí m'oji-é kəy dangay-ti nɔ*. ¹¹ Onejim kí kete to dow kí kare kɔgi rɔ-i-ti lé, ngɔsnə kin, ɛ to dow kí à ra sə-i rəm, bá à ra sə-m rəm to. ¹² Beɓa m'ulə siə gogi m'adi-i, ɛ toki daji rɔ-m mə ya bə†.

¹³ Loki m'ə-né dangay-ti né bəy kɔɔtalə Poyta kí Maji lé, lé m'a ndigi kadi Onejim ə rɔ-m-ti nɔ, kɔɔ kadi ra kullə adi-m tó-i-ti, ¹⁴ ngà mə m'ndigi kinə-i gogi ra né madi kí dɔ-m al. Kɔɔ kadi kinə i 'ra sə-m maji rəmə, i 'ra sə-m kí læ njətɔgi-ti al, ngà kadi i 'ra sə-m kí meɛ ndigi lə-i ya tá. ¹⁵ Dɔmajɪ ə to bè kadi Onejim inə-i dɔkaglo se, kɔɔ kadi 'təl 'ingə-é gogi kadi isi nati sartagow. ¹⁶ I 'a kingə-é gogi titi bə bé al ngà, ngà titi dow kí itə bə, titi ngonkɔ-ji kí j'ində-é dan kəm-ji-ti. Mə m'ində-é dan kəm-m-ti ya, ngà i rəmə, 'a kində-é dan kəm-i-ti toy-m bəy, kɔɔtalə ɛ to ngonkɔ-i kɔɔ to kí ɛ to dow madi-i kete bəy bá bone to ngonkɔ-i meɛ noji-ti læ 'Babe bəy.

¹⁷ Kɔɔtalə gə kí i 'gə kí m'to nam-i kinlé, uwə-é kí rɔ-i-ti titi-nɔ né kí to mə ya bè to.

¹⁸ Ngà kinə ndɔki Onejim lé, ra sə-i né kí maji al nɔɔ əse kurə lə-i bá tò dɔ-é-ti nɔɔ kàré, inə dɔ-m mə-ti ngà.

¹⁹ Mə Pol, m'ndàngi ta kin kí ji-m mə ya m'panè: «Mə ya m'a kugə-i kurə liə.» Ngà kurə lə-m mə kí tò dɔ-i-ti kí to kurə kaji kí i 'aji kí rəbi kí rɔ-m-ti kinlé, m'ndigi kóle

† 1:2 1:2 Kol 4:17 † 1:10 1:10 Kol 4:9 * 1:10 1:10 Onejim to ngon koji Pol kí məsi-ti al. Pol ɓa-é ngon-é kɔɔ ɛ adi meɛ-é Jeju Kristi kí kəm rəbi kí rɔ Pol-ti. † 1:12 1:12 Plp 4:7-9

mɛɛ-i dɔ-ti al ngá. ²⁰ Oiyɔ ngonkɔ-m, 'ra sɛ-m maji kin kdɔtalɛ 'Babe; i 'ra adi mɛɛ-m usi nangi pɔ-pɔ ya mɛɛ ndigi-nɔ-ti lɛ-ji kɔ takul Kristi. ²¹ M'gɛ mɛɛ-m-ti maji kɔ mbete kɔ m'ndangi madi-i kinlé, i 'a ra-né kullɛ rɛm, bá m'gɛ kɔ i 'a ra kadi al dɔ dɛji-é lɛ-m kɔ m'dɛji-i kin bɛy rɛm tɔ.

²² M'tɛl mɔ dɔ-ti m'dɛji-i kadi 'ra mɛɛ kɛy tɔ káre 'adi-m, kdɔtalɛ m'indɛ mɛɛ-m dɔ kinɛ-ti kɔ d'a kinɛ-m taá kadi-si kɔ takul ta-je kɔ isi 'pai kɔ Lubɛ lé.

Lapiya-je kɔ ra

²³ †Eɛprasi kɔ to madi dangay lɛ-m kɔ ta kɔ sɔbi dɔ Jeju Kristi, ra-i lapiya, ²⁴ †bá Marki-je, kɔ Aristarki-je, kɔ Demasi-je, kɔ Luki-je kɔ 'to madkullɛ-je lɛ-m káre 'ra-i lapiya tɔ.

²⁵ Kadi ramaji lɛ 'Babe lɛ-ji Jeju Kristi nɔy sɛ-si.

Mbete kǐ 'ndàngi d'adi Əbrə-je

Ta-je kǐ dǒ mbete-ti kǐ 'ndàngi d'adi Əbrə-je

Mbete lə Əbrə-je toji kǐ Jeju Kristi itə ndukun rəm, itə nэгugi-je kǐ meę Kunmindi-ti kǐ Low bǎ adi-né rǒ-é nja kǎre ya tagangi aji-né dow-je. Kristi ində ngangi nékobe-je kǐ meę Kunmindi-ti kǐ Low nangi. Kdǒ né-é-je lay kinlé tǒ bə kadi dow-je 'ra-né go rǒ-dé kete kdǒ ree lə Kristi.

Néndǒ kǐ sobi dǒ kitə kǐ Kristi itə né-je lay kinlé, tǒ kdǒ kulə-né dingəm meę njéndǒ mbete-je-ti kin kdǒ kadi 'tǒgi-né meę kadmę-ti lə-dé bi kadi 'tusi Kristi d'ingə-é ə 'təl kǐ ta nékobe-je-ti al. Mbete kinlé nǎ bǎ ndàngi kǎrə j'gə al. Tǒgrǒ-ti ya, njëndangi-é to jipi kǐ adi meę Kristi, adi ę gə ta lə Lubə maji dǒkaglo-ti liə, kǐ bone je ba-é Kunmindi kǐ Low. Dow-je kǐ ę ndàngi mbete adi-dé lé 'to jipi-je kǐ koji kəy tǒ, adi 'gə Kunmindi kǐ Low. Tǒgrǒ-ti, dę d'isi dǒnangi-ti lə Israyel-je al, dǒmaji ə d'isi dǒnangi Rǒm-ti. Əbrə-je lo kor-é 1-4 toji kitə kǐ Kristi itə njépata-je kǐ ta Lubə-ti rəm, malayka-je rəm, bǎ Moyiji rəm. Əbrə-je lo kor-é 5:1-10:18 lé, njëndangi mbete kin toji Kristi kǐ njэгugné rəm, bǎ kǐ nэгugi kǐ maji ǒr njuti rəm. Əbrə-je 10:19 sar tǒl ta-é lé, njëndangi mbete kin toji panjiyə njékadmę Kristi. Əbrə-je 11 pa ta lə dow-je nǎ kǐ kaglo Kunmindi-ti kǐ Low kǐ 'toji panjiyə-dé kǐ maji kǐ takul kadmę.

Kulənoji kǐ sigi itə kulənoji kǐ low

Kulə gin ta

Jǎ 1:1-3; Kol 1:15-17; Əbr 10:12-14; Plp 2:6-11

¹ Kete ndǒki Lubə pa ta kǐ ka-ji-je kǐ nja nati-nati kǐ kəm rəbi-je kǐ gay-gay kǐ takul njépata-je kǐ ta-é-ti ² ə meę ndǒ-je-ti kǐ nǎ kǐ to ndǒ-je kǐ dǒbəy-ti kinlé, ę pa sə-ji ta kǐ takul Ngon-é kǐ ę bǎ ində-é dǒ né-je-ti lay rəm ə kəm rəbi kǐ rǒ-é-ti bǎ ę ra-né né-je lay rəm tǒ. ³ Ngon kinlé, toji riǒba lə Bǒbi-é takəm dow-je-ti rəsi rəm, ę ya to daji rǒ Lubə rəm, to njэгəti né-je lay taǎ kǐ takul tǒgi ta kǐ ta-é-ti. Lokǐ ę bor majal-je lə dow-je kǒgi lé, ę isi dǒ jikol Lubə-ti meę lo-je-ti kǐ taǎ nǎ. ⁴ Ǝ tǒl to kǐ boy itə malayka-je adi ingə ri kǐ itə ri-dé.

Jeju Kristi to kǐ boy itə malayka-je

⁵ Dan malayka-je-ti lé, ę kǐ rá ə Lubə idə-é panə: 'To Ngon-m, bone Mǎ ya m'to Bǒbi-i* wa? Bǎ tǒl panə: Mǎ m'a to Bǒbi-é, ə ę à to Ngon-m† wa? ⁶ Ə loki Lubə ǒw kadi Ngon dər-é ree dǒnangi-ti lé tǒl pa bǒy panə: «Kadi malayka-je lə-m lay ya d'osi dǒ-dé nangi nǒ-é-ti.» ⁷ Ə tǒl pa ta sobi dǒ malayka-je panə: Lubə adi malayka-je liə 'to kǐ yǒl bə; tǒgrǒ-ti, ę adi ngannjikulə-je liə 'to kǐ ndǒ pər bəš. ⁸ Ngǎ kǐ sobi dǒ Ngon-é rəm ə panə: Lubə, kalikǒbə lə-i tǒ kǐ dǒ bal-bal ə gǒl ngar lə-i to gǒl ra né kǐ njururu*. ⁹ I 'ndigi né ra kǐ njururu ə ǒsi ta né ra kǐ maji al. Gin-é kin bǎ i Lubə lé, Lubə lə-i mbəti-i dan madkullə-je-ti lə-i ur-né ubi rǒnəl dǒ-i-ti.† ¹⁰ Lubə tǒl pa bǒy panə: I 'Babə, lo kulə gin né-je-ti lé, i 'ra dǒnangi ə dǒrǎ to kullə ra ji-i;† ¹¹ dǒrǎ kǐ dǒnangi à goto, ngǎ i 'isi lo kisi-i-ti. Né-je kin à ndisi toki kubi bəš; ¹² i 'a bǐr-dé toki kubi kul bə, ə d'a mbəl rǒ-dé toki kubi bə, ngǎ i rəm ə, gangǐ kisi-i kin ya à kisi-né rəm, bǎ bal kisi-i kǐ dǒ-i taǎ à goto al rəm tǒ*. ¹³ Dan malayka-je-ti lé, ę kǐ rá ə Lubə idə-é panə: 'Isi dǒ jikol-m-ti nǎ ya sar kadi m'adi njəba-je lə-i 'təl-né lo kungi nja-i wa'? ¹⁴ Malayka-je lé, dę lay ya 'to ndil-je kǐ d'isi 'ra kullə d'adi Lubə; dę bǎ Lubə ulə-dé adi 'ra kullə kdǒ maji lə dę kǐ tǒ kadi d'ingə kajǐ lé al wa?

2

Kulə dingəm meę-nq-ti

¹ Gin-é kin bǎ, ta-je kǐ j'ooi kinlé, kadi j'ooi maji itə koo-é kǐ kete-je ya bǒy nǎ j'a kǐ 'ndəmi kuri wale. ² Kinə ta-je kǐ ndǒki malayka-je 'pa lé, né-é ra né ə kinə dow kǐ al dǒ ta əse tǒl rǒ-é go-ti al ə Lubə gangta dǒ-é-ti asi ta kullə ra-é-ti lé, ³ jǒi kǎrə kinə j'rai kajǐ kǐ boy kin j'ndami-né lé, j'a tǒgi kəm-ti ban wa? Kajǐ kinlé, 'Babə ya pa ta-é lo kulə gin-é-ti nǎ, bǒy bǎ dow-je kǐ d'oo ta-é-ti 'ree d'idə-ji kǐ ta kajǐ kinlé to ta kǐ tǒgrǒ-ti

* 1:5 1:5 Pa 2:7 † 1:5 1:5 2Sa 7:14; 1Poy 17:13 ‡ 1:6 1:6 Det 32:43; Pa 97:7 § 1:7 1:7 Pa 104:4 * 1:8 1:8 Pa 45:7 † 1:9 1:9 Pa 45:8 ‡ 1:10 1:10 Pa 102:26 § 1:11 1:11 Pa 102:27 * 1:12 1:12 Pa 102:28 † 1:13 1:13 Pa 110:1

ya. ⁴ Nə-je kî toji tógi Lubə, kî nə-je kî tó bəl-bəl, kî nékoji-je kî gay-gay, kî ta-je kî Ndil kî aa njay pa lé fá Lubə dan-né go ta-je lə-dé kinlé kî meəndigi liə. ⁵ Kdotalə dow-je kî dokaglo-ti kî à ree kî j'pa ta lə-dé kinlé, to malayka-je fá Lubə ində-dé kadi d'ç be do-dé-ti al. ⁶ Ngə dow madi pa ta-é lo madi-ti meə mbete-ti kî aa njay panè: Dow ə to ri ngay é kadi i Lubə 'adi meə-i ole do-é-ti wa? Əse ngon lə dow ə to ri ngay é kadi 'ində kəm-i go-é-ti wa*? ⁷ I adi-é to kî ndé bə go malayka-je-ti kaglo se, bəy bá i 'ulə jogi kosi gajî kî jogi rifa do-é-ti rəm, fá 'adi-é isi do kullə ra ji-i-je-ti†. ⁸ I adi-é ç be do nə-je-ti lay. Loki Lubə adi-é ç be do nə-je-ti lay bə lé, né kî Lubə inə adi tó gin tógi-é-ti al ya goto. Ngə kî bone bə kinlé, je j'oo kî e ç be do nə-je-ti lay al bəy‡. ⁹ Ngə Jeju kî e fá Lubə adi-é to kî ndé bə go malayka-je-ti kaglo se lé, jəi j'ooi-é kî jogi kosi gajî kî jogi rifa do-é-ti, kdo kç kî e ingə sar oy-né. Bəfa kî takul ramaji lə Lubə lé, e oy-né kdo dow-je lay. ¹⁰ Kdotalə Lubə kî to njəra nə-je lay rəm, nə-je lay to kî 'liə rəm, kî adi ngan-é-je nə d'ingə kəsgajî rəm lé, tuwə kadi e ra kî Jeju kî to njirə kajî lə-dé lé, adi-é maji or njuti kî takul kç-je. ¹¹ Ə Jeju kî njəkor dow-je kində-dé tagay lé, de kî dow-je kî e or-dé ində-dé tagay kin lay ya Bəbi-dé ra kərə-né. Gin-é kin fá ro-é sol-é-né lo fa-dé ngankç-je-ti al, ¹² loki e pa-né panè: M'a kilə mbə ta lə-i dan ngankç-m-je-ti. M'a tóy-i dan kosi-je-ti§. ¹³ Bá təl panè: M'a kində meə-m do-é-ti. Pa bəy panè: M'a nə, nati kî ngan-je kî Lubə adi-m-dé*. ¹⁴ Bəfa titi kî ngan-je lé, məsi-dé tó rəm, tal ro-dé tó rəm, bə ya to é Jeju kərə məsi-é tó rəm, tal ro-é tó rəm to; kdo kadi kî takul koy-é lé, e taa-né tógi Sú kî e fá tógi koy tó ji-é-ti, ¹⁵ ə de lay kî 'bəl koy adi 'ra bə liə kî bal kisi kî do taá lə-dé lay kinlé, kadi or-dé-né bə bə-ti kəgi. ¹⁶ Kdotalə təgrç-ti ya, malayka-je fá Jeju ree kdo ra sə-dé al, ngə e ree kdo ra kî nganka Abrakam. ¹⁷ Bəfa tó kadi e təl titi-nə kî ngankç-é-je lé meə nə-je-ti lay, kdo kadi to burə do njəgugnə-je kî to njəkoo kəmtondoo, kî njəkə do ndi-é-ti meə kullə-ti lə Lubə, kdo kadi Lubə inə-né go majal-je lo dow-je kogi. ¹⁸ Jeju lé asi ra kî dow-je kî nənə tēe do-dé-ti kdo e ya kərə né nə-é adi ingə kç to.

3

Jeju Kristi itə Moiyiji-je kə Jojuwe
Mat 21:33-38

¹ Gin-é kin fá, səi ngankç-m-je kî njékaa njay, kî Lubə kî dorə-ti fa-si lé, adi kəm-si tó go Jeju-ti kî to njəkəwkulə rəm, to Burə do njəgugnə-je kî sobi do kadmeə lə-ji rəm. ² Ə ç do ndi-é-ti njángi go njəkındə-é do kullə-ti titi kî ndəki Moiyiji isi-né do kullə-je-ti lay kî meə kəy-ti lə Lubə kin bə*. ³ Kdo d'oo-é d'adi asi gaki kadi ingə rifa kî itə 'lə Moiyiji, titi kî njəkındə kəy ingə-né rifa itə daji ro kəy kin bə to. ⁴ Kdotalə kəy-je lay kin ya to dow fá ində, ə dow kî njəkındə nə-je lay lé, to Lubə to. ⁵ Ə Moiyiji lé, to njəkə do ndi-é-ti njángi meə nə-je-ti lay kî meə kəy-ti lə Lubə, kdo to kî e to ngonnjəkullə; bə kdo kadi kinə ta kî tó kadi d'idə-dé tó rəm, e pa ta kî do-ti adi-dé. ⁶ Ngə Kristi rəm, e isi do kullə-ti kî meə kəy-ti liə, kdo to kî e to Ngon-é kî kəy. Meənda kay kî nékində meə do-ti kî j'isi j'osi-né gajî ro-ji kin ya kinə, j'uwəi njarara j'tēe-i-né dəbəy-é-ti rəm, j'toi kəy lə Lubə. ⁷ Gin-é kin fá Ndil kî aa njay pa-né panè: 'Bone kinlé, kinə ooi ndi-é rəm, ⁸ adi meə-si ndəə titi kî ndəki meə ka-si-je ndəə-né adi 'ra dəngə, 'nə-né Lubə diləlo-ti kin bə al‡. ⁹ Ka-si-je d'oo kullə ra-m-je kî kəm-dé bal korsi ya ndəki d'ində kadi-dé sə-m adi 'nə meə-m diləlo-ti§. ¹⁰ Gin-é kin fá wəngi ra-m-né nə do dowbə-je-ti adi m'panè: Meə-dé tó rangi ya kî ndo-je lay, adi 'gə rəbi-je lə-m al*. ¹¹ Ə wəngi ra-m adi m'ubi ro-m m'panè: D'a kandi lo taakoo-ti lə-m ndə bə al†. ¹² Bəfa səi ngankç-m-je kî njəkadmeə, ooi go ro-si maji, kadi dow madi dan-si-ti to njəmeəndul, kî njəmeəngə sar kadi təl gidi-é adi Lubə kî njəkisi kəm kin al. ¹³ Ta lə «bone-é» kinlé tó lo tó-é-ti ən ə dingə ya uləi meə-nə-ti kî ndo-je lay, kdo kadi dow madi dan-si-ti adi né kî maji al ədi-é adi tó njəmeəndəə al ngə. ¹⁴ Kdo kinə j'uwəi kadmeə lə-ji kî dəsəy kin njarara dəbəy-é-ti rəm, j'toi njəkındə ro-ji nati kî Kristi. ¹⁵ Kdo 'ndəngi 'panè: 'Bone kinlé, kinə ooi ndi-é rəm, adi meə-si ndəə titi kî ndəki meə ka-si-je ndəə adi 'ra-né dəngə kin bə al. ¹⁶ Ə nə-je fá ndəki d'oo ndi Lubə fá 'ra dəngə lé wa? To de lay kî ndəki Moiyiji or nə-dé tēe sə-dé dəngə Ejipti-ti kogi lé ya al wa? ¹⁷ Ə nə-je fá ndəki wəngi ra Lubə do-dé-ti sar bal korsi lé wa? To de kî ndəki 'ra majal fá nin-dé tó diləlo-ti lé ya al wa? ¹⁸ Ə nə-je fá Lubə ubi ro-é panè: «D'a kandi lo taakoo-ti lə-n'ə ndə bə al» lé wa? To de kî ndəki d'al do ta lé ya al wa? ¹⁹ Ə jəi j'ooi kî de d'asi kandi lo taakoo-ti al, kdotalə meəngə lə-dé.

* 2:6 2:6 Pa:8:5 † 2:7 2:7 Pa-je 8:6 ‡ 2:8 2:8 Pa-je 8:7 § 2:12 2:12 Pa-je 22:23 * 2:13 2:13 Eja 8:17-18
 (Ndó 2Sa 22:3; Eja 12:2) * 3:2 3:2 Kni 12:7 † 3:7 3:7 Pa-je 95:7 ‡ 3:8 3:8 Pa-je 95:8 § 3:9 3:9 Pa-je 95:9
 * 3:10 3:10 Pa-je 95:10 † 3:11 3:11 Pa-je 95:11 ‡ 3:17 3:17 Kni 14:29,32

4

¹ Tò ya kí kunmindi kí sòbi dò kandi lo taakoo-ti liə tò lo tò-é-ti bəy kinlé, adi j'bəli, kđo kadi dow madi dan-si-ti ra rə-é kí njènəy gogí al. ² Kđotalə, jəi kàrè d'ilə mbə Poyta kí Maji d'adi-ji titi kí ndòki d'ilə-né d'adi-dé kin bə ya to. Ngà ta kí ndòki d'oo lé bá ra kullə rə-dé-ti al, kđo njékoo-é-je lé 'taa kì kadməə al. ³ Ə jəi kí j'adi mēə-ji lé, j'isi j'andi lo taakoo-ti titi kí 'ndangi-né 'panè: «Wəngi ra-m adi m'ubi rə-m m'panè: "D'a kandi lo taakoo-ti lə-m ndə bə al.» Ə kullə-je lə Lubə rəmə, ində ngangi-é lo kində gin dɔnangi-ti nɔ. ⁴ Kđotalə ɛ pa ta lo madi-ti nɔɔ sɔbi-né dɔ ndo kí njékungí-ti siri panè: «Ə ndo kí njékungí-ti siri lé, Lubə taakoo ta kullə-je-ti liə lay.» ⁵ Rəmə təl pa lo-é-ti ya bəy panè: «D'a kandi lo taakoo-ti lə-m ndə bə al.» ⁶ Bəbə tò kadi dow-je madi d'andi lo taakoo-ti, ya rəmə dɛ kí ndòki d'oo mbə Poyta kí Maji kin dɔsəy lé, d'andi lo taakoo-ti lé al, kđo mēəngə lə-dé. ⁷ Bəbə Lubə təl ɔr ndo kí rangi kí bə-é: «Bone» ə pa ta go-ti low nɔ kì takul Dabidi titi kí ta-é tò-né taá nɔ panè: Bone kinlé, kinə ooi ndi-é rəmə, adi mēə-si ndəə al. ⁸ Kđotalə, kinə ndòki Jojuwe adi ka-ji-je d'andi lo taakoo-ti lé ngə rəmə, lé Lubə à pa ta lə ndo kí rangi go-ti al ngə. ⁹ Adi ndo madi kí à to ndo taakoo lə dow-je lə Lubə ya tò nɔɔ. ¹⁰ Kđo dow kí andi lo taakoo-ti lə Lubə lé, taa koo ta kullə-je-ti liə lay titi kí Lubə taa-né koo ta kullə-je-ti liə kin bə to. ¹¹ Ən ə adi j'uwəi rə-ji ngə j'andi lo taakoo-ti kinlé, bɪ kadi dow madi ndajɪ gə kaldota kin usi-né al ngə. ¹² Kđo, ta lə Lubə lé, to ta kí tò kəm rəm, tógi-é tò rəm, ati itə kiyəro kí ta kati-é ra joo ə andi rə dow-ti sar tɛɛ dɔ ndil-é-ti kì dɔ tagir-ti liə rəm, ɔw tɛɛ dɔ gul-je-ti kì dɔ ubi-je-ti kí mēə singə-je-ti rəm, bá ɛ gangta dɔ né-je-ti kì dɔ tagir-je-ti kí mēə dow-ti rəm to. ¹³ Ə nékində kí à dum-é koo ya goto: Né-je lay tò ndaa-ti rəsi ə to kí nàji nangi ta kəm-é ɛ Lubə-ti kí j'a kori go né-je nɔ-é-ti.

Jeju Kristi itə burə dɔ njégugnə-je kí mēə kulənoji-ti kí low

¹⁴ Jəi lé, Jeju kí Ngon lə Lubə kí ɔw dɔrə-ti kin bá to burə dɔ njégugnə-je lə-ji, ən ə adi j'uwəi kadməə lə-ji njarara. ¹⁵ Kđo j'ɔwi kì burə dɔ njégugnə-je kí ta ɔ mēə-é kđo tógi kasi al-je lə-ji; né nə-é mēə né-je-ti lay tanə sə-ji bə ya to, ngə majal bá ɛ ra al. ¹⁶ Ən ə adi j'ɔti kì mēənda kəy kí kadi kalikɔbɛ-ti lə Lubə kí njəramajɪ, kadi j'ingəi koo kəmtondoo kì ramajɪ kđo kadi ndo kí tò kadi ra sə-ji əjə ra sə-ji.

5

Nəgugi lə Kristi

¹ Kđotalə burə dɔ njégugnə-je kí rá-rá ya 'mbəti-é dan dow-je-ti bá d'ində-é ta kullə-ti lə Lubə kđo ta lə-dé; kđo kadi ɛ bá ra kullə dɔ kadməə-je-ti, kì dɔ-je-ti kí kəm kilə məsi-dé nangi kadi toki kiɔnə-nə go majal-je kɔgi. ² Ə à kasi koo kəmtondoo lə dow-je kí 'njégə né al-je, kì njéndəm kur wale-je, kđo ɛ ya kì dɔ-é kàrè to njətógi goto to. ³ Ə kđo tógi goto liə kinlé ya to bá ɛ ya kì dɔ-é à kilə-né məsi dɔ nangi, kadi majal-je liə toki kiɔnə-nə go-é kɔgi rəm, bá kadi majal-je lə dow-je toki kiɔnə-nə go-é kɔgi rəm to. ⁴ Dow kí à kasi mbəti rə-é kđo kullə kí ríba-é tò kin ya goto; ngə Lubə bá à bə dow lo-é-ti titi kí ndòki bə-né Arɔ kin bə to. ⁵ Bə ya to, Kristi lé to ɛ ya jì kì dɔrə-é ilə ríba dɔ rə-é-ti kadi n'təl-né burə dɔ njégugnə-je al, ngə to Lubə ya bá idə-é panè: 'To Ngon-m, bəne mə ya m'to Bəbi-i*'; ⁶ bá təl pa lo madi-ti bəy panè: I 'to njégugnə ya sartagangi titi Melsisedeki bə†. ⁷ †E bá, loki isi-né dɔnangi-ti nə bəy lé, ilə bəbi ndi-é nangi kì man nɔ kəm-é-ti bá pa-né ta kì Lubə ə nɔ-né ta-é-ti ɛ kí à kasi kaji-é ta yo-ti; ə ɛ oo ndi-é kđo to kí ɛ to njékilə kuji dɔ-é-ti; ⁸ ɛ to Ngon-é rəm, ya ngə ɛ ndó təl rə go ta-ti kì takul kɔ kì ingə. ⁹ Loki Lubə adi mēə-é idi ɔr njuti-njuti lé, ɛ bá təl to njékadi kaji kí sartagangi dow-je lay kí njətəl rə-dé go ta-ti liə. ¹⁰ Ə Lubə pa ta rəsi dɔ-é-ti ində-é-né burə dɔ njégugnə-je titi Melsisedeki bə. ¹¹ Kí sòbi dɔ ta kinlé, ta-je kí kadi j'pa lé nɔ ə to né-je kí kər mēə-é ngə, kđo səi lé, 'gəi né kalangí al. ¹² †Kđo səi lé, lé a toi njéndó dow-je né ngə, rəmə sar bəne bə ya kàrè 'təli ɔwi ndoo kadi 'təl ndó-si né-je kí dɔsəy kí mēə ta-ti lə Lubə kin bəy, adi səi ɔwi ndoo kil mbə bɪ asi kusoi né kí ngə al bəy. ¹³ Kđo dow kí rá-rá kí isi ilə mbə lé, to dow kí néndó kí sòbi dɔ néra kí njururu asi mēə-é al, adi dowbə to ngon. ¹⁴ Ngə nékuso kí ngə lé, to 'lə dow-je kí 'təgi gangi ə dɛ lé né-je kí tɛɛ dɔ-dé-ti ra adi tagir lə-dé asi kər rəbɪ nin né kí maji kì né kí maji al.

6

¹ Gin-é kin bá, néndó kí sòbi dɔ Kristi kí to néndó kí dɔsəy kinlé, adi j'ɔnəi go-ji-ti ngə, ə j'ɔwi kì kete mēə néndó-ti lə dow-je kí 'təgi gangi, bɪ kadi j'ajɪ lo kàre dɔ néndó-je-ti

* 5:5 5:5 Pa 2:7 † 5:6 5:6 Pa 110:4 † 5:7 5:7 Mat 26:36-46; Mar 14:32-42; Luk 22:39-46 † 5:12 5:12 1Kə 3:2

kí dosəy kí to kinə panjiyə kí à tēə koy, ² kí ta kí sɔbi dɔ kadmeə Lubə, kí néndó kí dɔ batəm-je-ti, kí kində jí dɔ dow-ti-je, kí ta kí sɔbi dɔ dow-je kí d'oy kí d'a tosi ndal kində lo tēə-je, kí ta kí gangi kí sartagangi-je kin al ngá. ³ Kinə Lubə ndigi sə-ji dɔ-ti rəmə, ɛ bá to né-je kí j'a rai. ⁴ Ə dɛ kí londógi lə Lubə ndógi dɔ-dé-ti nja káre ngá, kí 'nə kadkare kí dorə-ti d'oo maji-é rəm, 'taa Ndil kí aa njay meə-dé-ti rəm, ⁵ 'nə ta kí maji lə Lubə d'oo maji-é rəm, 'nə tógi-je kí kaglo-ti kí à ree d'oo maji-é rəm, ⁶ ya bá d'usi lé, lo kadi dow təl ree sə-dé adi d'inə panjiyə-dé kí maji al kəgi goto. Kdotalə dɛ ya 'təl 'bə Ngon lə Lubə kagdəsi-ti ta kí lə-dé-ti rəm, d'ulə rɔsɔl dɔ-é-ti takəm kosi dow-je-ti rəm. ⁷ Kdotalə ndor kí man ndi asi-é maji adi né ubə-ti ə andi adi ra kí 'ba-é-je kí njəndor-é-je lé, Lubə tər ndi-é dɔ-ti. ⁸ Ngá kinə ɛ ubə kun-je kí ngəə-je rəmə, d'a kinə kəgi, nəy ngosi kadi Lubə ində ndɔl dɔ-ti, d'a kulə pər kəgi. ⁹ Lé j'pa bə ya kàrə, səi kí j'ində-si dan kəm-ji-ti lé, jɛ j'gə maji kí səi əi dɔ rəbi-ti kí maji, kí to rəbi kaji. ¹⁰ Kdotalə Lubə kí to njəra né kí njururu lé, meə-é à koy dɔ kullə ra-si-ti al rəm, ndigi kí 'ndigi-é bá 'rai kí njəkəa njay-je kí ri-é ə isi 'rai sə-dé bəy kinlé, meə-é à koy dɔ-ti al. ¹¹ Ngá jɛ lé, j'ndigi kadi nə-nə dan-si-ti uwə rə-é ngá bə ya sar kadi meə-si kí indəi dɔ Lubə-ti kinlé ɔw-né kí kete-kete sar təl-né ta-é; ¹² bə kɔ kadi 'toi njədabi-je al, ngá kadi 'ndaji dɛ kí d'ingə né kí Lubə un-né mindi-é adi-dé kí takul kadi kí d'adi meə-dé, kí ngəbi kí 'ngəbi pərərə kinlé. ¹³ Kdotalə, loki Lubə un mindi-é adi Abrakam lé, dow kí rangi kí boy itə Lubə kí Lubə à kubi rə-é kí ri-é goto, adi Lubə ubi rə-é kí ri-é ɛ ya*, ¹⁴ panə: «Təgrɔ-ti ya, m'a kadi maji ur-i kí dɔ madi-é-ti madi-é-ti, ə m'a kadi kər nganka-i ree kí dɔ madi-é-ti madi-é-ti.» ¹⁵ Bəba Abrakam ilə meə-é dɔ madi-é-ti pɔ ngəbi rəmə, go-ti ɛ ingə né kí Lubə un-né mindi-é adi-é lé ya tɔ. ¹⁶ Kdotalə dow-je kí d'ow kí kubi rə-dé lé, né kí boy itə-dé bá d'un ri-é d'ubi-né rə-dé ə kubi rə lé ində ngangi ta kí naji. ¹⁷ Bə ya tɔ, dow-je kí Lubə un mindi-é kɔ kadi-dé né maji-je lé, ɛ pa ta-é ə ubi rə-é dɔ-ti kɔ kadi 'gə kí ndi-n'ɛ kí n'un kinlé dum kadi dow bujuru. ¹⁸ Ə né-je kí joo, adi to kummində rəm, kubi rə rəm lé, to né-je kí dum bujuru; ɛ bá toji kí lo kadi Lubə ədi ta goto, adi ra-é kin bá ulə dingəm meə-ji-ti nə, jɛi kí lo boyrɔ lə-ji ya kàrə-rə ə to meə-ji kí j'indəi dɔ né-ti kí Lubə oji kɔ ra kadi-ji kinlé. ¹⁹ Nékində meə dɔ-ti kinlé uwə tagir lə-ji nangi ngá, toki ngowla kuwə bato nangi kí ngá rəm, ə lo kə-é-ti gərərər rəm kin bə; nékində meə dɔ-ti kinlé ɔw njal tēə gidi kubi gangi meə kəy-ti, lo-ti kí aa njay-njay, ²⁰ kí to lo kí Jeju bá andi-ti kete nə-ji-ti kɔ ta lə-ji; Jeju təl to burə dɔ njəgugnə-je lə Lubə kí sartagangi titi Melsisedeki bə.

7

¹ Melsisedeki kinlé to ngar kí bəbo Saləm-ti rəm, to njəgugnə lə Lubə kí taá nɔ rəm; loki Abrakam tətə rə ngar-je ə isi təl ki bəe lé, Melsisedeki tilə kəm-é ə tər ndi-é dɔ-é-ti*;² ɛ bá Abrakam adi-é kí káre dan kí dɔgi-ti meə né-je-ti lay kí taa lo rɔ-ti ə kər meə ri-é to ngar kí njəra né kí njururu, bəy bá to ngar kí bəbo-ti kí Saləm to ə kər meə-é to «ngar kí njəlapiya†.» ³ Bəbi-é goto rəm, kɔ-é goto rəm, ginkoji liə goto rəm; ndɔ kəji-é goto rəm, bá ndɔ koy-é goto rəm. ɛ titi-nə kí Ngon lə Lubə bə, ɛ to njəgugnə lə Lubə ya sartagangi. ⁴ Ooi, Melsisedeki lé to dow kí boy sar adi Abrakam kí ɛ ya to ka-ji kin kàrə, adi-é kí káre dan kí dɔgi-ti meə né-je-ti kí taa lo rɔ-ti. ⁵ Ə nganka Lebi kí dan-ti-je kí 'to njəgugnə-je lə Lubə lé, ndukun adi-dé tarəbi kadi 'taa kí káre dan kí dɔgi-ti ji dow-je-ti kí 'to ngankɔ-dé-je kí dɛ kàrə 'to nganka Abrakam tɔ. ⁶ Ngá Melsisedeki lé to kí gin ka-ti lə-dé al ya taa kí káre dan kí dɔgi-ti ji Abrakam-ti! ɛ tər ndi-é dɔ dow-ti kí Lubə un mindi-é adi-é! ⁷ Dow kí boy bá tər ndi-é dɔ ngon dow-ti. Ta kinlə to ta kí dow à naji al. ⁸ Nganka Lebi kí 'taa kí káre dan kí dɔgi-ti lé, 'to dow-je kí njəkoy, ngá Melsisedeki lé mbete kí aa njay panə to dow kí isi kəm. ⁹ Ta təl ta-é-ti lé, j'a panə: Loki Abrakam adi kí káre dan kí dɔgi-ti lé, Lebi kàrə adi tɔ; ə Lebi bá nganka-é 'to njətaa kí káre dan kí dɔgi-ti meə né-je-ti lay. ¹⁰ Kdotalə, loki Melsisedeki tilə-né kəm Abrakam lé, Lebi tɔ meə ka-é Abrakam-ti nɔɔ ngá. ¹¹ Takul kullə gugi né lə nganka Lebi kin ya bá Lubə adi-né ndukun jipi-je. Adi kinə lé nganka Lebi kí 'to njəgugnə-je lə Lubə kinlé, kullə lə-dé ra dow adi maji ɔr njuti rəmə, dow à kow ndoo njəgugnə lə Lubə kí rangi al ngá; ngá njəgugnə lə Lubə kí rangi kí titi-nə kí Melsisedeki bə bá ree bi to ɛ kí titi-nə kí Arɔ bə al kɔ ri bəy wa? ¹² Kdotalə loki 'mbəl kullə gugnə lé, d'a mbəl ndukun ya tɔ bane. ¹³ Kɔ dow kí ta-je kin sɔbi dɔ-é lé, to kí ginkoji-ti kí rangi; ə dow kí dan ginkoji-ti liə kí ra kullə logugi né-ti ya goto. ¹⁴ Kɔ dow-je lay 'gə maji kí 'Bəbə lə-ji to kí ginkoji-ti lə Juda, kí to ginkoji kí Moiyiji pa ta kí dɔ-ti bə-né ri njəgugnə-je lə Lubə al ya sar. ¹⁵ Né kí ree toji bəy kí ta kin to ta kí təgrɔ-ti lé ɔn: Njəgugnə kí rangi kí titi-nə kí Melsisedeki bə ree, ¹⁶ ə ɛ təl njəgugnə lə Lubə kí kəm rəbi kí ndukun adi dow-je 'təl-né njəgugnə-je

* 6:13 6:13 Kgn 22:16 † 6:14 6:14 Kgn 22:17 * 7:1 7:1 Kgn 14:17-18 † 7:2 7:2 Kgn 14:20

kin al, ngà é to njègugnè lə Lubə kɪ takul tɔgi kiskəm kɪ sartagangi. ¹⁷ Kdotalə ta kinlé, mbete kɪ aa njay pa ta do-ti panè: I 'to njègugnè lə Lubə ya sartagangi titi Melsidèkɪ bèɛ. ¹⁸ Bəba ndukun kɪ kete lé, Lubə bujuru kɔgi kdɔ tɔgi-é goto rəm, kullə liə goto rəm; ¹⁹ kdɔ ndukun lé, né kɪ é ra adi maji ɔr njuti ya goto, ə ngɔsnè lé, nékində meɛ do-ti kɪ maji n̄a itə kɪ kete kɪ à kow sə-ji rɔ Lubə-ti tò nè. ²⁰ Ə né kinlé Lubə ubi rɔ-é b́a ra-né, b́i to né kɪ ra né bè par al. ²¹ Dɛ kɪ rangi lé, 'to njègugnè-je lə Lubə kɪ Lubə ubi rɔ-é b́a ində-dé-né al; ngà Jeju rəmə, təl njègugnè kɪ Lubə ubi rɔ-é b́a ində-é-né panè: «'Babe ubi rɔ-é ə à təl naji ndi-é al.» Ubi rɔ-é panè: «I 'to njègugnè lə Lubə ya sartagangi.» ²² Gin-é kin b́a Jeju ya to-né gin meɛnda kay læ-ji sobi do kulənoji kɪ maji n̄a itə kɪ kete. ²³ Rəm b́a njègugnè-je kɪ ginkoji-ti lə Lebi kinlé kɔr-dé n̄a, kdotalə dɛ d'ɔr tɔ-n̄a tɔ-n̄a kdɔ koy ɔgi-dé lo ra kullə kɪ do bal-bal; ²⁴ ngà Jeju lé, isi kəm sartagangi, adi à kinə kullə gugnè kadi dow al. ²⁵ Gin-é kin tɔ b́a dow-je kɪ njéree rɔ Lubə-ti kɪ takul-é lé, é asi kajɪ-dé kajɪ kɪ sartagangi; é isi kəm kɪ do bal-bal kdɔ pa ta kɪ Lubə kdɔ ta lə-dé. ²⁶ Adi Jeju b́a to burə do njègugnè-je lə Lubə kɪ j'owi ndoo-é; kdɔ é aa njay, ta goto do-é-ti, majal liə goto, é ɔ ngərəngi kɪ njéramajal-je, toki boy do né-je-ti lay. ²⁷ Dɛ lay kɪ 'to burə do njègugnè-je lə Lubə lé, ndɔ-é ndɔ-é ya d'ilə məsi d̄a kadkare-ti kadi Lubə inə-né go majal-je lə-dé kɪ sobi do-dé kɔgi, b́əy b́a d'ilə məsi kdɔ majal-je lə ndəgi jipi-je b́əy; ngà Jeju rəmə, ɔw ndoo ra titi kɪ dɛ 'ra-né kin al; é ra nja kərə-rè ə adi-né rɔ-é koy. ²⁸ Ndukun lə Moiyiji lé, ində burə do njékun do njègugnè-je lə Lubə kɪ 'to njètɔgi kasi al-je to; ngà é kɪ Lubə pa ta rəsi ubi rɔ-é b́a ində-é-né burə do njègugnè-je, go ndukun-ti lé, to Ngon-é kɪ ra né kɪ maji ɔr njuti sartagangi.

Təykubi kɪ sigi lə Lubə kɪ kulənoji kɪ sigi

8

¹ Ta kɪ boy n̄a kɪ j'a pa ən: Ko burə do njègugnè-je lə Lubə kɪ bè kin b́a jəi j'owi-né; é isi dorə-ti, do jikəl kalikɔbɛ-ti lə Lubə kɪ njètɔgi kɪ n̄a. ² E to njérakullə lo-ti kɪ aa njay, adi to meɛ kəykubi-ti kɪ tɔgrɔ-ti to kəy lə Lubə kɪ to 'Babe ya b́a ra b́i to dow al. ³ Kdotalə burə do njègugnè-je lə Lubə kɪ rá-rá kɪ d'ində-é lé, d'ində-é kadi adi kadkare-je Lubə rəm, kadi ilə məsi d̄a-je nangi adi-é rəm; adi Jeju kərə tò kadi ingə né adi to bane. ⁴ Kinə ndɔkɪ isi nangɪ nè lé, to ya kərə à to njègugnè lə Lubə al, kdɔ njègugnè-je kɪ go ndukun-ti d'isi n̄ɔɔ ngá. ⁵ Kullə kɪ njègugnè-je kin d'isi 'ra lé, to takəm né-je, kɪ ndil né-je kɪ tɔgrɔ-ti kɪ dorə-ti; gangi-é kin ya, loki Lubə pa ta kɪ Moiyiji, kadi ra kəykubi liə lé, é panè: «'Oo, 'a ra gə-é kɪ m'tɔji-i do mbal-ti kin ya.» ⁶ Ngà kɪ ngɔsnè-ti kinlé, Kristi ingə kullə kɪ boy n̄a, kdɔ é to njékulə dow-je noji nati kɪ Lubə sobi do kulənoji kɪ maji n̄a itə kɪ kete, kdɔ Lubə ində gin-é do kunmindi-je-ti kɪ maji n̄a itə kɪ kete-je. ⁷ Kdɔ kinə kulənoji kɪ dosay lé, ta goto do-ti rəmə, d'a sangi é kɪ njékungɪ-ti joo al ngá. ⁸ Ngà to kol b́a Lubə kol panè:

«Ooi, 'Babe panè: Ndo-je à ree n̄ɔɔ,
kɪ m'a dɔɔ kulənoji kɪ sigi nati

kɪ gin Israyel, kɪ gin Juda*.

⁹ A tò titi-n̄a kɪ kulənoji kɪ ndɔkɪ m'dɔɔ nati kɪ ka-dé-je,
ndo-é-ti kɪ m'uwə ji-dé m'ndɔr-dé-né m'tɛɛ sə-dé kɔgi
donangi Ejipti-ti kin al.

'Babe panè:

Titi kɪ dɛ ya kɪ do-dé d'ə-né njangi do kulənoji-ti lə-m al kinlé,
M̄a kərə, m'adi usi-m do-dé-ti al tɔ*.

¹⁰ 'Babe panè:

Ooi, kulənoji kɪ m'a dɔɔ kɪ gin Israyel, go ndo-je-ti kinlé ban:

M'a kadi 'gə ndukun-je lə-m, m'a ndangi meɛ-dé-ti.

M'a to Lubə lə-dé ə dɛ d'a to dow-je lə-m‡.

¹¹ Dow kɪ à ndó madi-é əse à ndó ngonkɔ-é panè:

“'Gə 'Babe bane” à goto.

Kdɔ kɪ do ngan-je-ti kɪ ndɛ sar tɛɛ-né do dow-je-ti kɪ tɔgi kɪ dan-dé-ti lé,
dow-je lay d'a gə-m§.

¹² Kdɔ m'a kinə go né ra-dé kɪ njururu al kɔgi rəm,

b́a meɛ-m à kole do majal-je-ti lə-dé al ya sar rəm tɔ*».

¹³ Ba kɪ Lubə b́a kulənoji kin né kɪ sigi lé, é adi kulənoji kɪ dosay təl né kɪ low; ə né kɪ to né kɪ low rəm, bugə rəm kinlé n̄ay ngɔsi kadi goto ngá.

‡ 7:17 7:17 Pa 110:4 * 8:8 8:8 Jer 31:31 † 8:9 8:9 Jer 31:32 ‡ 8:10 8:10 Jer 31:33 § 8:11 8:11 Jer 31:34

* 8:12 8:12 Jer 31:34

9

Tet 25; 26; 40:17-33

¹ Kulənoji ki dəsəy lé, e kərə ndəki ow ki kúji pole Lubə liə, ki lo pole Lubə ki tō nangi nē tō. ² Kdotalə 'ra kəykubi; meə-é ki dəsəy 'bá-é lo ki aa njay; e bá kagi nāq lampi, ki tablə, ki mbə kadkare-je tō-ti. ³ Ə gidi kubi-ti ki njəkungi-ti joo ki 'gangi-né meə kəy lé, lo ki 'bá-é lo ki aa njay-njay tō-ti. ⁴ Lo-é kin bá logugi né ki bəy ki 'ra ki lər 'ró-né nəkagi ki əti maji tō-ti, bá sanduki kulənoji ki 'ra gidi-é lay ya ki lər tō-ti rəm, meə sanduki-ti lé, bəgrə ki 'ndangi ta-je ki sōbi dō kulənoji titi kərə tō-ti rəm, kagtosi lə Arō ki ndəki puti lé tō-ti rəm, bá mbul ki 'ra ki lər tō-ti ə meə mbul lé bá nəkuso ki 'bá-é maan tō-ti tō. ⁵ Dō sanduki-ti lé né ki d'adi tō takəm malayka-je ki njəriəba ki 'bá-dé seribe-je tō-ti ə ndil bağı-dé uti dō lo ki məsi ungi-ti kadi toki kiñə-né go majal-je kəgi. Ki ngosnə-ti kin lé, lo pa ta dō né-je-ti kin ki bar-é bar-é lay goto. ⁶ Né-je lay kinlé 'tində ki gangi-é gangi-é kete, adi loki njégugnə-je d'ow ki ra kullə ki sōbi dō pole Lubə rəmə, d'andi kəykubi-ti lə Lubə meə-é-ti ki dəsəy ki dəkaglo-je lay. ⁷ Ngə meə-é ki njəkungi-ti joo lé, burə dō njégugnə-je lə Lubə ya par bá andi-ti nja kərə bal kərə, ə à kow ki məsi dā ji-é-ti kđo majal-je liə rəm, bá kđo majal-je ki dow-je 'ra ki go lo gə-é al-ti rəm tō. ⁸ Gangi-é kin bá Ndil ki aa njay toji-né, ki loki kəykubi ki dəsəy tō-né bəy kin rəmə, tarəbi ki kow lo-ti ki aa njay-njay lé toki tēē al bəy. ⁹ Né kinlé tō takəm né ki kaglo-ti ki bone; ə toji ki kadkare-je ki məsi dā ki kilə kadi Lubə kinlé, à kasi ra kadi tagir lə njəpole Lubə maji-né or njuti al. ¹⁰ Ndukun-je ki sōbi dō rō dow, adi ta lə nəkuso-je, ki nəkay-je, ki togi rō-je ki gay-gay kin ya par, ə d'ində dō dow-je-ti sar tēē meə ndo-je-ti ki né-je mbəl-né rō-é.

Kristi to burə dō njégugnə-je lə Lubə

¹¹ Ngə Kristi lé e ree titi burə dō njégugnə-je lə Lubə bə kđo né-je ki maji-maji ki à ree*; e andi meə kəykubi-ti lə Lubə ki tō kəykubi ki gati-é nā itə ki nangi nē rəm, maji or njuti rəm. Ə kəy-é kinlé tō dow bá ra ki ji-é al, adi toki dan nékində-je-ti ki dənangi-ti nē al; ¹² e andi lo ki aa njay-njay-ti lé nja kərə-rə e andi ki məsi bal biñə-je ki məsi lum mangi-je al, ngə ki məsi-é e ya. Bəba e gangi-né dō-ji gangi ki sartagangi. ¹³ Kđo kinə məsi bal biñə-je ki məsi bəbi mangi-je ki bu mandi mangi-je ki 'ró bəy ə 'tusi dō dow-je-ti ki 'ra né ki tō nē ə aa rō-dé, ¹⁴ ngə məsi Kristi ki ban bə à kasi kaa tagir-je lə-ji sōbi dō kullə ra-ji-je ki maji al ki tēē koy kin, kđo kadi j'rai kullə lə Lubə ki Njəkisi kəm al wa? Kđo ki takul Ndil ki aa njay ki njəkisi sartagangi lé, e ya ki dō-é un rō-é ki majal goto-ti adi Lubə. ¹⁵ Gin-é kin bá Kristi tō-né njəkulə dow-je noji nati ki Lubə meə kulənoji-ti ki sigi, e oy kđo taa-né dow-je ki d'isi dan majal-ti kilə-dé taá loki d'isi-né gin tógi kulənoji-ti ki dəsəy. Bə kđo kadi də ki Lubə bə-dé lé, d'ingə nəmaji-je ki à tō sartagangi ki e un-né mindi-é adi-dé. ¹⁶ Kdotalə kinə dow ndangi mbete pa-né ta ki sōbi dō néndubə rəmə, tō kadi dowbə à koy bá mbete-é ra kullə bəy. ¹⁷ Mbete ki sōbi dō néndubə lé, à ra kullə go koy dow-ti, kđo kinə njəndəngi-é isi kəm bəy rəmə, mbete-é à ra kullə al. ¹⁸ Gin-é kin bá kulənoji ki dəsəy lé ya kərə ulə-né gin-é ki məsi ki kilə nangi. ¹⁹ Kdotalə, loki Moiyji ndō ndukun adi kosi dow-je lay, titi ki 'ndangi-né meə mbete ndukun-je-ti lé, e un məsi lum mangi-je, ki məsi bal biñə-je, ki man, bá un takubi lən ki kər njir-njir ki kam ijopi ulə dan məsi-ti tusi dō mbete ndukun-je-ti ya kete bəy bá tusi dō kosi dow-je-ti, ə panə: ²⁰ E kin tō məsi kulənoji ki Lubə un ndu dō-ti kđo ta lə-si†. ²¹ Bə ya tō ə e tusi-né məsi dō kəykubi-ti lə Lubə rəm, dō né ra kullə-je-ti ki 'pole-né Lubə rəm tō. ²² Ki go ndukun-ti lé, né-je nā ya məsi bá ra adi aa; ə kinə məsi usi nangi al lé, kiñə go majal kəgi goto tō. ²³ Kinə takəm né-je ki dōrə-ti kərə d'aa-dé njay ki kəm rəbi-je ki bə kin rəmə, tō kadi né-je ki tōgrō-ti ki dōrə-ti ki dō-dé ya kərə toki kaa-dé ki kəm rəbi məsi ki kilə ki maji or njuti tō. ²⁴ Kđo lo ki aa njay ki dow bá ra ki ji-é ndaji-né né-je ki tōgrō-ti kin bá Kristi andi-ti tin al, ngə e ow dōrə-ti, kđo kadi ki ngosnə-ti kin ya a takəm Lubə-ti kđo ta lə-ji. ²⁵ E andi kđo kadi adi rō-é ki nja nati-nati titi ki burə dō njégugnə-je lə Lubə andi-né ki bal-bal lo-ti ki aa njay-njay ki məsi dā-je kin al; ²⁶ kinə bə al rəmə lé Kristi à kingə kə ki nja nati-nati low nū lo kində gin dənangi-ti. Ngə ngosnə, tasəy ndo-je-ti bá e ree nja kərə-rə ya kđo bōr-né majal ki takul kadi ki e ya ki dō-é adi rō-é adi d'ilə məsi-é nangi. ²⁷ Ə titi ki tō kadi dow oy nja kərə-rə ya ə go-ti tō ta ki gangi kinlé, ²⁸ bə ya tō ə Kristi lé, go kđo-ti ki ingə nja kərə-rə or-né majal-je lə kosi dow-je ki nā kəgi lé, e à tēē busi, tēē ki njəkungi-ti joo, kdotalə majal-je al ngə, ngə kđo kadi dow-je ki d'isi ngəbi-é kđo kadi aji-dé.

* 9:11 9:11 Né-je ki maji-maji ki ta-é tō nē kinlé meə mbete-je-ti ki nā-je lé 'panə tō né-je ki tō meə ndo-je-ti ki bone, ngə meə e ki dan-ti-je rəmə 'panə tō né-je ki à ree ki ree bəy tō. † 9:20 9:20 Tet 24:8

10

¹ Kdotalə ndukun lé, ɔw kɪ takəm némajɪ-je kɪ á ree ya, ngà to bá to takəm né-é-je kɪ togrɔ-ti al; gin-é kin bá gə məsi kɪ kilə kɪ káre-rè ya kɪ d'ilə kɪ nja nati-nati kɪ do bal-bal kinlé, á kadi dow-je kɪ 'ree rɔ Lubə-ti 'majɪ-né d'ɔr njuti al. ² Bè al rəmə lé, dow-je kɪ 'pole Lubə kɪ gangi-é kinlé, d'a taakoo, kɔɔ lé d'a kaa njay nja káre-rè ya tagangi bɪ lé mɛɛ-dé á kuwə-dé kɪ ta do majal-je-ti lə-dé al ngá. ³ Ngá məsi kɪ kilə kinlé, ole mɛɛ dow-je do majal-je-ti kɪ do bal-bal. ⁴ Kdotalə məsi lum mangi-je, kɪ məsi bal biŋə-je lé, á kasi bɔr majal-je ndə bè al. ⁵ Gin-é kin bá, loki Kristi ɔw kɪ ree-né donangi-ti lé, ɛ pa kɪ Lubə panè: I ndigi məsi kɪ kilə-je kɪ kadkare-je al, ngà to i ya bá 'ra daji rɔ-m*. ⁶ I ndigi də-je kɪ 'ró pər kɪ də-je kɪ kilə məsi-dé nangi kɔɔ majal-je kin al†. ⁷ Bəba m'panè: 'Oo, m'a kow, kɔɔ mɛɛ mbete-ti kɪ 'bɪr lé, 'ndàngi ta kɪ do-m-ti titi nɔɔ, kɔɔ kadi m'ra ndigi lə-i, i Lubə ya‡. ⁸ Ɛ pa dɔsəy panè: «Négugi-je, kɪ kadkare-je, kɪ də-je kɪ ró pər-je, kɪ də-je kɪ kilə məsi-dé nangi kɔɔ majal-je kinlé, nəl-i al rəm, i ndigi al rəm.» Ngá ndukun lé, ndigi kadi 'ra négugi-je kin lay. ⁹ Bəba ɛ təl panè: «'Oo, m'a kow kɔɔ ra ndigi lə-i i Lubə ya.» Kristi bujuru népole kɪ kete kogi ə ində népole kɪ njékungi-ti joo. ¹⁰ Jeju Kristi ra né kɪ mɛɛ Lubə ndigi. Ɛ adi rɔ-é koy nja káre-rè, ya ɔr-ji-né ində-ji tagay. ¹¹ Njégugnə kɪ rá-rá lé, ɔ lo kullə-ti liə kɪ ndo-é ndo-é, ə ilə məsi kilə kɪ to gə-é kɪ káre-rè ya; məsi kɪ kilə kinlé asi bɔr majal-je al ya sar. ¹² Ngá ɛ lé, loki ɛ adi rɔ-é kɪ né kilə məsi nja káre-rè kɔɔ majal-je rəmə, ɛ isi dɔjkol Lubə-ti ya sartagangi§, ¹³ ə ɛ isi ngəbi kadi Lubə təl njəba-je liə lo kungi nja-é*. ¹⁴ Kɪ takul kadkare kɪ nja káre-rè ya dow-je kɪ ɛ aa-dé lé, ɛ adi 'majɪ d'ɔr-né njuti ya sartagangi. ¹⁵ Ta kinlé Ndil kɪ aa njay pa adi-ji to. Kɔɔ ɛ pa kete panè: ¹⁶ 'Bəbe panè: Ooi, kulənoji kɪ m'a dɔɔ nati sə-dé go ndo-je-ti kinlé ɓan: M'a kində ndukun-je lə-m mɛɛ-dé-ti, m'a ndàngi tagir-ti lə-dé†, bá təl ilə do-ti panè: ¹⁷ Mɛɛ-m á kole do majal-je-ti lə-dé al rəm, bá mɛɛ-m á kole do kaldota-je-ti lə-dé al ya sar rəm to‡. ¹⁸ Ngá loki majal-je toki kiŋə go-é kogi lé, məsi kɪ kilə kɔɔ majal á goto ngá.

Ndɔji-je kɪ gay-gay

*Ndɔji kɪ sobi do kə gərərə do kadmɛɛ-ti
Əbr 6:1-20*

¹⁹ Bəba ngankɔ-m-je kɪ njékadmɛɛ, kɪ takul məsi Jeju lé, mɛɛ-ji nda kəy kadi j'andi lo-ti kɪ aa njay-njay. ²⁰ Jeju ɔr tarəbi kɪ sigi, kɪ to rəbi kiskəm adi-ji kɪ takul kində kɪ ində kubi gangi mɛɛ kəy gangi ə kubi kinlé to daji rɔ-é ɛ ya, ²¹ adi jəi j'owɪ kɪ burə do njégugnə-je lə Lubə kɪ isi do kullə-je-ti kɪ mɛɛ kəy-ti lə Lubə. ²² Tagir kɪ maji al kɪ mɛɛ-ji-ti toki togi adi aa njay rəm, bá daji rɔ-ji kərə toki togi kɪ man kɪ aa njay rəm, ən ə adi j'owɪ kɪ ro Lubə-ti kɪ mɛɛ-ji kɪ káre-rè rəm, kɪ kadmɛɛ kɪ adi mɛɛ-ji ndakəy rəm. ²³ Adɪ j'ajɪ njàngi do nékində mɛɛ do-ti lə-ji kɪ j'pai ta do-ti lé, kdotalə njékunmindɪ-é lé, to njəkə do ndi-é-ti. ²⁴ J'indəi kəm-ji go-nə-ti kadi j'osi gin-nə mɛɛ ndigi dow-je-ti rəm, mɛɛ kullə-je-ti kɪ maji-maji rəm. ²⁵ Adɪ j'tusi kəwnə lə-ji j'inqəi titi kɪ dow-je madi d'isi 'ra-né kin al. Ngá kadi j'uləi dingəm mɛɛ-nə-ti, titi kɪ ooi-né kɪ ndo ree lə 'Bəbe nəy ngəsi. ²⁶ Kdotalə kinə kəm-ji tɛɛ do ta kɪ togrɔ-ti maji bá go-ti j'təli j'rai majal kɪ mɛɛndigi lə-ji rəmə, məsi kɪ kilə kɪ rangi kɔɔ majal-je ya goto ngá, ²⁷ adi to ngəbi ta kɪ gangi kɪ to bəl, kɪ pər kɪ ɔ mbil-mbil kɪ to pərèrè kɔɔ kɔ njédongə-je kin ya ngá! ²⁸ Kinə dow al do ndukun lə Moiyiji bá dow-je joo əse mutə d'oo-é lo-é-ti bá 'pa ta do-ti rəmə, 'təl dowbè təl kɪ koo kəmtondoo goto-ti§. ²⁹ Ngá dow kɪ nədi Ngon lə Lubə rəm, oo məsi kulənoji kɪ Kristi təl-é-né dow kɪ aa-ti kin kɪ né kɪ kare rəm, bá pa ta kəbi do Ndil-ti kɪ aa njay kɪ njəra sə-ji maji kin rəm lé, səi 'giri kɪ kində kɔji kɪ sobi do-é á ngá nɔ ya al wa? ³⁰ Kɔɔ j'gəi dow kɪ panè: Dalba toki lə-m. Mə bá m'a kadi nə-nə nékugə doji-é. Ɛ pa bəy panè: 'Bəbe á gangta do dow-je-ti liə*. ³¹ To né kɪ to bəl nɔ kadi dow usi mɛɛ-ji Lubə-ti kɪ njəkisi kəm! ³² Ngá adi mɛɛ-si ole do ndo-je-ti kɪ dɔsəy kɪ kəm-si ijə-né do Lubə-ti ə go-ti gogi rəmə ingəi kɔ nɔ dan rɔ-ti kɪ ngá, ³³ adi kɪ madi-je dan kosi dow-je-ti ya d'ulə rɔsɔl do-si-ti rəm, d'adi-si kɔ-je kɪ gay-gay rəm, kɪ nə-je ingəi kɔ nati kɪ dɛ kɪ d'ingə gə kɔ-je kɪ kin to. ³⁴ Kdotalə səi ingəi kɔ nati kɪ dangay-je, ə ndigi kɪ rənəl kadi 'taa nékingə-si-je, kɔɔ səi 'gəi kɪ owi kɪ nékingə-je kɪ maji itə né-je lay rəm, to sartagangi rəm. ³⁵ Ən ə kadmɛɛ lə-si kɪ nékugə doji kɪ sobi do-é to né kɪ boy nɔ kinlé, 'tusi 'inqəi al. ³⁶ Kdotalə səi rəmə owi ndoo kadi uwəi rɔ-si ngá, kɔɔ kadi 'rai mɛɛndigi lə Lubə ə ingəi-né né kɪ ɛ un mindi-é kɔɔ kadi-si. ³⁷ Kdotalə kdəo nəy nɔ al, nəy ndɛ bə ya ə ɛ kɪ to kadi á ree lé, á ree; isi do nja-é-ti rəm ngá†. ³⁸ Ə dow lə-m kɪ njəra né kɪ njururu á

* 10:5 10:5 Pa 40:7 † 10:6 10:6 Pa 40:7 ‡ 10:7 10:7 Pa 40:8-9 § 10:12 10:12 Pa 110:1 * 10:13 10:13 Pa 110:1 † 10:16 10:16 Jer 31:33 ‡ 10:17 10:17 Jer 31:34 § 10:28 10:28 Det 17:6 * 10:30 10:30 Det 32:35-36 † 10:37 10:37 Aba 2:3; Eja 26:20

kisi kəm ki takul kadmeğ. Ngà kinə təl ɔr rɔ-é ki gogi rəmə, meğ-m à nəl-m dɔ-é-ti al[†].
³⁹ Ə jəi rəmə, j'toi dow-je ki dan de-ti ki d'ɔr rɔ-dé ki gogi kɔ tuji kin al, ngà jəi j'toi
 dow-je ki j'adi meğ-ji kɔ kadi j'aji.

11

Kadmeğ lə dow-je ki meğ kulənoji-ti ki low

Jə 8:56; 1Pi 1:8; Pa 33:6; 9:1

¹ Kadmeğ lé to nda meğ kay dɔ né-ti ki dow ində meğ-é dɔ-ti; to né ki dow oo kà kəm-é
 al bəy ya gə ki né-é tɔ nɔɔ tɔgrɔ-ti.

² Dow-je ki kete low lé, takul kadmeğ lə-dé bə ta ki dɔ-dé-ti maji-né.

³ †Kì takul kadmeğ bə j'gəi-né ki Lubə ində né-je lay ki gangi-é gangi-é ki ta ki ta-é-ti,
 adi né ki dow oo kà kəm-é kinlé tɛɛ meğ né-ti ki dow oo kà kəm-é al.

⁴ Kì takul kadmeğ bə Abəl ilə-né məsi dɔ nangi adi Lubə kadkare-ti ə to kadkare ki
 maji nɔ itə 'lə Kayin; kà takul kadmeğ liə bə Lubə ɔr-né ta dɔ-é-ti, ə pa ta ki maji dɔ
 kadkare-je-ti liə; lé ə oy ya kərə kadmeğ liə ra adi ə isi pa ta ya bəy-bəy.

⁵ Kì takul kadmeğ bə Enɔki bə Lubə un-é ɔw-né siə dɔrɔ-ti adi-é oy al ə dow oo-é gogi
 al, kɔ Lubə un-é ɔw siə. Kete bə kadi un-é ɔw siə lé, 'pa ta ki maji dɔ-é-ti 'pané ə to
 dow ki nəl Lubə*. ⁶ Ə kinə kadmeğ goto lé, dow à nəl Lubə ndɔ al; dow ki isi ɔw ki rɔ
 Lubə-ti lé, tɔ kadi adi meğ-é ki Lubə isi nɔɔ ə isi ugə dɔ-ji de ki d'isi 'sangi-é.

⁷ Loki Lubə pa ta ki Nuwe sobi dɔ né ki dow oo nja kərə al bəy ya Nuwe bəl-bəl ki
 maji, adi kà takul kadmeğ bə ə ra-né bato ki boy aji-né dow-je ki meğ kəy-ti liə; kà takul
 kadmeğ bə Nuwe gangi-né ta dɔ dow-je-ti ki donangi-ti ə ə təl-né njəkɔngə nédɔ-ji ki
 sobi dɔ néra ki njururu ki dow à kingə kà takul kadmeğ.

⁸ Kì takul kadmeğ bə Abrakam ilə-né kuji dɔ bə-ti ki Lubə bə-é kadi-é ɔw donangi-ti ki
 à təl néndubə liə; ə gə lo ki isi ɔw-ti al ya i par ɔw. ⁹ Kì takul kadmeğ bə, ə ɔw isi-né ki
 mba bə donangi-ti ki Lubə un mindi-é kɔ kadi-é; ə isi kəykubi-ti ə gangi-é kin ya Isaki-je
 kà Jakobi ki d'ore-nɔ siə dɔ kumindi-ti ki kərə kinlé d'isi-né kəykubi-je-ti tɔ. ¹⁰ Kɔ ə
 isi ngəbi bəbo ki gin-é ngə maji ki Lubə ya to njəkɔji gosi ra-é rəm, to njəkɔndə rəm.

¹¹ Kì takul kadmeğ ya tɔ bə Sara ki bəgə gurə-gurə ya, Lubə adi-é oji ngon, kɔ ə gə ki
 Lubə ki un mindi-é adi-n'è lé, to njəkə njangi dɔ ndi-é-ti. ¹² Gin-é kin bə dow kərə-rə ki
 isi ngəbi koy ya, oji ngon ində-né gin dow-je adi 'nɔ titi kərɔwə-je ki dɔrɔ-ti əse yangra
 ki ta babo-ti ki dow asi tidə al kin bə'.

¹³ Də lay kin ya d'oy meğ kadmeğ-ti ə né-je ki Lubə un mindi-é kɔ kadi-dé lé də d'ingə
 al; ngà də d'ə say bə d'oo ə 'ra rɔnəl-é, ə 'pa rəsi ki 'to mba-je rəm, njédəə kà nja-dé taə
 donangi-ti nəl rəm. ¹⁴ Dow-je ki 'pa ta bə kinlé, 'toji ndaa-ti rəsi ki d'isi 'sangi bə lə-dé ki
 sobi dɔ-dé. ¹⁵ Ə kinə lé meğ-dé tɔ gərəə dɔ bə-ti ki d'i-ti lé rəmə, lé d'ə təl kɔw-ti gogi.

¹⁶ Ngà ki tɔgrɔ-ti lé, də 'sangi bə ki maji nɔ itə ə ki d'i-ti, adi to bə ki dɔrɔ-ti. Gin-é kin
 bə 'bə Lubə Lubə lə-dé kərə rɔ-é sɔl-é-né al; kɔ ə ra go bəbo lə-dé nɔɔ.

¹⁷ Loki Lubə nɔ meğ Abrakam lé, Abrakam ɔw kà tɔl Isaki kadi-é kadkare-ti kà takul
 kadmeğ. Ə ki Lubə un mindi-é adi-é lé ya bə ɔw ki kadi ngon kal liə kadkare-ti[†] ¹⁸ ə ə ya
 bə ndəki Lubə idə-é 'pané: «Kì takul Isaki bə i 'a kingə-né nganka-i-je ki ri-i à tɔ dɔ-dé-
 ti.» ¹⁹ Ə gir ki Lubə asi kadi adi dow tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan njəkoy-je-ti. Gin-é kin bə
 Lubə təl-né kà ngon-é lé adi-é gogi; ə né-é kinlé toji koy ə tɔsi ndəl. ²⁰ Kì takul kadmeğ
 bə Isaki tɔr-né ndi-é dɔ Jakobi-je-ti kà Esuwa kɔ ndɔ-je ki à ree. ²¹ Kì takul kadmeğ bə
 loki nɔy ngəsi kadi Jakobi oy lé ə tɔr-né ndi-é dɔ ngan lə Jojepi-ti rəm, d'ugi nangi dɔ
 kagtosi-ti liə ngə bə ɔsi-né gəji Lubə rəm. ²² Kì takul kadmeğ bə, sɔy ndɔ-je-ti lə Jojepi
 lé, ə pa-né ta kà sobi dɔ tɛɛ ndaa-ti lə ngan Israyel-je, ə un-né ndu adi-dé sobi dɔ né ki
 d'a ra kà singə-é. ²³ Kì takul kadmeğ bə lo koji Moiyiji-ti ya, njəkɔji-é-je 'bɔyɔ-é-né nɔy
 mutə; kdətalə də d'oo ki ngon lé kurə nɔ adi 'bəl ndukun lə ngar al. ²⁴ Kì takul kadmeğ
 bə loki Moiyiji tɔgi lé, ə mbati kadi 'bə-é-né ngon koji ngon lə Paraç ki dené; ²⁵ ə ndigi
 kingə kɔ nati kà dow-je lə Lubə bə kadi n'ra rɔnəl dɔkaglo-ti kà sɔ bə dan majal-ti al.
²⁶ Kdətalə ə oo adi rɔsɔl ki ndə-é à tɛɛ dɔ Kristi-ti lé, to né ki maji nɔ itə nékingə-je ki
 Ejipti; kɔ ə oo nékugə dɔji-je ki tɔ say nɔ ki à ree. ²⁷ Kì takul kadmeğ bə, Moiyiji bəl-né
 wəngi lə ngar al, adi tɛɛ-né kogi donangi Ejipti-ti; ə ə dingəm titi dow ki oo Lubə ki dow
 oo-é kà kəm-é al kin bə. ²⁸ Kì takul kadmeğ bə Moiyiji ra-né nɔy Paki ə səkə-né məsi
 takəy-je-ti, kɔ kadi malayka kà njətɔɔ ko dow-je tɔl ngan dər-je lə Israyel-je al. ²⁹ Kì
 takul kadmeğ bə, Israyel-je d'ində-né babo kasi 'gangi titi nangi tuti bə. Ngà loki dow-je
 ki Ejipti 'nɔ kadi d'ində 'gangi to rəmə, man tuu ta-dé lay. ³⁰ Kì takul kadmeğ bə loki
 Israyel-je 'nɔy ə 'gəə dɔ bə Jeriko ndɔ siri rəmə, ndogbɔr ki dɔ-ti tətə nangi rum-rum.

‡ 10:38 10:38 Aba 2:4 † 11:3 11:3 Jə 1:3 * 11:5 11:5 Kgn 5:24 † 11:12 11:12 Kgn 22:17 ‡ 11:17 11:17
 Kgn 21:12

³¹ Kì takul kadmęę b́a Rakabi ḱi to kaya dené oy-né nati ḱi njémbati təl ro-dé go ta-ti al-je al, kdotalə ę uwə njékində manji lo-je ḱi rə-é-ti maji. ³² Ə ta ri ó m'a pa bəy? Kdo kinə kadi m'ər-si poy Jedeɔ-je^S, ḱi Baraki-je^{*}, ḱi Samsɔ-je[†], ḱi Jepte-je[‡], ḱi Dabidi-je[§], ḱi Samiyel-je^{*}, ḱi njépata-je ḱi ta Lubə-ti lé kaglo à kasi-m al. ³³ Kì takul kadmęę b́a de 'təti-né rə kɔbe-je rəm, 'ra-né né ḱi njururu rəm, d'ingə-né né ḱi Lubə un mindi-é kdo kadi-dé rəm, d'uti-né ta bəl-je rəm, ³⁴ 'təl-né pər ḱi ɔ ḱi tɔgi-é lingim-lingim rəm, 'tęę-né ta kiyərɔ-ti rəm, njémɔy-je k̀arə tɔgi-dé ree-né do madi-é-ti gogi rəm, 'təti-né rə adi asgar-je ḱi mba d'ay-né nɔ-dé-ti rəm tɔ. ³⁵ Dené-je 'təl d'ingə dow-je lə-dé ḱi d'oy b́a 'tosi ndəl 'tęę.

Dow-je ḱi ńa-je lé, d'adi-dé kɔ ńa ya, ngà de 'ndigi kadi dow taa-dé ilə-dé taá al; bə kdo kadi d'ingə-né né ḱi maji ńa ḱi to tosi ndəl kində lo tęę. ³⁶ De ḱi madi-je 'saki-dé rəm, d'ində-dé ḱi ndəy marow rəm, d'ilə-dé sil rəm, b́a d'ungi-dé dangay-ti rəm ³⁷ 'tilə-dé ḱi ər 'təl-dé rəm, 'ńa męę-dé rəm[†], 'tijə-dé ḱi sii rəm, 'təl-dé ḱi kiyərɔ rəm. De ḱi ńa-je d'ilə taá yó-je ḱi nə-je, ndaa biŋə-je ḱi ndaa bati-je b́a to nékɔ-dé, nə-je lay ya nal-dé, d'adi-dé kɔ, d'ula kəm-dé ndoo³⁸ ə de kinlé kisi-dé dan dow-je-ti ḱi donangi-ti tuwə-dé al! D'ilə ḱi diləlo-je, ḱi do mbal-je, ḱi bole mbal-je, ḱi bolebe-je. ³⁹ Ə de lay kinlé ta ḱi do-dé-ti maji ḱi takul kadmęę lə-dé ya, ngà d'ingə né ḱi Lubə un mindi-é kdo kadi-dé lé al. ⁴⁰ Kdotalə Lubə uwə do né ḱi maji ńa itə ḱi kete kdo ta lə-ji, adi to maji ḱi de d'a maji kər njuti nati sə-ji.

12

¹ Ə gəi k̀arə, dow-je ḱi 'to nduy-nduy ḱi 'toji kadmęę lə-dé kinlé 'gəə do-ji sipi to ɛn ó adi j'mbati né kuti lay ḱi ɔy, ḱi majal ḱi lo kadi b́indi-ji ɔ al ə j'uwəi rə-ji ngə j'ayi ngodi ḱi toki dəji kadi j'ayi. ² J'adi kəm-ji tɔ ḱi do Jeju-ti, ḱi ę b́a to 'Ba kadmęę rəm, to njərə kadmęę kadi maji ər njuti rəm kin. Ę uwə rə-é ngə ingə kɔ do kagdəsi-ti, oo rɔsɔl ḱi né al, kdotalə rənəl ḱi sobi do-é to ngəbi-é, adi ḱi nə kin ę isi do jikɔl kalikɔbe-ti lə Lubə ngá.

Kuwə rə ngə

³ 'Giri do Jeju-ti ḱi njéramajal-je d'osi-é ḱi ta kosi ḱi ngə ya uwə rə-é ngə kin; bə al rəmə, męę-si à tuji kadi tɔgi-si ər wuti. ⁴ Səi 'roi ḱi majal sar 'tęęi ḱi məsi mbu al bəy. ⁵ Ə səi męę-si oy do ndəji-ti ḱi 'ndəji-si titi ḱi dow ndəji-né ngan-é lé wa?

Ngon-m, 'oo kindəkɔji lə 'Babe ḱi né ndam al,

ə kinə kindəkɔji tęę do-i-ti rəmə 'adi ər tɔgi-i al^{*}.

⁶ Kdotalə dow ḱi 'Babe ndigi-é b́a ində-é ɔji-é, ə dow-je lay ḱi 'to ngan-é-je b́a ę ində-dé ḱi ndəy[†]. ⁷ Ori męę-si loki kindəkɔji tęę do-si-ti. Lubə ində-si ɔji-si titi ngan-é-je bə. Kdotalə ngon ḱi rə b́a bobi-é ində-é ɔji-é al wa? ⁸ Ngə kinə dow-je lay d'ingə kindəkɔji b́a səi ingai al rəmə, səi 'toi ḱi ngan-je ḱi bobi goto bə, b́i ngan-je ḱi kɔji kəy al. ⁹ Kdo bobi-ji-je ḱi nangi nə bəy ó d'ində-ji d'ɔji-ji ə j'iləi kuji do-dé-ti, ngə Bobi-ji ḱi dɔrɔ-ti ḱi ban b́a j'a kuləi do-ji gin tɔgi-ti liə kdo kadi j'isi-né kəm al wa? ¹⁰ Kdo, bobi-ji-je d'ində-ji d'ɔji-ji kaglo sə bə par, kdo d'oo d'adi to né ḱi maji, ngə Lubə lé ę ində-ji ɔji-ji kdo maji lə-ji ḱi tɔgrɔ-ti, kdo kadi j'ori-nə siə do kaa njay-ti liə. ¹¹ Tɔgrɔ-ti ya, kindəkɔji lay ya lé, dɔsɔy bəy ó to męękɔ b́i to né rənəl al; ngə go-ti gogi rəmə, ḱi rə dow-je-ti ḱi d'ingə néndó męę-é-ti lé, kandi-é to lapiya ḱi né ra ḱi njururu. ¹² Gin-é kin b́a kadi 'surəi ji-si ḱi oy njururu, ḱi nja-si-je ḱi tɔɔ naki-naki kin[‡]. ¹³ Kadi nja-si un rəbi-je ḱi tɔ njururu-njururu, kdo kadi nja ḱi məti ər ta-nə-ti al, ngə kadi lapiya b́a tɔ[§]. ¹⁴ 'Sangi lapiya ḱi rə dow-je-ti lay ə 'sangi kaa njay ḱi ę ya goto rəmə, dow à koo 'Babe al kin tɔ. ¹⁵ Ooi go rə-si maji kadi dow madi uwə rə-é ər kɔgi nal-né ramaji lə Lubə al rəm; kadi dow madi toki kagi ḱi ati ḱi təl isi tubə dɔjigi-é-ti kin bə al, nə à junglu-si ə à kun męękati liə kində-né dow-je ńa. ¹⁶ Ooi go rə-si maji kadi dow madi to njérakaya al rəm, njəkoo né ḱi aa njay ḱi né ḱi kɔgi kare, titi Esuwa ḱi ta lə nékuso ḱi nja k̀are ya un-né dər liə ndogi kin al rəm. ¹⁷ Səi gəi ḱi sɔy go-ti, loki ę ndigi tərndi ḱi sobi do dər lé, d'osi-é ta-ti ngərəngi; ę təl sangi ḱi nɔ kəm-é-ti ya, ngə ę asi kadi adi bobi-é təl naji ndi-é al ngá. ¹⁸ Kdotalə səi lé ɔwi ngosi kadi mbal-ti ḱi dow à kodi ḱi ji-é kin al rəm, ḱi mbó pər-ti ḱi ɔ mbil-mbil kin al rəm, mbó tillisi-ti al rəm, mbó lo-ti ḱi ndul ndi-ndi al, b́a mbó yəlbə-ti ḱi ulə mbi-mbi al rəm, ¹⁹ mbó lo-ti ḱi təbi mbanga bə-ti kin al rəm, b́a lo ḱi ndi dow bə-ti boy mbing adi de ḱi d'oo 'dəji kadi n'ooi ta kinlé gogi rangi al ngá kin k̀are səi

§ 11:32 11:32 Njg 6-8 * 11:32 11:32 Njg 4 † 11:32 11:32 Njg 13-16 ‡ 11:32 11:32 Njg 10-12 § 11:32 11:32 1Sa 6-30; 2Sa 1-24; 1Ng 1-2 * 11:32 11:32 1Sa 1-31 † 11:37 11:37 Ta lə ńa męę-dé kinlé, goto męę mbete-je-ti ḱi ńa-je ḱi 'ndangi ḱi ji-dé ḱi ta greki. * 12:5 12:5 Gos 3:11 † 12:6 12:6 Gos 3:12 ‡ 12:12 12:12 Eja 35:3 § 12:13 12:13 Gos 4:26

owi mbó-ti al rəm. ²⁰ Kdo ta lə ndukun kí panè: «Də ya bá odi ro mbal kinlé kàrè, d'a tilé-é kí ər təl-é» kinlé dum də-dé*. ²¹ Ə né kí Moiyiji oo lé, tò bəl n̄a adi ɛ panè: M' bəl rəm, m' dadi rəm†. ²² Ngə səi rəmə owi mbó mbal Siyɔ-ti kí bebo-ti lə Lubə kí njəkisi kəm, Jorijaləm kí dora-ti, kí mbó malayka-je-ti kí budogɪ nja n̄a-n̄a rəm; ²³ səi owi mbó kosi dow-je-ti kí 'toki ngan dər-je kí ri-dé toki ndangi dora-ti kí d'a 'ra rənəl rəm; mbó Lubə-ti kí njəngangta lə dow-je lay rəm; bá mbó ndil dow-je-ti kí njururu kí 'təl-dé d'adi 'maji d'or njuti rəm; ²⁴ səi owi mbó Jeju-ti, kí njəkulə dow-je noji nati meɛ kulənoji-ti kí sigi; kí mbó məsi-ti kí səki kí pa ta maji n̄a itə 'lə Abel rəm. ²⁵ Ooi go rə-si maji, dow kí njəkidə-si ta lé, əsi-é n̄gərəngi al. Kdotalə kinə dɛ kí ndəki d'əsi dow kí njəkidə-dé ta kí donangi-ti n̄ə n̄gərəngi, 'teɛ ta tuji-ti al lé, ban bá jəi bá j'a teɛi ta tuji-ti, loki j'mbati kooi do ta ndəji kí dora-ti wa? ²⁶ Ɛ lé, ndəki ndi-é yəki donangi, ə ngosn̄ə un mindi-é adi-ji panè: Gidi gogi rangi lé, m'a yəki donangi ya par al ngá, ngə m'a yəki dora to‡. ²⁷ Ta kí 'pa panè gidi gogi rangi kinlé, toji kí né-je kí tò kadi 'yəki ə 'yəki ngá kinlé, d'a kər kogi, kdo kadi né-je kí dum yəki bá à n̄ay. ²⁸ Gin-é kin bá jəi kí j'ingəi kəbe kí dum yəki lé adi j'ra oiyu Lubə rəm, j'poli-é pole kí nəl-é, kí kuji kí kilə də-é-ti nati kí bəl. ²⁹ Kdo Lubə lə-ji to pər kí njəkɔ lo to§.

13

Ndəji kí sobi do né-je kí gay-gay

¹ Ngankɔ-m-je kí njəkadmɛɛ, uwəi rə-si ngə meɛ ndigi-n̄a-ti. ² Adi meɛ-si oy do ra mba-ti al, kdo takul mba kí ra lé bá dow-je madi 'gə lo-é al ya d'uwə-né malayka-je kí rə-dé-ti.

³ Adi meɛ-si ole do dangay-je-ti, titi né kí səi kàrè ɟi sə-dé nati dangay-ti bə rəm, dow-je kí d'adi-dé kɔ kàrè adi meɛ-si ole də-dé-ti, titi né kí ingəi kɔ daji rə-si-ti nati sə-dé bə rəm to.

⁴ Kadi taangə to né kí dow-je lay d'ilə kuji do-ti, ə kadi den-je kə dingəm 'ngəm rə-dé d'adi-n̄a. Kdo Lubə à gangta do njérakaya-je-ti kí njəsangi-n̄a-je-ti.

⁵ Adi kəmnda là bá ɔr n̄ə-si meɛ panjiyə-si-ti al; adi meɛ-si usi nangi do né-je-ti kí ji-si-ti n̄ə kin ya, kdo Lubə ya kə də-é panè: «M'a kiŋə-i kəgi al, m'a tusi-i kiŋə-i kəgi ndə bə al*.» ⁶ Gin-é kin bá j'a kasi pai-né ta kí meɛnda kay painè: 'Babe ya to njərə sə-m; m'a bəl al. Ri bá dow à kasi ra sə-m wa†?

⁷ Adi meɛ-si ole do njəkər n̄ə-si-je-ti, kí 'pa ta lə Lubə d'adi-si; ooi təl ta kisi kə do taá lə-dé ə 'ndaji kadmɛɛ lə-dé. ⁸ Jeju Kristi lé gangi kisi-é kin ya isi-né tagnə rəm, bone rəm, bá à kisi-né sartagangi rəm to. ⁹ In̄əi rə-si adi néndə-je kí mba kí gay-gay lay kin ya ɔr-si go-é-ti al. Kdotalə tò maji kadi ramaji lə Lubə bá ulə dingəm meɛ-ji-ti, bi kadi ndu-je kí sobi do nékuso-je kin bá uwə meɛ-si al; ndu-je kinlé njənjiyə go-ti-je kin ya kàrè ra sə-dé al. ¹⁰ Jəi j'owi kə logugi né kí njérakullə meɛ kəykubi-ti lə Lubə ya kàrè d'ow kə tógi kadi d'uso né titi al. ¹¹ Kdo də-je kí burə do njégugnə-je lə Lubə ɔw kí məsi-dé lo-ti kí aa njay kdotalə majal-je lé, 'rə-dé pər gidi be-ti ndaa-ti‡. ¹² Gin-é kin bá, Jeju ya kàrè, kadi aa dow-je kə məsi-é lé, ɛ ingə kɔ gidi be-ti ndaa-ti to. ¹³ Ən ə adi j'teɛi kí gidi be-ti ndaa-ti kadi j'owi kí rə-é-ti ə kadi j'ndigi do-ti kadi rəsol liə kin teɛ do-ji-ti to. ¹⁴ Kdo jəi j'owi kə bebo kí à tò sartagangi nangi n̄ə al, ngə j'isi j'sangi ɛ kí à ree. ¹⁵ Kə takul Jeju rəmə, kadi ndo-je lay ya j'adi patɔy-je bá to négugi§ kí kadi j'adi Lubə, adi to ta-je kí kadi teɛ ta-je-ti rasi sobi do ri-é. ¹⁶ Ngə kə bá maji kí ra, kí ra kə n̄a lé, adi meɛ-si oy do-ti al, kdo négugi-je kí bə kin bá nəl Lubə. ¹⁷ 'Təli rə-si go ta-ti lə njəkər n̄ə-si-je ə uləi do-si gin tógi-ti lə-dé. Kdo dɛ lé d'isi d'ində kəm-dé go-si-ti, kdo dɛ d'a kər go kullə-é. 'Rai bə kdo kadi 'ra kullə lə-dé kə rənəl bi kadi 'ra kə meɛkɔ al; bə al rəmə né kí à maji sə-si goto.

Ndəji-je kí lapiya kí ra

¹⁸ 'Pai ta kə Lubə kdo ta lə-ji; kdo j'gə meɛ-ji-ti maji kí meɛ-ji uwə-ji kə ta do né-ti madi al ə j'oji meɛ-ji-ti kadi j'adi panjiyə-ji maji meɛ né-je-ti lay. ¹⁹ M'dəji-si kí rə tungə-m ya kadi 'rai, kdo kadi m'ingə tarəbi m'ow-né rə-si-ti kalangi. ²⁰ Kadi Lubə kí njələpiya, kí njəkadi 'Babe lə-ji Jeju kí to njəkul bati-je kí boy təsi ndəl ində lo teɛ dan njəkoy-je-ti kí takul məsi kulənoji kí sartagangi kinlé, ²¹ adi asi rai né-je lay kí maji, kdo kadi 'rai-né meɛndigi liə; kadi ra kullə meɛ-ji-ti adi j'rai né-je kí nəl-é kə takul Jeju Kristi, kí riəba to 'liə ya kə do bal-bal! Amɛn!

* 12:20 12:20 Tɛt 19:12-13 † 12:21 12:21 Det 9:19 ‡ 12:26 12:26 Aje 2:6 § 12:29 12:29 Det 4:24 * 13:5 13:5 Joj 1:5 † 13:6 13:6 Pa 118:6 ‡ 13:11 13:11 Mbl 16:27 § 13:15 13:15 Pa 50:14,23

²² Ngankɔ-m-je kí njèkadmeɛ, m'dəji-si kadi taai ta dingəm-je kinlé kà meɛ kí kilə do madi-é-ti; kɔo ɛ kin ya to ta-je kí m'ndàngi gɔji dɛkse bè ya m'adi-si. ²³ Kadi 'gəi kí ngonkɔ-ji Timote kí njèkadmeɛ lé, d'inə-é taá ngá. Kinə ree kalangi rəmə, jɛ siə j'a kow nati koo-si. ²⁴ 'Rai lapiya njékornɔ-si-je kà njékaa njay-je lay ya. Dɛ kí donangi Itali-ti 'ra-si lapiya. ²⁵ Kadi ramaji lə Lubə nɔy sə-si lay!

**Mbete kí
Jaki
ndàngí**

Ta-je kí dɔ mbete-ti kí Jaki ndàngí

Jaki ndàngí mbete kin kadi ra kà njéndó-é-je kadi 'gə-né né kí tɔji kadmɛɛ kí tɔgrɔ-ti rəm, fá kadi ulə dingəm mɛɛ-dé-ti kadi 'ra kullə kadmɛɛ lə-dé rəm tɔ. Jaki 1:1 tɔji kí dow-je kí dɔsɔy kí Jaki ndàngí mbete kin adi-dé lé, 'to jipi-je kí d'adi mɛɛ-dé Jeju Kristi, kí d'isi donangí Israyel-ti al. Ngà to mbete kí à ra kà dow-je lay kí d'adi mɛɛ-dé Jeju tɔ. Jaki tɔji rɔ-é kí njèrakullə lə Lubə kí 'lə 'Babe Jeju Kristi (Jak 1:1). Dan dow-je-ti kí sɔ kí ri-dé lə Jaki mɛɛ Kunmindí-ti kí Sigi kinlé, à to ɛ kí 'panè to kí káre dan ngankɔ Jeju-je-ti kin fá ndàngí mbete kinlé (Mat 13:55; Mar 6:3). Pol pa ta liə mɛɛ mbete-ti kí adi Galati-je 1:19 tɔ. Go tɔsi ndəl kində lo tɛɛ-ti lə Jeju bəy fá Jaki lé adi mɛɛ kí Kristi to dow kí Lubə un mindí-é kɔ kadi-é ree lé (1Kɔ 15:7). Go-ti, Jaki təl to njèkɔrnɔ njékəwnə-je kí Jorijalɛm. Mbete kullə-je lə njékəwkulə-je 15 pa ta lə kullə liə. Ɛ tum gin mbete liə kí ta kí sobi dɔ nɛmɛɛ dow kí à kadi njékadmɛɛ tɔgi mɛɛ kadmɛɛ-ti. 'Bá go-ti, ɛ pa ta kí sobi dɔ panjiyə-je kí gay-gay mɛɛ kadmɛɛ-ti rəm, fá pa ta kí sobi dɔ ra kullə kí ta lə Lubə rəm, ra kí njéndoo-je rəm, fá tɔji kullə ra lə kadmɛɛ rəm, pa kí dɔ koo-ti kí kadi dow oo go ta-é dɔ ta-ti kí ɛ pa rəm, fá pa ta kɔw-ti kí kadi dow ɔw kí gosi lə Lubə rəm tɔ. Ɛ ndɔr mbi njénékingə-je, ɛ ulə dingam mɛɛ njékadmɛɛ-je-ti kí d'isi 'ngabi təl lə 'Babe, fá mbusi nja-dé kadi 'ra né kí tɔgrɔ-ti rəm, kadi 'pa ta kí Lubə rəm, fá kadi 'təl kà dɛ kí 'ndəm kadi d'ingə kaji rəm tɔ.

Tɔji rɔ kí Lapiya kí ra

¹ †Má Jaki kí ngonnjékullə lə Lubə, kí ngonnjékullə lə 'Babe Jeju Kristi, fá m'ndàngí mbete kin m'adi-si sɔi gin koji kí dɔgi gidi-é* joo kí 'sanəi-nə dɔ bɛ-je-ti kí rangí ə m'ra-si lapiya.

Kadmɛɛ kí gosi

² Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, né-je kí gay-gay kí tɛɛ dɔ-si-ti nɛ mɛɛ-si kɔo koo kinlé, kadi ooi kí né rɔnəl kí ɔr njuti. ³ Kɔo sɔi 'gəi kí nɛ kadmɛɛ lə-si kɔo koo kinlé, à koji kuwə rɔ ngá. ⁴ Ngá kadi kuwə rɔ ngá lə-si ɔ lo kɔ-é-ti gərərə, kɔo kadi 'toi dow-je kí asi gaki rəm, mɛɛ-si idi njiki-njiki, ə kadi 'toi dow-je kí né madi nal-si al rəm tɔ. ⁵ Kinə dow káre dan-si-ti nal gosi rəmə, kadi dɔji Lubə ə à kadi-é; kɔo Lubə to njékadi né dow-je lay kare kí ndinoji. ⁶ Ngá kadi dowbɛ dɔji kí kadmɛɛ rəm, fá kadi-é tadi ta dɔ-ti al rəm tɔ. Kɔotələ dow kí tadi ta dɔ né-ti lé titi-nɛ kí pungum man babo kí yəl ɔsi-é yɔ-je kí nɛ-je kin bɛ. ⁷ Kadi dow kí titi-nɛ bɛ kinlé, gə kí à kingə né ji 'Babe-ti al. ⁸ To dow kí mɛɛ-é ra joo rəm, kɔjra-je liə lay ya ɛ ɔ dɔ-ti al.†

Ta kí sobi dɔ njéndoo dɛ kí njénékingə

⁹ Kadi ngonkɔ-ji kí njékadmɛɛ kí to njéndoo ra rɔnəl kɔo dɔ-é tɔ ki taá. ¹⁰ Ə njénékingə rəmə, kadi-é ra rɔnəl kɔo dɔ-é tɔ ki nangi tɔ. Kɔo ɛ à goto titi kí puti wale ur-né kin bɛ. ¹¹ Loki kàdi ubə fá ɔsi nɛ lé, wale ndole ə puti-é ur adi kurə-é kí kete goto. Bɛ ya tɔ ə njénékingə à goto-né ta kullə-je-ti liə.

Ta kí sobi dɔ nɛmɛɛ koo rəm, nənə rəm

¹² Dow kí ɔ gərərə mɛɛ nənə-ti lé, to njénékumɛ; kɔo go kɔ gərərə-ti liə lé ɛ à kingə nédɔji kí sobi dɔ kiskəm kí 'Babe un mindí-é kɔo kadi dow-je kí njéndigi-é. ¹³ Kinə nənə tɛɛ dɔ dow-ti rəmə kadi-é panè «to Lubə fá nɛ n'è» al, kɔo Lubə lé né kí maji al à nɛ-é al rəm, fá ɛ ya kí dɔ-é kàre nɛ dow al rəm tɔ. ¹⁴ Ngá nɛ-nɛ kí né nɛ-é lé to kəmnda né kí to mɛɛ-é-ti ya ədi-é ə ndɔr-é kí ta-ti. ¹⁵ Go-ti, loki kəmnda ra bɛ mɛɛ-é-ti rəmə oji majal, ə loki majal ɔw kí kete-kete lé oji koy tɔ.

¹⁶ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ kí m'ində-si dan kəm-m-ti, ədi rɔ-si al: ¹⁷ Kadkare lay kí maji nɛ kí maji ɔr njuti lé, to né-je kí taá kí j rɔ Lubə-ti kí to Bɔbi né-je kí ndógi. Lubə lé ɛ mbəl rɔ-é tɔ gay al rəm, fá ndil né kí njəmbəl rɔ-é goto rɔ-é-ti rəm tɔ.

¹⁸ Lubə ya oji-ji kí mɛndigi liə kí takul ta liə kí to ta kí tɔgrɔ-ti, kɔo kadi j'toi titi dɔdər né-je lay kí ɛ ra-dé kin bɛ.

† **1:1** 1:1 Mat 13:55; Mar 6:3; Knj 15:13; Gal 1:19 * **1:1** 1:1 Dow-je kí Jaki fá-dé gin koji kí dɔgi gidi-é joo kinlé, to gin koji Israyel-je kí məsi-ti kí d'adi mɛɛ-dé Jeju. Ngá ta kinlé à sobi dɔ dow-je lay kí 'to jipi-je al kí d'adi mɛɛ-dé Jeju tɔ. † **1:8** 1:8 1Jə 5:14-15; Mat 7:7-11; 15:22-28; Luk 18:1-8

Koo ta læ Lubø ø tæl rø go-ti

¹⁹ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ kí m'indø-si dan køm-m-ti, né kí kadi 'gøi ón: Kadi ná-ná ya í kalangi oo ta, ngà kadi í kalangi pa ta al røm, bá kadi í kalangi ra wøngi al røm to. ²⁰ Kdø wøngi læ dow à ra né kí njururu læ Lubø al. ²¹ Gin-é kin bá kadi 'mbati-né né-je lay kí tò nɛ kí né-je lay kí to kullø mɛɛndul kí nøy mɛɛ-si-ti, rømø ta kí 'dubi mɛɛ-si-ti kí to ta kí à kasi kaji ndil-si kinlé bá kadi 'ndigi dɔ-ti kí dɔ kí söl lom-lom. ²² Ooi ta kí koo par al, ngà ooi ta ø 'tæli rø-si go-ti bane, ði ødi rø-si kí ta-je kí kuy kí nati al. ²³ Kdø dow kí oo ta bá tæl rø-é go-ti al lé, titi-nå kí dow kí oo ta køm-é sɔɔbɔ-ti, ²⁴ bá øti øw rømø tajinati né ya mɛɛ-é oy dɔ ta køm-é-ti lé sæl kin bè. ²⁵ Ngà dow kí ndør gin ndukun kí maji kí njètaa-ji kilø-ji taá kin ø tæl rø-é go-ti bá å dɔ-ti njángi, ði adi mɛɛ-é oy dɔ-ti al, ngà ɛ ra-né kullø kí rø tungø-é rømø, dowbé kinlé to njénékumø mɛɛ kullø ra-é-ti. ²⁶ Kinø dow ða rø-é njèpole né bá ngøm ndɔ-é al lé, ɛ ødi rø-é kí kædi, népole læ dowbé kinlé to né kí kɔgi kare. ²⁷ Yøn, népole kí Lubø kí Bøbi-ji oo adi to népole kí aa njay kí né kí maji al goto-ti ta køm-é-ti lé, to koo go ngan al-je kí njéngɔwkoy-je dan nékæmtondoo-je-ti læ-dé, ø kitø rø ngørøngi kàdi né-je-ti kí donangi-ti kí tò nɛ.

2

Ta kí sɔbi dɔ kørkøm-nå

¹ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, kadmɛɛ 'Babe læ-ji Jeju Kristi kí njèriða lé, ori nati kí kørkøm-nå al. ² Kinø dow madi ulø 'ningó lor ji-é-ti kí kubi-je kí maji-maji rø-é-ti øw-né lo kawnå-ti læ-si je bè ø njéndoo madi ulø kubi-je kí ndisi rø-é-ti øw-né køykawnå-ti lé to, ³ rømø køm-si tò sikim dɔ dow-ti kí ulø kubi-je kí maji-maji rø-é-ti lé adi idøi-é 'painè: «I, 'isi nè, lo-ti kí maji kin.» Ngà njéndoo lé bá idøi-é 'painè: «I, 'å taá tin» al rømø «'isi nangi lo kungi nja-m-ti tin.» ⁴ Lokí sɔi 'rai né kí bè kin dan-si-ti lé to kør køm-nå ðan al wa? Ø sɔi 'tæli njékør gangi né-je kí tagir-je kí maji al kí mɛɛ-si-ti ðan al wa?

⁵ Ooi, ngankɔ-m-je kí m'indø-si dan køm-m-ti: 'Gøi toki Lubø mbøti dow-je kí dow-je kí donangi-ti nè d'oo-dé kí njéndoo-je lé, kadi 'tæl njénékingø-je kí mɛɛ kadmɛɛ-ti røm, kadi kɔbe kí ɛ un mindi-é kdø kadi njéndigi-é-je lé, tæl nédɔji læ-dé røm ya al wa? ⁶ Ngà sɔi ngà bá 'nædi njéndoo-je! Njénékingø-je ya bá 'to njékadi-si kɔ-je kí njékow sø-si nɔ njégangta-je-ti lé al wa? ⁷ Dɛ ya bá 'to njésøki ri kí maji kí toki kindø dɔ-si-ti lé al wa?

⁸ Tøgrø-ti ya, kinø 'tæli rø-si mbe ndukun-ti kí ð madi-é-je lay kí to ndukun læ Lubø kí to ngar læ-ji, kí 'ndangi mɛɛ mbete-ti kí aa njay 'panè: «'A ndigi dow madi-i titi-nå kí rø-i bè tɔ» kin rømø to né kí maji. ⁹ Ngà kinø sɔi øri køm dow-je rømø sɔi 'rai majal ø ndukun gangta dɔ-si-ti kdø sɔi ali dɔ ta. ¹⁰ Kdøtalø kinø dow tæl rø-é øw ndukun-ti ðikti lay ya bá ɛ al dɔ ndukun kære rømø, dowbé al dɔ ndukun-je lay ya. ¹¹ Kdø dow kí njèpanè: «'A ra kaya al» lé, ya panè: «'A tøl dow al» tɔ. Adi kinø i 'ra kaya al kàrè bá kinø i 'tøl dow rømø, i 'al dɔ ndukun ðikti lay. ¹² 'Pai ta røm, 'rai né røm, køm dow-je kí d'a gangta dɔ-dé-ti kí ndukun kí njètaa dow-je kilø-dé taá kin bane. ¹³ Kdø, dow kí njékow kæmtondoo læ madi-é al lé, ta kí gangi kí dɔ-é-ti kàrè koo kæmtondoo à goto-ti tɔ. Ngà koo kæmtondoo bá dow à dum-né dɔ ta kí gangi.

Kadmɛɛ kí kullø kadmɛɛ

¹⁴ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, kadi dow panè: «M'ow kí kadmɛɛ», ya ngà ɛ ra né kí tɔji kadmɛɛ lé al lé, se maji-é to ri wa? Se kadmɛɛ kinlé à kaji-é ya ðan wa? ¹⁵ Kinø ngankɔ-si-je øwe kɔnan-si-je madi d'ow kuti-dé dum øwe nékuso-dé kí ndø-je lay goto ¹⁶ ya rømø dow kære dan-si-ti idø-dé panè: «Øwi kí lapiya, adi rø-si tungø jürürø ø adi mɛɛ-si ndan!» Lokí sɔi 'pai bè ya ði adi-dé né kí d'a ra-né kí rø-dé al lé, sé maji-é to ri wa? ¹⁷ Kí sɔbi dɔ kadmɛɛ kàrè tò bè ya tɔ. Kadmɛɛ lé, kinø kullø-é goto rømø, to kadmɛɛ kí oy sui.

¹⁸ Ngà dow madi à panè: «I 'ow kí kadmɛɛ, ngà mɔ rømø m'ow kí kullø kadmɛɛ», ón ø «'øji-m kadmɛɛ læ-i kí kullø-é goto lé adi m'oo ø mɔ m'a kɔji-i kullø kadmɛɛ læ-m kadi oo-né kadmɛɛ læ-m tɔ.» ¹⁹ I 'adi mɛɛ-i kí Lubø ra kære-rø, 'læ-i to tó-é ya. Ndil-je kí maji al kàrè, d'adi mɛɛ-dé kí Lubø ra kære-rø tɔ, ø 'dadi ngin-ngin. ²⁰ Mbø dow, se i ndigi gø né kí tɔji kí kadmɛɛ kí kullø-é goto to kadmɛɛ kí mɛɛ way kare lé wa? ²¹ Ka-ji Abrakam ilø ngon-é Isaki logugi né-ti kdø kadi Lubø kadkare-ti, adi to takul kullø ra-é-je bá ta ør-né dɔ-é-ti ya al wa? ²² I gø maji kí kadmɛɛ liø øw nati kí kullø ra-é-je ø kí takul kullø ra kadmɛɛ bá kadmɛɛ liø maji ør-né njuti. ²³ Bøfa ta kí mbete kí aa njay pa lé né-é ra né. Mbete kí aa njay lé panè: «Abrakam adi mɛɛ-é Lubø, bøfa Lubø ør-né ta dɔ-é-ti ø ða-é-né nam-é.» ²⁴ Sɔi 'gøi kí to kullø ra dow bá ta ør-né dɔ-é-ti ði kí takul kadmɛɛ liø ya par al. ²⁵ Bø ya tɔ ø Rakabi* kí to dené kí njékaya ya, uwø njètøn lo-je kí 'to Israyel-je

ki rɔ-é-ti, ə adi-dé 'təl kɪ rəbi kɪ rangi, adi to takul kullə ra-é bá Lubə ɔr-né ta dɔ-é-ti. ²⁶ Titi kɪ dow kɪ koo goto meɛ-é-ti to-né dow kɪ oy kinlé, gangi-é kin ya to ə kadmɛɛ kɪ kullə-é goto to-né kadmɛɛ kɪ oy to.

3

Ta kɪ dɔ ndɔ dow-ti

Mat 12:33-37

¹ Ngankɔ-m-je kɪ njékadmɛɛ, kadi səi njéndó dow-je né 'nəi al! Kdo səi 'gəi maji kɪ je njéndó dow-je né-je lé ta kɪ gangi kɪ dɔ-ji-ti à ngə nɔ. ² Jəi lay ya j'rai né kɪ maji al kɪ kəm rəbi-je kɪ gay-gay. Kinə dow ra majal meɛ ta pa-é-ti al rəmə, dowbé to dow kɪ maji ɔr njuti ə asi kuwə rɔ-é lay gin tɔgi-é-ti. ³ Loki j'uləi jim ta sində-je-ti kadi 'təl rɔ-dé go-ji-ti lé, j'owɪ kɪ tɔgi dɔ rɔ-dé-ti lay. ⁴ Ooi ta kɪ dɔ bato-je-ti to: Bato-je lé to né-je kɪ boy nɔ ya, ngə loki yəl kɪ ulə kɪ tɔgi-é ɔsi-dé kɪ kete-kete lé, ngon gow-é kɪ ndɛ bə ya njəkuwə-é ɔw-né sə-dé lo-ti kɪ meɛ-é ndigi. ⁵ Bə ya tɔ, ndɔ dow to ngon rɔ kɪ ndɛ bə, ya ɛ pa ta-je kɪ al dɔ-é ɔsi-né gəji rɔ-é. Ooi bə! Ngon kɔpər kɪ ndɛ bə ya asi kɔ meɛ mbo lay! ⁶ Ndɔ dow lé titi-nə kɪ kɔpər bə tɔ. Ɛ bá to lo kɪ né ra kɪ njururu al tɔ-ti; ndɔ dow lé to ngon rɔ-ji kɪ tɔ dan ngan rɔ-ji-je-ti. Ɛ ya to njéndəm rɔ-ji lay kɪ né kɪ maji al, bá un pər kɪ tɔ sartagangi dɔ-é-ti ree ində-né kisi kɪ dɔ taá lə-ji! ⁷ Dow asi təl dɔ-je kɪ gay-gay lay, kɪ yəl-je, kɪ né-je kɪ njékagi nangi, kɪ né-je kɪ mani gin tɔgi-é-ti, ə təl-dé gin tɔgi-é-ti ya tɔ. ⁸ Ngə ndɔ dow lé, dow kɪ asi kuwə-é gin tɔgi-é-ti goto. To né kɪ maji al kɪ dow à kasi kuwə ta-é al, ə kəngi né kɪ à tɔl dow rusi nji-nji. ⁹ Ɛ ya j'ɔsi-né gəji Bəbi-ji kɪ to 'Bəbɛ rəm, bá j'indəi-né ndɔl dɔ dow-je-ti kɪ Lubə ra-dé adi 'titi-nə siə rəm tɔ. ¹⁰ Ta-ji kɪ káre-rə kin ya tɔrɔndi tɛɛ-ti rəm, bá ndɔl tɛɛ-ti rəm. Ngankɔ-m-je kɪ njékadmɛɛ, to né kɪ à tɔ bə al. ¹¹ Kəm kəɲɛɲɛ kɪ káre-rə lé, man kɪ sɔl kɪ man kɪ ati à tɛɛ-ti wa? ¹² Ngankɔ-m-je kɪ njékadmɛɛ, kote à kandi olibiye wa? Əse nduu à kandi kote wa? Kəm kəɲɛɲɛ kɪ káre-rə lé man-é à dɔ kati rəm, à sɔl rəm al.

Gosi kɪ i dɔrɔ-ti

¹³ Nə dan-si-ti bá to njəgosi kɪ njənégə wa? Kadi-é toji kullə ra-é meɛ panjiyə-ti kɪ maji kɪ toji kulle ra dow kɪ njəsɔl dɔ-é kɪ njəgosi. ¹⁴ Ngə kinə kim-nə kɪ jangi rusi meɛ-si nji-nji rəmə, ɔsi gəji rɔ-si al rəm, bá ədi ta ɔsi-né ta kɪ tɔgrɔ-ti nɔrəngi al rəm tɔ. ¹⁵ Gosi kɪ bə kinlé i dɔrɔ-ti al, ngə to gosi kɪ dɔnangi-ti nɛ, to gosi lə dow, kɪ gosi lə ndil-je kɪ maji al. ¹⁶ Kdo lo kɪ jangi kɪ kim-nə tɔ-ti lé, né-je kɪ tulə nati kɪ majal-je kɪ gay-gay tɔ-ti tɔ. ¹⁷ Ngə gosi kɪ i dɔrɔ-ti to gosi kɪ aa njay ya kete, go-to to lapiya, to sɔl ləm-ləm, to kuwə noji, to koo kəmtɔndoo kɪ nɔ, to kullə ra-je kɪ maji-maji ə kɔr kəm-nə goto-ti rəm, bá kədkəm-nə goto-ti rəm tɔ. ¹⁸ Dow-je kɪ njékulə dow-je noji nati lé, 'to njəsangi lapiya lo kisi-dé-je-ti ə kandi-é to né ra kɪ njururu.

4

Rɔ kɪ bo né-je kɪ maji al

1Pi 5:5-9

¹ Ta-je kɪ kɔl-nə-je kɪ tɔ dan-si-ti lé i rá wa? To bo né-je kɪ maji al kɪ meɛ-si-ti ya bá ɔsi-si bɔy-bɔy buki-si dɔ-nə-ti tin al wa? ² Səi 'rai kəmnɔ né ə ingəi al; rəmə 'toi njétɔl dow-je kɪ njəra-nə jangi-je; né kɪ ingəi meɛ-é-ti goto. Səi 'toi njəra-nə ta-je kɪ njékɔl-nə-je. Né kɪ 'ndigi lé, səi ingəi al, kdo 'gəi dəji né Lubə al. ³ 'Dəji né ə ingəi al, kdo 'dəji kɪ tagir kɪ maji al, 'dəji kdo tində sane kɔgi dɔ bo né-je-ti kɪ maji al kɪ meɛ-si-ti. ⁴ Səi njérakaya-je kan! Səi 'gəi kɪ ra kəmnɔ né-je kɪ dɔnangi-ti lé, to kɔsi ta kɪ Lubə ya al wa? Adɪ dow kɪ ra kəmnɔ né-je kɪ dɔnangi-ti nɛ lé to njəba lə Lubə. ⁵ Ta kɪ mbete kɪ aa njay pa lé, səi adi to ta kɪ kare wa? Mbete kɪ aa njay panə: Ndil* kɪ Lubə adi-é isi meɛ-ji-ti lé jangi ra-é dɔ-ti. ⁶ Ngə ramaji lə Lubə lé al dɔ lo; kdo mbete kɪ aa njay panə: Lubə ɔsi ta njékində kadi-dé-je, ngə ɛ ramaji kɪ njəsɔl dɔ-dé-je. ⁷ Ən ə uləi dɔ-si gin tɔgi-ti lə Lubə; ɔi gərərə nɔ Sɔ-ti ə à kəy-si kə say nɔ. ⁸ 'Reei ngosi kɪ rɔ Lubə-ti ə à ree ngosi kɪ rɔ-si-ti tɔ. Səi njérəmajal-je, 'tɔri ji-si né kɪ maji al-ti; səi kɪ meɛ-si ra joo, adi meɛ-si aa njay. ⁹ Kadi 'gəi kɪ 'toi dangi-ti-je, 'ndingəi ndoo, 'nɔi, adi kogi lə-si təl nɔ ə adi rɔnəl lə-si təl meɛkɔ. ¹⁰ 'Sɔli dɔ-si nɔ 'Bəbɛ-ti ə à kitə dɔ-si taá.

Ta kɪ sɔbi dɔ gangta dɔ-nə-ti

¹¹ Ngankɔ-m-je kɪ njékadmɛɛ, 'pai ta kɪ maji al dɔ-nə-ti al. Dow kɪ pa ta kɪ maji al dɔ ngonkɔ-é-ti əse gangta dɔ-é-ti lé, ɛ pa ta kɪ maji al dɔ ndukun-ti lə Lubə rəm, bá gangta dɔ ndukun-ti lé rəm tɔ. Ngə kinə i 'to njəgangta dɔ ndukun-ti rəmə, i 'to njəgangta bi

* 4:5 4:5 Ndilkɪ ta-é tɔ nɛ kinlé dow-je kɪ 'nə-je 'panə to Ndil kɪ aa njayə dɛ kɪ dan-ti-je 'panə to ndil dow.

'to njètəl rɔ-i go ndukun-ti al. ¹² Kdɔ Lubə ya kɪ kár-é é to njèkadɪ ndukun rəm, bá to njègangta rəm; ɛ ya asi kaji dow rəm, asi tɔl dow rəm tɔ. Ngà i ə 'to nà bá 'gangta dɔ dow madi-i-ti wa?

Ta kɪ sɔbi dɔ kində kàdɪ

¹³ Ooi maji! Səi kɪ isi 'painè: Bone əse bore ə j'a kɔw bəbo-ti kɪ bə kin, j'a ra bal káre, j'a ra gati ə j'a kingə là. ¹⁴ Səi 'gəi né kɪ à tɛɛ dɔ-si-ti ndo-ti kɪ bore al! Kdɔ səi lé 'titi-nə kɪ mum kɪ usi sɛ bə ya ə sane kin bə. ¹⁵ Ngà ta kɪ lé a pai ɔn: Kinə 'Babə ndigi rəmə, j'a kisi kɪ dɔ-ji taá ə j'a ra né kɪ bə əse né kɪ bə kin. ¹⁶ Ngà kɪ ngosnè-ti kinlé, səi isi ɔsi gajɪ rɔ-si kɪ ta-je kɪ al dɔ-si. Ko kɔsi gajɪ rɔ kɪ bə kinlé maji al. ¹⁷ Kinə dow gə ra maji ya bá ra al lé, dowbɛ kin ra majal.

5

Ta kɪ sɔbi dɔ njénékingə-je

¹ Səi njénékingə-je, ooi maji! 'Nɔi, 'tuməi rusi-rusi, kdotalə tuji-je kɪ à ree dɔ-si-ti! ² †Nékingə-je lə-si ndum lutɪ ə nɔ-je d'ɔ kubi-je lə-si lay. ³ Lɔr-je kɪ là-je lə-si nɔ; ə nɔ-é kinlé à kilə ta dɔ-si-ti, ə à kɔ dajɪ rɔ-si titi-nə kɪ pər bə. Səi isi mbɔi né-je lə-si indəi ngangəm mɛɛ ndɔ-je-ti kɪ dɔbɔy-ti bɔy al fan! ⁴ Ooi bə! Səi 'mbati kugəi ndɔɔji njérakullə mɛɛ ndɔr-je-ti lə-si adi 'nɔ ə ndi nɔ-dé ɔw sar usi mbi 'Babə-ti kɪ njəkosi njéro-je. ⁵ Səi isi dan maji-ti bagja dɔnangi-ti né ə iŋəi rɔ-si yaki 'rai né-je kɪ dɔnangi-ti né. Səi usoi né əi-né mbul-mbul toki dɔ-je kɪ d'ɔw kɪ tɔl-dé kin bə. ⁶ Njəra né kɪ njururu ya səi 'gangta ta dɔ-é-ti ə 'tɔli-é dɔ-ti. E ijə-si rɔ al.

Kuwə rɔ ngə mɛɛ néngə-je-ti

⁷ Bəba ngankɔ-m-je kɪ njékadmɛɛ, iləi mɛɛ-si dɔ madi-é-ti sar ndɔ təl 'Babə-ti. Ooi, njəndɔr lé, ilə mɛɛ-é dɔ madi-é-ti sar kadi ingə-né man ndi kɪ dosay kɪ sɔy man ndi ngəbi-né kandi né kɪ maji kɪ nangi à kadi-é. ⁸ Səi ya kàrè, iləi mɛɛ-si dɔ madi-é-ti, uwəi mɛɛ-si ngə, kdɔ ndo ree lə 'Babə này ngosi. ⁹ Ngankɔ-m-je kɪ njékadmɛɛ, 'yuni ta dɔ-nə-ti al, nè ta kɪ gangi à kusi dɔ-si-ti. Ooi, Njègangta ɔ tarəbi-ti ngà.

¹⁰ Ngankɔ-m-je kɪ njékadmɛɛ, njépata-je kɪ ta Lubə-ti kɪ ndɔki 'pa ta kɪ ri 'Babə lé, d'ingə kɔ rəm, d'ilə mɛɛ-dé dɔ madi-é pɔ rəm ɔn ə adi 'to néndajɪ lə-si. ¹¹ Ooi bə! Dow-je kɪ d'ə dɔ nja-dé-ti njàngi lé bá j'painè 'to njénékumə-je. Səi ooi poyta kɪ sɔbi dɔ kɔ dɔ nja-ti njàngi lə Jobi rəm, bá né kɪ 'Babə ra siə ta sɔy-é-ti kàrè ooi rəm tɔ. Kdɔ 'Babə lé to njəkoo kəmtondoo rəm, bá ta ɔ mɛɛ-é kdɔ dow-je rəm tɔ.

Ta kɪ dɔ kubi rɔ-ti

¹² †Ngankɔ-m-je kɪ njékadmɛɛ, kete nɔ né-je-ti lay lé, ubi rɔ-si kɪ dɔrɔ al rəm, ubi rɔ-si kɪ dɔnangi al rəm, bá ubi rɔ-si kɪ né madi kɪ rangi al rəm. Ngà kinə ta lə-si to oiyo rəmə, ɔi dɔ oiyo-ti ə kinə ta lə-si to ɔ-ə rəmə, ɔi dɔ ɔ-ə-ti; bə kdɔ kadi usi mɛɛ ta kɪ gangi-ti al.

Pa ta kɪ Lubə kdɔ njəmɔy-je

¹³ Kinə dow madi dan-si-ti isi dan kɔ-ti rəmə, kadi-é pa ta kɪ Lubə. Kinə dow madi dan-si-ti isi dan rɔnəl-ti rəmə, kadi-é usi patóy-je. ¹⁴ †Ba kinə dow madi dan-si-ti mɔy ra-é rəmə, kadi-é ba 'ngatɔgi-je lə njékəwnə-je kadi 'pa ta kɪ Lubə kdɔ ta liə d'ur-né ubi dɔ-é-ti kɪ ri 'Babə. ¹⁵ Ta kɪ pa ta kɪ Lubə kɪ kadmɛɛ lé à kadi lapiya njəmɔy ə 'Babə à kadi-é ubə nangi i taá; ə kinə ɛ ra majal-je nɔɔ rəmə, à tokɪ kinə go-é kɔgi kadi-é.

¹⁶ Ən ə 'pai ta rəsi dɔ majal-je-ti lə-si adi-nə ə 'pai ta kɪ Lubə kdɔ ta lə-nə, kdɔ kadi ingəi lapiya. Ta kɪ njəra né kɪ njururu pa kɪ Lubə ə dɔ-ti njàngi lé, ɔw kɪ tɔgi nɔ. ¹⁷ Eli kɪ to dow madi-ji ya ndɔki pa ta kɪ Lubə ɔ dɔ-ti njàngi kadi ndi ədi al ə ndi ədi dɔnangi-ti al ya bal mutə kɪ này mekɛ. ¹⁸ Bəy bá təl pa ta kɪ Lubə gogɪ rəmə, ndi ədi adi né-je kɪ dɔnangi-ti andi.

¹⁹ Ngankɔ-m-je kɪ njékadmɛɛ, kinə dow madi dan-si-ti ndəm, adi ɔ say kɪ ta kɪ tɔgrɔ-ti bá dow kɪ rangi təl ree siə ²⁰ †rəmə, kadi 'gəi maji kɪ dow kɪ njètəl kɪ njəramajal dɔ rəbi ndəm-ti lé, to njəkajɪ-é ta yo-ti. Ə né kɪ ɛ ra kinlé to kəm rəbi kuti* dɔ majal-je nɔ.

† 5:2 5:2 Mat 6:19 † 5:12 5:12 Mat 5:34-37 † 5:14 5:14 Mar 6:13 † 5:20 5:20 1Pi 4:8 * 5:20 5:20 Kuti dɔ majal-je kɪ ta-é tɔ né kinlé to ta kɪ sɔbi dɔ kuti dɔ majal-je kadi dow oo al al, ngà sɔbi kinə go majal-je kɔgi (Gos 10:12; Pa 32:1; 1Pi 4:8).

Mbete kí dɔsɔy kí Piyər ndàngi Ta-je kí dɔ mbete-ti kí dɔsɔy kí Piyər ndàngi

Njèkɔwkulə Piyər ndàngi mbete kin adi njèkadmeɛ-je kí 'sane-ɲa dɔnangi-ti lə dow-je kí Ròm, dɔnangi Aji-ti kí ngon-é (kí ðone bè 'ða-é Turki). Ɛ ndigi kulə dingəm meɛ-dé-ti dan kɔ-je-ti kí d'isi d'ingə ngá kin rəm, bá ndigi kadi-dé tógi kɔ-je kí d'ow kí kingə kí kingə ðəy kin rəm.

Piyər lé, to dow káre dan dow-je-ti kí boy kí ri-é tò meɛ mbete-je-ti lə Matiye, kí Marki, kí Luki, kí Jə, rəm tò meɛ Mbete kullə-ti lə Njèkɔwkulə-je kí kɔ lo kɔr-é-je-ti 1-10 rəm to. 'Gə-é kí ri-é kí Simɔ. Jeju mbəti-é adi-é to kí káre dan njéndó né-je-ti liə kí dɔgi gidi-é joo, ə ində ri-é lə Piyər (Mark 3:16-17). Go-ti, loki Jeju təl ɔw dɔrɔ-ti gogi lé, Piyər ingə tógi ilə-né mbə Poyta kí Maji kí sɔbi dɔ kaji dan jipi-je-ti rəm, dan jipi al-je-ti rəm. Lo kɔr-é-ti kí 5:13 lé, Piyər toji kí n'ndàngi mbete kinlé dɔnangi Babilon-ti kí d'un d'oji-né ðebo Ròm.

Kɔ ta-je kí boy-boy ra mutə meɛ mbete-ti kin adi to ta kí sɔbi dɔ: Kaji rəm, kulə dɔ gin tógi-ti rəm, bá kɔ rəm. Kulə gin-é-ti lé, Piyər ra oiyu Lubə kɔ kaji kí tò kí takul Jeju Kristi ə ole-né meɛ njèkadmeɛ-je kí dɛ lé Lubə oji-dé koji kí sigi, kɔ nékində meɛ dɔ-ti kí tò kəm. Ɛ ulə dingəm meɛ-dé-ti kadi panjiyá-dé aa nɲay, kɔ kadi kaji kinlé toji-né rɔ-é ndaa-ti rəsi. Tò kadi dɛ d'a toji kullə ra-dé kí maji kí kəm rəbi kulə dɔ gin tógi-ti adi dɛ lay ya kadi d'ulə dɔ-dé gin tógi-ti lə njèkɔbə-je; kadi ðə-je d'ulə dɔ-dé gin tógi-ti lə 'ða-dé-je; kadi dené-je d'ulə dɔ-dé gin tógi-ti ngəw-dé-je ə kadi dingəm-je d'un ta ne-dé-je. Kí sɔbi dɔ kɔ rəm, njèkadmeɛ-je lé, lé dow-je d'ulə kəm-dé ndoo titi kí ndɔki d'ulə-né kəm Jeju ndoo kin bè kàrè, kadi d'adi to rɔ-dé al. To kəm rəbi kí tò kɔ kadi d'ingə-né kɔ kɔ ta liə.

Toji rɔ kí lapiya kí ra

¹ Mə Piyər, njèkɔwkulə lə Jeju Kristi, bá m'ndàngi mbete kin m'adi-si səi kí Lubə mbəti-si kí ayi isi ðemba-je-ti dɔnangi Pɔ-ti, kí dɔnangi Galati-ti, kí dɔnangi Kapadosi-ti, kí dɔnangi Aji-ti, kí dɔnangi Bitini-ti. ² Mbəti kí Bəbi-ji Lubə mbəti-si kinlé, to kɔjra liə kí oji kete low nɲ bá adi Ndil kí aa nɲay ində-si tagay kadi 'təli-né rɔ-si go ta-ti lə Jeju Kristi rəm, kadi məsi-é bor-né majal-je-si kogi rəm. Kadi ramaji kí lapiya lə Lubə nɲay sə-si dɔ madi-é-ti kí dɔ madi-é-ti.

Kaji to nékində meɛ dɔ-ti kí maji nɲ

³ Kɔsgaji to 'lə Lubə kí to Bəbi 'Bəbe lə-ji Jeju Kristi. To kí Lubə to njèkoo kəmtondoo kí nɲ lé bá oji-ji-né koji kí sigi kí takul tɔsi kí Jeju Kristi tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy, adi j'owí kí nékində meɛ dɔ-ti lə-ji kí tò sartagangí rəm, ⁴ nékugə dɔji kí à ndum al rəm, à tò nɲ al rəm, bá ndole-é à tò lo tò-é-ti rəm ya tò dɔrɔ-ti nɔɔ tò ngəbi-ji, ⁵ jəi kí tógi lə Lubə ngəm-ji kí takul kadmeɛ kɔ kaji kí tò pərərə kadi toji rɔ-é ndaa-ti rəsi meɛ ndo-je-ti kí dɔbəy-ti.

⁶ Gin-é kin bá, lé isi ingəi kɔ-je kí gay-gay kaglo-je-ti kí sɛ kí ngəsnè kin kàrè, səi 'rai-né rɔnəl; kɔ-je lé tò kadi à ree dɔ-si-ti kɔ nɲ-si koo ya. ⁷ Kɔdotalə lɔr kí à tuji ðəy kin kàrè d'ulə pərəð bá d'ɔr nɲar-é; bəba kadmeɛ lə-si kí to né kí maji nɲ itə lɔr kinlé kàrè d'a nɲ-é dan kɔ-je-ti koo, kɔ kadi go-ti rəmə ingəi tóy, kí kɔsgaji, kí ríba ndo-ti kí Jeju Kristi à toji-né rɔ-é ndaa-ti rəsi takəm dow-je-ti.

⁸ Kristi lé, səi ooi-é al ya 'ndigi-é rəm, səi ooi-é al ðəy ya adi-é meɛ-si rəm ə 'rai rɔnəl kí to rɔnəl kí dum pa rəm, to rɔnəl kí ríba-é nɲ rəm, ⁹ kɔ kaji kí aji kinlé to nékugə dɔji kadmeɛ lə-si.

Ta kí sɔbi dɔ njépata-je kí ta Lubə-ti, kí kaji

¹⁰ Njépata-je kí ta Lubə-ti kí 'pa ta kí sɔbi dɔ ramaji lə Lubə kí tò kɔ ta lə-si kinlé, 'ndər gin ta kí sɔbi dɔ kaji kinlé nɲ rəm, bá 'dəji ta kí dɔ-ti kete kí gogi rəm to. ¹¹ Kɔ-je kí Kristi* à kingə, kí ríba kí à kingə go-ti bá Ndil-é kí isi meɛ-dé-ti toji-dé kete kinlé, dɛ 'ndər gin-é nɲ kɔ koo se à to dɔkaglo kí rá-ti, ə à ra né kí kəm rəbi kí ban wa?

* 1:11 1:11 Kristi lé kor meɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

¹² Lubə toji-dé adi 'gə kî né-je kî de 'pa ta-é kinlé, sɔbi do-dé de al, ngə sɔbi do-si səi. Bəba bone bə njékilə mbə Poyta kî Maji 'pa d'adi-si kî tógi lə Ndil kî aa njay kî Lubə adi-é i dɔra-ti ree rɔ-dé-ti lé ə malayka-je kàrè 'ndigi kadi 'gə meɣ Poyta kî Maji kinlé to.

Panjijə ngan lə Lubə

1Te 5:8-9; Tit 2:11-14

¹³ Gin-é kin b́a, isi kəm do rɔ-si-ti, indəi kəmkaa do rɔ-si-ti ə adi meɣ-si bikti lay ya tɔ kî do maji-ti kî à toki ra sə-si ndo-ti kî Jeju Kristi à toji-né ndaa-ti rəsi takəm dow-je-ti. ¹⁴ Səi lé, 'toi ngan-je kî njətəl rɔ-si go ta-ti, ən ə bo né-je kî ndokî ra-si lokî isi-né do mbə-ti bəy kinlé, adi ra-si gogi al ngá; ¹⁵ ngə adi panjijə-si lay ya aa njay titi kî Lubə kî njəba-si aa-né njay kin bə to. ¹⁶ Kdotalə 'ndangi 'panè: Aai njay, kdo mə lé m'aa njay. ¹⁷ Lubə kî isi 'pai siə ta ə 'bai-é Bobi-si lé, e to njəkər kəm dow al, adi e gangta do nā-nā-ti kî go kullə ra-é; ən ə bəl kisi kî do taə lə-si donangi-ti nè lé, adi panjijə-si ilə kuji do-é-ti.

¹⁸ Səi 'gəi maji kî to là-je, kî lər-je

kî à tuji kin b́a Lubə gangi-né do-si

lo né ra-ti kî do mbə-ti kî bobî-si-je d'oji-si-né kin al;

¹⁹ ngə to məsi Kristi kî gati-é al do lo,

kî toki məsi ngonbati kî məti goto rɔ-é-ti rəm,

né kî maji al goto rɔ-é-ti rəm kin b́a Lubə taa-si-né ilə-si taə.

²⁰ Kristi lé, Lubə mbəti-é kete nɔ kində gin donangi-ti nɔ,

ya ngə e adi-é toji rɔ-é meɣ ndo-je-ti kî dɔbəy-ti kdo maji lə-si.

²¹ Kî takul-é b́a səi adi-né meɣ-si Lubə

kî adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kî d'oy rəm,

ulə riba do-é-ti rəm;

bə kdo kadi adi-né meɣ-si Lubə rəm,

indəi-né meɣ-si do-é-ti rəm.

²² Səi 'təli rɔ-si go ta-ti kî tɔgrɔ-ti adi 'toi dow-je kî aai njay, kdo kadi 'ndigi-nə ndigi kî tɔgrɔ-ti titi kî 'toi-né ngankɔ-nə-je, ən ə 'ndigi-nə ndigi kî kɔrkəm-nə, kî kədkəm goto-ti.

²³ Səi lé, to ta lə Lubə kî tɔ kəm rəm, tɔ lo tɔ-é-ti sartagangi rəm kin b́a oji-si koji kî sigi; b́i to koji lə bobî-si-je kî d'a koy ndo madi kin al; ²⁴ kdotalə 'ndangi meɣ mbete-ti kî aa njay 'panè:

Dow-je lay ya 'toki wale bə;

ə riba lə-dé toki puti wale bə;

wale lé tuti ə puti-é ur,

²⁵ ngə ta lə 'Babe tɔ lo tɔ-é-ti sartagangi.

Ə ta kinlé, e b́a to Poyta kî Maji kî d'ilə mbə-é d'adi-si lé.

2

¹ Bəba né lay kî to kullə meɣndul, kî né lay kî to kullə kədi dow-je, kî kədkəm dow-je, kî jangi-je, kî né lay kî to kulə ta ndil-nə-ti-je kinlé, 'tusi inəi kogi. ² Adi bo ta lə Lubə kî to mba kî aa yərorə kin b́a ra-si titi kî bo mba ra-né ngan-je kî bər kin bə, kdo kadi 'togi-né ə 'tɛɛi-né kaji-ti, ³ kdotalə səi 'nəi ooi adi 'gəi kî 'Babe maji. ⁴ Reei rɔ 'Babe-ti kî toki ər kî tɔ kəm, kî dow-je 'mbati, ngə Lubə mbəti adi to né kî gati-é nɔ ta kəm-é-ti†.

⁵ Səi ya kàrè 'toi kî ər-je kî tɔ kəm bə, ə indəi rɔ-si nati kadi 'təli kəy kisi Ndil kî aa njay rəm, kadi 'toi njégugnə-je kî aai njay, kdo kadi Ndil kî aa njay ra adi adi kadkare kî nəl Lubə kî takul Jeju Kristi. ⁶ Kdotalə 'ndangi meɣ mbete-ti kî aa njay 'panè: Ooi, mə Lubə m'mbəti ər kî gati-é nɔ, b́a m'ində sul kəy-ti meɣ bəbo Siyɔ-ti*. Dow kî adi-é meɣ-é ə rɔ-é al ə sol-é al. ⁷ Adi səi njəkadməɣ-je lé, səi b́a riba tɔ do-si-ti. Ngə rɔ njéməngə-je-ti rəmə, ər kî njəkəndə kəy-je d'ilə piringi kogi lé, b́a təl to ər kî maji kî sul kəy-ti† rəm, to ər kî tugə dow-je jigi-ti rəm, to ər kî à ra dow-je kadi 'tusi‡ rəm. ⁸ De, 'tugə nja-dé ər-ti lé 'tɛɛ d'usi, kdo 'mbati təl rɔ-dé go ta-ti lə Lubə; gin-é kin b́a kusi kinlé tɔ ngəbi-dé-né.

⁹ Ngə səi njəkadməɣ-je rəmə, səi 'toi gin dow-je kî Lubə mbəti-si rəm, 'toi njégugnə-je lə Lubə kî to ngar rəm, 'toi gin dow-je kî aai njay rəm, 'toi gin dow-je kî Lubə gangi do-si, kdo kadi iləi mbə néra-je kî maji-maji liə e kî njəba-si kadi iɔ londul-ti 'reei londogi-ti liə kî maji nɔ. ¹⁰ Səi lé ndokî 'toi gin dow-je madi al, ngə bone bə 'toi gin dow-je liə; ndokî Lubə oo kəmtondoo lə-si al, ngə bone bə Lubə oo kəmtondoo lə-si.

Panjijə njəkadməɣ-je kî rɔ njəkadməɣ al-je-ti rəm, kî rɔ njəkɔbɛ-je-ti

Rom 13:1-8; Epe 6:5-8

† 2:4 2:4 Epe 2:20-22; Mat 21:42-44; Rom 9:24-33

* 2:6 2:6 Eja 28:16

† 2:7 2:7 Pa 118:22

‡ 2:7 2:7 Eja 8:14

† 2:9 2:9 Tit 2:14

¹¹ Səi kî m'ində-si dan kəm-m-ti lé, 'toi mba-je, njékow kî nja-si taá bá m'ulə-né dingəm meğ-si-ti kadi 'mbati bo né-je kî maji al kî tò daji ro-si-ti isi ro kî ndil-si. ¹² Adi panjiyə-si maji dan njékadməğ al-je-ti, kdo kadi lé d'isi d'ilə ta do-si-ti 'pané 'toi dow-je kî njera né kî maji al ya kàrè, d'oo kullə ra-si-je kî maji-maji kin rəmə, d'osi-né gajî Lubə ndo kî à tğə-né do-dé-ti. ¹³ Kdo ta lə 'Babə lé, uləi do-si gin tógi-ti lə ngar kdo to kî ɛ to 'boy do né-je-ti lay, ¹⁴ ram uləi do-si gin tógi-ti lə gubərnə-je, kdo to kî dɛ 'to dow-je kî ngar ulə-dé kadi 'gangi ta do dow-je-ti kî njera né-je kî maji al ə 'piti dow-je kî njera né-je kî maji. ¹⁵ Kdotalə Lubə ndigi kadi 'rai maji kdo kadi uwəi-né ta mbə-je kî njégə né al. ¹⁶ Adi panjiyə-si to panjiyə dow-je kî Lubə taa-dé ilə-dé taá; kɛ bá adi taa kilə taa lə-si təl to né kən do mɛndul al; ngə kadi panjiyə-si to panjiyə ngannjékullə-je lə Lubə. ¹⁷ Uni ta dow-je lay; 'ndigi ngankɔ-si-je kî 'to njékadməğ-je, 'bəlî Lubə, uni ta ngar.

Ta kî sɔbi do njékadməğ-je kî 'to bə-je

¹⁸ Səi ngannjékullə-je, uləi do-si gin tógi-ti lə 'ba-si-je kî bəl kî tɔgro-ti; dɛ kî 'maji rəm, 'səl ləm-ləm par bá kadi uləi do-si gin tógi-ti lə-dé al; ngə dɛ kî 'ngə kàrè, uləi do-si gin tógi-ti lə-dé tɔ. ¹⁹ Kdotalə kɔ kî dow ingə kî ndangi kare ya ə ore meğ-é kdo to kî ɛ to njəbəl Lubə lé to né kî maji.

²⁰ Kdotalə kinə dow ingə kɔ kdo né kî maji al kî ɛ ra bá ore meğ-é kàrè, piti ri bá d'a piti-é wa? Ngə kinə dow ingə kɔ kdo né kî maji kî ɛ ra bá ore meğ-é rəmə, to né kî maji takəm Lubə-ti.

²¹ To né kin bá Lubə ba-si kdo;
kdotalə Kristi lé, ɛ ya kàrè ingə kɔ kdo ta lə-si tɔ;
ɛ ra bə kdo kadi təl néndaji kadi uni-né do nja-é to.

²² Kristi lé ra majal nja kàre al rəm,
ədi dow nja kàre al rəm;

²³ Bá 'taji-é kàrè, ɛ taji-dé tó-ti al rəm,
d'adi-é kɔ kàrè, ɛ ay ro do-dé-ti al rəm,
ngə ɛ inə ro-é ji Lubə-ti kî to njəgangta kî njururu.

²⁴ Kristi lé, ɛ ya ɔy majal-je lə-ji do-é-ti ɔy-né do kagdəsi-ti,
kdo kadi j'oyi koy majal-je lə-ji lé
ə j'isi kî do-ji taá kdo nərə kî njururu;
ɛ bá ndunə dɔ-je liə aji-si.

²⁵ Kdotalə, ndəki ɔwi toki bati-je kî 'ndəm bə,
ngə bone bə səi 'təli 'reei ro njékul-si-ti kî to njəngəm-si.

3

Ta kî sɔbi do njétaa-ŋa-je

1Ti 2:9-15; Epe 5:22-33

¹⁻² Səi dené-je kàrè, uləi do-si gin tógi-ti lə ngəbi-si-je, kdo kadi lé dɛ kî dan-ti-je 'mbati təl ro-dé go ta-ti lə Lubə kàrè, kadi 'təl njékadməğ-je kî takul panjiyə-si səi ne-dé-je, kdo koo kî d'oo kî panjiyə-si maji rəm, kdo kuji kî iləi do-dé-ti rəm bi kî takul ta kî ta dow-ti al. ³ 'Mɔnəi kî né-je kî ro-si-ti ndaa-ti nɛ kî to do kî kuwə-je, kî 'ningə lə-je, kî kubi-je kî lə-é nɔ-nɔ kin al, ⁴ ngə 'mɔnəi kî né-je kî bɔyɔ ro-é meğ-si-ti, kî to né-je kî à tuji al, kî to panjiyə kî səl ləm-ləm rəm, kisi selele rəm; né-je kinlə bá, to né-je kî gati-é nɔ takəm Lubə-ti. ⁵ Gangi-é kin bá dené-je kî ndəki 'to dené-je kî d'aa njay, kî 'to njékində meğ-dé do Lubə-ti 'mɔnə-né ə d'ulə-né do-dé gin tógi-ti lə ngəbi-dé-je; ⁶ titi Sara kî təl ro-é go ta-ti lə Abrakam adi ba-é: 'Ba-m kin bə. Kinə adi bəl gangi meğ-si al, adi 'rai maji kî meğ-si kî nda kəy rəmə, 'toi nganka Sara tɔ.

⁷ Səi dingəm-je kàrè, isi kî ne-si-je ə 'gəi kî dɛ 'to dow-je kî tógi-dé asi al nɔ. Uni ta-dé kdo dɛ kàrè d'ingə kaji kî takul ramaji lə Lubə nati sə-si to; 'rai bə kdo kadi né madi ilə-si kagi lo pa ta-ti kî Lubə al.

Ta-je kî sɔbi do ndignə

Rom 12:14-21; Mat 10:24-31

⁸ Kî kadi m'təl-né ta ta kin rəmə, səi lay ya kadi ɔwi kî tagir kî kàre-rə rəm, adi meğ-si asi-nə rəm. 'Ndigi-nə titi kî tuwə kadi ngankɔ-ŋa-je 'ndigi-nə-nə, adi ta ɔ meğ-si kdo ta lə-nə ə 'səli do-si nɔ-nə-ti. ⁹ Dow ra sə-si né kî maji al kàrè, 'rai siə né kî maji al tó-ti al rəm, bá lé dow taji-si kàrè 'taji-é do-si-ti al rəm; ngə 'təri ndi-si do-é-ti; kdotalə né kin bá to né kî Lubə ba-si kadi 'rai kdo kadi ingəi-né tərndi tɔ.

¹⁰ Dow kî ndigi kadi n'isi kî do-n'ɛ taá
ə n'isi dan maji-ti kî low-low rəmə,

kadi dowbé ngəm ndɔ-é lo pa ta-ti kɪ maji al
ə ngəm ta-é dɔ kədi ta-ti,

¹¹ kadi ɔr rɔ-é kɔgi meɛ néra-ti kɪ maji al ə ra maji,
kadi sangi lapiya ə sangi kəm-é kɪ kete-kete.

¹² Kɔdotalə 'Babe ində kəm-é go dow-je-ti kɪ njéra né kɪ njururu
ə yəl mbi-é oo-né ta-je kɪ 'pa siə;
ngà 'Babe ɔsi ta njéra né-je kɪ maji al.

Kisi dɔ nja-ti kɔ pa ta kɪ dɔ nékində meɛ dɔ-ti

¹³ Kinə indəi rɔ-si ta ra né-ti kɪ maji lé, nǎ à ra-si maji al wa? ¹⁴ †Ə kinə ingəi kɔ
kɔdotalə néra kɪ njururu rəmə, səi 'toi njénékumə-je! Njéra né-je kɪ maji al lé, 'bəlɪ-dé
al rəm, adi meɛ-si gangi man al rəm. ¹⁵ Ngà Kristi kɪ to 'Babe lé, kadi 'gəi meɛ-si-ti kɪ ɛ
aa njay ə isi pèrèrè kɪ ndɔ-je lay, kɔd kadi kinə dow ndur gin kində meɛ dɔ-ti lə-si rəmə
idəi-é; ngà kidə bǎ idəi-é kɪ ta kɪ sol ləm-ləm rəm, kɪ kuji kɪ kilə rəm. ¹⁶ Adi tagir kɪ
maji tò meɛ-si-ti, kɔd kadi lé d'ilə ta dɔ-si-ti kàrè, dɛ njépata kɪ maji al dɔ panjiyə-si-ti
kɪ maji kɪ to panjiyə Kristi lé, rɔ-dé sol-dé. ¹⁷ Kɔdotalə kingə kɔ kɔd néra kɪ maji lé, kinə
to ndigi lə Lubə rəmə, to soti itə kingə kɔ kɔd né ra kɪ maji al.

Ta kɪ sobi dɔ koy kɪ tɔsi ndəl lə Kristi

¹⁸ Kɔdotalə Kristi kɪ dɔ-é oy nja kàrè-rè kɔd majal-je;
ɛ kɪ to njéra né kɪ njururu ya oy kɔd njéra né-je kɪ njururu al,
kɔd kadi ree sə-si rɔ Lubə-ti.

'Tɔl-é kɔd to kɪ to dow, ngà Ndil kɪ aa njay adi-é tɔsi ndəl tɛɛ.

¹⁹ Kɪ takul Ndil kinlé bǎ ndɔki, ɛ ɔw ilə-né mbɛ Poyta kɪ Maji
adi ndil dow-je kɪ d'ǎ dangay-ti koo to.

²⁰ Dɛ bǎ ndɔki 'ra dɔngǎ, ya ngà Lubə ilə meɛ-é dɔ madi-é-ti kɪ kete-kete meɛ ndɔ-je-ti
kɪ Nuwe isi ra-né bato lé. Bato kinlé dow-je kɪ d'isi meɛ-é-ti d'aji rɔ-dé ta man-ti lé, dɛ
jinǎy joo-rè ya par bǐ 'nǎ al. ²¹ Né-je kin bǎ tɔji batəm kɪ aji-si ngosné ə to batəm kɪ
à kɔr né kɪ maji al rɔ dow-ti al, ngà to kun rɔ kadi Lubə kɪ tagir kɪ maji kɪ takul tɔsi
ndəl kində lo tɛɛ lə Jeju Kristi. ²² Jeju Kristi lé, ɔw dɔrǎ-ti, isi dɔ jikɔl Lubə-ti; adi ɛ bǎ
malayka-je, kɪ njékɔbɛ-je, kɪ njétɔgi-je d'ulə dɔ-dé gin tɔgi-ti liə.

4

Ta kɪ sobi dɔ tɔsi panjiyə kɪ kete kinə

¹ Beba titi kɪ Kristi ingə-né kɔ daji rɔ-é-ti lé, səi kàrè adi tagir kɪ bè kin tò meɛ-si-ti maji
tɔ; kɔdotalə dow kɪ ingə kɔ daji rɔ-é-ti lé, to dow kɪ ɔr rɔ-é kɔgi meɛ majal-ti, ² kɔd kadi
ndəgi ndɔ-je kɪ ɛ à kisi-né kɪ dɔ-é taá lé, isi kɔd ra né-je kɪ maji al kɪ bɔ-é ra dow-je kin
al, ngà isi kɔd ra né kɪ Lubə ndigi. ³ Kɔdotalə ndɔki lé isi kǎ ra né-je-ti kɪ nəl njékadmɛɛ
al-je, adi to kisi kǎ ra kaya-ti, kɪ kəmnda, kɪ gɔyibi kɪ kǎy, kɪ gɔnékuso, kɪ kində-nǎ dǐrə
nékǎy, kɪ pole kǎy-je kɪ to rɔsol. ⁴ Ngà bɔne bè səi ǎyi sə-dé ngɔdi go kaya-ti kɪ al
dɔ maji kin al ngà rəmə, d'oo kɪ né kɪ mba bè rɔ-dé-ti, adi 'pa ta-je kɪ maji al maji al
dɔ-si-ti. ⁵ Né-je kinlé, d'ǎ kɔr go-é nɔ Kristi-ti kɪ ǎ pèrèrè kɔd gangta dɔ dow-je-ti kɪ d'oy
rəm, dɔ dow-je-ti kɪ d'isi kəm rəm. ⁶ Gin-é kin bǎ dow-je kɪ d'oy kàrè d'ilə mbɛ Poyta kɪ
Maji mbi-dé-ti kɔd kadi lé 'gangi ta dɔ-dé-ti titi kɪ 'gangi-né ta dɔ dow-je-ti lay bè kàrè,
Ndil kɪ aa njay adi d'isi kəm kɪ Lubə.

Né-je kɪ gay-gay kɪ njékadmɛɛ à ra

⁷ Né-je lay ya ta tɔl ta-é nǎy ngosi, ɔn ə indəi kəmkaa dɔ rɔ-si-ti ə isi kəm dɔ rɔ-si-ti kɔd
kadi 'pai ta kɪ Lubə. ⁸ Kete nɔ né-je-ti lay lé, 'ndigi-nǎ ndigi kɪ tɔgrɔ-ti, kɔdotalə ndignǎ
lé uti dɔ majal-je nǎ*. ⁹ Uwəi-nǎ kɪ rɔ nǎ-ti, ə 'yuni-né ta go-ti al. ¹⁰ Nǎ-nǎ ya Lubə adi-é
kɔdkare kɪ sobi dɔ-é ə 'rai-né kulle adi-nǎ, beba à toi dow-je kɪ njékində kəm-dé maji go
ramaji-ti lə Lubə kɪ tò gay-gay kin. ¹¹ Kinə dow à pa ta rəmə, kadi to ta-je kɪ ta Lubə-ti
ya bane; ə kinə dow isi oo go dow-je rəmə, kadi oo go-dé kɪ tɔgi kɪ Lubə adi-é tɔ. Bè kɔd
kadi né-je lay ya Lubə ingə kɔsgaji meɛ-é-ti kɪ takul Jeju Kristi. Lubə lé, rɪbǎ kɪ tɔgi to
'liə kɪ dɔ bǎl-bǎl. Amen!

Njénékumə bǎ ingə kɔ kɔd Kristi

¹² Səi kɪ m'ində-si dan kəm-m-ti, kɔpər kɪ isi dan-ti kinlé to nənǎ meɛ-si koo ɔn ə adi
ra-si bəl al, nè à kɪ kooi kɪ to né kɪ mba bǎ tɛɛ dɔ-si-ti. ¹³ Kɔ-je kɪ ndɔki Kristi ingə lé,
səi isi ingəi tɔ ɔn ə 'rai rɔnəl; kɔd kadi ndɔ kɪ ɛ à tɔji rɪbǎ liə ndaa-ti rəsi lé, səi a rai
rɔnəl ə ta tilə kole. ¹⁴ Kinə dow-je 'taji-si kɔd Kristi lé, 'toi njénékumə-je, kɔdotalə ndil

† 3:14 3:14 Mat 5:10 * 4:8 4:8 Kutɪ dɔ majal-je kɪ ta-é tò nè kinlé to ta kɪ sobi dɔ kutɪ majal-je kadi oo al al, ngà
sobi kinə go majal-je kɔgi (Gos 10:12; Pa 32:1)

kí njèríba kí to ndil Lubə isi mɛɛ-si-ti. ¹⁵ Kadi dow madi dan-si-ti ingə kɔ̄ kɔ̄ to kí to njètɔl dow-je al rəm, kɔ̄ to kí to njèbogi al rəm, kɔ̄ to kí to njèra né kí maji al al rəm, bá kɔ̄ to kí to njèkində rɔ-é ta-ti lə dow-je al rəm. ¹⁶ Ngə kinə dow ingə kɔ̄ kɔ̄ to kí ɛ to njèkun go Kristi rəmə, kadi rɔ-é sɔl-é al; ngə kadi dowbé ɔsi gajj Lubə kɔ̄ ri njèkun go Kristi kí tɔ̄ dɔ-é-ti kin. ¹⁷ Kɔ̄ kaglo asi kadi ta kí gangi à kulə gin-é mɛɛ kəy-ti lə Lubə. Ngə kinə jəi bá ta kí gangi ulə gin-é dɔ-ji-ti lé, dow-je kí njèmbati kadi mɛɛ-dé Poyta kí Maji lə Lubə kin ta tɔl ta-dé à tɔ̄ ban ngá ɛn wa? ¹⁸ Ə kinə njèra né kí njururu ya lo kaji liə ngə nɔ̄ bə lé, njèkilə kuji dɔ Lubə-ti al kí to njèra majal ɔjə 'liə à tɔ̄ ban ngá wa? ¹⁹ Bəba dow-je kí d'ingə kɔ̄ kɔ̄ mɛɛ ndigi lə Lubə lé, kadi d'ingə rɔ-dé ji njèkə dɔ ndi-é-ti kí to njèkində né-je lay ə kadi 'ra maji.

5

Takɔji kí sobi dɔ 'ngatɔgi-je, kɔ̄ njèkadmɛɛ-je

1Ti 3:1-7

¹ Bəba 'ngatɔgi-je kí d'isi dan-si-ti lé, ma kí m'to 'ngatɔgi madi-dé m'ulə dingəm mɛɛ-dé-ti. Ma lé, kɔ̄-je kí Kristi ingə kàrè m'a lo-é-ti m'oo kɔ̄ kəm-m rəm, bá ríba liə kí Lubə à tɔ̄ji ndaa-ti rəsi lé kàrè m'a kə lo-é-ti rəm tɔ. ² M'ulə dingəm mɛɛ-dé-ti m'panè: Uli bati-je lə Lubə kí ində-si ta-dé-ti; uli-dé kɔ̄ mɛɛ ndigi lə-si kɔ̄ gangi-é kí nəl Lubə ya bɔ̄ titi né kí dow uwə-si kí lə njètɔgi-ti bə al rəm, 'rai kí kullə là al rəm, ngə uli-dé kɔ̄ mɛɛnda kay. ³ Bati-je kí Lubə ində-si ta-dé-ti kinlé, 'rai ngar dɔ-dé-ti al, ngə 'təli néndajj kadi 'ndajj. ⁴ Bəba lokí njèkul bati-je kí boy à ree lé, səi a kingəi jɔgi ríba kí ndole-é à goto al. ⁵ Bə ya tɔ, səi basa-je kàrè uləi dɔ-si gin tɔgi-ti lə 'ngatɔgi-je tɔ. Səi lay ya 'soli dɔ-si lom-lom nɔ̄-nə-ti. Kɔ̄ Lubə ɔsi ta njèkində kadi-dé-je, ngə ɛ ramaji kí njəsɔl dɔ-dé-je.* ⁶ †Ən ə 'soli dɔ-si nɔ̄ Lubə-ti kí tɔgi-é asi gaki kin, kɔ̄ kadi kaglo kí mɛɛ-é ndigi ə itə dɔ-si kí taá. ⁷ Né-je lay kí mɛɛ-si ə kəkəkə kɔ̄ lé, ingəi mɛɛ ji-é-ti, kdɔtalə ɛ to njèkoo go-si.†

Kɔ̄-je kɔ̄ ríba lə njèkadmɛɛ-je

⁸ Indəi kəmkaa dɔ rɔ-si-ti. Isi kəm dɔ rɔ-si-ti. Njəba lə-si kí to Sú isi ijə rɔ toki bɔl bə, ilə gəə dɔ-si, isi sangi dow kí n'a tuji-é. ⁹ 'Ndangi-é ə ɔ̄i gərərə dɔ kadmɛɛ-ti lə-si, ə kadi 'gəi kí kɔ̄-je kí isi ingəi kinlé, ngankɔ̄-si-je kí njèkadmɛɛ d'isi d'ingə kəl lo-je-ti kí rangi donangi-ti nə bə ya tɔ. ¹⁰ Go kɔ̄-je-ti kí tɔ kadi à kingəi kaglo sɛ bəy kinlé, Lubə kí to njèramaji mɛɛ né-je-ti lay kí bə-si kɔ̄ takul Kristi, kɔ̄ kadi ingəi ríba liə kí à to sartagangi lé, à təl kində-si d'irə-ti kí mbaa sɔ rəm, à mbusi nja-si rəm, à kadi-si tɔgi rəm, bá à ra sə-si kadi ɔ̄i lo kə-si-ti gərərə rəm tɔ. ¹¹ ɛ ya tɔgi to 'liə kɔ̄ dɔ bal-bal! Amen!

Sɔy ta-je kɔ̄ lapiya kí ra

1Te 5:23-28

¹² †Kɔ̄ takul ngonkɔ̄-m Silbɛ‡ kí to njèkə dɔ ndi-é-ti, bá m'ndangi-né ta-je kí sɛ kin m'adi-si, kɔ̄ kulə-né dingəm mɛɛ-si-ti rəm, kɔ̄ kidə-si-né rəsi kí ramaji lə Lubə kí ɔ̄i dɔ-ti kinlé ɛ ya to ramaji kí tɔgrɔ-ti.

¹³ †Njèkəwnə-je kí Lubə mbəti-dé kí d'isi bəbo Babilɔn-ti 'ra-si lapiya rəm, bá Marki kí m'oo-é kí ngon mɛɛ-m bə kin kàrə ra-si lapiya tɔ. ¹⁴ †Rai-nə lapiya kuwə-nə kadi-nə-ti kɔ̄ ndigi kí 'ndigi-nə. Səi lay kí 'nami kadi Kristi-ti lé, kadi lapiya nɔ̄y sə-si!

† 5:2 5:2 Jə 21:15-17 * 5:5 5:5 Gos 3:34; Jak 4:6 † 5:6 5:6 Mat 23:12; Luk 14:11; 18:14 † 5:7 5:7 Pa 55:23
 † 5:12 5:12 Knj 15:22,24 ‡ 5:12 5:12 Silbɛ lé ya to Silasi. Knj 15:22; 2Kɔ 1:19 † 5:13 5:13 Knj 12:12,25; 13:13;
 15:37-39; Kol 4:10; Plm 1:24

Mbete kí njèkungí joo kí Piyər ndàngí

Ta-je kí dɔ mbete-ti kí njèkungí joo kí Piyər ndàngí

Mee mbete-ti liə kí dɔsɔy lé, njèkɔwkulə Piyər pa ta kí sɔbi dɔ dow-je kí ndaa-ti kí 'to njèkəwnə-je al kí 'rɔ kí njèkadmeɛ-je ə 'ra-dé adi d'ingə kɔ. Mee mbete-ti kí njèkungí-ti joo kinlé, ɛ pa ta kí sɔbi dɔ dɛ kí 'to njèkəwnə-je kí mee kəy-ti kí d'ɔsi ta néndó kí tɔgrɔ-ti kí to néndó lə dow-je lə Kristi Lo kɔr-é kí 3:1 lé, tɔji kí ɛ ndàngi mbete kinlé adi kuti njèkadmeɛ-je kí káre-rè kí ndɔki d'ingə mbete liə kí dɔsɔy ngá kin bə. ɛ ndàngi mbete adi-dé, kɔ kadi d'ində-né kəmkaa dɔ rɔ-dé-ti kɔ dow-je kí njékosi ta ta kí tɔgrɔ-ti.

Mee bal-je-ti kí bu bu nɔ lé, dow-je nɔ ya 'pa ta-je kadi 'gə kí á to Piyər bá ndàngi mbete kin al. Ngá titi kí tɔ-né lo kɔr-é kí 1:1 ram, titi kí tɔ-né mee mbete-ti lo-je-ti kí rangi kí pa ta kí sɔbi dɔ né-je kí ra né kí Piyər ɔ lo-é-ti lé, j'ndigi dɔ-ti kí to ɛ ya ndàngi mbete kin. ɛ ndàngi mbete kinlé, ta tɔl ta ndɔ-je-ti liə ya tɔgrɔ-ti. Piyər tɔji kí gə ta kí tɔgrɔ-ti bá á taa dɔ-ji ta néndó-ti kí ngɔm. Lo kɔr-é-ti kí 1 lé, ɛ pa ta kí sɔbi dɔ maji lə gə Lubə, kí gə 'Babe Jeju Kristi. ɛ pa ta kí sɔbi dɔ Ndil kí aa nɔy kí ɛ bá to njètɛɛ ká dɔ ta lə Lubə kí tɔ lo bɔyɔ-é-ti kadi dow-je. Lo kɔr-é-ti kí 2 lé, ɛ pa ta ɔsi-né ta njéndó dow-je né-je kí ngɔm. Lo kɔr-é-ti kí 3 lé, ɛ ulə dingəm mee njéndó mbete-je-ti liə kadi mee-dé ole dɔ ta-ti kí ta lə Lubə pa rəm, Lubə kí ra kullə mee kullə ra-je-ti lə dow-je rəm. ɛ idə njéndó mbete-je liə kí 'Babe á ree titi kí un-né mindi-é, ə ulə dingəm mee-dé-ti kadi d'isi pèrèrè kɔ ndɔ təl-é.

Tɔji rɔ kí lapiya kí ra

¹ Mə Simɔ Piyər kí ngonnjèkullə rəm, njèkɔwkulə lə Jeju Kristi rəm, bá m'ndàngi mbete kin m'adi-si sɔi kí owi kí kadmeɛ kí gati-é nɔ asi-nɔ kí 'lə-ji kí takul né ra kí njururu lə Lubə lə-ji Jeju Kristi kí to Njékaji-ji. ² Kadi ramaji kí lapiya nɔy sə-si kí dɔ madi-é-ti kí dɔ madi-é-ti kɔ gə kí 'gəi Lubə rəm, 'gəi 'Babe lə-ji Jeju kin rəm.

Panjyə njèkadmeɛ-je

Tit 2:11-14; Plp 1:9-11; 3:8-14

³ Tɔgi Lubə adi-ji né-je lay kí á ra sə-ji dɔ kiskəm-ti rəm, dɔ nam-ti kí j'nami kadi Lubə-ti ə adi j'gəi njəba-ji kí takul rifa liə kí sɔbi dɔ-é rəm, bá kí takul meɛmaji liə rəm tɔ. ⁴ Bəba né-je kí gati-é nɔ kí né-je kí tɔ bəl nɔ kí Lubə un mindi-é kɔ kadi-ji lé, ɛ adi-ji kí takul rifa liə rəm, kí takul meɛmaji liə rəm. Né-é-je kinlé ɛ adi-ji bə kɔ kadi j'təli-né dow-je kí j'titi-nɔ siə kí takul kɔy majal kí to kəmdə ki tuji dow-je dɔnangi-ti nɛ.

⁵ Gin-é kinlé ya bá kadi uri-né rɔ-si biri kadi iləi meɛmaji dɔ kadmeɛ-ti lə-si rəm, iləi négə dɔ meɛmaji-ti rəm, ⁶ iləi koremeɛ dɔ négə-ti rəm, iləi kuwə rɔ ngá dɔ koremeɛ-ti rəm, iləi kuji kí kilə dɔ Lubə-ti dɔ kuwə rɔ ngá-ti rəm, ⁷ iləi kuwə noji dɔ kilə kuji dɔ Lubə-ti rəm, bá iləi ndignɔ dɔ kuwə noji-ti rəm tɔ. ⁸ Kdotalə kinə né-je kinlé tɔ rɔ-si-ti ə oji-nɔ rɔ-si-ti rəm ə ra kadi a rai kullə rəm, kandi-si á tɔ rəm, mee gə-ti kí 'gəi 'Babe lə-ji Jeju Kristi rəm tɔ. ⁹ Ngá dow kí ɔw kí né-je kin rɔ-é-ti al lé, to njèkəmtɔ, kəm-é libri libri-libri rəm, bá mee-é oy səl dɔ bɔr-ti kí 'bɔr majal-je liə kí low kin rəm tɔ. ¹⁰ Gin-é kin bá sɔi ngankɔ-m-je kí njèkadmeɛ, uri rɔ-si biri kadi bə kí Lubə bə-si, kí mbəti kí ɛ mbəti-si kinlé, 'rai kullə-é adi idi njiki-njiki. Kinə 'rai bə rəm ə, a kusi mee majal-ti ndɔ al. ¹¹ Bə kin bá tarəbi kɔw kɔbɛ-ti kí sartagangi kí to kɔbɛ lə 'Babe lə-ji rəm, Njékaji-ji Jeju Kristi lé á tɔ ki tɛɛ kadi to doo nɔ-si-ti.

Kɔ gərərə dɔ néndó-je-ti kí maji

¹² Gin-é kin bá m'ndigi kole-né mee-si dɔ né-je-ti kin kí ndɔ-je lay. Ə to né-je kí sɔi 'gəi rəm, bá ta kí tɔgrɔ-ti kí ngɔsné kinlé kàre kadi nja-si uwə nangi mee-é-ti maji rəm tɔ. ¹³ Kinə m'isi kí dɔ-m taá nɛ bəy lé, m'oo m'adi to tɔ-é kadi m'ole mee-si dɔ-ti kadi isi-né kəm dɔ rɔ-si-ti. ¹⁴ Kɔ titi kí 'Babe lə-ji Jeju Kristi adi-m m'gə-né lé, mə ya kàre m'gə maji kí ndɔ kisi-m kí njèkadmeɛ, uri rɔ-si biri kadi bə kí Lubə bə-si, kí mbəti kí ɛ mbəti-si kinlé, 'rai kullə-é adi idi njiki-njiki. Kinə 'rai bə rəm ə, a kusi mee majal-ti ndɔ al. Ngá jə j'oo ndógi kí ɛ ndógi tɔji-né rifa liə kí kəm-ji. ¹⁷ Kdotalə Bəbi-é Lubə bə adi-é rifa, kí kosgaji, loki ɛ kí to njèriba kí nɔ lé ya pa panə: ɛ kinlé to ngon-m ə m'ində-é dan kəm-m-ti rəm, bá rɔ-m nəl-m dɔ-é-ti nɔ rəm tɔ. ¹⁸ Ndi dow kinlé bə dɔrɔ-ti adi j'oo, loki

j'a-né kî Jeju dɔ mbal-ti kî aa njay. ¹⁹ Ɖ ta læ njépata-je kî ta Lubə-ti kî j'gə maji kî to ta kî tɔgrɔ-ti kî səi 'rai maji adi isi indəi mbi-si ooi-né kinlé, to titi lampi kî ndógi londul-ti sar kadi lo tijə-né yərərə ə kadi londógi læ Kristi ndógi mɛɛ-si-ti titi kî ngòrongi ndógi-né dɔnangi-ti kin bɛ. ²⁰ Kete nɔ né-je-ti lay lé, kadi 'gəi kî ta kî ta Lubə-ti kî tɔ mɛɛ mbete-ti kî aa njay kinlé, káre ya kàrè dow à kun kɔ kɔr mɛɛ-é kî dɔrɔ-é al. ²¹ Kdotalə ta kî ta Lubə-ti tɛɛ kî mɛɛndigi læ dow al, ngà to Ndil kî aa njay bá ɔsi dow-je adi 'pa ta kî ta Lubə-ti.

2

Njéndó dow-je né-je kî ngòm

Jud 3-16; 2Ti 3:1-9

¹ Kete low dan Israyel-je-ti ya kàrè njékɔdta-je kî 'ba rɔ-dé njépata-je kî ta Lubə-ti d'isi nɔɔ. Gangi-é kin ya njéndó dow-je né-je kî ngòm d'a kî-né dan-si-ti nɔɔ tɔ. Dɛ d'a ree kî néndó-je kî ngòm kullə dan néndó-je-ti læ-dé kur-né dow-je wale kadi 'tuji. 'Babɛ kî to njɛtaa-dé kil-dé taá lé, mɛɛ néndó-je-ti læ-dé rəmə, 'naji 'panɛ n'gəi-é al, adi dɛ ya d'a kun tuji kî à kubə-dé nangi busi kɔ kɔ kilə dɔ-dé-ti. ² Dow-je nɔ ya d'a kun go-dé mɛɛ panjiyɔ-dé-ti kî jugi-jugi ə ta læ-dé ya dow-je d'a pa-né ta kî maji al dɔ ta-ti kî tɔgrɔ-ti. ³ Kəmda læ ra-dé, adi d'a kədi-si kî ta-je kî ta-dé-ti kɔ kuso-si kare-kare bɛ ya. Ngà low nɔ ya ta kî gangi kî sɔbi dɔ-dé isi njiyɔ jan-jan nɔɔ rəm, bá tuji isi ngəbi-dé pèrèrə rəm tɔ.

⁴ Kɔ malayka-je kî ndɔki 'ra majal lé, Lubə inɔ-dé al, ngà uwə-dé ungi-dé bolebe-ti kî sɔy-é goto lo kî ndul-ti, lo kin bá 'tɔ-dé titi kɔ ngəbi-né ta kî gangi; ⁵ dow-je kî dɔnangi-ti kî low ndɔki lé, loki Lubə adi man bəlim ree un njɛra né kî tɔ nɛ takəm-é-ti lé, ɛ inɔ-dé al bɛ ya tɔ. Dow-je jinəy joo bá ɛ aji-dé ə Nuwe to kî dan-dé-ti tɔ. Nuwe lé bá to njékilə mbɛ né ra kî njururu. ⁶ Lubə gangta dɔ bebo Sɔdɔm-ti kà bebo Gɔmɔr-ti, rɔ-dé kî pər ruki-ruki kadi to né toji kɔ njɛra né-je kî to nɛ kî mɛɛ ndɔ-je-ti kî à ree. ⁷ Ngà Lubə aji Loti kî to njɛra né kî njururu. Loti lé, kullə kaya læ bɔkaya-je kinlé adi-é mɛɛkɔ nɔ. ⁸ Njɛra né kî njururu kinlé, isi dan-dé-ti nɔɔ ə ndɔ-je lay ya rɔ-é ati-é kanəɔ, kɔ ɛ oo né-je kî maji al maji al kî kəm-é rəm, bá ta-é usi mbi-é-ti mbi-é-ti rəm tɔ. ⁹ Né kin toji toki dow-je kî njékilə kuji dɔ 'Babɛ-ti lé, 'Babɛ gə kaji-dé ta kɔ-ti, ngà njɛra né-je kî njururu al bá à kində-dé kɔji-dé ndɔ gangta-ti tɔ. ¹⁰ Kí boy nɔ rəmə, to ta læ dɛ kî bo ra né-je kî tɔ nɛ ra-dé loti-loti, adi 'sangi kadi 'ra né-je kî maji al kî nɛl daji rɔ-dé kin ə 'ndəi-né tɔgi læ 'Babɛ.

Dɛ d'oo rɔ-dé kî dow-je kî 'ngay rəm, 'to njékində kàdi-dé-je rəm, adi 'bəl pa ta kî maji al dɔ njɛriɓa-je-ti* al. ¹¹ Malayka-je kî tɔgi-dé itə-dé rəm, 'ngà d'itə-dé rəm kin ya kàrə 'gangi ta dɔ njɛriɓa-je-ti kinlé al rəm, bá 'pa ta kî maji al dɔ-dé-ti nɔ 'Babɛ-ti al rəm tɔ. ¹² Dow-je kî njɛra né-je kî njururu al kinlé, kuu dɔ-dé oy mburuki tanə kî dɔ-je kî d'a kɔ kadi dow uwə-dé ə tɔl-dé ya par kin bɛ. Adi né kî dɛ 'gə al kàrè, dɛ 'pa ta kî maji al dɔ-ti rəm. D'a tɔl-dé titi kî dow-je 'tɔl-né dɔ-je kin bɛ. ¹³ Né ra kî njururu al læ-dé lé ya à to nékugə dɔji-dé. Nɛl-dé nɔ kadi 'ra kaya kada rəsi takəm dow-je-ti. Dowbɛ-je kinlé, loki d'isi sə-si ta nékuso-je-ti kî lo ra nɔy-je-ti rəmə, 'ra né rɔsɔl-je kî né-je kî tuwə ra al rəm, bá rɔ-dé nɛl-dé lo kədi dow-je-ti rəm tɔ. ¹⁴ Lo koo læ-dé to lo koo kaya ya bɛ; 'ra majal pi kàrè usi rɔ-dé-ti al rəm, d'ədi dow-je kî kadmɛɛ læ-dé yaj; kəmda læ ya rusi mɛɛ-dé nji-nji; 'to dow-je kî ndɔl tɔ dɔ-dé-ti. ¹⁵ Loki 'tusi rəbi kî njururu d'inɔ lé, 'ndəm d'un rəbi kî go Balam-ti kî to ngon læ Béɔr. Balam† lé nékugə dɔji kî njururu al bá ɛ ndigi. ¹⁶ Adi 'ndangi-é kɔ kaldota liə. Kɔ koro kî to dɔ kî lé à pa ta al ya ə pa ta adi ndi-é bá ndi dow ə gangi njɛba rɔ-é njɛpata kî ta Lubə-ti dɔ kullə mbə-ti liə.

¹⁷ Njéndó dow-je né-je kî ngòm kinlé, 'tanə kî kəm kɛnɛnɛ kî man goto-ti kin bɛ rəm, 'tanə kî kilndi kî yəlbɔ tində sane kin bɛ rəm; lo kî ndul ndi-ndi ya bá toki kuwə dɔ-é ngəbi-dé-né. ¹⁸ Ta-je kî mɛɛ wəy kare ya 'tidə d'adi ngə njim rəm, bo né-je kî maji al maji al ya d'ədi-né dɛ kî ngɔsné bəy ə 'tɛɛ ji dow-je-ti kî 'ndəm d'ur wale. ¹⁹ Dɛ d'un mindi-dé d'adi-dé toki d'a to bə læ né madi al ngá. Rəm dɛ njɛpa-ɛ-je lé ya 'tɔ bə-je læ majal. Kdotalə nɔ-nɔ ya to bə læ né kî njékɔbɛ dɔ-é-ti. ²⁰ Kɔ kinə gə kî dow-je 'gə Jeju Kristi kî to 'Babɛ læ-ji rəm, Njɛkaji-ji rəm kin ra adi 'tɛɛ kɔgi mɛɛ né-je-ti kî dɔnangi-ti né kî to nɛ takəm Lubə-ti, bá 'təl 'ndəm majal-ɛ-je mbul-mbul gogi rəm, ə d'adi majal ɔ bɛ dɔ-dé-ti rəm lé, kisi-dé kî gogi né kin təl majal nɔ itə kî kete bəy. ²¹ Kdotalə, kinə lé 'gə rəbi ra né kî njururu lé al rəmə à tɔ soti kitə kadi 'gə ya bá 'təl gidɔ-dé d'adi ndukun

* **2:10** 2:10 Njɛriɓa-je kinlé dow-je madi 'panɛ to ndil-je, dɛ kî nɔ-je 'panɛ to Malayka-je ə dɛ kî rangi 'panɛ to ta kî sɔbi dɔ dow-je kî ri-dé ba nɔ tɔ. † **2:15** 2:15 Balam to dow kî kete low nɔ bi to dow kî gangi bal-je-ti kî Piyər ndangi-né mbete kin al (Kni 22-24; 31:16).

kí aa njay kí toki 'ndó-dé. ²² Gosta kí njururu pa ta sobi-né dó-dé panè: «Bisi təl ÷ tòmç liə ə kəsongi ndogi man ində lo tɛɛ bə ya kərə təl ɔw rogi rə-é bər-ti gogi.»

3

Ta kí sobi dɔ təl ree lə 'Babe Jeju

Mat 24:37-38; 2Te 1:7-10; Jud 17-23

¹ Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, mbete kí nè kinlé to kí njəkungi-ti joo ngá b́a m'ndangi madi-si tin. Mbete-je kí joo lay kin ya m'pa ta-ti m'ole-né mɛɛ-si dɔ né-je-ti madi kadi 'gəi maji yóróró. ² Bè kđo kadi mɛɛ-si ole-né dɔ né-je-ti kí ndəki njəpata-je kí ta Lubə-ti kí d'aa njay 'pa ta-é kete lé rəm, kadi mɛɛ-si ole-né dɔ ndukun-ti lə Njəkajj-ji kí 'to 'Babe kí njəkəwkulə-je lə-si 'ndó-si kin rəm. ³ †Né kí kadi 'gəi maji ɔn: Mɛɛ ndo-je-ti kí dɔbəy-ti lé, njəsoklo-je kí soklo rusi mɛɛ-dé nji-nji d'a ree kđo sokli dow-je ə panjiyə-dé ɔw go-ŋa-ti kə mndda lə-dé. ⁴ Dɛ d'a sokli dow-je panè: «E ɔ un mindi-é panè n'a təl ree lé, à təl ndo kí rá-ti wa? Kđo low nɔ kí ka-ji-je d'oy kinlé, né-je lay ya tɔ gangi-é-ti kí ndəki tɔ-né low nɔ lo kində gin né-je-ti kinlé ya bəy.»

⁵ Kđo né-je kí d'oo géróró ya 'ra toki né kí mɛɛ-dé oy dɔ-ti bə lé ɔn: Ndəki Lubə pa ta ya dɔrɔ tɛɛ rəm, b́a ta kí ta-é-ti lé ya dɔnangi ubə-né dan man-ti mbuɔ ə man ra-é adi umə nati maji rəm tɔ. ⁶ Rəmə gangi-é kin ya tɔ b́a dɔnangi kí ndəki kete tuji-né kə kəm rəbi man kí tuú dɔ-é ləti-ləti. ⁷ Ngá ko ta kí kərə-ré kinlé ya ində dɔrɔ kə dɔnangi kí ngosné kin ngangəm ngəbi-né pər, kđo ndo gangta rəm, ndo tuji dow-je kí njəkilə kuji dɔ Lubə-ti al rəm.

⁸ Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, né kərə kí kadi mɛɛ-si oy dɔ-ti al ɔn: Nɔ 'Babe-ti lé ndo kərə toki b́al bɔdɔgi bə ə b́al bɔdɔgi toki ndo kərə bə tɔ. ⁹ Kinə 'Babe un mindi-é kđo ra né lé, à ra ya b́i à kilə kisi dɔ-ti mbay titi kí dow-je madi 'gir-né kinlé al. E tɔ njəkilə mɛɛ-é dɔ madi-é-ti kđo-si; e ndigi kadi dow kərə ya kərə oy kogi al, ngá ndigi kadi dow-je lay 'tusi panjiyə-dé kí maji al d'inə kogi.

¹⁰ †Ndo lə 'Babe à kubə dow-je nangi busi tanɔ kə ree njəbɔgi bə. Mɛɛ ndo-é-ti kinlé, ká dɔrɔ à b́a kər lo loy-loy rəmə dɔrɔ à goto, pər à ró né-je kí titi ə à sane kati-kati, pər à kɔ dɔnangi kə né-je kí titi lay.

¹¹ Kinə né-je lay kin ya tɔ kadi tuji tanɔ bə lé, a kadi panjiyə-si kə nam kadi Lubə-ti lə-si aa njay tanɔ ban b́a à kusi lo-é-ti ɔn wa! ¹² Ngəbi ndo lə Lubə ə 'rai kadi ndo kinlé ree kalangi. Ndo-é-ti kinlé, pər à kɔ dɔrɔ kđo ró-é ruki-ruki rəm, b́a né-je kí titi kərə à lɛ láróró rəm tɔ. ¹³ †Ngá gangi-é kí e un-né mindi-é adi-ji kin ya, jəi j'isi j'ngəbi dɔrɔ kí sigi kə dɔnangi kí sigi kí né ra kí njururu tɔ-ti.

Lubə to njəkilə mɛɛ-é dɔ madi-é-ti

¹⁴ Gin-é kin b́a səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, kaglo kí j'isi 'ngəbi-né kinlé, 'nduri dɔ rɔ-si-ti kđo kadi Lubə ree ingə-ji rəmə j'aai njay rəm, ta goto dɔ-ji-ti rəm, j'isi kə lapiya rəm tɔ. ¹⁵ Kadi 'gəi maji kí kilə mɛɛ dɔ madi-é-ti lə 'Babe lə-ji kinlé to kaji lə-si, titi kí ngonkɔ-ji Pol kí j'ində-é dan kəm-ji-ti kərə ndangi-né mbete adi-si kə gosi-é kí Lubə adi-é kadi ra-né kin ya tɔ. ¹⁶ To ta kin ya tɔ b́a Pol pa mɛɛ mbete-je-ti liə lay lo-je-ti kí e pa ta sobi-né dɔ ta-je kinlé ə lo-é-je-ti kinlé ta-je kí lo gə mɛɛ-é ngá tɔ-ti nɔɔ, adi njəgə né al-je kə dow-je kí tɔgi-dé asi al, d'or mɛɛ ta-é-je lé kə lo-é al, titi kí d'or-né mɛɛ ndəgi ta-je kí mɛɛ mbete-ti kí aa njay kđo tuji lə-dé kin bə tɔ.

¹⁷ Bəba səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti lé, ta-je kin usi mbi-si-ti kete ngá, ɔn ɔ ooi go rɔ-si maji, nè njəkilə kuji dɔ Lubə-ti al, kí 'ndəm kin d'a kə kor-si go-dé-ti kadi 'tusi kə gərərə lə-si inəi kogi. ¹⁸ Ngá kadi ɔwi kí kete-kete mɛɛ ramaji-ti kə mɛɛ gə 'Babe-ti lə-ji kí to Njəkajj-ji Jeju Kristi. Kadi ríba tɔ kə liə kí ngosné-ti kin rəm, b́a sartagangi rəm tɔ! Amen!

Mbeta kí dɔsɔy kí Ja ndàngí Ta-je kí dɔ mbete-ti kí dɔsɔy kí Ja ndàngí

Njèkɔwkułə Ja ndàngí mbete kin kɔ ra-né kà njèkadmeɛ-je meɛ kuwə-ti kí d'uwə-nə lubi-lubi kɔ Lubə rəm, d'uwə-nə lubi-lubi kɔ ngankɔ-dé-je, kɔ kɔnan-dé-je meɛ kadmee-ti rəm. Mbeta kinlé, kúji ndàngí-é tò gay kɔ ndəgi mbete-je, ngà ta kí njèndàngí-é panè: «Səji» kin rəm, ta kí ɛ panè: «Ngan-m-je kí nde» kinlé toji kí njèndàngí mbete kinlé ndàngí adi dow-je madi ya tagay. Mbeta kinlé, ri njèndàngí-é goto meɛ-é-ti, ngà ɛ toji rɔ-é lo kɔr-é-ti kí 1:1 kí dow kí oo Jeju kaglo-ti kí Jeju isi-né dɔnangi-ti nè. Mbeta kinlé kúji ndàngí-é rəm, mbete Poyta-je kí káre rəm, ya toji kí njèndàngí-é to Ja kí to kí káre dan njéndó né-je-ti læ Jeju kí dogi gidí-é joo kí njèndàngí mbete Poyta kí Maji kí ri Ja tò dɔ-ti. Dow-je kí Ja ndàngí mbete adi-dé bá ba-dé «ngan-je kí nde» kinlé, to njèkadmeɛ-je kí ɛ ndigi-dé nɔ. Dɛ 'to njèkəwnə-je kí gay-gay kí d'isi kɔbe-ti læ dow-je kí Róm, dɔnangi Aji-ti kí ngon-é kí bone bè 'ba-é Turki. Ja to njèkɔr nɔ-dé kaglo-ti kí nɔy nɔ al kadi oy-né. Ja panè: Lubə to londógi ('Ndó 1:5) rəm, to njèndigi dow-je rəm (4:8,16). Londógi toji ta kí togrɔ-ti. Meɛ kəy mbete-ti kí dɔsɔy kí Ja ndàngí lé, ɛ ɔsi kagi dɔ maji-ti kí maji kadi dow gə ndógi læ ta kí togrɔ-ti, ɛ kadi panjiyə-é ɔw nati sɔ kɔ kadi dowbé ɔ meɛ kuwə-nə lubi-lubi-ti kɔ Lubə rəm, kɔ njèkadmeɛ-je kí rangi rəm. Befə à ra kadi dɛ kí 'to njèkadmeɛ-je d'usi-né meɛ majal-ti kɔ ndéndó-je kí ngom læ njèkɔsi ta Kristi kin al ('Ndó 2:18-23). Meɛ kəy mbete-ti kí njèkungi-ti joo kí Ja ndàngí lé, ɛ ɔsi kagi dɔ ndigi dow-je-ti kí ɛ bá to kin kuwə-nə lubi-lubi kinlé.

Kulə gin ta Ja 1:1-14

¹ Né kí tò lo kulə gin-é-ti nɔ, né kí j'oo ta-é kɔ mbi-ji, né kí j'oo kɔ kəm-ji, né kí j'tən joo maji-é bá j'ɔdi rɔ kɔ ji-ji rəm lé, to né kí sɔbi dɔ ta kí njèkadi dow-je d'isi kəm; ² ɛ kiskəm lé, toji rɔ-é ndaa-ti rəsi adi j'oo kɔ kəm-ji, j'pa ta-é j'adi dow-je; kiskəm kí sartagangi kí isi nati kɔ Bobi-ji bá toji rɔ-é ndaa-ti rəsi ta kəm-ji-ti lé bá, j'ilə mbɛ-é j'adi-si. ³ Né kí j'oo ta-é kɔ mbi-ji ɛ kəm-ji oo rəm lé, bá j'ilə mbɛ-é j'adi-si, kɔ kadi səi kàre adi j'uwəi-né-nə lubi-lubi tɔ. ɔ kuwə-nə lubi-lubi læ-ji lé, to kuwə-nə lubi-lubi kɔ Bobi-ji rəm, bá to kuwə-nə lubi-lubi kɔ Ngon-é Jeju Kristi rəm tɔ. ⁴ Ta kinlé, j'ndangi j'adi-si kɔ kadi ronəl læ-ji ɔr-né njuti.

Njiyə lo kí ndógi-ti

⁵ Ta kí j'oo ta Jeju Kristi-ti bá j'ɔw kɔ kidə-si tin: Lubə to londógi, lo kí ndul goto rɔ-é-ti. ⁶ Kinə j'painé j'uwəi-nə lubi-lubi sɔ ya bá j'njiyəi lo kí ndul-ti bəy rəm, j'ədi ta kí kədi bi j'rai né kí ɔw nati kɔ ta kí togrɔ-ti al. ⁷ Ngà kinə j'njiyəi lo kí ndógi-ti titi kí Lubə ya kɔ dɔ-é isi-né lo kí ndógi-ti kin bè rəm, j'toi dow-je kí j'uwəi-nə lubi-lubi rəm, bá məsi Ngon-é Jeju bɔr majal-je læ-ji kɔgi lay rəm tɔ. ⁸ Kinə j'painé j'rai majal al rəm, jəi ya j'ədi rɔ-ji ɛ ta kí togrɔ-ti goto ta-ji-ti. ⁹ ɔ kinə j'ori man dɔ majal-je-ti læ-ji rəsi tɔ rəm, ɛ to njèkə dɔ ndi-é-ti rəm, njəra né kí njururu rəm, adi à kinə go majal-je læ-ji lé kɔgi rəm, bá né-je kí njururu al kí j'rai kàre à bɔr kɔgi lay rəm tɔ. ¹⁰ Ngà kinə j'painé j'rai majal al rəm, j'bai-é njèkəda rəm, bá ta liə kàre goto meɛ-ji-ti rəm tɔ.

2

¹ Ngan-m-je, m'ndàngí ta kin m'adi-si kɔ kadi 'rai majal al. Ngà kinə dow madi ra majal rəm, njèpata gangi-né dɔ-ji rɔ Bobi-ji-ti isi nɔ, to Jeju Kristi kí to dow kí njururu. ² Jeju Kristi lé, ɛ ya kɔ dɔ-é ilə rɔ-é kadkare-ti oy kɔ majal-je læ-ji; ɛ oy kɔ majal-je læ-ji jəi ya par al, ngà kɔ majal-je læ dow-je lay kí dɔnangi-ti nè tɔ.

Təl rɔ go ta-ti læ Lubə kɔ ndignə Mat 7:21-23; Ja 13:34,35; 14:21-24

³ Né kí j'gəi-né kí j'gəi Lubə lé, to təl kí j'təli rɔ-ji go ndukun-je-ti liə. ⁴ Dow kí pané n'gə-é ya bá təl rɔ-é go ndukun-je-ti liə al lé, to njèkəda ɛ ta kí togrɔ-ti goto ta-é-ti. ⁵ Ngà dow kí təl rɔ-é go ta-ti læ Lubə lé, dowbé ndigi-é adi ɔr njuti. Né kí j'gəi-né kí j'toi dow-je

kí j'namí kàdì-é-tí é:n. ⁶ Dow kí pa rəsi panè n'nam kàdì-é-tí lé, dowbé à kadi panjiyè-é tana kì panjiyè 'Babe ya bè to.

⁷ †Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, to ndukun kí sigi bá m'ndàngi m'adi-si al, ngà to ndukun kí low kí ingəi lo kulə gin-é-ti* kin ya; ndukun kí low kinlé, to ta kí ooi kete kin ya. ⁸ Rəm bá to ndukun kí sigi kí m'ndàngi m'adi-si ya rəm; ta kinlé, to ta kí tɔgrɔ-ti, kɔɔ toji rɔ-é rɔ Kristi-ti rəm, toji rɔ-é rɔ-si-ti rəm; kɔɔtalə londul goto ə londógi kí tɔgrɔ-ti bá isi ndógi ngá.

⁹ Dow kí ɔsi ngonkɔ-é kɔ ta ya rəmə ɓa rɔ-é njəkisi lo kí ndógi-ti lé, to dow kí isi lo kí ndul-ti ya ɓəy. ¹⁰ Dow kí ndigi ngonkɔ-é lé, to dow kí isi lo kí ndógi-ti ə né kí à ra-é kadi usi ya goto. ¹¹ Ngá dow kí ɔsi ngonkɔ-é kɔ ta lé, to dow kí isi lo kí ndul-ti; dowbé njiyè lo kí ndul-ti ə gə lo kí isi ɔw-ti al, kɔɔtalə londul kəm-é-ti ndi-ndi.

¹² M'ndàngi ta-je kin m'adi-si səi ngan-m-je, kɔɔtalə majal-je lə-si toki kiŋə go-é kɔgi kí takul Jeju Kristi.

¹³ M'ndàngi ta-je kin m'adi-si səi ɓɓi ngan-je, kɔɔtalə njəkisi lo kulə gin-é-ti lé, səi 'gəi-é. M'ndàngi ta-je kin m'adi-si səi ngan-je kí rɔ-si tɔ kəm, kɔɔtalə səi 'təti rɔ Njəmɛɛndul.

M'ndàngi ta-je kin m'adi-si səi ngan-je, kɔɔtalə səi 'gəi ɓɓi-si.

¹⁴ M'ndàngi ta-je kin m'adi-si səi ɓɓi ngan-je, kɔɔtalə səi 'gəi njəkisi lo kulə gin-é-ti nɔ.

M'ndàngi ta-je kin m'adi-si səi ngan-je kí rɔ-si tɔ kəm, kɔɔtalə səi lé tɔgi-si tɔ rəm, ta lə Lubə uwə lo kisi mɛɛ-si-ti rəm, bá səi 'təti rɔ Njəmɛɛndul rəm tɔ.

¹⁵ Adi ɓo duniŋa ra-si al rəm, bá adi ɓo né-je kí duniŋa-ti ra-si al rəm tɔ. Kinə ɓi ra duniŋa ra dow rəmə, dowbé ndigi ɓɓi-ji Lubə al. ¹⁶ Kɔɔtalə né-je lay kí duniŋa-ti kí to, kəmnda né kí ra dow-je, kí né-je kí nəl kəm dow-je, kí kində kadi kɔɔ nékingə-je kinlé, to né-je kí i rɔ ɓɓi-ji Lubə-ti al, ngá i duniŋa-ti nè. ¹⁷ Ə duniŋa à goto rəm, bá kəmnda né-je kí titi kàrè à goto rəm tɔ; ngá dow kí njèra né kí mɛɛ Lubə ndigi lé isi kəm ya sartangani.

Ta kí ɓɓi dɔ njəkisi ta Kristi

Jà 16:13-15

¹⁸ Ngan-je, to kaglo kí ɔɓəy ndo-je-ti ngá; titi kí ooi-né 'panè njəkisi ta Kristi à ree lé, ooi, ɓone bè kin njəkisi ta Kristi 'ŋa ngá, ə gangi-é kin ya j'gəi-né kí to kaglo kí ɔɓəy ndo-ti lé ngá. ¹⁹ Njəkisi ta Kristi lé, 'teɛ dan-ji-ti nè ya d'ɔw, ngá to ɓá 'to 'lə-ji al; kɔɔtalə kinə 'to 'lə-ji rəmə lé d'a kisi sə-ji; ngá kiŋə kí d'ɔw kinlé ya toji ndaa-ti rəsi kí dow-je lay kin ya 'to 'lə-ji dɔrɔ al. ²⁰ Səi rəmə, njəkəa njay adi-si Ndil-é† adi səi lay ya 'gəi ta kí tɔgrɔ-ti. ²¹ Gə ɓá səi 'gəi ta kí tɔgrɔ-ti al bá m'ndàngi-né ta-je kin m'adi-si kɔɔ al; ngá m'ndàngi m'adi-si kɔɔtalə səi 'gəi ta kí tɔgrɔ-ti rəm, bá 'gəi kí takədi kàre ya kàrè à kɔ rɔ ta kí tɔgrɔ-ti al rəm tɔ.

²² Nə ɓá to njəkəɔta ta wa? Dow kí njənaji panè Jeju to Kristi‡ al lé, ɓá to njəkəɔta ya al wa? Dowbé kinlé to njəkisi ta Kristi, kɔɔ ɛ naji panè n'gə ɓɓi-ji al rəm, n'gə Ngon-é al rəm. ²³ Dow kí pa ta rəsi panè: Jeju to Ngon lə Lubə al rəmə, dowbé gə ɓɓi-é al ya tɔ; dow kí pa ta rəsi panè: Jeju to Ngon lə Lubə rəmə, dowbé gə ɓɓi-é tɔ.

²⁴ Səi rəmə, ta kí ooi lo kulə gin-é-ti nɔ lé, adi ta-é ra ɓe mɛɛ-si-ti. Kinə ta kí ooi lo kulə gin-é-ti nɔ§ kin ra ɓe mɛɛ-si-ti rəmə, səi kàrè a nami kadi Ngon lə Lubə-ti rəm, a nami kadi ɓɓi-é-ti rəm. ²⁵ Ə kunmindí kí Lubə an adi-ji lé, to kunmindí kí ɓɓi dɔ kiskəm kí sartangani.

²⁶ Ta lə dow-je kí 'ndigi kədi-si kur-si wale lé bá m'ndàngi m'adi-si tin. ²⁷ Səi rəmə, Ndil* Lubə kí Kristi adi-si lé, tɔ mɛɛ-si-ti adi ɔwi ndoo kadi dow ndó-si né al†; ngá titi kí Ndil kí ɛ adi-si ndó-si-né né-je lay, ə ɛ to njèta kí tɔgrɔ-ti ɓi to njəkəɔta al lé, ɔi mɛɛ ta-ti liə titi kí ɛ ndó-si-né‡.

Ta kí ɓɓi dɔ ngan lə Lubə

Rom 8:14-19

† 2:7 2:7 Jà 13:34 * 2:7 2:7 Ta kinlé ɓɓi dɔ kulə gin kadmɛɛ lə-dé. † 2:20 2:20 Ubikin toji Ndil kí aa njay kí Jeju adi dow-je kí d'adi-é mɛɛ-dé. ‡ 2:22 2:22 Kristi lé kor mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. § 2:24 2:24 Ta kinlé ɓɓi dɔ kulə gin kadmɛɛ lə-dé. * 2:27 2:27 Ndil kinlé, to ta kí kàrè-rè kí ta lə ubi kí ta-é tɔ lo ndó-é-ti kí mɛɛ 1Jà 2:20 † 2:27 2:27 Ta kinlé to ta lə mbati néndó-je lay al, ngá to ta kí ɓɓi dɔ njéndó dow-je né-je kí ngəm.

‡ 2:27 2:27 Jà 16:13-15

²⁸ Ngan-m-je kí nde, beba, 'nami kàdì Kristi-ti kɔɔ kadi ndo kí à tɛɛ toji-né ro-é ndaa-ti rasi lé, meɛ-ji nda kay rəm, bá kadi ndo ree-é-ti kàrè ro-ji sol-ji takəm-é-ti al rəm to. ²⁹ Kinə 'gəi kí Kristi to dow kí njururu rəmə, kadi 'gəi kí dow kí rá-rá kí to njera né kí njururu lé, to dow kí Kristi oji-é.

3

¹ †Ooi ndigi kí Bobi-ji Lubə ndigi-ji mbing ya adi 'ba-ji ngan lə Lubə kin! Ə j'toi ngan lə Lubə lé ya rəm to. Dow-je kí donangi-ti nè lé, 'gə-ji al, kɔɔ gə kí de 'gə Lubə al to.

² Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, bone bè kinlé j'toi ngan lə Lubə ə né kí j'a toi lé, toji ro-é ndaa-ti rasi takəm dow-je-ti al bəy; ngə j'gəi kí ndo-é kí Kristi à toji ro-é ndaa-ti rasi takəm dow-je-ti lé, j'a titi-nə siə bè, kɔɔ j'a kooi daji ro-é kí kəm-ji. ³ Dow kí rá-rá kí əw kí nékində meɛ do-ti kí bè kin rəmə, dowbé adi panjiyə-é aa njay titi kí 'Babe aa-né njay kin bè to.

⁴ Dow kí rá-rá kí ra majal lé, al do ndukun to; kɔɔtalə majal kí ra lé to kal do ndukun. ⁵ †Səi 'gəi kí 'Babe ree kɔɔ bor majal-je lə dow-je kɔɔi ə ɛ ra majal nja káre al. ⁶ Dow kí rá-rá kí nam kàdì-é-ti lé, à kisi ká ra majal-ti al; ə dow kí rá-rá kí isi ká ra majal-ti rəmə, to dow kí oo-é al rəm, bá gə-é al rəm.

⁷ Ngan-je, adi dow ədi-si al. Dow kí njera né kí njururu lé, to dow kí njururu titi kí 'Babe to-né dow kí njururu kin bè. ⁸ Dow kí isi ká ra majal-ti lé, to dow lə Sú, kɔɔtalə Sú ra majal lo kulə gin-é-ti nɔ. Ngon lə Lubə ree kɔɔ tuij kullə-je lə Sú kɔɔi. ⁹ Dow kí rá-rá kí Lubə oji-é lé, à kisi ká ra majal-ti al ngə, kɔɔtalə ko né lə Lubə to meɛ-é-ti adi ɛ à kisi ká ra majal-ti al, kɔɔtalə Lubə oji-é ngə. ¹⁰ Né kí toji kí ngan lə Lubə 'to gay kí ngan lə Sú ɔn: Dow kí rá-rá kí isi ká ra né-ti kí njururu al lé, to dow lə Lubə al rəm, bá dow kí ndigi ngonkɔ-é al kàrè to dow lə Lubə al rəm to.

Ta kí do ndigi-nə-ti

¹¹ †Ta kí ooi lo kulə gin-é-ti nɔ* lé ɔn: J'ndigi-nə. ¹² Adi j'ndaji kullə ra Kayin kí to dow lə Njəmɛndul kin al; ndòkì Kayin lé təl ngonkɔ-é. Ə kɔɔ ri bá təl-é-nə wa? Təl-é kɔɔtalə kullə ra-é majal ə 'lə ngonkɔ-é lé bá to njururu†.

¹³ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, kinə dow-je kí donangi-ti nè d'osi-si kà ta rəmə, adi ra-si bəl al. ¹⁴ †Jəi lé, ndigi kí j'ndigi ngankɔ-ji-je kí njékadmɛɛ-je kinlé bá toji adi j'gəi kí j'indəi dan koy j'gangi j'tɛɛi kiskəm-ti. Dow kí ndigi dow-je al lé, to dow kí oy. ¹⁵ Dow kí rá-rá kí ɔsi ta ngonkɔ-é lé, to njətəl dow-je ə səi 'gəi kí dow kí njətəl dow-je lé, kiskəm kí sartagangi goto ro-é-ti. ¹⁶ Ndigə dow-je lé, né kí j'gəi-né ɔn: Kristi adi ro-é koy kɔɔ ta lə-ji. Jəi kàrè to kadi j'adi ro-ji koy kɔɔ ngankɔ-ji-je to. ¹⁷ Kinə dow əw kí nékingə kí donangi-ti nè, ə oo ngonkɔ-é kí ndoo né ra-é ya rəmə oo kəmtondoo liə al lé, dowbé à panə Lubə ində ndigi dow-je meɛ-n'ɛ-ti to ban wa? ¹⁸ Ngan-m-je, adi j'ndigi-nə kà ta kí ta-ji-ti əse kà ndaa ta-ji par al, ngə j'rai kà nɔ kà né kí ji-ji-ti kà kəm rəbi ta kí tɔgro-ti.

Ta kí do meɛ kí nda kay nɔ Lubə-ti

¹⁹ Beba j'a gəi-né kí j'toi dow-je kí njékun go ta kí tɔgro-ti rəm, bá meɛ-ji à kusi-né nangi pɔ nɔ-é-ti rəm to. ²⁰ Ə lé meɛ-ji uwə-ji kà ta kà kəm rəbi kà ban-ban ya kàrè, Lubə to 'boy itə meɛ-ji rəm, ɛ gə né-je lay rəm.

²¹ Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti lé, kinə meɛ-ji uwə-ji kà ta al rəmə, meɛ-ji nda kay nɔ Lubə-ti. ²² Ri-ri ya bá j'dəji-é kàrè, à kadi-ji, kɔɔ j'təli ro-ji go ndukun-je-ti liə rəm, j'rai né kí nəl-é rəm.

²³ †Ooi, ndukun liə ɔn: Kadi j'adi meɛ-ji Ngon-é Jeju Kristi rəm, kadi j'ndigi-nə titi kí un-né ndu adi-ji lé rəm to. ²⁴ Dow kí təl ro-é go ndukun-je-ti lə Lubə lé, to dow kí nam kàdì Lubə-ti rəm, Lubə isi meɛ-é-ti rəm. Ə kà takul Ndil kí aa njay kí Lubə adi-é isi meɛ-ji-ti bá j'gəi-né kí Lubə isi meɛ-ji-ti to.

4

Ta kí sobi do njéndó dow-je né-je kà ngəm

¹ Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, dow-je lay kí 'pa ta 'ba-né ri Ndil kí aa njay lé adi-dé meɛ-si dorɔ al; ngə 'nəi-dé ooi, kɔɔ kadi 'gəi de kí 'to lə Lubə. Kɔɔtalə njékəda-je kí njéba ro-dé njəpata-je kí ta Lubə-ti 'nə donangi-ti nè. ² Né kí a gəi-né Ndil kí to Ndil lə Lubə ɔn: Dow kí pa ta rəsi panə: Jeju Kristi lé ree təl ro-é dow-ti rəmə, to dow lə Lubə; ³ ə dow kí pa ta lə Jeju ndaa-ti rəsi al lé, to dow lə Lubə al; dowbé kinlé to dow lə njəkosi ta Kristi kí ooi ta ree-é lé; ə bone bè ya kàrè ɛ a donangi-ti nè ngə rəm.

† 3:1 3:1 Ja 1:12 † 3:5 3:5 Ja 1:29 † 3:11 3:11 Ja 13:34 * 3:11 3:11 Ta kinlé sobi do kulə gin kadmɛɛ lə-dé.
† 3:12 3:12 Kgn 4:1-8 † 3:14 3:14 Ja 5:24 † 3:23 3:23 Ja 13:34; 15:12,17

⁴ Sǫi ngan-m-je, sǫi lé, 'toi dow-je læ Lubə ə njəkəɗta-je kí njéba ro-dé njépata-je kí ta Lubə-ti lé, sǫi 'təti-dé ro, kɗotalə njəkisi meɛ-si-ti to kí boy nǫ itə njəkisi meɛ dow-je-ti kí ɗonangi-ti nè. ⁵ Dɛ lé, 'to dow-je kí ɗonangi-ti nè; gin-é kin bá tapa-dé to-né tapa dow-je kí ɗonangi-ti nè, ə dow-je kí ɗonangi-ti d'oo ta læ-dé. ⁶ Ngà jǫi j'toi dow-je læ Lubə; dow kí gə Lubə ə oo ta læ-ji; dow kí to dow læ Lubə al rəmə oo ta læ-ji al to; Gangi-é kin bá j'gəi kəri-né rəbi nin Ndil kí njəta kí toɗro-ti kí ndil kí ngom.

Lubə to njəndigi dow-je

⁷ Sǫi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, adi j'ndigi-nǫ;

kɗotalə ndignǫ lé to né kí i ro Lubə-ti,

ə dow kí rá-rá kí ndigi dow-je lé, to dow kí Lubə oji-é rəm, bá gə Lubə rəm.

⁸ Lubə lé, to njəndigi dow-je,

adi dow kí ndigi dow-je al lé, gə Lubə al.

⁹ Ooi, kəm rəbi kí Lubə toji-né ndaa-ti rəsi kí n'ndigi-ji ɗn:

Lubə ulə Ngon kál liə ɗonangi-ti nè kɗo kadi j'isi kəm kà takul-é.

¹⁰ Ə ndigi kí Lubə ndigi-ji kinlé né kí toji ɗn:

To jǫi bá j'ndigi-é kete al,

ngà to Lubə ya ndigi-ji bá ulə Ngon-é kí kadkare

adi ree oy kɗo majal-je læ-ji.

¹¹ Sǫi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, kinə Lubə ndigi-ji bore bè lé, jǫi kàrè j'a ndigi-nǫ to.

¹² Dow kí oo Lubə ya goto; kinə j'ndigi-nǫ rəmə, Lubə isi meɛ-ji-ti ə ndigi kí ɛ ndigi-ji lé toji ro-é ndaa-ti rəsi. ¹³ Ə né kí j'gəi-né kí j'nami kadi Lubə-ti rəm, Lubə isi-né meɛ-ji-ti rəm lé, to ta læ Ndil-é kí adi-é isi meɛ-ji-ti. ¹⁴ Bəbi-ji Lubə ulə Ngon-é kadi to Njəkaji dow-je kí ɗonangi-ti nè, adi j'oo-é kí kəm-ji rəm, bá j'pa ta kí ɗo-é-ti j'adi dow-je rəm to.

¹⁵ Dow kí pa ta rəsi panè: Jeju to Ngon læ Lubə lé, Lubə isi meɛ dowbé-ti rəm, bá ɛ nam kadi Lubə-ti rəm to. ¹⁶ Jǫi lé, j'gəi ndigi kí Lubə ndigi-ji, ə j'gəi kí ɛ ndigi-ji ya toɗro-ti.

Lubə to njəndigi dow-je; dow kí ndigi dow-je tɔ meɛ-é-ti lé, to dow kí nam kadi Lubə-ti ə Lubə isi meɛ-é-ti tɔ.

¹⁷ Ooi, né kí meɛ-ji à nda-né kay ndo gangta-ti lé, to ndignǫ kí dan-ji-ti kí ɔr njuti; kɗotalə gangi-é kí ndoki Kristi isi-né ɗonangi-ti nè lé ya je j'isi-né to. ¹⁸ Ndignǫ lé, bəl goto-ti; kɗo ndignǫ kí ɔr njuti ɔr bəl meɛ dow-ti kɔgi. Kɗotalə bəl toji kində kɔji kí à ree, ə dow kí bəl lé, ndigi dow-je kí tɔ meɛ-é-ti ɔr njuti al. ¹⁹ Jǫi rəmə, jǫi j'ndigi dow-je, kɗotalə Lubə ya ndigi-ji ɗosay. ²⁰ Kinə dow panè n'ndigi Lubə ya rəmə ɔsi ta ngonkɔ-é lé, to njəkəɗta. Kɗotalə ngonkɔ-é kí ɛ oo-é bəy ə ndigi-é al lé, à ndigi Lubə kí ɛ oo-é al kin ban wa? ²¹ Ə Kristi ya adi-ji ndukun panè: Dow kí ndigi Lubə rəmə, à ndigi ngonkɔ-é to.

5

Ta kí sobi ɗo kadmɛɛ, kí kullə ra kadmɛɛ

¹ Dow kí rá-rá kí adi meɛ-é kí Jeju to Kristi* lé, to dow kí Lubə oji-é, ə dow kí ndigi bəbi ngon rəmə, ndigi ngon-é to. ² Né kí j'a gəi-né kí j'ndigi ngan læ Lubə lé, to ndigi kí j'ndigi Lubə rəm, təl kí j'təli ro-ji go ndukun-je-ti liə rəm. ³ Kɗotalə ndigi Lubə lé, to təl ro go ndukun-je-ti liə. Ə ndukun-je liə lé, ɔy al, ⁴ kɗotalə dow-je lay kí Lubə oji-dé lé, 'təti ro duniŋa ə né kí njətətɔ duniŋa lé to kadmɛɛ læ-ji. ⁵ Dow kí njətəti ro duniŋa lé to nǫ wa? To dow kí adi meɛ-é kí Jeju to Ngon læ Lubə ya al wa? ⁶ To Jeju Kristi kí ree kí man rəm, kí məsi rəm; ɛ ree kí man par al, ngà ree kí man† rəm, kí məsi rəm; ə Ndil kí aa njay ya pa ta kí ɗo-ti, kɗotalə Ndil kí aa njay ya kí ɗo-é to ta kí toɗro-ti. ⁷ Bəba né-je mutə [ɗora-ti 'pa ta ɗo-ti adi to: Lubə kí Bəbi rəm, Ta rəm, bá Ndil kí aa njay rəm. Ə né-je kí mutə kinlé 'to né kí káre-rè. ⁸ Né-je mutə ɗonangi-ti nè 'pa ta ɗo-ti tɔ] adi to: Ndil kí aa njay rəm, man rəm, bá məsi rəm]‡, ə dɛ mutə lay ta-dé asi-nǫ. ⁹ Kinə j'ooi ta læ dow-je j'adi to ta kí toɗro-ti rəmə, ta læ Lubə to kí boy nǫ itə ta læ dow-je. Kɗotalə to Lubə ya ə pa ta kí sobi ɗo Ngon-é adi dow-je. ¹⁰ Dow kí adi meɛ-é Ngon læ Lubə lé, ta læ Lubə kinlé tɔ meɛ-é-ti; ə dow kí adi meɛ-é Lubə al lé, ɛ ba Lubə njəkəɗta, kɗotalə ta kí Lubə pa ɗo Ngon-é-ti ləm, dowbé oo kí ta kí toɗro-ti al. ¹¹ †Ooi, ta kí 'pa sobi ɗo Ngon lé ban: Lubə adi-ji kiskəm kí sartangani ə kiskəm kinlé i ro Ngon-é-ti. ¹² Dow kí adi meɛ-é Ngon læ Lubə rəmə isi kəm; ngà dow kí adi meɛ-é Ngon læ Lubə al lé, isi kəm al.

† 4:12 4:12 Jǫ 1:18 * 5:1 5:1 Kristi lé kor meɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † 5:3 5:3 Jǫ 14:15 † 5:6 5:6 Ta læ man kinlé toji batəm kí Jeju ra ə ta læ məsi toji koy-é to. ‡ 5:8 5:8 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto meɛ mbete-je-ti kí ɗosay kí dan-ti-je kí 'ndangi kí ji-dé kí ta greki. † 5:11 5:11 Jǫ 3:36

¹³ M'ndàngi ta-je kinlé m'adi-si, kɔɔ kadi 'gəi kí, səi kí adi mɛɛ-si Ngon lə Lubə lé, isi kəm sartagangi.

¹⁴ Ooi, né kí mɛɛ-ji nda-né kay rɔ Lubə-ti ɛn: Kinə j'dəji-é né kí ɔw nati kə mɛɛndigi liə lé, ɛ oo ndi-ji. ¹⁵ Ə kinə j'gəi kí ɛ oo ndi-ji rəmə, lé to ri-ri ya bá j'dəji-é kàrè, j'gəi kí j'ingəi né-é ngá.† ¹⁶ Kinə dow oo kí ngonkɔ-é ra majal kí à tɛɛ koy al rəmə, kadi dowbé pa ta kə Lubə kɔɔ ngonkɔ-é lé, ə Lubə à kaji-é; to ta kí sɔbi dɔ dow-je kí 'ra majal kí à tɛɛ koy al. Majal kí à tɛɛ koy tɔ nɔɔ; ə to majal-é kin bá m'panè 'pai ta kə Lubə kɔɔ al. ¹⁷ Néra kí njururu al lay ya to majal, ngà majal-je madi bá tɛɛ koy al. ¹⁸ Jəi j'gəi kí dow kí rá-rá kí Lubə oji-é lé à kisi ká ra majal-ti al; kɔɔ Ngon lə Lubə isi ngəm-é adi Njəmɛɛndul à kɔɔ rɔ-é al. ¹⁹ Jəi j'gəi kí j'toi dow-je lə Lubə rəm, bá j'gəi kí dɔnangi lay tɔ gin tɔgi-ti lə njəmɛɛndul rəm tɔ. ²⁰ Jəi j'gəi bəy kí Ngon lə Lubə ree ə adi-ji négə kɔɔ kadi j'gəi-né Lubə kí tɔgrɔ-ti; ə jəi j'toi dow-je lə Lubə kí tɔgrɔ-ti kɔɔ nam kí j'nami kadi Ngon-é Jeju Kristi-ti. Ngon lə Lubə kinlé to Lubə kí tɔgrɔ-ti rəm, bá to kiskəm kí sartagangi rəm tɔ.

²¹ Səi ngan-m-je, ooi go rɔ-si maji dɔ magi-je-ti.

Mbete kí njèkungi joo kí

Jā ndàngi

Ta-je kí dɔ mbete-ti kí njèkungi-ti joo kí Jā ndàngi

Njèkɔwkulə Jā ndàngi mbete kí goji kin adi «Dené kí Lubə mbəti-é rəm, adi ngan-é rəm» kɔo kulə-né dingəm meɛ-dé-ti kadi panjiyə-dé ɔw nati kɔ ta kí tɔgro-ti rəm, kadi ɔw nati kɔ ndigi dow-je rəm, bá ɛ ndàngi mbete kin kɔo ndəji-dé-né kete sɔbi-né dɔ njéndó dow-je né kí ngɔm. Dow-je kí Jā ndàngi mbete adi-dé kinlé, je j'gə al ɔ sé to Dené de kɔ ngan-é ya ɔse to njékəwnə-je kí lo madi-ti wa. Ta kí rá-ti kərə to njékadmɛɛ-je kí Jā ndigi-dé nā bá ɛ ndàngi mbete kin adi-dé. Lo kulə gin mbete-ti lé, njèndàngi-é tɔji rɔ-é kí «'ngatɔgi.» Dow kí kərə kin ya ndàngi Poyta kí Maji kí ri Jā tɔ dɔ-ti kin rəm, ɛ ya ndàngi mbete kí dɔsɔy, kɔ mbete kí njèkungi-ti joo, kɔ mbete kí njèkungi-ti mutə kin rəm, bá ndàngi mbete Né-je kí 'tɛɛ dɔ-é rəm tɔ. ('Ndó ta-je kí dɔ mbete-ti kí dɔsɔy kí Jā ndàngi). Mɛɛ mbete-ti kí nè kinlé, Jā pa ta-je titi-nā kɔ ta-je kí mɛɛ mbete-ti liə kí dɔsɔy kinlé tɔ. Ɛ pa ta kí sɔbi dɔ ta kí tɔgro-ti, kɔ ndigi dow-je ya dɔsɔy, bá go-ti ɛ pa ta kí sɔbi dɔ njékosi ta Kristi, kɔ kəm rəbi kí dow a mbati-né néndó lə-dé kí ngom rəm. Ɛ ulə dingəm meɛ dow-je-ti liə kí ɛ adi-dé mbete kinlé kadi d'uwə-nā lubi-lubi kɔ Lubə rəm, kadi d'uwə-nā lubi-lubi kɔ Jeju Kristi rəm tɔ.

Tɔji rɔ kɔ lapiya kí ra

¹ Mā 'ngatɔgi, bá m'ndàngi mbete kin m'adi Kiriya* dené kí Lubə mbəti-é rəm, m'adi ngan-é-je kí m'ndigi-dé ndigi kí tɔgro-ti rəm. To mā kɔ kár-m bá m'ndigi-dé al, ngà de lay kí 'gə ta kí tɔgro-ti lé 'ndigi-dé tɔ. ² Je j'ndigi-si kɔo ta kí tɔgro-ti uwə lo kisi mɛɛ-ji-ti ɔ à to mɛɛ-ji-ti sartagangi. ³ Kadi ramaji, kɔ koo kəmtondoo, kɔ lapiya lə Bɔbi-ji Lubə, kɔ lə Jeju Kristi kí Ngon lə Bɔbi-ji Lubə nɔy sə-ji mɛɛ ta-ti kí tɔgro-ti, kɔ mɛɛ ndigi dow-je-ti.

Ta kí dɔ ndigi dow-je-ti

1Jā 5:1-3

⁴ M'ra rənəl nā kɔo m'ingə ngan-i-je kí dan-ti-je kí 'njiyə mɛɛ ta-ti kí tɔgro-ti kɔ gangi-é kí ndukun kí Bɔbi-ji adi-ji pa-né lé ya. ⁵ Kiriya, mbete kí m'ndàngi m'adi-i ngɔsné kinlé, to ndukun kí sigi al, ngà to ndukun kí j'ingəi lo kulə gin-é-ti nɔy ya. M'dəji-i kadi jəi lé j'ndigi-nā. ⁶ Ɛ ndignā lé to təl rɔ go ndukun-je-ti liə. Ɛ kin bá to ndukun kí sɔi à njiyəi mɛɛ-é-ti titi kí ooi-né ta-é lo kulə gin-é-ti nɔy.

Ta kí sɔbi dɔ njéndó dow-je né-je kí ngɔm

1Jā 4:1-6; 2:18-23

⁷ Njékəɔta-je nā ya 'sane-nā kɔ donangi lay. De 'naji təl kí Jeju Kristi təl rɔ-é dow-ti. Ooi, dow kí pa ta kí bə kinlé to njékədi dow-je rəm, njékosi ta Kristi rəm. ⁸ Səi ya ooi go rɔ-si maji, kɔo kadi kullə kí j'rai lé tɔ kɔgi al, ngà kadi j'ingəi nékugə dɔji-ti mburuki-mburuki bane.

⁹ Dow kí rá-rá kí ɔw mbing ur rangi bɔi ɔ njàngi dɔ néndó-ti kí sɔbi dɔ Kristi kin al rəmə, to dow kí nam kadi Lubə-ti al. Ngà dow kí ɔ njàngi dɔ néndó-ti kin rəmə, to dow kí nam kadi Bɔbi-ji Lubə-ti rəm, nam kadi Ngon-é-ti rəm. ¹⁰ Kinə dow ree rɔ-si-ti kɔ néndó bá to néndó kin al rəmə, uwəi-é kí rɔ-si-ti mɛɛ kəy-ti lə-si al rəm, bá 'rai-é lapiya al rəm! ¹¹ Kɔo dow kí ra lapiya dowbé rəmə, ɛ ində rɔ-é nati siə mɛɛ kullə ra-é-je-ti kí majal lé tɔ.

¹² Né-je nā tɔ kadi m'ndàngi ta-é mbete-ti m'adi-si ya ngà, m'ndigi ndàngi mɛɛ mbete-ti al. Kɔo m'ində mɛɛ-m dɔ-ti kí m'a kow koo-si ɔ m'a pa sə-si kɔ ta-m jə-jə kɔo kadi rənəl lə-ji ɔr njuti.

¹³ Ngon lə ngonkɔ-i kí dené kí Lubə mbəti-é kinlé 'rai lapiya.†

* **1:1** 1:1 Ta lə dené kí 'ba-é Kiriya kɔ ngan-é kinlé à to ta kí sɔbi njékəwnə-je kí lo madi-ti je bə. † **1:5** 1:5 Jā 13:34; 15:12,17 † **1:13** 1:13 Ta lə dené kí ngan-é kí to nè kinlé à to ta kí sɔbi njékəwnə-je kí lo madi-ti kí njèndàngi mbete kinlé isi dan-dé-ti je bə.

Mbete kí njèkungi mutə kí

Jā ndàngi

Ta-je kí dɔ Mbete-ti kí njèkungi mutə kí Jā ndàngi

Njèkɔwkulə Jā ndàngi mbete kin kɔ kɔlə-né dingəm meɛ dingəm-ti kí ri-é lə Gayusi. Mbete kinlé, ɛ ya to mbete kí goji itə mbete-je lay kí meɛ Mbete-ti lə Lubə. Meɛ mbete-ti kí nɛ Kinlé Jā pa ta kí sobi dɔ ta kí tɔgrɔ-ti kɔ ndignə titi kí ɛ pa-né meɛ mbete-je-ti kí joo lé tɔ. Meɛ mbete-ti kí nɛ kinlé Jā pa ta ɔsi-né kagi dɔ njéndó dow-je né-je-ti kí ngom al, ngə ɛ pa ta ɔsi-né kagi dɔ dow-ti kí panjiyə maji al. Lo tum gin ndàngi mbete-ti lé, njéndàngi-é toji rɔ-é kí «ngatogi.» Dow kí káre kin ya ndàngi mbete Poyta kí Maji kí ri Jā tɔ dɔ-ti bá ɛ ndàngi mbete lə Jā kí 1, 2, 3 rəm, ndàngi mbete Né-je kí 'teɛ dɔ-é ('Ndó ta-je kí dɔ mbete-ti kí dosaj kí Jā ndàngi). Jā tum gin toji rənəl liə kɔ Gayusi kí isi meɛ néra-ti kí tɔgrɔ-ti. ɛ pa ta dɔ ndigi-ti kí tɔ meɛ Gayusi-ti kí ɛ toji loki uwə-né mba-je kí njékɔw kilə mbe Poyta kí Maji lə Kristi kí rɔ-é-ti. Ngə Diotrepɪ, dingəm káre kí dan njékəwnə-je-ti kí Gayusi isi ɔr nɔ-dé rəm, ɛ ra bin al. ɛ mbatɪ kuwə ngannjékullə-je lə Kristi rɔ-é-ti rəm, bá ɔgi dow-je kí rangi kadi d'uwə-dé kí rɔ-dé-ti rəm, ɛ ɔsi ta Jā rəm tɔ. Go ta-ti kí Jā pa dɔ kullə ra Diotrepɪ-ti kí maji al lé, ɛ pa ta dɔ kullə ra Démétriyusi-ti kí maji tɔ. Ta kí Jā idə Gayusi lé, ɛ idə-é kadi ndaji panjiyə kí majal kin al, ngə kadi ndaji panjiyə kí maji ('Ndó 11).

Toji rɔ kí lapiya kí ra

¹ †Mā 'ngatogi m'ndàngi mbete kin m'adi-i i Gayusi kí m'ində-i dan kəm-m-ti meɛ ta-ti kí tɔgrɔ-ti. ² Ngonkɔ-m kí m'ində-i dan kəm-m-ti, m'ndigi kadi ɔw kí kete-kete meɛ né-je-ti lay ə kadi rɔ-i tɔ kí lapiya titi kí ndil-i tɔ-né kí lapiya kare kin bə tɔ.

Kullə ra kí njururu lə Gayusi

Mat 10:40-42

³ Loki ngankɔ-ji-je kí njékadmɛɛ d'i nɔ 'ree, 'pa ta lə ta kí tɔgrɔ-ti kí tɔ meɛ-i-ti rəm, bá njiyə kí i njiyə meɛ-é-ti rəm kinlé, rɔ-m nəl-m nɔ. ⁴ Rənəl lə-m kí nɔ lé, to koo kí m'oo 'panə ngan-m-je 'njiyə meɛ ta-ti kí tɔgrɔ-ti.

⁵ I kí m'ində-i dan kəm-m-ti, i to njera né kí kadmɛɛ adi ngankɔ-ji-je kí njékadmɛɛ kí 'to mba-je kàrè, i 'ra sə-dé maji. ⁶ Ta lə ndigi kí i 'ndigi dow-je lé, de 'pa ta-é rəsi nɔ njékəwnə-je-ti. Kow mba lə-dé kàrè maji kadi i 'ra sə-dé dɔ-ti asi gangi-é-ti kí à nəl Lubə rəm tɔ. ⁷ Kɔ de d'ow kɔ ta kí sobi dɔ 'Babe ə 'taa né ji njékadmɛɛ al-je-ti al. ⁸ Adi dow-je kí bə kinlé bá tɔ kadi j'uwə-dé kí rɔ-ji-ti, kɔ kadi j'toi njera sə-dé kullə nati sobi dɔ ta kí tɔgrɔ-ti.

Kullə ra kí majal lə Diotrepɪ kɔ kullə ra kí njururu lə Démétriyusi

1Kɔ 4:18-21

⁹ M'ndàngi mbete sɛ m'adi njékəwnə-je; ngə Diotrepɪ kí bo to kí 'boy ngay dan-dé-ti ra-é kinlé uwə-ji kí rɔ-é-ti al. ¹⁰ Beba loki m'a teɛ rɔ-si-ti nɔɔ rəm, m'a pa ta rəsi dɔ kullə ra-é-je-ti. ɛ lé pa ta-je kí maji al maji al dɔ-ji-ti; kin kàrè usi rɔ-é-ti al adi ngankɔ-ji-je kí njékadmɛɛ kí d'ow kàrè ɛ mbatɪ kuwə-dé kí rɔ-é-ti rəm, bá ngankɔ-ji-je kí ndigi kuwə-dé kí rɔ-dé-ti kàrè ɔgi-dé rəm, bá tubə-dé dan njékəwnə-je-ti rəm.

¹¹ I kí m'ində-i dan kəm-m-ti, 'ndaji né ra kí maji al al, ngə né ra kí maji bá 'ndaji. Dow kí njera né kí maji lé to dow lə Lubə, ngə dow kí njera né kí maji al lé, gə Lubə al.

¹² Dow-je lay ya 'pa ta kí maji dɔ Démétriyusi-ti, ə ta kí tɔgrɔ-ti* kí ta-é-ti kàrè toji kí ɛ to dow kí maji tɔ, bá je kàrè j'pa ta kí maji dɔ-é-ti ə i kàrè 'gə kí ta lə-ji to ta kí tɔgrɔ-ti.

¹³ Né-je nɔ tɔ kadi m'ndàngi ta-é mbete-ti m'adi-i ya, ngə m'ndigi ndàngi meɛ mbete-ti al. ¹⁴ M'ində meɛ-m-ti kí m'a kow rɔ-i-ti meɛ ndɔ-je-ti kí à ree kin ə j'a pa-nə ta kí ta-ji jà-jà. ¹⁵ Kadi lapiya nɔy sə-i! Nam-i-je 'ra-i lapiya ə i kàrè 'ra lapiya nam-ji-je kàre-kàre lay adi-ji tɔ.

† 1:1 1:1 Knj 19:29; Rəm 16:23; 1Kɔ 4:14

* 1:12 1:12 Meɛ mbete-ti kí 'ndàngi kí ta greki lé 'panə to ta kí tɔgrɔ-ti

bá pa ta kí maji dɔ Démétriyusi-ti.

Mbete kí Judi ndàngi

Ta-je kí dɔ mbete-ti kí Judi ndàngi

Judi ndàngi mbete kí goji kin adi dow-je kí Lubə ɓa-dé, ndigi-dé ɓá ngəm-dé adi Jeju Kristi (Lo ndó-é kí 1). To njékadmeɛ-je kí rá ɓá ɛ ndàngi mbete lé adi-dé kàrè dow gə al. Ɛ ndàngi mbete ndəji-dé-né sɔbi dɔ njéndó dow-je né-je kí ngom kí njékisi dan majal-ti. Njéndàngi mbete lé toji rɔ-é kí n'to «Judi, ngonnjékullə lə Jeju Kristi, n'to ngonkɔ Jaki» (Lo ndó-é kí 1). À to Jaki kinlé ya ɓá ndàngi mbete kí ri-é tò dɔ-ti meɛ kunmindi-ti kí sigi ('Ndó ta-je kí dɔ mbete-ti kí Jaki ndàngi). Judi dɛ kɪ Jaki 'to ngankɔ Jeju ('Ndó Mat 13:55; Mar 6:3). Néndó-je kí ngom lé isi taa lo adi Judi inə kɔ ta kí dɔsɔy ə təl ulə dingəm meɛ dow-je kí ɛ ndàngi mbete kin kɔo kadi-dé lé, kɔo kadi 'rɔ kɔo kadmeɛ (Lo ndó-é kí 3). Dan njéndàngi mbete kunmindi kí sigi lé, dow kí pa ta kí dɔ ta kí gangi-ti lə njékəɗta-je kin ngə nɔ asi kɪ Judi ya goto. Ta kí gangi kí sɔbi dɔ majal kí tò meɛ Kunmindi-ti kí Low rəm, ɓá ɛ kí tò meɛ mbete-je-ti kí rangi kí goto meɛ Kunmindi-ti kí Low rəm lay ya Judi təl un pa meɛ mbete-ti kinlé. Ta-je lə njékɔwkulə Piyər kí pa meɛ Mbete-ti liə (2Pi 2:1-3:4) kin kàrè ɛ pa tɔ. Ɛ ole meɛ dow-je kí ɛ ndàngi mbete adi-dé, kí njékɔwkulə-je lə 'Babe Jeju Kristi 'pa ta-é kete kí ko dow-je kí bə kin d'a ree nɔɔ, ɓá ɛ ulə dingəm meɛ-dé-ti kadi d'a gərərə dɔ kadmeɛ-ti. Ɛ təl ta mbete liə kɪ tərndi dɔ dow-je-ti kí ɛ ndàngi mbete adi-dé rəm ɓá ɛ ɔsi gaji Lubə rəm.

Tɔji rɔ kɪ lapiya kí ra

¹ †Ma Judi ngonnjékullə lə Jeju Kristi rəm, ngonkɔ Jaki rəm, ɓá m'ndàngi mbete kin m'adi-si səi kí Lubə kí Bɔbi-ji ɓa-si rəm, ində-si dan kəm-é-ti rəm, ɓá ngəm-si kɔo Jeju Kristi. ² Kadi Lubə adi koo kəmtondoo, kɪ lapiya, kɪ ndigi liə tò mburuki-mburuki dɔ-si-ti!

Njékilə kuji dɔ Lubə-ti al kɪ kullə ra-dé-je 2Pi 2:1-22; 3:1-3

³ Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, kaji lə-ji kí j'ori-nə dɔ-ti lé low nɔ ya ɓo ndàngi ta kí sɔbi dɔ-é kadi-si ra-m lɔti-lɔti, ngə kí nè kinlé m'oo kí tò dɔ-m-ti kadi m'ndàngi m'adi-si kɔo kadi m'ulə-né dingəm meɛ-si-ti kadi 'rɔi dɔ kadmeɛ-ti kí Lubə adi njékaa njay-je nja kàrè-rə ya sartagangi. ⁴ Kɔɔtalə dow-je madi 'tandi dan-si-ti nɔɔ ə to dow-je kí ta kí gangi kí dɔ-dé-ti kàrè ta-é toki ndàngi low nɔ rəm ngá. Dɛ d'ilə kuji dɔ Lubə-ti lə-ji al, adi ta lə ramaji liə kin ɓá təl to jirə ra kaya lə-dé rəm, ɓá Ngar lə-ji kí kàrè-rə kí to 'Babe Jeju Kristi kin kàrè 'naji 'panə 'gə-é al rəm tɔ.

⁵ To né-je kí 'gəi lay ya ngá, ngə m'ndigi kole meɛ-si dɔ-ti kí ndokɪ 'Babe taa Israyel-je kí 'to gin dow-je liə ilə-dé taá donangi Ejipti-ti ya, ngə go-ti adi njémeɛngə-je d'oy. ⁶ Malayka-je kí 'ngəm kasi gaki lə-dé al, ngə d'inə lo kisi-dé kí sɔbi dɔ-dé lé, 'Babe ilə-dé sil kilə kí sartagangi kiring lo kí ndul-ti kɔo ngəbi-né ndo kí boy kí to ndo gangta. ⁷ Bə ya tɔ, loki dow-je kí Sɔdɔm kɪ Gomar kɪ ɓəbo-je kí tò sə-dé ngosi d'ung-i-nə ko kaya-é-ti kin adi 'ra kaya d'ur-né kɔbi-ti kí dum lé, Lubə un pər kí tò sartagangi ɓá adi-dé-né kɔo kadi dow-je d'oo-né tɔ.

⁸ Lay bə ya kàrè, dowbə-je kí 'tandi dan-si-ti kinlé, tagir-je lə-dé kí meɛ wəy ra adi d'un rɔ-dé 'ra-né né kí tò nɛ rəm, 'nədi tógi kí 'Babe ɔw-né dɔ-dé-ti rəm, ɓá 'pa ta kí maji al dɔ njériɓa-je-ti* rəm tɔ. ⁹ † Misəl kí to kàre dan 'boy-je-ti lə malayka-je kin ya kàrè, loki mbatɪ ta ta Sú-ti ə naji-é-né ta-ti kí sɔbi dɔ nin Moiyiji lé, ɛ pa ta kí maji al dɔ-é-ti gangi-né ta dɔ-é-ti al. Ngə Misəl lé panə: Kadi 'Babe ndàngi-!

¹⁰ Ngə dowbə-je kinlé, né kí 'gə al ya kàrè 'pa ta kí maji al dɔ-ti ə dɛ lé négə lə-dé kí kɔji-dé-ti kí toki négə lə dɛ-je bə kinlé, tò kɔo tuji lə-dé ya pa. ¹¹ Tuji à kusi dɔ-dé-ti! Kɔɔtalə dɛ d'un dɔ nja Yayin; ə ta lə là ya dɛ d'inə-né rɔ-dé yaki 'ndaji-né kullə dɔkində lə Balam rəm, ɓá ko dɔngə lə Kore adi d'oy kɔgi rəm tɔ.

¹² Dɛ ɓá 'to njéjunglu lo nékuso nam lə-si. D'ilə rɔsɔl kɔgi ya d'uso né ublu-ublu ə kəm-dé tò kɪ dɔ rɔ-dé dɛ-ti ya. 'Tanaɔ kí ndi kí ɔw kɪ kədi al ya kàrè ijə damdər ɓá yəl ɔr-é kɔgi kin bə rəm, 'tanaɔ kɪ kagi-je kí d'a kandi nɔykada ya rəm d'andi al kin bə rəm, d'ɔr-dé kɪ njirə-dé burə, d'oy nja joo; ¹³ 'tanaɔ kɪ pungum man babo kí tal bum-bum ə

† 1:1 1:1 Mat 13:55; Mar 6:3 * 1:8 1:8 Njériɓa-je kinlé dow-je madi 'panə to ndil-je, dɛ kí nɔ-je 'panə to Malayka-je ə dɛ kí rangi 'panə to ta kí sɔbi dɔ dow-je kí ri-dé ɓa nɔ tɔ. † 1:9 1:9 Ntd 12:7

ungi əm-é kí tò n̄e ndaa-ti kin bè rəm, 'tan̄a k̄i kərwəi-je kí njékilə mbuu ə Lubə ra lo kí ndul ndi-ndi kí à tò sartagangi ya isi ngəbi-dé-né kin bè.

¹⁴ Enoki kí to gin ka kí njékungi-ti siri go Adam-ti lé kàrè, pa ta kí ta Lubə-ti sobi-né do dowbé-je kinlé panè: «Ooi, 'Babe à ree k̄i kosi malayka-je liə kí d'aa njay kí kor-dé ra budogi dogi lo n̄a ¹⁵ k̄do gangi-né ta do-dé-ti lay rəm, k̄do kadi dow-je lay kí njékilə kuji do Lubə-ti al lé, d'or go kullə ra-dé-je lay kí ɔsi ta Lubə rəm, d'or go ta-je lay kí nga-nga kí 'pa d'ɔsi-né Lubə k̄i ta kin rəm to.»

¹⁶ Dowbé-je kinlé, 'to njéyun ta-je, k̄i njébaa ta-je, k̄i njéra kəmnda né-je. D̄e 'tidə ta-je kí al do-dé do-dé d'ədi-né kəm dow-je k̄do kingə-né né ji-dé-ti.

¹⁷ Ngà səi kí j'ində-si dan kəm-ji-ti lé, né-je kí ndoki njékowkulə-je lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi 'pa ta-é d'adi-si kinlé, adi m̄eɣ-si ole do-ti. ¹⁸ †Ndoki d'idə-si 'panè: «Kaglo-je-ti kí dobəy-ti lé, dow-je d'a to njəsoklo-je ə d'a ra né-je kí ilə kuji do Lubə-ti al kí go gangi-é-ti kí kəmnda-é ra-dé-né.» ¹⁹ Ooi, dowbé-je lé ya ngá ɛn! D̄e 'to njéra dow-je kadi 'gāngi-n̄a, 'to njéra né kí daji ro-dé ndigi, 'to dow-je kí Ndil kí aa njay goto m̄eɣ-dé-ti.

Ta kullə dingəm m̄eɣ-n̄a-ti

²⁰ Ngà səi kí j'ində-si dan kəm-ji-ti kinlé, səi ya k̄i do ro-si 'mbusi nja-n̄a do kadm̄eɣ-ti lə-si kí aa njay kin rəm, 'pai ta k̄i Lubə k̄i takul Ndil kí aa njay rəm, ²¹ ɔi gərərə m̄eɣ ndigi-n̄a-ti lə Lubə 'ngəbi-né koo kəmtondoo lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi k̄do kiskəm kí tò sartagangi.

²² D̄e kí n̄a-je kí 'tadi tii-tii lé, ooi kəmtondoo lə-dé ²³ adi to kaji kí kadi aji-dé ta pər-ti. Ngà d̄e kí dan-ti-je rəmə, ooi kəmtondoo lə-dé k̄i bəl m̄eɣ-si-ti, ə itəi majal-je lə-dé ngərəngi k̄i kubi-je kí ro-dé-ti burə titi né kí kubi-je lə-dé kàrè majal ra adi tò n̄e bè to.

²⁴ Njəkasi ngəm-si kadi kusi ya usi al, kí to njəkadi ɔi dan rənəl-ti lo rifa-ti liə k̄i ta do-si-ti al kinlé, ²⁵ to Lubə ya k̄i kár-é, Njəkaji-ji k̄i takul 'Babe lə-ji Jeju Kristi. Low lə low-je rəm, bone bè kin rəm, bá k̄i do bal-bal rəm kin ya kadi kosgaji, k̄i k̄ɔbe, k̄i rongə, k̄i t̄ogi to kí liə! Am̄en!

Né-je kí 'teḡ kí dɔ-é Ta-je kí dɔ mbete Né-je kí 'teḡ kí dɔ-é

To Jeju Kristi fá teḡ dɔ né-je ('Ndó 1:1), ə ɛ fá mbete kinlé pa ta liə n̄a. Dow-je kí 'ndàngi mbete kin d'adi-dé dɔsɔy lé, 'to njékəwn̄a-je-ti kí gay-gay kí siri kí dɔnangi Aji-ti kí ngon-é kí bone 'ba-é Turki kí 'ndàngi ta-é lo kɔr-é-ti kí 2 kí 3. D'ingə k̄ɔ kɔd kadmeḡ lə-dé, ə né-je kí 'teḡ kí dɔ-é kinlé to kɔd kulə dingəm meḡ-dé-ti, ə toji-dé kí takul Jeju Kristi lé, Lubə à tətɪ rɔ majal rəm, à gangta dɔ Sú-ti, ngə dɛ kí 'to kí liə fá à tor ndi-é dɔ-dé-ti tor kí sartagangi. Njèndàngi mbete kin ya kí dɔ-é kàrè ingə k̄ɔ kaglo-ti kí ɛ ndàngi-né né kí 'Babe teḡ kí dɔ-é adi-é lé. J̄a lé, d'uwə-é d'ilə-é dɔnangi-ti kí 'ba-é Patmosi kí to dɔgore lo kí dan babo-ti kí 'ba-é Ejé kɔd ta lə Jeju Kristi kí ɛ pa maji. ɛ toji rɔ-é panè n'to «J̄a, kí ngonkɔ-si kí njèkadmeḡ rəm, fá madkullə lə-si dan n̄a meḡ-ti» ('Ndó 1:9). À to J̄a kí njèkɔwkulə ya fá ndàngi mbete Poyta kí Maji rəm, mbete-je kí mutə kí ri-é tɔ dɔ-ti rəm. Mbete né-je kí 'bɔyɔ fá 'teḡ kí dɔ-é lé, titi n̄a kí mbete-je kí dan-ti-je kí meḡ Kunmindi-ti kí Low, ə kí n̄a lé to mbete lə Daniyel, to mbete-je kí teḡ kí dɔ kɔjra-je kí kullə ra-je lə Lubə kí takul né kí ra dow toki n̄i bə, kí né-je kí mbete koo al rəm, dow oo nja kàrè al rəm. Né-é-je kinlé kɔr meḡ-é kí tɔgrɔ-ti kí aa yóréré goto ya kàrè, maji-é lé to koo kí dow oo kí Lubə ra go kunmindi-je liə lay ya. Lo kɔr sɔy mbete kinlé, j'oo tətɪ rɔ lə Jeju Kristi dɔ né-je-ti kí 'pa ta-é meḡ mbete tum gin né-je-ti loki dow al-né dɔ ta lə Lubə fá majal andi-né dɔnangi-ti. J'a pa titi J̄a bə, panè: «Amèn! I 'Ree, 'Babe Jeju!» ('Ndó 22:20)

Kulə gin ta

¹ Né-je kí sɔbi dɔ Jeju Kristi kí to né-je kí tɔ lo bɔyɔ-é-ti fá Lubə teḡ kí dɔ-é, adi to né-je kí tɔ kadi à ra né ngəsnè fá Lubə in̄ə ji Jeju-ti kadi toji ngannjékullə-je liə. Bəba Jeju ulə malayka liə rɔ ngonnjékullə-ti liə J̄a kadi adi kəm-é ijə dɔ-ti. ² Titi kí J̄a oo-né né-je kí kəm-é lé, ɛ ilə mbɛ ta lə Lubə rəm, ta lə Jeju Kristi rəm. Né-je lay kí ɛ oo lé, ɛ pa ta-é adi dow-je.

³ Ta-je kí ta Lubə-ti kí 'ndàngi meḡ mbete-ti kinlé, njèndó-é kadi dow-je lé to njènékumə, fá njékoo ə təl rɔ-dé go-ti kàrè 'to njènékumə-je tɔ. Kdotalə, kaglo kí né-é-je kin à ra-né lé n̄ay ndɛ bə.

Lapiya kí ra kí kɔsgaji

⁴⁻⁵ †M̄a J̄a m'ndàngi mbete kin m'adi njékəwn̄a-je kí gin siri kí dɔnangi Aji-ti. Kadi njèkisi kete low, kí to njèkisi ngəsnè, kí à ree rəm, kadi ndil-je liə kí siri kí d'ə n̄ɔ kalikɔbɛ-ti liə rəm, kadi Jeju Kristi kí to njékə dɔ ndi-é-ti d'adi ramaji, kí lapiya lə-dé n̄ay sə-si. Jeju Kristi lé, to dow kí dɔsɔy kí tɔsi ndəl ində lo teḡ tagangi, to kí 'boy dɔ ngar-je-ti kí dɔnangi-ti nè.

ɛ kí to njèndigi-ji, njèkɔr-ji kɔgi meḡ majal-je-ti lə-ji kí takul məsi-é ⁶ †fá təl-ji dow-je kí gin ngar-ti rəm, təl-ji njégugnə-je kí njéra kullə lə Bəbi-é Lubə rəm lé, kadi kɔsgaji, kí tɔgi to 'liə kí dɔ bal-bal! Amèn! ⁷ †Ooi, ɛ isi ree dan kilndi-ti. Dow-je lay ya d'a koo-é kí kəm-dé, fá dɛ kí d'osi-é kí ningə lé ya kàrè d'a koo-é kí kəm-dé rəm tɔ. Ree liə à təl gin ndingə rɔ lə gin dow-je lay kí dɔnangi-ti nè. Oiyo, Amèn! ⁸ †"Babe Lubə kí njètɔgi-je lay, kí njèkisi kete low, kí to njèkisi ngəsnè, kí à ree lé panè: «M̄a fá m'to Alpa kí Omega.»*

Né kí ra J̄a kí n̄i bə

⁹ M̄a J̄a kí m'to ngonkɔ-si kí takul Jeju, adi m'ingə k̄ɔ sə-si nati rəm, m'to dow kí kɔbɛ-ti liə nati sə-si rəm, m'uwə rɔ-m ngə nati sə-si lé fá, ndɔki d'uwə-m d'ilə-m dɔnangi-ti kí 'ba-é Patmosi kí to dɔgore lo kí dan ba-ti, kɔd ta lə Lubə kí m'pa rəm, kɔd ta kí tɔgrɔ-ti kí sɔbi dɔ Jeju kí m'pa lé rəm tɔ. ¹⁰ Meḡ ndɔ-ti lə "Babe lé, Ndil kí aa njay ree dɔ-m-ti ə m'oo ndi dow ba go-m-ti boy titi ká təbi mbanga bə ¹¹ panè: Né kí 'isi' oo kinlé, 'ndàngi mbete-ti ə 'ulə-né adi njékəwn̄a-je kí gin siri, adi to dɛ kí bebo Epeji-ti, kí bebo Smir, kí bebo Pərgam, kí bebo Tiyatir, kí bebo Sardesi, kí bebo Piladelpi, kí bebo Laodise.

¹² Go-ti, m'təl kəm-m kɔd kadi m'oo dow kí pa sə-m ta lé. Bəba loki m'təl kəm rəm, m'oo kagi n̄a lampi siri kí to kagi-je kí lɔr fá 'ra-né ¹³ ə dow madi tan̄a kí Ngon lə dow ɔ mbunə kagi n̄a lampi-je-ti lé. ɛ ulə kubi kí boy yul rɔ-é-ti, fá dɔɔ bədi-é kí ndaa dɔɔ bədi kí 'ra kí lɔr tɔ. ¹⁴ Dɔ-é, puti nda titi kubi kí nda bə rəm, titi kɔsi bə rəm tɔ.

† **1:4-5** 1:4-5 Ntd 4:5 † **1:6** 1:6 Ntd 5:10 † **1:7** 1:7 a Mat 24:30; Mar 13:26; Luk 21:27; 1Te 4:17; b J̄a 19:34,37; d Mat 24:30 † **1:8** 1:8 Ntd 22:13 * **1:8** 1:8 Alpa lé kɔr meḡ-é to tum gin né ə Omega kɔr meḡ-é to tɔl ta né ('Ndó Ntd 1:17).

Kəm-é ǰ njoy-njoy titi ndǰ pər kí teę bilim-bilim kin bè. ¹⁵ Nja-é ndǰy mbyu tanǰ kú ngowla kí dow ulǎ dan yalpər-ti bè, fá ndi-é fá titi-nǰ ká man babo-je bè rəm to. ¹⁶ E uwə kərwəi-je siri jikol-é-ti, fá kiyəro kí d'ol ta kati-é joo lay ndəti-ndəti teę ta-é-ti, fá takəm-é ndǰgi tanǰ kú kadi kí teę kəm-é rəsi-rəsi osi kin bè rəm to.

¹⁷ †Loki m'oo-é rəmə, m'usi nangi nja-é-ti titi dow kí oy bè. Beba un jikol-é ində do-m-ti ə panə: 'Bəl all! Mǰ ya m'to nǰetum gin né rəm, m'to nǰətɔl ta né rəm, ¹⁸ mǰ m'isi kəm. Ndǰki m'oy, ngǎ kí nè kinlé m'isi kəm kú do bal-bal. M'ow kú tǰgi do koy-ti rəm, fá do lo kí koó-ti rəm to. ¹⁹ Beba né-je kí i 'oo ngǎ, kú né kí isi ra né kí ngəsné-ti, kú né kí à ra-né go-ti gǰgi lé, 'ndàngi mbete-ti. ²⁰ Ngǎ kərwəi-je kí siri kí 'oo jikol-m-ti, kú kagnaǰ lampi-je siri kí to kagi-je kí lər fá 'ra-né lé, ta kí do-dé-ti kí tò lo bǰyó-é-ti lé, kər mǰe-é ǰn: Kərwəi-je kí siri lé, to malayka-je lə njékəwnǰ-je kí gin siri lé, ə kagnaǰ lampi-je kí siri kí to kagi-je kí lər fá 'ra-né lé, to njékəwnǰ-je kí gin siri lé to.

2

Njékəwnǰ-je kí bebo Epeji-ti Knj 20:28-31

¹ «Ndàngi mbete adi malayka* lə njékəwnǰ-je kí bebo Epeji-ti 'panə: 'Oo, njəkuwə kərwəi-je siri jikol-é-ti, kí to nǰənjijə dan kagnaǰ lampi-je-ti siri kí to kagi-je kí lər fá 'ra-né lé panə: ² M'gə kullə ra-i-je, m'gə kǰo-je lə-i, fá m'gə kuwə rǰ ngǎ lə-i rəm to. M'gə kí i 'a kisi do-ti kú njémęndul-je al. Beba njəba rǰ-dé njékəwkulə-je lé, i 'nǰ-dé 'oo, adi 'gǰ-dé kí 'to njékəwdta-je bi 'to njékəwkulə-je al. ³ I 'uwə rǰ-i ngǎ rəm, 'ingə kǰ kǰo ta lə-m rəm, fá kǰo ra-i go-m-ti al rəm to. ⁴ Ngǎ né kí m'ow-né sə-i kú ta ǰn: Ndigi kí dosǰy kí ndǰki i 'ndigi-m lé fá, i 'tusi inǰ. ⁵ ǰn ə adi mǰe-i ole do lo kí i-ti usi, inǰ panjiyə-i kí majal kǰgi ə 'təl un kullə ra-i-je kí dosǰy ndǰki lé gǰgi. Kinə inǰ panjiyə-i-je kí majal kǰgi al rəmə, m'a kǰw rǰ-i-ti ə m'a kun kagnaǰ lampi lə-i lo kǰ-é-ti kǰgi. ⁶ Bə ya kǰrè, né kí i 'ra adi maji ǰn: I 'mbati kullə ra dow-je lə Nikola titi kí mǰ m'mbati-né kin bè to.»

⁷ †Dow kí mbi-é tò rəmə, kadi oo-né ta kí Ndil kí aa njay idə njékəwnǰ-je kí gay-gay. Ndil kí aa njay idə-dé panə: Dow kí tǰti rǰ lé m'a kadi-é uso kandi kǰgi kiskəm kí ǰ bə kisi maji-ti lə Lubə.

Njékəwnǰ-je kí bebo Ismir-ti

⁸ †Ndàngi mbete 'adi malayka lə njékəwnǰ-je kí bebo Ismir-ti ə 'panə: 'Oo, ǰ kí to kí dosǰy rəm, to sǰy dow-je rəm, kí ndǰki oy fá tǰsi ndəl ində lo teę lé panə: ⁹ M'gə kǰ kú ndoo lə-i ya, ngǎ 'to nǰnėkingə. Ta-je kí maji al maji al kí dow-je kí 'to jipi-je al ya 'ba rǰ-dé jipi-je d'isi 'pa do-i-ti kin kǰrè m'gə rəm. Dǰ 'to kəykwəwnǰ lə Satǰ. ¹⁰ 'Bəl kǰ kí 'a kingə kin al; Sú à kungi dow-je kí dan-ti-je kí dan-si-ti dangay-ti kǰo nǰ-si-né, ə a kingəi kǰ ndo dǰgi. 'A do ndi-i-ti njǰngi sar ya kadi 'oy-né rəmə, m'a kadi-i jǰgi tǰtrǰ kí sobi kiskəm. ¹¹ †Dow kí mbi-é tò rəmə, kadi oo-né ta kí Ndil kí aa njay idə njékəwnǰ-je kí gay-gay kin. Ndil kí aa njay idə-dé panə: Dow kí tǰti rǰ lé, koy kí nja joo à tǰl-é al ngǎ.

Njékəwnǰ-je kí bebo Pergam-ti

¹² 'Ndàngi mbete adi malayka lə njékəwnǰ-je kí bebo Pergam-ti ə 'panə: 'Oo, njəkow kú kiyəro kí d'ol ta kati-é joo lay ndəti-ndəti panə: ¹³ M'gə lo kisi-i. Lo kisi-i kinlé fá kalikǰbə lə Satǰ tò-ti. Bə ya kǰrè i 'nam sə-m, fá Antipasí kí to dow kí tǰgrǰ-ti kí to njəpata lə-m kadi dow-je kí 'tǰl-é bə lə-i kí to lo kisi Satǰ kin kǰrè, ndo-é-ti kinlé i 'naji ta do kadmǰe-ti lə-i kí adi-m lé al rəm. ¹⁴ Ngǎ né-je kí m'ow-né sə-i kú ta ǰn: I adi dow-je kí njéndigi néndó lə Balam d'isi rǰ-i-ti; Balam lé ndǰki ndó Balaki kadi ədi Israyel-je kadi d'uso dǰ-je kí 'pǰle-né magi-je rəm, fá ədi-dé kadi 'ra kaya rəm to. ¹⁵ Bay fá, i adi njéndigi néndó lə dow-je lə Nikola lé d'isi rǰ-i-ti to. ¹⁶ Beba 'inǰ panjiyə-i-je kí majal kin kǰgi al rəmə, ngəsné ya m'a kǰw rǰ-i-ti nǰǰ ə m'a rǰ sə-dé kú kiyəro kí ta-m-ti.

¹⁷ †Dow kí mbi-é tò rəmə, kadi oo-né ta kí Ndil kí aa njay idə njékəwnǰ-je kí gay-gay kin. Ndil kí aa njay idə-dé panə: Dow kí tǰti rǰ lé, m'a kadi-é nékuso kí 'ba-é maan kí to né kí tò lo bǰyó-é-ti, fá m'a kadi-é ər kí nda ə ər-é kinlé d'a ndàngi ri kí sigi titi; to ri kí 'ba-é ya kú kǰr-é à gǰ bi dow kí rangi à gǰ al.

Njékəwnǰ-je kí bebo Tiyatir-ti

¹⁸ 'Ndàngi mbete 'adi malayka lə njékəwnǰ-je kí bebo Tiyatir-ti ə 'panə: 'Oo, ta kí Ngon lə Lubə kí kəm-é ǰ njoy-njoy titi ndǰ pər kí teę bilim-bilim ə nja-é ndǰy mbyu

† 1:17 1:17 Ntd 2:8; 22:13 * 2:1 2:1 Ta-je kinlé sobi do njékəwnǰ-je kí gin siri. Ə Malayka-je lé à to njékəwnǰ njékəwnǰ-je. † 2:7 2:7 Ntd 22:2 † 2:8 2:8 Ntd 1:17; 22:13 † 2:11 2:11 Ntd 20:14; 21:8 † 2:17 2:17 Jǰ 6:48-50

taną kà ngowla kí dow ulə dan yalpər-ti bə pa ɔn: ¹⁹ M'gə kullə ra-i-je, m'gə ndigi kí 'ndigi-m, m'gə kadmęę lə-i, m'gə né kí 'isi 'ra adim, m'gə kuwə rə ngə lə-i, bə m'gə kí kullə-je kí 'ra gogí nē ną itə ę kí kete. ²⁰ Ngə né kí m'ow-né sə-i kà ta ɔn: Jejabəl kí to dené kà njəba rɔ-é njəpata kí ta Lubə-ti lé, i inə-é adi ndó-né ngannjékullə-je lə-m ur-dé-né wale adi 'ra kaya, bə adi d'uso dą-je kí 'pole-né magi-je rəm tɔ. ²¹ M'inə kaglo m'adi-é kadi inə-né panjiyə-é-je kí maji al kogi, ngə panjiyə-é kí maji al kí to kaya kí ra lé, ę ndigi kiņə kogi al. ²² Yən! Kinə njera siə kaya-je d'inə panjiyə-dé-je kí maji al kí ɔw nati kí néndó liə kin kogi al lé, m'a kungi-dé dɔ tirə-ti dan kɔ-ti kí ną nati siə. ²³ M'a tol ngan-je liə kogi. Rəmə njəkəwną-je kí gay-gay lay d'a gə kí mą lé m'to njətən tagir-je, kà né-je kí bɔɔɔ rɔ-é męę dow-je-ti, adi m'a kugə ną-ną kí go kullə ra-é-je-ti. ²⁴ Ngə səi ndəgi njəkəwną-je lay kí bebo Tiyatir-ti kí 'ndigi néndó kí maji al kin al rəm, 'gəi né kí dę 'ba-é ta lə Satą kí tɔ lo bɔɔɔ-é-ti kin al rəm lé, m'idə-si m'panə: Mą m'ində nékotí kí ɔy kí rangi dɔ-si-ti al ngə. ²⁵ Ngə né kí tɔ ji-si-ti kinlé, uwəi njarara ya sar kadi m'ree-né. ²⁶ Dow kí tətí rɔ, kí ra kullə lə-m ya sar tol-né ta-é lé, m'a kadi-é ɔw kà tɔgi dɔ gin dow-je-ti kí gay-gay. ²⁷ Bəba ę à kɔr nɔ-dé kà ngowla ji-é-ti, kɔ tətí-dé-né dɛki-dɛki titi kí dow tɔɔ-né bąy kí ra kà nji kin bə. Mą ya kərə Bəbi-m adi-m tɔgi kinlé bə tɔ. ²⁸ Dow kí tətɔ lé, m'a kadi-é ngərongi kí njəndogi ta lo kaa-ti. ²⁹ Dow kí mbi-é tɔ rəmə, kadi oo-né ta kí Ndil kí aa njay idə njəkəwną-je kí gay-gay kin.

3

Njəkəwną-je kí bebo Sardəsi-ti

¹ 'Ndangi mbete adi malayka* lə njəkəwną-je kí bebo Sardəsi-ti ə 'panə: 'Oo, njəkəw kà kərwej-je siri, kà ndil-je lə Lubə kí siri lé panə: M'gə kullə ra-i-je: Ri-i bə titi dow kí isi kəm bə ya, ngə i oyi mburuki.

² 'Isi kəm dɔ rɔ-i-ti ə 'mbusi nja ndəgi-é-je kí d'ow kɔy mburuki kin tɔ, kɔ dɔ m'oo kí kullə ra-i maji ɔr njuti nɔ Lubə-ti lə-m al. ³ †Kəm rəbi kí i oo-né ta lə Lubə, kà kəm rəbi kí i taa-né lé, 'adi męę-i ole dɔ-ti. 'Təl rɔ-i go-ti ə inə panjiyə-i-je kí majal lé kogi. Kinə 'isi kəm dɔ rɔ-i-ti al lé, m'a kow rɔ-i-ti titi-ną kà njəbogi bə adi 'a gə dɔ kadi kí m'a kow kubə-i-né nangi busi lé al. ⁴ Bə ya kərə, i ɔw kà dow-je madi męę bebo Sardəsi-ti nɔɔ kí 'to dow-je kí kullə ra-dé tɔ nę takəm Lubə-ti al; dę d'a njiyə sə-m kà kubi-je kí nda mbəy-mbəy rɔ-dé-ti kɔ dę 'to dow-je kí d'asi gaki.

⁵ †Bəba dow kí tətí rɔ lé, à kulə kubi kí nda mbəy-mbəy rɔ-é-ti, m'a bujuru ri-é kogi męę mbete kiskəm-ti al, m'a pa ta liə rəsi nɔ Bəbi-m-ti, kà nɔ malayka-je-ti liə panə: Ǝ tɔ dow lə-m ya.

⁶ Dow kí mbi-é tɔ rəmə kadi oo-né ta kí Ndil kí aa njay idə njəkəwną-je kí gay-gay kin.

Njəkəwną-je kí bebo Piladelpi-ti

⁷ 'Ndangi mbete adi malayka lə njəkəwną-je kí męę bebo Piladelpi-ti 'panə:

'Oo, ta kí njəkəa njay,
njera né kí tɔgrɔ-ti,
njəkəw kà lakere lə Dabidi,
ę kí tęę tarəbi ə dow kí rangi
à kasi kuti al, uti tarəbi ə
dow kí rangi à kasi tęę al lé panə:

⁸ M'gə kullə ra-i-je. I 'to njətɔgi kí ngay al ya, i 'təl rɔ-i go ta-ti lə-m, kadi 'naji 'pane 'gə-m al kin kərə i 'naji al rəm tɔ. Bəba m'tęę tarəbi m'adi tɔ tagra nɔ-i-ti ə dow kí à kasi kuti ya goto. ⁹ 'Oo, kuti dow-je kí 'to njəkəwną-je lə Satą, 'to jipi-je al ya 'ba rɔ-dé jipi-je adi 'to njəkəɔda-je kinlé, m'ungi-dé ji-i-ti. 'Oo, m'a kadi 'ree 'səbi takəm-dé nangi nɔ-i-ti rəmə d'a gə kí 'ndigi-i. ¹⁰ Ta lə-m kí sobi dɔ kuwə rə ngə lé, i 'to njətəl rɔ-i go-ti, adi mą kərə, kaglo kí nəną à ree dɔ dow-je-ti kí donangi-ti nē lay lé, m'a ngəm-i. ¹¹ M'isi m'ow nɔɔ ngəsnə. 'Uwə né kí ji-i-ti lé ngə kɔ dɔ kadi dow madi taa nékugə doji-i kí tɔ jogi lə njətəɔ rɔ lé al.

¹² †Dow kí njətəɔ rɔ lé, m'a kadi-é tɔ kagi ngow dan kəy lə Lubə lə-m ə ę à tęę męę-é-ti kogi ndą al. M'a ndangi ri Lubə lə-m rɔ-é-ti rəm, bebo lə Lubə lə-m kí tɔ bebo Jorijaləm kí sigi kí j dɔrą-ti rɔ Lubə-ti lə-m lé, m'a ndangi ri-é rɔ-é-ti rəm, bə ri-m kí sigi lé kərə, m'a ndangi rɔ-é-ti rəm tɔ.

¹³ Dow kí mbi-é tɔ rəmə, kadi oo-né ta kí Ndil kí aa njay idə njəkəwną-je kí gay-gay kin!

* 3:1 3:1 Ta-je kinlé sobi dɔ njəkəwną-je kí gin siri. Ə Malayka-je lé à tɔ njəkərnɔ njəkəwną-je. † 3:3 3:3 Mat 24:43,44; Luk 12:39,40; Ntd 16:15 † 3:5 3:5 a Ntd 20:12; b Mat 10:32; Luk 12:8 † 3:12 3:12 Ntd 21:2

Njékəwnə-je kí bebo Laodise-ti

¹⁴ 'Ndàngi mbete adi malayka lə njékəwnə-je kí meę bebo Laodise-ti 'panè: 'Oo, ę kí ri-é lə Amęn, njékoo né ə pa ta dɔ-ti mindi-é joo al kí njera né kí tɔgrɔ-ti, kí to njékındə né-je nati kú Lubə lé panè: ¹⁵ M'gə kullə ra-i-je. I 'sol al rəm, b́á i 'tungə al rəm. Kinə 'a sol rəmə 'sol, kinə 'a tungə rəmə 'tungə! ¹⁶ Bè al rəmə, m'a tɔmɔ-i kɔgi, kđo i lé 'la laa b́i 'sol al rəm, 'tungə al rəm. ¹⁷ Kđo ta kí i ya 'pa panè:

m'to njénékingə, m'ra né
m'ingə-né né n̄a adi m'ɔw
ndoo né madi al rəm,
adi i 'gə kí kəm-i tò ndoo al rəm,
'gə kí 'to dangi-ti al rəm,
'gə kí 'to njéndoo al rəm,
'gə kí 'to njékəmto al rəm,
'gə kí ɔw kuti-i dum al rəm;

gin-é kin b́a,
¹⁸ m'ɔji-i-né ta kadi 'ree rɔ-m-ti
'ndogi lɔr kí 'leę pərəə maji kin,
kđo kadi 'təl-né njénékingə rəm,
kadi 'ndogi kubi-je kí ndaa ulə rɔ-i-ti
kadi kuti dum lə-i lé rɔsol-é goto rəm,
kadi 'ndogi kumə kilə kəm-ti,
kđo kadi ilə kəm-i-ti kadi oo lo maji.

¹⁹ 'M̄a lé, dow-je lay kí m'ndigi-dé lé, m'ndangi-dé rəm, b́a m'ində-dé m'ɔji-dé rəm tɔ. Beba adi rɔ-i tungə ə in̄ə panjiyə-i-je kí majal kɔgi! ²⁰ 'Oo, m'a takəy-ti ə m̄a m'ində takəy, kinə dow oo ndi-m, ə teę takəy adi-m lé, m'a kandi go-é-ti, m'a kuso siə né rəm, ę ə kuso sə-m né rəm tɔ.

²¹ Dow kí tət̄i rɔ lé, m'a kadi-é isi sə-m nati dɔ kalikɔbe-ti lə-m, titi kú m̄a m'təti-né rɔ b́a m'isi-né kú Bɔbi-m nati dɔ kalikɔbe-ti liə kin b̀e tɔ.

²² Dow kí mbi-é tò kadi oo-né ta rəmə kadi oo ta kí Ndil kí aa njay idə njékəwnə-je kí gay-gay kin!

4*Kalikɔbe lə Lubə, kí njékisi dɔrɔ-ti*

¹ Go né-je-ti kinlé, m'oo lo rəmə, m'oo tarəbi teę meę dɔrɔ-ti. Dow kí dɔsɔy kí m'oo ndi-é pa sə-m ta lé, ndi-é b́a titi-n̄a kí ká təbi mbanga b̀e. Ę idə-m panè: 'Al kí taá n̄e b̀e ə m'a kadi-i oo né-je kí ə ree go-ti.

² Beba tajinati n̄e ya Ndil kí aa njay ree dɔ-m-ti. Rəmə m'oo kalikɔbe meę dɔrɔ-ti ə dow káre b̀e isi dɔ-ti. ³ Dow kí isi dɔ-ti lé, rɔ-é ndɔy titi-n̄a kí ər kí 'b́a-é jaspə rəm, titi-n̄a kí ər kí 'b́a-é sarduwan rəm, b́a gangmal ndɔy m̄buɔ titi-n̄a kí ər kí b́a-é Emerodi b̀e gəə dɔ kalikɔbe lé rəm tɔ.

⁴ Kalikɔbe kinlé, kalikɔbe-je kí rangi asi kɔrjoo gidi-é sɔ gəə dɔ-é ə 'ngatɔgi-je kɔrjoo gidi-é sɔ d'isi dɔ kalikɔbe-je-ti kinlé kú kubi-je kí nda-nda rɔ-dé-ti, b́a jɔgi ngar-je kí 'ra kú lɔr tò dɔ-dé-ti tɔ. ⁵ 'Kalikɔbe kinlé, ndi təl-ti rəm, ndi dow-je b́a-ti rəm, b́a ndi ndangi-ti rəm tɔ. Lampi-je siri ð̄ n̄a n̄ɔ kalikɔbe-ti lé. Lampi-é-je kinlé to ndil-je lə Lubə kí siri. ⁶ Né madi tò n̄ɔ kalikɔbe-ti kinlé n̄ɔ titi-n̄a kí babo kí ndɔy titi kosi b̀e, b́a aa yérəré titi-n̄a kí ər kí 'b́a-é Kristal kin b̀e rəm tɔ.

Njékiskəm-je kí sɔ d'isi dan̄a 'gəə dɔ kalikɔbe kinlé ə kəm-dé rusi rɔ-dé lay.

⁷ Njékiskəm-je kí sɔ lé, ę kí dɔsɔy tan̄a kú bɔl b̀e, njékungi-ti joo tan̄a kí ngon mangi b̀e, njékungi-ti mutə rəmə takəm-é tan̄a kú takəm dow ə njékungi-ti sɔ lé tan̄a kí yəl soro kí i kú bagi-é taá kin b̀e. ⁸ Njékiskəm-je kí sɔ lé, n̄a-n̄a ya bagi-é ra meke-meke ə kəm-dé rusi rɔ-dé lay. Ndɔɔ-je kí kada-je adi dɔkād̄i lay ya 'panè: Njékaa njay, Njékaa njay, Njékaa njay kí to 'Babe Lubə kí Njétɔgi-je lay kí to Njékisi kete low rəm, Njékisi bɔne rəm, b́a kí a ree rəm tɔ.

⁹ Njékisi dɔ kalikɔbe-ti kí to njékisi kú dɔ bal-bal lé, loki njékiskəm-je kí sɔ lé, d'a kosi gaji-é, d'a kulə rifa dɔ-é-ti, d'a ra-é oiyo rəmə, ¹⁰ 'ngatɔgi-je kí kɔrjoo gidi-é sɔ d'a tɔɔ burmba nangi n̄ɔ njékisi dɔ kalikɔbe-ti lé, d'a kosi dɔ-dé nangi n̄ɔ njékisi kú dɔ bal-bal-ti lé ə d'a kungi jɔgi ngar-je lə-dé nangi n̄ɔ kalikɔbe-ti lé ə d'a pa panè: ¹¹ I asi gaki, 'Babe Lubə lə-ji, kadi kɔsgaji kú rifa, kú tɔgi to 'lə-i, kđotalə né-je lay ya to i b́a 'ra-dé ə to meę ndigi lə-i kadi né-je kinlé tò, beba i 'ra-dé-né.

5

Ta kí sɔbì dɔ ngonbati kí taa mbete kí 'tɔsi kí pɔ lo siri

¹ Go-ti, m'oo njèkisi dɔ kalikɔbe-ti lé uwə mbete jikol-é-ti. Mbete lé, 'ndàngi ta gidi-ti rəm, meḡ-é-ti rəm, bá 'tɔsi pɔ-ti lo siri 'tiṅə-né ta-é. ² Bá m'oo malayka kí tɔgi-é n̄a pa ta kí ndi-é kí boy-boy panè: N̄á bá asi gaki kadi kəsi pɔ-je kí 'tiṅə-né ta mbete kinlé ə teḡ meḡ-é wa?

³ Ngá dow kí dɔrɔ-ti, əse dɔnangi-ti nè əse gin nangi-ti kí asi kadi teḡ mbete kin ə oo né kí meḡ-é-ti ya goto. ⁴ Beba ma m'noḡ n̄a, kɔdɔ dow kí asi gaki kadi teḡ mbete lé ə oo né kí meḡ-é-ti ya goto. ⁵ Rəmə dow káre kí dan 'ngatɔgi-je-ti idə-m panè: «'Nɔ all!» 'Oo, bɔl kí gin koji-ti lə Juda, ɛ kí to kí gin koji-ti lə ngar Dabidi tətì rɔ kɔdɔ kadi kəsi pɔ kí 'tɔsi mbete-ti lo siri 'tiṅə-né ta-é lé ə teḡ meḡ-é to.

⁶ Rəmə m'oo ngonbati kí tanɔ ngonbati kí 'tol-é bè, ɔ kí nja-é taá danɔ bapì mbunɔ kalikɔbe-ti, kí njékiskəm-je kí so, kí mbunɔ 'ngatɔgi-je-ti. Ngonbati lé, gajì-é ra siri, bá kəm-é ra siri to. Kəm-é-je kí siri lé to ndil-je lə Lubə kí siri kí Lubə ulə-dé lo lay kí dɔnangi-ti nè. ⁷ Ngonbati lé ɔti ree taa mbete kí jikol njèkisi dɔ kalikɔbe-ti lé. ⁸ Loki ngonbati taa mbete lé rəmə, njékiskəm-je kí so rəm, 'ngatɔgi-je kí kɔrjoo gidi-é so lé 'səbì takəm-dé nangi n̄ɔ-é-ti. N̄a-n̄a ya uwə kunduməngrə-je kí kɔbì lɔr-je jì-é-ti jì-é-ti. Kɔbì lɔr-je kinlé, ubi kí ɔti majì rusi meḡ-é n̄jì-n̄jì. Ubi kí ɔti majì kinlé, to ta-je kí njékaa njay-je d'isi 'pa kí Lubə. ⁹ Njékiskəm-je kí so, kí 'ngatɔgi-je lé d'usi pa kí sigi panè: I asi gaki kadi 'taa mbete lé 'kəsi pɔ kí 'tiṅə-né ta-é lé ə 'teḡ meḡ-é, kɔdɔ ta lé gin koji-je lay kí dɔnangi-ti nè, kí gin dow-je lay kí ndɔ ta lə-dé tɔ gay-gay, i bá dow-je 'tol-i adi məsi-i gangi dɔ-dé adi Lubə. ¹⁰ 'Dɛ lé, i 'təl-dé adi 'to gin ngar rəm, 'to njégugné-je kí njérakullə lə Lubə rəm, adi d'a kɔbè dɔ dow-je-ti kí dɔnangi-ti nè.

¹¹ Loki m'gɔ lo rəmə, m'oo ndi kosi malayka-je kí kɔr-dé to budogi-dogi nja n̄a-n̄a 'gəə dɔ kalikɔbe, kí dɔ njékiskəm-je, kí dɔ 'ngatɔgi-je lé. ¹² Dɛ 'pa ta kí ndi-dé kí boy-boy 'panè: Ngonbati kí ndɔki 'tol-é lé, ɛ asi gaki kadi tɔgi, kí nékingə, kí gosi, kí rongɔ, kí kɔsgaji, kí rifa, kí tɔy, lay to 'liə.

¹³ Rəmə m'oo ndi né-je lay kí Lubə ra-dé dɔrɔ-ti, kí dɔnangi-ti, kí gin nangi-ti, kí dan babo-ti, kí né-je lay ya 'panè: Tɔy, kí kɔsgaji, kí rifa, kí tɔgi, to 'lə njékisi dɔ kalikɔbe-ti rəm, to 'lə Ngonbati ya kí dɔ bal-bal.

¹⁴ Rəmə njékiskəm-je kí so lé 'panè: Amən! Ə 'ngatɔgi-je lé, 'tɔsi məkəji-dé nangi bá d'ɔsi dɔ-dé nangi n̄ɔ njékisi dɔ kalikɔbe-ti dɛ kí ngonbati.

6

Ngonbati kəsi né kí məkɛ kí dɔsɔy kí 'tiṅə-né ta mbete

¹ Loki m'oo lo rəmə, pɔ kí 'tɔsi mbete-ti lo siri 'tiṅə-né ta-é lé, Ngonbati kəsi kí káre dan-ti ə m'oo ndi kí káre dan njékiskəm-je kí so pa ta adi ndi-é ba titi ndàngi ndi bè panè: 'Ree! ² Beba m'oo lo rəmə, m'oo sində kí nda ə njékál-é uwə mandangi jì-é-ti, d'adi-é jɔgi ngar, ɛ ɔw kí njètətrɔ kɔdɔ tətì rɔ.

³ Loki Ngonbati kəsi pɔ kí njékungì-ti joo kí 'tiṅə-né ta mbete lé rəmə, m'oo ndi njékisi kəm kí njékungì-ti joo panè: 'Ree. ⁴ Rəmə sində kí rangi kí kər titi-n̄a kí pər bè teḡ ə njékál-é ingə tɔgi kadi un-né lapiya kɔgi dɔnangi-ti, kɔdɔ kadi dow-je 'tijə mindi-n̄a; ə d'adi-é kiyəro kí ngal.

⁵ Loki Ngonbati kəsi pɔ kí njékungì-ti mutə kí 'tiṅə-né ta mbete lé rəmə, m'oo ndi njékisi kəm kí njékungì-ti mutə panè: 'Ree! Beba m'oo lo rəmə, m'oo sində kí ndul. Njékál-é uwə né mbɔji kɔy-né jì-é-ti. ⁶ Go-ti, m'oo ká né ba dan njékiskəm-je-ti kí so lé titi kí ndi dow bè panè: Gemə kɔrɔ káre lé, là-é asi kəm là kullə kí ndo káre, ə tɔy kɔrɔ káre lé, là-é asi kəm là kullə kí ndo káre, ngá ubi-je kí man nduu rəmə, ɔdì rɔ al.

⁷ Loki Ngonbati kəsi pɔ kí njékungì-ti so kí 'tiṅə-né ta mbete lé rəmə, m'oo ndi njékisi kəm kí njékungì-ti so panè: 'Ree! ⁸ Beba m'oo lo rəmə, m'oo sində məsi ə njékál-é rì-é lə kɔy ə lo kí koo bá to njédan-é. 'Gangi dow-je kí dɔnangi-ti lo so ə d'adi-dé dəbi-é káre kadi d'ow kí tɔgi dɔ-ti, kɔdɔ kadi 'tol dow-je kí kiyəro rəm, kí bɔ rəm, kí yokosi rəm, bá kadi d'adi dɔ-je kí wale kí dɔnangi-ti nè 'tɔ-dé 'tol-dé rəm to.

⁹ Loki Ngonbati kəsi pɔ kí njékungì-ti m̄i kí 'tiṅə-né ta mbete lé rəmə, dow-je kí 'tijə mindi-dé kɔdɔ ta lə Lubə rəm, kɔdɔ ta liə kí 'pa d'adi dow-je rəm lé, m'oo-dé gin logugi né-ti. ¹⁰ Dɛ 'tur kɔol kí ndi-dé kí boy-boy 'panè: Ngar kí njékaa njay, kí njéra né kí tɔgro-ti, i 'isi kɔsi bè lé, kadi ban bá 'a gangta kí njururu ə 'a dalba məsi-ji dɔ dow-je-ti kí dɔnangi-ti nè wa? ¹¹ Beba d'adi n̄a-n̄a ya kubi kí ngal kí nda-nda ə d'idə-dé 'panè kadi d'ilə meḡ-dé dɔ madi-é-ti kaglo sɛ bəy, kɔdɔ kadi madkullə-je lə-dé kí ngankɔ-dé-je kí d'a tol-dé titi-n̄a sə-dé bè lé kɔr-dé asi bəy bane.

¹² †Loki m'oo lo rəmə, m'oo kí Ngonbati kəsi pɔ kí njèkungi-ti məkə kí 'tiņə-né ta mbete lé rəmə, dɔnangi yəki fuki-fuki rəm, kàdì təl ndul ndj-ndj rəm, kubru nay lay ya titi-nə kú məsi bè rəm, ¹³ bá kərwəi-je kí dɔrə-ti 'tusi nangi titi-nə kú kote kí yəlbo yəki-é nā adi kandi-é kí bəsər ur nangi wuki-wuki kin bè. ¹⁴ †Dɔrə kəw rɔ-é titi-nə kí dow fír-né mbete bè ə mbal-je kú dɔgore lo-je kí dan ba-ti lay ya 'ngəsi d'iņə lo kə-dé kí kete. ¹⁵ Ngar-je kí dɔnangi-ti, kú dow-je kí boy-boy, kú 'boy-je lə asgar-je, kú njénékingə-je, kú njétógi-je, lay kú fə-je, kú dow-je kí d'isi dow dɔ rɔ-dé, 'fɔyɔ rɔ-dé bole mbal-je-ti, kú mbunə mbal-je-ti. ¹⁶ †Ə d'idə mbal-je 'panə: 'Tusi dɔ-ji-ti ə 'fɔyi-ji takəm njékisi dɔ kalikɔbe-ti, kú ta wɔngi-ti lə Ngonbati. ¹⁷ Kdɔ ndɔ kí boy kú to ndɔ wɔngi lə-dé lé ree ngá, ə nā bá à kə gərərə ta-ti wa?

7

Ta kí sɔbi dɔ dow-je lə Lubə

¹ Go né-je-ti kinlé, m'oo malayka-je sɔ d'ə taá kum dɔnangi-ti kí sɔ. Dɛ d'ɔgi yəl-je kí sɔ kí dɔnangi-ti, kdɔ kadi yəl ulə dɔnangi-ti al rəm, dɔ babo-ti al rəm, bá kadi ulə dɔ kagi-ti madi al rəm tɔ. ² Rəmə m'oo malayka kí rangi kí i kí lo kubə kàdì-ti uwə pɔ lə Lubə kí njékisi kəm ji-é-ti. E pa ta kú ndi-é kí boy idə-né malayka-je kí sɔ kí Lubə adi-dé tógi kadi 'ra dɔnangi, kú babo maji al lé panə: ³ Ɔdi rɔ dɔnangi al, ɔdi rɔ babo al, bá ɔdi rɔ kagi-je al rəm, ya sar kadi j'tosi pɔ nɔ ngannjékullə-je-ti lə Lubə lə-ji məkì tá. ⁴ Dow-je kí gin koji-ti lə Israyel lay kí 'tosi pɔ nɔ-dé-ti lé, m'oo ndi dow gangi kɔr-dé asi budɔgi lo bu kú kɔrsɔ gidi-é sɔ (144.000):

⁵ Gin koji-ti lə Juda lé, dɛ kí 'tosi pɔ nɔ-dé-ti 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

gin koji-ti lə Rubə 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

gin koji-ti lə Gadi 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

⁶ gin koji-ti lə Ajer 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

gin koji-ti lə Néptali 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

gin koji-ti lə Manase 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

⁷ gin koji-ti lə Simiyɔ 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

gin koji-ti lə Lebi 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

gin koji-ti lə Isakar 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

⁸ gin koji-ti lə Jabulɔ 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

gin koji-ti lə Jojepi 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

gin koji-ti lə Benjamə dɛ kí 'tosi pɔ nɔ-dé-ti 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo.

⁹ Go né-je-ti kinlé, m'oo kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy kí dow à kasi tidə-dé al. Dow-je kinlé, 'to gin dow-je lay kí dɔnangi-ti nè, kú dow-je lay kí ndɔta-je lə-dé tɔ gay-gay d'ə nɔ kalikɔbe-ti kú nɔ Ngonbati-ti, kú kubi-je kí ngal kí nda rɔ-dé-ti rəm, bá d'uwə mbi kagi tan ji-dé-ti rəm tɔ*. ¹⁰ Dɛ 'pa ta kú ndi-dé kí boy-boy 'panə: Lubə lə-ji kí isi dɔ kalikɔbe-ti dɛ kú Ngonbati bá 'to njirə kaji lə dow-je. ¹¹ Malayka-je lay, kú 'ngatógi-je, kú njékiskəm-je kí sɔ, d'ilə-nə 'gəə dɔ kalikɔbe lé sipi. Dɛ d'ɔsi dɔ-dé nangi nɔ kalikɔbe-ti lé ə d'ɔsi gaji Lubə ¹² 'panə: Amən! Tóy, kú kɔsgaji, kú gosi, kú oiyo, kú rifa, kú tógi, kú rongə to 'lə Lubə lə-ji kí njékisi kú dɔ bal-bal. Amən!

¹³ Beba kí káre dan 'ngatógi-je-ti lé un ta dəji-m panə: Dɛ kí d'ə kú kubi-je kí ngal kí nda rɔ-dé-ti kinlé 'to nā-je wa? Ə d'i rá bá 'ree wa? ¹⁴ †M'il-é-ti m'panə: 'Ba-m, né-je kinlé i 'gə gow. Beba ɛ təl ilə-m-ti panə: To dɛ kí d'i ta kɔ-ti kí dum nati. Dɛ 'togi kubi-je lə-dé kí ngal ə 'tulə dan məsi ngonbati-ti d'adi nda mbəy-mbəy. ¹⁵ Gin-é kin bá d'ə-né nɔ kalikɔbe-ti lə Lubə 'pol-é-né ndɔɔ-je kú kada-je mɛɛ kəy-ti liə. Rəmə njékisi dɔ kalikɔbe-ti lé ra kəy liə dɔ-dé-ti; ¹⁶ adi bo à ra-dé al rəm, kundə man à ra-dé al rəm, kàdì à kəsi-dé al rəm, bá lo à tungə-dé al rəm tɔ. ¹⁷ Kdɔtalə Ngonbati kí ə danə lo kalikɔbe-ti lé, bá à to njékul-dé, à kow sə-dé ta man kɛnɛnɛ-je-ti kí to man kiskəm rəm, bá Lubə ya à bɔr man nɔ kəm-dé-ti kɔgi ndɔy-ndɔy rəm tɔ.

8

Ngonbati kəsi pɔ kí njèkungi-ti siri kí 'tiņə-né ta mbete

¹ Loki ngonbati kəsi pɔ kí njèkungi-ti siri kí 'tiņə-né ta mbete lé rəmə, lo tɔ ndingi dɔrə-ti ya à kasi ngan kàdì kɔrmutə-je bè. ² Go-ti, m'oo malayka-je siri d'ə takəm Lubə-ti ə d'adi-dé təbi mbanga siri tɔ.

† 6:12 6:12 a Ntd 11:13; 16:18; b Mat 24:29; Mar 13:24,25; Luk 21:25 † 6:14 6:14 Ntd 16:20 † 6:16 6:16 Luk 23:30 * 7:9 7:9 Mbi tanlé, d'uwə ji-dé-ti d'ɔsi-né nè kəm dow-ti kí ra né dingəm əse kəm dow-ti kí ra né kí maji nā. † 7:14 7:14 Mat 24:21; Mar 13:19

³ Bá malayka kí rangi ree ǵ logugi né-ti kà gajibi kí ra kà lór jí-é-ti adi to gajibi ró nɔkagi kí ɔti maji; nɔkagi-je kí ɔti maji-maji lé, d'adi-é nǵ kadi ró logugi né-ti* kí 'ra kà lór nɔ kalikɔbe-ti kɔ kadi sa-é suu ɔw nɔ Lubɔ-ti nati kà ta-je kí njékaa njay-je lay 'pa si-ɔ-si-ɔ. ⁴ Nɔkagi-je kí ɔti maji kí tò jí malayka-ti lé, sa-é suu ɔw nɔ Lubɔ-ti nati kà ta-je kí njékaa njay-je d'isi 'pa kà Lubɔ lé. ⁵ †Malayka un gajibi ɔ oy yalpar kí logugi né-ti lé ungi meę-é-ti rusi, fá bi ilɔ dɔnangi-ti adi ká né fá titi ndi dow-je bɛ rɛm, ndi ndangi rɛm, ndi tɛl rɛm, fá dɔnangi yɛki rɛm tɔ.

⁶ Rɛmɛ malayka-je kí siri kí d'uwɛ tɛbi mbanga siri jí-dé-ti lé, 'ra rɔ-dé kɔ kól.

Ta kí sɔbi dɔ tɛbi mbanga-je kí mekę kí dɔsɔy

⁷ Malayka kí dɔsɔy kól tɛbi mbanga rɛmɛ, kɔsi, kà pɛr kí 'pote nati kà mɛsi fá d'ungɔ dɔnangi-ti, adi kinɛ dow kay dɔnangi lo mutɔ rɛmɛ pɛr ɔ kà gin káre lay kà kagi-je kí titi ɔ wale-je kí mbɛl lay ya pɛr ɔ rɛm tɔ.

⁸ Malayka kí njékungɔ-ti joo kól tɛbi mbanga rɛmɛ, né kí titi-nǵ kà mbal kí boy kí ɔ pɛr bɛ ya d'itɔ d'ilɔ dan babo-ti, adi kinɛ dow kay tati babo lo mutɔ rɛmɛ, kí gin káre tɛl mɛsi, ⁹ adi né-je lay kí Lubɔ ra-dé adi d'isi-ti kí 'to né-je kí 'taa koo lé, d'oy lay, fá bato-je lay ya kinɛ dow kay lo mutɔ rɛmɛ, kí gin káre tuji kɔgi lay tɔ.

¹⁰ Go-ti, malayka kí njékungɔ-ti mutɔ kól tɛbi mbanga rɛmɛ, kɛrwɔj kí boy ɔ dɔrǵ-ti ɔ pɛr bilim-bilim titi-nǵ kà pɛr ngɛl bɛ usi dan ba-je-ti, kà kɛm kɛnɛnɛ-je-ti, adi kinɛ dow kay ba-je lay kà kɛm kɛnɛnɛ-je lo mutɔ rɛmɛ, kɛrwɔj lé un tati-é kí gin káre lati-lati. ¹¹ Kɛrwɔj kinlé, ri-é lɔ «Dil», adi man-je lay ya kinɛ dow kay lo mutɔ rɛmɛ, kí gin káre ati kangɔ-kangɔ toki kadi dil bɛ ɔ dow-je nǵ ya kí d'ay man-é lé, kati-é tol-dé.

¹² Malayka kí njékungɔ-ti sɔ kól tɛbi mbanga rɛmɛ, 'kay kadi, kà nǵ, kí kɛrwɔj-je lo mutɔ ɔ kí gin káre tuji usi dɔ-ti, adi ɛ kí tuji usi dɔ-ti lé usi til, fá 'kay ndógi lɔ lo kí kada ɔse ndógi lɔ lo kí ndɔɔ lo mutɔ rɛmɛ, kí gin káre tɛl lo kí ndul ndi-ndi.

¹³ Lokɔ m'oo lo rɛmɛ, m'oo soro nar kadi dɔrǵ-ti fá pa ta kà ndi-é kà boy-boy panɛ: «Tuji ɔn! Tuji ɔn! Tuji à kusi dɔ dow-je kí dɔnangi-ti, kɔtɔlɔ tɛbi mbanga-je kí rangi nǵy kadi malayka-je kí mutɔ d'a kól kadi fá ɔy.»

9

¹ Malayka kí njékungɔ-ti mɔ kól tɛbi mbanga rɛmɛ, m'oo kɛrwɔj káre ɔ dɔrǵ-ti usi dɔnangi-ti nɛ. D'adi-é lakere ta bolebe kí sɔy-é goto. ² E teę ta bolebe kí sɔy-é goto lé rɛmɛ, sapɛr teę-ti titi-nǵ kà sapɛr mbo bɛ adi uti kɛm kadi, kà lo kí taá adi lo ndul ndi-ndi. ³ Bete-je 'teę dan sapɛr-ti kinlé 'sane-nǵ dɔnangi-ti ɔ d'adi-dé tógi kí titi-nǵ kà tógi jinɛ-je kí dɔnangi-ti bɛ. ⁴ D'idɔ-dé kadi 'ra wale-je kí dɔnangi-ti, kà kam-je, kà kagi-je maji al al, ngá dow-je kí pɔ lɔ Lubɔ goto nɔ-dé-ti ya par fá kadi 'ra-dé maji al. ⁵ D'adi-dé tarɛbi kadi tol dow-je kinlé al, ngá kadi d'adi-dé kɔ ya asi nǵy mɔ ɔ kɔ kí d'a kadi-dé lé, à to-dé titi-nǵ kà to jinɛ kà tugɔ dow kin bɛ. ⁶ Meę ndo-é-je-ti kinlé, dow-je d'a sangi koy ya, ngá d'a kingɛ-é al. Dow-je d'a ndingɔ koy, ngá koy à kay-dé kǵ rɛbi ko nɔ.

⁷ Beté-é-je kinlé, 'titi-nǵ kà sindɔ-je kí 'tulɔ néro-je rɔ-dé-ti kɔ kow-né rɔ-ti kin bɛ. Né to dɔ-dé-ti titi-nǵ kà jɔgi ngar kí 'ra kà lór bɛ ɔ takɛm-dé titi-nǵ kà takɛm dow-je bɛ.

⁸ Bɛl dɔ-dé titi-nǵ kà bɛl dɔ denɛ-je bɛ ɔ ngangi-dé titi-nǵ kà ngangi bɔl-je bɛ. ⁹ Kadi-dé titi-nǵ kà ngowla kɔn kadi asgar-je ɔ ká bagi-dé fá titi-nǵ kà ká posi-je kí sindɔ rɔ-je nǵ d'ay-né ngodi kí ta rɔ-ti kin bɛ. ¹⁰ Mɔngi-dé titi-nǵ kà mɔngi jinɛ-je bɛ ɔ ta mɔngi-dé ati njɛl-njɛl tɔ. ɔ mɔngi-dé lé fá tógi kà kadi d'adi-né kɔ dow-je nǵy mɔ lé tɔ-ti. ¹¹ Ngar kí njékɔbe dɔ-dé-ti to malayka kí njékǵ ta bolebe-ti kí sɔy-é goto. Malayka kinlé, ri-é kí ta ɔbrɔ to Abaddɔ ɔ 'ba-é Apoliyɔ kà ta Greki tɔ.

¹² Tuji kí dɔsɔy tɔy ngá. 'Oo, tuji-je kí rangi joo à ree go-ti nɔɔ ɔy.

¹³ Malayka kí njékungɔ-ti mekę kól tɛbi mbanga rɛmɛ, m'oo ndi dow fá gaji dǵ-je-ti kí ra sɔ kí to gaji dǵ-je kí logugi né-ti kí 'ra kà lór adi tò nɔ Lubɔ-ti. ¹⁴ ɔ dow kí m'oo ndi-é lé, idɔ malayka kí njékungɔ-ti mekę kí ɔw kà tɛbi mbanga lé panɛ: 'Tuti malayka-je kí sɔ kí 'tulɔ-dé sil dan ba Eprati-ti. ¹⁵ ɔ malayka-je kí sɔ kí d'isi dɔ nja-dé-ti kɔ dɔkadi-é, kà ndo-é, kà nǵy-é, kà bal-é kinlé, 'tuti-dé kadi kinɛ dow kay dow-je lo mutɔ rɛmɛ, d'a tol dɛ kí gin káre lay. ¹⁶ Bɛfa asgar-je kí njékál sindɔ-je lé kɔr-dé ra bɔdɔgi-dɔgi nja nǵ-nǵ lo joo. 'Gangi kɔr-dé adi m'oo. ¹⁷ Bɛfa meę né-ti kí ra-m titi-nǵ kà nɔ bɛ lé, m'oo sindɔ-je kí njékál-dé-je 'tulɔ ngowla kɔn kadi asgar-je rɔ-dé-ti, bal-é titi-nǵ kà pɛr bɛ rɛm, titi-nǵ kà bal dɔrǵ bɛ rɛm, fá titi-nǵ kà bumati bɛ rɛm tɔ. Dɔ sindɔ-je lé titi-nǵ kà dɔ bɔl-je bɛ ɔ pɛr, kà sapɛr, kà yalpar teę ta-dé-ti. ¹⁸ Kinɛ dow kay dow-je lo mutɔ rɛmɛ, yokosi-je kí gin mutɔ kinlé, tol dɛ kí gin káre lay. Yokosi-je kí mutɔ lé to pɛr, kà sapɛr, kà yalpar

* 8:3 8:3 Logugi né ra gin joo. ɛ kí gin káre to lo ró dǵ-je ɔ ɛ kí gin káre to lo ró nɔkagi-je kí ɔti maji tɔ. ɛ kí né kinlé to lo ró nɔkagi-je kí ɔti maji ya par (Teę 30:1). † 8:5 8:5 Ntd 11:19; 16:18

kí teę ta sindø-je-ti lé. ¹⁹ Kdo sindø-je lé d'ow kú tógi ta-dé-ti røm, bá môngi-dé-ti røm; môngi-dé titi-na kú li-je bè ø do-dé tò môngi-dé-je-ti lé, adi do-dé-je kinlé bá d'adi-né kú dow-je.

²⁰ Ndøgi dow-je kí yokosi-je kin tol-dé al lé, d'inø panjiyø-dé kí sobi do kullø ra-dé-je lé køgi al; de d'osi do-dé nangi nò ndil-je-ti kí maji al, kí nò magi-je-ti kí 'ra kí ji-dé kí to lør-je, kí ngowla-je, kí 'ningókasi-je, kí ør-je, kí kagi-je bá 'ra lé ya par-par. Magi-é-je kinlé, kæm-dé oo lo al røm, mbi-dé oo ta al røm, bá 'njiyø al røm to. ²¹ Dow-je kinlé, panjiyø-dé-je kí maji al maji al kí sobi do tol dow-je, kí ra kugø-je, kí ra kaya-je, kí bogi-je kinlé de 'tusi d'inø køgi al.

10

Ngon mbete kí d'adi Jø

¹ M'oo malayka kí rangi kí njétógi, kí ulø kilndi ro-é-ti toki kubi bè i dorø-ti ree rømø, gangmal gøø do-é ø takøm-é ÷ njoy-njoy titi kadi bè, bá nja-é-je titi-na ndø pør kí teę bilim-bilim kin bè to. ² Uwø ngon mbete kære kí 'teę meę-é ji-é-ti. E ilø nja-é kí køl do babo-ti ø nja-é kí gøl donangi-ti, ³ rømø ra né kí ndi-é kí boy titi bøl kí ijø ro kin bè. Loki e ra né kí ndi-é kí boy bè lé, ndangi ndi ba lo siri adi m'oo.

⁴ Beba loki ndi ndangi lo siri tanø bè lé, m'oo ta-ti adi m'ow kú ndangi mbete-ti rømø, m'oo ndi dow ba dorø-ti idø-m panè: Ta kí ndi ndangi lo siri bá 'oo kinlé, i 'ngøm meę-i-ti bi i 'ndangi mbete-ti al.

⁵ Rømø malayka kære kí kete m'oo-é ø taá ilø nja-é kære do babo-ti ø ilø kí kære donangi-ti lé, un jkol-é kí taá dorø-ti; ⁶ ngá bá ubi ro-é kí ri njøkisi kú do bal-bal kí to njøra dorø kí né-je kí meę-é-ti, njøra donangi kí né-je kí tò-ti, njøra babo kí né-je kí titi. E ubi ro-é panè: Dow à ngøbi kaglo kí rangi al ngá! ⁷ Ngá meę ndo-ti kí ndi malayka kí njøkungi-ti siri à ba ø loki e à kisi do nja-é-ti kdo kól tøbi mbanga lé rømø, né-je lø Lubø kí tò lo bøyø-é-ti lé, à ra-né, titi kí e ilø-né mbø Poyta kí Maji kete adi ngannjékullo-je liø kí 'to njépata-je kí ta-é-ti.

⁸ Go-ti rømø, ndi dow kí m'oo dorø-ti lé pa søm ta rangi bøy panè: 'Jw 'taa ngon mbete kí 'teę meę-é kí tò ji malayka-ti kí ø taá bá ilø nja-é kære do babo-ti ø ilø kí kære donangi-ti kinlé. ⁹ Loki m'isi m'ow kí ro malayka-ti lé, m'idø-é m'panè n'adi-m ngon mbete lé. Beba e idø-m panè: 'Taa 'uso. Ngon mbete kinlé, meę-i-ti rømø, à kati kangi-kangi, ngá ta-i-ti bá à nøl titi-na kú ubi toji bè. ¹⁰ M'taa ngon mbete kí ji malayka-ti lé m'uso. Ta-m-ti nè lé, nøl titi-na kú ubi toji bè, ngá loki m'uu køy rømø, lo kí meę-m-ti ati kangi-kangi.

¹¹ Go-ti, d'idø-m 'panè: Tò kadi i 'pa ta kí ta Lubø-ti rangi ya bøy kdo kilø-né ta do gin dow-je-ti lay kí donangi-ti nè, kí gin dow-je kí ndøta-je lø-dé tò kí gay-gay røm, bá ngar-je røm to.

11

Dow-je kí joo kí njépata do né-ti kí d'oo kí kæm-dé ø do ta-ti kí d'oo kí mbi-dé røm

¹ Go-ti, d'adi-m tuwøtøgi kí titi-na kú kagi mboji ngal né bè ø d'idø-m 'panè: «I taá 'mboji køy lø Lubø røm, 'mboji logugi né røm, bá 'tidø kør dow-je kí d'isi meę-é-ti d'isi d'osi do-dé nangi nò Lubø-ti røm to. ² 'Ngá lo kí takø-ti lø Lubø rømø, 'mboji al, inø adi tò; kdøtalø d'adi dow-je kí 'to dow-je lø Lubø al, adi bebo lø Lubø kí to bebo kí aa njay lé, de d'a mbøjrø kí nja-dé nøy korsø gidi-é joo.»

³ «Mø Lubø, m'a kullø dow-je løm-m joo kí njékø lo né-ti koo kí kæm-dé kí d'ulø kubi ndingøndoo ro-dé-ti, kdo pa-né ta kí ta-m-ti ndø budøgi gidi-é joo kí kørmeke (1.260).»*

⁴ Njépata-je kí ta Lubø-ti kí joo kinlé, 'to kagi olibiye-je kí joo, bá 'to kagnø lampi-je kí joo kí njékø takøm 'Ba njédonangi-ti. ⁵ Kinø dow ndigi ra sø-dé né kí maji al rømø, pør teę ta-dé-ti ÷ njøba-je lø-dé ruki-ruki. Bø ya, dow kí ndigi ra sø-dé né kí maji al rømø, kadi koy kí bè kin ya dowbø oy. ⁶ Gangi ndø-je-ti kí d'a pa-né ta-je kí ta Lubø-ti kinlé, d'ow kú tógi kadi d'uti kæm dorø kdo kadi ndi ødi al røm, d'ow kú tógi kadi d'adi man tøl mæsi røm, bá d'ow kú tógi kadi d'adi tuji-je kí gay-gay usi donangi-ti røm to. Né-é-je kinlé, ndo kí meę-dé ndigi ya rømø d'a ra-ra.

⁷ †Loki de d'ilø mbø lø-dé gin-é gangi rømø, dø à teę bolebe-ti kí søy-é goto kdo ree ro sø-dé ø tati-dé ro røm, bá à tol-dé røm to. ⁸ Nin-dé à tò ndaa lo-ti meę bebo-ti kí boy kí

† 11:2 11:2 Luk 21:24 * 11:3 11:3 Ndo kí budøgi gidi-é joo kí kørmeke lé to nøy korsø gidi-é joo, adi to bal mutø kí nøy meke (Ndo Ntd 11:2; 12:6,14). † 11:7 11:7 Ntd 13:5-7; 17:8

ndóki 'bɔ 'Babe læ-dé kagdəsi-ti titi. Be kinlé, d'adi to takəm bebo Sɔdɔm†, kú donangi Ejipti. ⁹ Gin dow-je lay kú donangi-ti nè, kú dow-je kí ndɔta læ-dé tɔ gay-gay lay ya d'a ree koo nin-dé lé bè-bè ya ndɔ mutə kú dəbi ndɔ káre bi d'a ndigi kadi dow dubi-dé al. ¹⁰ Dow-je kí donangi-ti nè d'a ra rɔnəl dɔ koy-dé-ti, d'a tilə kole, d'a kulə kú kadmə kadi-ŋa kɔ kosi-né né kəm-ŋa-ti, kdɔtalə njépata-je kí ta Lubə-ti kí joo kinlé d'adi dow-je kɔ ŋa.

¹¹ Ngà loki ndɔ mutə kú dəbi ndɔ káre kinlé à tingə rəmə, Lubə à kulə kú koo kiskəm meę-dé-ti kadi d'a tɔsi ndəl kú kə kú nja-dé taá, kadi dow-je kí d'a koo-dé lé, bəl à kində bandi-dé gangi, ¹² rəmə njépata-je kí ta Lubə-ti kí joo kinlé, d'a koo ndi dow à ba dɔra-ti kidə-dé panə: Ali kí taá nè! Rəmə dɛ d'a kal kí taá dɔra-ti dan kilndi-ti ə njéba-je læ-dé d'a koo go-dé lo kow dɔra-ti. ¹³ †Ə tajinati nè ya donangi à yəki kú tógi-é ŋa, adi kinə dow kay bebo kinlé lo dɔgi rəmə, kí gin káre tóti nangi lirim-lirim. Donangi kí à yəki kinlé à ra kadi dow-je budoęi lo siri d'a koy. Ndəgi dow-je kí d'a nɔy lé, d'a bəl ŋa adi d'a kɔsgaji Lubə kí dɔra-ti.

¹⁴ Tuji kí njəkungi-ti joo dəə. Ngà, 'oo, tuji kí njəkungi-ti mutə ow ree ngɔsnə.

Ká təbi mbanga kí njəkungi-ti siri ba ɔr nɔ kɔbe læ Kristi

¹⁵ Malayka kí njəkungi-ti siri kól təbi mbanga. Rəmə ndi dow-je ba boy-boy dɔra-ti panə: Kɔbe kí donangi-ti nè lé, 'təl-né d'adi 'Babe læ-ji ə d'adi Kristi, dow kí Lubə mbəti-é. Ə à kɔbe kú dɔ bal-bal. ¹⁶ Rəmə 'ngatógi-je kí kɔrjoo gidi-é sɔ kí d'isi dɔ kalikɔbe-je-ti læ-dé takəm Lubə-ti lé, 'tɔɔ burmba nangi ə d'osi dɔ-dé nangi nɔ Lubə-ti, ¹⁷ panə: 'Babe Lubə kí njétógi-je lay, i kí 'to njəkisi kete low nɔ rəm, i ya 'to njəkisi ngɔsnə rəm, je j'ra-i oiyo kɔ i 'oji tógi-i kí ŋa adi i 'ində kɔbe læ-i. ¹⁸ Wɔngi ra gin dow-je kí gay-gay kí donangi-ti nè ə i káre wɔngi ra-i tɔ ngá, adi kaglo asi kadi 'gangi ta dɔ dow-je-ti kí d'oy ə kadi ugə dɔ-ji ngannjékullə-je læ-i kí 'to njépata-je kí ta-i-ti, kú njékaa njay-je, kú dow-je kí 'bəl-i, kú ngan dow-je, kú dow-je 'boy ə kadi i 'tɔɔ ko dow-je kí 'to njétuji donangi.

¹⁹ †Rəmə takəy læ Lubə kí dɔra-ti teę ə sanduki liə kí to sanduki kulə noji nati kú dow-je tɔ meę kəy-ti liə lé tɔ. Go-ti, ká né ba titi ndi dow-je bè rəm, ndi ndangi rəm, ndi təl rəm, donangi yəki rəm, bá kosi gay ŋa rəm tɔ.

12

Ta kí sobi dɔ dené, kú ngon, kú dragɔ

¹ Nékoji kí tɔ bəl ŋa teę dɔra-ti adi to dené kí ulə kàdi rɔ-é-ti titi-ŋa kú kubi bè, nja-é tɔ dɔ nɔy-ti, ə kərwoj-je dɔgi gidi-é joo bá to jɔgi ngar kí dɔ-é-ti. ² Ə ndan ngon ə ndo ra-é adi nɔ boy-boy.

³ Nékoji kí rangi teę dɔra-ti, adi to ndəngrə dragɔ kí kər titi-ŋa kú pər bè, dɔ-é *ra siri, gaji-é ra dɔgi ə dɔ-é-je kí siri lé ngan jɔgi ngar siri tɔ-ti tɔ. ⁴ Kinə dow kay kərwoj-je kí dɔra-ti lo mutə rəmə, mɔngi-é ɔr kí gin káre lay ungi donangi-ti. Dragɔ lé, ə taá nɔ dené-ti kí ɔw kú koji ngon lé, kadi loki oji-é taá ya rəmə je n'uso-é rum-rum. ⁵ Ə oji ngon kí dingəm, adi ngon kinlé, ə bá à kɔbe dɔ gin dow-je-ti lay kú gol ngowla ji-é-ti. Ə ngon-é lé, Lubə un-é kí rɔ-é-ti dɔ kalikɔbe-ti liə. ⁶ Beba dené lé ay ɔw diləlo-ti kí Lubə ra kete kɔ ta liə, kɔo kadi d'adi-é né uso-ti ndɔ budoęi gidi-é joo kú kɔrməkə (1.260).†

⁷ †Rɔ usi dɔra-ti, adi Misəl dɛ kú malayka-je liə 'rɔ kú Dragɔ. Dragɔ dɛ kú malayka-je liə 'rɔ sə-dé tɔ. ⁸ Ngà tógi-dé asi al adi 'tubə-dé kɔgi dɔra-ti. ⁹ †D'osi ndəngrə Dragɔ lé d'ilə-é, ə kí to fugə li, kí 'ba-é Sú rəm, Satə rəm, kí to njəkədi dow-je kí donangi-ti nè lay lé d'osi-é d'ilə-é donangi-ti nè nati kú malayka-je liə.

¹⁰ Beba m'oo ndi dow ba boy dɔra-ti panə:

Kaglo kaji ree ngá!

kaglo tógi, kú kɔbe læ Lubə læ-ji ree ngá!

Bá kaglo tógi læ Kristi‡ ree ngá!

Kdɔtalə njəkiləta dɔ ngankɔ-ji-je-ti kí njékadməę lé,

d'osi-é d'ilə-é nangi ngá!

Njəkilə ta dɔ-dé-ti nɔ Lubə-ti ndɔ-je kú kada-je lé, d'osi-é d'ilə-é ngá.

¹¹ Ngankɔ-ji-je 'təti-é rɔ kú takul məsi Ngonbati rəm, kí takul ta læ Lubə kí dɛ 'pa d'adi dow-je rəm, bá dɛ 'bəl rɔ-dé al, adi lé asi kəm koy káre jè d'oy-né. ¹² Gin-é kin bá kadi səi dɔra-je 'rai rɔnəl ə kadi səi njəkisi dɔra-ti-je 'rai rɔnəl tɔ! Tuji à kusi donangi-ti kí

† **11:8** 11:8 Meę Kunmindi-ti kí Low lé Sɔdɔm toji lo kí majal ɔ be dɔ-ti ə Ejipti toji gin dow-je kí 'to njéba-je læ Israyel-je rəm, njépole magi-je rəm (Eja 1:9-10; Kgn 18-19). † **11:13** 11:13 Ntd 6:12; 16:18 † **11:19** 11:19 a Ntd 8:5; 16:18; b Ntd 16:21 * **12:3** 12:3 Dragɔ lé to sú. Oo 12:9 † **12:6** 12:6 Ndɔ kí budoęi gidi-é joo kú kɔrməkə lé to nɔy kɔrsɔ gidi-é joo, adi to bal mutə kí nɔy meę (†Ndó Ntd 11:2; 12:14). † **12:7** 12:7 Jud 1:9 † **12:9** 12:9 Luk 10:18 ‡ **12:10** 12:10 Kristi lé kər meę-é to dow kí Lubə mbəti-é.

do babo-ti! Kdotalə Sú risi nangi kí ro-si-ti nḡḡ, kì wongí meḡ-é-ti nji-nji, e gə kí kaglo liə n̄y nḡe bə.

¹³ Loki Dragḡ oo kí d'osi-é d'ilə-é donangi-ti lé, e ngodi go dené kí oji ngon kí dingəm lé to. ¹⁴ Beba d'adi dené lé bagi soro kí boy joo kadi i ɔw-né diləlo-ti kəl lo-ti liə, lo-é-ti kin fá d'a kadi-é né uso-ti bəl mutə kì n̄y meke^S kadi isi say kì li lé. ¹⁵ Rəmə li lé ungi man ta-é adi titi-n̄a kì man ba bə go dené-ti lé, kdo kadi man ində dené lé ɔw siə. ¹⁶ Ngə nangi ra kì dené lé; beba man ba kí dragḡ ungi kì ta-é lé, nangi teḡ ta-é or njoti. ¹⁷ Wongi ra Dragḡ do dené-ti lé, adi ɔw ilə ro do ndəgi gin koji-ti liə, kí 'to njətəl ro-dé go ndukun-je-ti lə Lubə rəm, njékə do ta-ti lə Jeju rəm to.

¹⁸ Dragḡ lé a taá do yangra-ti ta babo-ti.

13

Ta kí sobi do da kí teḡ dan babo-ti

¹ †Go-ti rəmə, m'oo da káre teḡ dan babo-ti, gají-é ra dɔgi ə do-é ra siri, gají-é-je kí dɔgi kinlé ngan jəgi ngar tō-ti lay fá do-é-je kí siri lé kàrè 'ndangi ri-je-ti káre káre lay 'pa-né ta kəbi do Lubə-ti. ² Da kí m'oo-é lé, tan̄a kì kàgi bə, nja-é boy tan̄a kì nja da tɔ kí ri-é lə Ursi ə ta-é tan̄a kì ta bəl bə to. Dragḡ adi-é tógi, kì kalikɔbe, fá adi-é kɔbe kí ngə rəm to. ³ Loki m'oo do-é-je lé rəmə, toki né kí do-é káre ingə dō kí asi koy bə, ngə dō lé fá təl idi. Dow-je kí donangi-ti n̄e lay ya da kinlé, or ndil-dé adi d'ungi-n̄a go-é-ti. ⁴ Də d'osi do-dé nangi n̄ḡ Dragḡ-ti kdotalə e adi kɔbe da lé, fá d'osi do-dé nangi n̄ḡ da-ti lé 'panè: N̄a fá tan̄a kì da kin wa? Ə n̄a fá asi ro siə wa?

⁵ Da lé d'adi-é tarəbi kadi pa-né ta-je kí ngə-ngə rəm, kadi pa-né ta kəbi-je do Lubə-ti rəm, fá d'adi-é tógi kadi ra-né kullə n̄y kərsə gidi-é joo rəm to. ⁶ Rəmə e teḡ ta-é kdo pa-né ta kəbi-je do Lubə-ti rəm, kdo pa-né ta-je kí maji al maji al do ri-é-ti rəm, do kəy-ti liə rəm, fá do njékisi dora-ti rəm to. ⁷ D'adi-é tarəbi kdo kadi ro-né kì njékaa njay-je ə təti-dé ro. Ə d'adi-é tógi do gin koji-je-ti lay kí donangi-ti n̄e rəm, do gin dow-je-ti lay kí ndɔta lə-dé tō gay-gay rəm to. ⁸ Beba dow-je kí donangi-ti n̄e lay kí d'a kosi do-dé nangi n̄ḡ da-ti lé, to dɛ kí lo kində gin donangi-ti nu^{*} ya ri-dé goto meḡ mbete kiskəm-ti lə Ngonbati kí ndoki 'tol-é kinlé.

⁹ Dow kí mbi-é tō rəmə kadi oo-né ta kin: ¹⁰ Kinə tō kadi dow ɔw bə bə-ti lé, à kow bə bə-ti ya. Kinə tō kadi dow oy yo kiyəro lé, d'a tol-é kì kiyəro ya to. E kin fá to lo toji kuwə ro ngə, kì lo toji kadmeḡ lə njékaa njay-je.

Ta kí sobi do da kí teḡ donangi-ti

¹¹ Go-ti rəmə, m'oo da kí rangi teḡ donangi-ti bəy. Da-é lé gají-é ra joo titi gají ngonbati bə ə pa ta titi Dragḡ bə.

¹² E ra kullə kì tógi-je lay kí da kí dɔsay ɔw-né lé, takəm-é-ti rəm, fá ində tógi do donangi-ti, kì do dow-je-ti kí donangi-ti n̄e lay adi d'osi do-dé nangi n̄ḡ da-ti kí dɔsay kí ingə dō kí asi koy fá təl idi lé. ¹³ Da kí gogi n̄e kinlé, ra né-je kí tō bəl n̄a sar, e adi pər i dora-ti usi donangi-ti takəm dow-je-ti. ¹⁴ Da-é kinlé ur dow-je kí donangi-ti n̄e wale kì né-je kí tō bəl-bəl kí d'adi-é tarəbi ra-né takəm da-ti kí dɔsay lé. Beba e idə-dé kadi 'ra né madi d'adi to takəm da kí ingə dō kiyəro fá təl isi kəm lé. ¹⁵ D'adi-é tógi kadi gosi-né né kí 'ra d'adi to takəm da kí dɔsay lé, kdo kadi pa ta rəm, kadi təl dow-je lay kí d'a mbati kosi do-dé nangi n̄ḡ-é e-ti kì to takəm da kí dɔsay lé. ¹⁶ Beba e ra adi ngan dow-je kì dow-je kí boy, njénékingə-je kì njéndoo-je, dow-je kí 'to bə-je al kì bə-je lay ya d'ijə-dé ndaji jikol-dé-ti əse nati n̄ḡ-dé-ti. ¹⁷ Ə dow kí ndaji kì tō kì ri da da lé əse kər né kí e fá to ri-é, goto ro-é-ti lé, à ndogi né al rəm, fá à rabi né al rəm to.

¹⁸ Lo kí kadi dow ɔw kì gosi do-ti ən: Dow kí to njénégə rəmə, kadi dowbə ra kər né kí sobi do da lé. Kdo ta lə to kər né kí sobi do dow ə kər-é to bumeke kì kərmekə gidi-é meke (666).

14

Ta kí sobi do Ngonbati kì dow-je kí d'ugə do-dé

¹ †Loki m'oo lo rəmə, m'oo Ngonbati a do mbal siyɔ-ti, ə m'oo dow-je budɔgi lo bu kì kərsə gidi-é so kí 'ndangi ri-é, kì ri Bəbi-é nati n̄ḡ-dé-ti d'a nati kì Ngonbati lé to. ² Rəmə m'oo ndi dow ba dora-ti titi-n̄a kì ká man-je kí boy kí tal bum-bum bə rəm, fá titi-n̄a kì ndi kí ndangi kì tógi-é n̄a rəm, fá ndi dow kí m'oo lé, ba titi-n̄a kì kunduməngrə-je kí njékində-é-je d'isi d'ində kin bə rəm to. ³ Dowbə-je kinlé, d'a n̄ḡ kalikɔbe-ti, kì takəm

§ 12:14 12:14 Bal mutə kì n̄y meke lé to n̄y kərsə gidi-é joo (Ndó Ntd 11:2; 12:6) † 13:1 13:1 Ntd 17:3,7-12

* 13:8 13:8 Kor meḡ-é kí rangi bəy: Ngonbati fá 'tol-é lo kində gin donangi-ti nu. † 14:1 14:1 Ntd 7:3

njékisi kəm-je-ti kí sɔ, kà takəm 'ngatɔgi-je-ti d'á d'usi pa kí sigi. Pa-é kinlé, dow kí rangi à kasi ndó al, ngá dow-je kí budɔgi lo bu kí kɔrsɔ gidi-é sɔ kí Ngonbati gangi dɔ-dé dɔnangi-ti kin ya bá d'a ndó.

⁴ Dɛ kin bá 'to dow-je kí 'ra kaya kà dené-je al, kdɔtalə dɛ 'gə dené al. Dɛ d'un go Ngonbati lo lay kí ɔw-ti. Ngonbati gangi dɔ-dé dan dow-je-ti adi 'nəy kí kandi né kí dɔsɔy kí d'adi Lubə rəm, d'adi Ngonbati rəm. ⁵ Dɛ d'ədi ta nja káre al, adi 'to dow-je kí ta goto dɔ-dé-ti.

⁶ Go-ti, m'oo malayka kí rangi bəy nar kàdi dɔrɔ-ti. E ɔw kí Poyta kí Maji kí à tò sartagangi kɔ kàdi ilə mbɛ-é adi dow-je kí dɔnangi-ti nè, adi to gin dow-je lay kí dɔnangi-ti nè, kà ɔwe-je lay kí ndɔta lə-dé tò gay-gay wəngi lə Lubə kí to yibi kí kà ndi-é kí boy panè: 'Bəli Lubə ə ɔsi gaji-é, kɔ kaglo kí e à gangi-né ta lé ree ngá. ɔsi dɔ-si nangi nɔ Njɛra dɔrɔ-ti kà dɔnangi, Njɛra babo kà kəm kɛngɛ-je.

⁸ †Malayka kí njɛkungi-ti joo un go malayka kí kete lé panè: Babilɔn usi ngá boo! E usi boo! Babilɔn bebo kí boy lé usi boo! E bá adi kaya ra-é kí nɔ gin dow-je kí gay-gay d'ay titi-nɔ kà yibi bè.

⁹ Malayka kí njɛkungi-ti mutə un go malayka-je kí joo kete lé pa ta kà ndi-é kí boy panè: Kinə dow madi ɔsi dɔ-é nangi nɔ dɔ-ti lé rəm, nɔ né-ti kí to takəm-é rəm, bá d'ijə ndaji nati nɔ-é-ti əw jí-é-ti lé, ¹⁰ e kàre à kəy yibi nduu wəngi lə Lubə kí to yibi kí dɔ rɔ-é doy kí d'ungí mɛɛ kobi wəngi-ti lə Lubə tɔ. Dowbɛ à kingə kɔ dan pər-ti, kà dan yalpər-ti takəm malayka-je-ti kí d'aa njay, kà takəm Ngonbati-ti. ¹¹ Kí dɔ bal-bal ya kɔ lə-dé à kɔsi go-nɔ go-nɔ titi-nɔ kà sapər kí suu luki-luki kin bè. Dow-je kí njɛkɔsi dɔ-dé nangi nɔ dɔ-ti, kà nɔ né-ti kí to takəm-é rəm, bá dow kí rá-rá kí ri dɔ lé bá d'ijə-né ndaji rɔ-é-ti lé, lo taakoo lə-dé goto, ndɔ rəm, kada rəm.

¹² E kin bá to lo toji kuwə rɔ ngá lə njékaa njay-je kí 'to njɛtəl rɔ-dé go ndukun-je-ti lə Lubə, kí 'to njɛkə dɔ mɛɛ-dé-ti kí d'adi Jeju.

¹³ Rəmə m'oo ndi dow bə dɔrɔ-ti idə-m panè: I 'ndangi ta kin: Kí ngɔsnè-ti kin ya dow-je kí 'nam kàdi 'Bəbɛ-ti bá d'oy lé, 'to njénékumə-je. Oiyɔ, Ndil kí aa njay pa bè, kɔ kàdi 'taa koo ta kullə-je-ti lə-dé, kɔ ta lə kullə-je lə-dé dan go-dé.

¹⁴ Loki m'oo lo rəmə, m'oo kilndi kí nda ə m'oo dow kí tanɔ kà Ngon lə dow bè isi dɔ kilndi-ti lé; jɔgi ngar kí 'ra kí lɔr tò dɔ-é-ti ə uwə ngɔrɔngi kí ati jí-é-ti. ¹⁵ Malayka kí rangi teḡ mɛɛ kəy-ti lə Lubə pa ta kà njékisi dɔ kilndi-ti lé, kà ndi-é kí boy panè: 'Ulə ngɔrɔngi lə-i ijə-né kɔ, kdɔtalə kɔ kí dɔnangi-ti ɔr mir-mir adi nəy kijə-é ree ngá. ¹⁶ Bəba njékisi dɔ kilndi-ti ulə ngɔrɔngi liə lé dɔnangi-ti rəmə, kɔ kí dɔnangi-ti toki kijə.

¹⁷ Malayka kí rangi teḡ mɛɛ kəy-ti lə Lubə kí dɔrɔ-ti ya bəy. E kàre uwə ngɔrɔngi kí ati jí-é-ti tɔ.

¹⁸ Go-ti, malayka kí rangi kí to njɛkɔw kà tɔgi dɔ pər-ti teḡ logugi né-ti pa ta kà njɛkuwə ngɔrɔngi kí ati jí-é-ti lé kà ndi-é kí boy panè: 'Ulə ngɔrɔngi lə-i kí ati lé ijə-né kùl nduu-je kí dɔnangi-ti, kdɔtalə kandi-é ɔr mir-mir ngá. ¹⁹ Bəba malayka lé, ulə ngɔrɔngi liə kí dɔnangi-ti ijə-né nduu kí dɔnangi-ti ungi mɛɛ né mbore man nduu-ti kí boy kí wəngi lə Lubə kí nɔ tò mɛɛ-é-ti. ²⁰ †'Mbore nduu mɛɛ né mbore man nduu-ti lé gidi bebo-ti ndaa-ti. Rəmə məsi tal-ti bul-bul uwə jəm ta sində taá né jimm ə tati-é à kasi kilometrə bumutə je bè.

15

Kɔ-je kí gin siri

¹ Bəy bá m'oo nékɔji kí rangi kí tò bəl kí maji koo mɛɛ dɔrɔ-ti, adi to malayka-je siri kí d'uwə kɔ-je kí gin siri jí-dé-ti, ə to sɔy kɔ-je kí Lubə à kində-né ngangí wəngi liə. ² Go-ti, m'oo né kí tanɔ kà babo kí ndɔy ngilingi-ngilingi titi kɔsi kí 'pote nati kí pər bè, ə njɛtəti rɔ dɔ, dɛ kà né kí to takəm-é rəm, kɔr né kí ɔw nati kí ri-é lé d'á taá dan babo-ti kí ndɔy ngilingi-ngilingi lé. Dɛ d'uwə kunduməngrə-je lə Lubə jí-dé-ti, ³ d'usi-né patɔy lə Moiyiji kí ngonnjékullə lə Lubə, kà patɔy lə Ngonbati 'panè: 'Bəbɛ Lubə kí njɛtɔgi-je lay! Kullə ra-i-je tò bəl-bəl rəm, maji koo rəm; kɔjra-je lə-i to kɔjra-je kí njururu rəm, kɔjra kí tɔgrɔ-ti rəm; i to ngar lə gin dow-je lay. ⁴ 'Bəbɛ, nɔ bá à bəl-i al əwə nɔ bá à kɔsi gaji-i al wa? Kɔsi à kà kár-i-rè bá aa njay-njay. Gin dow-je lay ya d'a ree kɔ kɔsi dɔ-dé nangi nɔ-i-ti, kdɔtalə dɔw-je lay d'oo kí kullə ra-i-je tò njururu.

⁵ Go né-je-ti kinlé, m'oo kəy lə Lubə mɛɛ dɔrɔ-ti rəmə, ta-é toki teḡ adi m'oo kəy kí 'ra kí kubi kí to lo kingə-nɔ kà Lubə ə mɛɛ-é-ti. ⁶ Malayka-je kí siri kí d'uwə kɔ-je kí gin siri jí-dé-ti lé, 'teḡ mɛɛ kəy-ti lə Lubə kí kubi kí nda mbəy-mbəy ə ndɔy ngilingi-ngilingi rɔ-dé-ti rəm, bá 'dɔɔ bədi-dé kí nda dɔɔ bədi kí 'ra kí lɔr rəm tɔ. ⁷ Kí káre dan njékisi kəm-je-ti kí sɔ lé adi malayka-je kí siri lé kobi lɔr-je siri kí wəngi lə Lubə kí to njékisi

kú do bal-bal rusi. ⁸ Rəmə ríba, kú tógi lə Lubə ra adi sapers rusi meę kəy liə, adi dow ə kasi kow-ti al ya sar kadi kú-je kí gin siri kí malayka-je kí siri d'uwə ji-dé-ti kinlé ində-né ngangí-é.

16

Kobi-je kí siri kí sobi do wongí lə Lubə

¹ Go-ti, m'oo ndi dow ba boy meę kəy-ti lə Lubə ə idə malayka-je kí siri lé panè: Wongí lə Lubə kí tò meę kobi-je-ti kí siri kinlé, owi 'mbəli donangi-ti!

² Malayka kí dəsəy ow mbəl wongí kí meę kobi-ti liə donangi-ti rəmə, dō basrangi kí tò bəl ə tò nū usi dō dow-je-ti kí d'ow kú kər né lə dā rəm, bā d'osi dō-dé nangi nū né-ti kí to takəm-é rəm to.

³ Malayka kí njəkungí-ti joo mbəl wongí kí meę kobi-ti liə dan babo-ti adi babo təl məsi kí titi-nā kú məsi dow kí oy bə, adi né-je lay kí d'isi dan babo-ti lé d'oy.

⁴ Malayka kí njəkungí-ti mutə mbəl wongí kí meę kobi-ti liə dan ba-je-ti, kú kəm kəneņe-je-ti adi təl məsi. ⁵ Rəmə m'oo ndi malayka kí ow kú tógi dō man-je-ti panè: I 'to njəra né kí njururu, 'to njəkisi low nū rəm, 'isi bone rəm, i 'aa njay-njay bā 'gangi-né ta-je kinlé bə. ⁶ Kdō dē d'ungi məsi njékaa njay-je kú njépata-je kí ta-i-ti nangi, ə i 'adi-dé məsi d'ay to; to tó-é kadi d'ay ya. ⁷ Ə m'oo ndi dow logugi né-ti panè: Oiyoy, 'Babe Lubə kí Njətógi-je lay, ta-je lə-i kí i 'gangi lé, i 'gangi gangi kí togró-ti rəm, tò njururu rəm to.

⁸ Malayka kí njəkungí-ti so mbəl wongí kí meę kobi-ti liə dō kadi-ti; d'adi-é tarəbi kadi adi pər ĵ dow-je. ⁹ Ə dow-je lé, kunji pər kí tungə pil-pil ya nəti-dé kərim-kərim. Bə ya kərə, dē 'mbati kiņə panjiyə-dé-je kí maji al kəgi kulə-né ríba dō Lubə-ti rəm, bā 'pa ta kí maji al dō ri Lubə-ti kí ow kú tógi dō kú-je-ti kinlé rəm to.

¹⁰ Malayka kí njəkungí-ti mī mbəl wongí kí meę kobi-ti liə dō kalikəbe-ti lə dā lé. Lo ndul kəbe-ti liə ndi-ndi, né kí to ra dow-je adi 'tj ngangi-dé mægəgə-mægəgə. ¹¹ Ə dē 'pa ta kobi dō Lubə-ti kí dora-ti, kdotalə né-je kí to kí ra-dé lé rəm, kdotalə dō basrangi-je kí uso-dé rəm; bə ya kərə kullə ra-dé-je kí maji al lé dē 'tusi d'inə kogi al.

¹² Malayka kí njəkungí-ti meke mbəl wongí kí meę kobi-ti liə dan ba-ti kí boy kí ri-é lə Eprati rəmə ii lay, bə kdō kadi iņə rəbi adi ngar-je kí d'a kú lo kubə kadi-ti. ¹³ Go-ti, m'oo ndil-je kí maji al mutə kí titi-nā kú jē-je bə 'teę ta Drago-ti, kú ta dā-ti, bā ta njəkədi ta-ti kí njəba rə-é njépata kí ta Lubə-ti to. ¹⁴ Ndil-je kí maji al kinlé, 'to njəra nekəji-je rəm, njəkow rō ngar-je-ti kí donangi-ti nē lay, kdō kəw-dé nati kdō ta lə rō kí à tò meę ndo-ti kí boy lə Lubə kí Njətógi-je lay.

¹⁵ †'Babe panè: 'Oo, m'a ree titi-nā kú njəbogi bə. Dow kí njəkisi kəm dō rə-é-ti ə to njəngəm kubi-je liə kdō kadi njiyə kuti-é dum kadi d'oo rəsəl liə al bā to njənəkumə!

¹⁶ Ndil-je kí maji al lé, 'kəw ngar-je nati lo-ti kí 'ba-é Armagedo kú ta Əbrə.

¹⁷ Malayka kí njəkungí-ti siri mbəl wongí kí meę kobi-ti liə dan yəl-ti. Ndi dow ba boy meę kəy-ti lə Lubə kalikəbe-ti liə panè: Ngangi-é ya ngá ón! ¹⁸ †Go-ti, ndi təl rəm, ndi ndangi rəm, ndi dow-je ba rəm, donangi yəki yəki kí low nū kí dow-je d'isi-né donangi-ti nē kin ya, dow oo gə-é nja kərə al bəy. ¹⁹ Bebo gangi rə-é lo mutə. Bebo-je lə gin dow-je lay ya usi, ə meę Lubə ole dō Babilon-ti kí to bebo kí boy, kdō kadi adi-é ay yibi nduoy kí toji wongí liə kí nū kí tò meę kobi-ti. ²⁰ †Donangi-je kí dan ba-ti, kú mbal-je 'gotoy lay. ²¹ †Kosi-je kí boy-boy kí oy nū i dora-ti tusi dō dow-je-ti. Kú kí kosi adi dow-je kinlé ra adi 'pa ta kobi dō Lubə-ti, kdotalə kú kinlé to kú kí tò bəl nū.

17

Ta kí 'gangi dō bebo Babilon-ti

¹ Go-ti rəmə, malayka-je kí siri kí d'uwə kobi siri ji-dé-ti lé, m'oo e kí kərə dan-dé-ti ree idə-m panè: 'Ree nē bə, m'a kəji-i ta kí toki gangi dō gəkaya-ti kí isi dō man-je-ti kí boy kin kadi-i 'oo. ² Ngar-je kí donangi-ti d'ungi-nā dō-é-ti 'ra siə kaya, bā kaya liə ya to né kay kí dow-je kí donangi-ti nē d'ay d'adi ra-dé kí yibi-ti.

³ †Ndil kí aa njay ree dō-m-ti ə malayka lé un-m ow sə-m diləlo-ti, rəmə m'oo dené kí isi dō dā-ti madi kí kər bir-bir bə, ri-je kí 'pa-né ta kobi kú Lubə rusi rə-é rípi-rípi; dō-é ra siri ə gəji-é ra dōgi. ⁴ Dené-é kinlé, ulə kubi kí kər yəl-yəl kí là-é nū rə-é-ti, bā mņe mbuyú kí 'ningə lor-je, kú ər-je kí maji-maji, kú məkosi-je. E uwə kobi kí 'ra kú lor ji-é-ti; kobi kinlé, nekəbi-je, kí né-je kí tò nē takəm Lubə-ti kí to kullə ra dené kinlé rusi meę-é nji-nji. ⁵ 'Ndangi ri kí kər meę-é tò lo bəyo-é-ti nati nū-é-ti 'panè: Babilon kí boy lé to

† 16:15 16:15 Mat 24:43,44; Luk 12:39,40; Ntd 3:3 † 16:18 16:18 Ntd 8:5; 11:13,19 † 16:20 16:20 Ntd 6:14

† 16:21 16:21 Ntd 11:19 † 17:3 17:3 Ntd 13:1

kɔ dené-je kí njéra kaya rəm, bá to kɔ dow-je kí donangi-ti nè kí 'to njéra nékɔbi-je rəm to. ⁶ Dené kinlé masi njékaa njay-je, kí masi njékɔr Poyta-je læ Jeju kadi dow-je d'oo ra-é yibi-ti adi m'oo. Loki m'oo-é bè lé, ndil-m teę say.

⁷ Beba malayka lé pa sə-m panè: 'Adi ndil-i teę say bè kɔ ri wa? M'a kidə-i ta kí tò lo bɔyɔ-é-ti kí sɔbi dɔ dené kin rəm, kí sɔbi dɔ dɔ kí dó-é ra siri ə gají-é ra dɔgi kí dené kin isi dó-é-ti lé kadi-i 'oo rəm to. ⁸ 'Dɔ kí i oo-é kinlé, kete isi, ngà nosnè goto. E à teę bolebe-ti kí sɔy-é goto kisi kow ki lo tuji-ti, ə dow-je kí donangi-ti nè kí lo kində gin donangi-ti nu ya ri-dé toki 'ndangi meę mbete kiskəm-ti al lé, loki d'a koo dɔ lé rəmə, ndil-dé à teę say kɔtalə ndoki isi, ə ree goto, rəmə təl teę a bɔy.

⁹ Lo kí kadi dow əw kí nɛgə kú gosi dɔ-ti ən: Dɔ-je kí siri lé to mbal-je kí siri kí dené lé isi dɔ-ti, ¹⁰ bá to ngar-je siri ya to. Dan ngar-je kí siri lé, dɛ kí mɪ kɔbe ɔr ji-dé-ti ə e kí káre isi ɔ be nè bɔy ə e kí káre kɔbe liə ree al bɔy. Loki kɔbe liə à ree lé, e à kɔbe kaglo nɔ al. ¹¹ Ə dɔ kí kete isi bá ree goto kinlé, e ya to ngar kí njékung-ti jinay joo rəm, bá e to kí káre dan ngar-je-ti kí dosay kí siri lé rəm to; ə isi əw kí lo tuji-ti.

¹² Gají dɔ kí dɔgi kí i oo kinlé to ngar-je kí dɔgi kí dɛ d'ɔ be al bɔy, ngà d'a kingə tɔgi kɔ kɔ-né be nati kí dɔ lé dan kadi-ti káre-rè. ¹³ Dɛ lay ya kɔjra læ-dé ra káre-rè, rɔngɔ læ-dé kí tɔgi læ-dé lé d'a ra-né kullə læ dɔ lé. ¹⁴ Dɛ d'a rɔ kí Ngonbati, ngà Ngonbati à tətí-dé rɔ kɔtalə Ngonbati lé, to 'Babe læ 'babe-je rəm, bá to Ngar læ ngar-je rəm to; ə dɛ kí Lubə ba-dé, mbəti-dé, kí 'to dow-je liə kí tɔgrɔ-ti kí d'ɔ nati kí Ngonbati lé, d'a tətí-dé rɔ to.

¹⁵ Malayka lé təl idə-m panè: Man-je kí i oo bá dené kí njékaya isi dɔ-ti kinlé, to gin dow-je lay kí donangi-ti nè, kí gin dow-je kí ndɔta læ-dé tò gay-gay. ¹⁶ Gají dɔ kí dɔgi kí i oo kinlé, dɛ kí dɔ lé d'a kɔsi dené kí njékaya lé kí ta, kɔ taa né-je liə lay ə kinə-é kuti-é dum, d'a kuso dɔ-é ə d'a rɔ singə-é pər ruki-ruki. ¹⁷ Kɔtalə Lubə ra kullə meę-dé-ti kɔ kadi 'ra kɔjra liə rəm, kadi kɔjra læ-dé ra káre-rè, rəmə d'a ra kullə kí tɔgi kɔbe læ-dé kadi dɔ lé sar kadi ta-je kí Lubə pa lé né-é ra né.

¹⁸ Ə dené kí i oo-é kinlé, to bebo kí boy kí ɔ be dɔ ngar-je-ti kí donangi-ti nè.

18

Kusi læ bebo Babilɔn

¹ Go né-je-ti kinlé, m'oo malayka kí rangí kí əw kí tɔgi kí nɔ i dɔrɔ-ti ree ə ree liə ndógi lo donangi-ti nè. ² †E pa ta kí ndi-é kí boy panè: Babilɔn usi ngà boo! E usi boo! Babilɔn bebo kí boy lé usi boo! E təl to lo kisi ndil-je kí maji al, to lo mbɔ-nɔ læ ndil-je lay kí njéra né maji al, bá to lo mbɔ-nɔ læ yəl-je lay kí 'tò nɛ takəm Lubə-ti adi 'nəl Lubə al. ³ Kɔ gin dow-je lay d'ay kaya ra-é kí nɔ kin titi yibi bɛ; ngar-je kí donangi-ti nè 'ra siə kaya ə njéragati-je kí donangi-ti nè kàrè d'ingə né nɔ kí takul né-je liə kí maji-maji kí nɔ kin rəm to.

⁴ Go-ti, m'oo ndi dow kí rangí dɔrɔ-ti panè: Dow-je læ-m, 'teęi meę-é-ti kɔgi kɔ kadi indəi rɔ-si nati siə meę majal-je liə kin al rəm, bá kadi ingə-i kɔ-je liə kin al rəm to.

⁵ Kɔ majal-je liə mbɔ-nɔ kí dɔ-nɔ-ti dɔ-nɔ-ti sar teę dɔrɔ-ti ə meę Lubə ole dɔ né ra-é-je-ti kí njururu al. ⁶ 'Rai-é titi kí e ra-né dow-je ə kullə ra-é-je kí maji al maji al kinlé ugəi-é nja joo-joo! Kobi kí e ungi né meę-é-ti adi dow-je lé, ungi meę-é-ti adi-é nja joo.

⁷ Gangi-é kí e osi-né gají rɔ-é rəm, isi-né dan maji-ti kí nɔ kinlé, ya adi-é-né kɔ rəm, adi-é ndingə-né ndoo rəm to! Babilɔn lé pa meę-é-ti panè: Mɔ m'isi kisi ngar kí dené bi m'to njəngowkoy al rəm, bá mɔ m'a ndingə ndoo ndɔ al rəm to. ⁸ Gin-é kin bá meę ndɔ-ti kí káre-rè ya kɔ-je kin à ree-né dɔ-é-ti adi to koy rəm, kuwendoo rəm, bɔbo rəm, bá pər à rɔ-é ruki-ruki rəm to. Kɔ 'Babe Lubə kí njəngangta dɔ-é-ti lé to njétɔgi.

⁹ Ngar-je kí donangi-ti nè lay kí njéra siə kaya-je, kí njékisi siə dan maji-ti kí nɔ kinlé, loki d'a koo sapər kí à rɔ-é lé rəmə, d'a nɔ rəm, bá d'a ndingə rɔ-dé kɔ ta liə rəm to.

¹⁰ Ngar-je lé, d'a bəl kɔ-je kí teę dɔ-é-ti lé, adi d'a kɔ ngərəngi bá d'a panè: Tuji kí ban ə tanə bè! Tuji kí ban ə tanə bè! Babilɔn bebo kí boy! Bebo kí njétɔgi! Dan kadi-ti kí káre-rè ya 'gangi ta dɔ-i-ti bə wa!

¹¹ Ə njéragati-je kí donangi-ti nè kàrè 'nɔ ə 'ndingəndoo kɔ ta liə, kɔ dow kí njəndɔgi sə-dé né gati-je læ-dé goto. ¹² Né gati-je læ-dé lé to lɔr-je, kí là-je, kí ər-je kí maji-maji, kí mɛdkɔsi-je, kí kubi kí ndɔy ngilingi-ngilingi, kí kubi kí kər yəl-yəl kí là-é nɔ, kí kubi kí 'ba-é sua, kí kubi kí kər bir-bir, kí kagi-je lay kí ətí maji-maji, kí né-je lay kí 'ra kí ngangi kadi, kí né-je lay kí 'ra kí kagi-je kí maji-maji, kí 'ningəkasi-je, kí ngowla-je, kí ər kí 'ba-é marbrə-je, ¹³ kí nduji kagi kanel-je, kí nɔkagi-je kí ətí maji-maji, kí ubi-je kí ətí maji-maji, kí dukan-je, kí man nduu-je, kí ubi-je, kí nduji-je, kí gemə-je, kí mangi-je, kí bati-je, kí sində-je, kí pusi rɔ-je, bá dow-je ya kàrè 'to négati-je læ-dé rəm adi to bə-je,

kì dow-je kí d'uwə-dé ta rɔ-ti. ¹⁴ Né-je kí kəmnda-é ra-i ra-i lé, ɔr rɔ-é ɔ ngərɔngi sə-i, né-je kí maji-maji, kì né-je kí ndɔy-ndɔy lé goto lay rɔ-i-ti, dow à kingə gogi nda al ngá. ¹⁵ Njéragati-je kí d'ingə né kì takul-é lé d'a bəl kɔ-je kí teɛ̀ dɔ-é-ti adi d'a kə ngərɔngi bá d'a nɔ ə d'a ndingəndoo ¹⁶ panè: Tuji kí ban ó tanə bè! Tuji kí ban ó tanə bè! 'Bebo kí boy kí d'ulə-é kubi kí ndɔy ngilingi-ngilingi, kì kubi kí kər yəl-yəl kí là-é nɔ, kì kubi kí kər bir-bir rəm, bá 'ra-é kì lɔr-je, kì ər-je kí maji-maji, kì mædkosi-je d'adi mɔne lé ya ɛn wa! Dan kàdì-ti kí káre-rè ya nékingə kì nɔ kinlé tuji lay bè wa! ¹⁷ Njékuwə ngow bato-je, kì njékow mba dan ba-ti, kì njérakullə meɛ̀ bato-ti, kì njéra kullə dan babo-ti-je d'a ngərɔngi-ngərɔngi.

¹⁸ Loki d'oo sapor kí ɔ̀ bebo lé rəmə, d'ilə bəbi ndi-dé nangi 'panè: 'Bebo kí rá bá titi-nɔ kì bebo kin wa? ¹⁹ De 'nɔ, d'oy 'babur kí dɔ-dé-ti dɔ-dé-ti 'ndingə-né ndoo ə 'nɔ 'panè: Tuji kí ban ó tanə bè! Tuji kí ban ó tanə bè! 'Bebo kí boy kí njəbato-je lay, d'ingə né kì takul kisi dan maji-ti liə lé, dan kàdì-ti kí káre-rè ya təl diləlo bè wa!

²⁰ I dora, 'ra rɔnəl kɔ ta liə! Ə səi njékaa njay-je, njékowkulə-je, kì njépata-je kí ta Lubə-ti kàrè 'rai rɔnəl! Kɔtələ Lubə gangta dɔ-é-ti, kɔɔ né kí maji al kí ɛ ra sə-si.

²¹ Bəfa malayka káre kí njətógi un ər kí boy kí titi-nɔ kì mbal kusi né bè ya bi ilə dan babo-ti ə panè: Gangi-é kin ya d'a surə-né Babilɔn bebo kí boy kilə-é rum nangi ə dow à koo-é gogi al ya sar. ²² Dow à koo ndi njékində kunduməngrə-je, kì ndi gosi-je, kì njékay nal-je, kì njékol mbanga-je, meɛ̀ bə-ti lə-i al ngá. Kɔdi káre ya kàrè à goto bə lə-i rəm, dow à koo ká mbal kusi né al rəm, ²³ dow à koo pər lampi ndógi al rəm, bá dow à koo ndi dingəm-je kì ne-é al rəm tɔ. Kɔtələ njéragati-je lə-i bá 'to dow-je kí boy-boy dɔnangi-ti nè, ə gin dow-je lay kí dɔnangi-ti nè ya i ur-dé wale kì takul kugə-je lə-i rəm, ²⁴ bá məsi njépata-je kí ta Lubə-ti, kì məsi njékaa njay-je, kì məsi dow-je lay kí 'tjə mindi-dé dɔnangi-ti nè lé d'ingə rɔ-i-ti.

19

Pa-je kí meɛ̀ dɔrɔ-ti, kì taana lə Ngonbati

¹ Go né-je-ti kinlé, m'oo ndi dow bá dɔrɔ-ti boy-boy titi ndi kosi dow-je kí nɔ bè panè: Alleluya! Kaji, kì rifa, kì tógi to kí lə Lubə lə-ji.

² Kɔtələ ta-je liə kí ɛ gangi lé,

ɛ gangi gangi kí tɔgrɔ-ti rəm, tɔ njururu rəm;

kɔɔ ɛ gangi ta dɔ dené-ti kí to gɔkaya

kí njétuji dow-je kí dɔnangi-ti kì kaya liə kin rəm,

dal ba məsi ngannjékullə-je liə kí dené kinlé tɔl-dé lé rəm tɔ.

³ Ndi kosi dow-je kí nɔ lé, təl ba kí njékungi-ti joo bəy panè:

Alleluya! Ə bebo kí ɔ̀ pər lé,

sa-é suu luy-luy ya kì dɔ bal-bal.

⁴ Rəmə 'ngatógi-je kí kɔrjoo gidi-é sɔ, kì njékiskəm-je kí sɔ lé, 'tosi məkəji-dé nangi ə d'ɔsi dɔ-dé nangi nɔ Lubə-ti kí isi dɔ kalikɔbɛ-ti 'panè: Amen! Alleluya!

⁵ Ndi dow ba dɔ kalikɔbɛ-ti panè: 'Tóyi Lubə lə-ji! Səi lay kí 'toi ngannjékullə-je liə, səi kí 'bəl-i-é, səi ngan dow-je kì dow-je kí boy! ⁶ Go-ti, m'oo ndi dow ba titi ndi kosi dow-je kí nɔ bè rəm, ba titi ká man-je kí boy-boy bè rəm, ba titi ká ndi kí ndàngi kì tógi-é nɔ kin bè panè:

Alleluya!

'Bəbe Lubə lə-ji kí njətógi-je lay lé ində kɔbɛ liə.

⁷ 'rai rɔnəl, j'tiləi kole ə j'uləi rifa dɔ-é-ti,

kɔtələ ndɔ taana lə Ngonbati lé ree

ə ne-é kàrè ra rɔ-é lay rəm tɔ.

⁸ D'adi-é tarəbi kadi ulə kubi kí ndɔy ngilingi-ngilingi,

kí ndóle kəy-kəy kí to kubi kí aa njay.

Kɔtələ kubi kí ndɔy ngilingi-ngilingi lé

tɔji kullə ra-je kí njururu-njururu lə njékaa njay-je.

⁹ 'Go-ti, malayka idə-m panè: 'Ndàngi ta kin: Dow-je kí toki bə-dé lo nékuso-ti lo taana-ti lə Ngonbati bá 'to njénékumə-je! Ə təl idə-m bəy panè: Ta-je kinlé, to ta-je kí tɔgrɔ-ti lə Lubə.

¹⁰ Bəfa m'usi nangi nɔ-é-ti kɔɔ kosi dɔ-m nangi nɔ-é-ti, ngə ɛ idə-m panè: «'Oo nè à ra né kí bè kin! Mə lé m'to madkullə lə-i rəm, m'to madkullə lə ngankɔ-je kí njékadmɛ́ kí 'to njékə dɔ né-ti kí Jeju pa ta dɔ-ti. Lubə bá 'a kosi dɔ-i nangi nɔ-é-ti, kɔɔ né-je kí Jeju pa ta dɔ-ti lé ya bá ndoki Lubə adi njépata-je kí ta-é-ti 'pa tɔ.»

Ta kí sobi njékəl sində kí nda

¹¹ Go-ti, m'oo ta dɔrɔ̀ tò tagra ə m'oo sində kí nda teę. Njèkal sində kinlé ri-é lə Njèra né kí togrɔ-ti rəm, njèpata kí togrɔ-ti rəm. E gangi ta njururu rəm, bá rɔ̀ lo tò rɔ̀ kí njururu rəm tɔ. ¹² Kəm-é ɔ̀ pər bilim-bilim titi-nɔ̀ kú ndɔ̀ pər bə, ɔw kú jogi ngar-je nɔ̀-nɔ̀ dɔ-é-ti. 'Ndangi ri kí dow kí rangi gə al dɔ-é-ti; to ri kí e ya kú kár-é gə. ¹³ E ulə kubi kí d'ulə dan məsi-ti. Ri-é lə «ta lə Lubə.» ¹⁴ Njèrɔ-je kí dɔrɔ̀-ti d'ulə kubi-je kí ndɔy ngilingi-ngilingi, kí nda kí to kubi kí a njay rɔ-dé-ti d'isi-né dɔ sində-je-ti kí nda-nda bá d'un-né go-é. ¹⁵ †Kiyərɔ́ kí ati pam teę ta-é-ti kɔ̀ tɔl gin dow-je kí gay-gay. E à kɔr nɔ̀-dé kú gɔl ngowla ji-é-ti. A mbəjrə kandi nduu meę né mbore man nduu-ti kí wɔngi lə Lubə kí to Njètɔgi-je lay tò meę-é-ti. ¹⁶ 'Ndangi ri madi kubi kul-ti lə rəm, dɔ bingi-é-ti rəm 'panè: Ngar lə ngar-je ə 'Babe lə babe-je.

¹⁷ Go-ti, m'oo malayka ɔ̀ kú nja-é taá meę kàdi-ti pa ta kú ndi-é kí boy idə-né yəl-je kí njènar dɔrɔ̀-ti taá panè: 'Reei, 'kəwi-nɔ̀ lə nékuso-ti kí boy lə Lubə. ¹⁸ 'Reei kadi usoi dɔ ngar-je, kí dɔ gɔrɔ-je, kí dɔ dow-je kí njètɔgi-je, kí dɔ sində-je, kí dɔ njèkal-dé-je, kadi usoi dɔ dow-je lay ya, dow-je kí 'to bə-je al, kí bə-je, kí ngan dow-je, kí dow-je kí boy.

¹⁹ Go-ti m'oo dɔ̀ lə rəm, m'oo ngar-je kí dɔnangi-ti né kí njèrɔ-je lə-dé 'kəw-nɔ̀ kɔ̀ kɔw rɔ̀ kú njèkal sində lə, kí njèrɔ-je lə. ²⁰ †Rəmə d'uwə dɔ̀ lə rəm, bá njèkəɔta kí njèba rɔ-é njèpata kí ta Lubə-ti kí e bá to njèra né-je kí tò bəl-bəl takəm dɔ-ti lə kàrè d'uwə-é siə nati rəm tɔ. Né-je kí tò bəl-bəl kí e ra-ra kinlé bá ədi-né dow-je kí ndajɔ̀ lə dɔ̀ lə tò rɔ-dé-ti adi dɔ 'to njékisi dɔ-dé nangi nɔ̀ né-ti kí 'ra d'adi to takəm dɔ̀ lə. Dɔ̀ lə rəm, njèkəɔta kí njèba rɔ-é njèpata kí ta Lubə-ti lə, joo lay ya d'uwə-dé kəm d'ungi-dé dan pər-ti kí yal-é tò diki-diki. ²¹ Ndəgi dow-je rəmə, kiyərɔ́ kí teę ta njèkal sində-ti kinlé ya 'tɔl-dé adi yəl-je lay ya d'uso dɔ-dé 'ndan ndə-ndə.

20

Kɔ̀be kí bal budɔgi

¹ Go-ti, m'oo malayka káre i dɔrɔ̀-ti uwə lakere ta bolebe kí sɔy-é goto ji-é-ti rəm, bá uwə sil kí boy ji-é-ti rəm tɔ. ² E uwə Dragɔ̀, kí to bugə li, kí to Sú, kí to Satɔ̀ lə dɔɔ-é kəm bal budɔgi. ³ E ilə-é bolebe-ti kí sɔy-é goto lə, uti ta-é ə tiŋə ta-é lɔy-lɔy, kɔ̀ kadi ədi gin dow-je kí gay-gay kí dɔnangi-ti né al ya sar kadi bal kí budɔgi lə asi-né. Go né-é-ti kinlé bá tò kadi d'a kɔr-é kilə-é taá kaglo kí sɛ̀ bə.

⁴ M'oo kalikɔ̀be-je, ə njékisi dɔ-ti-je lə d'adi-dé tɔgi kadi 'gangi-né ta. M'oo dow-je kí 'gangi dɔ-dé kɔgi kɔ̀ ta lə Jəju kí 'pa d'adi dow-je rəm, kɔ̀ ta lə Lubə rəm, m'oo dɔ̀ kú 'mbati kosi dɔ-dé nangi nɔ̀ dɔ-ti kú nɔ̀ né-ti kí to takəm-é lə rəm, bá m'oo dɔ̀ kú 'mbati kadi 'tiŋə ndajɔ̀ lə dɔ̀ nɔ̀-dé-ti kú ji-dé-ti lə rəm tɔ. Dɔ̀ 'təl d'isi kəm ə d'ɔ̀ bə nati kí Kristi bal budɔgi. ⁵ E bá to tɔsi ndəl kində lo teę kí dɔsɔy. Ngə ndəgi dow-je kí d'oy lə d'a tɔsi ndəl kində lo teę al ya sar kadi bal kí budɔgi lə asi-né. ⁶ Njètɔsi ndəl kində lo teę kí dɔsɔy lə bá 'to njénékumə-je; dɔ̀ 'to njékaa njay-je ə koy kí njékungi-ti joo ɔw kú tɔgi dɔ-dé-ti al; dɔ̀ d'a to njégugnə-je lə Lubə, kí 'lə Kristi ə d'a kɔ̀be siə nati bal budɔgi.

Kusi lə Satɔ̀

⁷ Lɔki bal kí budɔgi kin à kasi lə, d'a kɔr Satɔ̀ dangay-ti kilə-é taá; ⁸ rəmə e à teę kɔ̀ kədi gin dow-je kí gay-gay kí kum dɔnangi-ti kí sɔ, adi to Gogi kú Magogi*, kɔ̀ kəw-dé kɔ̀ rɔ-né. Kɔr-dé asi-nɔ̀ kú nangra kí ta babo-ti bə. ⁹ Dɔ̀ 'teę, 'taa dɔnangi pəl-pəl, ə d'ilə-nɔ̀ 'gəə dɔ lokisi njékaa njay-je kí to bebo kí Lubə ində dan kəm-é-ti. Rəmə pər i dɔrɔ̀-ti ya ree rɔ-dé ruki-ruki. ¹⁰ Sú kí to njèkədi-dé lə, d'ilə-é dan pər-ti kí yal-é tò diki-diki; lo-é kinlé bá dɔ̀ lə dɔ̀ kú njèkəɔta kí njèba rɔ-é njèpata kí ta Lubə-ti d'ɔ-ti ə d'a kingə kɔ̀ ndɔɔ-je kú kada-je ya kú dɔ̀ bal-bal.

Sɔy ta kí gangi

¹¹ Go-ti, m'oo kalikɔ̀be kí boy kí nda ə m'oo njékisi dɔ-ti tɔ. Dɔnangi kú dɔrɔ̀ 'goto takəm-é-ti ə lo lə-dé goto ngə. ¹² E ngan dow-je, kí dow-je kí boy-boy kí d'oy lə, m'oo-dé d'ɔ̀ kú nja-dé taá nɔ̀ kalikɔ̀be-ti ə m'oo mbete-je kí dow teę meę-é rəm, mbete káre kí rangi kí dow teę meę-é kí e bá to mbete kí ri dow-je kí d'isi kəm tɔ-ti. Dow-je kí d'oy lə 'gangi ta dɔ-dé-ti kú go kullə ra-dé-je kí 'ndangi meę mbete-je-ti kinlé. ¹³ Dow-je kí d'oy dan babo-ti lə man teę sə-dé, koy kú lo kí koo d'iniə dow-je kí d'oy d'adi 'teę, ə nɔ̀-nɔ̀ ya 'gangi ta dɔ-é-ti kú go kullə ra-é ra-é. ¹⁴ Koy kú lo kí koo lə d'ungi-dé dan pər-ti kí yal-é tò diki-diki. Pər kí yal-é tò diki-diki kinlé bá to koy kí njékungi-ti joo. ¹⁵ Dow kí rə-rá kí 'ndangi ri-é meę mbete-ti kí ri dow-je kí d'isi kəm tɔ-ti kin al rəmə, d'a kilə-é dan pər-ti kí yal-é tò diki-diki kinlé.

† 19:15 19:15 Ntd 14:20

† 19:20 19:20 Ntd 13:1-18

* 20:8 20:8 Gogi kú Magogi. 'Ndə Ejk 38-39

21

Dora kí sigi kà donangi kí sigi

¹ †Go-ti rəmə, m'oo dora kí sigi kà donangi kí sigi, kdotalə dora kí dosay kà donangi kí dosay 'goto, bá babo goto rəm to. ² †Ə m'oo bebo kí aa njay kí to bebo Jorijalem kí sigi i dora-ti ro Lubə-ti isi ree donangi-ti, 'ra ro-é lay titi-na kà dené kí ow kà taa ngow sigi kí m'ne kdo tilə-né kəm ngobi-é kin bə. ³ M'oo ndi dow ba do kalikoḃe-ti boy-boy panə: 'Oo, kəy kisi Lubə* ree to dan dow-je-ti. Lubə ya kà do-é à kisi nati sə-dé, de d'a to dow-je liə ə ę à to Lubə lə-dé to. ⁴ Ę à bər man nɔ kəm-dé-ti ndɔy-ndɔy, koy à goto rəm, ndingəndoo à goto rəm, nɔ kà ro to à goto rəm, kdotalə né-je kí dosay goto. ⁵ Beba njəkisi do kalikoḃe-ti lé panə: 'Oo, M'ra né-je lay m'adi təl kí sigi. Ę təl idə-m bəy panə: 'Ndangi ta-je kinlé, kdotalə to ta-je kí təgrɔ-ti ə to ta-je kí asi kadi dow-je 'ndigi do-ti rəm.

⁶ Təl ą do-ti idə-m panə: Gin né-je gangi ngá! Mą bá m'to Alpa kà Omega, njètum gin né kà njètəl ta né. Dow kí kundə man ra-é lé, mą m'a kadi-é man kəngə kəy kí to man kiskəm lé ąy kare ya. ⁷ Ę kin bá à to nédoji lə dow kí njètəti ro; mą m'a to Lubə liə ə ę à to ngon-m to. ⁸ Ngə njəḃəl-je, kà njəmęngə-je, kà njəra né-je kà to nę takəm Lubə-ti, kà njètəl dow-je, kà njərakaya-je, kà mbəli-je, kà njəpole magi-je, kà njəkəḃta-je, lay ya nédoji lə-dé to dan pər-ti kà yal-é to diki-diki. Ę kin bá to koy kí njəkungi-ti joo.

Jorijalem kí sigi

⁹ Go-ti, kí káre dan malayka-je-ti kí siri kí d'uwə kobi-je kí siri jidi-ti kí sɔy tuji-je kí gin siri rusi-rusi lé ree ro-m-ti idə-m panə: 'Ree, m'a kəji-i dené kí to ne Ngonbati lé kadi-i 'oo-é.

¹⁰ Beba Ndil kí aa njay ree do-m-ti ə malayka lé un-m ow sə-m do mbal-ti kí boy, kí ngal ną, bá ɔji-m Jorijalem kí to bebo kí aa njay kí i dora-ti ro Lubə-ti isi ree donangi-ti. ¹¹ Londógi lə Lubə ya ndógi do-ti adi ndɔy ngilingi-ngilingi titi-na kəy kí ər kí maji ną rəm, titi-na kəy ər kí 'ba-é jaspə kí aa yórərə titi ər kí 'ba-é kristal bə. ¹² Ndógi bər kí ndə ə ngal gəḃ do bebo lé sipi. Tarəbi kandi męę bebo-ti lé, ra dogi gidi-é joo ə malayka-je dogi gidi-é joo d'ą tarəbi-je-ti lé ndęng-ndęng. Tarəbi-je kí dogi gidi-é joo kinlé, ndangi ri gin koji lə ngan Israyel-je kí dogi gidi-é joo titi, ¹³ adi kəl-é kí lo kubə kadi-ti tarəbi ra mutə, kəl-é kí taá tarəbi ra mutə, kəl-é kí bə tarəbi ra mutə ə kəl-é kí lokur kadi-ti tarəbi ra mutə to. ¹⁴ Ndógi kí do bebo-ti lé, d'ində gin-é do ər-je-ti dogi gidi-é joo ə do ər-je-ti kí dogi gidi-é joo kinlé, 'ndangi ri njəkəwkulə-je lə Ngonbati kí dogi gidi-é joo do-ti ndęng-ndęng.

¹⁵ Malayka kí njəpa sə-m ta lé uwə tuwətógi kí 'ra kà lər kdo mboji-né ngal né ji-é-ti, kdo kadi mboji-né bebo lé, kà tarəbi-é-je, kà ndógbər kí do-ti. ¹⁶ Bebo lé, ngal-é-je kí tati-é asi-na berere. Lokí malayka mboji bebo lé rəmə, to kilometrə budógi lo joo kí bujoo kí korjoo. Ngal-é-je kí tati-é-je, kà ngal-é kí taá asi-na lay. ¹⁷ Malayka mboji ndógbər lé, kà né kí dow-je 'mboji-né ngal né rəmə, to mətər korsiri gidi-é joo. ¹⁸ Ndógbər lé, d'ində kí ər kí 'ba-é jaspə ə bebo bá 'ra kí njar lər kí aa yórərə titi ər kí 'ba-é kristal bə. ¹⁹ Gin ndógbər kí do bebo-ti lé, d'ində kí ər-je kí maji-maji kí to gay-gay adi kurə. Kí dosay d'ində kí ər kí 'ba-é jaspə, kí njəkungi-ti joo d'ində kí ər kí 'ba-é sapir, kí njəkungi-ti mutə d'ində kí ər kí 'ba-é kalseduwan, kí njəkungi-ti so d'ində kí ər kí 'ba-é emerodi, ²⁰ kí njəkungi-ti mį d'ində kí ər kí 'ba-é sardoniksi, kí njəkungi-ti məkę d'ində kí ər kí 'ba-é sarduwan, kí njəkungi-ti siri d'ində kí ər kí 'ba-é krijoliti, kí njəkungi-ti jinąy joo d'ində kí ər kí 'ba-é beril, kí njəkungi-ti jinąy káre d'ində kí ər kí 'ba-é topaji, kí njəkungi-ti dogi d'ində kí ər kí 'ba-é krijopraji, kí njəkungi-ti dogi gidi-é káre d'ində kí ər kí 'ba-é yasənti, kí njəkungi-ti dogi gidi-é joo d'ində kí ər kí 'ba-é ametisti. ²¹ Tarəbi-je kí dogi gidi-é joo lé, 'ra kí mədkəsi ya dogi gidi-é joo lay. Tarəbi káre 'ra kí mədkəsi káre-káre. Rəbi kí boy kí ow kí męę bebo-ti lé, lər kí aa yórərə titi ər kí 'ba-é kristal bə bá 'ra-né.

²² M'oo kəy lə Lubə męę bebo-ti lé al, kdotalə 'Babe Lubə kí to Njətógi-je lay, de kí Ngonbati ya 'to kəy lə Lubə męę bebo-ti lé. ²³ To bebo kí ow ndoo ndógi kadi al rəm, ow ndoo ndógi nąy al rəm, kdotalə londógi lə Lubə ya ndógi do-ti ə Ngonbati ya to lampi liə to. ²⁴ Gin dow-je kí gay-gay kí donangi-ti d'a njiy lo kí ndógi-ti kinlé ə ngar-je kí donangi-ti d'a ree kí né rifa-je lə-dé titi to. ²⁵ Kada lé, tarəbi-je kí kow kí bebo-ti à to tagra. Dow à kuti al, kdotalə to bebo kí ndo à kil-ti al. ²⁶ D'a kow kí né rifa-je kí né kosgaji-je lə gin dow-je kí gay-gay kí donangi-ti titi. ²⁷ Né kí to nę takəm Lubə-ti à kow męę bebo-ti kin ndą al rəm, bá dow kí to njəką ká ra né kəbi-je-ti, kí njəką ká kədi ta-ti

† 21:1 20:1 2Pi 3:13 † 21:2 21:2 Ntd 3:12

* 21:3 21:3 Kəy kisi Lubə: Ta kinlé, ę kí to kà ta grəki lé, kor męę-é to kəy lə Lubə kí 'ra kí kubi ('Ndó Tęt 26:1).

kàrè à kow-ti ndá al rəm tɔ. Ngà dow-je kí ri-dé toki 'ndàngi mee mbete kiskəm-ti lə Ngonbati ya par bá d'a kow-ti.

22

¹ Go-ti, malayka lé oji-m ba kí to man kiskəm; man-é aa yéréré titi-ná kǐ ər kí 'ba-é kristal bə; man-é kinlé teǵ kalikɔbɛ-ti lə Lubə, de kǐ Ngonbati. ² Dan rəbi-ti kí boy kí ɔw mee bebo-ti, bá dɔ kongi ba-ti kí yó rəm, kǐ nɛ rəm lé kagi kiskəm a-ti ɛ ɛ andi nja dɔgi gidi-é joo bal káre adi nɔy káre ya andi-andi rəm, mbi-é to kumə kaji gin dow-je kí gay-gay kí donangi-ti rəm tɔ. ³ Ndol à goto mee bebo-ti kinlé; kalikɔbɛ lə Lubə de kǐ Ngonbati à tò-ti. Ngannjékullə-je liə d'a pole-é, ⁴ ə d'a koo takəm-é rəm, bá ri-é à tò nati nɔ-dé-ti rəm tɔ. ⁵ Ndo à kil ndá al rəm, ngannjékullə-je liə lé d'a kow ndoo pər lampi al rəm, d'a kow ndoo ndógi kàdi al rəm, kdotalə 'Babe Lubə ya à ndógi dɔ-dé-ti, ə d'a kɔbɛ kǐ dɔ bal-bal.

Sɔy ta kulə dingəm mee-nɔ-ti

⁶ Malayka lé idə-m panè: Ta-je kinlé to ta-je kí togrɔ-ti rəm, to ta-je kí asi ndigi dɔ-ti; adi to 'Babe Lubə kí njèkadì Ndil-é ra kǐ njépata-je kí ta-é-ti ya bá ulə malayka liə adi toji ngannjékullə-je liə né-je kí à ra né ngɔsnè.

⁷ 'Oo, m'a kow nɔɔ ngɔsnè. Dow kí njètəl rɔ-é go ta-je-ti kí ta Lubə-ti kí tò mee mbete-ti kin bá to njénékumə!

⁸ To mə Jə ya m'oo ta-je kin rəm, m'oo né-je kin rəm. Loki m'oo ta-je kǐ né-je kinlé rəmə, m'usi nangi nja malayka-ti kí njètəji-m né-je kinlé kdɔ kɔsi dɔ-m nangi nɔ-é-ti.

⁹ Ngà ɛ idə-m panè: 'Oo nɛ à ra né kí bə kin! Mə m'to madkullə lə-i kǐ madkullə lə ngankɔ-i-je kí 'to njépata-je kí ta Lubə-ti kǐ de kí 'to njètəl rɔ-dé go ta-je-ti kí mee mbete-ti kin. Lubə bá i 'a kɔsi dɔ-i nangi nɔ-é-ti!

¹⁰ Bəy bá idə-m panè: Ta-je kí ta Lubə-ti kí tò mee mbete-ti kinlé 'bɔyɔ dɔ-é al! Kdɔ kaglo kí né-je kin à ra-né né nɔy ngɔsi. ¹¹ Kadi dow kí njèra né kí njururu al ra kǐ dɔ madi-é-ti dɔ madi-é-ti rəm; kadi dow kí njèra né kí tò nɛ takəm Lubə-ti ra kǐ dɔ madi-ti dɔ madi-é-ti tɔ; ə kadi dow kí njèra né njururu ra kí dɔ madi-é-ti dɔ madi-é-ti rəm, bá dow kí aa njay kàrè kadi aa njay kǐ dɔ madi-é-ti dɔ madi-é-ti rəm tɔ!

¹² 'Oo, m'a kow nɔɔ ngɔsnè ə m'a kow kǐ nékugə dɔji kəm-m-ti kdɔ kugə dow kí rá-rá kí go kullə ra-é-ti. ¹³ †Mə bá m'to Alpa kǐ Omega, m'to dow kí dosay rəm, m'to sɔy dow-je rəm, m'to njètum gin né rəm, njètəl ta né rəm.

¹⁴ Dow-je kí 'togi kubi-je lə-dé bá 'to njénékumə-je; kdɔ d'ingə tarəbi d'ow-né mee bebo-ti rəm, d'uso-né kandi kagi kiskəm rəm! ¹⁵ Ngà bisi-je, kǐ mbəli-je, kǐ njérakaya-je, kǐ njètəl dow-je, kǐ njépole magi-je, kǐ dow-je kí kadi dow-je nəl-dé adi 'to njékədtə-je lé, d'a kə ndaa-ti.

¹⁶ Mə Jeju bá m'ulə malayka lə-m kadi pa ta lə né-je kí sɔbi dɔ njékəwnə-je kí gay-gay kinlé adi-si. Mə m'to kí gin ka-ti lə Dabidi, m'to ngörongi kí njéndógi ta lo kaa-ti.

¹⁷ Ndil kí aa njay de kǐ njəngow 'panè: I 'ree! Kadi dow kí oo ta kinlé, panè: I 'ree! Kadi dow kí kundə man ra-é rəmə, ree; kadi dow kí ndigi rəmə, ree taa man kiskəm lé kare ya ay!

¹⁸ Dow kí rá-rá kí oo ta-je kí ta Lubə-ti kí tò mee mbete-ti kinlé, ta kí m'a pa rəsi kadi-é ɔn: Kinə dow madi ilə ta kí rangi dɔ ta-je-ti kin rəmə, kɔ-je kí 'ndàngi ta-é mee mbete-ti kinlé, Lubə à kungi dɔ kɔ-je-ti liə. ¹⁹ Ə kinə dow madi ɔr ta-je kí ta Lubə-ti kí tò mee mbete-ti kin kɔgi rəmə, Lubə à kɔgi-é kandi kagi kiskəm rəm, bá à kɔgi-é kow mee bebo-ti kí aa njay kí 'ndàngi ta-é mee mbete-ti kinlé rəm tɔ.

²⁰ Njépata lə né-je kinlé panè: Oiyó! M'a kow nɔɔ ngɔsnè. Amən! I 'Ree, 'Babe Jeju!

²¹ Kadi ramaji lə 'Babe Jeju nɔy sə-si lay!